CONFERENCE BOOK

CUMHURİYET
17. ULUSLARARASI
SOSYAL BİLİMLER
KONGRESİ

ANKARA
23 NİSAN 2026

CUMHURIYET

17TH INTERNATIONAL CONFERENCE ON SOCIAL SCIENCES

APRIL 23, 2026
ANKARA

ISBN : 978-625-8795-06-6
Academy Global Conferences& Journals

www.cumhuriyetkongresi.org

CUMHURIYET 17TH INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES
APRIL 23, 2026
ANKARA

Edited By
ASSOC. PROF. DR. FERAN AŞUR

Issued: 25.05.2026
ISBN: 978-625-8795-06-6

ASSOCIATION & ACADEMIC INCENTIVES :
In the conference 68 papers have been presented by Turkish participants and 74 papers by international participants.
Members of the organizing committees of the conference perform their duties with an "official assignment letter"

The Contents Of This Book Are Solely Those Of The Authors.
Bu Kitabın içeriğinin tüm sorumluluğu yazarlarına aittir.

Web: www.cumhuriyetkongresi.org Contact: cumhuriyetkongresi@gmail.com

CONFERENCE ID

CUMHURIYET 17TH INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES

DATE – PLACE

APRIL 23, 2026
ANKARA

ORGANIIZATION

ACADEMY GLOBAL CONFERENCES & JOURNALS

EVALUATION PROCESS

All applications have undergone a double-blind peer review process.

PARTICIPATING COUNTRIES

Turkey – Egypt – India- Albania – Greece- Iran - Saudi Arabia- North Macedonia- Iraq – Japan- Algeria – Taiwan- Vietnam- Chile- Singapore- Malaysia- France- Lebanon-

PRESENTATION

Oral presentation

No part of this book may be reprinted or reproduced or utilized in any form or by any electronic, mechanical or any other means, now known or hereafter invented, including photocopying and recording, or in any form of information storage or retrieval systems, without permission from the publishers.
Academy Global–2026©

CONGRESS ORGANIZING BOARD

Prof. Dr. Hülya Çiçek - Gaziantep Universitesi

Prof. Dr. Ali Bilgili - Ankara Üniversitesi

Prof. Dr. Naile Bilgili - Gazi Üniversitesi

Prof. Dr. Başak Hanedan - Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Hajar Huseynova - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Prof. Dr. Dwi Sulisworo - Ahmad Dahlan University

Prof. Zain Musa - Royal Academy of Cambodia

Prof. Dr. Sameer Jain - NICMAR University

Prof Yakup Babayev - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Prof. Dr. Suyatno - Ahmad Dahlan University

Prof. Dr. Al-Rashiff H. Mastul -Mindanao State University

Prof. Dr. Alhisan U. Jemsy - Mindanao State University

Prof. Dr. Elif Akpınar Külekçi - Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Mehtap Kavurmacı - Atatürk Üniversitesi

Prof. Dr. Belkıs Özkara - Afyon Kocatepe Üniversitesi

Prof. Dr. Mavlonova Ugiloy Khamdamovna - Zarmed University

Assoc. Prof. Dr. Aysel Arslan - Sivas Cumhuriyet Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Yeliz Çakır Sahilli - Munzur Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Sıddık BAKIR - Ataturk Universitesi

Assoc. Prof. Dr. Berna Koçak - Munzur Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Irade Kerimova - Azerbaycan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Dhesi Ari Astuti - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat Baran - Batman Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Aydın - Dicle Üniversitesi

Assoc. Prof. Dody Hartanto - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Dr. Rungchacadaporn - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Nazile Abdullazade - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc Prof. Dr. Feran Aşur - Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi

Assoc Prof. Dr. Erkan EFİLTİ - Kırgızistan-Türkiye Manas University

Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti - Ahmad Dahlan University

Assoc. Prof. Ivaylo Staykov - New Bulgarian Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Abbas Ghaffari - Tebriz Universitesi

Assoc. Prof. Dr. Yasemin Taş - Gazi Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Yeganə Qəhrəmanova - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Bülent Işık - Karamanoğlu Mehmet Bey Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Nurkan Yılmaz - İnönü Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Həmzə Əliyev- Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assoc. Prof. Dr. Sevra Fırıncıoğulları

Assist. Prof. Ihwan Ghazali - Technic University of Malaysia

Assist. Prof. Dr. Abışov Elşad Şərəfxan oğlu- Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Mahrukh Dovlatzade - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Naci Büyükkaracığan- Selçuk Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Songül Atak - Dicle Üniversitesi

Lecturer Mehmet Nuri Ödük - Selçuk Üniversitesi

Dr. Fatih İ. Kurşunmaden - Selçuk Üniversitesi

Assist. Prof. Dr. Mehdi Meskini Heydarlou –

Dr. Dadash Mehravari - Tebriz Universitesi

Dr. Aynurə Əliyeva - Azerbaijan Devlet Pedagoji Üniversitesi

Dr. Gültekin Gürçay

Dr. Amaneh Manafidizajı

Scientific & Review Committee

Prof. Dr. Hülya Çiçek – Turkiye

Prof. Dr. Emine Koca – Turkiye

Prof. Dr. Fatma Koç – Turkiye

Prof. Dr. Valide Paşayeva - Türkiye

Prof. Dr. Ali Bilgili - Turkiye

Prof. Dr. Naile Bilgili - Turkiye

Prof. Dr. Başak Hanedan – Turkiye

Prof. Dr. Aysel Güven - Turkiye

Prof Dr. Bülent Kurtişoğlu – Turkiye

Prof. Dr. Hajar Huseynova – Azerbaijan

Prof. Dr. Dwi Sulisworo – Indonesia

Prof. Dr. Natalia Latygina – Ukraina

Prof. Dr. Yunir Abdrahimov – Russia

Prof. Muntazir Mehdi – Pakistan

Prof. Dr. T.Venkat Narayana Rao – India

Prof. Dr. İzzet Gümüş – Turkiye

Prof. Dr. Mustafa Bayram – Turkiye

Prof. Dr. Saim Zeki Bostan – Turkiye

Prof. Dr. Hyeonjin Lee – China

Prof. Yakup Babayev - Azerbaijan

Prof. Dr. Suyatno – Indonesia

Prof. Dr. Zain Musa – Cambodia

Prof. Dr. Sameer Jain – India

Prof. Mehdi Mohammadzade – Iran

Prof. Dr. Ika Maryani – Indonesia

Prof. Dr. Guler Yenice – Turkiye

Prof. Dr. Elif Akpınar Külekçi – Turkiye

Prof. Dr. Mavlonova Ugiloy Khamdamovna – Uzbekistan

Prof. Dr. Mehtap Kavurmacı – Türkiye

Prof. Dr. Belkıs Özkara – Türkiye

Prof. Dr. Al-Rashiff Hamjilani Mastul – Philipinnes

Prof. Dr. Alhisan U. Jemsy – Philippines

Assoc. Prof. Dr. Aysel Arslan - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Sıddık Bakır – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Meryem Öztürk - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Yeliz Çakır Sahilli - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Berna Koçak - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Dhesi Ari Astuti – Indonesia

Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Aydın - Turkiye

Assoc Prof. Dr. Feran Aşur – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Yasemin Taş – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Bülent Işık - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Nurkan Yılmaz - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Sevra Fırıncıoğulları - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Abdulsemet Aydın – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Mehmet Fırat Baran - Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Dilorom Hamroeva - Ozbekistan

Assoc. Prof. Dr. Abbas Ghaffari – Iran

Assoc. Prof. Ivaylo Staykov - Bulgaria

Assoc. Prof. Dr. Dini Yuniarti – Indonesia

Assoc. Prof. Dr. Ümit Ayata – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Həmzə Əliyev - Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Okan Sarıgöz – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Eda Bozkurt – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Ahmet Topal – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Abdulkadir Kırbaş – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Mesut Bulut – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Fahriye Emgili – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Sandeep Gupta – India

Assoc. Prof. Dr. Veysel Parlak – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Mahmut İslamoğlu – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Nazile Abdullazade – Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Irade Kerimova - Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Yeganə Qəhrəmanova – Azerbaijan

Assoc. Prof. Dr. Ali Vandshoari – İran

Assoc. Prof. Dr. Dinara Fardeeva – Rusya

Assoc. Prof. Dr. Göksel Ulay – Turkiye

Assoc. Prof. Dr. Erkan Efilti - Kirgizhstan

Assist. Prof. K. R. Padma – India

Assist. Prof. Dr. Omid Afghan - Afghanistan

Assist. Prof. Dr. Maha Hamdan Alanazi - Saudi Arabia

Assist. Prof. Dr. Dzhakipbek Altaevich Altayev - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Amina Salihi Bayero – Nigeria

Assist. Prof. Dr. Ahmad Sharif Fakheer - Jordania

Assist. Prof. Dr. Dody Hartanto - Indonesia

Assist. Prof. Dr. Ihwan Ghazali - Malaysia

Assist. Prof. Dr. Mehdi Meskini Heyladou – Iran

Assist. Prof. Dr. Bazarhan İmangalieva - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Keles Nurmaşulı Jaylıbay - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Mamatkuli Juraev – Ozbekistan

Assist. Prof. Dr. Kalemkas Kalibaeva – Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Bouaraour Kamel – Algeria

Assist. Prof. Dr. Alia R. Masalimova - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Amanbay Moldibaev - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Ayslu B. Sarsekenova - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Bhumika Sharma - India

Assist. Prof. Dr. Gulşat Şugaeva – Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. K.A. Tleubergenova - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Cholpon Toktosunova – Kirgizia

Assist. Prof. Dr. Hoang Anh Tuan – Vietnam

Assist. Prof. Dr. Songül Atak - Türkiye

Assist. Prof. Dr. Botagul Turgunbaeva - Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Dinarakhan Tursunalieva - Kirgizia

Assist. Prof. Dr. Yang Zitong – China

Assist. Prof. Dr. Gulmira Abndirasulova – Kazakhstan

Assist. Prof. Dr. Imran Latif Saifi – South Africa

Assist. Prof. Dr. Murat Genç – Turkiye

Assist. Prof. Dr. Monisa Qadiri – India

Assist. Prof. Dr. Vaiva Balciuniene – Lithuania

Assist. Prof. Dr. Meltem Avan – Turkiye

Assist. Prof. Dr. Abışov Elşad Şərəfxan oğlu - Azerbaijan

Assist. Prof. Dr. Mahrukh Dovlatzade – Azerbaijan

Assist. Prof. Dr. Naci Büyükkaracığan – Turkiye

Assist. Prof. Dr. Raihan Yusoph – Philippines

Dr. Que-Nhu Duong - Vietnam

Dr. Fatih İ. Kurşunmaden – Turkiye

Dr. Mehmet Nuri Ödük – Turkiye

Dr. Ayşe Baran - Turkiye

Dr. Aynurə Əliyeva - Azerbaijan

Dr. Sonali Malhotra – India

Dr. Amaneh Manafidizaji – Iran

	Number of paper	*%*
Papers by Turkish Participants	68	47,89
Papers by International Participants (17 Countries.)	74	52,11

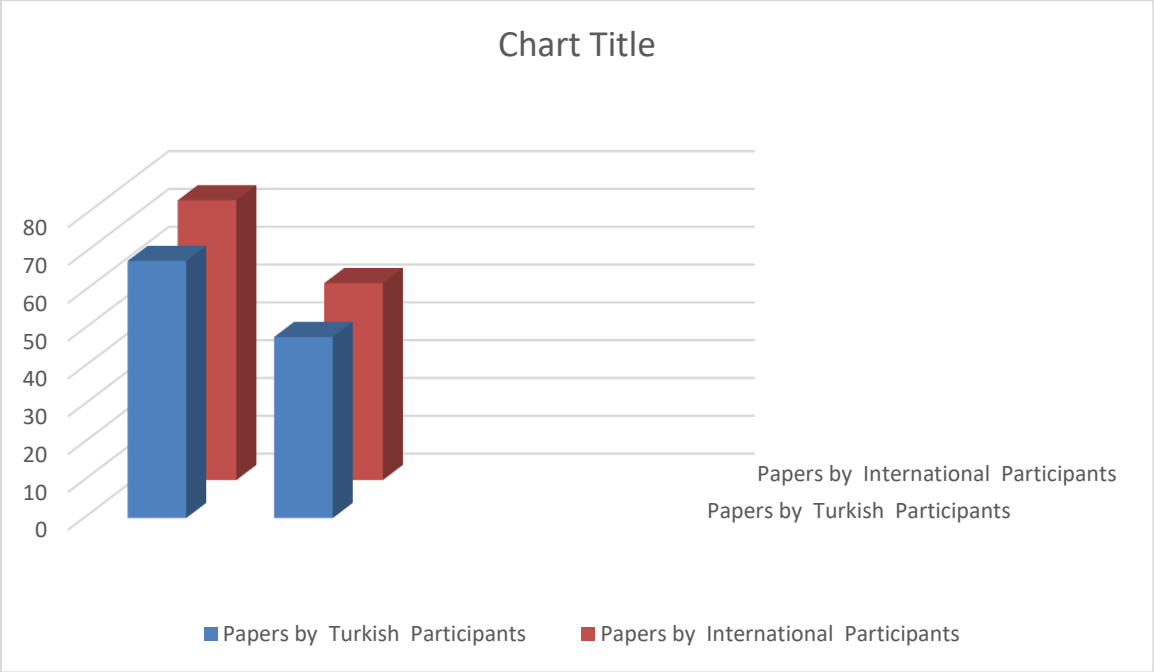

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜ
Mimarlık ve Tasarım Fakültesi Dekanlığı

Sayı : E-99771277-100-422356 26.09.2023
Konu : Eğitim - Öğretim İşleri (Genel)

Sayın Doç. Dr. Feran AŞUR

İlgi : 20.09.2023 tarihli, 30097411-100-419400 sayılı yazınız.

Academy Global Conferens & Journals tarafından yapılan kongrelerin düzenleme kurulunda görevlendirilmeniz Dekanlığımızca uygun bulunmuştur.

Bilgilerinize rica ederim.

Prof. Dr. Şevket ALP
Dekan

Bu belge, güvenli elektronik İmza ile imzalanmıştır.
Doğrulama Kodu :BSRZ65ADS8 Pin Kodu :87362 Belge Takip Adresi : https://turkiye.gov.tr/ebd?eK=4575&eD=BSRZ65ADS8&eS=422356
Adres:Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Rektörlüğü Mimarlık ve Tasarım Fakültesi
Dekanlığı Zeve Kampüsü 65080 Tuşba/VAN
Telefon No:+90 432 2251701-04 / +90 4445065 Faks No:+90 432 4865413
e-Posta:rektorluk@yyu.edu.tr İnternet Adresi:http://www.yyu.edu.tr
Bilgi için: Fatma TUNÇER
Unvanı: Bilgisayar İşletmeni
Tel No: 21112

Bu belge, güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır.

CUMHURİYET 17th INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES
CUMHURİYET 17th INTERNATIONAL CONGRESS ON APPLIED SCIENCES
CUMHURİYET 5TH INTERNATIONAL GROUP EXHIBITION
April 23, 2026
ANKARA

Kongre Bağlantı Linki :

Join Zoom Meeting

https://us06web.zoom.us/j/88571518350?pwd=fOYazCWBmbAiWrHygjKSjkbbSvotfd.1

Meeting ID: 885 7151 8350

Passcode: 202224

ÖNEMLİ AÇIKLAMA (Lütfen okuyunuz)

- ZOOM bağlantısı için yukarıda verilen bağlantıyı veya yine yukarıda verilen giriş bilgilerini kullanabilirsiniz.
- **Oturum içerisinde en KIDEMLİ olan moderator olarak seçilir. Moderatörün oturum düzenini gözetmesi, akademisyen adaylarını yönlendirmesi beklenmektedir.**
- Oturuma bağlanmadan önce Salon numaranızı adınızın önüne aşağıdaki gibi ekleyiniz. Bu sayede kongre açılışında beklemeden oturumlarınıza gönderilebileceksiniz. Ör. 5 Ahmet Ahmetoglu
- **Sunum süresi 10 dakikadır. Bu sürenin aşılmamasını moderatörler temin edecektir.**
- Sunum sonrası 5 dakikayı geçmeyen soru-cevap, tartışma süresi verilmektedir.
- **Sunumlar TÜRKÇE veya İNGİLİZCE yapılabilmektedir.**
- Kameralar, oturum süresince toplam % 70 oranında açık olmak zorundadır.
- **Sunum yapan katılımcının kamerası açık olmak zorundadır.**
- Sunum yapmak zorunludur. **Herhangi bir nedenle sunum yapmamış olan katılımcıya sertifika verilmesi ve çalışmasının yayınlanması sözkonusu olamaz.**
- Katılımcı, kendi oturumda, oturum bitene kadar bulunmak zorundadır.
- Katılımcıların kendi oturumları dışındaki oturumlara katılma zorunluluğu yoktur.
- ZOOM platformunun kapasite sınırı nedeniyle, DİNLEYİCİ, sadece kapasite izin verdiği sürece kabul edilebilmektedir.
- **SADECE ÇALIŞMADA YAZAR OLARAK GEÇEN KİŞİLER SUNUM YAPABİLİR !**

IMPORTANT, PLEASE READ CAREFULLY

- To be able to make a meeting online, login via https://zoom.us/join site, enter ID instead of “Meeting ID
- or Personal Link Name” and solidify the session.
- The Zoom application is free and no need to create an account.
- The Zoom application can be used without registration.
- The application works on tablets, phones and PCs.
- Speakers must be connected to the session **10 minutes before** the presentation time.
- All congress participants can connect live and listen to all sessions.
- During the session, your camera should be turned on **at least %70** of session period
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.

TECHNICAL INFORMATION

- Make sure your computer has a microphone and is working.
- You should be able to use screen sharing feature in Zoom.
- Attendance certificates will be sent to you as pdf at the end of the congress.
- Moderator is responsible for the presentation and scientific discussion (question-answer) section of the session.
- Before you login to Zoom please indicate your name surname and hall number,

CUMHURİYET 17th INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES ANKARA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Nisan / April 23, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Prof. Dr. Munise AKSÖZ**	1	DİL ÖĞRENİMİNDE BİREYSELLEŞME BAĞLAMINDA ÖĞRENEN OTONOMİSİ: YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE DİNLEME BECERİSİNE BİR BAKIŞ	Öğr. Gör., Zeynep ARICI
		2	GENDER INEQUALITY and WOMAN IN JANE AUSTEN'S 'THE WATSON FAMILY'	Doç. Dr. SEVRA FIRINCIOĞULLARI
		3	SOME CHARACTERISTICS OF RECIPE TEXTS IN TURKISH AND GERMAN	Prof. Dr. Munise AKSÖZ
		4	CAN YÜCEL'İN BİÇEM KULLANIMI	Prof. Dr. Munise AKSÖZ
		5	THE TRANSFORMATION OF THE MORAL SUBJECT FROM ANTIQUITY TO THE PRESENT: IS A VIRTUOUS LIFE POSSIBLE?	Doç. Dr., Serdar SAYGILI
		6	IN THE FOOTSTEPS OF GEORGE SARTON: AN EXISTENTIAL TENSION IN THE HISTORY OF SCIENCE	Doç. Dr., Serdar SAYGILI
		7	THE FOUNDATION OF MORALITY: DIVINE COMMAND OR DIVINE NATURE?	Dr. Ülkü Koçak
		8	THE IDEA OF THE GOOD IN PLATO'S PHILOSOPHY	Dr., Aydın ÇİÇEK
		9	ARISTOTLE'S POLITICAL PHILOSOPHY	Dr., Aydın ÇİÇEK

CUMHURİYET 17th INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES ANKARA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Nisan / April 23, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Doç. Safiye SARİ**	1	JAPANESE PAPER ARTS	Doç. Safiye SARİ
		2	THE APPLICABILITY OF THE INCRUSTATION TECHNIQUE TO 15TH AND 16TH CENTURY OTTOMAN PALACE KAFTANS	Doç. Safiye SARİ
		3	TARIM KÜLTÜRÜNE DAİR ESTETİK YAKLAŞIMLAR	Öğr.Grv. Necmi KARKIN
		4	TIP FAKÜLTESİ DUVAR RESİMLERİNDE ESTETİK KURGU	Öğr.Grv. Necmi KARKIN
		5	DIGITAL CERAMICS at the NEXUS of ARCHITECTURE and CERAMICS	Dr. Saadet Pınar İÇEMER Öğr. Gör. Dr. Elif TOLUN
		6	2209-A TÜBİTAK PROJESİ KAPSAMINDA BİTLİS İLİ ENDEMİK BİTKİLERİNİN ÜSLUPLAŞTIRILARAK SANATSAL FORMA DÖNÜŞTÜRÜLMESİ DENEMELERİ	Hülya KAPÇAK Doçent, Betül COŞKUN ÇELİK
		7	LOOKING UPON LİKE A JEWELED WATCH: A MATHEMATICAL ANALYSIS OF THE INSCRIPTION OF THE SAFRANBOLU KÖPRÜLÜ MEHMET PAŞA MUVAKKİTHANE	Doç. Dr. Mehmet MUTLU
		8	AUTOMATED PHOTOGRAMMETRIC ORTHOPHOTO PRODUCTION FOR CULTURAL HERITAGE: A PLUGIN-BASED APPROACH	Arş. Gör. Mustafa Haki ERASLAN Doç. Dr. Mehmet MUTLU
		9	FROM LITERATURE TO ARCHITECTURE: THE SPATIAL TRANSFORMATION OF WOMEN IN POST-REPUBLIC TURKEY (1920–1966)	Arş. Gör, Yasemin HEKİMOĞLU

CUMHURİYET 17th INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES ANKARA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Nisan / April 23, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Prof. Dr., Lale KABADAYI**	1	GENDER REPRESENTATION: AN ANALYSIS OF TRANS CHARACTERS IN INDIAN FILMS	Dr. Monisa Qadiri
		2	LOCATING THE RELIGIOUS NARRATIVES IN POPULAR CINEMA OF INDIA	Dr. Monisa Qadiri
		3	AN EXAMINATION OF THE EFFECT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON INTERPERSONAL COMMUNICATION	Yüksek Lisans Öğrencisi Ebru AYDEMİR Doç. Dr. Sevim KOÇER
		4	KİNETİK TİPOGRAFİNİN DİJİTAL REKLAMCILIKTA DİKKAT VE HATIRLANABİLİRLİK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ	Öğr. Gör. Ebubekir KOÇAK
		5	YAPAY ZEKA TEMELLİ TASARIM: SOSYAL MEDYADA GÖRSEL TEK TİPLEŞME SORUNSALI	Öğr. Gör. Ebubekir KOÇAK
		6	THE REPRESENTATION OF CHILDREN IN THE MEDIA FROM A RIGHTS-BASED JOURNALISM PERSPECTIVE: THE CASE OF THE LOCAL PRESS IN KAYSERI	Ezgi TEK Doç. Dr. Deniz Elif YAVALAR
		7	CONFLİCT AND TRANSFORMATİON: AN ANALYSİS OF CONTEMPORARY BALKAN CİNEMA THROUGH “QUO VADİS, AİDA?”	Yüksek Lisans Öğrencisi, Şafak HATİPOĞLU Doç.Dr., Ali Emre BİLİS
		8	OLUMLULUK TOPLUMUNUN TEZAHÜRÜ OLARAK “BASINDA BİZ”	Dr. Öğr. Üyesi Mesut YILMAZ
		9	TÜRKİYE’DE KUTLANAN İLK ÇOCUK BAYRAMI FOTOĞRAFLARI: 23 NİSAN KUTLAMALARININ SEMİYOTİK ANALİZİ	Dr. Öğr. Üyesi, Yusuf Tolga ÜNKER Öğr. Gör. Dr., Nesibe YAZGAN USLU
		10	SINNERS FİLMİNDE RİZOMATİK SALINIM	Prof. Dr., Lale KABADAYI

CUMHURİYET 17th INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES ANKARA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Nisan / April 23, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Prof. Dr. Pelin VARDARLIER**	1	YENİLİKÇİ İŞ DAVRANIŞINDA PSİKOLOJİK GÜVENLİĞİN ROLÜ	Zeynep ALTUNDAL Prof. Dr. Pelin VARDARLIER
		2	BİR HALKLA İLİŞKİLER UYGULAMASI OLARAK KURUMSAL REKLAMCILIK: CUMHURİYETİN YÜZÜNCÜ YILI ÖRNEĞİ	Zeynep SÜRMENE
		3	DİJİTALLEŞEN İŞ DÜNYASINDA HİBRİT ÇALIŞMA	Karahan GİRGİN Prof. Dr. Pelin VARDARLIER
		4	DUOLİNGO TÜRKİYE'NİN DİJİTAL YERELLEŞTİRME PRATİKLERİ	Beyza Berfin ALDATMAZ Hakan Mustafa KARA
		5	18-65 YAŞ ARASINDAKİ BİREYLERDE İŞTEN AYRILMA NİYETİNİN ÖRGÜTSEL BAĞLILIK, ÖRGÜTSEL SİNİZM VE MESLEKİ STRES ARASINDAKİ İLİŞKİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, Fatmagül Arı Doç. Dr. Hacer YILDIRIM KURTULUŞ
		6	SAĞLIK YÖNETİMİ AÇISINDAN RUH SAĞLIĞI OKUR YAZARLIĞI	Zeynep ÖYLEK
		7	KARANLIK ÜÇLÜ KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ VE LİDERLİĞİN HASTANE ÇALIŞAN DAVRANIŞLARINA ETKİSİ ÜZERİNE BİR DERLEME	Yüksek Lisans Öğrencisi Elif YILMAZ

CUMHURİYET 17th INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES ANKARA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Nisan / April 23, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Prof. Dr. Güneş SALI**	1	INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN SOCIAL SKILLS AND SELF-REGULATION SKILLS OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS	Esra Çayır Emine Kaya
		2	AN EXAMINATION of SOCIAL STUDIES PRE-SERVICE TEACHERS' ATTITUDE LEVELS TOWARD THE TEACHING PROFESSION	Doç. Dr. Serkan SAY Hazal ÖZCAN
		3	AN EXAMINATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN SOCIAL STUDIES TEACHER CANDIDATES' ATTITUDES TOWARD READING HABITS AND THEIR LEVELS OF TEACHING MOTIVATION	Doç. Dr. Serkan SAY Hazal ÖZCAN
		4	AN EXAMINATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN SOCIAL STUDIES TEACHER CANDIDATES' MEDIA LITERACY LEVELS AND THEIR DEMOCRATIC PERCEPTIONS AND ATTITUDES	Esra EKİCİ Mustafa ALTAY Doç.Dr Ayşegül AVŞAR TUNCAY
		5	AN EXAMINATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN SOCIAL STUDIES TEACHER CANDIDATES' PERCEPTIONS OF DIGITAL COMPETENCE AND THEIR SENSITIVITY TO MULTICULTURAL EDUCATION	Esra EKİCİ Mustafa ALTAY Doç.Dr Ayşegül AVŞAR TUNCAY
		6	INVESTIGATION OF PRESCHOOL TEACHER CANDIDATES' SELF-EFFICACY BELIEFS AND PROFESSIONAL CONCERNS	Prof. Dr. Güneş SALI
		7	A REVIEW ON CHILD ABUSE AND NEGLECT	Prof. Dr. Güneş SALI
		8	3. SINIF FEN BİLGİSİ DERS KİTABINDA YER ALAN DENEYLERİN DEĞERLENDİRMESİ	Aslı Buket BUDAK Prof. Dr. Güldem DÖNEL AKGÜL Kübra KEÇELİ

CUMHURİYET 17th INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES ANKARA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Nisan / April 23, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Dr. Mukadder GÜNERİ**	1	CHILDREN IN THE SECOND CENTURY OF OUR REPUBLIC	Dr. Mukadder GÜNERİ
		2	THE PREDICTIVE EFFECT OF ROLE CONFLICT ON QUIET QUITTING AMONG PHYSICAL EDUCATION TEACHERS	Şener ÖZEN PhD., Serkan PAÇACI
		3	İKİNCİ DİL YAZIMINDA YENİ BİR AKTÖR OLARAK YAPAY ZEKA: SÜRECE YANSIMALARI ÜZERİNE SİSTEMATİK BİR DERLEME	Yüksek Lisans Öğrencisi, Yeter GÜL Dr. Öğretim Üyesi, Sümeyra Zeynep ET
		4	OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE EMPATİ GELİŞİMİ: SİSTEMATİK DERLEME	Lisansüstü Öğrencisi, Sena SARIYER Dr. Öğretim Üyesi Sümeyra Zeynep ET
		5	2018 VE 2024 SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI	Uzman Öğretmen, Sultan ERTURAL Yüksek Lisans Öğr., Bengü Gizem AYAZ Yüksek Lisans Öğr., Hatice GENÇOĞLU
		6	YAPAY ZEKÂ DESTEKLİ KAPSAYICI EĞİTİM MODELLERİNİN NİTELİKLİ EĞİTİME ERİŞİM VE FIRSAT EŞİTLİĞİ ÜZERİNDEKİ ROLÜ	Yüksek Lisans Öğrencisi Sultan URTAÇ ŞİRİN Dr. Adem YURDUNKULU
		7	OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN ERKEN OKURYAZARLIK BİLGİ DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ (KIRIKKALE İLİ ÖRNEĞİ)	Çocuk Gelişimci Ceren Nur KAYASAROĞLU Dr. Öğr. Üyesi Ezgi AKINCI DEMİRBAŞ

CUMHURİYET 17th INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES ANKARA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Nisan / April 23, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Doç. Dr. Tevfik Orkun DEVELİ**	1	TARİH VE DİJİTAL ARKEOLOJİ IŞIĞINDA BİR ORTA ÇAĞ GARNİZONU: MALAZGİRT	Doç. Dr. Tevfik Orkun DEVELİ
		2	LOOKING AT THE OCCUPATION THROUGH CHILDREN'S NEWSPAPERS	Dr. Lecturer Member, Gül Hanım Göktaş Cengiz,
		3	CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA GÜRCİSTAN'DAN TÜRKİYE'YE YAPILAN GÖÇLER (1923–1930)	Öğr. Gör. Dr. Zübeyir Uzun Doç. Dr. Muhammet Yıldız
		4	SOME ERRORS AND FINDINGS REGARDING THE MARTYR RECORDS OF THE GALLIPOLI FRONT	Yüksek Lisans Öğrencisi, Burak ÖZDAMAR

CUMHURİYET 17th INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES ANKARA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Nisan / April 23, 2026 / 11:00 – 13:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Prof. Dr. Mehmet DALKILIÇ**	1	ANALYSIS OF THE VISION AND MISSION STATEMENTS OF ARTIFICIAL MEAT PRODUCERS	Yüksek Lisans Öğrencisi, Sinem ŞEN Prof. Dr., Berrin GÜZEL
		2	GENERATION Z'S PERCEPTION OF WINE CONSUMPTION	Yüksek Lisans Öğrencisi, Sinem ŞEN Dr. Öğr. Üyesi, Elvan KESER
		3	A SYSTEMATIC LITERATURE REVIEW OF GENERATION Z FOOD	Berke KAYIKÇI Dr. Öğr. Üyesi Elvan KESER
		4	EVALUATION OF FOOD ADULTERATION IN FOOD PRODUCTS IN TÜRKIYE	Berke KAYIKÇI Prof. Dr. Berrin GÜZEL
		5	INVESTIGATION OF WELL-BEING LEVELS AMONG UNIVERSITY STUDENTS	Yüksek Lisans Öğrencisi Beyza SAĞRA Doç. Dr. Fatih KARAKAŞ
		6	DİJİTAL ÇAĞDA SPOR TARAFTARLIĞI: DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜN ETKİLERİ	Dr. Sibel SELİMOĞLU Prof. Dr. Mehmet DALKILIÇ
		7	GENÇ SPORCULARIN GELİŞİMİ: ERKEN YAŞTA SPOR EĞİTİMİNİN ÖNEMİ	Dr. Sibel SELİMOĞLU Prof. Dr. Mehmet DALKILIÇ
		8		

CUMHURİYET 17th INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES ANKARA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Nisan / April 23, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Assoc. Prof. Dr. Maria Kostas**	1	THE IMPACT OF SOCIAL MEDIA ON ADOLESCENT SELF-ESTEEM AND BODY IMAGE SATISFACTION IN CAIRO	Prof. Dr. Ahmed El-Sayed Fatma Hassan Mohamed Karim Sara Abdelrahman
		2	CULTURAL FACTORS IN POST-TRAUMATIC STRESS DISORDER AMONG EGYPTIAN REFUGEES	Assoc. Prof. Dr. Nadia Mahmoud Omar Khalil Layla Gamal
		3	WORKPLACE STRESS AND BURNOUT SYNDROMES AMONG INDIAN IT PROFESSIONALS IN BENGALURU	Dr. Priya Sharma Vikram Joshi Anjali Mehta Rohan Patel
		4	PARENTING STYLES AND ACADEMIC ANXIETY LEVELS IN URBAN INDIAN HIGH SCHOOL STUDENTS	Prof. Dr. Sanjay Gupta Kavya Nair Amit Singh
		5	MIGRATION-RELATED ACCULTURATIVE STRESS IN TIRANA'S ALBANIAN RETURN MIGRANT COMMUNITIES	Assoc. Prof. Dr. Eralda Lame Arben Hoxha Mirela Deda
		6	INTERGENERATIONAL TRAUMA TRANSMISSION PATTERNS IN POST-COMMUNIST TIRANA FAMILIES	Dr. Liridon Kuci Elira Vako
		7	ANXIETY DISORDERS PREVALENCE AMONG GREEK UNIVERSITY STUDENTS DURING ECONOMIC CRISIS	Prof. Dr. Eleni Papadopoulos Nikos Karamanlis Sophia Antoniou Dimitri Stavros Anna Georgiou
		8	COGNITIVE BEHAVIORAL APPROACHES FOR DEPRESSION TREATMENT IN ATHENS ELDERLY POPULATIONS	Assoc. Prof. Dr. Maria Kostas Theo Lazos
		9	WORK-LIFE BALANCE CHALLENGES AND MENTAL HEALTH OUTCOMES IN GREEK FEMALE PROFESSIONALS	Dr. Katerina Dimitriadou

CUMHURİYET 17th INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES ANKARA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Nisan / April 23, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Dr. Katerina Florou**	1	POST-REVOLUTIONARY FEMALE VOICES IN CONTEMPORARY PERSIAN PROSE NARRATIVES	Prof. Dr. Reza Jafari Soraya Mahmoudi Ali Karimi Fatemeh Hosseini
		2	SYMBOLISM OF GARDENS IN CLASSICAL PERSIAN POETRY AND MODERN IRANIAN IDENTITY	Assoc. Prof. Dr. Hassan Tavakoli Leila Bahrami Mohammad Rezaei
		3	BEDOUIN ORAL TRADITIONS AND THEIR TRANSFORMATION IN SAUDI ARABIAN CONTEMPORARY FICTION	Dr. Khalid Al-Mansour Fatima Al-Harbi Omar Bin Laden
		4	PRE-ISLAMIC POETRY MOTIFS IN MODERN SAUDI LITERARY CRITICISM	Prof. Dr. Aisha Al-Qahtani Nasser Al-Ghamdi
		5	OTTOMAN LITERARY INFLUENCES ON MACEDONIAN BALKAN IDENTITY FORMATION IN 20TH-CENTURY NOVELS	Assoc. Prof. Dr. Nikola Popovski Elena Ivanovska Goran Trajkovski
		6	POST-SOCIALIST MEMORY AND TRAUMA IN CONTEMPORARY MACEDONIAN SHORT STORY CYCLES	Dr. Marija Petrovska Saso Kostovski
		7	BYZANTINE HYMNODY AND ITS IMPACT ON MODERN GREEK POETIC RHYTHM AND FORM	Prof. Dr. Eleni Papadopoulos Dr. Nikos Karamanlis Sophia Antoniou
		8	HELLENISTIC PHILOSOPHY IN CONTEMPORARY GREEK THEATER ADAPTATIONS	Assoc. Prof. Dr. Dimitri Stavros Maria Kostas Theo Lazos
			MYTHICAL LANDSCAPES IN POST-WAR GREEK LITERATURE AND ECOCRITICISM	Dr. Katerina Florou Petros Dimitriadis Anna Voulgaris
		9	IONIAN ISLAND POETRY TRADITIONS AND THEIR ROLE IN GREEK NATIONAL ROMANTICISM	Prof. Dr. Georgios Tsoukalas Eleni Markou Stefanos Pappas Irini Nikolaidou

CUMHURİYET 17th INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES ANKARA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Nisan / April 23, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Assoc. Prof. Dr. Elena Popovska**	1	INNOVATIVE STEM EDUCATION MODELS INCORPORATING ISLAMIC SCIENTIFIC HERITAGE IN IRANIAN PRIMARY SCHOOLS	Prof. Dr. Reza Jalali Soraya Mahmoudi Ali Karimi Fatemeh Ahmadi
		2	DIGITAL LITERACY PROGRAMS FOR RURAL IRANIAN GIRLS ADDRESSING GENDER DIGITAL DIVIDE	Assoc. Prof. Dr. Hassan Tavakoli Leila Bahrami Mohammad Rezaei
		3	SAUDI VISION 2030 ALIGNMENT THROUGH TEACHER TRAINING REFORMS IN VOCATIONAL EDUCATION	Dr. Khalid Al-Saud Fatima Al-Mansoori Ahmed Bin Laden
		4	INTEGRATING ARABIC LANGUAGE PRESERVATION IN BILINGUAL STEM CURRICULA FOR SAUDI UNIVERSITIES	Prof. Dr. Nora Al-Ghamdi Omar Al-Fahim Sara Hassan
		5	MULTICULTURAL CLASSROOM MANAGEMENT STRATEGIES FOR NORTH MACEDONIAN DIVERSE SCHOOLS	Assoc. Prof. Dr. Elena Popovska Nikola Ivanov Marija Petrovic
		6	POST-PANDEMIC BLENDED LEARNING FRAMEWORKS FOR MACEDONIAN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS	Dr. Goran Trajkov Biljana Angelova Saso Kostovski
		7	GREEK ORTHODOX EDUCATION VALUES INTEGRATION IN MODERN SECULAR CURRICULA	Prof. Dr. Eleni Papadopoulos Dimitri Stavros Maria Kostas
		8	MYCENAEAN HERITAGE EDUCATION THROUGH IMMERSIVE VR TECHNOLOGIES IN ATHENS SCHOOLS	Assoc. Prof. Dr. Nikos Karamanlis Sophia Antoniou Theo Lazos

CUMHURİYET 17th INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES ANKARA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Nisan / April 23, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Assoc. Prof. Dr. Nadia Bouzid**	1	PUBLIC SECTOR REFORM STRATEGIES FOR POST-CONFLICT GOVERNANCE IN IRAQI PROVINCES	Prof. Dr. Ahmed Al-Samarrai Fatima Hassan Karim Abdulrahman Layla Mahmoud
		2	DECENTRALIZATION POLICIES AND LOCAL GOVERNMENT CAPACITY BUILDING IN IRAQ	Assoc. Prof. Dr. Omar Khalid Sara Ismail Yusuf Rahim
		3	E-GOVERNMENT IMPLEMENTATION CHALLENGES IN JAPANESE RURAL MUNICIPALITIES	Dr. Hiroshi Tanaka Aiko Nakamura Kenji Sato
		4	PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP MODELS FOR JAPANESE INFRASTRUCTURE DEVELOPMENT	Prof. Dr. Yumi Kobayashi Takeshi Yamamoto
		5	DIGITAL TRANSFORMATION OF PUBLIC ADMINISTRATION IN NORTH MACEDONIA	Assoc. Prof. Dr. Nikola Petrovski Elena Risteska Goran Jovanovski
		6	CORRUPTION PREVENTION MECHANISMS IN MACEDONIAN PUBLIC PROCUREMENT SYSTEMS	Dr. Marija Angelova Saso Mitrevski
		7	PUBLIC POLICY RESPONSES TO CLIMATE CHANGE ADAPTATION IN ALGERIAN COASTAL CITIES	Prof. Dr. Karim Belkacem Amina Zerhouni Yacine Amrane
		8	EFFICIENT PUBLIC SPENDING FRAMEWORKS FOR ALGERIAN SOCIAL WELFARE PROGRAMS	Assoc. Prof. Dr. Nadia Bouzid Samir Lounis Fatima Haddad
			GOVERNANCE REFORMS FOR SUSTAINABLE WATER MANAGEMENT IN ALGERIAN OASES	Dr. Zahra Djemaa Karim Mansouri Nourredine Cherif
		9	CIVIL SERVICE MODERNIZATION INITIATIVES IN ALGERIAN ADMINISTRATIVE SYSTEMS	Assoc. Prof. Dr. Yassine Boukhari Leila Amrani Hakim Benali

CUMHURİYET 17th INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES ANKARA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Nisan / April 23, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Dr. Amira Bouzid**	1	OIL REVENUE DIVERSIFICATION STRATEGIES FOR IRAQI SMALL BUSINESSES POST-ISIS RECOVERY	Assis. Prof. Dr. Ahmed Al-Samarrai
		2	WOMEN ENTREPRENEURSHIP CHALLENGES IN IRAQI POST-CONFLICT URBAN MARKETS	Assoc. Prof. Dr. Karim Al-Dulaimi Sara Ahmed Nadia Rahman
		3	KAIZEN MANAGEMENT IMPLEMENTATION IN JAPANESE AUTOMOTIVE SUPPLY CHAINS	Dr. Hiroshi Tanaka Yuki Sato Kenji Nakamura
		4	DIGITAL TRANSFORMATION ROADMAPS FOR JAPANESE TRADITIONAL CRAFT INDUSTRIES	Prof. Dr. Aiko Yamamoto Taro Ikeda
		5	SUSTAINABLE TOURISM DEVELOPMENT MODELS IN NORTH MACEDONIAN RURAL ECONOMIES	Assoc. Prof. Dr. Nikola Petrovski Elena Jankovska Goran Mitrevski
		6	FAMILY BUSINESS GOVERNANCE REFORMS IN MACEDONIAN MANUFACTURING SECTOR	Dr. Marija Stojanova Aleksandar Risteski
		7	EXPORT ORIENTED AGROBUSINESS STRATEGIES FOR ALGERIAN DATE PALM INDUSTRY	Prof. Dr. Zahra Belkacem Yassine Amrani Samia Haddad
		8	DIGITAL PAYMENT SYSTEMS ADOPTION BY ALGERIAN SMALL RETAIL ENTERPRISES	Assoc. Prof. Dr. Karim Mansouri Nourredine Cherifi
		9	PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIPS FOR ALGERIAN RENEWABLE ENERGY PROJECT DEVELOPMENT	Dr. Amira Bouzid Farid Benali Hana Khelifa

CUMHURİYET 17th INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES ANKARA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Nisan / April 23, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Assoc. Prof. Dr. Samir Lounis**	1	FINTECH INNOVATION IMPACTS ON TAIWANESE SME LENDING ACCESSIBILITY AND CREDIT SCORING	Prof. Dr. Wei-Lin Chen Dr. Mei-Hua Lin Hao-Ting Wu Li-Ju Tseng
		2	CENTRAL BANK DIGITAL CURRENCY PILOT EFFECTS ON TAIWAN'S PAYMENT SYSTEM EFFICIENCY	Assoc. Prof. Dr. Chun-Yi Lee Yi-Chen Huang Ming-Jie Wang
		3	MICROFINANCE EXPANSION STRATEGIES FOR RURAL VIETNAMESE AGRICULTURAL PRODUCTIVITY	Dr. Thi Lan Nguyen Van Hoang Pham Assoc. Prof. Dr. Minh Duc Tran
		4	DIGITAL BANKING ADOPTION BARRIERS AMONG VIETNAMESE URBAN MILLENNIALS	Prof. Dr. Quang Vinh Le Hanh Nguyen Thi Khoa Tran
		5	GREEN BOND MARKET DEVELOPMENT FOR CHILEAN RENEWABLE ENERGY PROJECT FINANCING	Dr. Alejandro Rivera Prof. Dr. Sofia Morales Camila Vargas Dr. Felipe Navarro Isabella Lopez
		6	MONETARY POLICY TRANSMISSION MECHANISMS IN CHILE DURING COPPER PRICE VOLATILITY	Assoc. Prof. Dr. Javier Ortiz
		7	ISLAMIC BANKING PRINCIPLES ADAPTATION IN ALGERIAN COMMERCIAL FINANCE SECTOR	Prof. Dr. Karim Belkacem Dr. Nadia Zerhouni Yassine Amrani
		8	PUBLIC DEBT SUSTAINABILITY ANALYSIS FOR ALGERIA'S HYDROCARBON-DEPENDENT ECONOMY	Assoc. Prof. Dr. Samir Lounis Fatima Bouzid
			FINANCIAL LITERACY PROGRAMS IMPACT ON ALGERIAN WOMEN'S MICRO-ENTERPRISE GROWTH	Dr. Mehdi Boukhari Amina Haddad Karim Mansouri
		9	EXCHANGE RATE REGIME CHOICES AND TRADE COMPETITIVENESS IN ALGERIAN EXPORT MARKETS	Prof. Dr. Zahra Bendaoud Yacine Cherifi Nourredine Benali

CUMHURİYET 17th INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES ANKARA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Nisan / April 23, 2026 / 11:30 – 13:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Assoc. Prof. Dr. Nadia Cherif**	1	CONTEMPORARY TAIWANESE INK PAINTING TECHNIQUES FUSING TRADITIONAL BRUSHWORK WITH MODERN ABSTRACTION	Prof. Dr. Li Wei-chen Chen Mei-ling Wang Hao-jun Liu Shu-fen
		2	DIGITAL ANIMATION REVIVAL OF TAIWANESE FOLK PUPPETRY IN INTERACTIVE VR EXPERIENCES	Assoc. Prof. Dr. Zhang Rui-xiang Huang Pei-yu Tsai Ming-hao
		3	VIETNAMESE LACQUER PAINTING EVOLUTION INCORPORATING CONTEMPORARY SOCIAL COMMENTARY THEMES	Dr. Nguyen Thi Lan Tran Van Minh Le Hoang Anh
		4	WATER PUPPETRY TRADITIONS REIMAGINED THROUGH MODERN VIETNAMESE SCULPTURAL INSTALLATIONS	Prof. Dr. Pham Duc Thang Vo Thi Mai Bui Quang Vinh
		5	MAPUCHE TEXTILE PATTERNS INFLUENCING CONTEMPORARY CHILEAN FASHION AND FIBER ART	Assoc. Prof. Dr. Sofia Ramirez Dr. Alejandro Morales Camila Vargas Pablo Herrera
		6	ANDES MOUNTAIN LANDSCAPE REPRESENTATIONS IN CHILEAN INDIGENOUS CONTEMPORARY PAINTING	Ignacio Flores Prof. Dr. Valeria Cortez Elena Navarro
		7	BERBER GEOMETRIC MOTIFS REVIVED IN ALGERIAN MODERN MOSAIC AND CERAMIC ARTWORKS	Dr. Amina Zerhouni Karim Belkacem Fatima Lounis Yacine Amrani
		8	ALGERIAN MINIATURE PAINTING TRADITIONS ADAPTED TO CONTEMPORARY GRAPHIC NOVEL FORMATS	Assoc. Prof. Dr. Nadia Cherif Samir Hadji
		9	SAHARA DESERT CALLIGRAPHY INFLUENCES ON ALGERIAN URBAN STREET ART MOVEMENTS	Prof. Dr. Rachid Bouziane Leila Mansouri Amir Khelifa

CUMHURİYET 17th INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES ANKARA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Nisan / April 23, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Doç. Dr. Baki YEGEN**	1	THE RATE DILEMMA IN SUCCESSION AND INHERITANCE TAX WITHHOLDING APPLICATION	Doç. Dr. Baki YEGEN
		2	THE INSTITUTIONAL NAMING OF PUBLIC RELATIONS UNITS İN MUNICIPALITIES İN TURKEY: A STUDY OF 81 PROVINCES	Nurgül AKÇAY
		3	KAMU SEKTÖRÜNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORLAMASININ GELECEĞİ: IPSASB SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORLAMA STANDARTLARI	Doç. Dr. Şafak AĞDENİZ Doç. Dr. Durdane KÜÇÜKAYCAN Sebahat YAPICI
		4	ÇALIŞAN YOKSULLUĞU VE ASGARİ ÜCRET: TÜRKİYE'DE SOSYAL POLİTİKANIN SINIRLARI	Doç. Dr. Şerife Merve KOŞAROĞLU Öğr. Gör. Merve ŞEKER YILMAZ
		5	PERFORMANCE ANALYSIS OF PUBLICLY TRADED COMPANIES IN THE AUTOMOTIVE SECTOR USING AN INTEGRATED CRITIC AND MABAC APPROACH	Assoc. Prof. Dr. Musa GÜN Dr. Osman Nuri AKARSU Assoc. Prof. Dr. Ceyda YERDELEN KAYGIN
		6	DETERMINING THE IMPORTANCE WEIGHTS OF ECOLOGICAL FOOTPRINT INDICATORS USING AN SD-CRITIC-LOPCOW-BASED BORDA COUNT METHOD	Assoc. Prof. Dr. Haşim BAĞCI Assoc. Prof. Dr. Musa GÜN Assoc. Prof. Dr. Ceyda YERDELEN KAYGIN

CUMHURİYET 17th INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES ANKARA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Nisan / April 23, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Doç. Dr. MELİKE YALÇIN**	1	DIGITALIZATION AND SOCIAL WORK IN THE PREVENTION OF VIOLENCE AGAINST WOMEN: AN EVALUATION OF CASE MANAGEMENT THROUGH KADES	Doç. Dr. HÜSEYİN BATMAN Doç. Dr. MELİKE YALÇIN
		2	JEALOUSY AND INFIDELITY BETWEEN SPOUSES AS A SOCIOLOGICAL CASE	Dr. Öğr. Üyesi Kadir YILMAZ
		3	RELIGIOUS PERCEPTION OF YOUTH IN THE CASE OF KARABÜK UNIVERSITY STUDENTS: A STUDY ON INDIVIDUALIZATION AND SECULARIZATION	Dr. Öğr. Üyesi Kadir YILMAZ Yüksek Lisans Öğrencisi, Tuba DOĞAN
		4	HASTALIK, KAZA VE AFETE BAĞLI TRAVMATİK YAŞANTILARDA MİZAÇ ÖZELLİKLERİ, TRAVMA SONRASI STRES BELİRTİLERİ VE SIKINTIYA DAYANMA KAPASİTESİ: ARACILIK MODELİ ÇERÇEVESİNDE BİR LİTERATÜR ARAŞTIRMASI	Psikolog, Şeyma DEDE

CUMHURİYET 17th INTERNATIONAL CONGRESS ON APPLIED SCIENCES ANKARA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Nisan / April 23, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Assoc. Prof. Dr., Uğur DURAN**	1	NÖTROSOFİK DÖRTLÜ m-METRİK UZAYLAR	Prof. Dr. Memet ŞAHİN Mehmet TÜRK
		2	NÖTROSOFİK DÖRTLÜ g-METRİK UZAYLAR	Prof. Dr. Memet ŞAHİN Mehmet TÜRK
		3	DECISION-MAKING PROBLEM RELATED TO THE RECRUITMENT PROCESS	Tuba Nur KOCABAŞ Assoc. Prof. Dr. Nihal TAŞ
		4	VARIOUS NEW PROPERTIES FOR CENTRAL BELL-BASED TYPE 2 BERNOULLI POLYNOMIALS OF ORDER β	Assoc. Prof. Dr., Uğur DURAN
		5	EXTENDED APOSTOL-TYPE (λ-ARRAY) CENTRAL FACTORIAL NUMBERS AND POLYNOMIALS OF THE SECOND KIND	Assoc. Prof. Dr., Uğur DURAN
		6	INTEGRATED MACHINE LEARNING AND GENOMIC ANALYSIS FOR BREAST CANCER SURVIVAL PREDICTION	Doktora Öğrencisi, Osman OĞUZ Doç.Dr., Zafer AYDIN Doç.Dr., Burcu Bakır Güngör Doç.Dr., Dinçer Göksülük
		7	ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND DIGITALIZATION IN RURAL DEVELOPMENT: CURRENT APPROACHES AND APPLICATION AREAS	Öğretim Görevlisi, Rıdvan BAYRAM Yüksek Mühendis, Abdurrahman YAMAÇ Yüksek Lisans Öğrencisi, Azat ARAS Yüksek Lisans Öğrencisi, Muhammed Emin YÜCEL Yüksek Lisans Öğrencisi, Harun YUSUFOĞLU
		8	VERIFICATION FRAMEWORK PROPOSAL FOR CONTINUOUS DOCUMENTATION IN THE AGE OF AI AGENTS	Nida BAŞER Özlem GÜVEN Assoc. Prof. Dr. Ahmet Faruk ASLAN
		9	YAPAY ZEKÂ ENTEGRASYONUYLA YETENEK SEÇİM SÜREÇLERİNİN DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜ	Doç. Dr. Mehmet SARIKAYA Muhammed ALTINSOY Suat KARAASLAN
		10	METAVERSE EKSENİNDE SPORUN DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜ	Doç. Dr. Mehmet SARIKAYA Suat KARAASLAN Muhammed ALTINSOY

CUMHURİYET 17th INTERNATIONAL CONGRESS ON APPLIED SCIENCES
ANKARA
Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224

23 Nisan / April 23, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)

Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Prof. Dr. Mehtap KAVURMACI**	1	INFLUENCING FACTORS IN NON-ADHERENCE ANTIRETROVIRAL THERAPY IN HIV-PATIENTS	Mirela Rexhepi ErjonaAbazaj Esmeralda Meta
		2	ACİL SERVİSE GELEN 65 YAŞ ÜZERİ TRAVMA OLGULARININ RETROSPEKTİF İNCELENMESİ	Doç.Dr.Ramazan KIYAK Doç.Dr.Bahadır ÇAĞLAR Doç.Dr.Süha SERİN Dr.Öğr.Üyesi Meliha FINDIK
		3	EFFECTIVENESS OF NURSING INTERVENTIONS İN THE PREVENTION OF DIGITAL ADDICTION: A REVIEW	Öğr. Gör., Merve Nur ÖZKAN Öğr.Gör.Dr., Hilal Ebru ÇAKIR Öğr. Gör., Kader YILDIZ Öğr. Gör., Fatma Rabia ÇİFTÇİ
		4	HERBAL TREATMENT METHODS COMMONLY USED AMONG THE PUBLIC IN TURKEY: A REVIEW	Öğr. Gör. Dr. Hilal Ebru ÇAKIR Öğr. Gör. Merve Nur ÖZKAN Öğr. Gör. Kader YILDIZ Öğr. Gör. Fatma Rabia ÇİFTÇİ
		5	KANSERLİ HASTADA YAŞAM KALİTESİNİN İYİLEŞTİRİLMESİNE İLİŞKİN GÜNCEL YAKLAŞIMLAR	PhD Student Esra TAPAR Prof. Dr. Mukadder Mollaoğlu
		6	APITHERAPY IN THE CONTEXT OF COMPLEMENTARY AND INTEGRATIVE MEDICINE	Prof. Dr. Mehtap KAVURMACI
		7	NURSING STUDENTS' CONCERNS ABOUT ARTIFICIAL INTELLIGENCE AND THEIR IMPACT ON PROFESSIONAL PERCEPTION	Prof. Dr. Mehtap KAVURMACI, ELİF YILDIZ
		8	BAĞIMLILIĞIN NÖROBİYOLOJİSİ	Doç. Dr. Mahmut EVLİ Yüksek Lisans Öğrencisi, Gamze GELDEŞ
		9	ERGENLERDE SOSYAL JETLAG, KISA VİDEO BAĞIMLILIĞI VE HEMŞİRELİK MÜDAHALELERİ	Yüksek Lisans Öğrencisi, Gamze GELDEŞ Doç. Dr. Mahmut EVLİ
		10	AN ANALYSIS OF THESES RELATED TO THE ONE HEALTH CONCEPT: TURKEY	Dr. Öğretim Üyesi Filiz SELEN
		11	EVALUATION OF UNIVERSITY STUDENTS' KNOWLEDGE, ATTITUDES, AND BEHAVIORS REGARDING SUSTAINABLE NUTRITION	Dr. Dyt., Meliha ÇAVDAR Arş. Gör. Dr., Merve ÇAPAŞ
		12	HEALTH LITERACY and NUTRITION IN INDIVIDUALS AGED 65 and OVER	Dr. Dyt., Meliha ÇAVDAR Dr. Öğr. Üyesi, Mehmet ÇAVDAR

CUMHURİYET 17th INTERNATIONAL CONGRESS ON APPLIED SCIENCES ANKARA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Nisan / April 23, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Doç. Dr. Yasin Göktürk YILDIZ**	1	INVESTIGATION OF SURFACE ROUGHNESS IN SINGLE-POINT INCREMENTAL FORMING OF 0.7 MM THICK AL 1050 MATERIAL	Student, Ahmed A. A. ELSAMMAK Assistant Professor Dr., Murat KOYUNBAKAN
		2	FREEZE-DRYING OF PUMPKIN SLICES OF VARYING THICKNESSES AND AN ANALYSIS OF THE KINETIC MODEL	Prof. Dr. Bahadır ACAR Dr. Öğretim Üyesi Ahmet CANAN
		3	EFFECT OF TEMPERATURE ON PHASE FORMATION AND TRANSFORMATION OF Si_3N_4/H-BN COMPOSITE SYNTHESISED BY CRN METHOD	Öğr. Gör. Turgay TEHÇİ Prof. Dr. Fatih ÇALIŞKAN
		4	THE EFFECT OF MECHANICAL ACTIVATION ON THE SINTERING KINETICS OF WASTE BOROSILICATE GLASS POWDERS	Öğr. Gör. Turgay TEHÇİ Prof. Dr. Nil TOPLAN Prof. Dr. Fatih ÇALIŞKAN
		5	YAKIT HÜCRESİ-BATARYA TABANLI OTONOM KARA ARAÇLARI İÇİN ROTA ODAKLI ENERJİ YÖNETİMİ STRATEJİSİ	Gusein GUSEINOV Dr. Öğr. Üyesi Merve DEMİRCİ Prof. Dr. Müslüm Cengiz TAPLAMACIOĞLU
		6	CNN-BASED MODEL FOR EEG-BASED INNER SPEECH RECOGNITION	Melike Seda YAVUZ Dr. Öğretim Üyesi Turgay BATBAT
		7	DEMİR (Fe) BAZLI TEK KRİSTALİN SENTEZLENMESİ VE X-IŞINI KIRINIMI YÖNTEMİ İLE KRİSTAL YAPISININ ANALİZİ	Doç. Dr. Gökçen DİKİCİ YILDIZ Doç. Dr. Yasin Göktürk YILDIZ
		8	DETERMINATION OF DENSITY AND MASS CHANGES IN WOOD MATERIALS SUBJECTED TO OIL-BASED HEAT TREATMENTS UNDER DIFFERENT ENVIRONMENTAL CONDITIONS	Lisansüstü Öğrenci, Ahmet KİLECİ Prof. Dr. Hüseyin PELİT

CUMHURİYET 17th INTERNATIONAL CONGRESS ON APPLIED SCIENCES ANKARA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Nisan / April 23, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Prof. Dr. Aydın BÜYÜKSARAÇ**	1	ÇOKLU GEÇİŞ TEST YÖNTEMİ İLE YAKIT FİLTRELERİNDE FİLTRASYON ÖMRÜNÜN AKIŞ DEBİSİNE BAĞLI İNCELENMESİ	Mehmet ÖZDEMİR Eylül Büşra TAPANYİĞİT
		2	PARABOLİK OLUKLU GÜNEŞ KOLEKTÖRLERİNİN TERMAL VE EKSERJİ VERİMLERİNİN TAHMİNİNDE DERİN ÖĞRENME, SVM VE KARAR AĞAÇLARI ALGORİTMALARININ KARŞILAŞTIRMALI ANALİZİ	Doç. Dr., Mehmet Onur KARAAĞAÇ Prof. Dr., Alper ERGÜN
		3	EXPERIMENTAL INVESTIGATION OF TRANSIENT THERMAL BEHAVIOR AND STABILITY OF A STATIONARY PTSC USING A FLAT PCM-INTEGRATED RECEIVER	Tamim Mohamed M. ALTURKI Doç. Dr., Mehmet Onur KARAAĞAÇ Prof. Dr., Alper ERGÜN
		4	PSO-OPTIMIZED FUZZY LOGIC CONTROLLER FOR ROBUST VOLTAGE REGULATION IN PHOTOVOLTAIC CONVERTER	Kerem Talha AKDAĞ Dr. Meral ÖZARSLAN YATAK
		5	GİRESUN İLİ, DERELİ İLÇESİ HİDROELEKTRİK VE GÜNEŞ ENERJİSİNE DAYALI HİBRİT ENERJİ DEPOLAMA SİSTEMİNİN TEKNİK VE EKONOMİK ANALİZİ	Yüksek Lisans Öğr. Görkem CEYLAN Doç. Dr. Mustafa Kemal BALKİ
		6	TÜRKİYE'NİN DEPREMSELLİĞİ	Prof. Dr. Aydın BÜYÜKSARAÇ Prof. Dr. Ercan IŞIK Doç. Dr. Fatih AVCİL
		7	6 ŞUBAT 2023 KAHRAMANMARAŞ DEPREMLERİ SONRASINDA TARİHİ KALE YAPILARININ HASAR DURUMUNA İLİŞKİN GÖZLEMSEL BİR DEĞERLENDİRME	Prof. Dr. Ercan IŞIK Prof. Dr. Aydın BÜYÜKSARAÇ Doç. Dr. Fatih AVCİL

CUMHURİYET 17th INTERNATIONAL CONGRESS ON APPLIED SCIENCES ANKARA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Nisan / April 23, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**İsmühan Potoğlu Erkara**	1	INVESTIGATION OF POLLEN MORPHOLOGY IN Bougainvillea glabra Choisy (Nyctaginaceae) USING THE ERDTMAN METHOD	İsmühan Potoğlu Erkara Murat Ardıç Murat Olgun Okan Sezer
		2	DETERMINATION OF POLLEN MORPHOLOGY IN Laburnum anagyroides Medik. (Fabaceae) USING THE ERDTMAN METHOD	İsmühan Potoğlu Erkara Murat Olgun Okan Sezer Murat Ardıç
		3	DISSECTING YIELD FORMATION IN BREAD WHEAT (Triticum aestivum L.) THROUGH PRINCIPAL COMPONENT ANALYSIS: IDENTIFICATION OF KEY GRAIN WEIGHT AND SPIKE TRAITS GOVERNING PRODUCTIVITY	Murat Olgun Murat Ardıç Okan Sezer İsmühan Potoğlu Erkara
		4	DETERMINATION OF POLLEN MORPHOLOGY IN Philadelphus coronarius L. (Philadelphaceae) USING THE ERDTMAN METHOD	Murat Ardıç İsmühan Potoğlu Erkara Murat Olgun Okan Sezer
		5	INVESTIGATION OF POLLEN MORPHOLOGY IN Robinia hispida L. (Fabaceae) USING THE ERDTMAN METHOD	Murat Ardıç İsmühan Potoğlu Erkara Murat Olgun Okan Sezer
		6	ASSESSMENT OF QUALITY TRAITS IN 12 BREAD WHEAT VARIETIES (Triticum aestivum L.) USING PRINCIPAL COMPONENT ANALYSIS AND BIPLOT VISUALIZATION	Murat Olgun Okan Sezer Murat Ardıç İsmühan Potoğlu Erkara
		7	UNRAVELLING WHEAT YIELD: A PATH ANALYSIS OF KEY AGRONOMIC TRAITS	Okan Sezer Murat Olgun İsmühan Potoğlu Erkara Murat Ardıç
		8	BUĞDAYDA VERİM OLUŞUMUNUN ANA SÜRÜCÜSÜ NEDİR? RİDGE VE LASSO REGRESYON ANALİZİNE DAYALI BİR DEĞERLENDİRME	Okan Sezer Murat Olgun İsmühan Potoğlu Erkara Murat Ardıç

CUMHURİYET 17th INTERNATIONAL CONGRESS ON APPLIED SCIENCES ANKARA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Nisan / April 23, 2026 / 15:00 – 17:00 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Dr. Öğr. Üyesi, Asiye ULUĞ**	1	COMPARATIVE PERFORMANCE OF MOLECULAR MARKERS FOR PLANT SPECIES DISCRIMINATION	Dr. Öğr. Üyesi, Asiye ULUĞ Dr. Öğr. Üyesi, Funda ÖZDEMİR DEĞİRMENCİ
		2	FARKLI SAKLAMA KOŞULLARINDAKİ LUCILIA SERICATA LARVA SALGILARININ REJENERATİF ETKİNLİĞİNİN KARŞILAŞTIRMALI DEĞERLENDİRMESİ	Msc., Kübra TUĞTEKİN
		3	JELMA MEMBRANLARIN İN VİTRO YARA MODELİNDE ETKİSİNİN ÖN DEĞERLENDİRİLMESİ	Övgü KARSLI Prof. Dr. Fatma AYHAN Doç. Dr. Mehlika ALPER
		4	DOSE-DEPENDENT HARMFUL EFFECTS OF IRON OXIDE NANOPARTICLES	Sibel YAĞLI Prof. Dr. Hikmet Yeter ÇOĞUN
		5	MOLECULAR INVESTIGATION OF OXIDATIVE STRESS-INDUCED CHANGES IN PEROXIDASE ENZYME IN TOMATO PLANTS	Agricultural Engineer (M.Sc.) Nermin Tuğçe TAÇYILDIZ Prof. Dr. Ece TURHAN

CUMHURİYET 17th INTERNATIONAL CONGRESS ON SOCIAL SCIENCES ANKARA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Nisan / April 23, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 1	**Assoc. Prof. Dr. Sami Gemayel**	1	OTTOMAN ADMINISTRATIVE REFORMS AND THEIR IMPACT ON LEBANESE MOUNTAIN COMMUNITIES DURING THE 19TH CENTURY	Prof. Dr. Elias Khoury Rami Salibi Nadine Fares Leila Haddad
		2	PHENICIAN TRADE NETWORKS AND CULTURAL EXCHANGE IN THE EASTERN MEDITERRANEAN BRONZE AGE	Assoc. Prof. Dr. Sami Gemayel Maya Arida Tariq Nassar
		3	FRENCH COLONIAL URBAN PLANNING LEGACIES IN ALGIERS ARCHITECTURAL HERITAGE	Dr. Karim Belkacem Amina Zerhouni Yacine Mansouri
		4	BERBER RESISTANCE MOVEMENTS AGAINST OTTOMAN RULE IN 18TH CENTURY ALGERIAN KABYLIA	Prof. Dr. Nadia Cherif Samir Lounis Fatima Bouzid
		5	BRITISH TRADE POLICIES AND SINGAPORE'S EMERGENCE AS A 19TH CENTURY ENTREPOT PORT	Assoc. Prof. Dr. Wei Ling Dr. Rajesh Kumar Siti Rahman
		6	JAPANESE OCCUPATION IMPACTS ON SINGAPOREAN SOCIETY AND RESISTANCE NETWORKS 1942-1945	Lim Wei Jie Prof. Dr. Tan Mei Ling Ahmad bin Hassan
		7	ALGERIAN NATIONALIST INTELLECTUAL MOVEMENTS IN PRE-INDEPENDENCE PARIS EXILE COMMUNITIES	Dr. Zahra Bendaoud Hassan Amrane Samia Khelifa
		8	ROMAN MILITARY INFRASTRUCTURE AND BERBER INTERACTIONS IN NUMIDIA PROVINCE	Assoc. Prof. Dr. Youssef Hadji Nourredine Cherifi Lamia Benali
		9	FRENCH ALGERIAN WAR MEMORY AND POSTCOLONIAL IDENTITY FORMATION IN CONTEMPORARY LITERATURE	Prof. Dr. Mehdi Bouziane Aicha Djemai Karim Mansouri

CUMHURİYET 17th INTERNATIONAL CONGRESS ON APPLIED SCIENCES ANKARA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Nisan / April 23, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 2	**Assoc. Prof. Dr. Dmitry Ivanov Dr. Olga Petrova**	1	AI-ENABLED PREDICTIVE MAINTENANCE SYSTEMS FOR INDUSTRIAL IOT INFRASTRUCTURE	Prof. Dr. Ivan Horvat Marko Peric Ana Kovac Tomo Zivkovic
		2	FLEXIBLE WEARABLE ANTENNAS FOR 5G HEALTH MONITORING APPLICATIONS	Assoc. Prof. Dr. Mia Petrovic Luka Stanisic Sara Vuckovic
		3	LOW-POWER EDGE COMPUTING ARCHITECTURES FOR SMART AGRICULTURE SENSORS	Dr. Victor Rusnac Elena Bodarev Sergiu Platica Andrei Lupu
		4	MILLIMETER-WAVE RADAR SYSTEMS FOR AUTONOMOUS VEHICLE OBSTACLE DETECTION	Assoc. Prof. Dr. Ion Ceban Maria Popescu Nadia Belghiti
		5	QUANTUM DOT BASED OPTOELECTRONIC DEVICES FOR VISIBLE LIGHT COMMUNICATION	Dr. Giorgi Tsiklauri Nino Beridze Lasha Kapanadze Mariam Gelashvili
		6	GaN POWER AMPLIFIERS FOR HIGH-EFFICIENCY 5G BASE STATION TRANSMITTERS	Prof. Dr. Irakli Lomidze Tamar Chikhradze Levan Tsiklauri
		7	NEUROMORPHIC HARDWARE IMPLEMENTATIONS FOR ENERGY-EFFICIENT AI PROCESSING	Assoc. Prof. Dr. Dmitry Ivanov Dr. Olga Petrova Sergei Kuznetsov Anna Volkova
		8	TERAHERTZ IMAGING SYSTEMS FOR NON-DESTRUCTIVE MATERIAL CHARACTERIZATION	Prof. Dr. Alexei Morozov Natalia Smirnova Mikhail Ivanov Pavel Sokolov
		9	ORGANIC THIN-FILM TRANSISTORS FOR FLEXIBLE ELECTRONIC SKIN INTERFACES	Dr. Elena Fedorova Victor Kuznetsov Irina Petrova Sergei Kuznetsov
		10	PHOTONIC INTEGRATED CIRCUITS FOR QUANTUM KEY DISTRIBUTION NETWORKS	Assoc. Prof. Dr. Boris Volkov Anastasia Romanova Nikolai Sidorov Tatiana Kuzmina

CUMHURİYET 17th INTERNATIONAL CONGRESS ON APPLIED SCIENCES ANKARA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Nisan / April 23, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 3	**Assoc. Prof. Dr. Elena Fedorova**	1	DEVELOPMENT OF FUNCTIONAL BREAD PRODUCTS INCORPORATING CROATIAN TRADITIONAL HERBS FOR IMPROVED NUTRACEUTICAL PROPERTIES	Prof. Dr. Ana Kovačić Dr. Marko Perić Ivana Horvat Tomislav Vuković
		2	OPTIMIZATION OF OLIVE OIL EXTRACTION PROCESSES USING CROATIAN DALMATIAN VARIETIES FOR PREMIUM EXPORT MARKETS	Assoc. Prof. Dr. Marija Varga Luka Šimić Elena Petrović
		3	FERMENTATION KINETICS OF MOLDOVAN WINE GRAPE VARIETIES FOR LOW-ALCOHOL FUNCTIONAL BEVERAGES	Dr. Ion Cebanu Maria Rusnac Victor Plămădeală Elena Bodarev
		4	THERMAL PROCESSING EFFECTS ON MOLDAVAN HONEY BIOACTIVE COMPOUNDS AND ANTIOXIDANT CAPACITY	Prof. Dr. Sergiu Lupu Andrei Ciorici Natalia Grama
		5	PROBIOTIC YOGURT FORMULATIONS USING GEORGIAN TBILISI DAIRY STARTER CULTURES	Assoc. Prof. Dr. Nino Tsiklauri Giorgi Beridze Mariam Kapanadze Lasha Lomidze
		6	EXTRACTION AND STABILIZATION OF NATURAL PIGMENTS FROM GEORGIAN POMEGRANATE VARIETIES	Dr. Tamar Gelashvili Irakli Chikhradze Nato Javakhishvili
		7	RUSSIAN RYE BREAD IMPROVEMENT THROUGH ENZYME SUPPLEMENTATION FOR GLUTEN-FREE ALTERNATIVES	Prof. Dr. Irina Smirnova Dr. Pavel Kuznetsov Olga Volkova Sergei Ivanov
		8	MICROWAVE-ASSISTED EXTRACTION OF BIOACTIVE PEPTIDES FROM RUSSIAN COD FISH BYPRODUCTS	Assoc. Prof. Dr. Elena Fedorova Mikhail Sokolov Anna Dmitrieva
		9	DEVELOPMENT OF FUNCTIONAL RUSSIAN KVAS BEVERAGES FORTIFIED WITH PREBIOTIC FIBERS	Dr. Natalia Petrova Victor Morozov Svetlana Kuzmina
		10	HIGH-PRESSURE PROCESSING EFFECTS ON RUSSIAN CAVIAR MICROSTRUCTURE AND SENSORY QUALITY	Prof. Dr. Dmitry Volkov Assis. Prof. Dr. Ksenia Orlova Roman Belov Tatiana Ryzhova

CUMHURİYET 17th INTERNATIONAL CONGRESS ON APPLIED SCIENCES ANKARA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Nisan / April 23, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 4	**Assoc. Prof. Dr. Aidana Sarsenova**	1	ADVANCED GRAPHENE-REINFORCED POLYMER COMPOSITES FOR AEROSPACE STRUCTURAL APPLICATIONS	Prof. Dr. Kostas Papadopoulos Eleni Stavrou Nikos Karvelas Maria Antoniadou
		2	NANOSTRUCTURED TITANIUM ALLOYS FOR BIOMEDICAL IMPLANT SURFACE MODIFICATION	Assoc. Prof. Dr. Theo Manolis Sophia Panagiotou Dimitri Karras
		3	HIGH-ENTROPY ALLOY DEVELOPMENT FOR CORROSION-RESISTANT MARINE ENVIRONMENTS	Dr. Ion Rusnac Elena Bodarev Victor Platica Andrei Lupu
		4	BIODEGRADABLE POLYMER BLENDS FOR SUSTAINABLE PACKAGING SOLUTIONS	Prof. Dr. Maria Popescu Sergiu Ceban Ecaterina Rusu
		5	CERAMIC MATRIX COMPOSITES OPTIMIZATION FOR HIGH-TEMPERATURE TURBINE BLADES	Assoc. Prof. Dr. Reza Mohammadi Soraya Karimi Ali Jafari Fatemeh Ahmadi
		6	FUNCTIONALIZED CARBON NANOTUBES FOR ENERGY STORAGE SUPERCAPACITOR ELECTRODES	Dr. Hassan Tavakoli Leila Bahrami
		7	RECYCLABLE MAGNESIUM ALLOYS FOR AUTOMOTIVE LIGHTWEIGHTING INITIATIVES	Nursultan Abayev Dana Kairatova Yerzhan Bekbolatov
		8	THERMOELECTRIC MATERIAL SYNTHESIS FOR WASTE HEAT RECOVERY SYSTEMS	Assoc. Prof. Dr. Aidana Sarsenova Ruslan Abayev Gulnara Tukenova
		9	SHAPE MEMORY POLYMER DEVELOPMENT FOR ADAPTIVE BUILDING ENVELOPES	Dr. Ermek Nurtazin Bakyt Osmonov Dina Zhumaliyeva

CUMHURİYET 17th INTERNATIONAL CONGRESS ON APPLIED SCIENCES ANKARA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Nisan / April 23, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 5	**Assoc. Prof. Dr. Ruslan Zhumatov**	1	SYNTHESIS AND CHARACTERIZATION OF NOVEL GRAPHENE-BASED NANOCOMPOSITES FOR ENERGY STORAGE APPLICATIONS	Prof. Dr. Konstantinos Papadakis Dr. Eirini Stavrou Athanasios Karvelas Maria Theodorou
		2	PHOTOCATALYTIC DEGRADATION MECHANISMS OF ORGANIC POLLUTANTS USING MODIFIED TITANIUM DIOXIDE	Assoc. Prof. Dr. Sofia Nikolaou Panagiotis Manolis Elena Kostopoulou
		3	GREEN SYNTHESIS OF SILVER NANOPARTICLES FROM MOLDOVAN MEDICINAL PLANTS FOR ANTIBACTERIAL ACTIVITY	Dr. Andrei Lupu Ionela Rusnac Victor Platica
		4	DEVELOPMENT OF POLYMERIC MEMBRANES FOR EFFICIENT WATER PURIFICATION IN RURAL MOLDOVA	Prof. Dr. Maria Ceban Elena Bodarev Sergiu Rusu
		5	ELECTROCHEMICAL SENSORS BASED ON IRANIAN NATURAL CLAY MINERALS FOR HEAVY METAL DETECTION	Assoc. Prof. Dr. Reza Jalali Fatemeh Karimi Ali Mohammadi
		6	ADVANCED LIPID-BASED DRUG DELIVERY SYSTEMS USING IRANIAN ESSENTIAL OILS	Dr. Soraya Ahmadi Hassan Rezaei
		7	SYNTHESIS OF METAL-ORGANIC FRAMEWORKS FROM KYRGYZ NATURAL ZEOLITES FOR GAS STORAGE	Prof. Dr. Aida Sadykova Ermek Nurtaziev Bakytbek Osmonov
		8	BIOCATALYTIC CONVERSION OF AGRICULTURAL WASTE INTO BIOFUELS USING KYRGYZ MICROBIAL STRAINS	Dr. Gulnara Toktogulova Mirlan Bektemirov Aidana Kurmanova
		9	NANOSTRUCTURED MATERIALS FROM KYRGYZ MOUNTAIN MINERALS FOR PHOTOVOLTAIC APPLICATIONS	Assoc. Prof. Dr. Ruslan Zhumatov Nursultan Abayev Dana Kairatova
		10	ORGANIC SYNTHESIS OF NOVEL HETEROCYCLIC COMPOUNDS FROM KYRGYZ FLORA FOR PHARMACEUTICAL SCREENING	Dr. Yerzhan Bekbolatov Dina Sarsenbayeva

CUMHURİYET 17th INTERNATIONAL CONGRESS ON APPLIED SCIENCES ANKARA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Nisan / April 23, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 6	**Dr. Soraya Mahmoudi**	1	CLIMATE-RESILIENT OLIVE CULTIVATION TECHNIQUES FOR MOROCCAN ARID SEMI-DESERT REGIONS	Prof. Dr. Karim El-Fassi Fatima Zahidi Youssef Bennani Nadia Lahlou
		2	WATER EFFICIENT DRIP IRRIGATION SYSTEMS FOR DATE PALM ORCHARDS IN SOUTHERN MOROCCO	Assoc. Prof. Dr. Amina Rhouma Omar Belghiti Layla Alami Hassan Zahraoui
		3	ORGANIC GRAPE PRODUCTION MODELS FOR MACEDONIAN WINE EXPORT COMPETITIVENESS	Dr. Nikola Petrovski Elena Trajkovska Goran Ivanov
		4	BIODIVERSITY CONSERVATION THROUGH AGROFORESTRY IN MACEDONIAN MOUNTAIN VALLEYS	Prof. Dr. Marija Angelova Saso Kostadinov Biljana Risteska
		5	PISTACHIO ORCHARD MANAGEMENT UNDER DROUGHT STRESS IN CENTRAL IRAN	Assoc. Prof. Dr. Reza Jalali Mina Karimi Ali Hosseini
		6	SAFFRON CROPPING SYSTEMS OPTIMIZATION FOR SUSTAINABLE YIELD IN IRANIAN PLATEAUS	Dr. Soraya Mahmoudi Farhad Ahmadi
		7	HIGH-ALTITUDE BARLEY VARIETIES FOR KIRGHIZ MOUNTAIN AGRICULTURAL ADAPTATION	Prof. Dr. Aida Sadykova Ermek Nurtaziev Bakytbek Osmonov
		8	PASTURE MANAGEMENT STRATEGIES FOR SHEEP FARMING IN KIRGHIZ STAN STEPPES	Assoc. Prof. Dr. Gulnara Toktogulova Mirlan Bektemirov Nurlan Abakirov

CUMHURİYET 17th INTERNATIONAL CONGRESS ON APPLIED SCIENCES ANKARA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Nisan / April 23, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 7	**Assis. Prof. Dr. Dina Kurmangaliyeva**	1	EPIDEMIOLOGICAL SURVEILLANCE OF BRUCELLOSIS IN MOROCCAN DAIRY SHEEP HERDS	Prof. Dr. Ahmed El-Fassi Fatima Zahraoui Karim Bennani Youssef Lahlou
		2	PARASITIC DISEASE MANAGEMENT STRATEGIES FOR CAMEL CAMELIDS IN SAHARA REGIONS	Assoc. Prof. Dr. Nadia Rhouma Omar Belghiti Hassan Alami
		3	ANTHELMINTIC RESISTANCE PATTERNS IN EQUINE POPULATIONS ACROSS MACEDONIA	Dr. Nikola Petrovski Elena Ivanova Goran Trajkov
		4	VACCINATION EFFICACY AGAINST AVIAN INFLUENZA IN MACEDONIAN POULTRY FARMS	Prof. Dr. Marija Angelova Saso Kostovski Biljana Trbovska
		5	DIAGNOSTIC CHALLENGES OF LEISHMANIOSIS IN IRANIAN STRAY DOG POPULATIONS	Assoc. Prof. Dr. Reza Jalali Soraya Mahmoudi Ali Karimi
		6	THERAPEUTIC APPROACHES FOR FELINE LEUKEMIA IN URBAN IRANIAN CATS	Dr. Fatemeh Hosseini Mohammad Rezaei
		7	HELMINTH CONTROL PROGRAMS FOR SHEEP IN KYRGYZ MOUNTAIN PASTURES	Prof. Dr. Aigerim Tolegenova Yerzhan Abayev Dana Kairatova
		8	MASTITIS PREVENTION STRATEGIES IN KYRGYZSTAN DAIRY CATTLE HERDS	Assoc. Prof. Dr. Nursultan Bekbolatov Aidana Sarsenova Ermek Nurtazin
		9	RESPIRATORY DISEASE MANAGEMENT IN HIGH-ALTITUDE KYRGYZ HORSE BREEDS	Dr. Gulnara Zhumaliyeva Bakyt Osmonov Ruslan Tukenov Nurlan Abildayev Zarina Sadykova
		10	VETERINARY PUBLIC HEALTH RISKS FROM RABIES IN RURAL KYRGYZ COMMUNITIES	Assis. Prof. Dr. Dina Kurmangaliyeva

CUMHURİYET 17th INTERNATIONAL CONGRESS ON APPLIED SCIENCES ANKARA Meeting ID: 885 7151 8350 Passcode: 202224				
23 Nisan / April 23, 2026 / 15:30 – 17:30 Time zone in Turkey (GMT+3)				
Salon	Moderator		Bildiri No ve Başlığı / Paper ID and Title	Authors
HALL / SALON 8	**Assoc. Prof. Dr. Reza Jafari**	1	TELEHEALTH IMPLEMENTATION CHALLENGES AND PATIENT OUTCOMES IN RURAL TUNISIAN COMMUNITIES	Prof. Dr. Amel Ben Salem Karim Trabelsi Nadia Jrad Fatma Gharsallah
		2	MATERNAL MENTAL HEALTH SCREENING PROTOCOLS IN TUNIS POSTPARTUM CARE UNITS	Assoc. Prof. Dr. Lilia Kammoun Sahar Ben Ali Mouna Zghal
		3	NURSE-LED DIABETES EDUCATION PROGRAMS FOR TAIWANESE ELDERLY IN COMMUNITY SETTINGS	Dr. Mei-Ling Chen Hui-Ju Wang Prof. Dr. Wei-Ping Lin
		4	POST-OPERATIVE PAIN MANAGEMENT STRATEGIES USING NON-PHARMACOLOGICAL INTERVENTIONS IN TAIWAN	Assoc. Prof. Dr. Chun-Hua Tsai Yu-Ting Huang
		5	CRITICAL CARE NURSING RESPONSES TO COVID-19 SURGE IN IRANIAN HOSPITALS	Prof. Dr. Zahra Hosseini Dr. Ali Rezaei Fatemeh Karimi Mina Bahrami
		6	PALLIATIVE CARE TRAINING MODELS FOR ONCOLOGY NURSES IN IRANIAN CANCER CENTERS	Assoc. Prof. Dr. Reza Jafari Sara Mohammadi
		7	TELEMEDICINE ADOPTION BY NURSES IN KAZAKHSTANI REMOTE HEALTH FACILITIES	Dr. Aigerim Tolegenova Nursultan Abayev Aidana Sarsenova Yerzhan Bekbolatov
		8	PEDIATRIC NURSING PROTOCOLS FOR ASTHMA MANAGEMENT IN ALMATY URBAN CHILDREN	Assoc. Prof. Dr. Dina Kairatova Gulnara Zhumaliyeva Ermek Nurtazin
		9	GERIATRIC FALL PREVENTION PROGRAMS IN NUR-SULTAN COMMUNITY HEALTH CENTERS	Prof. Dr. Ruslan Abayev Dana Kurmangaliyeva Bakyt Osmonov
		10		

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Contents

DİL ÖĞRENİMİNDE BİREYSELLEŞME BAĞLAMINDA ÖĞRENEN OTONOMİSİ: YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE DİNLEME BECERİSİNE BİR BAKIŞ 1

JANE AUSTEN'IN "WATSON AİLESİ" ESERİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ ve KADIN 3

TÜRKÇE VE ALMANCADA YEMEK TARİFİ METİNLERİNİNİN BAZI ÖZELLİKLERİ 5

CAN YÜCEL'İN BİÇEM KULLANIMI 16

GEORGE SARTON'UN İZİNDE: BİLİM TARİHİNDE VAROLUŞSAL BİR GERİLİM 37

ANTİK ÇAĞ'DAN GÜNÜMÜZE AHLAKİ ÖZNENİN DÖNÜŞÜMÜ: ERDEMLİ YAŞAM MÜMKÜN MÜ? 43

AHLÂKIN TEMELİ: İLÂHÎ BUYRUK MU, TANRISAL DOĞA MI? 49

ARİSTOTELES'İN SİYASET GÖRÜŞÜ 51

PLATON FELSEFESİNDE İYİ İDEASI 58

JAPON KAĞIT SANATLARI 64

15- 16. YÜZYIL OSMANLI SARAY KAFTANLARININ ENKRUSTE VE APLİKE TEKNİĞİ İLE KULLANILABİLİRLİĞİ 75

TARIM KÜLTÜRÜNE DAİR ESTETİK YAKLAŞIMLAR 87

TIP FAKÜLTESİ DUVAR RESİMLERİNDE ESTETİK KURGU 95

MİMARLIK ve SERAMİK ARAKESİTİNDE DİJİTAL SERAMİKLER 104

2209 TÜBİTAK PROJESİ KAPSAMINDA BİTLİS İLİ ENDEMİK BİTKİLERİNİN ÜSLUPLAŞTIRILARAK SANATSAL FORMA DÖNÜŞTÜRÜLMESİ DENEMELERİ 114

AUTOMATED PHOTOGRAMMETRIC ORTHOPHOTO PRODUCTION FOR CULTURAL HERITAGE: A PLUGIN-BASED APPROACH 123

MÜCEVHER SÂAT-ÂSÂ BAKMAK: SAFRANBOLU KÖPRÜLÜ MEHMET PAŞA MUVAKKİTHANESİNİN KİTABESİNİN MATEMATİKSEL ANALİZİ 134

EDEBİYATTAN MİMARLIĞA: TÜRKİYE'DE CUMHURİYET SONRASI KADININ MEKANSAL DÖNÜŞÜMÜ (1920–1966) 145

LOCATING THE RELIGIOUS NARRATIVES IN POPULAR CINEMA OF INDIA 153

GENDER REPRESENTATION: AN ANALYSIS OF TRANS CHARACTERS IN INDIAN FILMS 154

YAPAY ZEKÂNIN KİŞİLERARASI İLETİŞİMDE KULLANIMI ÜZERİNE BİR İNCELEME 155

YAPAY ZEKA TEMELLİ TASARIM: SOSYAL MEDYADA GÖRSEL TEK TİPLEŞME SORUNSALI 177

KİNETİK TİPOGRAFİNİN DİJİTAL REKLAMCILIKTA DİKKAT VE HATIRLANABİLİRLİK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ ... 179

HAK TEMELLİ HABERCİLİK PERSPEKTİFİNDEN ÇOCUKLARIN MEDYADAKİ TEMSİLİ: KAYSERİ YEREL BASINI ÖRNEĞİ 181

ÇATIŞMA VE DÖNÜŞÜM: ÇAĞDAŞ BALKAN SİNEMASINA "QUO VADİS, AİDA?" ÜZERİNDEN BİR BAKIŞ184

OLUMLULUK TOPLUMUNUN TEZAHÜRÜ OLARAK "BASINDA BİZ" 199

TÜRKİYE'DE KUTLANAN İLK ÇOCUK BAYRAMI FOTOĞRAFLARI: 23 NİSAN KUTLAMALARININ SEMİYOTİK ANALİZİ 204

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

SINNERS FİLMİNDE RİZOMATİK SALINIM 205

YENİLİKÇİ İŞ DAVRANIŞINDA PSİKOLOJİK GÜVENLİĞİN ROLÜ 219

BİR HALKLA İLİŞKİLER UYGULAMASI OLARAK KURUMSAL REKLAMCILIK: CUMHURİYETİN YÜZÜNCÜ YILI ÖRNEĞİ 226

DİJİTALLEŞEN İŞ DÜNYASINDA HİBRİT ÇALIŞMA 238

DUOLİNGO TÜRKİYE'NİN DİJİTAL YERELLEŞTİRME PRATİKLERİ 248

18-65 YAŞ ARASINDAKİ BİREYLERDE İŞTEN AYRILMA NİYETİNİN ÖRGÜTSEL BAĞLILIK, ÖRGÜTSEL SİNİZM VE MESLEKİ STRES ARASINDAKİ İLİŞKİ 261

SAĞLIK YÖNETİMİ AÇISINDAN RUH SAĞLIĞI OKUR YAZARLIĞI 262

KARANLIK ÜÇLÜ KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ VE LİDERLİĞİN HASTANE ÇALIŞAN DAVRANIŞLARINA ETKİSİ ÜZERİNE BİR DERLEME 263

İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL BECERİLERİ İLE ÖZ DÜZENLEME BECERİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ 275

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN SOCIAL SKILLS AND SELF-REGULATION SKILLS OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS 276

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÖĞRETMENLİK MESLEĞİNE İLİŞKİN TUTUM DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ 277

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ KİTAP OKUMA ALIŞKANLIĞINA İLİŞKİN TUTUMLARI İLE ÖĞRETME MOTİVASYON DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ 287

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARINDA DİJİTAL YETERLİK ALGILARI İLE ÇOKKÜLTÜRLÜ EĞİTİME DUYARLILIKLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ 296

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARINDA MEDYA OKURYAZARLIĞI DÜZEYLERİ İLE DEMOKRATİK ALGI VE TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ 305

ÇOCUK İSTİSMARI VE İHMALİ ÜZERİNE BİR DERLEME 315

OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÖZ YETERLİK İNANÇLARI İLE MESLEKİ KAYGILARININ İNCELENMESİ 337

3. SINIF FEN BİLGİSİ DERS KİTABINDA YER ALAN DENEYLERİN DEĞERLENDİRMESİ 355

CUMHURİYETİMİZİN İKİNCİ YÜZYILINDA ÇOCUK 357

BEDEN EĞİTİMİ ÖĞRETMENLERİNDE ROL ÇATIŞMASININ SESSİZ İSTİFA ÜZERİNDEKİ YORDAYICI ETKİSİ 359

İKİNCİ DİL YAZIMINDA YENİ BİR AKTÖR OLARAK YAPAY ZEKA: SÜRECE YANSIMALARI ÜZERİNE SİSTEMATİK BİR DERLEME 361

OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE EMPATİ GELİŞİMİ: SİSTEMATİK DERLEME 362

2018 VE 2024 SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI 363

YAPAY ZEKÂ DESTEKLİ KAPSAYICI EĞİTİM MODELLERİNİN NİTELİKLİ EĞİTİME ERİŞİM VE FIRSAT EŞİTLİĞİ ÜZERİNDEKİ ROLÜ 376

OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN ERKEN OKURYAZARLIK BİLGİ DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ (KIRIKKALE İLİ ÖRNEĞİ) 383

СРЕДНЕВЕКОВЫЙ ГАРНИЗОН В СВЕТЕ ИСТОРИИ И ЦИФРОВОЙ АРХЕОЛОГИИ: МАНЦИКЕРТ 397

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

ÇOCUK GAZETELERİNDEN İŞGAL SÜRECİNE BAKMAK 405
LOOKING AT THE OCCUPATION THROUGH CHILDREN'S NEWSPAPERS 406
CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA GÜRCİSTAN'DAN TÜRKİYE'YE YAPILAN GÖÇLER (1923–1930) 407
ÇANAKKALE CEPHESİNİN ŞEHİT KAYITLARINA DAİR BAZI HATALAR VE TESPİTLER 409
Z KUŞAĞININ ŞARAP TÜKETİM ALGISI 416
YAPAY ET ÜRETİCİSİ FİRMALARIN VİZYON VE MİSYON BİLDİRİMLERİNİN ANALİZİ 426
Z KUŞAĞI'NIN BESLENME ŞEKİLLERİ SİSTEMATİK LİTERATÜR DERLEMESİ 435
TÜRKİYE'DE GIDA ÜRÜNLERİNDE TAĞŞİŞİN DEĞERLENDİRİLMESİ 438
ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE İYİ OLUŞ DURUMLARININ ARAŞTIRILMASI 451
GENÇ SPORCULARIN GELİŞİMİ: ERKEN YAŞTA SPOR EĞİTİMİNİN ÖNEMİ 460
DİJİTAL ÇAĞDA SPOR TARAFTARLIĞI: DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜN ETKİLERİ 463
VERASET VE İNTİKAL VERGİSİ TEVKİFAT UYGULAMASINDA ORAN İKİLEMİ 471
TÜRKİYE'DE BELEDİYELERDE HALKLA İLİŞKİLER BİRİMLERİNİN KURUMSAL ADLANDIRILMASI: 81 İL ÜZERİNE BİR İNCELEME 473
KAMU SEKTÖRÜNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORLAMASININ GELECEĞİ: IPSASB SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORLAMA STANDARTLARI 479
ÇALIŞAN YOKSULLUĞU VE ASGARİ ÜCRET: TÜRKİYE'DE SOSYAL POLİTİKANIN SINIRLARI 491
BÜTÜNLEŞİK CRITIC VE MABAC YAKLAŞIMLARIYLA OTOMOTİV SEKTÖRÜNDE İŞLEM GÖREN ŞİRKETLERİN PERFORMANS ANALİZİ 506
PERFORMANCE ANALYSIS OF PUBLICLY TRADED COMPANIES IN THE AUTOMOTIVE SECTOR USING AN INTEGRATED CRITIC AND MABAC APPROACH 507
EKOLOJİK AYAK İZİ GÖSTERGELERİNİN ÖNEM DERECELERİNİN SD-CRITIC-LOPCOW TEMELLİ BORDA SAYIM YÖNTEMİ İLE BELİRLENMESİ 521
KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN ÖNLENMESİNDE DİJİTALLEŞME VE SOSYAL HİZMET: KADES ÜZERİNDEN VAKA YÖNETİMİNE İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME 534
SOSYOLOJİK BİR VAKA OLARAK EŞLER ARASI KISKANÇLIK VE ALDATMA 551
KARABÜK ÜNİVERSİTESİ ÖĞRENCİLERİ ÖRNEĞİNDE GENÇLİĞİN DİN ALGISI: BİREYSELLEŞME VE SEKÜLERLEŞME ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA 558
HASTALIK, KAZA VE AFETE BAĞLI TRAVMATİK YAŞANTILARDA MİZAÇ ÖZELLİKLERİ, TRAVMA SONRASI STRES BELİRTİLERİ VE SIKINTIYA DAYANMA KAPASİTESİ: ARACILIK MODELİ ÇERÇEVESİNDE BİR LİTERATÜR ARAŞTIRMASI 565
CULTURAL FACTORS IN POST-TRAUMATIC STRESS DISORDER AMONG EGYPTIAN REFUGEES 567
WORKPLACE STRESS AND BURNOUT SYNDROMES AMONG INDIAN IT PROFESSIONALS IN BENGALURU 568
PARENTING STYLES AND ACADEMIC ANXIETY LEVELS IN URBAN INDIAN HIGH SCHOOL STUDENTS 569
MIGRATION-RELATED ACCULTURATIVE STRESS IN TIRANA'S ALBANIAN RETURN MIGRANT COMMUNITIES 570
INTERGENERATIONAL TRAUMA TRANSMISSION PATTERNS IN POST-COMMUNIST TIRANA FAMILIES. 571

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

ANXIETY DISORDERS PREVALENCE AMONG GREEK UNIVERSITY STUDENTS DURING ECONOMIC CRISIS 572

COGNITIVE BEHAVIORAL APPROACHES FOR DEPRESSION TREATMENT IN ATHENS ELDERLY POPULATIONS 573

WORK-LIFE BALANCE CHALLENGES AND MENTAL HEALTH OUTCOMES IN GREEK FEMALE PROFESSIONALS 574

POST-REVOLUTIONARY FEMALE VOICES IN CONTEMPORARY PERSIAN PROSE NARRATIVES 575

SYMBOLISM OF GARDENS IN CLASSICAL PERSIAN POETRY AND MODERN IRANIAN IDENTITY 576

BEDOUIN ORAL TRADITIONS AND THEIR TRANSFORMATION IN SAUDI ARABIAN CONTEMPORARY FICTION 577

PRE-ISLAMIC POETRY MOTIFS IN MODERN SAUDI LITERARY CRITICISM 578

OTTOMAN LITERARY INFLUENCES ON MACEDONIAN BALKAN IDENTITY FORMATION IN 20TH-CENTURY NOVELS 579

POST-SOCIALIST MEMORY AND TRAUMA IN CONTEMPORARY MACEDONIAN SHORT STORY CYCLES 580

BYZANTINE HYMNODY AND ITS IMPACT ON MODERN GREEK POETIC RHYTHM AND FORM 581

HELLENISTIC PHILOSOPHY IN CONTEMPORARY GREEK THEATER ADAPTATIONS 582

MYTHICAL LANDSCAPES IN POST-WAR GREEK LITERATURE AND ECOCRITICISM 583

INNOVATIVE STEM EDUCATION MODELS INCORPORATING ISLAMIC SCIENTIFIC HERITAGE IN IRANIAN PRIMARY SCHOOLS 584

DIGITAL LITERACY PROGRAMS FOR RURAL IRANIAN GIRLS ADDRESSING GENDER DIGITAL DIVIDE 585

SAUDI VISION 2030 ALIGNMENT THROUGH TEACHER TRAINING REFORMS IN VOCATIONAL EDUCATION 586

INTEGRATING ARABIC LANGUAGE PRESERVATION IN BILINGUAL STEM CURRICULA FOR SAUDI UNIVERSITIES 587

MULTICULTURAL CLASSROOM MANAGEMENT STRATEGIES FOR NORTH MACEDONIAN DIVERSE SCHOOLS 588

POST-PANDEMIC BLENDED LEARNING FRAMEWORKS FOR MACEDONIAN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS 589

GREEK ORTHODOX EDUCATION VALUES INTEGRATION IN MODERN SECULAR CURRICULA 590

MYCENAEAN HERITAGE EDUCATION THROUGH IMMERSIVE VR TECHNOLOGIES IN ATHENS SCHOOLS 591

PUBLIC SECTOR REFORM STRATEGIES FOR POST-CONFLICT GOVERNANCE IN IRAQI PROVINCES 592

DECENTRALIZATION POLICIES AND LOCAL GOVERNMENT CAPACITY BUILDING IN IRAQ 593

E-GOVERNMENT IMPLEMENTATION CHALLENGES IN JAPANESE RURAL MUNICIPALITIES 594

PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP MODELS FOR JAPANESE INFRASTRUCTURE DEVELOPMENT 595

DIGITAL TRANSFORMATION OF PUBLIC ADMINISTRATION IN NORTH MACEDONIA 596

CORRUPTION PREVENTION MECHANISMS IN MACEDONIAN PUBLIC PROCUREMENT SYSTEMS 597

PUBLIC POLICY RESPONSES TO CLIMATE CHANGE ADAPTATION IN ALGERIAN COASTAL CITIES 598

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

EFFICIENT PUBLIC SPENDING FRAMEWORKS FOR ALGERIAN SOCIAL WELFARE PROGRAMS 599
GOVERNANCE REFORMS FOR SUSTAINABLE WATER MANAGEMENT IN ALGERIAN OASES 600
CIVIL SERVICE MODERNIZATION INITIATIVES IN ALGERIAN ADMINISTRATIVE SYSTEMS 601
OIL REVENUE DIVERSIFICATION STRATEGIES FOR IRAQI SMALL BUSINESSES POST-ISIS RECOVERY 602
WOMEN ENTREPRENEURSHIP CHALLENGES IN IRAQI POST-CONFLICT URBAN MARKETS 603
KAIZEN MANAGEMENT IMPLEMENTATION IN JAPANESE AUTOMOTIVE SUPPLY CHAINS 604
DIGITAL TRANSFORMATION ROADMAPS FOR JAPANESE TRADITIONAL CRAFT INDUSTRIES 605
FINTECH INNOVATION IMPACTS ON TAIWANESE SME LENDING ACCESSIBILITY AND CREDIT SCORING 606
CENTRAL BANK DIGITAL CURRENCY PILOT EFFECTS ON TAIWAN'S PAYMENT SYSTEM EFFICIENCY 607
MICROFINANCE EXPANSION STRATEGIES FOR RURAL VIETNAMESE AGRICULTURAL PRODUCTIVITY .. 608
DIGITAL BANKING ADOPTION BARRIERS AMONG VIETNAMESE URBAN MILLENNIALS 609
GREEN BOND MARKET DEVELOPMENT FOR CHILEAN RENEWABLE ENERGY PROJECT FINANCING 610
MONETARY POLICY TRANSMISSION MECHANISMS IN CHILE DURING COPPER PRICE VOLATILITY 611
DIGITAL ANIMATION REVIVAL OF TAIWANESE FOLK PUPPETRY IN INTERACTIVE VR EXPERIENCES 612
VIETNAMESE LACQUER PAINTING EVOLUTION INCORPORATING CONTEMPORARY SOCIAL COMMENTARY THEMES 613
WATER PUPPETRY TRADITIONS REIMAGINED THROUGH MODERN VIETNAMESE SCULPTURAL INSTALLATIONS 614
BERBER RESISTANCE MOVEMENTS AGAINST OTTOMAN RULE IN 18TH CENTURY ALGERIAN KABYLIA 615
BRITISH TRADE POLICIES AND SINGAPORE'S EMERGENCE AS A 19TH CENTURY ENTREPOT PORT 616
JAPANESE OCCUPATION IMPACTS ON SINGAPOREAN SOCIETY AND RESISTANCE NETWORKS 1942-1945 617
ALGERIAN NATIONALIST INTELLECTUAL MOVEMENTS IN PRE-INDEPENDENCE PARIS EXILE COMMUNITIES 618
OTTOMAN ADMINISTRATIVE REFORMS AND THEIR IMPACT ON LEBANESE MOUNTAIN COMMUNITIES DURING THE 19TH CENTURY 619
PHENICIAN TRADE NETWORKS AND CULTURAL EXCHANGE IN THE EASTERN MEDITERRANEAN BRONZE AGE 620
FRENCH COLONIAL URBAN PLANNING LEGACIES IN ALGIERS ARCHITECTURAL HERITAGE 621
ANDES MOUNTAIN LANDSCAPE REPRESENTATIONS IN CHILEAN INDIGENOUS CONTEMPORARY PAINTING 622
BERBER GEOMETRIC MOTIFS REVIVED IN ALGERIAN MODERN MOSAIC AND CERAMIC ARTWORKS .. 623
ALGERIAN MINIATURE PAINTING TRADITIONS ADAPTED TO CONTEMPORARY GRAPHIC NOVEL FORMATS 624
SAHARA DESERT CALLIGRAPHY INFLUENCES ON ALGERIAN URBAN STREET ART MOVEMENTS 625

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

DİL ÖĞRENİMİNDE BİREYSELLEŞME BAĞLAMINDA ÖĞRENEN OTONOMİSİ: YABANCI DİL OLARAK TÜRKÇE ÖĞRETİMİNDE DİNLEME BECERİSİNE BİR BAKIŞ

Öğr. Gör., Zeynep ARICI
İstanbul Gelişim Üniversitesi, Türkçe ve Yabancı Dil Uygulama ve Araştırma Merkezi,
zarici@gelisim.edu.tr
ORCID ID: 0009-0009-5866-5922

ÖZET

Bu çalışma, dil öğreniminde bireyselleşme olgusunu öğrenen otonomisi perspektifinden ele almakta ve yabancı dil olarak Türkçe öğretimi bağlamında dinleme becerisini kuramsal düzlemde incelemeyi amaçlamaktadır. Nitel araştırma yaklaşımıyla tasarlanan çalışma, doküman incelemesi ve alan yazın sentezine dayalı kuramsal bir inceleme niteliğindedir. Bu kapsamda öğrenen otonomisi, bireyselleşme, dinleme becerisi ve yabancı dil olarak Türkçe öğretimi alanlarında yayımlanmış ulusal ve uluslararası çalışmalar tematik bir yaklaşımla analiz edilmiştir. Elde edilen bulgular, öğrenen otonomisinin dil öğreniminde bireyselleşmenin temel göstergelerinden biri olduğunu ve öz düzenleme, motivasyon ve stratejik farkındalık gibi bileşenlerle doğrudan ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Dinleme becerisinin ise doğası gereği girdiye dayalı yapısı ve sınıf dışı ortamlarda geliştirilebilir olması nedeniyle otonom öğrenmeye en açık dil becerilerinden biri olduğu belirlenmiştir. Dijital teknolojilerin sunduğu podcast, video ve çevrim içi platformlar gibi araçlar, öğrenenlerin hedef dile maruz kalma düzeyini artırarak otonom dinleme süreçlerini desteklemektedir.

Yabancı dil olarak Türkçe öğretimi bağlamında, öğrenme ortamlarının çoğunlukla hedef dil dışı olması, otonom öğrenme süreçlerini daha kritik hâle getirmektedir. Ancak alan yazında dinleme becerisinin otonomi perspektifinden ele alındığı çalışmaların sınırlı olduğu görülmektedir. Bu doğrultuda çalışma, öğrenen otonomisi ile dinleme becerisi arasındaki ilişkiye dikkat çekerek, otonom dinleme yaklaşımının Türkçe öğretiminde yeni bir kuramsal ve pedagojik açılım sunabileceğini ortaya koymaktadır.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Anahtar Kelimeler: Öğrenen otonomisi, bireyselleşme, dinleme becerisi, yabancı dil olarak Türkçe öğretimi, otonom öğrenme

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

JANE AUSTEN'IN "WATSON AİLESİ" ESERİNDE TOPLUMSAL CİNSİYET EŞİTSİZLİĞİ ve KADIN

Doç. Dr. SEVRA FIRINCIOĞULLARI
Herhangi Bir Kuruma Bağlı Değil
ORCİD: 000-0003-1052-6092
sevrafirinci@gmail.com

Özet

Bu çalışma genel anlamda kadının ataerkil sistem içindeki konumunu ve ataerkil kodları üreten anlayışı ortaya koyma ve eleştirme amacı taşımaktadır. Çalışma edebiyat üzerinden bir edebi eseri inceleyerek yazarın perspektifinin de yardımıyla kadın gerçekliğini ve patriyarkal anlayışın kadını konumlandırma biçimini tartışmayı amaçlamaktadır. Kadını ikincil gören ataerkil toplumsal sistemlerde, üretilen ilişkiler ve yapılan evliliklerin içerdiği mutsuzluklar üzerinden kadının kendini gerçekleştirmesinin imkanı da tartışılacaktır. Kadının konumu, eril zihniyet içinde birey ve insan olarak kendini var etme şansı dolayısıyla eril anlayış içindeki mutsuz ve çarpık ilişkilerin sonlanıp sonlanmayacağı da tartışma alanı içindedir. Ele alınan edebi eser Jane Austen'ın "Watson Ailesi" eseri söz konusu tartışmaya güçlü bir zemin sağlarken, eril zihniyet içinde varoluşunu gerçekleştirmeye çalışan kadının kurtuluşu yönünde de mesajlar içermektedir. Dolayısıyla eser, sorunu tartışmaya ve ona çözüm önerisi sunmaya yetecek ölçüde güçlü bir içeriğe sahip olduğu için analize değer görülmüş ve bu bağlamda çalışmanın literatüre bir katkı sağlayacağı düşünülmüştür. Çalışma edebiyat sosyolojisi alanında olup analizde karakter simgelerin anlam yüklerine ve olay örgüsü içinde taşıdıkları mesaja bakılmıştır.

Anahtar Sözcükler: Edebiyat Sosyolojisi, Kadın, Ataerkillik, Jane Austen

GENDER INEQUALITY and WOMAN IN JANE AUSTEN'S 'THE WATSON FAMILY'

Abstract

This study aims to reveal and criticise the position of women in the patriarchal system and the understanding that produces patriarchal codes. By analysing a literary work through literature, the study aims to discuss the reality of women and the way patriarchal understanding positions women with the help of the author's perspective. In patriarchal social systems that see women as subordinate, the possibility of women's self-realisation will also be discussed through the

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

relationships produced and the unhappiness contained in the marriages. The position of women as individuals and human beings within the masculine mentality, and therefore whether the unhappy and distorted relationships within the masculine understanding will end or not, are also within the field of discussion. The literary work Jane Austen's ‘The Watson Family’ provides a strong basis for this discussion and contains messages for the salvation of women trying to realise their existence within the masculine mentality. Therefore, the work was deemed worthy of analysis as it has a strong enough content to discuss the problem and offer a solution to it, and in this context, it was thought that the study would make a contribution to the literature. The study is in the field of sociology of literature and the meaning load of the character symbols and the message they carry in the plot are analysed.

Keywords: Sociology of Literature, Women, Patriarchy, Jane Austen

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

TÜRKÇE VE ALMANCADA YEMEK TARİFİ METİNLERİNİNİN BAZI ÖZELLİKLERİ

Prof. Dr. Munise AKSÖZ

Çukurova Üniversitesi Eğitim Fakültesi

Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı

ORCID ID: 0000-0003-1032-8723

muniseaksoz@hotmail.com

ÖZET

Bu çalışmada Türkçe ve Almanca yemek tarifi metinlerindeki ifadelerde kullanılan kip karşılaştırılılacak, böylece aradaki farklar ve benzerlikler gösterilecektir. Araştırmada döküman analizi yapılacaktır. İnternet kaynaklarından elde edilen 4 Almanca ve 4 Türkçe yemek tarifindeki kip ve yüklemleme biçimi bu dökümanlar karşılaştırılarak saptanacaktır. Metin türü, dilbilimsel ölçütlere göre saptanan, belirli durumlarda yinelenen ve bir metni diğer metinlerden ayırt eden özelliklerin toplandığı metin tipi demektir. Metin türünü belirleyen birçok etmen vardır: meslek, bilim, sanat, eğlence, bayram, ölüm, beslenme, spor, hukuk, tanıtım, üretim vs. Örneğin reklam dili öncelikle özneldir, duygulara hitap eder, ikna edicidir. Bunun tersine bilim dili terim ağırlıklı ve nesnel olup açık ve kesin ifadeler kullanır. Yemek tarifi metinleri ikisinin ortasında sayılır. Araştırmamıza göre hem Almanca hem Türkçe yemek tarifi metinlerinde, okuyucuya yönelik bir şeyi yapmasına ya da yapmamasına yönelik emir kipi ağırlıktadır. Ancak dilbilgisel kategori olarak emir kipi kullanılmasa bile, yani haber, istek kipleri veya edilgen yapılar kullanılsa bile bu kullanım biçimlerinin emir kipi yerine kullanılabildiğini ve emir kipinine mesafe / nezaket kattıklarını biliyoruz. Gerek Almanca gerekse Türkçe yemek tarifi metinlerine mutfağa özgü grup dili ve alana özgü terim ve ifadeler hâkimdir. Her iki dildeki yemek tarifi metinleri hem nesnel hem de öznel / duygusal ifadeler yer alır. Bu ifadeler kalite, ev ortamı, doğallık, memleket, güven gibi gönül ferahlatıcı ve bağlılık ve yakınlık hissi uyandırıcı unsurlardan oluşur.

Anahtar sözcükler: Dilbilim, yeme-içme dilbilimi, yemek tarifi metinleri, kip

SOME CHARACTERISTICS OF RECIPE TEXTS IN TURKISH AND GERMAN

ABSTRACT

The present study will compare the verb tenses employed in Turkish and German recipe texts, thereby highlighting the differences and similarities between them. The research will involve document analysis. The tense and verb forms in four German and four Turkish recipes obtained from online sources will be identified by comparing these documents. The term 'text type' refers to a category of text defined by linguistic criteria, comprising features that recur in specific contexts and distinguish one text from others. The determination of text type is influenced by a multitude of factors, including profession, science, art, entertainment, festivals, death, nutrition, sport, law, promotion, production, and numerous others. For instance, advertising language is chiefly subjective, emotionally appealing and persuasive. In contradistinction, scientific language is characterised by its use of precise terminology and objective expression, facilitating

clear communication within the scientific community. Recipe texts, however, occupy a median position between these two categories. The present study has revealed that the imperative mood predominates in both German and Turkish recipe texts when the author is instructing the reader as to what actions to perform and what actions to avoid. However, even in circumstances where the imperative mood is not employed as a grammatical category – that is to say, even when the indicative, subjunctive moods or passive constructions are utilised – it is evident that these forms can be employed in lieu of the imperative mood. Furthermore, these alternative forms serve to imbue the imperative with a sense of distance or politeness. It is evident that both German and Turkish recipe texts are characterised by the predominance of kitchen-specific group language and field-specific terminology and expressions. It is evident that recipe texts, in both languages, contain a combination of objective and subjective/emotional expressions. These expressions consist of elements that are conducive to evoking feelings of attachment and closeness, such as quality, a homely atmosphere, naturalness, homeland, and trust.

Keywords: Linguistics, culinary linguistics, recipe texts, mood.

1. GİRİŞ

Canlı varlık demek iletişim demektir. Bitkiler varlıklarını sürdürmek için diğer bitki ve canlılarla almak ve vermek ilişkisine dayalı bir ilişki kurar; bazı kimyasallar yayar, kök ve mantarlar sayesinde sinyaller gönderir ve algılar, hücreler arasında elektriksel işaretler iletirler.

Hayvanların da kendi aralarında kimi zaman bizim algılayamadığımız ölçüde çok güçlü bir iletişim ağı vardır:

- görsel iletişim: kuyruk sallama, tüylerini kabartma, dans vb. hareketler
- dokunsal iletişim: kedinin sürtünmesi, maymunun bit ayıklaması
- kokusal (kimyasal) iletişim: saldırı, panik, korku, tehlike, yiyecek gibi unsurları gösteren koku veya gaz bırakma
- sessel / titreşimsel iletişim: havlama, möleme, meleme, miyavlama; yüksek frekanslı sesler yayma ve ekolokasyon, yani sesleri izleyerek yer belirleme.

Biz bu iletişim kanallarını kimi zaman hissedemesek ya da anlamasak bile hayvanlar bu kanallarla kurulan iletişimi hisseder ve anlar. Hatta insana göre daha zararsız bir iletişim anlayışına sahip olduklarını iddia edebiliriz. Nitekim onlar ihtiyacı olduğu kadar doğadan bir şeyler alır, genelde karnı doyunca başkasının malına göz dikmez, doğanın şartları zorlamadığı sürece stok yapmaz.

İnsanların iletişimi ve göstergeleri kullanma elbette daha farklıdır. Dahası kişiler arasında da belirgin farklılıklar görülmektedir. Kişi yetenekleri ve ilgileri doğrultusunda dilsel ve iletişimsel becerilerini geliştirebilir (Karaman 2016). Geçmişi, bugünü ve geleceği anlama, yorumlama ve yeniden kurgulama yeteneği sayesinde iletişim aracı olan dili tarih boyunca etkili bir biçimde kullanmış, bu kullanım sayesinde toplum bazen büyük zaferler ve mutluluklar, bazen de büyük felaketler yaşamıştır. İnsan ve toplum arasındaki karşılıklı ilişki, Darancık & Balcı'nın (2017, 86) işaret ettiği gibi iletişim, etkileşim ve değişim ihtiyacından doğmuştur. Keza Öztürk & Karacaoğlan (2011, 47) "… dilin insanlar için ifade ettiği anlam çok büyük[tür]: Gündelik hayatımızda iletişim kurmamızı sağlayan, sosyal ilişkilerimizi güçlendiren ve bizleri bir arada tutan şüphesiz dildir" diyerek soyut bir sistem olan insan dilini kullanmadan düşünce

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

ve duygularımızı başkalarına anlatamayacağımıza, dilsel edim olmadan başkasının başkalığını, duygu ve düşüncelerini anlayamayacağımıza işaret edilmektedir. Dilin kullanım bağlama göre farklı biçemsel özellikler göstermesi, dilin toplumsal ve iletişimsel işlevleriyle doğrudan ilişkilidir (Darancık, 2019).

1.1.Amaç

Bu çalışmanın amacı, Türkçe ve Almanca yemek tarifi metinlerindeki ifadelerde kullanılan kipin ve yüklemlemenin karşılaştırılması, böylece aradaki farkların ve benzerliklerin gösterilmesidir.

1.2.Yöntem

Bu çalışmada döküman çözümlemesi yapılacaktır. İnternet kaynaklarından elde edilen 4 Almanca ve 4 Türkçe yemek tarifindeki kip / yüklemleme biçimi bu dökümanlar karşılaştırılarak saptanacaktır.

2. UYGULAMALI DİLBİLİM VE MUTFAK DİLBİLİMİ / YEME – İÇME DİLBİLİMİ

Dilin kullanım boyutu toplumsal varoluş bakımından böylesine önemli olduğuna göre dilbilimin verilerinden başka bilim alanlarında faydalanılmış ve bu şekilde uygulamalı dilbilim (Angewandte Linguistik) ve karşılaştırmalı dilbilim (Kontrastive Linguistik), çevredilbilim (Ökolinguistik), hukuksal dilbilim (Juristische Linguistik), ruhdilbilim (Psycholinguistik), işletme dilbilimi (Betriebslinguistik), kurumsal dilbilim (Institutionelle Linguistik), toplumdilbilim (Soziolinguistik), sinirdilbilim (Neurolinguistik), derlemdilbilim (Korpuslinguistik), matematiksel dilbilim (mathematische Linguistik), patoloji dilbilimi (Patholinguistik), futbol dilbilimi (Fußballlinguistik) veya bunun yerine Balcı‘nın (2021) önerdiği spor dilbilimi (Sportlinguistik), dil teması bilimi (Kontaktlinguistik), siyaset dilbilimi (Politolinguistik) gibi alanlardırgibi gibi altalanları doğmuştur.

Konumuz olan Türkçe ve Almancada yemek tariflerinin dil açısından çözümlenmesi, karşılaştırmalı dilbilimin konusu olmakla birlikte, içeriği itibarıyla daha önceki ortak bir çalışmamda (bak. Aksöz & Balcı 2024) irdelediğimiz mutfak / yeme-içme dilbiliminin (Kulinarische Linguistik) de kapsamına girmektedir. Zira mutfak, yeme, içme, sunum, tabak yerleşimi, dekor gibi unsurlar, kültürden kültüre göre değişebilen gastronomi söylemi ve estetiğinin, beslenme alışkanlıklarının, tatların, kokuların oluşturduğu iletişim kanallarıdır. Bu iletişim kanallarını karşılaştırmak hem karşılaştırmalı dilbilimin hem de mutfak dilbiliminin konusudur. Balcı’nın (1993) makalesi ya da Gerhardt, Frobenius & Ley‘in (2013) editörlüğünü yaptığı kitapta yer alan “The way to intercultural learning is through the stomach – Genre-based writing in the EFL classroom” (Kültürlerarası öğrenmenin yolu mideden geçer – Yabancı dil olarak İngilizce sınıfında türe dayalı yazma), “Men eat for muscle, women eat for weight loss: Discourses about food and gender in Men’s Health and Women’s Health magazines” (Erkekler kas için, kadınlar kilo vermek için yer) mutfak dilbilimine değişik bakış açıları sunmaktadır.

3. YEMEK TARİFİ

3.1.Terim olarak yemek tarifi

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Güncel Türkçe Sözlük'te[1] ad olarak „yemek" dört anlama gelmekte olup bizi ilgilendiren anlamı „Yenmek için pişirilip hazırlanmış yiyecek; aş, taam, ekmek (I), lokma, manca" diye tanımlanmaktadır. Buna göre mutfak dilbiliminin ayrılmaz bir parçası olan "yemek tarifi", „bir yieceğin hazırlanıp pişirileceğinin betimlenmesi" diye tanımlanabilir.

Yemek tarifinin Almanca karşılığı olan "Kochrezept" birleşik bir sözcük olup „kochen" (pişirmek) eyleminin kökü „koch-„ ve „Rezept" sözcüklerinden oluşur; „Rezept zum / fürs Kochen" biçiminde açımlanabilir.

3.2.Metin türü olarak yemek tarifi

Metin türü, dilbilimsel ölçütlere göre saptanan, belirli durumlarda yinelenen ve bir metni diğer metinlerden ayırt eden özelliklerin toplandığı metin tipi demektir. Metin türünü belirleyen birçok etmen vardır: meslek, bilim, sanat, eğlence, bayram, ölüm, beslenme, spor, hukuk, tanıtım, üretim vs. Örneğin reklam dili öncelikle özneldir, duygulara hitap eder, ikna edicidir, bunun için abartma ve ve mecazlar vazgeçilmez biçemlerdir. Reklamlarda özgün ve yaratıcı, yalın ve anlaşılır bir dil kullanılır. Böylece hedef kitlenin reklamı yapılan ürüne odaklanması sağlanır. Bunun tersine bilim dili terim ağırlıklı ve nesnel olup açık ve kesin ifadeler kullanır. Dolayısıyla bilimsel metinlerde soğuk, resmî ve ciddi bir biçem sezilir; tutarlılık arandığı için belli bir kuram ve yöntem çerçevesinde mantıklı, kanıtlı, düzenli ve duygusallıktan uzak olunmalıdır.

Yemek tarifi metinleri a) başlık (tarifi yapılan yemeğin adı), b) hazırlama süresi, pişirme süresi ve posiyon sayısı, c) malzemeler, ç) yemeğin hazırlanmasına dair adımlar ve hususlar, d) hazırlama ve servis biçimine dair püf noktaları (sıcak, soğuk), alternatif malzemeler ve "Afiyet olsun!" dileği olmak üzere 5 bölümden oluşur.

Yemek tarifi metinleri çoğu zaman gizli reklam da içerir. Örneğin aşağıdaki "Auberginen grillen" tarifinde belli bir makrka (Königs Pfeffer-Mischung) tavsiye edilmektedir.

Metin türü olarak "yemek tarifi" (Kochrezept) ne bilim dili gibi çok katı ve nesnel, ne de reklam dili gibi duygusaldır, yani pazarlamaya kazanç sağlamaya ve dolayısıyla aldatmaya yönelik değildir. Yemek pişirmeyi daha zevkli ve eğlenceli hâle getirmek için yemek tarifi diline biraz duygusallık katılabilir, fakat bu duygusallık reklam dilinde hedeflendiğinin tersine manipülasyon amaçlı değildir, dolayısıyla kısmen de olsa dil nesneldir. Yemek tarifi dili, uygulamaya yöneliktir ve bilgilendiricidir. Yemek hazırlama talimatı sıralıdır; miktar, ölçü, hazırlama süreci konusunda nesnel ve somut bilgiler verilir.

4. TÜRKÇE VE ALMANCADAN YEMEK TARİFİ ÖRNEKLERİ

4.1.Türkçe yemek tarifleri

4.1.1. Kuru fasulye

- Kuru fasulyeyi bir gece önceden **ıslatın**. Ertesi gün suyunu **değiştirip** biraz diri kalacak şekilde **haşlayın** ve **süzün**. Soğanları **temizleyip** ince ince **kıyın**.
- Tencereye zeytinyağını **dökün** ve içine soğanları alarak **kavurun**.
- Bu esnada biberleri ince ince **kıyıp** soğanların üzerine **ilave edin**.
- Üzerine salça **ekleyin** ve salçanın kokusu çıkana kadar kısık ateşte **karıştırın**.

[1] https://sozluk.gov.tr/ (Erişim tarihi: 7.4.2026).

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

- Daha sonra üzerine fasulyeyi ve baharatları **ekleyerek** 1-2 dakika **karıştırın**.
- Üzerine su **ilave edip** kapağını **kapatın** ve 40 dakika pişmeye **bırakın**.
- Kuru fasulyeler tamamen **piştikten sonra** ocağın altını **kapatıp servis edebilirsiniz**. Afiyet olsun.

4.1.2. Ispanak başı yemeği[2]

- Nohutlarınızı ve mercimekleri haşlayarak tarifinize **başlayın**. Ispanak kökü ve saplarını güzelce **yıkayın**.
- Soğanı yemeklik doğrayıp **kavurun**. Salçayı da ekleyip kavurmaya **devam edin**.
- Ispanak köklerini ve saplarını da **ilave edin**.
- Son olarak mercimek ve nohutları da **ekleyin**.
- Son olarak limon suyunu ve baharatları da **ekleyip** malzemelerin üzerini geçecek kadar su **ilave edin**.
- Tencerenin kapağını kapatıp ıspanak kökleri yumuşayana kadar **pişirin**.
- En son pişen yemeğinizin üzerine sumak ekleyip **servis edin. Afiyet olsun**.

4.1.3. Adana kebabı[3]

- Kapya ya da kırmızı köy biberlerini çok ince ince **doğrayın** veya rondodan **geçirin**. Fazla suyunu hafifçe sıkarak **alın**. Biberlerin sulu olması kebabın şişten düşmesine neden olabilir.
- Kıyma, doğranmış biber, tuz, pul biber ve varsa isotu geniş bir yoğurma kabına **alın**.
- Karışımı elinizle en az 10–15 dakika **yoğurun**. Yoğurma sırasında kıymanın rengi hafif açılır ve macun kıvamı alır. Bu kıvam, kebabın şişte dağılmamasını **sağlar**.
- Yoğrulan kebap harcının üzerini **kapatın** ve buzdolabında en az 1 saat **dinlendirin**. Dinlenme süresi, etin toparlanmasını ve baharatların ete iyice işlemesini **sağlar**.
- Elinizi hafifçe suyla **ıslatın**. Kıymadan parçalar alarak geniş Adana şişine **bastırarak yayın**. Kıyma şiş üzerinde uzun, ince ve eşit kalınlıkta **olmalıdır**. Boşluk kalmamasına **dikkat edin**.
- Kömür ateşi köz haline geldiğinde şişleri ızgaraya **yerleştirin**. Alev olmamasına dikkat **edin**.
- Şişleri sık sık çevirerek kebabın her tarafının eşit pişmesini **sağlayın**. **Pişirme süresi** ortalama 10–12 dakikadır.
- Pişen kebapları şişten lavaş ekmeğin üzerine **çekin**. Üzerine çok az pul biber **serpebilir**, yanında közlenmiş domates, biber ve sumaklı soğanla sıcak olarak servis edebilirsiniz. Afiyet olsun.

4.1.4. Taze bakla kavurması[4]

- Öncelikle baklaları bol suda yıkıyoruz. Daha sonra uç kısımları kesip her bir baklayı üçe dörde **bölüyoruz**.
- Uygun bir tencereye (tercihen çok derin olmayan geniş bir tencere olsun ki eşit şekilde ısı **alıp** aynı oranda haşlansınlar) yaklaşık bir litre suyu katıyoruz tuzu **atıyoruz**.
- Suyumuz kaynamaya başlayınca yarım limon suyunun tamamını **sıkıyoruz**. Limon suyu baklaların kararmasını ve ezilip dağılmasını önlüyor.

---

[2] https://yemek.com/tarif/ispanak-basi-yemegi/ (Erişim tarihi: 8.4.2026).
[3] https://www.lezzet.com.tr/yemek-tarifleri/et-yemekleri/kirmizi-et-tarifleri/adana-kebap-tarifi (Erişim tarihi: 8.4.2026).
[4] https://www.nefisyemektarifleri.com/taze-bakla-kavurmasi-tarifi/ (Erişim tarihi: 9.4.2026).

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

- Yaklaşık on dakika kadar **haşlıyoruz** kısık ateşte. Haşlanan baklaları uygun bir kapta suyunu iyice süzülmesini **sağlıyoruz**.
- Bu sırada uygun bir tencereye soğanları ve sarımsağı yemeklik **doğruyoruz**. Pembeleşen soğanlara çok az biber salçasını **ekliyoruz** (yaklaşık tatlı kaşığında çeyrek salça).
- Salça ile de soğanları iyice karıştırıp baklaları **ekliyoruz**. Son bir kez daha karıştırıp altını **kapatıyoruz**.
- Yarım kase yoğurdu iyice çırpıyoruz baklaların üzerine **gezdirip** servis **yapıyoruz**.

4.2.Almanca yemek tarifleri

4.2.1. Hühnerfrikassee / kremalı tavuk[5]

- Das Hähnchen **salzen** und in einen Topf **geben (**Tavuğu tuzlayıp bir tencereye koyun).
- Diesen dann bis zu 3/4 mit Wasser **füllen** (Ardından tencereyi 3/4'üne kadar suyla doldurun).
- Die Zwiebel **schälen** und **vierteln** (Soğanı soyup dörde bölün).
- Die Tomaten **waschen** und klein **schneiden** (Domatesleri yıkayıp küçük parçalar halinde doğrayın).
- Zwiebeln und Tomaten **dazugeben** (Soğan ve domatesleri ekleyin).
- Zwei TL Salz und Pfeffer in das Wasser geben (Suya iki çay kaşığı tuz ve karabiber ekleyin).
- Zum Kochen **bringen** und **köcheln lassen**, bis das Fleisch gar ist (Kaynatın ve et pişene kadar kısık ateşte bırakın).

4.2.2. Blumenkohlsuppe / karnabahar çorbası

- Zuerst den Blumenkohl **waschen** und in kleine Röschen **teilen**. Die Zwiebel und den Knoblauch **schälen** und fein **hacken**. Die Kartoffel **schälen** und in kleine Würfel **schneiden** (Önce karnabaharı yıkayın ve küçük çiçeklere ayırın. Soğanı ve sarımsağı soyup ince ince doğrayın. Patatesi soyup küçük küpler halinde doğrayın).
- Nun das Olivenöl in einem Topf **erhitzen** und die Zwiebel und den Knoblauch darin glasig **andünsten**. Dann die Kartoffelwürfel **hinzufügen** und kurz **mitdünsten**. Jetzt die Blumenkohlröschen **hinzufügen** und kurz **mitdünsten lassen** (Şimdi bir tencerede zeytinyağını ısıtın ve soğanı ile sarımsağı şeffaflaşana kadar kavurun. Ardından patates küplerini ekleyin ve kısa bir süre birlikte kavurun. Şimdi karnabahar çiçeklerini ekleyin ve kısa bir süre birlikte soteleyin).
- Anschließend mit der Gemüsebrühe **ablöschen** und zum Kochen **bringen**. Die Blumenkohlsuppe insgesamt etwa 20 Minuten **köcheln lassen**, bis der Blumenkohl weich ist (Ardından sebze suyunu ekleyin ve kaynatın. Karnabahar çorbasını, karnabahar yumuşayana kadar toplamda yaklaşık 20 dakika pişirin).
- Im nächsten Schritt noch die Suppe mit einem Pürierstab **pürieren**, bis sie schön cremig ist. Dann die Sahne **hinzufügen** und nochmals kurz **aufkochen lassen**. Zu guter Letzt die Blumenkohlsuppe noch mit Salz und Pfeffer **abschmecken** (Bir sonraki adımda, çorbayı bir el blenderi ile pürüzsüz ve kremsi bir kıvam elde edene

[5] https://www.chefkoch.de/rezepte/689991171467187/Huehnerfrikassee.html (Erişim tarihi: 9.4.2026).

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

kadar püre haline getirin. Ardından kremayı ekleyin ve tekrar kısa bir süre kaynatın. Son olarak, karnabahar çorbasını tuz ve karabiberle tatlandırın).

- Dann in tiefen Tellern oder Schüsseln **servieren** und ggf. mit einem Blumenkohlröschen und knusprigen Croutons **dekorieren** (Sonra derin tabaklarda veya kaselerde servis edin ve isterseniz bir karnabahar çiçeği ve çıtır krutonlarla süsleyin).

4.2.3. Auberginen grillen / patlıcan ızgara[6]

- Zunächst **wird** die Aubergine entweder längs oder quer in ca. 1 Zentimeter dicke Scheiben oder längliche Streifen **geschnitten** und für 15 Minuten mit Salz **bestreut** (Öncelikle patlıcan uzunlamasına veya enine yaklaşık 1 santimetre kalınlığında dilimler veya uzun şeritler halinde kesilir ve 15 dakika tuzda bekletilir).
- Für die Marinade die Oregano-Blättchen vom Stiel **zupfen** und mit den restlichen Zutaten **vermischen**. Es kann etwas Salz noch **hinzugefügt werden**, wenn man möchte – muss aber nicht. Die Auberginenscheiben dann mit der Marinade **bestreichen** und für ca. 2 Stunden **marinieren** (Marinasyon için kekik yapraklarını saplarından koparın ve diğer malzemelerle karıştırın. İsterseniz biraz daha tuz eklenebilir – ama şart değil. Ardından patlıcan dilimlerini marinasyonla kaplayın ve yaklaşık 2 saat marine edin).
- In einer Grillschale die marinierten Auberginenscheiben für ca. 10 Minuten auf mittlerer Hitze **grillen**. Währenddessen gerne ein- oder zweimal **wenden**, sodass sie von allen Seiten Röstaromen **bekommen**. Sobald sie goldbraun sind bzw. Grillstreifen **aufweisen**, sind sie verzehrfertig. Mit frischer Petersilie beim Servieren **bestreuen** (Marine edilmiş patlıcan dilimlerini bir ızgara kabında orta ateşte yaklaşık 10 dakika pişirin. Bu sırada bir veya iki kez çevirerek her tarafının kızarmasını sağlayın. Altın rengi aldıklarında veya üzerinde ızgara izleri oluştuğunda servise hazırdır. Servis ederken üzerine taze maydanoz serpin).

4.2.4. Pasta Bulgarisch mit Mangold / Bulgar usulü pazılı makarna[7]

- **Gib** die Nudeln in kochendes, gesalzenes Wasser und **koche** sie "al dente" (Makarnayı kaynar tuzlu suya at ve diri kıvamda haşla).
- **Schäle** in der Zwischenzeit den Knoblauch und **schneide** ihn in Scheiben. **Wasche** den Mangold und **schneide** ihn in grobe Streifen. **Halbiere** die Kirschtomaten (Bu arada sarımsakları soy ve dilimle. Pazıları yıka ve iri şeritler halinde doğra. Cherry domatesleri ikiye böl).
- **Gib** das Olivenöl in eine Pfanne und **schwitze** die Knoblauchzehen bei mittlerer Hitze ohne Farbe **an**. **Gib** dann den Mangold dazu… (Zeytinyağını bir tavaya koy ve sarımsakları orta ateşte rengi değişmeden sotele. Ardından pazıları ekle…).
- **Würze** das Ganze schonmal mit Salz und Pfeffer und **gib** die abgegossenen Nudeln dazu. **Verrühre** alles miteinander (Tuz ve karabiberle tatlandır ve süzülmüş makarnayı ekle. Hepsini birbirine karıştır).

[6] https://www.bremer-gewuerzhandel.de/rezepte/auberginen-grillen?_gl=1*ht29dv*_up*MQ..*_gs*MQ..&gclid=CjwKCAjw1tLOBhAMEiwAiPkRHj3T_FE1VV4tqckX3iTgItSv4DKtg6Wo3YAzSFqBvdMoCrC4cbg-ZRoCs4wQAvD_BwE&gbraid=0AAAAADJ5IaAYnqawVHAIcJfh55CM-CZdq (Erişim tarihi: 7.4.2026).
[7] https://helalisiert.de/pasta-bulgarisch-mit-mangold/ (Erişim tarihi: 6.4.2026).

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

- **Zerbrösele** den weißen Käse über den Nudeln und **lasse** ihn bei mittlerer Hitze schmelzen, **füge** 2-3 Esslöffel Wasser dazu… (Beyaz peyniri makarnanın üzerine ufala ve orta ateşte erimesini bekle, 2-3 yemek kaşığı su ekle…).
- **Gib** die Kirschtomaten dazu.... **Schmecke** die Nudelpfanne nochmal mit Salz, Pfeffer und den Chiliflocken **ab** (… cherry domatesleri ekle. Makarna yemeğini tuz, karabiber ve pul biberle tekrar tatlandır).

4.3.Türkçe ve Almanca yemek tariflerindeki ortak ve farklı yönler

Değişik internet sayfalarından 4 Almanca yemek tarifi seçilmiştir. İlk iki tarifte tercih edilen kip / yüklemleme biçimleri tamamen „… den Blumenkohl **waschen** und in kleine Röschen **teilen**…“ mastarlardan oluşmaktadır. Bilindiği üzere mastarlar Almancada emir kipinde çok tercih edilir: „Auch der imperativische Konjunktiv mit dem unbestimmt-persönlichen Pronomen *man* in Kochrezepten, Gebrauchsanweisungen etc. wird nur noch gelegentlich verwendet. Dafür steht zumeist Infinitiv” (Helbig & Buscha 1996, 205). Bu emirlerin özelliği doğrudan bir kişiye yönelik değil, tanımlanmamış çok genel bir kitleye hitap etmesidir.

3. Almanca örnekte mastarlarla birlikte birkaç yerde „..**wird** die Aubergine … **geschnitten** und … **bestreut**“ şeklinde edilgen yapılar tercih edilmiştir. Burada edilgen yapı ile edimsel açıdan dolaylı bir emir biçimi yeğlenmiştir.

Anadili Almanca olmayan bir kişi tarafından yazıldığı tahmin edilen 4. örnekte ise Almancada pek tercih edilmeyen „**Gib** das Olivenöl … und **schwitze** die … **an**. **Gib** dann …“ gibi doğrudan ikinci şahsa emir ifadeleri kullanılmıştır.

Farklı internet sayfalarından seçilen 4 Türkçe yemek tarifinin ilk ikisinde **„ıslatın, başlayın, kavurun, ekleyin, kapatın“** gibi 2. çoğul şahıs emir kipi kullanılmıştır.

Adana kebabı tarifinde de bu kip kullanılmıştır. Ancak bu tarifte dikkat çeken şey, tarifin her maddesinin sonuna „Biberlerin sulu olması kebabın şişten düşmesine neden **olabilir**“ biçiminde bildirme (haber) kipinde ya da „Kıyma şiş üzerinde uzun, ince ve eşit kalınlıkta **olmalıdır**“ gibi dilek kipinde bir ifadenin yer almasıdır.

4. örnek olan taze bakla kavurması tarifindeki dil farklıdır, ancak yadırganacak bir kullanım değildir. „… **bölüyoruz**, **atıyoruz**, **sıkıyoruz, haşlıyoruz, sağlıyoruz, doğruyoruz, ekliyoruz”** bildirme (haber) kipinde olmakla birlikte, 1. Çoğul kişi özne yapılarak anlatıma nezaket katılmış ve dolaylı bir emir boyutu kazandırılmıştır. Metnin bir yerinde „Limon suyu baklaların kararmasını ve ezilip dağılmasını önlüyor“ biçiminde bildirme kipinde açıklama yapılmıştır. Bu tür açıklamalar Almanca ve Türkçe metinlerde mümkündür.

Hem Almanca hem Türkçe yemek tarifi metinlerinde, okuyucuya yönelik bir şeyi yapmasına ya da yapmamasına yönelik emir kipi ağırlıktadır. Ancak dilbilgisel kategori olarak emir kipi kullanılmasa bile, yani haber, istek kipleri veya edilgen yapılar kullanılsa bile bu kullanım biçimlerinin emir kipi yerine kullanılabildiğini ve emir kipinine mesafe / nezaket kattıklarını biliyoruz Balcı (2009, 112) bağlama göre emir kipiyle rekabet eden söylem biçimlerini şöyle sıralamıştır: Keşke bisikletini kapıda bırakmasan! / Bana tuzu uzatabilir misiniz? / Bal gibi yapacaksın bunu! / Desteğinize gereksinimim var. / Sizi kurallara uymaya çağırıyorum. / Boş boş oturmamalısın. / Dikkat! Ateş! İmdat! İleri marş!

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Almacada yemek tariflerinde ağırlıklı olarak "Die Zwiebel schälen und vierteln / Die Tomaten waschen und klein schneiden / Zwiebeln und Tomaten dazugeben" şeklinde mastarlı ifadeler tercih edilirken, Türkçede „kavurun, ekleyin, kapatın" şeklindeki emirler öne çıkmaktadır. Ancak Türkçe metinlerde „atıyoruz, sıkıyoruz" gibi bildirme kipi pek olağandır ve okuyucuda yakınlık ve samimiyet hissi uyandırmaktadır. Türkçe metinlerin önemli bir özelliği ise „kıyıp, ekleyerek, kapatıp" gibi ulaçların (belirteç-eylemlerin) fazlaca yer almasıdır.

Gerek Almanca gerekse Türkçe yemek tarifi metinlerine mutfağa özgü bir topluluk / grup dili (Soziolekt) [Vardar 2002, 196] ve alana özgü terim ve ifadeler hâkimdir: „vierteln, köcheln, zerbröseln, halbieren, abmehlen, abschmecken, schwitzen, andünsten, erhitzen, pürieren, ablöschen, aufkochen, marinieren, al dente, cremig, knusprig, verzehrfertig, goldbraun, Zutaten, Marinade, Oregano-Blättchen, Stiel, Grillschale, Röstaromen, Grillstreifen, Olivenöl, Pfanne, Knoblauchzehen; kaynamak, yarım limon suyu, **sıkmak,** bakla, ezmek, haşlamak, kısık ateş, süzmek, tencere, soğan, yemek, pembeleşmek, biber salçası, tatlı kaşığı…

Her iki dildeki yemek tarifi metinleri hem nesnel hem de öznel / duygusal ifadeler yer alır. Bu ifadeler kalite, ev ortamı, doğallık, memleket, güven gibi gönül ferahlatıcı ve bağlılık ve yakınlık hissi uyandırıcı unsurlardan oluşur: von Oma / selbst gemacht, gelingen immer / Weitere Rezepte - genauso gut! / Das beste Kartoffelgratin. Klassisch; einfach und lecker / vom Deutschen-Angus-Rind / Osterei-Konfekt zum Verwöhnen; odun ateşinin köz tadı, kuzu etinin doğal aroması, eşsiz lezzet, doğru et seçimi, ve ustalıkla yapılan yoğurma tekniği, gerçek karakter, baharat dengesi, sulu ve aromatik, damağı yormayan bir kebap deneyimi, sumaklı soğan ve köz sebzelerle tamamlanan klasik lezzet, sadece bir yemek değil, aynı zamanda köklü bir mutfak kültürü…

Özellikle miktar, tarz, zaman bildiren zarf türleri Almanca ve Türkçe yemek tarifi metinlerinin karakteristik özelliklerindendir: für 4 Portionen, o.5 Becher Sahne, 1 Glas Champignons, n. B. Pfeffer, 1 Spritzer Zitronensaft, 2 TL Salz, etwas Mehl, eine Prise Zucker, 5 Stangen Staudensellerie, 2 Zweige Oregano, 1 Stück Ingwer, 1 Bund Tymian, 1 Handvoll Walnüsse, 100 g weiche Butter, 125 ml Milch, 1 Schote Vanille, 1 EL Stärke, Garzeit, ca. 2 Stunden, für ca. 10 Minuten, auf mittlerer Hitze, von allen Seiten, Petersilie zum Garnieren, Topf (etwa 22-24 cm, mit Deckel), vor dem Servieren das Huhn zerteilen und mit den Klößen und dem Rotkohl anrichten; 1 kg erkek kuzu kıyması (zırhla çekilmiş, %20–25 yağlı), 2 adet kapya biber veya kırmızı köy biberi, 1 tatlı kaşığı tuz, 1–1,5 yemek kaşığı pul biber (acı seviyesi damak tadına göre), 1 çay kaşığı tatlı kırmızı toz biber, (isteğe bağlı) 1 çay kaşığı isot

Türlçede olmayan belirli – belirsiz tanımlık (Artikel) ayrımı Almanca için çok önemlidir. Bu nedenle Almanca yemek tarifi metinlerinde adların tanımlıksız (Nullartikel) kullanılma sıklığı dikkat çeker: : Milch und Zucker in einen flachen und breiten Topf (etwa 22-24 cm, mit Deckel) geben und erhitzen. Butter darin schmelzen /Olivenöl in einer Bratenform erhitzen und Gemüse, Zwiebeln und Huhn-Abschnitte anbraten. Tomatenmark… Tomatensaft dazugeben und einkochen lassen. Mit Essig und Brühe ablöschen. Thymian, Lorbeer, Sternanis und einige Ingwerscheiben hinzufügen.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

5. SONUÇ

„Essen ist reden mit anderen Mitteln. Das Kulturthema Essen in seiner kommunikativen Bedeutung“ (Yemek, başka araçlarla iletişim kurmaktır. İletişimdeki önemi bakımından kültür konusu olarak ‚yemek‘) başlıklı doktora tezi (Plinz 2017) ve Balcı‘nın (1993) dil öğrenmenin biyolojik temellerine ilişkin çalışmasındaki “Bilgilerin uzun süreli belleğe geçebilmesi ve etken ya da edilgen bir biçimde kalıcı olması, RNA proteinleri tarafından kopya edilmelerine bağlıdır; kopya edilmezlerse unutulurlar. Unutma, protein sentezinin oluşmamasının sonucudur” sözü yeme ve içmenin dil ve iletişim açısından ne kadar büyük önem taşıdığını açıkça göstermektedir.

Yemek tarifi metinlerinde doğal olarak emir kipi kullanılır. Ancak edimdilbilimsel açıdan buyruk, istek vb. sözeylemler için dilbilgisel emir kategorisinin kullanılması zorunlu değildir. Bu anlamda Türkçenin Almancaya göre daha esnek olduğunu görüyoruz.

Türk yemek tariflerinin bazılarının hazırlanmasında yapılan eylemler arasında neden – sonuç bağlantısı açıklanır: Biberlerin sulu olması kebabın şişten düşmesine neden olabilir / Bu kıvam, kebabın şişte dağılmamasını sağlar.

Metin türü olarak yemek tariflerinin kesin bir standardı yoktur. Standart olan şeyler, yemek adının, kullanılacak malzemelerin ve yemeği hazırlama adımlarının belirtilmesidir. Bunun dışında kalan şeyler, örneğin porsiyon sayısı, yemeğin özelliklerini tanıtan bir giriş yapılması, izlenecek adımların düzmetin şeklinde yazılması ya da maddeler halinde sıralanması, metnin „Afiyet olsun!“ ifadesiyle bağlanması metnin yazarına göre değişebilmektedir.

KAYNAKÇA

Aksöz, M. (2017). *Biçemler ve Uygulamalı Öğretimi*. Konya: Çizgi.

Aksöz, M. & Balcı, U. (2019). Die Sprache auf dem Basar. *Schriften zur Sprache und Literatur III / Dil ve Edebiyat Yazıları III* London: Ijopec, s. 43-50.

Balcı, T. (1993). Dil Öğreniminin Biyolojik Temelleri. *Çağdaş Türk Dili*, sayı 64. Ankara: Dil Derneği, s. 23-33.

Balcı, T. (2009). *Grundzüge der Türkisch – Deutschen Kontrastiven Grammatik*. Adana Ulusoy.

Balcı, T. (2021). Fussballlinguistik? Einspruch gegen den Wirrwarr in der Begrifflichkeit der Angewandten Linguıstik. *Schriften zur Sprache und Literatur V / Dil ve Edebiyat Yazıları V*. Konya: Çizgi, s. 2-8.

Balcı, T. & Aksöz, M. (2024). Mutfak Dilbilimi ya da Yeme-İçme Dilbilimi / Culinary Lingustics or Food and Beverage Lingusts. *International Halich Congress on Multidisciplinary Scientific Research-VII January 23-25, 2024 / Istanbul*.

Bartens, W. (2025). Was Kochrezepte über Sprache und Kultur verraten. Süddeutsche Zeitung. https://www.sueddeutsche.de/wissen/kochrezepte-sprache-emotionen-li.3322902 (Erişim tarihi: 4.4.2026).

Darancık, Y. (2019). Dilbilimsel bir olgu olarak pazar dili. Balcı, T., Öztürk, AO & Serindağ, E.(Hg.): *Schriften zur Sprache und Literatur III*, 77-82.

Gerhardt, C., Frobenius, M. & Ley, S. (2013). *Culinary Linguistics. The chef's special.* Amsterdam / Philadelphia: John Benjamins Publishing Company.

Güler, S. (2010). Türk Mutfak Kültürü ve Yeme İçme Alışkanlıkları. *Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, sayı 26, s. 24-30.

Helbig, G. & Buscha, J. (1996). *Deutsche Grammatik. Ein Handbuch für den Ausländerunterricht. 17. Auflage*. Leipzig - Berlin - München - Wien - Zürich - New York: Langenscheıdt & Verlag Enzyklopädıe.

Karaman, F. (2016). Girişken Kişilik Özelliklerine Sahip Olmak ile Bir Yabancı Dilde İletişim Kurabilme Arasındaki İlişkinin İncelenmesi. *The Journal of Academic Social Science*, 28 (28), 403-411.

Kuße, H. (20212). *Kulturwissenschaftliche Linguistik. Eine Einführung*. Göttingen / Bristol: Vandenhoeck & Ruprecht.

Öztürk, A. O. & Karacaoğlan, B. G. (2011). Stark in zwei Sprachen / İki dilde güçlü olmak. *Prof. Dr. Selçuk Ünlü'ye Armağan - Festschrift für Selçuk Ünlü*. Yay. Haz. A. Ünal, Konya: Palet, s. 47-54.

Plinz, C. (2017). *Essen ist reden mit anderen Mitteln. Das Kulturthema Essen in seiner kommunikativen Bedeutung*. Dissertation, eingereicht als Bestandteil der Prüfungsbedingungen zum Erlangen des Doktorgrades des Dr. phil. am Institut für Gesundheits- Ernährungs- und Sportwissenschaften der Europa-Universität Flensburg.

Sökücü, A. (2017). *Die türkische Küche.* Seminarbeitrag im Modul Terrestrische Ökosysteme (2101-232) Botanisches Institut (210). Universität Hohenheim.

Vardar, B. (2002). *Açıklamalı Dilbilim Terimleri Sözlüğü*. İstanbul / Ankara / İzmir: Multilingual.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

CAN YÜCEL'İN BİÇEM KULLANIMI

Prof. Dr. Munise AKSÖZ
Çukurova Üniversitesi
Eğitim Fakültesi
muniseaksoz@hotmail.com
ORCID NO: https://orcid.org/0000-0003-1032-8723

ÖZET:

Milli Eğitim Bakanı olan ve eğitim alanında birçok reform yapan Hasan Ali Yücel'in oğlu Can Yücel, babasından dolayı hayatta en az artı bir ile başlamıştır. Böyle bir babayla ve aydın bir çevrede yetişen Can Yücel modern Türk şairi ve çevirmendir. Kullandığı dil ile Türk şiirinde farklı bir tarz yaratmış olan Can Yücel'in kendi sesinden de birçok şiirini dinlemek olasıdır.

Yücel 1926'da İstanbul'da doğmuş ve 1999'da İzmir'de ölmüştür. Türk halkı tarafından çok tanınan bir şair olmasının en belirgin nedenlerinden biri bulunduğu ortamdaki kitle ile samimi konuşmalar yapması ve çok rahat bir dil kullanmasıdır. Can Yücel küfrü çok rahat kullanan ve bunu da kendince gerekçelendiren bir insandır. Onun bu samimi ve kimi yerde sansürsüz dil kullanımı çok sevilmesine neden olmuştur.

Yücel 1943 yılında Cambridge Üniversitesinden burs kazanarak orada Latince ve Yunanca okumuştur. Daha sonra ise elçiliklerde çevirmenlik yapmıştır. Yücel Türkiye'ye döndüğünde İstanbul'da çevirmenlik yapmış ve şiirlerini yazmıştır.

Can Yücel'in şiirleri ve yazıları Yenilikler, Beraber, Seçilmiş Hikayeler, Dost, Sosyal Adalet, Şiir Sanatı, Dönem, Ant, İmece ve Papirüs adlı dergilerde yayınlandı. Che Guevara ve Mao'dan çeviriler yaptığı gerekçesiyle 12 Mart 1971 döneminde 15 yıl hapse mahkûm edildi. 1974'te çıkarılan genel af ile serbest kaldı.

Çalışma için on şiiri seçilmiş ve kullandığı biçemler açısından incelenmiştir. İrdeleme yapılırken şairin birçok değişik biçem kullandığı hatta bazılarının iç içe geçtiği görülmüştür.

İrdelenen şiirleri "Buluşmak Üzere", "Sevgi Duvarı", "Ay! Ay!,Ay!", "Güzele", "her Şey Sende Gizli", "Bağlanmayacaksın" ve "Kim Özledi Avuç içinin Kokusunu"dur.

Anahtar Sözcükler: şiir, Biçem, Can Yücel, İrdeleme.

ABSTRACT

Can Yücel, the son of Hasan Ali Yücel, the Minister of National Education who implemented many reforms in the field of education, started life with at least a plus one thanks to his father. Raised in such a father and an enlightened environment, Can Yücel is a modern Turkish poet and translator. He created a unique style in Turkish poetry with his use of language, and it is possible to listen to many of his poems in his own voice. Yücel was born in Istanbul in 1926 and died in Izmir in 1999. One of the most prominent reasons for his widespread recognition among the Turkish people is his ability to engage in sincere conversations with the audience and his very relaxed use of language. Can Yücel

was someone who used profanity very freely and justified it in his own way. This sincere and sometimes uncensored use of language made him very popular. In 1943, Yücel won a scholarship to Cambridge University, where he studied Latin and Greek. Later, he worked as a translator in embassies. Upon returning to Turkey, Yücel worked as a translator and wrote his poems in Istanbul. Can Yücel's poems and writings were published in the magazines Yenilikler, Beraber, Seçilmiş Hikayeler, Dost, Sosyal Adalet, Şiir Sanatı, Dönem, Ant, İmece, and Papirüs. He was sentenced to 15 years in prison during the March 12, 1971 period for translating works by Che Guevara and Mao. He was released in 1974 under a general amnesty. Ten of his poems were selected for this study and examined in terms of their stylistic use. The analysis revealed that the poet employed many different styles, some even intertwining. The poems examined are "Buluşmak Üzere" (To Meet Again), "Sevgi Duvarı" (Wall of Love), "Ay! Ay!,Ay!" (Oh! Oh!, Oh!), "Güzele" (To the Beautiful), "Her Şey Sende Gizli" (Everything is Hidden in You), "Bağlanmayacaksın" (You Will Not Be Attached), and "Kim Özledi Avuç içinin Kokusunu" (Who Missed the Scent of the Palm of Your Hand).

Keywords: poetry, style, Can Yücel, analysis.

1. GİRİŞ

Türk edebiyatının en çok tanınan şairlerden biri Can Yücel'dir. Özellikle de sosyal medyada sıkça onun bir şiirine, bir sözüne rastlanılmaktadır.

Can Yücel eski Milli Eğitim Bakanı Hasan Ali Yücel'in oğludur. Hasan Ali Yücel eğitimde birçok reformu ve yenilikleri gerçekleştirirken Can Yücel'de Türk şiiri alanına yenilikler getirmiştir.

Yücel 1926'da İstanbul'da doğmuş ve 1999'da İzmir'de ölmüştür. Türk halkı tarafından çok tanınan bir şairdir. Halk ile bir araya geldiği yerlerde onlarla samimi bir dil kullanarak sohbet etmiş, onlardan biri gibi davranarak kalplerini kazanmıştır. Onun bu samimi ve kimi yerde sansürsüz dil kullanımı çok sevilmesine neden olmuştur.

Yücel Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Klasik Filoloji Bölümü'nde öğrenim görmüş ve 1943 yılında Cambridge Üniversitesinden burs kazanarak orada Latince ve Yunanca okumuştur. Daha sonra ise elçiliklerde çevirmenlik yapmıştır. Yücel Türkiye'ye döndüğünde İstanbul'da çevirmenlik yapmış ve şiirlerini yazmıştır.

Can Yücel'in şiirleri ve yazıları Yenilikler, Beraber, Seçilmiş Hikayeler, Dost, Sosyal Adalet, Şiir Sanatı, Dönem, Ant, İmece ve Papirüs adlı dergilerde yayınlandı. Ayrıca Yeni Dergi, Birikim, Sanat Emeği, Yazko Edebiyat ve Yeni Düşün dergilerinde yayımladığı şiir, yazı ve çeviri şiirleri ile de tanınmaktadır. 1965'ten sonra siyasal konularda da ürün vermiş ve Che Guevara ve Mao'dan çeviriler yaptığı gerekçesiyle 12 Mart 1971 döneminde 15 yıl hapse mahkûm edilmiştir. 1974'te çıkarılan genel af ile serbest kalmıştır

Can Yücel 1962'de İngiltere'deyken, 1709 yılından kalma, Latin harfleriyle taş baskısı olarak basılmış bir Türkçe dilbilgisi kitabı bulmuş ve geniş yankı uyandırmıştır.

Can Yücel, taşlama ve toplumsal duyarlılığın ağır bastığı şiirler yazmış ve yalın bir dil kullanmıştır. Şiirlerinde doğayı, insanları, olayları, kavramları, heyecanları, duyumları ve duyguları konu edinmiştir.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Can Yücel aynı zamanda çok iyi bir çevirmendir. Shakespeare, Brecht ve Wilde gibi önemli yazarların oyunlarından çeviriler yapmış ve Shakespeare'in ünlü 'to be or not to be' sözünü 'bir ihtimal daha var, o da ölmek mi dersin' şeklinde Türkçeleştirmiştir (https://www.turkedebiyati.org/can-yucel/).

Can Yücel'in toplumla buluştuğu konuşmaları ile ilgili oldukça çok anekdot bulunmaktadır. Bunlardan biri de ODTÜ'de yaptığı konuşmadır.

"Yıllar önce Can Yücel'in ODTÜ'de yaptığı bir konuşmadan bahsedilir. Üç bin kişilik mimarlık amfisi tıklım tıklım dolu, hatta onu dinlemek için ayakta kalan onlarca kişi vardır. Can Yücel konuşmaya şöyle başlar:
"Biz hiç bir bok olamadık!"
Salondakiler bir anda neye uğradıklarını şaşırırlar. Derin bir sessizlik kaplar ortalığı. Salona gelmeden önce üç bira ve yarım votka içmesine rağmen muhteşem bir konuşma yapar. Hiç şüphesiz bol küfürlü bir konuşma.
Söyleşinin soru-cevap kısmında ön sıralarda oturan hanım hanımcık bir kız öğrenci parmak kaldırıp Can Yücel'e şöyle sorar:
"Can Bey, bizler şiirlerinizi ve düşüncelerinizi çok beğeniyoruz, size büyük bir saygı duyuyoruz ama konuşmalarınızda çok fazla küfre ve argoya yer veriyorsunuz, küfürlü konuşmasanız olmaz mı?"
Can Yücel önce susar, sonra yavaşça doğrulur, o kocaman ellerini kürsünün üzerine koyup: "Küfür, burjuvazinin ağzında bir lağım çukurudur. Küfür, işçi sınıfının ağzında bir çiçektir!" deyince salonda müthiş bir alkış kopar." (https://dunyalilar.org/gecen-13-yilin-ardindan-can-babayi-hatirlamak.html/)
Her yazarın ya da sanatçının kendi görüşlerini ve duygularını kendine has bir anlatış tarzı vardır. Hatta roman, öykü, masal, yemek tarifi ya da reklam metinleri gibi metin türlerinin de kendine özgü bir biçimi vardır (bak. Balcı, Balcı & Arısoy 2017, 116). Bu tarza biçem diyoruz. İşte bu çalışmada Can Yücel'in seçki yapılmış şiirleri kullandığı biçemler açısından irdelenecektir.

Şairin şiirlerindeki biçem kullanımı oldukça fazla ve çeşitlidir. Çalışmanın sınırlarını çizmek ve bakış açısı sağlamak amacı ile öncelikle bulunan biçemlerle ilgili çok kısa bilgiler verilecek ikinci kısımda ise seçilen şiirlerinden bu biçemlerin bulunduğu kısımlarla ilgili örnek verilecektir. Kısaca çalışmada önce bulunan biçemler açıklanacak daha sonra ise şiirler tek tek ele alınarak bulunan biçemler örneklendirilecektir.

2. CAN YÜCEL ŞİİRLERİNDE GÖRÜLEN BİÇEMLER

Bilindiği gibi biçemler iki ana türe ayrılmaktadır. Bunlardan biri söz sanatları biçemleri diğeri ise anlamsal biçemlerdir. Çalışmada her iki türden görülen biçemler irdelenecek ve bir sınıflandırma yapılmaksızın açıklanacaktır. Buradaki amaç biçem türlerini sınıflandırmak değil hangilerinin kullanıldığını ortaya koymaktır.

Abartma Sanatı (Hyperbel): Herhangi bir şeyi inanırlığını yitirecek kadar abartmadır (Wilpert 1989: 397; Darancık 2019; Balcı 2020 ve 2024)

Adsayma (Antonomasie): Bir türü, yeri ya da grubu anlatmak için o türün, grubun ya da yerin bildik temsilcileri ya da yerleri kullanılır (Gencan, Ediskun, Dürder, Gökşen 1974: 13)**.**

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Alçalan Derecelendirme (Antiklimax): Önemliden önemsize, özelden genele veya büyükten küçüğe doğru yapılan bir sıralamadır. Yükselen derecelendirmenin tersidir (Aksöz 2017:141)

Aralıklı Yineleme (Epanalepse): Dize ya da cümle başında yer alan bir sözcüğün araya başka bir sözcük eklenerek tekrarlanmasına denilmektedir (Habsicht & Lange 1995: c.3. 84.)

Artyineleme (Epipher): Dize ya da cümle sonunda yer alan bir sözcüğün ikinci dizenin ya da cümlenin sonunda tekrar kullanılmasına denilmektedir (Best 2000: 152).

Bağlaçsız Yineleme (Asyndeton): Bağlaçsız yineleme farklı sözcüklerin arka arkaya sıralandığında arasına virgül konmasıdır. Bu biçemin iki türü daha bulunmaktadır. Bunlar tek bağlaçlı (Syndeton) ve Çok bağlaçlı (Polysyndeton) biçemlerdir (Akalın 1984: 35).

Benzetme (Vergleich): iki veya ikiden fazla herhangi bir şeyin birbiri ile karşılaştırılmasıdır. Ancak en az bir ortak özellikleri bulunmak zorundadır. Genelde gibi ve kadar sözcükleri araya konularak yapılmaktadır. Türdeş-Benzetme ve Farklı-Türle Benzetme şeklinde iki ana türü ayrılmaktadır.1. **Türdeş Benzetme (Homogener Vergleich):** Benzeyen ile benzetilen aynı tür alanından gelmektedir.2. **Farklı-Türle Benzetme (Heterogener Vergleich):**Benzeyen ile benzetilen farklı türlere aittir, farklı alanlardan gelmektedirler (Aksöz 2017: 155-156).

Çapraz Yineleme (Chiasmus): İşlevi çapraz bir durumu oluşturmaktır. İki zıt önermeyi ortaya çıkartmak için kullanılmaktadır. Kısaca sözcükler anlamsal zıtlık oluşturacak şekilde tersine sıralanmaktadır (Aksöz 2017: 123)

Çelişme/Aykırıkanı (Paradoxon): Bir düşüncenin abartılarak, saçma ve görünüşte tutarsız, zıt şekilde ifade edilmesidir. İfadede derin bir anlam yatmaktadır (Habischt & Lange 1995: c. 6. 189).

Çok Bağlaçlı Yineleme (Polysyndeton): En az üç sözcüğün, sözcük öbeğinin ya da cümlenin ard arda sıralanması ve bu sıralama yapılırken arada aynı bağlacın kullanılmasıdır 358).

Çok Ekli Yineleme (Polyptoton): Aynı Sözcüğün farklı eklerle kullanılmasıdır (Buβmann 2008: (Schweikle & Schweikle 1990: 539).

Değişiklem (Enallage): Aynı cümle içinde yer alan sözcüklerin birbiri ile olan ilişkilerinin değiştirilmesine denmektedir. Genelde bu biçemde cümle içindeki sıfatlar olması gereken ismin **Alegori (Allegorie):** Soyut bir kavramın, bir olgunun, bir durumun üstü kapalı ya da perdelenmiş bir dil ile anlatılarak, bunun alıcı tarafından çözümlenmesidir (Aksöz 2017: 205)

Dolylama (Pheriphrase): Bir kişi, bir durum, bir olay doğrudan söylenmez özellikleri kullanılarak dolaylı olarak anlatılır (Çotuksöken 1992: 54).

Düzdeğişmece (Metonymie): kastedilen sözcük, onun bir gerçekliği ile ilişkisi olan başka bir sözcükle ifade edilir (Habischt& Lange 1995: c.5 346).

Eğretileme (Metapher):Sözcük kendi anlamının dışında başka bir anlamda kullanılmaktadır. Eğretilemeniyi üç anatürde toplamak olasıdır. 1. Sönmüş (Verblasste Metapher) ya da Sözlükselleşmiş Eğretileme (Lexikalisierte Metapher), 2. Gelenekselleşmiş (Konvetioneller Metapher) ya da Sıradanlaşmış Eğretileme (Klischee Metapher), 3. Cesur (Kühne Metapher) ya da Özgün Eğretileme (Autentische Metapher) ((Träger 1989: 338-339; Aksöz 2017:201-203).

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Hayali kitleyle /Nesneyle Konuşma (Apostrophe): Yazar var olan dinleyiciden ya da okurdan yönünü hayali bir kitleye, kişiye yönlendirmekte ve ona seslenmektedir (Göğüş, Oğuzkan, Önertoy, Ünlü, Koçak. 1998: 108).

Haykırış Biçemi (Exlamatio): Bir eserde konuşma sırasında şaşırma, hayrete düşme ve benzeri şekildeki ifadelerdir. Birçok dilde bu biçemi ifade etmek için sonunda ünlem işareti kullanılmaktadır (Göğüş 1998: 67).

İki basamaklı (Dikolon), üç basamaklı (Trikolon) ve dört basamaklı (Tetrakolon) Biçem: bu biçem türlerinden iki basamaklı biçemde iki, üç basamaklı biçemde üç, dört basamaklı biçemde ise dört sözcük bağlaçsız ya da bağlaçlı arka arkaya sıralanmaktadır Aksöz 2017: 143).

İkileme (Geminatio): Dize ya da cümlede yer alan bir sözcüğün art arda tekrarlanmasına denilmektedir (Schweikle & Schweikle 1990: 172).

Kapsamlayış (Synekdoche): Bir sözcüğü aynı anlamsal alandan gelen onun alt kavramı ya da üst kavramı olan bir sözcükle ifade etme biçemidir (Habsicht & Lange 1995: c.8.22).

Kıvrımlı Yineleme (Anadiplose): Dize ya da cümle sonunda yer alan bir sözcüğün ikinci dizenin ya da cümlenin başında tekrar yer almasına denilmektedir (Habsicht & Lange 1995: c.1, 112).

Kişileştirme (Personifikation): Hayvanlara, bitkilere, nesnelere, soyut kavramlara insan özelliklerinin verilmesidir (Braak 1980: 35).

Koşut Yineleme (Symploke): Önyineleme ile artyinelemenin aynı anda kullanılmasıdır Best 2000: 538).

Kuşkulu Soru (Dubitatio): Konuşmacının dinleyenlere kuşkulu şekilde soru yöneltmesi ve çözümü onlara bırakmasıdır (Habsicht & Lange 1995: c.2. 416.

Olumlu Örtmece (Euphemismus): Bir kişiyi, bir grubu, nesne ya da olayı güzelleştirmek ya da yumuşatmak ya da perdelemek için kullanılır (Glück 1993: 176).

Olumsuz Örtmece (Dyphemismus): Bir kişiyi, bir grubu, nesne ya da olayı olumsuzlaştırmak için kullanılır (Aksöz 2017: 174).

Önyineleme (Anapher): Dize ya da cümle başında yer alan bir sözcüğün ikinci dizenin ya da cümlenin başında tekrar yer almasına denilmektedir (Wilpert 1989: 30).

Ses Yansımaları (Lautmalerei): Bu biçemde dilsel olmayan sesler, doğadaki sesler gibi, şiirlerde ya da metinlerde dil yolu ile yansıtılması ya da taklit edilmesidir (Träger 1989: 381

Seslenim Biçemi (Interiectio): Seslenim sözcükleridir ve gerçekte bir anlamları yoktur. Bir duyguyu yansıtan ünlem sözcükleridir. Dile özgüdür ve değiştirilemez (Buβmann 2008: 302).

Simge (Symbol): Bir olguyu, bir durumu ya da nesneyi göstermek için kullanılan işaretlerdir (Karaalioğlu 1983: 696-697) .

Son Ses Yinelemesi (Homoioteleuton): Bu biçemde aynı ya da farklı sözcük grupları aynı sonekle, aynı hece ile bitmektedir (Habsicht & Lange 1995: c.4. 174)

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Sözcük Toplama Biçemi (Akkumulation): Bir üst kavrama ait olan alt kavramların tek tek sıralanmasıdır. Bu sıralamanın sonunda üst kavram yazılabilir ya da okuyucunun kendisinin bulması istenebilir (Aksöz 2017:143).

Sözde Soru (Rhetorische Frage): Soru soruyormuş gibi görünür, aslında soru sormamakta cevap istememektedir (Glück 1993: 512). Edim dilbilimsel olarak da iletinin ne manada ve hangi amaçlarda söylendiğine ilişkin okuyucuyu düşünmeye teşvik eder (Karaman, 2014).

Ünlü Ses Yineleme Biçemi (Assonanz): şiirlerde ya da metinlerde aynı sesli harfin arka arkaya çok sık kullanılmasıdır (Best 2000: 49).

Ünsüz Ses Yineleme Biçemi (Alliteration): şiirlerde ya da metinlerde aynı sessiz harfin arka arkaya çok sık kullanılmasıdır (Buβmann 2008: 29).

Yarım Cümle (Anakoluth)/ Yarıda kesme (Aposiopese): Yarım cümle genelde bir cümlenin yarıda kesilmesi ve okurun beklemediği bir şekilde devam etmesidir. Yarıda kesme biçemi ise yazarın konuşmasını yarıda keserek cümlenin okur tarafından tamamlanmasını istemesidir (Wilpert 1989. 27, 44).

Yükselen Derecelendirme (Klimax): Ard arda sıralanan sözcük ya da sözcük gruplarının önemsizden önemliye, küçükten büyüğe doğru sıralanmasıdır. Sözcükler önem sırasına göre yer alır (Aksöz 2017:140)

Duyum İkiliği (Synästhesie): Farklı duyu organlarına ait olan sözcüklerin bir araya getirilmesi ile oluşturulmaktadır (Habsicht & Lange 1995: c.8. 22).

Zıt Koşut Yineleme (Kyklos): Dize ya da cümle başında yer alan bir sözcüğün dizenin ya da cümlenin sonunda tekrarlanmasıdır (Schweikle & Schweikle 1990: 258).

Zıtlaşma (Oxymoron): Anlamsal olarak birbirine tamamen zıt olan iki sözcük bir arada kullanılmasıdır.(Aksöz 2017: 169)

3. İRDELENEN ŞİİRLERDEKİ BİÇEMLER

3.1.Kim Özlerdi Avuç İçlerinin Kokusunu

O kadar da önemli değildir bırakıp gitmeler,
arkalarında doldurulması mümkün olmayan boşluklar
bırakılmasaydı eğer.

Dayanılması o kadar da zor değildir,
büyük ayrılıklar bile, en güzel yerde
başlatılsaydı eğer.
Utanılacak bir şey değildir ağlamak,
yürekten süzülüp geliyorsa gözyaşı eğer.

Yüz kızartıcı bir suç değildir hırsızlık,
çalınan birinin kalbiyse eğer.

Korkulacak bir yanı yoktur aşkların,
insan bütün derilerden soyunabilseydi eğer.

O kadar da yürek burkmazdı alışılmış bir ses,
hiçbir zaman duyulmasaydı eğer.

Daha çabuk unutulurdu belki su sızdırmayan sarılmalar,
kara sevdayla sarıp sarmalanmasalardı eğer.

Belirsizliğe yelken açardı iri ela gözler zamanla,
öylesine delice bakmasalardı eğer.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Çabuk unutulurdu ıslak bir öpücüğün yakıcı tadı belki de,
kalp, göğüs kafesine o kadar yüklenmeseydi eğer.

Yerini başka şeyler alabilirdi uzun gece sohbetlerinin,
son sigara yudum yudum paylaşılmasaydı eğer.

Düşlere bile kar yağmazdı hiçbir zaman,meydan savaşlarında korkular, aşkı ağır
yaralamasaydı eğer.

Su gibi akıp geçerdi hiç geçmeyecekmiş gibi duran zaman,
beklemeye değecek olan gelecekse sonunda eğer.

Rengi bile solardı düşlerdeki saçların zamanla,
tanımsız kokuları yastıklara yapışıp kalmasaydı eğer.

O büyük, o görkemli son, ölüm bile anlamını yitirirdi,
yaşanılası her şey yaşanmış olsaydı eğer.

O kadar da çekilmez olmazdı yalnızlıklar,
son umut ışığı da sönmemiş olsaydı eğer.

Bu kadar da ısıtmazdı belki de bahar güneşleri,
her kaybedişin ardından hayat yeniden başlamasaydı eğer.

Kahvaltıdan da önce sigaraya sarılmak şart olmazdı belki de,
dev bir özlem dalgası meydan okumasaydı eğer.

Artyineleme (Epipher):

“Dayanılması o kadar da zor değildir,”

Anılarda kalırdı belki de zamanla ince bel,
namussuz çay bile ince belli bardaktan verilmeseydi eğer.

Uykusuzluklar yıkıp geçmezdi, kısacık kestirmelerin ardından,
dokunulası ipekten bir o kadar uzakta olmasaydı eğer.

Issız bir yuva bile cennete dönüşebilirdi belki de,
sıcak bir gülüşle ısıtılsaydı eğer.

Yoksul düşmezdi yıllanmış şarap tadındaki şiirler böylesine,
kulağına okunacak biri olsaydı eğer.

İnanmak mümkün olmazdı her aşkın bağrında bir ayrılık gizlendiğine belki de,
kartvizitinde "onca ayrılığın birinci dereceden failidir" denmeseydi eğer.

Gerçekten boynunu bükmezdi papatyalar,
ihanetinden onlar da payını almasaydı eğer.

Issızlığa teslim olmazdı sahiller,
kendi belirsiz sahillerinde amaçsız gezintilerle avunmaya kalkmamış olsaydın eğer.

Sen gittikten sonra yalnız kalacağım.
Yalnız kalmaktan korkmuyorum da, ya canım ellerini
tutmak isterse...

Evet Sevgili,
Kim özlerdi avuç içlerinin ter kokusunu, kim uzanmak isterdi ince parmaklarına,
mazilerinde görkemli bir yaşanmışlığa tanıklık
etmiş olmasalardı eğer!!

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

büyük ayrılıklar bile, en güzel yerde başlatılsaydı **eğer.”**
“Utanılacak bir şey değildir ağlamak,
yürekten süzülüp geliyorsa gözyaşı **eğer.”**
Tüm şiir boyunca şiirdeki beyit ve kıtaların sonunda **eğer** sözcüğü tekrarlanmaktadır.

Önyineleme (Anapher):

“O büyük, o görkemli son, ölüm bile anlamını yitirirdi,
yaşanılası her şey yaşanmış olsaydı eğer.”
“O kadar da çekilmez olmazdı yalnızlıklar,
son umut ışığı da sönmemiş olsaydı eğer.”
Her iki beyittin başında **“o”** sözcüğü kullanılarak önyineleme yapılmıştır.

Zıt Koşut Yineleme (Kyklos):

Kim özlerdi avuç içlerinin ter kokusunu, **kim**
“Kim” sözcüğü hem dize hem de dize sonunda kullanılmıştır

Bağlaçsız Yineleme (Asyndeton) iki basamaklı Biçem (Dikolon):

Tüm şiir de beyit şeklinde oluşturulan ikili dizelerde bağlaçsız yineleme ve iki basamaklı biçemi görmek olasıdır. Çünkü birinci dizenin sonunda genelde virgül kullanılarak ikinci dizeden ayrılmıştır.

Nesneleştirme (Verdinglichung):

“Belirsizliğe yelken açardı iri ela gözler zamanla,”
Yelken açmak bir yelkenlinin, yani nesnenin yapacağı bir şeydir, gözlerin değil.

Kişileştirme (Personifikation):

“Gerçekten boynunu bükmezdi papatyalar,”
“namussuz çay bile ince belli bardaktan verilmeseydi eğer.”
“İnanmak mümkün olmazdı her aşkın bağrında bir ayrılık gizlendiğine”
Burada insana ait olan bir özellik bitkiye, nesneye ve soyut bir kavrama aktarılmıştır.

Farklı-Türle Benzetme (Heterogener Vergleich):

”Su gibi akıp geçerdi hiç geçmeyecekmiş gibi duran zaman”,
Soyut ve somut olanlar birbiri ile karşılaştırılmıştır.

Sözde Soru (Rhetorische Frage) ve Haykırış Biçemi (Exclamatio):

Evet Sevgili,
Kim özlerdi avuç içlerinin ter kokusunu, kim
uzanmak isterdi ince parmaklarına,
mazilerinde görkemli bir yaşanmışlığa tanıklık
etmiş olmasalardı eğer!!
Bu dizelerde hem sevgiliye sesleniş hem de aslında cevabı beklenmeyen sorular bulunmaktadır.

Sıradanlaşmış Eğretileme (Klischee Metapher):

“arkalarında doldurulması mümkün olmayan boşluklar
çalınan birinin kalbiyse eğer.”
“O kadar da yürek burkmazdı alışılmış bir ses
kara sevdayla sarıp sarmalanmasalardı eğer.”
“öylesine delice bakmasalardı eğer.”
“Çabuk unutulurdu ıslak bir öpücüğün yakıcı tadı belki de,
kalp, göğüs kafesine o kadar yüklenmeseydi eğer.”
“Yerini başka şeyler alabilirdi uzun gece”

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

"Düşlere bile kar yağmazdı"
Bu kadar da ısıtmazdı belki de bahar güneşleri"
Şiirdeki birçok dizede sıradanlaşmış eğretileme bulunmaktadır. "Kalbin çalınması", "dolmayan boşluklar", "yüreğin burkulması", "kara sevda", "delice bakmak", ıslak öpücük", "uzun gece", "bahar güneşi" gibi eğretilemeler insanlar arasında çok bilinen ve çok kullanılan ifadelerdir.

Özgün Eğretileme (Kühne Metahper):

"yürekten süzülüp geliyorsa gözyaşı eğer."
"insan bütün derilerden soyunabilseydi eğer."
"Daha çabuk unutulurdu belki su sızdırmayan sarılmalar"
"meydan savaşlarında korkular, aşkı ağır yaralamasaydı eğer."
"tanımsız kokuları yastıklara yapışıp kalmasaydı eğer."
"dev bir özlem dalgası meydan okumasaydı eğer."
"Yoksul düşmezdi yıllanmış şarap tadındaki şiirler böylesine"
"kartvizitinde "onca ayrılığın birinci dereceden failidir" denmeseydi eğer."
"namussuz çay bile ince belli bardaktan verilmeseydi eğer."

Özgün eğretileme yazarın alışılagelmiş bir ifadeyi kullanması yerine, kendinin bir sözcüğü farklı ve derin bir anlam yükleyerek yaptığı eğretilemelerdir. "Yürekten gelen gözyaşı", "insanın derilerinden soyunması", "su sızdırmayan sarılmalar", "tanımsız kokular" gibi örneklerde görülen ifadeler buna bir örnektir.

İkileme (Geminatio)

"son sigara yudum yudum paylaşılmasaydı eğer."
Örnekte görüldüğü gibi iki sözcük arka arkaya sıralanmaktadır.

Sözcük Toplama Biçemi (Akkumulation):

"Utanılacak bir şey değildir ağlamak,
yürekten süzülüp geliyorsa gözyaşı eğer."
Bu örnekte üst kavram olan gözyaşı verilerek özellikleri sıralanmıştır.

Aykırıkanı (Paradoxon):

"her kaybedişin ardından hayat yeniden başlamasaydı eğer."
İfade de bir zıtlık barındırmasına rağmen derin bir anlam yatmaktadır.

Simge (Symbol):

"namussuz çay bile ince belli bardaktan verilmeseydi eğer."
Dizede "ince bel" ifadesi bir simgedir hem bardak hem de kadın için kullanılan.

Olumlu Örtmece (Euphemismus):

"Yüz kızartıcı bir suç değildir hırsızlık, çalınan birinin kalbiyse eğer."
"İnanmak mümkün olmazdı her aşkın bağrında bir ayrılık gizlendiğine belki de"
Olumsuz olan iki sözcükle olumlama yapılmıştır. "Suç değildir hırsızlık" ifadesinde kötü olan bir şey yumuşatılmıştır.

Duyum ikiliği (Synästhesie):

"Yoksul düşmezdi yıllanmış şarap tadındaki şiirler böylesine,"
"Çabuk unutulurdu ıslak bir öpücüğün yakıcı tadı belki de,"
Her iki dizede de iki farklı duyuya ait olan özellikler birlikte kullanılmıştır. "Şarap tadında şiirler" tat ve görme, "ıslak ve yakıcı" sözcükleri ise tad ve his duyuları özellikleri ile birlikte ifade edilmiştir.

Ünsüz Yinelemesi (Alliteration)/Ünlü Yinelemesi (Assonanz):

"Daha çabuk unutulurdu belki su sızdırmayan sarılmalar,

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

kara sevdayla sarıp sarmalanmasalardı eğer."
Örneklerde de görüldüğü gibi bir çok sözcük **"s"** harfi ile başlamaktadır.

Çok Ekli Yineleme (Polyptoton):

"Daha çabuk unutulurdu belki su sızdırmayan sarılmalar,
kara sevdayla sarıp sarmalanmasalardı eğer."
"Sarılma" sözcüğü farklı eklerle kullanılmıştır.

Çapraz Yineleme (Chaismus):

"O büyük, o görkemli son, ölüm bile anlamını yitirirdi,
yaşanılası her şey yaşanmış olsaydı eğer."
İki dizede çapraz olarak ifade edilen iki zıt derin anlam ele alınmıştır. "Büyük, görkemli son" ile "yaşanılası her şeyin yaşanması" ifadeleri ile her şey yaşanmadığı için ölümün de anlamını yitirdiği söylenmeye çalışılmaktadır.

Aralıklı Yineleme (Epanalepse):

"**O** büyük, **o** görkemli son, ölüm bile anlamını yitirirdi,
"O" sözcüğü kullanılarak aralıklı yineleme yapılmıştır.

3.2.Her Şey Sende Gizli

Yerin seni çektiği kadar ağırsın
Kanatların çırpındığı kadar hafif..
Kalbinin attığı kadar canlısın
Gözlerinin uzağı gördüğü kadar genç...
Sevdiklerin kadar iyisin
Nefret ettiklerin kadar kötü..
Ne renk olursa olsun kaşın gözün
Karşındakinin gördüğüdür rengin..
Yaşadıklarını kâr sayma:
Yaşadığın kadar yakınsın sonuna;

Ne kadar yaşarsan yaşa,
Sevdiğin kadardır ömrün..
Gülebildiğin kadar mutlusun
Üzülme bil ki ağladığın kadar güleceksin
Sakın bitti sanma her şeyi,

Sevdiğin kadar sevileceksin.
Güneşin doğuşundadır doğanın sana verdiği değer
Ve karşındakine değer verdiğin kadar insansın
Bir gün yalan söyleyeceksen eğer
Bırak karşındaki sana güvendiği kadar inansın.

Ay ışığındadır sevgiliye duyulan hasret
Ve sevgiline hasret kaldığın kadar ona yakınsın
Unutma yağmurun yağdığı kadar ıslaksın
Güneşin seni ısıttığı kadar sıcak.
Kendini yalnız hissettiğin kadar yalnızsın
Ve güçlü hissettiğin kadar güçlü.
Kendini güzel hissettiğin kadar güzelsin..

İşte budur hayat!
İşte budur yaşamak, bunu hatırladığın kadar yaşarsın
Bunu unuttuğunda aldığın her nefes kadar üşürsün
Ve karşındakini unuttuğun kadar çabuk unutulursun
Çiçek sulandığı kadar güzeldir
Kuşlar ötebildiği kadar sevimli
Bebek ağladığı kadar bebektir
Ve her şeyi öğrendiğin kadar bilirsin bunu da öğren,
Sevdiğin kadar sevilirsin...

Haykırış Biçemi (Exclamatio):

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

İşte budur hayat!
Görüldüğü gibi bu dizede bir haykırış sözkonusudur.
Çok Ekli Yineleme (Polyptoton):
"Yaşadıklarını kâr sayma:
Yaşadığın kadar yakınsın sonuna"
"Ne kadar yaşarsan yaşa"
Bu farklı dizelerde **yaşamak** sözcüğü farklı eklerle birçok kez kullanılmıştır.
Önyineleme (Anapher):
İşte budur hayat!
İşte budur yaşamak, bunu hatırladığın kadar yaşarsın
Örnekte de görüldüğü kimi dize başındaki iki sözcük yeni dizede tekrarlanmıştır.
Vergleich
Şiirin nerdeyse tamamı benzetme üzerine kurulmuştur. Kimi yerde türdeş-benzetme (Homogener Vergleich varken kimi yerde farklı-türle benzetme (Heterogener Vergleich) bulunmaktadır. Genelde de soyut kavramlarla benzetme yapılmıştır.
Çapraz Yineleme (Chaismus)
"Yaşadığın kadar yakınsın sonuna;"
Bu ifadeye bakıldığında anlamsal bir çaprazlama olduğu görülmektedir.
Dolaylama (Periphrase):
"Ne renk olursa olsun kaşın gözün
Karşındakinin gördüğüdür rengin.."
İki dizede insanların oluşturdukları önyargı farklı sözcüklerle dolaylı olarak anlatılmaktadır.
Eğretileme (Metapher):
"Ay ışığındadır sevgiliye duyulan hasret"
"İşte budur yaşamak, bunu hatırladığın kadar yaşarsın"
Bunu unuttuğunda aldığın her nefes kadar üşürsün"
Aslında buradaki dizelerde tüm şiirde insan olmaya yönelik açıklamalarla ilgili eğretileme yapılmaktadır.

3.3.Bağlanmayacaksın

Bağlanmayacaksın bir şeye, öyle körü körüne.
"O olmazsa yaşayamam." demeyeceksin.
Demeyeceksin işte.
Yaşarsın çünkü.
Öyle beylik laflar etmeye gerek yok ki.
Çok sevmeyeceksin mesela. O daha az severse kırılırsın.

Ve zaten genellikle o daha az sever seni,
Senin onu sevdiğinden…
Çok sevmezsen, çok acımazsın.
Çok sahiplenmeyince, çok ait de olmazsın hem.
Hatta elini ayağını bile çok sahiplenmeyeceksin.
Senin değillermiş gibi davranacaksın.
Hem hiçbir şeyin olmazsa, kaybetmekten de korkmazsın.
Onlarsız da yaşayabilirmişsin gibi davranacaksın.
Çok eşyan olmayacak mesela evinde.
Paldır küldür yürüyebileceksin.
İlle de bir şeyleri sahipleneceksen,
Çatıların gökyüzüyle birleştiği yerleri sahipleneceksin.
Gökyüzünü sahipleneceksin,
Güneşi, ayı, yıldızları...
Mesela kuzey yıldızı, senin yıldızın olacak.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

"O benim." diyeceksin.
Mutlaka sana ait olmasın istiyorsan bir şeylerin...
Mesela gökkuşağı senin olacak.
İlle de bir şeye ait olacaksan, renklere ait olacaksın.
Mesela turuncuya, ya da pembeye.
Ya da cennete ait olacaksın.
Çok sahiplenmeden, çok ait olmadan yaşayacaksın.
Hem her an avuçlarından kayıp gidecekmiş gibi,
Hem de hep senin kalacakmış gibi hayat.
İlişik yaşayacaksın. Ucundan tutarak...

Ünlü Ses Yinelemesi (Assonanz):
"Bağlanmayacaksın bir şeye, öyle körü körüne."
Bu dizede **"Ö"** harfi sık kullanılmıştır.
Artyineleme (Epipher):
"İlle de bir şeyleri **sahipleneceksen,**
Çatıların gökyüzüyle birleştiği yerleri **sahipleneceksin.**
Gökyüzünü **sahipleneceksin,"**
Son sözcüğün her dizenin sonunda yinelenmesi ile artyineleme yapılmıştır.
Çapraz Yineleme (Chaismus):
"Çok sevmeyeceksin mesela. O daha az severse kırılırsın."
"Hem hiçbir şeyin olmazsa, kaybetmekten de korkmazsın."
"Çok sevmezsen, çok acımazsın."
"Çok sahiplenmeyince, çok ait de olmazsın hem."
Dizelerdeki anlamlara bakıldığında çapraz bir zıtlık ve derin bir anlam yattığı göze çarpmaktadır.
Kapsamlayış (Synekdoche)
"Çatıların gökyüzüyle birleştiği yerleri sahipleneceksin."
Çatı sözcüğünün kullanımı ile kapsamlayışın bir türü olan parça bütün için (pars pro toto) biçemi yer almaktadır.
Olumsuz Örtmece (Dyphemismus):
"Öyle beylik laflar etmeye gerek yok ki."
Bu ifadedeki "beylik laf" büyük konuşma anlamında olumsuz olarak kullanılmıştır.
Ses Yanısmaları (Onomatopoesie):
"Paldır küldür yürüyebileceksin."
"Padır kültür" sözcüklerinin tek başına bir anlamı yoktur ve Türk diline özgü bir ses yanımasıdır.
Önyineleme (Anapher):
"**Çok** sevmezsen, çok acımazsın.
"Çok sahiplenmeyince, çok ait de olmazsın hem."
"Hem her an avuçlarından kayıp gidecekmiş gibi,
Hem de hep senin kalacakmış gibi hayat."
"Çok" ile "hem" sözcüğü dizelerin başında tekrarlanmaktadır.
Sözcük Toplama Biçemi (Akkumulation)/Üç Basamaklı Biçem (Trilkolon)/ Bağlaçsız Biçem (Asyndeton):
"Güneşi, ayı, yıldızları..."

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Yukardaki kısacık dizede birçok biçem görülmektedir. Virgül kullanılarak bağlaçsız yineleme, üç öğenin sıralanması ile üç basamaklı yineleme ve evrenin alt kavramlarını vererek sözcük toplama biçemi görülmektedir.

Son Ses Yinelemesi (Homoioteleuton):

"Mesela turuncu**ya**, ya da pembe**ye**."

Örnekte görüldüğü gibi "ye" tekrarlanmaktadır.

Aralıklı Yineleme (Epanalepse):

"**Çok** sahiplenmeden, **çok** ait olmadan yaşayacaksın."

"İlle de bir şeye ait **olacaksan,** renklere ait **olacaksın."**

"Çok" ve **"olacaksın"** sözcüklerinin tekrarlanması ile aralıklı yineleme yapılmıştır.

Aykırıkanı (Paradoxon):

"Çok sahiplenmeyince, çok ait de olmazsın hem."

"Çok sahiplenmeden, çok ait olmadan yaşayacaksın."

Dizelere bakıldığında sahiplenmemek ve aitlik ile ilgili derin bir anlamsal zıtlık yaratılmıştır.

Benzetme (Vergleich):

"Hem her an avuçlarından kayıp gidecekmiş gibi,
Hem de hep senin kalacakmış gibi hayat."

Burada soyut kavramların karşılaştırılması bulunmaktadır.

Çok Ekli Yineleme (Polyptoton):

Bağlanmayacaksın bir şeye, öyle **körü körüne.**
İlle de bir şeye ait **olacaksan,** renklere ait **olacaksın.**
Güneşi, ayı, **yıldızları...**
Mesela kuzey **yıldızı**, senin **yıldızın** olacak.
Mesela gökkuşağı senin **olacak.**
İlle de bir şeye ait **olacaksan,** renklere ait **olacaksın.**

Dizelerde koyu olarak gösterilen sözcüklere bakıldığında birden fazla farklı ekle kullanıldığı görülmektedir.

Yarıda kesme (Aposiopese):

"Ve zaten genellikle o daha az sever seni,
Senin onu sevdiğinden…"
"Demeyeceksin işte.
Güneşi, ayı, yıldızları..."
Mutlaka sana ait olmasın istiyorsan bir şeylerin..."

Dizelerin tamamlanması okura bırakılmıştır.

Abartı Sanatı (Hyperbel)

"Hatta elini ayağını bile çok sahiplenmeyeceksin."

Vücuda bağlı olan uzuvları bile ret edeceksin anlamında abartı yapılmıştır.

3.4.A!Ay!Ay!

Şu gökteki ay var ya
Şu boktan şu yarım ay
Bakarsan bakarsan bakarsan
Bi tek sözüme bakıyor benim
dolunay olmak için
O bana bakıyor
Ben ona.
O bana bakıyor
Ben ona,

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Hepimiz ama
Hepimiz
Hepimiz
Bakıyoruz hep birbirimize
bakıyoruz hep bakıyoruz
ADAM olmak için hep
Ay! Ay! Ay!
O bana bakıyor
Ben ona.
O bana bakıyor
Ben ona
Canım yanarcasına
Ne zaman
Ama ne zaman olacak bu iş?
Bakıyorum bakıyorum da aya
Bakıyorum da ayın ayaklarına
Yatırmışlar yine Ahmed'i falakaya

Ünlem Sesleri (Interactio)
"A!Ay!Ay!"
Şiirin başlığı ünlem sesinden oluşmaktadır.
İkileme (Geminatio):
"Bakarsan bakarsan bakarsan"
Bakıyorum bakıyorum da aya"
Görüldüğü gibi her iki dizede de sözcükler arka arkaya tekrarlanmıştır.

Önyineleme (Anapher):

"**Şu** gökteki ay var ya
Şu boktan şu yarım ay"
"**Hepimiz** ama
Hepimiz
Hepimiz "
"**Bakıyoruz** hep birbirimize
bakıyoruz hep bakıyoruz"
Örnekte görüldüğü gibi dize başında aynı sözcükler tekrarlanmaktadır.
Zıt koşut Yineleme (Kyklos):
"**bakıyoruz** hep **bakıyoruz**"
Aynı sözcük dizenin hem başında hem de sonunda kullanılmaktadır.
Sözde Soru Biçemi (Rhetorische Frage):
Ne zaman
Ama ne zaman olacak bu iş?
Cevap beklenmemektedir.
Ünlü Ses Yinelemesi (Assonanz):
"Bakıyorum bakıyorum da aya
Bakıyorum da ayın ayaklarına"
Görüldüğü gibi burada "a" harfi oldukça sık kullanılmıştır.
Kişileştirme (Personifikation):
Bakıyorum da ayın ayaklarına
Aya insan özelliği verilmiştir.
Çok Ekli Yineleme (Polyptoton):
"Bakıyorum bakıyorum da aya
Bakıyorum da ayın ayaklarına"
"Bu dizelerde "ay" sözcüğü farklı eklerle kullanılmıştır.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Olumsuz Örtmece (Dyphemismus):
"Şu boktan şu yarım ay"
Dizede görüldüğü gibi ay argo bir sözcükle tanımlanmıştır.

Somut Şiir (Konkrete Poesie)
"ADAM olmak için hep"
Somut şiirde özellikle vurgulamak ve ön plana çıkartmak için sözcüğün tamamının büyük harfle yazılması söz konusudur.
Ünsüz Ses Yinelemesi (Alliteration):
Bakarsan bakarsan bakarsan
Bi tek sözüme bakıyor benim
dolunay olmak için
O bana bakıyor
Ben ona.
O bana bakıyor
Ben ona,
Hepimiz ama
Hepimiz
Hepimiz
Bakıyoruz hep birbirimize
bakıyoruz hep bakıyoruz
Burada "b" ve "h" harflerinin sık kullanılması ile ünsüz yinelemesi yapılmıştır.
Adsayma (Antonomasie):
"Yatırmışlar yine Ahmed'i falakaya"
Filistin asılı şair Mahmud Derviş burada konu edilmektedir. Şiirleri ve yazıları nedeniyle birçok kez tutuklanarak cezaevinde yatan şair, Filistin halkının yaşadığı zorlukları dizeleriyle anlatmasıyla tanınmaktaydı. Kısaca, Filistin halkını temsil etmektedir.

1.1.Buluşmak Üzere
Diyelim yağmura tutuldun bir gün
Bardaktan boşanırcasına yağıyor mübarek
Öbür yanda güneş kendi keyfinde
Ne de olsa yaz yağmuru
Pırıl pırıl düşüyor damlalar
Eteklerin uça uça bir koşudur kopardın
Dar attın kendini karşı evin sundurmasına
İşte o evin kapısında bulacaksın beni
Diyelim için çekti bir sabah vakti
Erkenceden denize gireyim dedin
Kulaç attıkça sen
Patiska çarşaflar gibi yırtılıyor su ortadan
Ege denizi bu efendi deniz
Seslenmiyor
Derken bi de dibe dalayım diyorsun
İçine doğdu belki de
İşte çil çil koşuşan balıklar
Lapinalar gümüşler var ya
Eylim eylim salınan yosunlar
Onların arasında bulacaksın beni
Diyelim sapına kadar şair bir herif çıkmış ortaya
Çakmak çakmak gözleri
Meydan ya Taksim ya Beyazıt meydanı
Herkes orda sen de ordasın
Herif bizden söz ediyor bu ülkenin çocuklarından
Yürüyelim arkadaşlar diyor yürüyelim
Özgürlüğe mutluluğa doğru
Her işin başında sevgi diyor
Gözlerin yağmurdan sonra yaprakların yeşili
Bi de başını çeviriyorsun ki
Yanında ben varım

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Ses Yanısmaları (Onomapoesie/Lautmalerei):
"**Pırıl pırıl** düşüyor damlalar"
"Eteklerin **uça uça** bir koşudur kopardın"
"İşte **çil çil** koşuşan balıklar"
Bu iki dize de ses yansıması biçemi Türk diline özgü olarak bulunmaktadır.
Abartma Sanatı (Hyperbel):
"**Bardaktan Boşanırcasına** yağıyor mübarek"
Örnekte de görüldüğü gibi inanırlığını yitirecek kadar bir abartı söz konusudur.
Kişileştirme (Personifikation):
"Öbür yanda güneş kendi keyfinde"
"Ege denizi bu efendi deniz"
"İşte çil çil koşuşan balıklar"
Keyifte olmak, efendi olmak ya da koşuşmak insana özgü bir davranış şeklidir.
Farklı-Türle Benzetme (Heterogener Vergleich):
"Patiska çarşaflar gibi yırtılıyor su ortadan"
Bu dizede farklı alanlardan olan kumaş ile su birbiri ile karşılaştırılmıştır.
İkileme (Geminatio):
"**Eylim eylim** salınan yosunlar"
"**Çakmak çakmak** gözleri"
Görüldüğü gibi her iki dizede de aynı sözcük arka arkaya sıralanmaktadır.
Aralıklı Yineleme (Epanalepse):
"Ege **denizi** bu efendi **deniz**"
Bu dizede deniz sözcüğü araya başka sözcükler eklenerek yinelenmiştir.
Çok ekli Yineleme (Polyptoton):
"Ege **denizi** bu efendi **deniz**"
"Herkes **orda** sen de **ordasın"**
Bu iki dizede deniz ve orada sözcükleri farklı eklerle kullanılmıştır.
Sözcük toplama Biçemi (Akkumulation)ve Çok Bağlaçlı Yineleme (Polysyndeton):
"Lapinalar gümüşler var ya"
"Meydan ya Taksim ya Beyazıt meydanı"
Burada üst kavram verilmeden ilk dizede balık çeşitleri ikinci dize de ise İstanbul'un semtleri sıralanmıştır. Ayrıca ikinci dizede "ya" bağlacı kullanılarak çok bağlaçlı yineleme biçemi de görülmektedir.
Zıt Koşut Yineleme (Kyklos):
"**Yürüyelim** arkadaşlar diyor **yürüyelim**"
Yürüyelim sözcüğü hem dizenin başında hem de sonunda kullanılmıştır.
Yükselen derecelendirme (Klimax):
"Özgürlüğe mutluluğa doğru"
Genelde üçlü sıralama ile yapılsa bile bu dizede ikili bir yükselen derecelendirme sözkonusudur.
Değişiklem (Enallage):
"Gözlerin yağmurdan sonra yaprakların yeşili"
Bu dizede yeşil sözcüğü gözlerin sözcüğünün sıfatıdır.
3.6. Sevgi Duvarı Sen miydin o yalnızlığım mıydı yoksa

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Kör karanlıkta açardık paslı gözlerimizi
Dilimizde akşamdan kalma bir küfür
Salonlar piyasalar sanat sevicileri
Derdim günüm insan arasına çıkarmaktı seni
Yakanda bir amonyak çiçeği
Yalnızlığım benim sidikli kontesim
Ne kadar rezil olursak o kadar iyi

Kumkapı meyhanelerine dadandık
Önümüzde Altınbaş, Altın Zincir, fasulye pilakisi
Ardımızda görevliler, ekipler, Hızır Paşalar
Sabahları açıklarda bulurlardı leşimi
Öyle sıcaktı ki çöpcülerin elleri
Çöpcülerin elleriyle okşardım seni
Yalnızlığım benim süpürge saçlım
Ne kadar kötü kokarsak o kadar iyi

Baktım gökte bir kırmızı bir uçak
Bol çelik bol yıldız bol insan
Bir gece Sevgi Duvarını aştık
Dustuğum yer öyle açık seçik ki
Başucumda bi sen varsın bi de evren
Saymıyorum ölüp ölüp dirilttiklerimi
Yalnızlığım benim çoğul türkülerim
Ne kadar yalansız yaşarsak o kadar iyi

Sözde Soru (Rhetorische Frage):
"Sen miydin o yalnızlığım mıydı yoksa"
Bu dizede soru cümlesi olsa bile cevabı aslında istenmemektedir.
Özgün Eğretileme (Kühne Metapher)
"Kör karanlıkta açardık paslı gözlerimizi"
"Yakanda bir amonyak çiçeği"
"Yalnızlığım benim sidikli kontesim"
Bu dizelerdeki "paslı gözlerimiz", amonyak çiçeği" ve "sidikli kontezim" şaire özgü bir eğretilemedir onun yarattığı bir imgedir.
Olumsuz Örtemece (Dyphemismus):
"Sabahları açıklarda bulurlardı leşimi
Yalnızlığım benim sidikli kontesim"
"Ne kadar rezil olursak o kadar iyi"
"Ne kadar kötü kokarsak o kadar iyi"
"dizelerdeki "leş", "sidikli", "rezil" ve "kötü" sözcükleri ile olumsuz örtmece yapılmıştır.
Sözcük Toplama Biçemi (Akkumulation), Alcalan derecelendirme (Antiklimax), düzdeğişmece (Metonymie), Bağlaçsız yineleme (Asyndeton) ve üç basamaklı biçem (Trikolon):
"Önümüzde Altınbaş, Altın Zincir, fasulye pilakisi"
Bu dizede dört biçem görülmektedir değerliden değersize doğru alçalan derecelendirme. Sözcük toplama biçeminde ise güzel bir sohbet için fakir rakı sofrasına dahil olan malzemeler sıralanmaktadır. Burada rakı markası olan altınbaş, söylendiğine göre buzu temsil eden altın zincir ve bir zamanların en ucuz mezesi olan fasulye plakisi ile düzdeğişmece yapılmıştır.
Yükselen derecelendirme (Klimax):
Ardımızda görevliler, ekipler, Hızır Paşalar
Yukardaki örneğin tam dersine bu dize de ise önemsizden önemliye doğru yükselen derecelendirme yapılmıştır.
Olumlu Örtemece (Euphemismus)ve simge (Symbol):
Öyle sıcaktı ki çöpcülerin elleri
Çöpcülerin elleriyle okşardım seni

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

"çöpçülerin elleri" tanımlaması olumsuz örtmecedir. Ancak şiirde bu eller ne kadar kirli olursa olsun temizliği, saflığı, dürüstlüğü simgelemektedir.

Aykırıkanı (Paradoxon):

Ne kadar rezil olursak o kadar iyi
Ne kadar kötü kokarsak o kadar iyi
Ne kadar yalansız yaşarsak o kadar iyi

Her üç dizede de ilk bakışta bir zıtlık içeriyormuş gibi gözükse de derin bir anlam yatmaktadır.

İkileme (Geminatio):

"Saymıyorum ölüp ölüp dirilttiklerimi"
"ölmek" sözcüğünün arka arkaya yer almasıyla ikileme yapılmıştır.

Çapraz Yineleme (Chaismus) ve Zıtlaşma (Oxymoron):

"Saymıyorum ölüp ölüp dirilttiklerimi"
"Yalnızlığım benim çoğul türkülerim"

Her iki dizede de hem anlamsal bir çaprazlama söz konusudur. "Ölüp diriltmek" ifadesinde ise bir zıtlaşma bulunmaktadır.

Simge (Symbol):

"Bir gece Sevgi Duvarını aştık"

Burada "sevgi duvarı" sevmeyi simgelemektedir.

Aralıklı Yineleme (Epanalepse):

"Baktım gökte **bir** kırmızı **bir** uçak"
"**Bol** çelik **bol** yıldız **bol** insan"
"Başucumda **bi** sen varsın **bi** de evren"

Dizelerde "bir", "bol" ve "bi" sözcükleri ile aralıklı yineleme yapılmış.

Alaysılama (Ironie):

"Salonlar piyasalar sanat sevicileri"

Buradaki "sanat sevicileri" ifadesi ile alaysılama yapılmıştır. Sanatı seven ama aslında çok da ilgisi olmayanlar için kullanılmıştır.

1.2.Güzele

Dün gece senin küçücük elinle yalnız yattık
Yalnız senin küçücük elinle yalnızlık
Kandilli ilkokulu kadar kalabalık
Zilleri çaldığında düşlerinin
Sınıfların kapıları ardına kadar açık
Gökyüzünün, denizin, toprağın, hayalle, emeğin
Haklı sınıfları

Belki de baskın korkusuyla vefasız, akıntıya atılan
Kitaplar varya onlardan
Öğrenmiş Marx'ı, gümüş balıkları
Ve belki de onun için o kadar,
O kadar aydınlık ortalık...

Sen ki çiçekleri toplamayan güzelim
Çicekleri sulayan çocuk
Ve ben ki buruk ve kavruk
Bir ihtiyar adamım artık
Öyle güzeldim ki senle, çiçeklerden çok
Ve anladım, anladım ki bir daha
DÜŞÜNDE BİLE GÖREMEZ İŞLER
DÜŞLERİN GÖRDÜĞÜ İŞLERİ

Somut Şiir (Konkrete Poesie) ve Aykırıkanı (Paradoxon):

"DÜŞÜNDE BİLE GÖREMEZ İŞLER
DÜŞLERİN GÖRDÜĞÜ İŞLERİ"

Bu örnekte hem zıt gibi görünen derin bir anlam yatmakta hemde harflerin büyük kullanılması ile vurgu yapılmaktadır.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Ad Sayma (Antonomasie):
"Öğrenmiş Marx'ı, gümüş balıkları"
Burada belli bir politik görüşün temsilcisinin adı verilerek gönderme yapılmıştır.
Kapsamlayış (Synekdoche):
"Dün gece senin küçücük elinle yalnız yattık"
Kapsamlayışın bir türü olan parça bütün için (Pars Pro Totum) kullanılmıştır.
Çok Ekli Yineleme (Polyptoton):
"**Yalnız** senin küçücük elinle **yalnızlık**"
"Yalnız" sözcüğü farklı eklerle kullanılmıştır.
Ünsüz Yinelemesi (Alliteration):
"Kandilli ilkokulu kadar kalabalık"
"K" harfinin dize de çok kullanılarak ünsüz yinelemesi yapılmıştır.
Özgün Eğretileme (Kühne Metapher) ve Alegori (Allegorie):
"Zilleri çaldığında düşlerinin
Sınıfların kapıları ardına kadar açık"
Gökyüzünün, denizin, toprağın, hayalle, emeğin
Haklı sınıfları"
Örnekte düş sözcüğünün özelliklerine yönelik özgün eğretileme yapılmıştır. Bütün olarak dizelere bakıldığında ise alegorik bir ifade olduğunu toplum, toplumsal sınıflara yönelik ifadelerin kullanıldığı görülmektedir.
Özgün Eğretileme (Kühne Metapher) ve Düzdeğişmece (Metonymie)/ İki Basamaklı Biçem (Dikolon)/ Bağlaçsız Biçem (Asyndeton):
"Belki de baskın korkusuyla vefasız, akıntıya atılan
Kitaplar varya onlardan"
"Ve ben ki buruk ve kavruk"
Bu örnekte "vefasız", "vuruk ve kavruk" sözcükleri ile eğretileme ve kitaplar ile düzdeğişmece yapılmıştır. Aynı zamanda iki basamaklı bir sıralama ve virgül kullanılarak bağlaçsız biçem kullanılmıştır.
Sözcük toplama Biçemi (Akkumulation)/ Bağlaçsız Biçem (Asyndeton) ve Dört Basamaklı Biçem (Tetrakolon):

"Gökyüzünün, denizin, toprağın, hayalle, emeğin"
Bu dizede beşli bir sıralama ve aralarına virgül eklenerek biçemler kullanılmıştır.
Farklı – Türde Benzetme (Heterogener Vergleich)/Aykırıkanı (Paradoxon)
"Yalnız senin küçücük elinle yalnızlık
Kandilli ilkokulu kadar kalabalık"
Bu dizede bir önceki dizede sözü edilen yalnızlık ilkokula benzetilmektedir. Aynı zamanda yalnızlığı kalabalık ile karşılaştırarak zıt bir ifade de bulunuluyormuş gibi görünse de derin bir anlam veren ve üzerinde düşünülmesi gereken bir ifade yer almaktadır.
Kıvrımlı Yineleme (Anadiplose):
Ve belki de onun için **o kadar,**
O kadar aydınlık ortalık...
Sözcüklerin son da ve daha sonra diğer dizenin başında kullanılması ile kıvrımlı yineleme biçemi görülmektedir.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

İkileme (Geminatio):
"Ve anladım, anladım ki bir daha"
Görüldüğü gibi dizede aynı sözcük arka arkaya yer almaktadır.

SONUÇ:
Türk edebiyatının en tanınmış şairlerinden biri olan Can yücel özellikle toplum tarafından sevilen, toplumun kendini yakın hissettiği şairlerden biridir. Birçok yerde yaptığı konuşmalarında hem dinleyenleri hayrete düşürmüş hem de gülmelerine neden olmuştur.
Can Yücel'in bu çalışmada irdelenen şiirleri "Buluşmak Üzere", "Sevgi Duvarı", "Ay! Ay!,Ay!", "Güzele", "her Şey Sende Gizli", "Bağlanmayacaksın" ve "Kim Özledi Avuç içinin Kokusunu"dur.

Elbette tek bir çalışmada bütün biçem türlerine ele almak olası olmamıştır. Bu hem çalışmayı sınırlamak hem de sık kullanılanları ortaya çıkarmak açısından yapılamamıştır. Bazı yerlerde ise aynı biçem görüldüğünden kısmen de olsa atlanmış ve farklı biçemlere yer açılmaya çalışılmıştır
Sonuç olarak Can Yücel'in şiirlerine bakıldığında oldukça farklı biçem türlerini kullandığı görülmektedir. Özellikle eğretileme, simge ya da alegorik ele alış şekli çok fazladır. Şiirlerinde sürekli arka planda ne anlatmak istediği okur tarafından çözülmek zorundadır. Elbette bazı söylenenleri anlayabilmek içinde o kültürü bilmek, okur olarak bazı konularda bilgi sahibi olmak gerekir. Kısaca, Can Yücel'in şiirlerinde özellikle benzetme, adsayma, aykırıkanı, simge, eğretileme, alegori, kapsamlayış, düzdeğişmece gibi anlamsal biçemlere çok rastlanılmıştır.

KAYNAKÇA:
Akalın, S. Edebiyat Terimleri Sözlüğü -/İstanbul.1984.
Aksöz, M. Biçemler ve Uygulamalı Öğretimi. Konya: Çizgi Yayınevi. 2017.

Balcı, T. (2020). Die Wochenmarktsprache in der Türkei und in Deutschland. Selcuk Unıversıty Journal of Faculty of Letters, Cilt 43, Sayı 43,s. 243-256.

Balcı, T. (2024). Olumlu ya da Olumsuz Abartma Sanatının Farklı. CUDES Journal of Current Debates in Social Sciences, Cilt. 7, Sayı 1, s. 146-153.

Balcı, T., Balcı, H. & Arısoy, H. H. (2017). Türkische und deutsche Werbung für Parfüm und Kosmetik (Turkish and German advertising for perfumes and cosmetics). Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi (Journal of Çukurova University Institute of Social Sciences), Cilt 26, Sayı 1, s. 115-130.

Best, O. Handbuch Literarischer Fachbegriffe. Fischer Taschenbuch Verlag/ Frankfurt am Main. 1994.

Braak, I. Poetik In Stichworten. Ferdinant Hirt/Kiel, 1980.

Çotuksöken, Y. Dil ve Edebiyat Terimleri Sözlüğü. Cem Yayınevi/İstanbul, 1992.

Darancık, Y. (2019). Dilbilimsel Bir Olgu Olarak Pazar Dili. Balcı, T., Öztürk, A. O. & Serindağ, E. (Hg.): Schriften zur Sprache und Literatur III, London: Ijopec, s. 77-82.

Gencan T.N., Ediskun H., Dürder B., Gökşen E.N. Yazın Terimleri Sözlüğü. Türk Dil Kurumu Yayınları/Ankara, 1974.

Glück, H. 1993. Metzler Lexikon Sprache. Stuttgart: J.B. Metzlerische Verlagsbuchhandlung. Göğüş, B., Oğuzhan F., Önertoy O., Ünlü M., Koçak S. 1998. Yazın Terimleri Sözlüğü. Ankara: Dil Derneği Yayınları.

Göğüş, B. Anlatım Terimleri Sözlüğü. Dil Derneği Yayınları/Ankara, 1998.

Habsicht, W. Lange W.D. 1995. Der Lietarur Brockhaus. B. 1. Mannheim: Bibliographisches Institut & F. A. Brockhaus AG.

Habsicht, W. Lange W.D. 1995. Der Lietarur Brockhaus. B. 2. Mannheim: Bibliographisches Institut & F. A. Brockhaus AG.

Habsicht, W. Lange W.D. 1995. Der Lietarur Brockhaus. B. 3. Mannheim: Bibliographisches Institut & F. A. Brockhaus AG.

Habsicht, W. Lange W.D. 1995. Der Lietarur Brockhaus. B. 4. Mannheim: Bibliographisches Institut & F. A. Brockhaus AG.

Habsicht, W. Lange W.D. 1995. Der Lietarur Brockhaus. B. 5. Mannheim: Bibliographisches Institut & F. A. Brockhaus AG.

Habsicht, W. Lange W.D. 1995. Der Lietarur Brockhaus. B. 6. Mannheim: Bibliographisches Institut & F. A. Brockhaus AG.

Habsicht, W. Lange W.D. 1995. Der Lietarur Brockhaus. B. 8. Mannheim: Bibliographisches Institut & F. A. Brockhaus AG.

Karaalioğlu S.K. Ansiklopedik Edebiyat Sözlüğü. İnkilap ve Aka Kitapevleri/İstanbul, 1983.

Karaman, F. (2014). Sözde Boş Sözlerin Edim Dilbilimsel Yanı. *Journal of language and literature education/Dil ve Edebiyat Eğitimi Dergisi*, *2*(12): 57-65.

Schweikle, G., Schweikle I. 1990. Metzler Literatur Lexikon. Stuttgart: J.B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung.

Träger Cl. Wörterbuch der Literaturwissenschaft. VEB Bibliographisches Institut. Leipzig, 1989.
Wilpert, G. Sachwörterbuch der Literatur. Alfred kröner Verlag/Stuttgart, 1989.

https://dunyalilar.org/gecen-13-yilin-ardindan-can-babayi-hatirlamak.html/. Erişim Tarihi:17.04.2026.
https://www.turkedebiyati.org/can-yucel/. Erişim Tarihi: 17.04.2026.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

GEORGE SARTON'UN İZİNDE: BİLİM TARİHİNDE VAROLUŞSAL BİR GERİLİM

Doç. Dr., Serdar SAYGILI
Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi
Felsefe Bölümü
serdarsaygili@erciyes.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-1986-6448

ÖZET

Bu bildiri, bilim tarihinin kurucu figürü George Sarton'un çalışmalarını, bilimin teknik gelişimi ile insanlığın anlam ve değer dünyası arasındaki varoluşsal gerilim bağlamında ele almaktadır. Sarton'a göre bilim tarihi, yalnızca icatların kronolojik bir dökümü değil, aynı zamanda insanlığın ortak hafızasını ve medeniyetin birleştirici boyutunu temsil eden bütüncül bir alandır. Sarton'un bilim tarihine en önemli katkılarından biri, disiplini sistematik bir yapıya kavuştururken geliştirdiği yeni hümanizm yaklaşımıdır. Bu yaklaşıma göre modern bilim tarihçiliğinin temel sorunu, bilimin aşırı uzmanlaşma nedeniyle felsefe, sanat ve ahlak gibi alanlardan koparak anlam bütünlüğünü yitirmesidir. Bu parçalanma, bilim insanını yalnızca teknik bir uygulayıcıya indirgemekte ve iki kültür olarak tanımlanan kültürel bir ayrışmaya yol açmaktadır. Sarton, bu krize karşı fen bilimlerinin rasyonelliği ile beşerî bilimlerin anlam dünyasını birleştiren bütüncül bir yaklaşım önermektedir. Bilim tarihini bu iki alan arasında köprü kuran bir disiplin olarak konumlandırarak, bilimi yeniden insani değerlerle ilişkilendirmeyi ve bilim insanına etik bir sorumluluk kazandırmayı amaçlamaktadır. Bu çalışma, Sarton'un bilim tarihi yaklaşımının günümüzün parçalı bilgi yapısı içinde bilimsel ilerlemeyi yeniden insani bir amaçla buluşturma potansiyelini tartışmaktadır.

Anahtar Kavramlar: George Sarton, Bilim Tarihi, Varoluşsal Gerilim, Bilimsel Bütünlük

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

IN THE FOOTSTEPS OF GEORGE SARTON: AN EXISTENTIAL TENSION IN THE HISTORY OF SCIENCE

ABSTRACT

This paper examines the works of George Sarton, the founding figure of the history of science, in the context of the existential tension between the technical development of science and the world of meaning and values of humanity. According to Sarton, the history of science is not merely a chronological account of inventions but rather a holistic field that represents humanity's collective memory and the unifying aspect of civilization. One of Sarton's most significant contributions to the history of science is the new humanism approach he developed while systematizing the discipline. According to this approach, the fundamental problem of modern historiography of science is that science, due to excessive specialization, loses its coherence by separating from fields such as philosophy, art, and ethics. This fragmentation reduces the scientist to merely a technical practitioner and leads to a cultural division known as the two cultures. Sarton proposes a holistic approach that combines the rationality of the natural sciences with the world of meaning of the humanities in response to this crisis. By positioning the history of science as a discipline that bridges these two fields, it aims to reconnect science with human values and to bestow an ethical responsibility upon scientists. This study discusses the potential of Sarton’s approach to the history of science to reunite scientific progress with a human purpose within today's fragmented knowledge structure.

Keywords: George Sarton, History of Science, Existential Tension, Scientific Integrity

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

"Bilim tarihi, bilimin doğuş ve gelişme öyküsüdür." (Yıldırım, 2012: 13).

Giriş

Tarihsel süreç içerisinde, bilimsel faaliyetin bireysel mücadele ve kolektif yaşam üzerindeki nüfuzu giderek artan bir ivme kazanmıştır. Özellikle erken modern çağdan itibaren, yani yaklaşık son üç asırda meydana gelen epistemik sıçramalar, uygarlık serüveninde bir dönüşüm eşiği olarak değerlendirilmektedir. Bilim, ürettiği teknolojik uygulamalar vasıtasıyla maddi hayat şartlarını yeniden inşa ederken, diğer taraftan bilişsel çerçevemizi ve dünya tasavvurumuzu da derinden biçimlendirmiştir. Bu etkileşim süreci, akıl yürütme ve kanıta dayalı düşüncenin dominant bir konuma yükselmesini teşvik etmiştir. Böylelikle bilimsel bilgiye yönelik bireysel ve toplumsal itibar da belirgin ölçüde pekişmiştir. Geçmişte sorgulanamaz statüde bulunan birçok otorite, dogmatik inanç ve metafizik önerme bilimin sistematik şüpheciliği, nesnellik disiplini ve ispat temelli eleştirel yaklaşımı karşısında ciddi sarsıntılar geçirmiş, hatta itibarını tamamen yitirmiştir. Bununla birlikte, bu teknik ve zihinsel dönüşümlerin toplumsal yaşam alanında yeni sorun alanları ortaya çıkardığı yadsınamaz bir gerçektir. Bu nedenle bilimsel bilginin doğası, sınırları ve toplumsal yansımaları hakkında derinlemesine bir kavrayışa ulaşabilmek için bilim tarihine başvurmak kaçınılmaz hale gelmiştir (Yıldırım, 2012: 7-8). Dolayısıyla, bilimin insanlık tarihi boyunca izlediği bu karmaşık yolculuğu açıklamak, kavramak ve aktarmak ancak bilim tarihi araştırmalarının sunduğu olanaklarla mümkün görünmektedir.

Bilim Tarihinde Varoluşsal Bir Gerilim

Bilim tarihinin müstakil bir akademik disiplin hüviyetine kavuştuğu dönem, on sekizinci yüzyılın son çeyreğine tekabül etmektedir. Bu zaman dilimi, bilhassa Batı Avrupa medeniyet havzası için son derece ayrıcalıklı bir tarihsel kesiti temsil eder. Zira bu evre, birkaç yüzyıl önce ortaya çıkan Rönesans hareketi, Aydınlanma felsefesi ve Bilimsel Devrim olarak adlandırılan süreçlerin art arda yaşandığı ve entelektüel birikimin yoğunlaştığı bir döneme denk gelmektedir. Söz konusu düşünsel dönüşümlerin ortaklaşa yarattığı epistemik ortamın bir neticesi olarak, Batı kültür kuşağında yer alan toplumlarda ekonomik, toplumsal ve siyasal alanlarda gözle görülür bir ilerleme sağlamıştır. Bu ilerleme sürecinin sağladığı yüksek toplumsal moral, beraberinde asıl güç kaynağının ne olduğuna dair köklü bir sorgulamayı da getirmiştir. Yapılan bu sorgulama neticesinde gerçek gücün bilimsel etkinlik ile bilime dayalı yaşam biçiminden kaynaklandığı tespit edilmiştir. Bu bulgu ise bilimin ve bilimsel bilginin doğasının tam anlamıyla kavranabilmesi için hangi yöntemsel adımların atılması gerektiği sorusunu gündeme taşımıştır. Neticede, bu türden araştırmaların ancak sistematik ve kurumsal bir çerçeve içerisinde yürütülebileceği anlaşılmıştır. Bu ihtiyacı karşılayacak olan yeni bir akademik disiplinin kurulması gerektiği sonucuna varılmıştır. İşte bu şekilde ortaya çıkan disiplin, günümüzde bilim tarihi olarak adlandırılan çalışma alanının kendisidir (Topdemir,

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

2011: 103). Dolayısıyla bilim tarihi yalnızca geçmişi inceleyen bir alan değil, aynı zamanda modern toplumların zihinsel ve kurumsal dönüşümünü anlamada temel anahtar durumundadır.

Bilim tarihini bağımsız bir bilim dalı olarak kuran ve bu alanın kurumsallaşmasında belirleyici rol üstlenen kişi, 1884-1956 yılları arasında yaşamış olan Belçika asıllı bilim insanı George Sarton'dur. Onun çabaları sayesinde bilim tarihi, modern anlamda sistematik bir çalışma disiplinine kavuşmuştur (Topdemir, 2011: 103). George Sarton, bilimsel etkinliğin bütün insanlık için ortak bir temel teşkil ettiği yönündeki yaygın tezin önde gelen savunucularından birisidir. Ona göre bilimsel etkinlik insan aklının üretebildiği itibarlı bir bilgi türünü temsil etmekte, aynı zamanda kültür ve uygarlığın ilerlemeci doğasından sorumlu başat faktör olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca insan yaşam kalitesinin yükseltilmesine yönelik bir çaba olarak da işlev görmektedir. Bu çerçevede Sarton, insanlığın geleceğinde bilimin merkezi bir role sahip olduğu kanaatini güçlü biçimde savunmuştur (Dosay & Duran, 1996: 117). Başka bir ifadeyle, Sarton'a göre bilim, tüm insanlığın ortak düşünsel ürünüdür. Keyfi yaklaşımlardan arınmış, aydın çevrelerin üzerinde uzlaştığı ve belirli bir süre için geçerli kabul edilen olgu ve teorilerden oluşan düzenli bir bütündür. Bilim bu yüzden özel bir konuma sahiptir, zira her zaman insanlığın ortak mirası olarak kabul edilmiştir (Dosay & Duran, 1996: 120). Bununla birlikte, Sarton uygarlığın olağanüstü gelişimini açıklayabilecek temel dinamikleri kavrama çabamızda bilim tarihinin taşıdığı stratejik önemi aydınlatmayı kendine amaç edinmiştir. Ayrıca bu tarihsel perspektifin tarihin yönlendirici ve dönüştürücü gücünü gözler önüne seren bir unsur olarak değerlendirilmesi gerektiğini düşünmüştür. Sarton, bu düşünceler doğrultusunda entelektüel çevreleri ikna etmek amacıyla sistematik ve planlı bir çaba sarf etmiştir. Onun temel amacı ise bilim tarihini bağımsız ve özerk bir akademik disiplin olarak kurumsallaştırmak olmuştur. Bu ideale ulaşmak, onun entelektüel mirasının en belirleyici unsurlarından biri haline gelmiştir (Dosay & Duran, 1996: 117). Dolayısıyla Sarton, bilim tarihinin bağımsız akademik bir disiplin olması sürecinde ciddi bir mücadele vermiştir.

Bilim tarihi, olguların salt kronolojik dökümünün çok ötesine uzanmaktadır (Ural, 2011: VI). Bu disiplinin asıl önemi, bilimsel etkinliği insani bir çerçeveye oturtarak onu daha anlaşılır, dinamik ve yaşamın diğer alanlarıyla ilişkili kılmaktır. Sarton, bilim tarihi sayesinde bilginin yalnızca birikimsel olmadığını, aynı zamanda sürekli bir evrim ve dönüşüm içinde olduğunu vurgular. Ona göre, bilim tarihi farklı bilim dalları arasındaki organik bağları ve bunların sanat, felsefe ve toplumsal yaşamla olan ilişkisini açığa çıkarmayı hedeflemiştir. Bu çerçevede bilim tarihi, bilimsel gelişmeleri soyut teoriler yığını olmaktan çıkararak, insanlığın ortak ve canlı bir tecrübesi haline dönüştürmeyi amaçlayan entelektüel bir araçtır (Dosay & Duran, 1996: 119). Bu entelektüel araç, toplumun bilimsel üretim gerçekleştirebildiği tarihsel evreleri ve bu evrelere eşlik eden koşulları ampirik örneklemeler üzerinden sergilerken, araştırmacıların sergilediği emeği, izledikleri metodolojileri ve kullandıkları teknik donanımı da açığa çıkarır. Bilim tarihinin işlevi, salt geçmişi kavramakla sınırlı kalmaz. Bilimin toplumsal değerini ve dönüştürücü etkisini sorgulayarak, bilimsel etkinliğin bütün veçheleriyle tanınmasına ve yaygınlaştırılmasına katkıda bulunmayı amaçlar. Elde edilen epistemik ürünlerin uygulamaya nasıl aktarıldığı ve bunların insan hayatında yol açtığı dönüşümlerin tahlili, bilim tarihinin sosyal boyutunu da gözler önüne serer. (Topdemir ve Unat, 2008: 7). Dolayısıyla, bilim tarihi,

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

yalnızca geçmişin anlaşılmasına değil, aynı zamanda bilim politikalarının şekillendirilmesine ve toplumsal gelişimin yönlendirilmesine katkı sunan stratejik bir disiplin olarak değerlendirilebilir.

Sonuç

Sonuç olarak, Sarton, bilim tarihini yalnızca geçmiş dönemlerde gerçekleşen bilimsel ilerlemelerin zamansal bir dökümü olarak görmemiş, aksine uygarlığın işleyiş mekanizmalarını çözümlemeye yönelik güçlü bir entelektüel araç olarak kabul etmiştir. Ona göre, bilim tarihi uygarlığın gelişim sürecini biçimlendiren temel etkenleri ortaya çıkarmak suretiyle tarihsel sürecin altında yatan belirleyici dinamikleri idrak etmemize olanak sağlar. Bu perspektif, bilimi insanlık serüveninin temel eksenlerinden biri olarak konumlandırmakta, bilim tarihini ise epistemik bir bilinç inşasında işlevsel bir araç olarak ele almaktadır. Şu hâlde Sarton, bilim tarihinin sadece kurumsal bir disiplin olmadığını, aynı zamanda kültürel ve zihinsel farkındalığı artıran entelektüel bir saha olduğunu ileri sürmektedir.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

KAYNAKÇA

Dosay, M. & Duran, R. (1996). George Sarton ve Bilim Tarihi. *Erdem*, 9(25), 117-153.

Topdemir, H. G. & Unat, Y. (2008). *Bilim Tarihi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Topdemir, H. G. (2011, Mayıs). Bilim tarihi ne söyler? *Bilim ve Teknik*, 102–104.

Ural, Ş. (2011). *Bilim Tarihi.* İstanbul: Çantay Kitabevi

Yıldırım, C. (2012). *Bilim Tarihi* (15. basım). İstanbul: Remzi Kitabevi.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

ANTİK ÇAĞ'DAN GÜNÜMÜZE AHLAKİ ÖZNENİN DÖNÜŞÜMÜ: ERDEMLİ YAŞAM MÜMKÜN MÜ?

Doç. Dr., Serdar SAYGILI
Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi
Felsefe Bölümü
serdarsaygili@erciyes.edu.tr
ORCID ID: 0000-0003-1986-6448

ÖZET

Bu bildiri, erdem etiği çerçevesinde Antik Çağ'dan günümüze uzanan süreçte ahlaki öznenin geçirdiği dönüşümü ve bu dönüşümün etik düzlemdeki yansımalarını tartışmaktadır. Klasik düşüncede erdem (*arete*), bireyin karakterine yerleşik bir tutum ve pratikler bütünü olarak iyi yaşamın (*eudaimonia*) kurucu ilkesi kabul edilir. Bu bağlamda erdemli olmak, yalnızca tekil ve doğru eylemlerde bulunmak değil, aynı zamanda belirli bir yaşam tarzını tutarlılıkla sürdürmek anlamına gelir. Ancak bu ideal, tarihsel süreç içerisinde dönüşüme uğramıştır. Bireyin erdemli bir yaşam sürmesi hem içsel bütünlük hem de dışsal toplumsal beklentiler açısından gerilimli bir hâl almıştır. Modernite ile birlikte erdemin gündelik yaşam pratiklerinden koparak daha soyut, rasyonel ve normatif bir çerçeveye hapsolması, ahlaki öznenin bütünlüğünü zayıflatmıştır. Modern değerler bireyi özerk kılarken, geleneksel değerlerin sağladığı ahlaki yönelimi zayıflatmış ve özneyi parçalı bir konuma sürüklemiştir. Bu bakımdan erdemli insan, günümüzde somut bir yaşam pratiğinden ziyade nostaljik bir ideal olarak varlığını sürdürmektedir. Pratikte ise toplumsal yapının dayatmalarıyla sürekli bir çatışma içinde şekillenmektedir. Bu çalışma, erdemli yaşamın günümüzdeki imkânını sorgulamaktadır. Filozofun yaşamı ile eylemi arasındaki kadim bağın modern çağda kopuşunu analiz ederek, erdemin iyi yaşam sanatı olmaktan çıkıp teknik bir etik kurala dönüşüp dönüşmediğini tartışmaya açmaktadır.

Anahtar Kavramlar: Erdem, Ahlaki Özne, Modernite, İyi Yaşam

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

THE TRANSFORMATION OF THE MORAL SUBJECT FROM ANTIQUITY TO THE PRESENT: IS A VIRTUOUS LIFE POSSIBLE?

ABSTRACT

This paper discusses the transformation of the moral subject through the lens of virtue ethics from Antiquity to the present day and the reflections of this transformation on the ethical plane. In classical thought, virtue (arete) is considered the founding principle of a good life (eudaimonia) as a set of established attitudes and practices embedded in an individual's character. In this context, being virtuous means not only engaging in singular and correct actions but also consistently maintaining a certain lifestyle. However, this ideal has undergone transformation throughout the historical process. The individual's pursuit of a virtuous life has become a tense situation in terms of both internal integrity and external societal expectations. With modernity, the detachment of virtue from everyday life practices and its entrapment in a more abstract, rational, and normative framework has weakened the integrity of the moral subject. While modern values make the individual autonomous, they have weakened the moral orientation provided by traditional values and have dragged the subject into a fragmented position. In this regard, the virtuous person today exists more as a nostalgic ideal rather than a concrete life practice. In practice, it is constantly shaped by the impositions of the social structure. This study questions the possibility of a virtuous life in today's world. By analyzing the ancient bond between the philosopher's life and action and its rupture in the modern age, it opens the discussion on whether virtue has ceased to be the art of living well and has transformed into a technical ethical rule.

Keywords: Virtue, Moral Subject, Modernity, Good Life

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Giriş

Erdem, Antik Çağ'dan günümüze kadar bireyden beklenen üst düzey karakter örüntüsünü ifade etmektedir. Tüm toplumlarda yaşamın olağan akışı içinde insanlardan bazı düşünsel ve eylemsel beklentiler söz konusudur. Bu beklentiler, toplumun geleceği, güvenliği ve refahı açısından belirleyici olduğu için önem taşır. Bu sebeple erdem, bireyin toplumsal yaşamda karşılaştığı olay ve durumlar karşısında sergilediği olumlu anlamdaki bütünlüklü zihniyetin temsili durumundadır. Başka bir deyişle erdemli insan, yalnızca doğru olanı bilen değil, aynı zamanda doğru olanı eyleme dönüştürebilen kişidir. Düşünce tarihi boyunca erdem kavramına farklı anlamlar yüklenmiştir. Yunanca *arete,* Latince *virtus* kökünden gelen erdem, insanın tinsel ve ruhsal yetkinliğini, istencin ahlaki iyiye yönelmesini ifade eder (Akarsu, 1988: 70). Benzer biçimde erdem, insanı içsel olgunluğa ulaştıran ahlaki değerlerin tümüdür. Düşüncesinde ve davranışlarında iradesini hakikatin iyiliğine yöneltmiş kişinin vasfıdır; iyiyi seçme ve kötüyü reddetme bilincidir (Güçlü, Uzun vd., 2002: 479). En genel anlamda ise erdem, insanın iradesini iyi ve doğru olana yönlendirebilmesi, bu uğurda gerektiğinde fedakârlık yapabilmesi ve karşılaştığı zorlukları aşarak ahlaki açıdan doğru davranışlarda bulunabilme gücüdür (Cevizci, 2002: 368). Dolayısıyla erdem, yalnızca teorik bilgiye değil, pratik iradeye dayanan, bireyin içsel yetkinliği ile toplumsal eylemi arasında köprü kuran dinamik bir insanî nitelik olarak karşımıza çıkar.

Erdem kavramını felsefe tarihine kazandıran kişi, her varlığın kendine has fonksiyonunu yetkin şekilde ifa etmesi demek olan *arete* terimini insan için ilk kez kullanan Sokrates (M.Ö. 469-399) olmuştur (Cevizci, 2002: 368). Düşünsel geleneğe erdemi dahil eden bu ilk filozofa göre, erdemin özünde *sophia* (bilgelik) yatmaktadır. Platon ise öğretmeni Sokrates'ten ayrılarak, erdemin yalnızca bilgelikten ibaret olduğu görüşünü aşar ve adalet, cesaret, ölçülülük gibi diğer yetkinlikleri erdemin bileşenleri olarak öne çıkarır (Güçlü, Uzun vd., 2002: 479). Başka bir ifadeyle Platon'dan itibaren genel anlamda ahlak, bilgi, adalet, cesaret, ölçülülük gibi değerler temel erdemler olarak kabul görmüştür (Akarsu, 1988: 70). Dolayısıyla erdem kavramı, Sokrates ile başlayan süreçte yalnızca bilgi temelli bir anlayıştan çıkarak, Platon'la birlikte çok boyutlu ahlaki niteliklerin birleşimi olarak daha kapsamlı bir içerik kazanmıştır.

Erdemli olmanın ilk koşulu ahlak sahibi olmaktır. Toplumca iyi kabul edilen ahlaki kalıplara uygun davranmayan biri erdemli sayılamaz. Örneğin yalancılık, evrensel olarak kötü görülen bir davranış kalıbıdır. Bu tür bir tutarsızlık hem bireyin iç dünyasında çatışmaya yol açar hem de toplumsal güvenliği tehdit eder. Ancak erdemli olmak için ahlaklı olmak tek başına yeterli değildir, bilgi sahibi olmak da zorunludur. Nitekim Sokrates'e göre insan eylemlerinin nihai hedefi mutluluktur ve mutluluğa ulaşmanın tek yolu, erdemli yaşam idealinden ödün vermeden yaşamaktır. İnsanlar doğal olarak mutluluğu arzuladığı için kimse isteyerek ve bilerek erdemsiz davranamaz. Buradan hareketle Sokrates, tüm kötülüklerin bilgisizlikten kaynaklandığını savunur ve tek gerçek erdemin bilgelik (*sophia*) olduğunu ileri sürer (Güçlü, Uzun vd., 2002: 479). Filozofların yaşamlarından da anlaşılacağı gibi, bilgi bireyin olaylar karşısında doğru analiz, sentez ve değerlendirme yapabilmesinin ön koşuludur. Bilgi yetersizliği, yanılgılara ve yanlış kararlara yol açarak hem birey hem de toplum için tehlike oluşturur. Tarih boyunca 'Evrenin merkezi Dünya'dır' (Topdemir ve Unat, 2008: 69) gibi yanlış önermelerin doğru

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

sanılması, bilgi eksikliğinin nelere yol açtığını açıkça gösterir. Dolayısıyla erdem, ahlak ile bilginin eşzamanlı varlığını zorunlu kılan bütüncül bir niteliktir.

Erdemli olmak, ahlak ve bilgi sahibi olmayı zorunlu kılmakla birlikte adalet, cesaret, ölçülülük gibi birtakım unsurları gerektirmektedir. Erdemli yaşamın bir diğer unsuru adalettir. Adaletin olmadığı yerde haksızlık, hukuksuzluk ve kaba kuvvet egemen olur, aynı zamanda insanlık onuru ayaklar altına alınabilir. Adaletsiz bir insandan erdemli bir karakter çıkması mümkün değilken, zalim bir karakter çıkması her zaman olasıdır. İnsanlık tarihindeki büyük felaketler, adaletin bireyler ve toplumlar için ne kadar hayati olduğunu kanıtlamaktadır. Örneğin Antik Yunan'da Atina demokrasisi görünürde adaleti temel alsa dahi Sokrates'in haksız yere ölüme mahkûm edilmesi sistemin kendi içindeki adaletsizliği açıkça gözler önüne sermiştir (Platon, 2016: 57). Adaletin yanı sıra cesaret de tüm zamanlar için geçerli bir erdem unsurudur. Ahlak, bilgi ve adalet sahibi bir insanın, doğru bildiklerini topluma ifade ederken cesaretli olması beklenir. Zira doğruları söylemek bazen kişiyi ağır yaptırımlarla karşı karşıya bırakabilir. Bunun en bilinen örneği, ölüme giderken bile bildiklerinden vazgeçmeyen Sokrates'tir. Onun cesareti, erdem ile cesaretin nasıl iç içe geçtiğini gösteren çarpıcı bir simgedir (Platon, 2016: 59). Tarihte bunun başka örnekleri de yok değildir. Engizisyon karşısında düşüncelerini savunmaktan çekinmeyen Giordano Bruno, cesaretin erdemle birlikte anıldığı başlıca isimlerdendir (Whitfield, 2020: 115). Dolayısıyla erdem, yalnızca bireysel bir ahlaki tutum değil, adalet ve cesaret gibi tamamlayıcı unsurlarla anlam kazanan bütüncül bir yaşam biçimidir.

Ölçülülük ise erdemli yaşamı tamamlayan bir diğer unsurdur. Bireysel ve toplumsal yaşamda ölçülü olmak olumlu bir davranış olmasına karşın, ölçüsüzlük, açgözlülük ve saldırganlık gibi erdemle bağdaşmayan durumları doğurur. Antik Çağ filozofları ölçülülüğe büyük önem vermiştir. Örneğin Aristoteles, erdemi aşırılık ile eksiklik arasında bir orta yol (altın orta) olarak tanımlamış ve ölçülülüğü bu dengenin temel unsurlarından biri saymıştır. Ona göre cesaret, korkaklık ile atılganlık arasında; cömertlik ise cimrilik ile savurganlık arasında ölçülü bir denge kurmaktır. Kendi yaşamında da bu ilkeye bağlı kalan Aristoteles, aşırılıktan uzak, dengeli bir yaşam sürmüştür (Güçlü, Uzun vd., 2002: 480). Stoacı filozof Epiktetos ise kölelikten özgürlüğe uzanan yaşamında, insanın kontrol edemediği şeylere karşı kayıtsız kalması gerektiğini, asıl erdemin arzularını ölçülü bir biçimde yönetmekte saklı olduğunu savunmuştur (Aster, 2000: 249). Dolayısıyla ölçülülük, yalnızca bireysel davranışların dengelenmesi değil, aynı zamanda erdemli yaşamın sürdürülebilirliğini sağlayan temel bir ilke olarak ortaya çıkmaktadır.

Sonuç

Sonuç olarak, erdemli bir yaşam zamana ve topluma bağlı olarak mümkün olmakla birlikte ahlak, bilgi, adalet, cesaret, ölçülülük hatta, nezaket gibi değerlerin birlikte kazanılmasını gerektirmektedir. Bu unsurların bir arada bulunmadığı yerde gerçek anlamda erdemden söz etmek mümkün değildir. Filozofların yaşamları da göstermektedir ki erdem soyut bir ideal olmaktan çok, her gün yeniden seçilen bir yaşama biçimidir. Zira pratiğe döküldüğünde anlam kazanır ve insanı iyiye, doğruya ve mutluluğa yaklaştırır. Aynı zamanda erdem bireyden sürekli

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

bir öz değerlendirme ve kendini aşma çabası bekler. Bu bakımdan erdemli olmak, zaman ve toplum içinde mümkün olmakla birlikte, bireyin bu değerleri içselleştirmesini ve eyleme dönüştürmesini gerektirir. Öyleyse başta sorulan soruya geri dönülecek olursak 'Erdemli bir yaşam mümkün müdür?' Bu soruya kanaatimizce verilecek yanıt, hangi zaman ve toplumda olursa olsun 'Evet, erdemli bir yaşam mümkündür.'

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

KAYNAKÇA

Akarsu, B. (1988). *Felsefi Terimler Sözlüğü* (6. baskı). İstanbul: İnkılap Kitabevi.

Aster, E. Von. (2000). *İlkçağ ve Ortaçağ felsefe tarihi* (V. Okur, Çev.). İstanbul: İm Yayın Tasarım.

Cevizci, A. (2002). *Felsefe Sözlüğü*. İstanbul: Paradigma Yayınları.

Güçlü, A. B., Uzun, E., Uzun, S., & Yolsal, Ü. H. (2002). *Felsefe Sözlüğü*. Ankara: Bilim ve Sanat Yayınları.

Platon. (2016). *Sokrates'in savunması* (20. bs., T. Aktürel, Çev.). İstanbul: Remzi Kitabevi.

Topdemir, G., & Unat, Y. (2008). *Bilim Tarihi*. Ankara: Pegem Akademi Yayınları.

Whitfield, P. (2020). *Batı Biliminin Dönüm Noktaları: Tarih Öncesi Dönemden Atom Çağına* (5. bs., S. Uslu, Çev.). İstanbul: Küre Yayınları.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

AHLÂKIN TEMELİ: İLÂHÎ BUYRUK MU, TANRISAL DOĞA MI?

Ülkü Koçak

Başöğretmen Dr. T.C. Millî Eğitim Bakanlığı

ORCID ID: http://orcid.org/0000-0002-7317-8884

kocakulku78@gmail.com

ÖZET

Bu çalışma, ahlakın nihai olarak neye dayandığı sorusunu yeniden tartışmaya açmaktadır. Temel mesele, ahlakî doğruların Tanrı'nın emirleriyle mi, yoksa Tanrı'nın doğasıyla mı daha tutarlı biçimde açıklanabileceğidir. İlâhî buyruk teorisi, ahlakı doğrudan Tanrı'ya bağlaması bakımından güçlü bir aşkın temel ortaya koyar. Ne var ki bu teori, ahlakî normların keyfîliğine ilişkin itirazı tümüyle bertaraf etmekte zorlanır. Seküler realizm ise ahlakî doğruların nesnelliğini ve rasyonel savunulabilirliğini korur. Buna rağmen bu doğruların ontolojik temelini açıklama konusunda daha sınırlı kalmaktadır. Bu inceleme, söz konusu iki yaklaşımı karşılaştırarak ahlakın temellendirilmesi açısından daha dengeli bir modelin imkânını araştırmaktadır. Araştırma, kavramsal analiz ve karşılaştırmalı okuma yöntemiyle yürütülmektedir. Bu çerçevede Robert Adams'ın Tanrı'nın doğasına dayalı teistik etik anlayışı ile Derek Parfit'in rasyonel realizmi karşılaştırılmıştır. Ayrıca İslâm düşüncesindeki Mu'tezile, Eş'arîlik ve özellikle Mâtürîdî yaklaşım aynı problem etrafında yeniden değerlendirilmektedir. Tartışmanın odak noktasını, ahlakın akılla kavranabilir olması ile ontolojik olarak neye dayandığının özdeş olmadığı yönündeki ayrım oluşturmaktadır. İnceleme sonunda şu sonuca ulaşılmaktadır. İlâhî buyruk teorisi ontolojik bakımdan güçlü olmakla birlikte keyfîlik riskini taşır. Parfit'in yaklaşımı ise bu riski azaltmasına rağmen ontolojik açıklama bakımından sınırlı kalır. Buna karşılık Adams'ın modeli ile Mâtürîdî yaklaşım, ahlakı Tanrı'nın doğasında temellendirirken aklın belirleyici değil kavrayıcı rolünü koruyan daha dengeli bir çerçeve sunmaktadır. Sonuç olarak çalışma, ahlakî doğruların akıl tarafından kavranabilir olduğunu kabul etmekte; ancak bu doğruların keyfîlikten korunabilmesi için nihai temelin Tanrı'nın doğasında aranması gerektiğini savunmaktadır.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Anahtar Kelimeler : Ahlâkî realizm, İlâhî buyruk teorisi, Tanrı'nın doğası, Teistik etik, Mâtürîdîlik

THE FOUNDATION OF MORALITY: DIVINE COMMAND OR DIVINE NATURE?

ABSTRACT

This study reopens the discussion of the question of what morality is ultimately grounded in. The central issue is whether moral truths can be explained more coherently by God's commands or by God's nature. Divine command theory offers a strong transcendent foundation insofar as it directly connects morality to God. However, this theory has difficulty in fully eliminating the objection concerning the arbitrariness of moral norms. Secular realism, on the other hand, preserves the objectivity and rational defensibility of moral truths. Nevertheless, it remains more limited in explaining the ontological ground of these truths. By comparing these two approaches, this study investigates the possibility of a more balanced model in terms of grounding morality. The research is carried out through conceptual analysis and the method of comparative reading. Within this framework, Robert Adams's theistic ethical understanding based on God's nature is compared with Derek Parfit's rational realism. In addition, the Mu'tazila, Ash'arism, and especially the Māturīdī approach in Islamic thought are re-evaluated around the same problem. The focus of the discussion is the distinction that morality's being intelligible by reason is not identical with the question of what it is ontologically grounded in. At the end of the study, the following conclusion is reached. Although divine command theory is strong in ontological terms, it carries the risk of arbitrariness. Parfit's approach, by contrast, reduces this risk, yet remains limited in terms of ontological explanation. In contrast, Adams's model and the Māturīdī approach offer a more balanced framework by grounding morality in God's nature while preserving the role of reason not as determinative but as apprehensive. Consequently, the study accepts that moral truths are knowable by reason; however, it argues that in order for these truths to be protected from arbitrariness, their ultimate ground must be sought in God's nature.

Keywords: Moral realism, Divine command theory, God's nature, Theistic ethics, Māturīdism

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

ARİSTOTELES'İN SİYASET GÖRÜŞÜ

Dr., Aydın ÇİÇEK
Milli Eğitim Bakanlığı
aydincicek6312@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-1786-9223

ÖZET

Aristoteles, felsefe tarihinin önemli filozoflarından birisidir. Bu yüzden Doğu da olsun Batı da olsun filozof denildiğinde, ilk akla gelenler arasındadır. Aynı zamanda Aristoteles, hocası Platon'un etkisinde kalmıştır. Bu nedenle, Aristoteles politika ile ilgili görüşlerini oluştururken hocasının yolundan gitmiştir. Ancak bu, Aristoteles'in tamamen hocasının etkisinde kalarak; bağımsız bir düşünce geliştirmediği anlamına gelmemelidir. Platon açısından devlet doğal bir kurumdur. Aynı şekilde Aristoteles açısından da devlet doğal bir kurum olarak ortaya çıkmıştır. Devletin doğal bir kurum olmasında, toplum etkili olmuştur. Toplum ise insanların ihtiyaçlarını karşılamak için oluşmuştur. Toplumlarda ilk olarak aile ondan sonra köyler meydana gelmiştir. Köylerin birleşmesiyle şehirler kurulmuştur. Şehirler ise devlettin oluşmasında etkili olmuştur. Ayrıca Aristoteles'in politik ve etik anlayışlarını birbirinden ayırmak doğru değildir; çünkü bireyler, erdemli yaşamayı toplum içinde öğrenebilmektedir. Bu sebepledir ki, bireyler toplum içinde mutlu olabilmektedir. Bu da insanın sosyal bir varlık olmasından kaynaklanmaktadır. Şu halde iyi bir yaşam toplumla mümkün olurken; aynı zamanda devletin temel amacı iyi gerçekleştirme olmalıdır. Dolayısıyla bu çalışmada, Aristoteles'in siyaset görüşü tartışılarak ortaya konulacaktır.

Anahtar Kelimeler: Aristoteles, Devlet, Siyaset, Köle-Efendi, Kadınlar

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

ARISTOTLE'S POLITICAL PHILOSOPHY

ABSTRACT

Aristotle is one of the most significant philosophers in the history of philosophy. For this reason, he is among the first names that come to mind when the term "philosopher" is mentioned, whether in the East or the West. At the same time, Aristotle was influenced by his teacher, Plato. Consequently, when formulating his views on politics, Aristotle followed in his teacher's footsteps. However, this should not imply that Aristotle failed to develop an independent line of thought by remaining entirely under his teacher's influence. From Plato's perspective, the state is a natural institution. Similarly, from Aristotle's perspective, the state emerged as a natural institution. Society played a role in the state's emergence as a natural institution. Society, in turn, formed to meet people's needs. In societies, the family emerged first, followed by villages. Cities were established through the union of villages. Cities, in turn, played a role in the formation of the state. Furthermore, it is incorrect to separate Aristotle's political and ethical understandings; because individuals can achieve a virtuous life within society. This is why individuals can be happy within society. This stems from the fact that humans are social beings. Thus, while a good life is possible within society, the state's fundamental purpose must also be the realization of the good. Consequently, this study will examine and present Aristotle's political philosophy.

Keywords: Aristotle, The Republic, Politics, Master-Slave, Women

Giriş

Aristoteles felsefe tarihinin önemli filozoflarından birisi olarak kabul edilmektedir. Ayrıca Aristoteles, felsefesini reel gerçekliğe bağlı olarak oluşturmuştur. Bunun için o, politika düşüncesinde reel olanın dışına çıkmamaya çalışmıştır. Bu nedenle, Aristoteles'in temel amacı ise mükemmel bir düzenin nasıl mümkün olabileceğini tasvir etmektir. Bu doğrultuda devletin oluşumunu tartışmaya açmıştır. Yapılan bu tartışma neticesinde, toplumların nasıl meydana geldiğini açıklamayı amaç edinmiştir. Aristoteles açısından toplumun meydana gelmesinde ihtiyaçlar etkili olmuştur. Buna göre, bireyler ihtiyaçlarını karşılamak için bir araya gelmişlerdir.[1] Aynı şekilde, ihtiyaçlar insanları bir araya getirirken aileler, köyler ve şehirler oluşmuştur. Bu oluşumlar doğaldır. Bu sebepledir ki Aristoteles, devleti doğal yapı olarak düşünmüştür. Böylece doğal olan devlet, insan bedenine benzemelidir. Zira insan bedenindeki düzenin benzeri devlette olmalıdır. Dolayısıyla devlet, doğal bir yapıdır. Doğal bir yapı olarak devlet, düşüncenin yetkinleşmesini yansıtmaktadır.

Aristoteles, kölelik sınıfını meşru görmüştür. Çünkü Aristoteles'e göre, köle efendi ilişkisi akıl ve beden ilişkisine benzemektedir. Beden, akla hizmet etmek zorundadır. Aynı şekilde köle de efendisine hizmet etmek durumundadır. Ancak burada kölelik eylem anlamındadır. Aristoteles'in köleliği meşru görürken kadınlara yönelik düşüncesi de olumsuzdur.[2] Zira doğa

[1] Aristoteles, *Nikomakhos'a Etik* çev. Furkan Akderin, (İstanbul: Say Yayınları, 2014), 114-115.
[2] Aristoteles, *Politika*, çev. Mete Tunçay, (İstanbul: Remzi Kitapevi, 2015), 10.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

köleleri efendisine hizmet etme görevini verirken, kadınlara doğurtma görevini vermiştir. Buna göre, doğanın vermiş olduğu şeyin düşüne çıkma kötü olarak kabul edilecektir. Dolayısıyla Aristoteles'in siyaset düşüncesinin temelinde doğal olanın gerçekleşmesi bulunmaktadır. Böylece Aristoteles'in siyaset anlayışını açıklamaya geçebiliriz.

1. Aristoteles'in Siyaset Görüşü

Aristoteles, toplumsal düzenin nasıl kurulduğunu açıklamaya çalışmıştır. Aristoteles'e göre, insanlar bir araya getiren iki temel içgüdü vardır: Bunlardan ilki erkek-kadını bir araya getiren üreme içgüdüsü ve karşılıklı yardımlaşmadır. İkincisi olarak efendi ile köleyi bir araya getiren varlığını devam ettirme içgüdüsüdür. Zira bedeni nasıl akıl yönetiyorsa, aynı şekilde efendi de kölesini yönetmek durumundadır. Buna göre, en az üç kişiden meydana gelen bir topluluğun, günlük ihtiyaçlarının karşılanması gerekir. Bu ihtiyaçlar doğrultusunda aileler meydana gelmiştir. Aileler kurulduktan sonra köyler oluşmuştur. Çünkü aileler günlük ihtiyaçların dışında daha fazla şeylerin sağlanması için mücadele etmiştir.[3] Bunun için de birçok ailenin bir araya gelmesi gerekmektedir. Bu gereklilikten dolayı köyler ortaya çıkmıştır. Ayrıca Aristoteles, bu yeni ortaya çıkan ihtiyaçların tam olarak neler olduğunu belirtmemiştir. Fakat onun açısından köyler daha fazla iş bölümünü mümkün kılmıştır.[4] Böylece bireyler, yabani hayvanlara karşı korunma imkânına sahip olmuştur. Aynı şekilde farklı ihtiyaçlar tatmin edilmesi söz konusudur. Farklı ihtiyaçların tatmin edilmesi söz konusu olmakla birlikte, köyler aynı soydan gelen ailelerin bir araya gelmesiyle meydana geldiğini eklemiştir. Köylerden sonraki aşama ise şehirlerin ortaya çıkmasıdır. Şehirler, birkaç köyün bir araya gelmesiyle kurulmuştur. Şehirler, iyi bir yaşam için var olmuştur. Bu nedenledir ki, kentler iyi hayatı mümkün kılmıştır. Bunun için şehirler, kendini yetebilecek ölçüye sahip olmuşlardır.[5] Dolayısıyla şehirlerin kurulması, iyi bir toplumun göstergesidir.

Öte yandan Aristoteles, devletin yalnızca uzlaşımla var olmadığını savunmuştur. Devletin kökenleri insan doğasında bulunmaktadır. Buna göre doğal durum, insan hayatının başlangıcını vurgulamamaktadır. Doğal durum, kendisine yönelen erektir. Ayrıca bu erek, bir vahşinin hayatının bozulmasını temsil etmemektedir. Böylece devlet, bireyin özgürlüğünün kısıtlaması olarak değerlendirilmemelidir. Bu da devletin bireyin özgürlüğünü kısıtladığını savunan düşünceleri olumsuzlamaktadır. Aslında Aristoteles, bu düşüncesiyle Antik Yunan'da yaygın olan iki temel düşünceyi eleştirmiştir. Bu düşüncelerden birisi Thrasymakhos ve Lyeophron gibi bazı sofistler tarafından ileri sürülen, yasa ve devletin yalnızca bir uzlaşım olduğuna yönelik düşüncedir. Bu nedenle devlet, bireyin özgürlüklerini kısıtlayan bir araçtır. Böylece devlet, bireye efendileri tarafından zorla kabul ettirilen bir şeydir. Bu ise devletin birey tarafından yalnızca adaletsizliğe karşı bir koruma olarak kabul edilmesine neden olmuştur. İkinci görüş ise, bilge insanın kendi kendine yettiği ve bir ülkenin değil dünyanın vatandaşı olması gerektiğini savunan görüştür. Aynı zamanda bu görüşün Antik Yunan'da yaygın olmasının nedeni, Khaironeia yenilgisidir. Khaironeia yenilgisi Antik Yunan'da olumsuz bir ortamın oluşmasına yol açmıştır. Bu düşünme biçimiyle, olumsuz ortamı ortadan kaldırmayı

[3] Ahmet Cevizci, *Felsefe Tarihi,* Say Yayınları, İstanbul, 2015, 136-137
[4] Aristoteles, *Politika,* 11.
[5] David Ross, *Aristoteles,* çev. Ahmet Arslan, (İstanbul: Kabalcı Yayıncılık, , 2011), 370.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

amaçlamıştır.[6] Dolayısıyla Aristoteles, devletin doğal bir durum olarak açıklaması, kendi dönemindeki düşünceleri aşması anlamına gelmektedir.

Aristoteles'in devleti doğal bir kurum olarak açıklaması onun insan iradesinden bağımsız bir şey olduğu anlamına gelmemelidir. Zira devlet, insan iradesiyle oluşmuştur. Bu nedenle, insan iradesiyle devam edeceğini göstermektedir. Buna göre, insan iradesiyle meydana gelen devlet onu istediği tarzda biçimlendirebilir. Ancak bu, devletin tamamen insana bağlı olduğu anlamına gelmemelidir; çünkü Aristoteles açısından devletin kökleri insanın kaprisinde değil, şeylerin doğasında bulması anlamında doğal olduğudur. Bu sebepledir ki, onun açısından devlet bir topluluklar topluluğudur.[7]

Öte yandan Aristoteles açısından bütün çabalarımızın en yüksek ereği mutluluktur. Mutluluk ise dış koşullara bağlı olmakla birlikte ahlakın konusudur. İnsan, kendi etkinliğiyle mutlu olabilmektedir. Aynı zamanda bu mutluluk, iyi olanı gerçekleştirilmesidir. Aristoteles'e göre, her varlık kendi özünün, kendine özgü etkinliğinin gelişmesiyle mutluluğu elde eder. İnsanın özü de akıldır. Bu nedenle, insan aklının etkinliğiyle mutlu olacaktır. Bunun için, mutluluğu ulaştıran erdem, insanın aklının çalışmasını gerçekleştirebilecek bir durumda olması gerekir.[8] Bu erdem ise toplumsal olmasıyla anlamlı hale gelecektir. Zira ona göre, insan bir toplum içinde gerçek anlamda mutlu bir hayat sürebilir. Bu ilke aynı zamanda devletinde temel ilkesidir, yani bireyin mutlu ve kendine has bir hayat sürmek istemesinden dolayı devlet fikri ortaya çıkmıştır. Devlet temel dayanağını bu asli istekten alır. Bu açıdan bakıldığından söz konusu asli istek hem doğal hukukta hem de yasalarda (Aristoteles doğal hukukla, yasal hukuk arasında bir ayrım yapar) kendine yer bulan istektir. Kısaca hem insan doğası politik bir bütünün parçası olmaya meyyaldir; aynı zamanda pozitif hukuk da temel anlamda bu birlikteliği hem ister hem de onu yasalarla korumaya çalışır. Aristoteles doğal hukuğun da ancak polis'de mümkün olduğuna inanır. Zira tek bir bireyin olduğu yerde zaten bu tür ayrıma ihtiyaç yoktur.[9]

2. Köle-Efendi Diyalektiği ve Kadınlar

Aristoteles, köleliği meşru gören filozoflarından birisi olmuştur. Zira köle-efendi ayrımı doğal bir ayrımdır. Zihin ve beden ayrımı üzerinden bunu temellendirmeye çalışmıştır. Zihin, bedeni yönetme gücüne sahip olmuştur. Ona, bu gücü doğa vermiştir. Bu nedenle zihnin bedeni yönetmesi ne kadar doğal ise efendinin kölesini yönetmesi o kadar doğaldır. Çünkü köle aklını kullanma becerisini tam olarak sahip olamamıştır. Buna göre, köle bedenini kullanma becerisini gösterebilmektedir. Bu beceriyi de efendisi için gerçekleştirir. Böylece köle yalnızca beden gücünden yararlanılan bir araca dönüşmüştür. Kölenin araca dönüşmesi, efendi için bir mülk olduğunu gösterir. Böylece köle doğanın ona verdiği niteliğe bağlı olarak hareket etmektedir.[10] Dolayısıyla köle efendisine bağlı olarak var olmuştur. Bu bağlılık, bütünü oluşturun bir parça gibidir. Aynı şekilde bu bütün canlı olduğundan dolayı köle efendisinin bir organı gibidir.

---

[6] Ross, *Aristoteles* 370-371.
[7] Ross, *Aristoteles,* 372.
[8] Macit Gökberk *Felsefe Tarihi,* (İstanbul: Remzi Kitabevi, 2014), 79.
[9]Arslan Topakkaya, *Sistematik Felsefe Bağlamında Platon-Aristoteles Karşılaştırılması,* (Ankara: Nobel Yayıncılık, 2014), 176-177.
[10]Aristoteles, *Politika,* 16.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Öte yandan Aristoteles'ın uzun tartıştığı konulardan birisi köle-efendi diyalektiği iken diğeri ise servet kazanmadır. Kölelikle ilgili olarak Aristoteles, kendini iki kuramla karşı karşıya bulmuştur. Bunlardan biri, kölelere uygulanan otoritenin tür bakımından politik otoriteyle aynı olduğuna yönelik düşüncedir. Aynı zamanda bu düşünce, köleliğin daha iyilerin daha az iyiler üzerine uyguladıkları egemenliğin özel bir türü olduğunu ileri sürmüşlerdir. Diğeri ise doğanın efendi ile köle arasında bir ayrım tanımadığıdır. Köle-efendi ayrımı doğaya aykırı bir ayrımdır. Bu nedenle köleliği adaletsizliği içermektedir. Bu düşüncelerden farklı olarak Aristoteles, kölenin özünün ne olduğunu açıklamıştır. Aristoteles'e göre köle, özü itibarıyla hayatın idaresiyle ilgili bir araçtır. Başka ifadeyle canlı bir mal olması gerekir. Aristoteles bunun farkında olmaksızın makine çağını önceden haber veren; 'eğer mekik, bir el kendisini göstermeden bez dokuyabilseydi, efendiler kölelere ihtiyaç duymazlardı' ünlü cümlesini ekler. Fakat köle bir üretim aracı değildir, eylem aracıdır; onun görevi şu veya bu özel eşyayı imal etmek değil, hayatın genel idaresine yardım etmektir. Yani burada tarım veya sanayiden çok ev hizmetlerinde kullanılan köle söz konusudur.[11]

Aristoteles'e göre, doğa var olanları sınıflara ayırmıştır. Bu nedenle, Aristoteles üstün olanla aşığı olan arasındaki karşıtlığa doğanın her yerinde olduğunu savunmuştur. Buna ruh-beden, akıla-arzu, insanlar-hayvanlar, erkek-dişi ayrımını örnek vermiştir. Aynı şekilde iki şey arasında farklılığın olduğu her yerde onlardan birinin diğerine emretmesinin her ikisinin çıkarına olduğunu belirmiştir. Doğa insanlar arasında da aynı türden bir ayrım meydana getirmiştir. Bu nedenle bazılarına çalışmak için sağlam vücut verirken diğerlerini politik hayata kabiliyetli kılmaya eğilim göstermektedir. Şu halde bazı insanlar doğaları gereği özgür, diğerleri yine doğaları gereği köledir.[12]

Aristoteles, köle- efendi ilişkisini doğaya uygun olmakla açıkladığı gibi kadınlarında doğaya uygun bir şekilde açıklanması gerektiğini savunmuştur. Bu yüzden doğa, kadınlara doğurtma görevini vermiştir. Kadının özsel özelliği bu işlevi yerine getirmede yatar. Bu bakımdan Aristoteles, kadınları doğaya uygun niteliklerine göre devlette var olabileceğini savunmuştur. Bu durumda kadınlar, aile içindeki ayrımı kabul etmesi gerekir. Zira devletin en küçük yapı taşı ailedir. Ailede, üstünlük erkek de iken kadın bu üstünlüğü kabul etmelidir. Bu üstünlük, devlet yöneticisinin üstünlüğü olarak anlamlandırmalıdır. Buna göre doğa insanlara farklı nitelikler vermiştir. İnsanlardan beklenen şey doğanın bu yüklediği nitelikleri yerine getirmektir. Bu sebepledir ki Aristoteles'e göre, kadının niteliği evi düzene sokarak çocukların bakımıyla ilgilenmektir.[13] Dolayısıyla Aristoteles'in kadınlara yönelik düşüncesinin olumlu olduğu düşünülemez. Bu düşünceye bağlı olarak Aristoteles'in üzerinde durduğu yönetim biçimleri değerlendirebiliriz.

3. Yönetim Biçimleri

Aristoteles'in yönetim ilgili düşünceleri adalet düşüncesiyle ilgilidir. Bu yüzden Aristoteles adaleti tanımlarken eşit insanlara eşit bir şekilde uygulanması gerektiğini söylemiştir. Aynı şekilde adalet eşit olmayan insanlara da eşit olmayacak şekilde uygulanmalıdır. Bu doğrultuda

[11] Ross, *Aristoteles*, 373.
[12] Ross, *Aristoteles*, 374.
[13] Aristoteles, *Politika*, 10-12.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Aristoteles açısından adalet, fayda, iyi ya da nimetlerin toplumda bireylere, onların hak etme ya da layık olma ölçüsünü göre dağıtılması anlamına gelmektedir. Bu nedenle, oligarşiyi savunanlar daha politik hakka sahip olduğunu inanmışlardır. Aynı zamanda mal-mülk bakımından daha üstün olmaları gerektiğini savunmuşlardır. Bu ise yanlış bir düşünme biçimi olmakla birlikte, Aristoteles'in eleştirdiği bir yönetim biçimidir. Bundan farklı olarak demokrasi ise eşitliğe dayanmaktadır. Bu da demokratların dünyayı özgür bir Yunan yurttaşı olarak gelmek bakımından eşit olanların eşit politik hakları sahip olmaları gerektiğini iddia etmişlerine yol açmıştır. Aristoteles, her iki yönetim biçimini olumsuzlamıştır. Zira her iki yönetim biçimi kent-devletinin temel amacıyla ilgili yanlış bir kavrayışı barındırmıştır.[14]

Öte yandan Aristoteles'e göre, kent-devleti oligarşi ve demokrasi ile yönetilmez. Zira oligarkların nihai görevi zenginliğini artırmaktır. Böyle bir yapının da kurtuluş getirmesi mümkün değildir. Aynı şekilde demokratların iddia ettikleri gibi, insanlara özgürlük ve eşitlik getirmekle iyi bir yönetim biçimi ortaya çıkmayacaktır. Bu sebepledir ki Aristoteles bu yönetim biçimlerinin yerine kent devletinin nihai amacının iyi hayat soylu ve erdemli eylemlerin biçimlendirdiği bir hayat olduğunu savunur. Bu yüzden, o doğru politik adaletin aristokratik olması gerektiğini iddia etmiştir. Ayrıca o, politik hakları veya yönetme hakkını politik topluma en fazla katkıda bulunana insanlara verilmesi gerektiğini söylemiştir, çünkü mülkiyet ve özgürlük bakımından olduğu kadar bilgi erdem bakımından da zengin olan seçkinlere veren bir yönetim biçiminin en iyi yönetim biçimi olduğunu ileri sürer. Aristoteles en iyi yönetim biçimi olarak aristokrasiyi seçmiştir. Ancak gerçek aristokrasiye vücut verecek erdem timsali insanların çok ender rastlanan kimselerdir. Bu ise ütopik bir idealizme düşmeye neden olabilir. Bu nedenle Aristoteles bu durumdan kaçınmaya çalışmıştır. Politik realizminin yöneticilerin sınıfsal temellerini gözetme gayretinin bir sonucu olarak, uygulamada en iyi yönetim tarzının cumhuriyet olduğunu ilan eder. Çünkü o, çoğunluğun egemenliği ile azınlığın hâkimiyeti, zenginlerin egemenliği ile yoksulların hâkimiyeti arasında bir dengenin hayata geçirildiği bir politik yapıdır. Cumhuriyet, onun gözünde, güç dengesinin elinde tutanın orta sınıf olduğu bir devlettir. [15] Dolayısıyla Aristoteles en iyi yönetim biçimi olarak aristokrasiyi benimsemiştir.

Sonuç

Aristoteles felsefe tarihinin önemli filozoflarından birisidir. Onun bu önemi insan tanımlanmasında açığa çıkmıştır. Aristoteles'e göre, insan rasyonel bir varlıktır. Bu yanında insanın politik bir hayvan olduğunu savunmuştur. Politik olması, onun toplumsal bir varlık olmasından kaynaklanmaktadır. Çünkü insan, yaşantısını devam ettirmek için bir başkasına ihtiyaç duymuştur. Bu ihtiyaç doğrultusunda toplumlar oluşmuştur. Toplumların oluşması doğal ve zorunlu bir durumdur. Aynı şekilde toplumun en küçük yapı taşlarından birisi olan aileler bireylerin bir araya gelmesiyle meydana gelmiştir. Aileler birleşerek köyleri kurmuşlardır. Köylerin birleşmesiyle, şehirler ortaya çıkmıştır. Şehirlerin oluşması doğal bir sonuç iken aynı zamanda şehirlerin içindeki sınıfsal ayrımların doğal olması gerekir. Doğal oluşum, insanlara farklı nitelikler vermiştir. Nitelikler, köle-efendi ayrımını doğurmuştur. Zira köle doğası gereği zihinsel yetilerini kullanma becerisini tam olarak gösterememektedir. Bunun

[14] Cevizci, *Felsefe Tarihi*, 139-140.
[15] Cevizci, *Felsefe Tarihi*, 140.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

yerine bedensel olarak gelişmiştir. Efendi ise akılsal olarak gelişmiştir. Bu da ona yönetme gücünü vermiştir. Efendi, kölesini yöneterek onu mülkü olarak görecektir. Aynı biçimde kadınlar doğanın vermiş olduğu doğurmayı gerçekleştirecektir. Bunun için de erkeğin yönetimine girmelidir. Bütün bu durumların uygulanması için şehirler aristokrasi ile yönetilmedir. Dolayısıyla bütün bu süreçlerin oluşması insan doğasından kaynaklanmaktadır. İnsan bedeninde nasıl bir düzen varsa toplumda da öyle bir düzen olmalıdır. Aristoteles'in devlet anlayışı realist bir anlayışı göre gerçekleşir. Ancak, insan hakları bakımından tartışmalıdır. Kadınlara ve kölelere yönelik olumsuz düşünceleri bu yönetim biçiminin gerçekte uygulanmasına engel olmuştur.

KAYNAKÇA

Aristoteles. *Politika.* Çev. Mete Tunçay. İstanbul: Remzi Kitapevi, 2015.

Aristoteles. *Nikomakhos'a Etik.* Çev. Furkan Akderin. İstanbul: Say Yayınları, 2014.

Cevizci, Ahmet. *Felsefe Tarihi.* İstanbul: Say Yayınları, 2015.

Gökberk, Macit. *Felsefe Tarihi*. İstanbul: Remzi Kitabevi, 2014.

Topakkaya, Arslan. *Sistematik Felsefe Bağlamında Platon- Aristoteles Karşılaştırması.* Ankara:Nobel Yayınları, 2014.

Ross, David. *Aristoteles.* Çev. Ahmet Arslan. İstanbul: Kabalcı Yayınları, 2011.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

PLATON FELSEFESİNDE İYİ İDEASI

Dr., Aydın ÇİÇEK
Milli Eğitim Bakanlığı
aydincicek6312@gmail.com
ORCID ID: 0000-0003-1786-9223

ÖZET

Platon, felsefe tarihinin önemli filozoflarından birisi olarak kabul edilmektedir. Aynı şekilde Platon, düşüncelerini belirli bir sistem içinde aktarmaya çalışmıştır. O, düşüncelerini sistemleştirirken diğer filozofların felsefi görüşlerinden yararlanmıştır. Bu yararlanmayı Platon, mağara benzetmesiyle anlatmıştır. Mağara benzetmesinde Platon, kendisinden önce gelen filozofların düşüncelerini bir bütün içinde aktarmıştır. Aynı zamanda sofistlerle birlikte, bir sorun olmaya başlayan hakikat sorunun çözümlemesini yapmıştır. Mağara benzetmesinde düalist dünya görüşünü açıklayan Platon, gölgeler dünyasını idealar dünyasına bakarak düzenlemiştir. Bu ise oluş sorunu çözmeye yöneliktir. Zira idealar dünyası, Antik Yunan'da yaşamış olan filozofların düşüncelerinin bir sentezlenmesidir. Çünkü Platon, Herakleitos ve Parmenides arasındaki tartışmaya çözüm getirirken; aynı zamanda sofistlere de eleştiri getirmiştir. Sofistlerin herhangi bir hakikati kabul etmeyen düşüncesine karşılık artık tek bir hakikat vardır o da idealar dünyasıdır. İdealar dünyası değişmez sabit tek hakikat yeridir. Ancak idealar dünyasının üstünde bir idea vardır o da iyi ideasıdır. İyi ideası bütün çoklukları kendi içerisinde birleştirmektedir. Platon açısından iyi ideası, en üst erektir ve güneşe benzetilir. İyi ideası mükemmel düzenin kaynağıdır. Dolayısıyla bu çalışmada Platon felsefesi açısından önemli olan iyi ideası tartışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Platon, İdealar Dünyası, Gölgeler Dünyası, İyi İdeası, Güneş Benzetmesi

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

THE IDEA OF THE GOOD IN PLATO'S PHILOSOPHY

ABSTRACT

Plato is regarded as one of the most significant philosophers in the history of philosophy. Similarly, Plato sought to present his ideas within a specific system. In systematizing his ideas, he drew upon the philosophical views of other philosophers. Plato illustrated this process using the allegory of the cave. In the Allegory of the Cave, Plato presented the ideas of the philosophers who came before him as a cohesive whole. At the same time, alongside the Sophists, he addressed the problem of truth, which had begun to emerge as an issue. In the Allegory of the Cave, Plato explained his dualistic worldview by organizing the world of shadows in relation to the world of ideas. This is aimed at resolving the problem of becoming. For the world of ideas is a synthesis of the thoughts of the philosophers who lived in Ancient Greece. Because while Plato resolved the debate between Heraclitus and Parmenides, he also offered criticism of the Sophists. In contrast to the Sophists' philosophy, which rejected any single truth, there is now a single truth: the world of ideas. The world of ideas is the unchanging, fixed, and sole seat of truth. However, there is an idea above the world of ideas, and that is the Idea of the Good. The Idea of the Good unites all multiplicities within itself. From Plato's perspective, the Idea of the Good is the highest good and is likened to the sun. The Idea of the Good is the source of perfect order. Therefore, this study will discuss the Idea of the Good, which is central to Plato's philosophy.

Keywords: Plato, the World of Ideas, the World of Shadows, the Idea of the Good, the Allegory of the Sun

Giriş

Platon, *Devlet* adlı eserinde mükemmel bir düzenin nasıl olması gerektiğini sorgulamıştır. Ayrıca mükemmel düzenin oluşabilmesi için de bu düzene anlam veren bir hakikatin nasıl olması gerektiğini açıklamıştır. Platon bu hakikat anlayışına "idea" adını verdiği bölünmez, değişmez olan şeylerle temellendirmeye çalışmıştır. Böylece Platon, toplumsal düzenin sağlanabilmesi için gerekli temelli bulmuştur. Bu temelle ulaşırken hocası Sokrates gibi sofistleri eleştirmiştir. Zira sofistler, mevut olarak var olan bütün hakikatleri olumsuzlamıştır. Ancak bu, hakikatlerin yerine herhangi bir şeyi koyamamışlardır. Bu ise varlığın temel alması gereken hakikat anlayışının olmaması anlamına gelmektedir. Bu da toplumları bir kaosa sürüklemiştir. Kaostan kurtulmanın yolu, idealar dünyasının varlığına inanmaktan geçmektedir. Zira idealar dünyası kaosa düzen vermiştir. Bu düzenin en üstünde iyi ideası bulunur. Aynı şekildeki bütün dinlerdeki mükemmel düzenin kaynağı olarak görülür. Dolayısıyla idealar dünyasının düzenleyicisi olarak iyi ideası var olmuştur. Aynı zamanda yeryüzündeki dinlere kaynaklık etmiştir. Bu kaynaklığı Platon mağara benzetmesiyle açıklamaya çalışmıştır.

1. Mağara Benzetmesi

Mağara benzetmesinin ne anlama geldiği felsefe tarihi boyuncu tartışılan konuların başında gelmektedir. Zira Platon'un bu benzetmeyi kullanmasındaki temel amacının ne olduğu

tartışılması gereken önemli konuların başında gelmektedir. Mağara benzetmesini Platon, *Devlet* adlı eserinde şu cümlelerle ifade etmiştir: " Yer altında mağaramsı bir yer içinde insanlar. Önde boydan boya ışığa açılan bir giriş(…) İnsanlar, çocuklarından, beri ayaklarından, boyunlarından zincire vurulmuş, bu mağarada yaşıyorlar. Ne kımıldanabiliyorlar ne de burunlarının uçundan başka bir yer görebiliyorlar. Öyle sıkı sıkıya bağlanmışlar ki, kafalarını bile oynatamıyorlar. Yüksek bir yerde yakılmış bir ateş parıldıyor arkalarında. Mahpuslarla ateş arasında dimdik bir yol var. Bu yol boyunca alçak bir duvar, hani şu kukla oyunların seyircilerle kendi arasına koydukları ve üstünde marifetlerini gösterdikleri bölme var ya, onun gibi bir duvar."[1] Burada Platon, mağara benzetmesiyle dünyanın bir portresini çizmeye çalışmıştır. Zira mağara dünyanın kendisidir. Dünya ise sürekli bir değişim içinde olan bir yerdir. Dünyanın sürekli bir değişim içinde olması, Platon açısından iyi bir durumu yansıtmaktadır; çünkü sürekli değişimin olduğu bir yerde hakikatin var olması mümkün değildir. Bu düşünme biçimi, Platon'dan öce yaşamış olan sofistlerin düşüncesini barındırmaktadır. Aynı şekilde bu düşünceye bir sofist olan Protagoras'ın tezleri örnek verilebilir. Poratagoras'a göre, insan her şeyin ölçüsüdür.[2] Bir insana görünen bir şey diğer insanlarda farklı olabilir. Bu da gerçekliği bölünmez değişmez bir hakikatin olmadığını gösterir. Bu durum bir mağara düşüncesini yansıtmaktadır. Bu nedenledir ki, insanlar hakikate değil de kendisini mağaranın karanlığına hapis etmektedirler. Böylece değişim ve oluşuma kapılmış insanın gerçekliği görmesi zorlaşacaktır. Zorluğun oluşmasında, duyusal bir dünya içinde yaşanılmasıdır. Bu bağlamda Platon açısından sofistler de bir hakikat olmadığını söyleyerek, mağarada ayaklarından ve ellerinden zincire vurulmuş bir şekilde yaşamışlardır. Buna göre, onun açısından sofistler karanlık bir mağarada yaşadıklarının farkında değildir. Bu insanların arkasında bir ateş yanmaktadır. Bu ateşin önünde geçen insanların ve nesnelerin gölgelerini mağaranın duvarına yansımaktadır. Bu gölgeleri hakikat sanmaktadır.[3] Dolayısıyla Platon, sofistlerin gölgeler dünyasında yaşadığını savunmuştur.

Öte yandan sofistler gibi sadece gölgeler dünyasında yaşayan insanların hakikati nasıl anlayacakları tartışmalı bir konudur. Zira insanlar duyusal dünyaya kapılmışlardır. Bu nedenle duyusal dünya insanlara hakikatmiş gibi görünmektedir. İnsanlar, yanılgılar dünyasında yaşadıklarını farkına varamamaktadırlar; çünkü mağarada başlarını oynatmalarına izin verilmemektedir. Bu durumda yalnız mağaranın karanlığında ateşin verdiği gölgeleri görmektedirler. Aynı zamanda bu gölgeleri hakikat olarak algılamış insanların, nasıl gerçekliği görecekleri büyük bir problemdir. Platon bu problemin aşılması için şöyle düşünmemizi istemektedir: Bu bireylerden birisinin zincirlerini çözerek bilgisizliğini son vermemiz gerekir. Her şeyi olduğu gibi görmeye başlayan birey acı çekmeye başlayacaktır. Zira zincirlerinden kurtulan birey, mağaranın içinde yürüyerek ışığı görecektir. Işığı gördüğünde gözleri yanmaya başlamıştır. Bu yüzden Platon, bireyi zincirlerinden kurtarırken zorlamayı esas almıştır. Aslında zorlamaya bağlı olarak hakikatler, ona acı vermiştir. Birey gölgeler olarak gördüğü nesnelere gözü kamaşarak bakacaktır. Bu sebepledir ki, kişi ilk gördüğü şeylerin gölgeler olduğunu anladığında şaşıracaktır. Böylece birey, mağaranın içindeki gölgelerin gerçek olduğunu

[1]Platon, *Devlet,* çev. Sabahattin Eyüboğlu-M. Ali Cimcoz, (İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016), 514a-514b

[2] Ahmet Arslan, *İlkçağ Felsefe Tarihi Sofistlerden Platon'a,* (İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, ,2006), 28

[3] Platon, *Devlet,* 514c-515a-515b.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

düşünmeye devam ederken mağaradan çıkmayı deneyecektir.[4] Buna göre, zincirlerinden kurtulan birey şaşkınlık içinden mağaradan çıkarak hakikatin verdiği aydınlık karşısında hayretler içinde kalmıştır. Hayretler içindeki birey geçmişini sorgulamaya çalışacaktır. Bu ise felsefenin başlanmasında etkili olmuştur. Bundan dolayıdır ki, Platon açısından felsefe hayret etmekle başlamıştır.[5] Dolayısıyla bireyler, duyusal dünyanın yanılgılarıyla yaşamışlardır. Ancak mağaradan çıkan bireyler duyusal yanılgılardan sıyrılarak gerçekliği görmüşlerdir.

Mağaradan çıkan bireyler, hakikati salt olarak görme gücüne sahip olmayacaktır. Bu nedenle hakikatin suda ki yansımaları göreceklerdir, yani hakikatin gölgelerini algılayacaklardır. "Yukarı dünyayı görmek isterse buna alışması gerekir. Rahatça görebildiği ilk şeyler gölgeler olacaktır. Sonra insanların ve nesnelerin sudaki yansıları, sonra da kendileri. Daha sonrada gözlerini yukarı kaldırıp, güneşten önce yıldızları, ayı gökyüzünü seyredecektir."[6] Bu bağlamda bireyler hakikaten kaçmayı denemişlerdir. Ancak ona göre, bireyler hakikat dünyasında elde ettiği gerçekliğe alışmalıdır. Hakikati gören insan şunu anlayacaktır; bu mağara içindeki gölgeleri ve nesneleri var eden şey gerçekte gördüğü hakikattir. Yani gözleri yakan güneştir. İşte o zaman anlayabilir ki, mevsimleri, yıları yapan güneştir. Bütün görülen dünyayı güneş düzenler. Mağara da onun ve arkadaşlarının gördükleri her şeyin asıl kaynağı güneştir. Hakikatin gerçekliğine varmış filozof, bu hakikatle birlikte mağaranın içine dönecek ve burada zincirlerin içinde yaşayan insanlara hakikati anlatmaya çalışacaktır. Fakat hakikatin aydınlığına alışmış filozof, mağaranın karanlığına döndüğü zaman gözleri ağrımaya başlayacaktır. Filozof mağara içindeki gölgelerin yansımasına alışmış olan insanlara gerçekte gördüğü şeylerin hakikat olmadığını anlatmaya çalışacaktır. Lakin insanlar bu filozoftan kurtulmaya çalışacak hata onu yok etmek isteyecektir. Kutsal dinlerdeki peygamberler gibi. Hakikatin varlığına varan peygamber, -karanlıkta olan insanlara aydınlık bir yol göstermeye başladığı zaman-, insanlar bu peygamberlerden kurtulmaya çalışmışlardır. Çünkü insanlar hep karanlık olan mağaraların içinde dokunulmadan yaşamak isterler. Filozof kral bunun farkında olup onları dönüştürmeye çalışacaktır.[7]

Görüldüğü üzere Platon açısından hakikat güneş gibi parıldayandır. Bu parıldamanın kaynağını iyi ideası oluşturmaktadır. İyi ideasının gerçekliğine varan birey, dünyadaki bütün güzellikleri görmüş olacaktır. Güzellikleri görebilen bireyler ise bilge olacaktır. Ayrıca mağaranın dışındaki varlıkları meydana getiren dünya idealar dünyasıdır. İdealar ve bu dünyayı aydınlatan ise iyi ideasıdır. Şimdi iyi ideasını incelemeye geçebiliriz.

2. İdealar Düşüncesi Bağlamında İyi İdeası

Antik Yunan dünyasında tartışılan konulardan birisi de oluş problemidir. Oluş problemi Platon'a kadar tartışılmıştır. Yapılan bu tartışmalar neticesinde herhangi bir şey elde edilememiştir. Zira sistematik bir felsefe anlayışı olmadığından dolayı problem çözülememiştir. Platon sistematik bir felsefe anlayışı meydana getirerek oluş problemini çözmeye çalışmıştır. Çünkü varlığın ve bilginin imkânın tartışılması, oluşun açıklanmasını başarısız kılmıştır.

[4]Platon, *Devlet*, 515d
[5] Platon, *Devlet*, 516b
[6] Platon, *Devlet*, 516b
[7] Platon, *Devlet*, 517a

Varlığın ve oluşun ayrı ayrı açıklanması yerine beraber değerlendirme gereksinimi ortaya çıkmıştır. Bu da Platon'un önemini artırmıştır. Platon, idealar düşüncesiyle oluşu ve varlığı bir bütün olarak açıklamıştır. Bu açıklama biçimi sağlam ve güçlü bir kuram geliştirmesine olanak vermiştir.[8] Dolayısıyla idealar düşüncesi felsefede yeni düşüncelerin doğmasına imkân tanımıştır. Ayrıca Antik Yunan dünyasındaki oluş-varlık, bir-çok probleminin çözülmesini sağlamıştır.

Öte yandan Platon açısından idealar dünyası hiyerarşik bir yapıya sahiptir. Bu hiyerarşik yapının tepesinde iyi ideası bulunmaktadır. Bu nedenle iyi ideası Platon felsefesinin temel düşüncelerinden biridir; çünkü iyi ideası Platon'un sisteminde baş gösteren önemli sorunlara çözüm sağlar. İdealar, nesneler dünyasında nazaran birliği temsil etsellerde, onların dünyasında bir-çokluk vardır. İyi ideası bu noktada diğer tüm ideaları kendi etrafında birleştirir ve bu dünyaya yakışan birliği sağlar. *Devlet* diyaloğunda güneşe benzetilen iyi ideası tıpkı güneşin dünyayı aydınlatıp gözün onu görmesini sağladığı bir gerçeklerin akıl tarafından kavranmasını sağlayan, nesnelere gerçekliğini, akla da bilmez gücünü veren varlık olarak tanımlanır. İyi ideası idealar dünyasına birliği getirdiği gibi, bilgi açısından nesneler dünyasından idealara yükselişi sağlayan önemli bir güce de sahiptir. İyi ideası Platon'un hem varlık hem bilgi hem de ahlak alanındaki görüşlerinin temel taşıdır.[9]Ayrıca bilmenin en yüksek ereğinin iyi ideası oluşturmaktadır. İyi ideasını bilmeden diğer şeyleri bilmenin bir yararı yoktur. Çünkü idealar kaynağını iyi ideasından almaktadırlar. İyi gerçekliğin da kendisidir ve yüzümüz hep bu gerçekliğe doğrudur. İyinin biçimi Kâinatın merkezinde yaratıcı ve daima bir güç, enerji ve ışığın ebedi ve değişmeyen kaynağıdır.[10]

Platon iyi ideasını anlatmak için güneş benzetmesini örnek olarak bize gösterir. Güneş benzetmesi şöyledir: "Şimdi iyi belle, iyinin doğurduğu söylediğim varlık güneştir. İyi, onun kendine eş olarak yaratmıştır. Görünen dünyada, göz ve görünen nesneler için güneş neyse, kavranan dünyada da iyi, düşünce ve düşünülen şey odur. (…) İşte nesnelere gerçekliğini, kafaya da bilme gücünü veren iyi ideasıdır. Bunu iyi bil. Bilinen şeyler olarak gerçeğin ve bilimin kaynağı odur. Ama bilim ve gerçek ne kadar güzel olursa olsunlar, şuna inan ki iyi ideası onlardan ayrı, onların çok üstündedir. Görünen dünyada ışığın ve gözün güneşle yakınlığı olduğunu düşünmek doğru ama onları güneş saymak yanlış olduğu gibi, kavrana dünyada da bilim ve gerçeği yakın saymak doğru ama onları iyinin ta kendisi saymak yanlıştır. İyinin yeri elbette ikisinin de üstünde, çok yükseklerdedir. (…) Güneş, görünen nesnelere yalnız görülme özeliğini sağlamakla kalmaz. Kendisi gelmeden onları dünyaya getirir, büyütür, besler. (…) Bilinen şeyler için öyledir. Bilinme özeliğini iyiden alırlar. Bundan başka iç ve dış varlıklarını da ona borçludurlar. Böyleyken, iyi, hiç de bir varlık değildir. Varlıktan çok daha parlak, çok daha güçlü bir şeydir.[11] Dolayısıyla Güneş duyusal dünyanın dışında ezeli ebedi olanı yansıtmaktadır. Duyusal dünya var olmak için onun ışığına ihtiyaç duymaktadır. Ayrıca

[8] Cevdet Kılıç "Platon'un Metafizik Terminolojisi Ve Mağara Alegorisinin Mistik Temelleri", *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi,* 7/34, (Ekim 2014), 570-571.
[9] Arslan Topakkaya, *Sistematik Felsefe Bağlamında Platon-Aristoteles Karşılaştırılması,* (Ankara: Nobel Yayınları, 2014), 18-19.
[10] Simon Blackburn, *Devlet Ve Platon,* çev. Merve Yüksel, Müzeyyen Baturay, (İstanbul: Versus Yayınları 2014), 114.
[11] Platon, *Devlet,* 508c-d 509a-b-c.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Güneş'ın ışığı kendisine yetmektedir. Buna göre, Güneş kendi kendisinin nedeni olduğundan tanrısal bir öze sahip olmuştur. Böylece Güneş, var olan her şeyden üstün olmakla birlikte, her şeyin yaratıcısıdır.

Görüldüğü üzere Güneş aydınlattığı şeylerden ayrıdır. Bu nedenle iyi ideası da bilinen diğer şeylerden farklı olmalıdır. Onun diğer şeylerden farklı olması, iyi ideasını çok farklı bir konuma getirmiştir. İyi idealar gibi bir varlık olmamasının yanı sıra, hakikate dayalı bilginin nesneleri olan idealardan daha fazladır. Tıpkı Güneşin yeryüzündeki haline benzer biçimde en parlak olanıdır. İyi ideası sadece idealların ve onların bilgisinin hakikatin ışığı altında kavranması için güç verendir.

Sonuç

Platon idealar düşüncesinin eksikleri gidermek için iyi ideasını ortaya atmıştır; çünkü görünen dünyadaki düzensizlikten farklı olarak mükemmel bir düzenin var olması gerekir. İdealar dünyası, görünen dünyaya düzen verirken iyi ideası ise idealar dünyasına düzen vermiştir. Zira iyi ideası Platon'un hem ontoloji hem epistemolojisi bağlamında en yüksek erek olarak görülür. İyi ideasının Güneş'e benzetilmesinde amaçta budur. Platonda nesnelere gerçekliği veren düşünme gücüne bilme edimini veren iyi ideasıdır. Güneş nasıl görmenin kendisi değil de onun nedeni ise, iyi ideası da gerçeklik düzeni içinde yer alan idealardan herhangi birisi değil onların bütünün nedenidir. Dolayısıyla Platon iyi ideası düşüncesiyle felsefeye yeni bir düzen vermiştir. Ancak bu yeni düzen yeni tartışmaların oluşmasına yol açmıştır. Bu tartışmanın oluşmasında, Platon'un iyi ideasının tam olarak açıklayamamasıdır.

KAYNAKÇA

Arslan, Ahmet. *İlkçağ Felsefe Tarihi Sofistlerden Platon'a.* İstanbul: İstanbul Bilgi Üniversitesi Yayınları, 2006.

Blackburn, Simon. *Devlet Ve Platon.* Çev. Merve Yüksel, Müzeyyen Baturay. Ankara: Versus Yayınları, 2014.

Kılıç, Cevdet. "Platon'un Metafizik Terminolojisi Ve Mağara Alegorisinin Mistik Temelleri". *Uluslararası Sosyal Bilimler Dergisi.* Cilt: 7/34, (Ekim 2014): 570-587.

Platon. *Devlet.* Çev. Sabahattin Eyüpoğlu,M. Ali Cimcoz. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları, 2016.

Topakkaya Arslan. *Sistematik Felsefe Bağlamında Platon-Aristoteles Karşılaştırılması.* Ankara: Nobel Yayınları, 2014.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

JAPON KAĞIT SANATLARI[1]

Doç., Safiye SARİ [2]

[2] Atatürk Üniversitesi, safiye.sari@atauni.edu.tr - ORCID ID 0000-0001-8381-6934

ÖZET

Bu bildiri Japon kağıt sanatlarını yalnızca bir yüzey süsleme pratiği olarak değil, tarihsel, teknik ve estetik boyutlarıyla bütüncül bir sanat disiplini olarak ele almayı amaçlamaktadır. Japonya da özellikle *washi* geleneği etrafında şekillenen kağıt üretim ve kullanım kültürü, kağıdın hem yapısal hem de kavramsal bir sanat malzemesine dönüşmesini sağlamıştır. Bu yönüyle Japon kağıt sanatları, malzemenin fiziksel özellikleri ile estetik düşüncenin doğrudan ilişkilendirildiği özgün bir üretim alanı olarak değerlendirilmektedir.

Araştırma, nitel araştırma yöntemi kapsamında betimsel analiz modeliyle hazırlanmış; Japon kağıt sanatlarının tarihsel gelişimi, geleneksel üretim teknikleri ve baskı sanatlarıyla kurduğu ilişki literatür taraması yoluyla incelenmiştir. Özellikle el yapımı kağıt üretim tekniklerinin kazandırdığı dokusal ve yapısal çeşitlilik, Japon baskı sanatlarının ifade olanaklarını genişleten temel unsurlardan biri olarak değerlendirilmiştir. Bulgular, baskı sanatlarının çoğaltılabilirlik ilkesine dayanmasına rağmen, Japon kağıt sanatlarında kullanılan el yapımı kağıdın her üretimde farklılaşan yapısı sayesinde eserlerin "tek ve biricik" olma niteliğini koruduğunu göstermektedir. Bu durum, çoğaltım kavramının sınırlarını yeniden tanımlayan bir yaklaşım olarak öne çıkmaktadır. Ayrıca geleneksel Japon kağıt üretim tekniklerinin doğal lif kullanımı, el emeğine dayalı süreçleri ve düşük çevresel etkisi, bu pratiği endüstriyel üretime karşı sürdürülebilir ve ekolojik bir alternatif haline getirmektedir. Bu bağlamda Japon kağıt sanatları, çağdaş sanat ortamında hem çevresel duyarlılık hem de özgünlük tartışmaları açısından güçlü bir teorik ve pratik zemin sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Japon kağıt sanatları, Washi, Sürdürülebilir üretim tekniği, Tek ve biricik eser.

[1]Çalışma; Atatürk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen SYL-2024-14258 kodlu *"15. ve 16. yy. Osmanlı Saray Kaftanlarının "Momigami" Tekniğiyle Giysi Tasarımına Uygulanabilirliği"* başlıklı Temel Araştırma Projesi sonuçlarından üretilmiştir.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

JAPANESE PAPER ARTS

Assist Prof., Safiye SARİ[3]

[3]Atatürk University, safiye.sari@atauni.edu.tr - ORCID ID 0000-0001-8381-6934

ABSTRACT

This paper aims to examine Japanese paper arts not merely as a surface decoration practice, but as a holistic artistic discipline encompassing historical, technical, and aesthetic dimensions. In Japan, the culture of paper production and use- particularly shaped around the washi tradition- has transformed paper into both a structural and conceptual artistic medium. In this respect, Japanese paper arts are regarded as a distinctive field of production in which the physical properties of the material are directly associated with aesthetic thought.

The study is based on a qualitative research method and structured through a descriptive analysis model. Within this framework, the historical development of Japanese paper arts, traditional production techniques, and their relationship with printmaking practices were examined through a literature review. In particular, the textural and structural diversity provided by handmade paper production techniques has been identified as a key factor expanding the expressive possibilities of Japanese printmaking. The findings reveal that, although printmaking is fundamentally based on the principle of reproducibility, the inherent variability of handmade paper in Japanese paper arts enables each work to retain its "unique and singular" character. This situation redefines the boundaries of reproducibility as a conceptual framework. Furthermore, the use of natural fibers, labor-intensive processes, and low environmental impact position traditional Japanese paper production as a sustainable and ecological alternative to industrial practices. In this context, Japanese paper arts offer a strong theoretical and practical foundation for contemporary art, particularly in discussions of environmental sensitivity and artistic originality.

Keywords: Japanese paper arts, washi, sustainable production, unique and singular artwork.

1. GİRİŞ

Kağıdın icadından önce papirüs, bez, ağaç, palmiye yaprakları ve parşömen gibi çok çeşitli malzeme, yazı yüzeyi olarak kullanılmıştır. Kağıdın keşfi ve yaygınlaşmasıyla birlikte bu materyallerin kullanımı giderek azalmış ve büyük ölçüde ortadan kalkmıştır.

Kağıdın dayanıklılığının artırılması ve uzun ömürlü kullanımının sağlanması, tarih boyunca önemli bir üretim problemi olmuştur. Bu bağlamda, kağıt üretimi gerçekleştiren pek çok kültür ve coğrafyada farklı yöntemler geliştirilmiştir. Bu yöntemlerden biri de Japon kültürüne ait geleneksel kağıt üretim tekniklerdir. Günümüzde dünyanın farklı bölgelerinde çeşitli adlarla anılan kağıt türleri kullanılarak yenileme ve koruma çalışmaları yürütülmekte; bu süreçte uygulanan yöntem ve teknikler, kültürden kültüre ve iklimsel koşullara bağlı olarak değişkenlik göstermektedir. Bununla birlikte kağıt yapım tekniklerinde kullanılan temel prensipler ve

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

geleneksel unsurlar korunmak kaydıyla, toplumların kendi ihtiyaçlarına göre üretim süreçlerinde belirli uyarlamalar yaptığı da bilinmektedir.

Geleneksel üretim yöntemlerini günümüzde de sürdüren Japon kağıt sanatları, hem teknik özellikleri hem de kendine özgü sanatsal yaklaşımıyla ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. (Palacıoğlu, 2018: 17). Japonya da Meiji Restorasyonu sonrasında başlayan Sengoku Dönemi iç savaşlarının etkisiyle yaşanan kısmi gerilemenin ardından, barış ortamının sağlanmasıyla birlikte kağıt üretim teknikleri ve kağıt sanatlarında yeniden bir gelişim süreci başlamış (Palacıoğlu, 2018: 40-42), özellikle Edo dönemiyle birlikte el yapımı kağıtlar üzerine gerçekleştirilen resimli uygulamalar dikkat çekici bir yaygınlık kazanmıştır.

Japon kağıt sanatlarında bilinen en eski kağıt türü washi'dir. Kendine özgü üretim aşamalarına sahip olan bu kağıt, yüzyıllar boyunca hem gündelik kullanım hem de sanatsal üretim bağlamında değerlendirilmiş; bu yönüyle Japon kültürünü temsil eden önemli bir sanat ve zanaat alanı olarak kabul görmüştür (Pesaran, 2018: 238).

Japon kağıt sanatlarının temelini oluşturan kağıt yapım teknikleri, belirli yöntemler çerçevesinde uygulanmaktadır. Bu yöntemlerin başında Momigami tekniği gelmektedir. Momigami, el yapımı kağıdın bitki esaslı işlemlerle yumuşatılması ve lif yapısının güçlendirilmesine dayanan bir tekniktir. Bu süreçte kağıdın doğal kırılganlığı giderildikten sonra katlama ve yoğurma işlemleriyle daha dayanıklı ve esnek bir yüzey elde edilmektedir.

Araştırma, nitel araştırma yöntemi kapsamında betimsel içerik analizi modeliyle hazırlanmıştır. Çalışmada Japon kağıt sanatlarının tarihsel gelişimi ele alınmış; kağıt ve baskı teknikleri incelenmiş; üretim süreçleri ile resimli uygulamalar detaylı olarak analiz edilerek konuya ilişkin temel bir çerçeve sunulmuştur.

2. YÖNTEM

Araştırma, nitel araştırma yöntemi çerçevesinde betimsel içerik analizi ile literatür taraması yapılmıştır. Betimsel içerik analizi yöntemi, belirli bir konuda ya da alanda birbirinden bağımsız olarak yapılan nitel ve nicel çalışmaların derinlemesine incelenip düzenlenmesi anlamına gelmektedir (Ültay vd. 2021: 189). Bu yöntem de araştırma sonuçlarının kendinden sonraki çalışmalara katkı sunması ve yön göstermesi amaçlanmaktadır.

Araştırma konusuna bağlı olarak çalışmanın yöntemsel adımları aşağıda verilmiştir.

Çalışmanın ilk aşamasında Japon kağıt ve baskı sanatları ayrı ayrı incelenmiş ve literatürden elde edilen kaynaklar ortak bir havuzda toplanmıştır. Literatür taraması, ulusal ve uluslararası düzeyde üniversite kütüphanelerinin veri tabanları, ulusal tez merkezi ile dergipark ve akademik google veri tabanlarında yapılmıştır. Bu araştırmalar; "Japon kağıt ve baskı sanatları, sürdürülebilir üretim tekniği, tek ve biricik eser" anahtar kelimeleriyle yapılmış bu aşamadan sonra, elde edilen bilgiler analiz edilerek çalışmanın ilgili kısımlarında okuyucuya sunulmuştur. Literatür taramalarında araştırma konusunun Japon dilinde birincil kaynak olması veri erişimini sınırlandırmış, bu nedenle konunun güvenli dijital mecralarda ele alındığı kaynaklara da yer verilmiştir.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

3. JAPON KAĞIT SANATLARI

Ana maddesi selüloz olan kağıt, insanlık tarihinin ilk keşiflerinden biridir. Doğada ilk kağıt yapımcısı olarak yaban arılarını görmekteyiz (Browning, 1977: 3). Yaban arıları yüzyıllardır kendi evlerini ağaç dallarına ürettikleri selüloz ile yapmaktadırlar. Kağıdın ana malzemesi selülozun günümüzdeki kullanımından önceye baktığımızda ise papirüs, bez, ağaç, palmiye yaprakları, parşömen gibi materyallerin insanoğlunun erken dönemlerinde yazınsal iletişimini sağlama da kullanıldığını görmekteyiz. İnsanlık tarihinin ilk çağlarına denk gelen bu dönemde yazılı iletişim bu materyallarle sağlanmış, kağıdın icadı ile zamanla bu materyallerin kullanımı da sona ermiştir.

Kağıdın keşfinden beri korunarak saklanması ile sağlamlaştırılması, kağıdın önemli problemleri arasında olmuştur. Bununla birlikte sanat bazlı çalışmalarda estetik amaçlı kullanımı için kağıda efekt ve doku verilmesi de bir diğer problemdir. Bu da kağıt yapım tekniklerinin gelişmesine olanak sağlamış ve hemen her toplum bu sorunu çözmek amacıyla bölgeden bölgeye, toplumdan topluma farklılıklar gösteren teknikler geliştirmişlerdir.

Japon kültüründe el yapımı kağıtlar önemli bir yere sahiptir. Geleneksel kültürün bir parçası olan kağıt sanatları, resimleme başta olmak üzere, baskı, harita ve cilt amacıyla geçmişten buyana kullanılmaktadır (Adanır, 2012: 5). Kağıt ilk Çin'de ortaya çıkmış olmasına rağmen Japon kültürüne geçişten sonra Japonlara özgü sanat anlayışı çerçevesinde özgün bir gelişim göstermiştir (Palacıoğlu 2018: 17).

Erken dönem Uygur dini metinlerinde görülen el yapımı kağıtlar, zaman içerisinde Doğu Asya coğrafyasına yayılarak Japon halkı tarafından üstün bir sanat seviyesine ulaşmıştır. Kağıdın tarihi keşfiyle beraber Japon sanatlarında önemli bir yere sahip olan el yapımı kağıt; özellikle Japon-Meiji Restorasyonundan sonra görülen Sengoku dönemi iç savaşlarının bitimiyle beraber gelişim göstermiş (Palacıoğlu 2018: 42) ve Edo dönemiyle birlikte Japon kağıt sanatları ile beraber baskı sanatları da büyük bir ivme kazanmıştır (Görsel 1).

Görsel 1. Kitagawa Utamaro, İki Kadın, Geç Edo Dönemi, 1790, Ahşap Baskıya Renkli Mürekkep Baskı Çalışma, (İncirkuş Ulushan, 2024: 366).

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Japonya da ilk sanatsal çalışmalar en erken VII. ve VIII. Yüzyılda Budizm ile bağlantılı olarak üretilmiştir. IX. Yüzyıl da Çin'den uzaklaşmaya başlayan Japon sanatçılar, sanatta daha özgün ve yerel ifade biçimlerini geliştirmişlerdir. Japon sanatının dönemleri sırasıyla;

1. Jōmon Dönemi,
2. Yayoi Dönemi,
3. Kofun Dönemi,
4. Asuka ve Nara Dönemi,
5. Horyuji Dönemi,
6. Tōdai-ji Dönemi,
7. Heian Dönemi,
8. Kamakura dönemi,
9. Muromachi Dönemi,
10. Azuchi Momoyama Dönemi
11. Edo Dönemi'dir (Yıldırım, 2022: 1914-1915).

Heian, Kamakura, Muromachi, Azuchi-Momoyama ve Edo dönemlerinde Japon kağıt sanatları önemli bir gelişim göstermiş ve köklü bir geleneğin izleri belirginleşmiştir. Bu gelişim, özellikle Avrupalı sanatçılar için ilham kaynağı olmuş, Japon baskı teknikleri, soluk renk kullanımı ve sadelik estetiğiyle, tek bir çizgi üzerinden çok katmanlı anlamlar üreten eserlerin ortaya çıkmasını sağlamıştır (İncirkuş Ulushan, 2024: 362) (Görsel 2).

Görsel 2. Kitagawa Utamaro, Naniwaya Okita, 1792-1793, Ağaç Baskı Çalışma, (İncirkuş Ulushan, 2024: 365).

Japon baskı sanatları, el yapımı kağıt üretim tekniklerinin gelişiminin ardından ortaya çıkmıştır. Erken dönemlerde Budist rahipler tarafından dini metinler ahşap baskı tekniği kullanılarak çoğaltılmıştır. Bu uygulama, Budizm'in yaygınlaştırılmasında önemli bir araç olarak kullanılmış, söz konusu teknik 13. yüzyılda Hindistan üzerinden Avrupa kıtasına ve İtalya'ya ulaşmıştır (Kıran, 2009: 148).

Japon baskı sanatlarının kesin başlangıç tarihi net olarak bilinmemekle birlikte kökeninin M.Ö. I. Yüzyılda Çin'de kağıdın icadına dayandığı kabul edilmektedir. Başlangıçta çoğaltım

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

amacıyla kullanılan baskı teknikleri, ilk örneklerinde yazı temelli uygulamalar da görülmüştür. VII ve VIII. Yüzyıllara gelindiğinde ise Japon baskı sanatlarında resimsel ve figüratif özellikler belirginleşmeye başlamıştır (Hobson, 2007: 137). (Görsel 3).

Görsel 3. Hokusai Ahşap Baskı Çalışması, (Kıran, 2009: 150).

El yapımı kağıt üzerine yapılan ilk baskılar, Budist rahipler tarafından yapıldığı bilinmektedir (Kaynar Tanır, 2017: 114). XV. Yüzyıla kadar Japon baskı sanatlarında Budist metinlerle başlayan Çin etkisi neredeyse tüm baskı sanatlarında egemenken, yüzyıl ilerledikçe başlangıçta şehirli halkın gündelik yaşam pratiklerine ve estetik zevklerine odaklanan ahşap baskılar kısa sürede Edo kültürünün en demokratik ve yaygın sanat nesnelerinden biri haline gelmiştir (Yiğit & Köse, 2025: 114). (Görsel 4).

Görsel 4. Kitagawa Utamaro "Üç Güzeller" Çalışması, (Yiğit & Köse, 2025: 121).

Edo Dönemi (1603–1868), Tokugawa Şogunluğu'nun yönetimi altında şekillenmiş ve 1639 yılından itibaren uygulanan *Sakoku* (izolasyon) politikasıyla yaklaşık iki yüzyıl boyunca dışa kapalı bir yapı sergilemiştir. Bu süreç, Japon kağıt ve baskı sanatlarının iç dinamikler doğrultusunda uygulandığı bir dönem olmuştur.

İzolasyon politikası nedeniyle Batı ile sınırlı etkileşim kurulan bu dönemin ardından, XIX. yüzyıl ortalarında yaşanan siyasal ve toplumsal dönüşümler sonucunda Tokugawa rejimi sona

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

ermiş ve Japonya dış dünyaya açılmaya başlamıştır. Bu gelişme, Japon kağıt ve baskı sanatlarının Avrupa ile etkileşime girmesini sağlamıştır.

Modernleşme süreciyle birlikte Japon baskı sanatları, Avrupalı sanatçıların yoğun ilgisini çekmiş; birçok sanatçı Japonya'ya seyahat ederek bu teknikleri yerinde incelemiş, bazıları ise doğrudan baskı teknikleri üzerine eğitim almıştır (Kıran, 2009: 156).

Bu dönemde baskı sanatlarında Batılılaşma etkileri gözlemlenmiş; Japon sanatına yönelik ilginin artmasıyla birlikte Avrupa'da önemli sergiler düzenlenmiştir. Bu kapsamda, 1862 yılında Londra'da açılan "Japon Estampları I" sergisi, dönemin en kapsamlı Japon sanat etkinliklerinden biri olarak dikkat çekmektedir (Gökmen, 2007: 39) (Görsel 5).

Görsel 5. Kağıt Ukiyo-e (Kırmızı Pamuk Saten Astar), Metal Para (Kırmızı İpek Saten Kurdele), 26.3 cm x 18,5 cm, XX. Yüzyıl, (Bayburtlu, 2018: 74).

Japon kağıt sanatlarında kullanılan *Washi*; bilinen en eski kağıt türlerinden biridir. Geleneksel Japon kağıdı olarak bilinen *washi* (Güven vd. 2012: 49-50), kendine özgü üretim aşamalarına sahiptir. Japonya'da yüzyıllar boyunca hem gündelik kullanım hem de sanatsal üretim de kullanılan bu kağıt, geçmişi oldukça eskiye dayanan ve geleneksel Japon kültürünün bir parçasıdır (scribd.com).

Erken dönem Japon baskı sanatlarında kullanılan washi'nin kaynaklarda kesin başlangıç tarihi bilinmemekle birlikte, *kozo, mitsumata* ve *gampi* olarak adlandırılan kağıt türleriyle ilişkilendirilmekte ve *momigami* olarak bilinen üretim tekniğiyle kullanılıldığı bilinmektedir (Ullah & Khan 2023: 10-12).

Kozo *(* kağıt dutu) ve *kazinoki dutunun (broussonetia papyrifera) kabuğu, washi* yapımında kullanılan başlıca bitkilerdir. *Washi* kağıdının türüne bağlı olarak ufak farklılıklar olsa da temel özellikleri şunlardır:

1. Pürüzsüz yüzey,
2. Sıcak beyaz veya yumuşak beyaz renk,
3. pH değeri yüksek,

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

4. Hafif alkali,
5. Uzun süreli saklamaya uygun, oksidasyona karşı dayanıklıdır.

Washi kağıdında kullanılan lifler, makineyle üretilen kağıtlarda yaygın olarak kullanılan selüloz liflerinden daha uzundur ve bu da renk solmasına ve eskimeye karşı daha iyi direnç sağlamaktadır.

Washi, shajuku (煮熟) adı verilen işlem sayesinde ham lifler nötr veya hafif alkali bir suda yavaşça kaynatılmaktadır. Bu durum kağıdın oksidasyonunu ve yaşlanmasını yavaşlatmakta ve *Washi* kağıdının yüksek bir dayanıklılık göstermesini sağlamaktadır.

Washi, nemi emme ve çekme özelliğine sahip olduğundan kuru ve nemli koşullar altında aşırı değişim gösteren Japonya iklimine oldukça uygundur. Bu nedenle *washi,* sadece kaligrafi ve resim kağıdı olmanın yanısıra aynı zamanda shoji (kağıtla kaplı sürgülü pencereler ve kapılar) ve *fusuma* (sürgülü kapılar ve bölmeler) gibi geleneksel mimari unsurlarda ve iç mekanlarda da kullanılmaktadır (pigment.tokyo). (Görsel 6).

Görsel 6. Momigami Sanatı İle Elde El Yapımı Washi Kağıt Üretimi, (Paseran, 2018: 146).

Washi, gampi ağacından, mitsumata çalısından veya dut ağacının meyvelerinde bulunan liflerden elde edilmektedir. Kağıt yoğurma malzemesi olarak kullanılan bu bitkiler, katlama, yoğrulma ve yer yer kırılmalar yoluyla kağıt yüzeyin kumaşa benzer bir görünüm kazanmasını sağlamaktadır. Bu kağıt geleneksel Japon kültürünün bir parçası olmakla beraber UNESCO tarafından da Japon zanaatı olarak somut olmayan kültürel miras olarak kabul edilmiştir.

Washi kağıdının momigami tekniğiyle yoğurularak kumaşa benzer bir esneklik ve dayanıklılık kazanması, Japon kağıt sanatlarında geçmişi erken dönemlere uzanan geleneksel bir uygulamadır. “Momigami” Japonca’da yoğurma, masaj yapma anlamına gelmektedir (translate.google.com). (Görsel 7).

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Görsel 7. Momigami Tekniğiyle Yoğrulmuş Washi Kağıtla Yapılmış Geleneksel Giysiler, (Paseran, 2018: 185-216).

Bu teknikle üretilen *kamiko* (紙衣 / 紙子), geleneksel Japon washi kağıdının yumuşatılarak güçlendirilmesi ve dikilmesiyle oluşturulan geleneksel bir kağıt giysidir (Pesaran, 2018: 236-240). (Görsel 7).

Görsel 8. Geleneksel Kamiko giysi (Sol), Washi kağıt üzerine Baskı Uygulaması, (Paseran, 2018: 265).

Bu kağıt ayrıca üzerine geleneksel Ukiyo-e baskı tekniğiyle renklendirilen ve böylece kağıda desen yapılabilen özelliğiyle de Japon kağıt ve baskı sanatlarında ayrıcalıklı bir yere sahiptir (Görsel 9).

Görsel 9. Momigami Tekniğiyle Yoğrulmuş Kağıt Üzerine Ukiyo-E Baskı Tekniğiyle Desenlendirilmiş Kamiko Giysi, (Paseran, 2018: 272).

4. SONUÇ

Bu çalışma, Japon kağıt sanatlarının tarihsel, teknik ve estetik boyutlarıyla bütüncül bir sanat disiplini oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Bu bağlamda Washi geleneğinin, Japon kağıt sanatlarının merkezinde konumlandığı; malzemenin fiziksel özellikleri ile estetik yapısının özellikle kağıt baskı sanatlarıyla doğrudan ilişkili olduğu anlaşılmıştır.

Elde edilen bulgular Japon baskı sanatlarının geleneksel kağıt üretim ve yoğurma teknikleriyle eş zamanlı geliştiğini, bu uygulamaların el yapımı kağıda kazandırdığı dokusal ve yapısal çeşitlilik sayesinde baskı tekniklerinin ifade olanaklarını genişlettiğini göstermektedir.

Her ne kadar Japon baskı sanatları çoğaltılabilirlik ilkesine dayansa da kullanılan kağıdın özgün yapısı ve sanatsal ifade biçimleri, üretilen eserlerin "tek ve biricik" olma niteliğini korumasını sağlamaktadır.

Endüstriyel kağıt üretiminden farklı olarak, geleneksel Japon kağıt sanatlarının çevreci ve sürdürülebilir bir üretim anlayışıyla geliştiği, bu yönüyle hem ekolojik duyarlılık hem de özgünlük açısından çağdaş sanat ve tasarım pratiklerine güçlü bir kuramsal ve uygulamalı zemin sunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

KATKI VE TEŞEKKÜR

Çalışma; Atatürk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen SYL-2024-14258 kodlu ***"15. ve 16. yy. Osmanlı Saray Kaftanlarının "Momigami" Tekniğiyle Giysi Tasarımına Uygulanabilirliği"*** başlıklı Temel Araştırma Projesinin sonuçlarından üretilmiştir. Araştırma verilerinin elde edilmesi sürecinde sağlanan maddi destekten dolayı Atatürk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi'ne teşekkür ederim.

KAYNAKLAR

Adanır, T. Yazma Eserlerin Restorasyonunda Kullanılan Kağıtlar ve Bir Doğal Kağıt Yapımı, Akdeniz Sanat Dergisi, *5*(9), 1-21, 2012.

Bayburtlu, Ç. Kimono ve Batı Modasına Etkisi, Uluslararası Disiplinlerarası ve Kültürlerarası Sanat Dergisi, 3(5), 55-81, 2018.

Brownig, B.L. *Analysis of Paper, 1977 Prof. Emeritus The Institute of Paper Chemistry Appleton, Wisconsin*, Marcel Dekker'Inc. New York and Basel, 1977.

Gökmen, M. Sanatta *Bir Biçimlendirme Yaklaşımı Olarak Çin-Japon Resminin Batı Resmine Etkisi*, Yüksek Lisans Tezi, Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir, 2007.

Hobson, J. M. *Batı Medeniyetinin Doğulu Kökenleri*. Çev: Esra Ermert, YKY- Istanbul, 2007.

İncirkuş Ulushan, B. Gelenekten Moderne Ukiyo-e Sanatçısı Yasunari Ikenaga. Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(2), 361-375, 2024.

Kaynar Tanır, A. Baskıresim Eğitimine Yönelik Atölye Dışı Öğrenme Ortamları Ve Öğrenme Materyalleri: Bir Eylem Araştırması Örneği, Yedi, 17, 111-132, 2017.

Kıran, H. Tarihsel Süreçte Japon Baskı Sanatına Bir Bakış, Sanat ve Tasarım Dergisi, 1(2). 147-158, 2009.

Noyan, G., Kaplanoğlu, L & Yangöz, H. Kağıt Yüzeyine Uygulanan Sanat Eserlerinde Kağıdın Önemi, Akdeniz Sanat Dergisi, 5(9), 46-59, 2012.

Palacıoğlu, T. *Hiçbir Şey Tesadüf Değildir: Japonya Örneğinde Dünya Ticaret Tarihi*, İstanbul: İTO Bilgiyi Ticarileştirme ve Araştırma Vakfı, 2018.

Pesaran., D.M. People And Placelessness: Paper Clothing İn Japan, The Journal of Design, Creative Process & the Fashion Industry, 10(2), 236-255, 2018.

Paseran, D. M. *A Framework For, Interspecies Fashion Design In The Anthropocene*, Bunka Gakuen University, Shinjuku, Tokyo, 2018.

Ullah, I & Khan, S. Calligraphy And Painting Scraps Of Old And New Asian Papers, Their Simulation, Performance, Sources, And Characteristics, Journal of Polymer Science and Engineering, 6(1), 1-23, 2023.

Ültay, E., Akyurt, H & Ültay, N. Sosyal Bilimlerde Betimsel İçerik Analizi, IBAD Sosyal Bilimler Dergisi, 10, 188-201, 2021.

Yıldırım, E. Japon Sanatı Üzerine Görsel Bir Okuma: Andō Hiroşige Ve Sakura, Journal of Social, Humanities and Administrative Sciences, 8(59), 1914-1921, 2022.

Yiğit, Ö & Köse, O. Yerelden Küresele Kültürel Mirasın İzinde: Edo Dönemi Ahşap Baskılarının Koleksiyon Değeri, Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi Uluslararası Sanat ve Tasarım Dergisi, 2(2), 112-126, 2025.

İNTERNET KAYNAKLARI

Washi-Kozo. (Erişim tarihi: 01.01.2026). https://pigment.tokyo/en/blogs/article/japanese-washi-paper?srsltid=AfmBOop2k17myQOxeWTIChdPhOA-sVBqOIKZWRxw-R-7E6jbZo8gS00M.

Momigami. (Erişim tarihi: 22.11.2025). https://translate.google.com/.

Washi: Gelenek ve Desarrooo. (Erişim tarihi: 12.02.2025). https://www.scribd.com/document/91646403/Larrea-Carolina-Washi-1

もみがみ. “momi ga mi”. (Erişim tarihi: 15.12.2025). https://translate.google.com/

Washi-1. (Erişim tarihi: 21.122025). https://www.scribd.com/document/91646403/Larrea-Carolina-Washi-1.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

15- 16. YÜZYIL OSMANLI SARAY KAFTANLARININ ENKRUSTE VE APLİKE TEKNİĞİ İLE KULLANILABİLİRLİĞİ[1]

Doç. Safiye SARİ[2]

[2] Atatürk Üniversitesi, safiye.sari@atauni.edu.tr- ORCID ID 0000-0001-8381-6934.

ÖZET

Bu çalışma Osmanlı Klasik Dönemi'ne (15–16. yüzyıl) ait saray kaftanlarını, geleneksel form özelliklerini koruyarak enkruste ve aplike süsleme teknikleri bağlamında incelemeyi amaçlamaktadır. Osmanlı saray kaftanları, yalnızca bir giyim unsuru olmanın ötesinde, dönemin estetik anlayışını, teknik becerisini ve kültürel kodlarını yansıtan önemli bir miras alanı olarak değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, form, yüzey ve süsleme arasındaki ilişki, hem tarihsel hem de tasarımsal sürekliliğin anlaşılması açısından önem taşımaktadır.

Araştırmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş, Osmanlı Klasik Dönem sanat anlayışı, dokuma ve kumaş özellikleri, saray kaftanlarının form, yüzey ve süsleme teknikleri literatür taraması yoluyla analiz edilmiştir. Ayrıca enkruste ve aplike tekniklerinin tarihsel gelişimi ve uygulama yöntemi değerlendirilerek kumaş yüzeylerindeki kullanımlarıyla beraber ele alınmıştır. Elde edilen bulgular, söz konusu süsleme tekniklerinin kaftanların geleneksel form yapısıyla uyumlu biçimde bütünleşebildiğini ve form-yüzey-süsleme ilişkisinin tasarım bütünlüğünü belirleyen temel unsurlardan biri olduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, bu tekniklerin yalnızca dekoratif değil, aynı zamanda yapısal ve form üretici bir işleve sahip olduğu da tespit edilmiştir. Sonuç olarak çalışma, geleneksel süsleme tekniklerinin tarihsel dokuma mirasıyla birlikte ele alınmasının gerekliliğini vurgulamakta; bu ilişkinin korunmasının, kültürel süreklilik ve çağdaş tasarım pratikleri açısından belirleyici bir rol oynadığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler

Klasik Dönem (15 ve 16. Yüzyıl), Osmanlı saray kaftanları, Enkruste ve Aplike teknikleri, Form-yüzey-süsleme.

[1]Bildiri; Atatürk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen SYL-2024-14258 *kodlu "15. ve 16. yy. Osmanlı Saray Kaftanlarının "Momigami" Tekniğiyle Giysi Tasarımına Uygulanabilirliği"* başlıklı Temel Araştırma Projesinin sonuçlarından üretilmiştir.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

ADAPTATION OF ENCRUSTATION (*ENCRUSTÉ*) AND APPLIQUÉ TECHNIQUES IN FIFTEENTH- SIXTEENTH CENTURY OTTOMAN PALACE KAFTANS

Assist Prof., Safiye SARİ[3]

[3]Atatürk University, safiye.sari@atauni.edu.tr - ORCID ID 0000-0001-8381-6934

ABSTRACT

This study aims to examine Ottoman palace kaftans from the Classical Period (15th–16th centuries) by preserving their traditional formal characteristics and analyzing them within the context of encrustation and appliqué techniques. Ottoman palace kaftans are regarded not merely as garments, but as significant cultural artifacts that reflect the aesthetic understanding, technical proficiency, and cultural codes of their period. In this context, the relationship between form, surface, and ornamentation is considered crucial for understanding both historical continuity and design integrity.

A qualitative research method was employed in the study. The artistic framework of the Ottoman Classical Period, along with fabric and weaving characteristics, and the formal, surface, and decorative features of palace kaftans, were systematically analyzed through a literature review. In addition, the historical development and application methods of encrustation and appliqué techniques were examined in relation to their use on textile surfaces. The findings indicate that these decorative techniques can be integrated in harmony with the traditional formal structure of the kaftans, and that the relationship between form, surface, and ornamentation constitutes one of the fundamental determinants of design coherence. Furthermore, it has been determined that these techniques function not only as decorative elements but also as structural and form-generating components. In conclusion, the study emphasizes the necessity of evaluating traditional decorative techniques together with historical textile heritage, and demonstrates that preserving this relationship plays a critical role in ensuring cultural continuity as well as informing contemporary design practices.

Keywords: Classical Period (15th–16th Century), Ottoman palace kaftans, encrustation and appliqué techniques, form–surface–ornamentation relationship.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

1. GİRİŞ

İnsanlık tarihinin en köklü üretim ve sanat alanlarından biri dokuma ve kumaş sanatıdır. Zaman içerisinde gelişim gösteren dokuma pratiği, toplumların sosyo- ekonomik düzeyleri ile teknik ve estetik birikimlerine bağlı olarak farklılaşmıştır. Bu bağlamda Osmanlı dokuma sanatı, yalnızca dokuma üretimiyle sınırlı kalmayıp hat, tezhip, çini, kitap, cilt ve halı gibi farklı sanat disiplinleriyle etkileşim içinde gelişerek kendine özgü bir üslup oluşturmuş ve uluslararası düzeyde tanınırlık kazanmıştır.

Osmanlı İmparatorluğu'nun sınırlarının en geniş olduğu Klasik Dönem (15 - 16. Yüzyıl), aynı zamanda sanat ve zanaat üretiminin en yüksek seviyeye ulaştığı bir süreçtir. Bu dönemde saray çevresine yönelik özel üretimlerin gerçekleştirildiği ve "saray kumaşları" olarak adlandırılan seçkin bir dokuma geleneği ortaya çıkmıştır. Saray bünyesinde faaliyet gösteren dokuma atölyelerinde belirli estetik kurallar çerçevesinde üretilen kumaşlar, desen ve teknik açıdan üsluplaşmış bir yapı sergilemektedir.

Saray giyim kültürünün belirli kurallar çerçevesinde şekillendiği bu dönemde, padişah ve saray mensuplarına ait giysiler hem form hem de süsleme bakımından ayrıcalıklı bir konuma sahiptir. Mühürlü ve kontrollü üretim anlayışıyla hazırlanan bu giysiler arasında yer alan kaftanlar, kadife başta olmak üzere kıymetli kumaşlar ve değerli ipliklerle dokunarak zengin bir görsel etki oluşturmuştur (Altay, 1979).

Osmanlı Klasik Dönemi'nde önemli bir gelişim gösteren süsleme anlayışı, saray kaftanlarında işleme, aplike ve enkruste tekniklerinin birlikte kullanımıyla çok katmanlı bir yüzey etkisi yaratmıştır. Özellikle aplike tekniği ile oluşturulan kıvrak dal, geometrik ve bitkisel motifler, kaftan yüzeylerinde dinamik bir kompozisyon sağlamıştır. Bununla birlikte, kökeni daha eski dönemlere uzanan enkruste tekniği de Türk işleme sanatının sürekliliğini yansıtan önemli uygulamalar arasında yer almaktadır. Dikiş temelli bu süsleme teknikleri, saray kaftanlarının görsel zenginliğini artırarak ihtişamlı giysi formlarının oluşumuna katkı sağlamıştır.

Öte yandan Osmanlı tekstil sanatının önemli bir diğer alanı olan halı dokumacılığı da Klasik Dönem'de büyük bir gelişim göstermiştir. Saray denetiminde üretilen ve "Osmanlı Saray Halıları" olarak tanımlanan bu örnekler, teknik ve estetik açıdan özgün bir üslubun oluşmasına zemin hazırlamıştır. Bu durum, dönemin genel sanat anlayışının tekstil yüzeylerine bütüncül bir şekilde yansıdığını göstermektedir.

Bu çalışma, Osmanlı Klasik Dönemi'ne (15 - 16. Yüzyıl) ait saray kaftanlarını, tarihsel kökeni erken dönemlere uzanan enkruste ve aplike süsleme teknikleri bağlamında bütüncül bir yaklaşımla ele almayı amaçlamaktadır. Araştırma; Klasik Dönem Osmanlı saray aftanlarıyla beraber bu geleneksel uygulamaların da kültürel sürdürülebilirlik çerçevesinde korunması ve gelecek nesillere aktarılması gerekliliği düşüncesini de önemsemektedir.

Araştırma nitel araştırma modeli kapsamında yürütülmüş olup, veri toplama yöntemi olarak literatür taraması kullanılmıştır. Çalışma iki aşamada gerçekleştirilmiştir: ilk aşamada konuya ilişkin kavramsal çerçeve oluşturulmuş, anahtar kavramlar belirlenmiş ve ilgili kaynaklar taranmıştır. İkinci aşamada ise elde edilen veriler analiz edilerek tam metin haline getirilmiştir.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Bu süreçte bilimsel makaleler, kitaplar, tezler, bildiriler ve güvenilir dijital kaynaklardan yararlanılmıştır.

Yapılan literatür incelemesi sonucunda, Osmanlı Klasik Dönem saray kaftanlarının dokuma özellikleri ile enkruste ve aplike süsleme tekniklerinin çoğunlukla ayrı ayrı ele alındığı, bütüncül bir değerlendirmeye yeterince yer verilmediği tespit edilmiştir. Elde edilen bulgular, saray kaftanlarını yalnızca tarihsel bir giysi unsuru olmadığını aynı zamanda geleneksel Türk süsleme teknikleriyle biçimlenen çok katmanlı bir kültürel miras alanı olduğu sonucuna ulaşmıştır.

2. KLASİK DÖNEM (15 - 16. YÜZYIL) OSMANLI SANAT ANLAYIŞI

Osmanlı Devleti'nin kuruluş aşamasından İmparatorluk kimliğine geçişine kadar olan süreçte, siyasi, toplumsal ve kültürel alanlarda belirgin bir dönüşüm yaşanmıştır. Osman Gazi ile temelleri atılan devlet yapısı, özellikle II. Murad döneminde gerçekleştirilen fetihlerle kurumsal bütünlüğünü büyük ölçüde tamamlamış; bu süreç Fatih Sultan Mehmed'in İstanbul'u fethetmesiyle yeni bir boyuta taşınmıştır. Nitekim İstanbul'un fethi yalnızca askeri bir başarı değil, aynı zamanda İslam ve Türk devlet geleneğinin Doğu Roma mirasıyla birlikte yeniden yorumlandığı bir kırılma noktası olarak değerlendirilmektedir (Bardakçı, 2019).

XV. Yüzyıl itibarıyla Osmanlı yönetim sisteminin daha belirgin ve düzenli bir yapıya kavuştuğu, merkez ve taşra teşkilatlarının işleyişinde kurumsallaşmanın hız kazandığı görülmektedir (Yurtseven & Şahin, 2016). Bu kurumsallaşma süreci II. Bayezid döneminden itibaren yalnızca idari alanda değil, mimari ve kültürel alanlarda da kendini göstermiş, büyük ölçekli mimari yapıların artışı nedeniyle bu dönem literatürde "Büyük Külliyeler Devri" olarak da tanımlanmıştır (Demiriz, 2011).

Osmanlı sanat anlayışının en üst düzeye çıktığı Klasik Dönem, sadece tarih, edebiyat ve dini alanlarda değil, minyatür, tezhip, hat, mimari, kumaş/dokuma ve halı sanatlarında da oldukça ileri bir seviyeye ulaşmıştır. Önce Bursa ve Edirne illerini XV. Yüzyıldan itibaren ise İstanbul'u merkez edinen Osmanlı İmparatorluğu, Klasik Dönem Osmanlı sanatının biçimlenmesinde bu merkezlerin rolü büyük olmuştur (Kırımtayf, 2000).

Bu dönemde saray, Nakkaşhaneden Ehl-i Hiref bölükleri, saray terzileri, çadır ve koşum takım üreticisi imrahorlara[2] kadar bir çok sanat ve zanaatçıya ev sahipliği yapmış ve böylece Klasik Dönem Osmanlı sanatı Bursa kumaş, İznik ve Kütahya çini ve seramik merkezi olmuş, bu merkezlere sanat ve zanaat alanlarında eğitimler almak için öğrenciler alınarak sanat alanında örneğine az rastlanır bir gelişim kaydedilmiştir.

Saray için üretilen eserlerde İmparatorluk sanatının farklı üretim alanlarında gözlemlenen ortak estetik anlayış, Klasik Dönem Osmanlı üslûbu olarak tanımlanmaktadır. Bu üslup, yalnızca mimari ve mimari bezemede değil; aynı zamanda dokuma, kumaş, halı, işleme, kitap sanatları, deri, seramik gibi farklı pekçok sanat disiplinlerinde de bütüncül bir biçimde kendini göstermiştir. Böylece, saray merkezli üretim anlayışı çerçevesinde gelişen bu estetik dil, farklı malzeme ve tekniklere rağmen süreklilik gösteren bir görsel kimlik oluşturmuştur.

[2] İmrahor: Saray has ahırının en büyük amiridir.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Mimari yapılarda Mimar Sinan'ın etkileri görülürken, bezeme/süsleme ve tezyinatlarda ise saray Nakkaş Hane'sinde üretilen desenler göze çarpmaktadır (Çalışırlar Yenişehirlioğlu, 1999). Saray giyiminde kullanılan dokuma/kumaşlar, Batı'lı devletlere hediye edilmek üzere saray tezgahlarında üretilmiş, böylece saray etölyelerinde devamlı surette çalıştırılan terzi ve dokuma ustalarının sayısı artmıştır (Sünnetçiler, 2011). Bu dönemde kendi topraklarında veya başka yerlerde başarılı eserler ortaya koyan sanatkarların, rakip devletlerin eline geçmemesi için saray tarafından himaye altına alınmış ve bu sanatçıları koruma amacıyla saraylarda "hiref" teşkilatı kurulmuştur.

II. Bayezid (1481-1512) Dönemi'nde "Hat Sanatı" üstün örneklerini vermiş (İnalcık, 1999), bu dönemde ayrıca sarayın ihtiyaçlarını karşılamak üzere Yıldız Sarayı'nda çini fabrikası, Beykoz'da cam fabrikası ve Hereke'de halı dokuma fabrikaları kurulmuştur.

Kanuni Sultan Süleyman ilim ve kültür adamlarını saray da himaye etmiş, II. Selim Dönemi'nde Edirne'de Selimiye Camisi yapılmıştır. Mimar Sinan'a yaptırılan bu abidevi yapının yanı sıra Sultan Selim'in adına şehname türünde "Selimnameler" ve Farsça "Divan" yazılmıştır (İnalcık, 1999).

XVI. Yüzyılda Osmanlı sanatı olgunlaşma dönemine girmiş, devlet yapısı da en mükemmel düzeyine ulaşmıştır. Ekonomik olanakları yüksek bir seviyeye ulaşan devlet, sanatın da zirvesine ulaşmıştır. Osmanlı sanatında Çini, Hat, Tezhip, Minyatür, Kalemişi ve Dokuma Sanatları oldukça gelişmiş ve en nadide örneklerini vermiştir.

Osmanlı çini sanatı, mimari süslemelerde sıklıkla kullanılmıştır. Selçuklu Dönemi mimarisinin mozaik çini süsleme tekniği bu dönemde devam etmiş, imparatorluğu donatan mimari eserlerde Osmanlı çini ve seramik sanatının en başarılı örnekleri verilmiştir.

Osmanlı hat sanatı, bu dönemde estetik ve teknik açıdan zirve dönemi yaşamış, "Türk Hat Sanatı" adıyla üst mertebeye erişerek özgün bir Türk kimliği kazanmıştır.

Osmanlı tezhip sanatı, bu dönemde önemli bir yere sahiptir. En parlak devrini XVI. yüzyılda yaşayan Teship sanatında kıymetli madenler (altın) kullanılmıştır.

Osmanlı minyatür sanatı, Klasik Dönem içerisinde özellikle Yavuz Sultan Selim döneminde gelişim sürecine girmiş, Kanuni Sultan Süleyman devrinde ise estetik ve teknik açıdan olgunluk düzeyine ulaşarak en nitelikli örneklerini ortaya koymuştur. XVI. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Saray Nakkaş Hanesi'nde üretilen minyatürlerin, hem üslup hem de konu tercihleri bakımından diğer İslam sanat çevrelerinden ayrıştığı görülmektedir. Bu süreçte, daha önceki dönemlerde hakim olan kalıplaşmış ve yoğun bezemeye dayalı anlayış yerini, gözleme dayanan daha sade ve gerçekçi bir anlatım diline bırakmıştır (Sünnetçiler, 2011).

3. KLASİK DÖNEM OSMANLI SARAY DOKUMA VE KAFTANLARI

XVI. yüzyılda Saray Nakkaş Hanesi, Osmanlı üslûbunun gelişiminde belirleyici bir rol üstlenmiş, burada hazırlanan desen kalıpları çini, kumaş, halı ve kitap sanatı gibi farklı malzeme ve disiplinlerde uygulanmıştır (Çağman, 1983). Nakkaş Hane bünyesinde üretilen desen ve motif repertuvarı, Klasik Dönem Osmanlı sanatında üslup bütünlüğünün korunmasına önemli katkı sağlamıştır. Bu durum Osmanlı sanatında motif ve desen altyapısının ortak bir üslup

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

çerçevesinde sürekliliğini mümkün kılmış ve böylece zengin bir sanatsal geleneğin muhafazasına zemin hazırlamıştır. Klasik Dönem Osmanlı süsleme sanatlarında tesis edilen bu yapı taklide dayanmayan özgün motif ve bezeme anlayışının gelişimini destekleyen bir ortam oluşturmuştur.

İmparatorluk sınırlarının en geniş sınırlarına ulaştığı XVI. Yüzyıl, Osmanlı sanatının hem mimaride hem de diğer sanat alanalarında üstün başarıların yaşandığı bir dönem olmuştur. Dokuma sanatı da bunlardan biridir. Klasik Dönem Osmanlı saray dokumaları başta Sultan ve aile fertleri olmak üzere saray mensuplarına dokunmuştur. Bu dokumalarda kullanılan desenler, diğer sanat kollarıyla Üslûp birliği içinde olmuştur.

Dokuma sanatı bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun yükselişine paralel olarak gelişmiş ve dünyada eşine az rastlanır bir başarı göstermiştir. XV. Yüzyılda kumaş dokumacılığında en önemli merkez Bursa iken İstanbul'un fethinden sonra dokuma sanatında İstanbul önemli merkezlerden biri olmuştur.

XVI. yüzyılda dokuma üretiminde atkı ölçüsü, büküm sayısı, altın ve gümüş telin niteliği ile kumaş boyutları standartlaştırılarak yasal düzenlemelere bağlanmış, böylece dokuma üretimi devlet denetimi altına alınmıştır. Bu dönemde çatma, atlas, çuha, seraser ve kemha gibi kumaşlarla üretilen Osmanlı saray kaftanları, ününü Macaristan, Lehistan, Fransa ve İtalya'ya kadar taşımıştır (Altay, 1979). (Görsel 1).

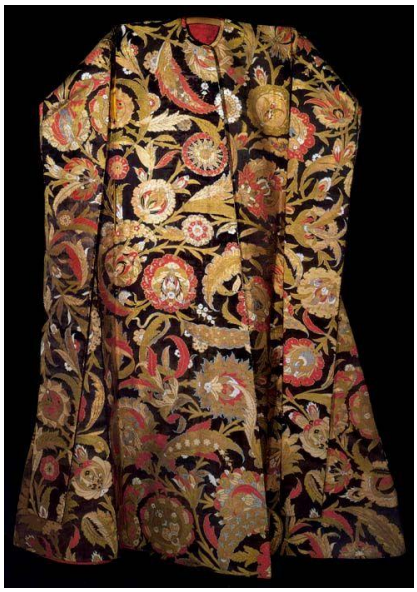

Görsel 1. Kemha Kaftan, II Beyazit, (Altay, 1979).

Osmanlı İmparatorluğu'nun en kıymetli dokuma kumaşlarından biri olan *seraser*, İstanbul'da saraya bağlı tezgahlarda üretilen önemli bir dokuma türüdür. Bu döneme ait olup günümüze ulaşan Osmanlı saray kaftanları incelendiğinde; Fatih Sultan Mehmed'e ait 21, Kanuni Sultan Süleyman'a ait 77, I. Ahmed'e ait 13, II. Osman'a ait 30 ve IV. Murad'a ait 27 kaftanın korunduğu görülmektedir (Altay, 1979).

Söz konusu kaftanlar, saray bünyesinde özel olarak dokutulmuş ve saray terzileri tarafından dikilmiştir (Görsel 2).

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

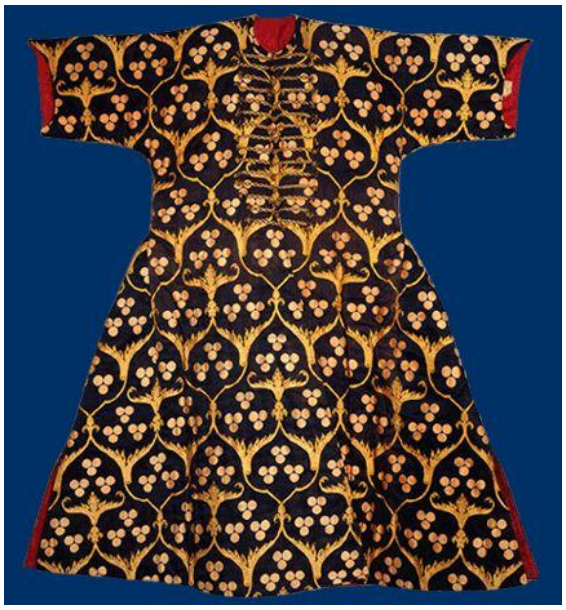

Görsel 2. Rumi Motifli Serenk Kumaşından Yavuz Sultan Selim Kaftanı, (Tezcan, 2002; Akpınarlı & Balkanal, 2012).

XVI - XVII. Yüzyıl dokuma sanatı ve desen özellikleri; kalite ve işçilik bakımından oldukça zengin olup, saray kaftanlarında kullanılan altın ve gümüş teller, kumaşın değerini bir kat daha arttırmıştır (Tezcan, 1984). Seraser, atkı yüzlü ipekli dokumalar grubunda yer alan ve üretiminde altın ile gümüş içerikli metal ipliklerin kullanıldığı yüksek değerli bir kumaş türüdür. Bu dokumalarda desen, çözgü sistemine alttan bağlanan takviye atkıları aracılığıyla oluşturulmaktadır. Desenlendirme sürecinde kullanılan metal iplikler, çoğunlukla altın alaşımlı tellerin açık tonlu ipek lifler üzerine sarılmasıyla elde edilmekte ve dokuma yüzeyine bu şekilde dahil edilmektedir. Söz konusu teknik, metal ipliklerin özellikle desen alanlarında yoğunlaştırılmasıyla kumaşa hem görsel zenginlik hem de maddi değer kazandırmaktadır (Görsel 3).

Görsel 3. Seraser Kaftan, (Kartal & Gürcüm, 2018).

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Klasik Dönem saray kaftanlarında görülen bir başka dokuma ise "çatma"dır. Çatma, dokusu itibariyle kadifeye benzeyen havlı bir dokumadır. Bazı kaynaklarda "Kadife-i Çatma" olarak da geçmektedir. XVI. Yüzyılın ikinci yarısından itibaren kumaş desenlerinde, bilhassa oval madalyonlar içinde diğer çiçeklerle birlikte, değişik formlarda lale motifi, saray kaftanlarının dokumalarında kullanılmıştır (Görsel 4).

Görsel 4. Lale Motifli Çatma Kaftan, (Altay, 1977).

İlk zamanlar sade olan padişah kaftanları sonraları daha da mükemmelleşmiş ve bu kaftanlara kürk ve çaprast gibi detaylar ilave edilmeye başlanmıştır. Bu kürkler, hermin, samur cinslerinden elde edilmiş, dönemin sonuna doğru kapaniçe adı verilen kaftanlar da görülmeye başlamıştır. Kapaniçeler, içi kürklü, dışı seraser, atlas ve gezi dokumalarıyla yapılmış önü açık ve boydan padişah kaftanlarıdır.

4. KLASİK DÖNEM OSMANLI SARAY KAFTANLARINDA ENKRUSTE VE APLİKE SÜSLEME TEKNİKLERİ

Giysilerde kullanılan bezeme unsurlarının kökeni oldukça eski dönemlere uzanmaktadır. Lidyalılar'a ait M.Ö. 668-587 yıllarına tarihlenen boyalı kumaş ve deri örnekleri bu durumu kanıtlar niteliktedir. Sardes'te gerçekleştirilen kazılarda yüzeyi altın tellerle işlenmiş bir Bizans İmparatorluğu dönemine ait giysi bulunmuş; söz konusu eserde Sasani İmparatorluğu etkileri gözlemlenmiştir.

Orta Asya'da elde edilen arkeolojik buluntular da M.Ö. I-III. yüzyıllarda Hunlar'ın yaşam kültürüne ışık tutmaktadır. Noin-Ula kurganlarında yapılan kazılarda halı, kumaş ve işleme örnekleri ortaya çıkarılmış, bu eserlerde aplike süsleme tekniğinin kullanıldığı tespit edilmiştir (Berker, 1981).

Tarihsel süreç içerisinde giyim süslemeleri, nesneleri estetik açıdan zenginleştirme amacıyla gelişmiş ve bu doğrultuda biçimlenmiştir (Sari, 2025). Desenli tekstil ürünleri ise farklı kültürlerde yaygın biçimde kullanılmış, dokumalarda boncuk işlemeler, baskı teknikleri ve aplike uygulamalar bir arada değerlendirilmiştir (Albenda, 2004).

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Eski Türklere ait minyatürlerde görülen zengin bezeme anlayışı, dokuma yüzeyler üzerine uygulanan aplike ve enkruste teknikleri ile kıymetli metal ipliklerle gerçekleştirilen nakışlar, Selçuklu Dönemi'nde gelişim göstermiş, Osmanlı İmparatorluğu'na kadar süreklilik göstermiştir. Selçukname'de çuha, keten, ipek, pamuk, atlas, yün, kaşe ve kutnu gibi kumaş türleriyle üretilen kaftanlara yer verilmesi, dönemin tekstil çeşitliliğini ortaya koymaktadır (Guliyeva & Meydan, 2020).

Selçuklu ve Osmanlı Dönemlerinde üretilen eserlerdeki bezemeler, Türk bezeme sanatının en güzel örneklerini sunmaktadır. Bu süreçte bezeme /tezyinat unsurları teknik ve estetik açıdan mükemmelliğe ulaşmış ve böylece Osmanlı sanatı giderek kuramsal ve uygulamalı bir disiplin haline gelmiştir. Selçuklular ve devamında Anadolu Beylikleri Dönemi boyunca bezeme sanatı, eğitim kurumları ve atölyelerde öğretilmiş, Osmanlı İmparatorluğu döneminde ise bu üretim geleneği Saray Nakkaş Hanesi bünyesinde sürdürülmüştür (Akpınarlı & Balkanal, 2012).

Osmanlı Klasik Dönemi'nde önemli bir gelişim gösteren işleme sanatı, özellikle padişah kaftanları ve göyneklerinde en seçkin örneklerini vermiştir. Bu dönemde işleme tekniklerinin yanı sıra aplike ve enkruste uygulamaları da saray kaftanlarında ve örtülerde kullanılmıştır. (Görsel 5).

Görsel 5. Klasik Dönem Osmanlı Saray Kaftanı, II. Selim, (Altay, 1979).

Çözgüsü ipek, atkısı altın ve gümüş telle zenginleştirilmiş seraser dokumalı kaftanlar, XVI. yüzyılda saraya bağlı tezgahlarda, Serasercibaşı'nın denetiminde dokunmuş ve Miri damga vurularak üretilmiştir (Altay, 1979).

Yüzey süslemelerinde aplike tekniğiyle gerçekleştirilen bezemelerde kıvrak dal kompozisyonları, geometrik düzenlemeler ve stilize çiçek motifleri yaygın olarak kullanılmıştır. XV. yüzyıl sonlarına kadar sınırlı ölçüde rastlanan hayvan figürleri, XVI.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

yüzyıldan itibaren yerini doğadan esinlenen bitkisel motiflere, çiçek ve meyve tasvirlerine bırakmıştır (Berker, 1981).

Dikiş temelli bezeme tekniklerinden enkruste, kumaşın ana yüzeyin altına yerleştirilerek kesilip dikilmesi yoluyla oluşturulurken (Sari, 2025); aplike, farklı bir kumaş parçasının yüzey üzerine tutturulması ve biçimlendirilmesi esasına dayanmaktadır (Selük Altınöz & Şahin, 2023). Her iki teknik de Türk işleme sanatında köklü bir geçmişe sahiptir.

Bu süsleme/bezeme teknikleri, saray kaftanlarının yüzey biçimlendirilmesinde kullanılarak giysilerin zenginlik ve ihtişamını artıran çok katmanlı yüzey etkilerinin elde edilmesine olanak sağlamıştır (Görsel 6).

Görsel 6. Şehzade Kaftanı, XVI. Yüzyıl (Altay, 1979).

Oyularak ya da kesilerek alttaki renk ve doku kontrastının ortaya çıkmasına sebep olan bu süsleme teknikleri, yüzeyin katmanlı bir yapıya ship olmasını sağlarken aynı zamanda zemin kumaşın görsel etkisini de artırmaktadır (Görsel 7).

Görsel 7. Enkruste ve Aplike Süsleme Tekniği, XVI. Yüzyıl, (Altay, 1979).

5. SONUÇ

Bu çalışma, 15 -16. Yüzyıl Osmanlı Klasik Dönem saray kaftanlarını enkruste ve aplike süsleme teknikleri bağlamında bütüncül bir yaklaşımla ele alarak değerlendirmiştir. Elde edilen bulgular, enkruste ve aplike süsleme tekniklerinin Osmanlı Klasik Dönem saray kaftanlarının geleneksel formuyla uyumlu biçimde uygulanabildiğini ortaya koymaktadır. Bu durum, söz konusu tekniklerin yalnızca dekoratif bir unsur olmadığını, aynı zamanda formun desteklenmesinde ve estetik bir yapı kazanmasına da katkı sunduğunu göstermektedir.

Araştırma kapsamında gerçekleştirilen literatür incelemesi, saray kaftanlarının dokuma özellikleri ile süsleme tekniklerinin çoğunlukla ayrı ayrı ele alındığını, bu iki unsurun bütüncül biçimde değerlendirildiği çalışmaların ise sınırlı kaldığını ortaya koymuştur. Bu bağlamda çalışma, form ve süsleme arasındaki ilişkinin korunarak değerlendirilmesi ve bu ilişkinin bütüncül bir yaklaşımla korunarak gelecek nesillere aktarılması gerekliliğini vurgulamaktadır.

Sonuç olarak, enkruste ve aplike süsleme tekniklerinin giysilerin tarihsel süreklilik göstermesinde önemli süsleme pratikleri olduğunu, kültürel kimliğin taşıyıcısı olarak da işlev gördüğü anlaşılmaktadır. Bu yönüyle çalışma, geleneksel süsleme tekniklerinin tarihsel dokuma ve kumaş mirasıyla bütüncül bir yaklaşımla ele alınması ve özgün kültürel bağlamı korunarak değerlendirilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

KATKI VE TEŞEKKÜR

Çalışma; Atatürk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Koordinasyon Birimi tarafından desteklenen Osmanlı SYL-2024-14258 kodlu ***"15. ve 16. yy. Osmanlı Saray Kaftanlarının "Momigami" Tekniğiyle Giysi Tasarımına Uygulanabilirliği"*** başlıklı Temel Araştırma Projesinin sonuçlarından üretilmiştir. Araştırma verilerinin elde edilmesi sürecinde sağlanan maddi destekten dolayı Atatürk Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Birimi'ne teşekkür ederim.

KAYNAKLAR

Akpınarlı, F & Balkanal, Z. 16-18. Yüzyıllarda İstanbul'da Üretilen Kumaşlarda Bitkisel Bezemelerin İncelenmesi, Motif Akademi Halkbilimi Dergisi, (1), 179-209, 2012.

Albenda, A. *Ornamental Wall Painting İn The Art Of The Assyrian*. E-Book, Availability: Published (28), 2004.

Altay, F. *Kaftanlar*, Yapı Kredi Bankası Kültür ve Sanat Hizmetleri, İstanbul, 1979.

Bardakçı, V. V. *Osmanlı Klasik Döneminde Çandarlı Ailesi*, Doktora Tezi, Uludağ Üniversitesi, Bursa, 2019.

Berker, N. *İşlemeler,* Yapı Kredi Bankası Kültür ve Sanat Hizmetleri, İstanbul, 1981.

Çağman, F. *Osmanlı Sanatı, Anadolu medeniyetleri III Selçuklu / Osmanlı*, Topkapı Sarayı Müzesi, İstanbul, 1983.

Çalışlar Yenişehirlioğlu, F. *Osmanlı 9, Saltanat İdeolojisi ve Osmanlı Sanatı*. Ankara, 1999.

Demiriz, Y. (2011). Klasik Dönem Osmanlı Sanatı. cdn.istanbul.edu.tr (Erişim tarihi: 10.03.2026).

Guliyeva, M & Meydan, C. Büyük Selçuklu Dönemi Saray Giyim Kuşamı, Uluslararası Uygur Araştırmaları Dergisi, (16), 176-191, 2020.

Gürçay, H. (1966). Keçe ve Keçecilik. Türk Etnografya Dergisi, (59), 21-32.

Kartal, S & Gürcüm, B. H. Seraser Dokumalardan Esinlenen Bir Tekstil Koleksiyonu, Akademık Sanat; Journal Of Art, Design And Science, 65-84, 2018.

Kırımtayf**,** S. *Mimarlık Ve Sanat Tarihi Yazıları Semra Ögel'e Armağan,* Ege Yayınları İstanbul, 2000.

İnalcık, H. *Osmanlı 12, Padişah Biyografileri*. Ankara, 1999.

Tezcan, H. *Eski Türk Kumaşlarından Örnekler,* Sanat Dünyamız Özel Sayısı, İstanbul, 1984.

Sari, S. Geleneksel Motiflerin Çağdaş Moda Tasarımına Uyarlanması: Enkruste Tekniği Ve Erzurum Çifte Minareli Medrese, Turkish Studies, 20(4), 2691-2714, 2025.

Selük Altunöz, T & Şahin, Y. Çağdaş Tekstil Sanatında Aplike Tekniği, Yedi, 29. 129-146, 2023.

Sünnetçiler, N. *Klasik Dönem Osmanlı Kumaş Sanatında Saz Yolu Üslûbu.* Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi. Istanbul, 2011.

Yurtseven, Y & Şahin, G. N. Klasik Dönem Osmanlı Hukukunda Padişahın Yargı Yetkisi. Yıldırım Beyazıt Hukuk Dergisi, 1, 159-206, 2016.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

TARIM KÜLTÜRÜNE DAİR ESTETİK YAKLAŞIMLAR

Öğr.Grv. Necmi KARKIN
İnönü Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-2748-3412
necmi.karkin@inonu.edu.tr 5054967268

ÖZET

Sanat çalışmaları, görsel kültür ve deneyimi üzerinden gerçekleşmektedir. Tarım ve sanat ilişkisinin uzun öyküsü içinde sanatı inceleyerek, her ikisinin de halkın hayal gücünde nasıl değiştiğini göstermektedir. Kolonyal dönemde başlayan ve on dokuzuncu yüzyıl boyunca devam eden küçük, çeşitlendirilmiş çiftliklerin dönemine ait sanatsal imgelerin tartışılması da bu bölümde yer almaktadır.
Sanatçılar, 19. yüzyılın ortalarına kadar tarımsal ortamlardaki faaliyetleri konu edinmeye başlamamıştır. İngiltere, Fransa ve Amerika'da Sanayi Devrimi yaşanırken, Fransa'da bir grup sanatçı da olaylara bakış açılarını değiştiriyordu. İzlenimciler olarak bilinen bu sanatçılar, ışığın yüzeylerden yansıma biçimiyle ilgilenmişlerdir. Dünyada tarım kültürüne dair gözlenen ve deneyimlenen çalışmalara estetik bakış açısının varlığı bu araştırmaya konusu olmuştur. İnsan ihtiyaçlarını karşılayabilmek için kullanılan tarımsal üretim yöntemleri dünyanın her yerinde farklılık gösterebilmektedir.
Sanat ve tarım ilişkisi, sanatçılar tarafından doğanın estetik temsil düşüncesinin birincil kaynağı olarak görülerek sanata aktarılması, diğer noktadan bakıldığında ise doğaya uyumlu estetiksel yaklaşımların ortaya konmasıdır. Sanatçılar için Üzüm bağları, çiçekler ve buğday tarlaları gibi insanın tüm duygularını ifade etmesine olanak sağlayan konular olmuşlardır. Bu nedenle insanların tarıma ve sanata ihtiyaç duyma nedenleri değişmemiştir. Sanatın boyutu ve algısal yanı değişse de tarımı yansıtan sanatı devam ettirmesi, onun konu olarak kalıcı kullanımında önemli olmasını etkileyecektir.

Anahtar Kelimeler, Post-Empresyonizm, Tarım, Monet, Modern dönem

GİRİŞ

Tarım ve sanatın ilişkisi, çok disiplinli alanın kesişim noktası olması nedeniyle dikkat çekici konudur. Sanat çalışmaları, görsel kültür tarihini ve deneyimi üzerinden gerçekleşmektedir. Bu bölüm, tarım tarihinin uzun öyküsü içinde sanatı inceleyerek, her ikisinin de halkın hayal gücünde nasıl değiştiğini gösterir. Kolonyal dönemde başlayan ve on dokuzuncu yüzyıl boyunca devam eden küçük, çeşitlendirilmiş zirai tarım dönemine ait imgelerin tartışılması da bu bölümde yer almaktadır.
Tarımın sanat eserlerinde konu olarak yer alması yüzyıllar öncesine dayanmaktadır. Avrupa ve Afrika'daki mağara resimleri, MÖ 8000 ila 3000 yıllarına kadar uzanan dönemlerde otlayan sığırları tasvir etmektedir. Antik çağlarda, Minos Giriti sanatını eski Mısır veya Mezopotamya sanatından ayıran canlılık ve neşe havası, günümüze ulaşmış en güzel eserlerinden biri olan taştan adak vazosunda çok belirgindir. Vazoda ellerinde demetler ve saman yabaları taşıyan yaşlıca bir adamın yüksekte tuttuğu çıngırağın sesiyle şarkılar söyleyen tarım işçilerinin geçişi

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

tasvir edilmiştir (Fleming Honour s,71-72 2016). Tarımın sanata konu olması bir çok medeniyetin kültüründe var olmuştur.

17. yüzyıl Hollandalı ressamlar, resimlerinde tamamen tarımsal konuları sanata konu edinen sanatçılar olmuştur. Sanatçılar ayrıca kendi zevkleri için resim yapmaya başladılar ve tarım arazilerini içeren birçok manzara resmi üretilmiştir. Tarımın Avrupa resim sanatında daha yaygın bir konu haline gelmesi ancak 18. yüzyılın sonlarında gerçekleşmiştir. Bunun nedenlerinden biri, Fransa'daki sanat piyasasını değiştiren Fransız Devrimi'dir. Kraliyet mensuplarının portrelerine olan talep ve dini sanat eserlerine olan talep ortadan kalktı. "Sıradan insan" mütevazı işleriyle yüceltildi ve kutlandı. Bunu Millet'in "Hasat Toplayıcıları" gibi resimlerinde görüyoruz.

İngiliz Sanayi Devrimi, binlerce kırsal kesim insanının fabrikalarda çalışmak üzere şehirlere taşınmasına neden olmuştur. 1800'lerin ortalarına gelindiğinde, kırsal çiftlikler insanların zihninde huzur, temizlik ve sağlıklı yaşam yerleri olarak romantikleştirilmiştir. İngiliz sanatçı John Constable'ın pastoral çiftlik manzaralarını resmeden tabloları bu görüşleri yansıtmıştır.

1700'ler ve 1800'lerin başlarındaki Amerikan resim sanatı, İngiliz resim sanatının bir yansıması niteliğindedir. Ressamlar, 19. yüzyılın ortalarına kadar tarımsal ortamlardaki faaliyetleri konu edinmeye başlamamıştı. İngiltere, Fransa ve Amerika'da Sanayi Devrimi yaşanırken, Fransa'da bir grup sanatçı da olaylara bakış açılarını değiştiriyordu. İzlenimciler olarak bilinen bu sanatçılar, ışığın yüzeylerden yansıma biçimiyle ilgilenmişlerdir. Açık havada resim yaptıkları için, konularının çoğunun tarımsal olması şaşırtıcı değil. Monet'nin "Saman Yığını" serisi en bilineni olsa da Monet ve Sisley çiçek açmış meyve bahçelerinin yanı sıra bahçeleri de resmetmişlerdir.

Empresyonizmin ardından gelen Postempresyonistler, Van Gogh başta olmak üzere tarımı konu alan çok sayıda tablosunda dışavurumcu tarzını kullanmıştır. Meyve bahçeleri, üzüm bağları, zeytin ağaçları, çiçek ve buğday tarlaları, iç duygularını ifade etmesine olanak tanıyan tarımsal bir organizasyon bulduğu konular arasındaydı.

19. yüzyılın sonlarında Amerika Birleşik Devletleri'nde birçok sanatçı, çiftlik işleri yapan insanları konu alan resimler üretmişlerdir. Bu konular batılılar için kolayca anlaşılabilirken, doğulular tarafından da heyecan verici ve romantik bulunarak beğenildi. Bu sanat türü 20. yüzyıl boyunca popülerliğini korudu ve günümüzde de devam etmektedir. Bir bakıma, insanların sanata duydukları arzu ve hatta ihtiyaç nedenleri değişmedi; sanat eserlerinin boyutu ve maliyeti değişiyor, ancak ilk Mezolitik çobanlardan Hollandalı çiftçilere, İngilizler 20. yüzyıl çiftlik evlerinin duvarlarındaki takvimlere kadar, gıda üretenlerin tarımsal yaşam tarzını yansıtan sanat eserlerine sahip olma dürtüsü ve ortalama insanın bu yaşam tarzına olan takdiri, sanatın bir konu olarak kalıcı kullanımında önemli itici güçler olmuştur.

Tarım ve sanat yoluyla insanların toprakla olan bağlarının kopmasına yanıt veren yaratıcı bir iş birliği yöntemi sunmaktadır. Toprak terimini, insanlığın Dünya'nın yaşam veren ihtişamına olan dinamik ve hayati bağımlılığına duyulan saygıyı ifade eden bir terim olarak kullanıyorum. Bireyin toprakla olan ilişkisi, kişisel ve kültürel kimliğini şekillendirir. Maine'de ve dünyanın dört bir yanında, insanların toprakla olan ilişkisi genellikle kaynak çıkarma ve sömürüye dayanmaktadır. Dahası, günümüzün küreselleşmiş pazarında, bu sömürü genellikle kişinin yaşadığı topraktan çok uzakta gerçekleşmektedir. Bu faktörler, insanların eylemlerinin etkilerini deneyimlemelerine izin vermeyen ve insanları bizi besleyen toprağın canlılığını destekleyen yer temelli bir ilişkiden mahrum bırakan bir insan-toprak ilişkisi sorununa katkıda bulunur. İnsanlar tamamen toprağın canlılığına bağımlıdır, ancak kültürel erdemlerimiz bundan çok az bahsetmektedir. Yine de modernliğin bazı yönlerinin üzerine inşa edildiği insan-toprak ilişkisinde köklü tarihler ve zafer anları vardır. Bu başarıların, toplulukların yerel topraklarıyla doğrudan ilişki içinde sağlıklı bir geçim kaynağına sahip olma kapasitesini yaratma biçiminin, kalıcı katkılarının bir ölçüsü olduğunu ve modern bir bağlamda incelenmektedir. Tarımı sanat

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

olarak ele alarak, iyi yaşamayı, tarihsel olarak sağlıklı toprak ilişkilerine dayalı, çeşitli ve dirençli bir yerel tarımın varlığıyla ilişkilendiren bir kamusal söylem yöntem öne çıkmaktadır. Tarımı sanat olarak ele almak, insan-toprak ilişkisi Tarımı sanat olarak ele almanın ideolojik temeli olarak oluşmaktadır. sosyal ekoloji, yenileyici tarım, yirminci yüzyılın başlarındaki ekolojik sanattır. Tarımın en geniş anlamıyla sanat olarak ele alınması, toprağın tarihine kök salmış bir insan ekolojisine değer veren ancak günlük yaşamda etkili bağlantılar kurmakta sanatçılar ve ilgili kuruluşlar için en iyi yönetim uygulaması olarak düşünülebilir.

SANAT VE TARIM İLİŞKİSİ

Sanat ve tarım ilişkisi, sanatçılar tarafından doğanın estetik temsil düşüncesinin birincil kaynağı olarak görülerek sanata aktarılması, diğer noktadan bakıldığında ise doğaya uyumlu estetiksel yaklaşımların ortaya konmasıdır.

Dünyanın farklı yerlerinde yer alan mağara resimlerinden modernizm sürecine kadar yapılan çalışmaların estetik boyutlarıyla birlikte sosyolojik yansımalarına dair örnekler, tarım konusunun toplumların kültürel ve sanatsal süreçte, tarihsel ve genel kültürler açısından nasıl ele alındığı ve sonuçlandığını kapsamaktadır. Modernite sonrası insanın doğadan uzaklaşarak içsel konulara eğilim göstermesinden dolayı pastoral ve tarım konularına dair ilgi ve çalışmalar giderek azalmıştır.

Modernizme kadar süreçte doğa kaynağının temel alındığı etkilenmeler yoluyla yansıtma, sanatçının kendini ifade edebileceği araçlardan biridir. Sanatsal görselliğe yönelik güzeli yansıtma süreci doğa üzerinden gerçekleşmiştir. Doğa, insanın güzellik duygularının daha da yoğunlaşarak estetik duyuları derinleştirir. Ekoloji, insanın estetik tercihlerinin zaman içerisinde değişimini yansıtır. Doğa anlayışından yola çıkarak ekolojik tasarıma duyulan gereksinim, güzellik deneyimlerinin tasarım ve yorumlamasını sağlamıştır. Bu disiplin içerisinde aranan uyumun, çeşitlilik içerisinde bütünlük göstermesi doğada gözlemlenebilir oluşu güzelliğin duyusal yanıtları için önemlidir.

Dünyada tarım kültürüne dair gözlenen ve deneyimlenen çalışmalara estetik bakış açısının varlığı bu araştırmaya konusu olmuştur. İnsan ihtiyaçlarını karşılayabilmek için kullanılan tarımsal üretim yöntemleri dünyanın her yerinde farklılık gösterebilmektedir. Toplumların tarımsal gelişmesiyle oluşan kültürel ve estetik sonuçları ortaya koyma gereği duyulmuştur. Sanat ve tarım ilişkisi yoluyla, tarihsel olarak söylem oluşturmak için insanın estetik duygularında meydana gelen yansımaların güncelliğini öne sürmek çalışmanın ana amacını oluşturmaktadır. Peyzaj tasarımı, ekoloji ve tarımı çok disiplinli sosyal araçta birleştiren sanat pratiği olarak odaklanmak kathartik deneyim sağlamaktadır. Çünkü tarımı konu edinen sanat, kökleri uygarlıkların ilk tarihine dayanan tarımın estetik ve ekolojik yapısıyla ilk çağlar ve çağdaş dönemin kültürel ve sosyal zorluklarından bazılarını konu edinmiştir.

Tarımın başlangıcıyla, medeniyetlerin gelişmesine eşdeğer olarak, ticaret yoluyla yeni ekonomi kültürleri gelişmiştir. Yoğun tarıma dayalı uygarlıkların yerleşik tarıma geçişleri sosyolojik ve kültürel ilişkileri de önemli hale gelmeye başlamıştır. Bununla birlikte tarım, mezolitik dönemden beri sanatın konusu olmuştur. Tarımsal yaşamın sanata yansıyan temalarının insanların kendi yaşamları üzerinde en fazla kontrol sahibi oldukları zamanlarda olduğunu görüyoruz. Konya'da Geç Hititler (Neo-Hitit) döneminden kalma MÖ 7. yüzyıla kaya kabartmasında, Fırtına Tanrı'sının ellerinde bolluk ve bereketi temsil eden üzüm salkımı ve buğday başaklarını görürüz. Tarımsal faaliyetlerin sanata yansıması Mısır, Pers ve Yunan kültürleriyle başlamıştır denilebilir. İlk uygulamalar duvar resimleri ve kabartma örnekleriyle görülmektedir. Tarımsal sanata yansıyan ilk örneklerde teknik olarak Mısır, Pers ve Yunan kültürlerinde olduğu gibi renkli duvar resmi ve kabartma tarzıyla yüzeylerine yapılmıştır.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Bunlar yerinde sabit kalan ve herkesin görebildiği yerlere uygulanmıştır. Özellikle Rönesans sonrası batı kültüründe, sanatçılar tarım arazilerini de içeren manzara(peyzaj) resimleri yapmışlardır.

İlerleyen yüzyıllarda bu çalışmalar tuval yüzeyine yapılarak taşınabilir ve korunabilir mekânlara taşınmıştır. 17 ve 18 yüzyıllardan itibaren daha yaygın hale gelmiş çoğu sanatçı tarafından yorumlanmıştır. Sanatçıların tarımdan ilham alarak ürettikleri eserler dönemim sosyo-ekonomik ve kültürel yaşamını betimlemek konusunda önemli göstergeler taşımaktadır. Birçok yerli ve yabancı (Malevich, Millet, Monet, Namık İsmail, Pieter Bruegel vb) Sanatçılar gibi John Constable'ın pastoral çiftlik manzaraları resimleri bu görüşleri yansıtan örneklerdendir. Bunu Millet'nin “Toplayıcılar” Monet'nin “Saman Yığını” serisi gibi eserlerle güçlendirebiliriz.

DİNLENEN HASATÇILAR

Jean-François Millet, Harvesters Resting,1850 – 1853, 67 x 119 cm

François Millet'in "Harvesters Resting" (Dinlenen Hasatçılar) adlı eseri, kırsal kesimde çalışan işçilerin bir anlık dinlenmesini dokunaklı bir şekilde betimleyerek 19. yüzyıl köylü yaşamının özünü yansıtmaktadır. 1853 tarihli bu başyapıt, Gerçekçilik akımının temel taşlarından biridir. Jean-François Millet, Fransız ressam ve Fransa'nın kırsal kesiminde bulunan Barbizon okulunun kurucularından biridir. Millet, köylü çiftçileri konu alan tablolarıyla tanınmaktadır. Bu eser, natüralizm ve gerçekçilik akımlarının bir parçası olarak sınıflandırılabilir. Köylülerin melankolik çalışma sahnelerini resmeden bir ressam olarak, sosyal gerçekçi olarak kabul edilmektedir. Millet'in tabloları, çizimlerinin gücü ve sadeliği ile dikkat çekmektedir. Jean-Francois Millet, Fransa'daki çiftçilerin ve kırsal işçilerin zorlu yaşam koşullarını anlatan bir tarihçi gibi çalışan köylüleri resmederek, onların çalışma ve sosyal koşullarını vurgulamıştır. Eserin geçtiği yer çoğunlukla ülkenin tahıl ambarı olan Chailly kentidir. "Hasatçılar Dinlenirken" başlangıçta, hasattan arta kalanları toplayarak geçimini sağlayan Ruth’un hikayesinden esinlenerek tasarlanmıştır. Ancak sanatçı, kırsal tarım arazilerinin giderek eserinin adını, zamanının çiftçilerinin, hasatçılar ve sıradan işçilerin güncel hikayelerini daha iyi yansıtacak şekilde değiştirmiştir

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Empresyonist bakış açısıyla, ışığın etkilerini dış mekân sahnesinin görsel keşfi olarak tasvir etmiş ve sanat öğelerinin resminde nasıl oluşturulduğunu görmemizi sağlamaktadır. Monet, Teknik olarak boya damlalarıyla renkli ritimler oluşturarak; görsel izlenime öncelik vererek soyutlamaya doğru adım atmaktadır. İlk bakışta rastlantısal gelen düzenleme, bu sakin denge izlenimini pekiştirmektedir. Figürlerin gerek hareketlerinde gerek dağılımlarında, tüm tasarıma denge veren ölçülü bir ritim vardı. Bu ritim, Millet'nin hasat sahnesini ne kadar ağırbaşlı bir ciddiyetle algıladığını hissettirir bize (Gombrich s. 511 1997) Bu sadece estetik tercihten daha fazlası olarak düzenli manzaralar, çiftçilere de farklı bakış açısı kazandıran ve estetik duygularını meslektaşlarına gösterebildikleri görünür semboller arasındadır. Bu sanatçıların kültürel normları ve öz kimlikleriyle ilgili olarak 'tarımsal manzara' kavramlarını detaylandırdığımız teorik noktalara yüklenen anlamlar olarak düşünülebilir.

MALEVICH'IN ESTETIK BIR DUYARLILIGI

Malevich'in Süprematist anlayışla ürettiği eserleri, Rus modern sanatının da başlıca örnekleri arasında sayılabilir. Sanatçının sembolik üretime dayalı bazı çalışmaları köy ve tarım kültürüne dair dışa dönük inanç ifadeleri de dahil olmak üzere köy yaşamından ilham alan içeriğe sahiptir. Konu bakımından zengin içeriklere sahip olan Kazimir Malevich 1929'larda Tarladaki çiftçi örneğindeki ise değişmeyen konular arasında yer almıştır. Neo-Süprematist anlayışlara bağlı olan kare ve farklı geometrik formlar, yerli insan figürlerinde süsleme değil, ritim duygusunu temsil eden sembollerine benzetilebilir. Süprematizm yeni duyguların dünyasını değil, duygu dünyasının tamamen yeni ve doğrudan temsil biçimini ortaya çıkardığını düşünerek, Süprematistler insan ve genel olarak doğal nesnelerin temsilini doğrudan duyguları (duyguların dışsallaştırılmış yansımaları yerine) ifade edecek yeni semboller oluşturmuşlardır. Malevich çiftçi temsilleriyle de tarımsal algının estetik duygularını iletmek için en iyi araç olarak görmüştür.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Kazimir Malevich, Tarlalardaki köylü kadınlar, 1930, 28,5×43 cm

Sanatta, zamanların ruhunu birçok belirgin açıdan özetleyen ve gelecek nesillerin gözünde bir tür mitolojik statü kazanan kariyerler vardır. Rus ressam Kazimir Malevich'in çağındaki avangard sanatçının tam arketipiydi. Radikal ideallerinin peşinden koştuğu çalkantılı dönemin sunduğu her türlü inanç ve özlemin uç noktalarını tereddütsüz ve sınırsızca benimseyen Malevich, Sanat ve işlevlerine dair bu görüşe göre, sanat eseri, yaşamın ve düşüncenin her alanını kapsayıp etkilemeliydi. Malevich'in anlayışında sanatın misyonu o kadar kapsamlıydı ki, hem aşkın hem de dünyevi hedeflerinin tam olarak gerçekleştirilebilmesinin ancak en eksiksiz soyutlama yoluyla mümkün olduğu görüşü hakimdir. Malevich'in kurduğu harekete Süprematizm adını vermesi şaşırtıcı değil; çünkü sanat için öngördüğü rol, insan çabasının tüm alanlarında evrensel bir üstünlükten başka bir şey değildir.
Malevich'in tarım konulu çalışmaları, Gerçekçilik doktrinine mutlak bir teslimiyeti temsil etmekle kalmaz, aynı zamanda konusu da pastoral görünen ortamda tahıl hasadı yapan köylü kadınlar örneğidir.
Sanatçı, Empresyonizm ve Sembolizm'den Fovizm ve Kübizm'e ve Fütürizme kadar modern sanatın seyrini belirleyen çeşitli stillerden geçerek, kendine özgü bir soyutlama biçimi icat ederek tamamen kendine has bir alana adım atmıştır. Süprematist soyutlamalarda, çağın en özgün soyut resimlerinden bazılarını yaratmakla kalmadı, aynı zamanda günümüze kadar daha sade soyut sanat çeşitleri için kılavuz görevi görmeye devam eden bazı resimsel gelenekler de oluşturmuştur.
Malevich'in estetik bir duyarlılığı, belirli estetik stratejilerin ve araçların başarılı bir temsilcisi olarak ortaya koymanın ve böylece sanatçının yaşamında ve düşüncesinde bu kadar önemli bir yer tutan siyaseti, mistisizmi ve diğer ideolojik yükü en aza indirmenin faydalı bir etkisine sahiptir.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Pieter Bruegel the Elder, Hasatçılar, (1565), 119 x 162 cm

Sanatçının (Hasatçılar) tablosu, mevsimsel spektrumun diğer ucunda, yaz başını (Saman Yapımı) ve yaz sonunu temsil eden konuyu içermektedir. Saman hasadı sıradan insanların temel gıdası olduğundan, buğday hasadı onların yaşamında çok önemli bir rol oynuyordu ve tarım takviminin en önemli ve en yoğun etkinliği olarak bilinmektedir.
Bruegel, resimlerinde elbette kendi öncüllerinden etkilenmiştir. Örneğin, değişen mevsimlere adanmış bir dizi resmin genel konsepti yeni bir şey değildir. Bruegel, kendisi de minyatür sanatçısı olarak eğitim almıştır. Ancak Resimlerin boyutlarını da büyük ölçüde artırarak idealize etmeden, hatta çoğu zaman mizah katarak daha büyük bir gerçekçilik duygusu yaratmıştır.
Hasatçılar: köylüler ve manzara. Bruegel'in mevsimsel resimlerinin tümü arasında, bu resim bu ikisini en etkili şekilde bir araya getirir. Bruegel, bu insanlar olmadan bu manzara imkansızdır, tıpkı bu insanlar bu yer olmadan imkansız olduğu gibi, demek istiyor gibi görünür. Her biri diğerine işlev ve anlam kazandırır.
Resimsel açıdan, Hasatçılar, kompozisyonun gözü ön plandan arka plana, resmin tamamına doğru hareket ettirdiği anlamında, geniş bir manzara sunar. Ancak uzayın ilerleyişi, manzaranın pek çok yorumunda görülen, resim düzlemine paralel doğrusal bir gerileme değildir. Bunun yerine, Bruegel'in uzayı kıvrım kıvrım oyulmuştur; ön plandaki biçilmiş tarla, uzak körfezin puslu grisinde gömülü bir pivot noktasının etrafında daraldığı veya bu noktadan yayıldığı söylenebilecek uzayın en dış halkasını temsil etmektedir.
Hasat edilmiş ve hasat edilmemiş alanların aynı tarlanın ayrılmaz parçaları olduğu iddia edilebilir, ancak bunların ayrı düzlemler olarak ele alınması, görüntünün tamamının görsel ve metaforik yapısını ortaya çıkarmaktadır.

SONUÇ

İnsanın yaşam kültürü için Tarım, sosyolojik ve ekonomi gösterge olmasının öne çıkmasının yanında Estetik duyguların karşılığı olduğu düşüncesi bu çalışmanın ana boyutları olmuştur. Post Empresyonistler gibi Van Gogh'un etkileyici üslubu tarımı tasvir eden çok sayıda resimde

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

kullanılmıştır. Sanatçılar için Üzüm bağları, çiçekler, buğday tarlaları gibi insanın tüm duygularını ifade etmesine olanak sağlayan konulardı. Bu nedenle insanların tarıma ve sanata ihtiyaç duyma nedenleri değişmemiştir. Sanatın boyutu ve algısal yanı değişse de tarımı yansıtan sanatı devam ettirmesi, onun konu olarak kalıcı kullanımında önemli olmasını etkileyecektir. İnsanların peyzajın estetik değerini nasıl algıladıkları hem peyzajın fiziksel özelliklerine hem de bu özelliklerin izleyicide uyandırdığı algısal süreçlere bağlıdır Dolayısıyla, tarım peyzajının estetik değerlendirmesi, düşünce ve duygularla ilişkilendirilir.

Estetik ve tarım ilişkisi, süreçsel olarak düşünüldüğünde toprakla kültürel olarak sağlıklı ilişkilere dayanan kültürel yansımaya yol açmış görünmektedir. Tam anlamıyla sanatın ilham kaynaklarından biri olan olarak tarım, kökleri ekolojik bilince dayalı kültürel sonuçlar olarak düşünülebilir.

KAYNAKÇA,

Fleming John - Honour Hugh (2016), “Dunya Sanat Tarihi“ , Çev :Hakan Abacı, Alfa yayınları
Gombrich e. h. (1997), “Sanatin Öyküsü“, Çev: Ömer Erduran, Erol Erduran, Remzi, 1997

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

TIP FAKÜLTESİ DUVAR RESİMLERİNDE ESTETİK KURGU

Öğr.Grv. Necmi KARKIN
İnönü Üniversitesi Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi
ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-2748-3412
necmi.karkin@inonu.edu.tr 5054967268

ÖZET

Duvar resmi, kültürün ve estetiğin temel öğesi olarak prehistorya dönemi insanı tarafından, mağara iç yüzeylerinde kullanılmış, soyut ve somut imgelerin ve dış gerçeklerin yansıtılması temel alınmıştır. İlk uygarlıkların imgesel şekli olan mağara resimlerinden, günümüze kadar geçirdiği gelişim ve değişim evrelerinin incelenmesiyle dönem özelliklerine göre uygulama teknikleri açısından ele alınmaktadır.

Duvar sanatı gelişen zaman sürecinde insan topluluklarının bir araya gelip oluşturdukları uygarlıkların içerisinde farklı tekniklerde uygulanmış olsa da kültürel ve estetiksel pratikler olarak uygulanmaya devam etmiştir.

Bu çalışmanın konusu İnönü üniversitesi yerleşkesi içerisinde bulunan Tıp fakültesi ve hastanesinin bazı poliklinikleri iç ve dış mekanlarına uygulanan duvar resim örneklerinin gelişen, değişen imge ve anlam açısından sağladığı görsel katkıların incelenmesidir.

Duvar resminin dönemsel olarak tanımlarından ve günümüze kadar kullanım alanları, amaçları ve kullanıldığı teknikler, konular ve stillerden bahsedilmiştir. İnönü üniversitesi yerleşkesinde bulunan mimari yapıların iç ve dış yüzeylerinde yapılan duvar resimlerinin imge, anlam, estetik, tasarım ve duvar ilişkisi bağlamında kültüre ve estetik bilince yaptığı katkılar üzerinden resminin görünür olmasını sağlayan görsel etkileri üzerinde durulmaktadır.

Uygun mimari mekânın iç ve dış yüzeyinde resim yapma, orantılı aktarma ve tasarım yönünden etkileyici konular oluşturmak için teknik anlatımlar yapılmıştır.

Anahtar kelimeler; Tasarım, İç mekân, Duvar Resmi, Estetik Kurgu, İnönü Üniversitesi

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

GİRİŞ

Tıp fakültesi ve hastanesinde bazı polikliniklere Tıp ve Güzel sanatlar fakültesi öğrencileri tarafından sanatçılar genel olarak geleneksel ve modern tıbbı güçlü bir şekilde karşılaştıran imgelerin görsel yansımaları yapılmıştır. Bu projede, stil olarak birbirinden farklı Tıp tarihinin önemli figürleri ve tıp terimleri yansıtılmıştır. Öğrenciler, tarafından uzun süredir çok daha yaygın olarak bilinen, güzel sanatlar için alışılmadık bir konuyu, yani tıp tarihinin konularını ve figürlerini duvar resimlerinde ele almışlardır. Bu kapsamlı çalışmalarda sanat eserlerinin hastaneleri daha insancıl hale getirmek, klinik ortamın kasvetini hafifletmek ve hastalara, personele ve ziyaretçilere samimi ve kalıcı bir etki bırakmak önemli hususlardan biridir. Bu hususlar, etki biçimi bağlamında tıp ve tıp tarihinin sanatsal tasvirleri için bir ortam olarak hastane mimarisinin rolü; mimariyi şekillendiren ve gelecek nesillere tıbbi bilgileri aktaran tematik eserler olarak duvar resimlerinin dönüştürücü potansiyelidir.

Duvar resimlerinin belgesel fotoğraflarında öne çıkan unsur, bu mimari ortamın doğasıdır; bu da sanat eserlerini sanki geleneksel, çerçeveli, duvardan sökülebilir tablolarmış gibi görünmektedir. özellikle de eğitimsel olarak oluşturulmuş faaliyetlerin kurallara dayalı alanlarının sınırında faaliyet gösteren insanı kültür ve tematik olarak etkileyen estetik kuğular olarak tanımlanabilir.

UYGARLIKLARIN BAŞLANGICINDA DUVAR YÜZEYLERİ

Duvar resimleri, Fransa'daki Chauvet ve İspanya'da ki Altamira mağarasındaki binlerce yılına kadar uzanmaktadır. Antik resimlerin bulunduğu tüm dönemlerde, Üst Paleolitik dönem olarak bilinmektedir. Chauvet ve Lascaux farklı görüşlere sahip farklı sanatçılar tarafından resmedilmişti. Fakat hangi çağ veya hangi bölge olduğu fark etmeksizin ince farklılıklar yalnızca temel benzerliğin altını çiziyor. Atlar, bizonlar, insan elleri, Ren geyikleri ve çeşitli kendini tekrar eden ve sürekli karşımıza çıkan geometrik semboller bir mağaradan diğerine kendini tekrar tekrar gösteriyor. Örneğin, atlar Chauvet Mağarası'nda yaygın biçimde resmedilmiş ve mağara boyunca da karşımıza çıkıyor. (Curtis s.27 2017) Bu siluetlerin büyük ölçüde gözledikleri canlıların orantılarının aslına sadık kalarak tasvir ettikleri varsayımına dayanmaktadır; ancak yakınlardaki insan figürlerinin tasvirlerine bakıldığında, sanatçıların bunu her zaman yapmadıkları görülmektedir.

Orta Çağ da gelinen noktada İtalya'da ıslak sıva üzerine duvar resmi yapma tekniği yaygınlaşmaya başlamıştır. Bu bilinen duvar resmi stili Fresko olmuştur ancak modern çağda Meksika duvar resmi sanat akımı haline gelene kadar birçok yöntem ve teknik olarak uygulanmıştır.

Duvar resmi, mimariyle fiziksel bir şekilde bağlantılı olması bakımından diğer tüm resim sanatlarından farklıdır. Renk, tasarım ve tematik yaklaşımın kullanımı, binanın mekânsal oranlarının algısını kökten değiştirebilir. Rönesans'ın büyük sanatçıları, mekân için illüzyonist bir his yaratmaya çalışmışlar ve sonraki Barok döneminin ustaları, duvarları veya tavanları neredeyse tamamen ortadan kaldırıyormuş gibi görünen radikal etkiler elde etmişlerdir. Mimariyle olan organik ilişkisinin yanı sıra, duvar resminin ikinci bir özelliği de geniş kamuoyuna hitap etmesidir. Duvar resimlerinde, duvarın yapısal gereklilikleri ve ifade edilen

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

fikirle bağlantılı olarak, uygun ölçekte sosyal, kültürel ve teolojik içerikte temalar yansıtılmıştır.

Duvar resimleri, sanatı halka ulaştırdığı ve insanları sanat konusunda daha bilinçli hale getirdiği için sanat dünyasında ve çağdaş dünyada vazgeçilmezdir. Duvar resimleri aynı zamanda bir iletişim aracıdır. Halkın bilmesini istediğiniz mesajı iletmek için en etkili tasarım örnekleri olmuştur. Resmin boyutu halkın dikkatini çekecek ve bu da mesajı iletmenin etkili bir yolu olacaktır. Duvar resimleri, özellikle geniş ve gözden kaçması zor resimler oldukları için peyzaj olarak da kullanılabilir. İnsanların dünyaya seslenmelerinin bir yolu olarak yüzyıllar boyunca her bölgede var olmuşlardır.

DUVAR RESMİNDE İMGE ve ANLAM

16. yüzyıl Avrupa'sında, tuval üzerine yağlı boya duvar resimleri için yaygın olarak kullanılmaya başlanmıştır. Sanatçının atölyesinde tamamlanıp daha sonra hedef yerine taşınarak duvara yapıştırılabilmesi pratik bir kolaylık sağlamıştır. Romalılar duvar resimlerini büyük bir ölçüde kullanmışlardır. Pompeii de kamuya ait ve özel neredeyse tüm binaların duvarları ve tavanları, manzara, natürmort ve figürlü sahneler dahil olmak üzere çok çeşitli resimleri içeren, birleşik ve yaratıcı dekoratif desenlerle boyanmıştır. Erzen'e göre, "Batı resim sanatının ilerlemesi büyük ölçüde duvar resmindeki büyük gelişmelerle olmuştur", Erzen, s.490 1997) Bu açıdan bakıldığında duvar resminin mimari ile bütünsel ilişkisi ve yüzeysel olarak geniş ve derinlikli luşu sanatçının gelişimi açısından etkili görünmektedir. Rönesans döneminde Avrupa'da olduğu kadar, duvar resimlerinin sanatçılar tarafından bu kadar yaratıcı bir yoğunlukla ele alındığı başka bir dönem olmamıştır. Genel olarak Erken Rönesans (15. yüzyıl), Yüksek Rönesans (1500-1530) ve Geç Rönesans veya Maniyerist stil (16. yüzyılın ikinci ve üçüncü çeyrekleri) olarak adlandırılır. Etkinliklerin merkezi, çeşitli şehirler ve her bölgede siyasi ve kültürel liderler olarak hakimiyet kuran kişiler ve aileler olmuştur.

Şüphesiz en önemli merkez olan Floransa'da, Masaccio'nun anıtsal figüre odaklanmasıyla başladı; burada, üç boyutlu uzayda sağlam bir şekilde inşa edilmiş formlar, jestler, ışık ve gölgelerle yakından bütünleştirilerek dramatik bir bütünlük yaratıldı. Bu beceri, Paolo Uccello, Piero della Francesca ve Melozzo da Forli gibi sonraki sanatçılar tarafından da fark edilmiş ve geliştirilmiş görünmektedir.

Yüksek Rönesans, muhteşem projeleri genellikle yarım kalan veya başkaları tarafından tamamlanan büyük şahsiyetlerin hakimiyetindedir. Leonardo da Vinci'nin zengin ve evrensel dehası, en önemli iki duvar resmi projesinde gösterilen figürlerin dramatik hareketleri ve içeriğin gerilimli psikolojik yorumunda en iyi şekilde ortaya çıkmaktadır: Floransa'daki Palazzo Vecchio'da bulunan Anghiari Savaşı ve Milano'daki Santa Maria delle Grazie'de bulunan ünlü Son Akşam Yemeğidir.

Raphael, önceki yüzyıl boyunca denenen tüm form, uzay ve dekoratif bütünlük sorunlarının en mükemmel dengesini ve bütünleşmesini temsil etmektedir. 17. yüzyıl Barok tarzındaki duvar süslemelerinin gelişimini iki faktör belirlemektedir. Avrupa genelinde yönetici aristokrasinin saraylarına ve evlerine, toplumun kültürel yaşamının merkezleri olarak verilen önemdir. Bu stilin kökleri, Rönesans ustalarının eserlerinde yeniden bulunabilir, ancak yeni kurulan Akademi tarafından yorumlanmış ve öğretilmiştir. Bu stilin gelişimi, Annibale Carracci'nin Roma'daki Palazzo Farnese'nin alegorik dekorasyonundan, Domenichino, Pietro da Cortona ve Andrea Pozzo'nun giderek daha ayrıntılı hale gelen duvar ve tavan fresklerine kadar izlenebilir.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Bu fresklerde, kısaltılmış figürlerin ve perspektifin dramatik hareketi, mimariyle harmanlanarak tamamen birleşik ve sonsuz bir uzay illüzyonu yaratır. Dekoratif açıdan en üretken ve gerçekten de en önemli tek Barok sanatçı, Peter Paul Rubens'tir. Rubens'in duvar halıları, tarihi resimler hem üretken dehasının evrenselliğini hem de uluslararası kabulünü yansıtmaktadır.

18. yüzyılın sonlarında ve 19. yüzyıl Avrupa'sında, stil veya teknikte neredeyse hiç gelişme olmamıştır. Ancak 20. yüzyılda, duvar resmi dekorasyonu üç ana aşamada güçlü bir şekilde yeniden ortaya çıkmıştır. Bunlardan biri, Paris'teki Kübist ve Fauvist grupların deneysel şövale resimlerinden kaynaklanan ve Pablo Picasso, Henri Matisse (Vence, Fransa'daki şapel), Fernand Léger, Joan Miró ve Marc Chagall'ın (Paris Operası ve Lincoln Center, New York City'nin dekorasyonları) büyük projelerine dönüşen daha soyut ve ekspresyonist formdur. İkinci aşama, Meksika'daki José Clemente Orozco, Diego Rivera, David Alfaro Siqueiros ve Rufino Tamayo'nun dikkat çekici fresk serileriyle gelişti. 20. yüzyılın mimari tasarım ve yapı kavramlarının kabul görmesiyle, kamu binalarında geniş bir coğrafi alana yayılması ve hem bireysel hem de deneysel ifade biçimlerine ve sosyal ve politik sorunların yorumlanmasına tanınan özgürlük, duvar resmi dekorasyonuna sanatsal bir ivme kazandırmıştır.

MODERN HAYAT VE DUVAR RESİMLERİ

20. yüzyılda duvar resimleri, sanatın öncelikle estetik bir ifade biçimi olarak algılanmasının ötesine geçen sosyo-kültürel amaçlara hizmet etmiştir Meksikalı duvar ressamı Diego Rivera'nın eserleri bu konuda ünlü bir örnektir. Sanatçı, "Vasconceles'in himayesindeki diğer iki kişi Alfaro Siqueciros ve Jose Clemente orozco, yeni "Duvar" hareketinde (Muralist Hareket" onunla birlikte çalıştı". (Bell s.401 2009) Onun duvar resimleri, ulusal kimlik, kültür ve miras konularını ele alan duvar sanatının en önemli örneklerinden biri olarak kabul edilmektedir. Tarihsel olarak sanat, büyük ölçüde müzeler ve galeriler gibi herkesin erişemeyeceği mekanlar bağlamında ele alınmıştır. Son yıllarda duvar resimlerinin giderek daha popüler hale gelmesiyle, olumlu etkiler çok daha geniş bir kitleye ulaşmaktadır.

Duvar resimleri kamusal alana yerleştirildiğinde, yerel topluluğun bu eseri ücretsiz ve kolayca deneyimlemesi için bir fırsat yaratır ve sanatı meslek haline getirmemiş insanların sanatla tanışmasını önündeki birçok engeli ortadan kaldırır. Sanata maruz kalmanın bilişsel ve estetik işlevleri geliştirdiği ve izleyiciden bilinçaltında hızını kesmesi, derin bir nefes alması ve hem kendisiyle hem de algıladıklarıyla daha fazla bütünleşmesi sağlanmaktadır.

Kendini ifade etme yeteneği, başkaları tarafından anlaşıldığını ve kabul edildiğini hissetme duygusunu güçlendirebilir. Bu tür bir etkileşim, sosyal bağları derinleştirir ve ilişkilerin kalitesini artırarak toplumu içten dışa güçlendirir. Birçok duvar resmi, bir topluluğun kültürünü yansıtmaktadır. Bu resimler, topluluk üyelerinin değerlerini temsil eden hikâyeler anlatır ve tarih ile geleneklerin korunmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Duvar resmi yapımına iş birliği içinde katılma fırsatları olduğunda, topluma doğrudan faydalar sağlamaktadır. Ortak bir hedefe katılmak ve birlikte çalışmak, esere aidiyet ve bağ hissi yaratmaktadır. Duvar resimlerinin geniş stil yelpazesi, gerçekten de yeni yaratıcı yollar açabilir ve insanları dünyaya farklı bir bakış açısıyla bakmaya teşvik etmektedir. Kamusal alanlardaki duvar resimleri, internete bağlı olduğumuz ancak birbirimizle kopuk kaldığımız zamanlarda ortak çalışma şansı oluşturarak iş birliği duygusu geliştirmek ve çalışma sürecinde izleyicilerle yüz yüze iletişim kurma ortamı da sağlanmış olunmaktadır. Burada Mimari ile resim arasındaki

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

bağı modernize eder: bu, çağdaş sorunların estetik kriterlerine ve kompozisyon unsurlarına yönelik modernize edilmiş plastik entegrasyondur. Mimari bütünlüğüne dayalı olarak, halkın yararına disiplinler arası bir sanat ortamı oluşturulmaktadır. Çağımızda Duvar resimleri, şehir duvarlarını süslemek ve monoton yüzeyleri yerel kültürün ve topluluk ruhunun canlı yansımalarına dönüştürmek için kullanılmıştır. Duvar resimleri, genellikle kamusal alanlarda duvarlar veya diğer geniş yüzeyler üzerine doğrudan yapılan büyük ölçekli sanat eserleridir. Bu resimler çok çeşitli üslupları, teknikleri ve temaları kapsayabilir ve genellikle çarpıcı bir görsel etki yaratmak üzere tasarlanır. Sanatçılar yaptıkları uygulamalarda artık çevresel sorunlardan kişisel öykülere kadar daha geniş bir konu yelpazesini ele alarak diyalogları tetikleyen, izleyicileri sorgulamaya ve çevrelerindeki dünyayla etkileşime girmeye teşvik eden güçlü bir araç haline geldi. Sanatçılar artık çalışmalarını anında paylaşarak, yakın çevrelerinin çok ötesindeki izleyicilere ulaşabiliyor. Duvar resimleri duvar yüzeyine göre ölçeklendirildiği için genellikle büyük ölçekli eserlerdir. Bu nedenle duvar resimleri, farklı kitlelerde yankı bulan, yorum ve düşünmeye davet eden nesnel bir bakış açısı sağlamaktadır.

Duvar resimleri, kentsel manzaraları bir topluluğun nabzını yansıtan dinamik tuvallere dönüştürme gücüne sahiptir. Toplumsal sorunları vurgulamanın yanı sıra yerel kültürü, tarihi ve çeşitliliği de kutlayarak sakinler arasında gurur ve birlik duygusunu beslemektedir. Ayrıca doğası gereği erişilebilir ve herkesin görebileceği bir sanattır. Bu nedenle, şehirler geliştikçe, duvarlarındaki duvar resimleri hem toplumsal dinamikleri yansıtan aynalar hem de bir topluluğun kolektif hayal gücüne açılan pencereler işlevi görmektedirler. Özünde yaratıcılığın, çeşitliliğin ve çağımızın öykülerini şekillendirmede görsel hikâye anlatımının estetik yansımalarıdır.

SAĞLIK MEKÂNI TASARIMINDA DUVAR RESİMLERİ

Duvar resmi, tıbbi bağlamda yalnızca dekoratif bir öğe değil; sanat etkinliklerinin/uyaranlarının duygu uyandırma, bilişsel uyarım, sosyal etkileşim ve davranışsal yönlendirme gibi bileşenlerle psikolojik–fizyolojik–sosyal yanıtların da sağlık çıktılarıyla ilişkilidir.

Sanatın tıbbın değişen tarihini resim sanatında yansıtan Albrecht Dürer, Gan Bozong, William Hogart, Nicolas Guerard Genç, Thomas Eakins, Paplo Picasso, Rembrandt van Rijn, Gabriël Metsu ve Ferdinand Hodler gibi birçok sanatçı olmuştur. Sanat ve tıp arasındaki ilişki 16 yüzyılda Bilim ve tıp üzerinde etkisi olan en ünlü sanatçılardan biri, bilim insanı ve mühendis Leonardo da Vinci'dir. Dönemi boyunca sayısız diseksiyon gerçekleştiren da Vinci, insan anatomisini ve fizyolojisini gözlemiştir. Bu sanatçıların eserlerine baktığımızda, sanatın tıp alanındaki değişen bilimsel ve kültürel anlayışları yansıttığını anlamaya başlayabiliriz. Leonardo da Vinci, otopsiler, anatomik çizimleri ve açıklamalarıyla, ölümünden yıllar sonra tıp alanına büyük katkı sağlamıştır.

Vinci ve kendinden sonra yaşamış birçok sanatçının çizim pratiklerine bakıldığında tıp ve sanat arasındaki güçlü uyumun çizimler, renklendirme ve tarzlar aracılığıyla sağlandığını göstermektedir. Leonardo okuduğu bir şeye, gözüyle görmediği sürece inanmıyordu. Ne zaman bir sorunla karşılaşsa, bu konudaki bir otoriteye başvuracak yerde, o sorunu kendi deneyleriyle çözmeye çalışıyordu. Doğada, onu n merakını uyandırmayan, dehâsını kamçılamayan hiçbir şey yoktu. Otuzdan fazla kadavra keserek insan vücudunun gizlerini araştırdı (Gombrich s. 194 1994) Sanatçıların anatomi ve kadavra çizimleri öğrenmeyi kolaylaştırarak ve bir bütünü daha anlaşılır parçalara bölerek, çoklu perspektifleri sunmak için etkili bir araç olarak işlev

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

görmüştür. İnönü Üniversitesi Tıp fakültesi ve hastanesinin Nöroloji, Çocuk endokrin, KBB, Karaciğer hastanesi ve Tıp fakültesi duvar yüzeylerine Kadavra, İbn-i Sina ve Galenos, Beyin Haritaları, göz ve Tıp bilginlerini yansıtan minyatürler (Görsel.2) yapılmıştır. Poliklinik türlerine göre ise kendi konularına uygun görseller duvarlarda uygulanmıştır. Tıp ve Güzel sanatlar ve tasarım fakültesi öğrencilerinin katkı sağlayarak yapılan bu çalışmalarda iki yönden uygulanmıştır. Birincisi, Tıp literatüründe yer alan terimler (kadavra) ve önemli Tıp bilginlerinin (Galenos ve İbn-i Sina) (Görsel.1)temsilleri gerçekçi olarak yapılmıştır. Diğer uygulamalar iste Öğrencilerin fikirleri sonucu tematik olarak ele alınmış konular olmuştur. Bu aktivite öğrenciler için eğlenceli, iş birliğine dayalı ve duygusal veya fiziksel durumların yoğunlaştığı zamanlarda ise dikkat dağıtıcı bir unsur ve şimdiki anı kontrol altına alıp kendini ruhsal olarak rahatlatmak için araç olmuştur. Bu duvar resimleri sayesinde, bazı tıbbi konuların görselleri hastane ziyaretçileri için ve sanat alanı dışındaki kişilere (hastalar için) etkileyici görsel bir bakış açısı sunmaktadır.

Bu sayede, bu mekanlara gelenler hastane ortamında estetik değerleri olan görselleri görmüş olacaklardır. Aynı zamanda öğrencilerin eğitim ve öğrenimlerinin bir parçası olmaktadır. Özellikle Çocuk polikliniklerine yapılan duvar resimleri tedavi gören çocukların hastane ortamında mutlu olmaları konusunda katkılar sağlamıştır. Duvar resimleri, tıp bilimleriyle üç ana kesişmektedir: a) bilgi ve değerlerin görselleştirilmesi (tıp tarihi rol oynamış figürler), b) öğrenmenin mekânsallaştırılması (anatomi/klinik düşünme için hatırlama görselleri, dikkat düzenleme ve görsel okuryazarlık), c) psikososyal ve fizyolojik etkileme (stres azaltımı, pozitif dikkat dağıtma, kontrol duygusu ve aidiyet gibi mekanizmalar üzerinden hasta/çalışan deneyiminin geliştirilmesi). Bu çerçeve, antik dönemden günümüze uzanan örneklerde süreklilik göstermektedir.

Görsel.1, Tıp Bilginleri (Galenos-İbn-i Sina), 168x228cm

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Görsel.2, Tıp Bilginleri-Minyatürler, 170x200cm

Görsel.3, Nörolojik Renkler, 145x190cm

UYGULAMA ÖLÇÜTLERİ VE İÇ YÜZEYLER

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

İç yüzeyler taban tavan ve standart yatay/dikey uzunluklara sahip yerlerdir. Her iç yüzeydeki duvarda sıva, dönüşüm astarı, zemin boyası, uygun doku, dayanıklılık, temizlene bilirlik, rutubete karşı mukavemet özelliklerine dikkat edilmektedir. İç yüzeyler yapılacak resme göre iskele, masa ve taşınabilir merdivenler kullanılmaktadır. İç yüzeyde genellikle kapı ve pencere olmayan yerlere resim yapılması tercih edilmektedir. Tıp fakültesi binasında yapılan çalışmalar arasında boşluklar bırakılarak, resimlerin daha kolay izlenmesi sağlanmıştır.

DIŞ YÜZEYLER

Yapıların dış yüzeyleri iç yüzeylerine göre daha aktif (Güneş ışığı, rüzgâr, yağmur vb) etkilere açıktır. Bu bağlamda dış yüzeye göre üretilen boyalar örtücü özelliği ve doğal etkilere karşı mukavemet gücü daha yoğundur. Dış yüzeylerin boyutları mimari yapıya göre değişmektedir. Duvar resmi duvarın boyutlarına göre ölçeklendirilmektedir. Resim yapılacak yüzey normal insan boyundan daha fazla uzunluğu ve genişliğe sahipse duvar iskelesi kurularak yapılmaktadır.

YÜZEY NİTELİĞİ-BOYA İLİŞKİSİ

Yüzey ışık almalı ve nemli olmamalıdır. Sıvanın çatlak ve dökülmüş olmaması gereklidir. Çatlak ve dökülmüş sıva tekrar kendi malzemesiyle yenilenmelidir. Boya seçimi genellikle su geçirmeyen, kir tutmayan mat plastik boyalardan oluşmaktadır. Bu boyalar yüzeyin renk ve dokusunu örten ve değiştiren Örtücü Boyalardır. Bu boyalar su bazlı olduğu için kullanımı sırasında uygun kıvamda olmalıdır. Fırça boyaya temas ettiğinde fırçadan anında dökülmeyecek yoğunlukta hazırlanması ve kullanılması gereklidir. Resmin görsel yansıması binanın Fiziksel, İşlevsel ve Biçimsel Özellikleri görsel etkilerini öne çıkarmaktadır.

SONUÇ

Güncel akademik projelerde sağlık ortamlarında görsel sanatın izlenmesine ilişkin kanıtların genel olarak olumlu yönde gelişmektedir. Duvar resmi odaklı çalışmalar (ör. pediatrik servislerde ve nöroloji ünitelerinde) fizyolojik stres göstergeleri ve davranışsal sonuçlarda anlamlı iyileşmelere işaret eden bulgular sunmuştur.
Tıp fakültesinde yapılan duvar resimleri, bilgi aktarımı"ndan çok öğrenme ekolojisi kurma işlevi görür: öğrenenin dikkatini düzenler, mekânsal hafızaya yerleşen ipuçları üretir, mesleki kimlik ve etik çerçeveyi görünür kılar, kompleks bilgiyi (anatomi/klinik akıl yürütme) görsel olarak anlamlandırmaktadır. Bu işlevler hem tarihî örneklerde (anatomi tiyatrolarında tavan/duvar resimleri) hem de çağdaş kampüs uygulamalarında izlenebilir.
Çağdaş örneklerde duvar resimleri, kimi zaman doğrudan anatomi çizimleri olmaktan ziyade anatomi-etik özbakım gibi temaları bir araya getirerek "uzun süreli diseksiyon emeği" nin duygulanımsal yükünü dengelemeye çalışır. Benzer biçimde bir tıp fakültesi öğrenciler ve ziyaretçiler için bir "kurumsal gelişim haritası" ve ilham kaynağı olarak kurgulanmıştır.
21. yüzyılda tıp okullarında ve hastanelerde duvar resimleri, tıp tarihini ve profesyonel değerleri mekâna işleyen "kurumsal pedagojik nesne"ye dönüşmüştür. Diğer yanda, "kanıt-tabanlı tasarım" ve "sanat–sağlık" literatürü, görsel sanatın izlenmesi/katılımının ölçülebilir çıktılarla ilişkilendirilebileceğini gösteren araştırma programlarını güçlendirir.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Hastane/sağlık yapısında duvar resminin etkisi, stres ve kaygı yönetimi, çocuk ve yaşlı gibi hassas gruplarda davranışsal uyum, mekânsal okunabilirlik, çalışanın refahı, kurumun değer anlatısı Görsel estetik için önemli avantajlardır.
Görsel sanatın hastanelerde genel olarak olumlu algılandığı ancak kanıt kalitesi, renk/aydınlık/doygunluk gibi özelliklerin kaygı ve sakinlik üzerinde aracılık edebileceği vurgulanmıştır.
Hastane odasında görsel tercihler gibi kişiselleştirme girişimlerinin, hastada kontrol duygusu ve pozitif dikkat dağıtma üzerinden iyileşme sürecine anlamlı bir katkı sunmaktadır. Bu uygulamalar, hastane yapılarındaki duvar resimleri, bakım eylemini görünür kılarak hem kurum kimliğine hem de pratik organizasyona dair ipuçları üretmektedir.

Kaynakça

Bell Julian (2009), "Sanatın Yeni Tarihi", Çev: Rana Gürtuna-Nurçin İleri-U. Ceren Ünlü Ntv yayınları
Curtis Gregory (2017), "Mağara Ressamları", Çev; Hilal Dikmen, Redingot Kitap
Erzen Jale N. (1997), "Duvar Resmi", Eczacıbaşı Sanat Ansiklopedisi, Cilt-1, Yem yayınları
Gombrich E.H. (1994), "Sanatın Öyküsü", Remzi Kitabevi, Çev: Erol Erduran-Ömer Erduran

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

MİMARLIK ve SERAMİK ARAKESİTİNDE DİJİTAL SERAMİKLER

Dr. Saadet Pınar İÇEMER
Çankaya Üniversitesi, Ortak Dersler Bölümü,
pinaricemer@cankaya.edu.tr- ORCID ID: 0000-0002-6899-9661
Öğr. Gör. Dr. Elif TOLUN
Çankaya Üniversitesi Ortak Dersler Bölümü
eotolun@cankaya.edu.tr ORCID ID: 0000-0003-4384-3799

ÖZET

Çağdaş dünyada sadece son elli yılı düşünüldüğünde bile, teknolojinin giderek artan hızdaki gelişimi ve bu sürecin çıktılarının sanattan savunma sanayine, mimarlıktan gündelik hayata kadar pek çok alanın başat bir parçası haline geldiği görülmektedir. Gelişen teknoloji unsurlarından biri olan üç boyutlu yazıcılar, seramik ve mimarlık sanat disiplinleri özelinde değerlendirildiğinde tasarımcılara üretim, biçimlendirme, malzeme ve zaman yönetimi gibi konularda avantajlar sunmaktadır. Üç boyutlu yazıcılarda kil kullanımı başlangıçta endüstriyel seramik alanında ortaya çıkmış olsa da, sağladığı biçimsel özgürlük ve zihindeki imgelerin doğrudan forma aktarılabilmesi sayesinde sanatsal seramik alanında da kendine yer bulmuştur. Geleneksel model kalıp, elde serbest şekillendirme ve oyma-kazıma, yontma, kuriniku gibi eksiltmeli yöntemlerin aksine, üç boyutlu yazıcılarda katmanlı bir yapı oluşturarak eklemeli üretim gerçekleştirilmektedir. Bilgisayar destekli bu üretim yöntemi, karmaşık formların geleneksel tekniklere kıyasla daha kısa sürede ve yüksek hassasiyetle üretilebilmesine olanak tanımaktadır. Öte yandan, bir yapı malzemesi olarak kilin üç boyutlu yazıcılarla kullanımı; mimarlık alanında duvar, cephe ve yapı blokları gibi bileşenlerde estetik, yenilikçi ve sürdürülebilir çözümler sunabilmektedir. Bu çalışmada; malzeme olarak kil kullanan üç boyutlu yazıcıların seramik sanatı ve mimarlık üzerindeki etkileri ile kullanım olanakları incelenmektedir. Ayrıca, üç boyutlu yazıcı teknolojisini kullanan seramik sanatçıları ve mimarların eserlerine yer verilerek konu multidisipliner bir bakış açısıyla değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Mimarlık ve seramik, üç boyutlu yazıcılar, dijital seramikler.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

DIGITAL CERAMICS at the NEXUS of ARCHITECTURE and CERAMICS

ABSTRACT

Even a brief consideration of the past fifty years in the contemporary world reveals the accelerating pace of technological advancement and the extent to which its outputs have become integral to a wide range of domains, from art to the defense industry, and from architecture to everyday life. Among these developments, three-dimensional (3D) printing technologies, when examined within the disciplines of ceramics and architecture, provide significant advantages to designers in terms of fabrication processes, form generation, material utilization, and time efficiency. Although the use of clay in 3D printing initially emerged within the field of industrial ceramics, it has increasingly gained prominence in artistic ceramic practices due to the formal flexibility it affords and its capacity to translate conceptual imagery directly into physical form. In contrast to traditional subtractive techniques—such as mold making, freehand modeling, carving, scraping, sculpting, and *kurinuki*—3D printing operates through an additive manufacturing process based on the successive layering of material. This computer-aided production method enables the precise and efficient realization of complex geometries that are often difficult or time-consuming to achieve through conventional techniques. Furthermore, the application of clay as a construction material through 3D printing technologies presents novel opportunities for the development of aesthetic, innovative, and sustainable architectural components, including walls, façades, and modular building elements. This study investigates the impact and potential applications of clay-based 3D printing technologies in ceramic art and architecture. In addition, the subject is approached from a multidisciplinary perspective through the inclusion and analysis of works by ceramic artists and architects who employ 3D printing technologies.

Keywords: Architecture and ceramics; three-dimensional printing; digital ceramics.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

1.GİRİŞ

Üç boyutlu yazıcı teknolojilerinin yapı üretim süreçlerine entegrasyonu, yalnızca üretim tekniklerinin dönüşümüne değil, aynı zamanda mimari form üretiminde yeni arayışların ortaya çıkmasına da zemin hazırlamaktadır. Katmanlı üretim ilkesine dayanan bu yaklaşım, eksiltmeye dayalı geleneksel yöntemlerin aksine malzemenin kontrollü bir biçimde biriktirilmesi yoluyla karmaşık geometrilerin yüksek doğruluk ve tekrarlanabilirlik ile üretilebilmesine olanak tanımaktadır. Bu durum, özellikle parametrik tasarım süreçlerinin, algoritmik modelleme tekniklerinin ve serbest biçimli yüzeylerin uygulama alanını genişleterek, mimarlık ve seramik disiplinlerinde yeni bir biçimsel ve kavramsal ifade alanı oluşturmaktadır.

Bununla birlikte, üç boyutlu baskı teknolojilerinin yapı ölçeğinde uygulanabilirliği, yalnızca tasarım ve üretim olanakları bağlamında değil, aynı zamanda yapısal performans ve mühendislik kriterleri açısından da kapsamlı bir değerlendirmeyi gerekli kılmaktadır. Özellikle sismik açıdan aktif bölgelerde, katmanlı üretimle elde edilen yapıların mekanik davranışları, katmanlar arası aderans özellikleri, malzeme süreksizlikleri ve özgün geometrik kurgularının yapısal bütünlüğe etkileri kritik önem taşımaktadır. Geleneksel betonarme sistemlerin sismik davranışı literatürde geniş ölçüde tanımlanmış olmakla birlikte, üç boyutlu baskı betonun kendine özgü üretim parametreleri, bu yapıların performansının yeniden değerlendirilmesini zorunlu kılmaktadır.

Bu çalışma, dijital mimari baskı teknolojilerinin seramik sanatı ve mimarlık disiplinlerindeki kullanımını, farklı coğrafyalarda gerçekleştirilmiş seçili uygulama örnekleri üzerinden incelemeyi amaçlamaktadır. Japonya'da geliştirilen 3D-Pod yapısı, Fransa'da inşa edilen YHNOVA konutu ve Hollanda'da Studio RAP tarafından gerçekleştirilen seramik cephe uygulamaları gibi örnekler aracılığıyla, eklemeli üretim teknolojilerinin tasarım, malzeme ve üretim süreçlerine olan etkileri analiz edilmekte; söz konusu teknolojilerin estetik, yapısal ve sürdürülebilirlik bağlamındaki potansiyelleri disiplinler arası bir perspektif doğrultusunda değerlendirilmektedir.

2. DÜNYADAN DİJİTAL MİMARİ BASKI ve ÜÇ BOYUTLU YAZICILARLA ÜRETİLMİŞ UYGULAMALAR

2.1. 3D-POD- JAPONYA

Alışılmış yapı üretim yöntemleri ile kıyaslandığında üç boyutlu mimari baskı kendi içinde avantaj ve dezavantajlara bulunan bir alandır. Deprem riski yüksek ülkelerde ise standart izinleri alabilmek özellikle zorlu süreçler gerektirmektedir. Obayashi Şirketi, Japonya'da mevcut durumu değiştiren bir bina tasarlamıştır. 3d-pod adı verilen Yapı Teknoloji Araştırma Enstitüsü'nde üç boyutlu yazıcı kullanarak çimento bazlı malzemelerden yapılmış ve Arazi, Altyapı, Ulaştırma ve Turizm Bakanlığı'ndan yapı standartları kapsamında sertifikalandırılan ilk bina olma özelliğini taşımaktadır (Obayashi Corporation, 2023).

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Geleneksel beton tasarımlarının sismik davranışı kapsamlı biçimde bilinmektedir; buna karşın üç boyutlu baskı beton, katmanlı imalat süreçleri, kendine özgü malzeme nitelikleri ve sıra dışı geometrik formlar gibi yeni parametreler ortaya çıkarmaktadır. Bu bağlamda, söz konusu değişkenlerin deprem etkileri altında yapıların taşıyıcı bütünlüğünü ne şekilde etkilediğinin analiz edilmesi büyük önem arz etmektedir.

Japonya'da inşaat ruhsatı alan, depreme dayanıklı, robotik mimari baskı örneği olan 3d-pod'da yer üstü yapı bileşenlerinin tamamı yerinde basılmıştır. Bunlara ek olarak tam anlamıyla çalışan bir bina olabilmek için gereken elektrik tesisatı, sıhhi tesisat, klima sistemleri ve bina içi yalıtım gibi alt yapı koşulları sağlanmış ve kamunun kullanımına açılmıştır (Obayashi Corporation, 2023).

Görsel 1-2: 3d-pod robotik mimari baskı ile üretilmiş gösterim binasının perspektif görünümü. Ve iç mekana genel bakış.Obayashi, 2023. https://www.archdaily.com/1001512/3dpod-pavilion-obayashi Fotoğraflar: Satoshi Shigeta. Erişim tarihi: 26.04.2026

Tasarım yaklaşımında en az malzeme kullanımı ile maksimum alana ulaşabilmek hedeflendiğinden formun kapsül benzeri olmasına karar verilmiş, hacim optimizasyonu ve yüzey alanının en aza indirilmesi amacı ile bilgisayar destekli programlar yardımı ile kabuk tasarlanmıştır.

Botanikten, mimarlığa ve teknoloji ürünlerine kadar farklı alanlarda, bütüncül ve kompakt birim tasarımını anlatmak amacı ile tercih edilen bir terim olan 'pod' kelimesi (OED, 2026) aynı zamanda bitkilerde tohumları çevreleyen yapıyı da ifade eder. Bina duvarlarının kozaya benzeyen geometrisi ve yüzey karakteristiği üç boyutlu yazıcı üretimine özgü oluşu gibi birçok kapsayıcı sebeple tasarım ismi için seçilmiştir.

Heykelsi form, son derece dokunsal bir iç ve dış yüzey kaplamasına sahip olan bina, patenti Obayashi firmasına ait özel bir harç ile üretilmiştir. Tescilli harç malzemesi 'Slim-Crete' ; oda sıcaklığında sertleşmekte, 180 N/mm basınç dayanımı vermektedir. Ayrıca 8.8 N/mm^2 çekme dayanımı ve 32.6 N/mm^2 eğilme dayanımı sağlamaktadır. Çelik liflerle karıştırılmış bu harç, yüksek çekme ve esneklik mukavemetine ek olarak 260 mm'lik yayılma katsayısına ve kendiliğinden sıkışma özelliğine sahiptir (Obayashi Corporation, 2023). Yüksek mukavemetli fiber takviyeli beton sayesinde sıradan beton donatı çubuklarına ihtiyaç kalmamakta ve üç boyutlu baskının avantajlarından biri olan serbest biçim potansiyelinden en üst seviyede faydalanılmaktadır.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

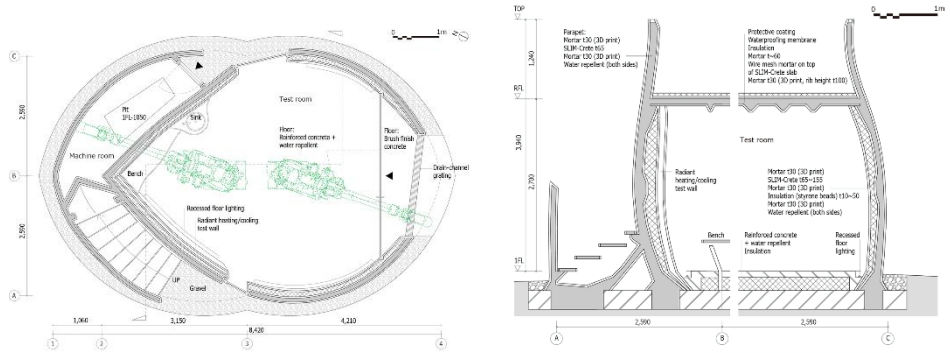

Görsel 3-4: 3d-pod robotik mimari baskı ile üretilmiş gösterim binasının plan ve kesit görünümü. Obayashi, 2023. https://www.archdaily.com/1001512/3dpod-pavilion-obayashi
Fotoğraflar: Satoshi Shigeta. Erişim tarihi: 26.04.2026

3d-pod projesi ile sismik açıdan aktif bölgelerde üç boyutlu baskı beton yapılar için güvenlik standartlarının ve tasarım kılavuzlarının geliştirilmesine katkı sağlanmaktadır. Bu mimari yaklaşım, katmanlar arası bağlanma stratejileri ve donatı entegrasyonu gibi sismik performansı optimize eden tasarım parametrelerinin belirlenmesinde önemli rol oynamaktadır.

Mart 2023'te tamamlanan bu çalışma üç boyutlu baskıyı içeren yapı yönetmeliklerinin şekillenmesine etkide bulunarak, bir anlamda kamu güvenliğini daha yüksek bir seviyeye taşıma çabasındadır.

2.2. YHNOVA-FRANSA

Eylül 2017'de Nantes Üniversitesi, Nantes Metropole ve ortakları yerinde inşaa edilebilir bir sosyal konut projesi tamamlamışlardır. "YHNOVA" adı verilen proje eğrisel duvar yüzeyleri, köşe çözümleri, geniş pencere ve kapı boşlukları gibi karmaşık mimari bileşenlerin yanı sıra, 95 m^2 kullanım alanına ve beş hacimden oluşan plan kurgusuna sahiptir. Patenti Nantes Üniversitesi'ne ait Batiprint3D teknolojisi ile üretilen projede alışılmışın dışında olan yenilikçi bir duvar sistemi kullanılmıştır. Farklı disiplinlerdeki araştırma ekiplerinin uzmanlıklarını birleştirerek çalışmaları sonucunda geliştirilen duvar sistemi üç katmandan oluşmaktadır (YHNOVA, 2017).

Önerilen teknoloji çok eklemli robotik baskı ile doğrudan şantiyede üretime olanak tanımaktadır. Robot kollar poliüretan köpüğü malzeme stabilizasyonu sağlayarak 40-110 cm'lik bölümler halinde bastıktan sonra ara katmana titreşim gerektirmeyen kendiliğinden sıkışan beton doldurulmaktadır. Oluşturulan sandviç duvar sisteminin gerekli mukavemete ulaşabilmesi için beton katmanına çelik takviye eklenmiştir. Malzeme biriktirmeyi içeren yöntem ile bina için ısı köprüsü oluşturmayan yalıtım sağlanmış olmaktadır (Furet vd. 2019).

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Görsel 5-6-7: Üç katmanlı duvar sistemi ve robot kol görüntüsü. YHNOVA sosyal konut genel görünümü.. YHNOVA, 2017. https://batiprint3d.fr/wp-content/uploads/2018/03/NM_YHNOVA_DossierPresse_FR_03-18.pdf Erişim tarihi: 26.04.2026

İnşaat süresini kısaltan, inşaat işletme ve maliyetlerini düşüren, fiziksel zorlanmaları ve tehlikeli pozisyonlardan oluşan riskleri azaltarak iş güvenliğine katkıda bulunan mobil robotik sistemin kullanımı sektör için önem taşımaktadır. LS2N ve GeM laboratuvarlarının ortak çalışması olan BatiPrint3D'nin amacı uygun fiyatlı, arazi koşullarının kısıtlama olmaktan çıktığı, uygun fiyatlı, düşük bakım maliyeti gerektiren, hızlı ve yerinde üretimi mümkün konutlar tasarlamaktır (Al-Tamimi vd. 2013).

2.3. KNITWEAR CERAMIC HOUSE –HOLLANDA

Hollandalı tasarım firması Studio RAP, Amsterdam'ın lüks alışveriş caddesi olan P.C. Hooftstraat'ta üç boyutlu baskı, algoritmik tasarım ve el işçiliğinin bileşkesi olan bir mağaza cephesi tasarlamıştır. Tasarım problemi çalışılırken sokağın tarihi dokusu ve bitişik nizam yapıların kimliği dikkate alınmış, komşu binalara aykırı kalmayacak ancak aynı zamanda çağdaş ve modern bir tasarım diline sahip cephe görüntüsüne ulaşılması hedeflenmiştir. Tasarımın çevre ölçeğini yansıtması ve içinde bulunulan sokağın görsel karakteristik özelliklerini devam ettirebilmesi için cephe, komşu binaların cepheleri ile hizalanmış ve üç bölüme ayrılmıştır.

Üç sütun ve bir arşitavdan oluşan kaidenin yüksekliği 4.5 metredir ve yeterli açıklık oluşturulabilmesi için vitrin geriye çekilmiştir. Butik olarak hizmet verecek mağazanın sektörel temasına gönderme yapan seramik birim yüzeyleri, örgü tekstilinin detaylarını ve dokularını yansıtacak şekilde tasarlanmıştır. Örgünün kıvrımlı yapısından, karmaşık ve sıcak iplik kompozisyonlarından ilham alınarak oluşturulan tematik cephe sayesinde mağaza kimliği vurgulanmış ve güçlendirilmiştir (Studio RAP, 2022).

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

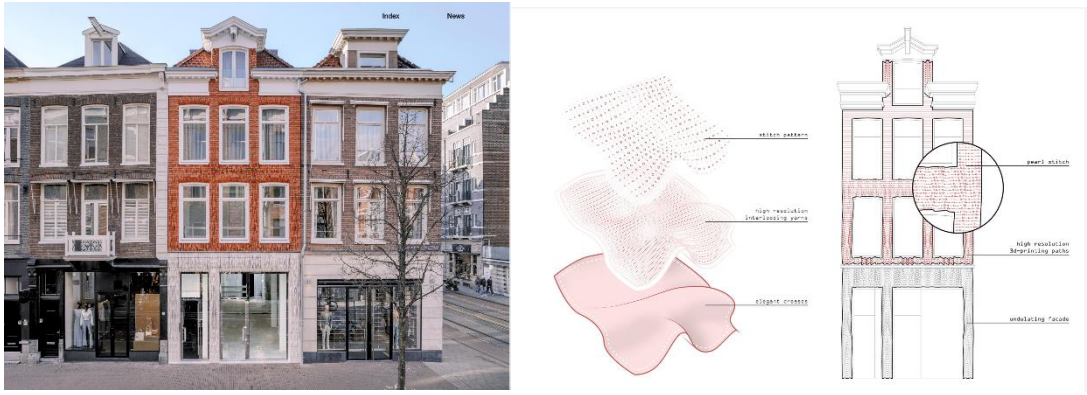

Görsel 8-9: Ceramic House mağazasının bitişik nizam yerleşimdeki konumu ve cephe katmanlarının detay çizim gösterimi. Studio RAP, 2022. https://studiorap.nl/Ceramic-House Fotoğraflar: Studio RAP/ Riccardo De Vecchi. Erişim tarihi: 25.04.2026

Tasarım firmasının bünyesinde üretilmiş üç boyutlu yazıcılarla basılmış seramik birimler sokak seviyesinde yaklaşık 40 x 20 cm boyutlarında sade ve inci beyazı ve sarı tonlarında iken yükseldikçe modüllerin yüzey hareketleri karmaşıklaşmaktadır. Cephenin ikinci bölümüne gelindiğinde üç farklı kırmızı tonda sırlanmış seramikler lazer kesim çelik kaset strüktüre monte edilmiştir. Özellikle kırmızı tonlarının tercih edilmesi geleneksel tuğlalara, lazer kesim çelik kaset sistemi ise tuğla duvarda kullanılan harç malzemenin oluşturduğu derz çizgilerine referans etmektedir (Studio RAP, 2022).

Görsel 10-11: Ceramic House mağazasının üst katındaki lazer kesim çelik kaset strüktüre sabitlenen seramik birimler ve cephenin kısmı gösterimi. Studio RAP, 2022. https://studiorap.nl/Ceramic-House Fotoğraflar: Studio RAP/ Riccardo De Vecchi. Erişim tarihi: 25.04.2026

Hesaplamalı tasarım ve dijital mimari baskı ile üretilmiş seramik birimler sayesinde cepheye yaklaşıldıkça modül yüzeyine işlenmiş ayrıntılar belirginleşmekte ve farklı açı ve yükseklikte izleyicinin deneyimini değiştiren bir ritim oluşturmaktadır. Bakış açısına bağlı olarak değişen cephe görünümü, yapıdaki katmanlılık ve zamansızlık etkisini güçlendirmektedir.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

2.4. Yeni Delft Mavisi- Hollanda

Delft şehrinde bulunan PoortMeesters konut bloğunun avlu girişini işaretleyen Yeni Delft Mavisi projesi Ceramic House'da olduğu gibi Hollandalı firma Studio RAP ve VY Architects iş birliği ile çalışılmıştır. 2019 yılında tamamlanan projeye, mavi ve beyaz renkleri ile tanınan Delft porselenleri ilham olmuştur.

Yapı bloğunun ortasında yer alan büyük kamu merdiveninin etrafında dönen mavi tonlarındaki kil bloklar orta çağ şehri olan Delft'i referans ederken, pastoral bir kadrajla bina ile avlu bağlantısını sağlamaktadır.

Mavi porselen geleneğinin yeniden yorumlanması ile akışkan dokulara sahip, karmaşık tonozlu bir yüzey meydana getiren seramik modüller, avlu geçişi için üç boyutlu bir çerçeve görevi görmektedir (Studio RAP, 2019).

Görsel 12-13: Geçişin yapı bloğundaki yeri ve kemerin içinden birimlerin perspektif görüntüsü. Studio RAP, 2019, https://studiorap.nl/New-Delft-Blue Fotoğraflar: Studio RAP/ Riccardo De Vecchi. Erişim tarihi: 25.04.2026

Algoritmik bir yaklaşım kullanılarak üç boyutlu yazıcılarda üretilen üç bin adet kil birimde çağdaş ve yenilikçi bir mimari potansiyel yaratılması amaçlanmıştır. Birbirini tekrar etmeyen birimlerin dışbükey kısımları doğal arazideki tepelere, içbükey bölümler ise vadilere gönderme yapmaktadır. Sır uygulaması aşamasında ise yükselti konturlarında, açık mavi yarı saydam sır, vadi ve şehrin kanallarını çağrıştıran çukur hatlarda birikerek koyu mavi bir ton almaktadır (Studio RAP, 2019).

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Görsel 14-15: Üç boyutlu yazıcı ile üretilmiş kil blokların hazırlık aşaması ve merdiven geçişinin yakın plan görüntüsü. Studio RAP, 2019, https://studiorap.nl/New-Delft-Blue Fotoğraflar: Studio RAP/ Riccardo De Vecchi. Erişim tarihi: 25.04.2026

Hem sırlamada kullanılan renk geçişleri hem de geometrik zıtlıkların getirdiği parametrik zenginlik, kemer yüzeyinin pitoresk bir mimari dile kavuşmasını sağlamıştır. Bu projede; dijital üretim, estetik ifade gücü, geleneksel varlıkların ve el işçiliğinin modern bir şekilde birleştirilerek yapıya çağdaş bir kimlik kazandırılması somutlaştırılmıştır.

4. GENEL DEĞERLENDİRME ve SONUÇLAR

Bu çalışma kapsamında, kil ve çimento bazlı malzeme ile çalışan üç boyutlu yazıcı teknolojilerinin seramik sanatı ve mimarlık disiplinleri üzerindeki etkileri çok yönlü olarak ele alınmıştır. Elde edilen bulgular, eklemeli üretim teknolojilerinin yalnızca bir üretim aracı olmanın ötesine geçerek, tasarım süreçlerini dönüştüren ve disiplinler arası etkileşimi güçlendiren bir rol üstlendiğini göstermektedir. Özellikle kilin üç boyutlu yazıcılarla işlenebilmesi, geleneksel seramik üretim yöntemlerinin sınırlılıklarını aşarak, daha karmaşık, özgün ve tekrarlanabilir formların kısa sürede ve yüksek hassasiyetle üretilmesine olanak tanımaktadır.

Seramik sanatı bağlamında değerlendirildiğinde, üç boyutlu yazıcılar sanatçılara yalnızca yeni bir üretim tekniği sunmakla kalmamakta, aynı zamanda düşünceyi doğrudan forma dönüştürebilme imkânı sağlayarak yaratım sürecini yeniden tanımlamaktadır. Bu durum, sanatçının ifade olanaklarını genişletirken, dijital tasarım ile el işçiliği arasındaki sınırların da giderek bulanıklaşmasına yol açmaktadır. Bununla birlikte, geleneksel tekniklerin tamamen ortadan kalkmadığı; aksine dijital üretim yöntemleriyle birlikte hibrit yaklaşımların geliştiği görülmektedir.

Mimarlık alanında ise kilin sürdürülebilir bir yapı malzemesi olarak üç boyutlu yazıcılarla kullanımı, çevresel ve ekonomik açıdan önemli avantajlar sunmaktadır. Katmanlı üretim sayesinde malzeme israfının azaltılması, yerel malzeme kullanımının teşvik edilmesi ve enerji verimliliği gibi unsurlar, bu teknolojiyi sürdürülebilir mimarlık pratikleri açısından değerli

kılmaktadır. Ayrıca, cephe sistemleri, duvar elemanları ve modüler yapı bileşenlerinde estetik ve işlevselliğin birlikte ele alınabildiği yenilikçi çözümler geliştirilebilmektedir.

Sonuç olarak, kil temelli üç boyutlu yazıcı teknolojileri, hem seramik sanatı hem de mimarlık alanında üretim, tasarım ve malzeme kullanımına ilişkin paradigmaları dönüştürme potansiyeline sahiptir. Ancak bu teknolojinin yaygınlaşabilmesi için malzeme davranışlarının daha iyi anlaşılması, teknik altyapının geliştirilmesi ve disiplinler arası iş birliklerinin artırılması gerekmektedir. Gelecekte yapılacak çalışmaların, bu teknolojinin uygulama alanlarını genişletmesi ve teorik altyapısını güçlendirmesi beklenmektedir.

KAYNAKÇA

Al-Tamimi, A.K.; Alqamish, H.H.; Khaldoune, A.; Alhaidary, H.; Shirvanimoghaddam, K. Framework of 3D Concrete Printing Potential and Challenges. Buildings 2023, 13, 827. https://doi.org/10.3390/ buildings13030827 (Erişim tarihi: 26.04.2026)

Benoit Furet, Philippe Poullain, Sébastien Garnier. 3D printing for construction based on a complex wall of polymer-foam and concrete. Additive Manufacturing, 2019, 28, pp.58 - 64. ⟨10.1016/j.addma.2019.04.002⟩. ⟨hal-03484504⟩ (Erişim tarihi: 26.04.2026)

Ceramic House, Studio RAP 2022. https://studiorap.nl/Ceramic-House (Erişim tarihi: 25.04.2026).

"Pod" kelime anlamı. OED, 2026 https://www.oed.com/search/dictionary/?scope=Entries&q=pod (Erişim tarihi: 26.04.2026).

YHNOVA Sosyal Konut Projesi, Nantes Metropole 2017. https://batiprint3d.fr/wp-content/uploads/2018/03/NM_YHNOVA_DossierPresse_FR_03-18.pdf (Erişim tarihi: 26.04.2026)

Yeni Delft Mavisi, Studio RAP 2019. https://studiorap.nl/New-Delft-Blue (Erişim tarihi: 25.04.2026).

3d-pod Gösterim Evi Obayashi Corporation, 2023. https://www.obayashi.co.jp/en/news/detail/news20230425_1_en.html (Erişim tarihi: 26.04.2026).

3d-pod Gösterim Evi, Obayashi Corporation 2023. ArchDaily, . https://www.archdaily.com/1001512/3dpod-pavilion-obayashi (Erişim tarihi: 26.04.2026).

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

2209 TÜBİTAK PROJESİ KAPSAMINDA BİTLİS İLİ ENDEMİK BİTKİLERİNİN ÜSLUPLAŞTIRILARAK SANATSAL FORMA DÖNÜŞTÜRÜLMESİ DENEMELERİ

Hülya KAPÇAK

Bitlis Eren Üniversitesi G.S.F., yildizkapcak13@gmail.com

Doçent, Betül COŞKUN ÇELİK

Bitlis Eren Üniversitesi GSF., bccelik@beu.edu.tr- https://orcid.org/0000-0002-6242-3485

ÖZET

Bu çalışma, Bitlis iline özgü endemik bitkilerin görsel ve biçimsel özelliklerini inceleyerek, söz konusu bitkilerin geleneksel süsleme sanatlarında nasıl kullanılabileceğini araştırmayı amaçlamaktadır. 2209-A Tübitak projesi kapsamında gerçekleştirilen araştırmanın evrenini Bitlis iline bağlı yirmi endemik bitki türü oluşturmuş; örneklem ise bu türler arasından motifleştirilmeye uygun olan onbir endemik bitki ile sınırlandırılmıştır. Tarihsel süreç boyunca Türk sanatında tabiat, özellikle çiçek ve bitki dünyası hem göçebe hem de yerleşik Türk toplumlarında estetik ve sembolik bir değer alanı olarak önemli bir yer edinmiştir. Sanatçılar, doğada gözlemledikleri çiçek ve diğer doğal unsurları birebir gerçekçi biçimde kopyalamak yerine, çoğu zaman soyutlayarak zihinsel imgeleri doğrultusunda üslûplaştırılmış motiflere dönüştürmüşlerdir. Üslûplaştırma, bir nesnenin temel ve ayırt edici özelliklerini koruyarak sadeleştirme yoluyla yeni ve estetik bir tasarım ortaya koyma süreci olarak değerlendirilmektedir. Bu yaklaşım doğrultusunda çalışmada, Bitlis iline özgü endemik çiçek türlerinin görsel özellikleri incelenmiş; geleneksel tezhip ve süsleme sanatının ilke ve kuralları çerçevesinde görsel olarak yeniden yorumlanarak üslûplaştırılmıştır. Elde edilen motif tasarımlarının, bölgenin doğal ve kültürel mirasının görünürlüğünü artırmasının yanı sıra, geleneksel süsleme anlayışı ve çağdaş tasarım pratiklerine özgün bir estetik katkı sunduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Tezhip Sanatı, Üsluplaştırma, Endemik Bitkiler.

2209 TÜBİTAK PROJECT: CLASSIFICATION OF SOME ENDEMIC FLOWERS SPECIFIC TO THE PROVINCE OF BİTLİS

ABSTRACT

This study aims to investigate how endemic plants unique to Bitlis province can be used in traditional decorative arts by examining their visual and formal characteristics. The research, conducted within the scope of the 2209-A TÜBİTAK project, comprises twenty endemic plant species from Bitlis province; the sample is limited to eleven endemic plants suitable for motif creation. Throughout history, nature, particularly the world of flowers and plants, has held a significant place in Turkish art as an aesthetic and symbolic value in both nomadic and settled Turkish societies. Instead of simply replicating flowers and other natural elements they observed in nature, artists often abstracted them, transforming them into stylized motifs based on their mental images. Stylization is considered the process of creating a new and aesthetic design by simplifying an object while preserving its fundamental and distinctive features. In line with this approach, the study examines the visual characteristics of endemic flower species unique to Bitlis province; The motifs have been stylized by visually reinterpreting them within the framework of the principles and rules of traditional illumination and ornamentation art. It has been concluded that the resulting motif designs not only enhance the visibility of the region's natural and cultural heritage

but also offer a unique aesthetic contribution to traditional ornamentation and contemporary design practices.

Keywords: Illumination Art, Stylization, Endemic Plants.

GİRİŞ

Tarihsel süreç boyunca Türk sanatında tabiat, özellikle çiçek ve bitki dünyası hem göçebe hem de yerleşik Türk toplumlarında estetik ve sembolik bir değer alanı olarak önemli bir yer edinmiştir. Sanatçılar, doğada gözlemledikleri çiçekleri ve diğer doğal unsurları birebir gerçekçi biçimde kopyalamak yerine, çoğu zaman soyutlayarak zihinsel imgeleri doğrultusunda üslûplaştırılmış motiflere dönüştürmüşlerdir. Üslûplaştırma, nesnelerin karakteristik özelliklerini bozmadan, onları nesnel niteliklerinden arındırarak sadeleştirme ve özüne ulaşma çabası olarak tanımlanmakta; bu süreçte doğadaki varlığın tanınabilirliğini tamamen ortadan kaldırmamaktadır (Çam, 2012). Üslûplaştırma, şekli, tabiatta bulunan bir varlık olarak tanınabilirlikten uzaklaştırmaz. Soyutlaştırma tamamen bireysel bir işlem olarak ortaya çıkarken, üslûplaştırmada genel toplumsal şekil kalıplarına uymak gerekir (Sözen-Tanyeli, 1986). Türk süsleme sanatlarında görülen bu motifler çıkış kaynağını koruyacak kadar sade ve küçük boyutta stilize edilmişlerdir. Çiçeklerin kuşbakışı görünüşünün stilize edilmesi ile hatayi grubundan olan penç motifi (Resim 3) çizilmiştir. Bu grup içerisinde; çiçeklerin kuşbakışı görünümü, gonca hâli ile dikey ve yatay kesitlerinden esinlenilerek oluşturulan penç, goncagül ve benzeri motifler yer almakta; yaprak motifleri de sadeleştirilmiş formlarıyla bu gruba dâhil edilmektedir. Ayrıca yarı stilize çiçekler olarak da anılan çiçeklerin profilden görünümlerinin stilize edilmesiyle çizilen ve motif olarak kullanılan gül, karanfil, lale, sümbül ve kır çiçekleri bulunmaktadır. Hatayi grubu stilize çiçek motiflerin bitkisel kaynaklı olduğu anlaşılsa da hangi çiçekler olduğu anlaşılmamaktadır. Yarıstilize (yarı üsluplaştırılmış) çiçek motifleri hatâyî grubuna göre daha az stilize edildiğinden karanfil, lâle, gül (Resim 4) ve menekşe oldukları anlaşılmakta ve kendi isimleri ile anılmaktadırlar (Birol ve Derman, 2001). Bu anlayış doğrultusunda çalışmanın temel amacı, Coğrafi işaretlerin giderek daha fazla önem kazandığı günümüzde, bulunduğumuz beldeye ait sembollerin tarihsel, kültürel ve sanatsal boyutlarıyla çok yönlü biçimde kimliklendirilmesi; bu sembollerin kültür tarihimize kazandırılarak korunması ve sürdürülebilirliğinin sağlanması ayrı bir değer taşımaktadır (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2020; UNESCO, 2003).

AMAÇ-YÖNTEM

Çalışmada, Bitlis iline özgü bazı endemik çiçek türlerinin görsel özellikleri doğrultusunda üsluplaştırılması ve süsleme sanatlarında uygulanabilir motiflere dönüştürülmesini amaçlamaktadır. Araştırma sürecinde nitel araştırma yöntemlerinden yararlanılmıştır. Öncelikle sahada yapılan incelemelerle endemik çiçeklerin doğal ortamlarına ilişkin veriler toplanmış; daha sonra Bitlis Eren Üniversitesi Biyoloji Bölümü öğretim üyesi Prf. Dr. Murat Kürşat'ın özel arşivinde yer alan detaylı bitki fotoğraflarından faydalanılmıştır. Bu görseller arasından temsil gücü yüksek örnekler seçilmiş, belgelenmiş ve geleneksel süsleme sanatlarının estetik ilkelerine uyarlanabilecek on endemik bitki türü üzerinden tasarım çalışmaları gerçekleştirilmiştir.

BULGULAR

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

1. Bitlise Özgü Bazı Endemik Bitkiler

Bitlis ili, Yukarı Fırat ve Yukarı Murat bölümlerinin sınırları içerisinde yer almaktadır. İlin toplam yüzölçümü 6.707 km² olup, Türkiye yüzölçümünün yaklaşık %1'ini, Doğu Anadolu Bölgesi yüzölçümünün ise %5,5'ini kapsamaktadır. Bitlis'in yüzey şekilleri genel olarak volkanik kökenli dağlar ve bu dağlar üzerinde yer alan düzlüklerden oluşmaktadır. Deniz seviyesinden ortalama 1.545 metre yükseklikte bulunan ilin arazi dağılımında; dağlar %71, platolar %16, yaylalar %3 ve ovalar %10 oranında yer tutmaktadır (Bitlis Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü, 2021). Araştırma alanı, coğrafi konum itibarıyla Doğu Anadolu Bölgesi'nde, Bitlis ili sınırları içerisinde bulunmakta; bitki coğrafyası açısından ise İran–Turan fitocoğrafik bölgesinde yer almaktadır. Endemik türler, bulundukları bölgenin ekolojik koşulları nedeniyle belirli sınırlar içerisinde yayılış gösteren, dünyanın başka herhangi bir yerinde doğal olarak yetişme imkânı bulunmayan ve yöreye özgü bitki türleri olarak tanımlanmaktadır.

2. Tezhip sanatı ve Üsluplaştırma

Tezhip sanatı, yazma eserlerin süslenmesi amacıyla gelişmiş, zamanla bağımsız bir estetik disiplin hâline gelmiştir. Altın ve renkli boyaların belirli kompozisyon kuralları içerisinde kullanılmasıyla ortaya çıkan bu sanat, yalnızca süsleme işleviyle değil; aynı zamanda sembolik, estetik ve kültürel anlamlarıyla da önem taşımaktadır (Birol & Çiçek Derman, 2012). "Tezhip" kelimesi Arapça "zeheb" (altın) kökünden türemiş olup "altınla bezeme" anlamına gelmektedir. Bu sanatta altın, ezilerek jelatinli su ile hazırlanmakta; bunun yanı sıra çeşitli su bazlı boyalar da temel malzeme olarak kullanılmaktadır. Tezhip sanatında kullanılan motifler stilize edilerek belirli bir estetik sistem içerisinde ele alınmış olup; bitkisel, hayvansal, bulut ve geometrik formlar şeklinde sınıflandırılmaktadır. Bu sınıflandırma içerisinde özellikle bitkisel motifler, tezyînî sanatların en önemli ilham kaynaklarından birini oluşturmaktadır. Türk süsleme sanatları, Türk kültürünün estetik anlayışını ve düşünce dünyasını yansıtan köklü bir sanat geleneğine sahiptir. Bu geleneğin özellikle kitap sanatları içerisinde gelişerek zenginleştiği görülmektedir. Kitap sanatlarında bitkisel kökenli motifler, hem kompozisyonun temel unsuru hem de estetik bütünlüğü sağlayan önemli bir öğe olarak öne çıkmaktadır. Dönemin sanatkârları bu motifleri doğadan gözlemleyerek almış, ancak birebir kopyalamak yerine kendi sanat anlayışları doğrultusunda üslûplaştırarak yeniden yorumlamışlardır. Bu süsleme unsurları çoğunlukla el yazması eserlerin sayfa kenarlarında, sûre başlarında, serlevhalarda ve koltuk düzenlemelerinde kullanılmıştır. Bunun yanı sıra tuğra ve ferman gibi resmî belgelerde, padişahlara ait divanlarda ve lake ciltlerde de yer almış; çoğunlukla suluboya tekniğiyle uygulanmıştır. Ayrıca bazı motiflerin, Türk kâğıt oymacılığı geleneği içerisinde farklı renklerdeki kâğıtların kesilip şekillendirilmesiyle oluşturulduğu da görülmektedir (Keskiner, 2002). Türklerin tabiatla kurduğu güçlü ilişki ve çiçek sevgisi, bu sanatın gelişiminde belirleyici olmuş; çiçek motifleri gerek üslûplaştırılmış gerekse doğadan esinlenmiş biçimleriyle Türk sanatının tüm dönemlerinde yaygın olarak kullanılmıştır (Ögel, 1994).

Türk sanatının ayırt edici özelliklerinden biri olan üslûplaştırma anlayışı sayesinde sanatkâr, tabiatı doğrudan kopyalamak yerine estetik bir yorumla yeniden üretmiştir. Bu yaklaşımın en belirgin örneklerinden biri olan hatayî grubu motifler, hangi çiçeğe ait olduğu

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

kesin olarak ayırt edilemeyen, tam üslûplaştırılmış formlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Zaman içerisinde bu motifler, etkileşim ve gelişim süreçleri sonucunda natüralist üslûpta çiçek tasvirlerine dönüşmüş; özellikle XVI. yüzyıl ortalarından itibaren yarı üslûplaştırılmış ve ardından natüralist çiçek betimlemeleri tezhip sanatında yaygınlık kazanmıştır. Bu süreçte gül, sümbül ve benzeri çiçekler, doğadaki formlarından hareketle yeniden yorumlanarak tezhip kompozisyonlarında yer almış; çiçekler kendilerine özgü karakteristik özellikleriyle tanınır hâle gelmiştir. XVII. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Osmanlı sanatında etkisini artıran Batılılaşma süreciyle birlikte, çiçek motifleri daha natüralist bir anlayışla ele alınmış ve bu yaklaşım XVIII. yüzyılda doruk noktasına ulaşmıştır. XIX. yüzyılda ise özellikle gül ve gül goncası gibi motifler, dönemin en yaygın bezeme unsurları arasında yer almıştır.

Tezyinat sanatında üslûplaştırma anlayışı, her dönemin estetik karakterini belirleyen temel unsurlardan biri olmuş; bu anlayış zamanla evrilerek farklı üslûpların ortaya çıkmasına zemin hazırlamıştır. Nitekim klasik üslûpta eser veren sanatkârlar, yenilik arayışları doğrultusunda natüralist çiçek ve buket tasvirlerine yönelmiş ve "şükûfe" olarak adlandırılan yeni bir üslûp geliştirmişlerdir (Özcan, 2009: 479).

Fotoğraf 1. Kara Memi tezhiplerinde yarı üsluplaştırılmış çiçek desenleri

Fotoğraf 2. Ali Üsküdâri tarafından 1140/172'de natüralist tarzda uygulanmış çiçekler, Gazeller Albümü, İ.Ü.K, T 5650

Fotoğraf 3. XIX. yüzyıl, Çiçek albümü

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Fotoğraf 3.Karamemi üslübunda yarı üsluplaştırılmış çiçek motifleriyle rugani kitap kabı bezemesi (Kırk Hadis, 947/1540, TMSK.EH.2851)

Bitlis İli Bazı Endemik Bitkilerin Üsluplaştırılmasıyla Oluşturulan Çizimler ve Tasarım Uygulama Örnekleri

Çizelge 1. Endemik bitkilerin fotoğrafları

		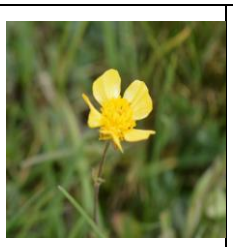		
Kıncırok	**Keşiş Yağlı Çanağı**	**Meleto Yağlı Çanağı**	**Leblebici (Kelçekmek)**	**Maden Çayı**
Özge Pire Otu	**Şark Filburnu**	**Gulsinem**	**Kaya Nevruzu**	**Aksi Sütleğen**
Çuh Lalesi	**Üçketen**	**Kar Lalesi**	**Tatlı Tırfıl**	**Zemul**

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

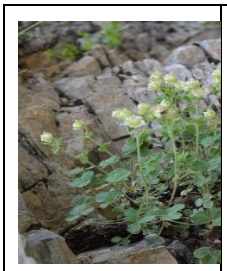				
Hürmüs Parmak Otu	**Çünk**	**Eğin Tülübaşı**	**Diz Sütleğen**	**Karaz**

Çizelge 2. Üsluplaştırılmış endemik bitkilerin motif olarak üretim süreçleri

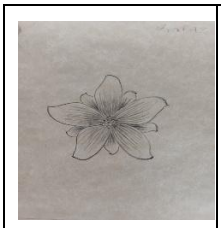	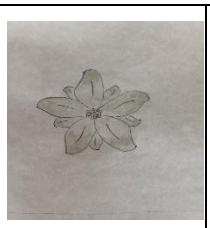				
	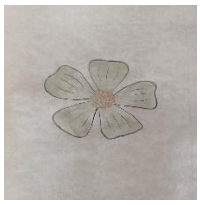				
				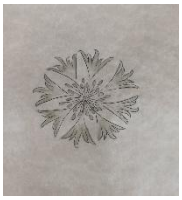	
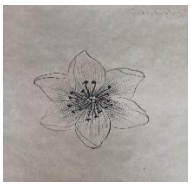				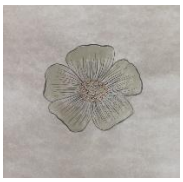	

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

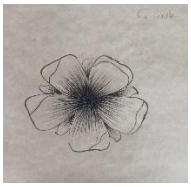			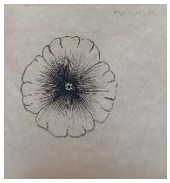	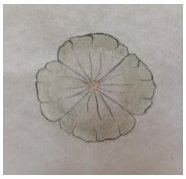	

Çizelge 3. Usluplaştırılmış bitkilerin tasarım uygulama örnekleri

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

SONUÇ

Türk tezyînât geleneğinde önemli bir yere sahip olan "üslûplaştırma" anlayışı, tarihsel süreç boyunca farklı dönemsel özellikler gösterse de, temelde tabiat unsurlarının estetik bir düzen içerisinde yeniden yorumlanmasına dayanmaktadır. Başlangıçta doğadan alınan bitkisel formlar, hatâyî, penç ve rûmî gibi sembolik motiflerle ifade edilirken; ilerleyen dönemlerde çiçeklerin kendi isimleri ve karakteristik biçimsel özellikleri ön plana çıkmıştır. Bu durum, üslûplaştırmanın değişen biçimlerine rağmen aynı estetik kaynaktan beslenen süreklilik gösteren bir anlayış olduğunu ortaya koymaktadır.

Bu çalışma kapsamında Bitlis iline özgü endemik çiçekler, geleneksel süsleme sanatlarının ilke ve kuralları doğrultusunda üslûplaştırılarak motif hâline getirilmiştir. Bitkilerin morfolojik özellikleri korunmuş; sadeleştirme ve soyutlama yoluyla geleneksel tezhip anlayışıyla uyumlu özgün tasarımlar elde edilmiştir. Ortaya çıkan motiflerin, klasik bezeme repertuvarı içerisinde kullanılabilir nitelikte olduğu ve özellikle natüralist tezhip kompozisyonlarıyla estetik bir bütünlük sağladığı tespit edilmiştir.

Araştırma sonuçları, yöreye özgü endemik bitkilerin geleneksel süsleme sanatları için yeni ve özgün motif kaynakları sunduğunu göstermektedir. Bu bağlamda çalışma, hem doğal hem de kültürel mirasın görünür kılınmasına katkı sağlamakta; geleneksel süsleme anlayışının

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

çağdaş tasarım yaklaşımlarıyla ilişkilendirilmesine imkân tanımaktadır. Bitlis florasına ait endemik çiçeklerin üslûplaştırılarak sanatsal üretime dâhil edilmesi, geleneksel sanatların sürekliliği ve yeni üslûp arayışları açısından önemli bir örnek teşkil etmektedir. Proje kapsamında geliştirilen bu yaklaşım doğrultusunda, Bitlis yöresine ait bitki türlerinin görünür kılınması ve projenin etkin çıktılarının paylaşılması amacıyla bir atölye (workshop) çalışması gerçekleştirilmiştir. Özellikle sanat alanında eğitim gören öğrencilerin katılım sağladığı bu çalışma, sanatsal üretim yoluyla farkındalık oluşturulması açısından verimli sonuçlar ortaya koymuştur. Gerçekleştirilen proje ve atölye çalışmasının; toplumsal farkındalığın artırılması, çevre bilincinin geliştirilmesi, yerel kalkınmaya katkı sağlanması ve kültürel mirasın korunmasına yönelik duyarlılığın güçlendirilmesi açısından sosyal ve kültürel anlamda önemli katkılar sunduğu değerlendirilmektedir.

KAYNAKÇA

Birol, İ. A., & Çiçek Derman. (2001). *Türk tezyinî sanatlarında motifler*. Kubbealtı Yayınları.

Birol, İ. A., & Çiçek Derman. (2012). *Türk tezyinî sanatlarında motifler*. Kubbealtı Yayınları.

Çam, A. (2012). *Geleneksel Türk sanatlarında üslûplaştırma*. (Yayınevi bilgisi eklenmelidir).

Bitlis Valiliği Çevre ve Şehircilik İl Müdürlüğü. (2021). *Bitlis ili çevre ve arazi yapısı raporu*.

Keskiner, C. (2002). *Türk süsleme sanatlarında stilize çiçekler: Hatai*. Kültür Bakanlığı Yayınları.

Ögel, B. (1994). *Türk mitolojisi* (Cilt II). Türk Tarih Kurumu Yayınları.

Özcan, A. (2009). Osmanlı tezyinatında şükûfe üslûbu. In *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi* (Cilt 38, s. 479).

Sözen, M., & Tanyeli, U. (1986). *Sanat kavram ve terimleri sözlüğü*. Remzi Kitabevi.

Türk Patent ve Marka Kurumu. (2020). *Coğrafi işaretler ve geleneksel ürün adları rehberi*.

UNESCO. (2003). *Convention for the safeguarding of the intangible cultural heritage*.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

AUTOMATED PHOTOGRAMMETRIC ORTHOPHOTO PRODUCTION FOR CULTURAL HERITAGE: A PLUGIN-BASED APPROACH[1]

Res. Asst. Mustafa Haki ERASLAN
Karabük University, hakieraslan@karabuk.edu.tr - 0000-0003-1569-5733
Assoc. Prof. Mehmet MUTLU
Karabük University, mehmetmutlu@karabuk.edu.tr - 0000-0002-7351-0138

ABSTRACT

This study presents “Heritage Ortho,” a Python-based plugin developed within the Blender software to facilitate the production of high-quality orthophotos from photogrammetric 3D models in the digital documentation of cultural heritage. By integrating with an open-source platform, the study aims to offer a distinct perspective on photogrammetric orthophoto production workflows. The plugin seeks to resolve the operational complexities encountered in manual workflows by automating camera positioning, dynamic lighting adjustments, and optimized rendering parameters.

The feasibility of the proposed method was validated through a case study of the Nureddin Sen Timur Tomb in Tokat. This application demonstrates that consistent orthophotos can be effectively generated via the plugin using 3D models imported into the Blender environment, starting from the initial photogrammetric data acquisition phase. The findings indicate that the proposed approach yields reliable results comparable to contemporary software solutions while providing effective time efficiency. Consequently, this study offers a low-cost, highly customizable, and integrated workflow alternative for the preservation and documentation of cultural heritage.

Keywords : Cultural Heritage Documentation, Blender Addon, Orthophoto, Photogrammetry

[1] This study was supported by Scientific and Technological Research Council of Türkiye (TUBITAK) under the Grant Number 225M210. The authors thank to TUBITAK for their supports.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

1. INTRODUCTION

The documentation of historical structures is of great importance for the preservation of cultural heritage and its transmission to future generations [1]. In these documentation processes, photogrammetry is a frequently used and effective method for creating 3D models and obtaining detailed measurements [2]. Although traditional geometric modeling software requires a steep learning curve and intensive effort, photogrammetric approaches, especially with hardware advancements like UAVs, have significantly simplified this process [3]. In this context, photogrammetry offers a process where a series of overlapping 2D images are used to create 3D models of historical structures [2].

Orthophotos derived from these models play a critical role, especially in cases where complex surfaces such as walls, arches, vaults, and frescoes must be documented relative to a local reference system [4]. Such detailed orthophotos not only form the basis for detecting structural deteriorations, material analyses, and restoration interventions but also serve as a critical component in the creation of digital twins for historical buildings [1]. Therefore, the accurate and comprehensive documentation of historical structures not only ensures the preservation of their current state but also creates an indispensable database for future restoration and conservation efforts.

The digital documentation of cultural heritage has gained significant momentum in recent years, particularly with advancements in photogrammetry and 3D modeling technologies. Research in this field often concentrates on visualization and the creation of 3D or HBIM (Historical Building Information Modeling) models. The use of digital technologies offers significant contributions to reducing the deterioration and loss of original materials, preserving digital models, and disseminating them within the scientific community [5]. However, increasing the efficiency of automation systems in these processes will help field researchers achieve greater objectivity, repeatability, and consistency.

Currently, numerous commercial and open-source software solutions are available for photogrammetric data processing and orthophoto generation. Commercial software, such as Agisoft Metashape, can produce high-accuracy 3D models and orthophotos with their advanced algorithms and comprehensive features [6]. However, the high license costs and closed-source nature of such software severely restrict accessibility, especially for cultural heritage projects with limited budgets. Similarly, newer generation solutions like Autodesk ReCap Photo offer

rapid 3D modeling and point cloud processing capabilities [1]. While commercial software typically delivers high-quality photogrammetric outputs, it remains limited in advanced customizations, such as lighting control and artistic visualization.

The open-source approach plays a critical role in terms of long-term data portability and shareability [8]. Unlike proprietary solutions, open-source protocols and software offer the ability to directly manipulate the source code, enabling tools to be modified, improved, and adapted to specific needs [9]. This ensures data usability and accessibility, providing a sustainable digital infrastructure for cultural heritage projects [8]. Moreover, open-source solutions not only offer cost advantages but also create a flexible environment suitable for cross-platform application development [10].

Despite these advantages, existing open-source alternatives present a significant gap in providing an integrated workflow for automated and customized orthophoto generation. Tools like Meshroom offer powerful 3D reconstruction but require manual camera placement and external rendering tools, such as Blender, for orthophoto production [11]. Other photogrammetry software (e.g., MicMac, Regard3D, VisualSfM, COLMAP) primarily focus on 3D model creation but lack integrated, single-step automation for systematically generating high-quality orthophoto renders with consistent camera and lighting settings [12], [13], [14]. While other open-source solutions focus on HBIM (e.g., FreeCAD) [15] or data archiving platforms (e.g., Omeka S, DSpace, OpenHeritage3D.org) [16], they do not address the specific challenge of automated photogrammetric output. This deficiency forces researchers and conservation experts into time-consuming manual processes or toward costly, inflexible commercial solutions.

This article aims to provide a solution to these challenges by proposing an open-source and automated method for the production of high-quality orthophotos from photogrammetric data. This method focuses on the need for high-accuracy documentation of structures with complex geometries, aiming to overcome the limitations of commercial software and the integration deficiencies of other open-source solutions. For this purpose, the Nureddin Sen Timur Tomb in Tokat was photographed, and a 3D model was created. Subsequently, an innovative workflow is presented for the automated generation of orthophotos from photogrammetric 3D models using a custom Python plugin (“Heritage Ortho”) developed within the Blender software. This approach aims to increase accessibility and sustainability by offering an alternative to the costly commercial software widely used in the cultural heritage field. This integrated system aims to

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

provide a critical infrastructure for HBIM processes, digital preservation, and architectural visualizations by enabling the automatic acquisition of multi-faceted orthophotos from 3D models of historical structures. Finally, the orthophoto generation capabilities of the 'Heritage Ortho' plugin are compared with frequently encountered software in literature and practice—namely RealityScan, Agisoft Metashape, and Autodesk ReCap—and the advantages of the plugin against these software are presented.

2. MATERIALS AND METHODS

This section details the primary steps of the proposed methodology. This approach is founded on the automated processing of 3D models derived from photogrammetric data and the generation of orthophoto renders from various angles. This process involves importing high-quality mesh models and textured outputs, particularly those created with software such as Reality Scan or Agisoft Metashape, into the Blender environment, followed by automated rendering operations from specific angles via a custom-developed Python plugin (Figure 1).

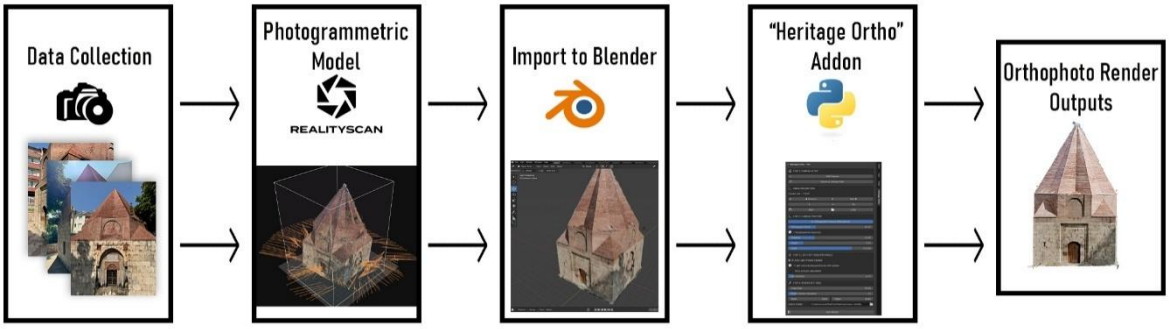

Figure 1. Methodology Flowchart

2.1. Data Acquisition, Model Generation, and Import to Blender

For the case study, detailed photographs were obtained from the Nureddin Sen Timur Tomb, located in the province of Tokat. These collected high-resolution photographs were then converted into a precise 3D mesh model using the license-free software RealityScan. The resulting 3D mesh model was exported in the standard OBJ format, making it ready for import into the Blender environment for the next phase. This process provides the level of detail necessary for the accurate documentation of architectural heritage. This conversion allows for the high-fidelity capture of structural elements, surface textures, and geometric forms.

2.2. Blender Addon Development

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

In this study, a custom, Python-based plugin named “Heritage Ortho” was developed for the Blender software to automatically generate orthophoto renders from photogrammetric 3D models. The plugin was built using Blender’s Python API (bpy) and designed with a modular and object-oriented architecture. This modular structure allows for the independent development and testing of the plugin’s different components, enhancing its sustainability. The primary objective of the plugin is to automate the time-consuming and repetitive tasks in the orthophoto production process, thereby minimizing the need for manual intervention and increasing operational efficiency.

The plugin is structured upon nine custom Blender Operators and one Properties class. These operators, triggered from the user interface, programmatically manage the scene geometry, camera, and light objects via the Blender API (Figure 2).

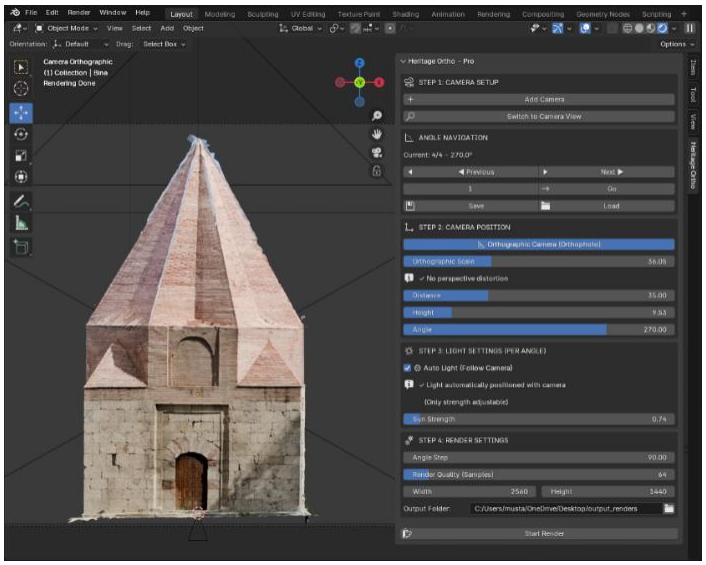

Figure 2. The general user interface of the Heritage Ortho plugin within Blender

The developed "Heritage Ortho" plugin operates through four primary modules to optimize the orthophoto production process. The Camera Management Module automates the placement of orthographic or perspective cameras around the target 3D model. When the orthographic mode is utilized, perspective distortion is completely eliminated (Figure 3). This module allows users to navigate between defined angular increments while retaining specific camera parameters for each facade to ensure data continuity (Figure 4). Supporting this system, the Advanced Lighting Management Module offers both automatic and manual configuration options. In automatic mode, the light source dynamically tracks the camera position to ensure consistent and optimal illumination across all render angles (Figure 5).

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

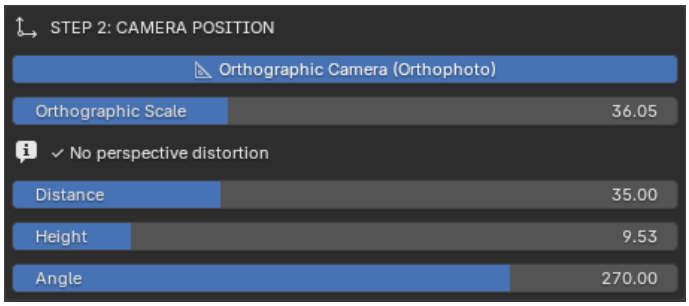

Figure 3. Camera position module interface

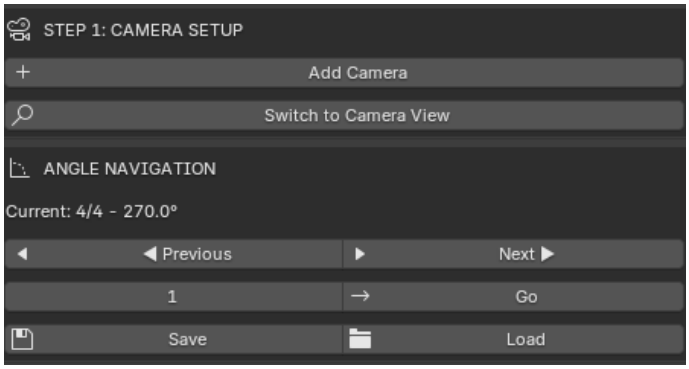

Figure 4. Camera management module interface

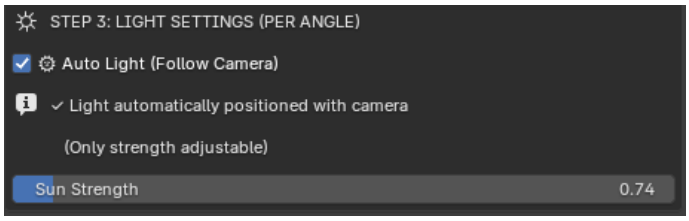

Figure 5. Automatic lighting module interface

For scenarios requiring specialized shadow analyses or the highlighting of specific structural elements, the manual mode permits the independent adjustment and preservation of lighting parameters for each angle (Figure 6).

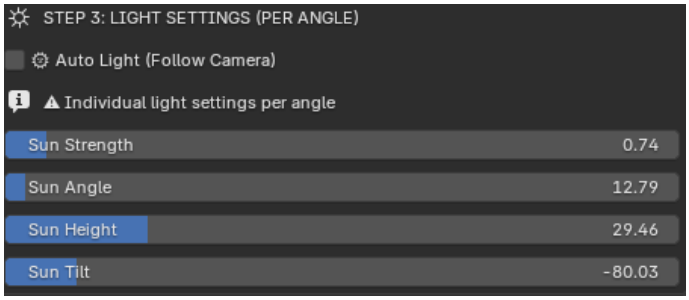

Figure 6. Manual lighting module interface

To ensure workflow reproducibility and data security, a Data Management Module exports and imports all scene configurations in JSON format, enabling projects to be re-processed with identical parameters at different times or by different teams. Finally, the Batch Render Management Module fully automates the process with a "one-click" workflow using Blender's

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Cycles render engine. The system calculates the targeted angular increments, sequentially applies the saved camera and lighting settings to the scene, clears temporary data from completed angles, and automatically saves the outputs to a designated folder (Figure 7).

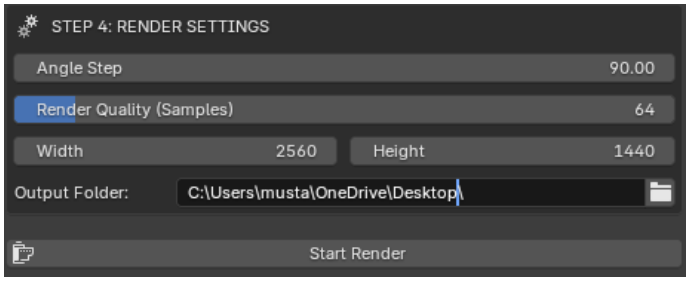

Figure 7. Render settings module interface

Ultimately, the mathematical automation of camera and light positioning eliminates the time inefficiencies inherent to traditional manual adjustments while safeguarding the geometric and visual consistency of images obtained from varying perspectives. This automated workflow facilitates the rapid generation of comprehensive datasets for documenting complex heritage sites with polygonal or circular plans, such as tombs, baths, madrasas, and churches. The high-resolution orthophotos obtained at the end of the process are archived in a ready-to-use format (Figure 8).

Figure 8. Orthophoto outputs

3. DISCUSSION

The photogrammetric documentation approach and Blender integration presented in this study offer a holistic workflow for the digitization processes of cultural heritage. The developed "Heritage Ortho" plugin aims to provide an alternative comparable to existing commercial software in terms of cost, accessibility, sustainability, and visualization flexibility. Utilizing Blender, an open-source platform, as a foundation provides a significant advantage for

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

institutions and projects with limited budgets in the cultural heritage sector. While RealityScan is free for small projects, it requires an annual subscription fee for institutions exceeding this threshold and necessitates customizations for orthophotos. Autodesk ReCap Photo also offers a conditionally free model with an annual subscription fee for corporate users [7]. Such licensing costs, or the need for external software integrations in entirely free solutions like Meshroom, can create various operational constraints for projects with limited budgets. The integration of the developed plugin into an open-source platform like Blender eliminates these financial barriers while simultaneously offering researchers the flexibility to adapt existing features within the platform according to their specific needs.

The automated orthophoto production process facilitated by the plugin enables users to easily obtain consistent renders from a photogrammetric 3D model, thereby providing time efficiency competitive with current market software. In the literature, Autodesk ReCap Photo, in particular, offers a fully automated workflow during the 3D model creation phase and minimizes human intervention [2]. This automation assists ReCap in achieving time efficiency in specific tasks such as 3D model and point cloud generation [1]. It is also noted in the literature that ReCap is utilized to select DEM (Digital Elevation Model) points derived from digital image processing [3]. Conversely, Heritage Ortho applies this automated data processing logic specifically to the orthophoto production phase. Through automated camera and lighting positioning, it allows even users with limited technical knowledge to acquire reliable and consistent visual outputs without the need for manual adjustments or complex GCP (Ground Control Point) processes.

From the perspective of software development and customizability, the Python-based architecture of the plugin grants users extensive control within the Blender ecosystem. Conversely, software such as Autodesk ReCap restricts the modification of core functionality due to its closed-source structure; indeed, it has been stated that the simplified interface of ReCap’s legacy web service provided very limited control over the project and could potentially affect output quality [7]. This flexibility, achieved through the plugin's integration with Blender, is also critical for sustainability. Blender’s extensive community support and continuously evolving structure provide a suitable foundation for developing new tools tailored to diverse future needs, such as the detection of surface deterioration or material analyses, building upon the core infrastructure provided by the plugin.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Another significant outcome of this study is the direct incorporation of Blender's robust 3D modeling and visualization capabilities into the orthophoto production workflow. Autodesk ReCap also provides options for 3D mesh model viewing and orthophoto generation [7], [4]. Agisoft Metashape, on the other hand, offers an ideal solution for professional surveyors and GIS (Geographic Information System) experts, featuring robust GCP support, automated georeferencing, and integration capabilities with GIS software [6], [4]. Autodesk ReCap Photo is particularly useful for 3D model creation [2]. It can be integrated into workflows involving the management, referencing, and merging of point clouds [6], [1]. However, while ReCap's automation in 3D model generation is effective, it is generally utilized as a component of a photogrammetric workflow for orthophoto output [2]. The developed Heritage Ortho plugin focuses on foundational orthophoto and architectural documentation requirements rather than these advanced georeferencing or point cloud processing objectives. Blender's render engines, such as Cycles and EEVEE, offer more detailed lighting control and artistic customization options compared to the standard outputs provided by existing software. In scenarios where users already turn to platforms like Blender for visualization purposes, the plugin simplifies the workflow by consolidating the process within a single environment. Table 1 presents a comparative overview of the integrated workflow approach of the developed plugin alongside existing software capable of orthophoto production, namely Agisoft Metashape, Autodesk ReCap, and RealityScan, across various aspects.

Table 1. Data on disaster damages in the literature

	Heritage Ortho	**Agisoft Metashape**	**RealityScan**	**Autodesk Recap**
Cost	Free	Paid	Conditionally Free	Conditionally Free
Visualization Options	Very Broad	Limited	Basic Orthophoto	Basic 3D Viewing
Orthophoto Production Workflow	Automatic/Semi-Automatic (manual settings)	Automatic/Semi-Automatic (manual settings)	Automatic/Semi-Automatic (manual settings)	Automatic/Semi-Automatic (manual settings)
Extensibility	High	Limited	Limited	Limited

4. CONCLUSIONS

This study has clearly demonstrated the potential for customizability provided by open-source platforms in the photogrammetric documentation processes of historical structures. Through the developed Python-based "Heritage Ortho" plugin and Blender integration, it has been shown that consistent and high-quality orthophotos can be generated automatically from

photogrammetric 3D models. This approach offers a cost-effective, flexible, and holistic workflow solution for the digitization of cultural heritage.

The findings indicate that tools integrated into an open-source ecosystem constitute an effective alternative, competitive with current commercial software in cultural heritage documentation. The developed plugin provides a practical contribution to existing photogrammetric documentation processes in terms of accessibility, time efficiency, customizable architecture, and broad visualization options. By offering a more integrated solution compared to the complex manual adjustments or intensive preparatory phases frequently encountered in traditional workflows, the automated rendering and positioning processes aim to facilitate digital cultural documentation practices.

With its automated camera positioning, lighting settings, and render parameters, the developed method has established a flexible and robust foundation for future studies. Consequently, the acquisition of visual and metric data—essential for cultural heritage preservation, restoration projects, and architectural research—is supported in a more consistent manner. The operation of the proposed plugin within an open-source platform (Blender) paves the way for researchers and heritage conservation professionals to access such integrated technologies more easily. Future research may contribute to the development of more comprehensive methods in the field of cultural heritage documentation by augmenting this foundational infrastructure with AI-based analysis features, LiDAR integration, and advanced georeferencing tools.

REFERENCES

[1] Mezzino, D., Barazzetti, L., Santana Quintero, M. and El-Habashi, A., *Digital Tools For Documenting and Conserving Bahrain's Built Heritage For Posterity*, The International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences, 513-519, 2017.

[2] Markova, M. and Kravchenko, D., 3D photogrammetry application for building inspection of cultural heritage objects, Bulletin of Prydniprovs'ka State Academy of Civil Engineering and Architecture, August, 0, 1, 2018.

[3] Chetverikov, B., Różycki, S., Malitskyy, A. and Babiy, L., Application of Orthophoto Maps Created from UAV Aerial Images for Monitoring Historical and Cultural Heritage Lands, Journal of Environmental & Earth Sciences, July, 6, 2, 2024.

[4] Divit Kadi, A., Gokalp, E. and Kadi, F., Creating orthophotos with unmanned aerial vehicles and examining its accuracy and usability in geodetic applications, Concurr Comput, September, 34, 21, 2022.

[5] Hernández-Muñoz, Ó., Analysis of Digitized 3D Models Published by Archaeological Museums, Heritage, April, 6, 5, 2023.

[6] Abdulrahman, F., Kattan, R. and Gilyana, S., A Comparison between Unmanned Aerial Vehicle And Aerial Survey Acquired in Separate Dates for The Production of Orthophotos, The Journal of the University of Duhok, December, 23, 2, 2020.

[7] Duong, C. N., *A comparative case study between Agisoft Photoscan and Autodesk Recap Photo-To-3D web services*, 2017.

[8] Bitelli, G., Balletti, C., Brumana, R., Barazzetti, L., D'Urso, M. G., Rinaudo, F. And Tucci, G. *THE GAMHER RESEARCH PROJECT FOR METRIC DOCUMENTATION OF CULTURAL HERITAGE: CURRENT DEVELOPMENTS*, The International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences, 239-246, 2019.

[9] Diara, F. and Rinaudo, F., *From Reality To Parametric Models Of Cultural Heritage Assets For HBIM*, The International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences, 413-419, 2019.

[10] Jan, J.-F., Application of Open-Source Software in Community Heritage Resources Management, ISPRS Int J Geoinf, October, 7, 11, 2018.

[11] Miettinen, S., Mikkonen, E., Loschiavo dos Santos, M. C. and Sarantou, M., *Artistic Cartography and Design Explorations Towards the Pluriverse*, Routledge/New York, 2022.

[12] Rupnik, E., Daakir, M. and Pierrot Deseilligny, M., MicMac – a free, open-source solution for photogrammetry, Open Geospatial Data, Software and Standards, December, 2, 1, 2017.

[13] Katsichti, V., Kontogianni, G. and Georgopoulos, A., *3D Documentation of Frail Archaeological Finds Using Low-Cost Instrumentation*, The International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences, 157-164, 2019.

[14] Palestini, C. and Basso, A., *Low-Cost Technological Implementations Related to Integrated Application Experiments*, The International Archives of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences, 241-248, 2019.

[15] Diara, F. and Rinaudo, F., ARK-BIM: Open-Source Cloud-Based HBIM Platform for Archaeology, Applied Sciences, September, 11, 18, 2021.

[16] McAvoy, S., Ristevski, J., Rissolo, D. and Kuester, F., *Openheritage3D: Building an Open Visual Archive For Site Scale Giga-Resolution LiDAR and Photogrammetry Data*, ISPRS Annals of the Photogrammetry, Remote Sensing and Spatial Information Sciences, 215-222, 2023.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

MÜCEVHER SÂAT-ÂSÂ BAKMAK: SAFRANBOLU KÖPRÜLÜ MEHMET PAŞA MUVAKKİTHANESİNİN KİTABESİNİN MATEMATİKSEL ANALİZİ

Doç. Dr. Mehmet MUTLU

Karabük Üniversitesi, mehmetmutlu@karabuk.edu.tr - 0000-0002-7351-0138

ÖZET

Geleneksel konut dokusu ve anıtsal yapılarıyla bir "koruma kenti" kimliği taşıyan Safranbolu, Osmanlı'nın son döneminde estetik ile teknik bilginin harmanlandığı seçkin bir merkezdir. Bu kentsel mirasın önemli bir parçası olan Köprülü Mehmet Paşa Camii avlusundaki muvakkithane, sadece bir zaman ölçüm merkezi değil, aynı zamanda Osmanlı epigrafisinin en dikkat çekici alanlarından biri olan "muammalı tarih" geleneğinin nadide bir temsilcisidir. Bu bildiri, yapının Hicri 1274 (M. 1857-58) tarihli kitabesinde kurulan matematiksel denklemi ve şair Kerîmî'in zekâ oyununu odağına almaktadır. Kitabenin son mısrasında uygulanan Ebced-i Mücevher hesabı sonucu ulaşılan 1254 değeri, ilk bakışta bir "şair hatası" gibi görünse de metnin içindeki *"Mücevher sâat-âsâ bak"* uyarısı, araştırmacıyı klasik okuma yönteminin ötesine davet etmektedir. Çalışma kapsamında, 20 sayılık bu farkın şairin ismindeki "Kef" harfiyle nasıl ustalıkla tamamlandığı metodolojik olarak analiz edilmiştir. Safranbolu'nun ince işçilikle örülü mimari atmosferinde, muvakkithanenin mekanik işlevi ile kitabenin sayısal kurgusu arasındaki bu kusursuz uyum, sanat tarihi disiplini içinde yeniden tanımlanmaktadır. Sonuç olarak çalışma, epigrafik verinin mimari tarihlendirmedeki güvenilirliğini sorgularken, taşın üzerine kazınmış bu matematiksel anıtın ardındaki yüksek entelektüel düzeyi bilimsel bir zemine oturtmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Safranbolu, Muvakkithane, Ebced-i mücevher, Muammalı tarih, Şair Kerîmî

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

LOOKING UPON LİKE A JEWELED WATCH: A MATHEMATICAL ANALYSIS OF THE INSCRIPTION OF THE SAFRANBOLU KÖPRÜLÜ MEHMET PAŞA MUVAKKİTHANE

Abstract

Safranbolu, characterized as a "city of preservation" through its traditional residential fabric and monumental structures, emerged as a distinguished center where aesthetics and technical knowledge intertwined during the late Ottoman period. A significant component of this urban heritage, the timekeeping building (muvakkithane) located in the courtyard of the Köprülü Mehmet Paşa Mosque, serves not only as a horological center but also as a rare representative of the "enigmatic chronogram" (in Turkish: muammalı tarih) tradition -one of the most striking fields of Ottoman epigraphy. This paper focuses on the mathematical equation established in the building's inscription dated 1274 AH and the intellectual ingenuity of the poet Kerîmî. Although the Ebced-i Mücevher (calculation of dotted letters) applied to the final line yields a value of 1254, appearing at first glance as a "poetic error", the phrase *"Mücevher sâat-âsâ bak"* within the text invites the researcher to look beyond conventional reading methods. Within the scope of this study, it is methodologically analyzed how this 20-unit discrepancy is masterfully resolved through the letter "Kef", the initial of the poet's name. In the architectural atmosphere of Safranbolu, woven with fine craftsmanship, this seamless harmony between the mechanical function of the muvakkithane and the numerical structure of its inscription is redefined within the discipline of art history. Consequently, while questioning the reliability of epigraphic data in architectural dating, this study establishes the high intellectual level behind this "mathematical monument" carved in stone on a scientific basis.

Keywords: Safranbolu, Muvakkithane, Ebced-i Mücevher (Dotted Abjad), Enigmatic Chronogram, Poet Kerîmî

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

1. GİRİŞ

Osmanlı epigrafisi, sadece bir yapının inşa tarihini veya banisini bildiren basit bir kayıt belgesi değil; dil, sanat, matematik ve zekânın aynı düzlemde buluştuğu yüksek bir estetik platformdur. Bu disiplinin en sofistike meyvelerinden biri olan tarih düşürme sanatı, özellikle 19. yüzyıla gelindiğinde şairlerin birbirleriyle yarıştığı, okuyucuyu hem edebi bir lezzet hem de zihinsel bir bilmeceyle baş başa bıraktığı bir olgunluk evresine erişmiştir. Safranbolu'nun kentsel dokusu içerisinde, Köprülü Mehmet Paşa Camii'nin avlusunda yer alan muvakkithane ve onun kitabesi, tam da bu olgunluk evresinin ve "muammalı tarih" geleneğinin taşra mimarisindeki en nadide örneklerinden biridir. Bu bildiri kapsamında ele alınan temel mesele, kitabede rakamla açıkça belirtilen Hicri 1274 tarihinin, edebi metin içerisindeki ebced kurgusuyla nasıl örtüştürüldüğü ve şairin "Mücevher sâat-âsâ bak" ifadesiyle kurduğu matematiksel tuzağın nasıl çözüldüğüdür.

Sanat tarihi araştırmalarında bir yapının tarihini tespit etmek genellikle kitabedeki rakamsal verilere dayandırılsa da kitabenin edebi kurgusu ile sayısal değeri arasındaki uyumsuzluklar çoğu zaman "şair hatası" olarak geçiştirilmektedir. Oysa Safranbolu Muvakkithanesi örneğinde karşımıza çıkan durum, bir hatadan ziyade, dönemin yüksek kültürüne sahip bir şairin zekâ oyunudur. Kitabenin ilk mısralarında yer alan "Mücevher sâat-âsâ bak Kerîmî yazdı târihin" ibaresi, araştırmacıya klasik bir okuma yönteminin ötesine geçmesi gerektiğini açıkça dikte etmektedir. Burada kullanılan "mücevher" terimi, epigrafide sadece noktalı harflerin hesabını ifade eden "Ebced-i Mücevher" tekniğine doğrudan bir atıftır. Ancak bu tekniği uyguladığımızda elde edilen 1254 sonucu, yapının üzerinde rakamla yazılı olan ve mimari üslubuyla da örtüşen 1274 tarihiyle ilk bakışta çelişmektedir. Aradaki 20 sayılık fark, bu bildirinin ana izleğini oluşturmaktadır. Bu fark ne bir kazıma hatasıdır ne de şairin dikkatsizliğidir; aksine, şair Kerîmî'nin kendi ismini ve "bakmak" eylemini bir anahtar olarak metne yerleştirdiği ima sanatının bir tezahürüdür.

Zamanın mekânla buluştuğu yer olan muvakkithaneler, İslam mimarisinde astronomik bilginin pratik hayatla, yani ibadet vakitleriyle kesiştiği noktalardır. Bu işlevsel yapının kitabesinde, zamanın akışını temsil eden bir "saat" benzetmesinin kullanılması tesadüf değildir. Şair, "saat gibi bak" derken, aslında matematiksel bir dişlinin eksik parçasını işaret etmektedir. Ebced hesabında 20 değerine sahip olan "Kef" harfinin, şairin ismi olan "Kerîmî" kelimesinin ilk harfi olması, araştırmacıyı metnin dışına, şairin kimliğine ve harfin sayısal gücüne yönlendirir. Bu noktada bildiri, sadece bir taş kitabenin üzerindeki harfleri saymanın ötesine geçerek, 19. yüzyıl Osmanlı insanının metni nasıl "çözdüğünü", şair ile okuyucu arasındaki o görünmez entelektüel sözleşmeyi Sanat Tarihi disiplini içinde metodolojik olarak analiz eder.

Safranbolu gibi mimari mirasının her köşesinde ince bir işçilik barındıran bir kentte, Köprülü Mehmet Paşa Camii avlusundaki bu küçük ölçekli yapı, aslında Osmanlı'nın son dönemindeki modernleşme ve geleneksel estetiğin nasıl harmanlandığını da gösterir. Muvakkithane, bir yandan saniyeleri kovalayan mekanik saati barındırırken, diğer yandan kitabesiyle yüzyılların ebced geleneğini, muamma sanatıyla birlikte yaşatmaktadır. Bildirinin girişinde vurgulanması gereken en önemli husus şudur: Bu kitabe, sadece bir taşın üzerine kazınmış bir metin değildir; o, matematiksel bir denklemdir. Şair, okuyucudan pasif bir gözlemci olmasını değil, aktif bir "çözücü" olmasını talep etmektedir. 1254 değerindeki mısraya, ismindeki 20 değerindeki harfi ekleyerek 1274'ü bulduran şair, muvakkithanenin işlevi olan "doğru zamanı bulma" eylemini, kitabenin okunma eylemiyle eşleştirmiştir. Bu analiz, Safranbolu'daki bu yapının sadece mimari bir eleman olarak değil, aynı zamanda bir edebiyat ve matematik anıtı olarak yeniden tanımlanmasını zorunlu kılmaktadır. Dolayısıyla bu çalışma, epigrafik verinin mimari tarihlendirmedeki güvenilirliğini sorgularken, bir yandan da "yanlış" görünen bir ebced hesabının ardındaki yüksek sanatsal kurguyu bilimsel bir zemine oturtmayı amaçlamaktadır.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Bu doğrultuda, Safranbolu Muvakkithanesi kitabesinin matematiksel analizi, sanat tarihçisine "bakmak" ile "görmek" arasındaki o ince çizgiyi, şairin "sâat-âsâ" uyarısıyla yeniden hatırlatmaktadır. Bildiri boyunca, kitabenin her bir harfinin noktalama özellikleri, hattatın istifindeki bilinçli tercihler ve şair Kerîmî'nin edebi kimliği üzerinden, bu 20 sayılık gizemin Osmanlı estetik düşüncesindeki yeri ayrıntılandırılacaktır. Bu girişle birlikte, yapının Hicri 1274 yılındaki inşasının, sadece taşın ve kirecin değil, aynı zamanda harfin ve sayının kusursuz bir uyumu olduğu tezi savunulacaktır.

2. TÜRK SANATINDA EBCET

Türk-İslam kültür dairesinde hem işlevsel bir hesaplama yöntemi hem de zarif bir sanat dalı olarak karşımıza çıkan ebced, Arap alfabesinin ilk dört harfinin (*elif, ba, cim, dal*) okunuşundan adını alan bir sistemdir. Bu teknik, her harfe atanan belirli sayısal değerlerin kelime ya da cümle düzeyinde toplanarak anlamlandırılması esasına dayanır (Karabey, 2011, s. 80). Ebced terimi aynı zamanda tarihsel süreçte Arap alfabesinin genel düzenini ve dizilimini ifade eden bir isim olarak da kullanılmıştır (Yakıt, 1992, s. 25). Alfabenin bu ustaca kullanımı, harfleri sadece ses birimleri olmaktan çıkarıp sayısal sembollere dönüştürerek matematik ve edebiyatı şaşırtıcı bir sentezde buluşturur.

Bu disiplinler arası etkileşim, ebcedin gücünü yalnızca soyut edebi metinlerle sınırlı bırakmamış; sistemi mimariden mezar taşlarına kadar geniş bir fiziksel alana taşımıştır. Özellikle anıtsal yapılarda ebced, hem bir mühendislik/hesaplama aracı hem de estetik bir ifade biçimi olarak kullanılmıştır. Bu yönüyle teknik, mimarlık sanatının edebiyatla kurduğu sarsılmaz bağın en somut ve kalıcı göstergesi haline gelmiştir (Mutlu, 2024, s. 764).

Başlangıçta klasik edebi eserlerin satır aralarında kendine yer bulan bu teknik, zamanla yapı kitabeleri ve mezar taşları gibi kamusal alanlarda seçkin örnekler vererek toplumsal hafızada daha görünür bir yer edinmiştir. Ebcedin bu geniş kullanım yelpazesi, onu basit bir rakamsal değer ifade etme aracından öteye taşımış; sanat, estetik ve tarih arasında kopmaz bir bağ kurarak her bir uygulamayı başlı başına birer sanat eseri vasfına yükseltmiştir (Mutlu, 2025, s. 224).

Edebiyat geleneğimizde tarih manzumesi kaleme alan şairler "müverrih" sıfatıyla anılırlar (Develliogğlu, 1970, s. 945). Şiirlerinde ebced tekniğine yer vererek önemli olayları mısralara nakşeden bu sanatçılar, bir anlamda zamanın kayıt tutucuları haline gelmişlerdir. Kendilerini bu sıfatla niteleyen şairler, sadece edebi bir eser üretmekle kalmamış; toplumsal hafızayı diri tutan birer "sözlü tarihçi" gibi hareket ederek önemli günleri ve olayları gelecek nesillere aktarma görevini üstlenmişlerdir. (Çınarcı, 2021, s. 2122).

1994 yılında UNESCO Dünya Mirası Listesi'ne dahil edilmesiyle ulusal ve uluslararası alanda bilinirliği artan Safranbolu; geleneksel Türk konut mimarisinin en nitelikli örneklerinin yanı sıra, oldukça zengin bir yapı çeşitliliğine ev sahipliği yapmaktadır. İlçede sivil mimari örneklerinin yanı sıra camiler, çeşmeler, hamamlar, köprüler ve türbeler gibi çok sayıda kamusal yapı bir arada bulunmaktadır. Bu tarihi dokunun ayrılmaz bir parçası olan **kitabeler**, hemen her yapı türünde karşımıza çıkarak ebced sanatının en nadide örneklerini günümüze taşımaktadır.

Safranbolu'daki ebced uygulamaları; camiden çeşmeye, hükümet konağından okula, cephanelikten muvakkithane ve şadırvana kadar geniş bir yelpazeye yayılmış olup mimari türler arasında homojen bir dağılım sergilemektedir. Bu çalışmaya konu olan eser ise, hem yapı ile ilgili verdiği önemli bilgilerin dışında barındırdığı dikkat çekici ebced hesaplamalarıyla benzerlerinden ayrışarak ön plana çıkmaktadır.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

3. MUVAKKİTHANE KİTABESİNİN ANALİZİ

3.1. Muvakkithane

Muvakkithane, Safranbolu Köprülü Mehmet Paşa Camii avlusunda yer almaktadır. Köprülü Mehmet Paşa Camii'nin kendisine ait bir inşa kitabesi bulunmasa da genel kabul gören görüşlere göre yapının 1658-1662 yılları arasında ibadete açıldığı tahmin edilmektedir (Gökoğlu, 1952, s. 243; Kuş, 2015, s. 463). Muvakkithane ise üzerindeki kitabeye göre Köprülüzâde Mehmet Paşa Vakfı tarafından çok daha sonraki bir dönemde, H. 1274 (M. 1857-58) yılında inşa ettirilmiştir.

İslam mimarisinde namaz vakitlerinin belirlendiği, astronomik ölçümlerin ve takvim düzenlemelerinin yapıldığı muvakkithaneler, ibadet zamanının tayin edilmesine verilen önemin mimari birer sembolüdür (Yılmaz, 2011, s. 41). Caminin batı avlusunda, kuzey-güney doğrultusunda konumlanan bu yapı, üç bölümlü tasarımıyla dikkat çeker.

Yapı, Anadolu'daki klasik muvakkithane örneklerinden farklı olarak, bir ara mekânla birbirine bağlanan iki temel bölümden oluşacak şekilde tasarlanmıştır. Bu özgün plan şemasının sebebi, kitabesinde de açıkça belirtildiği üzere, binanın hem bir muvakkithane hem de bir kütüphane işlevini aynı çatı altında birleştirmesidir. Yaklaşık 10,5 x 5,90 metre ölçülerindeki yapının inşasında, ön cephede düzgün kesme taş, yan ve arka bölümlerde ise moloz taş tercih edilmiştir.

Yapının üst örtüsü içten aynalı tonoz, dıştan ise alaturka kiremit kaplı kırma çatı ile kapatılmıştır. Cephe estetiğinde özellikle giriş bölümünde ve kapı üstlerinde kullanılan Bursa kemeri formlu açıklıklar dikkat çekicidir. Bu zarif üslup, pencerelerin üzerindeki sağır kemer düzenlemelerinde de tekrarlanarak yapının görsel bütünlüğünü pekiştirmekte ve döneminin estetik anlayışını yansıtmaktadır.

3.2. Kitabe Özellikleri

Giriş kapısının üzerinde yer alan taş malzeme üzerine işlenmiş inşa kitabesi, 25 x 55 cm boyutlarındadır (Görsel 1). Osmanlı Türkçesiyle kaleme alınan metin, estetik bir celî talik hat ile kabartma tekniği kullanılarak istiflenmiştir. Her satırı ikişer kartuş içerisine yerleştirilen kitabe, toplamda dört satırlık düzenli bir kompozisyon sergilemektedir. Kitabenin transkripsiyonu ise şu şekildedir (Karaca vd., 2013, s. 30):

Bu vakfı Köprülüzâde Mehmed Paşa merhumun
Olup bünyâd kıldı cümle ehl-i beldeyi ihya
Yapıldı câmisi yanına bir de kütübhâne
Bekada rûh-ı pâkin rahmete gark eyleye Mevlâ
Tanîn-endâzdır her saatin rakkası gerdûne
Bu yerlerde nazırın görmemişdir dîde-i dünyâ
Mücevher sâat-âsâ bak Kerîmî yazdı târihin
Binâ oldu ne âlâ bu muvakkithâne-i vâlâ
1274 Ketebehû Mehmed Rıfat

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Genel görünüm

Giriş bölümü ve kitabesi

Kitabe (Foto: M. E. Güneş)

Görsel 1. Muvakkithane ön cephesi ve kitabesi

3.3. İçerik Analizi

Kitabe, öncelikle yapının banisiyle ilgili bilgi vermektedir. Akabinde binanın yapılış amacı ile bilgi veren kitabe, öncelikle ikinci satırın ilk mısrasında *"Yapıldı câmisi yanına bir de kütübhâne"* cümlesi ile yapının kütüphane işlevinden bahsetmektedir. Aynı şekilde dördüncü satırın son mısrasında geçen *"Tanîn-endâzdır her saatin rakkası gerdûne"* dizesi ile de yapının muvakkithane işlevine gönderme yapmaktadır.

Kitabede üç farklı kişinin ismi yer almakta olup bunların ilki Köprülü Mehmet Paşa'dır. Caminin banisi olan Mehmet Paşa'nın ismi cami üzerinde zikredilmemişken, yıllar sonra cami ile işlevsel bağlantısı bulunan muvakkithane kitabesi üzerinde vakfının ismi ile anılmaktadır.

Kitabede zikredilen ikinci isim olan "Kerîmî", şairin edebi kimliğini simgeleyen mahlasıdır. Şair, bu metinde yalnızca dilin estetik imkânlarını kullanarak bir sanat eseri ortaya koymakla kalmamış; aynı zamanda kurguladığı ebced tekniğiyle zekâ ve hesaba dayalı bir maharet sergilemiştir. Kerîmî, kelimelerin hem anlamsal (edebi) hem de sayısal (matematiksel) değerini

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

birleştirerek, sanatının çok yönlü derinliğini bu mısralarda somutlaştırmıştır. Ebced özellikleri, çalışmamızın Ebced Analizi başlığında incelenecektir.

Kitabede yer alan üçüncü isim, eserin estetik formunu düzenleyen sanatkârın imzasını taşımaktadır. Hat sanatında "yazdı" anlamına gelen ve hattatın imzasından önce kullanılan "ketebe" ifadesi (Özkurt, 2025, s. 102), burada da karşımıza çıkmaktadır. Kitabenin alt kısmında yer alan "Ketebehû Mehmed Rıfat" ibaresi, metnin Mehmed Rıfat isimli bir hattat/zanaatkâr tarafından taş üzerine işlendiğini belgelemektedir. Sanatçı, kitabede başka bir hattat ismi zikredilmediği için muhtemelen bu kitabeyi şeklen tasarlayıp istif eden kişi olmalıdır.

3.4. Ebced Analizi

Müverrihler, sistemin doğruluğunu teyit etmek ve okuyucuyu yönlendirmek amacıyla genellikle tarih içeren mısradan hemen önce "tarih" ibaresini kullanır, kendi isimlerini ya da mahlaslarını zikrederler. Ebced kullanılan bir manzumede "tarih" kelimesinin açıkça belirtilmemesi, sayısal değerlerin tespitinde karmaşaya yol açtığı için sanat geleneği içerisinde pek makbul sayılmamıştır (Karabey, 2011, s. 80). Bu sebeple ebcetli metin çözümlerinde ebcedi veren cümle kadar, ebcet cümlesinden önceki cümle de önem arz eder. Bu sebeple çalışmamıza konu olan kitabede kullanılan ebced tekniğinin incelenmesinde de iki kartuşluk son satırın birlikte incelenmesi bir nevi zorunluluktur. Bu son iki mısranın metni, okunuşu ve metni meydana getiren harflerin ebcet değerleri aşağıdaki gibidir:

مجوهر ساعت‌اسا باق كرمى يازدى تاريخن

Mücevher sâat-âsâ bak Kerîmî yazdı târihin

م	ج	و	ه	ر	س	ا	ع	ت	ا	س	ا	ب	ا	ق	ك	ر	م	ى	ي	ا	ز	د	ى	ت	ا	ر	ي	خ	ن
40	3	6	5	200	60	1	70	400	1	60	1	2	1	100	20	200	40	10	10	1	7	4	10	400	1	200	10	600	50

بنا او لدى نه اعلى بو موقتخانهء وال ا

Binâ oldu ne âlâ bu muvakkithâne-i vâlâ

ب	ن	ا	ا	و	ل	د	ى	ن	ه	ا	ع	ل	ى	ب	و	م	و	ق	ت	خ	ا	ن	ه	ء	و	ا	ل	ا
2	50	1	1	6	30	4	10	50	5	1	70	30	10	2	6	40	6	100	400	600	1	50	5	1	6	1	30	1	1

Kitabenin alt kısmında açıkça belirtilen H. 1274 rakamı, ebced şifresinin işaret ettiği nihai değerdir. Bu doğrultuda yapılacak ebced çözümlemesi, mevcut tarihin hangi matematiksel mantıkla kurgulandığını ortaya koymayı amaçlamaktadır. Tarih manzumesi incelendiğinde, "Mücevher sâat-âsâ bak Kerîmî yazdı târihin" mısrasındaki "mücevher" kelimesi, sistemin teknik altyapısına dair en kritik ipucunu sunmaktadır.

Ebced geleneğinde yalnızca noktalı harflerin (mu'cem) sayısal değerlerinin hesaplandığı özel yöntemi işaret etmek için metin içerisinde mutlaka anahtar bir kavrama yer verilir. Edebiyatımızda bu tekniği simgelemek amacıyla çoğunlukla; münakkat, menkût, mücevher, cevher veya gevher gibi kelimeler tercih edilir. Bu bağlamda, ana işlevi zaman tespiti olan bir muvakkithane için seçilen 'Mücevher Sâat-âsâ Bak' (Mücevher Saat Gibi Bak) ifadesi son derece stratejik bir öneme sahiptir. Şair burada 'mücevher saat' tanımlamasıyla bir yandan zamanın ve mekânın kıymetine somut bir atıfta bulunurken, diğer yandan 'mücevher' kelimesini

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

bir şifre gibi kullanarak uygulanacak ebced türüne (noktalı harf hesabı) zarif bir gönderme yapmaktadır.

İnceleme konumuz olan mısranın başlangıcındaki "mücevher" ibaresi ile şairin yapının inşa tarihini sıradan bir veri olmaktan çıkarıp harflerin noktalarına gizlenmiş estetik bir formüle dönüştürdüğü anlaşılmaktadır. Bu teknik kurgu doğrultusunda, "Binâ oldu ne âlâ bu muvakkithâne-i vâlâ" mısrasında hesaba dâhil edilecek olan noktalı harfler, Görsel 2'de renklendirilerek belirgin hale getirilmiştir.

Görsel 2. Ebcet cümlesinde hesaba katılması istenen noktalı harfler

Ebced tablosunda sunulan harf dökümleri detaylıca incelendiğinde; mısradaki noktalı harflerin (*mu'cem*) matematiksel toplamının 1254 değerine ulaştığı görülmektedir. Şair Kerîmî, mısranın başında "mücevher" ifadesini kullanarak uyguladığı tekniği açıkça deklare etmesine rağmen, elde edilen toplamın, hedeflenen 1274 yılından 20 birim eksik kalması dikkat çekicidir. Bu sorunun çözümü için de tekrar ilk cümleye yani ebcet cümlesinden hemen önceki cümleye dönerek cümleyi başka bir gözle yeniden incelemek gerekmektedir.

Klasik Türk edebiyatında ve kitabe geleneğinde, tarih mısrasının doğrudan değil de zihinsel bir işlem veya ipucu yardımıyla çözülmesine dayanan sanata ta'miye (bilmece) adı verilmektedir. Bilmeceli ebced olarak da nitelendirilen bu yöntemde şair, aranan rakamı mısranın sayısal toplamında eksik veya fazla bırakarak, bu farkın nasıl giderileceğini metin içerisindeki "bak", "çıkar", "ekle" veya "cevher" gibi anahtar kelimelerle gizli bir formüle bağlar. Bu teknikle hazırlanan kitabelerde tarih, sadece harflerin toplamından ibaret statik bir sayı değil; okuyucunun şairle birlikte çözdüğü dinamik bir bilmece ve entelektüel bir oyun niteliği taşımaktadır. Bu tür tarihlendirmelere ebced tekniğinin kullanımında çok sık rastlanmaktadır. Örneğin Safranbolu Şeyh Mustafa Türbesi'nin 2. Kitabesinde *"Menba-ı târîhden çıkdıkda beş nehr-i cennât / Çeşme mâü'l-hayât oldu bu ayn-ı Mustafa"* cümlesi ile "çıkdıkda" ifadesi ile (Mutlu, 2024, s. 771); Aynı ilçede Kalealtı İlkokulu kitabesinde *"Rıza kemter dedi târîh-i cevherdârını şöyle / Bu tarzda zîb-i efzâ oldu dâr-ul feyz-ü rüşdiyye"* cümlesindeki "az, eksik" anlamlarına gelen (Devellioğlu, 1970, s. 505) "kemter" kelimesi ile (Mutlu, 2024, 779); yine Safranbolu Antepzâde Hacı Ahmet Çeşmesi kitabesinde *"Bir ziyâde söyledim tarihini noksan değil / Tarz-ı nev yapıldı bâlâ çeşme-sâr dil-güşâ"* cümlesinde geçen "ziyade" (fazla) kelimesi ile (Mutlu, 2024, s. 780); Kastamonu Şeyh Şaban-ı Veli haziresinde bulunan Mahzer-zâde Hacı Mehmet Ağa'ya ait mezar taşında *"Fazladır bir nokta-ı harfler ile Sâl-ı vefât / Murğ-i rûh-i Mehmed'e var kafes-i firdevste mekân"* cümlesinde, doğrudan "fazladır" kelimesi ile (Mutlu, 2025, s. 231); Konya Sarayönü Tatar Çeşmesi kitabesinde "*Beyan et tarihin Hilmi / Yedisin eyleyüp ihraç"* cümlesinde "ihraç" kelimesi ile (Mutlu, 2017, s. 570) eklenecek ya da çıkartılacak rakamlara işaret edilmektedir. Dolayısıyla, mısranın zahiri toplamı ile kitabe üzerindeki rakam arasında bir fark oluşması bir hata değil, aksine şairin sanat kudretini sergilediği bilinçli bir kurgudur.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Çalışmamızdaki ebcet işaret eden metin incelendiğinde cümlenin "*Mücevher sâat-âsâ bak*" kısmıyla şairin ebced çözümüne işarette bulunduğu anlaşılmaktadır. Buradaki asıl bilinmezlik ise şairin metnin kalan kısımlarının hangi bölümlerinin ya da metnin ne kadar kısmının sonraki cümlede bulunan ebcet değerine ekleneceği ya da çıkartılacağı hususudur. İncelediğimiz örnekte kullanılan ebcet tekniği ve yapının inşa tarihi kesin olarak belli olduğuna göre, elde edilen değerlere göre, bulunan rakama ekleme yapılacağı kesindir. Bu gibi durumlarda şair genellikle ekleme ya da çıkarma yapılacağına dair kolaylıkla yorumlanan ipucu verirken, söz konusu örnekte buna doğrudan işaret eden bir kelime -en azından ilk bakışta- sezinlenememektedir. Bu noktada cümlede geçen ve şairin mahlası olan "Kerîmî" sözcüğü tetkik edildiğinde (Görsel 3) bu sözcüğün ebcet değerinin 270 olduğu görülmektedir.

Görsel 3. Ebcet işaret cümlesinde şair ismi

Metinde eksik olan rakam 20 olduğuna göre ebcette eklenmesi işaret edilen değerin "Kerîmî" kelimesinin ebcet karşılığının olması mümkün değildir. Bu bağlamda aranan rakamın 20 olduğu göz önünde bulundurularak tetkik edilmesi sonuca daha kısa yoldan ulaşmayı sağlayacağı için "Bak" kelimesinden hemen sonra gelen ve şairin mahlası olan "Kerîmî" sözcüğünün tamamı değil, ebcet değeri 20 olan ilk harfi "kef" (ك) kastedilmiş olmalıdır (Görsel 4). Çünkü aranan 20 rakamına işaret cümlesi içinde başka şekilde ulaşmak mümkün görünmemektedir.

Görsel 4. Ebcet işaret cümlesinde şair isminin baş harfi

Sonuç olarak Kerîmî, muvakkithane kitabesinde hem mekânın ruhuna uygun bir terminoloji kullanmış hem de matematiksel bir zekâ oyunu kurgulamıştır. Şair, 'mücevher' anahtarıyla dikkatleri noktalı harflere çekerken, 'Kerîmî yazdı' ifadesiyle de eksik kalan 20 birimlik farkın kendi isminin başlangıcında gizli olduğunu (Kef=20) zarifçe fısıldamıştır. Bu durum, mısranın sadece lafzıyla değil, harf dizilimi ve sayısal değeriyle de mimari yapının inşa sürecine tanıklık ettiğini kanıtlamaktadır. İncelenen bu teknik detaylar, kitabenin sadece bir tarih kayıt belgesi değil; dil, sanat ve matematiğin estetik bir potada eritildiği bir şaheser olduğunu ortaya koymaktadır.

SONUÇ

Safranbolu Köprülü Mehmet Paşa Camii avlusunda yer alan muvakkithane ve kütüphane binasının inşa kitabesi, 19. yüzyıl Osmanlı epigrafisinin sadece bir bilgi aktarım aracı değil, aynı zamanda şairin zekâsı ile okuyucunun dikkati arasında kurulan karmaşık bir matematiksel platform olduğunu kanıtlamaktadır. Yapılan incelemeler sonucunda, kitabedeki metnin yapının mimari ve işlevsel kimliğiyle tam bir uyum içerisinde olduğu, özellikle kütüphane ve muvakkithane fonksiyonlarının mısralarda zarif birer atıfla yer bulduğu tespit edilmiştir. Ancak

bu kitabenin asıl ayırt edici niteliği, şair Kerîmî'nin metni pasif bir tarih kaydı olmaktan çıkarıp, okuyucunun aktif katılımıyla çözülebilecek dinamik bir denkleme dönüştürmüş olmasıdır.

Çalışmanın odağını oluşturan "mücevher" anahtarı, ebced geleneğindeki yalnızca noktalı harflerin (mu'cem) hesaplanması esasına dayanan tekniği işaret ederek, yapı üzerindeki H. 1274 tarihine giden yolu şifrelemiştir. Yapılan matematiksel analizlerde ortaya çıkan 20 birimlik farkın bir "şair hatası" değil, bilinçli bir ta'miye (gizleme) sanatı olduğu anlaşılmıştır. Şair, "mücevher sâat-âsâ bak" uyarısıyla okuyucuyu yüzeysel bir okumanın ötesine geçmeye çağırmış; eksik kalan 20 sayısını ise kendi mahlası olan "Kerîmî" kelimesinin ilk harfi olan "Kef" (ك) harfinin sayısal değerinde gizlemiştir. Bu durum, ebced sistemindeki uyumsuzlukların klasik edebiyatın semantik ve teknik kodlarıyla nasıl çözülebileceğini metodolojik olarak sergilemektedir.

Sonuç olarak, incelenen kitabe hem hattat Mehmed Rıfat'ın estetik istifi hem de şair Kerîmî'nin matematiksel dehasıyla, Osmanlı'nın son dönem taşra mimarisindeki yüksek entelektüel seviyenin somut bir nişanesidir. Muvakkithanenin işlevi olan "doğru zamanı bulma" eylemi, kitabenin okunma sürecindeki "doğru sayısal değeri bulma" çabasıyla sembolik bir düzlemde eşleştirilmiştir. Bu çalışma, Safranbolu'daki bu küçük ölçekli yapıyı sadece bir taş ve kireç kütlesi olmaktan çıkarıp, her harfi ve noktası titizlikle kurgulanmış bir sanat, edebiyat ve matematik anıtı olarak yeniden tanımlamaktadır.

KAYNAKÇA

Çınarcı, M. N. (2021). Osmanlı Şuara Tezkirelerinde Tarih Düşürme Geleneği. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi,* 5: 2104-2130.

Devellioğlu, F. (1970). *Osmanlıca Türkçe Ansiklopedik Lügat*, Ankara: Aydın Kitabevi.

Gökoğlu, A. (1952). *Paphlagonia*. Kastamonu: Doğrusöz Matbaası.

Karabey, T. (2011). Tarih Düşürme. *TDV İslâm Ansiklopedisi,* XL. İstanbul: TDV Yayınları, 80-82.

Karaca, R., Yücedağ, İ. ve Kılavuz, B. N. (2013). *Safranbolu Kitabeleri,* İstanbul: Safranbolu Araştırmaları Merkezi.

Kuş, A. (2015). *Safranbolu Korumada 40. Yıl. (Anlatan: Kızıltan Ulukavak)*. Safranbolu: Safranbolu Kültür ve Turizm Vakfı Yayınları.

Mutlu, M. (2017). Konya Su Yapılarının Kitabelerinde Ebcet Kullanımı. 20. Uluslararası Orta Çağ ve Türk Dönemi Kazıları ve Sanat Tarihi Araştırmaları Sempozyumu Bildirileri Kitabı, C. 2, Sakarya: Sakarya Üniversitesi Yayınları, 566-580.

Mutlu, M. (2024). Safranbolu Tarihî Yapı Kitabelerinde Ebcedle Tarihlendirme. *Sanat Tarihi Dergisi*, *33*(2), 761-789.

Mutlu, M. (2025). Mezar Taşlarında Ebcetle Tarihlendirme: Kastamonu Şeyh Şaban-ı Velî Haziresi Örnekleri. *Osmanlı Medeniyeti Araştırmaları Dergisi*, *24*, 222-37.

Özkurt, K. (2025). Türk İslam Epigrafi Sözlüğü. Ankara: Serüven Yayınevi.

Yakıt, İ. (1992). *Türk-İslâm Kültüründe Ebced Hesabı ve Tarih Düşürme*, İstanbul: Ötüken Neşriyat.

Yılmaz, G. (2011). Batılılaşma Dönemi Osmanlı Sosyal Yaşamında Saatlerin Yeri. *Safranbolu Saat Kulesi ve Zaman Ölçerler Sempozyumu Bildiriler Kitabı*. Safranbolu, 41-50.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

EDEBİYATTAN MİMARLIĞA: TÜRKİYE'DE CUMHURİYET SONRASI KADININ MEKANSAL DÖNÜŞÜMÜ (1920–1966)

Arş. Gör, Yasemin HEKİMOĞLU
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi, Mimarlık Fakültesi, Mimarlık Bölümü,
yaseminhekimoglu@ibu.edu.tr - 0000-0001-8830-3724

ÖZET

Türkiye'de Cumhuriyet sonrası toplumsal dönüşüm sürecinde kadın ve mekan ilişkisini edebi mekanlar aracılığıyla analiz etmeyi amaçlayan bu çalışma; özel ve kamusal mekanların kadın deneyimi üzerindeki belirleyici rolünü kavramak için 1920–1966 yılları arasında kaleme alınan Suat Derviş romanlarını ele alınmaktadır. Cumhuriyet'in toplumsal cinsiyet politikaları ve modernleşme söylemi çerçevesinde kadının mekansal döngüsü, mekan kullanım pratikleri ve bu pratiklerin zaman içindeki dönüşümü, metinlerde kurgulanan mekansal anlatılar üzerinden okunmaktadır. Çalışma, yalnızca sosyal tarih perspektifiyle sınırlı kalmayıp edebiyatı mimarlık araştırması için analitik bir araç olarak konumlandırmaktadır. Bu doğrultuda mekansal analiz, kimlik inşası ve kadın karakterlerin öznel deneyimleri, disiplinlerarası bir yöntemle birlikte değerlendirilmektedir. Edebi metnin mekanı temsil etme ve yeniden üretme biçimlerinden hareketle, Cumhuriyet ideolojisinin fiziksel ve simgesel mekan üretimindeki izleri sorgulanmakta; kadının hem özel hem de kamusal alandaki varlığının nasıl kurgulandığı ve dönüştüğü tartışmaya açılmaktadır. Çalışma, mimarlık tarihi ve edebi eleştiri arasında üretken bir arakesit kurmayı hedeflemektedir.
Anahtar Kelimeler: Kadın ve mekan, kimlik, edebi mekan, Suat Derviş, Cumhuriyet.

FROM LITERATURE TO ARCHITECTURE: THE SPATIAL TRANSFORMATION OF WOMEN IN POST-REPUBLIC TURKEY (1920–1966)

ABSTRACT

This study aims to analyze the relationship between women and space through literary spaces during Turkey's post-Republic social transformation. Examining the novels of Suat Derviş written between 1920 and 1966, it identifies how women's experiences in private and public spaces were shaped by gender policies and modernization discourse, noting the gradual expansion of women's spatial agency, increased visibility in public life, and evolving domestic roles. The spatial cycle and use practices of women, as interpreted through literary narratives, reveal both the restrictions and the opportunities introduced by Republican ideology. The study positions literature as an analytical tool for architectural research and, through an interdisciplinary methodology, clarifies how female characters' subjective spatial experiences illustrate changing identity constructs. Ultimately, it highlights that literary representations both reflect and influence real shifts in the presence and agency of women in Turkey's built environment, establishing a productive intersection between architectural history and literary criticism.

Keywords : Women and space, identity, literary space, Suat Derviş, Republic.

1. GİRİŞ

Mimarlık, çağdaş kuramsal tartışmalarda yalnızca yapı üretimine indirgenmeyen, toplumsal yaşamı biçimlendiren ve aynı zamanda ondan etkilenen bir bilgi ve pratik alanı olarak ele alınmaktadır (Lefebvre, 2014; Merleau-Ponty, 2017; Norberg-Schulz, 1971; Pallasmaa, 2001). Nitekim mimarlığın "toplumsal bir üretim biçimi" olduğu yönündeki yaklaşım(Harvey, 2019; Lefebvre, 2014), bu disiplinin yalnızca fiziksel çevreyi inşa etmediğini (Heidegger, 2020); içinde yer aldığı toplumun değerlerini (Tanyeli, 2017), algılarını (Bachelard, 2013, 2014), gündelik alışkanlıklarını (Lefebvre, 2011, 2014) ve tarihsel dönüşümlerini de taşıdığını göstermektedir. Bu bağlamda mimari üretim, bir yandan mevcut toplumsal yapının izlerini yansıtırken, diğer yandan yeni anlam katmanları kurma, belirli yaşam biçimlerini meşrulaştırma ve mekânsal pratikleri yönlendirme gücüne de sahiptir. Dolayısıyla mimarlık, edilgen bir yansıtma alanı değil; toplumsal olanı seçen, düzenleyen ve yeniden kuran etkin bir üretim alanıdır (Harvey, 2019; Lefebvre, 2014). Bu çok katmanlı yapının merkezinde ise, farklı disiplinlerin ortak ilgi alanını oluşturan mekân kavramı yer almaktadır. Mekân, mimarlıkta yalnızca fiziksel organizasyonun konusu değil; toplumsal ilişkilerin, kültürel kodların ve iktidar biçimlerinin somutlaştığı temel düzlemdir.

Benzer bir biçimde edebiyat da dil aracılığıyla toplumsal dinamiklerle sürekli ilişki halinde olmaktadır. Edebi metin, birey ile çevresi arasındaki ilişkiyi yalnızca temsil etmez; aynı zamanda bu ilişkiyi anlamlandırır, dönüştürür ve yeniden kurgular. Bu nedenle mimarlık ile edebiyat arasındaki ilişki, yüzeysel bir benzerliğe değil, her iki alanın da insan deneyimini mekân ve dil ekseninde kurmasına dayanmaktadır (Pollan, 1997). Genel olarak ifade etmek gerekirse, mekân ve dil kavramları, mimarlık ve edebiyat arakesitinde belirleyici işlevlere sahiptir. Mekân, toplumsal gerçekliğin maddi ve deneyimsel boyutunu açığa çıkarırken; dil, bu gerçekliği kavramsallaştıran, aktaran ve yeniden üreten başlıca araçtır. Bu çerçevede söz konusu çalışma, mimarlık ve edebiyat ilişkisini yalnızca kavramsal düzeyde ele almamakta; edebi mekânlar üzerinden yeni söylemler geliştirme hedefiyle, mekân ile dilin açıklayıcı gücünü birlikte kullanmaktadır.

Bu yaklaşımın kuramsal zemininde, mekânın nötr ve salt fiziksel bir zemin olmadığı yönündeki kabul yer almaktadır. Gerçekten de mekân, yalnızca sınırlarla tanımlanan bir çevre değil; toplumsal ilişkilerin, iktidar yapıların ve kimlik mücadelelerinin görünürlük kazandığı çok katmanlı bir üretim alanıdır. Bu nedenle kadın ve mekân ilişkisi, yalnızca mimarlık tarihi ya da toplumsal cinsiyet çalışmaları açısından değil, aynı zamanda edebiyat incelemeleri bakımından da merkezi bir tartışma alanı oluşturmaktadır. Bu çalışmanın hipotezi de şu doğrultuda şekillenmektedir: Mekan, yalnızca fiziksel bir çevre değil; toplumsal değerleri, kimlikleri ve iktidar ilişkilerini yansıtan çok katmanlı bir yapıyı temsil eder. Bu kabulden hareketle, kadınların mekâna erişim biçimleri, mekânı kullanım pratikleri ve gündelik yaşam içindeki mekânsal deneyimleri, toplumsal cinsiyet rejiminin en görünür tezahürlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Böyle bir çerçeve, kadınların özel ve kamusal alandaki varlığını soyut

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

hak söylemleri üzerinden değil, doğrudan mekânsal pratikler üzerinden yeniden düşünmeye olanak tanımaktadır.

Türkiye bağlamında bu tartışma, Cumhuriyet sonrası dönüşüm süreci dikkate alınmadan eksik kalmaktadır. Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte kadın, modernleşme projesinin hem öznesi hem de simgesi olarak kurgulanmıştır. Eğitim, hukuk, istihdam ve siyasal haklar alanında gerçekleştirilen reformlar, kadınların toplumsal hayattaki görünürlüğünü ve kamusal alana katılımını artırmıştır. Bununla birlikte bu dönüşüm, kadınların mekânsal özgürlüğünü kendiliğinden ve bütünüyle güvence altına almamıştır. Kamusal alandaki görünürlük artarken, bu görünürlüğün hangi sınırlar içinde kurulacağı da aynı anda belirlenmiştir. Kadının kamusal mekâna çıkışı çoğu zaman denetim, refakat, namus, uygunluk ve görünürlük gibi kavramlarla birlikte düzenlenmiştir. Başka bir ifadeyle, Cumhuriyet modernleşmesi kadınlara yeni imkânlar sunmuş; ancak bu imkânlar ataerkil normlardan tamamen bağımsız bir özgürleşme alanı üretmemiştir. Bu nedenle Cumhuriyet dönemi, kadın açısından tek yönlü ilerleyen haklar devri olarak kalmamakta, genişleyen haklar ile süreklilik gösteren toplumsal sınırlamalar arasındaki gerilimli bir tarihsel zemin olarak değerlendirilmelidir (Sabancılar Eren, 2024).

Söz konusu gerilimli yapı, kadın ve mekân ilişkisini inceleyen çalışmalarda özellikle görünür hale gelmektedir. Çünkü kadınların kamusal ve özel mekânlardaki varlığı, yalnızca hukuki statü değişiklikleriyle değil; gündelik yaşamın yerleşik pratikleri, toplumsal beklentiler, sınıfsal konumlar ve güvenlik algılarıyla birlikte biçimlenmektedir. Tam da bu nedenle edebiyat, mimarlık araştırmaları için güçlü bir analitik imkân sunmaktadır. Edebi metinler, resmî belgelerin ya da yalnızca fiziksel mekân analizlerinin çoğu zaman açığa çıkaramadığı deneyim boyutlarını görünür kılar. Bir roman, bir sokağın, evin, salonun, hastanenin ya da vapurun yalnızca fiziksel niteliğini değil; o mekânın bir kadın özne tarafından nasıl algılandığını, hangi duygularla deneyimlendiğini ve ne tür toplumsal sınırlarla çevrelendiğini de gösterebilir. Bu yönüyle edebiyat, tarihsel-toplumsal gerçekliği yansıtan bir anlatı alanı olmanın ötesine geçerek, mimarlık araştırması için analitik veri üreten bir kaynak niteliği kazanır.

Kadın ve mekân ilişkisini, mimarlık ile edebiyat arasındaki bu üretken arakesitte tartışmayı amaçlayan bu çalışma; Suat Derviş'in romanlarını, Cumhuriyet dönemi kadın deneyiminin mekânsal temsilleri olarak değerlendirilmektedir. Çalışma, Suat Derviş'in 1930–1963 yılları arasında yayımlanan romanlarında özel ve kamusal mekânların kadın karakterler tarafından nasıl deneyimlendiğini; bu deneyimlerin sınıf, statü, güvenlik ve toplumsal cinsiyet gibi değişkenlerle nasıl kesiştiğini incelemektedir. Bu inceleme, kadınların mekânsal varlığının yalnızca fiziksel dolaşım ya da mekâna erişim meselesi olmadığını; aynı zamanda toplumsal kabul, meşruiyet, denetim ve aidiyet meseleleriyle iç içe geçtiğini ortaya koymayı hedeflemektedir.

Suat Derviş'in romanlarının bu tartışma açısından önemli olmasının temel nedeni, kadın karakterleri toplumsal dönüşümün edilgen tanıkları olarak değil, mekânla kurdukları ilişkiler üzerinden biçimlenen öznel varlıklar olarak kurmasıdır. Derviş'in metinlerinde özel alan ile kamusal alan arasındaki sınırlar sabit ve geçirimsiz değildir; aksine bu sınırlar, kadınların sınıfsal konumlarına, toplumsal itibarlarına ve gündelik mücadelelerine bağlı olarak sürekli

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

yeniden tanımlanır. Dolayısıyla söz konusu romanlar, bir dönemin kadınlık hallerini yalnızca içerik düzeyinde anlatan metinler değil; aynı zamanda Cumhuriyet ideolojisinin fiziksel ve simgesel mekân üretimindeki izlerini okuyabilmeye imkân sağlayan edebi mekân kurgularıdır. Bu yönüyle Suat Derviş'in romanları, kadınların hem özel hem kamusal alandaki varlığının nasıl tasarlandığını, sınırlandırıldığını ve dönüştürüldüğünü tartışmak için elverişli bir inceleme zemini sunmaktadır.

2. TÜRKİYE'DE CUMHURİYET SONRASI KADIN VE KAMUSAL MEKAN DEĞİŞİMİ

Osmanlı döneminde İslami normlar ve geleneksel toplumsal düzen, kadını büyük ölçüde özel alana hapseden mekansal bir ayrışmanın temeli üzerine inşa edilmişti. Kamusal alanlar, pazar yerleri, kahvehaneler ve sokaklar erkeklerin egemenliğinde tanımlanmakta; kadının bu mekanlardaki görünürlüğü hem fiziksel hem de sembolik kısıtlamalarla sınırlı tutulmaktaydı (Balim-Harding, 1998). 1923'te Türkiye Cumhuriyeti'nin ilanıyla birlikte bu düzen köklü biçimde sorgulanmaya ve dönüştürülmeye başlandı. Erken Cumhuriyet dönemi reformları yalnızca hukuki bir dönüşümü değil, aynı zamanda kadının kamusal alandaki varlığını meşrulaştıran ve bu varlığı modernleşmenin simgesi hâline getiren yeni bir devlet ideolojisini de beraberinde taşıdı.

1923 sonrasında hayata geçirilen reformlar, Türk kadınının toplumsal statüsünü köklü biçimde değiştiren yasal düzenlemeleri kapsamaktaydı. 1926 yılında yürürlüğe giren Medeni Kanun, çok eşliliği yasakladı, kadınlara boşanma ve miras haklarında eşitlik tanıdı (Yellice, 2018). Kadınların yerel seçimlerde oy kullanma ve seçilme hakkı 1930'da, milletvekili seçme ve seçilme hakkı ise 1934'te güvence altına alındı; bu, pek çok Batı Avrupa ülkesinden daha erken bir tarihe karşılık gelmektedir (Kasapoğlu & Özerkmen, 2011). Eğitim alanında da kapsamlı reformlar gerçekleştirilerek kız çocuklarının okula erişimi özendirildi ve kadınların çeşitli mesleklere girmesinin önü açıldı. White'ın (2003) ifadesiyle bu reformlar, "yukarıdan dayatılan" bir devlet feminizminin ürünüydü; toplumsal talepler sonucunda ortaya çıkmaktan çok, modernleşme projesinin bir gereği olarak tasarlanmış ve uygulanmıştı.

Cumhuriyet sonrası modernleşme projesi, kamusal mekanı cinsiyetsiz ve laik bir zemine oturtmayı hedefliyordu. Kadın bedeni ve kadının görünürlüğü, bu projenin sembolik merkezine yerleştirildi; örtünmenin kaldırılmasına yönelik teşvikler ve kadının mesleki alanlara, kentsel mekanlara dahil edilmesi, eski düzenle köklü bir kopuşun somut göstergeleri olarak sunuldu (Göle, 1997). Bununla birlikte Göle'nin de vurguladığı gibi, Türk modernleşmesinde kamusal alan, devletin ideolojik denetimi altında biçimlendirildi; devlet bu mekanda hem kural koyucu hem de söylemin belirleyicisi oldu. Nitekim Arat (2000) bu süreci özlü bir biçimde formüle etmiştir: Türk kadınları "özgürleştirilmiş ama kurtarılmamıştı"; medeni ve siyasi haklar elde edilmiş, ancak geleneksel toplumsal baskılar büyük ölçüde varlığını korumuştu. Üstelik reformların yarattığı olanaklar öncelikle kentli, eğitimli ve laik bir seçkin kesime açılmış, kırsal alanlardaki ve daha yoksul toplumsal kesimlerdeki kadınlar ise bu dönüşümün dışında kalmıştı (White, 2003).

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Lordoğlu'nun (2025) Sabiha Bozcalı'nın 1941 tarihli günlüğüne dayanan araştırması, erken Cumhuriyet İstanbul'unda bile kamusal alanda kadın olmayı biçimlendiren güç ilişkilerini somut biçimde gözler önüne sermektedir. Kadınlar kentsel mekanlarda artık var olabilmekle birlikte, bu varlık toplumsal beklentiler, ahlaki denetim ve sınıfsal dinamikler tarafından sürekli olarak sınırlandırılmakta ve gözetim altında tutulmaktaydı. Tuncer'in (2018) 1950-1980 dönemini inceleyen çalışması ise kadınların sokakta yürüme, eğlence mekanlarına gitme ve mesleki çevrelerde yer alma gibi alanlarda edindikleri deneyimlerin ne denli çelişkili ve müzakere gerektiren bir nitelik taşıdığını ortaya koymaktadır.

1980'ler, Türkiye'de Cumhuriyetin ilanının ardından geliştirilen reformlar ve ikinci dalga feminizmin yükselişiyle birlikte kadın-kamusal mekan ilişkisinde yeni bir dönemin başladığı görülmektedir. Feminist hareket, devlet feminizminin çizdiği sınırları aşarak özel alanı siyasallaştırmayı hedeflemektedir (Çakıl Dinçer, 2023). Bu dönemde kamusal mekan tartışması, yalnızca kadının fiziksel görünürlüğünü değil, söz hakkını, kimliğini ve vatandaşlık anlayışını da kapsayan geniş bir çerçevede yeniden üretilmektedir.

Cumhuriyet'in kuruluşuyla birlikte Türkiye'de kadının kamusal mekanla ilişkisi, radikal bir biçimde yeniden tanımlanmakta; hukuki düzenlemeler ve sembolik pratikler aracılığıyla kadın kentsel ve mesleki alanlara dahil edilmektedir. Ancak bu süreç ne doğrusal ne de çelişkisizdir: Devlet eliyle gerçekleştirilen özgürleşme, kendi sınırlarını ve gözetim mekanizmalarını da beraberinde taşımaktadır. Kadının kamusal alandaki varlığı, yüzyıl boyunca laiklik ile dini pratik, modernleşme söylemi ile gelenek, devlet projesi ile feminist talep arasında süregelen bir gerilim alanı olarak tanımlanmaktadır. Bu gerilim, güncelde de farklı biçimlerde güncelliğini korumaktadır.

3. SUAT DERVİŞ ESERLERİ ÜZERİNDEN KADININ KAMUSAL MEKAN DÖNÜŞÜMÜNÜN ANALİZİ

Suat Derviş, Türk edebiyatında kadınların mekânsal, duygusal ve toplumsal deneyimlerini şehir ölçeğinde güçlü biçimde görünür kılmaktadır. Özellikle İstanbul merkezli romanlarında kadın karakterler, modernleşme sürecinin vaatleri ile ataerkil düzenin sınırları arasında hareket etmektedirler. Derviş uzun yıllar politik konumu ve cinsiyeti nedeniyle edebiyat kanonunun dışında bırakıldığı; ancak 1990'lardan itibaren feminizm eksenli yeniden değerlendirmeler sayesinde yeniden görünür hale geldiği görülmektedir. Bu durum, Derviş'in yalnızca edebi değil, aynı zamanda toplumsal hafıza açısından da kritik bir yazar olduğunu ortaya koymaktadır (Demirsel, 2023).

Çalışma kapsamında incelenen on roman, 1920'den 1966'ya uzanan geniş bir zaman dilimine yayılmakta ve bu süreç boyunca Suat Derviş'in kadın karakterlerini hem toplumsal dönüşümün tanıkları hem de mekânsal gerilimin özneleri olarak kurduğu görülmektedir. Romanların bütününe bakıldığında, kadın ile mekân ilişkisinin dönemsel, sınıfsal ve kültürel dinamiklere bağlı olarak farklılaştığı, tek yönlü ve doğrusal bir ilerleme sergilemediği anlaşılmaktadır. Bu durum, Cumhuriyet modernleşmesinin mekânsal yansımalarının ne denli karmaşık ve çelişkili bir yapı taşıdığını açıkça gözler önüne sermektedir.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

1920–1934 yılları arasında kaleme alınan romanlarda ev, çoğunlukla tekinsiz, loş ve karanlık bir mekân olarak betimlenmektedir. Kadın karakterler büyük ölçüde özel alana sıkışmış, kamusal mekânlar ise ya erişilemez ya da tehlikeli olarak kurgulanmıştır. Mekânsal pratikler büyük ölçüde edilgen (izleme, bekleme, ağlama, çaresizlik) bir kadın öznesine işaret etmektedir. Zaman olarak gecenin, fiziksel nitelik olarak karanlık ve soğuğun sıklıkla kullanılması, bu dönemdeki kadın varlığının kırılganlığını ve görünmezliğini simgesel düzeyde pekiştirmektedir. Toplumsal cinsiyet rolleri de bu dönemde belirgin biçimde daralmış olup eş, evlat ve anne gibi birincil ilişkisel kimlikler üzerinden kurulmaktadır.

1935–1950 dönemine gelindiğinde ev içi mekânın kullanımının görece azaldığı, buna karşın kamusal mekânların daha aktif biçimde devreye girdiği görülmektedir. Hastane, eğlence mekânları, otel ve ulaşım mekânları gibi çeşitli kamusal uzamlar anlatıya dahil olmaktadır. Bununla birlikte toplumsal cinsiyet rollerindeki çeşitlenme sınırlı kalmakta, kadın karakterlerin büyük çoğunluğu yine kısıtlı statü tanımları içinde hareket etmektedir. Bu dönemdeki mekânsal pratikler hem etken hem de edilgen örüntüler barındırmakta; mekân tasvirleri ise "sıcak-soğuk", "yukarı-aşağı" ve "büyük-küçük" gibi karşıtlıklar üzerinden biçimlenmektedir. Bu ikili yapı, Cumhuriyet reformlarının tanıdığı görece genişleme ile toplumsal baskının sürekliliği arasındaki gerilimi mekânsal düzlemde yansıtmaktadır.

1950–1966 döneminde kamusal mekân çeşitliliğinin belirgin biçimde arttığı, ancak mekânsal pratiklerin bu çeşitliliğin gerisinde kaldığı görülmektedir. Meslek sahibi, öğrenci ve sanatçı kimliğiyle dolaşan kadın karakterlerin kamusal alanda daha sık yer aldığı dikkat çekmekle birlikte, bu karakterlerin sayısal olarak hâlâ azınlıkta olduğu anlaşılmaktadır. Mekansal pratikler açısından kadının etkenliği edilgenliğin önüne geçse de izleyen, şahit olan ve uyum gösteren kadın imgesi roman boyunca varlığını korumaktadır. Uyumsuzluk ise çoğunlukla toplumsal kabul görmeme ya da dışlanma ile sonuçlanan bir konum olarak betimlenmektedir.

Tüm dönemler boyunca tutarlı biçimde süregelen en belirgin örüntü, gecenin baskın bir zaman dilimi olarak kullanılmasıdır. Bu tercih, yalnızca anlatısal bir atmosfer kurma aracı değil; kadının kamusal ve özel mekânlardaki görünmezliğini, denetim altındaki varlığını ve toplumsal kırılganlığını imgesel düzeyde yeniden üreten bir mekânsal-zamansal kodlama olarak yorumlanmaktadır. Derviş'in romanlarında idealleştirilen değil, var olan kadın temsil edilmektedir. Bu nedenle söz konusu metinler, Cumhuriyet döneminin resmi modernleşme söylemine değil, gündelik gerçekliğin çelişkili dokusuna tanıklık etmektedir. Böylece edebi mekânlar, mimarlık araştırması için doğrudan bir veri kaynağına dönüşmektedir.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Suat Derviş'in 1920–1966 yılları arasında kaleme aldığı romanları mekânsal analiz yöntemiyle inceleyen bu çalışma, Türkiye'de Cumhuriyet sonrası kadın-mekân ilişkisinin edebi temsiller üzerinden nasıl kurulduğunu, dönüştüğünü ve yeniden üretildiğini ortaya koymayı amaçlamıştır. Elde edilen bulgular, kadının mekânsal deneyiminin tek yönlü ve doğrusal bir özgürleşme süreci izlemediğini; aksine genişleyen haklar ile süregelen toplumsal kısıtlamalar arasındaki gerilimli bir zeminde biçimlendiğini açıkça göstermektedir. Kamusal mekânların çeşitlenmesi ve kadının kentsel görünürlüğünün artması, ataerkil normların ve denetim

mekanizmalarının varlığıyla eş zamanlı olarak ilerlemekte; bu çelişkili yapı, edebi mekânsal kodlar aracılığıyla dönem boyunca yeniden üretilmektedir.

Mimarlık disiplini açısından değerlendirildiğinde, bu çalışma edebi metinlerin yalnızca kültürel birer belge olmadığını; aynı zamanda mimari mekânın toplumsal cinsiyet boyutunu kavramak için güçlü bir analitik kaynak oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Fiziksel mekân analizlerinin ve resmî arşiv belgelerinin çoğu zaman görünür kılamadığı öznel deneyim boyutları, edebi mekânsal anlatılar aracılığıyla mimarlık araştırmasına dahil edilebilmektedir. Bu yaklaşım, mimarlık tarihinin yalnızca yapı ve form odaklı değil, toplumsal cinsiyet, kimlik ve iktidar ilişkileri çerçevesinde de okunabileceğini somut biçimde kanıtlamaktadır.

Gelecek araştırmalar açısından değerlendirildiğinde, edebi mekân analizinin farklı dönem yazarlarına ve farklı toplumsal kesimlere ait anlatılara genişletilmesi, Türkiye'deki mekânsal dönüşüm süreçlerinin daha kapsamlı biçimde anlaşılmasına katkı sunacaktır. Bunun yanı sıra edebi temsillerin dönemin mimari projeleri ve kentsel planlamayla karşılaştırmalı olarak ele alınması, disiplinlerarası mimarlık araştırmaları için üretken ve özgün bir zemin oluşturacaktır.

KAYNAKÇA

Arat, Y. (2000). From Emancipation to Liberation: The Changing Role of Women in Turkey's Public Realm. *Journal of International Affairs,* 54–107.

Bachelard, G. (2013). *Mekânın Poetikası* (A. Tümertekin, Tran.). İthaki Yayınları.

Bachelard, G. (2014). *The Poetics of Space* (M. Jolas, Tran.). Beacon Press.

Balim-Harding, Ç. (1998). Representations of Turkish Women: Objects of Social Engineering Projects or Individuals? *Bulletin of the John Rylands Library, 80*(3), 107–128. https://doi.org/https://doi.org/10.7227/BJRL.80.3.7

Çakıl Dinçer, G. (2023). Türkiye'de Kadın Hareketinde Kamusal Alan-Özel Alan İkilemi. *Fiscaoeconomia, 7*(Özel Sayı), 506–525. https://doi.org/10.25295/fsecon.1361372

Demirsel, Ş. (2023). Unutuluştan Kanona: Suat Derviş ve Romanları. *MSGSÜ Sosyal Bilimler Dergisi, 28,* 105–114.

Göle, N. (1997). The Gendered Nature of the Public Sphere. *Public Culture, 10*(1), 61–81.

Harvey, D. (2019). *Sosyal Adalet ve Şehir* (M. Moralı, Tran.). Metis Yayınları.

Heidegger, M. (2020). *Varlık ve Zaman* (K. Ökten, Tran.). Alfa Yayınları.

Kasapoğlu, A., & Özerkmen, E. (2011). Gender Imbalance: The Case of Women's Political Participation in Turkey. *Journal of International Women's Studies, 12,* 97–107.

Lefebvre, H. (2011). Kent Hakkı (Aksümer G., Struz J, & Çavuşoğlu E, Trans.). *Eğitim Bilim Toplum Dergisi*.

Lefebvre, H. (2014). *Mekanın Üretimi* (I. Ergüden, Tran.). Sel Yayıncılık.

Lordoğlu, C. (2025). Women's Access to Public Space in the Late Ottoman, Early Republican Period: Istanbul Through a Woman Painter's Diary. *OPUS Toplum Araştırmaları Dergisi*, *22*(2), 222–235. https://doi.org/10.26466/opusjsr.1596784

Merleau-Ponty, M. (2017). *Algının Fenomenolojisi* (E. Sarıkartal & E. Hacımuratoğlu, Trans.). İthaki Yayınları.

Norberg-Schulz, C. (1971). *Existence, Space and Architecture*. Prager.

Pallasmaa, J. (2001). *The Architecture of Image: Existential Space in Cinema*. Rakennustieto.

Pollan, M. (1997). *A Place of My Own: The Education o f an Amateur Builder*. Random House.

Sabancılar Eren, S. (2024). 100. Yılında Cumhuriyeti Anlamak: Cumhuriyet ve Kamusal Alanın Kadınlara Açılması. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, *16*, 76–90. https://doi.org/10.20990/kilisiibfakademik.1434303

Tanyeli, U. (2017). *Yıkarak Yapmak Anarşist Bir Mimarlık Kuramı İçin Altlık*. Metis Yayınları.

Tuncer, S. (2018). *Women and Public Space in Turkey: Gender, Modernity and the Urban Experience*. I.B. Tauris.

White, J. B. (2003). State Feminism, Modernization, and the Turkish Republican Woman. *NWSA Journal*, *15*(3), 145–159.

Yellice, G. (2018). Erken Cumhuriyet Döneminde Türk Kadınını Modernleştirme Girişimleri, Türk ve Dünya Basını (1926-1934). *Çanakkale Araştırmaları Yüz Yıllığı*, *16*(24), 321–368. https://doi.org/https://doi.org/10.17518/canakkalearastirmalari.419275

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

LOCATING THE RELIGIOUS NARRATIVES IN POPULAR CINEMA OF INDIA

Dr. Monisa Qadiri

Islamic University of Science & Technology (IUST), India.
monisa.qadri@islamicuniversity.edu.in

ABSTRACT

The Indian film industry produces the highest number of films annually and also hold top position for ticket sales, but issues of intolerance towards films still exist. That is a question that PK (2014), an important film on religion raised. This satirical comedy claims to challenge certain religious practices in the diverse Indian society and delves headfirst into the syncretic melee of different faiths in India. It takes a direct aim at 'Godmen', the Guru figures who direct the followers towards following religious symbolism. Hindu groups considered 'PK' as a blasphemy against Hindu Gods and Gurus, because of which it faced many controversies, so it makes it interesting to see the depiction of religion in this film, using strong narratives along with visual representations to deal with the issue of faith. The study conducts a qualitative analysis of the film and presents a reading of this popular media form.

Keywords: Religion, Films, India, Portrayal

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

GENDER REPRESENTATION: AN ANALYSIS OF TRANS CHARACTERS IN INDIAN FILMS

Dr. Monisa Qadiri

Islamic University of Science & Technology (IUST), India.
monisa.qadri@islamicuniversity.edu.in

ABSTRACT

The mainstreamed dimorphism of sexuality has for long called for conformity to the social construction of the gender binary, particularly that of normative masculinity. Society has thus mostly drawn lines on questions about body, self, and sexual identity. Consequently, till today there have been cultural stereotypes and social taboos that concern gender identity. Media is considered to be a major source and agent of socialisation and has begun to reflect more on these socially significant issues. So, understanding the framing of gender-fluid identities as well as analysing the context of sexuality is a pressing issue in contemporary society. In India, where traditional gender roles are deeply ingrained, the subject of transgender sexuality and romantic relationships has been a taboo topic for a long time. So, this paper looks at the themes of trans-sexuality and relationships in the recent Bollywood and OTT content. It employs a qualitative research design involving a content analysis that focused on the portrayal of transgender characters, trans sexuality, and romantic relationships in the sample content. The research relied on the qualitative approach to identify themes and patterns in the data to reveal that this topic is being discussed more boldly and with nuanced understanding to some extent in recent years but shades of stereotyping still exist. The study examines the impact of such representation on the audience and culture. The analysis reveals that there has been an improvement in the representation of transgender characters in recent years, and such representation has contributed to creating awareness and understanding of trans issues in Indian society.

Keywords: Transgender representation, Bollywood, OTT content, relationships

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

YAPAY ZEKÂNIN KİŞİLERARASI İLETİŞİMDE KULLANIMI ÜZERİNE BİR İNCELEME

Yüksek Lisans Öğrencisi Ebru AYDEMİR

Kocaeli Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım ABD, Türkiye

Ebru061909@gmail.com

ORCID: 0009-0001-3840-1657

Doç. Dr. Sevim KOÇER

Kocaeli Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü, Türkiye

sevimkocer2004@yahoo.com

ORCID: 0000-0003-1813-5491

ÖZET

Bu çalışma, öğrencilerin yapay zekâyı kişilerarası iletişimde nasıl kullandıklarını incelemeyi amaçlamaktadır. Üniversite öğrencilerinin yapay zekâya yönelik tutumlarını ve yapay zekâyı hangi amaçla, ne sıklıkta kullandıklarını nicel verilerle ortaya koymak hedeflenmektedir. Araştırmanın örneklemini Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü öğrencileri arasından amaçlı örnekleme yöntemi ile seçilen 98 öğrenci oluşturmaktadır. Nicel araştırma yönteminin kullanıldığı çalışmada veriler anket yöntemi ile toplanmıştır. Veriler SPSS programı kullanılarak analiz edilmiştir. Çalışmanın temel bulgularına göre en çok kullanılan yapay zekâ uygulaması ChatGPT olmuştur. Öğrenciler yapay zekâyı en çok ders ve ödevlerde destek almak amacıyla kullanmaktadır. Öğrencilerin en yüksek düzeyde katılım gösterdiği alanlar; grup sohbetlerini planlama, görsel içerik üretimi alanında güncel kalma motivasyonu ve yapay zekâ ile sohbetin psikolojik rahatlama sağlaması olarak belirlenmiştir. Katılımcılar yapay zekâ ile paylaştıkları kişisel bilgilerin, bir arkadaşla paylaşılanlardan daha güvenli olduğunu düşünmektedir. Yapay zekâyı kişisel beğeniye dayalı kararlarda tercih etme ve arkadaş tavsiyesi yerine yapay zekâ yorumunu seçme ifadeleri düşük katılım düzeyinde kalmıştır. Sonuç olarak öğrencilerin yapay zekâyı daha çok araçsal amaçlarla kullandıkları belirlenmiştir. Bu teknolojinin mahremiyet açısından insandan daha güvenli bir sırdaş olarak algılandığı görülmüştür. Bu durum, yapay zekânın kişilerarası iletişimi algoritma temelli bir yapıya dönüştürerek geleneksel iletişim biçimini değiştirdiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yapay Zekâ, Kişilerarası İletişim, Dijital İletişim, Yapay Duygusal Zekâ

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

AN EXAMINATION OF THE EFFECT OF ARTIFICIAL INTELLIGENCE ON INTERPERSONAL COMMUNICATION

ABSTRACT

This study aims to examine how students use artificial intelligence in interpersonal communication. It seeks to reveal, through quantitative data, university students' attitudes toward artificial intelligence and the purposes and frequency with which they use it. The sample of the study consists of 98 students selected through purposive sampling from the Public Relations and Publicity Department of the Kocaeli University Faculty of Communication. In the study, which employed a quantitative research method, data were collected using a questionnaire. The data were analyzed using the SPSS program. According to the main findings, the most frequently used artificial intelligence application was ChatGPT. Students reported that they primarily use artificial intelligence to receive support for coursework and assignments. The areas with the highest levels of participation were identified as planning group chats, staying up to date in visual content production, and experiencing psychological relief through conversations with artificial intelligence. Participants believe that the personal information they share with artificial intelligence is more secure than that shared with a friend. Preferences for using artificial intelligence in decisions based on personal taste and choosing AI recommendations instead of friends' advice remained at a low level of agreement. Overall, it was determined that students tend to use artificial intelligence mainly for instrumental purposes. It was also observed that this technology is perceived as a more secure confidant than humans in terms of privacy. These findings suggest that artificial intelligence transforms interpersonal communication into an algorithm-based structure, thereby altering traditional forms of communication.

Keywords: Artificial Intelligence, Interpersonal Communication, Digital Communication, Artificial Emotional Intelligence

1. GİRİŞ

Yapay zekâ teknolojileri yaşamın tüm alanlarında kendine yer bulmuştur. Özellikle ChatGPT gibi üretken yapay zekâ araçları, son dönemde sıklıkla kullanılan araçlar olarak karşımıza çıkmaktadır. Eğitimden sağlığa, güvenlikten finans sektörüne, ilaç endüstrisinden savunma sanayine kadar yapay zekânın kullanılmadığı bir alan neredeyse yoktur (Özer, 2025). Yapay zekâ, bilgisayar sistemlerinin insan zekâsını taklit etmeyi amaçlayan uygulamalarıdır. Bu uygulamalar doğal dil öğrenme, dil anlama, akıl yürütme, problem çözme gibi yetenekleri olan algoritmalarla birlikte karmaşık süreçleri yönetebilen akıllı sistemlerdir. Bu akıllı sistemler sadece veriyi işlemekle yetinmeyip, insan konuşmasını anlayabilmekte ve yine insan tecrübelerinden yola çıkarak çözümler üretebilmektedirler. Yapay zekânın bu gelişimi uzun bir yolculuktan ibarettir. İlk kez 1950'li yıllarda Turing Testi ile temelleri atılmış ve literatüre kazandırılmıştır. Bu tarihsel süreçle birlikte yapay zekâ sınırlı zeki davranışlar sergileyen Zayıf Yapay Zekâ ve tıpkı insanlar gibi bilinçli davranışlar sergileyebilen Güçlü Yapay zekâ başlıkları

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

altında incelenmiştir. Geçmişten günümüze üzerine koyarak ilerleyen bu teknoloji, İnsan-makine etkileşimi ile gündelik işlerde kolaylık sağlamanın yanı sıra iletişimde de aktif olarak yer almaya başlamıştır.

Yapay zekâ teknolojilerinin gelişmesi ile birlikte bireylerin çevreleriyle ve birbirleriyle olan ilişkilerinde çeşitli değişimler gözlemlenmiştir. İletişimin hızlanması, bilgiye erişimdeki kolaylık aynı zamanda bireylerin de iletişim kurma süreçlerini ve biçimlerini etkilemiştir. Doğal dil işleme modelleriyle donatılmış sohbet robotları ve yapay zekâ sistemleri yalnızca bir bilgi kaynağı olmakla yetinmeyip kişilerarası iletişimin duygusal basamaklarına da aracılık etmektedir. Bu noktada yapay zekânın dönüştürücü etkisini anlamak için kişilerarası iletişim kavramının yapısı incelenmelidir. Geleneksel kişilerarası iletişim kaynak ve alıcı arasında belirli niyetler ve semboller çerçevesinde gerçekleşen bir süreci ifade etmektedir. Bu süreç yapay zekâ araçları ile birlikte algoritma temelli bir yapıya dönüşmüştür. Böylece bireyler sadece insanlarla değil, insansı tepkiler veren yapay zekâ araçları ile etkileşime girmektedir. Özellikle doğal dil işleme teknolojisindeki gelişmeler, yapay zekâyı pasif bir iletişim aracı olmaktan çıkararak, iletişimde aktif olarak yer almasını sağlamıştır. Bu yeni iletişim sistemi dijital empati, dijital beden dili ve duygusal yapay zekâ gibi kavramları ortaya çıkarmıştır. Yapay duygusal zekâ burada dikkat çekici bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır. Bu insan zekâsını taklit eden makinelerin algoritmalar ile kullanıcının duygusal durumunu analiz ederek, buna uygun tepkiler vermesini sağlamakta ve etkileşimi duygusal bir boyuta taşımaktadır.

Bütün bu etkileşimler, özellikle dijital dünyanın içine doğan ve teknoloji ile yoğun bir temas içinde olan genç kuşaklar üzerinde izler bırakmaktadır. Yapay zekâ uygulamalarını sık kullanan üniversite öğrencilerinin iletişim alışkanlıklarında ve kişilerarası iletişim algılarında değişime neden olmaktadır. Yapay zekâ bir yandan öğrencilerin hayatlarını kolaylaştırırken diğer yandan bireylerin kişilerarası iletişimde sosyal ve duygusal becerilerini köreltme riski taşımaktadır. Literatür incelendiğinde yapay zekâ ve kişilerarası iletişim ilişkisini inceleyen çalışmalar bulunsa da, bu ilişkinin üniversite öğrencileri ile yapılmış nicel verilerle analiz edilmiş çalışmalar sınırlıdır.

Yapay zekânın kişilerarası iletişimde kullanımını inceleyen pek çok çalışma yürütülmüştür. Sarıoğlu ve Güregen (2024), üniversite öğrencilerinin ChatGPT' yi duygusal yalnızlıkla mücadele aracı olarak kullanımına yönelik tutumlarını inceleyen nitel bir çalışma yürütmüştür. Bel (2025), dijital kültürün kişilerarası iletişim üzerindeki etkisini kültürel bir bakış açısıyla incelemiştir. Koçyiğit ve Darı (2023), yapay zekânın iletişim süreçlerini nasıl dönüştürdüğünü, özellikle ChatGPT uygulaması üzerinden incelemiştir. Kömür (2023) tarafından yazılan çalışma, kişilerarası iletişimin geleneksel tanımlarını, Bilgisayar Aracılı İletişim ve Yapay Zekâ teknolojileri bağlamında yeniden ele almaktadır. Yalçın (2023), yapay zekâ ve duygular ilişkisini kişilerarası iletişim bağlamında incelemiştir. Kavut'un (2024) "Yapay Zekâ ve İletişim" çalışmasında, kişilerarası iletişimin yapay zekânın etkisiyle köklü bir dijital dönüşüm geçirdiği ve dijital beden dili, yapay empati ve netiket gibi yeni kavramların bu dönüşümle birlikte literatüre girdiği detaylıca ele alınmaktadır. Brandtzaeg ve Følstad'ın (2018, s. 43) tarafından yapılan çalışmasında sohbet botlarının kullanım motivasyonları incelenmiştir.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Yapay zekâ kullanımının kişilerarası iletişimde geleneksel etkileşimi azaltmaya yönelik anlamlı bir etkisinin olup olmadığı araştırmanın sorunsalını oluşturmaktadır. Araştırmanın amacı, üniversite öğrencilerinin yapay zekâ kullanımının kişilerarası iletişim becerilerine etkisini nicel verilerle incelemektir. Bu çalışmanın konu başlıklarını; yapay zekâ kavramı ve tarihsel gelişimi, yapay zekânın kişilerarası iletişimdeki dönüştürücü etkisi ile duygusal yapay zekâ kavramları oluşturmaktadır. Çalışmanın araştırma bölümünde, anket tekniği ile toplanan veriler sonucunda elde edilen bulgulara yer verilmiştir.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1. Yapay Zekâ Kavramı

Web teknolojilerinin uygulama alanları her geçen gün genişlemektedir. Özellikle son dönemde günlük işlerimizde sıklıkla kullandığımız yeni dijital araçlar hayatımıza girmiştir. Bu araçlar arasında yer alan yapay zekâ uygulamaları günlük yaşamın merkezine konumlanmıştır.

Yapay zekâ insanın bilişsel yeteneklerini, davranışlarını taklit ederek bilgisayar sistemlerinde bu yetenekleri modellemesi olarak tanımlanmaktadır. Yani, yapay zekâ; insan zekâsını taklit edip modellemek için tıpkı insanlar gibi problemlere çözüm üretebilme, anlamlandırabilme, genelleme yapabilme, deneyimleri ile kazandıklarını öğrenebilme gibi yetenekleri modellenen sisteme kazandırmayı amaçlamaktadır. Bir başka deyişle yapay zekâ; insan zekâsını simüle etmek adına, tıpkı bizler gibi sorunlara çözüm üretebilme, verileri anlamlandırabilme ve genelleme yapabilme gibi yeteneklerin modellenen sisteme kazandırılmasını hedefler. Bu sürecin en temel unsuru ise sistemin kendi deneyimleri ile kazandıklarını öğrenebilme ve bu birikimi yeni durumlara aktarabilme becerisidir (Yılmaz, 2021, s. 4). Yapay zekâ, temelinde insan gibi düşünebilen, öğrenebilen ve çevresine anlamlı tepkiler verebilen akıllı sistemler geliştirmeyi hedefler. Bu teknolojiyle donatılmış bir sistemin sadece veri işlemesi yeterli değildir; aynı zamanda insan konuşmasını algılayabilmesi, tecrübelerinden yeni şeyler öğrenebilmesi, stratejik planlar yapıp karşısına çıkan sorunlara akılcı çözümler üretebilmesi gerekir (Feng vd., 2021). Toplumların yarını için büyük önem taşıyan; iletişim, hukuk ve analiz tabanlı altyapıları kuran teknolojileri sürekli pekiştiren imkânlar sağlamaktadır (Kavut, 2022b, s. 77).

Yapay zekâ disiplininin temelleri, modern bilgisayarların babası Turing'in 1950 yılında yayımladığı ve bir makinenin zekâsını insanı taklit etme yeteneği üzerinden ölçmeyi amaçlayan Turing Testi' nin "Taklit Oyunu" tanıtılmasıyla atılmıştır. Kavram, 1956'da Bilgisayar Bilimcisi McCarthy'nin Dartmouth Üniversitesi'ndeki konferansta "yapay zekâ" terimini ortaya atmasıyla resmiyet kazanmış ve başlangıçta çeviri hedefleriyle Soğuk Savaş döneminde ABD hükümetinden önemli mali destek görmüştür. Ancak, beklenen ilerlemenin sağlanamaması ve fonların kesilmesi, 1970'li yılları YZ Kışı adı verilen bir duraklama dönemine sokmuştur. Finansmanın 1980'lerde yeniden artmasıyla YZ çalışmalarında önemli bir ivme yakalanmış ve bu ilerleme, 1997'de IBM'in süper bilgisayarı Deep Blue'nun dünya satranç şampiyonu Kasparov'u yenmesiyle kritik bir dönüm noktasına ulaşmıştır. Günümüzdeki yapay zekâ çalışmaları ise, yalnızca bilişsel başarılarla sınırlı kalmayıp, algoritmaların kendi aralarında gizli iletişim becerisi geliştirmesi gibi daha karmaşık ve soyut yeteneklere odaklanmaktadır (Mijwel, 2016). Bu tarihsel ve teknolojik ilerleme ile birlikte yapay zekâ uygulamaları bireylerin ve toplumun etkileşiminin merkezi haline gelmiştir.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Yapay zekâ kavramı, gösterdiği yeteneklerin seviyesine Zayıf Yapay Zekâ ve Güçlü Yapay Zekâ olarak ikiye ayrılmaktadır. Makinelerin programlanıp belirli ve sınırlı alanlarda zeki davranışlar sergileyebilmesi Zayıf Yapay Zekâ olarak bilinir ve kabul görür. Buna karşın, makinelerin programlanıp zeki ve bilinçli olabilmeleri fikri ise Güçlü Yapay Zekâ kavramını oluşturur ve güncel akademik tartışmalara sahne olmaktadır. Güçlü Yapay Zekâ karşıtları, makinelerin kalıtsal olarak insandan farklı olduğunu savunarak, makinelerin asla sevgi duyamayacağını, doğruyu ve yanlışı sağduyulu bir şekilde ayırt edemeyeceğini ve insan gibi düşünemeyeceğini iddia ederler. Buna karşılık Güçlü Yapay Zekâ taraftarları ise, insan beyninin tek başına düşünemeyen, şuurlu olmayan bileşenlerden oluştuğunu; ancak bu bileşenlerin bir araya gelmesiyle düşünen ve şuurlu bir bütün oluştuğunu söyleyerek, aynı fenomenin makine için de geçerli olabileceğini savunurlar (Pirim, 2006).

Yapay zekânın alt dalları ve uygulamaları oldukça geniştir. Bu alanlar; doğal dil işleme (NLP), doğal dil üretme, konuşma tanımlama, Chatbotlar, yüz tanımlama ve görüntü tanımlama gibi alanlardan oluşmaktadır (Kavut, 2024). Doğal Dil İşleme (NLP), günlük yaşamımızın birçok alanında karşılaşılan konuşma tanımlama, otomatik çeviri ve benzeri uygulamalar için makinelerin doğal dil analizi yapmasını otomatik olarak sağlayan bir yapay zekâ dalıdır. Doğal Dil İşleme (NLP), bilgisayarların insan dilini çözümleyerek anlamlı verilere dönüştürmesini sağlayan bir disiplin olarak, karmaşık cümle yapılarını ve sözcük öbeklerini dijital sistemlerin işleyebileceği bir formata aktarmaktadır. Yapay zekâ tabanlı kişisel dijital asistanlar ve akıllı kişisel asistanlar, Doğal Dil İşleme teknolojisi sayesinde belirli bir alana dair karmaşık dilsel yapıları dijital ortama aktarabilmekte ve kullanıcı sorularına uygun yanıtlar üretebilmektedir (Göksel-Canbek ve Mutlu, 2016). Chatbotlar, e-mail uygulamaları, web siteleri ve mobil uygulamalar gibi farklı platformlarda doğal dil kullanarak, insanlarla sohbet edebilen yazılımlardır. Özellikle son dönemde insan-makine etkileşimini önemli ölçüde artırmıştır. Görüntü tanımlama, nesnelerin ve yüzlerin otomatik algılanmasını sağlayan teknolojidir Doğal Dil Üretme (NLG), yapay zekâ araçlarının insan sesine benzeyen orijinal içerikler, kişiselleştirilmiş e-postalar veya haber makaleleri gibi doğal dil üretebilen teknolojidir. Konuşma Tanımlama, konuşulan seslerin anlamlarını analiz ederek yapay zekâya dönüştürülmesini sağlar.

Yapay zekâ araçları, veri analizinden metin yazımına, sohbetten iş akış süreçlerinin yönetimine ve hatta diller arası çeviriden içerik üretimine dek uzanan çok sayıda işleve sahiptir. Bu yapısıyla, bireylere, toplumlara ve kurumlara önemli faydalar sunan bir teknoloji olarak tanımlanmaktadır (Kavut, 2024). Yapay zekâ araçlarının günümüzdeki yaygın örnekleri arasında ChatGPT, VALL-E, Gemini, Copilot ve Canva AI gibi çeşitli uygulamalar bulunmaktadır. Yeni yapay zekâ araçlarının sayısı her geçen gün artmaktadır. Bu durum sürekli ve hızlı bir ilerlemenin de göstergesidir. Bu hızlı ilerleme beraberinde bazı eleştirileri de getirmektedir. Önemli bir alan olan yaratıcılık becerisini olumsuz yönde etkilediğine dair tartışmalar mevcuttur. Ayrıca insan sosyal bir varlıktır ancak, yapay zekânın iletişim alanında artan kullanımı geleneksel sosyalleşme biçimini etkileyerek sosyal izolasyon riskini de artırmaktadır. Yapay zekâ uygulamalarının yaygın kullanımı ile birlikte kişisel veri mahremiyeti konusu da önem kazanmıştır. Bireyler yalnızca teknik konularla değil, duygu ve düşüncelerini

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

de yapay zekâ uygulamaları ile paylaşmaktadırlar. Kullanıcıların özel alanlarına temas eden bu yapının verileri nasıl aktardığı, paylaşılıp paylaşılmadığı konuları belirsizliğini korumaktadır.

2.2. Yapay Zekânın Kişilerarası İletişimde Kullanımı

Kişilerarası iletişim, kaynağını ve hedefini bireylerin oluşturduğu, iki veya daha fazla kişi arasında gerçekleşen bir süreçtir. Bu iletişim, kişilerin belirli niyetleri, beklentileri ve kuralları doğrultusunda gerçekleşir. Kişilerarası ilişkiler, iş toplantıları gibi formal veya arkadaş toplantıları gibi informal ortamlarda kurulabilir ve sosyal etkileşimlerin yanı sıra göreve ilişkin iş etkileşimlerini de kapsar. Kişilerarası iletişimin temel özelliği, etkileşimin direkt olmasına dayanmasıdır; burada katılımcıların her biri kişisel olarak anlam yaratır ve buna cevap verir. Bu süreç, iletişim durumlarına bağlı olarak doğrudan veya dolaylı yollarla kişisel bir etkileşim geliştirilmesini ve kişisel ilişkiler üzerinden anlam yaratılmasını sağlar (Gürüz ve Eğinli, 2014).

Kişilerarası iletişimin yeni aracı yapay zekâ, kişisel ve profesyonel ilişkilerimizi kökten değiştirmektedir. Yapay zekâ destekli araçlar sayesinde, artık sadece insanlar arası değil, insan-makine arayüzleri üzerinden kurulan çok boyutlu bir iletişim ağı etkili olmaktadır. Yapay zekâ geleneksel konuşma biçimlerini yeniden inşa etmektedir. Günlük yaşantımızda bizlerle tıpkı bir insan gibi etkileşime giren, öğrenen ve görevlerimizi kolaylaştıran yapay zekâ sistemleri giderek yaygın hale gelmektedir. Akıllı telefonlarımızdaki sesli asistanlardan (Siri, Google Asistan) tutun da müşteri hizmetleri sunan gelişmiş sohbet botlarına kadar, bu teknolojiler artık günlük iletişimimizin ve rutinlerimizin ayrılmaz bir parçasıdır. Yapay zekâ, kişilerarası iletişimi dijital iletişim tabanlı bir yapıya dönüştürür. Bu dönüşümde, yapay zekânın metin tabanlı araçları (sohbetler, konuşmalar ve cevap önerileri gibi) kilit rol oynamakta; kaynak-alıcı geri bildirim süreçlerinin ve kurumsal iletişim etkileşimlerinin daha teknolojik ve dinamik bir zeminde yürütülmesini sağlamaktadır. Bu durum yapay zekâyı kullanım nedenlerini ve bireylerin yapay zekâya yönelik tutumlarını anlamayı önemli kılmaktadır. İletişim süreçlerinin dijital dönüşümü kişilerarası iletişime yeni kavramlar kazandırmıştır. Bu kavramlar, dijital beden dili, dijital empati, dijital benlik, yapay duygusal zekâ, netiket ve yapay empatiden oluşmaktadır (Kavut, 2024).

Yapay duygusal zekâ, bireylerin duygu ve düşüncelerini yapay olarak tanımlamak yerine; bu verileri ve algoritmaları kullanarak duyguları öğrenir ve buna dayanarak otomatik olarak duygu tanımlamaları gerçekleştirir (Kavut, 2024). Böylece, yapay duygusal zekâ destekli araçlar, kullanıcıların gerçek duygusal durumunu anlayarak, kişilerarası etkileşimleri daha doğal ve etkili bir hale getirebilmektedir.

Yapay empati kavramı, yapay zekâ uygulamalarının insanların duygularına duyarlı duruma gelmesini ve duygu durumuna göre cevap vermesini içerir. Bu yetenek, makine-insan etkileşiminde duygusal karşılık vermeyi sağlayarak dijital empatiyi mümkün kılar.

Bu kavram hem sanal dünyada insanlar arasındaki hem de makine-insan arasındaki empatinin dijitalleşmesini ifade eder. Bireyler dijital ortamda bıraktıkları ayak izleri ile kendileri hakkında bazı kanıların oluşmasına neden olurlar. Sosyal medyada insanlar kendilerini daha özgür hissederler ve yüz yüze iletişimden farklı olarak saldırgan, kırıcı ve eleştirici davranışlarda bulunabilirler. Dijital empati, sosyal medyadaki duygusal tonlamanın,

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

anlayışın ve niyetin yerini alarak, kişilerarası iletişimin insani yönünü dijital ortama taşır. Sosyal medyanın bireye sağladığı özgürlükçü alan, uygulanması gereken bazı davranış kurallarını da beraberinde getirmektedir. Dijital ortamdaki davranış biçimlerini tanımlayan netiket terimi, ağ ve etiket kavramlarının birleşmesiyle oluşturulmuş olup; bilgisayar ağları üzerindeki iletişimde uyulması gereken sosyal ve ahlaki sorumlulukları temsil eder (Scheuermann ve Taylor, 1997 s. 269). Dijitalleşen toplumda kişilerarası iletişimin etik ve duygusal sorumluluğunun yeniden inşa edilmesinde önemlidir.

Yapay zekâ kullanımı geleneksel kişilerarası iletişimi yapısal olarak temelinden dönüştürmekte ve birey odaklı iletişimden algoritma temelli, aracılı bir yapıya evirmektedir. Bireylerin yapay zekâ ile kurduğu ilişki, kişilerarası iletişimin derinlik ve yoğunluğunu kaybetme riskini beraberinde getirmektedir. Sürekli olarak dijital bağlarla kurulan iletişim, sosyal yalnızlığı artırmakta, ilişkileri yüzeyselleştirmekte ve geleneksel kişilerarası iletişime zarar vermektedir.

3. ARAŞTIRMA METODOLOJİSİ

Yapay zekânın kişilerarası iletişimde kullanım etkisinin araştırıldığı bu çalışmada nicel araştırma yönteminden yararlanılmıştır. Veriler anket tekniği kullanılarak toplanmıştır. Araştırmada kullanılan anket formu toplam 5 soru grubundan oluşmaktadır. Bu soru grupları; yapay zekâya yönelik genel tutum, yapay zekânın karar verme süreçlerinde kullanımı, kişilerarası iletişimde yapay zekâdan yararlanma düzeyi, yapay zekâya duyulan güven ve yapay zekânın iletişim üzerindeki algılanan etkilerini ölçmeye yönelik olarak hazırlanmıştır. Araştırmada üniversite öğrencilerinin yapay zekânın iletişim üzerindeki algılarını ölçmek amacıyla, Savaş (2024) ve Dinler (2024) tarafından geliştirilen ölçeklerden uyarlanan bazı maddeler kullanılmıştır.

Elde edilen verilerin analizi SPSS programı kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Veri analiz sürecinde; betimleyici istatistikler (frekans, yüzde ve aritmetik ortalama) hesaplanmıştır. Değişkenler arasındaki ilişkilerin incelenmesi amacıyla korelasyon analizi yapılmıştır.

Araştırmanın güvenirliği Cronbach's Alpha katsayısı ile test edilmiş, Cronbach alfa katsayısı 0,939 bulunmuştur. Analiz sonuçları, ölçeğin genel güvenirlik düzeyinin kabul edilebilir sınırlar içinde olduğunu göstermektedir.

Bu doğrultuda, üniversite öğrencilerinin yapay zekâya yönelik tutumlarının cinsiyet değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini belirlemek amacıyla, normal dağılım varsayımı sağlanmadığından bağımsız iki örneklem t-testinin nonparametrik karşılığı olan Mann–Whitney U testi uygulanmıştır. Ayrıca, üniversite öğrencilerinin yapay zekâya yönelik kişilerarası iletişim tutumlarının yaş, gelir düzeyi ve yapay zekâ kullanım sıklığı değişkenlerine göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla, normallik varsayımının sağlanmaması nedeniyle tek yönlü varyans analizi (ANOVA)'nin nonparametrik karşılığı olan Kruskal–Wallis testi kullanılmıştır.

3.1. Araştırmanın Amacı Ve Önemi

Bu çalışmanın amacı yapay zekânın kullanım uygulamalarını ortaya koymak ve bu uygulamaların kişilerarası iletişim üzerindeki etkisini incelemektir. Bu bağlamda geleneksel kişilerarası iletişimi dönüştürücü veya zayıflatıcı etkisini anlamaktır. Gençlerin yapay zekâyı

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

hangi amaçla ve ne sıklıkta kullandıklarını belirleyerek, insan-makine etkileşiminin getirdiği risklere ve fırsatlara daha bilinçli yaklaşımların geliştirilmesi açısından önem taşımaktadır.

3.2. Araştırmanın Evreni Ve Örneklemi

Yapay zekâ kullanımı ile kişilerarası iletişim arasındaki ilişkinin incelendiği bu araştırmanın evrenini, Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü öğrencileri oluşturmaktadır. Bölümde toplam 462 öğrenci eğitim görmektedir. Araştırmanın örneklemi ise amaçlı örnekleme yöntemi ile seçilen 98 öğrenciden oluşmaktadır.

3.3. Araştırmanın Hipotezleri

Araştırmanın temel hipotezi yapay zekânın kişilerarası iletişimi etkilemesidir. Buna bağlı oluşturulan alt hipotezler şunlardır:

H1: Üniversite öğrencilerinin yapay zekâ kullanım sıklığına göre, yapay zekânın kişilerarası iletişim üzerindeki etkisine ilişkin anlamlı bir farklılık vardır.

H_2: Üniversite öğrencilerinin yapay zekâyı kişilerarası iletişimde kullanımında yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık vardır.

H3: Üniversite öğrencilerinin yapay zekâya yönelik kişilerarası iletişim ölçeğinde, gelir değişkenine göre anlamlı bir farklılık vardır.

4. ARAŞTIRMANIN BULGULARI

Yapılan analiz sonucunda, "Yapay Zekâya Yönelik Kişilerarası İletişim Tutum Ölçeği" için Cronbach alfa katsayısı 0,939 olarak hesaplanmıştır. Elde edilen bu değer, ölçeğin yüksek düzeyde güvenirliğe sahip olduğunu göstermektedir.

4.1 Katılımcıların demografik özellikleri ve yapay zekâ kullanımı

Çizelge 1'de çalışmaya katılan 98 kişiye ait demografik bilgiler yer almaktadır.

Çizelge 1. Katılımcıların Demografik Bilgileri

Cinsiyet	**Sıklık**	**Yüzde**
Kadın	75	% 76,5
Erkek	23	% 23,5
Yaş	**Sıklık**	**Yüzde**
18-24	91	% 92,9
25-34	4	% 4,1
35-44	2	% 2
45-54	1	% 1
Aylık Ortalama Gelir Düzeyi	**Sıklık**	**Yüzde**
0-23000 TL	25	% 25,5
23001-50000 TL	32	% 32,7

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

50001-75000 TL	21	% 21,4
75001-100000 TL	14	% 14,3
100001 TL ve üzeri	6	% 6,1
Konaklama Durumu	**Sıklık**	**Y üzde**
Ailemle/Yakınlarımla birlikte ikamet ediyorum.	39	% 39,8
Kiralık/Özel evde (tek başıma veya arkadaşlarımla) ikamet ediyorum. (Öğrenci evi dahil)	6	% 6,1
Yükseköğrenim Öğrenci Yurdunda ikamet ediyorum. (KYK/GSB Yurtları),	51	% 52
Özel öğrenci yurdunda/pansiyonunda ikamet ediyorum.	2	% 2

Çizelge 1'de görüldüğü gibi ankete katılanların %76,5'ini kadınlar oluştururken, %23,5' ini erkek katılımcılar oluşturmaktadır. Ankete katılanların %92,9' u 18-24, %4,1'i 25-34, %2'si 35-44 ve %1'i 45-54 yaş aralığında bulunmaktadır. Katılımcıların %25,5'i 0-23000 TL, %32,7'si 23001-50000 TL, %21,4'ü 50001-75000 TL, %14,3'ü 75001-100000 TL ve %6,1'i 100001 TL ve üzeri gelire sahiptir. Konaklama durumuna bakıldığında ise ankete katılanların %39,8'i ailesi veya yakınları ile birlikte ikamet ederken, %6,1'i kiralık/özel evde ikamet etmektedir. Ankete katılan üniversite öğrencilerinin %52'si yurtta (KYK), %2' si ise özel yurtta ikamet etmektedir.

Çizelge 2'de katılımcıların internete en sık erişim sağladığı mekân ve kanallar yer almaktadır.

Çizelge 2. Katılımcıların İnternete En Sık Erişim Sağladığı Mekân/Kanallar

	Sıklık	**Yüzde**
Ev/İkametgâh (Kendi özel internetim)	71	71
Öğrenci Yurdu (Yurdun sağladığı internet ağı üzerinden)	33	33
Okul/Üniversite Kampüsü (Kütüphane, laboratuvar, derslikler vb.)	10	10
İş Yeri (İşveren tarafından sağlanan ağ üzerinden)	3	3
Mobil Veri (Cep telefonumun mobil verisi üzerinden)	45	45
Ortak/Halka Açık Alanlar (Kafe, restoran, park vb. ücretsiz Wi-Fi)	9	9
İnternet Kafe/Kafeterya	2	2

Çizelge 2'ye göre katılımcıların %71' i ev, %33' ü öğrenci yurdu, %10'u okul/üniversite kampüsü, %3' ü işyeri, %45' i mobil veri, %9' u ortak/halka açık alanlar ve %2' si internet kafe veya kafeteryadan erişim sağlamaktadır.

Çizelge 3'te katılımcıların interneti kullanım amaçları yer almaktadır.

Çizelge 3. Katılımcıların İnternet Kullanım Amaçları

	Sıklık	**Yüzde**
Yapay zekâyı kullanmak	64	64
İletişim-haberleşme	81	81
Mesajlaşmak	88	88
Oyun oynamak	39	39

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Gazete-kitap okumak	16	16
Bilgilenmek-araştırma yapmak	59	59
TV-video izlemek	72	72
Sosyal medya	92	92
Alışveriş	78	78
Ödev/ ders notu materyali indirmek	71	71

Çizelge 3‘e göre katılımcıların %64’ü yapay zekâyı kullanmak, %81’i iletişim-haberleşme, %88’i mesajlaşmak, %39’u oyun-oynamak, %16’sı gazete-kitap okumak, %59’u bilgilenmek-araştırma yapmak, %72’si TV-video izlemek, %92’si sosyal medya, %78’i alışveriş ve %71’i ödev/ders notu materyali indirmek için interneti kullandıklarını belirtmişlerdir.

Çizelge 4‘te katılımcıların yapay zekâyı kullanım sıklıkları yer almaktadır.

Çizelge 4. Katılımcıların Yapay Zekâ Kullanım Sıklıkları

	Sıklık	**Yüzde**
Her gün	34	%34,7
Haftada birkaç kez	57	%58,1
Ayda birkaç kez	4	%4,1
Nadiren (yılda birkaç kez)	3	%3,1

Çizelge 4’e göre ankete katılanların günlük hayattaki yapay zekâ kullanım sıklığına ait maddeye %34,7’si her gün yapay zekâ kullandığını, %58,1’ i haftada birkaç kez, %4,1’i ayda birkaç kez ve%3,1’ i ise nadiren cevabını vermişlerdir.

Çizelge 5’de katılımcıların en çok kullandıkları yapay zekâ araçları yer almaktadır.

Çizelge 5. Katılımcıların En Çok Kullandıkları Yapay Zekâ Araçları

	Sıklık	**Yüzde**
ChatGPT	93	%93
Copilot	7	%7
Gemini	75	%75
Canva AI	7	%7
Diğer	3	%3

Çizelge 5’e göre de ankete katılanların %93’ü ChatGPT, %7’si Copilot, %75’i Gemini, %7’si Canva AI ve %3’ü diğer yapay zekâ araçlarını kullanmaktadır. En çok kullanılan yapay zekâ aracı ChatGPT ’ dir.

Çizelge 6’da katılımcıların yapay zekâyı kullanım amaçları yer almaktadır.

Çizelge 6. Katılımcıların Yapay Zekâ Kullanım Amaçlarına Göre Dağılımı

	Sıklık	**Yüzde**

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Ders ve Ödevlerde destek almak için	93	%93
Bilimsel araştırma veya veri analizi yapmak için	44	%44
Yabancı dil öğrenmek veya çeviri yapmak için	32	%32
Kod yazmak/yazılım projelerinde kullanmak için	4	%4
Görsel video veya içerik üretmek için	35	%35
Günlük hayatı kolaylaştırmak (özetleme, planlama vb.) için	67	%67
Kişilerarası iletişimde destek almak için	24	%24
Sadece merak veya eğlence amaçlı kullanıyorum	28	%28

Çizelge 6'a göre ankete katılan üniversite öğrencilerinin %93'ü yapay zekâyı ders ve ödevlerde destek almak için kullandıklarını belirtmişlerdir. %44'ü bilimsel araştırma veya veri analizi yapmak için, %32'si yabancı dil öğrenmek veya çeviri yapmak için, %4'ü kod yazmak/yazılım projelerinde kullanmak için, %35'i görsel video veya içerik üretmek için, %67'si günlük hayatı kolaylaştırmak, %24' ü kişilerarası iletişimde destek almak ve %28'i sadece merak ve eğlence amaçlı kullandıklarını söylemişlerdir.

4.2 Kişilerarası iletişimde yapay zekâ kullanımına yönelik tutum ölçeği analizi

Ölçeğe ait tüm maddeler üzerinde gerçekleştirilen faktör analizi sonucunda, bazı maddelerin birden fazla faktöre yüklendiği tespit edilmiştir. Bu durumda, ilgili maddelerin hangi faktörde yer alacağı belirlenirken en yüksek faktör yüküne sahip olduğu faktör esas alınmıştır. Ancak bir maddenin iki faktör arasındaki yük farkının 0,10' dan küçük olması, maddenin ayırt ediciliğinin yetersiz olduğu şeklinde değerlendirilmiş ve bu tür maddelerin ölçekten çıkarılmasına karar verilmiştir.

Ölçeğin faktör analizine uygunluğunu değerlendirmek amacıyla Kaiser–Meyer–Olkin (KMO) örneklem yeterliliği testi ve Bartlett Küresellik Testi uygulanmıştır. KMO değeri 0,815 olarak bulunmuş olup, bu değer örneklem büyüklüğünün faktör analizi için iyi düzeyde yeterli olduğunu göstermektedir. Bartlett Küresellik Testi sonuçları ise istatistiksel olarak anlamlıdır ($p < 0,001$). Bu bulgular, değişkenler arasında faktör analizi yapılmasını gerektirecek düzeyde anlamlı korelasyonlar bulunduğunu ortaya koymaktadır.

İncelenen maddeler ile yapılan analiz sonucunda özdeğeri 1'i n üzerinde olan 6 faktörlü bir yapı elde edilmiştir. Bu altı faktör birlikte ele alındığında toplam varyansın %66,497' sini açıklamaktadır. Bu sonuç, ölçeğin yapısal geçerliğinin yeterli olduğunu ve maddelerin büyük ölçüde ölçülmek istenen yapıyı temsil ettiğini göstermektedir. Toplam varyansın en büyük kısmı birinci faktör tarafından açıklanmış olup, döndürme sonrası her bir faktörün açıklanan varyansa dengeli katkı sağladığı görülmüştür. Varimax döndürme yöntemi kullanılarak elde edilen döndürülmüş faktör yükleri incelendiğinde, maddelerin teorik olarak anlamlı ve tutarlı biçimde ilgili faktörler altında toplandığı belirlenmiştir.

Çizelge 7'de Yapay zekâ kişilerarası iletişim tutum ölçeği açımlayıcı faktör analizi özet sonuçlarına yer verilmiştir.

Çizelge 7. Yapay Zekâ Kişilerarası İletişim Tutum Ölçeği Açımlayıcı Faktör Analizi Özet Sonuçları

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Ölçüt	Sonuç
Kaiser–Meyer–Olkin (KMO)	0,815
Bartlett Küresellik p değeri	0,000

Çizelge 8. Açıklanan Toplam Varyans

Bileşen	İlk Özdeğerler			Çıkarılan Kare Yük Toplamları			Döndürülen Kare Yük Toplamları		
	Toplam	% Varyans	% Kümülatif	Toplam	% Varyans	% Kümülatif	Toplam	% Varyans	% Kümülatif
1	10,203	37,788	37,788	10,203	37,788	37,788	4,126	15,283	15,283
2	2,711	10,042	47,830	2,711	10,042	47,830	3,406	12,613	27,896
3	1,560	5,777	53,607	1,560	5,777	53,607	3,307	12,247	40,143
4	1,349	4,995	58,602	1,349	4,995	58,602	3,085	11,425	51,568
5	1,096	4,058	62,660	1,096	4,058	62,660	2,218	8,216	59,784
6	1,036	3,837	66,497	1,036	3,837	66,497	1,812	6,713	66,497
7	0,960	3,556	70,053						
8	0,877	3,246	73,300						
9	0,774	2,866	76,165						
10	0,759	2,810	78,975						
11	0,712	2,638	81,613						
12	0,686	2,542	84,156						
13	0,563	2,086	86,242						
14	0,483	1,789	88,031						
15	0,461	1,708	89,739						
16	0,395	1,462	91,200						
17	0,358	1,325	92,525						
18	0,336	1,244	93,769						
19	0,307	1,136	94,905						

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

20	**2**	0,277	1,027	95,932					
21	**2**	0,236	0,874	96,806					
22	**2**	0,212	0,784	97,589					
23	**2**	0,200	0,739	98,329					
24	**2**	0,155	0,573	98,902					
25	**2**	0,115	0,426	99,327					
26	**2**	0,106	0,394	99,721					
27	**2**	0,075	0,279	100,000					

Çizelge 8'e göre yapılan faktör analizi sonucunda özdeğeri 1'in üzerinde olan 6 faktör elde edilmiştir. Bu faktörler toplam varyansın %66,497'sini açıklamaktadır. Döndürme işlemi (Varimax) sonrasında faktörlerin açıkladığı varyansın daha dengeli dağıldığı görülmüş ve bu durum faktörlerin yorumlanabilirliğini artırmıştır.

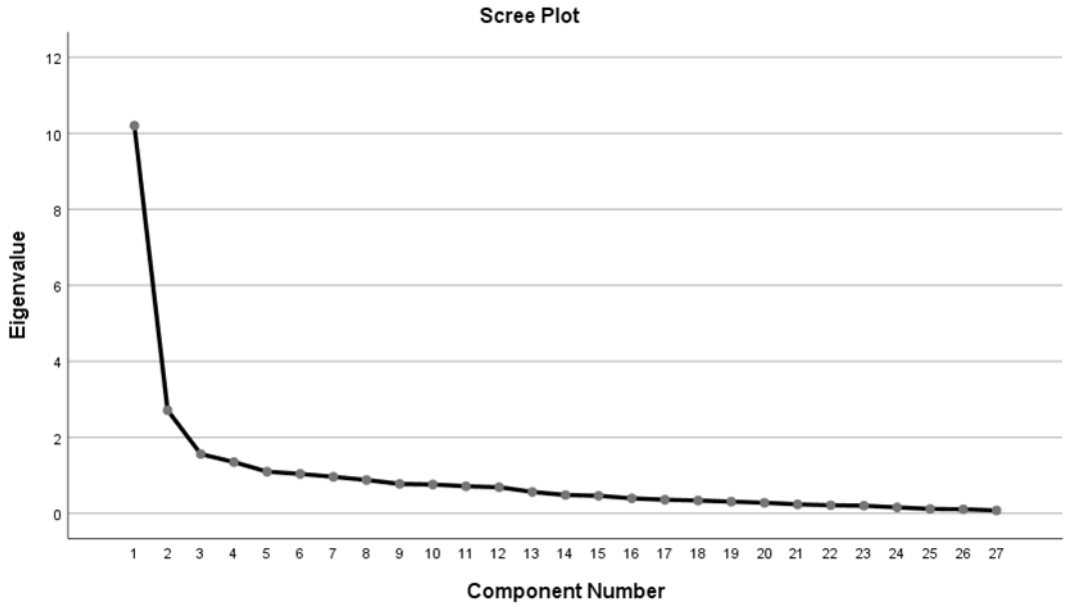

Görsel 1. Yapay Zekâ Kişilerarası İletişim Tutum Ölçeği İçin Scree Plot Grafiği

Scree plot grafiği de altıncı faktörden sonra eğrinin yataylaştığını göstererek altı faktörlü yapıyı desteklemiştir.

Çizelge 9. Döndürülmüş Bileşenler Matrisi

	Bileşen					
	1	**2**	**3**	**4**	**5**	**6**
S32: Sosyal ilişkilerimi (buluşma, etkinlik, randevu) planlamak ve organize etmek için, arkadaşlarımla doğrudan konuşmak yerine yapay zekâ asistanlarını kullanırım.	0,722					0,416

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

S31: Yapay zekâyı kullanmayan veya anlamayan kişilerin, sosyal çevremdeki sohbetlerin dışında kaldığını düşünüyorum.	0,709					
S29: Sosyal medyada bir yorum veya eleştiri yazmadan önce, yapay zekâya danışarak mesajımın tonunu ve olası etkisini kontrol ediyorum.	0,673					
S4: Kararlarımdan emin olmak için sürekli olarak yapay zekâ sistemlerinden gelen doğrulamaya veya geri bildirime ihtiyacım var.	0,636					
S30: Yapay zekâ araçlarını (yazım, ton, düzeltme) kullanmaya başladığımdan beri, kendi iletişim becerilerime olan güvenim azaldı.	0,622					
S26: Yatırım, bütçeleme veya harcama kararları alırken yapay zekâ destekli analizlere güveniyorum	0,533			0,416		
S28: Yapay zekâ, grup sohbetlerinde ve topluluk önünde (online veya yüz yüze) söyleyeceğim şeyleri önceden planlamama ve hazırlamama yardımcı oluyor.	0,510					
S14: Beslenme programımı yapay zekâya sorarak yaparım		0,826				
S18: Beslenme veya diyetle ilgili bir karar alırken, bir yapay zekâ uygulamasının (örneğin kalori takipçisi, besin önerisi) tavsiyesine, bir arkadaşımın tavsiyesinden daha çok güvenirim.		0,719				
S13: Tatil ve gezi planlarımı yapay zekâ ile yaparım		0,631				
S16: Kariyer planımı yapay zekâya sorarım		0,593				
S17: Hediye almak için yapay zekâdan destek alırım		0,577				
S15: Kıyafet kombinim konusunda trendlerle ilgili yapay zekâdan yardım alırım.		0,555				
S12: Yapay zekâ ile sohbet ettiğimde kendimi daha iyi hissediyorum			0,818			
S25: Yapay zekâ, arkadaşlarımla yaşadığım anlaşmazlıkların (tartışma, küslük) çözümünde bana objektif iletişim stratejileri sunarak yardımcı olur			0,757			
S24: Hayatımda duygusal desteğe ihtiyacım olduğunda, bir yapay zekâ sohbet botundan aldığım teselli, bir insandan aldığım kadar etkili oluyor			0,732			
S23: Yapay zekâ ile paylaştığım sırların veya kişisel bilgilerin, bir arkadaşımla paylaştıklarımdan daha güvenli olduğunu düşünüyorum.	0,434		0,603			
S9: Yapay zekânın video üretme araçlarını kullanırım.				0,871		
S10: Yapay zekânın şarkı, müzik vb. ses üretme araçlarını kullanırım.				0,795		
S11: Yapay zekânın resim, afiş vb. görsel üretme araçlarını kullanırım.				0,775		
S22: Yapay zekâ, doğum günleri veya özel günler gibi sosyal sorumlulukları hatırlatıp mesaj taslakları sunarak arkadaşlık ilişkilerimi sürdürmemi kolaylaştırıyor.				0,483		

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

S1: Yapay zekâya erişimim olmadığında kendimi korunmasız hissediyorum.					0,741	
S2: Yapay zekâ kullanmazsam görevlerimde veya projelerimde geride kalacağım fikrinden endişe duyuyorum.	0,429				0,630	
S3: Alanımda etki yaratmak veya ilgimi sürdürmek amacıyla yapay zekâ konusunda güncel kalmak için mümkün olan her şeyi yapıyorum.					0,561	
S5: Yapay zekânın mevcut becerilerimin veya yeteneklerimin yerini alabileceğinden korkuyorum					0,525	
S19: Satın almayı düşündüğüm bir kıyafet hakkında, fotoğrafını bir yapay zekâya gösterip yorum almayı, arkadaşlarıma danışmaya tercih ederim.						0,679
S20: Kişisel zevkime göre yapay zekânın oluşturduğu bir çalma listesi veya film önerisini, bir arkadaşımın önerisine tercih ederim.						0,591

Çizelge 9'da verilen döndürülmüş bileşen matrisi incelendiğinde, ölçeğin altı faktörlü bir yapı sergilediği görülmektedir. Birinci faktörde yer alan maddelerin faktör yüklerinin 0.51 ile 0,72 arasında değiştiği ve bu maddelerin bireylerin sosyal etkileşimlerinde yapay zekâ kullanımına yönelik eğilimlerini yansıttığı belirlenmiştir. Bu doğrultuda söz konusu faktör "Yapay Zekâya Sosyal Bağımlılık" olarak adlandırılmıştır. İkinci faktörde yer alan maddelerin yüksek faktör yüklerine (0.55–0.82) sahip olduğu ve bireylerin günlük yaşam kararlarında yapay zekâdan yararlanma düzeylerini ifade ettiği görülmüştür. Bu nedenle faktör "Günlük Yaşamda Yapay Zekâ Destekli Karar Alma" olarak isimlendirilmiştir. Üçüncü faktör altında toplanan maddelerin (0.60–0.82) bireylerin yapay zekâyı duygusal destek kaynağı olarak görme eğilimlerini yansıttığı belirlenmiş ve bu faktör "Yapay Zekâdan Duygusal Destek" olarak adlandırılmıştır. Dördüncü faktörde yer alan maddelerin (0.48–0.87) yapay zekâ tabanlı içerik üretim araçlarının kullanımına yönelik olduğu görülmüş ve bu faktöre "Yapay Zekâ Tabanlı İçerik Üretimi" adı verilmiştir. Beşinci faktörün (0.52–0.74) bireylerin yapay zekâya yönelik kaygı ve bağımlılık algılarını yansıttığı belirlenmiş ve bu faktör "Yapay Zekâ Kaygısı ve Bağımlılık Algısı" olarak tanımlanmıştır. Altıncı faktörde yer alan maddelerin bireylerin yapay zekâyı sosyal tercihlerinde alternatif olarak kullanma eğilimlerini ifade ettiği görülmüş ve bu faktör "Yapay Zekâyı Sosyal Alternatif Olarak Tercih Etme" olarak adlandırılmıştır. Ancak bu faktörün yalnızca iki maddeden oluşması, yapısal açıdan sınırlılık olarak değerlendirilebilir.

Çizelge 10'da kişilerarası iletişimde yapay zekâyı kullanım bilgileri yer almaktadır.

Çizelge 10. Katılımcıların Kişilerarası İletişimde Yapay Zekâyı Kullanması

	Sayı	**Ortalama**
Yapay zekâya erişimim olmadığında kendimi korunmasız hissediyorum.	98	2,3878
Yapay zekâ kullanmazsam görevlerimde veya projelerimde geride kalacağım fikrinden endişe duyuyorum.	98	2,5612
Alanımda etki yaratmak veya ilgimi sürdürmek amacıyla yapay zekâ konusunda güncel kalmak için mümkün olan her şeyi yapıyorum.	98	3,5041
Kararlarımdan emin olmak için sürekli olarak yapay zekâ sistemlerinden gelen doğrulamaya veya geri bildirime ihtiyacım var.	98	2,3878
Yapay zekânın mevcut becerilerimin veya yeteneklerimin yerini alabileceğinden korkuyorum.	98	2,7551
Rutin işlemler için, bir insan yerine yapay zekâlı bir sistemle etkileşime girmeyi tercih ederim.	98	2,4388
Yapay zekânın video üretme araçlarını kullanırım.	98	2,8776
Yapay zekânın şarkı, müzik vb. ses üretme araçlarını kullanırım.	98	2,4184
Yapay zekânın resim, afiş vb. görsel üretme araçlarını kullanırım.	98	3,5204
Yapay zekâ ile sohbet ettiğimde kendimi daha iyi hissediyorum.	98	3,4543

Tatil ve gezi planlarımı yapay zekâ ile yaparım.	98	2,5102
Beslenme programımı yapay zekâya sorarak yaparım.	98	2,6122
Kıyafet kombinim konusunda trendlerle ilgili yapay zekâdan yardım alırım.	98	2,2449
Kariyer planımı yapay zekâya sorarım.	98	2,7143
Hediye almak için yapay zekâdan destek alırım.	98	2,9694
Beslenme veya diyetle ilgili bir karar alırken, bir yapay zekâ uygulamasının (örneğin kalori takipçisi, besin önerisi) tavsiyesine, bir arkadaşımın tavsiyesinden daha çok güvenirim.	98	2,5510
Satın almayı düşündüğüm bir kıyafet hakkında, fotoğrafını bir yapay zekâya gösterip yorum almayı, arkadaşlarıma danışmaya tercih ederim.	98	1,8878
Kişisel zevkime göre yapay zekânın oluşturduğu bir çalma listesi veya film önerisini, bir arkadaşımın önerisine tercih ederim.	98	2,0714
Yapay zekâ, doğum günleri veya özel günler gibi sosyal sorumlulukları hatırlatıp mesaj taslakları sunarak arkadaşlık ilişkilerimi sürdürmemi kolaylaştırıyor.	98	2,2755
Yapay zekâ ile paylaştığım sırların veya kişisel bilgilerin, bir arkadaşımla paylaştıklarımdan daha güvenli olduğunu düşünüyorum.	98	3,4469
Hayatımda duygusal desteğe ihtiyacım olduğunda, bir yapay zekâ sohbet botundan aldığım teselli, bir insandan aldığım kadar etkili oluyor.	98	2,4286
Yapay zekâ, arkadaşlarımla yaşadığım anlaşmazlıkların (tartışma, küslük) çözümünde bana objektif iletişim stratejileri sunarak yardımcı olur.	98	2,7959
Yatırım, bütçeleme veya harcama kararları alırken yapay zekâ destekli analizlere güveniyorum	98	2,6531
Yapay zekâ sohbet botlarından aldığım yanıtları veya fikirleri, kendi fikrimmiş gibi başkalarıyla paylaşıyorum.	98	2,2551
Yapay zekâ, grup sohbetlerinde ve topluluk önünde (online veya yüz yüze) söyleyeceğim şeyleri önceden planlamama ve hazırlamama yardımcı oluyor.	98	3,6510
Sosyal medyada bir yorum veya eleştiri yazmadan önce, yapay zekâya danışarak mesajımın tonunu ve olası etkisini kontrol ediyorum.	98	2,3163
Yapay zekâ araçlarını (yazım, ton, düzeltme) kullanmaya başladığımdan beri, kendi iletişim becerilerime olan güvenim azaldı.	98	2,1735
Yapay zekâyı kullanmayan veya anlamayan kişilerin, sosyal çevremdeki sohbetlerin dışında kaldığını düşünüyorum.	98	2,1735
Sosyal ilişkilerimi (buluşma, etkinlik, randevu) planlamak ve organize etmek için arkadaşlarımla doğrudan konuşmak yerine yapay zekâ asistanlarını kullanırım.	98	1,7347

Çizelge 10‘a göre şu temel bulgulara rastlanmıştır:

Kişilerin topluluk önünde yapacakları konuşmalar için yapay zekâ kullanımı 3,65 ortalama ile araştırmanın en yüksek değere sahip bulgusudur. Katılımcıların İletişim öncesi yapay zekâyı önemli bir destek aracı ve rehber olarak gördüklerini göstermektedir. Katılımcıların yapay zekânın görsel üretme araçlarını kullanma eğiliminin 3,52 ortalama ile ikinci en yüksek değere sahip olduğu görülmektedir. Bu bulgu, yapay zekânın özellikle görsel içerik üretiminde aktif olarak kullanıldığını göstermektedir.

Kişilerin akademik alanlarındaki gelişmeleri yakından takip etmek amacıyla yapay zekâ kullanımı 3,50’lik ortalama ile ortalama üzeri bir değere sahiptir. Bu madde katılımcıların mesleki alanda ilerlemek için yapay zekâyı önemli bir araç olarak gördüklerine işaret etmektedir. Kişilerin yapay zekâ ile sohbet etmeleri sonucunda kendilerini daha iyi hissettikleri maddesinin ortalamasının 3,45’lik yüksek bir değerde olduğu görülmektedir. Bu madde katılımcıların yapay zekâyı psikolojik olarak rahatlama aracı olarak kullandıklarını göstermektedir.

Kişilerin sırlarını ve kişisel bilgilerini yapay zekâ ile paylaşmayı daha güvenli buldukları maddesi, 3,44‘lük ortalamaya sahiptir. Katılımcıların yapay zekâyı sırdaş olarak gördüklerini ve özel konularda insan yerine teknolojiye yönelme eğilimini göstermektedir. Kişilerin sosyal ilişkileri planlamada arkadaş yerine yapay zekâ kullanımı maddesi 1,73 ile araştırmanın en düşük ortalamasına sahip bulgusudur. Katılımcıların sosyal ilişkilerde insan etkileşiminin hâlen temel ve vazgeçilmez bir unsur olarak

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

gördüğünü göstermektedir. Kişilerin kıyafet seçiminde arkadaş görüşü yerine yapay zekâyı tercih etme ortalaması 1,88 ile araştırmanın ikinci en düşük bulgusudur. Katılımcıların kişisel zevke dayalı yorumlarda da yine insan etkileşimini ön planda tuttukları anlaşılmaktadır. Kişilerin film veya çalma listesi önerisinde arkadaşları yerine yapay zekâyı tercih etme ortalaması 2,07 olarak bulunmuştur. Bu düşük ortalama katılımcıların, arkadaş önerilerini daha çok önemsediklerini ortaya koymaktadır. Kişilerin yapay zekâ kullanımının iletişim becerilerine olan güvenlerini azalttığı maddesi 2,17'lik düşük bir ortalamaya sahiptir. Bu ortalama katılımcıların yapay zekâ kullanımın iletişim becerilerine olan güvenlerini azaltmadığını göstermektedir.

Yapay zekâ kullanımında genel eğilim; katılımcıların çoğu yapay zekâya ilişkin kararsız bir tutum göstermekte ve orta derecede olumlu veya olumsuz bir yaklaşım sergilemektedir.

Yapay zekâ kullanımına pozitif yaklaşım katılımcıların yapay zekâya güvenmeye başladıklarını ve bunu günlük yaşamda kullanmaya eğilimli oldukları yönündedir**.** Özellikle kişilerarası iletişim alanında makine-insan ilişki boyutunun arttığı ve güven ilişkisi gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

Yapay zekâ kullanımına negatif veya kararsız yaklaşımla, katılımcıların yapay zekâya olan bağımlılıklarını sınırlı tutmaya veya şüpheyle yaklaşmaya devam etmelidir.

4.1. Yapay zekâya yönelik kişilerarası iletişim tutum ölçeğinin demografik değişkenler ile analizi

Yapay Zekâya Yönelik Kişilerarası İletişim Tutum Ölçeği puanlarının cinsiyet değişkenine göre farklılık gösterip göstermediği araştırmacılar tarafından test edilmemiştir. Çünkü araştırmaya katılan kadın katılımcıların 75 ve erkek katılımcıların 23'ten oluşması nedeniyle anlamlı bir farklılık bulunamayacağı düşünülmüştür.

Çizelge 11'de Katılımcıların yapay zekâya yönelik kişilerarası iletişim tutum ölçeği puanlarının yaş değişkenine göre analizlerine yer verilmiştir.

Çizelge 11. Yapay Zekâya Yönelik Kişilerarası İletişim Tutum Ölçeği Puanlarının Yaş Değişkenine Göre Karşılaştırılması

Değişken	Yaş	N	Ortalama Rank	χ^2	p
Yapay zekâ Kişilerarası İletişim Tutum Ölçeği	18-24	91	48,95	2,716	0,438
	25-34	4	58,25		
	35-44	2	71,75		
	45-54	1	20,00		

Çizelge 11e göre Yapay Zekâya Yönelik Kişilerarası İletişim Tutum Ölçeği puanlarının yaş değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla, verilerin normal dağılım varsayımını sağlamaması nedeniyle nonparametrik bir yöntem olan Kruskal-Wallis testi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular, ankette yer alan Yapay Zekâya Yönelik Kişilerarası İletişim Tutum Ölçeği puanlarının yaş değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır ($p>0,05$). Ankete katılan katılımcıların çoğunluğunun aynı yaş grubunda olması farklılık göstermeme nedenlerinden biri olabilir.

Çizelge 12'de Katılımcıların yapay zekâya yönelik kişilerarası iletişim tutum ölçeği puanlarının gelir değişkenine göre analizlerine yer verilmiştir.

Çizelge 12. Yapay Zekâya Yönelik Kişilerarası İletişim Tutum Ölçeğinin Gelir Değişkenine Göre Karşılaştırılması

Değişken	Gelir	N	Ortalama Rank	X^2	p
Yapay zekâ Kişilerarası İletişim Tutum Ölçeği	0-23.000 TL	25	54,64	1,557	0,816
	23.001-50.000 TL	32	49,83		
	50.001-75.000 TL	21	47,76		
	75.001-100.000 TL	14	44,71		
	100.000 TL ve üzeri	6	43,58		

Çizelge 12'ye göre Yapay Zekâya Yönelik Kişilerarası İletişim Tutum Ölçeği puanlarının gelir değişkenine göre farklılık gösterip göstermediğini incelemek amacıyla, verilerin normal dağılım varsayımını sağlamaması nedeniyle nonparametrik bir yöntem olan Kruskal-Wallis testi kullanılmıştır. Elde edilen bulgular sonucunda, ankette yer alan Yapay Zekâya Yönelik Kişilerarası İletişim Tutum Ölçeği puanlarının gelir değişkenine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır ($p>0,05$). Bu bulgu, farklı gelir gruplarındaki öğrencilerin yapay zekâya yönelik tutumlarının benzerlik gösterdiğine işaret etmektedir.

Çizelge 13 ve Çizelge 14'te katılımcıların yapay zekâya yönelik kişilerarası iletişim tutum ölçeğinin yapay zekâ kullanım sıklığı değişkenine göre analizlerine yer verilmiştir.

Çizelge 13. Yapay Zekâya Yönelik Kişilerarası İletişim Tutum Ölçeğinin Yapay Zekâ Kullanım Sıklığı Değişkenine Göre Karşılaştırılması

Değişken	Yapay zekâ Kullanım Sıklığı	N	Ortalama Rank	χ^2	p
Yapay Zekâ Kişilerarası İletişim Tutum Ölçeği	Her gün	34	63,31	17,247	0,001
	Haftada birkaç kez	57	44,81		
	Ayda birkaç kez	4	14,38		
	Nadiren (yılda birkaç kez)	3	29,00		

Çizelge 14. Yapay Zekâ Kullanım Sıklığına Göre Yapay Zekâ Kişilerarası İletişim Tutum Ölçeği Puanlarının Dunn–Bonferroni Post-Hoc Analizi

	Mann-Whitney U Testi	p	Sonuç
Her gün × Haftada birkaç kez	591	0,002	**Anlamlı**
Her gün × Ayda birkaç kez	7,5	0,004	**Anlamlı**

Her gün × Nadiren	20	0,084	Anlamsız
Haftada birkaç kez × Ayda birkaç kez	36	0,023	Anlamsız
Haftada birkaç kez × Nadiren	53	0,270	Anlamsız
Ayda birkaç kez × Nadiren	4	0,480	Anlamsız

Çizelge 13 ve Çizelge 14' e göre İkili karşılaştırmalar Mann–Whitney U testi ile yapılmış, çoklu karşılaştırmalarda Tip-I hata oranını kontrol etmek amacıyla Bonferroni düzeltmesi uygulanmıştır (α=0,05/6=0,0083) . Yapay zekâyı her gün kullanan katılımcıların tutum puanlarının, haftada birkaç kez ve ayda birkaç kez kullanan katılımcılara kıyasla anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu belirlenmiştir ($p < 0,0083$). Diğer grup karşılaştırmalarında istatistiksel olarak anlamlı bir fark saptanmamıştır.

4.2. Hipotezlerin Test Edilmesi

H1: Üniversite öğrencilerinin yapay zekâ kullanım sıklığına göre, yapay zekânın kişilerarası iletişim üzerindeki etkisine ilişkin anlamlı bir farklılık vardır; hipotezi kabul edilmiştir. Yapılan analizler sonucunda, yapay zekâ kullanım sıklığı ile öğrencilerin bu teknolojiye yönelik tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır. Yapay zekâyı her gün kullanan katılımcıların, haftalık veya aylık kullananlara oranla yapay zekâyı kişilerarası iletişimde daha aktif bir yardımcı ve rehber olarak kabul ettikleri belirlenmiştir.

H2: : Üniversite öğrencilerinin yapay zekâyı kişilerarası iletişimde kullanımında yaş değişkenine göre anlamlı bir farklılık vardır; hipotezi reddedilmiştir. Katılımcıların yaş grupları ile ölçekten aldıkları puanlar karşılaştırıldığında, yaş değişkeninin tutumlar üzerinde farklılaştırıcı bir etkisinin olmadığı saptanmıştır. Örneklemin büyük çoğunluğunun benzer yaş grubunda yer almasına bağlı olarak, farklı yaşlardaki öğrencilerin yapay zekâ kullanımına yönelik algılarının paralellik gösterdiği görülmüştür.

H3: Üniversite öğrencilerinin yapay zekâya yönelik kişilerarası iletişim tutum ölçeğinde, gelir değişkenine göre anlamlı bir farklılık bulunmaktadır; hipotezi reddedilmiştir. Araştırma sonuçları, öğrencilerin aylık ortalama gelir düzeylerinin yapay zekâya yönelik geliştirilen tutum puanları üzerinde belirleyici bir etkisinin olmadığını ortaya koymuştur. Farklı ekonomik gelir seviyelerine sahip katılımcıların, yapay zekânın iletişim süreçlerindeki rolüne ve kullanımına ilişkin görüşlerinin benzerlik taşıdığı belirlenmiştir.

5. GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Teknolojinin hızlı gelişiminin sonucu olarak bilişim ve otomasyon sistemlerinin küresel çapta uygulama alanları genişlemektedir. Bu gelişmenin sonucunda insan-makine etkileşimi yeni bir boyut kazanarak yapay zekâ araçları hayatımıza girmiştir. Artan etkileşimle birlikte bilgiye erişim daha hızlı ve kolay olmuş aynı zamanda kişisel karar verme ve kişilerarası iletişim süreçlerini etkilemiştir. Bu durum son dönemde özellikle genç kullanıcılar ile ilgili araştırmalar yapılmasına neden olmuştur.

Geleneksel iletişim becerileri yapay zekâ araçları ile sosyal etkileşimi dönüştürücü etkiye sahiptir. Yapay zekânın günlük hayata, öğrencilerin akademik ilerlemesine ve kişilerarası iletişime etkilerini açıklamak amacıyla bu çalışma yapılmıştır. Çalışmada 98 öğrenciden veri

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

toplanmıştır. Bu veriler doğrultusunda katılımcıların çoğunluğunun 18-24 yaş arasında olduğu ve yapay zekâyı yoğun olarak kullandıkları sonucuna ulaşılmıştır. Katılımcıların neredeyse tamamı yapay zekâyı günlük ve haftalık olarak kullandıklarını ifade etmişlerdir. Bu yoğun kullanım oranını takip ile en çok kullanılan yapay zekâ aracı ChatGPT olmuştur, onu Gemini uygulaması izlemiştir. Bu da yapay zekânın akademik ve günlük yaşamın içine ne derece dahil olduğunu ortaya koymaktadır. Yapay zekâ genç kullanıcılar arasında vazgeçilmez bir araç haline gelmiştir. Yapay zekânın kullanım amaçları incelendiğinde genel olarak araçsal destek almak oranının yüksek olduğu görülmüştür. Öğrencilerin tamamına yakını ödevlerde destek amaçlı yapay zekâyı kullandıklarını ifade etmişlerdir.

Araştırma kapsamında Kişilerarası Tutum Ölçeğine Açımlayıcı Faktör Analizi yapılarak ölçeğin yapısal geçerliliği ortaya koyulmuştur. Analiz sonucunda ölçek 6 temel faktör başlığı altında toplanmıştır. Bu başlıklar, karar bağımlılığı, günlük yaşamda planlama, duygusal destek, içerik üretimi, bağımlılık ve yoksunluk algısı ve sosyal tercihlerin kayması olarak adlandırılmıştır. Faktör analizi sonucu ortaya çıkan başlıklar ile yapay zekânın sadece akademik yardımcı olmadığını, kişisel kararlar ve duygusal güven alanında da aracı bir özne olduğu söylenebilir.

Yapay zekânın kişilerarası iletişim tutumu ölçeğine göre yapay zekânın, grup sohbetlerinde ve topluluk önünde konuşmayı planlama maddesi ortalamanın üzerinde yüksek katılım değerine sahiptir. Bu bulguya göre öğrenciler yapay zekâyı sosyal etkileşimde bilişsel yüklerini azaltıcı bir araç olarak görmüşlerdir. Yapay zekânın resim, afiş vb. görsel üretme araçlarının kullanımı maddesi öğrencilerin yaratıcılık alanında yapay zekâdan destek aldıklarını ve içerik üretimi alanında aktif kullandıklarını ortaya koymaktadır. Akademik alanda etki yaratmak amacıyla yapay zekâ kullanımı ortalamanın üzerinde bir orana sahiptir. Bu madde öğrencilerin kariyer amaçları ve alanlarındaki gelişmeleri takip etmek için yapay zekâyı kullanma motivasyonlarını ifade etmektedir. Yapay zekâ ile yapılan sohbet sonucunda daha iyi hissetme maddesi ortalama üzeri değerle yapay zekânın psikolojik olarak rahatlama aracı olarak kullanıldığını ifade etmektedir. Yapay zekâ ile paylaşılan sırların veya kişisel bilgilerin, arkadaştan daha güvenli olduğu maddesi bu ölçeğin en kritik bulgusudur. Yapay zekâ mahremiyet açısından daha güvenilir bulunmuştur. Toplumsal yargılamalara maruz kalma, ifşa edilme riski yapay zekâyı makine-insan ilişkisinde yüksek ortalama ile daha güvenli kılmıştır. Buna karşın; öğrencilerin sosyal etkinlik planlama, kişisel zevklere dayalı kararlar ve arkadaş tavsiyesini yapay zekâ yorumuna tercih etme konularında düşük katılım sergilemişlerdir. Bu maddelere göre, insani deneyimin ve ortak yaşanmışlığın hala geleneksel kişilerarası iletişimin temeli olarak korunduğunu göstermektedir.

Yapılan istatistiksel analizler sonucunda, yapay zekâ kullanım sıklığı ile öğrencilerin bu teknolojiye yönelik tutumları arasında anlamlı bir ilişki saptanmış ve H1 hipotezi kabul edilmiştir. Özellikle yapay zekâyı her gün kullanan katılımcıların, haftalık veya aylık kullananlara oranla yapay zekâyı kişilerarası iletişimde daha aktif bir yardımcı ve rehber olarak kabul ettikleri belirlenmiştir**.** Yaş değişkenine göre yapılan analizlerde ise anlamlı bir farklılık saptanmamış ve H2 hipotezi reddedilmiştir. Benzer şekilde, katılımcıların gelir düzeylerinin tutum puanları üzerinde belirleyici bir etkisi olmadığı saptanarak H3 hipotezi de reddedilmiştir. Araştırmaya katılan kadın katılımcı sayısının 75 erkek katılımcı sayısının 23 şeklinde belirgin

olarak fazla olması nedeniyle, gruplar arasında istatistiksel olarak anlamlı bir karşılaştırma yapılamayacağı düşünülerek cinsiyet değişkenine yönelik bir analiz yürütülmemiştir.

Yapay zekâ araçlarının bilinçsiz ve yaygın kullanımı bazı risklere neden olmaktadır. Bu durum öğrencilerin kişilerarası iletişim süreçlerine olumsuz etki etmektedir. Yüz yüze sosyal ilişkileri geri plana atabilme olasılığı ortaya çıkabilmektedir. Bunun sonucunda iletişim becerilerinde zayıflama potansiyeli gözlemlenmektedir. Özellikle anlık hazır çözümler, yargılayıcı olmayan etkileşim alanına maruz kalma, öğrencilerin sosyal izolasyon riskini artırarak, insan ilişkilerine zarar vermesine neden olabilmektedir.

Araştırma sonuçları üniversite öğrencilerinin yapay zekâyı daha çok araçsal olarak ve güven merkezi olarak kullandıklarını ortaya koymaktadır. Kişilerarası iletişimi zayıflatıcı etkiye sahip olabileceğinden yapay zekâ araçlarının bilinçli kullanılması için somut adımların atılması gerekmektedir. Özellikle yapay zekânın sırdaş olarak görülmesi ile ilgili etik ve veri mahremiyeti ile ilgili eğitimlerin düzenlenmesi birincil adım olmalıdır. Yapay zekâ sistemleri ile paylaşılan kişisel bilgiler, gizlilik risklerini ve algoritmaların bu bilgileri kullanabilme tehlikesi ile ilgili bilgilendirici ve detaylı eğitimler verilmelidir. Yapay zekânın kişilerarası etkileşimi zayıflatıcı etkisini azaltmak amacıyla üniversitelerde yüz yüze iletişimi teşvik etmek amacıyla atölyeler düzenlenmelidir.

Bu çalışma üniversite öğrencilerinin yapay zekânın kişilerarası iletişimi dönüşücü etkisini ortaya çıkarmak amacıyla nicel yöntemlerle incelenmiştir. Genç neslin teknolojik araç kullanımının sadece akademik performanslarının değil duygusal zekâ ve problem çözme becerileri üzerindeki etkisinin incelenmesi önem taşımaktadır. Gelecek çalışmalarda toplumun farklı kesimleri örnekleme dahil edilerek çalışma genişletilebilir. Verilerden elde edilen sonuçlar ülkemizin eğitim ve iletişim politikalarının oluşturulmasında önemli katkılar sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

[1] Atalay, G. E., Sanal dünyanın görgü kuralları: Netiket, Medya ve Kültürel Çalışmalar Dergisi, 1(2), 29–47, 2019.
[2] Bel, A., Dijital kültür ve kişilerarası iletişim, Z. Özkeçeci (Ed.), Dijitalleşme: Kültür, pratik ve olanaklar içinde, 33–49, Eğitim Yayınevi, 2025.
[3] Brandtzaeg, P. B. ve Følstad, A., Chatbots: Changing user needs and motivations, Interactions, 25(5), 38–43, 2018.
[4] Çakan, M. ve Akın, A., Yapay zekâ tutum ve değişime hazır olma: İki ölçek uyarlama çalışması, Econder International Academic Journal, 8(2), 137-167, 2024.
[5] Dinler, H., Yapay zekâ algısı ve tutum ölçeği'nin (YAZAT-24) geliştirilmesi: Geçerlik ve güvenirlik çalışması, EDUCongress 2024 International Education Congress, Diyarbakır, 2024.
[6] Feng, C. M., Park, A., Pitt, L., Kietzmann, J. ve Northey, G., Artificial intelligence in marketing: A bibliographic perspective, Australasian Marketing Journal, 29(3), 252–263, 2021.

[7] Göksel-Canbek, N. ve Mutlu, M. E., On the track of artificial intelligence: Learning with intelligent personal assistants, International Journal of Human Sciences, 13(1), 592–601, 2016.
[8] Gürbüz, S. ve Şahin, F., Sosyal bilimlerde araştırma yöntemleri: Felsefe, yöntem, analiz, Seçkin Yayınevi, 2018.
[9] Gürüz, E. D. ve Eğinli, A. T., Kişilerarası iletişim: Bilgiler, etkiler, engeller, Nobel Akademik Yayıncılık, 2014.
[10] Kavut, S., Türkiye'de yapay zekâ alanında yazılan tezlerin içerik analizi yöntemiyle incelenmesi, Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi, (41), 80–98, 2022.
[11] Kavut, S., Yapay zekâ ve iletişim, Çizgi Kitabevi, 2024.
[12] Koçyiğit, A. ve Darı, A. B., Yapay zekâ iletişiminde ChatGPT: İnsanlaşan dijitalleşmenin geleceği, Stratejik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi, 7(2), 427–438, 2023.
[13] Kömür, G., Kişilerarası iletişimden bilgisayarlar arası iletişime: İnsansız iletişimin imkânları, İletişim ve Sanat: International Journal of Communication and Art, 4(9), 38–60, 2023.
[14] Mijwel, M., Yapay zekâ nedir?, Baghdad College of Economic Sciences University, 2016.
[15] Özer, M., Yapay zekâ ve toplum, Nobel Yayıncılık, 2025.
[16] Pirim, A. G. H., Yapay zekâ, Yaşar Üniversitesi E-Dergisi, 1(1), 81–93, 2006.
[17] Sarıoğlu, E. B. ve Güregen, E. P., Duygusal yalnızlığa bir çözüm olarak ChatGPT: Kişilerarası iletişimin yeni aracı, Türkiye İletişim Araştırmaları Dergisi, 81–107, 2024.
[18] Savaş, B. Ç., Yapay zekâya bağımlılık ölçeğinin Türkçe'ye uyarlanması: Geçerlik ve güvenirlik çalışması, Herkes İçin Spor ve Rekreasyon Dergisi, 6(3), 306–315, 2024.
[19] Scheuermann, L. ve Taylor, G., Internet rules, Internet Research, 7(4), 269–273, 1997.
[20] Tuğrul, C., Duygusal zekâ, Klinik Psikiyatri, 1, 12–20, 1999.
[21] Yalçın, M., Bibliometric analysis on artificial intelligence and emotions in the context of interpersonal communication, SSRJ – Social Sciences Research Journal, 12(14), 1799–1810, 2023.
[22] Yılmaz, D. Ö. Ü. A., Yapay zekâ, Kodlab Yayın Dağıtım, 2021.
[23] Zumstein, D. ve Hundertmark, S., Social media marketing practices: A survey of Swiss companies, International Journal of Internet Marketing and Advertising, 11(1), 1–18, 2017.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

YAPAY ZEKA TEMELLİ TASARIM: SOSYAL MEDYADA GÖRSEL TEK TİPLEŞME SORUNSALI

Öğr. Gör. Ebubekir KOÇAK
İstanbul Esenyurt Üniversitesi,
ebubekirkocak@esenyurt.edu.tr - ORCID ID: 0009-0003-8862-2452

ÖZET

Yapay zeka teknolojilerinin sosyal medya tasarımlarında her geçen gün daha sık kullanılmasının ve üretim süreçlerine entegre edilmesinin bir sonucu olarak, dijital görsel kültürde yeni bir estetik dönüşüm süreci başlamıştır. Bu kapsamda hazırlanan bu çalışmanın temel amacı, üretken yapay zeka (GenAI) araçlarının sosyal medya platformlarındaki görsel tasarım pratikleri üzerindeki etkisini incelemek ve bu teknolojilerin estetik üretimde neden olduğu görsel tek tipleşme olgusunu akademik bir çerçevede tartışmaktır.

Günümüzde tasarım süreçlerinin otomasyona evrilmesi, yaratıcılığın sınırlarını genişletmeye çalışmasına rağmen, beraberinde belirli görsel kalıpların baskın hale gelmesi riskini getirmektedir; bu bağlamda çalışma, yapay zekanın tasarımcıyı bir "yaratıcı"dan "küratör"e dönüştürme sürecini ve bu durumun dijital görsel kültür üzerindeki yansımalarını sorgulamaktadır.

Araştırmanın kapsamı, popüler yapay zeka destekli tasarım araçları (Midjourney, DALL-E, Canva Magic Design vb.) kullanılarak üretilen ve Instagram, Meta, X, Pinterest gibi görsel odaklı sosyal medya platformlarında paylaşılan içerikleri kapsamakta; renk paletleri, kompozisyon şemaları, tipografik tercihler ve genel üslup üzerinden bir sınırlama yaparak dijital estetiğin nasıl standartlaştığını mercek altına almaktadır. Çalışmada yöntem olarak nitel araştırma tekniklerinden yararlanan bir inceleme benimsenmiş, literatür taraması yoluyla algoritmik estetik ve görsel retorik kavramları üzerinden kuramsal bir zemin oluşturulmuştur; ayrıca sosyal medyadaki popüler görsel trendler ile yapay zeka araçlarının sunduğu varsayılan çıktılar arasında karşılaştırmalı bir analiz yapılarak görsel içerik analizi tekniğiyle biçimsel benzerlikler tespit edilmiştir.

Elde edilen bulgular, yapay zeka araçlarının belirli komut kalıpları ve veri setleri üzerinden çalışmasının, birbirine çok benzeyen bir görsel dil yarattığını göstermektedir. Sosyal medya

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

algoritmalarının yüksek etkileşim alan görselleri öne çıkarması tasarımcıları popüler olanı taklit etmeye zorlamakta, bu durum ise özgün tasarım dillerinin zayıflamasına neden olmaktadır. Sonuç olarak, yapay zeka temelli tasarım araçları üretim hızını ve erişilebilirliği artırsa da, görsel iletişim tasarımında ciddi bir estetik daralmaya yol açmakta; "görsel tek tipleşme" olgusu tasarımın yerel ve özgün karakterini zayıflatarak küresel bir standartlaşma oluşturmaktadır. Çalışma, tasarımcıların bu otomasyon sürecinde eleştirel bir duruş sergilemeleri ve yapay zekayı bir amaç değil, özgünlüğü destekleyen yardımcı bir araç olarak konumlandırmaları gerektiğini ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler : Yapay Zeka, Görsel İletişim Tasarımı, Sosyal Medya, Reklamcılık, Görsel Tek Tipleşme.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

KİNETİK TİPOGRAFİNİN DİJİTAL REKLAMCILIKTA DİKKAT VE HATIRLANABİLİRLİK ÜZERİNDEKİ ETKİSİ

Öğr. Gör. Ebubekir KOÇAK
İstanbul Esenyurt Üniversitesi,
ebubekirkocak@esenyurt.edu.tr - ORCID ID: 0009-0003-8862-2452

ÖZET

Dijital iletişim mecralarının sunduğu sınırsız görsel akış içerisinde, durağan tasarım unsurlarının dikkat çekme kapasitesi giderek azalmakta; bu durum, zaman ve hareket bileşenlerini tasarıma eklemleyen kinetik tipografiyi stratejik bir anlatı dili haline getirmektedir. Bu çalışmanın temel amacı, kinetik tipografinin dijital reklamcılıkta izleyici dikkati ve mesajın zihinsel kalıcılığı üzerindeki rolünü, mevcut akademik literatür ve kuramsal yaklaşımlar çerçevesinde analiz etmektir. Araştırmanın kapsamı; görsel algı kuramları, bilişsel yük teorisi ve dijital reklamcılıkta kullanılan hareketli tipografi örnekleri ile sınırlandırılmıştır. Çalışma, hareketin estetik bir tercih olmasının yanı sıra, bilginin kodlanması sürecinde bilişsel bir kaldıraç olduğu hipotezine dayanmaktadır.

Araştırmada nitel araştırma yöntemlerinden sistematik literatür taraması ve betimsel doküman analizi teknikleri kullanılmıştır. Bu doğrultuda; son on yılda görsel iletişim tasarımı, reklam psikolojisi ve etkileşimli medya alanlarında yayınlanmış temel kaynaklar, makaleler ve örnek vaka analizleri taranmıştır. Verilerin analizinde, hareketin hızı, yönü, ritmi ve akıcılığı gibi teknik değişkenlerin izleyicinin odaklanma süreleri üzerindeki etkilerini inceleyen kuramsal veriler sentezlenmiştir. Literatürden elde edilen bulgular; kinetik tipografinin, insanın hareketli nesnelere karşı gösterdiği refleksleri tetikleyerek istemsiz dikkati arttırdığını ortaya koymaktadır. Ayrıca, metnin sözel ve görsel-hareketli bir imge olarak sunulmasının, bilginin uzun süreli belleğe aktarımını ve hatırlanabilirlik oranlarını statik sunumlara göre anlamlı düzeyde artırdığı saptanmıştır.

Sonuç olarak, kinetik tipografinin dijital reklamcılıkta mesaj hiyerarşisini kurmak ve dikkat ekonomisi çağında izleyiciyi içerikte tutmak adına vazgeçilmez bir görsel retorik aracı olduğu belirlenmiştir. Literatür analizi, hareketli metinlerin doğru kurgulandığında bilişsel yükü azalttığını; ancak yanlış hız ve karmaşıklıktaki tasarımların bilişsel aşırı yüklenmeye neden

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

olarak hatırlanabilirliği olumsuz etkileyebileceğini göstermektedir. Bu çalışma, grafik tasarımcılar ve dijital pazarlama uzmanları için kuramsal bir rehber niteliği taşırken, hareketli grafiklerin psikolojik etkilerine dair gelecekte yapılacak deneysel çalışmalara teorik bir zemin oluşturmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Kinetik Tipografi, Dijital Reklamcılık, Görsel İletişim Tasarımı, Animasyon, Görsel Retorik.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

HAK TEMELLİ HABERCİLİK PERSPEKTİFİNDEN ÇOCUKLARIN MEDYADAKİ TEMSİLİ: KAYSERİ YEREL BASINI ÖRNEĞİ[1]

Ezgi TEK[2]

[2]Erciyes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü İletişim Fakültesi Gazetecilik Ana Bilim Dalı Yüksek Lisans öğrencisi, ezgittek@gmail.com - https://orcid.org/0009-0004-6910-3750

Doç. Dr. Deniz Elif YAVALAR[3]

[3]Doç. Dr. Erciyes Üniversitesi İletişim Fakültesi Gazetecilik Ana Bilim Dalı, deyavalar@erciyes.edu.tr - https://orcid.org/0000-0002-1225-8805

ÖZET

Toplumsal gerçekliğin inşası ve yeniden üretimi süreçlerinde medya, merkezi bir rol üstlenmektedir. Haber içerikleri yalnızca bilgiyi aktaran araçlar olmanın ötesine geçerek, toplumsal değerlerin ve güç ilişkilerinin şekillenmesinde etkili bir işlev görmekte; bu bağlamda çocuk haklarının görünürlük kazandığı önemli alanlardan biri olarak öne çıkmaktadır. Bu kapsamda çocuk temsili, medya çalışmalarının en kritik inceleme alanlarından biri haline gelmiştir.

Bu çalışmada, yerel gazetelerin çocuk odaklı habercilik anlayışları çerçevesinde çocuk haklarına ve gazeteciliğin etik sorumluluklarına ilişkin ulusal ve uluslararası yasa ve bildirgelere ne düzeyde uyum sağladıkları analiz edilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda incelenen haberler, haber üretim sürecinin amacı ve sunum biçimi dikkate alınarak değerlendirilmiştir. Çalışma doğrultusunda Kayseri'de yayımlanan yerel gazetelerden Gazete Kayseri, Kayseri Anadolu Haber, Kayseri Gündem ve Kayseri Gerçek Haber gazetelerinin internet haber sitelerinde yayımlanan haber içerikleri içerik analizi yöntemi ile sistematik şekilde incelenmiştir. Çalışma kapsamında belirlenen temalar Çocuk Hakları Sözleşmesi, gazetecilik etik ilkeleri ve medya temsili kuramları doğrultusunda yorumlanmıştır. Araştırma bulguları, çocuk odaklı habercilikte çocuk temsillerinin büyük ölçüde sınırlı, yetişkin merkezli ve edilgen bir çerçevede şekillendiğini ortaya koymaktadır. Medya içeriklerinde çocuklar, çoğunlukla

[1] Bu çalışma, Ezgi Tek tarafından Erciyes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Gazetecilik Anabilim Dalı'nda Doç. Dr. Deniz Elif Yavalar danışmanlığında hazırlanan ve SYL-2025-14377 numaralı BAP tarafından desteklenen "ÇOCUK ODAKLI HABERCİLİK BAĞLAMINDA MEDYA VE TÜKETİM İLİŞKİSİ: KAYSERİ ÖRNEĞİ" başlıklı yüksek lisans tezinden türetilmiştir.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

pasif, mağdur ya da hizmetten yararlanan bireyler olarak konumlandırılmakta; yaş, cinsiyet ve kimlik bilgileri çoğu zaman belirsiz bırakılmakta ve hak temelli bir yaklaşımın nadiren benimsendiği görülmektedir. Bu durum, çocukların toplumsal özne olarak görünürlüğünün sınırlı kaldığını ve medyada daha çok olayların unsurları ya da sembolik temsiller olarak yer aldığını göstermektedir. Elde edilen analiz sonuçları, çocukların haberlerdeki temsillerinin hem içerik hem de görsel düzlemde çeşitli eksiklikler barındırdığını ortaya koymakta; bu doğrultuda çocuk odaklı habercilik pratiklerinin güçlendirilmesi ve geliştirilmesi gerekliliğine işaret etmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çocuk, Çocuk Odaklı Habercilik, Çocuk Hakları, Yerel Basın

The Representation of Children in the Media from a Rights-Based Journalism Perspective: The Case of the Local Press in Kayseri

ABSTRACT

Media plays a central role in the construction and reproduction of social reality. News content goes beyond merely being a tool for transmitting information; it plays an influential role in shaping social values and power relations, and in this context, it stands out as one of the important areas where children's rights gain visibility. In this regard, child representation has become one of the most critical areas of study in media research.

This study attempts to analyze the extent to which local newspapers comply with national and international laws and declarations regarding children's rights and journalistic ethical responsibilities within the framework of their child-focused news reporting. The news articles examined were evaluated considering the purpose and presentation style of the news production process. The study systematically examined news content published on the websites of the local newspapers Gazete Kayseri, Kayseri Anadolu Haber, Kayseri Gündem, and Kayseri Gerçek Haber in Kayseri using content analysis. The themes identified in the study were interpreted in accordance with the Convention on the Rights of the Child, journalistic ethical principles, and theories of media representation. The research findings reveal that child representations in child-focused journalism are largely limited, adult-centric, and passive. In media content, children are often positioned as passive individuals, victims, or beneficiaries of services; their age, gender, and identity information are frequently left ambiguous, and a rights-based

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

approach is rarely adopted. This situation indicates that children's visibility as social subjects remains limited, and they are mostly depicted in the media as elements of events or symbolic representations. The analysis results show that child representations in news reporting have various shortcomings in both content and visual aspects; therefore, it points to the need to strengthen and develop child-focused journalism practices.

Keywords: Child, Child-Focused Journalism, Children’s Rights, Local Press

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

ÇATIŞMA VE DÖNÜŞÜM: ÇAĞDAŞ BALKAN SİNEMASINA "QUO VADİS, AİDA?" ÜZERİNDEN BİR BAKIŞ[1]

Yüksek Lisans Öğrencisi, Şafak HATİPOĞLU
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, safakhtpgl@gmail.com - 0009-0008-9808- 9774
Doç. Dr. Ali Emre BİLİS
Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, aliemrem@hotmail.com - 0000-0001-9892-9907

ÖZET

Sinema sanatı, bireysel ve toplumsal dönüşümleri en güçlü biçimde yansıtan anlatı araçlarının başında gelmektedir. Günümüzde veya gelecekte geçen hikâyeleri ele alsa dahi hemen her film bu dönüşümlere dair ipuçlarına yer verebilmektedir. Bu açıdan bakıldığında Balkan coğrafyasında çekilen filmlerin tarihsel açıdan bir değişimi yansıtması söz konusudur. Balkanlar birçok farklı dine, dile, ideolojiye, etnisiteye bağlı insanların birlikte yaşadığı, kimi zaman barışın ancak çoğu zaman da savaş ve çatışmanın var olduğu bir coğrafyadır. Bu toplumsal gerçek ekseninde Balkan sinemasında arada kalmışlık, göç, güvensizlik vb. gibi kavramlar sıklıkla ele alınmıştır. Bu bağlamda kimi zaman acıları hafife indirgeyen absürt komedi filmleri kimi zaman ise melankolik tonlara sahip filmler Balkan sinemasında kendine yer bulmuştur. Bu çalışma, kendine özgü temalara ve anlatı tarzına sahip Balkan sinemasının, yine Balkanlarda yaşanan savaş ve çatışma ortamına dair kurduğu dili anlamaya odaklanmaktadır. Buna göre çalışmanın araştırma evrenini savaş temasına sahip Balkan filmleri oluşturmaktadır. Amaca uygun örneklem olarak ise 2020 yılında Bosna Hersek'te çekilen ve Yugoslavya'nın dağılmasının ardından yaşanan iç savaşı, sivil trajediyi anlatan "Quo Vadis, Aida?" filmi seçilmiştir. Yapılan nitel analiz neticesinde elde edilen bulgulara göre film; aslında birbirini tanıyan, anlayan halkların siyasal amaçların mağduru olduğunu, BM nezdinde Avrupa ülkelerinin bu coğrafyanın yerel kodlarına yabancı kaldığını ileri sürmektedir. Asıl sorun etnik değil ideolojik olarak tasvir edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Balkan sineması, Yugoslavya Savaşı, Göç, BM

[1] Bu çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Radyo, Televizyon ve Sinema Anabilim Dalı yüksek lisans öğrencisi Şafak Hatipoğlu'nun "Çağdaş Balkan Sinemasında Sosyal Çatışma ve Kültürel Dönüşümün Temsili" başlıklı tez çalışmasından elde edilen verilerden yararlanılarak hazırlanmıştır.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Giriş

Balkanlar, tarih boyunca farklı etnik kimliklerin, dinlerin, dillerin ve siyasal ideolojilerin bir arada bulunduğu çok katmanlı bir coğrafya olmuştur. Ancak bu çeşitlilik, kimi dönemlerde kültürel zenginlik üretirken kimi dönemlerde çatışma, göç, parçalanma ve savaş süreçlerini beraberinde getirmiştir. Özellikle Yugoslavya'nın Dağılması sonrasında yaşanan siyasal krizler ve iç savaşlar, bölge toplumlarında derin travmalar yaratmış; bu travmalar sinemasal üretimlerde belirgin biçimde temsil edilmiştir. Böylece yeni ulusal kimlik arayışları, savaş hafızası ve toplumsal dönüşüm süreçleri Balkan sinemasının temel temaları hâline gelmiştir.

Çağdaş Balkan sineması, savaşın yalnızca fiziksel yıkımını değil; gündelik yaşama, aile ilişkilerine, kadınlara, çocuklara ve kolektif hafızaya etkilerini de ele almaktadır. Bu yönüyle bölge sineması, çatışmanın bireysel psikoloji ve toplumsal ilişkiler üzerinde bıraktığı izleri görünür kılan önemli bir anlatı alanı oluşturmaktadır.

Bu çalışma, çağdaş Balkan sinemasında çatışma ve kültürel dönüşüm temalarının nasıl temsil edildiğini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırmada amaçlı örneklem yöntemi kullanılmış; içerdiği savaş dramı, etnik çatışma, toplumsal travma ve kimlik sorunları gibi temalar ile yakın dönem bir yapım olması nedeniyle Quo Vadis, Aida? filmi inceleme nesnesi olarak seçilmiştir.

Çalışmada yöntem olarak betimsel içerik analizi kullanılmıştır. Betimsel içerik analizi; incelenen görsel ya da yazılı materyalde yer alan tema, anlam ve anlatı unsurlarının sistemli biçimde çözümlenerek yorumlanmasını amaçlayan bir yöntemdir (Yıldırım ve Şimşek, 2018). Bu kapsamda filmde yer alan karakter temsilleri, mekân kullanımı, savaşın bireysel ve toplumsal etkileri, uluslararası kurumların işlevsizliği ve travmanın sinemasal anlatımı değerlendirilmektedir.

Literatür incelendiğinde Balkan sineması üzerine çeşitli tarihsel, siyasal ve kültürel çalışmaların bulunduğu görülmektedir. Ancak çağdaş Balkan sinemasında güncel toplumsal dönüşüm dinamikleri, değişen kimlik yapıları ve savaş sonrası sosyal etkilerin sinemasal temsiline odaklanan çalışmaların sınırlı olduğu anlaşılmaktadır. Bu yönüyle araştırma, dönüşen toplumsal yapının sinema aracılığıyla nasıl yansıtıldığını ortaya koyarak alandaki boşluğa katkı sunmayı ve çağdaş Balkan toplumlarının değişen sosyal gerçekliklerini aydınlatmayı amaçlamaktadır.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Post-Yugoslav Döneminin Tarihî Çerçevesi

Yugoslavya, 1918'den 1990'lara kadar var olan ve içinde Sırplar, Hırvatlar, Slovenler, Boşnaklar, Makedonlar, Karadağlılar, Arnavutlar, Türkler, Macarlar ve Romanlar gibi çok sayıda halkı barındıran federal sosyalist bir devletti. Poulton'a göre (1993), Yugoslavya son derece karmaşık ve çok katmanlı bir toplumsal yapıya sahiptir. Ülke, ulusal haklar ve kimlikler açısından üç ayrı kategoriye ayrılır: (i) kendi cumhuriyetleri içinde ulusal yurtları bulunan "Yugoslavya Ulusları", (ii) dilsel ve kültürel haklara sahip "Milliyetler" ve (iii) diğer etnik grupları kapsayan "Diğer Milliyetler ve Etnik Gruplar". Bu ayrım, Yugoslavya'nın görünenden çok daha az homojen, çok daha kırılgan ve çok uluslu bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Yugoslavya'nın Batı ve Doğu arasında bağımsız bir sosyalist model olarak geliştirildiği görülmektedir. 1948 yılında Stalin ve Tito ayrılığı incelendiğinde, Stalin'in Moskova'yı merkez alan birçok devletin yönetimini ele almayı amaçladığı görülmektedir. Tito ise Sovyetler Birliği'ne katılmak yerine, kendi kurduğu federal yapının varlığını sürdürebilmek için sosyalist sistemi kendi politikalar lehinde özelleştirmiş ve geliştirmiştir (Ramet,2006).

1980 yılında Josip Broz Tito'nun ölümüyle birlik ve beraberlik politikaları zayıflamıştır. 9 Kasım 1989'da Berlin Duvarı'nın yıkılması, Doğu Avrupa'daki sosyalist sistemlerin çözülme sürecinin sembolik bir dönüm noktası olmuş; bu süreç, Doğu Almanya'da rejimin sona ermesine ve 1990 yılında Almanya'nın birleşme sürecine girmesine sebep olmuştur (Garton Ash, 1990). Bu değişim süreci çevredeki ülkeleri de etkilemiştir. Sovyetler Birliği'nin küresel gücünün azalması ve demokratikleşme süreci Avrupa'ya yansımıştır. Dolaylı olarak Tito'nun ölümünden sonra dağılma sürecine giren Yugoslavya'da da demokratikleşme isteği ve milliyetçilik hareketleri görülmeye başlanmıştır.

26 Aralık 1991'de SSCB'nin tamamen dağılması, küresel boyutta sosyalizmin gücünün azalmasına sebep olmuştur. Sovyetler Birliği'nin dağılıp bağımsız cumhuriyetlerin ortaya çıkması, o dönemde sosyal krizlerin zirvede olduğu Yugoslavya'da dağılma sürecini hızlandırmıştır. Sovyetler Birliği'nin dağılmasıyla birlikte Doğu Avrupa'daki jeopolitik dengeler değişmiş, Batı'nın bölgeye yönelik politik ve diplomatik ilgisi artmıştır. Bu durum, Slovenya ve Hırvatistan'ın bağımsızlık ilan süreçlerinin uluslararası düzeyde tanınmasını kolaylaştıran bir zemin oluşturmuştur (Burg & Shoup, 1999; Glenny, 1996). ''O dönemde, merkezi yönetimde ağırlıklı olarak Sırp lobicilerin bulunduğu komite, ayrılma ve kopmayı

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

önlemek için ordunun ilgili bölgelere müdahale etmesini istemiştir. Bu bağlamda, savaşın ilk hareket kazandığı ve patlak verdiği yer Slovenya sınırı olmuştur.'' (Salihli, 2022:31).

Yugoslavya içerisinde yükselen milliyetçi hareketler ve söylemler, federal yapının çözülmesine zemin hazırlarken, cumhuriyetlerin artan bağımsızlık talepleri ve siyasal krizlerle birlikte bu süreç giderek silahlı çatışmalara evrilmiştir. Savaşların başlaması, Yugoslav halkını Batı Avrupa'ya göç etmeye zorlamıştır. Birleşmiş Milletler (BM) ve NATO, sınırları korumak, ateşkes ilan etmek ve arabuluculuk yapmak için sürece dahil olmak zorunda kalmıştır. Daha sonra Yugoslavya'daki karışıklık uluslararası yankı uyandırınca BM ve NATO üzerindeki yük artmış; bazı durumlarda uluslararası kurum ve kuruluşlar yalnızca diplomatik bir organ olmaktan çıkarak sıcak savaşa da müdahil olmuştur (Burg & Shoup, 1999).

Yugoslavya'nın dağılma sürecinin ardından Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Kuzey Makedonya, Sırbistan, Karadağ ve Kosova gibi bağımsız devletler ortaya çıkmıştır. Bu devletler ortak bir mirasın parçalanmasıyla birlikte kendilerine özgü bir toplumsal düzen inşa etmeye yönelmiştir. Ortak kültürel ve tarihsel mirası parçalanması, her devletin kendi ulusal kimliğini merkeze alan özgün bir sosyal yapı oluşturma çabasıyla birlikte ilerlemiş ve bu durum toplumsal düzeyde çeşitli çatışmalara zemin hazırlamıştır. Louis Kriesberg'e göre (1998) sosyal çatışma, tarafların uyumsuz hedeflere sahip olduğunu algıladığı ve bu hedeflere ulaşma süreçlerinde birbirlerini engellediği bir ilişki biçimidir. Bu tanıma göre çatışma, yalnızca fiziksel şiddet veya açık çatışma biçiminde değil, aynı zamanda toplumsal, kültürel ve sembolik düzeylerde de ortaya çıkan çok katmanlı bir süreçtir.

Sosyal yapının inşa edilme sürecinde sosyal çatışmaların ortaya çıkmasıyla birlikte kültürel değişimler de bu sürecin önemli bir parçası olarak gözlemlenmektedir. Sosyal yapının oluşumunda kültür üretimi, toplumların kimliklerini tanımlamada belirleyici bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Çünkü kültür, bir toplumun kendisini nasıl tanımladığını ve diğer toplumlardan nasıl ayrıştığını belirleyen temel unsurlardan biridir. Bu bağlamda, ortak kültürel mirasın parçalanması sonucunda her devlet, hem geçmiş Yugoslavya dönemine ait izleri taşıyan hem de birbirinden ayrışan özellikler barındıran kültürel üretimler ortaya koymuştur. Bu durum, kültürel üretimin sabit bir yapıdan ziyade sürekli olarak yeniden inşa edilen ve farklı toplumsal dinamiklerden etkilenen bir süreç olduğunu göstermektedir.

Kültür üretiminin temel aygıtlarından birinin de sinema olduğu bilinmektedir. Sinema, bu süreçte hem toplumsal çatışmaları hem de kimlik ve ideolojik dönüşümleri yansıtan bir araç

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

olarak öne çıkar. Graeme Turner (2006) da sinemayı yalnızca estetik bir nesne olarak değil, aynı zamanda izleyici ile etkileşim hâlinde olan, toplumsal kimlik, ideoloji ve kültürel değerler üzerinden anlamlar üreten bir sosyal pratik olarak değerlendirir. Bu bağlamda çağdaş Balkan sinemasında, sosyal çatışma ve kimlik temalarının nasıl temsil edildiğini anlamak, kültür üretiminin çok katmanlı yapısını çözümlemek için önemli bir analiz zemini sunmaktadır.

Yugoslav Sinemadan Post-Yugoslav Sinemaya Geçiş

II. Dünya Savaşı sonrasında kurulan Sosyalist Federal Yugoslavya devleti, bünyesinde birçok etnik ve dini farklılığı barındırmaktadır. Bu dönemde sinema, devlet destekli bir kültürel üretim alanı olarak gelişmiştir. Dina Iordanova (2001), Yugoslav sinemasında özellikle Partizan filmlerinin önemli bir yer tuttuğunu ve bu filmler aracılığıyla II. Dünya Savaşı anlatılarının yeniden üretildiğini belirtmektedir. Benzer şekilde, Daniel J. Goulding (2002) Yugoslav sinemasının devlet tarafından desteklendiğini ve ideolojik bir çerçeve içinde şekillendiğini ifade etmektedir. Bu bağlamda, sinemanın ideolojik bir aygıt işlevi gördüğü ve toplumun farklı kesimlerini ortak bir kültürel çatı altında bir araya getirmeyi amaçladığı söylenebilir. Bu doğrultuda üretilen filmler, özellikle ortak bir tarih ve kolektif hafıza inşa etmeye yönelik anlatılar içerdiği görülmektedir.

Bu çerçevede bazı öne çıkan filmler bulunmaktadır. Kozara (Veljko Bulajić, 1962), II. Dünya Savaşı sırasında Kozara bölgesinde yaşanan partizan direnişini konu alarak, siviller ile partizanların ortak mücadelesi üzerinden kolektif dayanışma fikrini öne çıkarmaktadır. Neretva Savaşı (Veljko Bulajić, 1969), büyük ölçekli bir savaş anlatısı üzerinden farklı etnik grupların ortak düşmana karşı birleşmesini vurgulayan epik bir direniş hikâyesi sunmaktadır. Sutjeska (Stipe Delić, 1973) ise Tito'nun da yer aldığı anlatısıyla liderlik, fedakârlık ve kolektif mücadele temalarını ön plana çıkararak Yugoslav birliğinin ideolojik temsilini güçlendirmektedir.

Yugoslavya'nın Dağılması sonrasında 1990'ların sonu ve 2000'lerin başında bölge; Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Sırbistan, Karadağ ve Kuzey Makedonya olmak üzere özerk ulus-devletlere ayrılmıştır. Bu siyasal parçalanma süreci, sinema alanında da belirgin bir dönüşüme yol açmıştır. Ortak Yugoslav sinema geleneğinin çözülmesiyle birlikte, her devlet kendi ulusal kimliğini, tarihsel anlatısını ve toplumsal hafızasını merkeze alan bağımsız film üretimlerine yönelmiştir. Bu açıdan bakıldığında, bir zamanlar birleştirici bir güç aygıtı olarak

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

kullanılan sinema, daha sonrasında ayrıştırıcı bir güce dönüşmüştür. Sinema bu alanda yaşanan sosyal çatışmaları, krizleri ve kültürel dönüşümleri yansıtmıştır.

Post-Yugoslav dönemin ilk sinemasal örnekleri, ortak Yugoslav mirasını yeniden üretmekten ziyade yeni ulusal anlatıların ve farklılaşan tarihsel bakışların sinemaya yansıması olarak değerlendirilmektedir. Before the Rain (Milcho Manchevski, Kuzey Makedonya), Balkan coğrafyasındaki etnik gerilimleri ve bunun doğurduğu kimlik krizini çok katmanlı bir anlatı yapısı içinde ele alarak savaş sonrası parçalanmış aidiyet duygusunu görünür kılar. Underground (Emir Kusturica, Sırbistan) Yugoslavya'nın çözülme sürecini tarihsel bir "birlik" anlatısının yıkımı üzerinden alegorik biçimde ele alarak geçmişin yeniden yorumlanmasına odaklanır. How the War Started on My Island (Vinko Brešan, Hırvatistan) ise savaşın yerel ve gündelik hayata yansımasını hicivsel bir dille ele alarak Hırvat toplumunun savaş deneyimini daha içsel ve eleştirel bir perspektiften yeniden üretir. Bu bağlamda söz konusu filmler, ortak bir kültürel hafızadan ziyade yeni oluşan ulusal söylemlerin ve travma merkezli anlatıların sinemadaki ilk görünür örnekleri olarak değerlendirilebilir.

''Nereye Gidiyorsun Aida?'' Film Çözümlemesi

Filmin Künyesi

Filmin Orjinal İsmi: Quo Vadis, Aida? Türü: Dram / Savaş

Yönetmen: Jasmila Žbanić Senarist: Jasmila Žbanić

Yapım Yılı ve Yeri: 2020 / Bosna – Hersek

Oyuncular: Jasna Đuričić, Boris Isaković, Johan Heldenbergh

Kısa Özet

Film, Hasan Nuhanović'in Under the UN Flag: The International Community and the Srebrenica Genocide (BM Bayrağı Altında: Uluslararası Toplum ve Srebrenitsa Soykırımı) adlı kitabından esinlenerek oluşturulmuştur. Film, Boşnak bir kadın olan Aida'nın Srebrenica Katliamı sırasında Birleşmiş Milletler'de tercüman olarak çalışırken görev sorumluluğu ile ailesini kurtarma çabası arasında yaşadığı ikilemi göstermektedir.

Bulgular ve Film Analizi

Film, 3 erkeğin donuk, duygusuz ve tepkisiz bakışlarıyla başlamaktadır (00:01:10). Görsel anlatılarda bakışlar tek başlarına okunabilir anlamlar taşımaktadır. ''Gözün görebilme yeteneği başlı başına masum bir halken bakmak içinde merak, haz alma niyeti ya da sadece

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

gözle bir şeyler anlatmak isteği ile kullanılabilecek bir eylem olabilir. 'Bakış' ise, artık bu eylemin maksatlı bir biçimde bir yere yöneltilmesidir.'' (Kırel, 2018:155). Başlangıç sahnesinde kamera yavaşça süzülürken üç kişinin de aynı ifadeyle tek bir noktaya baktıkları görülmektedir. Bu kişiler daha sonradan kim oldukları film anlatısında ortaya çıkan Aida'nın kocası ve iki oğludur. Tek bir noktaya bakan üç erkeği gördükten sonra diğer planda Aida gösterilir. Bu planda üç erkeğinde baktığı noktada Aida'nın bulunduğu anlaşılmaktadır. Aida, tamamen hareketsiz ve duygusuz bir ruh ifadesiyle boşluğa bakmaktadır. Üç erkeğin aynı ifadeyle Aida'ya yönelttikleri bakış aslında Aida'dan kurtuluş için bir yol beklediklerini göstermektedir. Aida'nın yüzünün olduğu planda ise Aida'nın kimsenin yüzüne bakmadan direkt karşıya baktığı görülmektedir. Bu sahnede gösterilen bakış pratikleriyle çaresizlik ve köşeye sıkışmışlık gibi duygusal durumlar temsil edilmektedir. Görsel anlatılarda bakışmaların kesişmesi veya birbirine değmemesi farklı anlamlar yaratabilmektedir.

Bir diğer sahnede elinde silah olan askerlerin yürüdüğü ve bir tankın ilerlediği görülmektedir (00:02:15). Bu sahnede tank ilerlerken önüne engeller çıkmaktadır. Bu tankın bir el arabasını ve bir varili ezerek ilerlediği görülmektedir. Görsel anlatılarda çoğu zaman eşyalar metaforik ve sembolik anlamlarda kullanılabilir. Fakat burada dikkat edilmesi gereken eşyanın özelliğinden çok tankın hareketidir. Bu sahnede tankın umarsız ve ezip geçen hareketi Katliamdaki Sırp ordusunu temsil etmektedir.

Filmin başında yer alan iki sahnede kullanılan görsel metaforlar aracılığıyla anlatının odak noktası gösterilmiş ve filmin bireysel ve toplumsal sınırları tanımlanmaya çalışılmıştır. Hemen sonraki sahnede ise hikâyeye ve olay örgüsüne giriş yapılmakta ve asıl anlatı başlamaktadır. Sahne Aida'nın sigara içmesiyle başlar. Bir masanın başında oturan insanların Srebrenitsa'da yaşanan olayları radyodan dinledikleri görülmektedir. Masanın etrafında oturan kişiler incelendiğinde kişilerin bilinçli bir şekilde konumlandırıldığı görülmektedir. ''Yönetmenin kamerasının pozisyonuna dolayısıyla göstereceği görüntüye karar verirken kimi zaman karakterlerinin konumlarını ve bakışlarını kullandığı, kimi zaman nesnel çekimleri kullandığı göz önüne alınarak bu yerleştirmenin ve konumlandırmanın yaratacağı anlam yapılacak yorumda dikkate alınmalıdır.'' (Kırel, 2018: 198). Masanın çevresinde bir bakışma zinciri oluşmaktadır (Bkz. Görsel 1). Bir kişi diğerine bakar, diğeri bunu fark ettiğinde bir diğerine bakar. Bu ortada istenmeyen veya beklenmeyen bir sorun olduğunu ve sorumluluğu kişilerin birbiri üstüne attığını göstermektedir. Bu bakışma zincirinin oluşmasının kaynağında

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

bir cevap arayışı vardır. Cevabı kimin vereceği sorgulanır. Aynı zamanda cevap vermenin zorluğu ve verilecek cevabın büyük bir sorumluluk gerektirdiği anlaşılmaktadır.

Görsel 1. Karakterler arasında kurulan bakış zinciri. Kaynak: Quo Vadis, Aida? (2020)

Bir diğer sahne başladığında Sırp ordusu Srebrenitsa'ya girmiştir. Çok geçmeden belediye başkanı yakalanır ve infaz edilir. Bir önceki sahnede belediye başkanının BM temsilcilerine olan kızgınlığının sebebi bu sahnede infaz edilmesiyle anlaşılmaktadır. Yine bir önceki sahnede BM temsilcisinin ''Ben sadece piyanistim'' söylemi onu da kötü karakter olmaktan kurtarır (00:06:10). Çünkü BM temsilcisi umursamaz bir tavır yerine dürüst bir ifadeyle kendi yetki alanını açıklamıştır. Bu durum, filmdeki çatışmanın yalnızca bireyler arasındaki bir karşıtlıktan ibaret olmadığını, aynı zamanda daha geniş bir toplumsal güç mücadelesinin parçası olduğunu göstermektedir. Nitekim Louis Kriesberg, toplumsal çatışmayı "iki ya da daha fazla tarafın birbirleriyle bağdaşmayan hedeflere ulaşma çabası" olarak tanımlamaktadır (Kriesberg, 1973, s. 17). Bu bağlamda filmde Sırp ordusunun askeri gücü elinde bulunduran taraf olarak ortaya çıkması, çatışmanın yönünü belirleyen temel unsur haline gelmektedir. Siviller ve Birleşmiş Milletler temsilcileri ise bu güç karşısında sınırlı hareket alanına sahip aktörler olarak konumlandırılmaktadır. Böylece temsil, yalnızca iyi ve kötü karakter karşıtlığını değil, aynı zamanda farklı güç konumlarına sahip aktörler arasındaki toplumsal çatışmayı da görünür kılmaktadır. Bu çerçevede filmdeki çatışma, bireysel karakterler arasındaki bir mücadeleden ziyade askeri güç, uluslararası kurumlar ve savunmasız siviller arasında kurulan yapısal bir güç dengesizliği üzerinden ilerlemektedir. Bu durum, anlatının dramatik gerilimini artırırken aynı zamanda savaş koşullarında ortaya çıkan toplumsal ve kurumsal çatışma biçimlerini de görünür hale getirmektedir.

Sırp ordusunun Srebrenitsa'ya yaptığı baskında açıkça vurulma ve katliam sahneleri gösterilmez. Bunun yerine bazı metaforlar kullanılmıştır. Sırtında üç kurşun yarası ile yerde hareketsiz yatan bir kadın görülmektedir (Bkz. Görsel 2). Kadının hemen yanındaki merdivende bir oyuncak helikopter vardır ve pervaneleri dönmektedir. Bilinçli olarak hazırlanmış olan bu

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

sahne savaşın hayatı nasıl durdurduğunu ve yarıda kestiğini vurgulamaktadır. Bu sahnede kullanılan metafor, şiddeti doğrudan göstermeden izleyiciye olayın etkisini hissettirmektedir. Göstergebilim (semiotik) yaklaşımı açısından nesneler, yalnızca fiziksel objeler olmaktan öte, kültürel ve sembolik anlamlar taşımaktadır (Barthes, 1977:12). Oyuncak helikopter, çocuğun oyununu ve masumiyeti temsil ederken, pervanelerinin dönmeye devam etmesi, yaşamın kesintiye uğramış olmasına rağmen zamanın akmaya devam ettiğini ima etmektedir.

Görsel 2. Sırtında kurşun yaralarıyla yerde yatan kadın ve yanındaki dönen oyuncak helikopter. Kaynak: Quo Vadis, Aida? (2020)

Aida'nın nöbetçi askerle iletişime geçtiği sahnede arka planda yazlık askerî üniforma (kısa kollu ve şortlu) giyen askerler bulunmaktadır (Bkz. Görsel 3). Askerlerin yazlık üniforma giymesi, tarihsel bir gerçekliği yansıtmaktadır. Srebrenitsa Katliamı Temmuz 1995'te gerçekleşmiştir. Temmuz ayının sıcak bir dönem olması nedeniyle askerlerin yazlık üniformalar tercih ettiği görülmektedir. Ayrıca Birleşmiş Milletler temsilcileri bölgede doğrudan savaşmak amacıyla değil, barışı ve güvenliği korumak amacıyla bulunmaktadır. Bu nedenle kullanılan üniformalar, bir yandan tarihsel gerçekliği yansıtırken diğer yandan Birleşmiş Milletler'in bölgedeki varlığının niteliğini ve niyetini de sembolik olarak ifade etmektedir.

Görsel 3. BM askerlerinin yazlık askerî üniformaları. Kaynak: Quo Vadis, Aida? (2020)

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Srebrenitsa boşaltıldıktan sonra Sırp komutan Ratko Mladić bölgeye gelmektedir (00:15:35). Bu sahnede Sırp askerlerinin de yazlık askerî üniforma olarak kısa kollu kıyafetler giydiği, ancak hiçbirinin şort giymediği görülmektedir. Bu durum, üniformasız Boşnak siviller ve yazlık tip askerî üniforma (kısa kollu ve şort) giyen Birleşmiş Milletler askerleri ile karşılaştırıldığında Sırp ordusunun daha hazırlıklı ve askerî olarak daha güçlü bir konumda olduğunu göstermektedir. Aynı sahnede Ratko Mladić'i sürekli takip eden bir kameraman bulunmaktadır. Bu, Mladić'in sahnede merkezde konumlandırıldığını ve dikkat odağı haline getirildiğini göstermektedir. Foucault'ya göre iktidar yalnızca baskı ile değil, aynı zamanda gözetim ve gözlem aracılığıyla da işler; iktidarın varlığı, onu kaydeden mekanizmalarla görünür hale gelir (Foucault, 1977:184). Kameranın Mladić'i takip etmesi, onun ordudaki ve sahnedeki otoritesini vurgularken aynı zamanda izleyiciye iktidarın işleyiş biçimini aktarır. Kamera burada, yalnızca görsel bir kayıt aracı değil, baskının ve iktidar uygulamalarının toplumsal hafızaya aktarılmasını sağlayan bir gözlem mekanizması olarak işlev görmektedir.

Akşam olduğunda Aida bir rüya görür. Bu rüya sahnesi dördüncü duvarı yıkan ve filmde dramatik bir yapı oluşturan bir anlatı tekniği olarak karşımıza çıkar. Rüya, bir eğlence balo ortamında başlar: burada kadınların makyaj yaptığı, podyuma çıktığı, Aida'nın kocasının onu alkışladığı, oğullarından birinin sahnede şarkı söylediği, yemeklerin yenildiği ve herkesin eğlendiği görülmektedir. Ardından herkes kol kola vererek daire çizerek dans etmeye başlar. Bu sahnede hem bir tezatlık yaratılmakta hem de alışılmış sinemasal gerçeklik sınırları aşılmaktadır. Rüya sahnesinin karakteristik özelliği, dördüncü duvarın kırılması ile izleyici karşısında sahnedeki kişilerle doğrudan bir bağ kurulmasıdır; bu bağlamda kameraya bakan herkesin donuk ve tepkisiz ifadelerle doğrudan kamera ile temas kurduğu görülür (Bkz. Görsel 4). Aralarında belediye başkanı gibi karakterlerin de bulunması, rüyanın toplumsal travmanın sinematografik temsili olarak okunmasını sağlar. Bu yöntem, izleyiciye yalnızca karakterlerin bireysel deneyimini değil, aynı zamanda Srebrenitsa katliamının toplumsal boyutunu ve yarattığı kolektif travmayı daha yoğun bir şekilde hissettirmeyi amaçlamaktadır.

Görsel 4. Baloda karakterlerin donuk ifadelerle kameraya bakışı. Kaynak: Quo Vadis, Aida? (2020)

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Ertesi gün, Aida'nın eşi Nihad ve iki sivil Mladić ile görüşmeye gider (00:38:05). Mladić'in her sahneye çıkışında, onu çeken bir kameraman da yanında veya hemen arkasında görülmektedir. Mladić, "Size yardım etmek istiyorum" gibi kibar ve dürüst gözüken sözler söylemektedir; ancak şimdiye kadar yaptığı eylemler, söyledikleriyle hiçbir şekilde örtüşmemektedir. Mladić'i çeken kamera, onun iyi sözleriyle düşünüldüğünde, aslında bu görüntüyü yalnızca Mladić'i "iyi biri" olarak algılayanların hafızası veya algısı olarak tanımlayabilir. Bu kamera, izleyiciye ve sahneyi gözlemleyen topluma, gerçekte olan ile söylenenler arasındaki farkı görselleştiren bir araç olarak hizmet etmektedir. Aynı sahnede Sırp ve Boşnak tarafları, geçmişten gelen sosyal bağlar ve ortak deneyimler sayesinde oldukça rahat bir iletişim kurabilmektedir; masada temsilci olarak bulunan Boşnak kadın ile Sırp askerlerinden birinin aynı lisede okumuş eski arkadaş olmaları, bu doğal yakınlığın ve iletişim akışının oluşumunu kolaylaştırmaktadır. Filmin başından itibaren BM'nin sözleri yerel halk için tercüme edilirken, bu masada BM sürece dışarıdan müdahil olan bir üçüncü taraf konumunda kalmakta ve Sırp ile Boşnak iki halk, kendi aralarındaki sözleri BM'ye tercüme ettirmektedir. Bu durum, yerel halkın kendi iletişimini sürdürürken uluslararası aktörün yalnızca aracı ve gözlemci rolü üstlendiğini göstermektedir. Öte yandan, savaşın acımasız gerçekliği devreye girdiğinde, bireyler arası bu doğal iletişim çatışmayı önleyememekte ve BM, masada bulunmasına rağmen işlevsiz bir konumda yer almaktadır. Bu sahne, savaşın dramatik yapısını, bireysel ve toplumsal ilişkiler üzerindeki etkilerini ve resmi güç kurumlarının sınırlılıklarını ortaya koymaktadır.

Sırp lideri Ratko Mladić, anlaşmada belirtilenden daha erken bir vakitte otobüslerle BM üssüne gelmir. Bu sahne, Mladić'in BM otoritesini tanımayan ve onu dikkate almayan tavrını açık biçimde ortaya koymaktadır. Mladić'in sözünün geçerli olduğu bu durumda sivil halk otobüslere bindirilmeye başlanır. Aida, BM personeli olduğu için kurtulma ihtimali bulunan bir karakterdir; ancak onun temel amacı ailesini kurtarmaktır. Aida, BM temsilcilerinden ailesi için yardım istemesine rağmen bu konuda başarılı olamaz. Bunun temel nedeni, BM temsilcilerinin olası bir Sırp baskınını savunacak ya da püskürtecek askeri donanımla bölgede bulunmamalarıdır. Aida bu çaresizliği fark ettiğinde görev bilincini geri plana iter ve sahip olduğu yetkileri ailesini kurtarmak için kullanmaya çalışır. Bu süreçte ailesini üs içinde saklar ve Avrupa'ya gönderilecek kişiler listesine ailesini eklemeye çabalar. Filmin bu bölümünde Aida'nın karakterindeki değişim açık biçimde gözlemlenmektedir. Başlangıçta ailesiyle birlikte komşularına da yardım etmeye çalışan Aida, anlatının ilerleyen kısmında giderek yalnızca kendi ailesini korumaya odaklanan bir tutum sergilemeye başlar. Bununla birlikte Aida'nın

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

görev yetkilerini kendi ailesi için kullanması onu anlatı içinde doğrudan "kötü" bir karakter hâline getirmemektedir; çünkü bu davranış, içinde bulunduğu çaresizlik durumunun bir sonucu olarak ortaya çıkmaktadır. Benzer şekilde BM temsilcilerinin yeterli yardım sağlayamaması da onları anlatı içinde kötü karakter konumuna yerleştirmemektedir; zira onlar da askeri ve kurumsal sınırlılıklar nedeniyle çaresiz bir durumda kalmaktadır. Buna karşılık sahnede giderek artan baskı ve şiddetle temsil edilen Sırp askeri birliği, anlatı içinde belirgin biçimde baskın ve tehdit oluşturan bir güç olarak konumlandırılmaktadır.

Dışarıdaki Boşnak siviller otobüslere bindirildikten sonra, üs içerisindeki siviller de gruplar hâlinde otobüslere bindirilmeye başlanır. Bir sahnede bir çift aynı otobüse binecekken bir Sırp askeri kadını ve erkeği ayırarak farklı otobüslere yönlendirir. Kadının askere "Bunu neden yapıyorsun komşu?" diye seslendiği duyulmaktadır. Benzer şekilde Aida'nın eski öğrencilerinden biri Sırp askeri olarak onun karşısına çıkar ve Aida'nın oğlunun yerini sorar. Bu sahnelerde özellikle komşuluk kavramının vurgulanması, savaşan iki tarafın aslında ne kadar iç içe bir yaşam sürdüğünü ortaya koymaktadır. Film boyunca verilen örneklerde Sırp ve Boşnak halkı arasında sevgililik, öğretmen–öğrenci ilişkisi, komşuluk gibi bağların bulunduğu ve aynı kültürel alanı paylaştıklarını gösteren çeşitli semboller ve anlatı unsurları yer almaktadır.

Üs içindeki Boşnak siviller otobüslere bindirilirken, filmin başından itibaren Mladić'i takip eden kameramanın da sahnede bulunduğu görülmektedir. Bu kişi bir BM temsilcisiyle röportaj yapmak ister ve kendisini "Bağımsız Belgrad Televizyonu"ndan biri olarak tanıtır. BM temsilcisine burada neler olduğunu sorar; ancak BM temsilcisi yalnızca "Burada neler olduğunu herkes biliyor" şeklinde kısa bir yanıt vererek oradan ayrılır. Kameramanın kendisini bağımsız bir medya temsilcisi olarak tanıtması, film boyunca Mladić'i yardımsever ve olumlu bir figür gibi görüntüleyen çekimleriyle çelişmektedir. Bu noktada gösterilen ile eylemin birbiriyle örtüşmediği bir durum ortaya çıkmaktadır. Bu durumu destekleyen bir diğer sahnede Mladić bir otobüse binerek Boşnak sivillerle konuşur ve özellikle kameranın bu anı iyi çekmesini ister. Sivillere, hakkında anlatılanların yalan olduğunu, iyi biri olduğunu ve onlara yardım edeceğini söyler. Ancak Mladić'in kameramanla birlikte otobüsten ayrılmasının hemen ardından otobüsün dışında bir kadına karşı fiziksel zorluk kullanıldığı görülmektedir. Bu sahne, gösterilen ile eylem arasındaki çelişkinin devam ettiğini gösteren bir temsil örneği olarak değerlendirilebilir.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Yaşanan katliamın ardından Srebrenitsa bölgesi Sırp kontrolüne geçmiştir. Aradan geçen bir sürenin ardından Aida eski mahallesine geri döner. Aida eski evinin kapısını çalar ve kapıyı bir Sırp kadın açar. Kadın, Aida'nın evde kalan eşyalarını ona teslim eder. Sırp kadının kibar bir tavır sergilemesi, eşyaları saklaması ve daha sonra Aida'ya teslim etmesi bilinçli olarak oluşturulmuş bir karakter yapısına işaret etmektedir. Bu karakter aracılığıyla Sırp askeri gücü ile sivil Sırp halkı arasında bir ayrım kurulmaktadır. Böylece suç ve sorumluluk daha çok işgalci askeri güç üzerinde konumlandırılırken, sivil halk doğrudan savaş suçlusu olarak temsil edilmemektedir. Tek bir karakter üzerinden sivil Sırp toplumunun temsil edilmesi, sinemasal anlatıda minimal sembolizm olarak değerlendirilebilecek bir anlatı tercihine işaret etmektedir. Sırp kadının çocuğu sahneye gelerek Aida'ya selam verir. Bu sahnede Aida, kocasının ve oğullarının cenazelerini hâlâ bulamadıklarını ifade etmektedir. Açık bir düşmanlık görülmemekle birlikte geçmişteki dostluk ilişkilerinin yeniden kurulmasının da kolay olmayacağı anlaşılmaktadır. Aida daha sonra aynı mahallede sınıf öğretmeni olarak çalışmaya başlar. Bu noktada Aida, kin veya intikam duygusuyla hareket eden bir karakter olarak değil, yaşadığı büyük kayıplara rağmen yaşamını sürdürmeye çalışan bir kadın figürü olarak temsil edilmektedir. Bu bölümde özellikle kadın ve eğitim temalarının öne çıktığı görülmektedir. Aida, Sırp ordusunda öne çıkan komutanlardan birini evden ayrılırken görür ve daha sonra aynı kişinin çocuğuna eğitim verdiği anlaşılır. Aida öğrencileriyle birlikte bir sahne gösterisi hazırlar. Gösteri sırasında çocukların elleriyle yüzlerini kapatıp tekrar açtıkları bir performans sergiledikleri görülmektedir. Sahneyi izleyen eski Sırp komutan başlangıçta gururlu ve memnun bir ifade taşırken, sahne ilerledikçe yüzünün solduğu ve ifadesinin değiştiği görülmektedir. Çocukların yüz ifadeleri incelendiğinde kimi öğrencilerin korkmuş, kimi çekingen, kimilerinin ise endişeli bir ifade taşıdığı görülmektedir. Bu sahne, Boşnak sivillerin yaşadığı katliamın sembolik bir temsili olarak yorumlanabilir (Bkz. Görsel 5). Çocukların yüzlerini elleriyle kapatıp açmaları, görme ve görmezden gelme arasında kurulan sembolik bir anlatım olarak değerlendirilebilir. Bu hareket, savaş sırasında yaşananların bilinmesine rağmen toplumsal düzeyde zaman zaman görmezden gelinmesi ya da bastırılması ile ilişkilendirilebilecek bir anlam üretmektedir. Bu bağlamda sahne, savaş sonrası toplumlarda travmatik olayların tamamen ortadan kalkmadığını, aksine kolektif hafıza içinde farklı biçimlerde yeniden ortaya çıkabildiğini ima eden bir anlatı yapısı oluşturmaktadır.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Görsel 5. Çocukların elleriyle yüzlerini kapatıp açtıkları sahne Kaynak: Quo Vadis, Aida? (2020),

SONUÇ

Bu film üzerinden yapılan analiz, Balkan coğrafyasında yaşanan tarihsel çatışmaların ve toplumsal dönüşümlerin sinemasal temsiline dair çıkarımlar sunmaktadır. Film, belirli bir trajik olay üzerinden bireylerin ve toplulukların yaşadığı çaresizlikleri, güç dengesizliklerini ve travmaları gösterirken, aynı zamanda toplumsal hafızanın, geçmişin ve bireysel deneyimlerin sinemasal temsilde nasıl işlendiğini de ortaya koymaktadır. Karakterler aracılığıyla yapılan ayrımlar, sembolik nesneler ve sahne düzenlemeleri, toplumsal ilişkilerin çözülüşünü ve yeniden biçimlenme süreçlerini görünür kılmaktadır.

Aida'nın deneyimi ve çocukların sahne performansı, sadece Boşnak topluluğunun yaşadıklarını değil, Balkan toplumlarında travmanın, kimlik ve aidiyet sorunlarının uzun süreli etkilerini de yansıtmaktadır. Film, çatışma ortamlarında bireysel ve toplumsal düzeyde ortaya çıkan karmaşık ilişkileri, suç ve sorumluluğun dağılımını, geçmişle yüzleşme ve toplumsal hafızayı ele alış biçimlerini sinemasal bir dille sunmaktadır. Bu açıdan, Balkan sinemasının yalnızca tarihsel olayları aktarmakla kalmayıp, bölgedeki toplumsal dinamikleri ve birey-toplum etkileşimlerini derinlemesine inceleyen bir araç olarak işlev gördüğü söylenebilir.

Kaynakça

Barthes, R. (1977). Görüntü, Müzik, Metin (S. Heath, Çev.). London: Fontana Press.

Borjan, E. (2021). *Trauma and Memory in Post-Yugoslav Cinema*. *Umjetnost Riječi / The Art of Words*, 65(3-4), 153–179.

Burg, S. L., & Shoup, P. S. (1999). *The War in Bosnia-Herzegovina: Ethnic Conflict and International Intervention*. Armonk, NY: M.E. Sharpe.

Dina Iordanova (2001). *Cinema of Flames: Balkan Film, Culture and the Media*. London: British Film Institute.

Foucault, M. (1977). Discipline and punish: The birth of the prison. New York: Pantheon Books.

Garton Ash, T. (1990). The Magic Lantern: The Revolution of 1989 Witnessed in Warsaw, Budapest, Berlin, and Prague. London: Random House.

Glenny, M. (1996). The Fall of Yugoslavia: The Third Balkan War. London: Penguin Books.

Goulding, D. J. (2002). *Liberated Cinema: The Yugoslav Experience, 1945–2001*. Bloomington: Indiana University Press.

Kırel, S. (2007). Kültürel Çalışmalar ve Sinema. İstanbul: Ayrıntı Yayınları.

Kriesberg, L. (1973). The Sociology of Social Conflicts. Englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.

MacDonald, D. B. (2003). "'Greater Serbia' and 'Greater Croatia': the Moslem question in Bosnia-Hercegovina", in Balkan Holocausts? Serbian and Croatian Victim Centered Propaganda and the War in Yugoslavia. Oxford: Manchester University Press.

Poulton, H. (1993). The Balkans: Minorities and states in conflict. Minority Rights Publications.

Ramet, S. P. (2006). The Three Yugoslavias: State-Building and Legitimation, 1918–2005. Bloomington, IN: Indiana University Press.

Salihli, S. (2022). Makedonya ve Kosova Sinemasında Kadın Temsili. İstanbul: Urzeni Yayıncılık.

Turner, G. (2006). *Film as Social Practice* (4th ed.). London: Routledge.

Urg, S. L., & Shoup, P. S. (1999). The War in Bosnia-Herzegovina: Ethnic Conflict and International Intervention. Armonk, NY: M.E. Sharpe.

Zavod za statistiku Bosne i Hercegovine. (1991). *Population Census of Bosnia and Herzegovina 1991*. Sarajevo: Official Statistics Publication.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

OLUMLULUK TOPLUMUNUN TEZAHÜRÜ OLARAK "BASINDA BİZ"

Dr. Öğr. Üyesi Mesut YILMAZ

Karabük Üniversitesi, mesutyilmaz@karabuk.edu.tr, ORCID: 0000-0003-0053-5147

ÖZET

"Basında Biz" kurum ve kuruluşların haklarında çıkan olumlu haberleri kendi internet sitelerinde listelediği bir bölümdür. Bu bölümlerde başarı, övgü ve takdir yer alırken, her türlü olumsuz iletişim dışlanır. Bu durum, başarı odaklı performans toplumunun her türlü olumsuzluğu görmezden gelip, olumlu olan her şeyi kullanmak istediğinin bir göstergesidir. Bir performans öznesi olarak hareket eden kurum/kuruluşlar, medyada ve haber sitelerinde kendileri ile ilgili yazılıp çizilen olumlu haberleri bir başarı göstergesi olarak "Basında Biz" bölümlerinde paylaşır. Başarının performansa dayalı olduğu olumluluk toplumunda, başarıyı sekteye uğratacak her türlü gelişme reddedileceğinden dolayı kurum/kuruluş veya personeller hakkında basında çıkan olumsuz haberler görmezden gelinir ve "Basında Biz" bölümlerinde bu haberlere yer verilmez. Bu noktada "Basında Biz" başlığı altında sadece olumlu haberlerin görülmesi, olumluluk toplumunun bir tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır. Başarılar elde etmeye çalışan kurum/kuruluş, haklarında çıkan sahte haberlerin de unutulup gitmesini beklemek yerine bu bölümlerde gerçeğe dayalı bilgilerden söz ederek başkalarının konu hakkında yapacağı açıklamaları da yönlendirmiş olacaktır. Bu anlamda dezenformasyona maruz kalan kurum/kuruluşların olumsuz haberleri yine "Basında Biz" bölümlerinde doğrulayabilmeleri şeffaflık ilkesinin gelişmesinde atılacak büyük bir adımdır. Nitekim çalışmada Byung-Chul Han'ın "Olumluluk Toplumu" kavramı çerçevesi üzerinden "Basında Biz" bölümleri eleştirel olarak değerlendirilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Byung-Chul Han, Olumluluk Toplumu, Performans Toplumu, Dezenformasyon

1. OLUMLULUK TOPLUMU

Byung-Chul Han, olumluluk toplumunda bütün olumsuzlukların görmezden gelindiği bir toplumdan söz etmektedir. Neoliberalizm ekonomi-politik sisteminin bireyleri birer performans öznesine dönüştürmesi ve dijital teknolojilerin gelişmesiyle "görünürlüğün" ortaya çıkması tüm negatifliklerin görmezden gelindiği yeni bir toplum ortaya çıkarmıştır (Han, 2020b).

Özellikle internet teknolojilerindeki gelişme ve sosyal medyanın hızlı yükselişi, herkesin her an her yerde görünür olduğu bir toplum yapısı meydana getirmiş ve olumlu içeriklerin olumsuzlukları tasfiye ettiği bir düzen tezahür etmiştir. Bu kapsamda sadece sosyal medyada değil, tüm dijital ortamlarda herhangi bir içeriğin paylaşılabilecek değere sahip olduğu yönünde verilen kararda o içeriğin olumlu yargılar oluşturabilecek nitelikte olması gözetilmektedir.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Sosyal medyada oluşturulan sosyal kimlikler insanların sürekli olumlu içerikler paylaşmasında itici bir kuvvet olmaktadır. İnsanlar sosyal medyadaki arkadaşlarına karşı iyi bir izlenim sunmak adına yalnızca mutlu içeriklerle dolu bir profil görüntüsü oluşturmak ister. Sosyal medyanın genel yapısı gereği olumluluk hakimdir. Sosyal medyanın dışında kalan yerlerden biri olarak kurum/kuruluşların internet siteleri herkese açıktır ve bu yüzden olumlu izlenim yansıtılması için sadece kendileri ile ilgili olumlu haberleri listeleyebilecekleri alanlara ihtiyaç duymaktadırlar. Bu alanlardan en önemlisi harici haber kaynaklarının ki bunlar gazete/televizyon gibi kitle iletişim araçlarında yer alan olumlu haberlerin listelendiği internet sitelerindeki "Basında Biz" bölümleridir. Bu bölümlerin sadece olumlu haberlerle donatılması olumluluk toplumunun bir tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır.

2. BASINDA BİZ

Kurum/kuruluşlar web sayfalarında kendileri ile ilgili basında yer alan haberleri "Basında Biz" adlı bölümlerde listelemektedir. Bu bölümlerde kurum/kuruluşların başarıları; aldığı ödüller, olumlu derecelendirmeler, olumlu değerlendirmeler, girdiği nitelikli listeler ve sonuç olarak o kurum/kuruluş ile ilgili tüm olumlu haberler bulunur.

Genellikle şeffaflık ilkesini benimsediğini ifade eden kurum/kuruluşlar her alanda aktif olmak ister. Han'a göre "Şeffaflık toplumunun ne enformasyonda ne de görüş alanında bir boşluğa tahammülü yoktur" (2020c, s. 19). Bu doğrultuda "Basında Biz" bölümlerinin de dolu olması istenebilir. Bu bölümlerde en ufacık bir olumsuz algıya, kötü düşünceye mahal verebilecek bir sözcüğe yer yoktur. Her yerde istenilen doluluk bu doğrultuda sadece olumlu bir şekilde olmalıdır anlamı çıkmaktadır.

3. BYUNG-CHUL HAN'IN OLUMLULUK TOPLUMU KAVRAMINA GÖRE "BASINDA BİZ" BÖLÜMLERİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Bu başlık altında Güney Koreli düşünür Byung-Chul Han'ın "olumluluk toplumu" kavramı çerçevesinde kurum/kuruluşların internet sitelerindeki "Basında Biz" bölümleri eleştirel olarak değerlendirilecektir.

3.1. Olumsuz Duygulardan ve Yargılardan Kaçış

Olumluluk toplumu hiçbir olumsuz duyguya izin vermez (Han, 2020c, s. 20). Bu nedenle "Basında Biz" bölümlerinde olumsuzluk oluşturabilecek herhangi bir duygu yüklü içeriğe yer verilmez.

Olumsuz yargılar iletişimi olumsuz yönde etkiler (Han, 2020c: 23). "Basında Biz" bölümlerinde kurum/kuruluşlar haklarında çıkan tüm olumsuz yargıları görmezden gelir. "Basında Biz" bölümlerinde sadece olumlu ifadelere, övgülere ve güzellemelere yer ayrılır. "Kötü" olarak adlandırılabilecek bir içerik bu bölümlerde yer alamaz.

Hızlı iletişim için engel çıkardığından dolayı negatifler saf dışı edilir (Han, 2020a, s. 4). "Basında Biz" bölümlerinde kurum ve kuruluşlar kusursuz bir şekilde "en iyi" hallerini yansıtmak isterler. Dolayısıyla tüm negatiflikler dışlanır, olumlu olan tüm haberler bolca listelenmek istenir.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Neoliberal rejimin iktidar tekniğinde olumlulukta bir bolluk, hatta aşırılık söz konusudur (Han, 2020b, s. 46). Bu sebepten dolayı kurum/kuruluşlar haklarında ne kadar olumlu haber varsa aşırı da olsa hepsine "Basında Biz" bölümünde yer vermek ister.

3.2. İletişimin Devamlılığı

İletişimi sekteye uğratacağı için olumluluk toplumu olumsuzluğun her türünü görmezden gelir (Han, 2020c, s. 23). Bu nedenle "Basında Biz" bölümlerinde kurum/kuruluşlar başkalarıyla iletişimlerinin sekteye uğratılmasından kaçındığı için olumsuzluğun her türünden kaçınır.

3.3. Pürüzsüzlük İdeali

"Basında Biz" bölümlerinde sürekli olumlu haberlere yer verilmesinin sebeplerinden birisi de pürüzsüz olma çabasıdır. Sadece olumlu haberlerin yer aldığı bir alanda pürüzsüzlük hâkim olacaktır. Olumsuz haberlerle pürüzsüzlüğün bozulması hedef kitlelerle iletişimin bozulacağı anlamına gelmektedir.

"Pürüzsüz sadece beğenilecek bir şeydir. Zıtlığın negatifliğinden noksandır… Günümüzde iletişim de pürüzsüz hale gelmiştir… Pürüzsüz iletişim ötekinin ve yabancı olanın her türlü negatifliğinden beridir. İletişimin ulaştığı en yüksek hızda, aynı olan aynıyla karşılaşmaktadır" (Han, 2020a, s. 12). "Basında Biz" bölümleri tüm negatiflikler dışlanarak pürüzsüz biçimde başarı ve ödül haberleriyle oluşturulmuş, aksi bir durumun tamamen reddedildiği ve sadece olumlu haberlerin yer aldığı bir alandır. Buralarda negatifliklerin hepsi defedilir. Hedef kitlenin ve yatırımcıların sadece pürüzsüz bir şekilde aynı olumlu haberlerle karşılaşmaları arzu edilir.

"Pürüzsüzü güzel bulmamız günümüz pozitif toplumunu vücuda getirmektedir. Pürüzsüz olan yaralamaz. Ne de direnç gösterir. Beklediği beğenidir. Pürüzsüz nesne zıddını iptal eder. Her negatiflik defedilir" (Han, 2020a, s. 3). "Basında Biz" bölümleri sadece beğenilebilecek haberlerle doldurulur. Pürüzsüz bir şekilde oluşturulan haber listesinde olumlu haberlerin okuyucuda bırakacağı etki kurum/kuruluşun pürüzsüz bir şekilde "iyi" olduğudur.

3.4. Performans Toplumu

Byung-Chul Han'a göre performans toplumu, günümüzün başarı odaklı düşünce yapısına sahip toplumu olarak adlandırılabilir. "Neoliberal performans toplumunda başarısız olan kişi, toplumu ya da sistemi sorgulamak yerine başarısızlığından kendini sorumlu tutar ve utanç duyar" (Han, 2020b, s. 16). Faaliyet gösterdiği alanda bir başarı gösteremeyenler sorunu kendisinde arar ve içsel olarak kendisine bir şiddet yöneltir. Byung-Chul Han'a göre günümüz öznesi kendisini sömüren bir performans öznesidir (Han, 2020d, s. 93-94).

Randıman ve başarı zorunluluğundan dolayı insan kendi kendini sömürür. Şiddet böylelikle kendine yönelir (Han, 2020d, s. 93-94). "Basında Biz" bölümlerinde de kurumlar bu alanların dolu olmasını isterler ve dolu olmadığı taktirde içsel bir baskı söz konusudur. Bu doğrultuda Han'ın söylemiyle, "Performans öznesi kendini, kendi kendiyle savaş eder halde bulur" (Han, 2020e, s. 21-22).

"Basında Biz" bölümleri de performans toplumunun bir yansımasıdır. Kurumların internet sitesinde sürekli "başarı", "ödül", "takdir" ve "büyüme" hakkında haberlerin listelenmesi ve

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

buraların haberlerle dolu olması arzu edilen bir durumdur. Aksi bir durum olduğu taktirde performans toplumunun baskısı hissedilecektir.

"Artık başarı ve performans toplumunda yaşıyoruz. Hayatını performans ve üretim üzerine kuran özneyi tebadan ayıran nokta, *kendisinin egemeni oluşudur*, kendisinin pazarlamacısı ve girişimcisi olarak, özgürlüğüdür" (Han, 2020e, s. 131).

"Basında Biz" bölümlerinde kurum/kuruluşlar kendisinin bir pazarlamacısı olarak davranır. Kendileri hakkındaki yayımlanmış haberleri ayıklar ve en olumlularını sergiler.

3.5. Sergi Değeri

Han'ın ifadesine göre, "Şeyler ancak görüldükleri zaman değer kazanırlar" (Han, 2020c, s. 25). Dolayısıyla haklarında iyi bir haber çıktığını gören kurumlar bunu hızlı bir şekilde "Basında Biz" bölümlerinde sergilemek isterler.

Sergilenmiş olanın "var olduğu" sergilenmeyenin "var olmadığı" düşüncesinden hareketle, Han bir şeylerin var olabilmesi için sergilenmiş olmalarının gerekliliğinden söz etmektedir. Bunlar ayrıca meta haline gelmiş "şeylerdir" der (Han, 2020c, s. 25).

"Basında Biz" bölümlerinde kurum ve kuruluşun imajına katkı sağlayacak güven oluşmasını sağlayacak her türlü haber aslında birer meta işlevi görmektedir.

3.6. Sisteme İçkin Şiddet

Performans baskısı ile dışarıdan gelen değil, insanın içeriden kendisine yönelttiği şiddet türü, sisteme içkin şiddet olarak adlandırılır (Han, 2020b). Bir kurum veya kuruluş "Basında Biz" bölümlerinin "iyi" haberler ile dolup taştığını görmek istemesi aslında kendine yönelttiği bir şiddeti de açığa çıkartır. Çünkü üretimde, randımanda, tüketimde, iletişimde ve haberde aşırılık psikolojik-nöronal sistemi zorlamaktadır (Han, 2020d, s. 97).

3.7. Haber İşlevinin Yitirilmesi

Olumluluğun kitleselleşmesiyle belli bir yerden sonra; haber artık bilgilendirme işlevini yitirir, iletişim artık iletişim işlevini yerine getiremez. Her şey aşırıya kaçmış bir şekilde amacından sapar (Han, 2020d, s. 95). Dolayısıyla sürekli benzer tarzda içeriklerin yer alması ve bol bir şekilde aşırılıklara kaçılarak haberlerin burada tıka basa bir şekilde verilmek istenmesi aslında yine Han'ın deyimiyle "aynıların cehenneminde" (2020d, s. 86) en yüksek hızına ulaşsa da haber verme işlevi yitirilir, ortada sadece olumluluk toplumundaki bir performans öznesinin gösterisi kalır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

"Basında Biz" bölümleri Byung-Chul Han'ın olumluluk toplumu kavramı çerçevesinde eleştirel olarak değerlendirilmiştir. Bu değerlendirme öne çıkan bir diğer kavram ise performans toplumu olmuştur. Olumluluk toplumunda bir performans öznesi olarak hareket eden bireyler, başarı peşinde koşarlar. Herhangi bir başarısızlık durumunda da suçlu bizzat kendileridir. Dolayısıyla performans toplumunda elde edilen her türlü başarı, olumluluk toplumu nezdinde sergilenmeye değer görülür. Çünkü Byung-Chul Han'ın da yukarıda belirttiği üzere "şeyler"

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

görüldüklerinde değer kazanırlar. Dolayısıyla her türlü başarı bir şekilde paylaşılmalı ve "Basında Biz" bölümleri de olumluluk toplumunun bir tezahürü olarak karşımıza çıkmaktadır.

GENEL DEĞERLENDİRME VE SONUÇLAR

Olumluluk toplumunun bir tezahürü olarak karşımıza çıkan "Basında Biz" bölümlerinin kurum/kuruluş için avantajlarından birisi "hakkımızdaki olumlu haberler" arşivi niteliğinde olmasıdır. Bir kurumun/kuruluşun web sayfasını ziyaret eden bir kişi bu bölüme bir göz attığında birkaç haberle doğrudan iyi olduğu algısına kapılabilir. Ancak bunlar haber işlevini yitirmiş, birer "kendine övgü" niteliği taşımaktadır.

Ancak bir kurum/kuruluş hakkında her zaman olumlu haberler basına yansımayabilir. Unutulmamalıdır ki günümüzde; "nefret söylemi" ve "linç kültürü" gibi kavramlar da vardır. Kurum/kuruluşlar kendilerine yönelik herhangi bir olumsuz iletişimi "Basında Biz" gibi olumluluğun hâkim olduğu bölümlerden uzak tutarlar. Olumsuz haberler bir an önce unutulup gitmesi gereken gündemden uzak tutulması gerektiği düşünülen konular olarak görülmektedir. Oysaki "Basında Biz" bölümlerinde olumsuz haberlere de yer verilse, gerçek anlamda "şeffaflık" ilkesine sahip olunabilecektir. Ancak şeffaflık adı altında da her şeyin açıkça sergilendiği vurgusunda dahi olumluluk toplumunun tezahür ettiği alanlar karşımıza çıkmaktadır.

Bir kurum/kuruluş "Basında Biz" bölümlerinde dezenformasyona maruz kaldığı zaman asılsız haberleri özellikle doğrulamalı ki, konu hakkında açıklama yapacak olan yorumculara da bir yön verebilsin. Bu bölümler aynı zamanda bir arşiv niteliği taşıdığından dolayı haber doğrulaması yapıldığında gerçekten de şeffaflık ilkesinin benimsendiği açık bir şekilde ortaya konulmuş olacaktır.

KAYNAKÇA

Han, Byung-Chul (2020a). *Güzeli Kurtarmak* (Çev. Kadir Filiz). 3. bs. İstanbul: İnsan Yayınları.

Han, Byung-Chul (2020b). *Psikopolitika: Neoliberalizm ve Yeni İktidar Teknikleri* (Çev. Haluk Barışcan). 3. bs. İstanbul: Metis Yayınları.

Han, Byung-Chul (2020c). *Şeffaflık Toplumu*. (Çev. Haluk Barışcan). 5. bs. İstanbul: Metis Yayınları.

Han, Byung-Chul (2020d). *Şiddetin Topolojisi* (Çev. Dilek Zaptçıoğlu). 4. bs. İstanbul: Metis Yayınları.

Han, Byung-Chul (2020e). *Yorgunluk Toplumu* (Çev. Samet Yalçın), 3. bs. İstanbul: Açılım Kitap.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

TÜRKİYE'DE KUTLANAN İLK ÇOCUK BAYRAMI FOTOĞRAFLARI: 23 NİSAN KUTLAMALARININ SEMİYOTİK ANALİZİ

Yusuf Tolga ÜNKER[1] Nesibe YAZGAN USLU[2]

[1]Dr. Öğr. Üyesi, İletişim Fakültesi, Görsel İletişim Tasarımı Bölümü, Avrasya Üniversitesi, Trabzon, e-mail: yusuf.unker@avrasya.edu.tr, ORCID No: 0000-0001-7306-1224,

[2]Öğr. Gör. Dr., Beykoz Üniversitesi, Yabancı Diller Yüksekokulu, Yabancı Diller Bölümü, Türkçe Hazırlık Programı Ana Bilim Dalı, İstanbul, e-mail: nesyazgan@gmail.com, ORCID No: 0000-0002-7327-4040,

Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşundan önce Türkiye Büyük Millet Meclisinin açılmış olması ve bu süreçte alınan kararların milletin nezdinde verildiğinin belirtilmesi sadece Türk tarihi açısından değil dünya tarihi için de oldukça önemli bir siyasi ve sosyal adım teşkil etmektedir. Bu bağlamda meclisin açıldığı tarih olan 23 Nisan gününün, gelecek nesiller düşünülerek bayram ilan edilmesi, Cumhuriyet idaresine geçilen süreçte Mustafa Kemal Atatürk ve Cumhuriyeti kuran meclis kadrosu tarafından çocuklara ehemmiyet verildiğini göstermektedir. Geleceğin Türkiye'sinin yeni nesillerin omuzlarında yükseleceği anlayışının ülkenin kuruluşundan itibaren meclis tarafından vurgulandığı anlaşılmaktadır. Bu bakımdan millet adına alınan kararlarda öncelikle halkın düşünüldüğü ve halkın kendini yönetmesinin öncelendiği ve bunda da gelecek nesillerin esas alındığı açıktır.

Bu çalışma, Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılışıyla somutlaşan 'milli egemenlik' ilkesinin, erken Cumhuriyet dönemindeki ilk Çocuk Bayramı kutlamalarına ait fotoğraflar üzerinden göstergebilimsel bir çözümlemesini sunmaktadır. Metinde yer alan analiz, Roland Barthes'ın görsel okuma metodolojisi olan düz anlam (denotation) yan anlam (connotation) ve söylen (mit) kavramları çerçevesinde yapılandırılmıştır.

Metinde ele alınan ve Türkiye Cumhuriyeti'nin ilk on yılını tamamladığı dönem olan 1930'lu yıllarda gerçekleştirilen kutlama şenliklerine ait fotoğraflar, sadece birer tarihsel belge değil; yeni kurulan devletin, laiklik ilkesi ile modernleşmesini ve ulus-devlet inşası süreçlerinin somutlaştığı görsellerdir. Bu bağlamda fotoğraflar; çocuk figürünün 'geleceğin teminatı' olan yeni nesil kavramını (yan anlam) ve bu imgenin yeni Türkiye'nin inşasında ne şekilde bir kurucu mite evrildiğini (söylen) ortaya çıkarmaktadır. Çalışma, fotoğraflarda elde edilen bulgular doğrultusunda, egemenliğin kayıtsız şartsız millete devredildiği cumhuriyetin ilk yıllarında oluşan 'çocuk' göstergesinin, toplumsal bir yenilenme ve doğum sembolü olarak nasıl işlevselleştirildiğini semiyotik bir yaklaşımla ele almaktadır. Bunun yanı sıra Cumhuriyetin ilk yıllarında kaleme alınmış olan ve çocuklar ile yeni cumhuriyet neslini ele alan edebi yapıtlardan örneklere de yer verilecektir.

Anahtar Kelimeler: 23 Nisan, Göstergebilim, Roland Barthes, Çocuk Bayramı, Milli Egemenlik, Görsel Kültür.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

SINNERS FİLMİNDE RİZOMATİK SALINIM

Prof. Dr., Lale KABADAYI

Ege Üniversitesi, lale.kabadayi@ege.edu.tr- ORCID ID: 0000-0002-5533-795X

ÖZET

Yirmi birinci yüzyılın bireysel, toplumsal ve kültürel ihtiyaçlarına, geçen yüzyılda ses getiren postmodernizmin yanıt veremediğini ve yaşamda gerçekleşen değişimlerin postmodern anlayışla açıklanamaz olduğunu savunan birçok kuramcı, modern kavramlara dönüş vurgusu yapmaktadır. Bu kuramcılar, postmodern görüşte düşüş ve hatta çöküş yaşandığını, modernizmin ise yeni anlamlarla yükselişe geçtiğini söylemektedir. Yükselişte, modernizmin yanında post'tan alınan kavramların atfı da yer almaktadır. Bu açıdan yeni modern anlayış, modern bağlılık ile postmodern kopukluk arasındaki "salınım" ile karakterize edilmektedir. Söz konusu duygu yapısı, özellikle Timotheus Vermeulen ve Robin van den Akker'in çalışmalarında "metamodernizm" olarak tanımlanmaktadır. Yunanca kökeninden hareketle meta- öneki, "ile/içinde", "arasında" ve "sonrasında" anlamlarıyla metamodernizm kavramını anlaşılır kılmaktadır. Vermeulen ve Akker'de açık uçlu ve rizomatik kabul edilen metamodernizm, modernle postmodern zıtlığında; modern bir coşku ile postmodern ironi arasındaki veya umut ile melankoli arasındaki veya bütünlük ile parçalanma arasındaki salınımı işaret etmektedir. Kullanılan kavramların çoğaltılabileceği metamodernizm içinde, kültürel alanda daima ikili zıtlık "arasında" konumlama bulunmaktadır.

Sinema çalışmalarında alaycı tutuma karşın çocuksu naiflik içinde olmakla nitelenen metamodernizm, uylaşıma dayalı anlatı yapılarını belirsizleştirmektedir. Tanıdık olanı yabancıya taşımakta, kalıcılığı geçiciliğe çevirirken geçiciyi kalıcı yapmakta, sonuçta izleyicide kolay kavrayışı olanaksızlaştırmaktadır. Özellikle ABD sinemasında anaakım içi ve dışı filmlerde metamodernizme dayandırılan ürünlere rastlanmaktadır. Bu doğrultuda çalışma, Ryan Coogler tarafından yönetilen ve metamodern anlayışıyla dikkat çeken, Akademi ödüllü *Sinners* (*Günahkârlar*, 2025) filmini çözümlemeyi amaçlamaktadır. Amaca yönelik örnekleme yoluyla seçilen filmin niteliksel çözümlemesi-tematik analiziyle, farklı disiplinlerde tartışılan kavramın sinema alanında görünürlüğünün arttırılması hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sinema, metamodernizm, salınım, rizom.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

1. METAMODERNİZM VE TEMEL KAVRAMI OLARAK SALINIM

Metamodernizm- Postmodernizm Sonrası Tarihsellik, Duyuşsallık ve Derinlik (2021) başlıklı kitabın yazarı ve editörü olan Robin van den Akker, Timotheus Vermeulen ve Alison Gibbons, 2000 sonrasında özellikle Batı toplumlarında yer alan kültürel ortamın tanımlanması için farklı kavramlara ihtiyaç duyulduğunu savunmaktadır. "Her biri kendince düşünme, algılama ve uygulama biçimlerinden yola çıkan çeşitli yayınlar artık postmodernite açısından anlaşılamaz" (2021, s. 33) diyen Akker ve Vermeulen, metamodern bir dil oluşumunun gerçekleştirilmesi ve sanat aracılığıyla modern estetik ve kültürün genel hatlarının belirlenmesi hedefinde olduklarını belirtmektedir.

"2000'leri Dönemselleştirmek ya da Metamodernizmin Ortaya Çıkışı" isimli bölümlerinde Akker ve Vermeulen, (Adrian) Searle'nin 2009 yılındaki etkili sözü "Postmodernizm öldü (...) ama yerini tamamen daha tuhaf bir şey aldı" (2021, s. 17) ifadesine atıfta bulunarak, postmodernizmin kültürel ve özellikle sanat alanındaki gücünü kaybettiği yerde metamodernizmin, estetik yapıda beliren değişiklikle görünür olduğunu savunmaktadır. Toplumsal hayattaki hızlı değişimin sonucu olarak belirginleşen metamodernizm, özellikle kültür felsefesinde tartışma konusu edilmiş, söylem yapısındaki değişimi, iki zıt uç(lar) arasında gidip-gelen yani salınan kavramlarla tanıtmıştır. Gry Rustad (2012), metamodernizmin, "bir üslup, felsefe, duyarlılık ve kültürel güç olarak geliştirildiğini, kavramsallaştırıldığını ve aynı zamanda analiz edildiğini" dile getirmektedir.

Metamodernizm, toplumsal yapıda belirsizlik ve kargaşanın yaşandığı dönemlerde, öncü olarak modernizmden hareket eden bir anlayışla kültürde karşıtlıklardan yararlanmakta, postmodernizmi aşacak şekilde, özellikle medyada görülen düşünce değişimini merkeze yerleştirmektedir. Bunu yaparken bazı postmodern kavramları kültürü algılama çabasına dâhil ederek, yaşanılan an ve gelecekle ilgili düşünme biçimi önermektedir. Gibbons'un aktardığına göre metamodernizm, postmodernist düşüncenin zayıflamasıyla bağlantılı olarak toplumun son yıllarda geçirdiği duyuşsal değişimle ilişkilendirilmektedir (2021, s.104). Bu çerçevede metamodernizmden söz edildiğinde, duygu yapısı, duyuşsallık, tarihselliğin dönüşümü, samimiyet, olumluluk, aktiflik gibi iç içe geçmiş birçok terimden yararlanıldığı görülür.

Bunlar arasında metamodernizmi açıklamada en sık kullanılan kavram 'salınım'dır (oscillate). Salınım, "genellikle düzenli bir yön değişimi ile hareketi" vurgulamaktadır (https://www.merriam-webster.com/dictionary/oscillate). Britannica sözlüğünde salınım; "Bir yöne doğru (birçok kez) hareket edip sonra tekrar geri dönmek; (genellikle 'arasında' ile

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

kullanılarak) bir inanç, duygu, durum vb.'den zıt bir şeye sürekli geçmek; düzenli olarak güç veya yön değiştirmek" anlamlarıyla açıklanmaktadır (https://www.britannica.com/ dictionary/oscillate).

Vermeulen ve Akker, metamodernizmin kavramsallaştırılmasına aracı olan Yunanca kökenli meta- önekinin açıklamasını yapmaktadır. Terim, günümüzde özdüşünümsellik bağlamında değerlendirilse de, aslında en yaygın olarak "sonra" anlamına gelmekte, ancak niteliksel değişiklikleri ifade etmek veya "ile" ve "arasında" gibi konumları belirtmek için de kullanılmaktadır (Vermeulen ve Akker, 2010). Meta önekinin anlamlarının paralelinde metamodernizm, postmodern dönemin sonunu işaret ederek, diyalektik tutumla 2000 sonrasının ana hatlarını belirleme gayretinde olmaktadır. Meta öneki, metamodernizmi, tarihsel olarak modernin ötesinde, epistemolojik olarak modernle birlikte ve ontolojik olarak modern ile postmodern arasında konumlamayı sağlamaktadır. Bu çaba, öteye doğru gidişin yanı sıra, aradaki dinamiği veya hareketi de imlemektedir. Ancak daha genel olarak terim, Batı toplumlarında değişen kültürel duyarlılığı ya da dönüşümü işaret etmektedir.

Buradan hareketle Vermeulen ve Akker, meta'nın üç temel anlamı, yani "ile/içinde", "ara(sın)da" ve "sonrasında" için açıklamaya yönelmektedir. Anlamlara yakından bakıldığında yazarların düşüncelerinin özeti şu şekilde yapılabilir:

"İle ve/veya içinde" denildiğinde, eski ve yeni duygu yapılarının ile veya içinde konumlandırıldığı metamodern tutum anlaşılmaktadır. Dönemin baskın yapısının metamodernizm olduğunu vurgulayan Akker ve Vermeulen, geçmiş ve gelecek ilişkisinde modernist gerçekçi anlayışa dönülerek, gerilim ve hassasiyetin 'samimi bir biçimde' sunulduğunu dile getirmektedir. Ancak modernist geri dönüş *geridönüştürme* biçiminde değil *ileri dönüştürme* şeklindedir. Buna göre;

> *"(...) eğilimler, geçmişteki biçimlerin, metotların ve tekniklerin ileri dönüştürülmesi olarak anlaşılabileceğine işaret eder. Postmodernler popüler kültürü, saygın görülen eserleri ve müteveffa [ölmüş] ustaları parodi ve öykünme yoluyla geri dönüştürürken, metamodern sanatçılar (geniş planda yazarlardan sanatçılara kadar) giderek artan düzeyde bugünü yeniden anlamlandırmalarına müsaade eden elementleri tarihin çöplüğünden seçmektedirler ve yeniden bir gelecek tasavvur etmektedirler. Geri dönüşümde orijinalden daha düşük kullanım değeri atfı olurken, ileri dönüştürmede; "maddeye değer kazandırarak onun orijinal biçimine sadık kalma"* bulunmaktadır (Akker ve Vermeulen, 2021, s. 25).

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Bu durumda metamodern sanatçılar, postmodernistlerin 'yıpranmış hassasiyetlerinin ve içini boşalttıkları pratiklerin' ötesine geçmeye çalışmaktadır.

"Arada" ya da "arasında" ifadesinde tamamen salınım kavramı öne çıkmaktadır. Yunanca kökenli ve karşılığı özellikle Platon'da bulunan *metaxy*'ye atıfta bulunulmasıyla, ölüm ve yaşam, ölümsüzlük ve ölümlülük, mükemmellik ve kusurluluk, düzen ve düzensizlik, gerçek ve yalan gibi kavramlar arasında gerçekleşen salınım işaretlenmektedir (Bkz. Platon, 2014, s. 122, 153). Metaxy, zıt kutuplar arasındaki hareketten bahsetmektedir. Metamodernizm de modernizmden hareketle postmodernizmin kavramlarına doğru gidip-gelerek "ironi ve coşku, alaycılık ve samimiyet, eklektizm ve saflık, yapısal ve yapısökümü arasında" salınmaktadır (Akker ve Vermeulen, 2021, s.26).

"Sonrasında" vurgusu içindeyse metamodernizmin postmodernizm sonrasında oluşuna dikkat çekilmektedir. Batı toplumunda olumlu ve olumsuz birçok durumun, örneğin dijitalleşme, sosyal medyanın etkisi, alternatif enerji kaynaklarının önemli hale gelişi, terör olaylarının artışı, Avrupa içinde ayrılıkların yaşanması, çok kültürlü anlayışa karşın milliyetçi tutumların güçlenişi, finansal krizlerin, ekonomik eşitsizliğin ve çevreyle ilgili sorunların yükselişinin yaşandığı yıllarda siyasi ve kültürel birçok değişim gerçekleşmiştir. Batı'da yaşananları ve çağın ruhu'nu artık postmodernizmle açıklamak olanaklı değildir. Böylece onun sonrasında yer alan bir kuramsallaştırmaya ihtiyaç duyulmakta, bu teorileştirme çabası metamodernizmde kendini bulmaktadır.

Postmodern söylemin, değişen sosyal bağlamı açıklamadaki 'işe yaramaz'lığının siyasi-sosyal durum yanında sanat tartışmaları için de çok önemli olduğunu vurgulayan Akker ve Vermeulen, her alanda "farklı postmodern dürtülerin etkisinin azaldığını düşünebileceğimizi" (2021, s. 16) söylemektedir. Bu açıdan geniş sanat alanının çoğu noktasında, postmodern stili aşan, ayrıca büyük anlatıların yenilenmiş şekliyle ötesine geçme gayretinde olan bir anlayış yayılmaktadır. Gerçekçi ve modernist biçimlerin, teknik ve arzuların geri dönüşüne tanıklık edildiğini belirten yazarlar, "tarihin bükülmesi" (Akker ve Vermeulen, 2021, s.17) ile metamodernizmin tarihsel dönüştürmeyle kültürel ve sanatsal olguları tanımlama biçimi yarattığını savunmaktadır.

Peki, buna neden ihtiyaç duyulmuştur? Kültürel alanda 'şu anda ve şu durumda her şey tuhaflık içinde' algılanmaktadır ve bu tuhaflığı açıklayabilmek için gereken, garip gerçekliği ve kültürel tabiatı betimleyebilecek 'yeni bir dil' olarak metamodernizmi önermektir. Bu dil içinde yer alan kavramlar ise "yeni samimiyet, tuhaflık, acayip yerellik, neo-romantizm, neo-

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

materyalizm, spekülatif gerçekçilik" ve -yukarıda atıfta bulunulan- diğerleridir (Vermeulen ve Akker, 2015). Vurgulamak gerekirse 2000'ler postmodernizmden metamodernizme geçişin gerçekleştiği belirleyici dönem olmasıyla, metamodernizmi yeni bir duygu yapısı olarak ortaya çıkmıştır. Bunun yanında, Batı kapitalist toplumlarının baskın kültürel mantığı haline gelen metamodernizmin aslında uzun bir geçmişe sahip olduğunu, buna rağmen günümüzün duygu yapısıyla tekrar gündeme geldiğine dikkat çekilmektedir. Burada Raymond Williams'ın tanımladığı "duygu yapısı" kavramından hareket edilmektedir. Belirli dönemdeki bir topluluğun tüm ürünlerinin esasen birbiriyle ilişkili olmasına rağmen, pratikte bunu görmenin her zaman kolay olmadığını söyleyen Williams, bir dönemi incelerken, maddi yaşamı, genel sosyal düzeni ve büyük ölçüde egemen fikirleri az çok doğru şekilde yeniden inşa etmenin mümkün olduğunu belirtmiştir (1993, s. 19). Sanatın doğası gereği bütünlüğün etkisi ve baskın duygu yapısı, öncelikle sanatta ifade edilmekte ve somutlaşmaktadır. Bir sanat eserini, gözlemlenen bu bütünlüğün herhangi bir parçasıyla ilişkilendirmek çeşitli derecelerde yararlı olsa da, eseri ayrılabilir parçalarla analiz ederken karşılaştırma yapıldığında, bazı unsurların dışarıda kaldığı fark edilecektir. Özetle bütün-parça ilişkisi arasındaki kırılmaya Raymond Williams "duygu yapısı" adını vermektedir (2001, s. 33). Bu çerçeveden hareketle güncellenen metamodern dil içindeki duygu yapısı, postmoderne tepki duyan bir hisse karşılık gelmektedir.

James MacDowell, "Metamodern, Quirky (Tuhaf) ve Film Eleştirisi" başlıklı kitap bölümünde, metamodern kavramını, genel bir felsefe olmaktan ziyade duygu yapısı ile tanımlamakta ve "postmodernle ilişkili mantıkları niteleyen ve değiştiren kültürel mantığı öne süren bir dizi çağdaş olguları anlamak için gerekli bir kategori" olarak açıklamaktadır (2021, s. 41). Duygu yapısı bir hissiyat olduğuna göre zamana ve mekâna göre deneyimle anlamlandırılacak baskın hissi işaret etmektedir. Bunun yanında, dönemin tüm kültürünü çevreler görülse de, doğrudan onun bütünü olarak görünmesi gerekmemektedir. Duygu yapısı, örneğin hareketlere, tarza vb. indirgenemeyecek bir şey olduğundan, yani tek tek bunlarla ilintiliyken yalnızca bunlardan oluşmadığı için, Akker ve Vermeullen'in vurguladığı gibi, "parçaların toplamından fazla olarak bütünde ortaya çıkan bir duygu yapısından" (akt. MacDowell, 2021, s. 44) bahsetmekte yarar bulunmaktadır.

Duygu yapısını da dikkate alarak 2011 yılında Metamodernist Manifesto'yu yayınlayan Luke Turner, sekiz maddelik bir metamodernizm tanımlamasına gitmiştir. Bu maddelerin içeriği şu şekilde özetlenebilir: Salınım, dünyanın doğal düzenidir. Bir asırlık modernist naifliğin ve onun zıt anlamlı gayrimeşru çocuğunun [postmodernizm] alaycı

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

samimiyetsizliğinin yol açtığı ataletten kurtulmalıdır. Hareket, konumlar arasındaki salınım yoluyla mümkün kılınacak; birbirine zıt fikirler dünyayı harekete geçirecektir. Tüm hareket ve deneyimlerin doğasında var olan sınırlamaları, bu sınırların ötesine geçme çabalarının boşuna olması nedeniyle bir sistemin doğasında var olan eksikliği, belki de dolaylı olarak gizli bir dışsallığı görebilmek için ele almalıdır. Zira böyle bir eylem dünyayı açığa çıkarır. Her şey, maksimum entropik farklılık durumuna doğru bir kayışın içinde hapsolmuştur. Sanatsal yaratım, bu durumda farklılığın ortaya veya açığa çıkmasına bağlıdır. Aşırılığı varlığa doğru çekerek kendi paradoksal hırsının vaatlerini keşfetmek, sanatın rolü olmalıdır. Günümüz, anlık olma ve eskime kavramlarının ikiz doğuşunun bir belirtisidir. Yeni teknoloji, olayların çok sayıda farklı bakış açısıyla eşzamanlı olarak deneyimlenmesini ve canlandırılmasını mümkün kıldığından, yeni ortaya çıkan ağlar, tarihin sonunu işaret etmekten uzak, tarihin demokratikleşmesini kolaylaştırmakta ve büyük anlatıların şimdiki zamanda izleyebileceği yolları aydınlatmaktadır. Bilimsel-şiirsel sentezi ve büyülü gerçekçiliğin bilgili naifliğini benimsemek gerekir. Hata, anlamı doğurur. İdeolojik bağlardan arınmış, pragmatik bir romantizm gerekmektedir. Böylece, metamodernizm, farklı ve yakalanması zor ufukların çoğulluğunun arayışında, ironi ile samimiyet, naiflik ile bilgeliğin, görecelilik ile gerçeğin, iyimserlik ile şüphe arasındaki ve bunların ötesindeki değişken durumun kendisi olarak tanımlanmalıdır. Bu doğrultuda ilerlenmeli ve salınım yapılmalıdır (Turner, 2011).

Sinemasal görünümde metamodern duygu yapısı, sıklıkla bir yanda ciddiyet, bir yanda umut duygusuyla karakterize edilmekte, gerçekliğe karşı bazen fazla olarak nitelendirilebilecek alaycı bir tutum sergileyebilmekte, bunlarla birlikte birçok açıdan salınım ile ele alınabilmektedir. Çağdaş sanat ve kültür ürünlerinde eğilimleri işaret eden metamodernizmde, sentez, uyum, uzlaşma gibi ifadelerin yerini alan salınımın sinema çalışmalarında da öne çıktığı görülmektedir. Buna göre "Salınım, günümüzün sanatsal temsillerinde, kültürel arabuluculuklarında ve politik söylemlerinde tezahür eden baskın biçim için bir özet anlatım" kabul edilmektedir (Akker ve Vermeulen, 2021, s. 21).

James MacDowell, sinematik metamodernizm olarak adlandırılabilecek yapıyla ilgili henüz yeterince detay üretilemediğine dikkat çekerek, kendisininkinin ve birkaç diğer çalışmanın alandaki boşluğu doldurma amacında olduğunu belirtmiştir. Sinemada salınımın yanında quirky (tuhaf) kavramına ilgi gösteren MacDowell, "stil, tematik ilgi alanları, komedi mahareti ve tavrıyla ilişkilendirilen" estetik yapıya dikkat çekmektedir (2021, s. 42). Yazar, söz konusu hassasiyetin Amerikan filmlerinde, özellikle bağımsız Amerikan komedi ve

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

komedi-dramlarında göze çarptığını belirtmektedir. Ancak metamodernizmin, filmlerdeki görünümlerinin mutlaka komedi ile ilişkilendirilmesi gerekmemektedir. Korku, aksiyon, kadın filmleri, intikam filmleri gibi temel ya da alttürlerde de unsurlar görünür haldedir. Örneğin, Gry Rustad (2012), "Metamodernizm, Tuhaflık ve Feminizm" adlı makalesinde, ikinci ve üçüncü dalga feminizm biçimlerine yer açabilmesi nedeniyle metamodernist bakış açısını desteklediğini belirtmektedir. Dolayısıyla, metamodernizm sadece tek bir şey veya sunum tarzı olmaktan çıkmakta, aksine, onu postmodernizmden ayıran temel özellikler tarihselcilik, duygu ve derinliğe ek olarak, farklı fikirler arasında salınmasıyla sinemada kendine yer bulmaktadır. Bu anlayışla, daha yeni sinematik uygulamalara göz atmak mümkün olmaktadır. MacDowell, metamodernizmin özelliklerini sanatsal pratikler içinde ararken quirky kadar neo-romantik terimine de yer vermektedir. Yazara göre tuhaf olan, farklı zıtlıklarda salınarak duygusal bir bağlılık veya umut duygusunu koruyabilme yetenekleri ile ön plana çıkmaktadır. Bu tarz "titiz ve sadeleştirilmiş yapaylık duygusunu sıkça yansıtan görsel ve işitsel bir stil, çocukluk ve 'masumiyetle' ilgili temalar" ile "kurgusal dünyaların ve karakterlerin birbirinden kopuşu ile birbirlerine samimi bağlılıklarını dengeleyen bir üslup"la salınmaktadır (MacDowell, 2021, s. 45).

Metamodernizm çerçevesinde sinema alanına yönelik değerlendirmede bulunan yazarların ifadesine göre, 2000 sonrasındaki yirmiden fazla yılda sinemada genel bir değişim yaşanmış ve giderek daha fazla film metamodernist başlık altına girmiştir. Metamodernizmin duygu yapısının işaret ettiği üzere bu durum, birçok yeni filmin izleyicilerde öncekinden farklı hisler uyandırmayı, farklı yaşam ve insanlık anlayışını yakalamayı amaçlamasından kaynaklanmaktadır. Filmler, sinematik hisleri, bazı hikâyelerde daha yüksek bir samimiyet unsuru ile aktarmaktadır. Artık örneğin devamlılık kurgusuna dayalı anaakım filmlerin özdeşleşmeyi hedeflemesi değişmekte, giderek daha çok filmde bu taktiklerin, insanlık durumunun karmaşıklığını ortaya koyarak izleyicinin dikkatini kişisel duygular aracılığıyla dünyaya çevirmesi için kullanıldığı görülmektedir. Böylelikle metamodernizmin, mevcut kültürel çağı anlamaya yönelik bir yöntem olarak ortaya çıkması, tıpkı birçok yaşamsal konuda salınan birey gibi sinemada da gidip-gelme arasında kurulan anlamlarla filmlerde görünümünü arttırmaktadır. Bu çerçevede, tematik analiz kapsamında çalışmanın amacına uygun olarak seçilen *Sinners* filmini çözümlemek olanaklıdır.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

2. *SINNERS* FİLMİNE YÖNELİK ÇÖZÜMLEME

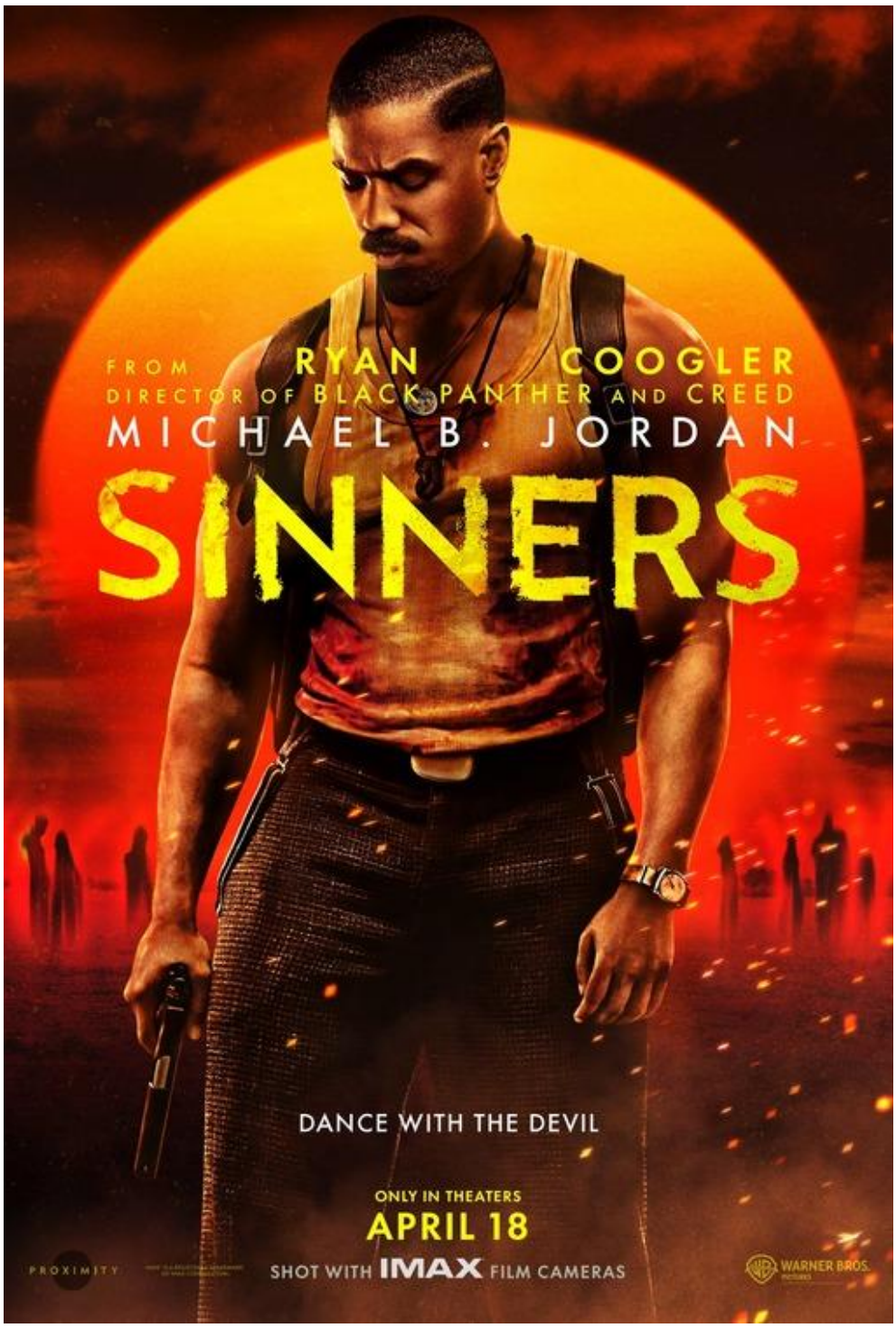

Görsel 1. Filmin afişi (*Sinners*, yön. Ryan Coogler, 2025)
http://www.impawards.com/2025/sinners_ver4.html

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Sinners (*Günahkârlar*, 2025) filmi, ikiz erkek kardeşlerin -Ağabey Elijah "Smoke" Moore ve küçük kardeş Elias "Stack" Moore- gansgter Al Capone'un yanında çalıştıkları Chicago'dan, yıllar önce terk ettikleri evleri Missisipi'ye dönüşlerinin ABD'nin 1930'lardaki toplumsal yapısına atıfla betimlenmesine dayanmaktadır. Kazandıkları parayla, daha sonra Klu Klux Klan üyesi olduğu anlaşılan bir beyazdan metruk bir bina satın alan eski asker-gangster kardeşler Smoke ve Stack (Duman ve Baca), Blues dinlenebilecek bir gece kulübü-dans salonu açarak geçmişlerini temizleme çabasındadır. Rahip babasının itirazına rağmen gitar çalıp şarkı söyleyen kuzenleri Sammie'yi (Miles Caton) yanlarına alan kardeşler, piyano çalması için de yaşlı bir Blues ustasını ikna eder. Filmin yaklaşık ilk kırk dakikası, kardeşlerin eski sevdikleri ve tanıdıkları ile irtibata geçişini ve açılışa hazırlanışını içerir. O akşam açılış yapılır ve beyazların girmesinin yasak olduğu mekâna birçok siyah (ve bir Japon karı-koca) gelir. Saat ilerledikçe müzik yükselirken kişiler arasındaki ilişkiler de çeşitlenir. Ancak Kuzen Sammie'nin çaldığı gitarın ve sert Katolik babasına karşı yazdığı Blues şarkıyı söyleyen büyüleyici sesinin diğer tüm insanları kendinden geçirmesi gibi "kötü ruhlar" tarafından da duyulabilir mükemmellikte oluşu, bir grup vampirin dikkatini çeker. Remmick isimli baş vampirin eşliğinde diğerleri, eğlenme amacıyla bir araya gelen çoğunluğu siyah grubu yavaş yavaş avlayarak vampire dönüştürür. Başta gangster türünün uylaşımlarını sergileyen film, vampir alttürüne evrilerek insanların hayatta kalma mücadelesini yansıtır hale gelir.

İrdeleme yapılırken öncelikle dans salonunun yapay dekor tavrına bakmak olanaklıdır. Yapay dekor, anlatının ilk tür görünümüne atıfta bulunurken geçmiş ve bugün arasında filmin estetize edilmesini sağlar. Gangster türünün niteliğini işaret eden görüntüsel göstergeler olarak otomobiller, tüfekler, mekân düzeni gibi özellikler, kara filmlerde de karşılığını bulan halleriyle, filmin ilk yarısında stok durumlara hizmet etmektedir. İkiz kardeşlerin, kendilerinin patronu olmak istemesinin altındaki neden olan sosyal saygınlık talebi, adeta bir saplantıya dönüşmüş durumuyla yine türün özelliklerine uygundur. Gangster filmleri ve kara filmlere yönelik bu ve benzeri selam duruşlar, ABD'nin en önemli stüdyolarından olan yapım şirketi Warner Brothers'ın özellikle gangster filmleri, dramlar ve müzikallerle ön plana çıkışını hatırlatarak, tür geçmişine ve stüdyo sisteminin tarihine atıfta bulunmaktadır. Görüntüsel göstergeler açısından kostüm-takım elbise, silahlanma-tüfek, taşıma-araba, tipik karakter-gangster ve sevgilisi gibi uylaşımlara yer verilen filmde türler arası geçişlilikle gangster ruhunun birden vampir-korku türüne dönüşmesi salınımı işaret eder. IMDB'de "halk korku türü", "dönem dramı", "doğaüstü korku", "vampir korku", "aksiyon", "müzik" gibi türler arası geçişlilikle tanımlanan film, yaklaşık kırkıncı dakikasından sonra, metamodernizmin quirky

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

(tuhaf) tanımına uyarak tür eleştirisinin sınırlarını zorlayan ve tür kalıplarına yeniden bakmayı gerektiren bir yapıya bürünür.

Filmin salınımını detaylandırmadan önce kardeşlerin karakter isimlerine de bakılmalıdır. İkiz Elijah ve Elias Moore'un isimleri, biri İbranice biri Yunanca temelli olarak aynı anlama gelmektedir (İlyas). İki kardeşi tek oyuncunun canlandırması (Michael B. Jordan) ise karakterlerin 'tek, aynı' olması fikrini desteklerken aslında ilk salınımı gerçekleştirmektedir. İkizlerden büyük olanı, akılcı, ciddi, şüpheci, mutsuz ve umutsuz Smoke'a karşın, küçük olan Stack oyuncu, hayat dolu, esprili, duygusal ve çocuksu resmedilmektedir. Filmin tamamında iki kardeş arasında gösterilen zıtlıklar, anlatının yaşama ve ölüme, erdeme ve erdemsizliğe, insana ve ötekine bakışını betimlemekte ve kültürel ve dinsel anlayışlara dair duygu durumlarını modern ve postmodern açıdan örneklemektedir. ABD tarihinin bu noktasındaki kültürel zihniyetin günümüzdeki karşılıkları üzerine düşünülmesini talep eden duygu yapısı, beyaza karşı siyahı, gangstere karşı sıradan insanı, vampire karşı bireyi, yaşlıya karşı genci vb. işaret ederken, bütün bu bağlayıcılıklara karşı müziği önererek duyuşsallık yaratmakta ve metamodern bir kurulum sağlamaktadır.

Filmde yönetmenin, özellikle Kuzen Sammie tarafından seslendirilen "I Lied to You" şarkısını görüntülerken, 1930'lar ABD'sinden çok önceye, sonra filmsel ana, sonra da günümüze ilerleyişi görselleştirdiği sahne büyük önem taşımaktadır. Bir salınım örneği olarak bu sahne "ile/içinde", "ara(sın)da" ve "sonrasında"yı, Afrika'daki köklerden hareketle tüm siyah ve yanında Kızılderili yerlilerin ölüm ve yaşam arasında salınan geçmişini ve geleceğini, bir nevi topluluk algılaması içinde, samimiyetle özetler. Rizomun, Deleuzecü anlayışla, "kimi bitkilerin kökleri gibi başıboş dolaşan bir çokluk" (Goodchild, 2005, 338) olarak özetlenmesi paralelinde, Deleuze ve Guattari'nin ağaç metoforuna karşıt geliştirdiği rizomatik yapının alternatif "bir düşünce bölgesi" (Goodchild, 2005, s. 263) olarak düşünülmesiyle bu sahnede salınımın rizomatik gerçekleştiğini söylemek mümkündür. Kamera, geriye doğru açılarak, Sammie başta olmak üzere tüm karakterlerin çevresinde yaklaşık iki buçuk dakikalık bir plan sekansla dönerken, birçok 'o anda orada olmayan' ama büyülü sesin davetini duyan 'iyi ruh' perde içine dâhil edilir. Bu geçmiş ve gelecek ruhların bazıları enstrüman çalar, bazıları kültürüne uygun dans eder. Müzikteki değişim ise Blues'dan Rock'a, ardından Disco'ya, ardından Rap'e evrilir. Bedensel hareketlerse Japonya'ya uzanıp Afrika kabile dansına uzanır, oradan modern dansa salınarak, en son Blues ritmine teslimiyete geri döner. Bu sahneyle müzik, metamodernist ifadede yer alan ve mistisizmi çağrıştıran çağdaş estetikteki neo-

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

romantik hassasiyeti anlatı yapısına yerleştirir. Dinler ve kültürlerüstü bir ayine benzetilen sahnede, müziğin dönemin duygu yapısıyla şekillenen bir yansıtıcı olmasından öte, anlam kurucu ve 'dünyalar arası' olduğu savunulur.

Benzer diğer önemli bir sahnede de, Blues'un önce karşısında, sonra yanında salınan bir şarkının seslendirilişine yer verilir. Baş vampir Remmick (ve vampire dönüştürdüğü ötekiler) tarafından söylenen "Rocky Road to Dublin", siyahlar gibi dışlananların varlıklarını haykırmalarına karşılık gelir. Remmick İrlandalıdır ve Birleşik Krallık'ın ötekileştirilmiş kesimini temsil etmektedir. Vampir Remmick, Sammie'nin şarkısını ötekileştirilenlerin birleşmesi gerektiğine dikkat çeken bir evrensel dil şeklinde algılar ve ırkçılığın bulunmadığı müziğin dilinde ölümsüzlüğün temsilcisi olarak diğerlerini kendi tarafında çağırır. Vampirlikte birleşerek, hayatlarını önemsiz gören kişilere karşı mücadele çağrısı yapan Remmick, Smoke'u Klu Klux Klan'ın sabah onları öldürmeye geleceği konusunda uyarır. Ancak her ne kadar ötekilikte benzeşseler de siyahlar "insan" kalma konusunda kendilerini vampirlere karşı savunur. Çünkü insancıl değerlerine rağmen Remmick insan değildir ve topluluk, ötekini tehdit edici görmektedir. Bu doğrultuda türsel salınım gerçekleşirken, filmin afişinde yer alan "Şeytanla Dans-Dance with the Devil" ifadesinin vampirleri mi, gangsterleri mi, siyahları mı, beyazları mı, tüm ötekileri mi yoksa onları öteki kılanları mı işaret ettiği karmaşıklaşır. Salınım bu sorularla filmin son çeyreğine kadar devam eder.

Son kısımda vampire dönüşen Stack ile ağabeyi Smoke'un ölüm-yaşam mücadelesinde iki kardeşin kavgası, hayatta kalmanın anlamı hakkında bir tartışmaya dönüşmektedir. Al Capone'un eski adamları olarak zaten ahlaki düzeyle kurulan bağda kopukluk yaşayan karakterler, içinde bulundukları toplumsal yapıda ötekilik hissine karşı farklılık yaratma şansı ve becerisine sahip olduklarına yönelik ümidi, naif bir başarısızlıkla sonlandırırlar. Stack vampire dönüştüğünde, ağabeyinin de kendisine katılmasını isteyerek artık kimsenin onlara zarar veremeyeceği bir yaşama kavuşmalarının hayalini kurduğunu söyler. Ancak ağabeyi için bu kabul edilebilir onurlu bir gelecek tercihi değildir. Smoke, Stack'i yense de, Kuzen Sammie'ye zarar vermemesi şartıyla kardeşini öldürmeyip onu vampir olarak bırakır. Smoke, ardından, 'gerçek dünyanın' sorunu olan ırkçı beyazlara karşı mücadele için hazırlanır ve bir asker ve gangster ama en önemlisi insan olarak ölmeyi tercih eder. James MacDowell'ın metamodern filmler için ifade ettiği "kahramanların başarısızlık ihtimalinin en başından kabulü" ve bununla birlikte "romantik yüceliği gerçekleştirme anını başarma" (2021, s. 53), filmde bu aşamada görülmektedir. Smoke, gangster filmlerindeki onurlu davranış biçimini

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

sürdüren trajik kahraman olarak modern anlatı yapısını örneklemektedir. Kardeşi ise, güneşe çıkamadığı için inşa etmeye çalıştıkları geleceklerini temsil eden gece kulübünün içinde hapsolarak, ağabeyinin Klu Klux Klan üyelerini öldürürken kendi ölümünü de hazırlayışını muhtemelen çaresizlik içinde seyretmektedir. Bu sırada gece kulübünün dışarıdan gösterimi, sessiz bir mekân-ev-ülke metaforu olarak metamodernist duyarlılık-duyuşsallık ilişkisinin kuruluşunu sağlar. Ek olarak, türün sinemasal gelişiminde sık sık kesintiye neden olan kilisenin sansür taleplerine yönelik gönderme filmde alt metine yerleştirilmiştir. Filmde insan olarak hayatta kalan tek karakter Kuzen Sammie'nin babasını ve kiliseyi terk edip müziği seçerek kendi yoluna gitmesi, filmin yaratıcılarının tarihsel duyuşsallığına göndermede bulunmaktadır.

Filmin sonunda, yıllar sonra yaşlanmış kuzeni Sammie'nin karşısına sevgilisi ile birlikte çıkan Stack, ağabeyinin saygınlığa ve mutluluğa ulaşamadan kendini feda ettiği hayata dair umutlu olma fikrini taşıyan kişiye dönüşmüştür. Filmin iyimser kabul edilmesini sağlayan bu son, ikiz kardeşinin yaşamasına izin veren ağabey Smoke'un fedakârlığı sayesinde, sevgilisi ile sonsuza dek devam edecek bir 'var'lığı garantileyen kardeşin, insan kabul edilmese de yaşayacak olmasıyla, en başından beri beyaza karşı öteki olan siyahı, ölümsüzlük içinde yeniden inşa etme fikrine karşılık gelmektedir.

3. DEĞERLENDİRME

Anlaşıldığı üzere, *Sinners* filmini modern altyapısına rağmen postmodern bazı öğeleri barındırması ile kolaylıkla açıklamak olanaklı değildir. Modernist yapıdaki tür göndermelerini ileridönüştürerek yeni bir anlama taşıyan film, postmodern kavramlara atıfta bulunarak çağın ruhu'nu metamodernizm içinde yakalamaktadır. Filmin biçim ve içeriğindeki tuhaflık, ironi ve coşku, alaycı tutuma karşın çocuksu naiflik, tarihselliğin dönüştürülmesi, tanıdık olanı yabancı hale getirme, hemen yanında samimiyet ve olumluluk, farklı kavramlar ve hisler arasında salınıldığını işaret etmektedir. Bu durum dönemi anlamaya yardımcı olan duygu yapısını ortaya koymakta, rizomatik salınımla metamodern bir dil geliştirilmekte ve sinemada yeni bir eleştiri biçiminin dikkate alınması gerektiğini eleştirmenlere hissettirmektedir.

Sonuç olarak Sinners filmi, geçmişin ruhlarını bugünün vampirlerine çeviren anlatı yapısıyla metamodernizmin salınım olgusuna fazlasıyla atıfta bulunan kavramlar arasında gidip-gelerek özellikle bugünün Batı toplumunun anlaşılmasına ve açıklanmasına aracı olmaktadır. Film, türsel uylaşımlardan yararlanırken, türler arasında özellikle müziğin bağlayıcılığıyla geçişliliği sağlamaktadır. Bu açılardan izleyici-karakter-anlatı arasında,

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

anlaşılmayı güçleştirici ve geleneksel tür irdelemesini zorlaştırıcı bir yapı sergileyen film, bir yandan da samimi bir öykü kurma becerisini göstererek salınımını tamamlamaktadır. Geçmiş ve güncel fikirleri birlikte yansıtan film, Vermeulen ve Akker'in dikkat çektiği, metamodernizm içinde bugünün yorumunu, tarihsel, mekânsal, bedensel olarak düşünme, hissetme ve algılama yönünde 'umutsuz ama arzulu bir girişim olarak' tanımlanabilmektedir.

Filme yön veren metamodernizm, kültürel bir mantıkla filmin başarısını iyi ve kötü gibi yargılarda aramamamızı önermekte, salınımı dünyanın doğal düzeni kabul edip dönemin ruhunu algılamak için kavramların salınmasının farkına varmamızı talep etmektedir. Sonuçta iyi ve kötüyü anlamlandırma tercihini izleyicinin yargısına bırakan film, kültürel ürün olarak nasıl bir etki yarattığını görebilmek için bizi rahatlıkla seyredebileceği bir kenara çekilivermenin keyfiyle, tarihteki yerini almaktadır.

KAYNAKÇA

[1] Akker, R. v. d., Vermeulen, T., Gibbons, A., *Metamodernizm-Postmodernizm Sonrası Tarihsellik, Duyuşsallık ve Derinlik*, çev. Aykut Dalak, ed. Robin van den Akker, Timotheus Vermeulen, Alison Gibbons, Tün/Ankara, 2021.

[2] Akker, R. v. d., Vermeulen, T., "2000'leri Dönemselleştirmek ya da Metamodernizmin Ortaya Çıkışı", *Metamodernizm-Postmodernizm Sonrası Tarihsellik, Duyuşsallık ve Derinlik* içinde, çev. Aykut Dalak, ed. Robin van den Akker, Timotheus Vermeulen, Alison Gibbons, Tün/Ankara, 2021.

[3] Gibbons, A., "Metamodern Duyuşsallık", *Metamodernizm-Postmodernizm Sonrası Tarihsellik, Duyuşsallık ve Derinlik* içinde, çev. Aykut Dalak, ed. Robin van den Akker, Timotheus Vermeulen, Alison Gibbons, Tün/Ankara, 2021.

[4] Goodchild, P., *Deleuze&Guattari- Arzu Politikasına Giriş*, çev. Rahmi G. Öğdül, Ayrıntı/İstanbul, 2005.

[5] MacDowell, J., "Metamodern, Quirky ve Film Eleştirisi", *Metamodernizm-Postmodernizm Sonrası Tarihsellik, Duyuşsallık ve Derinlik* içinde, çev. Aykut Dalak, ed. Robin van den Akker, Timotheus Vermeulen, Alison Gibbons, Tün/Ankara, 2021.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

[6] Platon, *Şölen*, çev. Eyüp Çoraklı, Alfa/İstanbul, 2014.

[7] Williams, R., *Kültür*, çev. Suavi Aydın, İmge/Ankara, 1993.

[8] Williams, R., *The Raymond Williams Reader*, ed. John Higgins, Blackwell/Great Britain, 2001.

[9] Vermeulen ve Akker, (2015), "Misunderstandings and clarifications", (Notes on Metamodernism) https://www.metamodernism.com/2015/06/03/misunderstandings-and-clarifications/ (Erişim Tarihi: 03.04.2026)

[10] Oscillate, https://www.britannica.com/dictionary/oscillate#:~:text=oscillate%20(verb),About%20Us%20&%20Legal%20Info). (Erişim Tarihi: 05.04.2026)

[11] Oscillate, https://www.merriam-webster.com/dictionary/oscillate (Erişim Tarihi: 05.04.2026)

[12] Turner, Luke, (2011). "Metamodernist Manifesto", https://www.metamodernism.org/ (Erişim Tarihi: 06.04.2026)

[13] Gry Rustad (2012), "Metamodernism, Quirky and Feminism", (Notes on Metamodernism) https://www.metamodernism.com/2012/02/29/metamodernism-quirky-and-feminism/ (Erişim Tarihi: 06.04.2026)

[14] Vermeulen ve Akker (2010), "What meta means and does not mean", (Notes on Metamodernism) https://www.metamodernism.com/2010/10/14/what-meta-means-and-does-not-mean/ (Erişim Tarihi: 06.04.2026)

[15] Sinners Film Afişi, Warner Bros. Pictures, 2025. http://www.impawards.com/2025/sinners_ver4.html

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

YENİLİKÇİ İŞ DAVRANIŞINDA PSİKOLOJİK GÜVENLİĞİN ROLÜ

Zeynep ALTUNDAL
Balıkesir Üniversitesi, altundalzeynep6@gmail.com, 0009-0003-1463-1196
Prof. Dr. Pelin VARDARLIER
Balıkesir Üniversitesi, pelin.vardarlier@balikesir.edu.tr, 0000-0002-5101-6841

ÖZET

Günümüz rekabetçi iş ortamında örgütlerin sürdürülebilir başarı elde edebilmesinin, çalışanların yenilikçi iş davranışları (YİD) sergileme kapasiteleri ile yakından ilişkili olduğu değerlendirilmektedir. Bu doğrultuda, çalışanların yalnızca mevcut görevleri yerine getirmeleri değil, aynı zamanda yeni fikirler üretmeleri, bu fikirleri geliştirmeleri ve uygulamaya dönüştürmeleri örgütsel performans açısından kritik bir unsur olarak ele alınmaktadır. Bu bağlamda psikolojik güvenlik kavramının, çalışanların fikirlerini özgürce ifade edebildiği, hata yapma endişesi taşımadığı ve risk almaktan çekinmediği bir örgütsel iklim unsuru olarak önemli bir rol oynadığı değerlendirilmektedir. Psikolojik güvenliğin yüksek olduğu ortamlarda çalışanların daha fazla katılım gösterdiği, yaratıcı düşünme süreçlerine daha aktif dahil olduğu ve yenilikçi davranışlar sergileme olasılıklarının arttığı ifade edilmektedir. Bu bildiride, psikolojik güvenliğin yenilikçi iş davranışı üzerindeki etkisi güncel akademik çalışmalar çerçevesinde ele alınmış ve kavramsal olarak değerlendirilmiştir. Literatürde yer alan çalışmalar incelendiğinde, psikolojik güvenliğin çalışanların yenilikçi davranışlarını doğrudan ve dolaylı biçimde destekleyen önemli bir belirleyici olduğu ortaya konulmaktadır. Bununla birlikte, liderlik tarzı, örgüt kültürü, örgütsel destek algısı ve takım dinamikleri gibi değişkenlerin de bu ilişki üzerinde etkili olduğu görülmektedir. Ayrıca, psikolojik güvenliğin yalnızca bireysel düzeyde değil, ekip ve örgüt düzeyinde de yenilikçiliği teşvik eden bir mekanizma olarak işlev gördüğü ve öğrenme odaklı bir örgüt kültürünün oluşmasına katkı sağladığı ifade edilmektedir. Bu doğrultuda, örgütlerin sürdürülebilir rekabet avantajı elde edebilmeleri için psikolojik güvenliği destekleyen uygulamalara yönelmelerinin önemli olduğu değerlendirilmektedir. Sonuç olarak, psikolojik güvenliğin yenilikçi iş davranışını destekleyen temel unsurlardan biri olduğu ve bu kavramın farklı örgütsel değişkenlerle birlikte bütüncül bir şekilde ele alınmasının gerekliliği vurgulanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Psikolojik güvenlik, yenilikçi iş davranışı, örgüt iklimi, liderlik, yaratıcılık

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

1. GİRİŞ

Yenilikçi iş davranışı, çalışanların yeni fikirler üretmesi, geliştirmesi ve uygulaması süreçlerini kapsayan çok boyutlu bir kavram olarak ele alınmaktadır. Günümüzde örgütlerin değişen çevre koşullarına uyum sağlayabilmesi için bu davranış türünün önemi giderek artmaktadır. Bununla birlikte, yenilikçi iş davranışının yalnızca bireysel özelliklerle değil, örgütsel bağlamla da yakından ilişkili olduğu değerlendirilmektedir.

Bu noktada psikolojik güvenlik, çalışanların cezalandırılma veya dışlanma korkusu olmadan fikirlerini ifade edebilmesi olarak tanımlanmakta ve yenilikçi davranışın önemli belirleyicilerinden biri olarak ele alınmaktadır (Edmondson, 1999; Kyambade et al., 2024). Psikolojik güvenlik algısının yüksek olduğu çalışma ortamlarında bireylerin daha fazla öğrenme davranışı sergilediği, geri bildirim almaya daha açık olduğu ve hata yapmayı gelişimin doğal bir parçası olarak değerlendirdiği ifade edilmektedir (Newman et al., 2017).

Özellikle bilgi yoğun sektörlerde çalışanların yaratıcı katkılar sunabilmesi için psikolojik güvenlik kritik bir unsur olarak değerlendirilmektedir. Nitekim yenilikçi iş davranışı yalnızca fikir üretmekten ibaret olmayıp aynı zamanda bu fikirlerin savunulması, kaynak bulunması, ekip desteğinin sağlanması ve uygulamaya aktarılması süreçlerini de içermektedir (Janssen, 2000). Bu nedenle çalışanların kendilerini ifade etme konusunda rahat hissetmeleri, örgütsel yenilik kapasitesinin temel belirleyicilerinden biri olarak görülmektedir.

Günümüz örgütlerinde dijital dönüşüm, uzaktan çalışma modelleri ve belirsizlik düzeyinin artması, çalışanların psikolojik güvenlik ihtiyacını daha görünür hale getirmiştir. Belirsizlik ortamlarında çalışanların risk alma davranışı gösterebilmesi, yöneticilerin destekleyici tutumları ve açık iletişim iklimi ile doğrudan ilişkilendirilmektedir (Detert & Burris, 2007). Bu bağlamda psikolojik güvenlik yalnızca bireysel bir algı değil, aynı zamanda örgütsel sürdürülebilirliği destekleyen stratejik bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

2. PSİKOLOJİK GÜVENLİK VE YENİLİKÇİ İŞ DAVRANIŞI İLİŞKİSİ

Güncel literatür incelendiğinde, psikolojik güvenliğin yenilikçi iş davranışı ile pozitif yönde ilişkili olduğu yönünde bir eğilim bulunduğu değerlendirilmektedir. Bu bağlamda, psikolojik güvenliğin yalnızca doğrudan değil, aynı zamanda dolaylı mekanizmalar aracılığıyla da etkili olabileceği ifade edilmektedir.

Örgüt iklimi üzerine yapılan çalışmalar dikkate alındığında, psikolojik güvenliğin yenilikçi iş davranışı ile örgütsel faktörler arasında bir aracı değişken olarak ele alındığı görülmektedir (Biçer, 2025). Bu durum, psikolojik güvenliğin örgütsel yapı ile bireysel davranışlar arasında bir bağ kurduğu şeklinde yorumlanmaktadır.

Benzer şekilde, bilgi paylaşımı süreçlerinin psikolojik güvenlik ile ilişkili olduğu ve bu ilişkinin yenilikçi iş davranışını destekleyici bir rol oynadığı literatürde vurgulanmaktadır (Xu & Suntrayuth, 2022). Bilgi paylaşımının yoğun olduğu çalışma ortamlarında çalışanların birbirlerinden öğrenme fırsatlarının arttığı, bunun da yaratıcı problem çözme kapasitesini geliştirdiği ifade edilmektedir. Özellikle takım çalışmasının yoğun olduğu sektörlerde psikolojik güvenlik, sessizlik davranışını azaltarak çalışanların katkı sunma istekliliğini artırmaktadır.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Yenilikçi iş davranışının ortaya çıkmasında çalışanların yalnızca teknik yeterlilikleri değil, aynı zamanda sosyal ve psikolojik koşulları da belirleyici olmaktadır. Çalışanlar fikirlerinin dikkate alınacağına ve hata yaptıklarında destek göreceklerine inandıklarında daha fazla yenilikçi girişimde bulunmaktadırlar (Baer & Frese, 2003). Bu nedenle psikolojik güvenlik, yenilikçi davranışın ön koşullarından biri olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca psikolojik güvenlik, çalışanların örgüte duyduğu aidiyet hissini güçlendirmekte ve örgütsel vatandaşlık davranışlarını desteklemektedir. Bu durum çalışanların yalnızca kendi görev alanlarıyla sınırlı kalmayıp örgütün genel başarısına katkı sağlayacak öneriler geliştirmelerine zemin hazırlamaktadır. Özellikle öğrenme odaklı örgüt kültürlerinde psikolojik güvenliğin daha güçlü şekilde hissedildiği ve bunun yenilik süreçlerine doğrudan yansıdığı belirtilmektedir (Kahn, 1990; Edmondson & Lei, 2014).

3. PSİKOLOJİK GÜVENLİĞİN ARACILIK VE DÜZENLEYİCİ ROLÜ

3.1. Sosyal İlişkiler ve Güven

Çalışanlar arasındaki sosyal ilişkilerin psikolojik güvenlik algısını etkilediği ve bu durumun yenilikçi davranış üzerinde dolaylı bir etki oluşturabileceği değerlendirilmektedir. İş yerindeki olumlu sosyal etkileşimlerin, çalışanların kendilerini daha rahat ifade etmelerine olanak sağladığı görülmektedir (Dhir & Vallabh, 2025).

Takım üyeleri arasında karşılıklı güvenin yüksek olduğu ortamlarda çalışanlar daha fazla bilgi paylaşmakta, eleştirel düşüncelerini daha açık ifade edebilmekte ve yaratıcı öneriler sunabilmektedir. Sosyal destek mekanizmalarının güçlü olduğu örgütlerde bireylerin hata yapma korkusunun azaldığı ve bu durumun yenilikçi davranışları olumlu etkilediği belirtilmektedir. Özellikle ekip içi ilişkilerin güçlü olması, psikolojik güvenliğin sürdürülebilir hale gelmesini sağlamaktadır. Ayrıca kişiler arası güvenin yüksek olduğu çalışma ortamlarında çalışanların yalnızca mevcut görevlerini yerine getirmekle kalmayıp, örgütsel gelişime katkı sağlayacak gönüllü davranışlar sergilediği görülmektedir. Bu durum yenilikçi iş davranışının sosyal boyutunu güçlendirmektedir. Güven eksikliğinin olduğu ortamlarda ise çalışanların sessizlik davranışına yöneldiği ve yaratıcı katkıların azaldığı ifade edilmektedir.

3.2. Liderlik Tarzı

Liderlik yaklaşımlarının psikolojik güvenlik üzerinde belirleyici bir rol oynadığı literatürde sıklıkla ele alınmaktadır. Özellikle etik ve dönüşümcü liderlik tarzlarının, çalışanların kendilerini güvende hissetmelerine katkı sağladığı ve bu durumun yenilikçi davranışa zemin hazırladığı görülmektedir (Mozie & Mahadi, 2024; Jameel et al., 2025).

Dönüşümcü liderlerin çalışanları destekleyici, ilham verici ve katılımcı bir yönetim anlayışı benimsemesi, çalışanların yeni fikirler üretme konusunda daha cesur davranmalarını sağlamaktadır. Benzer şekilde etik liderlik, adalet algısını güçlendirmekte ve çalışanların örgüte duyduğu güveni artırmaktadır. Bu güven ortamı psikolojik güvenliğin gelişmesine katkı sağlayarak yenilikçi davranışların ortaya çıkmasını kolaylaştırmaktadır. Liderlerin hata karşısındaki tutumları da psikolojik güvenliğin oluşumunda önemli bir belirleyici olarak değerlendirilmektedir. Hataları öğrenme fırsatı olarak gören yöneticiler, çalışanların risk alma davranışını desteklemekte ve yenilik süreçlerini teşvik etmektedir. Buna karşılık cezalandırıcı liderlik anlayışı çalışanların fikir üretme ve paylaşma isteğini azaltabilmektedir (Jameel et al., 2025).

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

3.3. Örgütsel İklim

Örgütsel iklimin psikolojik güvenlik algısının oluşumunda önemli bir unsur olduğu ifade edilmektedir. Olumlu bir örgütsel iklimin, çalışanların fikirlerini ifade etme konusunda daha istekli olmalarına katkı sağladığı ve bu durumun yenilikçi iş davranışı ile ilişkilendirildiği değerlendirilmektedir (Biçer, 2025).

Açık iletişim, adil yönetim anlayışı, destekleyici insan kaynakları uygulamaları ve öğrenme odaklı performans sistemleri psikolojik güvenliğin gelişmesini destekleyen temel unsurlar arasında yer almaktadır. Çalışanların yönetime kolay erişebildiği ve geri bildirim süreçlerinin aktif olduğu örgütlerde yenilikçi davranışların daha görünür hale geldiği belirtilmektedir. Örgütsel iklim aynı zamanda çalışanların motivasyon düzeyini ve kuruma bağlılığını da etkilemektedir. Destekleyici bir iklimde çalışan bireylerin yalnızca mevcut görev performansını değil, geleceğe yönelik stratejik katkıları da artırdığı ifade edilmektedir. Bu nedenle psikolojik güvenlik ile örgütsel iklim arasındaki ilişki, yenilikçi iş davranışının açıklanmasında önemli bir araştırma alanı olarak değerlendirilmektedir (Biçer, 2025).

4. PSİKOLOJİK GÜVENLİK OLMADIĞINDA YENİLİKÇİ DAVRANIŞ

Psikolojik güvenliğin düşük olduğu ortamlarda çalışanların yenilikçi davranış sergileme eğilimlerinin azalabileceği değerlendirilmektedir. Bu tür ortamlarda çalışanların eleştirilme veya olumsuz değerlendirilme kaygısı yaşayabileceği ve bu nedenle yeni fikirlerini paylaşmaktan kaçınabileceği ifade edilmektedir (Çetin, 2025).

Bu durumun örgütlerde sessizlik iklimine yol açabileceği ve yenilik süreçlerini sınırlayabileceği literatürde tartışılmaktadır (Edmondson, 1999). Özellikle yöneticilerin eleştirel ve cezalandırıcı tutum sergilediği çalışma ortamlarında çalışanların yalnızca güvenli gördükleri davranışları tekrar ettiği, yenilikçi girişimlerden uzak durduğu belirtilmektedir.

Psikolojik güvenlik eksikliği, çalışanların örgüte yönelik aidiyet duygusunu da zayıflatabilmektedir. Kendilerini değerli hissetmeyen bireyler zamanla geri çekilme davranışı gösterebilmekte, gönüllü katkı sunma isteği azalmakta ve örgütsel vatandaşlık davranışları zayıflamaktadır. Bu durum yalnızca bireysel performansı değil, takım performansını da olumsuz etkilemektedir (Edmondson, 1999; Eisenberger et al., 1986).

Ayrıca düşük psikolojik güvenlik ortamlarında bilgi saklama davranışlarının arttığı ve çalışanların rekabet baskısı nedeniyle iş birliğinden uzaklaştığı ifade edilmektedir. Bilgi paylaşımının sınırlanması ise yenilikçi iş davranışının temel unsurlarından biri olan ortak öğrenme süreçlerini zayıflatmaktadır. Böylece örgüt içerisinde yaratıcı problem çözme kapasitesi düşmekte ve değişime uyum sağlama becerisi sınırlanmaktadır (Edmondson, 1999).

Örgütsel sessizlik ikliminin uzun vadede çalışan tükenmişliği, iş tatminsizliği ve yüksek işten ayrılma niyeti ile ilişkili olduğu belirtilmektedir. Bu nedenle psikolojik güvenliğin eksikliği yalnızca yenilikçi davranış üzerinde değil, genel örgütsel sağlık üzerinde de önemli sonuçlar doğurmaktadır (Detert & Edmondson, 2011).

5. GÜNCEL YAKLAŞIMLAR VE YENİ EĞİLİMLER

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Son yıllarda psikolojik güvenliğin daha bütüncül bir yaklaşımla ele alındığı görülmektedir. Özellikle çalışan refahı, motivasyon ve liderlik süreçleri ile birlikte değerlendirildiğinde psikolojik güvenliğin yenilikçi iş davranışı üzerindeki etkisinin daha kapsamlı şekilde anlaşılabileceği ifade edilmektedir (Afzal et al., 2024).

Çalışan refahını destekleyen insan kaynakları uygulamalarının psikolojik güvenliği güçlendirdiği ve bunun da yenilikçi davranışlara olumlu yansıdığı belirtilmektedir. Esnek çalışma modelleri, destekleyici geri bildirim sistemleri ve çalışan odaklı liderlik yaklaşımları bu süreçte önemli rol oynamaktadır. Özellikle pandemi sonrası dönemde hibrit çalışma sistemlerinin yaygınlaşmasıyla birlikte psikolojik güvenliğin dijital iletişim ortamlarında nasıl sürdürüleceği yeni bir araştırma alanı haline gelmiştir (Edmondson & Lei, 2014; Frazier et al., 2017).

Ayrıca psikolojik güvenliğin örgütsel öğrenme ve bilgi paylaşımı süreçleri ile birlikte ele alınmasının, kavramın açıklayıcılığını artırabileceği değerlendirilmektedir (Xu & Suntrayuth, 2022). Öğrenen organizasyon yapılarında çalışanların deneyim paylaşımına daha açık olduğu ve bu durumun inovasyon süreçlerini hızlandırdığı ifade edilmektedir. Son dönem çalışmalarda kapsayıcı liderlik, çeşitlilik yönetimi ve çalışan deneyimi kavramlarının da psikolojik güvenlik ile ilişkilendirildiği görülmektedir (Edmondson, 1999; Edmondson & Lei, 2014).

Özellikle farklı kuşakların birlikte çalıştığı örgütlerde çalışanların kendilerini eşit ve değerli hissetmesi psikolojik güvenliğin temel belirleyicileri arasında değerlendirilmektedir (Frazier et al., 2017; Randel et al., 2018). Bu yaklaşım yenilikçiliğin yalnızca teknik değil aynı zamanda sosyal bir süreç olduğunu göstermektedir. Teknoloji odaklı sektörlerde ise psikolojik güvenliğin çevik çalışma sistemleriyle birlikte ele alındığı dikkat çekmektedir (Edmondson & Lei, 2014; Verwijs et al., 2025)

Hızlı karar alma, deneysel çalışma kültürü ve sürekli geri bildirim mekanizmaları psikolojik güvenliğin güçlenmesini desteklemekte; bu durum çalışanların inovatif katkılarını artırmaktadır (Frazier et al., 2017; Carmeli et al., 2010).

6. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Literatür genel olarak incelendiğinde, psikolojik güvenliğin yenilikçi davranışı destekleyen bir unsur olarak ele alındığı ve özellikle örgütsel faktörlerle birlikte değerlendirildiğinde daha anlamlı hale geldiği ifade edilmektedir. Tüm bu değerlendirmeler doğrultusunda, psikolojik güvenliğin yenilikçi iş davranışı ile yakından ilişkili bir kavram olduğu anlaşılmaktadır.

Bu çerçevede, örgütlerin yenilikçi kapasitelerini artırabilmeleri için çalışanların kendilerini güvende hissedebilecekleri bir ortam oluşturmalarının önemli olduğu görülmektedir. Liderlik tarzı, örgütsel iklim ve sosyal ilişkilerin bu süreci destekleyen temel unsurlar arasında yer aldığı düşünülmektedir.

Psikolojik güvenliğin yüksek olduğu örgütlerde çalışanların yalnızca yeni fikirler üretmekle kalmadığı, aynı zamanda bu fikirleri uygulamaya dönüştürme konusunda da daha istekli davrandığı görülmektedir. Bu durum örgütlerin rekabet avantajı elde etmesinde önemli bir rol oynamaktadır. Özellikle değişimin hızlı yaşandığı sektörlerde çalışanların risk alma davranışı gösterebilmesi, yenilikçi performans açısından kritik bir unsur olarak değerlendirilmektedir.

Bunun yanında psikolojik güvenlik; çalışan bağlılığı, iş tatmini, örgütsel öğrenme ve bilgi paylaşımı gibi birçok değişkenle etkileşim içerisindedir. Bu nedenle kavramın yalnızca bireysel düzeyde değil, takım ve örgüt düzeyinde de değerlendirilmesi gerekmektedir. Psikolojik güvenliğin sürdürülebilir şekilde sağlanabilmesi için yöneticilerin destekleyici liderlik anlayışı benimsemesi, açık iletişim kültürünün oluşturulması ve hata yapmanın öğrenme fırsatı olarak görülmesi önem taşımaktadır.

Gelecek araştırmalarda psikolojik güvenlik ile yenilikçi iş davranışı arasındaki ilişkinin farklı sektörler, kültürel yapılar ve çalışma modelleri bağlamında incelenmesi literatüre önemli katkılar sağlayacaktır. Özellikle uzaktan çalışma, hibrit ekip yapıları ve dijital liderlik uygulamalarının bu ilişki üzerindeki etkisi daha ayrıntılı şekilde araştırılmalıdır.

Sonuç olarak, psikolojik güvenliğin yenilikçi iş davranışını destekleyen temel unsurlardan biri olduğu ve bu kavramın farklı örgütsel değişkenlerle birlikte bütüncül bir şekilde ele alınmasının gerekliliği vurgulanmaktadır. Örgütlerin sürdürülebilir başarı elde edebilmesi için yalnızca teknik kaynaklara değil, aynı zamanda çalışanların kendilerini güvende hissettikleri bir çalışma iklimine yatırım yapmaları gerekmektedir.

KAYNAKÇA

Afzal, M. F., Hussain, S., & Nawab, S. (2024). Wellbeing HRM and innovative work behavior. *Global Management Sciences Review*.

Baer, M., & Frese, M. (2003). Innovation is not enough: Climates for initiative and psychological safety, process innovations, and firm performance. *Journal of Organizational Behavior, 24*(1), 45–68.

Biçer, İ. (2025). The mediating role of psychological safety perceptions in the relationship between organizational climate and innovative work behavior. *Journal of Business Science, 13*(2), 253–269.

Çetin, O. İ. (2025). The silence of new ideas: Psychological safety and innovative behaviors. *Anadolu Üniversitesi Dergisi*.

Detert, J. R., & Burris, E. R. (2007). Leadership behavior and employee voice: Is the door really open? *Academy of Management Journal, 50*(4), 869–884.

Detert, J. R., & Edmondson, A. C. (2011). Implicit voice theories: Taken-for-granted rules of self-censorship at work. *Academy of Management Journal, 54*(3), 461–488.

Dhir, S., & Vallabh, P. (2025). Do social relationships at work enhance creativity and innovative behavior? *Acta Psychologica*.

Edmondson, A. C. (1999). Psychological safety and learning behavior in work teams. *Administrative Science Quarterly, 44*(2), 350–383.

Eisenberger, R., Huntington, R., Hutchison, S., & Sowa, D. (1986). Perceived organizational support. Journal of Applied Psychology, 71(3), 500–507.

Edmondson, A. C., & Lei, Z. (2014). Psychological safety: The history, renaissance, and future of an interpersonal construct. *Annual Review of Organizational Psychology and Organizational Behavior*, *1*(1), 23–43.

Verwijs, C., Acun-Roos, E., & Russo, D. (2025). Is it safe to learn and share? On psychological safety and social learning in (agile) communities of practice. *arXiv Preprint arXiv:2507.01065*.

Frazier, M. L., Fainshmidt, S., Klinger, R. L., Pezeshkan, A., & Vracheva, V. (2017). Psychological safety: A meta-analytic review and extension. *Personnel Psychology, 70*(1), 113–165.

Carmeli, A., Reiter-Palmon, R., & Ziv, E. (2010). Inclusive leadership and employee involvement in creative tasks in the workplace: The mediating role of psychological safety. *Creativity Research Journal, 22*(3), 250–260.

Randel, A. E., Galvin, B. M., Shore, L. M., Ehrhart, K. H., Chung, B. G., Dean, M. A., & Kedharnath, U. (2018). Inclusive leadership: Realizing positive outcomes through belongingness and being valued for uniqueness. *Human Resource Management Review, 28*(2), 190–203.

Jameel, A., Guo, W., Hussain, A., & Kanwel, S. (2025). Enhancing innovative work behavior through transformational leadership. *BMC Psychology*.

Janssen, O. (2000). Job demands, perceptions of effort-reward fairness and innovative work behavior. *Journal of Occupational and Organizational Psychology*, *73*(3), 287–302.

Kahn, W. A. (1990). Psychological conditions of personal engagement and disengagement at work. *Academy of Management Journal*, *33*(4), 692–724.

Kyambade, R., et al. (2024). Psychological safety and employee innovation in contemporary organizations. *International Journal of Management Studies*.

Mozie, N. M., & Mahadi, N. (2024). Ethical leadership and innovative work behavior. *International Journal of Academic Research in Business and Social Sciences*.

Newman, A., Donohue, R., & Eva, N. (2017). Psychological safety: A systematic review of the literature. *Human Resource Management Review*, *27*(3), 521–535.

Xu, Z., & Suntrayuth, S. (2022). Innovative work behavior in high-tech enterprises. *Frontiers in Psychology*.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

BİR HALKLA İLİŞKİLER UYGULAMASI OLARAK KURUMSAL REKLAMCILIK: CUMHURİYETİN YÜZÜNCÜ YILI ÖRNEĞİ

Zeynep SÜRMENE

Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi,

zeynepsurmene396@gmail.com, 0009-0004-7984-2426

ÖZET

Tüketiciler bir ürünü veya hizmeti satın alacakları zaman benzerleriyle karşılaştırır ve bu noktada markayı seçmeleri için rakiplerinden ayıran bir özellik arar. Kurumları diğerlerinden farklı yapan bazı uygulamalar vardır. İşletmeler tüm bunları yapabilmek için kurumsal reklamcılığa başvururlar ve kendilerini hedef kitle zihninde doğru bir şekilde konumlandırmaya çalışırlar. Bu çalışmada ise, kuruluşların 29 Ekim 2023 yılında Cumhuriyet'in 100. yılına özel yayınladıkları reklamlarını analiz ederek verilen mesajları görünür kılmak amaçlanmıştır. YouTube'da bu kategoride en çok izlenen iki markanın kurumsal reklamları göstergebilim yöntemi kullanılarak analiz edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: Reklam, kurumsal reklam, Youtube

ABSTRACT

When consumers compare a product or service to similar ones, they look for a distinguishing feature that sets a brand apart from its competitors. Similarly, organizations have certain practices that differentiate them from others. To achieve this, businesses resort to corporate advertising and strive to position themselves correctly in the minds of their target audience. This study aims to make the messages conveyed by organizations visible by analyzing their advertisements published on October 29, 2023, to commemorate the 100th anniversary of the Republic. The corporate advertisements of the two most-watched brands on YouTube were analyzed using semiotics.

Keywords: Advertising, corporate advertising, YouTube

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

1. GİRİŞ

Halkla ilişkiler, kurumların hedef kitleleriyle birlikte güvenli ilişkiler kurmasını hedefleyen stratejik bir iletişim sürecidir. Bu süreçte yararlanılan faaliyetlerden biri olan kurumsal reklamcılık, sadece ürün veya hizmet tanıtımına hedeflemez; kurumun kimliğini, değerlerini ve toplumsal konumunu da görünür kılar. Özellikle ulusal manada anlam taşıyan dönemlerde, kurumsal reklamlar kurumların toplumsal sorumluluklarını yerine getirmelerini sağlayan önemli bir iletişim aracıdır. Bu bağlamda, kurumsal reklamcılık halkla ilişkilerin imaj yönetimi ve itibar kazanımı işlevleriyle doğrudan ilişkilidir (Scott M. Cutlip, Allen H. Center & Glen M. Broom, 2000).

Kurumsal reklamcılığın kuruluşların sadece ekonomik anlamda değil, ayrıca toplumsal ve kültürel anlamda da faaliyette bulunduğunu göstermeye çalışmasıdır denebilir. Nitekim modern halkla ilişkiler anlayışında kurumların yalnızca bilgi aktaran değil, anlam üreten yapılar olduğu vurgulanmaktadır. Bu noktada Roland Barthes'ın göstergebilimsel yaklaşımı, kurumsal reklamların yalnızca doğrudan mesaj içermediğini, bunun yanı sıra bu mesajların kültürel ve ideolojik anlamlar da taşıdığını ortaya koyması açısından önemlidir (Barthes, 1993).

Türkiye Cumhuriyeti'nin yüzüncü yılı, kurumlar için sadece bir kutlama değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel değerlerin aktarılmasıdır. Bu süreçte hazırlanan kurumsal reklamlar, Cumhuriyet'in değerlerini sahiplenme, geçmiş ile gelecek arasında bağ kurma ve toplumsal beraberlik mesajı verme işlevi üstlenmiştir. Kurumlar, bu özel yıl dönümünü iletişim stratejilerinin merkezine alarak hem kurumsal itibarlarını güçlendirmeyi hem de toplumsal anlamda bağ kurmayı hedeflemiştir.

Bu çalışma, kurumsal reklamcılığı bir halkla ilişkiler uygulaması olarak ele almakta ve Cumhuriyet'in yüzüncü yılı kapsamında üretilen reklamları incelemeyi amaçlamaktadır. Çalışmada, söz konusu reklamların hangi temalar etrafında şekillendiği, hangi anlamları ürettiği analiz edilecektir. Böylece kurumsal reklamcılığın yalnızca bir tanıtım aracı değil, aynı zamanda toplumsal ve kültürel anlam üretiminde etkili bir iletişim pratiği olduğu ortaya konulacaktır.

2. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

2.1 Kurumsal Reklam

Kurumlar ürün ve hizmetlerinin satışı için birçok faaliyet yürütürken, ayrıca imajları için de belli faaliyetlere girişmektedirler. İtibar kazanmak, kurumsal imaj oluşturmak ve rakiplerinden daha farklı olabilmek için kurumsal reklama başvurmaktadırlar (Jefkins, 2001:325). Odabaşı ve Oyman'a göre bir kurumun hedef kitleye karşı olumlu izlenim oluşturması ve hedef kitleyle arasında bağ kurabilmesi için kurumsal reklam yapılmaktadır (2002:101). Kurumlar kendi ürün ve hizmetlerinin reklamını değil de imaj ve itibarlarını korumak ve güçlendirmek amacıyla kurumsal reklama başvurmaktadırlar (Kuzucu ve Alan, 2020:10). Aynı zamanda kurumsal reklamcılık, halkla ilişkiler ve reklam faaliyetlerinin birlikte yürütüldüğü bir alandır (Elden, Yeygel, 2006:285).

2.2 Temsil Kuramı (Stuart Hall)

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Temsil, nesnelerin veya pratiklerin göstergeler, semboller ya da metinler aracılığıyla anlatılması ya da gösterilmesidir. Bu nesne ve pratiklerin ifade ettiği şeyler aynı zamanda belli değer sistemlerini ve görüşleri de yansıtır. Örneğin dizilerde kadın-erkek, muhafazakâr-seküler, zengin-fakir gibi ikili unsurlara çok sık yer verilir. Reklamlarda da farklı anlamlandırma biçimleri yer alabilmektedir. (Toplumsal cinsiyet eşitliği, renkler, hareketler vb.) Aynı zamanda reklamlar toplumsal ve kültürel değerlerin yeniden üretiminde etkili olmaktadır (Ergül, 2018:119).

Hall, temsilin anlamını şu şekilde tanımlar: "Temsil dünya hakkında anlamlı bir şey söylemek ya da dünyayı diğer insanlara anlamlı bir şekilde temsil etmek için dili kullanmak anlamına gelir.'' (akt. İçen, Uysal, 2025:531).

Bu araştırmada incelenen reklamlardaki göstergeler milli birlik, milli sevinç, özgürlük ve bağımsızlık gibi anlamları temsil etmektedir. Esasında satış amacına hizmet eden bu markaların Millî Bayram'da özel bir reklam yayınlaması millî değerlere verdiği önemi göstermektedir.

3. BULGULAR

Kuru Kahveci Mehmet Efendi 40 Yılsa Bizim Hatırımız Cumhuriyetin Sonsuz Başlıklı Reklamın Gösterge Bilimsel Çözümlemesi

Türkiye'nin en eski işletmelerinden Türk kahvesinin en tanınan markası olan Kuru Kahveci Mahmut Efendi tarafından Cumhuriyet'in 100. Yılına için hazırlanan reklam filmlerinden biri olan "40 yılsa bizim hatırımız, Cumhuriyet'in sonsuz" reklam filmi 53 saniye sürmektedir. Reklam, kurumsal reklam türündedir.

Reklamın Genel Betimlemesi

Kuru Kahveci Mehmet Efendi'nin '' 40 yılsa bizim hatırımız, Cumhuriyetin sonsuz''reklam filmi; denizde Türk bayrağı asılan teknelerden birinde kahve pişiren bir balıkçıyla başlamaktadır. Atölyede el işi yapan bir kadın, kıraathanede gösterilen Atatürk fotoğrafı ardından kahveleri fincana koyan bir el, kahve fincanlarını tepside taşıyan bir el, iş toplantısında içilen kahve, sokakta oynayan çocuklar ve muhtemelen anneleri olan köşede oturan kadınların ellerindeki içtikleri kahve gösterilerek ilerler ve dış ses ''varsa yüzümüzde bir tebessüm'' derken birlikte kahve içip gülümseyen arkadaşlar gösterilir, ardından kız isteme merasiminde kızın kahve yaparken ki gülümsemesinden sonra ''alışkanlık olmuşsa eğer'' diyerek dış ses devam eder. Dışarıda camdan asılan Türk bayrağı ve kahve içen erkeklerin ve mola saatinde çalışanların birlikte kahve içtiği gösterilir. Dış ses ''vazgeçilemeyen'' diye devam eder. Daha sonra okul duvarında asılan Atatürk fotoğrafları gösterilir. İş toplantısında kahve fincanını ters çeviren bir el ve fincanın üstüne bırakılan yüzük gösterilir. Vapur turunda kahve içen bir kadın gösterilir, ''tadı damağımızda hiç değişmeyen'' derken dalgalanan Türk bayrağı

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

gösterilir. ‘’4o yılsa bizim hatırımız’’ derken fincan ve mecliste içilen kahveler gösterilir; ‘’onunki sonsuz’’ derken dalgalanan Türk bayrağı ve Atatürk büstünü öpen kız öğrenci ve yollarda ellerinde Türk bayraklarıyla koşan çocuklar gösterilir. Son olarak Atatürk’ün kahve içerken kısa videosu verilir.

Reklamın Anlamlandırılması

Kuru Kahveci Mehmet Efendi'nin Cumhuriyet'in 100. yılına özel reklamı, markanın tarihine ve Türkiye'nin geçmişine olan bağlılığını vurgulayan güçlü bir mesaj içeriyor. Ayrıca, kahveyi Türk halkının her zaman içtiği ve gelenek haline geldiğini vurgulamaktadır. Reklamda genel olarak beyaz ve kırmızı renklerine çok sık yer verilmiş, bunlar; kahve fincanı, kızın elbisesi, kadınların başörtüsü ve arkalarındaki kapı, Türk bayrağı gibi unsurlardır ve bu renkler, Türk bayrağını ve Cumhuriyeti anımsatmaktadır. İş yaşamında kadınların da gösterilmesi, Cumhuriyet'in eşitlikçi bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Tüm yaş gruplarından insanların gösterilmesi Cumhuriyet'in kapsayıcı ve birleştirici bir özelliği olduğunu vurgular. Ayrıca kahvenin sohbet ve paylaşımı beraberinde getirdiği söylenebilir. Reklamda genel olarak Türk tarihini ve kültürünü yansıtan görsel öğelerin kullanılması tüketici ile duygusal bağ kurmayı hedeflemektedir.

(Görsel 1, 2, 3) Kuru Kahveci Mehmet Efendi Reklamı Kaynak: Youtube (2023)

Sandalda, kahvehanede, kız istemede, arkadaş ortamında, molalarda, iş yerinde vs. kahvenin içildiğini ve geleneksel bir yönü olduğunu, ayrıca kahvenin kamusal ve gündelik bir niteliği olduğunu göstermektedir.

(Görsel 4) Kuru Kahveci Mehmet Efendi Reklamı Kaynak: Youtube (2023)

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Bu fotoğrafta ise, kadının üretken olduğu, yaratıcı olduğu izlenimi verilir. Elindeki güneş/yıldıza benzer obje Cumhuriyet ile aydınlığı ilişkilendirmektedir.

(Görsel 5) Kuru Kahveci Mehmet Efendi Reklamı Kaynak: Youtube (2023

Atatürk fotoğrafının kahvehanenin duvarında asılı olması halkın Cumhuriyet'e ve kurucusuna verdiği değeri temsil etmektedir.

(Görsel 6) Kuru Kahveci Mehmet Efendi Reklamı Kaynak: Youtube (2023)

Dış ses 'Tadı hep damağımızda, hiç değişmeyen" sözlerini söylerken hem Türk kahvesini kasteder hem de göklerde dalgalanan Türk bayrağı gösterilir ve Türkiye Cumhuriyeti'nin bağımsız olduğunu ve hep öyle olacağı mesajı verilmektedir.

(Görsel 7, 8) Kuru Kahveci Mehmet Efendi Reklamı Kaynak: Youtube (2023)

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Gösterilen Türk kahvesi fincanı klasik bir fincandır ve sürekliliği temsil eder ve Cumhuriyet'in de sürekliliğine vurgu yapar. Kadınların sokakta oturup kahve içmesi de özgürlüğün göstergesidir.

(Görsel 9) Kuru Kahveci Mehmet Efendi Reklamı Kaynak: Youtube (2023)

Dış seste genel anlamda şiirsel ve duygusal bir anlatım hakimdir. Dış sesin 'Vazgeçilemeyen' derken kahveyi kastetmesi fakat aynı zamanda okulda duvarda asılı Atatürk'ün fotoğrafının da gösterilmesi; onun da vazgeçilemez olduğu mesajını vermektedir.

Reklamdaki dış sesin aktardığı sözlerde, Türk kahvesi ile Cumhuriyet ilişkilendirilmekte ve ortak niteliklere vurgu yapılmaktadır.

Dış sesin '40 yılsa bizim hatırımız, Cumhuriyet'in sonsuz derken'; kahvenin hatırının 40 yıl, ancak Cumhuriyet'in varlığının sonsuz olduğu mesajını vermektedir. Ayrıca bu sözü söylerken: derse girmeden önce Atatürk büstünü öpen öğrencinin gösterilmesi Atatürk'ün ilke ve inkılaplarına bağlılık olduğunu, bunun yanında yollarda ellerinde Türk bayrağı ile koşan çocukların gösterilmesi milli birlik ve milli sevinç içerisinde olunduğunu göstermektedir. Aynı zamanda 'Çocuklar Cumhuriyet'in yarınıdır' ifadesinin de göstergesidir.

(Görsel 10, 11) Kuru Kahveci Mehmet Efendi Reklamı Kaynak: Youtube (2023)

Son olarak Atatürk'ün kahve içerken kısa videosunun gösterilmesi; onun da kahveyi sevdiğini ve markanın köklü bir geçmişe sahip olduğunu vurgulamaktadır. Aynı zamanda Cumhuriyet'in kurucusunu gündelik ve kültürel bir eylem içerisinde göstermektedir. Ve dış

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

sesin "Yaşa Cumhuriyet İlelebet" demesi doğrudan Cumhuriyet'in sonsuza kadar yaşamasını dilediği mesajını vermektedir.

(Görsel 12) Kuru Kahveci Mehmet Efendi Reklamı Kaynak: Youtube (2023)

Çizelge 1: Gösteren ve Gösterilen

Gösteren	Gösterilen
Bayrak	Bağımsızlık
Çocuklar	Milli beraberlik sevinci
Kahve	Vazgeçilmez bir içecek olduğu
Atatürk fotoğrafı ve büstü	Atatürk ilkelerine bağlılık
Kırmızı beyaz giysiler	Türk bayrağının renkleri
Kahve içen çalışanlar	Beraberlik, paylaşım/ istihdam
Lider	Cumhuriyetin kurucusu
İş hayatında kadın	Özgürlük/ eşitlik
Gençler	Gelecek/ umut
Cumhuriyet	Egemenlik milletindir

(Görsel 13, 14) Kuru Kahveci Mehmet Efendi Reklamı Kaynak: Youtube (2023)

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

sahibinden.com Cumhuriyet Bu Ülkenin Her Evinde Yaşıyor Başlıklı Reklamın Gösterge Bilimsel Çözümlemesi

sahibinden.com, gayrimenkul, vasıta, alışveriş ürünleri ve hizmetler gibi birçok kategoride ilan ve e-ticaret işlemlerinin yapıldığı online bir platformdur. Cumhuriyetin 100. Yılına özel hazırladığı ‘’ Cumhuriyet Bu Ülkenin Her Evinde Yaşıyor’’ başlıklı reklam filmi 1 dakika 45 saniyedir. Reklam, kurumsal reklam türündedir.

Reklamın Anlamlandırılması

(Görsel 15, 16) sahibinden.com Reklamı Kaynak: Youtube (2023)

Reklamın 100 yıl önce yazısıyla başlaması, o zaman (1923) canını veren şehitlerimizin sayesinde bu Cumhuriyet'in ilan edildiği mesajı verir ve vatan için anne ve babanın bununla gurur duydukları, “memleket sağ olsun” demeleri, bayrağı öpmeleri ve eve asmalarından anlaşılır. Türk bayrağı asmaları yas tutarken bile cumhuriyete ve bağımsızlığa verilen önemi göstermektedir. Askerlerin hazır ola geçip selam vermeleri; şehidin ailesine ve Cumhuriyete saygıyı temsil etmektedir. Reklamda ilk kez gösterilen evlerle Cumhuriyet'in ve fedakârlığın üst tabakaya değil, halka ait olduğu mesajı verilmektedir.

(Görsel 17) sahibinden.com Reklamı Kaynak: Youtube (2023)

Ardından Türk bayrağının arkasından gözleri ışıl ışıl parlayan kız çocuğu gösterilir. Şehitlerimiz ve kurulan Cumhuriyet sayesinde bu gözlerin parıldadığı ve Cumhuriyet'in yeni

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

nesillere emanet edildiği mesajı verilir. Ayrıca balkonda saksıda çiçekler vardır, onlar da güzel günlere gelindiğinin göstergesidir.

(Görsel 18) sahibinden.com Reklamı Kaynak: Youtube (2023)

Dış sesin "Rahat uyuyun, kahramanlar. Bugün bu ülkenin her evinde bizlere emanet ettiğiniz Cumhuriyet yaşıyor'' demesi ve tüm evlerde asılı bayrakların gösterilmesi, gerçekten halkın Cumhuriyeti yaşattığını ve Atatürk'ü andığını vurgular niteliktedir. Bunun dışında 100 yıl önce gösterilen evlerin şimdi yenilendiği ve aslında markanın da buna katkı sağladığı mesajı verilir. Marka, satış amacı dışında, böylelikle ülkesine önem verdiğini de gösterir.

(Görsel 19, 20) sahibinden.com Reklamı Kaynak: Youtube (2023)

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Çizelge 2: Gösteren ve Gösterilen

Gösteren	Gösterilen
Asker	Milli güç
At	Özgürlük/ güç/ zafer
Gururlu anne ve baba	Milli değerlere bağlılık
Asker selamı	Saygı
Atatürk fotoğrafı	Atatürk ilkelerine bağlılık
Kız çocuğu	Gelecek/ Umut
Çiçekler	Güzel günler
Asılan bayraklar	Bağımsızlık
Yeni evler	Modernleşme/ ekonomik gelişim
Beyaz evler	Aydınlık
Cumhuriyet	Egemenlik milletindir

Bu reklam Türkiye'nin tarihine ve Cumhuriyet'in kazandırdıklarına vurgu yapmaktadır. Türk müziğinden seçilmiş bir fon müziği ile izleyicinin milli duygularını harekete geçirir. Dış ses derin ve etkileyici bir tondadır, bu verilen mesajın ciddiyetini ve önemini gösterir. Cumhuriyet'in getirdiği eşitlik, özgürlük ve modernleşme gibi unsurlara yer verilir. Cumhuriyetin 100. Yılını kutlarken, sahibinden.com'un toplumsal rolünü ve katkılarını da öne çıkarır ve Cumhuriyet'in değerleri ve kazanımlarıyla markanın misyonu arasında bir bağ kurulur; bu şekilde reklamın etkileyiciliği artırılır. Hem görsel hem işitsel unsurlarla toplumsal dayanışmanın önemi anlatılır.

(Görsel 21) sahibinden.com Reklamı Kaynak: Youtube (2023)

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

4. SONUÇ

Yeni iletişim teknolojilerinin gelişmesi ve sosyal medyanın yaygınlaşmasıyla birlikte iletişim alanı ve iş uygulamaları da önemli derecede değişiklikler geçirmektedir. Yeni iletişim ortamlarının gelişmesi, her kesimden bilgi ve iletişim teknolojilerine ilginin artması, sosyal medyanın gücünü artırmakta, sosyalleşme kavramına da yeni bir boyut kazandırmaktadır. İnsan hem sosyalleşerek iletişim ağını genişletirken hem de özellikle reklam ve pazarlama etkinlikleri için büyük bir hedef haline gelmeye devam etmektedir. İnternet ve pazarlama iletişimi öğelerini bir araya getirmesi sebebiyle şirketler internet ortamında reklam ve halkla ilişkiler gibi pazarlama iletişimi faaliyetlerine önem vermeleri, sosyal medyayı tanıyıp anlamaları ve bu bağlamda stratejiler oluşturarak iş süreçlerini daha doğru ve etkili bir biçimde yönetmeleri bir zorunluluk haline gelmiştir. İşletme, rekabet ortamında kurumu bir adım öne çıkarmak için farklı bir iletişim yöntemine ihtiyaç duymaktadır; bu da kurumsal reklamcılık ile olmaktadır. Kurumsal reklamcılık sayesinde kurum, mevcut imajın korunmasını ve bu imajın güçlendirilmesini sağlamaktadır. Toplumun değerlerini önemseyen ve buna yönelik reklamını hazırlayan kuruluş beklenen pozitif algı ile gündem oluşturmasına neden olur ve bu da kurumun kâr elde etmesine katkı sağlar. Halkla ilişkilerin bir uzantısı olan kurumsal reklamın, öneminin farkına varan ve bu yönde toplumun beklentisini doğru içerik ve doğru iletişim kanalları ile karşılayan kurum için vazgeçilmez bir iletişim alanı olmaktadır. Kurumsal reklamcılığın kuruluşun bilinirliğini artırma ve kurumsal itibarına hizmet etmesinin yanı sıra, kurumu krize iten nedenler ve bunun sonucunda meydana gelen olumsuz algıyı olumluya çevirmek için hedef kitlenin tercihine göre basılı, görsel-işitsel ve yeni medya gibi iletişim ortamlarını kullanarak, kurumun kendini anlatmasına ve olumsuz düşüncelerin ortadan kalkmasına fırsat vermektedir. Bu sayede kurumun var olan saygınlığının zarar görmesini engelleyerek, tüketici zihninde yer etmiş olan bu saygınlığın pekiştirilerek, sürdürülebilirliği sağlanmış olur.

İşletme, kurumsal reklamını ürün ya da hizmetin tanıtımı ve satış yapmayı temel alan reklamlarından ayırmalıdır. Bu çalışmada da Kuru Kahveci Mehmet Efendi ve sahibinden.com markalarının yayınladıkları kurumsal reklamları incelenmiştir ve satış amacı gütmeyen bir reklam hazırlanmıştır. Her iki reklamda da genel anlamda milli birlik ve beraberlik, Cumhuriyet'in her alanda yaşatılması konuları işlenmiştir. İki kurumsal reklamın da 29 Ekim Cumhuriyet Bayramı'na önem vererek, toplumun düşünce yapılarını olumlu etkileyerek, ticari kaygı olmadan tamamıyla sosyal sorumluluk bilinci taşıdıkları reklam filmlerine aktarılmaktadır.

KAYNAKÇA

Barthes, R. (1993). *Göstergebilimsel Serüven*. (M. Rifat & S. Rifat, Çev.). İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.

Cutlip, S. M., Center, A. H., & Broom, G. M. (2000). *Effective Public Relations* (8th ed.). Upper Saddle River, NJ: Prentice Hall.

Elden, M., & Yeygel, S. (2006). *Kurumsal Reklamın Anlattıkları*. İstanbul: Beta Basım Yayım Dağıtım A.Ş.

Odabaşı, Y., & Oyman, M. (2002). *Pazarlama İletişimi Yönetimi*. Eskişehir: Kapital Medya Hizmetleri A.Ş.

Ergül H. (2018). *"Kültürel Çalışmalar"* Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Kültür Sosyolojisi Dergisi (109-124).

İçen, U., & Uysal, [Diğer Adlar]. (2025). *Temsil ve mekân: Dil ve tarih-coğrafya fakültesi'nde ortabahçenin söylemsel inşası.* İstanbul Üniversitesi Sosyoloji Dergisi, 42(2), 525-548.

Okay, A. (2009). *Kurumsal reklamcılık: Reklamdan kurumsal reklama giden yol.* İstanbul: Derin Yayınları.

https://www.youtube.com/watch?v=O4Z8wf9PYLQ

https://www.youtube.com/watch?v=UctUZPUG3WA

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

DİJİTALLEŞEN İŞ DÜNYASINDA HİBRİT ÇALIŞMA

Karahan GİRGİN

Balıkesir Üniversitesi, karahangirgin10@gmail.com, 0009-0002-3475-5156

Prof. Dr. Pelin VARDARLIER

Balıkesir Üniversitesi, pelin.vardarlier@balikesir.edu.tr, 0000-0002-5101-6841

ÖZET

Günümüzde küreselleşme ve dijitalleşmenin etkisiyle çalışma hayatında önemli değişimler yaşanmaktadır. Çalışanlar ve işverenler açısından sunulan çeşitli avantajlar ve dezavantajları barındırdığı değerlendirilir. Özellikle COVID-19 pandemisiyle birlikte geleneksel ofis odaklı çalışma anlayışının yerini daha esnek ve alternatif modellerin almaya başladığı görülmektedir. Bu süreçte öne çıkan hibrit çalışma modeli, çalışanların hem ofis ortamında hem de uzaktan çalışma imkânına sahip olduğu bir sistem olarak dikkat çekmektedir. Hibrit çalışma modeli, yalnızca çalışanlara zaman ve mekân açısından esneklik sunmakla kalmayıp, aynı zamanda örgütler için verimlilik artışı, maliyetlerin azaltılması ve daha geniş bir yetenek havuzuna ulaşma gibi önemli avantajlar da sağlamaktadır.

Bu çalışmada hibrit çalışma modelinin çalışan motivasyonu, iş tatmini ve örgütsel bağlılık ile iş-yaşam dengesi üzerindeki etkileri ele alınmaktadır. Bununla birlikte iletişim eksiklikleri, ekip içi koordinasyon sorunları, performans değerlendirme güçlükleri ve teknolojik altyapı yetersizlikleri gibi durumlar da değerlendirilmektedir. Nitekim hibrit çalışma modelinin yalnızca örgütsel ya da bireysel düzeyde değil, çevresel açıdan da bazı etkilerinin olduğu görülmektedir. Özellikle ulaşım ihtiyacının azalmasıyla birlikte karbon emisyonlarının düşebileceği düşünülmektedir. Ancak bu durumun tek yönlü olmadığı, ev ve ofis ortamlarında artan enerji tüketiminin bu avantajı belirli ölçüde dengeleyebileceği de göz ardı edilmemelidir. Bu nedenle hibrit çalışma modelinin etkilerinin daha geniş bir çerçevede değerlendirilmesi gerektiği söylenebilir. Bunun yanında örgüt kültürü, liderlik anlayışı, teknolojik altyapı ve çalışan beklentileri gibi unsurların da bu modelin başarısında önemli rol oynadığı anlaşılmaktadır.

Sonuç olarak hibrit çalışma modelinin hem çalışanlar hem de örgütler açısından önemli fırsatlar sunduğu ifade edilebilir. Ancak bu modelin beklenen düzeyde verimli olabilmesi için iletişim süreçlerinin güçlü tutulması, performans değerlendirme sistemlerinin doğru kurgulanması ve teknolojik altyapının yeterli seviyede olması gerekmektedir. Bu açıdan değerlendirildiğinde hibrit çalışma modelinin gelecekte çalışma hayatında daha fazla yer bulacağı ve öneminin giderek artacağı düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Hibrit çalışma, çalışan deneyimi, örgütsel verimlilik, iş-yaşam dengesi, uzaktan çalışma

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

1. GİRİŞ

Çalışma hayatı, son yıllarda yaşanan teknolojik gelişmeler ve küresel dönüşümler doğrultusunda önemli bir değişim sürecine girmiştir. Özellikle dijitalleşmenin hız kazanması ve bilgi-iletişim teknolojilerinin yaygınlaşması, iş yapış biçimlerinin yeniden şekillenmesine neden olmuştur. Bu süreçte örgütlerin değişen koşullara uyum sağlamak ve rekabet avantajı elde edebilmek adına daha esnek ve yenilikçi çalışma modellerine yönelmiştir (Karagülle, 2023, s. 7).

Bu dönüşümün en belirgin çıktılarından biri olarak hibrit çalışma modeli ön plana çıkmaktadır. Hibrit çalışma modeli, çalışanlara farklı çalışma ortamlarını bir arada kullanma imkânı sunarak, geleneksel çalışma anlayışından farklı bir yapı ortaya koymaktadır. Özellikle COVID-19 pandemisi ile birlikte yaygınlaşan bu model, hem çalışan beklentileri hem de örgütsel ihtiyaçlar doğrultusunda çalışma hayatının önemli bir unsuru haline gelmiştir (Tenderis & Kazdal, 2023, s. 2).

Bu bağlamda hibrit çalışma modelinin yalnızca bir çalışma biçimi değil, aynı zamanda örgütsel süreçleri ve çalışan davranışlarını etkileyen çok boyutlu bir yapı olduğu görülmektedir. Bu nedenle hibrit çalışma modelinin kavramsal çerçevesinin ve temel özelliklerinin detaylı bir şekilde incelenmesi önem arz etmektedir.

2. HİBRİT ÇALIŞMA MODELİNİN TANIMI VE KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

Hibrit çalışma modeli literatürde farklı kaynaklarda benzer şekillerde tanımlansada, genel olarak ofis ortamı ile uzaktan çalışma uygulamalarının birlikte yürütüldüğü esnek bir çalışma biçimi olarak ifade edilmektedir. Bu modelde çalışanlar işin gerekliliğine göre farklı mekânlarda görevlerini sürdürebilmekte, böylece klasik çalışma düzeninden farklı bir yapı ortaya çıkmaktadır (Dulkadir, 2025, s. 79-80).

Hibrit çalışma modelini tek düşünce olarak "nerede çalışıldığı" üzerinden değerlendirmek eksik bir yaklaşım olur. Çünkü bu model aslında çalışma biçiminin genel mantığını değiştiren bir yapı ortaya koymaktadır. Özellikle çalışanların iş süreçlerine daha aktif katılım göstermesi, zaman yönetiminde daha özgür hareket edebilmesi ve kendi çalışma düzenini belirleyebilmesi bu modelin en dikkat çekici yönlerinden birisidir.

Literatürde hibrit çalışma modelinin yalnızca mekânsal bir esneklik sunmadığı, aynı zamanda çalışma biçimi, çalışma zamanı ve iş süreçlerinin organizasyonu açısından çok boyutlu bir yapı içerdiği ifade edilmektedir. Bu bağlamda hibrit çalışma; yüz yüze ve dijital çalışma biçimlerinin bir arada kullanıldığı, zaman ve mekân açısından esneklik sağlayan bir sistem olarak değerlendirilmektedir (Lauring & Jonasson, 2025, s. 3-4).

Bu noktada hibrit çalışma modelinin ortaya çıkışında dijitalleşmenin etkisini göz ardı etmemek gerekir. Teknolojik gelişmeler sayesinde işlerin fiziksel ortama bağlı kalmadan yürütülebilmesi, bu modelin uygulanabilirliğini ciddi şekilde artırmıştır. Özellikle dijital altyapının güçlü olduğu örgütlerde hibrit çalışma modelinin daha kolay benimsendiği ve sürdürülebilir hale geldiği söylenebilir.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

COVID-19 pandemisi ise hibrit çalışma modelinin yaygınlaşmasında önemli bir kırılma noktası olmuştur. Pandemi sürecinde işletmelerin büyük bir kısmı zorunlu olarak uzaktan çalışma modeline geçmiş ve bu süreçte elde edilen deneyimler hibrit çalışma modelinin kalıcı hale gelmesine zemin hazırlamıştır (Tenderis & Kazdal, 2023, s. 2).

Bu doğrultuda bakıldığında, hibrit çalışma modelinin en önemli özelliklerinden biri, esneklik ile kontrol arasındaki dengeyi kurma zorunluluğudur. Çalışanlara sağlanan esneklik, motivasyon ve verimlilik açısından olumlu sonuçlar doğurabilmektedir. Ancak bu durum, aynı zamanda iş-özel hayat sınırlarının belirsizleşmesine ve çalışanların sürekli erişilebilir olma baskısı hissetmesine de neden olabilmektedir.

Nitekim yapılan çalışmalar, hibrit çalışma modelinin çalışan performansı ve örgütsel verimlilik üzerinde olumlu etkiler yaratabildiğini; ancak iş-yaşam dengesi ve iletişim süreçleri açısından bazı sorunları da beraberinde getirdiğini ortaya koymaktadır (Tenderis & Kazdal, 2023, s. 1-2).

Gerçekleştirilen değerlendirmeler hibrit çalışma modelinin, yalnızca esnek bir çalışma biçimi değil, aynı zamanda örgütlerin yönetim anlayışını ve çalışanların iş yapma biçimini yeniden şekillendiren bir dönüşüm süreci olduğuna ilişkin tespitleri ortaya koymaktadır. Bu nedenle hibrit çalışma modelinin başarılı bir şekilde uygulanabilmesi için yalnızca teknolojik altyapının değil, aynı zamanda örgütsel kültürün ve yönetim anlayışının da bu yapıya uyum sağlaması gerektiği düşünülmektedir.

3. HİBRİT ÇALIŞMA MODELİNDE VERİMLİLİK

3.1 Hibrit Çalışma Modelinin Örgütsel ve Bireysel Etkileri

Bu çalışma biçimi, hem örgütler hem de çalışanlar açısından önemli değişimleri beraberinde getiren bir çalışma biçimi olarak değerlendirilmektedir. Bu modelin özellikle çalışan performansı, iş tatmini ve örgütsel bağlılık üzerinde çeşitli etkiler yarattığı literatürde sıklıkla vurgulanmaktadır. Yapılan çalışmalar, hibrit çalışma modelinin doğru şekilde uygulandığında çalışan performansını artırabildiğini ve örgütlerin verimlilik düzeyine olumlu katkı sağladığını ortaya koymaktadır (Tenderis & Kazdal, 2023, s. 1-2).

Hibrit çalışma modelinin çalışanlar üzerindeki en belirgin etkilerinden biri, iş-yaşam dengesi açısından ortaya çıkmaktadır. Özellikle çalışanların zamanlarını daha esnek yönetebilmesi, ulaşım gibi zaman kayıplarının ortadan kalkması ve kendi çalışma ortamlarını belirleyebilmesi önemli avantajlar sağlamaktadır. Bu durum, çalışanların işlerinden daha fazla tatmin olmalarına ve motivasyonlarının artmasına katkı sağlayabilmektedir.

Öte yandan hibrit çalışma modelinin iş-yaşam dengesi üzerindeki etkileri her zaman olumlu sonuçlar doğurmamaktadır. Yapılan araştırmalar, çalışanların önemli bir kısmının hibrit çalışma modelinden memnun olduğunu ancak sürekli erişilebilir olma durumu nedeniyle iş ve özel hayat sınırlarının belirsizleştiğini göstermektedir. Bu durum, çalışanların stres düzeylerinin artmasına ve tükenmişlik riskinin ortaya çıkmasına neden olabilmektedir (Yosunkaya, 2023, s. 1).

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Bu noktada hibrit çalışma modelinin başarısı, çalışanlara sunulan esnekliğin doğru yönetilmesine bağlıdır. Eğer bu modelde sınırlar net bir şekilde belirlenmezse, çalışanlar için avantaj olarak görülen esneklik zamanla bir baskı unsuruna dönüşebilmektedir. Özellikle mesai kavramının ortadan kalkması, çalışanların sürekli işte olma hissi yaşamasına neden olabileceği için bu konuda gerekli planlamaların titizlik ile belirlenmesi önem arz etmektedir.

Örgütsel açıdan değerlendirildiğinde hibrit çalışma modelinin işletmelere maliyet avantajı sağladığı ve operasyonel verimliliği artırdığı görülmektedir. Fiziksel ofis kullanımının azalması, ulaşım ve operasyon giderlerinin düşmesi gibi unsurlar, işletmeler açısından önemli bir kazanım olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte dijitalleşmenin sağladığı imkânlar sayesinde iş süreçlerinin daha hızlı ve etkin bir şekilde yürütülebildiği ifade edilmektedir (Çakmak, 2025, s. 308).

Ancak hibrit çalışma modelinin örgütler açısından bazı dezavantajları da bulunmaktadır. Özellikle ekip içi iletişim ve koordinasyon süreçlerinde yaşanan zorluklar, örgütsel bağlılık düzeyinin azalması ve çalışanlar arasında aidiyet duygusunun zayıflaması bu modelin en çok tartışılan yönleri arasında yer almaktadır. Bu durum, örgütlerin yönetim anlayışlarını yeniden gözden geçirmesini zorunlu kılmaktadır (Dulkadir, 2025, s. 80).

Bu bilgiler doğrultusunda hibrit çalışma modelinin en kritik noktalarından birisi de liderlik anlayışı olarak karşımıza çıkmaktadır. Geleneksel yönetim yaklaşımlarında fiziksel kontrol ön plandayken, hibrit çalışma modelinde daha çok güvene dayalı ve sonuç odaklı bir liderlik anlayışı gerekmektedir. Bu nedenle yöneticilerin çalışanları uzaktan yönetme becerilerinin gelişmiş olması, modelin başarısı açısından belirleyici bir unsur olarak karşımıza çıkmaktadır.

Bu kapsamda hibrit çalışma modeli, hem çalışanlar hem de örgütler açısından önemli fırsatlar sunmakla birlikte, beraberinde bazı riskleri de getiren çok yönlü bir yapı olarak değerlendirilmektedir. Bu modelin sürdürülebilir bir şekilde uygulanabilmesi için örgütlerin iletişim süreçlerini güçlendirmesi, çalışan beklentilerini dikkate alması ve dijital altyapılarını geliştirmesi gerektiği konusunda fikir birliği ortaya çıkmaktadır.

3.2 Hibrit Çalışma Modelinin Dijital ve Yönetimsel Dönüşümü

Hibrit çalışma modeli, dijital dönüşüm süreciyle birlikte örgütlerin çalışma biçimlerinde önemli değişimlere yol açmıştır. Bilgi ve iletişim teknolojilerinin gelişmesi, çalışanların mekândan bağımsız şekilde görevlerini yerine getirmesine olanak tanımış ve bu durum daha esnek çalışma modellerinin yaygınlaşmasını sağlamıştır (Özkaynar & Gürler, 2024, s. 4).

Bu modelde dikkat çeken noktalardan biri, yönetim anlayışında yarattığı değişimdir. Geleneksel denetim odaklı yaklaşımlar yerine, hibrit çalışma modelinde daha çok güvene dayalı ve çıktı odaklı bir yönetim anlayışı ön plana çıkmaktadır. Bu durum, yöneticilerin performans değerlendirme ve iletişim süreçlerini yeniden yapılandırmasını gerektirmektedir (Özkaynar & Gürler, 2024, s. 139). Hibrit çalışma modeli, yalnızca bir çalışma biçimi değil, aynı zamanda örgütlerin yönetim süreçlerini ve iş yapış şekillerini dönüştüren bütüncül bir yapı olarak karşımıza çıkmaktadır.

3.3 Hibrit Çalışma ve Psikolojik Etkiler

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Hibrit çalışma modeli, çalışanların psikolojik durumları üzerinde hem olumlu hem de olumsuz etkiler yaratabilmektedir. Özellikle esnek çalışma imkânı, çalışanların iş tatmini ve yaşam kalitesi üzerinde olumlu sonuçlar doğururken, çalışma ortamının belirsizleşmesi bazı psikolojik sorunları da beraberinde getirebilmektedir.

Bu süreçte çalışanların iş ortamından fiziksel olarak uzaklaşması, zamanla sosyal izolasyon ve yalnızlık hissinin artmasına neden olabilmektedir. Ayrıca iş ve özel yaşam sınırlarının iç içe geçmesi, bireylerin sürekli iş odaklı düşünmesine ve zihinsel yorgunluk yaşamasına yol açabilmektedir (Apaydın, 2024, s. 121).

Hibrit çalışma modelinde en kritik konu, çalışanların psikolojik iyi oluş halinin korunmasıdır. Bu nedenle örgütlerin yalnızca verimlilik odaklı değil, aynı zamanda çalışan refahını gözeten politikalar geliştirmesi gerekmektedir. Ayrıca hibrit çalışma modelinde çalışanların kendilerini güvende hissetmeleri ve açık iletişim kurabilmeleri, psikolojik güvenlik açısından kritik bir unsur olarak değerlendirilmektedir (Özkaynar, 2024, s. 183). Bu yönüyle hibrit çalışma modeli, çalışanlara esneklik sağlarken, psikolojik denge açısından dikkatli yönetilmesi gereken bir çalışma sistemi olarak değerlendirilmektedir.

4. HİBRİT ÇALIŞMA MODELİNİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER

4.1 Hibrit Çalışma Modelinde Teknoloji ile Çalışan Uyumu

Hibrit çalışma modelinin etkin bir şekilde uygulanabilmesi, yalnızca teknolojik altyapının varlığına değil, aynı zamanda örgütsel ve yönetsel birçok faktöre bağlıdır. Bu modelin başarısında liderlik anlayışı, örgüt kültürü, teknolojik altyapı ve çalışan davranışları gibi unsurlar belirleyici rol oynamaktadır. Literatürde hibrit çalışma modelinin sürdürülebilirliğinin, bu faktörlerin uyum içinde yönetilmesine bağlı olduğu ifade edilmektedir (Dulkadir, 2025, s. 80).

Kişisel değerlendirmeler baz alındığında bu modelde en kritik unsur “liderlik” olarak tespit edilmektedir. Hibrit çalışma ortamında çalışanları fiziksel olarak sürekli gözlemlemek mümkün değildir. Bu nedenle klasik kontrol odaklı yönetim anlayışı yerine, daha çok güvene dayalı ve sonuç odaklı bir liderlik yaklaşımının benimsenmesi iletişim ve başarı açısından daha etkili kabul göreceği değerlendirilmekte olup, yöneticilerin çalışanlarla etkili iletişim kurabilmesi ve onları motive edebilmesi bu noktada oldukça önemlidir.

Nitekim yapılan çalışmalar, hibrit çalışma modelinde liderlik tarzının çalışan performansı ve örgütsel bağlılık üzerinde doğrudan etkili olduğunu göstermektedir. Özellikle destekleyici ve iletişim odaklı liderlik yaklaşımlarının çalışan memnuniyetini artırdığı ve iş süreçlerinin daha sağlıklı yürütülmesini sağladığı ifade edilmektedir (Tenderis & Kazdal, 2023, s. 2).

Bir diğer önemli faktör ise örgüt kültürüdür. Bu noktada hibrit çalışma modelinin başarılı olabilmesi için örgüt içinde güven, açık iletişim ve iş birliği temelli bir kültürün var olması gerekmektedir. Çünkü çalışanların farklı ortamlarda görevlerini sürdürdüğü bir yapıda, örgütsel bağlılığın korunması ancak güçlü bir kültürel yapı ile mümkün olmaktadır.

Bu bağlamda dijitalleşme sürecinin de örgüt kültürü üzerinde dönüştürücü bir etkisi olduğu görülmektedir. Dijital teknolojilerin yaygınlaşması, iş süreçlerinin daha hızlı ve esnek yürütülmesini sağlarken aynı zamanda çalışanların bu sisteme uyum sağlamasını da zorunlu kılmaktadır. Bu durum, örgütlerin kültürel yapılarında değişim yaratmakta ve yeni çalışma alışkanlıklarının oluşmasına neden olmaktadır (Karagülle, 2023, s. 7).

Teknolojik altyapı ise hibrit çalışma modelinin uygulanabilirliğini doğrudan etkileyen bir diğer önemli faktördür. Özellikle iletişim ve koordinasyon süreçlerinin dijital araçlar üzerinden yürütülmesi, güçlü bir teknolojik altyapıyı zorunlu hale getirmektedir. Bu altyapının yetersiz olduğu durumlarda hibrit çalışma modelinin verimliliğinin olumsuz etkilenebileceği ifade edilmektedir (Dulkadir, 2025, s. 79).

Bu kapsamda burada dikkat edilmesi gereken en önemli nokta, teknolojinin sadece bir araç olduğu gerçeğidir. Teknolojik altyapı ne kadar güçlü olursa olsun, çalışanların bu sistemleri etkin bir şekilde kullanamaması durumunda beklenen verim elde edilemez. Bu nedenle çalışanların dijital becerilerinin geliştirilmesi de hibrit çalışma modelinin başarısı açısından kritik bir unsur olarak değerlendirilmelidir.

Bu bulgular doğrultusunda çalışan davranışları da hibrit çalışma modelinin başarısını doğrudan etkileyen unsurlar arasında yer almaktadır. Çalışanların öz disiplin sahibi olması, zaman yönetimini doğru yapabilmesi ve sorumluluk bilinciyle hareket etmesi bu modelin sürdürülebilirliği açısından önem taşımaktadır. Aksi durumda, esneklik avantajı performans düşüşüne dönüşebilmektedir.

Sonuç olarak hibrit çalışma modelinin başarısı, yalnızca tek bir faktöre bağlı olmayıp; liderlik, örgüt kültürü, teknoloji ve çalışan davranışlarının bir bütün olarak ele alınmasını gerektirmektedir. Bu faktörlerin uyumlu bir şekilde yönetilmesi, hibrit çalışma modelinin etkinliğini ve sürdürülebilirliğini artıran temel unsur olarak değerlendirilmektedir.

4.2 Hibrit Çalışma ve Örgüt Kültürü

Hibrit çalışma modelinin başarısında örgüt kültürü önemli bir belirleyici olarak öne çıkmaktadır. Özellikle güven, açık iletişim ve iş birliği temelli bir kültürün varlığı, farklı ortamlarda çalışan bireylerin örgüte bağlılığını sürdürmesini kolaylaştırmaktadır. Bu bağlamda güçlü bir örgüt kültürü, hibrit çalışma modelinin sürdürülebilirliği açısından kritik bir rol oynamaktadır (Kuzgun, 2024, s. 63).

Hibrit çalışma modelinde fiziksel birlikteliğin azalması, örgüt kültürünün kendiliğinden oluşmasını zorlaştırmaktadır. Bu nedenle yöneticilerin, çalışanlar arasında etkileşimi artıracak bilinçli uygulamalar geliştirmesi gerektiği açıkça karşımıza çıkmaktadır.

4.3 Hibrit Çalışma ve İnsan Kaynakları Uygulamaları

Hibrit çalışma modeli, insan kaynakları yönetimi uygulamalarında da önemli değişimlere yol açmıştır. Özellikle işe alım, performans değerlendirme ve çalışan bağlılığı gibi süreçlerin dijital platformlar üzerinden yürütülmesi, insan kaynakları fonksiyonlarının yeniden yapılandırılmasını gerekli kılmıştır. Bu süreçte sanal uygulamaların yaygınlaşması, insan

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

kaynakları yönetiminde yeni yaklaşımların ortaya çıkmasına zemin hazırlamaktadır (Demiral & Katrancı Altay, 2024, s. 89).

Hibrit çalışma modelinde insan kaynaklarının en önemli görevi, çalışanların sisteme uyum sağlamasını kolaylaştırmak ve dijital becerilerini geliştirmektir. Çünkü bu modelde başarı, yalnızca teknolojik altyapıya değil, aynı zamanda çalışanların bu sürece ne kadar adapte olabildiğine bağlıdır.

4.4 Hibrit Çalışma ve Liderlik Yaklaşımları

Hibrit çalışma modelinin etkin bir şekilde uygulanabilmesi, liderlik anlayışındaki dönüşüm ile doğrudan ilişkilidir. Özellikle duygusal zekâ ve empati temelli liderlik yaklaşımlarının, farklı ortamlarda çalışan bireylerin motivasyonunu ve bağlılığını artırdığı görülmektedir. Bu bağlamda liderlerin çalışanları yalnızca performans açısından değil, aynı zamanda psikolojik ve sosyal yönleriyle de desteklemesi önem kazanmaktadır (Apaydın, 2024, s. 121).

Bu modelde yapılan değerlendirmelere göre, liderliğin en kritik yönü, çalışanlarla güven temelli bir ilişki kurabilme becerisidir. Çünkü fiziksel denetimin sınırlı olduğu bu modelde, liderlerin iletişim becerileri ve çalışanlarla kurduğu bağ, sürecin başarısını belirleyen temel unsurlar arasında yer almaktadır.

5. HİBRİT ÇALIŞMA MODELİNİN SINIRLILIKLARI VE DEZAVANTAJLARI

Hibrit çalışma modeli, sunduğu esneklik ve verimlilik avantajlarına rağmen çeşitli sınırlılıkları da beraberinde getirmektedir. Özellikle iletişim ve koordinasyon süreçlerinde yaşanan aksaklıklar, bu modelin en çok tartışılan yönlerinden biri olarak öne çıkmaktadır. Çalışanların farklı mekânlarda görevlerini sürdürmesi, ekip içi etkileşimi azaltmakta ve bilgi paylaşımını zorlaştırabilmektedir (Dulkadir, 2025, s. 80).

Dolayısıyla hibrit çalışma modelinin en önemli sorunlarından biri, çalışanlar arasındaki sosyal bağların zayıflamasıdır. Fiziksel ortamda kurulan iletişimin yerini dijital iletişimin alması, zamanla çalışanlar arasında mesafe oluşmasına neden olabilmektedir. Bu durum özellikle yeni işe başlayan çalışanların örgüte uyum sağlamasını zorlaştırmakta ve aidiyet duygusunu olumsuz etkileyebilmektedir.

Nitekim yapılan çalışmalar, hibrit çalışma modelinin örgütsel bağlılık üzerinde bazı olumsuz etkiler yaratabildiğini ortaya koymaktadır. Özellikle çalışanların örgütle olan ilişkilerinin zayıflaması ve kurumsal kimlikten uzaklaşmaları, bu modelin dikkat edilmesi gereken yönleri arasında yer almaktadır (Tenderis & Kazdal, 2023, s. 1-2).

Bir diğer önemli sınırlılık ise iş-yaşam dengesi ile ilgilidir. Her ne kadar hibrit çalışma modeli çalışanlara esneklik sağlasa da bu durum bazı çalışanlar için iş ve özel hayat arasındaki sınırların belirsizleşmesine yol açabilmektedir. Özellikle sürekli erişilebilir olma beklentisi, çalışanların işten kopamamasına ve zamanla tükenmişlik hissetmesine neden olabilmektedir (Yosunkaya, 2023, s. 1).

Burada dikkat edilmesi gereken nokta esnekliğin nasıl yönetildiğidir. Örgütlerin çalışanlara net sınırlar sunması, hibrit çalışma modelinin başarılı olarak uygulanmasında kritik öneme sahiptir.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Özellikle mesai kavramının ortadan kalkması, çalışanların sürekli işteymiş gibi hissetmesine neden olabilmektedir.

Teknolojik altyapı ile ilgili sorunlar da hibrit çalışma modelinin sınırlılıkları arasında yer almaktadır. Dijital araçların yetersizliği, bağlantı problemleri ve sistemsel aksaklıklar iş süreçlerinin aksamasına neden olabilmektedir. Ayrıca çalışanların dijital beceri düzeylerinin yetersiz olması da bu modelin etkinliğini olumsuz etkileyebilmektedir (Çakmak, 2025, s. 308).

Bu noktada teknolojinin tek başına yeterli olmadığı açıkça görülmektedir. Hibrit çalışma modelinin sağlıklı bir şekilde yürütülebilmesi için çalışanların dijital yetkinliklerinin artırılması ve bu süreçte gerekli eğitimlerin verilmesi büyük önem taşımaktadır. Aksi durumda teknolojik altyapı ne kadar güçlü olursa olsun, beklenen başarı elde edilemeyebilir.

Hibrit çalışma modelinde performans değerlendirme süreçlerinin de zorlaştığı görülmektedir. Geleneksel çalışma modellerinde fiziksel gözlem ile gerçekleştirilen performans takibi, hibrit modelde yerini daha çok çıktı odaklı değerlendirme sistemlerine bırakmaktadır. Bu durum, yöneticiler açısından yeni değerlendirme yöntemlerinin geliştirilmesini zorunlu hale getirdiği aşikârdır.

Bu bilgiler neticesinde hibrit çalışma modeli, birçok avantaj sunmasına rağmen iletişim, bağlılık, iş-yaşam dengesi ve teknoloji gibi alanlarda çeşitli riskler barındıran bir yapıya sahiptir. Bu nedenle örgütlerin bu modeli uygularken yalnızca avantajlara odaklanmak yerine, potansiyel sorunları da dikkate alarak bütüncül bir yaklaşım benimsemeleri gerektiği, yaşanılabilecek aksaklık ve sorunlara ilişkin önceden belirlenen önlemlerle hareket edilmesi modelin başarısına katkı sağlayacaktır.

6. GÜNCEL YAKLAŞIMLAR VE YENİ EĞİLİMLER

Hibrit çalışma modeli, günümüzde yalnızca bir çalışma biçimi olarak değil, aynı zamanda yeni yönetim yaklaşımlarının temelini oluşturan bir sistem olarak değerlendirilmektedir. Özellikle dijitalleşmenin hız kazanmasıyla birlikte, esnek çalışma modelleri örgütler açısından sürdürülebilir bir yapı haline gelmiştir. Bu doğrultuda hibrit çalışma, geleceğin çalışma modeli olarak öne çıkmaktadır (İlgen, 2024, s. 17).

Güncel yaklaşımlar incelendiğinde, hibrit çalışma modelinin çalışan deneyimini merkeze alan bir anlayışla ele alındığı görülmektedir. Özellikle çalışan refahı, psikolojik güvenlik ve iş-yaşam dengesi gibi kavramlar, yeni çalışma düzeninin temel bileşenleri arasında yer almaktadır. Bu durum, örgütlerin yalnızca verimlilik odaklı değil, aynı zamanda insan odaklı politikalar geliştirmesini gerekli kılmaktadır (Özkaynar, 2024, s. 183).

Belirtildiği üzere hibrit çalışma modelinde en dikkat çeken yeni eğilim, esneklik kavramının kurumsal bir standart haline gelmesidir. Artık çalışanlar yalnızca ücret ve kariyer fırsatlarına değil, aynı zamanda çalışma koşullarının esnekliğine de önem vermektedir. Bu durum, örgütlerin yetenek çekme ve elde tutma stratejilerini doğrudan etkilemektedir.

Öte yandan hibrit çalışma modelinin geleceğine yönelik değerlendirmelerde, teknolojik gelişmelerin belirleyici rol oynamaya devam edeceği görülmektedir. Özellikle yapay zekâ destekli sistemler, dijital iletişim araçları ve sanal iş ortamları, çalışma süreçlerinin daha etkin

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

ve verimli bir şekilde yürütülmesine katkı sağlamaktadır (Demiral & Katrancı Altay, 2024, s. 89).

Bu kapsamda bakıldığında hibrit çalışma modeli, yalnızca günümüzün değil, geleceğin çalışma anlayışını şekillendiren dinamik bir yapı olarak değerlendirilmektedir. Bu modelin gelişimi, teknolojik yenilikler ve değişen çalışan beklentileri doğrultusunda ilerlemeye devam edecektir.

7. SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Bu çalışmada hibrit çalışma modeli, kavramsal çerçevesi, örgütsel ve bireysel etkileri, belirleyici faktörleri ve sınırlılıkları ile birlikte kapsamlı bir şekilde ele alınmıştır. Elde edilen bulgular, hibrit çalışma modelinin yalnızca bir çalışma biçimi değil, aynı zamanda örgütlerin yönetim anlayışını ve çalışan davranışlarını dönüştüren çok boyutlu bir yapı olduğunu göstermektedir.

Hibrit çalışma modelinin sağladığı esneklik, çalışanların iş tatmini ve performansı üzerinde olumlu etkiler yaratabilmekte, aynı zamanda örgütler açısından verimlilik ve maliyet avantajı sağlayabilmektedir. Ancak bu modelin iletişim, örgütsel bağlılık ve iş-yaşam dengesi gibi alanlarda bazı zorlukları da beraberinde getirdiği görülmektedir. Bu durum, hibrit çalışma modelinin tek yönlü bir yapı olmadığını ve dikkatli bir şekilde yönetilmesi gerektiğini ortaya koymaktadır.

Yapılan değerlendirmelere göre hibrit çalışma modelinin başarısı, örgütlerin bu sistemi nasıl konumlandırdığı ile doğrudan ilişkilidir. Eğer bu model yalnızca kısa vadeli bir çözüm olarak ele alınırsa, uzun vadede çalışan bağlılığı ve performans üzerinde olumsuz etkiler ortaya çıkabilir. Ancak stratejik bir yaklaşımla ele alındığında, hibrit çalışma modelinin örgütler için önemli bir rekabet avantajı yaratabileceği açıktır.

Güncel yaklaşımlar doğrultusunda değerlendirildiğinde, hibrit çalışma modelinin gelecekte daha da yaygınlaşacağı ve çalışma hayatının temel bir unsuru haline geleceği öngörülmektedir. Özellikle dijitalleşme, çalışan beklentilerindeki değişim ve esnek çalışma anlayışının yaygınlaşması, bu modelin sürdürülebilirliğini destekleyen temel unsurlar arasında yer almaktadır (İlgen, 2024, s. 17).

Sonuç olarak hibrit çalışma modeli, örgütlerin yalnızca çalışma düzenini değil, aynı zamanda yönetim anlayışını, insan kaynakları uygulamalarını ve örgütsel kültürünü yeniden şekillendiren kapsamlı bir dönüşüm süreci olarak değerlendirilmektedir. Bu nedenle örgütlerin hibrit çalışma modelini benimserken teknoloji, insan ve yönetim boyutlarını birlikte ele alması ve bu süreci bütüncül bir bakış açısıyla yönetmesi gerektiği düşünülmektedir. Bu doğrultuda, hibrit çalışma modelinin doğru ve etkili şekilde uygulanması örgütlere rekabet avantajı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Apaydın, N. (2024). Duygusal zekâ ve empati temelli liderlik. G. Kılıç Özkaynar & G. Gürler (Ed.), *Güncel yönetim uygulamaları* içinde (ss. 121–138). Özgür Yayınları.

Çakmak, Ö. (2025). Dijital dönüşümlerin çalışanların iş tatminine etkileri. *Uluslararası Sosyal ve Beşeri Bilimler Araştırma Dergisi*, 12(116), 308–318.

Demiral, G., & Katrancı Altay, A. E. (2024). İnsan kaynakları yönetiminde yeni trend: Sanal uygulamalar. G. Kılıç Özkaynar & G. Gürler (Ed.), *Güncel yönetim uygulamaları* içinde (ss. 89–104). Özgür Yayınları.

Dulkadir, Ö. (2025). Uzaktan ve hibrit çalışma modellerinin yönetimi. N. Altuntepe (Ed.), Yönetim ve organizasyon: *Teori ve uygulama* içinde (ss. 79–101). Gazi Yayınları.

İlgen, A. (2024). Dijital dönüşüm ve yönetimde teknoloji kullanımı. G. Kılıç Özkaynar & G. Gürler (Ed.), *Güncel yönetim uygulamaları* içinde (ss. 17–40). Özgür Yayınları.

Karaca Kalkan, P., & Aydın, A. A. (2024). Stratejik yetenek yönetimi bağlamında yetenekleri çekme ve elde tutma. G. Kılıç Özkaynar & G. Gürler (Ed.), *Güncel yönetim uygulamaları* içinde (ss. 41–62). Özgür Yayınları.

Karagülle, M. (2023). *Dijitalleşen kamu istihdam hizmetlerinde iyi ülke uygulamaları ve İŞKUR* (Uzmanlık tezi). Türkiye İş Kurumu Genel Müdürlüğü.

Kuzgun, Ş. (2024). İnsan kaynakları yönetiminde yeni trendler: Yetkinlik ve yetenek yönetimi. G. Kılıç Özkaynar & G. Gürler (Ed.), *Güncel yönetim uygulamaları* içinde (ss. 63–88). Özgür Yayınları.

Lauring, J., & Jonasson, C. (2025). What is hybrid work? Towards greater conceptual clarity of a common term and understanding its consequences. *Human Resource Management Review*, 35, 101044.

Özkaynar, G. K. (2024). Yönetimde psikolojik güvenlik ve çalışan refahı. G. Kılıç Özkaynar & G. Gürler (Ed.), *Güncel yönetim uygulamaları* içinde (ss. 183–202). Özgür Yayınları.

Tenderis, A., & Kazdal, Ö. S. (2023). Hibrit çalışma modelinin örgütsel bağlılık ve çalışan performansı etkisi üzerine kavramsal bir değerlendirme. *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 14(1), 1–11.

Yosunkaya, M. (2023). Hibrit çalışma biçiminde istihdam edilen çalışanların hibrit çalışmaya ve iş-yaşam dengelerine yönelik yaklaşımları: Bir alan araştırması. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 85, 1–15.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

DUOLİNGO TÜRKİYE'NİN DİJİTAL YERELLEŞTİRME PRATİKLERİ

Beyza Berfin ALDATMAZ
Yüksek Lisans Öğrencisi
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
İşletme Anabilim Dalı, Pazarlama Bilim Dalı
bbaldatmaz@gmail.com
0009-0006-0933-5490
Hakan Mustafa KARA
Yüksek Lisans Öğrencisi
Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi
İşletme Anabilim Dalı, Pazarlama Bilim Dalı
hkara0958@gmail.com
0009-0002-3728-5399

ÖZET

Küresel markalar için yerel pazarlarda görünür olmak, sadece dili çevirmekle değil, o toplumun kültürel referanslarını da içeriklere yansıtabilmesiyle mümkündür. Bu kültürel aktarımın dijital platformlarda hangi içerik bileşenleri üzerinden kurulduğu, üzerinde durulması gereken önemli bir araştırma sorusudur. Bu çalışmanın amacı, Duolingo Türkiye'nin dijital yerelleştirme pratiklerini sosyal medya içerikleri üzerinden tematik olarak incelemektir. 19 Mart–31 Ekim 2025 tarihleri arasında Instagram ve TikTok'ta paylaşılan gönderiler derlenmiş; Instagram'da 172, TikTok'ta ise 167 içerik arşivlenmiştir. Platformlar arası eşleşme analizinin ardından 184 benzersiz içerikten oluşan bir örneklem elde edilmiştir. Analizde yönlendirilmiş içerik analizi yaklaşımı benimsenmiştir. Yerelleştirme, mizah ve oyunlaştırma ekseninden türetilen beş tema (T1–T5) çerçevesinde çoklu kodlama yapılmıştır. Bulgular, mizah temasının %91,3 oranıyla içerik dilinin temelini oluşturduğunu; yerel sembollerin ise %46,7 ile ikinci sırada yer alarak belirleyici bir çerçeveleme işlevi gördüğünü göstermektedir. Tema birlikteliklerine bakıldığında en sık görülen kombinasyonlar yerel semboller–mizah ve mizah–eyleme çağrı eksenlerinde yoğunlaşmaktadır. Bu örüntü, Duolingo Türkiye'nin yerelleştirme yaklaşımını tek bir tema üzerinden değil, yerel bağlam, mizah ve eyleme çağrı ekseninde kurduğunu göstermektedir. Platforma özgü içeriklerde mesajın özü korunurken, sunum biçimi Instagram ve TikTok'un dinamiklerine göre farklılaşmaktadır. Sonuç olarak çalışma, dijital yerelleştirmenin dilsel çeviriyle sınırlı kalmadığını, anlamın yeniden üretildiği bir pratik olarak şekillendiğini göstermektedir. Bu süreçte mizah ise farklı içerik katmanları arasında bağ kuran taşıyıcı bir işlev üstlenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Dijital yerelleştirme, glokalleşme, sosyal medya pazarlaması, mizah, Duolingo.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

DIGITAL LOCALIZATION PRACTICES OF DUOLINGO TURKEY

ABSTRACT

For global brands, becoming visible in local markets is possible not only through translating language but also through reflecting the cultural references of that society in their content. How this cultural transfer is constructed through content components on digital platforms constitutes an important research question. The aim of this study is to examine Duolingo Türkiye's digital localization practices thematically through its social media content. Posts shared on Instagram and TikTok between 19 March and 31 October 2025 were collected; 172 Instagram posts and 167 TikTok posts were archived. Following the cross-platform matching analysis, a sample consisting of 184 unique contents was obtained. Directed content analysis was adopted in the analysis. Multiple coding was conducted within the framework of five themes (T1–T5) derived from localization, humor, and gamification. The findings show that the humor theme forms the basis of the content language with a rate of 91.3%, while local symbols rank second with 46.7% and serve as a determining framing function. In terms of theme co-occurrences, the most frequent combinations are concentrated around the axes of local symbols–humor and humor–call to action. This pattern shows that Duolingo Türkiye constructs its localization approach not through a single theme, but through the axes of local context, humor, and call to action. While the core message is preserved in platform-specific content, the mode of presentation differs according to the dynamics of Instagram and TikTok. As a result, the study shows that digital localization is not limited to linguistic translation, but is shaped as a practice in which meaning is reproduced. In this process, humor assumes a carrier function that connects different layers of content.

Keywords: Digital localization, glocalization, social media marketing, humor, Duolingo.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

1. GİRİŞ

Küreselleşme, üretim ve ticaretin yanı sıra kültürel iletişimi de dönüştürmüştür. Bu süreçte markalar, mesajlarını basit bir çeviri işine indirgemek yerine yerel kültürel kodlara göre yeniden kurmak zorunda kalmaktadır. Küresel ile yerel olanın birlikte uyarlanması, glokalleşme kavramıyla açıklanmaktadır (Robertson, 1995; Roudometof, 2016). Türkiye bağlamında bu yaklaşım, "küresel düşün, yerel hareket et" anlayışının pratik bir karşılığı olarak değerlendirilmektedir (Arslan, 2016). Glokalleşme bu yönüyle, yerel kültürü yüzeysel bir süsleme olarak değil, marka konumlandırmasının merkezi bir bileşeni olarak ele almayı gerektirir.

Dijital platformlar; düşük maliyetli, hızlı ve iki yönlü iletişim yapısı sayesinde markaların hedef kitleyle yakın bir dil kurmasını kolaylaştırmaktadır (Appel vd., 2020). Mizah ve yerel dil oyunları dikkat çekme açısından etkili olsa da, bu etki ancak kültürel bağlama uygun biçimde kurulduğunda artmaktadır (Eisend, 2009; Hatzithomas vd., 2011). Zararsız ihlal yaklaşımı ve uyumsuzluk kuramı, güvenli ancak beklenmedik şakaların neden işe yaradığını açıklar (McGraw ve Warren, 2010; Suls, 1972). Türkiye'de yaygın olan meme/caps kültürü de ortak şakalar ve benzetmeler aracılığıyla kullanıcı katılımı üretmektedir (Kırık ve Saltık, 2017).

Duolingo, 2011 yılında kurulan ve freemium iş modeline dayanan bir dil öğrenme platformudur. Platform; streak, XP ve lig/leaderboard gibi oyunlaştırma unsurlarıyla kullanıcıların günlük geri dönüşünü desteklemektedir (Duolingo, t.y.; Duolingo, 2023; Sailer ve Homner, 2020). Şirket, 2024 yılında aylık aktif kullanıcı sayısının 100 milyonu aştığını duyurmuştur (Duolingo, Inc., 2024). Türkiye'de 2025 itibarıyla belirgin biçimde artan sosyal medya görünürlüğü, ülkedeki yüksek sosyal medya kullanım oranı ve markanın maskot odaklı iletişim diliyle birleştiğinde Duolingo Türkiye, dijital yerelleştirme açısından uygun bir örnek olay haline gelmektedir (Patterson vd., 2013; We Are Social ve Meltwater, 2025).

Bu çalışma, 19 Mart–31 Ekim 2025 tarihleri arasında @duolingoturkiye hesabında paylaşılan Instagram ve TikTok içeriklerini nitel bir bakışla incelemektedir. Çalışmanın amacı; yerel kültürel işaretler, mizah ve davranış çağrısının aynı içerikte nasıl bir araya geldiğini yönlendirilmiş içerik analiziyle ortaya koymaktır. Veri kapsamı Instagram'da 172, TikTok'ta ise 167 içerikten oluşmakta; iki platform arasında yapılan eşleşme analizinin ardından 184 benzersiz içerik belirlenmiştir. Çalışma başarıyı ölçmekten çok, bu başarıyı olanaklı kılan içerik tasarım mantığını betimlemeyi amaçlamaktadır.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Amacı

Araştırma, Duolingo Türkiye'nin yerelleştirme stratejisini sosyal medya içerikleri yoluyla incelemektedir. Çalışmanın temel amacı; markanın mizah, dil oyunları ve kültürel işaretler aracılığıyla dijital kimliğini Türkiye bağlamına nasıl uyarladığını ve bu uyarlamanın eyleme yönelten çağrılarla (CTA) nasıl ilişkili olduğunu açıklamaktır. Bu amaca yönelik olarak temaların dağılımı, tema birliktelikleri, yakınlık kurma mekanizmaları ve yönetsel çıkarımlar bir bütün halinde değerlendirilmiştir. İnceleme, @duolingoturkiye hesabının 19 Mart 2025–31

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Ekim 2025 tarihleri arasındaki Instagram ve TikTok içerikleriyle sınırlandırılmıştır (Araştırmacı arşivi, 2025).

Bu kapsamda çalışma şu araştırma sorularına yanıt aramaktadır:

AS1. Instagram ve TikTok verisi birlikte ele alındığında temaların (T1–T5) dağılımı ve baskın tema örüntüsü nasıldır?

AS2. Temalar hangi kombinasyonlarla birlikte görünmektedir (tema birliktelikleri) ve bu kombinasyonlar yerelleştirme stratejisinin çekirdeğine dair ne söylemektedir?

AS3. Öne çıkan temalar ve birliktelikler, markanın kullanıcıyla yakınlık kurma ve davranışa yöneltme (CTA) mantığını hangi iletişim mekanizmaları aracılığıyla açıklamaktadır?

AS4. Tema örüntülerinin işaret ettiği yönetsel çıkarımlar (uygulama ilkeleri) ve iletişim riskleri nelerdir?

2.2. Veri Kaynağı, Örneklem ve Kapsam

Örneklem, 19 Mart–31 Ekim 2025 tarihleri arasında kamuya açık biçimde paylaşılan Instagram içeriklerinden (n=172) ve aynı dönemde TikTok'ta paylaşılan içeriklerden (n=167) oluşmaktadır. Analiz birimi gönderidir. Her içerik; açıklama metni, görsel-işitsel unsurlar ve yayım bağlamı bir arada değerlendirilmiştir. İki platform arasında yapılan eşleşme analizi sonucunda 155 ortak, yalnızca Instagram'da 17 ve yalnızca TikTok'ta 12 içerik tespit edilmiş; toplam benzersiz içerik sayısı 184 olarak belirlenmiştir (Araştırmacı arşivi, 2025).

Analiz yalnızca markanın kamuya açık ana akış gönderileriyle sınırlandırılmış; hikayeler, kullanıcı profilleri, doğrudan mesajlar ve etkileşim metrikleri kapsam dışı bırakılmıştır.

2.3. Dahil Etme / Hariç Tutma Ölçütleri

Dahil etme ve hariç tutma ölçütleri, veri setinin sınırlarını netleştirmek ve çalışmanın tekrarlanabilirliğini güçlendirmek amacıyla belirlenmiştir.

Dahil edilenler: @duolingoturkiye hesabının herkese açık ana akış gönderileri.

Hariç tutulanlar: Hikayeler, kullanıcı profilleri, beğeni ve yorumlar; çünkü çalışma kullanıcı üretimli veriye değil, marka tarafından üretilen içeriklere odaklanmaktadır.

Analiz birimi: Gönderidir. Kaydırmalı/carousel paylaşımlar tek gönderi olarak kabul edilmiş, ilk kare ve açıklama metni önceliklendirilmiştir.

Zaman damgası: Tüm kayıtlar UTC+3 saat dilimine göre arşivlenmiştir.

Tekrarlar: Yinelenen veya çok küçük varyasyon içeren paylaşımlar tek bir gönderi olarak ele alınmıştır (Araştırmacı arşivi, 2025).

2.4. Sınırlılıklar

Çalışma, yalnızca @duolingoturkiye hesabının 19 Mart–31 Ekim 2025 tarihleri arasındaki kamuya açık Instagram ve TikTok paylaşımlarını kapsamaktadır. Farklı ülke hesapları, dönem dışı içerikler, hikayeler ve kullanıcı etkileşimleri kapsam dışındadır.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Araştırma yorumlayıcı nitel bir tasarıma dayandığı için beğeni, yorum ve paylaşım gibi performans metrikleri nicel olarak test edilmemiştir. Bulgular, nedensel etkiyi değil; içerik stratejisini ve tekrar eden örüntüleri betimlemektedir.

Sosyal ağ içerikleri zamanla değişebileceği veya silinebileceği için bulgular, veri toplama tarihinde erişilebilen ve araştırmacı tarafından arşivlenen içeriklere dayanmaktadır.

Çalışma yalnızca kamuya açık marka paylaşımlarını incelemiş; kullanıcıların kişisel verileri, doğrudan mesajları ve kapalı hesap içerikleri analiz edilmemiştir. Süreçte Franzke vd. (2020) ile British Psychological Society (2021) tarafından önerilen ilkeler dikkate alınmıştır.

Bulgular bağlama özgüdür ve farklı dönem, platform ya da pazarlara doğrudan genellenme iddiası taşımamaktadır.

Görsel-işitsel yorumlamada ortaya çıkabilecek öznellik riski, iki araştırmacının bağımsız kodlama yapması ve müzakere yoluyla uzlaşı sağlanmasıyla azaltılmıştır.

2.5. Araştırma Yaklaşımı

Araştırma, yorumlayıcı nitel yaklaşımla tasarlanmış ve önceden belirlenen T1–T5 tema eksenleri doğrultusunda yönlendirilmiş içerik analizi uygulanmıştır (Hsieh ve Shannon, 2005). Braun ve Clarke'ın (2006) tematik analiz adımları, kodlama sonrası yorumlama ve raporlama sürecinde yardımcı çerçeve olarak kullanılmıştır. Çalışma, Duolingo Türkiye'nin içeriklerinde yerelleşmeyi mümkün kılan anlam örüntülerini betimleyen nitel bir örnek olay incelemesi niteliğindedir (Creswell ve Poth, 2018; Yıldırım ve Şimşek, 2021).

2.6. Kod Şeması ve Analiz Adımları

Ön analiz aşamasında literatür ve Duolingo Türkiye içeriklerine yönelik ön değerlendirme bir arada kullanılarak çalışmaya özgü tema eksenleri geliştirilmiştir. Ön kategoriler pilot bir alt örneklem üzerinde test edilmiş; Kod Kitabı güncellenmiş ve verilen kararlar araştırmacı arşivine kaydedilmiştir (Araştırmacı arşivi, 2025). Tema eksenleri şu şekildedir:

T1 – Yerel semboller/ikonografi: Türkiye'ye özgü şehir, mekan, kültürel nesne ve dil/simge kullanımı.

T2 – Ritüel ve takvim: Ulusal/resmi günler, dini ritüeller, "Hayırlı Cumalar" gibi yerel selamlaşmalar ve mevsimsel döngüler.

T3 – Genel mizah ve meme: Gündelik şakalar, yerel dil oyunları, caps/meme referansları ve zararsız ihlal odaklı mizah kullanımı.

T4 – Spor ve pop-kültür gündemi: Maçlar, ünlüler, viral akımlar ve güncel olaylara gönderme yapan içerikler.

T5 – Öğrenme/oyunlaştırma odaklı eyleme çağrı (CTA): streak, XP, lig/leaderboard, "dersini yap" hatırlatmaları ve mini oyunlar yoluyla yapılan davranış çağrıları.

Kodlama, çoklu tema mantığıyla yürütülmüştür. Her gönderiye, içerikte açık biçimde gözlenen temalar atanmış; bir içerik 1–4 tema alabilmiştir.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Analiz gönderi düzeyinde yapılmıştır. Her gönderi için Post ID, tema kodları, gerekçe, URL ve içerik türü sistematik olarak kaydedilmiştir. Kodlama sonuçları temsili gönderiler aracılığıyla betimsel olarak raporlanmış; T1/T2, T3, T5 ve gerektiğinde T4 arasındaki ilişkiler glokal tasarım mantığını açıklamak amacıyla yorumlanmıştır (Wahid vd., 2023).

2.7. Güvenirlik ve Etik Çerçeve

Güvenirliği artırmak için iki araştırmacı bağımsız olarak kodlama yapmış, görüş ayrılıkları müzakereyle uzlaştırılmış ve kod kitabı/karar günlüğü aracılığıyla denetim izi tutulmuştur (Lincoln ve Guba, 1985; Nowell vd., 2017). Müzakere öncesi sayısal uyuşma oranı hesaplanmamış; nihai kodlar uzlaşıyla belirlenmiştir. Analiz kamuya açık marka içerikleriyle sınırlı tutulduğundan kullanıcı kişisel verileri işlenmemiş, internet araştırmaları etik ilkeleri dikkate alınmıştır (Franzke vd., 2020; British Psychological Society, 2021).

3. BULGULAR

3.1. Korpus ve Platformlar Arası Eşleşme

İnceleme döneminde Instagram'da n=172, TikTok'ta n=167 içerik arşivlenmiştir. Eşleşme analizinde iki platformda ortak 155 içerik, yalnızca Instagram'da 17 ve yalnızca TikTok'ta 12 içerik tespit edilmiştir. Toplam benzersiz içerik sayısı 184'tür. İçeriklerin temel mesajı büyük ölçüde korunurken, farklılık daha çok platforma özgü ileti taktiklerinde yoğunlaşmaktadır.

Çizelge 1. Korpus özeti (IG = 172, TT = 167)

Gösterge	Instagram	TikTok
Toplam paylaşım (n)	172	167
Format dağılımı	Video 158 (%91,9); Foto 14 (%8,1)	Video 154 (%92,2); Foto 13 (%7,8)
Platformlar arası eşleşme	Eşleşen 155; IG-only 17	Eşleşen 155; TT-only 12

Not. Foto kategorisi tekli foto ve çoklu foto paylaşımlarını birlikte kapsar.

3.2. Tema Görünürlüğü

Tema görünürlüğü N=184 benzersiz içerik üzerinden değerlendirilmiştir. Bulgulara göre mizah/meme teması (T3), %91,3 ile içerik dilinin temelini oluşturmaktadır. Yerel semboller/ikonografi (T1) %46,7 ile ikinci sırada yer almakta; ritüel/takvim (T2) ise %7,6 ile sınırlı kalmaktadır. Gündem/spor/pop-kültür (T4) %32,6, öğrenme/oyunlaştırma odaklı CTA (T5) ise %32,1 görünürlük sergilemektedir.

Çizelge 2. Tema görünürlüğü (N = 184)

Tema	n	%
T1 – Yerel semboller/ikonografi	86	46,7
T2 – Ritüel/takvim	14	7,6

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

T3 – Mizah/meme	168	91,3
T4 – Gündem/spor/pop-kültür	60	32,6
T5 – Öğrenme/oyunlaştırma odaklı eyleme çağrı (CTA)	59	32,1

Not. Kodlama çoklu tema mantığıyla yürütülmüştür; bir içerik birden fazla tema alabilir. Bu nedenle yüzdelerin toplamı %100'ü aşabilir.

3.3. Tema Yoğunluğu

Tema yoğunluğu, içeriklerin çoğunun tek tema yerine iki temalı bir kurguya dayandığını ortaya koymaktadır: tek temalı 31 içerik (%16,8), iki temalı 104 içerik (%56,5), üç temalı 48 içerik (%26,1) ve dört temalı 1 içerik (%0,5).

3.4. Tema Birliktelikleri, Çekirdek Örüntüler ve Tekrarlayan Dizilimler

En sık görülen tema birliktelikleri Çizelge 3'te sunulmuştur. En yaygın birliktelik T1∩T3'tür (n=72; %39,1). T3'ün T5 (n=54; %29,3) ve T4 (n=54; %29,3) ile yüksek sıklıkla birlikte görülmesi; mizahın, içerik kurgusunda farklı bileşenleri birbirine bağlayan bir taşıyıcı tema gibi işlediğine işaret etmektedir. T1/T2→T3→T5 dizilimini doğrudan yakalayan üçlü kombinasyon 17 içerikle sınırlı kalsa da, ikili birliktelikler bu mantığın kısmi formlarda sıkça tekrar ettiğini ortaya koymaktadır.

Çizelge 3. En sık tema birliktelikleri (N = 184)

Birliktelik	n	%
T1 ∩ T3	72	39,1
T3 ∩ T5	54	29,3
T3 ∩ T4	54	29,3
T1 ∩ T4	26	14,1
T1 ∩ T5	19	10,3
T1 ∩ T2	8	4,3
T2 ∩ T3	8	4,3
T4 ∩ T5	8	4,3

Not. Birliktelikler, iki temanın aynı içerikte birlikte kodlandığı paylaşım sayılarını göstermektedir.

3.5. Platforma Özgü İçerikler (IG-only / TT-only)

Platforma özgü içeriklerde tema kompozisyonu farklılaşmaktadır. IG-only içerikler (n=17), mizahın yanında yerel işaretleri (T1=10) ve CTA'yı (T5=8) daha sık taşırken; TT-only içerikler (n=12), mizah (T3=11) ve gündem/spor/pop-kültür temasını (T4=8) belirgin biçimde daha fazla içermektedir. Bu sonuç bir performans kıyaslaması değil, tema dağılımına ilişkin bir betimlemedir.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Çizelge 4. Platforma özgü içeriklerin tema profili

Alt grup	n	T1	T2	T3	T4	T5
IG-only	17	10	2	15	0	8
TT-only	12	2	0	11	8	2

Not. "IG-only" yalnızca Instagram'da bulunan; "TT-only" yalnızca TikTok'ta bulunan içerikleri ifade etmektedir.

3.6. Tema Profili Yorumu: Her Temanın İşlevsel Rolü

T1 (yerel semboller/ikonografi), korpusun yaklaşık yarısında görülmekte ve içerikte bir giriş çerçevesi işlevi görmektedir. Türk hamamı, simitçi tezgahı, İstanbul semtleri ve Atatürk görselleri gibi kültürel işaretler izleyicide hızlı bir tanıma duygusu üretmektedir. T2 (ritüel/takvim) görünürlük açısından daha sınırlı kalsa da "Hayırlı Cumalar", bayram ve ulusal gün içerikleriyle güçlü bir yakınlık kaynağı oluşturmaktadır.

T3 (mizah/meme), %91,3 görünürlükle stratejinin temel iletişim dili konumundadır. T3'ün T1/T2, T4 ve T5 ile birlikte çalışabilmesi, mizahın içerik kurgusunu bir arada tutan bağlayıcı bir öğe olduğunu ortaya koymaktadır. Bu bulgu, tanıdık fakat beklenmedik içeriklerin olumlu tepki üretme olasılığını açıklayan zararsız ihlal yaklaşımıyla da uyumludur (McGraw ve Warren, 2010).

T4 (gündem/spor/pop-kültür) orta düzeyde görünürlük sergilemekte ve çoğu zaman T3 ile birlikte anlam kazanmaktadır. T5 (öğrenme/oyunlaştırma odaklı CTA) ise streak, lig/leaderboard ve "dersini yap" hatırlatmaları aracılığıyla, davranış çağrısını mizahın içine yerleştirerek yumuşatan bir işlev görmektedir.

4. TEMSİLİ ÖRNEKLER VE BETİMSEL ÇÖZÜMLEME

Temsili gönderilere ait URL, ekran görüntüsü ve kodlama notları araştırmacı arşivinde saklanmaktadır.

4.1. Örnek 1 (Ritüel/Takvim + CTA)

Temalar: T2 + T3 + T5

Bu örnekte ritüel/takvim referansı, izleyicinin içeriğe giriş eşiğini düşüren bir bağlam işareti olarak kullanılmaktadır. Temsili gönderi (Post ID: DLrjUgGt7AI; Instagram, video), "Hayırlı Cumalar" selamlaşmasını kısa bir mizahi sahneyle birleştirmektedir. Bu çerçevede CTA, doğrudan bir komut olmaktan çok tanıdık bir şaka içinde normalleşen bir hatırlatma işlevi görmektedir.

4.2. Örnek 2 (Katılım Kurgusu + Mizah Eşliği)

Temalar: T3

Temsili gönderi (Post ID: DM2wIestKsj; Instagram, video), ekranın üstünden düşen Duolingo maskotlarını yakalama oyununa dayanmaktadır. İçerik doğrudan bir öğrenme çağrısı kurmak yerine mizahı ve oyun hissini öne çıkararak etkileşim eşiğini düşürmektedir.

4.3. Örnek 3 (Yerel Sembol + Mizah)

Temalar: T1 + T3

Temsili gönderi (Post ID: DM8OB_ONN9G; Instagram, video), Türk hamamında keselenen Duolingo maskotunu konu almaktadır. Hamam, Türkiye'ye özgü güçlü bir kültürel deneyim olarak hızlı bir tanıma duygusu üretmektedir. Mizah ise bu tanıdık bağlama eklenen beklenmedik dönüşle kurulmakta; T1 yakınlık, T3 ise etkileşim işlevi görmektedir.

4.4. Örnek 4 (Yerel Spor/Gündelik Pratik + Mizah)

Temalar: T1 + T3

Temsili gönderi (Post ID: DL2ZQxltLDh; Instagram, video), halısaha bağlamında penaltı kullanan Duo ile IShowSpeed/Ronaldo göndermesini bir araya getirmektedir. Halısaha, Türkiye'de yaygın bir gündelik pratik olarak yerel tanıma sağlarken; mizah, bu bağlamdaki beklenmedik karşılaştırmadan doğmaktadır.

4.5. Örnek 5 (CTA + Mizah + Yerel Ton)

Temalar: T1 + T5 + T3

Temsili gönderi (Post ID: DI-18LbNKcv; Instagram, video), İstanbul'un 500T hattına binen Duolingo maskotunun, dersini yapmayan takipçileri uyarması üzerine kurulmaktadır. 500T güçlü bir yerel sembol işlevi görürken; mizah, CTA'nın sert bir komut olarak algılanmasını azaltmakta ve yönlendirmeyi tanıdık bir hatırlatmaya dönüştürmektedir.

Bu örnekler; etkileşim ve yönlendirme üretiminin tek tek temalardan değil, temaların bir arada kurulmasından doğduğunu ortaya koymaktadır. Yerel bağlam ve ritüel işaretleri içeriğe giriş eşiğini düşürmekte; mizah, yakınlığı dikkat ve paylaşılabilirliğe dönüştürmekte; CTA ise bu çerçevede daha kabul edilebilir bir hâl almaktadır.

5. BULGULARDAN TÜREYEN UYGULAMA ÇIKARIMLARI

Bu bölüm, bulguların uygulama açısından nasıl okunabileceğine dair çıkarımları özetlemektedir. Çalışmada nedensel bir test yapılmadığı için çıkarımlar tasarım ilkeleri düzeyinde değerlendirilmiştir.

Bulgular, yerelleştirmenin yalnızca çeviriyle sınırlı olmadığına işaret etmektedir (Robertson, 1995; Roudometof, 2016). T1 ve T2 bileşenleri tanıdıklık üreterek, mesajın bir reklam gibi algılanma riskini azaltmakta ve izleyiciyle ortak bir dünya hissi kurulmasına katkı sağlamaktadır.

Mizah (T3); yerel işaretleri, gündem referanslarını ve CTA'yı tek bir marka sesi içinde birleştiren merkezi öğedir. Bu yönüyle mizah, içerikte yalnızca eğlence katmanı değil, temalar arası bağlantıyı sağlayan işleyiştir.

CTA'nın kabul edilebilirliği mizah ve bağlamla birlikte güçlenmektedir. CTA tek başına daha sert bir yönlendirme riski taşırken; yerel ton ve mizahla birleştiğinde oyunlaştırılmış bir hatırlatma ya da topluluk daveti gibi işlemektedir.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

T4, ana stratejiden çok hızlandırıcı bir bileşen olarak ortaya çıkmaktadır. Güncel akımlar görünürlüğü artırabilmekte; ancak marka sesiyle uyum çoğunlukla mizah aracılığıyla sağlanmaktadır.

Platform farkı ise mesajın özünde değil, sunum biçiminde belirginleşmektedir. Instagram'da metin-görsel kompozisyon öne çıkarken; TikTok'ta overlay, seslendirme, ritim ve kurgu daha belirleyici bir rol oynamaktadır.

6. TARTIŞMA

Bu çalışma, yerelleştirmenin sosyal medya içeriğinde nasıl işlediğini Duolingo Türkiye örneği üzerinden tartışmaktadır. Bulgular, dört araştırma sorusu doğrultusunda değerlendirilmiştir.

İlk araştırma sorusu (AS1) açısından bakıldığında, mizahın (T3, %91,3) içerik omurgasını oluşturduğu; yerel semboller/ikonografinin (T1, %46,7) ise ikincil ancak belirleyici bir çerçeveleme işlevi taşıdığı görülmektedir. T2 daha sınırlı görünse de güçlü bir yakınlık kaynağı olmayı sürdürmekte; T4 ve T5 ise orta düzeyde görünürlük sergilemektedir. Bu dağılım, Duolingo Türkiye'nin mizah merkezli, ancak yerel işaretlerle çerçevelenmiş bir içerik dili kurduğuna işaret etmektedir.

İkinci araştırma sorusu (AS2) açısından en güçlü birliktelik T1∩T3'tür; bunu T3∩T5 ve T3∩T4 izlemektedir. Bu tablo, yerelleştirmenin tekil bir tema yerine yerel bağlam, mizah ve çağrı bileşenlerinin bir arada kurulmasına dayandığını ortaya koymaktadır.

Üçüncü araştırma sorusunda (AS3) iki mekanizma öne çıkmaktadır: T1 ve T2 kültürel tanıdıklık yaratarak içeriğe giriş eşiğini düşürmekte; T3'ün T5 ile birlikte çalışması ise CTA'yı sert bir komuttan oyunlaştırılmış bir davet biçimine dönüştürmektedir. Bu yapı, zararsız ihlal yaklaşımıyla uyumludur (McGraw ve Warren, 2010).

Dördüncü araştırma sorusu (AS4) açısından, yerelleştirme kültürel bağlama derin biçimde entegre edildiğinde mesajın benimsenme olasılığı artmaktadır. Buna karşılık aşırı gündem bağımlılığı marka sesini tutarsızlaştırabilir; sınırı aşan mizah ise zararlı bir ihlale dönüşebilir.

Mizahın taşıyıcı rolü; reklam mizahı literatüründe vurgulanan dikkat çekme ve olumlu duygulanım yaratma potansiyeliyle örtüşmektedir (Eisend, 2009). Ancak mizahın etkisi, kültürel bağlama uygun biçimde kurulduğunda artmaktadır (Hatzithomas vd., 2011). Bu çalışmada T1 ve T2 unsurlarının mizah için güvenli bir bağlam sağladığı dikkat çekmektedir.

T5, Duolingo'nun ürün mantığıyla doğrudan ilişkilidir. Streak, XP ve lig/leaderboard gibi oyunlaştırma unsurları, kullanıcı geri dönüşünü destekleyebilmektedir (Sailer ve Homner, 2020; Duolingo, 2023). Bulgulara göre T5, T3 ile birlikte kullanıldığında doğrudan komut olmaktan çıkıp mizah ve topluluk etkileşimi formuna taşınmaktadır.

T4 ise dönemsel ve taktiksel bir bileşen olarak işlemektedir. T3∩T4 birlikteliği, güncel referansların marka sesine çoğu zaman mizah aracılığıyla bağlandığını ortaya koymaktadır.

7. SONUÇ VE KATKI

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Bu bildiri, Duolingo Türkiye'nin 19 Mart–31 Ekim 2025 tarihleri arasındaki sosyal medya içeriklerinde yerelleştirmenin nasıl kurulduğunu ortaya koymaktadır. Temel bulgu, yerelleştirmenin dilsel çevirinin ötesine geçtiği; yerel sembol/ritüel, mizah ve oyunlaştırılmış CTA aracılığıyla anlamın yeniden üretildiği yönündedir. AS1 açısından T3 baskın tema, T1 ise belirleyici çerçeveleme unsuru olarak öne çıkmaktadır. AS2 açısından en güçlü birliktelikler T1∩T3 ve T3∩T5'tir. AS3'te yerel bağlamın giriş eşiğini düşürdüğü, mizahın ise CTA'yı bir davet biçimine dönüştürdüğü görülmüştür. AS4 açısından kültürel derinlik, mizah-bağlam dengesi ve gündem bağımlılığı temel uygulama ve risk başlıkları olarak belirlenmiştir.

Çalışma; glokalleşme, mizah ve oyunlaştırma literatürlerine Türkiye bağlamından somut içerik verisi sunmaktadır. Ayrıca platforma özgü içeriklerin tema kompozisyonu açısından farklılaşabileceğini de ortaya koymaktadır. Gelecek araştırmalarda tema kombinasyonları ile etkileşim metrikleri nicel olarak sınanabilir, farklı ülkelerin Duolingo hesapları karşılaştırılabilir ve kültürel boyutların içerik tercihleri üzerindeki etkisi deneysel tasarımlarla incelenebilir.

KAYNAKÇA

Appel, G., Grewal, L., Hadi, R. ve Stephen, A.T., *The future of social media in marketing*, Journal of the Academy of Marketing Science, 48(1), 79-95, 2020.

Araştırmacı arşivi, *Duolingo Türkiye Instagram ve TikTok içerikleri (19 Mart-31 Ekim 2025) kodlama notları ve ekran görüntüleri* [Yayımlanmamış veri seti], 2025.

Arslan, K., *Global pazarlama glokal pazarlama ikilemi çerçevesinde glokal pazarlama anlayışının geleceği*, Akdeniz İİBF Dergisi, (33), 63-78, 2016. https://dergipark.org.tr/tr/pub/auiibfd/issue/32338/359337

Braun, V. ve Clarke, V., *Using thematic analysis in psychology*, Qualitative Research in Psychology, 3(2), 77-101, 2006.

British Psychological Society, *Ethics guidelines for internet-mediated research*, 2021. https://www.bps.org.uk/guideline/ethics-guidelines-internet-mediated-research (Erişim tarihi: 23.01.2026)

Creswell, J.W. ve Poth, C.N., *Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches* (4. baskı), SAGE, 2018.

Duolingo, *What is a streak?*, Duolingo Help Center, t.y. https://www.duolingo.com/help/what-is-a-streak (Erişim tarihi: 23.01.2026)

Duolingo, *How do Duolingo Leaderboards work?*, Duolingo Blog, 3 Mayıs 2023. https://blog.duolingo.com/duolingo-leagues-leaderboards/ (Erişim tarihi: 23.01.2026)

Duolingo, Inc., *Duolingo hits 100M MAUs, reports 59% DAU growth and 41% revenue growth in second quarter 2024*, Duolingo Investor Relations, 7 Ağustos 2024. https://investors.duolingo.com/news-releases/news-release-details/duolingo-hits-100m-maus-reports-59-dau-growth-and-41-revenue (Erişim tarihi: 23.01.2026)

Eisend, M., *A meta-analysis of humor in advertising*, Journal of the Academy of Marketing Science, 37(2), 191-203, 2009.

Franzke, A.S., Bechmann, A., Zimmer, M., Ess, C.M. ve AoIR Ethics Working Committee, *Internet Research: Ethical Guidelines 3.0*, Association of Internet Researchers, 2020. https://aoir.org/reports/ethics3.pdf

Hatzithomas, L., Zotos, Y. ve Boutsouki, C., *Humor and cultural values in print advertising: A cross-cultural study*, International Marketing Review, 28(1), 57-80, 2011.

Hsieh, H.-F. ve Shannon, S.E., *Three approaches to qualitative content analysis*, Qualitative Health Research, 15(9), 1277-1288, 2005.

Kırık, A.M. ve Saltık, R., *Sosyal medyanın dijital mizahı: İnternet meme/caps*, Atatürk İletişim Dergisi, (12), 99-118, 2017. https://dergipark.org.tr/tr/pub/atauniiletisim/article/374552

Lincoln, Y.S. ve Guba, E.G., *Naturalistic inquiry*, SAGE, 1985.

McGraw, A.P. ve Warren, C., *Benign violations: Making immoral behavior funny*, Psychological Science, 21(8), 1141-1149, 2010.

Nowell, L.S., Norris, J.M., White, D.E. ve Moules, N.J., *Thematic analysis: Striving to meet the trustworthiness criteria*, International Journal of Qualitative Methods, 16, 1-13, 2017.

Patterson, A., Khogeer, Y. ve Hodgson, J., *How to create an influential anthropomorphic mascot: Literary musings on marketing, make-believe, and meerkats*, Journal of Marketing Management, 29(1-2), 69-85, 2013.

Robertson, R., *Glocalization: Time-space and homogeneity-heterogeneity*, Global Modernities, M. Featherstone, S. Lash ve R. Robertson (Ed.), 25-44, SAGE, 1995.

Roudometof, V., *Glocalization: A critical introduction*, Routledge, 2016.

Sailer, M. ve Homner, L., *The gamification of learning: A meta-analysis*, Educational Psychology Review, 32(1), 77-112, 2020.

Suls, J.M., *A two-stage model for the appreciation of jokes and cartoons: An information-processing analysis*, The psychology of humor: Theoretical perspectives and empirical issues, J.H. Goldstein ve P.E. McGhee (Ed.), 81-100, Academic Press, 1972.

Wahid, R., Karjaluoto, H., Taiminen, K. ve Asiati, D.I., *Becoming TikTok famous: Strategies for global brands to engage consumers in an emerging market*, Journal of International Marketing, 31(1), 106-123, 2023.

We Are Social ve Meltwater, *Digital 2025: Turkey*, 2025. https://datareportal.com/reports/digital-2025-turkey (Erişim tarihi: 15.03.2026)

Yıldırım, A. ve Şimşek, H., *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri* (12. baskı), Seçkin Yayıncılık, 2021.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

18-65 YAŞ ARASINDAKİ BİREYLERDE İŞTEN AYRILMA NİYETİNİN ÖRGÜTSEL BAĞLILIK, ÖRGÜTSEL SİNİZM VE MESLEKİ STRES ARASINDAKİ İLİŞKİ

Yüksek Lisans Öğrencisi, Fatmagül Arı

Yıldız Teknik Üniversitesi, fatmagul.ari@std.yildiz.edu.tr -0009-0006-3478-6779

Doç. Dr. Öğretim Üyesi Hacer YILDIRIM KURTULUŞ

Yıldız Teknik Üniversitesi, haceryil@yildiz.edu.tr -0000-0002-0880-1318

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, 18–65 yaş aralığındaki çalışan bireylerde işten ayrılma niyeti ile örgütsel bağlılık, örgütsel sinizm ve algılanan mesleki stres arasındaki ilişkileri incelemektir. Ayrıca bu ilişkilerin demografik özelliklere göre değişip değişmediği de değerlendirilmiştir. Çalışma, ilişkisel tarama modeli ile yürütülmüştür. Araştırmanın evrenini Türkiye'de kamu ve özel sektörde çalışan bireyler oluşturmaktadır. Veriler çevrimiçi anketler aracılığıyla toplanmıştır. Veri toplama sürecinde İşten Ayrılma Niyeti, Örgütsel Bağlılık, Örgütsel Sinizm, Algılanan Mesleki Stres ölçekleri kullanılmıştır.

Elde edilen bulgular, örgütsel bağlılık ile işten ayrılma niyeti arasında negatif ve anlamlı bir ilişki olduğunu göstermektedir. Buna karşılık, örgütsel sinizm ve mesleki stres ile işten ayrılma niyeti arasında pozitif ve anlamlı ilişkiler bulunmuştur. Örgütsel sinizmin güçlü etkisi, çalışanların örgüte yönelik olumsuz algılarının ayrılma niyetini artırdığını ortaya koymaktadır. Ayrıca örgütsel bağlılığın sinizm ve stres ile negatif ilişkili olması, bağlılığın koruyucu bir rol üstlenebileceğini düşündürmektedir.

Demografik değişkenlere göre yapılan analizlerde, cinsiyet, medeni durum, eğitim düzeyi, kıdem gibi faktörlerin tüm değişkenler üzerinde anlamlı farklılıklar yarattığı görülmüştür. Orta kıdeme sahip çalışanlarda işten ayrılma niyeti, sinizm ve stres düzeyleri daha yüksekken, uzun kıdeme sahip çalışanlarda bu düzeylerin daha düşük olduğu belirlenmiştir. Bu durum, deneyim ve örgütsel uyumun etkisini göstermektedir. Bu doğrultuda, örgütlerin çalışan bağlılığını artırmaya ve olumsuz deneyimleri azaltmaya yönelik stratejiler geliştirmesi önemlidir.

Anahtar Kelimeler : İşten ayrılma niyeti; Örgütsel bağlılık; Örgütsel sinizm; Mesleki stres

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

SAĞLIK YÖNETİMİ AÇISINDAN RUH SAĞLIĞI OKUR YAZARLIĞI

Zeynep ÖYLEK

Dicle Üniversitesi, zynpylk12@gmail.com ORCID- ID 0009-0001-8960-1683

ÖZET

Ruh Sağlığı Okuryazarlığı (RSO), ruhsal bozuklukların bilinmesine, anlaşılmasına, yönetilmesine ve önlenmesine katkı sağlayan, bilgi ve inanç düzeyini ifade eden bir kavramdır. Ruhsal hastalığa sahip bireyin etiketlenmeden ve toplum içinde ayrıma uğramadan var olabilmeleri için, o toplumun ruhsal hastalıklara yönelik sağlık bilgisinin arttırılması ve damgalamaların azaltılmasına yönelik politikaların geliştirilmesi önem kazanmaktadır. Toplumdaki bilimsel temellere dayandırılamayan hatalı varsayımların sağlıklı olanlarla değiştirilmesi, mantıklı ve sağlıklı tutumların geliştirilebilmesi için iki temel adım öne çıkmaktadır. Bunlardan birincisi toplumun ruhsal hastalıklara ilişkin yanlış inanışlar ve bilgi eksikliğinin tespit edilerek bireylerin ruhsal hastalıklara dair farkındalığın arttırılıp bilimsel ve doğru bilgilerin yaygınlaştırılarak toplumun bilgi düzeyinin arttırılması, ikincisi ise ruhsal hastalıklara karşı geliştirilen olumsuz tutumların kaynağını anlamak, kültürel inanışlar, dinî yaklaşımlar, eğitim seviyesi ve kişisel deneyimler gibi unsurları analiz ederek toplumun tutumlarını etkileyen faktörlerin belirlenmesidir.

Günümüzde gelişen yüksek teknoloji ile sağlık bilgilerine erişim yolu da dijitalleşmiş ve bu da bilgi kirliliğini beraberinde getirmiştir. Sağlık yönetimi perspektifinden RSO, bireylerin doğru bilgiye ulaşma ve çevirimiçi ulaşılabilirlik çağında kendi sağlık süreçlerini bilinçli bir şekilde yönetebilme kapasitesi sunar. Düşük RSO tedaviye karşı direnç ve yanlış ilaç kullanımına yol açarak sağlık çıktılarının kalitesini düşürmektedir. Bu bağlamda RSO sadece bireysel bir bilgi düzeyi değil, sağlık sisteminin etkin kullanımını arttırma, maliyetlerini minimalize etme ve sürdürülebilir hizmet sunumunu sağlayan stratejik bir yönetim aracıdır.

Bu çalışmanın amacı; artan kentleşme ve dijitalleşme sürecinde Ruh Sağlığı Okuryazarlığı'nın (RSO) sağlık çıktıları üzerindeki etkisini incelemek ve RSO'yu sağlık yönetimi açısından stratejik bir çözüm aracı olarak konumlandırarak teorik bir çerçeve sunmaktır.

Anahtar Kelimeler: Ruhsal Hastalıklar, Ruh Sağlığı Okuryazarlığı, Sağlık Yönetimi

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

KARANLIK ÜÇLÜ KİŞİLİK ÖZELLİKLERİ VE LİDERLİĞİN HASTANE ÇALIŞAN DAVRANIŞLARINA ETKİSİ ÜZERİNE BİR DERLEME

Yüksek Lisans Öğrencisi Elif YILMAZ
Karabük Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü
elif.mehmet1837@gmail.com- 0009-0009-4927-9691

ÖZET

Bu çalışmada, karanlık üçlü kişilik özellikleri (narsisizm, makyavelizm ve psikopati) ile liderlik tarzlarının hastane çalışanlarının davranışları üzerindeki etkisini incelemeyi amaçlamaktadır. Sağlık kurumlarında insan kaynakları yönetimi, çalışan davranışlarının hizmet kalitesi ve hasta güvenliği üzerindeki belirleyici rolü nedeniyle stratejik bir öneme sahiptir. Bu bağlamda, yöneticilerin sahip olduğu kişilik özellikleri ve sergiledikleri liderlik yaklaşımlarının çalışan tutum ve davranışlarına yansımaları ele alınmaktadır.
Çalışmanın kapsamında, karanlık üçlü özelliklere sahip liderlerin çalışanlar üzerindeki etkileri; iş doyumu, örgütsel bağlılık, tükenmişlik ve işten ayrılma niyeti gibi değişkenler çerçevesinde değerlendirilmiştir. Araştırma, literatür taramasına dayalı olarak kavramsal bir çerçeve sunmakta ve sağlık sektörüne özgü dinamikler doğrultusunda yorumlar içermektedir.
Literatür bulguları, karanlık üçlü özelliklerin baskın olduğu liderlik yaklaşımlarının çalışan motivasyonu ve kurumsal bağlılık üzerinde çoğunlukla olumsuz etkiler yarattığını göstermektedir. Bu doğrultuda, insan kaynakları uygulamalarında lider seçimi ve geliştirilmesi süreçlerinde kişilik özelliklerinin dikkate alınmasının önemi ortaya konulmaktadır. Ayrıca, örgütsel verimlilik ve sürdürülebilir hizmet kalitesinin sağlanabilmesi için liderlik yaklaşımlarının etik temeller çerçevesinde yapılandırılması gerektiği değerlendirilmektedir. Ayrıca çalışmada, farklı liderlik tarzları (dönüşümcü, etik, demokratik ve etkileşimci liderlik gibi) çerçevesinde değerlendirmeler yapılmış ve bu liderlik yaklaşımlarının çalışan davranışları üzerindeki etkileri karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır. Bulgular, hastane ortamında liderlik anlayışının çalışan tutumları ve hizmet kalitesi üzerinde belirleyici olduğunu göstermektedir. Bu doğrultuda yönetsel öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Karanlık Üçlü, Liderlik, İnsan Kaynakları Yönetimi, Sağlık Kurumları, Çalışan Davranışları

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

GİRİŞ

Sağlık hizmetleri, toplumlar ve devletler açısından son derece önemli bir ihtiyaçtır. Sağlık personeli, bu hizmetlerin sağlanmasında etkin rol oynamaları, sunulan hizmetlerin kapsamını belirleyebilmeleri ve uzmanlıkları sayesinde sağlık hizmetleri ile sıkı bir bağ kurmuşlardır (Filiz, M. 2022, s.3).

Liderlik, insanları belirli hedeflere ulaşmaları için yönlendirme yeteneğini ifade eder. Liderler, organizasyonları zafere ulaştıran ilginç ve etkileyici figürler olarak algılanır. Bu açıdan bakıldığında, lider olmak, birçok kişi tarafından başkalarının sahip olmadığı üstün niteliklere ve erdemlere sahip olmak olarak da görülebilir. Başarılı liderlerin karakter özellikleri ve diğerlerinden ayıran belirgin özellikleri incelenmiştir. Öte yandan, bazı liderler, beklenmedik bir şekilde, çalışanların yaşamlarını ve yaptıkları işleri dayanılması güç bir hale getirebilmektedir. Birçok kişi profesyonel yaşamında bu tür liderlerle birlikte çalışmak ve onlara katlanmak zorunda kalmıştır. Zamanla, olumsuz lider davranışları, çalışan yönetimi, psikoloji gibi farklı alanlardan araştırmacıların dikkatini çekmiş ve liderliğin karanlık yönlerini oluşturan unsurları ortaya çıkarmak için çalışmalar yapılmıştır (Başar ve ark.2016, s.66).

Kişilik, bir bireye ait duyguların, düşüncelerin ve davranışların bir araya gelip düzenlenmesidir. Bu tanıma göre, kişilik düzenli bir yapı oluşturmaktadır. Bu yapı, elemanları sürekli etkileşim halinde bulunan, birbirlerini etkileyen ve tamamlayan bir özellik taşımaktadır (Sarıtaş, Ö. G. M.1997, s.529).

Karanlık Üçlü kavramı, Paulhus ve Williams tarafından 2002 yılında tanıtılmıştır. Bu çalışmada, uyumsuzluk ve sorumsuzluk boyutlarıyla benzerlik gösteren subklinik narsisizm, Makyavelizm ve subklinik psikopati, kişiliğin karanlık yönünü temsil eden üç ana unsur olarak değerlendirilmiştir (Özsoy, E., & Ardıç, K. 2017, s.393).

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

1.KARANLIK ÜÇLÜ: NARSİSİZM, MAKYAVELİZM VE PSİKOPATİ

Karanlık Üçlü terimi, Narsisizm, Makyavelizm ve Psikopati adındaki üç kötü niyetli kişilik özelliğini ifade eder (Saltoğlu, S., & Irak, D. U. 2020, s.43).

Bu üç yapının benzer özellikleri göz önüne alındığında, ilişkilerin hedefe yönelik ve yüzeysel olduğu, çıkar ve fayda üzerine kurulu olduğu, bencillik ve uyumsuzluk barındırdığı, aynı zamanda manipülasyon unsurları taşıdığı belirtilmektedir (Dursun, A. 2023, s.45).

1.1.Narsisizm

Bu üç kişilik özelliğinden ilki, yani eşik altı narsisizm, empati eksikliği, diğer kişilerin gereksinimlerine karşı kayıtsızlık ve kendini üstün görme gibi niteliklerle tanımlandığı için, narsisistik bireyler diğer insanlarla samimi ve yakın ilişkiler kurmak yerine onların ilgisini ve hayranlığını kazanmayı öne çıkarırlar. Narsisizm terimi, kendi muazzamlığına ve çekiciliğine aşırı derecede kapılan mitolojik karakter Narcissus'tan kaynaklanmaktadır ve bu kişilik özelliği tanımlanırken bu mitolojik karakterin özellikleri referans alınmıştır (Saltoğlu, S., & Irak, D. U. 2020, s.43-44).

Özetle narsisizm, bireyin eksik olan bazı temel özelliklerinin karşılanamayan psikolojik gereksinimlerin gizlenmesi amacıyla oluşturduğu aşırı geliştirilmiş benlik durumunu ifade eder. Bu nedenle narsist bireyler kendilerini aşırı şekilde beğenen, başkalarını hor gören, başkalarını denetlemeye çalışan ve güç ile ilgiye aşırı derecede ihtiyaç duyan kişiler olarak görünmektedir (Özsoy, E., & Ardıç, K. 2017, s.394).

1.2.Makyavelizm

Kavram, 1990'lara kadar pek fazla ilgi görmemiştir, ancak sonrasında derinlemesine bir incelemeye tabi tutulmuştur. Makyavelizmi tanımlayan en basit ifade "amaçlara ulaşmak için her yol serbesttir" anlayışıdır (Özsoy, E., & Ardıç, K. 2017, s.395).

Alanyazındaki tüm bulgular, Narsisizm ve Psikopatinin çok yönlü yapısını ve bu yönlerin Karanlık Üçlü ile ilgili araştırmalardaki önemini ortaya koymasına rağmen, Makyavelizm ile ilgili araştırmalar oldukça sınırlıdır. Temelde, Makyavelizm kavramı Christieve Geis tarafından üç temel boyutla tanımlanmış; bu boyutlar "Manipülatif Taktikler", "İnsan Doğasına Alaycı Bakış" ve "Geleneksel Ahlaki Değerleri İhmal Etme" olarak belirlenmiştir. Sonuç olarak, tüm bu çalışmalar, Makyavelizmin faktör yapısının belirsizliğini gidermek için daha fazla araştırma yapılmasının gerekliliğini vurgulamaktadır (Saltoğlu, S., & Irak, D. U. 2020, s.45).

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

1.3.Psikopati

Anti-sosyal kişilik bozukluğuna işaret eden psikopatinin karanlık üçlüsünün bir parçası olarak, bir kişilik özelliği olarak literatürde incelenmesi, Hare (1985) tarafından mevcut patolojik psikopati ölçeğinin subklinik psikopatiye uyarlanmasıyla başlamıştır. Suçluluk hissetmeme ve vicdan eksikliği gibi ayırt edici duygusal bozukluklara sahip olan psikopatlar, dürtülerine dayalı hareket etmeye yatkın, sorumsuz, heyecan peşinde koşan ve manipülatif davranışlar sergileyen anti-sosyal bireylerdir (Yılmaz ve ark.2021, s.601).

Psikopatlar, uzun vadede elde edecekleri kazançları tehlikeye atarak, kısa vadede ödül almak için kolayca yalan söyleyebilirler. Bu özellikleri sayesinde psikopatik kişilik özelliklerine sahip olan kişilerin diğer bireylerle iletişim kurmada ve topluma uyum sağlamada zorluk yaşadığı ifade edilebilir

(Özdemir, N., & Sunaoğlu, Ş. K. 2023, s.381).

2.LİDERLİK

Liderlik, belirli hedefler doğrultusunda bir araya gelen bireyleri bu hedeflere yönlendirme ve harekete geçirme becerisi olarak tanımlanmaktadır (Özdemir, Çakır & Küçükali, 2019, s. 2895). Bir başka tanıma göre liderlik, ortak amaçlara ulaşmak için bireylerin davranışlarını yönlendirme sürecidir (Filiz, 2020, s. 278).

Bu yönüyle liderlik, yalnızca yönetsel bir görev değil, aynı zamanda etkileme ve yön verme sürecidir.

Liderler, örgütleri hedeflerine ulaştıran ve çalışanları etkileyerek harekete geçiren önemli aktörler olarak görülmektedir. Bu nedenle liderlik, yüksek düzeyde beceri ve etkileme gücü gerektiren bir özellik olarak değerlendirilmektedir (Başar ve ark., 2016, s. 66).

Sağlık kurumlarında liderlik, hizmetin doğrudan insan yaşamını etkilemesi ve insan kaynağı yoğun bir yapıya sahip olması nedeniyle ayrı bir önem taşımaktadır. Sağlık sektöründe yaşanan hızlı değişimler, teknolojik gelişmeler, artan rekabet ve hizmet kalitesine yönelik beklentiler, yöneticilerin güçlü liderlik özellikleri göstermesini zorunlu kılmaktadır. Etkili liderlik davranışları, çalışan performansı, iş doyumu ve hizmet kalitesi üzerinde doğrudan olumlu etki oluşturmaktadır (Özdemir, Çakır & Küçükali, 2019, s. 2895).

Benzer şekilde, sağlık yöneticilerinin değişime uyum sağlayan ve çalışan motivasyonunu artıran tutumları, hasta ve çalışan memnuniyetine katkı sağlamaktadır (Taşer, Semiz & Kanbay, 2022, s. 34).

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

1.1.Liderlik Türleri

Dönüşümcü liderlik, çalışanların değerlerini, motivasyonlarını ve bakış açılarını geliştirerek örgütsel değişimi destekleyen liderlik tarzıdır. Bu liderler, çalışanların potansiyellerini en üst düzeye çıkarmalarını sağlayarak yüksek performans ve örgütsel bağlılık oluşturmayı amaçlar (Filiz, 2020, s. 279).

Demokratik liderlik, karar alma süreçlerine çalışanların katılımını önemseyen bir yaklaşımdır. Çalışan görüşlerinin dikkate alınması, örgüt içinde güven ve iletişimi güçlendirmektedir (Özata, 2025, s. 26).

Etkileşimci liderlik, ödül-ceza mekanizması üzerinden çalışan davranışlarını yönlendiren ve mevcut düzenin sürdürülmesine odaklanan bir liderlik türüdür. Bu yaklaşımda temel amaç, örgütsel hedeflere ulaşmak ve performansı ödüller aracılığıyla desteklemektir (Filiz, 2020, s. 279).

Etik liderlik, karar alma ve ilişkilerde etik ilkelere bağlı kalmayı esas alan bir liderlik yaklaşımıdır. Sağlık sektöründe bu yaklaşım; hasta güvenliği, gizlilik, ayrımcılıktan kaçınma ve zarar vermeme ilkeleri çerçevesinde büyük önem taşımaktadır (Gürkan & Akay, 2021, s. 4).

Otokratik liderlik, kararların tek bir otorite tarafından alındığı ve çalışan katılımının sınırlı olduğu bir liderlik tarzıdır. Kısa vadede kontrol sağlayabilse de uzun vadede çalışan motivasyonu ve kurumsal bağlılık üzerinde olumsuz etkiler oluşturabilmektedir (Alp & Sevim, 2024, s. 186).

Paternalist liderlik, çalışanları koruyan, destekleyen ve aynı zamanda yönlendiren bir yapı sunar. Bu yaklaşımda lider hem çalışanların iş performansını hem de bireysel ihtiyaçlarını dikkate alarak güven temelli bir ilişki kurar (Alp & Sevim, 2024, s. 186).

3.KARANLIK ÜÇLÜ VE LİDERLİK İLİŞKİSİ

Karanlık üçlü ile bağlantılı liderlik, genel olarak topluluk içinde bireylerin motivasyonunu azaltan, liderlerin yansıttığı olumsuz kişilik özellikleri ile bu özelliklerin neden olduğu olumsuz davranışlar olarak tanımlanmaktadır. Karanlık liderler, takipçilerini etkilemek amacıyla zarar veren yöntemler uygulayan, yıkıcı hem sözlü hem de sözsüz olarak saldırgan ve düşmanca tutum sergileyen bireyler olarak nitelendirilmektedir. Yüksek kibir sahibi liderler genellikle kendilerini fazla yüceltme eğilimindedirler ve aynı zamanda bilgi, yetenek ve becerileri konusunda aşırı bir özgüven taşımaktadırlar. Bu durum, onların gerçekçi değerlendirmelerden uzaklaşarak kendilerini daha olumlu bir ışık altında görmelerine sebep olmaktadır. Böylece, çalışanlar üzerinde baskın bir üstünlük kurma anlayışı geliştirmekte ve yıkıcı, zararlı davranışlar sergilemektedirler. Karanlık liderlik kavramı altında birçok farklı liderlik tarzı ve davranış şekli ele alınsa da bu davranışların sıklıkla bireyler ve organizasyonlar üzerinde yıkıcı ve olumsuz etkiler yarattığına vurgu yapılmaktadır. Bu tür organizasyonlar genellikle olumsuz

olarak tanımlanmaktadır. Negatif organizasyonlar, güven eksikliği, çalışanlar arasında zayıf ilişkiler, bencillik, ayrımcılık, şüphecilik, zorbalık ve güvenlik sorunları gibi durumlarla, aynı zamanda çalışanların psikolojik ve fiziksel kaynakları üzerinde aşırı baskı kurma gibi özelliklerle nitelenmektedir (Uslu, 2021, s.904).

Bu bağlamsa karanlık üçlü ve liderlik özellikleri literatür araştırması yapıldığında karşımıza narsist, makyavelist ve psikopatik liderlerin çalışanlar üzerinde olumsuz etkiler yaratmaktadır. Narsist liderlikte empati eksikliği belirgin olup, liderler çoğu zaman çalışanların ihtiyaçlarını göz ardı ederek kendi hedefleri doğrultusunda hareket etmektedir. Özellikle sağlık kurumlarında empati, ekip uyumu ve hasta bakım kalitesi açısından kritik bir unsurken, bu eksiklik çalışanlarla sağlıklı iletişim kurulmasını zorlaştırmaktadır. Bu durum, çalışanların araçsallaştırılmasına ve liderin amaçlarına ulaşmak için manipülatif davranışlar sergilemesine zemin hazırlayabilmektedir. Dolayısıyla hastane ortamında narsist liderlik, empati yoksunluğu ve manipülasyona açıklık açısından önemli bir örgütsel risk oluşturmaktadır (Yıldırım, Öztürk ve Sönmezer, yıl, s. 37).

Makyavelist özellikler taşıyan bireylerin bu eğilimlerini yönetsel kararlara yansıtması, liderin çıkar odaklı ve stratejik bir yönetim anlayışı benimsediğini göstermektedir. Bu tür liderler için temel amaç, elde edilen başarıyı sürdürmek olup, bu doğrultuda etik sınırları ikinci planda bırakabilmektedirler. Bu bağlamda, çalışanları birer araç olarak görme eğilimi belirgin olup, onların bilgi ve yeteneklerinden kendi hedefleri doğrultusunda yararlanma ön plandadır. Makyavelist liderlerin, çalışanlara yönelik örtük baskı kurma, yönlendirme ve manipülasyon gibi davranışlara başvurma eğiliminde oldukları ifade edilmektedir. Özellikle istismarcı denetim kapsamında değerlendirilebilecek düşmanca tutumlar sergileyebildikleri ve çalışanları kontrol altında tutmaya çalıştıkları görülmektedir. Ayrıca bu liderler, astlarını potansiyel bir tehdit olarak algılayabildikleri için güç ve otoriteyi korumaya yönelik stratejik ve çıkarcı davranışlar geliştirmekte; bilgi akışını kontrol etme, çalışanları yönlendirme ve kendi amaçlarına hizmet edecek şekilde manipüle etme eğilimi göstermektedirler (Cankurt, C., & Bayar, Y. 2024, s.169).

Psikopati kavramı literatürde genellikle Birincil (Primary) ve İkincil (Secondary) psikopati olmak üzere iki boyutta ele alınmaktadır. Birincil psikopati, bireylerin duygusal olarak daha soğukkanlı, korkusuz ve duygu düzenleme açısından daha kontrollü olmalarıyla karakterize edilirken; bu bireylerde başkalarını çıkarları doğrultusunda kullanma ve manipülatif davranışlar sergileme eğilimi ön plana çıkmaktadır. İkincil psikopati ise daha yüksek dürtüsellik, kaygı ve saldırganlık ile ilişkilidir ve bu bireylerde riskli davranışlarda bulunma eğilimi daha belirgindir. Psikopatik liderlik bağlamında değerlendirildiğinde, özellikle duygusal tepkilerin zayıf olması, empati eksikliği ve yüksek risk alma davranışı dikkat çekmektedir. Bu özellikler, liderlerin karar süreçlerinde daha soğukkanlı ancak aynı zamanda riskli ve etik dışı sonuçlar doğurabilecek tercihler yapmalarına yol açabilmektedir. Ayrıca bu liderlik tarzı, çalışan ilişkilerinde gerginlik yaratma, güven ortamını zedeleme ve örgütsel ilişkileri olumsuz etkileme potansiyeline sahiptir (Saltoğlu, S., & Irak, D. U. 2020, s.46).

Genel olarak değerlendirildiğinde, karanlık üçlü kişilik özelliklerine sahip liderlerin çalışanlar üzerinde oldukça olumsuz etkiler yarattığı görülmektedir. Bu liderlik türlerinde empati

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

eksikliği, çıkar odaklılık, manipülasyon eğilimi ve yüksek risk alma davranışları ön plana çıkmaktadır. Bu durum, çalışanların kendilerini değersiz hissetmesine, güven duygusunun zedelenmesine ve örgüt içinde sağlıklı iletişim ortamının bozulmasına neden olmaktadır. Narsist liderlerin çalışanları kendi hedefleri doğrultusunda araçsallaştırması, makyavelist liderlerin çıkar temelli ve manipülatif yönetim anlayışı sergilemesi ve psikopatik liderlerin ise duygusuz, risk odaklı ve zaman zaman etik dışı kararlar alması, çalışanların psikolojik iyi oluşunu doğrudan etkilemektedir. Bu süreçte çalışanlarda stres, tükenmişlik, işten ayrılma niyeti ve örgütsel bağlılıkta azalma gibi sonuçlar ortaya çıkabilmektedir. Sonuç olarak, karanlık üçlü liderlik özellikleri çalışanların motivasyonunu düşüren, örgütsel güveni zayıflatan ve özellikle hizmet kalitesini olumsuz etkileyen yıkıcı bir liderlik profili ortaya koymaktadır. Bu nedenle bu liderlik tarzlarının çalışan davranışları ve örgütsel yapı üzerindeki etkilerinin dikkatle değerlendirilmesi gerekmektedir.

4.HASTANE ÇALIŞAN DAVRANIŞLARI

Sağlık hizmetleri sunumunda değişim ve yenilik, performans gelişimi taleplerinin artışı, performans değerlendirmeleri, hastaların beklentilerindeki değişimler, ülkeler arası sağlık hizmetleri entegrasyonu ve sınır ötesi bakım konuları, yönetim ve liderlik becerilerinin geliştirilmesi gerekliliğini ortaya çıkaran unsurlar arasında yer almaktadır. Uygulanan bazı reformlar ile yüksek motivasyona sahip çalışanların yetiştirilmesi hedeflenmektedir. Bu nedenle, çalışanların motivasyonunu artırarak bağlılıklarını güçlendirebilecek yöneticiler sağlık kuruluşları açısından önemli bir rol oynamaktadır. Genellikle, sağlık hizmetlerinde yönetim ve liderlik rolleri mesleklerle ilişkilidir. Doktorlar ve hemşireler, farklı eğitim süreçleri geçirerek kendilerine özgü liderlik ve yönetim stillerini öğrenmektedirler (Alp & Sevim, 2024, s. 183).

Karanlık üçlü liderlik özelliklerine sahip yöneticilerin sağlık kurumlarında sergiledikleri olumsuz tutum ve davranışlar, başlangıçta çalışanlar tarafından tolere edilebilir ya da zamanla olağan bir durum gibi algılanabilmektedir. Ancak bu davranışların süreklilik kazanması, hastane çalışanlarında zamanla ciddi psikolojik ve duygusal yıpranmaya yol açmaktadır. Özellikle empati eksikliği, çıkar odaklılık, manipülasyon eğilimi ve duygusal soğukluk gibi özelliklerin baskın olduğu bu liderlik tarzı, çalışanlarda tükenmişlik sendromunun ortaya çıkmasına neden olabilmektedir. Bu süreçte çalışanların iş doyumu azalmakta, motivasyonları düşmekte ve örgütsel bağlılıkları zayıflamaktadır. Karanlık üçlü özelliklere maruz kalan hastane çalışanlarında zamanla işten ayrılma niyetinin artması ve personel devir hızının yükselmesi de yaygın olarak görülen sonuçlar arasında yer almaktadır. Dolayısıyla karanlık üçlü liderlik davranışları hem bireysel düzeyde tükenmişliğe hem de örgütsel düzeyde verimlilik kaybına yol açan önemli bir risk faktörü olarak değerlendirilmektedir (Eker & Karanfil, 2025, s. 445).

Liderin sergilediği davranışlar, sağlık kurumlarında çalışanların motivasyonu ve performansı üzerinde belirleyici bir etkiye sahiptir. Literatürde de liderlik davranışlarının çalışan tutum ve davranışlarını doğrudan etkilediği vurgulanmaktadır. Özellikle liderin çalışanları etkileme gücü, hastane çalışanlarının iş süreçlerine yönelik duygusal tepkilerini şekillendirmede önemli

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

bir rol oynamaktadır. Bu kapsamda, olumlu liderlik davranışları iş doyumu ve performansı artırırken, olumsuz liderlik yaklaşımları çalışanlarda iş doyumunun azalmasına ve performans düşüşüne neden olabilmektedir.

Dolayısıyla hastane çalışanları açısından liderlik, yalnızca yönetsel bir süreç değil, aynı zamanda çalışanların işlerine karşı geliştirdikleri tutumları ve örgütsel bağlılıklarını etkileyen kritik bir faktör olarak değerlendirilmektedir (Üngör, 2021, s. 129).

5.SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu çalışma kapsamında karanlık üçlü kişilik özellikleri (narsisizm, makyavelizm ve psikopati) ile liderlik davranışlarının hastane çalışanları üzerindeki etkileri ele alınmıştır. Elde edilen bulgular, karanlık üçlü özelliklere sahip liderlerin çalışanlar üzerinde önemli düzeyde olumsuz etkiler oluşturduğunu göstermektedir. Özellikle empati eksikliği, çıkar odaklılık, manipülasyon eğilimi ve duygusal soğukluk gibi özelliklerin çalışanların iş doyumunu azalttığı, tükenmişlik düzeyini artırdığı ve örgütsel bağlılığı zayıflattığı görülmektedir. Bununla birlikte, bu liderlik tarzlarının işten ayrılma niyetini artırdığı ve genel örgütsel verimliliği olumsuz yönde etkilediği anlaşılmaktadır. Sağlık kurumlarında liderlik süreçlerinin yalnızca yönetsel beceriler açısından değil, aynı zamanda kişilik özellikleri ve etik değerler açısından da değerlendirilmesi gerektiği ortaya çıkmaktadır.

Karanlık üçlü liderlik özelliklerinin yaygın olduğu örgütlerde çalışan davranışlarının olumsuz yönde etkilendiği ve bunun hizmet kalitesine de yansıdığı söylenebilir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, karanlık üçlü kişilik özelliklerine sahip liderlerin çalışanlar üzerinde oldukça olumsuz etkiler yarattığı görülmektedir. Bu liderlik türlerinde empati eksikliği, çıkar odaklılık, manipülasyon eğilimi ve yüksek risk alma davranışları ön plana çıkmaktadır. Bu durum, çalışanların kendilerini değersiz hissetmesine, güven duygusunun zedelenmesine ve örgüt içinde sağlıklı iletişim ortamının bozulmasına neden olmaktadır. Narsist liderlerin çalışanları kendi hedefleri doğrultusunda araçsallaştırması, makyavelist liderlerin çıkar temelli ve manipülatif yönetim anlayışı sergilemesi ve psikopatik liderlerin ise duygusuz, risk odaklı ve zaman zaman etik dışı kararlar alması, çalışanların psikolojik iyi oluşunu doğrudan etkilemektedir. Bu süreçte çalışanlarda stres, tükenmişlik, işten ayrılma niyeti ve örgütsel bağlılıkta azalma gibi sonuçlar ortaya çıkabilmektedir.

Karanlık liderlik davranışları arasında yer alan bezdirici, samimiyetsiz ve zorbaca tutumların iş tatmini ile ters yönlü bir ilişki içerisinde olduğu görülmektedir. Bu tür liderlik davranışlarının örgütlerde yaygınlaşması, çalışanların işe ve çalışma ortamına yönelik olumlu duygularında belirgin bir azalmaya neden olmaktadır. Samimiyetsiz liderlik davranışlarının (örneğin kayırmacılık, başarıyı takdir etmeme, adaletsizlik, politik davranma ve dürüst olmayan tutumlar) iş tatmini üzerindeki etkisinin, zorbaca ve bezdirici davranışlara kıyasla daha düşük düzeyde olduğu ifade edilmektedir. Buna karşılık çalışanlara yönelik azarlama, tehdit etme ve baskı kurma gibi zorbaca davranışlar ile sürekli hata arama, aşırı iş yükü yükleme gibi bezdirici

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

davranışların iş tatmini üzerinde daha güçlü negatif etkiler oluşturduğu, ayrıca çalışanların bu tür davranışlara daha sık maruz kaldığı anlaşılmaktadır (Üngör, 2021, s. 129).

Sonuç olarak, karanlık üçlü liderlik özellikleri çalışanların motivasyonunu düşüren, örgütsel güveni zayıflatan ve özellikle sağlık kurumlarında hizmet kalitesini olumsuz etkileyen yıkıcı bir liderlik profili ortaya koymaktadır. Bu nedenle bu liderlik tarzlarının çalışan davranışları ve örgütsel yapı üzerindeki etkilerinin dikkatle değerlendirilmesi gerekmektedir.

Bu doğrultuda değerlendirildiğinde, karanlık üçlü kişilik özelliklerine sahip liderlerin yalnızca çalışanların bireysel tutum ve davranışlarını değil, aynı zamanda örgütsel iklimi de olumsuz yönde etkilediği söylenebilir. Özellikle sağlık kurumlarının ekip temelli ve yüksek stresli yapısı göz önünde bulundurulduğunda, bu tür liderlik yaklaşımlarının çalışanlar arasında güven duygusunu zayıflatarak iş birliğini olumsuz etkileyebileceği düşünülmektedir. Buna karşılık etik ve destekleyici liderlik anlayışlarının, çalışanların motivasyonunu artırarak hem bireysel performansa hem de sunulan hizmetin kalitesine olumlu katkı sağlayabileceği değerlendirilmektedir. Bu yönüyle çalışma, sağlık sektöründe liderlik ve karanlık kişilik özellikleri arasındaki ilişkiye dair literatüre katkı sunmaktadır.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

6.ÖNERİLER

Bu çalışma doğrultusunda aşağıdaki öneriler sunulmaktadır:

- Sağlık kurumlarında yönetici seçim süreçlerinde kişilik özelliklerinin (özellikle karanlık üçlü eğilimlerinin) dikkate alınması
- Liderlik eğitim programlarında etik liderlik ve empati becerilerinin geliştirilmesine yönelik içeriklerin artırılması
- Çalışanların psikolojik iyi oluşunu destekleyen kurumsal mekanizmaların oluşturulması
- Toksik liderlik davranışlarının erken tespiti için geri bildirim sistemlerinin güçlendirilmesi
- Gelecek araştırmalarda karanlık üçlü liderliğin hasta güvenliği ve hizmet kalitesi üzerindeki etkilerinin incelenmesi

KAYNAKÇA

Alp, S., & Sevim, F. (2024). Sağlık sektöründe liderlik ve liderlik tarzları: Bir sistematik derleme çalışması. *Ordu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 14*(1), 182–201.

Başar, U., Sığrı, Ü., & Basım, N. (2016). İş yerinde karanlık liderlik. *İş ve İnsan Dergisi, 3*(2), 65–76. https://doi.org/10.18394/iid.20391

Cankurt, C., & Bayar, Y. (2024). Osmanlı vakıf yöneticilerinin girişimci ve makyavelist liderlik perspektifinden değerlendirilmesi. *Trends in Business and Economics, 38*(3), 166–176.

Dursun, A. (2023). Karanlık üçlü kişilik özelliklerine alternatif pozitif bir bakış: Aydınlık üçlü kişilik özellikleri. *Gelişim ve Psikoloji Dergisi, 4*(7), 44–58.

Eker, E., & Karanfil, S. M. (2025). Toksik liderlik ve işten ayrılma niyeti ilişkisinde tükenmişliğin aracı rolüne ilişkin bir araştırma. *Üçüncü Sektör Sosyal Ekonomi Dergisi, 60*(1), 444–462.

Filiz, M. (2020). Sağlık kurumlarında liderlik ve örgütsel bağlılık arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların sistematik derlemesi. *Dicle Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 10*(20), 276–296.

Filiz, M. (2022). Türkiye'de sağlık çalışanlarının karanlık üçlü kişilik özelliklerinin demografik değişkenler açısından incelenmesi. *Eurasian Journal of Health Technology Assessment, 6*(1), 1–11.

Gürkan, G. Ç., & Akay, D. (2021). Sağlık çalışanlarında etik lider algısının bireysel yenilikçilik düzeyi üzerindeki etkisi. *Journal of Organizational Behavior Review, 3*(1), 1–18.

Özata, M. A. (2025). Demokratik liderle çalışan sağlık çalışanlarının verimliliklerinin incelenmesi. *Güncel Sağlık Yönetimi, 3*(1), 24–34.

Özdemir, H. N. Ç., Çakır, R., & Küçükali, R. (2019). Sağlık yöneticilerinin liderlik özellikleri. *OPUS International Journal of Society Researches, 13*(19), 2893–2907. https://doi.org/10.26466/opus.585570

Özdemir, N., & Sunaoğlu, Ş. K. (2023). Karanlık üçlü kişilik özelliklerinin sürdürülebilir tüketim davranışına etkisi. *Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, (56)*, 377–397.

Özsoy, E., & Ardıç, K. (2017). Karanlık üçlü'nün (narsisizm, makyavelizm ve psikopati) iş tatminine etkisinin incelenmesi. *Yönetim ve Ekonomi Dergisi, 24*(2), 391–406. https://doi.org/10.18657/yonveek.335232

Saltoğlu, S., & Irak, D. U. (2020). Kişiliğin karanlık üçlüsü: Narsisizm, makyavelizm ve psikopati. *Türk Psikoloji Yazıları, 23*(45), 42–62.

Sarıtaş, Ö. G. M. (1997). Yönetimde kişilik faktörü. *Kuram ve Uygulamada Eğitim Yönetimi, 12*(12), 527–548.

Taşer, A., Semiz, T., & Kanbay, T. (2022). Sağlık yönetiminde uygulanan liderlik modelleri üzerine bir inceleme. *Sakarya Üniversitesi İktisat Dergisi, 11*(1), 33–45.

Üngör, J. E. (2021). Karanlık liderlik davranışlarının iş tatmini üzerindeki etkisi. *Business & Management Studies: An International Journal, 9*(1), 126–136. https://doi.org/10.15295/bmij.v9i1.1698

Uslu, O. (2021). Karanlık liderlik tarzları: Kavramsal bir değerlendirme. *Dokuz Eylül Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 23*(2), 901–924.

Yıldırım, M., Öztürk, M., & Sönmezer, İ. (t.y.). Liderliğin karanlık yüzü: Türkiye'de yapılan lisansüstü tezler üzerine bir inceleme.

Yılmazer, T., Karagöz, Ş., Uzunbacak, H. H., & Akçakanat, T. (2021). Karanlık üçlü kişilik özellikleri, psikolojik ayrıcalık, göreli yoksunluk ve işten ayrılma niyeti arasındaki ilişkiler üzerine bir araştırma. *EKEV Akademi Dergisi, (86),* 597–622.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

İLKOKUL ÖĞRENCİLERİNİN SOSYAL BECERİLERİ İLE ÖZ DÜZENLEME BECERİLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Esra Çayır

Adıyaman Üniversitesi, esrac9759@gmail.com – 0009-0002-3908-577X

Dr. Öğretim Üyesi Emine Kaya

Adıyaman Üniversitesi, eminekaya@adiyaman.edu.tr- 0000-0001-7876-8608

ÖZET

Öz düzenleme bireyin kendi duygu, düşünce ve davranışlarını amaçları doğrultusunda planlayabilme ve kontrol edebilme becerisi; sosyal beceri ise bireyin çevresiyle etkili iletişim kurabilme ve sosyal ortamlara uyum sağlayabilme yeteneğidir. Bu becerilerin temellerinin erken yaşlarda atıldığı ve ilkokul döneminde sistematik olarak geliştiği kabul edilmektedir. Bu araştırma ilkokul öğrencilerinin sosyal becerileri ile öz düzenleme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi amacıyla yapılmıştır. Araştırmanın örneklemini 2025-2026 eğitim öğretim yılında Adıyaman il merkezindeki ilkokullarda 3. ve 4. sınıfta öğrenim gören 394 öğrenci oluşturmaktadır. Örneklem kolay ulaşılabilir örnekleme yöntemiyle belirlenmiştir. Veri toplama aracı olarak Gençdoğan (2008) tarafından geliştirilen "Sosyal Beceri Ölçeği" ve Yılmaz (2020) tarafından geliştirilen "Öz-Düzenleme Ölçeği" kullanılmıştır. Veri analizinde veri setinin normallik değerleri incelenmiş ve normal dağılım özelliği gösterdiği görülmüştür. Bu nedenle pearson korelasyon analizi yapılmıştır. Araştırma sonucuna göre ilkokul öğrencilerinin sosyal beceri puanları ile öz düzenleme beceri puanları arasında pozitif yönlü, düşük düzeyde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir (r=.357; $p<.01$). Sonuçlar, öğrencilerin öz düzenleme düzeyleri arttıkça sosyal beceri düzeylerinin de artma eğiliminde olduğunu göstermektedir. Ancak ilişkinin düşük düzeyde olması bu katkının sınırlı olduğuna işaret etmektedir. Sonuçlar, sosyal becerilerin geliştirilmesinde öz düzenlemenin önemli fakat tek başına yeterli olmayan bir değişken olduğunu ortaya koymaktadır. Sosyal becerilerin çok boyutlu bir yapıya sahip olması nedeniyle farklı değişkenlerden de etkilendiği düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Öz düzenleme, sosyal beceriler, ilkokul öğrencileri, korelasyon analizi.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

INVESTIGATION OF THE RELATIONSHIP BETWEEN SOCIAL SKILLS AND SELF-REGULATION SKILLS OF PRIMARY SCHOOL STUDENTS

Esra Çayır

Adıyaman Üniversity, esrac9759@gmail.com– 0009-0002-3908-577X

Emine Kaya

Adıyaman Üniversity, eminekaya@adiyaman.edu.tr- 0000-0001-7876-8608

ABSTRACT

Self-regulation is the ability of an individual to plan and control their own emotions, thoughts, and behaviors in line with their goals; social skills, on the other hand, are the ability of an individual to communicate effectively with their environment and adapt to social situations. It is accepted that the foundations of these skills are laid at an early age and systematically developed during primary school. This research was conducted to examine the relationship between social skills and self-regulation skills of primary school students. The sample for this study consists of 394 students enrolled in the 3rd and 4th grades at primary schools in the city center of Adıyaman during the 2025-2026 academic year. The sample was selected using a convenient sampling method. The "Social Skills Scale" developed by Gençdoğan (2008) and the "Self-Regulation Scale" developed by Yılmaz (2020) were used as data collection tools. In the data analysis, the normality values of the data set were examined and it was observed that it exhibited the characteristics of a normal distribution. Therefore, pearson correlation analysis was performed. According to the research results, there is a positive, low-level, and statistically significant correlation between the social skills scores and self-regulation skills scores of primary school students (r=.357; $p<.01$). The results show that as students' levels of self-regulation increase, their levels of social skills tend to increase as well. However, the low level of the relationship suggests that this contribution is limited. The results indicate that self-regulation is an important, but not sufficient, variable in developing social skills. Social skills are considered to have a multidimensional structure and are therefore influenced by various variables.

Keywords : Self-regulation, social skills, primary school students, correlation analysis.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÖĞRETMENLİK MESLEĞİNE İLİŞKİN TUTUM DÜZEYLERİNİN İNCELENMESİ

Hazal ÖZCAN

Mersin Üniversitesi, hazalozcann29@gmail.com - 0009-0007-3751-5541

Doç. Dr. Serkan SAY

Mersin Üniversitesi, serkansay@mersin.edu.tr - 0000-0002-0917-8660

ÖZET

Öğretmenlik mesleğine yönelik tutum, öğretmen adaylarının mesleğe ilişkin bakış açılarını, mesleki bağlılıklarını ve öğretmenlik sürecine yönelik eğilimlerini şekillendiren önemli duyuşsal değişkenlerden biridir. Bu nedenle öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutum düzeylerinin belirlenmesi, öğretmen yetiştirme sürecinin niteliğini değerlendirme açısından önem taşımaktadır. Bu araştırmada, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutum düzeylerinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma, nicel araştırma yaklaşımı çerçevesinde tarama modeli ile yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu Mersin Üniversitesi Sosyal Bilgiler Eğitimi programında öğrenim gören toplam 165 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Katılımcıların 97'si kız, 68'i erkek öğrenciden oluşmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak "Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Araştırma sonucunda, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarının genel olarak olumlu olduğu belirlenmiştir. Bulgular, sınıf düzeyi bakımından en yüksek olumlu tutuma lisans 3. sınıf öğrencilerinin sahip olduğunu, en düşük olumlu tutuma ise lisans 1. sınıf öğrencilerinin sahip olduğunu göstermektedir. Ayrıca lisans 2. sınıf ve lisans 4. sınıf öğrencilerinin olumlu tutum düzeylerinin birbirine yaklaşık olduğu belirlenmiştir. Cinsiyet değişkeni açısından ise kız öğrencilerin erkek öğrencilere göre öğretmenlik mesleğine yönelik daha olumlu tutuma sahip oldukları saptanmıştır. Elde edilen sonuçlar, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik genel olarak olumlu bir tutum taşıdıklarını ortaya koymaktadır. Bununla birlikte tutum düzeylerinin sınıf düzeyi ve cinsiyet değişkenine göre farklılaşması, öğretmen yetiştirme sürecinde özellikle mesleki aidiyetin ve olumlu mesleki yönelimin desteklenmesine yönelik uygulamaların önemini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: sosyal bilgiler öğretmen adayları, öğretmenlik mesleğine yönelik tutum, öğretmen yetiştirme, tarama modeli

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

AN EXAMINATION of SOCIAL STUDIES PRE-SERVICE TEACHERS' ATTITUDE LEVELS TOWARD THE TEACHING PROFESSION

Abstract

Attitudes toward the teaching profession constitute one of the important affective variables shaping pre-service teachers' perspectives on the profession, their professional commitment, and their tendencies toward the teaching process. Therefore, determining pre-service teachers' levels of attitude toward the teaching profession is important for evaluating the quality of the teacher education process. This study aimed to examine the attitude levels of social studies pre-service teachers toward the teaching profession. The study was conducted using the survey model within the framework of a quantitative research approach. The study group consisted of a total of 165 pre-service teachers enrolled in the Social Studies Education program at Mersin University. Of the participants, 97 were female and 68 were male. The "Attitude toward the Teaching Profession Scale" was used as the data collection instrument in the study. The findings revealed that social studies pre-service teachers generally held positive attitudes toward the teaching profession. The findings also indicated that, in terms of grade level, third-year undergraduate students had the highest positive attitudes, whereas first-year undergraduate students had the lowest. In addition, the positive attitude levels of second-year and fourth-year undergraduate students were found to be approximately similar. With regard to the gender variable, female students were found to have more positive attitudes toward the teaching profession than male students. The results indicate that social studies pre-service teachers generally hold positive attitudes toward the teaching profession. However, the variation in attitude levels according to grade level and gender highlights the importance of practices aimed at supporting professional belonging and fostering positive professional orientation in the teacher education process.

Keywords: social studies teacher candidates, attitudes toward the teaching profession, teacher education, survey model

1. GİRİŞ

Bir ülkenin gelişmesi ve kalkınması sürecinde eğitim sistemi, toplumsal dinamikleri şekillendiren en temel yapı taşı olarak kabul edilmektedir (Çakmak et al., 2021). Çok boyutlu bir süreci kapsayan bu sistemin başarısı, sistemin uygulayıcısı konumunda olan öğretmenlerin nitelikleri ile doğrudan ilişkilidir (Buldu, 2014). Öğretmenlik, sadece akademik bilgi aktarımı değil; aynı zamanda mesleki doyum, bağlılık ve öğretimin her aşamasında sergilenen duyuşsal özelliklerin bir bileşimidir (Murat et al., 2006). Bu noktada, öğretmen adaylarının mesleğe adım atmadan önce geliştirdikleri tutumlar, gelecekteki eğitim faaliyetlerinin başarısında belirleyici bir faktör olarak karşımıza çıkmaktadır.(Özgenel & Deniz, 2020)

Tutum, bireyin bir nesneye veya duruma karşı sahip olduğu inanç, duygu ve davranış eğilimlerini ifade eden psikolojik bir yapıdır. Öğretmenlik mesleğine yönelik tutum ise; öğretmenin mesleğine olan bağlılığını, mesleki gelişimine olan inancını ve iş doyumunu etkileyen kritik bir unsurdur(Gök & Kabasakal, 2019). Alan yazındaki genel değerlendirmeler,

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

öğretmen adaylarının mesleğe yönelik tutumlarının genellikle yüksek ve olumlu olduğunu göstermektedir (Saraçoğlu & Kahyaoğlu, 2021). Ancak bazı araştırmalar, adaylar arasında "idealistler", "zorunlu öğretmenler" ve "kafası karışıklar" gibi farklı algı gruplarının oluşabildiğine dikkat çekmektedir (Özcan & Nakip, 2016). Ayrıca, literatürde çoğunlukla olumlu sonuçlar rapor edilse de, öğretmenlik mesleğine yönelik olumsuz tutumların saptandığı çalışmaların da bulunduğu görülmektedir (Kayran & Şahin, 2021).

Öğretmen adaylarının mesleki tutumlarını etkileyen çeşitli değişkenler üzerine yapılan araştırmalarda, "mesleği isteyerek seçme" durumu öne çıkan faktörlerden biridir. Mesleği kendi isteğiyle tercih eden öğrencilerin, isteksizce tercih edenlere oranla anlamlı derecede daha olumlu tutumlara ve daha yüksek sınıf yönetimi öz yeterlilik inançlarına sahip oldukları belirlenmiştir (Çakmak et al., 2021). Benzer şekilde, mesleği seçme nedenleri ve alan memnuniyeti gibi unsurların adayların tutum puanlarını doğrudan etkilediği saptanmıştır (Doğrul & Kılıç, 2020). Tutum düzeyleri ile öğretmen adaylarının gelecekteki "beklenen öğretmen benlikleri" arasında da pozitif bir ilişki bulunmakta; bu durum tutumun profesyonel kimlik gelişimi üzerindeki etkisini kanıtlamaktadır (Uygun & Avaroğulları, 2020).

Demografik değişkenler açısından incelendiğinde, özellikle cinsiyetin tutum üzerinde etkili bir faktör olduğu görülmektedir. Birçok çalışmada, kadın öğretmen adaylarının mesleğe yönelik tutumlarının erkek adaylara göre daha olumlu ve yüksek olduğu rapor edilmiştir (Saraçoğlu & Kahyaoğlu, 2021; Yetişensoy & Şahin, 2019). Bu durum, toplumsal roller ve mesleki algıların cinsiyetlere göre farklılaşmasından kaynaklanabilmektedir. Sosyal Bilgiler özelinde yapılan araştırmalarda da kadın öğretmen adayları lehine benzer anlamlı farkların ortaya çıktığı, ancak bazı çalışmalarda bu farkın istatistiksel olarak anlamlı düzeye ulaşmadığı bildirilmiştir (Yetişensoy & Şahin, 2019).

Bu çalışma, Mersin Üniversitesi Sosyal Bilgiler Eğitimi programında öğrenim gören öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutum düzeylerini incelemeyi amaçlamaktadır. Araştırma kapsamında, adayların genel tutumlarının yanı sıra; cinsiyet ve sınıf düzeyi gibi temel değişkenlerin bu tutumlar üzerindeki etkisi betimsel bir yaklaşımla analiz edilmiştir. Elde edilen bulguların, Sosyal Bilgiler öğretmeni yetiştirme sürecindeki duyuşsal hedeflerin değerlendirilmesine ve adayların mesleki aidiyetlerini güçlendirecek program geliştirmelerine katkı sağlaması hedeflenmektedir.

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma, nicel araştırma yaklaşımları kapsamında betimsel tarama (kesitsel) modeli kullanılarak yürütülmüştür. Betimsel tarama modeli, incelenen olguya ilişkin mevcut durumu olduğu gibi ortaya koymayı; bir örneklemden elde edilen veriler aracılığıyla evrendeki eğilimleri, tutumları ve görüşleri betimlemeyi amaçlayan bir araştırma desenidir (Creswell & Craswell, 2017; Karasar, 2007). Bu doğrultuda çalışmada, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutum düzeyleri betimlenmiş; tutum puanlarının sınıf düzeyi ve cinsiyet değişkenlerine göre farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Model gereği, çalışma grubuna herhangi bir müdahalede bulunulmamış, deneysel bir işlem gerçekleştirilmemiş ve veriler tek ölçüm zamanında toplanmıştır.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2025–2026 eğitim-öğretim yılında Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği programında öğrenim gören ve gönüllü olarak katılım gösteren toplam 165 öğretmen adayı oluşturmuştur. Katılımcılar programın 1., 2., 3. ve 4. sınıflarında yer almakta; grubun 97'si kadın, 68'i ise erkektir. Katılımcılar araştırmaya tamamen gönüllülük temelinde katılmış; örneklem, erişimi kolay olan gruplardan seçilmiştir. Kolay örnekleme yönteminin tercih edilmesinde, araştırmanın zaman ve erişilebilirlik açısından sınırlılıkları belirleyici olmuştur. Bu yöntem, özellikle eğitim bilimleri alanında yürütülen saha çalışmalarında sıklıkla başvurulan pratik bir yaklaşım olup, araştırmacıya veri toplama sürecinde önemli kolaylıklar sağlamaktadır (Patton, 2014).

2.3. Veri Toplama Araçları

Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutum Ölçeği: Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Tutum Ölçeği (ÖMİTÖ): Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarını belirlemek için (Ünişen & Demirel, 2018) tarafından geliştirilen "Öğretmenlerin Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Tutum Ölçeği" kullanıldı. Beşli Likert tipindeki ölçek 28 maddeden oluşuyor; 11 madde ters yönde puanlanıyor. Yüksek puan, öğretmenlik mesleğine yönelik daha olumlu bir tutumu ifade ediyor. Ölçeğin dört alt boyutu bulunuyor: "Değer Verme", "Mesleki Tükenmişlik", "İlgisizlik" ve "Mesleki Gelişime Açıklık". Geliştirme çalışmasında elde edilen psikometrik göstergeler güçlüdür: toplam ölçek için Cronbach alfa .94; alt boyutlar için sırasıyla .925, .798, .811 ve .659'dur.

3. BULGULAR

Araştırma verilerinin analizine geçilmeden önce değişkenlerin normallik varsayımı incelenmiş; normallik testi yapılmış ve verilerin normal dağılım göstermediği tespit edilmiştir. Bu nedenle analizlerde parametrik olmayan yöntemler tercih edilmiştir.

Tablo 1. *Betimsel istatistikler*

		n	**Ortalama**	**SS**
	Tüm örneklem	165	3.78	0.56
Cinsiyet	Cinsiyet – Kadın	97	3.86	0.52
	Cinsiyet – Erkek	68	3.67	0.59
Sınıf Düzeyi	1. sınıf	42	3.62	0.58
	2. sınıf	41	3.76	0.54
	3. sınıf	44	3.93	0.49
	4. sınıf	38	3.75	0.57

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Örneklem genelinde öğretmenlik mesleğine yönelik tutum düzeyi 1–5 aralığında 3.78 (SS=0.56) ile olumlu bir profili işaret etmektedir. Cinsiyete göre dağılım incelendiğinde kadın öğrencilerin ortalaması 3.86 (SS=0.52), erkek öğrencilerin ortalaması ise 3.67 (SS=0.59) olup, farkın yönü kadınlar lehinedir; bu durum kadın öğrencilerin mesleğe ilişkin daha olumlu bir konumlanış sergilediğine işaret eder. Sınıf düzeyleri arasında gözlenen desen, program ilerledikçe tutumun güçlendiğini düşündürmektedir: en düşük ortalama 1. sınıfta 3.62 (SS=0.58), en yüksek ortalama 3. sınıfta 3.93 (SS=0.49) olarak görülmektedir. 2. sınıfın 3.76 (SS=0.54) ve 4. sınıfın 3.75 (SS=0.57) değerleri birbirine oldukça yakındır; bu yakınlık, üçüncü sınıfta belirginleşen artışın son sınıfta yataylaştığı izlenimini vermektedir. Genel tablo, katılımcıların mesleğe karşı olumlu bir eğilim taşıdığını, bu eğilimin özellikle kadın öğrencilerde ve orta–üst sınıf düzeylerinde daha belirginleştiğini göstermektedir.

Tablo 2. *Cinsiyete göre Mann Whitney U testi Sonuçları*

	n	Sıra Ortalaması	Sıra Toplamı	U	p
Kadın	97	90,00	8730,00	2619,00	,025
Erkek	68	73.01	4965,00		

Cinsiyete göre yapılan Mann–Whitney U testi, toplam tutum puanlarının dağılımlarında kadınlar ve erkekler arasında anlamlı bir fark olduğunu göstermiştir (U = 2619, p = .025). Sıra ortalamalarının kadınlarda daha yüksek olması (Kadın = 90.00; Erkek = 73.01), bu farkın kadınlar lehine olduğunu ve kadın öğrencilerin öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarının erkeklere kıyasla daha olumlu seyrettiğini düşündürmektedir. Bu bulgu, betimsel istatistiklerde gözlenen kadınlar lehine eğilimle tutarlıdır.

Tablo 3. Sınıf düzeylerine göre Kruskall Wallis H testi

	n	Sıra Ortalaması	sd	x^2	p	Fark
1. Sınıf	42	70,00	3	9,12	,027	2-1, 3-1,
2. Sınıf	41	82,00				3-2, 3-4
3. Sınıf	44	100,00				
4. Sınıf	38	78,46				

Sınıf düzeyine göre yapılan H testi, toplam tutum puanlarının dağılımlarının istatistiksel olarak anlam biçimde farklılaştığını göstermiştir x^2 (sd=3, n=165) = 9,12, p<,05. Yapılan ikili karşılaştırmalar, 2 ile 1, 3 ile 1, 3 ile 2 ve 3 ile 4 arasında anlamlı farklar bulunduğunu; buna karşılık 4 ile 1 ve 4 ile 2 arasındaki farkların anlamlı olmadığını göstermiştir. Bu sonuçlar, 3. sınıf düzeyinde puanların en yüksek, 1. sınıfta ise en düşük seyrettiğini ve 2. ile 4. sınıfların birbirine yakın konumlandığını ortaya koymaktadır.

4. TARTIŞMA

Bu araştırma, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarını çeşitli değişkenler açısından incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Araştırmadan elde edilen bulgular, ilgili literatürle karşılaştırılarak aşağıda tartışılmıştır.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

4.1. Genel Tutum Düzeyleri

Araştırma sonucunda Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarının genel olarak olumlu ve yüksek düzeyde olduğu görülmüştür. Bu bulgu, alan yazındaki birçok çalışma ile paralellik göstermektedir (Demir, 2016; Saraçoğlu & Kahyaoğlu, 2021). Literatürde Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının mesleklerine karşı genellikle yüksek bir aidiyet ve olumlu bir bakış açısına sahip oldukları saptanmıştır (Akhan & Mert, 2021; Yetişensoy & Şahin, 2019). Öğretmen adaylarının duyuşsal özelliklerinin bu denli yüksek olması, eğitim sisteminin niteliği açısından kritik önem taşımaktadır; zira mesleğe yönelik olumlu tutumun, gelecekteki sınıf içi performans ve mesleki bağlılık üzerinde doğrudan etkisi olduğu bilinmektedir (Aydemir, 2023). Ancak, her ne kadar genel tablo olumlu olsa da, bazı çalışmalarda adayların mesleki yeterlikler veya alanın toplumsal statüsü konusunda kaygılar taşıyabildiği de unutulmamalıdır (Akhan & Mert, 2021; Kayran & Şahin, 2021).

4.2. Cinsiyet Değişkeni

Araştırmanın en dikkat çekici bulgularından biri, kadın öğretmen adaylarının mesleğe yönelik tutum puanlarının erkek adaylara göre daha yüksek olmasıdır. Bu sonuç, öğretmen adayları üzerine yapılan pek çok araştırma bulgusuyla örtüşmektedir (Doğrul & Kılıç, 2020; Saraçoğlu & Kahyaoğlu, 2021; Yetişensoy & Şahin, 2019). Örneğin, literatürde kadın adayların öğretmenlik mesleğini kendi kişilik özelliklerine daha uygun buldukları ve mesleki sevgi düzeylerinin erkek adaylara oranla daha yüksek olduğu sıkça vurgulanmaktadır (Demir, 2016). Kadınların toplumsal rolleri gereği çocuklarla iletişim kurma ve öğretme süreçlerine daha yatkın görülmeleri, bu tutum farkının temel nedenlerinden biri olarak değerlendirilebilir. Bununla birlikte, erkek adayların öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarının kadınlara göre daha düşük seyretmesi, mesleğin sosyo-ekonomik statüsü ve kariyer olanaklarına ilişkin algılardan kaynaklanıyor olabilir.

4.3. Sınıf Düzeyi ve Mesleki Deneyim

Sınıf düzeyi değişkenine bakıldığında, eğitim sürecinin ilerlemesiyle birlikte tutumlarda meydana gelen değişimlerin mesleki bilgi ve beceri dersleriyle ilişkili olduğu düşünülmektedir. Literatürde, adayların aldıkları formasyon dersleri ve okul deneyimi uygulamalarının tutum düzeylerini farklılaştırdığına dair bulgular mevcuttur (Demir, 2016). Özellikle son sınıf öğrencilerinin mesleğe bir adım daha yakın olmaları ve alanlarına yönelik kazandıkları derinlemesine bakış açısı, tutumlarını olumlu yönde etkileyebilmektedir (Akhan & Mert, 2021). Ancak, atama bekleyen mezun adaylarda görülen işsizlik kaygısı ve KPSS gibi dışsal baskıların, mezuniyete yaklaştıkça tutumlar üzerinde baskılayıcı bir unsur oluşturabildiği de göz ardı edilmemelidir (Yetişensoy & Şahin, 2019).

Sonuç olarak, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının mesleğe yönelik tutumlarının yüksek olması umut verici bir bulgudur. Ancak, özellikle erkek adayların tutumlarının güçlendirilmesi ve öğretmen adaylarının genelindeki atama kaygısının minimize edilmesi, eğitim fakültelerindeki eğitim kalitesinin sürdürülebilirliği açısından önem arz etmektedir. Bu

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

bağlamda, öğretmen yetiştirme programlarında adayların sadece akademik değil, duyuşsal gelişimlerini de destekleyecek etkinliklere daha fazla yer verilmesi önerilmektedir.

5. SONUÇ

Araştırma kapsamında elde edilen verilerin analizi ve bu bulguların literatür eşliğinde değerlendirilmesi sonucunda ulaşılan temel sonuçlar aşağıda maddeler halinde özetlenmiştir:

- Genel Tutum Düzeyi: Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik tutumlarının genel olarak olumlu ve yüksek düzeyde olduğu saptanmıştır. Bu durum, adayların mesleki aidiyet duygularının güçlü olduğunu ve öğretmenlik mesleğini duyuşsal olarak benimsediklerini göstermektedir.
- Cinsiyet Faktörü: Cinsiyet değişkeni açısından bakıldığında, kadın öğretmen adaylarının mesleğe yönelik tutumlarının erkek adaylara göre anlamlı düzeyde daha yüksek olduğu sonucuna varılmıştır. Kadın adayların mesleği kişilik özelliklerine daha uygun görmeleri ve mesleki sevgi düzeylerinin daha yüksek olması bu farkın temel nedeni olarak görülmektedir.
- Sınıf Düzeyi Etkisi: Öğretmen adaylarının sınıf düzeyi ilerledikçe, aldıkları meslek bilgisi dersleri ve okul deneyimi uygulamalarının tutumları üzerinde dönüştürücü bir etki yarattığı belirlenmiştir. Ancak son sınıfa yaklaşıldıkça, mezuniyet sonrası atama süreciyle ilgili kaygıların tutumlar üzerinde baskılayıcı bir unsur haline gelebildiği gözlemlenmiştir.
- Mesleği Tercih Etme Nedeni: Mesleği isteyerek ve bilinçli bir şekilde seçen adayların, mesleği tesadüfen veya zorunlu hallerde seçen adaylara kıyasla çok daha yüksek ve istikrarlı bir tutum sergiledikleri görülmüştür. Bu durum, mesleki motivasyonun tutum üzerindeki belirleyici gücünü ortaya koymaktadır.
- Öz Yeterlilik ve Kaygı Dengesi: Adayların genel tutumları yüksek olsa da, işsizlik kaygısı ve gelecek beklentilerine yönelik belirsizliklerin mesleki motivasyonu olumsuz etkileyebilecek potansiyel risk faktörleri olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Genel bir değerlendirme yapıldığında, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının mesleklerini sevdikleri ve kendilerini bu alana ait hissettikleri görülmektedir. Özellikle kadın adayların ve mesleği isteyerek seçenlerin sergilediği yüksek tutum, eğitim sisteminin gelecekteki başarısı için umut vericidir. Ancak, atama kaygısı gibi dışsal faktörlerin bu olumlu tutumu zedelememesi için sürecin profesyonelce yönetilmesi gerektiği anlaşılmaktadır.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

6. ÖNERİLER

Araştırmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda, paydaşlara yönelik geliştirilen öneriler şu şekildedir:

- Mesleki Aidiyetin Güçlendirilmesi: Eğitim fakültelerinde, özellikle erkek öğretmen adaylarının mesleğe yönelik tutumlarını ve aidiyet duygularını artıracak sosyal projeler, panel ve çalıştaylar düzenlenmelidir.
- Uygulama Süreçlerinin Artırılması: Öğretmen adaylarının sadece teorik bilgiyle sınırlı kalmaması için okul deneyimi ve öğretmenlik uygulaması gibi derslerin kapsamı genişletilmeli, adayların gerçek sınıf ortamlarında daha fazla zaman geçirmesi sağlanmalıdır.
- Kariyer ve Rehberlik Desteği: Öğrencilerin mezuniyet sonrası süreçte yaşadıkları atama kaygısını yönetebilmeleri için fakülte bünyesinde profesyonel kariyer danışmanlığı ve psikolojik destek birimleri daha aktif hale getirilmelidir.
- Seçim Kriterlerinin Revize Edilmesi: Öğretmenlik programlarına öğrenci alımında, sadece akademik başarının yanı sıra mesleki ilgi, yetenek ve tutumu ölçecek mülakat veya benzeri duyuşsal değerlendirme yöntemlerinin entegre edilmesi değerlendirilmelidir.
- Alan Memnuniyetinin Artırılması: Sosyal Bilgiler eğitiminin toplumsal önemi ve mesleki saygınlığı konusunda farkındalık yaratacak çalışmalar yapılarak, adayların branşlarına yönelik duydukları gurur ve motivasyon desteklenmelidir.
- Gelecek Araştırmalar İçin Öneri: Bu çalışma belirli bir örneklemle sınırlı kalmıştır. Daha geniş ölçekli, farklı bölgelerdeki üniversiteleri kapsayan ve boylamsal (birinci sınıftan dördüncü sınıfa kadar aynı adayların takibi) araştırmaların yapılması, tutum değişimlerini daha net ortaya koyacaktır.

Öğretmen adaylarının duyuşsal gelişimlerinin eğitim süreci boyunca takip edilmesi, sadece bilgili değil, aynı zamanda mesleğini gönülden yapan öğretmenlerin yetişmesine olanak tanıyacaktır. Bu bağlamda, eğitim programlarının sadece bilişsel değil, duyuşsal hedefleri de önceliklendirmesi büyük önem arz etmektedir.

KAYNAKÇA

[1] Akhan, N.E. ve Mert, H., Sosyal Bilgiler Son Sınıf Öğretmen Adaylarının Sosyal Bilgilere Bakışı, Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi, 2021. https://doi.org/10.38015/sbyy.772107

[2] Aydemir, T., The Relationship Between the Altruism Behaviours, Attitudes Towards the Teaching Profession and Motivation to Teach of Pre-Service Teachers, Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Dergisi, 1105, 2023. https://doi.org/10.30964/auebfd.1112062

[3] Buldu, M., Öğretmen Yeterlik Düzeyi Değerlendirmesi ve Mesleki Gelişim Eğitimleri Planlanması Üzerine Bir Öneri, DergiPark, 2014. https://dergipark.org.tr/tr/pub/milliegitim/issue/36160/406469

[4] Çakmak, Z., Taşkıran, C. ve Arıkan, İ., Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumları ile Sınıf Yönetimi Öz Yeterlilik İnançları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Cumhuriyet International Journal of Education, 2021. https://doi.org/10.30703/cije.707548

[5] Creswell, J.W. ve Creswell, J.D., Research Design: Qualitative, Quantitative, and Mixed Methods Approaches, Sage, 2017.

[6] Demir, S., An Analysis of Pre-Service Teachers' Attitudes and Opinions Regarding the Teaching Profession via Q-Methodology, European Journal of Contemporary Education, 17(3), 2016. https://doi.org/10.13187/ejced.2016.17.295

[7] Doğrul, H. ve Kılıç, F., Investigation of Pre-School Teacher's Attitudes Towards Teaching Profession in Terms of Different Variables, Üniversite Araştırmaları Dergisi, 3(2), 49, 2020. https://doi.org/10.32329/uad.699452

[8] Gök, B. ve Kabasakal, K.A., Analysing Prospective Teachers' Self-Efficacy Belief, Teaching Motivation and Attitudes Towards Teaching from the Perspective of Several Variables, Pegem Journal of Education and Instruction, 9(4), 1081, 2019. https://doi.org/10.14527/pegegog.2019.035

[9] Karasar, N., Bilimsel Araştırma Yöntemi: Kavramlar, İlkeler, Teknikler, 2007. http://engelsizkutuphane.hacettepe.edu.tr:8080/xmlui/handle/123456789/921

[10] Kayran, A. ve Şahin, C.T., Opinions of Social Studies Pre-Service Teachers Regarding Professional Competencies of Teaching, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 22(2), 1352, 2021. https://doi.org/10.17679/inuefd.915732

[11] Murat, M., Aslantaş, H.İ. ve Özgan, H., Assessment of Instructors with Regard to Instructional Activities in Classrooms, DergiPark, 2006. https://dergipark.org.tr/tr/pub/gefad/issue/6752/90804

[12] Özcan, G. ve Nakip, C., Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Öz-Yeterlik İnançları ile Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Tutumları Arasındaki İlişki, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 12(3), 783, 2016. https://doi.org/10.17860/mersinefd.282380

[13] Özgenel, M. ve Deniz, A., Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Tutum ile Akademik Güdülenme ve Akademik Öz Yeterlik Arasındaki İlişki: Öğretmen Adayları Üzerine Bir İnceleme, Üniversite Araştırmaları Dergisi, 3(3), 131, 2020. https://doi.org/10.32329/uad.806826

[14] Patton, M.Q., Qualitative Research & Evaluation Methods: Integrating Theory and Practice, Japan Society of Medical Entomology and Zoology, 2014. http://ci.nii.ac.jp/ncid/BB18275167

[15] Saraçoğlu, M. ve Kahyaoğlu, M., Examining the Need for Social Approval as a Predictor of Attitudes Towards the Teaching Profession, Dinamika Ilmu, 309, 2021. https://doi.org/10.21093/di.v21i2.3462

[16] Ünişen, A. ve Demirel, N., Öğretmenlerin Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi, Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 17(67), 997, 2018. https://doi.org/10.17755/esosder.336954

[17] Uygun, K. ve Avaroğulları, M., The Relationship Between Possible Self of the Social Studies and History Teacher Candidates and the Attitudes Towards Teaching Profession, International Education Studies, 13(4), 64, 2020. https://doi.org/10.5539/ies.v13n4p64

[18] Yetişensoy, O. ve Şahin, İ.F., Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının İşsizlik Kaygısı Düzeyleri ile Öğretmenlik Mesleğine İlişkin Tutumları Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Hacettepe University Journal of Education, 1, 2019. https://doi.org/10.16986/huje.2019053983

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARININ KİTAP OKUMA ALIŞKANLIĞINA İLİŞKİN TUTUMLARI İLE ÖĞRETME MOTİVASYON DÜZEYLERİ ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Hazal ÖZCAN

Mersin Üniversitesi, hazalozcann29@gmail.com - 0009-0007-3751-5541

Doç. Dr. Serkan SAY

Mersin Üniversitesi, serkansay@mersin.edu.tr - 0000-0002-0917-8660

ÖZET

Öğretmen adaylarının kitap okuma alışkanlığına ilişkin tutumları, onların entelektüel gelişimleri, mesleki donanımları ve öğretmenlik sürecine yönelik yaklaşımları açısından önemli bir değişken olarak değerlendirilmektedir. Bununla birlikte öğretme motivasyonu da öğretmenlik mesleğine yönelik ilgi, istek ve yönelimleri yansıtan temel unsurlardan biridir. Bu araştırmada, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının kitap okuma alışkanlığına ilişkin tutumları ile öğretme motivasyon düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma, nicel araştırma yaklaşımı çerçevesinde ilişkisel tarama modeli ile yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu Mersin Üniversitesi Sosyal Bilgiler Eğitimi programında lisans 3 ve lisans 4 düzeyinde öğrenim gören 78 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak "Öğretme Motivasyonu Ölçeği" ile "Öğretmen Adaylarının Kitap Okuma Alışkanlığına İlişkin Tutum Ölçeği" kullanılmıştır. Verilerin analizinde korelasyon analizinden yararlanılmıştır. Yapılan analiz sonucunda, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının kitap okuma alışkanlığına ilişkin tutumları ile öğretme motivasyon düzeyleri arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Buna göre öğretmen adaylarının kitap okuma alışkanlığına ilişkin tutumları yükseldikçe öğretme motivasyon düzeylerinin de arttığı görülmüştür. Elde edilen sonuçlar, öğretmen yetiştirme sürecinde okuma alışkanlığını geliştirmeye yönelik uygulamaların öğretmen adaylarının mesleki motivasyonlarını da destekleyebileceğini göstermektedir.

Anahtar Kelimeler: sosyal bilgiler öğretmen adayları, kitap okuma alışkanlığı, öğretme motivasyonu, tutum, ilişkisel tarama

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

1. GİRİŞ

Okuma, bireyin ön bilgileri ile yeni verileri sentezleyerek anlam oluşturduğu karmaşık bir bilişsel süreçtir (Sengul, 2017). Toplumsal düzeyde ise okuma alışkanlığı; eleştirel düşünebilen, yaratıcı ve özgür fikirli bireylerin yetiştirilmesinde temel bir role sahiptir (Avci & Faiz, 2019). Eğitim sisteminin odağında yer alan öğretmenlerin bu alışkanlığı içselleştirmiş olmaları, hem kişisel entelektüel gelişimleri hem de rehberlik rolleri açısından bir zorunluluktur (Uyar, 2023). Nitekim öğretmenlerin okumaya yönelik geliştirdikleri olumlu tutumlar, öğrencilerin de benzer alışkanlıklar kazanmasında belirleyici bir faktör olarak kabul edilmektedir (Koçak, 2016).

Öğretmenler, bilgi aktarıcı kimliklerinin ötesinde öğrenciler için birer "okuma modeli" teşkil ederler (Valencia, 2017). Kendi okuma alışkanlığını geliştirmiş bir eğitimcinin, öğrencilerine okuma kültürü aşılaması ve onları bu yönde motive etmesi çok daha olasıdır (Avci & Faiz, 2019). Özellikle Sosyal Bilgiler gibi disiplinlerarası bir branşta, öğretmen adaylarının edebi ve akademik metinlerle kurduğu ilişki, mesleki yaşamlarındaki değer aktarımı ve vatandaşlık eğitimi süreçlerini doğrudan etkilemektedir (Kolaç & Özer, 2018). Literatürde, okuma eyleminin anlama, sorgulama ve sentez gibi üst düzey becerileri geliştirdiği, bu durumun ise doğrudan mesleki yeterliliğe yansıdığı vurgulanmaktadır (Geçgel et al., 2020; Şahin, 2019). Buna ek olarak, kitap okuma alışkanlığı yüksek olan öğretmenlerin eğitimdeki yeniliklere daha kolay uyum sağlayabildiği ve öğrencilerine eleştirel düşünme yetisi kazandırmada daha başarılı olduğu ifade edilmektedir (Pala, 2019; Sarıaslan et al., 2024). Ancak bazı çalışmalar, öğretmen adaylarının okuma motivasyonlarının genellikle kişisel gelişimden ziyade akademik zorunluluk (ödev) odaklı kaldığına dikkat çekerek, bu alanın derinlemesine incelenmesi gerektiğini göstermektedir (Gür, 2014; Şentürk & Göçer, 2019).

Mesleki gelişimin bir diğer kritik boyutu olan öğretme motivasyonu ise, bireyin öğretmenliğe yönelik ilgi, istek ve azmini yansıtan dinamik bir yapıdır (Candan & Gencel, 2015; Gün & Turabik, 2019). Yüksek öğretme motivasyonu; mesleki öz yeterlik algısı ve gelecekteki öğretim performansı ile yakından ilişkilidir (Gök & Kabasakal, 2019; Soyuçok & Balantekin, 2021). Yapılan araştırmalar, öğretmen adaylarının okuma alışkanlıkları ile eleştirel düşünme eğilimleri ve mesleki motivasyonları arasında pozitif yönlü anlamlı bağlar olduğunu ortaya koymaktadır (Ateş & Yavuz, 2021; Soyuçok & Balantekin, 2021).

Ancak, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının kitap okuma alışkanlığına yönelik tutumlarının, onların mesleklerini icra etme yönündeki motivasyon düzeylerini nasıl etkilediği üzerine yapılan çalışmaların derinleştirilmesi gerekmektedir. Bu bağlamda, öğretmen adaylarının entelektüel gelişimlerinin bir göstergesi olan okuma tutumları ile mesleki adanmışlıklarının bir yansıması olan öğretme motivasyonları arasındaki ilişkinin belirlenmesi önem arz etmektedir.

Bu araştırmanın temel amacı, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının kitap okuma alışkanlığına ilişkin tutumları ile öğretme motivasyon düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemektir. Bu genel amaç doğrultusunda, adayların okuma tutumlarının ve öğretme motivasyonlarının ne düzeyde olduğu ve bu iki değişken arasında anlamlı bir ilişki bulunup bulunmadığı sorularına yanıt aranmıştır.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

2. YÖNTEM

2.1. Araştırmanın Modeli

Araştırma, nicel araştırma yöntemlerinden ilişkisel tarama modeli kullanılarak gerçekleştirilmiştir. Çalışmada sosyal bilgiler öğretmen adaylarının kitap okuma alışkanlığına ilişkin tutumları ile öğretme motivasyonu düzeyleri arasındaki ilişkiyi betimlemek ve değişkenler arasındaki ilişkiyi ortaya koymak amaçlanmıştır. İlişkisel tarama modeli, iki ya da daha fazla değişken arasındaki birlikte değişim düzeyini ve yönünü belirlemeyi amaçlayan bir araştırma desenidir (Karasar, 2020; Creswell & Creswell, 2017). Buna göre, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının kitap okuma alışkanlığına ilişkin tutum puanları ile öğretme motivasyonu puanları arasındaki ilişki veriler normal dağılım göstermediği için Spearman sıra farkları korelasyonu ile analiz edilmiştir. Model gereği çalışma grubuna bir müdahalede bulunulmamış ve herhangi bir deneysel işlem yapılmamıştır.

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubunu, 2025–2026 eğitim-öğretim yılında Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği programında öğrenim görmekte olan üçüncü ve dördüncü sınıf düzeyindeki toplam 78 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Katılımcılar, araştırmaya gönüllülük esasına dayalı olarak dâhil edilmiş ve kolay örnekleme yöntemi ile belirlenmiştir. Kolay örnekleme yönteminin tercih edilmesinde, araştırmanın zaman ve erişilebilirlik açısından sınırlılıkları belirleyici olmuştur. Bu yöntem, özellikle eğitim bilimleri alanında yürütülen saha çalışmalarında sıklıkla başvurulan pratik bir yaklaşım olup, araştırmacıya veri toplama sürecinde önemli kolaylıklar sağlamaktadır (Patton, 2014). Verilerdersten hemen önce, sessiz ve dikkat dağıtıcı unsurlardan arındırılmış bir sınıfta gerçekleştirilmiş; ortalama 10–15 dakika sürmüştür.

2.3. Veri Toplama Araçları

Kitap Okuma Alışkanlığına Yönelik Tutum Ölçeği: Öğretmen adaylarının kitap okumaya yönelik tutum düzeyleri, (Kırmızı, 2012) tarafından geliştirilen "Öğretmen Adaylarının Kitap Okuma Alışkanlığına İlişkin Tutum Ölçeği" (ÖRAKOT) ile ölçülmüştür. Beşli Likerttipindeki bu ölçek, 34 madde ve üç alt boyuttan oluşmaktadır. Alt boyutları: "öğrenme gereksiniminin karşılanması ve eğlenmeye ilişkin tutumlar" (22 madde), "kitap okuma alışkanlığının anlamı ve vazgeçilmezliği" (8 madde) ve "okuma alışkanlığının geliştirilmesine ilişkin tutumlar" (4 madde). Ölçeğin geneli için Cronbach alfa .95, alt boyutlar için sırasıyla .78, .88 ve .72 olarak bulunmuştur.

Öğretmen Motivasyonu Ölçeği: Öğretmen adaylarının öğretmen motivasyon düzeyleri Kauffman, Yılmaz Soylu ve Duke (2011) tarafından geliştirilen ve Türkçe'ye Güzel Candan ve Evin Gencel (2015) tarafından uyarlanan "Öğretme Motivasyonu Ölçeği" (ÖMÖ) ile toplanmıştır. Altılı Likert tipindeki ölçek 12 madde ve iki alt boyuttan oluşmaktadır. Alt boyutları: içsel motivasyon (7 madde) ve dışsal motivasyon (5 madde). Türkçe uyarlama

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

çalışmasında dil eşdeğerliği toplam korelasyonu .84, İç tutarlılık katsayıları toplamda .92; içsel ve dışsal boyutlarda sırasıyla .90 ve .79 olarak bulunmuştur.

3. BULGULAR

Araştırma verilerinin analizine geçilmeden önce değişkenlerin normallik varsayımı incelenmiş; normallik testi yapılmış ve verilerin normal dağılım göstermediği tespit edilmiştir. Bu nedenle analizlerde parametrik olmayan yöntemler tercih edilmiş ve değişkenler arasındaki ilişkiler Spearman korelasyon katsayısı ile incelenmiştir.

Tablo 1. Betimsel istatistikler

Ölçek / Alt Boyut	**N**	**Min**	**Maks**	**x̄**	**SS**
ÖRAKOT Toplam	78	86	168	141.6	15.2
Öğrenme/Eğlenme	78	52	110	91.0	9.8
Anlam/Vazgeçilmezlik	78	18	40	32.6	4.1
Geliştirme	78	8	20	18.0	2.1
ÖMÖ Toplam	78	31	70	57.2	8.6
İçsel Motivasyon	78	18	42	34.3	5.2
Dışsal Motivasyon	78	9	28	22.9	3.7

Tablo 1 incelendiğinde, öğretmen adaylarının kitap okuma alışkanlıklarına dair tutumlarının genel olarak yüksek bir düzeyde seyrettiğine işaret etmektedir. ÖRAKOT toplam puanının ortalaması 141,6 olup, alt boyutlar içinde özellikle "Öğrenme/Eğlenme"nin 91,0 ile tabloya en güçlü katkıyı sunduğu görülmektedir. Diğer alt boyutlarda ortalamalar "Anlam/Vazgeçilmezlik" için 32,6 ve "Geliştirme" için 18,0 olarak hesaplanmıştır. Öğretme motivasyonu cephesinde, ÖMÖ toplam puanının 57,2 değerine yerleşmesi, düzeyin orta–yüksek aralıkta kümelendiğine işaret ederken; alt boyut karşılaştırması içsel motivasyonun 34,3 ile dışsal motivasyondan 22,9 belirgin biçimde daha yüksek olduğunu göstermektedir. Minimum–maksimum aralıklarının genişliği hem okuma tutumlarında hem de öğretme motivasyonunda belirli bir çeşitlilik bulunduğunu; bununla birlikte puanların genel olarak üst değerlere doğru yığıldığını göstermektedir.

Tablo 2. Spearman Korelasyon Analizi Sonuçları

		ÖMÖ	**İçsel Motivasyon**	**Dışsal Motivasyon**
Öğrenme/Eğlenme	Korelasyon katsayısı	.440	.460	.280
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	.014
	N	78	78	78
Anlam/Vazgeçilmezlik	Korelasyon katsayısı	.380	.360	.290
	Sig. (2-tailed)	.001	.002	.012
	N	78	78	78
Geliştirme	Korelasyon katsayısı	.310	.280	.260
	Sig. (2-tailed)	.006	.014	.024

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

	N	78	78	78
ÖRAKOT	Korelasyon katsayısı	.460	.450	.340
	Sig. (2-tailed)	.000	.000	.002
	N	78	78	78

Tablo 2 incelendiğinde, öğretmen adaylarının kitap okuma alışkanlığına yönelik tutumları ile öğretme motivasyonu arasında pozitif ve anlamlı ilişki olduğunu görülmektedir. ÖRAKOT toplam puanı, ÖMÖ toplam (rs =.46, p < .001) ve özellikle içsel motivasyon (rs =.45, p < .001) ile orta düzeyde; dışsal motivasyonla ise daha düşük fakat anlamlı düzeyde ilişkili bulunmuştur (rs =.34, p=.002). Alt boyutlar düzeyinde en güçlü bağlantı, "Öğrenme/Eğlenme" ile içsel motivasyon arasındadır (rs =.46, p < .001); aynı alt boyutun ÖMÖ toplamla ilişkisi de anlamlıdır (rs =.44, p < .001). "Anlam/Vazgeçilmezlik" boyutu, hem ÖMÖ toplam (rs =.38, p=.001) hem de içsel (rs =.36, p=.002) ve dışsal motivasyon (rs=.29, p=.012) ile pozitif ilişkiler sergilemiştir. "Geliştirme" boyutunda görülen ilişkiler görece düşük düzeydedir; buna karşın ÖMÖ toplam (rs =.31, p=.006), içsel (rs =.28, p=.014) ve dışsal motivasyon (rs =.26, p=.024) ile anlamlıdır. Bu sonuçlar, öğretmen adaylarının kitapokuma tutumlarının özellikle içsel yönelimli öğretme motivasyonuyla birlikte arttığını; dışsal motivasyonla olan bağın ise daha zayıf ama istatistiksel olarak anlamlı kaldığını düşündürmektedir.

4. TARTIŞMA

Bu araştırma, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının kitap okuma alışkanlığına ilişkin tutumları ile öğretme motivasyon düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla gerçekleştirilmiştir. Analiz sonuçları, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının okuma tutumları ile öğretme motivasyonları arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Bu temel bulgu, öğretmen adaylarının entelektüel gelişimlerine yönelik tutumlarının, mesleki adanmışlık ve motivasyonları üzerinde belirleyici bir rol oynadığını göstermektedir.

Elde edilen sonuçlar, literatürdeki benzer çalışmalarla paralellik göstermektedir. Soyuçok ve Balantekin tarafından sınıf öğretmenleri üzerinde yapılan araştırmada da okuma motivasyonu ile mesleki motivasyon arasında pozitif bir ilişki saptanmıştır (Soyuçok & Balantekin, 2021). Bu durum, okuma alışkanlığının sadece kişisel bir hobi değil, aynı zamanda mesleki yeterliliği besleyen bir unsur olduğunu kanıtlamaktadır. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının kitap okuma tutumlarının yüksek olması, onların mesleki yaşamlarında ihtiyaç duyacakları geniş genel kültür ve disiplinlerarası bakış açısını kazanmalarına yardımcı olmaktadır (Kolaç & Özer, 2018).

Öğretmenlerin öğrenciler için en önemli "okuma modeli" olduğu gerçeği göz önüne alındığında, okuma tutumu yüksek olan adayların mesleki süreçlere daha hevesli yaklaşmaları beklenen bir durumdur (Valencia, 2017). Literatürde, okuma alışkanlığına sahip öğretmenlerin eğitimdeki yeniliklere daha kolay uyum sağladığı, farklı öğretim yöntemleri geliştirme konusunda daha yaratıcı olduğu ve bu durumun doğrudan öğretme motivasyonlarını artırdığı vurgulanmaktadır (Pala, 2019; Sarıaslan et al., 2024). Nitekim kitap okuma eylemi; bireyin anlama, sorgulama ve sentez yapma gibi üst düzey becerilerini geliştirerek mesleki öz yeterlik

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

algısını güçlendirmekte, bu da dolaylı olarak öğretme isteğini (motivasyonunu) tetiklemektedir (Geçgel et al., 2020; Gök & Kabasakal, 2019; Şahin, 2019).
Öte yandan, öğretmen adaylarının öğretme motivasyonları, onların mesleğe yönelik içsel ve dışsal yönelimlerini yansıtmaktadır (Candan & Gencel, 2015; Gün & Turabik, 2019). Kitap okuma tutumu ile motivasyon arasındaki pozitif bağ, öğretmen adaylarının entelektüel kapasiteleri arttıkça, sınıfta daha etkili bir öğretim gerçekleştireceklerine dair inançlarının (öz yeterlik) gelişmesiyle açıklanabilir (Gök & Kabasakal, 2019; Soyuçok & Balantekin, 2021). Ancak bazı araştırmalar, öğretmen adaylarının okuma motivasyonlarının bazen akademik zorunluluklarla sınırlı kaldığına işaret etmektedir (Şentürk & Göçer, 2019). Bu noktada, bu çalışmanın bulguları, okuma tutumunun bir yaşam biçimi olarak benimsenmesinin mesleki heyecanı (öğretme motivasyonunu) daha üst seviyelere taşıyabileceğini destekler niteliktedir.
Sonuç olarak, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının kitap okuma alışkanlığına yönelik geliştirdikleri olumlu tutumlar, onların mesleki aidiyetlerini ve öğretme süreçlerine duydukları ilgiyi artırmaktadır. Öğretmen adaylarının sadece alan bilgisiyle değil, entelektüel birikimle de donatılması, gelecekteki eğitim kalitesinin yükseltilmesi açısından stratejik bir öneme sahiptir (Ateş & Yavuz, 2021; Gür, 2014).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Bu araştırmada, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının kitap okuma alışkanlığına yönelik tutumları ile öğretme motivasyon düzeyleri arasındaki ilişki nicel bir yaklaşımla incelenmiştir. Araştırma sonucunda elde edilen temel bulgular ve bu bulgular doğrultusunda geliştirilen öneriler aşağıda sunulmuştur:

5.1. Sonuç

Yapılan analizler sonucunda, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının kitap okuma alışkanlığına ilişkin tutumları ile öğretme motivasyon düzeyleri arasında anlamlı ve pozitif yönlü bir ilişki olduğu belirlenmiştir. Bu temel sonuç, öğretmen adaylarının okumaya yönelik geliştirdikleri olumlu tutumun, öğretmenlik mesleğine karşı duydukları ilgi, istek ve adanmışlık düzeyini doğrudan artırdığını göstermektedir. Bir başka ifadeyle, öğretmen adaylarının kitap okuma alışkanlıkları ve okumaya verdikleri önem arttıkça, gelecekte icra edecekleri öğretmenlik mesleğine yönelik motivasyonları da güçlenmektedir.
Sosyal bilgiler branşının geniş bir genel kültür ve entelektüel birikim gerektirmesi, okuma alışkanlığının bu adaylar üzerindeki etkisini daha da önemli kılmaktadır. Okuma alışkanlığı, adayların sadece bilgi düzeylerini değil, aynı zamanda anlama, sentezleme ve yorumlama becerilerini de geliştirerek kendilerine olan mesleki güvenlerini pekiştirmekte, bu özgüven ise öğretme motivasyonuna olumlu bir şekilde yansımaktadır. Sonuç olarak, öğretmen adaylarının entelektüel gelişimlerinin bir parçası olan okuma kültürü, mesleki başarı ve motivasyonun ayrılmaz bir bileşeni olarak karşımıza çıkmaktadır.

5.2. Öneriler

- Eğitim fakültelerindeki mevcut ders içeriklerinin ve müfredat programlarının öğretmen adaylarının sadece teknik alan bilgilerini değil, aynı zamanda genel kültür

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

birikimlerini ve okuma alışkanlıklarını da destekleyecek şekilde güncellenmesi gerekmektedir; bu kapsamda seçmeli derslerin ve disiplinlerarası seminerlerin sayısı artırılarak adayların farklı türdeki eserlerle düzenli olarak temas kurması sağlanmalıdır.

- Fakülte bünyesinde kurulacak kitap kritik toplulukları, yazar buluşmaları ve okuma atölyeleri gibi sosyal etkinlikler aracılığıyla okuma eyleminin akademik bir zorunluluk olmaktan çıkarılıp gönüllü bir yaşam biçimine dönüştürülmesi teşvik edilmeli ve bu süreçte akademisyenlerin adaylara rol model olması desteklenmelidir.
- Öğretmen adaylarının hem edebi hem de akademik güncel yayınlara kesintisiz ve hızlı erişimini sağlamak amacıyla üniversite kütüphanelerinin fiziksel koleksiyonları ile dijital veri tabanı altyapıları iyileştirilmeli, öğrencilerin kaynaklara ulaşımı önündeki ekonomik ve fiziksel engeller kaldırılmalıdır.
- Öğretmen yetiştirme süreçlerinde mesleki motivasyonu artırmaya yönelik yürütülen rehberlik ve formasyon faaliyetlerinde, entelektüel derinliğin ve düzenli okuma alışkanlığının mesleki başarı, sınıf yönetimi ve öğretmen saygınlığı üzerindeki belirleyici rolüne dair farkındalık çalışmaları sistematik hale getirilmelidir.
- Gelecekte yapılacak akademik çalışmalarda örneklem grubu farklı üniversiteleri kapsayacak şekilde genişletilerek branşlar arası karşılaştırmalı analizler yapılmalı ve mevcut nicel bulguları derinleştirmek adına nitel görüşme teknikleri kullanılarak okuma alışkanlığının öğretme motivasyonunu hangi psikolojik süreçlerle etkilediği daha kapsamlı bir şekilde ele alınmalıdır.

KAYNAKÇA

[1] Ateş, Y. ve Yavuz, E., Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Sosyal Girişimcilik Özelliklerinin ve Eleştirel Düşünme Eğilimlerinin İncelenmesi, DergiPark, 2021. https://dergipark.org.tr/tr/pub/turksosbilder/issue/67694/1026990

[2] Avci, E.K. ve Faiz, M., Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Kitap Okuma Alışkanlığına Yönelik Tutumları, Uluslararası Alan Eğitimi Dergisi, 5(2), 133, 2019. https://doi.org/10.32570/ijofe.641873

[3] Candan, D.G. ve Gencel, İ.E., Adaptation of the Motivation to Teach Scale into Turkish, DergiPark, 2015. https://dergipark.org.tr/en/pub/maeuefd/issue/19409/206401

[4] Geçgel, H., Kana, F., Öztürk, N.E. ve Akkaş, İ., Investigation of the Relationship between Pre-Service Teachers' Reading Motivations and Social Media-Specific Epistemological Beliefs, Dil Eğitimi ve Araştırmaları Dergisi, 6(2), 478, 2020. https://doi.org/10.31464/jlere.742459

[5] Gök, B. ve Kabasakal, K.A., Analysing Prospective Teachers' Self-Efficacy Belief, Teaching Motivation and Attitudes Towards Teaching from the Perspective of Several Variables, Pegem Journal of Education and Instruction, 9(4), 1081, 2019. https://doi.org/10.14527/pegegog.2019.035

[6] Gün, F. ve Turabik, T., The Effects of Possible Selves of Teacher Candidates' on Their Teaching Motivation, Cumhuriyet International Journal of Education, 2019. https://doi.org/10.30703/cije.468371

[7] Gür, T., Öğretmen Adaylarının Okuma ve Boş Zaman Değerlendirme Alışkanlıkları, Zeitschrift für die Welt der Türken / Journal of World of Turks, 6(1), 161, 2014. http://www.dieweltdertuerken.org/index.php/ZfWT/article/viewArticle/575

[8] Güzel Candan, D. ve Evin Gencel, İ., Öğretme Motivasyonu Ölçeği'ni Türkçe'ye Uyarlama Çalışması, Mehmet Akif Ersoy University Journal of Education Faculty, 1(36), 72–89, 2015. https://izlik.org/JA88TF96WG

[9] Kauffman, D.F., Yılmaz Soylu, M. ve Duke, B., Öğretme Motivasyonu Ölçeğinin Geçerlik Çalışması, Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 40, 279–290, 2011.

[10] Kırmızı, F.S., An Attitude Scale Towards Teacher Candidates' Reading Habit: Reliability and Validity Analysis, Journal of Turkish Studies, 7, 2353, 2012. https://doi.org/10.7827/turkishstudies.3372

[11] Koçak, B., Öğretmen Adaylarının Kitap Okuma Tutumlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, International Journal of Turkish Literature Culture Education, 5, 395, 2016. https://doi.org/10.7884/teke.588

[12] Kolaç, E. ve Özer, H., Sosyal Bilgiler Öğretiminde Edebî Ürünlerin Kullanımı ve Değer Aktarımındaki Katkılarına Yönelik Öğretmen Adaylarının Görüşleri, DergiPark, 2018. https://dergipark.org.tr/tr/pub/teke/issue/42447/511218

[13] Pala, F., Kitap Okuma Alışkanlığının Sosyal Bilgiler Öğretmen Davranışları Üzerindeki Etkisi, DergiPark, 2(2), 187, 2019. https://dergipark.org.tr/en/pub/apjec/article/616107

[14] Şahin, N., Türkçe Öğretmeni Adaylarının Okuma Motivasyonlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, OPUS Uluslararası Toplum Araştırmaları Dergisi, 1, 2019. https://doi.org/10.26466/opus.588759

[15] Sarıaslan, Ş., Günçiçek, B., Ülgül, B. ve Bozan, M.A., Sınıf Öğretmeni Adaylarının Kitap Okuma Alışkanlıklarıyla Türkçe Öğretimi Öz Yeterlikleri Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Maarif Mektepleri Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi, 8(2), 102, 2024. https://doi.org/10.46762/mamulebd.1568318

[16] Sengul, B.T., A Study on Reading Habits of Social Studies and History Teachers in Turkey, Educational Research and Reviews, 12(10), 569, 2017. https://doi.org/10.5897/err2017.3245

[17] Şentürk, R. ve Göçer, A., Öğretmen Adaylarının Okuma Motivasyonlarının Değerlendirilmesi: Erciyes Üniversitesi Örneği, Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 16(44), 332, 2019. https://dergipark.org.tr/en/download/article-file/837655

[18] Soyuçok, M. ve Balantekin, Y., Sınıf Öğretmenlerinin Okuma ve Mesleki Motivasyonları ile Okuryazarlık Öğretimi Öz Yeterlik Algıları Arasındaki İlişkinin

İncelenmesi, Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 34(3), 1171, 2021. https://doi.org/10.19171/uefad.948076

[19] Uyar, A., Exploring Secondary School Students' Critical Thinking Dispositions, Maarif Mektepleri Uluslararası Eğitim Bilimleri Dergisi, 7(1), 62, 2023. https://doi.org/10.46762/mamulebd.1309228

[20] Valencia, S.V., Reading Motivation and Reading Habits of Future Teachers, Investigaciones Sobre Lectura, 7, 85, 2017. https://doi.org/10.24310/revistaisl.vi7.10983

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARINDA DİJİTAL YETERLİK ALGILARI İLE ÇOKKÜLTÜRLÜ EĞİTİME DUYARLILIKLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Mustafa ALTAY
Mersin Üniversitesi, m.hiz@icloud.com - 0009-0005-6913-8838
Esra EKİCİ
Mersin Üniversitesi, esraekici326@gmail.com - 0009-0009-8253-6936
Doç. Dr. Ayşegül AVŞAR TUNCAY
Mersin Üniversitesi, aysegulaat@mersin.edu.tr - 0000- 0002-0520-1742

ÖZET

Bu araştırmada, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının dijital yeterlik algıları ile çokkültürlü eğitime duyarlılıkları arasındaki ilişki incelenmiştir. Araştırma, nicel araştırma yaklaşımı doğrultusunda ilişkisel tarama modeli temelinde yürütülmüştür. Çalışmanın katılımcılarını, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programında öğrenim gören 162 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Katılımcıların 104'ü kadın, 58'i erkektir. Araştırmada veri toplama aracı olarak Öğretmen Adayı Dijital Yeterlik Algısı Ölçeği ile Öğretmen Adayları İçin Çok Kültürlü Eğitime Duyarlılık Ölçeği kullanılmıştır. Dijital yeterlik algısı; bilişim yeterlikleri, dijital ortamlarda öğretimi tasarlama yeterlikleri ve medya iletişim yeterlikleri boyutlarında ele alınırken, çokkültürlü eğitime duyarlılık bilgi, öğretim süreci ve tutum boyutları çerçevesinde değerlendirilmiştir. Elde edilen verilerin analizinde betimsel istatistiklerin yanı sıra değişkenler arasındaki ilişkinin belirlenmesi amacıyla korelasyon analizinden yararlanılmıştır. Araştırma bulguları, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının dijital yeterlik algılarının orta-üst düzeyde ($\bar{X}$=3.68; SS=0.54), çokkültürlü eğitime duyarlılıklarının ise yüksek düzeyde ($\bar{X}$=4.12; SS=0.47) olduğunu göstermiştir. Ayrıca dijital yeterlik algısı ile çokkültürlü eğitime duyarlılık arasında pozitif yönlü, düşük düzeyde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($r=.34$; $p<.01$). Sonuç olarak, öğretmen adaylarının dijital yeterlik algılarındaki artışın çokkültürlü eğitime yönelik duyarlılıklarını desteklediği belirlenmiştir. Bu bulgular doğrultusunda, öğretmen yetiştirme programlarında dijital pedagojik yeterlikleri ile çokkültürlü eğitim anlayışını bütünleştiren uygulamalara daha fazla yer verilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler öğretmen adayları, dijital yeterlik algısı, çokkültürlü eğitime duyarlılık, öğretmen eğitimi, ilişkisel tarama

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

1. GİRİŞ

Küreselleşme ve artan uluslararası hareketlilikle birlikte toplumlar giderek daha fazla çokkültürlü bir yapı kazanmakta(ÖTELEŞ, 2020); bu durum, eğitim süreçlerinde dijital yeterliliklerin ve çokkültürlü eğitime duyarlılığın önemini artırmaktadır (Ahadiyyah et al., 2024; Şengül, 2021). Günümüz dünyasında teknolojinin dönüştürücü etkisi, dijital okuryazarlığı geleneksel okuryazarlıktan daha kritik hale getirmiş; bu da öğretmenlerin dijital becerilerini çokkültürlü eğitim yaklaşımlarıyla birleştirerek küresel konuları ele almalarını zorunlu kılmaktadır (Rashid, 2024; Tünkler, 2020). Bu doğrultuda, öğretmen adaylarının çokkültürlülüğe yönelik algıları, farklı sosyo-kültürel geçmişlere sahip öğrencilere karşı sergileyecekleri tutum ve davranışları doğrudan etkilemektedir (Akkaya et al., 2018). Ayrıca, öğretmenlerin çokkültürlü yeterlik algılarının incelenmesi, eğitim sistemlerinin kültürel çeşitliliğe adaptasyon kapasitesi hakkında önemli göstergeler sunmaktadır (Doğan et al., 2023). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dijital yeterlik algıları ile çokkültürlü eğitime duyarlılıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi, modern eğitim paradigmalarının gerektirdiği entegre yaklaşımların geliştirilmesi açısından büyük önem taşımaktadır (Karadağ & Özden, 2020). Bu çalışma, öğretmen adaylarının dijital becerileri ve çokkültürlü eğitim anlayışları arasındaki korelasyonu ortaya koyarak, gelecekteki eğitim pratiklerine temel bir referans sunmayı hedeflemektedir.

Öğretmen adaylarının dijital yeterlik algılarıyla ilgili çalışmalar, genellikle dijital okuryazarlık öz-yeterlilik düzeylerini ele almakta ve bu becerilerin sınıf ortamına entegrasyonunun önemini vurgulamaktadır (Özçelik & Yılmaz, 2024). Özellikle sosyal bilgiler öğretmen adayları bağlamında, dijital vatandaşlık algılarının belirlenmesi ile teknolojik araçların öğretim süreçlerinde kullanımına yönelik yeterliliklerin tespiti, alanyazında önemli bir yer tutmaktadır (Avcı et al., 2021). Dijital yeterliklerin incelenmesi, öğretmen adaylarının dijital okuryazarlık becerilerini ve özyeterlilik algılarını değerlendirirken cinsiyet, yaş, eğitim düzeyi gibi değişkenlerin etkisini de kapsamaktadır (Karakuş & Ocak, 2019). Ayrıca, dijitalleşmenin vatandaşlık algısını etkilediği ve sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dijital vatandaşlık yeterliklerini ölçmek için geçerli ve güvenilir araçların geliştirilmesi gerektiği belirtilmektedir (Metin & Cin, 2021). Bu bağlamda, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dijital yeterlikleri, coğrafi konum ve internet erişimi gibi çevresel faktörler dikkate alınarak incelenirse, dijital vatandaşlık algıları ve faydalanma düzeyleri hakkında daha derinlemesine bilgiler edinilebilir (Aslan & Çakmak, 2018).

Öte yandan, literatürde sosyal bilgiler öğretmen adaylarının çokkültürlü eğitime duyarlılıkları üzerine çalışmalar sınırlıdır (Öteleş, 2021). Mevcut araştırmalar, genellikle öğretmen adaylarının çokkültürlü eğitim tutum ve deneyimlerini ele alırken (Karadağ & Özden, 2020), dijital yeterliklerle çokkültürlü duyarlılık arasındaki etkileşimi nadiren incelemektedir. Bu nedenle, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dijital yeterlik algılarının çokkültürlü eğitime duyarlılıklarıyla ilişkisini ampirik olarak araştırmak, eğitim bilimleri literatürüne önemli katkı sağlayacaktır (Çolak & Öztürk, 2022). Özellikle, dijital okuryazarlık düzeyleri, ders programlarının dijital becerilere vurgusu ve farkındalık çalışmaları ilkokul-ortaokul

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

düzeylerinde yoğunlaşırken (Dündar et al., 2024), yükseköğretimdeki öğretmen adaylarının dijital yeterlikleri ve teknoloji entegrasyonu konuları sınırlı sayıda çalışmada ele alınmıştır (Dündar et al., 2024). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dijital yeterliklerinin belirlenmesi, alanyazındaki bu boşluğu doldurarak 21. yüzyıl becerileri ve dijital içerik üretimi gibi boyutlardaki yeterliliklerini ortaya koyacaktır (Aktaş et al., 2025). Bu eksiklik, çokkültürlü eğitimde dijital becerilerin konumunu ve öğretmen adaylarının bu alanları entegre etme kapasitesini anlamak için kapsamlı araştırmaları zorunlu kılmaktadır.

2. YÖNTEM

Bu araştırma, nicel araştırma yaklaşımı çerçevesinde, iki değişken arasındaki değişimin varlığını ve derecesini belirlemeyi amaçlayan ilişkisel tarama modeli temelinde yürütülmüştür.

2.1. Çalışma Grubu

Araştırmanın katılımcılarını, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programında öğrenim gören toplam 162 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Katılımcıların cinsiyet dağılımı 104 kadın ve 58 erkek şeklindedir.

2.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak iki temel ölçek kullanılmıştır. Bunlardan ilki Karakuş ve arkadaşları (2022) tarafından geliştirilen Öğretmen Adayı Dijital Yeterlik Algısı Ölçeğidir. Ölçek, bilişim yeterlikleri, dijital ortamlarda öğretimi tasarlama ve medya iletişim yeterlikleri boyutlarını ölçmektedir. İkincisi ise Çevik ve arkadaşları (2016) tarafından geliştirilen Öğretmen Adayları İçin Çok Kültürlü Eğitime Duyarlılık Ölçeğidir. Ölçek, bilgi, öğretim süreci ve tutum boyutları çerçevesinde değerlendirme yapmaktadır.

2.3. Verilerin Analizi

Verilerin analizinde betimsel istatistikler (ortalama, standart sapma) kullanılmış; dijital yeterlik algısı ile çokkültürlü eğitime duyarlılık arasındaki ilişkinin yönünü ve düzeyini belirlemek amacıyla Pearson korelasyon analizi gerçekleştirilmiştir (Benesty et al., 2009).

3. BULGULAR

3.1. Katılımcıların Dijital Yeterlik ve Çokkültürlü Eğitime Duyarlılık Düzeylerine İlişkin Betimsel Bulgular

Öğretmen adaylarının temel değişkenlere ilişkin görüşlerinin dağılımını belirlemek amacıyla yapılan betimsel analiz sonuçları Çizelge 1'de sunulmuştur.

Çizelge 1. Değişkenlere İlişkin Betimsel İstatistikler

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Değişkenler	**N**	$\overline{X}$	**SS**	**Düzey**
Dijital Yeterlik Algısı	162	3.68	0.54	Orta-Üst
Çokkültürlü Eğitime Duyarlılık	162	4.12	0.47	Yüksek

Çizelge 1 incelendiğinde, 162 sosyal bilgiler öğretmen adayının dijital yeterlik algılarının aritmetik ortalaması $\overline{X} = 3.68$olarak gerçekleşmiş olup, bu değer adayların genel dijital yeterlik algılarının "orta-üst" düzeyde olduğunu göstermektedir. Özellikle bilişim yeterlikleri, dijital ortamlarda öğretimi tasarlama ve medya iletişim yeterlikleri gibi alt boyutlarda kendilerini yetkin hissettikleri anlaşılmaktadır.

Aynı çizelgede yer alan çokkültürlü eğitime duyarlılık puanlarının aritmetik ortalaması ise $\overline{X} = 4.12$ ile "yüksek" düzeydedir. Bu bulgu, adayların bilgi, öğretim süreci ve tutum boyutları çerçevesinde çokkültürlü eğitime yönelik oldukça olumlu ve duyarlı bir yaklaşım sergilediklerini ortaya koymaktadır.

3.2. Dijital Yeterlik Algısı ile Çokkültürlü Eğitime Duyarlılık Arasındaki İlişkiye İlişkin Bulgular

Öğretmen adaylarının dijital yeterlik algıları ile çokkültürlü eğitime duyarlılık düzeyleri arasındaki ilişkinin varlığını ve yönünü belirlemek amacıyla gerçekleştirilen Pearson Korelasyon Analizi sonuçları Çizelge 2'de verilmiştir.

Çizelge 2. Dijital Yeterlik Algısı ve Çokkültürlü Eğitime Duyarlılık Arasındaki Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	**1**	**2**
1. Dijital Yeterlik Algısı	1	.34**
2. Çokkültürlü Eğitime Duyarlılık	.34**	1
*N=162; **p < .01*		

Çizelge 2'deki bulgular incelendiğinde, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının dijital yeterlik algıları ile çokkültürlü eğitime duyarlılıkları arasında pozitif yönde, düşük düzeyde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($r = .34; p < .01$).

Bu korelasyon katsayısı, öğretmen adaylarının dijital yeterlik algılarının arttıkça çokkültürlü eğitime duyarlılıklarının da yükselme eğiliminde olduğunu ortaya koymaktadır. Bulgular, dijital yeterliliğin yalnızca teknik bir beceri olmanın ötesinde, eğitimde kapsayıcılık ve kültürel

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

duyarlılık gibi pedagojik boyutları desteklediğini veya entegre ettiğini işaret etmektedir. Sonuç olarak, adayların dijital pedagojik yeterliklerindeki artış, çokkültürlü eğitim ortamlarını yönetme kapasitelerini olumlu yönde etkilemektedir.

Bu araştırmada elde edilen bulgular, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının dijital yeterlik algıları ile çokkültürlü eğitime yönelik duyarlılıkları arasındaki ilişkiyi ve bu iki temel alanın mevcut durumunu ortaya koymaktadır.

4. TARTIŞMA

Araştırmanın ilk bulgusu, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının dijital yeterlik algılarının "orta-üst" düzeyde ($\overline{X} = 3.68$) olduğunu göstermiştir. Bu sonuç, alanyazındaki benzer çalışmalarla paralellik göstermektedir. Örneğin, öğretmen adaylarının dijital yeterlik ve dijital vatandaşlık algılarının genellikle orta düzeyin üzerinde olduğu rapor edilmektedir (Avcı et al., 2021; Kurucu et al., 2015). Sosyal Bilgiler öğretmen adayları özelinde yapılan çalışmalar da, adayların teknolojik araçları kullanma ve dijital ortamda içerik üretme konusunda kendilerini yeterli gördüklerini, ancak bu yeterliklerin pedagojik amaçlarla bütünleştirilmesi noktasında gelişime açık olduklarını belirtmektedir (Çolak & Öztürk, 2022). Adayların dijital ortamlarda öğretimi tasarlama ve medya iletişim yeterliklerinin bu seviyede olması, modern eğitim teknolojilerini sınıfa taşıma potansiyellerinin yüksek olduğuna işaret etmektedir (Avcı et al., 2021).

Çalışmanın bir diğer önemli bulgusu, katılımcıların çokkültürlü eğitime yönelik duyarlılıklarının "yüksek" düzeyde ($\overline{X} = 4.12$) çıkmasıdır. Sosyal Bilgiler branşı, doğası gereği kültürel çeşitlilik, insan hakları ve farklılıklara saygı gibi konuları içermektedir (Akhan & Yalçin, 2016). Bu nedenle adayların bu konuda yüksek duyarlılık göstermesi beklenen bir durumdur. Literatürde öğretmen adaylarının çokkültürlü eğitime yönelik tutumlarının genellikle olumlu olduğu ve kültürel farklılıkları bir zenginlik olarak gördükleri saptanmıştır (Karadağ & Özden, 2020; Sezer & Kahraman, 2017). Ancak bazı çalışmalarda, adayların teorik olarak yüksek duyarlılığa sahip olmalarına rağmen, bu duyarlılığı öğretim sürecine yansıtma ve uygulama noktasında daha fazla rehberliğe ihtiyaç duydukları vurgulanmaktadır (Akpinar & Cantürk, 2021; Tünkler, 2020).

Araştırmanın en dikkat çekici sonucu, dijital yeterlik algısı ile çokkültürlü eğitime duyarlılık arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişkinin ($r = .34$) saptanmış olmasıdır. Bu bulgu, teknolojik yetkinliğin sadece teknik bir beceri seti olmadığını, aynı zamanda toplumsal ve pedagojik duyarlılıklarla da ilişkili olduğunu kanıtlamaktadır. Alanyazında çeşitlilik yönetimi ve kültürel yeterlik üzerine yapılan çalışmalar, öğretmenlerin dijital araçları kullanarak farklı kültürlere erişim sağlama ve bu kültürleri sınıfa yansıtma becerilerinin, genel pedagojik yeterliklerini desteklediğini belirtmektedir (Güngör & Çakır, 2021). Dijital yeterliği yüksek olan bir öğretmen adayının, çokkültürlü eğitim ortamlarında kullanılabilecek dijital materyalleri (videolar, sanal turlar, dijital hikayeler vb.) daha etkin seçebileceği ve bu sayede

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

farklı kültürel arka planlara sahip öğrencilerin öğrenme süreçlerini daha kapsayıcı hale getirebileceği söylenebilir (Güngör & Çakır, 2021; Tünkler, 2020).

Sonuç olarak, dijital pedagojik yeterliklerdeki artışın, çokkültürlü eğitim anlayışını destekleyen bir unsur olduğu görülmektedir. Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının küresel vatandaşlık ve kültürel etkileşim konularındaki rollerini düşündüğümüzde, bu iki yeterliğin birbirini beslediği açıktır (Avcı et al., 2021; Tünkler, 2020). Bu bağlamda, dijital araçların etik kullanımı ve dijital ortamlarda kültürel çeşitliliğin korunması gibi konuların öğretmen yetiştirme programlarında daha fazla yer alması, adayların çokkültürlü eğitim ortamlarına daha donanımlı hazırlanmalarına katkı sağlayacaktır (Karadağ & Özden, 2020).

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

5.1. Sonuç

Araştırma sonuçları, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının bilişim teknolojilerini kullanma, dijital ortamlarda öğretim süreçlerini planlama ve medya araçlarıyla iletişim kurma konularında kendilerini genel olarak yeterli gördüklerini ortaya koymuştur. Adayların dijital yeterlik algılarının orta düzeyin üzerinde seyretmesi, teknolojik dönüşüme uyum sağlama potansiyellerinin güçlü olduğuna işaret etmektedir.

Öğretmen adaylarının çokkültürlü eğitime yönelik duyarlılıkları incelendiğinde ise oldukça ileri bir seviyede oldukları sonucuna varılmıştır. Adayların farklı kültürel yapılara dair bilgi birikimleri, eğitim-öğretim sürecini çeşitliliğe uygun şekilde yönetme becerileri ve genel tutumları, kapsayıcı bir eğitim anlayışını benimsediklerini göstermektedir.

Araştırmanın en temel sonucu, adayların dijital yetkinlikleri ile kültürel duyarlılıkları arasında anlamlı ve pozitif bir bağın bulunmasıdır. Bu durum, öğretmen adaylarının dijital araçları kullanma ve dijital pedagoji geliştirme konusundaki öz-güvenleri arttıkça, sınıflarındaki kültürel farklılıklara karşı daha açık ve hassas bir yaklaşım sergilediklerini kanıtlamaktadır. Sonuç olarak, dijital pedagojik yeterliklerin gelişimi, sadece teknik bir kazanım olarak kalmamakta, aynı zamanda çokkültürlü eğitim ortamlarının daha etkili yönetilmesini destekleyen bir unsur haline gelmektedir.

Bu bulgular ışığında, öğretmen yetiştirme programlarında dijital becerilerin sadece teknik boyutuna odaklanılmaması; bu becerilerin kültürel çeşitlilik, demokratik değerler ve eğitimde adalet ilkeleriyle bütünleştirildiği bir eğitim modelinin uygulanması gerektiği değerlendirilmektedir.

5.2. Öneriler

Araştırma bulgularınızdan elde edilen dijital yeterlik algısının orta-üst düzeyde olması, çokkültürlü eğitime duyarlılığın yüksek çıkması ve bu iki değişken arasındaki pozitif yönlü anlamlı ilişki temelinde hazırlanan öneriler şunlardır:

Dijital pedagoji ile çokkültürlü eğitimin bütünleştirilmesi: Araştırmada belirlenen pozitif korelasyon, dijital yetkinlik arttıkça kültürel duyarlılığın da yükseldiğini göstermektedir. Bu nedenle, öğretmen yetiştirme programlarındaki teknoloji dersleri yalnızca teknik becerilere odaklanmamalı; dijital araçların farklı kültürel arka planları sınıfa taşıyan bir köprü olarak kullanımına yönelik uygulamalı içeriklerle zenginleştirilmelidir.

Dijital yeterlik seviyelerinin yükseltilmesi: Adayların dijital yeterlik algılarının "orta-üst" düzeyde olması, bu alandaki gelişim potansiyelini ortaya koymaktadır. Çok kültürlü eğitim ortamlarında daha etkin olabilmeleri için bilişim yeterlikleri ve dijital öğretim tasarımı becerileri "yüksek" seviyeye taşınacak ek eğitim ve sertifika programları düzenlenmelidir.

Kapsayıcı dijital içerik üretimi teşvik edilmesi: Adayların çokkültürlü eğitime duyarlılıklarının yüksek çıkması, bu potansiyelin dijital ortama aktarılmasını gerektirmektedir. Farklı öğrenci gruplarının kültürel ihtiyaçlarına yanıt verecek dijital materyaller tasarlama becerileri desteklenmelidir.

Müfredat geliştirme çalışmaları yürütülmesi: Dijital yeterliğin çokkültürlü duyarlılığı desteklediği bulgusundan yola çıkarak, Sosyal Bilgiler Öğretmenliği lisans programındaki ders içerikleri güncellenmelidir. Dijital vatandaşlık ile kültürel farklılıklara saygı kavramlarını bütünleştiren disiplinler arası yaklaşım, derslerin merkezine yerleştirilmelidir.

Uygulamalı deneyim alanlarının artırılması: Adayların dijital becerilerini ve yüksek çokkültürlü duyarlılıklarını birleştirebilecekleri gerçek sınıf senaryoları oluşturulmalıdır. Özellikle teknolojik imkanların kültürel zenginliği desteklediği okul deneyimi süreçleri, teorik bilgileri pratiğe dönüştürmelerine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

[1] Ahadiyyah, A., Purwanto, E., Elyana, K., Azahra, K.A., Chaniago, A.N., Handayani, N.N., Nafaisah, L., Urbach, V. ve Ayala, E.R., Cultural Globalization and Education Strategy to Develop Cultural Literacy and Digital, International Journal of Advanced Multidisciplinary Research and Studies, 4(3), 1661, 2024. https://doi.org/10.62225/2583049x.2024.4.3.2989

[2] Akhan, O. ve Yalçın, A., Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarında Çokkültürlü Eğitimin Yeri, DergiPark, 2016. https://dergipark.org.tr/tr/pub/trakyasobed/issue/30207/325996

[3] Akkaya, N., Kırmızı, F.S. ve İşçi, C., Öğretmen Adaylarının Çokkültürlülüğe İlişkin Algılarının Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi, Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 29, 308, 2018. https://doi.org/10.14520/adyusbd.381005

[4] Akpınar, M. ve Cantürk, A., Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Kültürel Farklılık, Kültürlerarası Duyarlılık Algıları ve Kültürlerarası Eğitime Yönelik Görüşleri, Atatürk Üniversitesi Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, 42, 444, 2021. https://doi.org/10.33418/ataunikkefd.855873

[5] Aktaş, M.A., Çittir, K., Şahin, M.A., Aktaş, İ. ve Baltacı, H., Öğretmen Adaylarının 21. Yüzyıl Becerileri ve Dijital Yeterliklerinin Karşılaştırmalı İncelenmesi, Trakya Eğitim Dergisi, 15(4), 1691, 2025. https://doi.org/10.24315/tred.1513611

[6] Aslan, S. ve Çakmak, Z., Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Dijital Vatandaşlık Davranışlarının Bazı Değişkenler Açısından İncelenmesi, Adıyaman Üniversitesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 8(1), 72, 2018. https://doi.org/10.17984/adyuebd.296203

[7] Avci, E.K., Faiz, M. ve Recepoğlu, S., Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Dijital Vatandaşlık Algılarının Belirlenmesi, Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi, 2021. https://doi.org/10.38015/sbyy.847507

[8] Benesty, J., Chen, J., Huang, Y. ve Cohen, I., Pearson Correlation Coefficient, Springer Topics in Signal Processing, Springer Nature, 1, 2009. https://doi.org/10.1007/978-3-642-00296-0_5

[9] Çevik, G.B., Yüce, S.G. ve Yavuz, G., Öğretmen Adayları İçin Çok Kültürlü Eğitime Duyarlılık Ölçeği: Bir Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, DergiPark, 25(3), 103, 2016. https://dergipark.org.tr/en/pub/cusosbil/article/353260

[10] Çolak, A. ve Öztürk, T., Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Dijital Vatandaşlık Düzeylerinin Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, Uluslararası Sosyal Bilgilerde Yeni Yaklaşımlar Dergisi, 2022. https://doi.org/10.38015/sbyy.1208473

[11] Doğan, B., Durak, F., Karamanlı, T., Şencan, U. ve Karamanlı, D., Öğretmenlerin Çokkültürlü Yeterlik Algılarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi, Türk Turizm Araştırmaları Dergisi, 2023. https://doi.org/10.26677/tr1010.2023.1273

[12] Dündar, R., Demir, R.Z., Yeşilyurt, S. ve Hakverdi, T., Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Dijital Okuryazar Öğretmen Kavramına Yönelik Algılarının Belirlenmesi, DergiPark, 2024. https://dergipark.org.tr/en/pub/usbed/issue/85051/1531607

[13] Güngör, T.A. ve Çakır, Ç., Diversity Management and Cultural Competency of Teacher Candidates in Blacksea Region of Turkey, Journal of Education in Black Sea Region, 6(2), 212, 2021. https://doi.org/10.31578/jebs.v6i2.243

[14] Karadağ, Y. ve Özden, D.Ö., Çokkültürlü Eğitim Ortamlarına Geleceğin Sosyal Bilgiler Öğretmenlerini Hazırlamak: Öğretmen Adaylarının Çokkültürlü Yeterlikleri, DergiPark, 2020. https://dergipark.org.tr/tr/pub/omuefd/issue/58553/764913

[15] Karakuş, G. ve Ocak, G., Öğretmen Adaylarının Dijital Okuryazarlık Öz-yeterlilik Becerilerinin Farklı Değişkenler Açısından İncelenmesi, Afyon Kocatepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 21(1), 129, 2019. https://doi.org/10.32709/akusosbil.466549

[16] Karakuş, İ., Sünbül, Ö. ve Kılıç, F., Öğretmen Adayı Dijital Yeterlik Algısı Ölçeği: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi, 17(35), 935, 2022. https://doi.org/10.35675/befdergi.883974

[17] Kurucu, A.T., Yücel, A., Gündoğdu, M.M. ve Gençtürk, T., Examination the Digital Competence of Teacher Candidates in Terms of Different Variables, Participatory Educational Research, 2, 47, 2015. https://doi.org/10.17275/per.15.spi.2.6

[18] Metin, Ö. ve Cin, M., Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarına Yönelik Dijital Vatandaşlık Yeterlik Ölçeğinin Geliştirilmesi: Geçerlik ve Güvenirlik Çalışması, Eğitim Teknolojisi Kuram ve Uygulama, 11(2), 445, 2021. https://doi.org/10.17943/etku.897150

[19] Öteleş, Ü.U., Çok Kültürlü Eğitimin Yenilenen Sosyal Bilgiler Öğretim Programına Yansımaları, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 16(3), 500, 2020. https://doi.org/10.17860/mersinefd.701866

[20] Öteleş, Ü.U., Çokkültürlü Küresel Dünyanın Sosyal Bilgiler Eğitimindeki Görünümü: Kültürlerarası Duyarlılık, İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 22(3), 2559, 2021. https://doi.org/10.17679/inuefd.1015113

[21] Özçelik, A.M. ve Yılmaz, A.A., Investigation of Digital Literacy Self-Efficacy Levels of Social Studies Teacher Candidates in Terms of Some Variable, DergiPark, 2024. https://dergipark.org.tr/tr/pub/neueefd/issue/85923/1538093

[22] Rashid, A., Untitled, 2024. https://doi.org/10.55277/researchhub.vq5dnd6h

[23] Sezer, G.O. ve Kahraman, P.B., Sınıf ve Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Çokkültürlü Eğitime Yönelik Tutumları ile Kültürlerarası Duyarlılıkları Arasındaki İlişki: Uludağ Üniversitesi Örneği, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 550, 2017. https://doi.org/10.17860/mersinefd.336742

[24] Şengül, F.N., Öğretmen Adaylarında Çokkültürlülük ve Dini Tutum İlişkisi, Bozok Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, 20(20), 89, 2021. https://doi.org/10.51553/bozifder.994581

[25] Tünkler, V., Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Küresel, Çokkültürlü Eğitime ve Küresel Vatandaşlık Eğitimine Yönelik Bakış Açıları, DergiPark, 2020. https://dergipark.org.tr/tr/pub/milliegitim/issue/54184/732950

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETMEN ADAYLARINDA MEDYA OKURYAZARLIĞI DÜZEYLERİ İLE DEMOKRATİK ALGI VE TUTUMLARI ARASINDAKİ İLİŞKİNİN İNCELENMESİ

Esra EKİCİ
Mersin Üniversitesi, esraekici326@gmail.com - 0009-0009-8253-6936
Mustafa ALTAY
Mersin Üniversitesi, m.hiz@icloud.com - 0009-0005-6913-8838
Doç. Dr. Ayşegül AVŞAR TUNCAY
Mersin Üniversitesi, aysegulaat@mersin.edu.tr - 0000- 0002-0520-1742

ÖZET

Bu araştırmada, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı düzeyleri ile demokratik algı ve tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma, nicel araştırma yaklaşımı çerçevesinde ilişkisel tarama modeliyle yürütülmüştür. Araştırmanın çalışma grubunu, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programında öğrenim gören 162 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Katılımcıların 104'ü kadın (%64,2), 58'i erkekten (%35,8) oluşmaktadır. Araştırmada veri toplama aracı olarak Öğretmen Adayları İçin Medya Okuryazarlık Düzey Belirleme Ölçeği ile Öğretmen Adaylarının Demokratik Algı ve Tutumlarına Yönelik Tutum Ölçeği kullanılmıştır. Verilerin analizinde betimsel istatistiklerden ve değişkenler arasındaki ilişkinin belirlenmesine yönelik korelasyon analizinden yararlanılmıştır. Araştırma sonucunda, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı düzeylerinin orta-üst düzeyde ($\bar{X}$=3.71; SS=0.56), demokratik algı ve tutum düzeylerinin ise yüksek düzeyde ($\bar{X}$=4.09; SS=0.48) olduğu belirlenmiştir. Ayrıca medya okuryazarlığı ile demokratik algı ve tutumları arasında pozitif yönlü, düşük düzeyde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki saptanmıştır ($r=.32$; $p<.01$). Elde edilen bulgular, öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeylerindeki artışın demokratik algı ve tutumlarını desteklediğini göstermektedir. Bu doğrultuda, öğretmen yetiştirme programlarında eleştirel medya çözümleme, bilinçli medya kullanımı, çoklu bakış açısı geliştirme ve demokratik katılım becerilerini destekleyen kuramsal ve uygulamalı içeriklere daha fazla yer verilmesi gerektiği sonucuna ulaşılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal bilgiler öğretmen adayları, medya okuryazarlığı, demokratik algı ve tutum, öğretmen eğitimi, ilişkisel tarama

1. GİRİŞ

Günümüzde medya, bireylerin bilgiye erişim biçimlerini, toplumsal olayları yorumlama süreçlerini ve kamusal yaşama katılım pratiklerini önemli ölçüde etkilemektedir. Bu nedenle medya okuryazarlığı, bireyin medya içeriklerini yalnızca tüketen değil, aynı zamanda sorgulayan, çözümleyen ve değerlendiren bir özne olarak konumlanmasını sağlayan önemli bir yeterlilik alanı olarak öne çıkmaktadır. Sosyal bilgiler öğretmen adayları açısından bu yeterlik daha da önemlidir; çünkü sosyal bilgiler dersi, bireyin toplumsal yaşamı anlamlandırması, farklı görüşleri değerlendirmesi ve etkin vatandaşlık becerileri geliştirmesi bakımından temel alanlardan biridir. Nitekim sosyal bilgiler öğretmen adaylarına yönelik geliştirilen medya okuryazarlığı eğitiminin, adayların medya okuryazarlığına ilişkin algılarını olumlu yönde değiştirdiği, bu alandaki farkındalıklarını artırdığı ve onları daha bilinçli ve eleştirel düşünmeye yönelttiği belirtilmektedir (Dolanbay, Akengin ve Tuncel, 2021). Benzer biçimde, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeylerinin yüksek olduğunun belirlenmesi, bu becerinin sosyal bilgiler öğretmen eğitimi açısından dikkate değer bir değişken olduğunu göstermektedir (Uslu, Yazıcı ve Çetin, 2016). Ayrıca medya okuryazarlığı ile eleştirel düşünme eğilimleri arasında düşük düzeyde de olsa pozitif ve anlamlı bir ilişkinin saptanmış olması, bu yapının bilişsel ve düşünsel süreçlerle yakından ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (Altıntaş, 2019).

Medya okuryazarlığının önemine paralel olarak, demokratik algı ve tutumlar da öğretmen yetiştirme sürecinin temel bileşenlerinden biri olarak değerlendirilmektedir. Eğitim sistemlerinin en önemli işlevlerinden birinin demokratik bireyler yetiştirmek olduğu, demokrasinin ise ancak demokratik değerleri benimsemiş bireylerle yaşatılıp geliştirilebileceği vurgulanmaktadır (Gömleksiz ve Çetintaş, 2011). Bu bağlamda öğretmen adaylarının demokrasiye ilişkin algıları; eşitlik, adalet, hak arama, özgür düşünce ve yönetime katılma gibi temel değerlerle yakından ilişkilidir. Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının okullarda demokrasi ve demokratik öğretmen davranışlarına ilişkin görüşlerinin incelendiği çalışmada, demokrasi kavramının eşitlik, adalet, hak arama ve özgür düşünce gibi evrensel değerlerle birlikte ele alındığı görülmektedir (Yılmaz ve Akgün, 2019). Benzer şekilde, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının demokratik değerlerinin yüksek düzeyde olduğunun belirlenmiş olması, bu grubun demokrasiyle ilişkili duyuşsal özellikler bakımından önemli bir potansiyele sahip olduğunu düşündürmektedir (Yazıcı, 2011). Bununla birlikte, demokratik öğretmen niteliklerine ilişkin çalışmalarda öğretmen adaylarının bu konuda yeterli eğitim almadıklarını ifade etmeleri, öğretmen eğitimi programlarında demokrasi boyutunun daha sistemli biçimde ele alınması gerektiğine işaret etmektedir (Demircioğlu, Mutluer ve Demircioğlu, 2011).

Sosyal bilgiler dersi ile demokrasi eğitimi arasındaki bağ, bu iki yapının birlikte ele alınmasını gerekli kılmaktadır. Sosyal bilgiler öğretimi, öğrencilerin vatandaşlık bilinci kazanmalarında, demokratik yaşamın gerektirdiği bilgi, beceri ve değerleri edinmelerinde ve toplumsal yaşama

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

etkin katılım göstermelerinde önemli bir işleve sahiptir. Bu nedenle sosyal bilgiler öğretmen adaylarının yalnızca alan bilgisiyle değil, aynı zamanda demokratik değerler ve eleştirel medya okuryazarlığı ile de donanımlı olmaları beklenmektedir. Öğretmen adaylarının demokrasi eğitimi ile sosyal bilgiler dersi ilişkisini büyük ölçüde "etkili vatandaş" ve "demokratik birey" üzerinden kurdukları görülmektedir (Demircioğlu vd., 2011). Yine demokratik eğitim ortamının, hem sosyal bilgiler öğretim programlarının amaçlarına ulaşılmasında hem de öğretmen adaylarında demokrasinin temel ilkelerinin oluşmasında etkili olduğu ifade edilmektedir (Yazıcı, 2011). Ayrıca öğretmen adaylarının medya okuryazarlığına ilişkin olumlu düşüncelerinin eğitim süreciyle birlikte artması, sosyal bilgiler öğretiminde eleştirel düşünme, sorgulama ve bilinçli değerlendirme becerilerinin geliştirilebilir olduğunu göstermektedir (Dolanbay vd., 2021). Bu bakımdan medya okuryazarlığı ile demokratik algı ve tutumların kesiştiği zemin, sosyal bilgiler öğretmen eğitimi içinde güçlü bir araştırma alanı oluşturmaktadır.

Bu çerçevede, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı düzeyleri ile demokratik algı ve tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi hem kuramsal hem de uygulamalı açıdan önem taşımaktadır. Yapılan çalışmalarda medya okuryazarlığı, demokratik tutum, demokratik değer ve demokratik öğretmen davranışları ayrı ayrı ele alınmış; ancak bu iki temel değişkeni doğrudan birlikte inceleyen çalışmaların sınırlı olduğu görülmüştür. Bir yandan medya okuryazarlığı düzeylerinin yüksek ya da geliştirilebilir olduğuna ilişkin bulgular (Uslu vd., 2016; Dolanbay vd., 2021), diğer yandan öğretmen adaylarının demokratik değer ve tutumlarının eğitim sürecinin önemli bir boyutu olduğunu gösteren sonuçlar (Gömleksiz ve Çetintaş, 2011; Yazıcı, 2011; Yılmaz ve Akgün, 2019) birlikte değerlendirildiğinde, bu iki yapının bir arada incelenmesinin gerekli olduğu anlaşılmaktadır. Bu araştırma da söz konusu gereklilikten hareketle, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı düzeyleri ile demokratik algı ve tutumları arasındaki ilişkiyi ortaya koymayı amaçlamaktadır. Böylece çalışmanın, öğretmen yetiştirme programlarında eleştirel medya çözümleme, çoklu bakış açısı geliştirme ve demokratik katılım becerilerini destekleyen içeriklerin güçlendirilmesine katkı sunması beklenmektedir.

2. YÖNTEM

2.1.Araştırma Modeli

Bu araştırma, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı düzeyleri ile demokratik algı ve tutumları arasındaki ilişkiyi incelemeye yönelik olarak nicel araştırma yaklaşımı çerçevesinde yürütülmüştür. Araştırmada, değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü ve düzeyini belirlemeye uygun olması nedeniyle ilişkisel tarama modeli tercih edilmiştir. İlişkisel tarama modeli, iki ya da daha fazla değişken arasındaki birlikte değişimin varlığını ve derecesini ortaya koymayı amaçlayan bir araştırma modelidir (Altıntaş, 2019; Gömleksiz ve Çetintaş, 2011). Bu doğrultuda araştırmada, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı düzeyleri ile demokratik algı ve tutumları arasındaki ilişki istatistiksel veriler üzerinden incelenmiştir.

2.2.Çalışma Grubu

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Araştırmanın çalışma grubunu, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programında öğrenim görmekte olan toplam 162 öğretmen adayı oluşturmaktadır. Katılımcıların 104'ü kadın (%64,2), 58'i ise erkektir (%35,8). Çalışma grubuna ilişkin bu veriler, araştırmaya katılan öğretmen adaylarının demografik özelliklerini betimleyici niteliktedir. Araştırmanın verileri, belirlenen çalışma grubundan elde edilmiştir.

2.3.Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak iki ölçekten yararlanılmıştır. Araştırmanın medya okuryazarlığı değişkenine ilişkin verileri**,** Karaman ve Karataş (2009) tarafından geliştirilen Medya Okuryazarlığı Düzey Belirleme Ölçeği aracılığıyla; demokratik algı ve tutum değişkenine ilişkin verileri ise Tutkun ve Genç (2013) tarafından geliştirilen Öğretmen Adaylarının Demokratik Algı ve Tutumlarına Yönelik Tutum Ölçeği aracılığıyla elde edilmiştir. Söz konusu ölçme araçları aracılığıyla araştırmanın temel değişkenlerine ilişkin sayısal veriler elde edilmiştir. Böylece katılımcıların hem medya okuryazarlığı hem de demokratik algı ve tutum düzeyleri ölçülmüş; daha sonra bu değişkenler arasındaki ilişki incelenmiştir.

2.4.Veri Toplama Süreci

Araştırma verileri, Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Sosyal Bilgiler Öğretmenliği Programında öğrenim gören öğretmen adaylarına veri toplama araçlarının uygulanması yoluyla elde edilmiştir. Veri toplama sürecinde, katılımcılara araştırmanın amacı doğrultusunda medya okuryazarlığı düzeyleri ile demokratik algı ve tutum düzeylerini belirlemeye yönelik ölçekler uygulanmıştır. Böylece araştırmanın temel değişkenlerine ilişkin veriler doğrudan çalışma grubundan toplanmıştır.

Uygulama sürecinde katılımcıların ölçek maddelerine verdikleri yanıtlar dikkatli biçimde toplanmış ve araştırma kapsamında kullanılmak üzere bir araya getirilmiştir. Elde edilen veriler, analiz aşamasına geçilmeden önce kontrol edilmiş, düzenlenmiş ve istatistiksel işlemlere uygun hâle getirilmiştir. Bu doğrultuda araştırmada kullanılacak veri seti oluşturulmuş ve veriler analiz sürecine hazır duruma getirilmiştir.

2.5.Veri Analizi

Araştırmadan elde edilen verilerin analizinde betimsel istatistiklerden ve değişkenler arasındaki ilişkinin belirlenmesine yönelik korelasyon analizinden yararlanılmıştır. Bu kapsamda öncelikle sosyal bilgiler öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı ile demokratik algı ve tutum düzeylerine ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır. Betimsel istatistikler, katılımcıların ilgili değişkenlere ilişkin genel eğilimlerinin ortaya konulmasında yaygın olarak kullanılan analizlerdir. Benzer şekilde Uslu, Yazıcı ve Çetin'in (2016) çalışmasında sosyal bilgiler öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeyleri çeşitli istatistiksel tekniklerle incelenmiş; Altıntaş (2019) çalışmasında betimsel istatistiklerden

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

yararlanmış; Tutkun ve Genç (2013) ise ölçek geliştirme sürecinde verileri istatistiksel yöntemlerle değerlendirmiştir.

Araştırmanın temel amacı doğrultusunda, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı düzeyleri ile demokratik algı ve tutumları arasındaki ilişkinin yönünü ve düzeyini belirlemek amacıyla korelasyon analizi uygulanmıştır. Korelasyon analizi, iki değişken arasındaki ilişkinin varlığını ve derecesini belirlemeye yönelik bir istatistiksel yöntemdir. Altıntaş'ın (2019) çalışmasında da sosyal bilgiler öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı düzeyleri ile eleştirel düşünme eğilimleri arasındaki ilişki korelasyon analizi ile incelenmiştir. Bu yönüyle mevcut araştırmada kullanılan analiz yöntemi, benzer nitelikteki nicel araştırmalarla uyumludur (Altıntaş, 2019; Uslu, Yazıcı ve Çetin, 2016; Gömleksiz ve Çetintaş, 2011). Bu analizler aracılığıyla hem katılımcıların medya okuryazarlığı ile demokratik algı ve tutum düzeyleri betimlenmiş hem de bu iki değişken arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunup bulunmadığı belirlenmiştir. Araştırmada kullanılan veri analizi süreci, araştırmanın nicel yapısına ve ilişkisel tarama modeline uygun biçimde yürütülmüştür (Altıntaş, 2019; Tutkun ve Genç, 2013; Yazıcı, 2011).

3. BULGULAR

Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı düzeylerine ilişkin bulgular, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının demokratik algı ve tutum düzeylerine ilişkin bulgular, Sosyal Bilgiler öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı düzeyleri ile demokratik algı ve tutumları arasındaki ilişkiye yönelik bulguların nasıl kavramsal bir ilişki ve örtüşme gösterdiği ile ilgili bulgular aşağıda verilmiştir.

3.1. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Medya Okuryazarlığı Düzeylerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın birinci alt problemi "Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı düzeyleri nedir?" şeklinde belirlenmiştir. Bu alt probleme yanıt aramak amacıyla öğretmen adaylarının Medya Okuryazarlığı Düzey Belirleme Ölçeği'nden aldıkları puanlara ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır.

Çizelge 1'e göre Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Medya Okuryazarlığı Düzeylerine İlişkin Betimsel İstatistikler

Değişken	**N**	**$\bar{X}$**	**SS**	**Düzey**
Medya okuryazarlığı düzeyi	162	3.71	0.56	Orta-üst düzey

Tablo 1 incelendiğinde, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı düzeylerine ilişkin aritmetik ortalamanın $\bar{X}$=3.71, standart sapmanın ise SS=0.56 olduğu görülmektedir. Bu bulgu, öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı düzeylerinin orta-üst düzeyde olduğunu göstermektedir. Buna göre sosyal bilgiler öğretmen adaylarının medya iletilerini izleme,

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

anlama, yorumlama ve değerlendirme bakımından belirli bir yeterliğe sahip oldukları söylenebilir.

Elde edilen bulgu, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının medya içerikleri karşısında tamamen pasif bir alıcı konumunda olmadıklarını; medya mesajlarını belirli ölçüde sorgulayabilen, çözümleyebilen ve değerlendirebilen bireyler olduklarını göstermektedir. Bununla birlikte ortalamanın çok yüksek düzeyde değil, orta-üst düzeyde bulunması, öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı becerilerinin geliştirilmeye açık olduğunu da ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda öğretmen adaylarının özellikle medya içeriklerinin amacı, kaynağı, güvenirliği, etik boyutu ve örtük mesajları üzerine daha fazla eleştirel değerlendirme yapmalarını sağlayacak uygulamalara ihtiyaç olduğu söylenebilir.

3.2. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Demokratik Algı ve Tutum Düzeylerine İlişkin Bulgular

Araştırmanın ikinci alt problemi "Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının demokratik algı ve tutum düzeyleri nedir?" şeklinde belirlenmiştir. Bu alt probleme yanıt aramak amacıyla öğretmen adaylarının Demokratik Algı ve Tutum Ölçeği'nden aldıkları puanlara ilişkin aritmetik ortalama ve standart sapma değerleri hesaplanmıştır.

Çizelge 2'ye göre Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Demokratik Algı ve Tutum Düzeylerine İlişkin Betimsel İstatistikler

Değişken	**N**	**$\bar{X}$**	**SS**	**Düzey**
Demokratik algı ve tutum düzeyi	162	4.09	0.48	Yüksek düzey

Tablo 2 incelendiğinde, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının demokratik algı ve tutum düzeylerine ilişkin aritmetik ortalamanın $\bar{X}$=4.09, standart sapmanın ise SS=0.48 olduğu görülmektedir. Bu bulgu, öğretmen adaylarının demokratik algı ve tutum düzeylerinin yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir.

Bu sonuca göre sosyal bilgiler öğretmen adaylarının demokrasi, eşitlik, özgürlük, adalet, katılım, hak ve sorumluluk bilinci gibi demokratik değerleri benimseme eğilimlerinin güçlü olduğu söylenebilir. Sosyal bilgiler dersi, demokratik vatandaşlık bilincinin kazandırılmasında önemli bir işleve sahip olduğundan, öğretmen adaylarının demokratik algı ve tutum düzeylerinin yüksek çıkması alanın amaçlarıyla uyumlu bir bulgu olarak değerlendirilebilir. Bu durum, öğretmen adaylarının ileride öğrencilerine demokratik değerleri kazandırma sürecinde olumlu bir potansiyele sahip olduklarını göstermektedir.

3.3. Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Medya Okuryazarlığı Düzeyleri ile Demokratik Algı ve Tutumları Arasındaki İlişkiye Yönelik Bulgular

Araştırmanın üçüncü alt problemi "Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı düzeyleri ile demokratik algı ve tutumları arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki var

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

mıdır?" şeklinde belirlenmiştir. Bu alt probleme yanıt aramak amacıyla medya okuryazarlığı düzeyi ile demokratik algı ve tutum düzeyi arasındaki ilişki korelasyon analizi ile incelenmiştir.

Çizelge 3'e göre Sosyal Bilgiler Öğretmen Adaylarının Medya Okuryazarlığı Düzeyleri ile Demokratik Algı ve Tutumları Arasındaki İlişkiye Yönelik Korelasyon Analizi Sonuçları

Değişkenler	**N**	**r**	**p**	**İlişkinin yönü ve düzeyi**
Medya okuryazarlığı düzeyi – Demokratik algı ve tutum düzeyi	162	.32	< 01	Pozitif yönlü, düşük düzeyde anlamlı ilişki

Tablo 3 incelendiğinde, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı düzeyleri ile demokratik algı ve tutum düzeyleri arasında pozitif yönlü, düşük düzeyde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir ($r=.32$; $p<.01$). Bu bulgu, öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı düzeyleri arttıkça demokratik algı ve tutum düzeylerinin de arttığını göstermektedir.

Korelasyon katsayısının pozitif yönde olması, iki değişkenin aynı yönde hareket ettiğini göstermektedir. Buna göre medya içeriklerini sorgulama, çözümleme, değerlendirme ve bilinçli biçimde kullanma becerisi gelişen öğretmen adaylarının demokratik değerlere yönelik algı ve tutumlarının da güçlendiği söylenebilir. Ancak ilişkinin düşük düzeyde olması, demokratik algı ve tutumların yalnızca medya okuryazarlığıyla açıklanamayacağını; bu değişken üzerinde aile, okul yaşantısı, toplumsal çevre, kişisel deneyimler ve öğretmen yetiştirme süreci gibi farklı etkenlerin de rol oynayabileceğini göstermektedir.

Bu bulgu, medya okuryazarlığının demokratik tutumları destekleyen önemli bir yeterlik alanı olduğunu ortaya koymaktadır. Medya okuryazarlığı, bireylerin medya mesajlarını eleştirel biçimde değerlendirmelerine, farklı bakış açılarını fark etmelerine ve toplumsal olaylar karşısında daha bilinçli kararlar verebilmelerine katkı sağlamaktadır. Demokratik algı ve tutumlar ise bireyin farklı düşüncelere saygı göstermesi, hak ve özgürlükleri önemsemesi, katılım bilincine sahip olması ve toplumsal sorunlara duyarlı yaklaşmasıyla ilişkilidir. Bu nedenle iki değişken arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunması, sosyal bilgiler öğretmen eğitimi açısından anlamlı bir sonuç olarak değerlendirilebilir.

Genel olarak araştırma bulguları, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı düzeylerinin orta-üst düzeyde, demokratik algı ve tutum düzeylerinin ise yüksek düzeyde olduğunu göstermektedir. Ayrıca medya okuryazarlığı ile demokratik algı ve tutum arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunması, öğretmen adaylarının eleştirel medya çözümleme becerilerinin demokratik değerleri benimseme süreçlerini destekleyebileceğini ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda sosyal bilgiler öğretmenliği programlarında medya okuryazarlığı, eleştirel düşünme, demokratik katılım, çoklu bakış açısı geliştirme ve bilinçli vatandaşlık becerilerini destekleyen uygulamalara daha fazla yer verilmesi gerektiği söylenebilir.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

4. TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu araştırmada sosyal bilgiler öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı düzeyleri ile demokratik algı ve tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırma sonucunda, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı düzeylerinin orta-üst düzeyde olduğu belirlenmiştir. Bu bulgu, öğretmen adaylarının medya içeriklerini izleme, anlama, yorumlama ve değerlendirme bakımından belirli bir yeterliğe sahip olduklarını göstermektedir. Bununla birlikte medya okuryazarlığı düzeyinin orta-üst düzeyde bulunması, öğretmen adaylarının bu alandaki becerilerinin geliştirilmeye açık olduğunu ortaya koymaktadır. Özellikle medya mesajlarının kaynağını sorgulama, içeriklerin güvenirliğini değerlendirme, örtük mesajları fark etme, bilgi kirliliği ve dezenformasyonu ayırt edebilme gibi becerilerin öğretmen adaylarında daha fazla desteklenmesi gerektiği söylenebilir.

Araştırmada ulaşılan ikinci sonuç, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının demokratik algı ve tutum düzeylerinin yüksek düzeyde olduğudur. Bu sonuç, öğretmen adaylarının demokrasi, eşitlik, özgürlük, adalet, katılım, hak ve sorumluluk bilinci gibi demokratik değerlere yönelik olumlu bir eğilime sahip olduklarını göstermektedir. Sosyal bilgiler dersi, demokratik vatandaşlık bilincinin kazandırılmasında önemli bir işleve sahip olduğu için öğretmen adaylarının demokratik algı ve tutum düzeylerinin yüksek bulunması alanın temel amaçlarıyla uyumludur. Bu durum, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının ileride öğrencilerine demokratik değerleri kazandırma sürecinde olumlu bir potansiyele sahip olduklarını göstermektedir.

Araştırmanın bir diğer önemli sonucu, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı düzeyleri ile demokratik algı ve tutumları arasında pozitif yönlü, düşük düzeyde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmasıdır. Bu bulgu, medya okuryazarlığı düzeyi arttıkça demokratik algı ve tutum düzeyinin de arttığını göstermektedir. Başka bir ifadeyle, medya içeriklerini sorgulayabilen, çözümleyebilen ve değerlendirebilen öğretmen adaylarının demokratik değerlere yönelik algı ve tutumlarının da olumlu yönde geliştiği söylenebilir.

Medya okuryazarlığı ile demokratik algı ve tutum arasındaki ilişkinin pozitif yönlü olması, bu iki değişkenin sosyal bilgiler öğretmen eğitimi açısından birbirini destekleyen yapılar olduğunu ortaya koymaktadır. Medya okuryazarlığı bireylerin medya mesajlarını eleştirel biçimde değerlendirmelerine, farklı bakış açılarını fark etmelerine ve toplumsal olaylar karşısında daha bilinçli kararlar verebilmelerine katkı sağlamaktadır. Demokratik algı ve tutumlar ise bireyin farklı düşüncelere saygı göstermesi, hak ve özgürlükleri önemsemesi, katılım bilincine sahip olması ve toplumsal sorunlara duyarlı yaklaşmasıyla ilişkilidir. Bu nedenle iki değişken arasında anlamlı bir ilişki bulunması, sosyal bilgiler öğretmen adaylarının hem medya okuryazarlığı hem de demokratik vatandaşlık becerileri bakımından birlikte desteklenmesi gerektiğini göstermektedir.

Bununla birlikte iki değişken arasındaki ilişkinin düşük düzeyde olması dikkat çekicidir. Bu durum, demokratik algı ve tutumların yalnızca medya okuryazarlığıyla açıklanamayacağını göstermektedir. Demokratik algı ve tutumların gelişiminde aile yapısı, okul yaşantısı, toplumsal çevre, bireysel deneyimler, öğretmen yetiştirme süreci, kültürel ve sosyal faktörler gibi farklı

etkenler de rol oynayabilir. Bu nedenle medya okuryazarlığı demokratik algı ve tutumları destekleyen önemli bir değişken olmakla birlikte, tek başına belirleyici değildir.

Genel olarak değerlendirildiğinde, araştırma bulguları sosyal bilgiler öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı açısından orta-üst düzeyde, demokratik algı ve tutum açısından ise yüksek düzeyde olduklarını göstermektedir. Ayrıca medya okuryazarlığı ile demokratik algı ve tutum arasında pozitif yönlü ve anlamlı bir ilişki bulunması, öğretmen adaylarının medya içeriklerini eleştirel biçimde değerlendirme becerilerinin demokratik değerleri benimseme süreçlerini destekleyebileceğini ortaya koymaktadır.

Sonuç olarak sosyal bilgiler öğretmen adaylarının medya okuryazarlığı düzeylerinin geliştirilmesi, onların demokratik algı ve tutumlarının desteklenmesine de katkı sağlayabilir. Sosyal bilgiler öğretmenliği programlarında medya okuryazarlığı, eleştirel düşünme, demokratik katılım, çoklu bakış açısı geliştirme ve bilinçli vatandaşlık becerilerini destekleyen içeriklere daha fazla yer verilmesi önemlidir. Bu bağlamda öğretmen adaylarına yalnızca medya araçlarını kullanma becerisi değil; medya içeriklerini sorgulama, farklı görüşleri değerlendirme, bilgi kirliliğini fark etme ve demokratik değerler çerçevesinde medya mesajlarını analiz etme becerileri de kazandırılmalıdır.

Araştırma sonuçlarına dayalı olarak, sosyal bilgiler öğretmenliği lisans programlarında medya okuryazarlığına yönelik kuramsal ve uygulamalı ders içeriklerinin artırılması önerilebilir. Öğretmen adaylarının demokratik algı ve tutumlarını desteklemek için sınıf içi tartışma, örnek olay analizi, güncel olay değerlendirmesi, medya metni çözümleme ve demokratik katılım uygulamalarına daha fazla yer verilmelidir. Ayrıca farklı üniversitelerde, daha geniş örneklem gruplarıyla ve farklı değişkenler eklenerek benzer araştırmaların yürütülmesi, medya okuryazarlığı ile demokratik algı ve tutum arasındaki ilişkinin daha kapsamlı biçimde değerlendirilmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

[1] Altıntaş, S. (2019). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının eleştirel düşünme eğilimleri ile medya okuryazarlık düzeyleri arasındaki ilişki* [Yayımlanmamış yüksek lisans tezi]. Bursa Uludağ Üniversitesi.

[2]Çepni, O., Palaz, T., & Ablak, S. (2015). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının medya ve televizyon okuryazarlık düzeylerinin çeşitli değişkenlere göre incelenmesi. *Turkish Studies, 10*(11), 431–446.

[3]Demircioğlu, İ. H., Mutluer, C., & Demircioğlu, E. (2011). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının demokratik öğretmen nitelikleri hakkındaki görüşleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 19*(2), 577–586.

[4]Deveci, H., & Çengelci, T. (2008). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarından medya okuryazarlığına bir bakış. *Yüzüncü Yıl Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 5*(2), 25–43.

[5]Dolanbay, H., Akengin, H., & Tuncel, G. (2021). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının medya okuryazarlığına ilişkin algılarının değerlendirilmesi. *Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi Eğitim Bilimleri Dergisi, 53*, 97–112.

[6]Gömleksiz, M. N., & Çetintaş, S. (2011). Öğretmen adaylarının demokratik tutumları: Fırat, Dicle, 7 Aralık, Cumhuriyet ve Erzincan Üniversiteleri örneği. *Dicle Üniversitesi Ziya Gökalp Eğitim Fakültesi Dergisi, 17*, 1–14.

[7]Güney, B. (2018). *Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının sosyal medya kullanımlarının medya okuryazarlık düzeyinde farklı değişkenler açısından incelenmesi* [Yüksek lisans tezi, Bursa Uludağ Üniversitesi]. Bursa Uludağ Üniversitesi.

[8]Karaman, M. K., Karataş, A., & Özgür, A. (2014). Öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeyleri ile eleştirel düşünme eğilimleri üzerine bir çalışma. *Akademik Bilişim'14: XVI. Akademik Bilişim Konferansı Bildirileri*, 179–187.

[9]Koçoğlu, E. (2013). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının, okul yöneticilerinde olması gereken demokratik tutum ve davranışlara ilişkin görüşleri. *Turkish Studies, 8*(6), 413–430.

[10]Merey, Z., Kaymakcı, S., & Kılıçoğlu, G. (2011). Öğrenci konseyi seçimlerinde sosyal bilgiler öğretmen adaylarının demokratik tutumları: Gazi Üniversitesi örneği. *Millî Eğitim, 41*(191), 191–209.

[11]Nalçacı, A., & Ercoşkun, M. H. (2006). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının demokratik tutumlarının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Kazım Karabekir Eğitim Fakültesi Dergisi, 14*, 241–257.

[12]Uslu, S., Yazıcı, K., & Çetin, M. (2016). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının medya okuryazarlık düzeyleri. *Adıyaman Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 8*(23), 756–778.

[13]Yazıcı, K. (2011). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının demokratik değerlerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Eğitim ve Bilim, 36*(159).

[14]Yılmaz, Ö., & Akgün, N. (2019). Sosyal bilgiler öğretmen adaylarının okullarda demokrasi ve demokratik öğretmen davranışlarına ilişkin görüşleri. *Academy Journal of Educational Sciences, 3*(2), 177–189.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

ÇOCUK İSTİSMARI VE İHMALİ ÜZERİNE BİR DERLEME

Prof. Dr. Güneş SALI[1]

Yozgat Bozok Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, gunes.sali@yobu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-5719-8618

ÖZET

Çocuk istismarı ve ihmali, çocuğun fiziksel, duygusal, cinsel ya da gelişimsel açıdan zarar görmesine yol açan, çoğunlukla bakım verenler tarafından gerçekleştirilen ya da önlenmeyen olumsuz davranış ve ihmaller bütünü olarak tanımlanabilir. Çocuklara yönelik istismar ve ihmal geçmişten günümüze kadar her dönem önemli bir problem olmuştur. İstismar ve ihmal çocuklara fiziksel, duygusal, davranışsal ve psikolojik açıdan zarar vermektedir. Bu nedenle bu konuda çalışmaların artırılması, istismarın ve ihmalin önlenmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Nitel araştırma paradigması temelinde doküman incelemesi esasına dayalı olarak yürütülecek olan bu derleme çalışmasında çocuk istismarının ve ihmalinin türleri, istismar ve ihmali kolaylaştıran risk faktörleri, kısa - uzun vadeli etkileri ve önleyici yolları ele alınacaktır.

Anahtar Kelimeler: Çocuk istismarı, çocuk ihmali, risk faktörleri, önleme

A REVIEW ON CHILD ABUSE AND NEGLECT

ABSTRACT

Child abuse and neglect can be defined as a set of negative behaviors and neglects, mostly perpetrated by caregivers or not prevented, that cause physical, emotional, sexual, or developmental harm to a child. Child abuse and neglect have been a significant problem throughout history. Abuse and neglect cause physical, emotional, behavioral, and psychological harm to children. Therefore, it is necessary to increase studies on this subject and to make the necessary regulations to prevent abuse and neglect. In this review study, which will be conducted on the basis of document review based on a qualitative research paradigm, the types of child abuse and neglect, risk factors that facilitate abuse and neglect, short- and long-term effects and preventive ways will be discussed.

Key Words: Child abuse, child neglect, risk factors, prevention

[1]Yozgat Bozok Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, gunes.sali@yobu.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-5719-8618

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

1. GİRİŞ

Dünya Sağlık Örgütü (2018) çocuk istismarını; 18 yaş altında bulunan çocukların sağlığını, sağ kalımını, gelişimini ya da ilişkilerindeki güven duygusunu olumsuz yönde etkileyen, fiziksel, duygusal, cinsel istismar, ihmal ve diğer sömürü türleriyle sonuçlanan kötü davranışlar şeklinde tanımlamaktadır. Çocuk açısından travmatik etkileri bulunan çocuk istismarı, dünya çapında yaygın (Barth vd., 2013) ve ciddiyetle ele alınması gereken sosyal bir sorundur. Ulusal ve uluslararası istatistiklere bakıldığında da, çocuğa yönelik istismara ve ihmale ilişkin suçların, inanç düzeyi, ekonomik gelişmişlik ve medeniyet düzeyi gibi unsurların ötesinde bir durum olduğu ve insanın var olduğu her yerde karılaşılmaktadır (WHO, 2002; UNICEF, 2014; TÜİK, 2016). Küresel olarak, 2-17 yaş arası yaklaşık 1 milyar çocuğun fiziksel, cinsel veya duygusal şiddet veya ihmal yaşadığı tahmin edilmektedir (Hillis, vd., 2016). Yine, Dünya Sağlık Örgütü (2018) verilerine göre her 4 yetişkinden birinin çocukluk döneminde fiziksel istismara uğradığı, kadınların %20'si ve erkeklerin %8'inin çocukluklarında cinsel istismara maruz kaldığı, buna ek olarak dünyada her yıl 15 yaş altındaki 31000 çocuğun istismar nedeniyle yaşamını yitirdiği bildirilmektedir. 2018 yılı Türkiye çocuk istismarı raporunda da çocuk mağdur sayısı 2014 yılında 74064 iken, 2016 yılında bu sayının 83552'ye yükseldiği, genel olarak cinsel istismar mağduru çocuk sayısının %33 oranında arttığı bildirilmektedir (ASUMA ve İMDAT 2018). Resmi olarak bildirilen bu veriler incelendiğinde, durumun ne kadar ciddi boyutlarda olduğu anlaşılmaktadır.

Çocukluk döneminde yaşanan istismar olayları çocukların yaşam kalitesine ve ruh sağlığına ciddi zararlar vermektedir. Bu dönemde yaşanan travmatik yaşantıların, tüm gelişim alanlarında olumsuz etkilere yol açtığını söylemek mümkündür (Kazantzis vd., 2010; Soylu vd., 2012). Hem fiziksel hem de psikolojik açıdan çocuk büyük hasara uğramakta, bu olumsuz yaşantılar etkilerini yetişkinlik döneminde de göstermeye devam etmektedir (Güneş-Aslan, 2020; Zeanah ve Humphreys, 2018). Yapılan araştırmalar çocukluk çağı örselenmelerine maruz kalan çocuklarda; davranışsal ve duygusal zorluklar (Zeanah vd., 2009), dikkatsizlik veya hiperaktivite (Webb, 2013), düşük akademik performans ve okul başarısı (Thompson vd., 2012), büyüme ve motor gelişimde aksaklıklar (Roeber vd., 2012), bağlanma sorunları (Cry vd., 2010), sorunlu akran ilişkileri (Kim ve Cicchetti, 2010), yüksek düzeyde saldırganlık ve suç işleme (Thornberry vd., 2010), alkol ve madde kullanımı (İnhanlı, 2016; Jonson-Reid vd., 2012), davranış bozuklukları (Fergusson vd., 2008), kendine zarar verme ve intihar girişimi (Altan-Aytun, 2019; Gökçe-İmren vd., 2015), bilişsel çarpıtmalar (Türkkan ve Odacı, 2019), düşük benlik saygısı (Onat vd., 2016), depresyon ve anksiyete (Alpaslan, 2014; Heneghan vd., 2013), travma sonrası stres bozukluğu (Gökçe-İmren vd., 2015; Öztürk, Uzel Tanrıverdi ve Yalın Sapmaz, 2017), kişilik bozuklukları (Widom vd., 2009), dürtüsel davranışlar (Erel ve Gölge, 2015), erken yaşlarda cinsel aktivite (Wilson ve Widom, 2008) gibi çok çeşitli problemler bildirilmektedir. Bununla birlikte, alanyazında birçok araştırmacının (Mulder, 2018; Thornberry, 2009) çocuğa yönelik istismarın kuşaklar arası aktarımını vurguladığı ve istismar öyküsünün, çocuk istismarı ve ihmali açısından bir risk faktörü olduğu (Dallar Bilge vd., 2013) belirlenmiştir. Dünya genelinde, başta aile içinde gerçekleşenler olmak üzere tüm istismar ve ihmal türleri, failin konuşmasına mağdurun ise sessizleşmesine ve kendisini suçlamasına yol açan bir tabu olarak karşımıza çıkmaya devam etmektedir (Herman, 2016). Bu olumsuz

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

sonuçlar ve yaygınlık oranları göz önüne alındığında çocuk istismarının anlaşılması, risk faktörlerinin belirlenmesi, gelecekteki müdahale ve araştırmalarının gelişimine de rehberlik edebilir (Türkkan, Odacı v., Bülbül, 2021). Dolayısıyla sorunun kapsamını bütüncül bir çerçevede incelemek önemli görünmektedir. Bu konuda çalışmaların artırılması, istismarın ve ihmalin önlenmesi için gerekli düzenlemelerin yapılması gerekmektedir. Bu nedenle bu derleme çalışmasının yapılmasına karar verilmiştir.

Bundan sonraki bölümlerde çocuk istismarının ve ihmalinin türleri, ortaya çıkaran risk faktörleri, etkileri ve önleyici yolları incelenecektir.

2. ÇOCUK İSTİSMARI TÜRLERİ

Çocuğa yönelik istismarda farklı şekillerde sınıflandırmalar yapılabilmektedir. Ancak genel olarak; fiziksel istismar, cinsel istismar, duygusal istismar ve ekonomik istismar olarak ayrılmaktadır. Fiziksel istismar sarsılmış bebek sendromu ve munchausen by proxy sendromunu da içermektedir. Ayrıca ensest, cinsel istismarın bir türü olarak değerlendirilmektedir (Aktay, 2020).

2.1. Fiziksel İstismar:

Kaza sonucu olmayan, çocukta fiziksel bir hasara, yaralanmaya neden olan hatta ölüm ile sonuçlanabilen çocuğa bakmakla yükümlü kişiler tarafından uygulanan davranışlardır. Bu davranışlar çocuğu tekmelemek, yakmak, ısırmak, sarsmak, bir cisimle veya elle vurmak, boğmaya çalışmak gibi durumlardır. Bu durum, çocuğun fiziksel bütünlüğünün bozulmasına neden olabilir (Definitions of child abuse and neglect, 2016). İstismar sonucunda çürükler, kırık kemik, yumruk izi, şişlikler, eksik ve koparılmış saç, sigara yanığı, ısırık izi, yaraların ve kırıkların farklı iyileşme düzeyinde olması, yaralanma biçimlerinin aile ve çocuk tarafından mantıksal bir biçimde açıklanamaması sık karşılaşılan belirtilerdir (Ayhan, 2010). Fiziksel istismara uğrayan çocukların duygusal ve davranışsal sorunlar yaşadığı, iletişim kurmada zorlanma, yeme bozuklukları, çekingenlik, intihar olasılığının arttığı, depresyon, anksiyete bozukluğu, alkol, madde kullanımı, çocuk suçluluğu ve akademik başarıda düşme gibi davranış problemleri görülebilmektedir (Sugaya, Hasin, Olfson, Lin, Grant vd., Blanco, 2012).

Fiziksel istismarın sıklığının araştırıldığı bir meta analiz çalışmasında dünya çapındaki prevalansı %22,6 olarak bulunmuştur (Stoltenborg vd., 2015). Ege Üniversitesi Çocuk Koruma Birimi'nde yapılan çalışmada istismar tanısı alan 89 çocuğun 22'si fiziksel istismara maruz kaldığı, yaşanan fiziksel istismarın çoğunlukla baba tarafından gerçekleştirildiği görülmüştür. Ayrıca fiziksel istismarda istismar biçimi incelendiğinde olguların %95'inde tokat atarak cezalandırma olduğu, %17,9'unda bir araç olmaksızın ağır dövme şeklinde cezalandırıldığı tespit edilmiştir (Koç vd., 2012). Çocuğa uygulanan şiddeti normal görmek ve bunu bir terbiye etme aracı olarak kullanmak çoğu ailenin temel problemidir. Bu durumun olduğu ailelerde çocuklar sürekli olarak fiziksel ve duygusal şiddetle karşı karşıya kalmaktadır. Bunun sonucunda çocuğun hem psikolojik hem de fiziksel gelişimi ciddi anlamda zarar görmektedir (Aktay, 2020).

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Sarsılmış Bebek Sendromu: Sarsılmış bebek sendromu, bebeğin kuvvetli bir şekilde sarsılmasıyla bebekte kafa içi kanama, beyin hasarı ve göz dibi kanaması gibi ciddi sağlık sorunlarına yol açabilen durumdur. Sarsılmış bebek sendromu en fazla iki yaşın altındaki bebeklerde görülmekte (Kara, Biçer ve Gökalp, 2004) ve bebeğin kuvvetli sarsılması sonrasında ölüm durumları da yaşanabilmektedir (Şahin ve Taşar, 2012).

Munchausen By Proxy Sendromu: Munchausen by Proxy Sendromu; ebeveyn ya da bakım veren kişinin çocukta bir hastalık olduğunu düşünerek çocuğu sürekli doktora götürmesidir. Hastalıkla ilgili çocuğa tıbbi müdahaleler yapılmakta ve bu uygulamalar sonucunda çocuk zarar görebilmektedir (Kara, Biçer ve Gökalp, 2004). 1965-2017 yılları arasında dünya genelinde birçok ülkede yayımlanan vaka raporlarında Munchausen by Proxy tanısı alan vakalarla ilgili yapılan sistematik bir çalışmada istismarcıların büyük çoğunluğunun (%95,6) mağdurların anneleri olduğu belirtilmiştir. Ayrıca istismarda bulunan kişilerin %23,5'inin doğum komplikasyonu yaşadığını ve %30'unun çocukluk çağında kötü muameleye maruz kaldıklarını belirttikleri görülmüştür (Yates ve Bass, 2017). 2001-2013 yılları arasında Gazi Üniversitesi Tıp Fakültesi'ne başvuran hastalar üzerinden yapılan bir değerlendirmeye göre, Munchausen by Proxy tanısı almış 15 vakanın %73'ünün kız olduğu ve %60'ının bir yaşın altında olduğu saptanmıştır (Öznur Muz, 2014). Bu vakalarda çocuğu koruyabilmek için ebeveynlerin mutlaka incelenmesi ve tedavi edilmesi gerekmektedir (Aktay, 2020).

2.2.Cinsel İstismar

Çocuğun kendisinden en az altı yaş büyük bir kişi tarafından cinsel doyum için zorla veya ikna edilerek kullanılması ya da başkasının bu amaçla çocuğu kullanmasına izin verilmesidir. Cinsel istismarın çocuk üzerinde; sarsıntılı tacize bağlı cinsel uyarılma, ihanet duygusu, damgalanmak, zedelenmiş cinsellik ve acizlik gibi çok yönlü etkileri bulunmaktadır (Yıldırım Doğru, Durmuşoğlu Saltalı, Konuk Er ve Budak, 2014). İstismara sadece kız çocuklar değil erkek çocuklar da maruz kalmaktadır. Dünya Sağlık Örgtü ve Ankara Üniversitesi'nin hazırladığı "Türkiye'de Üniversite Öğrencilerinde Çocukluk Çağı Olumsuz Yaşam Deneyimleri Araştırması Raporu'na göre; erkeklerin %8.7'si, kadınların %7.2'si çocukluklarında cinsel tacize maruz kaldıklarını belirtmişlerdir (Çocuk istismarına yönelik rapor, 2016). Cinsel istismara uğrayan çocuklarda; konsantrasyon bozuklukları, kararsızlık, değersizlik, yoğun suçluluk duygusu, yakınlarından uzaklaşma, kendine zarar verici davranışlar, intihar girişimi veya düşüncesi, ilgi azlığı, değersizlik duygusu, tedirginlik, yorgunluk, aşırı uyku ya da uykusuzluk, gelecek hakkında olumsuz düşüncelere sahip olma, düşük benlik saygısı, cinsel konularda tuhaf düşüncelere sahip olma, yetişkinlere fazla güvenmeme ve içe kapanıklık gibi birçok olumsuz ve yıkıcı davranışlar gözlenmektedir (Bayraktar, 2015). İstismarın neden olduğu utanç, suçluluk gibi tepkilerden dolayı cinsel istismar çoğu kez gizli kalmakta ve sır olarak saklandığı için de gerçek istatistiksel verilere ulaşmak zor olmaktadır (Demirtürk Selçuk ve Karadeniz, 2020).

Dünya Sağlık Örgütünün 2017 yılında yaptığı çalışmaya göre dünyada 15-19 yaş aralığındaki yaklaşık 15 milyon kız çocuk hayatlarının bir döneminde cinsel ilişkiye veya başka bir cinsel eyleme zorlanmıştır. Ayrıca 28 ülkede cinsel ilişkiye zorlanan kızların ortalama %90'ı olayın failinin tanıdıkları bir kişi olduğunu belirtmiştir (WHO, 2017). Ergen yaşlardaki erkeklere

yönelik cinsel istismarın failleri arasında ise en sık arkadaşlar ve partnerler görülmektedir (UNICEF, 2017). Türkiye İstatistik Kurumunun verilerine göre 2014 yılında 11.095 çocuk, 2015 yılında 12.689 çocuk, 2016 yılında 16,877 çocuk ve 2017 yılında 18.623 çocuk cinsel istismara maruz bırakılmıştır. Bu rakamlara bakıldığında ülkemizde çocuklara yönelik cinsel istismar düzenli artış göstermektedir. Verilere göre kız çocukları erkek çocuklara oranla daha fazla cinsel istismara maruz kalmaktadır. 2015-2019 yılları arasındaki süreçte Malatya Çocuk İzlem Merkezine başvuran cinsel istismar mağduru çocukların dosyalarının incelendiği bir çalışmada 2015 yılına ait 8 vaka bulunurken, 2016 yılında 85, 2017 yılında 171, 2018 yılında 212, 2019 yılında ise 202 vaka olduğu tespit edilmiştir. Bu rakamlar yıllara göre artışın ne kadar yüksek olduğunu göstermektedir. Ayrıca resmi kayıtlara yansımayan vakaların olduğu da göz önünde bulundurulmalıdır. Aynı araştırmadaki verilere göre istismarcıların çoğunlukla (%42,2) çocuğun sosyal çevresinden tanıdığı kişiler olduğu görülmektedir. Aile içi ensest vakalarının oranı ise %15,7 olduğu belirtilmiştir (Aksüt, 2020). Üniversite öğrencilerinde cinsel istismar mağduriyetinin incelendiği bir çalışmada öğrencilerin %41,6'sı çocukluk çağında en az bir defa cinsel istismara uğradığı belirtilmiştir. Çocukluk döneminde cinsel istismara uğrayan öğrencilerin %56,3'ü kadın, %43,7'si erkektir. Ayrıca mağdurların istismarı adli birimlere bildirme oranı %4,6 olarak bulunmuştur. Çocukluk döneminde yaşanan cinsel istismarın en sık bireysel nedenler, sonrasında toplumsal ve ailesel nedenlerden dolayı bildirilmediği saptanmıştır (Şahin, 2020). Cinsel istismar vakalarının ortaya çıkması genellikle çok zor olmaktadır. Kültürümüzde cinsellikle ilgili durumların ayıp olarak nitelendirilmesi çocukların bunu söylemesine engel olabilmektedir. Bu bakımdan çalışmalardaki veriler sadece kurumlara bildirilen vakalardır. Çoğu cinsel istismar vakası bireysel, ailesel ve toplumsal sebeplerle ilgili mercilere bildirilmemektedir (Aktay, 2020).

Aile İçi Cinsel İstismar: Ensest; Aile içindeki cinsel istismarı ifade eden ensest ilişkilerde iki kişi arasında kan bağı bulunmaktadır ve yasalara göre evlenmeleri yasaktır. Ensest ilişki; toplum tarafından kabul edilemeyen ve yadırganan bir durum olması nedeniyle açıklanması ve ortaya çıkması zor bir durumdur (Aktay, 2020). TÜİK'in son yıllarda paylaştığı çocuk istismarı verilerine göre kız çocukları erkek çocuklara oranla daha fazla cinsel istismara maruz kalmaktadır (TÜİK, 2020). Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalına gönderilen ensest olguları üzerine gerçekleştirilen bir araştırmada çıkan sonuçlara göre olguların büyük çoğunluğunun (%44,8) 12-15 yaş aralığında olduğu görülmüştür. Ayrıca olguların %50'sinde sanık mağdurun öz babası, %12,9 öz kardeş, %9,5 üvey baba, %7,8'inde amca, %6,9'unda ise dayı olduğu saptanmıştır. Öz babası tarafından cinsel istismara uğrayan olguların %62,5'inde psikiyatrik bir bulgu tespit edildiği belirtilmiştir (Karameşe, 2018).

2.3.Duygusal İstismar

UNICEF tarafından; "çocuğun nitelik, kapasite ve arzularının sürekli olarak kötülenmesi, sosyal ilişkiden yoksun bırakılması, çocuğun sürekli olarak insanüstü güçlerle, sosyal açıdan ağır zararlar verme ya da terk etme ile tehdit edilmesi, yaşına ve gücüne uygun olmayan isteklerde bulunulması ve çocuğun topluma aykırı düşen çocuk bakım ve yöntemleri ile yetiştirilmesi" şeklinde tanımlanmaktadır (Dağlı ve İnanıcı, 2011). Duygusal istismar, çocuğun duygusal gelişimini olumsuz yönde etkileyecek eylemleri içermektedir. Çocukları duygusal istismara maruz bırakmak çocuğun kişiliğine ve gelişimine zarar vermektedir. Çocukluk

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

çağında yaşanan kötü yaşantılar birçok psikiyatrik bozukluğun gelişmesine zemin hazırlayabilmektedir. (Krug, Dahlberg, Mercy, Zwi ve Lozano, 2002).

Duygusal istismar çocukların sevgi ve ilgi ihtiyacının karşılanmaması, görmezden gelinmesi, gereksinimlerinin yok sayılması, sürekli eleştirilmesi ve küçümsenmesi, sen aptalın tekisin, sen zaten hiçbir şey başaramazsın gibi sözlerle sürekli aşağılanması, küçük düşürülmesi, tehdit edilmesi, reddedilmesi, yok sayılarak izole edilmesi, kardeşler arasında ayrım yapılması, vb. davranışlar yoluyla gösterilebilmektedir. Duygusal şiddete uğrayan çocuklarda fiziksel şiddete uğrayan çocuklarda olduğu gibi, cinsel istismara uğrama ve madde kullanma riski normalden 2-3 kat daha fazla gözlenmektedir (Bağdaş vd., 2018). Beş farklı ülkede yapılan bir çalışmada "çocuğa bağırmanın en sık görülen duygusal istismar biçimi olduğu saptanmıştır. Çocuğun fiziksel olarak cezalandırılması, korkutulması, tehdit edilmesi, aşağılanması, reddedilmesi, sevilmemesi, küçük yaşta çalıştırılması gibi faktörler duygusal istismara yol açmaktadır. Duygusal istismar sonucunda çocukta uyku bozuklukları, sallanma, parmak emme, oyun oynamada tutukluk gibi nevrotik problemler, yaşından büyük ya da küçük davranış gösterme ve gelişimsel gecikmeler görülebilmektedir (Şimşek ve Cenkseven Önder, 2011).

2010 yılında UNICEF tarafından ülkemizde yapılan çalışma sonrası sunulan raporda 7-14 yaş aralığındaki kız çocukları en çok arkadaş, öğretmen, anne ve babaları tarafından duygusal istismara uğradığı belirtilmiştir. Erkek çocuklar ise en çok arkadaşları, öğretmenleri ve babaları tarafından duygusal istismara maruz bırakılmaktadır. Hakaret etmek, alay etmek, lakap takmak, tehdit etmek, baskı kurmak, bağırmak, küçük düşürmek ve başkalarıyla kıyaslamak en çok vurgulanan istismar türleri olmuştur (UNICEF, 2010).

2.4. Ekonomik İstismar

Çocukların fizyolojik, psikolojik ve duygusal gelişimini olumsuz yönde etkileyecek, çocuk haklarını ihlal edici işlerde ücretsiz veya düşük ücretle çalışması veya çalıştırılması ekonomik istismar olarak tanımlanır (Aydın, 2019). Çocuklar, çocukluklarını yaşayacakları, koşup oynayacakları, eğitim görecekleri, akranlarıyla aynı zamanda okul ve sınıf ortamlarında zamanlarını değerlendirerek geçirecekleri yaşlarda, bütün bu haklarından yoksun bırakılarak; ekonomik yönden istismar edilerek sağlıksız koşullarda çalıştırılarak, başta sağlık sorunları olmak üzere birçok sorunla karşı karşıya bırakılabilmektedirler. Çocukların küçük yaşlarda, uzun süreli ve uygun olmayan çalışma koşullarına sahip işyerlerinde çalıştırılmaları, onların gelişim süreçlerini olumsuz yönde etkilemektedir Bahar, Savaş, ve Bahar, 2008:Şahin, 2012; WHO, 1999). Çocukların ekonomik istismara maruz kalmasının en temel sebepleri yoksulluk, göç, işsizlik ve eğitimsizliktir. Ekonomik istismara maruz kalan çocuklar sokakta çalışırken birçok tehlike ile karşı karşıya gelmektedir. Çocuklar kaçırılma, şiddete uğrama, fiziksel ve cinsel istismara uğrama tehlikesi yaşamaktadır. Bu açıdan ekonomik istismar çocuklara büyük ölçüde zarar vermektedir (Aktay, 2020).

3. ÇOCUK İHMAL TÜRLERİ

Ebeveyn veya bakım veren kişinin çocuğun eğitim, sağlık, barınma, beslenme ve güvenli ortamın sağlanması gibi temel ihtiyaçlarını sağlayamaması ihmal olarak adlandırılmaktadır

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

(WHO, 1999). İhmal; fiziksel ihmal ve duygusal ihmal olarak iki grupta değerlendirilmektedir (Aktay, 2020).

3.1. Fiziksel İhmal

Ebeveynlerin çocuğun beslenme, sağlık, giyinme gibi ihtiyaçlarını gidermekte yetersizlik ya da yoksunluk fiziksel ihmal olarak adlandırılmaktadır (Kepenkçi-Karaman, 2001).

3.2. Duygusal İhmal

Çocuğun ihtiyaç duyduğu ilgiyi, sevgiyi, şefkati ve korunmayı anne ve babasından görememesi duygusal ihmali göstermektedir. İhmale maruz kalan çocuklarda yaralanma, zehirlenme, çok sık hastalanma, hastalıkların ebeveyn tarafından ihmal edilmesi sonucunda yetersiz tedavi sorunları görülmektedir. Bu konuda yapılan araştırmalara göre, bir yıl içerisinde yaşanan çocuk ölümlerinin yaklaşık %50'si çocuk ihmalinden kaynaklanmaktadır (Dubowitz, Giardino ve Gustavson, 2000). İhmal ve istismarı birbirinden ayıran en temel nokta istismarın aktif, ihmalin ise pasif bir olgu olmasıdır. İstismarın ve ihmalin ortaya çıkmasında birçok faktör etkili olmaktadır.

3.3. Eğitim ihmali

Çocuğun okula gönderilmemesi, okula gönderilse bile oku ihtiyaçlarının karşılanmaması, akademik anlamda desteklenmemesi takip edilmemesi vb. şekilde karşımıza çıkmaktadır.

4. ÇOCUK İSTİSMAR VE İHMALİNİ ORTAYA ÇIKARAN RİSK FAKTÖRLERİ

Çocuk istismarı nedenlerinin değerlendirilebilmesi için ortaya konulan ekolojik modele göre çocuklar üzerinde fiziksel ve psikolojik istismar ve ihmalin gelişmesine yol açtığı düşünülen risk faktörleri şöyle sıralanabilmektedir (Deveci ve Açık, 2003).

4.1.Toplumsal ve Kurumsal Faktörler

Çocuğa yönelik toplumsal zarar; toplumsal fakirlik, yetersiz konutlaşma, zayıf sağlık hizmetleri, yetersiz besin kaynakları gibi global boyutta olayları kapsar. Çocuğun gelişimini engellediği için istismar grubuna girebilen bu olaylar bireysel anne-baba iradelerinin dışında olgulardır (Polat, 2000).

Çocukluk döneminde ve adölesanda şiddete maruz kalmak, toplumda şiddet uygulamayı arttırıcı etki yapmaktadır. Yine çocukluk döneminde agresif davranışların erken başlangıcı, sosyal problemlerin çözümsüzlüğü, şiddete maruz kalma, ailelerin görev ve davranışlarında zayıflık, akranlarının negatif etkileri, ateşli silahlara kolay ulaşabilme, ileri derecede yoksulluk ve geçimsiz karakterde komşular bu şiddeti artırıcı diğer önemli faktörlerdir (Dahlberg, 1988). Televizyonlardaki şiddet içerikli programlar da, yüksek oranlarda şiddetin oluşmasında etkili faktörlerden biridir. Fiziksel istismar ve ihmali etkileyen diğer sosyal faktörler yetersiz sağlık bakımı ve sosyal servisler, ayrıca geniş ailelere ve topluluklara destek eksikliği olarak bildirilmiştir (Hay ve Jones, 1994). Fiziksel cezalandırmanın kültürel olarak yer edinmiş olması, istismar olgularının alt yapısını oluşturmaktadır (Aber ve Cicchetti, 1982). Çocuk istismarında en önemli sorunlardan biri şiddetin hafif boyutlarının hoş görülmesidir. Terbiye, eğitim ve benzeri nedenlerle hafif boyutlarda şiddete başvurulmakta ve sürekli bir nitelik kazanmaktadır. Kamuoyu çocuklara yönelik şiddete ancak ölüm ve ölüm sınırına gelmiş

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

olgularda duyarlı davranmaktadır (Biçer, Çolak, Gündoğmuş ve Yıldız, 1999; Kaplan, 1996; Youssef, Attia ve Kamel, 1998).

Fakirlik; çocuk istismarında; en sık ve ısrarlı risk faktörüdür. Düşük ekonomik statüye sahip insanlar arasında fiziksel istismar ve ihmal çok yaygındır (Hay ve Jones, 1994. Ancak çocuk istismarı, ekonomik düzeyi orta ve yüksek ailelerde de görülmektedir. Sosyo-ekonomik düzeyi yüksek çevrelerde özellikle aile içi geçimsizlikler ya da aileye yeni bir bebeğin gelmesi istismar olasılığını etkileyen toplumsal faktörlerdendir. Bu ailelerin toplumda güçlü tanıdıklarının olması, güvence altında olmaları, çoğu kez bu suçun bakıcılara yüklenmesini sağlayan ve aileleri masum gösteren unsurlardır (Polat, 2001).

4.2. Bireysel ve Ailesel Faktörler

İstismara eğilimli anne babaların, öncelikle kendilerinin çocuklukta uğradığı fiziksel, duygusal ya da cinsel sömürüyü yaşamış kişiler olabilecekleri ve bu kişilerin en ufak bir stres altında verecekleri tepkilerin çok büyük olabileceği unutulmamalıdır (Polat, 1995). Kendi anne babaları tarafından duygusal olarak ihmal edilen ve istenmeyen çocuklar ileride kendileri de istismarda bulunabilecek anne baba olabilirler. İhmalinden dolayı anne babaya duyulan düşmanlık çocuğa aktarılabilir. Anne baba-çocuk rolü değişmiştir. Anne baba, kendi ailesinin geri çevirdiği isteklerinin çocuğu tarafından karşılanmasını arzular ve çocuğa karşı kızgınlık duyar (Polat, 2000).

Küçük yaşta anne-baba olan ebeveynlerin çocuklarına gereken davranışları göstermeme riski vardır. Özellikle adölesan yaşlarda (13-19 yaş arası) çocuk sahibi olan annelerde, duygusal az gelişmişliğin de zemin hazırladığı istismara yatkınlık fazladır (Dukewich, Barkowski ve Whitman, 1996). Yapılan çalışmalarda fiziksel istismar ve ihmali içeren çocuğa kötü davranış oranının, 18 yaş ve daha genç annelerden doğan çocuk gruplarında arttığı tespit edilmiştir (Stier, Leventhal, Berg, vd., 1993). Anne veya babanın herhangi birinin olmaması, doğumun bir diğer ebeveyn olmadan yapılması çocuk üzerine sorumluluğu arttırmakta, istismar ve ihmal açısından risk faktörü teşkil etmektedir (Understanding child abuse and neglect, 1993). Boşanma veya hiçbir araya gelmeme gibi sebeplerle tek başına çocuk yetiştiren, çoğunlukla anneden oluşan ailelerde istismara daha sık rastlanmaktadır. İstismar bu durumda ya ayrılma nedeni olan sebeplere ya da yalnız kalmanın ebeveyne yükledikleri streslere bağlanabilir (Polat, 2000).

Çocuğuna kötü davranan ve ihmal eden anne-babaların ne kendilerine ne de başkalarına güvenleri olmadığı gibi, bu eşlerin birbirlerine karşı saygı ve sevgileri de yoktur veya çok azdır. Bu eşler genellikle birbirlerine karşı ilgisizdirler ve birbirlerine destek olamamaktadırlar. Bu ailelerin kişiler arası ilişkileri genelde olumsuzdur (Bahçecik ve Kavaklı, 1993). Böyle ailelerde ebeveynler arasında iletişim yeteneğinin zayıflığı ve kendilerine olan saygılarının azlığı gözlenir Wolfe, Repucci ve Hart, 1995). Anne ve babadaki yetenek eksikliği, çocuklarının yetenekleri hakkında gerçeğe uymayan beklentileri, çocukların davranışlarının yönetiminde ve normal çocuk gelişimindeki bilgi eksiklikleri çocuk istismarının oluşumunu şekillendirebilir (Daro, McCurdy, 1994). Anne babalık ve çocuğun ihtiyaçları hakkında bilgi sahibi olmama ve yine anne babalık konusundaki motivasyonun yetersizliği ve sorumlulukların yerine

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

getirilememesi çocuğun ihmali ile ilişkilendirilmektedir (Herrenkol, Herrrenkol ve Egolf, 1983). Anne ya da babanın veya her ikisinin düşük eğitim düzeyi, çocuğa uygulanan fiziksel şiddet ile çoğu zaman birliktelik gösterir (Brown, Cohen, Johnson vd., 1998). Fiziksel istismar ve ihmale maruz kalan çocukların ailelerinde, alkol veya uyuşturucu madde bağımlılığı oranı yüksektir (Kelleher, Chaffin, Hollenberg vd., 1994). Anne babadan biri ya da ikisinin alkol-uyuşturucu bağımlısı olması risk etmenidir (Şahin, 2001). Çok çocuk, aile için fazla yük demektir. Fazla çocuklu ailelerde çocuklara yönelik istismar olasılığı artmaktadır (Browne, 1995).

Geniş ailelerin çocuklarının, iki ya da üç çocuklu ailelerdekilerle karşılaştırıldığında, eğitim yönünden ihmale uğrama riski yaklaşık üç kat, fiziksel ihmale uğrama riski iki ya da iki buçuk kat daha fazladır (İzmirli, Sur, Polat, 2000). Ailenin yaşamsal stresleri ve sosyal destek eksikliği çocuk istismarı ile birlikteliği açısından önemlidir (Wilson, Reid, Midmer vd., 1996). Anne babanın sosyal desteğinin bulunup bulunmadığı bu role ilişkin duyarlılığını etkilemektedir. Sosyal destek; öğüt, çocuk bakımında yardım ve duygusal desteği içerir. Bu desteğin mevcudiyeti, annelerin bebeklerine karşı daha sevecen ve dolayısıyla da onların sosyal-duygusal gelişimlerini destekleyen bir tavırla yaklaşmaları olasılığını artırır (Crnic, Greenberg, Ragozin vd., 1983). İstenmeyen bir gebelik veya anne ölümüne sebep olan bir gebelik sonucu doğan çocuk varlığı istismar için bir risk etmenidir (Berthier, Oriot, Bonneau vd., 1993; Bonnet, 1993). İstenen bir çocuk gerek anne, gerekse baba tarafından sevgi yüklü şekilde bakılır, anne ve baba birbirlerini destekler. İstekte bulunmayan, bakımı kolay bebekler anne babanın ihtiyaçlarını karşılayan bebek olarak kabul edilir. Ancak bazı bebekler daha ilk doğdukları andan itibaren anne veya babanın birisi ya da her ikisi tarafından hiçbir şekilde benimsenemezler, normal ağlamaları bile her zaman olumsuz olarak nitelenir ve sevgi bağı oluşturulamaz (Polat, 1995).

Kişilik bozuklukları olan anne babaların çocuklarını istismar ve ihmal etme olasılığı yükselmektedir. Bu anne babalar mental yönden donuk olabilirler ya da nörotik özelliklere sahip olabilirler (Bilir, Arı, Dönmez vd., 1986). Kişilik bozukluğu sergileyen aileler incelendiğinde, geçmişlerinde bulunan duygusal yoksunluk durumlarını çocuklarına yansıttıkları görülmüştür. Depresyon, istismarda bulunan ailelerde sık rastlanan bir bulgudur. Özellikle çocuklarını öldüren annelerde gözlenmektedir. Bu tip annelerin çoğu intihara kalkışabilirler (Main, 1984).

İstismarda rol oynayan kişilik zayıflıkları, ebeveyn rolünü üstlenmede yetersizlik hissi, karşılanmayan bağımlılık ihtiyaçları, duygusal yapının yeterince gelişmemiş olması, dış uyaranlara ani tepkiler verme ve ben-merkezciliktir. Karakter özelliklerinden biri yaygın impulsitivite ve agresyonla (dürtüsellik ve yıkıcı davranış) birlikte, borderline kişilik bozukluğu olarak ele alınabilir. Bu davranış biçimi madde veya alkol kullanma, seksüel çok eşlilik, fahişelik, suça yönelme, mal varlığına zarar verme, patlayıcı tartışmalar ve fiziksel kavgalar şeklinde kendini gösterebilir. İstismarda bulunan babaların özellikle psikopatik olduğu bulunmuştur. İkinci bir özellik duygusal fakirlik durumudur (Polat, 2000). Aile içi şiddet çocuk istismarı riskini artıran bir durumdur (Ross, 1996). Çocuk istismarı aile içinde eşlere karşı kötü

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

davranış varlığında 15 kat daha fazla görülür. Çocuklar babaları tarafından annelerine göre 3 kat daha fazla kötü davranışa maruz kalırlar (McKay, 1994).

Çocuk istismarı ve diğer aile içi şiddet biçimleri ile sonuçlanan durumsal stres etmenlerinin ortaya çıkmasına ailedeki etkileşimsel ilişkiler aracılık eder ve buna temel oluşturur. Aile bireyleri arasındaki güven verici ilişki, stresin etkilerine karşı tampon görevi yapacak ve ailede baş etme stratejilerinin uygulanmasını kolaylaştıracaktır. Tersine, güvensiz ya da kaygı verici ilişkiler, stres altındaki ailede tampon görevi görmeyecek, tartışma veya çocukların yanlış davranışları gibi bir baskı, fiziksel ve duygusal saldırılarla sonuçlanacaktır. Genel olarak bu saldırıların var olan kişiler arası ilişkilere olumsuz etkileri olacak ve bunlar tampon etkisinin daha da azalmasına neden olarak stres etmenlerinin, sistemi bir kez daha ele geçirmesini kolaylaştıracaktır. Böylece sürekli stresin tekrarlanan fiziksel saldırıya yol açtığı bir kısır döngü oluşacaktır. Bu durum eğer müdahale edilmezse giderek kötüleşecek ve şiddet döngüsü diye adlandırılabilecek bir sonuca yol açacaktır (Browne, 1999). Çocuklar yalnızca doğrudan kendilerine yöneltilen öfke ve agresyondan değil, bu unsurların mevcut olduğu bir ortamda bulunmaktan da etkilenirler (Cummings, Zahn-Waxler, Radke-Yarrow, 1981). Çevre, istismar ve ihmalde önemli rol oynayan bir faktördür. Öfkenin sergilendiği ortamlarda devamlı olarak bulunmak çocukları kavgaya karşı hassas hale getirir (Cummings, Lanotti ve Zahn-Waxler, 1985). Çocukları şiddete maruz kalmanın olumsuz etkilerinden koruyacak en önemli toplumsal faktörler; yeterli ve özenli bakım, olumlu yetişkin yaklaşımı ve aile fertleri arasında güçlü bağlantılardır (Osofsky, 1999).

4.3. Çocukla İlgili Faktörler

Çok sayıda araştırma istismar edilen çocuklar arasında prematüre olma oranının yüksek olduğunu rapor etmektedir (Understanding child abuse and neglect, 1993; Browne, 1995). Normal popülasyonda %7-8 olan prematürelik oranının, çocuk istismarı açısından değerlendirildiğinde %23-25'lere çıktığı saptanmıştır (Smith, 1984). Bu çocukların çekici olmayan görünümlerinin istismar için sebep olabileceği üzerinde durulmuştur. Çocuğun olağandışı görünümü anne çocuk bağını engelleyebilmektedir. Bu çocukların ağlamaları normal doğanlardan daha şiddetli ve uyarıcıdır (Frodi ve Lamb, 1980). Erken doğumla beraber düşük doğum ağırlığı da Brown ve ark. çalışmasında yüksek risk grubunu teşkil eden nedenler arasındadır (Brown, Cohen, Johnson ve 1998). Bu çocukların bakımının aile için güç oluşu belki istismar sebebi olarak düşünülebilir. Ayrıca görünüm olarak çocuğun anne-babanın beklentilerine uymaması da istismarı tetikleyici bir boyuttur (Polat, 2000). Fiziksel ve gelişimsel özürlü çocuklar, zeka geriliği, kronik fiziksel hastalığı olan veya doğuştan anomalili çocuklar özellikle narsistik, istismara yatkın aileler tarafından kendi bozuk görüntüleri gibi algılanmakta ve istismar edilmektedir (Polat, 1997). Yine dikkatsizlik, dürtüsel davranış ve aşırı hareketlilik ile kendini gösteren hiperaktif çocukların, hırçın ve huysuz çocukların istismar ve ihmal edilme açısından yüksek risk grubunda oldukları unutulmamalıdır (Devlin vd., Reynolds, 1985).

5. ÇOCUK İSTİSMARINI ÖNLEMEYE YÖNELİK TEDBİRLER

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Devlet tarafından sağlanan koruyucu hizmetler ve aile destek programları koruyucu önlemlerdir (Cyr, Micheli vd., Dumains, 2013). T.C. Anayasası'nın 'Ailenin Korunması' başlıklı 41. maddesinde, ailenin Türk toplumunun temeli olduğu, Devletin ailenin huzuru ve refahı ile özellikle anne ve çocukların korunması için gerekli önlemleri alacağı, teşkilatı kuracağı hususu vurgulanmaktadır. Her çocuğun korunma ve bakımdan yararlanma, yararına aykırı olmadıkça anne ve babasıyla kişisel ve doğrudan ilişki kurma ve sürdürme hakkına sahip olduğu ve Devletin her türlü istismara ve şiddete karşı çocukları koruyucu tedbirler alacağı belirtilmektedir (Akyüz, 2011).

Çocukları istismardan korumada birincil (primer), ikincil (sekonder) ve üçüncül (tersiyer) koruma olmak üzere 3 düzeyden söz edilebilir. Bu üç düzey aşağıda açıklanmıştır.

5.1. Birincil koruma

İstismar gerçekleşmeden önlenmesine yönelik toplumsal farkındalığı arttırmaya yönelik çalışmalardır. Bu çalışmalar;

- Çocuk haklarının ulusal yasalarca uygulanması,

- Toplumun bilinçlendirilmesi, ev ziyaretleri ile eğitim yapılması,

- Anne babaların, çocuğun bakımı ile ilgilenen kişilerin, sağlık profesyonellerinin, öğretmenlerin, kreş, yurt ve eğitim kurumlarında görevli diğer kişilerin istismar konusunda eğitim almaları,

- Sağlık bakımının arttırılması,

- Aile planlaması ve danışmanlık hizmetlerinin verilmesi,

- İstismar açısından riskli grupların belirlenmesi ve koruyucu hizmetlerin sağlanmasıdır (Yalçın, 2011).

5.2. İkincil koruma

Erken tanı tedavi, bakım ve izlem çalışmalarını içerir. Erken tanı ve tedavi istismarın çocuğun bedensel, sosyal ve psikolojik gelişimi üzerine olumsuz etkilerini azaltmaktadır. İstismar şüphesi düşünülen olguda ayrıntılı şekilde anamnez alınması, çocuk ve aile ilişkisinin gözlemlenmesi, çocuğun muayenesinin ayrıntılı şekilde yapılması, olayın nasıl olduğunun öğrenilmesi erken tanı konulmasını sağlayabilir. Hastane başvurularında tespit edilemeyen istismar olgularının %30-50'si tekrarlayan travmalara maruz kalmakta ve %5-10'u tekrarlayan travma sonrası kaybedilmektedir. Erken tanı için tüm sağlık çalışanlarının farkındalığını arttıracak eğitimler düzenlenmeli, çocuk istismarının tanı ve tedavisinde etik, ahlaki ve yasal yükümlülükleri olan hekimlerin çocuk istismarının bulgu ve belirtilerini çok iyi bilmeleri gerekmektedir. Herhangi bir nedenle hastaneye başvuran çocuklar istismar açısından değerlendirilmeli, şüpheli durumlarda çocuk zarar görmeden ilgili birimlere bildirilmelidir (Gürhan, 2015). İstismara uğrayan çocuk, yaşadığı olayı bir yabancıya anlatmaya çekinebilir, utanç duyabilir. Çocuğun cinsel istismara uğrayıp uğramadığını anlamak için çocuğun cinsel içerikli davranışları gözlemlenebilir. Bu dönemde, çocuğun duyguları ile ilgili olarak iyi-kötü

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

ya da haklı-haksız şeklinde yargılarda bulunulmamalıdır. Çocuğun yaşadığı gerilimi belirlemek amacıyla, duygularını 'üzgünüm', 'kötüyüm', 'çok kötüyüm' şeklinde derecelendirmesi istenebilir. Bu dönemde çocuğun yaşadığı utanç gibi duyguların üzerinde durulmalı ve istismarın sorumlusunun kendisi olmadığı anlatılmaya çalışılmalıdır (Acehan, Bilen, Ay, Gülen, Avcı ve İçme, 2013; Keskin ve Çam, 2005).

5.3.Üçüncül koruma

İstismarın meydana gelmesinden sonra zararı azaltmaya yönelik, tekrarlanmasını engelleyici ve çocukta olan etkileri iyileştirme ve rehabilitasyon çalışmalarını kapsar. İstismar tıbbi, hukuki, toplumsal ve bireysel boyutu olan çocuk ve ailesi için zor bir süreç olup, travmanın en az zararla atlatılması, ailenin ve çocuğun mahremiyetinin korunması ve istismarcı ile çocuğun ilişkisinin kesilmesi gerekmektedir. İstismara uğrayan çocuğa psikolojik destek verilmeli ve travmayı atlatmasına yardımcı olunmalıdır. Çocuğun duygu ve düşüncelerinin davranışlarına yansıyan etkisi izlenmelidir. Çocuğun istismara karşı gösterdiği tepkiyi anlamaya çalışmalı, bu duruma karşı geliştirdiği baş etme mekanizmalarını belirlemeli, çocuğun düşüncelerini ve hislerini ifade etmesi sağlanmalıdır. İstismara maruz kalan çocuk ve istismar uygulayanın da rehabilite edilmesi gerekmektedir (Bilgiç, 2015; Oral, Engin vd., Büyükyazıcı, 2010).

6. SONUÇ VE ÖNERİLER

Dünya'da ve Türkiye'de çocuk istismarı ve ihmali ciddi bir sorun olarak görülmeye devam etmektedir. Çocuğa yönelik şiddet, istismar ve ihmal haberleri hemen her gün medyaya yansımaktadır. Türkiye İstatistik Kurumu'nun verilerine bakıldığında istismar vakalarının oldukça fazla olduğu görmektedir. Ancak istatistiklerde görülen rakamlar sadece kurumlara bildirilen vakalardır. Bunların dışında gizli tutulan, üstü örtülen, açıklanamayan ve ilgili kurumlara bildirilmeyen çok sayıda istismar vakası bulunmaktadır (Aktay, 2020).

İhmal ve istismar olaylarının asla üzeri kapatılmamalı mutlaka ilgili kurumlara bildirimde bulunulmalıdır. Çünkü bu vakalar bildirilmedikçe uygulanan istismarlar tekrarlayacak ve çocuklar zarar görmeye devam edecektir. Bu konuda ailelere, topluma ve devlete büyük görev düşmektedir (Aktay, 2020). Çocuklarda istismar ve ihmalin ortaya çıkmasını engellemek amacıyla çok yönlü çalışmalar yapılmalıdır. Çocukların, ebeveynlerin, toplumun bu konuda eğitilmesi ve istismara karşı toplumsal duyarlılığın artması için programlar düzenlenmelidir. Çocuk istismarının birincil, ikincil ve üçüncül önleme aşamalarında; ilgili resmi ya da gönüllü kurum/kuruluşlar ve ajansların sayısı ve işlevselliği artırılmalı, bu organizasyonlar sorunun çözümünde disiplinerarası bir yaklaşımla birlikte çalışmalıdır. Çocuk istismarını önleme programları devlet politikalarında yer almalı, bu programlara yasal destek sağlanmalıdır.

Çocuk, aile ve toplum temelinde çalışmalar yürütülmelidir. Çocuklara istismarla ilgili eğitim verilmeli ve detaylı bilgilendirme yapılmalıdır. Çocukların bu konuda bilinçli olması ve kendilerini koruyabilmeleri istismarı önlemek açısından çok önemlidir. Aileler ve öğretmenler çocuklara istismarın ne olduğunu, özellikle kötü dokunmanın ne olduğu, özel alanlarını ve bunlara kimsenin dokunamayacağını anlatmalıdır. Bedenine kendi rızası olmadan kimsenin dokunamayacağını çocuklara öğretilmelidir. Çünkü cinsel istismar olaylarında istismarcıların gerçekleştirdiği cinsel eylemler çocuk tarafından oyun olarak veya sevgi gösterisi olarak

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

algılanabilmektedir. Ayrıca istemediği ve hoşlanmadığı durumlar karşısında hayır diyebilmeyi aileler çocuklara öğretmelidir. Bu açıdan eğitim ve bilgilendirme istismarı engellemesi için büyük bir önem arz etmektedir. Cinsel istismar vakaları ve özellikle ensest durumlarında mağdur çocuk yaşadığı durumu ailesine ve çevresine açıklamakta zorluk yaşamaktadır. Çocukluk çağında yaşanan istismar olayları çoğu zaman yıllar sonra ortaya çıkmaktadır. Ülkemizde ensest olaylarında ailelerin çocuklarına inanmadığı, toplumsal baskı ve tehdit nedeniyle yok saydığı ve üstünün örtüldüğü durumlar yaşanmaktadır. Yapılan bu yanlışla birlikte istismar davranışları yineleyebilir ve çocukta ağır travmatik sonuçlar oluşturabilir. Aileler çocuklarının yaşadığı olayı küçümsememeli ve yok saymamalıdır. Çocuklar bu konuda suçlanmamalı ve yaşadığı durumu ilgili kurumlarla paylaşmasında yardımcı olunmalıdır. Bu yüzden istismar konusunda ailelerin çocuklarına inanması, onları dinlemesi ve gerekli birimlere bildirimde bulunması gerekmektedir. Aileler istismarın çocuklara zarar veren büyük bir suç olduğunu kabul etmeli ve ona göre gerekenleri yapması gerekir. Çocuklar şiddet ve istismar konusunda bilgilendirilmeli ve güvenlikleri için gerekli olan beceriler kazandırılmalıdır. Böylelikle çocuk herhangi olumsuz bir durumda kendini koruyabilir veya yardım isteyebilir (Aktay, 2020).

Cinsel istismara uğramaması için çocuğa temel cinsel eğitim verilebilir. Kendi vücutlarının özel bölümlerine dokundurmamaları gerektiği ebeveynleri tarafından öğretilmelidir. Yabancıların sarılma, öpme veya rahatsız edici başka davranışlarına karşı dur diyebilmesi gerektiği çocuğa anlatılmalıdır (Yiğit, 2005). Ebeveynlere çocuklarına nasıl davranmaları ve nasıl bir disiplin yöntemi kullanmaları gerektiği anlatılmalıdır. Çocuk istismarının önlenmesinde ailenin payı çok büyüktür. Aile arasındaki ilişkileri güçlendirmek, ailenin ve çocuğun sağlıklı gelişimini sağlamak, sağlıklı ebeveynlik uygulamaları ve ailelerin ihtiyaç duydukları hizmetlerin koordinasyonunu sağlamak istismarın önlenmesi açısından önemlidir (Bethea, 1999). İhmal ve istismarın önlenmesi için toplum temelli çalışmalarda çocuk istismarı yönünden riskli ailelerin belirlenmesi, sağlık çalışanlarının eğitilmesi, aile içi iletişimin artırılması için programların düzenlenmesi önemlidir (Cox, 1998).

Ülkemizde fiziksel veya sözel şiddetin çocuğu terbiye etmek için kullanılması yapılan en büyük yanlışlardan biridir. İstismarın önlenmesi için bu anlayışın ortadan kalkması gerekmektedir. Çocukların sadece sevgi ve ilgiyle terbiye edileceğini anne babaların öğrenmesi gerekir. Çocuklara yönelik istismar ve ihmalin engellenmesinde sosyal hizmet kurumlarının aile ile çalışmalarının artırılması gerekmektedir. Özellikle risk altındaki çocukların tespit edilmesinde ve gerekli desteğin sağlanmasında hızlı davranılmalıdır. Çok yönlü bir problem olan çocuk istismarında aileye, topluma ve devlete önemli görevler düşmektedir. Ayrıca istismarla ilgili üniversitelerde bilimsel çalışmaların artırılması gerekir. Çocuklara yönelik istismarın önlenmesi için istismarcılara yönelik caydırıcı cezaların ve yaptırımların uygulanması gerekmektedir. İstismar davalarında cezalarda indirim söz konusu olamamalıdır. Toplumda çocuk istismarı ile ilgili farkındalık oluşturmak için medyaya sorumluluk düşmektedir. Kamu spotları düzenlenerek, toplumsal kampanyalar oluşturarak toplumun bilinçlenmesi sağlanmalıdır (Aktay, 2020).

KAYNAKLAR

[1] Aber, J.L. Cicchetti, D. (1982). The socio-emotional development of maltreated children: An empirical and theoretical analysis. In: Fitzgerald H, Lester B, Yogman M (Eds). Theory and Research in Behavioral Pediatrics. New York, Plenium Press, 118.

[2] Acehan, S., Bilen, A., Ay, M.O., Gülen, M., Avcı, A., & İçme, F. (2013). Çocuk istismarı ve ihmalinin değerlendirilmesi. *Arşiv Kaynak Tarama Dergisi, 22*(4), 591-614.

[3] Aktay, M. (2020). İstismar ve ihmalin çocuk üzerindeki etkileri ve tedavisi. *Gelişim ve Psikoloji Dergisi (GPD), 1*(2),169-184

[4] Alpaslan, A.H. (2014). Çocukluk döneminde cinsel istismar. *Kocatepe Tıp Dergisi, 15*(2), 194-201.

[5] Altan-Aytun, Ö. (2019). Kendine zarar verme davranışı: Özellikleri, işlevleri ve travmatik yaşantılar, çocukluk örselenmeleri, kişilik özellikleri ve baş etme tutumlarının rolü. Doktora tezi. İstanbul Üniversitesi, Cerrahpaşa Adli Tıp Enstitüsü, İstanbul.

[6] Aksüt, Y. (2020). *Çocuk cinsel istismarının sosyolojik analizi Malatya Çocuk İzlem Merkezi uygulaması.* Yüksek Lisans Tezi. İnönü Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Malatya.

[7] Akyüz, E. (2011). *Çocuk hukukunun gelişimi ve çocuk koruma sisteminin değerlendirilmesi*. I. Türkiye Çocuk Hakları Kongresi Yetişkin Bildirileri Kitabı-2, İstanbul, Çocuk Vakfı Yayınları 2011:17-42.

[8] ASUMA & İMDAT (2028).*Türkiye'de çocuk istismarı raporu -2.* ASUMA (Suç ve Şiddeti Önleme ve Şiddetle Mücadele, Uygulama ve Rehabilitasyon Derneği Araştırma Merkezi) & İMDAT (Şiddeti Önleme ve Rehabilitasyon Derneği)

[9] Ayan, S. (2010). *Aile ve şiddet: Aile içinde çocuğa yönelik şiddet*. Ankara: Ütopya Yayınevi.

[10] Aydın, İ. (2019). *Türkiye'de çocuk istismarı, çocuk istismarını önleyici sosyal politikalar ve Diyarbakır Örneği*. Yüksek Lisans Tezi. Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

[11] Bahar, G., Savaş, H.A., & Bahar, A. (2015). Çocuk İstismarı ve İhmali: Bir Gözden Geçirme. https://Sozkonusucocuksa.Wordpress.Com/2015/03/22/CocukİstismariVe-İhmali-Bir-Gozden-Gecirme (ET:24.04.2026).

[12] Bağdaş, Çiğdem Kaya vd., (2018). *Çocuk psikolojisi ve ruh sağlığı*. (Edt. M. Fırat ve Ç. K. Bağdaş). Eğiten Kitap Yayınları. Ankara.

[13] Bahçecik, N., & Kavaklı, A. (1993). Çocuk istismarı ve ihmalini hazırlayıcı nedenler. *Hemşirelik Bülteni 7*(28), 23-32.

[14] Barth, J., Bermetz, L., Heim, E., Trelle, S. & Tonia, T. (2013). The current prevalence of child sexual abuse worldwide: A systematic review and meta-analysis. *International Journal of Public Health, 58,* 469–83.

[15] Bayraktar, S. (2015). İnsanlığın kanayan yarası çocuk istismarı ve ihmali. İstanbul: Nobel Tıp Kitabevleri, 38-39.

[16] Bethea, L. (1999). Primary prevention of child abuse. *American Family Physician Journal, 59*(6), 1577-1585.

[17] Berthier, M., Oriot, D., Bonneau, D. et al. (1993). Failure to prevent physical child abuse despite detection of risk factors at birth and social work follow-up. *Child Abuse Neglect, 17*(5), 691-692.

[18] Bilgiç, H. (2015). *Denizli il merkezindeki aile sağlığı merkezlerinde görev yapan ebe ve hemşirelerin çocuk istismarı ve ihmali konusundaki deneyimleri, bilgi ve farkındalık düzeyleri.* Uzmanlık Tezi. Denizli: Pamukkale Üniversitesi Tıp Fakültesi

[19] Biçer, Ü., Çolak, B., Gündoğmuş, Ü.N. & Yıldız, B. (1999). Bir çocuk istismarı olgusu. *Çocuk Forumu, 2*(1), 18-22.

[20] Bilir, Ş. Arı, M. Dönmez, N.B. ve ark. (1986). 4-12 yaşları arasında 16100 çocukta örselenme durumları ile ilgili bir inceleme. *Çocuk Gelişimi ve Eğitimi Dergisi,* 1,7-14.

[21] Bonnet, C. (1993). Adoption at birth. Prevention against abandonment or neonaticide. *Child Abuse Negleect 17*(4), 501-514.

[22] Browne, K. (1995). Preventing child maltreatment through community nursing. *J Adv Nurs, 21*(1), 57-63.

[23] Brown, J., Cohen, P., Johnson, J.G., et al. (1998). A longitudinal analysis of risk factors for child maltreatment: Findings of a 17-year prospective study of officially recorded and self-reported child abuse and neglect. *Child Abuse Neglect, 22*(11) 1065-1078.

[24] Browne, K. (1999). Çocuk istismarını önceden kestirme. In: Konanç E, Gürkaynak İ, Egemen A (Eds). *Çocuk İstismarı ve İhmali.* Ankara, Pelin Ofset, 255.

[25] Cox, A.D. (1998). Preventing child abuse: A review o community-based projects II: Issues arising arising from reviews and future directions. *Child Abuse Review, 7*(1), 30-43.

[26] Crnic, K.A., Greenberg, M.Y., Ragozin, A.S. et al. (1983). Effects of stress and social support on mothers and premature and fullterm infants. *Child Development, 54*(1), 209-226.

[27] Cummings EM, Zahn-Waxler C, Radke-Yarrow M. (1981).Young children's response to expressions of danger and affection by others in the family. *Child Development, 52*(4), 1274-1282.

[28] Cummings, E.M., Lanotti, R.J., & Zahn-Waxler, C. (1985). Influence and conflict between adults and on the emotions and agression of young children. *Developmental Psychology, 21*(3), 495-507.

[29] Cyr, C., Micheli, G., & Dumains, M. (2013). Child maltreatment as a global phenomenon: From trauma to prevention. *International Journal of Psychology, 48*(2), 141-148.

[30] Cry, C., Euser. E. M., Bakermans-Kranenburg, M. J., & Van Ijzendoorn, M. H. (2010). Attachment security and disorganization in maltreating and high-risk families: A series of metaanalyses. *Development and Psychopathology, 22*, 87-108.

[31] Çocuk istismarına yönelik rapor, (2016). Erişim Tarihi: 13.07.2019, http://imdat.org/wp-content/uploads/ 2016/05/%c3%87ocuk-%c4%b0st%c4%b0smarına-y%- c3%96nel %c4%b0k-rapor.pdf.

[32] Dağlı, T. & İnanıcı, MA. (2011). UNICEF Türkiye Ülke Ofisi. İhmal ve istismara uğrayan çocuğa bütüncül yaklaşım. Hastane temelli çocuk koruma merkezleri için başvuru kitabı. Ankara: Fersa Ofset Matbaacılık.

[33] Dahlberg, L.L. (1988). Youth violence in the United States. Major trends, risk factors, and prevention approaches. Am J Prev Med, 14, 259-272.

[34] Dallar Bilge, Y., Tasar, M., Kılınçoğlu, B., Özmen, S., & Tiras, U. (2013). Sosyoekonomik statü, ebeveynlerin çocuk istismarı, ihmali, deneyimleri ve kullanılan disiplin yöntemlerine ilişkin bilgi düzeyini düşürmektedir. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 14*(1), 27-35.

[35] Daro, D., McCurdy, K. (1994). Preventing child abuse and neglect: Programmatic [10] interventions. *Child Welfare, 73*(5), 405-435.

[36] Definitions of child abuse & neglect. (2016). Child Welfare İnformation Cateway, Children's Bureau. Erişim Tarihi: 08.07.2019, https://www.childwelfare.gov/topics/can.

[37] Demirtürk Selçuk, E., & Karadeniz, H. (2020). Çocuk istismarına yol açan ailesel nedenler ve çocuğun korunmasına yönelik önlemler. *Sağlık ve Toplum, 20*(1), 30-35.

[38] Deveci, E., & Açık, Y. (2003). Çocuk istismarı nedenlerinin incelenmesi. *Arşiv*, 12, 396-405.

[39] Devlin, B.K. & Reynolds, E. (1985). Child abuse, how to recognize it, how to intervene. *American Journal of Nursing, 94*(3), 26.

[40] Dubowitz, H., Giardino, A., & Gustavson, E. (2000). Child Neglect: Guidance for pediatricians. *Pediatrics in Review, 21*(4), 111-116.

[41] Dukewich, T.L., Barkowski, J.G., & Whitman, T.L. (1996). Adolescent mothers and child abuse potential: an evaluation of risk factors. *Child Abuse Neglect,* 20(11):1031-1047.

[42] Erel, Ö., & Gölge, Z.B. (2015). Üniversite öğrencilerinde riskli davranışlar ile çocukluk çağı istismar, dürtüsellik ve riskli davranışlar arasındaki ilişki. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 16*(3), 189-197.

[43] Fergusson, D.M., & Boden, J. M., & Horwood. L. J. E. (2008). Exposure to childhood sexual and physical abuse and adjustment in early adulthood. *Child Abuse and Neglect, 32*(6), 607–619.

[44] Frodi, A.M., & Lamb, M.E. (1980). Child abusers responses to infant smiles and cries. *Child Development, 51*(1), 238-241.

[45] Gökçe İmren, S. Ayaz, A. Yusufoğlu, C. & Rodopman Arman, A. (2015). Cinsel istismara uğrayan çocuk ve ergenlerde klinik özellikler ve intihar girişimi ile ilişkili risk etmenleri. *Marmara Medical Journal, 26*(1), 11-16 .

[46] Güneş-Aslan, G. (2020). Çocuğa yönelik cinsel istismarın açığa vurulma süreci hakkında bir derleme. *Toplum ve Sosyal Hizmet, 31*(4), 1886-1912.

[47] Gürhan, N. (2015). Her yönüyle çocuk istismarı ve ihmali. 1. Baskı Nobel Tıp Kitabevi, Ankara.

[48] Heneghan, A., Stein, R. E. K., Hurlburt, M. S., Zhang, J., Rolls-Reutz, J., Fisher, E. et al. (2013). Mental health problems in teens investigated by U.S. Child Welfare Agencies. *Journal of Adolescent Health, 52*(5), 634–640.

[49] Hay, T. & Jones, L. (1994). Societal interventions to prevent child abuse and neglect. *Child Welfare. 73*(5), 379-405.

[50] Herman, J. (2016). Travma ve iyileşme: Şiddetin sonuçları ev içi istismardan siyasi teröre (5. Baskı) (T. Tosun, Çev.). İstanbul: Literatür Yayıncılık.

[51] Herrenkol, R.C., Herrrenkol, E.C., & Egolf, B.P. (1983). Circumtances surrounding the occurance of child maltreatment. *Journal of Consulting and Clinical Psychology, 51*(3), 424-231.

[52] Hillis, S., Mercy, J., Amobi, A., & Kress, H. (2016). Global prevalence of past-year violence against children: A systematic review and minimum estimates. *Pediatrics, 137*(3), e20154079.

[53] İnhanlı, D. (2016). *Madde kullanımı ile çocukluk örselenme yaşantıları ve algılanan sosyal destek arasındaki ilişki.* Yüksek lisans tezi. İstanbul Üniversitesi, Adli Tıp Enstitüsü, Sosyal Bilimler Ana Bilim Dalı.

[54] İzmirli, M., Sur, H., & Polat, N. (2000). Çocuğa karşı dayak olgusu ve çocuk istismarı. *Çocuk Forumu Dergisi, 3*(1),; 37-49.

[55] Jonson-Reid, M., Kohl, P. L., & Drake, B. (2012). Child and adult outcomes of chronic child maltreatment. *Pediatrics, 129*(5), 839–845.

[56] Kara, B., Biçer, Ü. ek& Gökalp, A.S. (2004). Çocuk istismarı. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi, 47*(2), 140-151.

[57] Kaplan, S.J. (1996). Physical abuse and neglect in child and adolescent psychiatry. In: Lewis M (Ed). A Comprehensive Textbook. 2nd ed. Baltimore, Williams-Wilkins 1033.

[58] Karameşe, O. (2018). *Kocaeli Üniversitesi Tıp Fakültesi Adli Tıp Anabilim Dalı'na gönderilen ensest olgularının değerlendirilmesi* (Yayımlanmamış Tıpta Uzmanlık Tezi). Kocaeli Üniversitesi Adli Tıp Enstitüsü, Kocaeli.

[59] Kazantzis, N., Flett, R. A., Long, N. R., MacDonald, C., Millar, M., & Clark, B. (2010). Traumatic events and mental health in the community: A New Zealand study. *International Journal of Social Psychiatry, 56*(1), 35-49.

[60] Kelleher, K., Chaffin, M., Hollenberg, J., et al. (1994). Alcohol and drug disorders among physically abusive and neglectful parents in a community-based sample. *Am J Public Health, 84*(10), 1586-1490**.**

[61] Kepenekci-Karaman, Y. 2001. Hukuksal Açıdan Çocuk İstismarı ve İhmali, Katkı Pediatri Dergisi – Adli Pediatri ve Çocuk İstismarı, *22*(3), 262-276.

[62] Keskin, G., & Çam, O. (2005). Çocuk cinsel istismarına psikodinamik hemşirelik yaklaşımı. *Yeni Symposium, 43*(3), 118–125.

[63] Kim, J., and Cicchetti, D. (2010). Longitudinal pathways linking child maltreatment, emotion regulation, peer relations and psychopathology. *Journal of Child Psychology and Psychiatry, 51*(6), 706–716.

[64] Koç, F., Aksit, S., Tomba, A., Aydın, C., Koturoğlu, G., Çetin, S., Aslan, A., Halıcıoğlu, O., Erşahin, Y., Turhan, T., Çelik, A., Şenol, E., Kara, S. & Solak, U. (2012). Çocuk istismarı ve ihmali olgularımızın demografik ve klinik özellikleri: Ege Üniversitesi Çocuk Koruma Birimi'nin bir yıllık deneyimi. *Türkiye Pediatri Arşivi Dergisi, 47*(2), 119-124.

[65] Krug, E.G., Dahlberg, L.L., Mercy, J.A., Zwi, A.B. & Lozano, R. (2002). *World report on violence and health.* Geneva: World Health Organization.

[66] Main, M. (1984). Goldwyn R. Predicting Rejection of her infant from mother's represention of her own experience: implications for the abused-abusing intergenerational cycle. *Child Abuse and Neglect, 8*(2), 203-217.

[67] McKay, M.M. (1994). The link between domestic violence and child abuse: assessment and treatment considerations. *Child Welfare,* 73(1), 29-39.

[68] Mulder, T. M., Kuiper, K. C., van der Put, C. E., Stams, G., & Assink, M. (2018). Risk factors for child neglect: A meta-analytic review. *Child Abuse & Neglect, 77,* 198–210.

[69] Onat, G., Dinç, H., Günaydın, S. & Uğurlu, F. (2016).Çocukluk döneminde yaşanan ihmal veya istismarın benlik saygısına etkisinin incelenmesi. *Sağlık Bilimleri ve Meslekleri Dergisi 3*(1), 9-15.

[70] Oral, R., Can, D., Kaplan, S., ve ark. (2001). Child Abuse in Turkey: an experience inovercoming denial and a description of 50 cases. *Child Abuse and Neglect,* 25(2), 279-290.

[71] Oral, Ü.K., Engin, P. & Büyükyazıcı, Z. (2010). Türkiye'de çocuk istismarı ve aile içi şiddet araştırması özet raporu.18-40.

[72] Osofsky, J.D. (1999). The impact of violence on children. *Future Child. 9*(3), 33-49.

[73] Öztürk, M., Uzel Tanrıverdi, B. & Yalın Sapmaz, Ş. (2017). Cinsel istismara uğrayan çocuk ve ergenlerin sosyodemografik ve klinik özelliklerinin değerlendirilmesi, psikopatoloji ve ilişkili risk etkenleri. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi, 24*(2), 155-163.

[74] Polat, O. (1995). Çocuk istismarı. *İstanbul Barosu Dergisi*, 69: 267.

[75] Polat, O. (1997). Çocukta Dayağa Hayır. İstanbul: Analiz Yayınları.

[76] Polat, N. (2000). Çocuk istismarının psikososyal boyutu. *Çocuk Forumu Dergisi, 3*(4), 52.

[77] Polat, O. (2000). Çocuk istismarında istismarcı ve kurban ilişkisi. *Çocuk Forumu Dergisi, 3*(4), 1-17.

[78] Polat, O. (2001). Çocuk ve Şiddet. İstanbul: DER Yayınları.

[79] Polat, O. (2007). 1. Baskı, *Tüm Boyutlarıyla Çocuk İstismarı 1 – Tanımlar,* Seçkin Yayıncılık, Ankara, ss. 27-35

[80] Roeber, B.J., Tober, C. L., Bolt, D. M., & Pollak, S.D. (2012). Gross motor development in children adopted from orphanage settings. *Developmental Medicine and Child Neurology, 54(*6), 527–531.

[81] Ross, S.M. (1996). Risk of physical abuse to children of spouse abusing parents. *Child Abuse Neglect, 20*(7), 589-598.

[82] Smith, S.L. (1984). Significant research findings in the etiology of child abuse. *Socialcase Work, 65*(6), 337–346.

[83] Soylu, N., Pilan Şentürk, B., Ayaz, M., & Sönmez, S. (2012). Cinsel istismar mağduru çocuk ve ergenlerde ruh sağlığını etkileyen etkenlerin araştırılması. *Anotolian Journal of Psyhiarty,13,* 292-298.

[84] Stier, D.M., Leventhal, J.M., Berg, A.T., et al. (1993). Are children born to young mothers an increased risk of maltreatment? *Pediatrics, 91*(3), 642-650.

[85] Stoltenborgh, M., Bakermans-Kranenburg, M.J., Alink, L.R. & Van Ijzendoorn, M.H. (2015).The prevalence of child maltreatment across the globe: Review of a series of metaanalyses. *Child Abuse Review, 24*(1), 37-50.

[86] Sugaya, L., Hasin, D.S., Olfson, M., Lin, K.H., Grant, B.F., & Blanco, C. (2012). Child physical abuse and adult mental health: A national study. *Journal of Traumatic Stress, 25*(4), 384-292.

[87] Şahin, F. (2001). Çocuk istismarı ve ihmalinin önlenmesinde hekimin rolü. *Sürekli Tıp Eğitimi Dergisi, 10*(7), 246-250.

[88] Şahin, F. & Taşar, M.A. (2012). Sarsılmış bebek sendromu ve önleme programları. *Türk Pediatri Arşivi*, 47(3), 152-158.

[89] Şahin, L. (2012). Geçmişten günümüze çocuk işçiliği. Sosyal Bilimler Araştırmaları Dergisi, 7(2), 103-118. https://izlik.org/JA87BX54GF

[90] Şahin, D. (2020). *Üniversite öğrencileri arasında çocukluk çağı cinsel istismar sıklığı, cinsel istismar bildirim sıklığı ve bildirim ile ilişkili faktörler* (Uzmanlık Tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi Tıp Fakültesi Çocuk-Ergen Ruh Sağlığı ve Hastalıkları Anabilim Dalı, Trabzon.

[91] Şimşek, S. & Cenkseven Önder, F. (.2011). Ergenlerde davranış problemlerinin, anne-babadan ve öğretmenlerden algılanan duygusal istismar açısından incelenmesi. *İlköğretim Online,10*(3), 1124-37.

[92] Thompson, R., Litrownik, A.J., Isbell, P., et al. (2012). Adverse experiences and suicidal ideation in: Exploring the link using the LONGSCAN samples. *Psychology of Violence, 2*(2), 211-225.

[93] Thornberry, O.T.P. (2009). The apple doesn't fall far from the tree (or does it?): Intergenerational patterns of antisocial behavior—The American society of criminology 2008 Sutherland address. *Criminology, 47,* 297–325.

[94] Thornberry, T. P., Henry, K. L., Ireland, T.O., & Smith, C. A. (2010). The causal impact of childhood-limited maltreatment and adolescent maltreatment on early adult adjustment. *Journal of Adolescent Healty, 46*(4), 359-365.

[95] TÜİK (2016). Türkiye İstatistik Kurumu Aile Yapısı Araştırması. www.tuik.gov.tr/Kitap.do?metod=KitapDetay&KT_ ID=11&KITAP_ID=16. Erişim Tarihi: 14.11.2016.

[96] Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK). (2020). Güvenlik Birimine Gelen veya Getirilen Çocuk İstatistikleri, 2015-201. Erişim adresi: https://data.tuik.gov.tr/Bulten/Index?p=Guvenlik-Birimine-Gelen-veya-Getirilen-Cocuk-Istatistikleri-2015-2019-33632

[97] Türkkan, T., Odacı, H. & Bülbül, K. (2021). Çocuk istismarı ve ihmalini anlamak: Ekolojik bir yaklaşım. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(2), 709- 728. DOI: 10.33417/tsh.847467

[98] Türkkan, T. & Odaci, H. (2019). Lise öğrencilerinin çocukluk istismarı deneyimleri, bilişsel çarpıtma ve yalnızlık düzeyleri arasındaki ilişki. *Klinik Psikiyatri Dergisi, 22*(1), 93-103.

[99] UNICEF (2010). Türkiye'de çocuk istismarı ve aile içi şiddet araştırması özet raporu. Erişim adresi: https://www.unicef.org/turkey/raporlar/türkiyede-çocuk-istismari-ve-aile-içişiddet-araştirmasi-özet-raporu-2010

[100] UNICEF (2014). Measuring Violence against Children. Inventory and Assessment of of Quantitative Studies. . Cenevre: UNICEF Innocenti Research Center.

[101] UNICEF (2017). Tanıdık bir yüz: Çocukların ve ergenlerin yaşamında şiddet. Erişim adresi:https://unicefturk.org/yazi/siddet

[102] Understanding child abuse and neglect (1993). Panel on Research on Child Abuse and Neglect. Commission on Behavioral and Social Sciences and Education, National research Council. Washington, D.C. National Academy Press

[103] Webb, E. (2013). Poverty, maltreatment and attention deficit hyperactivity disorder. *Archives of Disease in Childhood. 98*(6),397-400.

[104] Widom, C. S., Czaja, S. J., & Paris, J. A. (2009). Prospective investigation of borderline personality disorder in abused and neglected children followed up into adulthood. *Journal of Personality, 23*(5), 433–446.

[105] Wilson, H.W., & Widom, C. S. (2008). An examination of risky sexual behavior and HIV in victims of child abuse and neglect: A 30-year follow-up. *Health Psychology, 27*(2), 149–158.

[106] Wilson, L.M. Reid, A.J., Midmer, D.K., et al. (1996). Antenatal psychosocial risk factors associated with adverse postpartum family outcomes. *CMAJ, 154*(6),785–799.

[107] World Health Organization [WHO] (1999). Report of the Consultation Child Abuse Prevention. Erişim adresi: https://apps.who.int/iris/handle/10665/65900

[108] Wolfe, D.A. Repucci, N.D., & Hart, S. (1995). Child abuse prevention: Knowledge and priorities. J Clin Psychol, 24, 5-22.

[109] World Health Organization [WHO]. (2002). World report on violence and health, abuse of the elderly. Geneva, 123-143.

[110] World Health Organization [WHO]. (2017). Violence 2017 [cited 2017 June 16, 017]. Available from: http://www.who.int/topics/violence/en/.

[111] World Health Organization [WHO]. (2018). Child maltreatment 2016. URL: http://www.who.int/mediacentre/factsheets/fs150/en/. Accessed June 22, 2018.

[112] World Health Organization Report of the consultation on child abuse prevention, 1999. Geneva. http://www.who.int/iris/handle/10665/65900 (ET: 21.03.2017)

[113] Yalçın, N. (2011). *Türkiye'de çocuk istismarı ve çözüm önerileri*. Yüksek Lisans Projesi. İstanbul: Beykent Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İşletme Yönetimi Anabilim Dalı, Hastane ve Sağlık Kurumları Yönetimi Bilim Dalı,

[114] Yates, G. & Bass, C. (2017). The perpetrators of medical child abuse (Munchausen syndrome by proxy) a systematic review of 796 cases. *Child abuse & neglect, 72,* 45-53.

[115] Yıldırım Doğru, SS. Durmuşoğlu Saltalı, N. Konuk Er, R., & Budak, O. (2014). Çocuk hakları ve koruma: Aile refahı ve koruma (Ed. S. Yıldırım Doğru). Ankara, Eğiten Kitap,

[116] Yiğit, R. (2005). Çocukların cinsel istismarı ve ensest. *Anadolu Hemşirelik ve Sağlık Bilimleri Dergisi, 8*(3), 90-100.

[117] Youssef, R.M. Attia, M.S. & Kamel, M.I. (1998). Children experiencing violence. Parental use of corporal punishment. *Child Abuse Negectl, 22*(10), 959–973

[118] Zeanah, C. H., Egger, H. L., Smyke, A. T., et al. (2009). Institutional rearing and psychiatric disorders in Romanian preschool children. *American Journal of Psychiatry, 166*(7). 777–785.

[119] Zeanah, C. H., & Humphreys, K. L. (2018). Child abuse and neglect. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry, 57(9),* 637–644.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMEN ADAYLARININ ÖZ YETERLİK İNANÇLARI İLE MESLEKİ KAYGILARININ İNCELENMESİ

Prof. Dr. Güneş SALI

Yozgat Bozok Üniversitesi, gunes.sali@bozok.edu.tr, ORCID ID: 0000-0001-5719-8618

ÖZET

Bu çalışmada okul öncesi öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik öz yeterlik inançları ile mesleki kaygılarının incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada betimsel ve ilişkisel tarama modeli kullanılmıştır. Araştırmanın çalışma grubunu Yozgat Bozok Üniversitesi Eğitim Fakültesi Okul Öncesi Eğitimi Anabilim Dalı 3. ve 4. Sınıfa devam eden öğretmen adayları oluşturmuştur. Araştırmanın verileri, "Kişisel Bilgi Formu", "Okul Öncesi Öğretmenlerinin Öz-yeterlilik İnançları Ölçeği", "Öğretmen Adayı Kaygı Ölçeği" kullanılarak elde edilmiştir. Elde edilen veriler IBM Statistics 27 Paket programında analiz edilmiş, manidarlığı 0,05 düzeyinde sınanmıştır. İstatistiksel analiz aşamasında frekans, yüzde, t testi, pearson korelasyon testi yapılmıştır. Araştırma sonucunda öğretmen adaylarının öz yeterlik inanç puanlarının cinsiyete ve sınıf düzeyi değişkenine göre istatistiksel açıdan anlamlı farklılık gösterdiği ($p<.05$), kaygı puanlarının ise cinsiyete ve sınıf düzeyi değişkenine göre anlamlı farklılık göstermediği ($p>.05$) öz yeterlik inançları ile mesleki kaygı arasında da istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı ($p>.05$) görülmüştür.

Anahtar Kelimeler: Okul öncesi, öğretmen adayı, öz yeterlik inancı, mesleki kaygı

INVESTIGATION OF PRESCHOOL TEACHER CANDIDATES' SELF-EFFICACY BELIEFS AND PROFESSIONAL CONCERNS

ABSTRACT

This study aimed to examine the self-efficacy beliefs and professional concerns of pre-school teacher candidates regarding the teaching profession. Descriptive and relational scanning model was used in the research. The study group consisted of teacher candidates attending the 3rd and 4th grades of Yozgat Bozok University, Faculty of Education, Department of Preschool Education. The data of the research were obtained using the "Personal Information Form", "Preschool Teachers' Self-Efficacy Beliefs Scale" and "Teacher Candidate Anxiety Scale". The data obtained was analyzed in the IBM Statistics 27 Package program and its significance was tested at the 0.05 level. During the statistical analysis phase, frequency, percentage, t test and Pearson correlation test were performed. The research results showed that prospective teachers' self-efficacy belief scores differed statistically significantly according to gender and class level ($p<.05$), while their anxiety scores did not differ significantly according to gender and class level ($p>.05$). Furthermore, there was no statistically significant relationship between self-efficacy beliefs and professional anxiety ($p >.05$).

Key Words: Preschool, teacher candidate, self-efficacy belief, professional anxiety

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

1. GİRİŞ

Eğitim, bireyin bilişsel, duygusal, sosyal ve fiziksel gelişimini şekillendiren temel süreçlerden biridir ve yaşam boyu öğrenmenin temelini oluşturur (Piaget, 1972). Okul öncesi eğitim ise, çocukların ileriki yaşamlarının temelini oluşturan kritik bir dönemdir. Bu dönem, çocukların dil gelişimi, motor becerileri, sosyal ilişkileri, problem çözme yetenekleri ve duygusal farkındalıklarının şekillendiği bir süreçtir (Berk, 2013).

Öğretmenler, öğrenme ortamının bir yandan parçası öte yandan da düzenleyicisi olması nedeniyle eğitim-öğretim sürecinin en önemli paydaşlarından birisidir (Taşdemir, 2007). Eğitim sisteminde başarı için öğretmenler her türlü reform sürecine doğrudan dâhil edilmeleri (Day, 2002) ve hizmet öncesi eğitim dönemlerinden itibaren mesleki becerilerini etkileyebilecek temel özelliklerinin irdelenmesi gerekmektedir. Öğretmen adaylarının mesleki becerilerini etkileyen özelliklerinden biri öğrencileri istenilen öğrenme çıktılarına ulaştırmada kendi yeterliliklerine olan inançlarını ifade eden (Guskey ve Passaro, 1994; Tschannen-Moran ve Woolfolk-Hoy, 2001) öğretmen öz-yeterlik algısı kavramıdır. Sosyal bilişsel öğrenme kuramının temel kavramlarından biri olan özyeterlik, bireyin bir görevi gerçekleştirmeye yönelik kendine olan inancını ifade eder (Bandura, 1986). Öğrencilerin bilişsel olarak gelişimlerine olanak sağlayan öz-yeterlik inancı (Bandura, 1997), öğretmenlerin öğretim sürecinde kullandıkları stratejileri (Czerniak, 1990), buna bağlı olarak da öğrenci başarısını ve tutumlarını doğrudan etkilemektedir (Danışman, 2015; Gibson ve Dembo, 1984; Ramey-Gassert ve Shroyer, 1992; Tschannen-Moran, Woolfolk-Hoy ve Hoy, 1998).

Öğretmenin öz-yeterlik inancı ile öğretmen davranışları, öğrencilerde meydana gelen öğrenme ürünleri, öğrenci başarısı, motivasyonu ve öz saygısı arasındaki ilişki birçok araştırmacı (Allinder, 1995; Ashton, 1984; Cömert, Demirtaş, Özer ve Üstüner, 2009; Dembo ve Gibson, 1984; Ross, 1994; Shroyer ve Ramey, 1992) tarafından incelenmiş ve öğretmen öz-yeterlik inancının, öğrenci başarısını ve tutumunu olumlu olarak etkilediği gibi, öğretmenin sınıf içi davranışlarını, yeni fikirlere açık olmasını ve öğretmeye yönelik olumlu tutumlar geliştirmesiyle de doğrudan ilgili olduğu bulunmuştur (Cömert, Demirtaş, Özer ve Üstüner, 2009; Dembo ve Gibson, 1984; Schunk,1985; Tschannen-Moran, Woolfolk-Hoy ve Hoy, 1998).

Literatüre bakıldığında, öz-yeterlik inancı yüksek ve düşük olan öğretmenler arasında öğretimsel yenilikleri uygulamaya çalışma, öğretime daha fazla zaman ayırma, sınıfta öğrencilerin istenmeyen davranışlarını önleme, öğrenme zorluğu çeken öğrencilere dönüt verme, sınıf yönetimi becerilerine sahip olma, mesleki bağlılık, etkili öğretmen özellikleri gibi konularda yaklaşımların farklılaştığı ve bunun da öğrenci motivasyonu ve başarısını etkilediği görülmektedir (Cömert, vd., 2009).

İnsanların kendi yeterliliklerine olan inançları, onların tehdit edici ya da zor işler ile karşılaştıklarında ne kadar fazla stres ve depresyon yaşadıklarını ve aynı zamanda onların motivasyon düzeylerini etkiler. Bu, öz-yeterlik inancının duygusal belirleyicisidir. Stres kaynakları üzerine kontrol uygulama ile ilgili olarak algılanan yeterlik, kaygının ortaya

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

çıkmasında önemli bir rol oynar (Bandura, 1993). Bu bağlamda, öz-yeterlik inancını etkileyen durumlardan birinin kaygı olduğu söylenebilir. Bireyin performansında önemli bir yere sahip olan kaygının (Mishra ve Yadav 2013), endişe ve üzüntü verici olumsuz bir duygu (Atmaca, 2013), bireyin kendisine tehdit oluşturduğuna inandığı bir duruma karşı hissettiği huzursuzluk (Işık, 1996) gibi negatif ifadelerle tanımlanmasına karşın, hayatın olağan bir parçası ve karşılaşılan zorluklarla baş edilmesini sağlayan (Singh, 2011) bir duygu olarak da ifade edilebilmektedir. Bununla birlikte yüksek düzeyde ve uzun süre devam eden kaygı bireyin mesleği ile ilgili umutsuzluğuna ve başarısızlığına neden olabilir (Akgün ve Özgür, 2004).

Genel olarak olumsuz duyguların yaşandığı durumlar kaygının ortaya çıkmasına sebep olur (Baltaş ve Baltaş, 2000). Gelecekte ne olacağını bilememek bireeyler için en belli başlı kaygı nedenlerinden biridir (Cüceloğlu, 1999). En son yapılan düzenlemelere göre Türkiye'de öğretmen adayları, öğretmen olabilmek için Akademiye Giriş Sınavına (AGS) girmek zorundadır. Özellikle bazı branşlarda atanan öğretmen sayısı çok sınırlıdır. Bu nedenle, her geçen yıl atama bekleyen öğretmen sayısı artmaktadır. Atanmaları için gereken puanlar yükselmektedir. Gelecekte ne olabilecekleri ile ilgili belirsizlikler, öğretmen adaylarının kaygı yaşamasına sebep olmaktadır.

Toplumu oluşturan bireylerin yetiştirilmesinde görev alacak olan öğretmen adaylarının, öğretmenlik mesleğine dair öz yeterlik inançlarının belirlenmesi; onların kendilerini daha iyi tanımlayabilmelerine, o ana kadar ki birikimlerinin daha fazla farkına varabilmelerine ve onların daha iyi tanınabilmesine imkân sağlaması açısından oldukça önemlidir. Ayrıca öğretmen adaylarının mesleki kaygı düzeylerinin saptanıp gerekli önlemlerin alınması ve mesleki kaygıların giderilmesine yönelik yönlendirmelerle destekleyici olunması, yine öğretmen yetiştiren kurumların konu ile ilgili olarak farkındalıklarının arttırılması ve mesleki kaygının azaltılmasında önleyici çalışmaların yapılması açısından önem taşımaktadır. Yapılan literatür taraması sonucunda öğretmen adaylarının öz-yeterlik inançları ile mesleki kaygılarını inceleyen sınırlı sayıda araştırmaya rastlanmıştır. Dadandı, Kalyon ve Yazıcı, 2016; Kafkas, Açak, Çoban ve Karademir, 2010; Yıldırım, 2011). Doğrudan okul öncesi öğretmen adaylarının öz-yeterlik inançları ile mesleki kaygılarını inceleyen araştırmaya rastlanmamıştır. Bu nedenle alana katkı getirmesi hedeflenmektedir. Bu nedenle bu araştırmada okul öncesi öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik öz yeterlik inançları ile mesleki kaygılarının incelenmesi amaçlanmıştır. Bu ana amaç çerçevesinde aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır:

1) Okul öncesi öğretmen adaylarının öz yeterlik inançları cinsiyete ve sınıf düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?
2) Okul öncesi öğretmen adaylarının mesleki kaygıları cinsiyete ve sınıf düzeyine göre farklılaşmakta mıdır?
3) Okul öncesi öğretmen adaylarının öz yeterlik inançları ile mesleki kaygıları arasında ilişki var mıdır?

2. YÖNTEM

2.1. Araştırma Modeli

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Nicel araştırmaların benimsendiği bu çalışmada, ilişkisel tarama ve nedensel karşılaştırma desenlerine uygun bir model kullanılmıştır. İlişkisel tarama modelleri, iki ve daha çok sayıdaki değişken arasında birlikte değişim varlığını ve/veya derecesini belirlemeyi amaçlayan araştırma modelleridir (Karasar, 2005). Nedensel karşılaştırma ise ortaya çıkmış var olan bir durumun ya da olayın nedenlerini bu nedenleri etkileyen değişkenleri ya da bir etkinin sonuçlarını belirlemeye yönelik bir araştırma türüdür (Büyüköztürk, Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2008).

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma evrenini Yozgat Bozok Üniversitesi Eğitim Fakültesi öğrencileri; örneklemini ise olasılıksız örnekleme (ihtimali olmayan) yönteminden "amaçlı örneklemeye" göre okul öncesi öğretmenliği programı 3. ve 4. sınıfa devam eden 84 öğretmen adayı oluşturmuştur. Çalışma grubunun demografik özellikleri Çizelge 2.1'de verilmiştir.

Çizelge 2.1. Çalışmaya katılan öğretmen adaylarına ait demografik bilgiler

Değişkenler	Kategori	n	%
Cinsiyet	Kadın	55	65,5
	Erkek	29	34,5
	Total	**84**	**100,0**
Sınıf	3. sınıf	45	53,6
	4. sınıf	39	46,4
	Total	**84**	**100,0**

Çizelge 2.1. incelendiğinde, öğretmen adaylarının %53,6'sını üçüncü sınıf, %65,5'inin kadın olduğu görülmektedir.

2.3. Veri Toplama Araçları

Veriler araştırmacı tarafından geliştirilen Öğrenci Bilgi Formu, Tepe ve Demir'in (2012) geliştirdikleri Okul Öncesi Öğretmenlerinin Öz Yeterlik İnancı Ölçeği ve Saban, Korkmaz ve Akbaşlı (2004) tarafından, Borich'den (1996) uyarlanan Öğretmen Adayı Kaygı Ölçeği ile toplanmıştır.

Öğrenci Bilgi Formu: Araştırmanın amacının, katılımcıların vereceği yanıtların gizliliğine riayet edileceğinin, toplanan verilerin akademik amaçlar için kullanılacağının, katılımın gönüllülük esasına dayalı olduğunun belirtildiği bu formda, öğretmen adaylarına cinsiyetleri devam ettikleri sınıf düzeyine ilişkin sorular sorulmuştur.

Okul Öncesi Öğretmenlerinin Öz Yeterlik İnancı Ölçeği: Ölçek, altı alt boyuta sahip olup 37 maddeden oluşturulmuştur. Bu alt boyutlar sırasıyla bu alt boyutlar sırasıyla, Öğrenme Öğretme Süreci (9 madde), İletişim Becerileri (7 madde), Aile Katılımı (5 madde), Planlama (6 madde), Öğrenme Ortamlarının Düzenlenmesi (5 madde), Sınıf Yönetimi (5 madde) olarak belirlenmiştir. Ölçek "hiç (1), az (2), orta (3), çok (4) ve tamamen (5)" şeklinde 5'li likert tipinde düzenlenmiştir. Ölçeğin geliştirilmesi sürecinde 896 okul öncesi öğretmeni üzerinden sağlanan veriler yoluyla geçerlik ve güvenirlik işlemleri yapılmıştır. Okul Öncesi

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Öğretmenlerinin Öz-yeterlik İnançları Ölçeği'nin kapsam geçerliğini sınamak için uzman görüşlerine başvurulmuştur. Ölçeğin yapı geçerliğini saptamak amacıyla faktör analizi yapılmıştır. Ölçek, hem tek boyutlu hem de çok boyutlu olarak incelenmiştir. Ölçekte yer alan maddeler Açımlayıcı Faktör Analizi tekniklerinden "Temel Bileşenler Analizi" ile incelenmiştir. Açımlayıcı faktör analizinden sonra elde edilen ölçeklerin, kuramsal yapıyı ne ölçüde desteklediği ise "Doğrulayıcı Faktör Analizi" ile test edilmiştir. "Okulöncesi Öğretmenlerinin Öz-Yeterlik İnançları Ölçeği"nin güvenirlik çalışmaları ise Cronbach Alpha İç Tutarlılık Katsayısı ve Birleşik Güvenirlik Katsayısı (CRC) ile hesaplanmıştır. Ölçek toplam madde korelasyon katsayısı 0.65 ile 0.81 arasında değişmektedir. Ölçeğin toplam Cronbach Alpha güvenirlik katsayısı 0.97'dir. Alt boyutlara ilişkin Cronbach Alpha değerleri Öğrenme Öğretme Süreci 0.91, İletişim Becerileri için 0.90, Aile Katılımı için 0.90, Planlama için 0.87, Öğrenme Ortamlarının Düzenlenmesi için 0.88 ve Sınıf Yönetimi için 0.87 olarak belirlenmiştir. Hem tek boyutlu hem de çok boyutlu "Okulöncesi Öğretmenlerinin Öz-Yeterlik İnançları Ölçeği'nin okulöncesi öğretmeni öz-yeterlik inançlarını ölçebilecek geçerli ve güvenilir bir ölçme aracı olduğu görülmüştür (Tepe ve Demir, 2012).

Öğretmen Adayı Kaygı Ölçeği Araştırmada, öğretmen adaylarının mesleki kaygı düzeylerini belirlemek amacıyla Saban vd., (2004) tarafından, Borich'den (1996) uyarlanan "Öğretmen Adayı Kaygı Ölçeği" kullanılmıştır. 45 maddeden oluşan ölçek, beşli likert tipinde hazırlanmıştır. Ölçekte "Kaygılanmıyorum (1)", "çok az kaygılanıyorum (2)", "kısmen kaygılanıyorum (3)", "oldukça kaygılanıyorum (4)", "çok kaygılanıyorum (5)" seçenekleri yer almaktadır. Ölçekte "her alt ölçek 15 maddeden oluşmakta olup her alt ölçekten alınacak en düşük puan 15, en yüksek puan 75'tir. Puanların yüksekliği mesleki kaygının yüksek olduğu anlamına gelmektedir. Ölçekteki sorulardan **ben – merkezli kaygıları** ölçen maddeler; 2, 4, 8, 9, 13, 14, 18, 20, 24, 26, 28, 30, 32, 35 ve 44. maddeler, **görev – merkezli kaygıları** ölçen maddeler; 1, 3, 6, 7, 10, 11, 12, 16, 21, 25, 27, 31, 33, 40 ve 42. maddeler ve **öğrenci – merkezli kaygıları** ölçen maddeler de; 5, 15, 17, 19, 22, 23, 29, 34, 36, 37, 38, 39, 41, 43 ve 45. maddelerdir (Saban, Korkmaz, Akbaşlı, 2004). Öğretmen adayının bir bölümden aldığı puan değeri ne kadar yüksek olursa, öğretmen adayı o bölümün temsil ettiği meslek kaygıları da o derece yüksek düzeyde taşıyor demektir (Dilmaç, 2010, 49-65).

2.4. İşlem

Araştırma için gerekli izin Yozgat Bozok Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dekanlığı'ndan alınmıştır. Uygulama 2025-2026 eğitim-öğretim yılında güz yarıyıl içinde, adı geçen fakültede yürütülmüştür. Veri toplama süreci her bir adayın kendi sınıf ortamında gerçekleştirilmiştir. Uygulamaya başlamadan önce okul öncesi öğretmen adayları araştırmanın amacı hakkında bilgilendirilmiştir. Daha sonra veri toplama araçlarının hepsi adaylara dağıtılmıştır. Doldurma işlemi tamamlanan veri toplama araçları kontrol edilerek toplanmıştır. Boş bırakılan soru maddeleri olduğunda ilgili kişiden tamamlaması istenmiştir. Uygulama bir ders süresi içinde tamamlanmıştır. Tüm uygulamalarda gönüllülük esasına riayet edilmiştir.

2.5. Verilerin Analizi

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Elde edilen veriler istatiksel açıdan IBM 27.00 Statistcs programında analiz edilmiş, manidarlığı 0,05 düzeyinde sınanmıştır. İstatistiksel analiz aşamasında öğretmen adaylarının kişisel özellikleri betimleyici frekans ve yüzde dağılımları çıkarılmıştır. Öğretmen adaylarının öz yeterlik ölçeğinden ve kaygı ölçeğinden elde ettikleri puanların belirlenmesinde X ve Ss değerleri kullanılmıştır, Yapılan normallik sınamasına göre, verilerin normal dağılım gösterdiği belirlenmiş ve ikili küme karşılaştırmaları için bağımsız grup-t testi, kullanılmıştır. Okul öncesi öğretmen adaylarının öz yeterlik inançları ile mesleki kaygıları arasında ilişkiyi belirlemek için pearson korelasyon testi yapılmıştır.

3. BULGULAR VE TARTIŞMA

Çizelge 3.1. Cinsiyete Göre Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Öz Yeterlik İnançlarına İlişkin Bağımsız t Testi Sonuçları

Öz yeterlik ölçeği	Cinsiyet	n	X	S	t	sd	p
Öğrenme öğretme süreci	Kadın	55	40,3091	4,16277	2,758	82	**,007***
	Erkek	29	36,8276	7,43096			
İletişim becerileri	Kadın	55	32,6000	2,77288	3,867	82	**,000***
	Erkek	29	29,8621	3,61272			
Aile katılımı	Kadın	55	32,6000	2,83235	3,278	82	**,002***
	Erkek	29	30,2069	3,76430			
Planlama	Kadın	55	27,3455	2,72314	3,196	82	**,002***
	Erkek	29	25,0000	3,95511			
Öğrenme ortamı düzenleme	Kadın	55	22,6000	2,15682	3,023	82	**,003***
	Erkek	29	20,8621	3,06739			
Sınıf yönetimi	Kadın	55	22,5455	2,35559	3,199	82	**,002***
	Erkek	29	20,5517	3,30137			
Toplam Öz yeterlik	Kadın	55	166,4545	13,70836	3,000	82	**,004***
	Erkek	29	155,2069	20,47538			

p< .05

Çizelge 3.1'de öğretmenlik mesleğine yönelik öz yeterlik inanç puanlarına bakıldığında, kadın öğretmen adaylarının öğrenme öğretme süreci alt boyut puanları, erkek öğretmen adaylarının öğrenme öğretme süreci alt boyut puanlarından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir [t (82) $_{\text{Öğrenme öğret süreci}}$ = 2,758; p< .05]. Kadın öğretmen adaylarının öğrenme öğretme süreci alt boyut ortalama puanları (X=40,3091), erkek öğretmen adaylarının öğrenme öğretme süreci alt boyut ortalama puanlarından (X=36,8276) daha yüksektir.
Kadın öğretmen adaylarının iletişim becerileri alt boyut puanları, erkek öğretmen adaylarının iletişim becerileri alt boyut puanlarından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir [t (82) $_{\text{İletişim becerileri}}$ = 3,867; p< .05]. Kadın öğretmen adaylarının iletişim becerileri alt boyut ortalama puanları (X=32,6000), erkek öğretmen adaylarının iletişim becerileri alt boyut ortalama puanlarından (X=29,8621) daha yüksektir.

Kadın öğretmen adaylarının aile katılımı alt boyut puanları, erkek öğretmen adaylarının aile katılımı alt boyut puanlarından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir [t (82) $_{\text{Aile katılımı}}$ = 3,278; p< .05]. Kadın öğretmen adaylarının aile katılımı alt boyut ortalama puanları

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

(X=32,6000), erkek öğretmen adaylarının aile katılımı alt boyut ortalama puanlarından (X=30,2069) daha yüksektir.

Kadın öğretmen adaylarının planlama alt boyut puanları, erkek öğretmen adaylarının planlama alt boyut puanlarından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir [t (82) $_{\text{Planlama}}$ = 3,196; p< .05]. Kadın öğretmen adaylarının planlama alt boyut ortalama puanları (X=27,3455), erkek öğretmen adaylarının planlama alt boyut ortalama puanlarından (X=25,0000) daha yüksektir.

Kadın öğretmen adaylarının öğrenme ortamlarının düzenlenmesi alt boyut puanları erkek öğretmen adaylarının öğrenme ortamlarının düzenlenmesi alt boyut puanlarından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir [t (82) $_{\text{Öğr ortamı düzenleme}}$ = 3,023; p< .05]. Kadın öğretmen adaylarının öğrenme ortamlarının düzenlenmesi alt boyut ortalama puanları (X=22,6000), erkek öğretmen adaylarının öğrenme ortamlarının düzenlenmesi alt boyut ortalama puanlarından (X=20,8621) daha yüksektir.

Kadın öğretmen adaylarının sınıf yönetimi alt boyut puanları, erkek öğretmen adaylarının sınıf yönetimi alt boyut puanlarından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir [t (82) $_{\text{Sınıf yönetimi}}$ = 3,199; p< .05]. Kadın öğretmen adaylarının sınıf yönetimi alt boyut ortalama puanları (X=22,5455), erkek öğretmen adaylarının sınıf yönetimi alt boyut ortalama puanlarından (X=20,5517) daha yüksektir.

Kadın öğretmen adaylarının toplam öz yeterlik puanları, erkek öğretmen adaylarının toplam öz yeterlik puanlarından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir [t (82) $_{\text{Toplam özy.}}$ = 3,000; p< .05]. Kadın öğretmen adaylarının toplam öz yeterlik ortalama puanları (X=166,4545), erkek öğretmen adaylarının toplam öz yeterlik ortalama puanlarından (X=155,2069) daha yüksektir.

Alanyazında, cinsiyet değişkeni açısından öğretmen adaylarının öz-yeterlik algıları arasında kadınlar lehine istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık olduğunu ortaya koyan araştırtmalar olduğu gibi (Aldan Karademir, 2013; Altun, 2015; Altunbaş, 2011; Başer, Günhan ve Yavuz, 2005; Çalışkan vd. 2010; Çapri ve Çelikkaleli, 2008; Deniz ve Tican, 2017; Gerez Taşgın, 2015; Kiremit, 2006; Koç, 2013; Seçkin, 2011; Sandıkçı ve Öncü, 2013; Toy ve Duru, 2016; Yaman, Koray ve Altunçekiç, 2004; Yavuz, 2018) anlamlı bir farklılık olmadığını tespit eden araştırtmalar da mevcuttur (Akbaş ve Çelikkaleli, 2006; Baykara, 2011; Bozdoğan ve Öztürk, 2008; Çakıroğlu, Çakıroğlu ve Bone, 2005; Özçelik ve Kurt, 2007; Saracaloğlu ve Yenice, 2009; Taşkın ve Hacıömeroğlu, 2010; Gök, 2022; Korkut ve Babaoğlan, 2012). Literatürdeki çalışmalara bakıldığında öz yeterlik ve cinsiyet değişkeni konusunda bir tutarlılık sağlanamadığı görülmektedir. Bu durumun oluşmasında, ilgili araştırmalarda yer alan katılımcıların bilişsel ve duyuşsal özelliklerinin farklı olması, farklı sosyo-kültürel yapılara sahip olması, farklı ölçeklerin kullanılması veya farklı örneklem gruplarıyla çalışılmış olmasının etken olduğu düşünülebilir.

Çizelge 3.2. Öğretmen adaylarının cinsiyete göre mesleki kaygılarına ilişkin ortalamaları, standart sapmaları ve t testi sonuçları

Mesleki Kaygı Ölçeği	Cinsiyet	n	X	S	t	sd	p
Ben Merkezli	**Kadın**	**55**	**19,3661**	**69,73074**	1,289	82	,201
	Erkek	29	2,6322	,92576			

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Görev Merkezli	**Kadın**	**52**	**2,8269**	**,90057**	-,026	82	,979
	Erkek	29	2,8322	,79933			
Öğrenci Merkezli	**Kadın**	**52**	**2,7615**	**,98559**	,899	82	,371
	Erkek	29	2,5632	,88651			

Çizelge 3.2'de görüldüğü gibi, mesleki kaygı ölçeğinin kadın öğretmen adaylarının ben merkezli ortalama puanlarının (X=19,3661), erkek öğretmen adaylarının ben merkezli ortalama puanlarından (X=2,6322) daha yüksek olmasına rağmen mesleki kaygı ölçeğinin ben merkezli boyutunda cinsiyete göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir [t 82)$_{\text{Ben}}$ = 1,289, p >.05]. Benzer şekilde mesleki kaygı ölçeğinin öğrenci merkezli boyutunda kadın öğretmen adaylarının öğrenci merkezli ortalama puanlarının (X=2,7615), erkek öğretmen adaylarının öğrenci merkezli ortalama puanlarından (X=2,5632) daha yüksek olmasına rağmen istatistiksel olarak anlamlı bir farklılığın olmadığı göstermemektedir [t (82)$_{\text{Öğrenci}}$ = ,899, p >.05]. Görev merkezli boyutunda da aynı şekilde cinsiyete göre anlamlı bir farklılığın olmadığı göstermektedir [t 82)$_{\text{Görev}}$ = -,026, p >.05].

Cinsiyet değişkenine göre öğretmen adayı mesleki kaygı düzeylerini araştıran çalışmalara baktığında; kadın öğrencilerin erkek öğrencilere göre daha kaygılı olduğu saptanmıştır (Akgün vd., 2007; Bozdam 2008; Dilmaç 2010; Saban vd., 2004; Taşğın 2006). Yapılan bu çalışma bulgularına (Çizelge 3.2) bakıldığında da cinsiyet değişkeni açısından mesleki kaygı ölçeği alt bölümleri olan ben merkezli kaygı ve öğrenci merkezli kaygı puanları istatiksel açıdan anlamlı olmasa da puan ortalaması açısından kadın öğretmen adaylarının erkeklere oranla daha yüksek kaygıya sahip olduğu görülmektedir. Yapılan diğer çalışmalarda elde edilen bulgular, kadın öğretmen adaylarının daha yüksek düzeyde kaygıya sahip olduğu yönünde çalışma bulgularını desteklemektedir (Akgün, Gönen ve Aydın (2007; Akgün ve Özgür, 2014; Can ve Can, 2011; Dilmaç, 2010; Tabancalı vd., 2016).

Baştürk, 2007; Uygun, Avaroğulları ve Oran'ın 2016 çalışmalarında erkek öğretmen adaylarının mesleki kaygılarını daha yüksek düzeyde tespit etmişlerdir. Bilgici ve Deniz; 2016; Bozdam; 2008; Doğan ve Çoban, 2009; Dursun ve Karagün, 2012; Kafkas, Açak, Çoban ve Karademir, 2010; Temiz, 2011; Tümerdem, 2007 ise çalışmalarında cinsiyet değişkenine göre anlamlı bir fark tespit etmemişlerdir. Bu farklılıkların adayların içinde bulundukları toplumun beklentileri sonucu oluştuğu düşünülmektedir.

Kadın öğrencilerin mesleki kaygı puanları erkek öğrencilere göre yüksek olması literatür bilgiler ışığında yorumlanacak olursa; erkeklerin kendini suçlama ve hayal etme düzeylerinin düşük olduğu (Oral 1994), yine erkeklerin problemle başa çıkmada doğrudan harekete geçtikleri, böylece stresle başa çıkmada kadınlara göre daha başarılı ve iyimser oldukları (Akbağ 2000; Aksaç 2004: Folkman and Lazarus 1980; Oral 1994) bilgisinden hareketle toplumumuzda erkeklerin diğer konularda olduğu gibi kaygı duygusunu da dışa vurumda baskılayıcı olabileceği, kadınların ise toplumsal öğrenmenin bir sonucu olarak duygularını rahatlıkla dışa vurarak ifade etmelerinin kadın öğretmen adaylarının mesleki kaygı puanlarının erkeklere oranla daha yüksek bulunmasında bir faktör olabileceğini düşündürtmüştür.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Çizelge 3.3. Sınıf Düzeyine Göre Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Öz Yeterlik İnançlarına İlişkin Bağımsız t Testi Sonuçları

Öz yeterlik ölçeği	Sınıf	n	X	S	t	sd	p
Öğrenme öğretme süreci	3	45	37,8444	6,58840	-2,226	82	**,029***
	4	39	40,5641	4,12818			
İletişim becerileri	3	45	31,1333	3,52652	-1,552	82	,124
	4	39	32,2564	3,03244			
Aile katılımı	3	45	31,1556	3,57997	-1,836	82	,070
	4	39	32,4872	2,98127			
Planlama	3	45	25,8000	3,65314	-2,198	82	**,031***
	4	39	27,3846	2,82485			
Öğrenme ortamı düzenleme	3	45	21,4444	2,82485	-2,127	82	**,036***
	4	39	22,6410	2,24179			
Sınıf yönetimi	3	45	21,2444	3,06858	-2,153	82	**,034***
	4	39	22,5641	2,45801			
Toplam öz yeterlik	3	45	159,2000	18,56879	-1,974	82	**,052***
	4	39	166,4615	14,52375			

p< .05

Çizelge 3.3'de öğretmenlik mesleğine yönelik öz yeterlik inanç puanlarına bakıldığında, 4. sınıf öğretmen adaylarının öğrenme öğretme süreci alt boyut puanları, 3. sınıf öğretmen adaylarının öğrenme öğretme süreci alt boyut puanlarından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir [t (82) $_{\text{Öğrenme öğret süreci}}$ = -2,226; p< .05]. 4. sınıf öğretmen adaylarının öğrenme öğretme süreci alt boyut ortalama puanları (X=40,5641), 3. sınıf öğretmen adaylarının öğrenme öğretme süreci alt boyut ortalama puanlarından (X=37,8444) daha yüksektir.

4. sınıf öğretmen adaylarının planlama alt boyut puanları, 3. sınıf öğretmen adaylarının planlama alt boyut puanlarından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir [t (82) $_{\text{Planlama}}$ = -2,198; p< .05]. 4. sınıf öğretmen adaylarının planlama alt boyut ortalama puanları (X=27,3846), 3. sınıf öğretmen adaylarının planlama alt boyut ortalama puanlarından (X=25,8000) daha yüksektir.

4. sınıf öğretmen adaylarının öğrenme ortamlarının düzenlenmesi alt boyut puanları, 3. sınıf öğretmen adaylarının öğrenme ortamlarının düzenlenmesi alt boyut puanlarından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir [t (82) $_{\text{Öğr ortamı düzenleme}}$ = -2,127; p< .05]. 4. sınıf öğretmen adaylarının öğrenme ortamlarının düzenlenmesi alt boyut ortalama puanları (X=22,6410), 3. sınıf öğretmen adaylarının öğrenme ortamlarının düzenlenmesi alt boyut ortalama puanlarından (X=21,4444) daha yüksektir.

4. sınıf öğretmen adaylarının sınıf yönetimi alt boyut puanları, 3. sınıf öğretmen adaylarının sınıf yönetimi alt boyut puanlarından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir [t (82) $_{\text{Sınıf yönetimi}}$ = -2,153; p< .05]. 4. sınıf öğretmen adaylarının sınıf yönetimi alt boyut ortalama

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

puanları (X=22,5641), 3. sınıf öğretmen adaylarının sınıf yönetimi alt boyut ortalama puanlarından (X=21,2444) daha yüksektir.
4. sınıf öğretmen adaylarının toplam öz yeterlik puanları, 3. sınıf öğretmen adaylarının toplam öz yeterlik puanlarından istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir [t (82) $_{Toplam}$ = -1,974; p< .05]. 4. sınıf öğretmen adaylarının toplam öz yeterlik ortalama puanları (X=166,4615), 3. sınıf öğretmen adaylarının toplam öz yeterlik ortalama puanlarından (X=159,2000) daha yüksektir.
***Fakat okul öncesi 4. sınıf öğretmen adaylarının iletişim becerileri alt boyut puanlarının [t (82) $_{İletişim\ becerileri}$ = -1,552; *p* >.05]. ve aile katılımı alt boyut puanları [t (82) $_{Aile\ katılımı}$ = -1,836; *p* >.05], okul öncesi 3. sınıf öğretmen adaylarının İletişim becerileri ve aile katılımı alt boyut puanlarının istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir. Altunçekiç vd., (2005) yaptıkları araştırmada öğretmen adaylarının sınıf seviyelerine göre öz-yeterlilik inanç puanlarının anlamlı düzeyde farklılaştığı (F=7,542; p<0,01), bu farklılığın üst sınıflardaki öğrenciler lehine meydana geldiği belirlenmiştir (Altunçekiç, Yaman ve Koray, 2005).

Çizelge 3.4 Öğretmen adaylarının sınıf düzeyine göre mesleki kaygılarına ilişkin ortalamaları, standart sapmaları ve t testi sonuçları

Mesleki Kaygı Ölçeği	Sınıf	n	X	S	t	sd	p
Ben Merkezli	3	45	23,1541	76,72421	1,675	82	,098
	4	39	2,5521	,90417			
Görev Merkezli	3	42	3,0048	,81814	1,942	82	**,056**
	4	39	2,6393	,87522			
Öğrenci Merkezli	3	42	2,8016	,92990	1,093	82	,278
	4	39	2,5709	,96993			

p< .05

Çizelge 3.4'de görüldüğü gibi, mesleki kaygı ölçeğinin 3. sınıf öğretmen adaylarının ben merkezli ortalama puanlarının (X=23,1541), 4. sınıf öğretmen adaylarının ben merkezli ortalama puanlarından (X=2,5521) daha yüksek olmasına rağmen mesleki kaygı ölçeğinin ben merkezli boyutunda sınıf düzeyine göre istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermemektedir [*t* 82)$_{Ben}$ = 1,675, *p* >.05]. Mesleki kaygı ölçeğinin görev merkezli boyutunda 3. sınıf öğretmen adaylarının görev merkezli ortalama puanlarının (X=3,0048), 4. sınıf öğretmen adaylarının ben merkezli ortalama puanlarından (X=2,6393) daha yüksek olmasının yanı sıra p değerinin (**,056) ,05'e** yakın olmasından dolayı [*t* 82)$_{Görev}$ = 1,942, ***p* ≥.05**] istatistiksel olarak anlamlı fark olduğu kabul edilebilir. Öğrenci merkezli boyut puanında ise sınıf düzeyine göre anlamlı bir farklılığın olmadığı görülmektedir, [*t* (82)$_{Öğrenci}$ = 1,093, *p* >.05]. Türkdoğan (2014) da çalışmasında, öğretmen adaylarının mesleki kaygılarının sınıf seviyesi değişkenine göre anlamlı ölçüde farklılaşmadığı bulgusunu elde etmiştir. Bu bulgunun, çalışma bulgularını destekler nitelikte olduğu söylenebilir.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Çizelge 3.5. Okul Öncesi Öğretmen Adaylarının Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Öz Yeterlik İnançları ile Öğretmen Adayı Kaygı Ölçeği Arasındaki Korelasyon

			Öğretmen Adayı Kaygı Ölçeği		
			Ben Merkezli	**Görev Merkezli**	**Öğrenci Merkezli**
Öğretmenlik Mesleğine Yönelik Öz Yeterlik İnançları Ölçeği	**Öğrenme Öğretme Süreci**	Pearson r	,779	,942	,488
		p	**,031**	**,008**	,078
		n	84	84	84
	İletişim Becerileri	Pearson r	,397	,416	,160
		p	-,094	,092	,158
		n	84	84	84
	Aile Katılımı	Pearson r	,904	,900	,598
		p	**,013**	**,000**	,060
		n	84	84	84
	Planlama	Pearson r	,808	,927	,599
		p	**,027**	**-,010**	,059
		n	84	84	84
	Öğrenme Ortamı Düzenleme	Pearson r	,825	-,795	,769
		p	**,024**	**,029**	**,033**
		n	84	84	84
	Sınıf Yönetimi	Pearson r	,929	-,884	,663
		p	**,010**	**,017**	**,049**
		n	84	84	84
	Toplam Öz Yeterlik	Pearson r	,826	,900	,467
		p	**,024**	**,014**	,082
		n	84	84	84

p<,05

Çizelge 5'deki analiz sonuçlarına göre Mesleki Kaygı Ölçeği Ben Merkezli Kaygı boyutu puanları ile Öğretmen Öz Yeterlik Ölçeği Öğrenme Öğretme Süreci (r=,779; p<,05) Aile Katılımı (r=,904; p<,05) Planlama (r=,808; p<,05) Öğrenme Ortamı Düzenleme (r= , 825; p<,05) Sınıf Yönetimi (r=,929; p<,05) boyutu ve ölçek toplam (r=,826; p<,05) puanları arasında yüksek düzeyde ve pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu belirlemiştir.

Mesleki Kaygı Ölçeği Görev Merkezli Kaygı boyutu puanları ile Öğrenme Öğretme Süreci (r=,942; p<,05), Aile Katılımı (r=,900; p<,05), Planlama (r=,927; p<,05) boyutu ve ölçek toplam (r=,900; p<,05) puanları arasında pozitif yönde yüksek düzeyde ilişki olduğu belirlenmiştir. Öğrenme Ortamı Düzenleme (r= -,795; p<,05) ve Sınıf Yönetimi (r= -,884; p<,05) alt boyutlarında ise bu ilişkinin yüksek düzeyde ve negatif yönde anlamlı olduğu görülmektedir.

Mesleki Kaygı Ölçeği Öğrenci Merkezli Kaygı boyutu puanları ile Öğrenme Ortamı Düzenleme (r=,769; p<,05) ve Sınıf Yönetimi (r=,663; p<,05) puanları arasında yüksek düzeyde pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu belirlemiştir. Literatürde bu sonuçları benzer şekilde poztitif ve negatif yönde anlamlı ilişkinin oluğunu gösteren, bu sonuçları destekleyen araştırma bulguları yer almaktadır. Yıldırım (2011) tarafından gerçekleştirilen çalışmanın sonucunda sınıf öğretmeni adaylarının öz yeterlik algıları ile mesleki kaygıları arasında cinsiyet, ailede öğretmen olma durumu, barınma durumu ve sınıf düzeyi değişkenlerine göre ters yönde yüksek düzeyde anlamlı ilişki saptanmıştır. Dadandı, Kalyon ve Yazıcı'nın (2016) gerçekleştirdiği çalışmanın bulgularında da öğretmen adaylarının öz yeterlik algıları ile mesleki kaygıları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki tespit edilmiştir. Bu çalışmanın sonucuyla

benzerlik göstermektedir. Kafkas, Açak, Çoban ve Karademir (2010) ile Deniz ve Tican'ın (2017) tarafından öğretmen adaylarıyla gerçekleştirilen çalışmanın sonucunda öz yeterlik inançları ile mesleki kaygıları arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Bu çalışmanın sonuçlarının bir kısmı ile benzerlik göstermektedir.

4. GENEL SONUÇ

Genel olarak okul öncesi öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik öz yeterlik inançlarının cinsiyet ve sınıf değişkenlerine göre kadınlar lehine istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmüştür. Benzer şekilde mesleki kaygılarının da cinsiyete göre kadınlar lehine istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde farklılaştığı ancak mesleki kaygılarının ise istatistiksel açıdan anlamlı düzeyde olmasa da ortalama puanlarının kadınlarda daha yüksek olduğu görülmüştür. Korelasyon analizi sonucuna ise okul öncesi öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine yönelik öz yeterlik inançları ile mesleki kaygı arasında yüksek düzeyde hem pozıtif hem negatif yönde istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür ($p<,05$). Literatürde, bu araştırma bulgularını destekleyen ve desteklemeyen bulgular yer almaktadır.

5. ÖNERİLER

- Öğretmen adaylarının, öğretmenlik mesleğinde daha donanımlı ve başarılı olabilmeleri için lisans programları güncellenebilir. Örneğin; öğretmen yetiştiren kurumlarda öğretmen adaylarının öz-yeterlik düzeylerini geliştirmelerine yardım edecek öğretim stratejilerine daha fazla yer verilebilir. Eğitim programlarına öz yeterlik geliştirme çalışmaları eklenebilir. Öğretmenlik uygulaması deneyimleri arttırılabilir.
- Okul öncesi öğretmen adaylarının öz yeterlik inançları ve mesleki kaygıları farklı demografik değişkenlere göre incelenebilir.
- Bu araştırmada nicel model kullanılmıştır. Karma model kullanılarak daha büyük örneklem grupları ile benzer çalışmalar planlanabilir.
- Bu konu ile ilgili genel bir yargıya varılabilmesi için daha geniş ve kapsamlı deneysel çalışmaların yapılması önerilebilir.

KAYNAKÇA

[1] Akbağ, Müge (2000). *Stresle başa çıkma tarzlarının üniversite öğrencilerinde olumsuz otomatik düşünceler, transaksiyonel analiz ego durumları ve bazı değişkenler açısından incelenmesi.* Yayımlanmamış Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

[2] Akbas, A., & Celikkaleli, O. (2006). Sınıf öğretmeni adaylarının fen öğretimi öz-yeterlik inançlarının cinsiyet, öğrenim türü ve üniversitelerine göre incelenmesi, *Mersin Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 2*(1), 98–110.

[3] Akgün, A., Gönen, S., & Aydın, M. (2007). The investigation of anxiety levels of prımary school science and mathematics teacher students' according to some variables. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi, 6*(20), 283-299.

[4] Akgün, F., & Özgür, H. (2014). Examination of the anxiety levels and attitudes of the information technology pre-service teachers towards the teaching profession/Bilişim teknolojileri öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumları ile mesleki kaygılarının incelenmesi. *Eğitimde Kuram ve Uygulama, 10*(5), 1206-1223.

[5] Allinder, R.M. (1995). An Examination of the Relationship Between Teacher Efficacy and Curriculum Based Measurement and Student Achievement. *Remedial & Special Education, 27,* 141–152.

[6] Aksaç, Sinem (2004). Ergenlerde stresle başa çıkma tarzları ile cinsiyet arasındaki ilişki. *Türk Psikoloji Bülteni, Eylül- Aralık* (34-35), 164- 170.

[7] Aldan Karademir, Ç. (2013). *Öğretmen adaylarının sorgulama ve eleştirel düşünme becerilerinin öğretmen öz yeterlik düzeyine etkisi* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Adnan Menderes Üniversitesi, Aydın.

[8] Altun, T. (2015). *Pedagojik formasyon eğitimi alan öğretmen adaylarının öz-yeterlik inançları, öğretmenlik mesleğine ilişkin tutumları ve kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Akdeniz Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Antalya.

[9] Altunbaş, S. (2011). *İlköğretim okullarında görev yapan sınıf öğretmenlerinin öz yeterliklerinin incelenmesi Elazığ ili örneği* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Fırat Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Elazığ.

[10] Altunçekiç, A., Yaman, S., & Koray, Ö. (2005). Öğretmen adaylarının öz-yeterlik inanç düzeyleri ve problem çözme becerileri üzerine bir araştırma (Kastamonu İli Örneği). *Kastamonu Education Journal, 13*(1), 93-102.

[11] Ashton, P. T. (1984). Teacher Efficacy: A motivational paradigm for effective teacher education. *Journal of Teacher Education, 3,* 38–32.

[12] Atmaca, H. (2013). Almanca, Fransızca ve İngilizce öğretmenliği bölümlerinde okuyan öğretmen adaylarının mesleki kaygıları. Turkish Studies - International Periodical For The Languages, *Literature and History of Turkish or Turkic, 8*(10), 67-76.

[13] Baltaş, A., & Baltaş, Z. (2002). *Stres ve başa çıkma yolları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.

[14] Bandura, A. (1986). Social foundation of thought and action: A social cognitive theory.Englewood Cliffs. Nj:Prentice Hall.

[15] Bandura, A. (1993). Perceived self-efficacy in cognitive development and functioning. *Educational Psychologıst, 28*(2), 117-148.

[16] Bandura, A. (1997). Self-efficacy: The exercise of control. New York: W.H. Freeman and Co.

[17] Başer, N., Günhan, B.C., & Yavuz, G. (2005). İlköğretim öğretmen adaylarının ve öğretmenlerin öğretmen yeterlik algılarının karşılaştırılması üzerine bir araştırma, *XIV. Ulusal Eğitim Bilimleri Kongresi,* 28-30 Eylül 2005 (s.515-521), Pamukkale Ünv.

[18] Baştürk, R. (2007). Kamu personeli seçme sınavına hazırlanan öğretmen adaylarının sınav kaygı düzeylerinin incelenmesi. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 17(2),* 163- 176.

[19] Baykara, K. (2011). Öğretmen adaylarının biliş ötesi öğrenme stratejileri ile öğretmen yeterlik algıları üzerine bir çalışma, *Hacettepe Ünv. Eğitim Fakültesi Dergisi,* (40), 80-92.

[20] Berk, L. E. (2013). *Child Development*. Pearson.

[21] Bilgici, B. G., & Deniz, Ü. (2016). Okul öncesi öğretmen adaylarının gelecek kaygılarının incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 24*(5), 2353-2372.

[22] Bozdam, A. (2008). *Öğretmen adaylarının mesleki kaygı düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Selçuk Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.

[23] Bozdoğan, E. A., & Öztürk, C. (2008). Coğrafya ile ilişkili fen konularının öğretimine yönelik öz-yeterlilik inanç ölçeğinin geliştirilmesi, *Necatibey Eğitim Fakültesi Elektronik Fen ve Matematik Eğitimi Dergisi, 2*(2), 66-81.

[24] Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K. Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş., Demirel, F. (2008). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem A Yayıncılık.

[25] Can, S., & Can, G. (2011). Kamu personeli seçme sınavı öncesinde öğretmen adaylarının stres düzeyleri. *Kastamonu Eğitim Dergisi, 19*(3), 765-778.

[26]Cömert, M., Demirtaş, H., Özer, N., & Üstüner, M. (2009). Orta öğretim öğretmenlerinin öz-yeterlik algıları. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,17,* 1–16.

[27] Cüceloğlu, D. (1999). İnsan ve davranışı. İstanbul: Remzi Kitabevi

[28] Czerniak, C. M. (1990). A study of self-efficacy, anxiety, and science knowledge in pre-service elementary teachers. National Association for Research in Science Teaching, Atlanta, GA.

[29] Çakıroğlu, J., Çakıroğlu, E., & Bone, W. J. (2005). Pre-service teacher self-efficacy beliefsregarding science teaching: A comparison of pre-service teachers in Turkey and the USA, *Science Educator, 14*(1), 31-40.

[30] Çalışkan, S., Sezgin Selçuk, G., & Özcan, O. (2010). Fizik öğretmen adaylarının öz-yeterlik inançları: Cinsiyet, sınıf düzeyi ve akademik başarının etkileri, *Kastamonu Eğitim Dergisi, 18*(2), 449-466.

[31] Çapri, B., & Çelikkaleli, O. (2008). Öğretmen adaylarının öğretmenliğe ilişkin tutum ve mesleki yeterlik inançlarının cinsiyet, program ve fakültelerine göre incelenmesi, *İnonü Ünv. Eğitim Fakültesi Dergisi,* 9(15), 33–53.

[32] Dadandı, İ., Kalyon, A., & Yazıcı, H. (2016). Eğitim fakültesinde öğrenim gören ve pedagojik formasyon eğitimi alan öğretmen adaylarının öz-yeterlik inançları, kaygı düzeyleri ve öğretmenlik mesleğine karşı tutumları. *Bayburt Eğitim Fakültesi Dergisi, 11*(1), 253-269.

[33] Danışman, Ş. (2015). *Sınıf öğretmenlerinin matematiğe ve öğretmenliğe ilişkin inançlarının etkileşimi ve bu inançların öğrencilerin matematik başarısına etkisi*. Yayımlanmamış Doktora Tezi, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Eskişehir.

[34] Day, C. (2002). School reform and transitions in teacher professionalism and identity. International Journal of Educational Research, 35, 677-692.

[35] Dembo, M., & Gibson, S. (1984). Teacher efficacy: A construct validation. *Journal of Educational Psychology, 76*(4), 569–582.

[36] Deniz, S., & Tican, C. (2017). Öğretmen adaylarının öğretmen öz-yeterlik inançları ile mesleki kaygılarına yönelik görüşlerinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 17*(4), 1838-1859.

[37] Dilmaç, O. (2010). Görsel sanatlar öğretmeni adaylarının kaygı düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi. *Atatürk Üniversitesi Güzel Sanatlar Enstitüsü Dergisi, 24,* 49-65.

[38] Doğan, T., & Çoban, A. E. (2009). Eğitim fakültesi öğrencilerinin öğretmenlik mesleğine yönelik tutumları ile kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Eğitim ve Bilim, 34*(153), 157-168.

[39] Dursun, S., & Karagün, E. (2012). Öğretmen adaylarının mesleki kaygı düzeylerinin incelenmesi: Kocaeli Üniversitesi Beden Eğitimi Ve Spor Yüksekokulu son sınıf öğrencileri üzerine bir araştırma. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,* 24, 93–112.

[40] Gerez Taşgın, F. (2015). *Türkçe öğretmeni adaylarının dinleme, konuşma, okuma ve yazma öz yeterlilikleri ile öğrenme stillerinin incelenmesi (Atatürk üniversitesi örneği)* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Atatürk Üniversitesi. Erzurum.

[41] Gibson, S., & Dembo, M. H. (1984). Teacher Efficacy: A construct validation. Journal of Education Psychology, 76, 592-582.

[42] Gök, B. (2022). *Okul öncesi öğretmenlerinin öz-yeterlik inançlarının yordayıcıları: teknolojik araç gereç kullanımına yönelik tutumları ve bilişim teknolojileri öz-yeterlik algıları* (Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Burdur.

[43] Guskey, T. R., & Passaro, P. D. (1994). Teacher efficacy: A study of construct dimensions. *American Educational Research Journal, 31*(3), 627-643.

[44] Işık, E. (1996). Nevrozlar. Ankara: Kent Matbaası.

[45] Kafkas, M. E., Açak, M., Çoban, B., & Karademir, T. (2010). Investigation of the relationship between preservice physical education teachers'sense of self-efficacy and professional concerns eservice teachers. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 11*(2), 93-111.

[46] Karasar, N. (2005). *Bilimsel araştırma yöntemi.* Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

[47] Kiremit, H. O. (2006). *Fen bilgisi öğretmenliği öğrencilerinin biyoloji ile ilgili öz-yeterlik inanclarının karsılastırılması,* Yayımlanmamış doktora tezi, Dokuz Eylül Ünv., Eğitim Bilimleri Enstitüsü.

[48] Koç, C. (2013). Sınıf öğretmenlerinin öz yeterlik algıları ve yapılandırmacı öğrenme ortamı oluşturma becerilerinin incelenmesi. *Hacettepe Eğitim Fakültesi Dergisi,* 1, 240- 255.

[49] Korkut, K., & Babaoğlan, E. (2012). Sınıf öğretmenlerinin özyeterlik inançları. *Uluslararası Yönetim İktisat ve İşletme Dergisi, 8*(16), 269-281.

[50] Mishra, S.K,. & Yadav, B. (2013). Job anxiety and personality adjustment of secondary school teachers in relation of gender and types of teacher. *Educational Research International, 1*(1), 105-126.

[51] Oral, A. (1994). *Ergenlerde stres kaynakları ve baş etme yolları.* Yüksek Lisans Tezi, Orta Doğu Teknik Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.

[52] Özçelik, H., & Kurt, A. A. (2007). İlköğretim öğretmenlerinin bilgisayar öz-yeterlilikleri: Balıkesir örneği, *İlkoğretim Online, 6*(3), 441-451.

[53] Piaget, J. (1972). *The Psychology of the Child*. Basic Books.

[54] Ramey-Gassert, L., & Shroyer, M. G. (1992), Enhancing science teaching self-efficacy in preservice elementary teachers. *Journal of Elementary Science Education, 4*(1), 26-34.

[55] Ross, J. A. (1994). The ımpact of an ınservice to promote cooperative learning on the stability of teacher efficacy. *Teaching & Teacher Education. 10,* 381–394.

[56] Saban, A.; Korkmaz, İ., & Akbaşlı, S.(2004). Öğretmen adaylarının mesleki kaygıları, *Eğitim Araştırmaları Dergisi*, *5*(17), 198 –209, Ankara.

[57] Sandıkçı, M. & Öncü, E. (2013). Beden eğitimi ile diğer alanlardaki öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin yeterlik algıları ve tutumlarının belirlenmesi ve karşılaştırılması. *Pamukkale Journal of Sport Sciences, 4*(1), 135-151.

[58] Saracaloğlu, A. S., & Yenice, N. (2009). Fen bilgisi ve sınıf öğretmenlerinin öz yeterlik inançlarının bazı değişkenler acısından incelenmesi, *Eğitimde Kuram ve Uygulama,* 5(2), 244-260.

[59] Schunk, D. H. (1985). Self-efficacy and classroom learning. *Psychology in the School. 22,* 208–223.

[60] Seçkin, A. (2011). *Beden eğitimi ve spor öğretmeni adaylarının öğretmenlik mesleğine ilişkin öz yeterlik inançlarının incelenmesi* (Yüksek Lisans Tezi). Ege Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İzmir, Türkiye.

[61] Shroyer, M. G., & Ramey Gassert, L. (1992). Enhancing science teaching self- efficacy in preservice elementary teachers. *Journal of Elementary Science Education. 4,* 26–34.

[62] Tabancalı, A., Çelik, K., & Korumaz, M. (2016). Professional anxiety level of pre-service teachers in Turkish context (Türkiye bağlamında hizmet öncesi öğretmenlerinin mesleki kaygı düzeyleri). *e-International Journal of Educational Research, 7(3),* 63-73.

[63] Taşgın, Ö. (2006) Beden eğitimi ve spor yüksekokulunda okuyan öğretmen adaylarının mesleki kaygı düzeylerinin bazı değişkenler açısından incelenmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi 14*(2), 679-68.

[64] Taşdemir, M. (2007). Sınıf öğretmenlerinin okul meslektaşları ve kendi mesleki yeterliklerini algılamaları. *Milli Eğitim Dergisi, 36*(174), 171–191.

[65] Taşkın, C. S., & Hacıomeröğlu, G. (2010). Öğretmen öz-yeterlik ölçeğinin Türkçeye uyarlanması ve sınıf öğretmeni adaylarının öz-yeterlik inançları, *Dokuz Eylül Ünv. Buca Eğitim Fakültesi Dergisi*, (27), 63-75.

[66] Temiz, E. (2011). An examinatıon for vocational anxiety level of teacher candidates of department of fine arts education in the sense of gender and field varıables. *Fine Arts, 6*(2), 303-310.

[67] Tepe, D., & Demir, K. (2012). Okul öncesi öğretmenlerinin öz-yeterlik inançları ölçeği. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, *12*(2), 137-158.

[68] Toy, S. N., & Duru, S. (2016). Sınıf öğretmenlerinin öğretmen öz yeterlikleri ile kaynaştırma eğitimine ilişkin yeterlik inançlarının karşılaştırılması. *Ege Eğitim Dergisi, 17*(1),146-173. https://doi.org/10.12984/eed.00332

[69] Tümerdem, R. (2007) Dicle Üniversitesi Eğitim Fakültesi ve Fen-Edebiyat Fakültesi kimya son sınıf öğrencilerinin kaygılarını etkileyen etmenler, *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi* 20, 32-45.

[70] Tschannen-Moran, M., & Woolfolk Hoy, A. (2001). Teacher efficacy: Capturing an elusive concept. *Teaching and Teacher Education, 17*, 783–805.

[71] Tschannen-Moran, M., Hoy, A. W. & Hoy, W. K. (1998). Teacher efficacy: Its meaning and measure. *Review of Educational Research, 68*(2), 202-248.

[72] Türkdoğan, S.C. (2014). *Öğretmen adaylarının öğretmenlik mesleğini tercih etmelerinde etkili olan faktörlere göre mesleki kaygıları*. Yüksek Lisans Tezi, Pamukkale Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Denizli.

[73] Yıldırım, A. (2011). *Sınıf öğretmeni adaylarının meslekî öz-yeterlik algıları ile meslekî kaygı düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Marmara Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

3. SINIF FEN BİLGİSİ DERS KİTABINDA YER ALAN DENEYLERİN DEĞERLENDİRMESİ

Aslı Buket BUDAK

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi aslibuketbudak@icloud.com

0009-0009-2999-660X

Prof. Dr. Güldem DÖNEL AKGÜL

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, gdonel@erzincan.edu.tr-0000-0003-4853-0855

Kübra KEÇELİ

Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, Eğitim Fakültesi, efilkubra1@gmail.com

0009-0007-0673-0791

ÖZET

Çocuklar için keşfetme dürtüsü doğuştan gelen, henüz çevresel etkenler ile şekillenmemiş bir kavramdır. Çevresini algılamaya çalışan birey bunu en kolay gözlemler ve deneyimler ile yapar. Deneyimler bizi geleceğe hazırlar ve dünyaya bakışımızı oluşturur. Çocuk, eline aldığı bir yaprağı, çiçeği veya yanından geçen bir böceği incelerken, bunu oyun ile eğlenceli hale getirir. Bu incelemeler iç ve dış dünyanın gelişimine atılan ilk adımlardır.

Karışımlar yapmak, şekerin çayın içinde kaybolması aslında daha ilk dönemlerde bize sihirli bir dünyanın kapısını aralayan deneylerdir. İlköğretim çocukları için deneyler oyunun birer parçasıdır. Hayat bilgisi dersi ile programa dahil edilen ve bir disiplin ile öğrencilere sunulan deney süreçleri gelecek fen dersleri için birer alt yapı oluşturur.

Ders kitapları eğitim içinde önemli ders materyalleri olarak bilinmektedir. Öğrenciler ve öğretmenler için içeriğin düzenli bir şekilde aktarılması katkı sunarlar. Bu çalışmada 2025-2026 eğitim-öğretim yılında Milli Eğitim sisteminde kullanılan 3., hayat bilgisi ders kitabı deney etkinlikleri kapsamında incelenmiştir. Bu araştırmada bir olayın her yönüyle incelenmesini ve değerlendirmesini sağlayan nitel araştırma modeli kullanılmıştır. Araştırma deseni olarak doküman analizi kullanılmıştır. Doküman analizinde var olan yazılı ve görsel kaynaklar, belgeler vb. kullanılır. Verilerin analizi betimsel olarak yapılmıştır. Kitap

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

incelemelerinde ünite, konu ve içeriğin hangi kısımda geçtiğine ait bulgular tablolar halinde sunulmuştur. Ders kitaplarında ilgili konulara ait görsellere de yer verilmiştir.

Araştırma sonucunda ders kitabında toplam 7 deneye yer verilmiştir. Deneylerin etkinlikler kısmında öğrencilere sunulduğu görülmüştür. Basit malzemeler ile sunulan deneylerin öğrenci yaşı ön görülerek hazırlandığı görülmüştür. Ders kitaplarında deney içeriklerinin artırılması ve oyun etkinlikleri eklenmesi önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler : Ders Kitabı, Deneyler, Fen eğitimi.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

CUMHURİYETİMİZİN İKİNCİ YÜZYILINDA ÇOCUK

Dr. Mukadder GÜNERİ

Araştırmacı

mukadderguneri@gmail.com.

Orcid ID: 0000-0002-4384-6183

ÖZET

Osmanlı Devleti'nin değişen dünya koşulları karşısında yapmış olduğu kırk yıl gibi var olma mücadelesi sonucunda, 1914-1920 ve sonrası genç ihtiyar çok çetin mücadele sonucu Anadolu (hâkimiyeti milliye, yani milli egemenlik) kazanmış ve 23 Nisan 1920 tarihinde Ankara'da Türkiye Büyük Millet Meclisi'nin açılmasıyla milli varlığımız, tüm dünyaya duyurulmuştur. Meclisinin açılışından bir yıl sonra 23 Nisan milli bayram olarak kutlanmasına karar verilmiştir. Binlerce vatan evladını kaybederek ulaştığı zafer sonucu, savaş ve barışı ağır bedeller ödeyerek öğrenmek zorunda kalan Türk Milleti, geleceği olan çocuklarına bırakacakları en değerli olan mirasın "Yurtta sulh, cihanda sulh" olacağından emin olarak, 23 Nisan 1929 tarihinde bu milli bayramı çocuklara armağan edilerek çocuk bayramı olarak kutlanmaya başlanmıştır. 1983 yılında "Ulusal Egemenlik ve Çocuk Bayramı" adı verilerek, 1979 yılında altı ülkenin çocuğu ülkemize gelerek kutlanan bayram, uluslararası bir boyuta taşınmış ve günümüze kadar kutlana gelmiştir. Yukarıda kısa öyküsüne yer verilen ülkemizin kutlamakta olduğu çocuk bayramı, bir anlamda Türkiye Cumhuriyeti'nin yüzyıl hikâyesinin bir kesitinin öyküsüdür denilebilir. Öte yandan insanlık tarihine geçmişten bugüne bakıldığında, insanlığın savaşı hiçbir dönemde yaşamlarından çıkaramadıkları, savaşın nedeni ne olursa olsun, en çok çocukların yaşamlarını derinden etkilediği açıktır. Başka bir ifadeyle, toplumların en küçük sosyal kurumu olan aileleri yok etmektedir. Bugün Cumhuriyetimizin ikinci yüzyılın başlangıcında ise çocukların güvencesi, barınması, beslenmesi, eğitim- öğretimi, korunması vb. tüm bunların mali boyutu ve sürdürebilir olması, günümüz dünyasında çok daha hayati olduğu hususu ön plana çıkmıştır.

Bu çalışmada, yukarıda belirtilen hususlar, günümüz dünyası koşulları çerçevesinde nitel bir yöntem ve

fenomonolojik bir yaklaşımla incelenmiştir.

Anahtar Sözcükler: Çocuk Bayramı, Eğitim-Öğretim, Güvence, Barış.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

CHILDREN IN THE SECOND CENTURY OF OUR REPUBLIC

ABSTRACT

As a result of the struggle for existence that the Ottoman Empire has made in the face of changing world conditions for forty years, 1914-1920 and after, young and old, Anatolia (Domination Millie, i.e. national sovereignty) has been won as a result of a very hard struggle, and our national existence was announced to the whole world with the opening of the Turkish Grand National Assembly in Ankara on April 23, 1920. One year after the opening of the Turkish Grand National Assembly, it was decided to celebrate April 23 as a national holiday. Paying April 23, 1929, as a result of the victory achieved by losing thousands of fatherland children, the Turkish Nation, which had to learn war and peace by paying heavy prices, was sure that the most valuable legacy they would leave to their future children would be “Peace at home, peace in the world”, and this national holiday was given to children and started to be celebrated as children's day. In 1983, the holiday, which had been celebrated since 1979 with children from six countries visiting our country, was given the name "National Sovereignty and Children's Day" and elevated to an international level, and has been celebrated to this day. The children's holiday that our country is celebrating, whose brief story is recounted above, can be said to be, in a sense, the story of a slice of the century-long story of the Republic of Turkey. On the other hand, when humanity's history is examined from past to present, it is clear that war has never been entirely eradicated from human lives; regardless of its cause, it most profoundly affects the lives of children. In other words, it destroys families, the smallest social institution within societies. Today, at the beginning of the second century of our Republic, the security, shelter, nutrition, education, protection, etc. of children, along with the financial dimension and sustainability of all these, have come to the forefront as being of paramount importance in today's world.

In this study, the aforementioned issues were examined using a qualitative method within the context of today's world conditions and through a phenomenological approach.

Key Words: Children's Day, Education-Teaching, Security, Peace.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

BEDEN EĞİTİMİ ÖĞRETMENLERİNDE ROL ÇATIŞMASININ SESSİZ İSTİFA ÜZERİNDEKİ YORDAYICI ETKİSİ

Şener ÖZEN
Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi, sener.ozen@erzincan.edu.tr - 0000-0001-6937-4164
Dr., Serkan PAÇACI
Millî Eğitim Bakanlığı, s_swipp@hotmail.com - 0000-0002-5902-8900

ÖZET

Bu araştırmanın amacı, beden eğitimi öğretmenlerinde rol çatışmasının sessiz istifa davranışı üzerindeki yordayıcı etkisini incelemektir. Araştırma, nicel yöntemle yürütülmüş kesitsel bir çalışma olup ilişkisel tarama modelinde tasarlanmıştır. Çalışma grubunu, 2026 yılında Erzincan ilinde görev yapan ve tesadüfi örnekleme yöntemiyle belirlenen 157 beden eğitimi öğretmeni oluşturmaktadır. Veriler, demografik bilgi formu, Rol Çatışması Ölçeği ve Sessiz İstifa Ölçeği aracılığıyla toplanmıştır. Ölçeklerin yapı geçerliği doğrulayıcı faktör analizi ile test edilmiş ve uyum indekslerinin iyi düzeyde olduğu belirlenmiştir (χ^2/sd=1.127, RMSEA=.028, CFI=.986, IFI=.987, TLI=.984). Güvenirlik analizlerinde Cronbach alfa katsayıları rol çatışması için .774, sessiz istifa için .850 olarak hesaplanmıştır. Verilerin analizinde tanımlayıcı istatistikler, Pearson korelasyon analizi ve hiyerarşik regresyon analizi kullanılmıştır. Bulgular, rol çatışması ile sessiz istifa arasında pozitif yönlü, orta düzeyde ve istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğunu göstermiştir (r=.598, p<.001). Hiyerarşik regresyon analizi sonuçlarına göre, yaş, cinsiyet ve medeni durum kontrol edildikten sonra rol çatışmasının sessiz istifayı anlamlı ve pozitif yönde yordadığı belirlenmiştir (β=.600, B=0.808, %95 GA [0.64, 0.98], p<.001). Ayrıca rol çatışmasının modele eklenmesiyle açıklanan varyansın %35.2 oranında arttığı saptanmıştır (ΔR^2=.352). Buna karşın, demografik değişkenlerin sessiz istifa üzerinde anlamlı bir yordayıcı etkisinin bulunmadığı görülmüştür. Sonuç olarak, beden eğitimi öğretmenlerinin üstlendikleri öğretmen ve antrenör rolleri arasındaki çatışmanın, sessiz istifa davranışını açıklayan önemli bir örgütsel faktör olduğu söylenebilir.

Anahtar Kelimeler : Beden eğitimi öğretmeni, rol çatışması, sessiz istifa, örgütsel davranış.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

THE PREDICTIVE EFFECT OF ROLE CONFLICT ON QUIET QUITTING AMONG PHYSICAL EDUCATION TEACHERS

Şener ÖZEN
Erzincan Binali Yıldırım University, sener.ozen@erzincan.edu.tr - 0000-0001-6937-4164
PhD., Serkan PAÇACI
Ministry of National Education, s_swipp@hotmail.com - 0000-0002-5902-8900

ABSTRACT

This study aims to examine the predictive effect of role conflict on quiet quitting behaviour among physical education teachers. It was designed as a cross-sectional quantitative research based on the relational survey model. The study group comprised 157 physical education teachers working in Erzincan in 2026, selected through random sampling. Data were collected using a demographic information form, the Role Conflict Scale, and the Quiet Quitting Scale. The construct validity of the scales was tested through confirmatory factor analysis, and the fit indices indicated a good level of fit ($\chi^2/df = 1.127$, RMSEA = .028, CFI = .986, IFI = .987, TLI = .984). In the reliability analyses, Cronbach's alpha coefficients were calculated as .774 for role conflict and .850 for quiet quitting. Descriptive statistics, Pearson correlation analysis, and hierarchical regression analysis were used in the data analysis. The findings showed a positive, moderate, and statistically significant relationship between role conflict and quiet quitting ($r = .598$, $p < .001$). According to the results of the hierarchical regression analysis, after controlling for age, gender, and marital status, role conflict significantly and positively predicted quiet quitting ($\beta = .600$, B = 0.808, 95% CI [0.64, 0.98], $p < .001$). Additionally, the inclusion of role conflict in the model increased the explained variance by 35.2% ($\Delta R^2 = .352$). In contrast, demographic variables were not found to have a significant predictive effect on quiet quitting. In conclusion, the conflict between the teaching and coaching roles undertaken by physical education teachers is an important organisational factor explaining quiet quitting behaviour.

Keywords: Physical education teacher, role conflict, quiet quitting, organisational behaviour.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

İKİNCİ DİL YAZIMINDA YENİ BİR AKTÖR OLARAK YAPAY ZEKA: SÜRECE YANSIMALARI ÜZERİNE SİSTEMATİK BİR DERLEME

Yüksek Lisans Öğrencisi, Yeter GÜL

Fırat Üniversitesi, yetergul929@gmail.com – 0009-0000-6990-6765

Dr. Öğretim Üyesi, Sümeyra Zeynep ET

Fırat Üniversitesi, szet@firat.edu.tr - 0000-0002-0176-4788

ÖZET

Yapay zekâ (YZ), son yıllarda hızla gelişerek eğitim başta olmak üzere birçok alanda dönüşümlere yol açmıştır. Eğitim ortamlarına entegre edilen YZ temelli uygulamalar, öğretme ve öğrenme süreçlerini yeniden şekillendirmekte; özellikle ikinci dil öğretiminde yazma becerisine yeni bir boyut kazandırmaktadır. Bu bağlamda, araştırmanın amacı, yapay zekânın ikinci dil öğretiminde yazma becerisi üzerindeki etkilerini inceleyen çalışmaların sistematik olarak analiz edilmesidir.

Araştırma, Web of Science, Scopus, ScienceDirect, ERIC ve EBSCOhost veri tabanlarından elde edilen verilerle yürütülmüş ve PRISMA çerçevesi temel alınmıştır. Belirlenen anahtar kelimeler ("yapay zeka", "YZ", "yazma becerileri", "ikinci dil öğretiminde yazma becerileri") doğrultusunda yapılan tarama sonucunda 2001 çalışmaya ulaşılmış, başlık, özet ve tam metin incelemeleri sonrasında 22 çalışma analiz kapsamına dahil edilmiştir.

Araştırma bağlamında elde edilen sonuçlardan bazıları şu şekildedir: İncelenen çalışmaların farklı yöntemsel yaklaşımlarla (deneysel, yarı deneysel ve karma) yürütüldüğü, ancak kontrol gruplu ön test–son test desenlerinin öne çıktığı belirlenmiştir. Yapay zeka türleri açısından AWE sistemleri, üretken yapay zeka araçları (ChatGPT, GPT-3.5, Copilot) ve chatbotların öne çıktığı görülmüştür. Bu araçların geri bildirim sağlama, dilbilgisi ve sözdizimi düzeltme, metin organizasyonunu geliştirme ve yazma sürecini destekleme amacıyla kullanıldığı belirlenmiştir. Elde edilen bir diğer bulgu ise, YZ temelli uygulamaların dilsel doğruluk, yazma akıcılığı, kelime çeşitliliği ve metin organizasyonu üzerinde olumlu etkiler sağladığını; ayrıca öz-düzenleme, metabilişsel farkındalık ve motivasyonu artırırken yazma kaygısını azalttığını göstermektedir. Bununla birlikte, incelenen çalışmalar doğrultusunda kısa süreli müdahale süreçleri, sınırlı örneklem büyüklükleri ve teknik sorunlar belirgin sınırlılıklar olarak öne çıktığını söylemek mümkündür. Son olarak araştırma bulguları, YZ destekli yazma uygulamalarının etkililiğinin, öğretmen rehberliğiyle bütünleşik pedagojik tasarımlara bağlı olduğunu göstermektedir.

Anahtar Kelimeler : Yapay Zeka, İkinci Dil Öğretiminde Yazma Becerisi, Yazma Becerisi, Sistematik Derleme

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

OKUL ÖNCESİ DÖNEMDE EMPATİ GELİŞİMİ: SİSTEMATİK DERLEME

Lisansüstü Öğrencisi, Sena SARIYER

Fırat Üniversitesi, sariyersena@gmail.com- ORCID ID: 0009-0007-1868-0357

Dr. Öğretim Üyesi Sümeyra Zeynep ET

Fırat Üniversitesi, szet@firat.edu.tr- ORCID ID: 0000-0002-0176-4788

ÖZET

Eğitim süreci, bireyin yaşam boyu gelişimini kapsayan; özellikle okul öncesi dönemde bilişsel, dil, sosyal ve duygusal temellerin atıldığı kritik bir süreçtir. Bu dönemde sosyal-duygusal gelişimin önemli bir bileşeni olan empati, çocukların kendilerini ifade etmeleri ve başkalarını anlamaları açısından temel bir rol oynar. Bu nedenle empatiye yönelik öğrenme deneyimlerinin erken yaşlardan itibaren desteklenmesi gerekmektedir. Bu çalışmanın amacı, okul öncesi dönemde empati gelişimini ele alan araştırmaları sistematik derleme yöntemiyle inceleyerek, empatinin önemi ve uygulama yaklaşımlarını bütüncül bir bakış açısıyla ortaya koymaktır.

Araştırma verileri Web of Science, Scopus, ScienceDirect, ERIC ve EBSCOhost veri tabanlarından elde edilmiştir. Belirlenen anahtar kelimeler doğrultusunda yapılan tarama sonucunda 2265 çalışmaya ulaşılmıştır. Araştırma, PRISMA çerçevesine dayalı olarak yürütülmüş; başlık, özet ve tam metin inceleme aşamalarından sonra dahil etme kriterlerini karşılayan 23 çalışma analiz kapsamına alınmıştır. İncelemeye yalnızca hakemli, İngilizce, uygulama içeren ve açık metodolojik çerçeveye sahip çalışmalar dahil edilmiştir. Veriler, tümevarımsal ve tümdengelimsel içerik analizi yaklaşımlarıyla sistematik biçimde analiz edilmiştir.

Bulgular, empati odaklı uygulamaların çocukların duyguları tanıma, sosyal problem çözme ve iletişim becerilerini desteklediğine işaret etmektedir. Özellikle öğretmen rehberliğinde yürütülen drama, hikâye ve kukla temelli etkinliklerin etkili olduğu; aile katılımını içeren ev temelli uygulamaların ise öğrenmenin sürekliliğini güçlendirdiği belirlenmiştir. Ayrıca yapılandırılmış ve yarı yapılandırılmış etkinliklerin, perspektif alma ve uygun sosyal tepkiler geliştirme becerileri üzerinde olumlu katkılar sunduğu görülmüştür. Sonuç olarak, okul öncesi dönemde empati becerisinin desteklenmesi, çocukların sosyal uyum ve duygusal gelişimleri açısından kritik bir öneme sahiptir.

Anahtar Kelimeler : Erken çocukluk eğitimi, okul öncesi eğitim, sosyal/duygusal gelişim, empati

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

2018 VE 2024 SOSYAL BİLGİLER ÖĞRETİM PROGRAMLARININ KARŞILAŞTIRILMASI

Uzman Öğretmen, Sultan ERTURAL
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi,
sultanertural.se@gmail.com - https://orcid.org/0009-0001-5238-9148

Yüksek Lisans Öğrencisi, Bengü Gizem AYAZ
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi,
bgizemayaz@icloud.com - https://orcid.org/0009-0007-8810-4769

Yüksek Lisans Öğrencisi, Hatice GENÇOĞLU
Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi,
haticegencoglu38123456@gmail.com - https://orcid.org/0009-0003-3934-6447

ÖZET

Bu araştırmada, 4. sınıf 2018 ve 2024 Sosyal Bilgiler dersi öğretim programlarının beceri, değer, öğrenme alanları ve kazanımlar/öğrenme çıktıları sayıları, ölçme ve değerlendirme/öğrenme kanıtları açısından karşılaştırılarak benzer ve farklı yanlarının ortaya koyulması amaçlanmıştır. Araştırmada nitel araştırma yaklaşımı kullanılmış olup doküman incelemesi yapılmıştır. Araştırmanın veri kaynağını Milli Eğitim Bakanlığı tarafından yayımlanan 2018 ve 2024 Sosyal Bilgiler öğretim programları oluşturmaktadır. Elde edilen bulguların sonuçlarına göre beceriler açısından bakıldığında 2018 Sosyal Bilgiler öğretim programında bulunan 27 temel beceri tek bir tabloda verilmişken 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim programında sınıflandırmalara göre yer verildiği görülmektedir. Değerler açısından bakıldığında ise 2018 SBÖP'de 18 değer bulunurken 2024 SBÖP'de bu sayının 20'ye çıktığı görülmektedir. Programda yer alan öğrenme alanları ve kazanımlar/öğrenme çıktıları sayılarına bakıldığında 2024 Sosyal Bilgiler öğretim programında öğrenme alanı adlarının değiştiği ve 2018 programında öğrenme alanı sayısı 7 iken 2024 SBÖP'de ise bu sayının 6'ya düştüğü ve kazanım/öğrenme çıktısı sayısının da 33'ten 17'ye düştüğü görülmektedir. Son olarak ölçme ve değerlendirme/öğrenme kanıtlarına bakıldığında 2018 Sosyal Bilgiler ölçme ve değerlendirme araçlarına somut olarak yer verilmemişken 2024 Sosyal Bilgiler öğretim programında öğrenme kanıtları için gerekli ölçme araçlarına yer verildiği görülmektedir. 2018 SBÖP'nin daha çok kazanım temelli ve çoklu araç kullanımına dayandığı, 2024 programında ise beceri temelli öğrenme çıktılarının izlenmesine yönelik süreç odaklı ve bütüncül bir değerlendirme anlayışının benimsendiği görülmektedir. Ayrıca program öğretmenlere ölçme araçlarını kullanmaları yönünden kesin sınırlar çizmemekle birlikte program çerçevesi dışına çıkmadan esneklik tanımaktadır.

Anahtar Kelimeler: Sosyal Bilgiler, Öğretim programı, Program karşılaştırması, 2018 ve 2024 SBÖP, 4. Sınıf.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

GİRİŞ

Öğretim programları, öğrencilerin beceri ve bilgi edinimi, değer kazanmalarını sağlayan ana unsurdur. Hazırlanan öğretim programları öğrencilerin ihtiyaçları, eğitim anlayışındaki değişimler ve bilimsel gelişmeler dahilinde hazırlanır. 2018 Sosyal Bilgiler öğretim programı, öğrencilerin vatandaşlık becerilerini, araştırma yapma ve eleştirel yaklaşımlarını, problem çözme, etkin vatandaşlık gibi becerilerin gelişimini hedefler (MEB, 2018). Öğretim programlarının temel amacının asıl olarak öğrencilerin/bireylerin iyi birer vatandaş olarak yetişmelerini sağlamak olduğunun bunu yerine getirebilmek adına ise ilköğretim okullarında okutulmakta olan Sosyal Bilgiler dersi vasıtasıyla öğrencilere yaşadığı toplum hayatındaki rollerini benimsetip uygulamaları, toplumsal hayata uyum sağlayarak topluma uygun bir biçimde yaşamak adına ihtiyaç duyulan bilgi ve becerilerin kazandırılması yönündedir (Sönmez, 1996 Akt. T. Çelikkaya & M. Kürümlüoğlu, 2018). Sosyal Bilgiler dersi ise öğrencilerin toplumun farkına varması, demokratik değerleri içselleştirmesi ve toplum içinde sorumluluk alması açısından eğitim programlarının önemli bir parçasıdır. MEB'e (2018) göre, 2018 SBÖP, beceriyi temele alan, disiplinler arası yaklaşımı benimseyip değer eğitimini ön plana çıkararak toplumsal ve bireysel olarak hayatta etkin vatandaşlar yetiştirmeyi amaçlar. Bu bağlamda öğrencilerin Türk toplumunun sahip oluğu kültür ve tarihin temel ögelerini ve aynı zamanda süreci benimseyip içselleştiren, millî bilinç farkındalığı oluşmasını sağlayıp sahip olunan kültürel mirasların korunarak muhafaza edilmesi ve kültürün geliştirilmesi gerektiği hususunu kabul ederek yaşadığı çevre ve dünyanın coğrafi özelliklerini tanıyıp keşfederek insanın çevreyle etkileşimini açıklamaları ve mekânı algılama becerilerini geliştirip, ekonominin sahip olduğu kavramları anlayıp bunun bir sonucu olarak gerek uluslararası ilişkilerde gerekse kalkınmada millî ekonominin yerini kavramaları gibi durumlar 2018 SBÖP'de yer alan bazı özel amaçlardır.

Öğretim programları hazırlanırken şu sorular dikkate alınmaktadır: "Niçin öğretelim? Ne öğretelim? Nasıl öğretelim? ve Ne kadar öğretelim?" Bu sorulara cevap verebilmek için küresel gelişimleri ve toplumun ihtiyaçlarını göz önünde bulundurmak gerekir. Buradan anlaşılacağı üzere programlar toplumun ihtiyaçlarının karşılanması doğrultusunda gelişip değişmektedir. Nitekim öğretim programları gelişip değişerek yerini yenisine bırakmaktadır. Bu değişimler yüzeysel değişimler olabileceği gibi köklü değişimlerle de yeniden yapılandırılabilmektedir. Bu değişimler sadece içerik değişikliği olmayıp temel bileşenleri ele alan köklü değişimleri kapsamaktadır. Bu bileşenlerden değer, beceri, öğrenme çıktıları ve öğrenme alanlarını inceleyerek ne kadar değişime gidildiğini görmek mümkündür. Bu bağlamda hazırlanan 2024 TYMM Sosyal Bilgiler öğretim programında köklü bir değişikliğe gidildiği yorumunu yapmak mümkündür. Kan & Çevik'e (2025) göre özellikle, eğitimde teknoloji kullanmanın artması yeni öğrenme yaklaşımlarını ortaya çıkarmakta olup bu yeni yaklaşımlar ile birlikte yapılmak istenilen reformalar önemlidir. Bu durum öğretim programlarının yenilenmesi, düzenlenip güncellenmesi ayrıca bulunduğumuz çağın şartlarına uyumlu bir hale getirilmesi durumunda mümkün kılınabilir. Bu sebeple ülkemizde uygulanmakta olan eğitim programlarının devamlı incelenmekte olduğunu ve belirli dönem aralıklarında düzenleme ve güncellemelerinin yapıldığını söylemek mümkündür. Toplum ve bireylerin sahip olması gereken değerleri benimsemiş, etkin vatandaşlar yetiştirilmesinde rol oynayan ve toplum yaşamını inceleyip ele

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

alan SBDÖP bu açıdan yenilenen programlar arasında yerini almıştır. MEB'e (2024) göre, öğrencilere değişen ve gelişen dünya koşullarında toplumsal konularda gerekli bilgi, beceri, değer ve tutumları kazandırmak ve onları sorumluluk sahibi, eleştirel düşünebilen bireyler olarak yetiştirmek önemlidir. Program, öğrencilerin toplum içinde birlikte yaşama bilinci geliştirmelerini, ortak kültürel mirası anlamalarını, doğal ve beşerî çevreyi sorgulamalarını ve ekonomi ile demokrasiyi anlamlandırmalarını hedeflemektedir. Ayrıca, beceri temelli öğrenme, disiplinler arası ilişkilendirme, değerler eğitimi ve sosyal-duygusal öğrenme gibi yaklaşımlara yer verilerek öğrencilerin gerçek yaşam bağlamında öğrenme deneyimi kazanmaları amaçlanmaktadır.

Bu bağlamda Sosyal Bilgiler dersinin sahip olduğu önem ve değer, bu derse ilişkin oluşturulan SBÖP'nin temel bileşenlerinden olan beceriler, değerler, öğrenme alanları, kazanımlar/öğrenme çıktıları ve sayıları, ölçme ve değerlendirme/öğrenme kanıtlarının incelenmesi açısından önemlidir.

YÖNTEM

Araştırma Modeli

Araştırmanın amacına bağlı olarak bu çalışmada nitel araştırma yaklaşımı kullanılmıştır. 2018 ve 2024 Sosyal Bilgiler dersi 4. Sınıf öğretim programları (değer, beceri, üniteler/öğrenme alanları ve kazanımlar/öğrenme çıktıları, ölçme ve değerlendirme/öğrenme kanıtları) karşılaştırmalı olarak incelenmiştir.

Araştırmanın Veri Kaynağı

Çalışmada elde edilen verilerin kaynağını MEB (Milli Eğitim Bakanlığı) tarafından yayımlanan 2018 ve 2024 SBÖP'leri oluşturmaktadır. Her iki program da Talim ve Terbiye Kurulu Başkalığı resmi internet sayfasından alınarak incelenmiş ve ilgili karşılaştırmalar yapılmıştır.

Veri Toplama Aracı

Bu çalışmanın amacı 2018 ve 2024 SBÖP'leri ve programı oluşturan unsurlar bakımından karşılaştırma yapılarak benzer ve farklı yönlerini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu bağlamda doküman incelemesi yapılmıştır.

Araştırmada Verilerin Toplanması

Araştırmada kullanılan veriler doküman incelemesi kapsamında toplanmıştır. Bu aşamada belge seçimi yapılarak MEB tarafından yayımlanan 2018 SBÖP ve 2024 SBÖP belirlenerek her iki program MEB'in resmi sayfasından elde edilerek karşılaştırma yapılmıştır. Araştırmanın amacı olan 2018 ve 2024 SBÖP'lerini karşılaştırabilmek için programda yer alan beceriler, değerler, ünite/öğrenme alanları ve sayıları, kazanım/öğrenme çıktıları ve sayısı son olarak ise

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

ölçme ve değerlendirme anlayışı incelenmiştir. Bu incelemelerle birlikte benzerlikler ve farklılıklar gerek metinlerden direkt alınarak gerek çizelgelerle (örneğin ünite/öğrenme alanları ve sayıları, kazanımlar/öğrenme çıktıları ve sayıları) oluşturulmuştur.

Araştırmada Verilerin Analizi

Verilerin karşılaştırılmalı analizinde 2018 ve 2024 SBÖP tek tek başlıklara göre karşılaştırılıp benzerlikler, farklılıklar ve programlarda vurgulanmak istenen yerler belirlenmiştir. Bu bağlamda araştırma betimsel analiz niteliğindedir ve doküman (belge) incelemesi yapılmıştır. Bu süreçte kazanım sayılarındaki değişiklere, değerlerde var olan değişikliklere, öğrenme alanlarındaki değişikliklere bakılmış olup bu öğrenme alanlarının içerisinde yer alan kazanım sayılarındaki/öğrenme çıktılarındaki değişim ve azalmalara dikkat çekilerek ölçme ve değerlendirmelerdeki farklılıklara da dikkat edilerek karşılaştırmalar sonucunda analiz, elde edilen bulgular programlardaki farklılıkları verecek şekilde tablolar ve alıntılar kullanılarak yapılmıştır.

AMAÇ

Bu araştırmada MEB tarafından yayımlanan 2018 ve 2024 Sosyal Bilgiler dersi 4. Sınıf öğretim programı (öğrenme alanları, beceriler, kazanım/öğrenme çıktıları sayıları, değerler, ölçme ve değerlendirme/öğrenme kanıtları) boyutlarını incelemek ve karşılaştırma yapılarak benzer ve farklı yönlerini tespit etmek amaçlanmıştır.

Problem Durumu

2018 Sosyal Bilgiler öğretim programı ve 2024 Sosyal Bilgiler öğretim programının belirlenen boyutlar çerçevesinde benzer ve farklı yönleri nelerdir?

Alt Problemler

1. 2018 ve 2024 Sosyal Bilgiler dersi 4. Sınıf öğretim programlarının beceriler açısından benzerlik ve farklılıkları nelerdir?

2. 2018 ve 2024 Sosyal Bilgiler dersi 4. Sınıf öğretim programlarının değerler açısından benzerlik ve farklılıkları nelerdir?

3. 2018 ve 2024 Sosyal Bilgiler dersi 4. Sınıf öğretim programlarının öğrenme alanları ve kazanımlar/öğrenme çıktıları sayıları açısından benzerlik ve farklılıkları nelerdir?

4. 2018 ve 2024 Sosyal Bilgiler dersi 4. Sınıf öğretim programlarının ölçme ve değerlendirme/öğrenme kanıtları açısından benzerlik ve farklılıkları nelerdir?

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

BULGULAR

Bu bölümde alt problemlere cevap verebilmek adına 2018 ve 2024 4. Sınıf SBÖP'lerinin karşılaştırılması yapılmıştır.

1.alt probleme ilişkin bulgular (2018 ve 2024 4. Sınıf SBÖP'lerinin beceriler açısından benzerlik ve farklılıklar nelerdir?)

2018 ve 2024 SBÖP'lerinin beceriler açısından benzerlik ve farklılıklarının karşılaştırmasını yaptığımızda ve 2018 SBÖP beceriler açısından incelendiğinde 27 temel becerinin yer aldığı görülmektedir.
SBÖP'de çizelge 1'de verilen 27 temel becerinin öğrencilere kazandırılması yönünde bir hedefimiz vardır. Amaçlarda ifadesi olan ve TYÇ. ile uyum içerisinde olacak şekilde Sosyal Bilgiler dersi kapsamında öğretilecek beceriler aşağıda verilen çizelgede (çizelge 1'de) özetlenmiştir (MEB, 2018).

Çizelge 1.

Araştırma	Kanıt kullanma
Çevre okuryazarlığı	Karar verme
Değişim ve sürekliliği algılama	Konum analizi
Dijital okuryazarlık	Medya okuryazarlığı
Eleştirel düşünme	Mekanı algılama
Empati	Öz denetim
Finansal okuryazarlık	Politik okuryazarlık
Girişimcilik	Problem çözme
Gözlem	Sosyal Katılım
Harita okuryazarlığı	Tablo, grafik ve diyagram çizme ve yorumlama
Hukuk okuryazarlığı	Türkçeyi doğru, güzel ve etkili kullanma
İletişim	Yenilikçi düşünme
İş birliği	Zaman ve kronolojiyi algılama
Kalıp yargı ve önyargıyı fark etme	

(MEB, 2018)

İnsanın çok yönlü bir varlık olduğu düşünüldüğünde 2024 Sosyal Bilgiler öğretim programı öğrencinin bütüncül beceriler olarak zihinsel beceri, fiziksel beceri, alan becerisi, sosyal duygusal öğrenme becerilerinin hepsine sahip olmasını istiyor (MEB, 2024). Bu bağlamda 2024 Maarif Modeli Sosyal Bilgiler dersi için programı beceriler açısından incelendiğinde tamamen farklı bir sınıflama ile karşı karşıya kalmaktayız ve bu modelde beceriler ''kavramsal beceriler, alan becerileri, okuryazarlık becerileri ve sosyal-duygusal öğrenme becerileri'' olarak sınıflandırılmıştır. Bu grupta yer alan becerilerin yine bir alt bileşeni olarak beceriler sınıflandırılmıştır (MEB, 2024). 2018 programında ise 27 temel beceriye tek bir tabloda yer verilmiştir (MEB, 2018). Bu açılardan bakıldığında 2024 programında bulunan alan becerileri

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

ve kavramsal beceriler aşağıda verilen çizelge 2'de, sosyal-duygusal öğrenme becerileri ve okuryazarlık becerileri ise çizelge 3'te yer almaktadır.

Çizelge 2.

ALAN BECERİLERİ	**KAVRAMSAL BECERİLER**		
Zamanı algılama ve kronolojik düşünme	**Temel Beceriler**	**Bütünleşik Beceriler**	**Üst Düzey Düşünme Becerileri**
Kanıta dayalı sorgulama ve araştırma	Sayma	Çelişki giderme	Karar verme
Tarihsel empati	Okuma	Gözlemleme	Problem Çözme
Değişim ve sürekliliği algılama	Yazma	Özetleme	Eleştirel Düşünme
Sosyal katılım	Çizim Yapma	Çözümleme	
Girişimcilik	Bulma	Sınıflandırma	
Mekânsal düşünme	Seçme	Bilgi toplama	
Coğrafi sorgulama	Belirleme	Karşılaştırma	
Coğrafi gözlem ve saha çalışması	İşaret etme	Sorgulama	
Harita becerisi	Ölçme	Genelleme	
Tablo, grafik, şekil ve/veya diyagram becerisi	Sunma	Çıkarım yapma	
Mantıksal muhakeme	Çevirmek	Gözleme dayalı tahmin etme	
Felsefi sorgulama	Kaydetme	Mevcut bilgiye/veriye dayalı tahmin etme	
Felsefi muhakeme		Yapılandırma	
Felsefi düşünce ortaya koyma		Yorumlama	
Eleştirel sosyolojik düşünme		Yansıtma	
Tarihsel sorun analizi ve karar verme		Muhakeme (akıl yürütme)	
		Değerlendirme	
		Tartışma	
		Mantıksal denetleme	
		Sentezleme	

(MEB, 2024)

Tablo 2'de verilen ve TYMM ortak metininde bulunan alan beceriler ile kavramsal becerilerden faydalanılarak, öğretim programında yer alan öğrenme çıktıları oluşturulmuştur. Bu modelimizde verilen öğrenme çıktılarına temel oluşturan alan becerileri ve kavramsal becerilerin süreç bileşenlerinde ve becerilerin gerçekleştirilebilmesi için tecrübe edilmesi

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

gereken eylemlerden uyarlamalar yapmak mümkündür. Nitekim öğrenme çıktısında "tarihsel empati" kavramı yerine "bakış açısı geliştirme", "sentezleme" kavramı yerine "özgün bir ürün oluşturma" gibi benzer ya da yakın/benzer anlamlı ifadelere yer verilmiştir. Aynı amaçla süreç bileşenlerinde yer alan "fark eder, tespit eder, belirler, tanımlar" yüklemlerinde uyarlamalar yapılmıştır (MEB, 2024).

Bu bağlamda devam ettiğimizde 2018 SBÖP'deki ''araştırma'' ve ''kanıt kullanma'' becerilenin karşılığı olarak 2024 SBÖP'de, alan becerileri sınıflandırmasında ''kanıta dayalı sorgulama ve araştırma'' becerisi olarak yer verilmiştir. Bu bağlamda devam ettiğimizde 2018 programında ''çevre okuryazarlığı'' becerisinin karşılığını 2024 programında ''sürdürülebilir okuryazarlık'', ''konum analizi ve mekanı algılama'' becerilerinin karşılığını ''mekansal düşünme'', ''empati'', kalıp yargı ve ön yargıyı fark etme'' becerilerinin karşılığını ''sosyal farkındalık'', ''harita okuryazarlığı'' becerisinin karşılığını ''harita becerisi'', ''medya okuryazarlığı'' becerisinin karşılığını ''dijital okuryazarlık'', ''öz denetim'' becerisinin karşılığını ise ''kendini yönetme'' becerisi almıştır diyebiliriz.

Çizelge 3.

SOSYAL DUYGUSAL ÖĞRENME BECERİLERİ			**OKURYAZARLIK BECERİLERİ**
Benlik Becerileri	**Sosyal Yaşam Becerileri**	**Ortak/Birleşik Beceriler**	
Kendini Tanıma	İletişim Becerisi	Uyum Becerisi	Bilgi Okuryazarlığı
Kendini Düzenleme	İş birliği Becerisi	Esneklik Becerisi	Dijital Okuryazarlığı
Kendine Yönetme	Sosyal Farkındalık Becerisi	Sorumlu Karar Verme Becerisi	Finansal Okuryazarlığı
			Görsel Okuryazarlığı
			Kültür Okuryazarlığı
			Vatandaşlık Okuryazarlığı
			Veri Okuryazarlığı
			Sürdürülebilirlik Okuryazarlığı
			Sanat Okuryazarlığı

(MEB, 2024)

Sosyal-duygusal öğrenme becerileri, kişinin duygularını yönetebilmesini, destekleyici ilişkiler oluşturmasını, bireyin empati yapabilmesi ve sağlıklı benlik gelişimi için ihtiyaç duyulan beceri, bilgi ve eğilimler bütününü ifade eder. Sosyal bilgiler dersi için değişen teknoloji ve yaşam şartlarına ayak uydurabilmeleri için sosyal yaşam becerilerinin kazandırılmasına yönelik olarak ihtiyaç duyulabilecek becerilerin geliştirilmesi amacı vardır. Bu amaçla SBÖP'de gelişen, değişen ve ilerleyen teknolojik yenilikleri günlük hayata entegre edip uygulayan, değişimleri fark etmeyi, yeni durumlara uyum sağlamayı kolaylaştıran okuryazarlık becerilerine yer verildiği görülmektedir. (MEB, 2024).

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Bu bağlamlarda bakıldığında 2018 SBÖP'de beceriler açısından belirli bir sınıflama yapılmamışken 2024 maarif modelinde farklı sınıflamalara yer verilmiştir. Ayrıca MEB'e göre (2024) TYMM modelinde fiziksel becerilerden de bahsedilmiş olup, bütüncül bir yaklaşımla ele alınmasıyla birlikte bireyin sosyal-zihinsel-duygusal ve eğilim boyutlarını da belirtmiştir. Fiziksel becerilerin gövde, kas, bacak ve kol gruplarının uygun şekilde hareket etmesi olduğu belirtilmiştir. Bu bağlamda bütüncül anlayıştan yola çıkılarak kavramsal, alan, sosyal-duygusal ve okuryazarlık becerilerinin değer ve eğilimler ile birlikte ele alındığı görülmektedir.

2. alt probleme ilişkin bulgular (2018 ve 2024 4. Sınıf SBÖP'lerinin değerler açısından benzerlik ve farklılıkları nelerdir?)

2018 SBÖP'de bulunan toplam 18 değer vardır. Programda yer alan değerler aşağıda verilen çizelge 4'te yer almaktadır. 2024 Sosyal Bilgiler maarif modeli öğretim programında ise 20 değere yer verilmiştir. 2024 SBÖP'de bulunan değerler ise çizelge 5'te yer almaktadır.

Çizelge 4.

Adalet	**Estetik**
Aile Birliğine Önem Verme	Eşitlik
Bağımsızlık	**Özgürlük**
Barış	**Saygı**
Bilimsellik	**Sevgi**
Çalışkanlık	**Sorumluluk**
Dayanışma	**Tasarruf**
Duyarlılık	**Vatanseverlik**
Dürüstlük	**Yardımseverlik**

(MEB, 2018)

Çizelge 5.

Adalet	**Özgürlük**
Aile Bütünlüğü	Sabır
Çalışkanlık	Sağlıklı Yaşam
Dostluk	**Saygı**
Duyarlılık	**Sevgi**
Dürüstlük	**Sorumluluk**
Estetik	**Tasarruf**
Mahremiyet	Temizlik
Merhamet	**Vatanseverlik**
Mütevazılık	**Yardımseverlik**

(MEB, 2024)

2018 ve 2024 SBÖP'lerine değerler açısından baktığımızda ''adalet, aile birliğine önem verme/birliği, duyarlılık, çalışkanlık, özgürlük, dürüstlük, sorumluluk, estetik, saygı, tasarruf, yardımseverlik, sevgi ve vatanseverlik değerleri olmak üzere 13 değer açısından benzerlik gösterirler (MEB, 2018 & 2024).

Farklılıklarına bakacak olursak 2018 SBÖP'de 18 değer bulunurken bu sayı 2024 SBÖP'de 20'ye çıkarılmıştır. 2018 SBÖP'de '' eşitlik, barış, bilimsellik, dayanışma ve bağımsızlık'' değerlerine yer verilmişken bu değerler 2024 Sosyal Bilgiler öğretim programında

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

bulunmadığını görmekteyiz. 2024 SBÖP'de ise ''dostluk, sabır, mahremiyet, mütevazılık, merhamet, sağlıklı yaşam ve temizlik'' değerleri bulunurken 2018 Sosyal Bilgiler öğretim programında bu değerlere yer verilmediğini ve farklılık gösterdiklerini görmekteyiz (MEB, 2018 & 2024). 2024 TYMM ortak metnine bakıldığında adalet, saygı ve sorumluluk değerleri çatı değerler olarak belirlenmiştir. Öğrenci bu çatı değerleri kazanır ve uygularsa erdemli insan ortaya çıkması ve bunun bir sonucu olarak huzurlu aile, huzurlu bireyler, huzurlu bir toplum, yaşanabilir çevre sağlanabilir (MEB, 2024).

3. alt probleme ilişkin bulgular (2018 ve 2024 4. Sınıf SBÖP'lerinin öğrenme alanları ve kazanımlar/öğrenme çıktıları sayıları açısından benzerlik ve farklılıkları nelerdir?)

Çizelge 6.

4. Sınıf Öğrenme Alanı ve Kazanım Sayıları (2018)

ÖĞRENME ALANI NO	ÖĞRENME ALANI ADI	4. SINIF KAZANIM SAYISI
1	Birey ve Toplum	5
2	Kültür ve Miras	4
3	İnsanlar, Yerler ve Çevreler	6
4	Bilim, Teknoloji ve Toplum	5
5	Üretim, Dağıtım ve Tüketim	5
6	Etkin Vatandaşlık	4
7	Küresel Bağlantılar	4
TOPLAM		**33**

4. Sınıf Öğrenme Alanları ve Öğrenme Çıktıları Sayıları (Maarif Modeli)

ÖĞRENME ALANI NO	ÖĞRENME ALANI ADI	4. SINIF ÖĞRENME ÇIKTILARI SAYISI
1	Birlikte Yaşamak	3
2	Evimiz Dünya	3
3	Ortak Mirasımız	3
4	Yaşayan Demokrasimiz	3
5	Hayatımızdaki Ekonomi	3
6	Teknoloji ve Sosyal Bilimler	2
TOPLAM		**17**

(MEB, 2018 & 2024)

Verilen tabloya bakıldığında öğrenme alanı sayılarının 7'den 6'ya düştüğü ve adlarının değiştiği görülmekte. 2024 SBÖP'de bulunmakta olan öğrenme alanları, içerik çerçevesi başlığı adı altında verilmiştir. İçerik olarak bakıldığında bir eşleştirme yapacak olursak ''birey ve toplum'' öğrenme alanı ile ''birlikte yaşamak'' öğrenme alanını, ''kültür ve miras'' öğrenme alanı ile ''ortak mirasımız'' öğrenme alanını'', ''insanlar, yerler ve çevreler'' öğrenme alanı ile ''evimiz dünya'' öğrenme alanını, ''bilim, teknoloji ve toplum'' öğrenme alanı ile ''teknoloji ve sosyal bilimler'' öğrenme alanını, ''üretim, dağıtım ve tüketim'' öğrenme alanı ile ''hayatımızdaki ekonomi'' öğrenme alanını, ''etkin vatandaşlık'' öğrenme alanı ile ''yaşayan demokrasimiz'' öğrenme alanını ilişkilendirebiliriz. 2018 Sosyal Bilgiler öğretim programında yer alan küresel bağlantıların ise 2024 modelinde doğrudan herhangi bir karşılığı bulunmamaktadır diyebiliriz. 2024 SBÖP'de ''kazanım'' kavramı ''öğrenme çıktısı'' olarak

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

değişmiştir. Ayrıca kazanım/öğrenme çıktıları sayısında bakıldığında 2024 SBÖP'de 2018 SBÖP'ye göre yarı yarıya bir düşüş olduğu görülmektedir.

4. alt probleme ilişkin bulgular (2018 ve 2024 4. sınıf SBÖP'lerinin ölçme ve değerlendirme/öğrenme kanıtları açısından benzerlik ve farklılıkları nelerdir?)

2018 ve 2024 SBÖP'lerin ölçme ve değerlendirme/öğrenme kanıtları açısından benzerliklerine baktığımızda her iki programda öğrencilerin bireysel farklılıklarına vurgu olup öğrencilerin farklı düzeylerde öğrenmelerini göz önüne alarak planlama yapılması gerektiğini söyler. Bu bağlamda 2018 Sosyal Bilgiler programında, öğrencilerin bireysel farklılıklarından dolayı tüm öğrencileri içine alan, tüm öğrenciler için genel geçer ve belirlenmiş tek bir tip ölçme ve değerlendirme yönteminden söz etmek doğru olmaz. Öğrencilerin akademik gelişimlerinin belirlenen tek bir tip yöntem ve de teknik ile ölçülüp değerlendirilmeyeceğinden bahseder (MEB, 2018). Yine 2024 programında ölçme ve değerlendirme sürecinde öğrencilerin gelişim düzeylerinin farklı düzeylerde olmasının muhtemel olacağı gözden kaçırılmamalı ve tüm öğrencilerin her bir alanda aynı düzeyde ilerleme göstermesi beklenmemelidir (MEB, 2024). Bakıldığında yine her iki programda ortak olan anlayış, eğitim öğretimin ayrılmaz bir parçası olan ölçme ve değerlendirmenin eğitim sürecince yapılıp bir bütün olarak ele alınmasıdır. Yani buradan ölçmenin yalnız başına bir sonuç olarak değil süreç dahilinde ele alındığını görmekteyiz (MEB, 2018). Yine 2024 programında da aynı anlayışla süreç odaklı olarak ölçme ve değerlendirme yapılmaktadır. 2018 ve 2024 SBÖP'lerin ölçme ve değerlendirme/öğrenme kanıtları incelendiğinde ölçme sürecinde kullanılabilecek ölçme araç, gereç ve yöntemler açısından öğretmenlere/uygulayıcılara kesin sınırlar çizmemesinin yanı sıra kılavuzluk edilmesini sağlar (MEB, 2018). Yapılan karşılaştırmaya göre her iki programın ölçme ve değerlendirmesinde programın uygulanmasında belirlenmiş çerçevenin dışına çıkmamak kaydıyla esneklikler yapılabilmesi yönünde ortak noktalar bulunmaktadır.

Farklılıklarına bakacak olursak 2018 SBÖP'de ölçme ve değerlendirmeye dair ölçme araçlarına net olarak yer verilmemiş olup 2024 SBÖP'de ise ölçme ve değerlendirme uygulamalarının öğrenme çıktılarına uygun bir şekilde performansların değerlendirilmesi için bireysel veya grupça yapılacak görevlerde bu performansların değerlendirilmesi ve ölçülmesi yönünde grup değerlendirme formu, bütüncül dereceli puanlama anahtarı, anekdot, çalışma yaprağı, öğrenme günlüğü, gözlem formu, performans görevi, öz değerlendirme formu, kontrol listesi, akran değerlendirme, tanılayıcı dallanmış ağaç, mülakat, yapılandırılmış grid gibi farklı ölçme ve değerlendirme araçlarına yer verilmiştir (MEB, 2024). Ayrıca 2024 programı öğrenme alanları altında yer verilen öğrenme kanıtlarında hangi ölçme aracının kullanılabileceğine dair bilgiler mevcuttur. 2018 programında ''ölçme ve değerlendirme'' olan kavramın 2024 programında ''öğrenme kanıtları'' olarak değiştirildiği görülmektedir.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

SONUÇ, TARTIŞMA VE ÖNERİLER

MEB tarafından yayınlanmış olan 2018 ve 2024 SBÖP'lerinin karşılaştırılması yapılmış ve benzerlik ve farklılıkları tespit edilmiştir. Sonuç olarak birinci alt probleme ilişkin tespitler şöyledir: 2018 SBÖP'de 27 temel beceriye yer verilmiştir. Ayrıca bu becerilerin öğretim programında bir tablo olarak verildiği görülmektedir. 2024 maarif modeli Sosyal Bilgiler öğretim programında ise becerilerin ''kavramsal beceriler, alan becerileri, okuryazarlık becerileri ve sosyal-duygusal öğrenme becerileri'' olarak sınıflandırıldığı görülmektedir. Bununla beraber alan becerileri 17 tane, kavramsal becerilerin ise tekrar kendi içinde temel, bütünleşik ve üst düzey beceriler olmak üzere 3'e ayrıldığı görülmektedir. Sosyal Duygusal beceriler de aynı şekilde kendi içinde benlik, sosyal yaşam ve ortak/birleşik beceriler olarak 3'e ayrılmış olup 9 tanedir (MEB, 2024). Dallı & Hamarat'a (2025) göre "Sosyal Bilgiler Dersinin Temel Felsefesi ve Özel Amaçları" başlığı içerisinde yer alan kavramsal beceriler, alan becerileri ve okuryazarlık becerilerine ulaşılırken "Programlar Arası Bileşenler açısından ise (Sosyal ve Duygusal Öğrenme Becerileri, Okuryazarlık Becerileri ve Değerler)" başlığında benlik, sosyal hayat ve ortak/birleşik becerilere ulaşılmıştır.

Değerler açısından bakıldığında 2018 SBÖP'de 18 değere yer verildiği görülürken 2024 SBÖP'de bu sayı 20'ye yükselmiştir. Programlar incelendiğinde ''adalet, çalışkanlık, 'aile birliğine önem verme/bütünlüğü, duyarlılık, tasarruf, dürüstlük, sevgi, estetik, özgürlük, saygı, sorumluluk, vatanseverlik ve yardımseverlik değerleri olmak üzere 13 değerin her iki programda da ortak olduğu görülmektedir. Ayrıca ''bağımsızlık, barış, bilimsellik, dayanışma ve eşitlik'' değerleri 2018 SBÖP'de yer alırken 2024 SBÖP'de yoktur. Bununla birlikte ''dostluk, sağlıklı yaşam ve temizlik, merhamet, mütevazılık, sabır ve mahremiyet'' gibi değerlerin 2024 SBÖP'de yer aldığı fakat 2018 SBÖP'de olmadığı sonucuna ulaşılmıştır (MEB, 2018 & 2024). Bulgularımızla aynı sonuca ulaşan Öngören'e (2024) göre de netice itibariyle SBÖP'ler de günümüze yaklaşırken çeşitli yenilikler, gelişmeler ve değişimler geçirmiştir. Son haliyle güncellenip kabul gören 2024 SBÖP'de Yıldırım ve Çalışkan'ın (2024 Akt, Ö. Hakan, 2024) da değerler eğitimi bakımından ''erdem-değer-eylem'' modeline bağlı olarak geliştirilmiş olan genel değerler ve alan eğitimiyle ilişkili değerlerden söz edilmiştir. Daha önce uygulanan SBÖP'lerinden farklı olarak mahremiyet ve mütevazılık değerlerinin yeni değerler olarak öğretim programına dahil edildiğini belirtmişlerdir. Öğrenme alanları ve kazanımlar/öğrenme çıktıları sayıları açısından bakıldığında öğrenme alanı sayısının 7'den 6'ya düşüp adlarının değiştiği, kazanım/öğrenme çıktıları sayılarının ise 33'ten 17'ye düştüğü sonucuna ulaşılmıştır. Yıldırım & Çalışkan'a (2024) göre "birey ve toplum" 5, "kültür ve miras" 4, "insanlar, yerler ve çevreler" 6, "bilim, teknoloji ve toplum" 5, "üretim, dağıtım ve tüketim" 5, "etkin vatandaşlık" 4 ve "küresel bağlantılar" 4 kazanım olmak üzere toplam 33 kazanım yer almaktadır. Bakıldığında çalışmamızda elde edilen bulgularla benzer bulgular elde edildiği görülmektedir. Önger & Duman (2024)'a göre Sosyal Bilgiler öğretim programları karşılaştırmasındaki dikkat çeken farklılıklardan birisinin ''öğrenme çıktısı'' olduğudur. Nitekim 2018 SBÖP'de ''kazanım'' ifadesine yer verildiği görülürken bu ifadenin yerini 2024 SBÖP'de ''öğrenme çıktısı'' kavramı almıştır. Demirbaş & Demir (2022) tarafından yapılan araştırmada 2018 SBÖP kazanımlarının önemli ölçüde anahtar yetkinliklerle uyumlu olduğunun tespiti yapılmıştır. Fakat 2024 SBÖP incelendiğinde 2024 SBÖP'de yetkinliklere yer verilmediğini ifade etmiştir.

Son olarak ölçme ve değerlendirme/öğrenme kanıtları açısından bakıldığında ise 2018 SBÖP'de ölçme ve değerlendirmeye dair ölçme araçlarına net olarak yer verilmemiş olup 2024 SBÖP'de ise ölçme ve değerlendirme uygulamalarının öğrenme çıktılarına uygun bir şekilde performansların değerlendirilmesi için bireysel veya grupça yapılacak görevlerde bu performansların değerlendirilmesi ve ölçülmesi yönünde grup değerlendirme formu,

performans görevi, çalışma yaprağı, öğrenme günlüğü, bütüncül dereceli puanlama anahtarı, gözlem formu, öz değerlendirme formu, kontrol listesi, akran değerlendirme, anekdot, tanılayıcı dallanmış ağaç, mülakat ve yapılandırılmış grid gibi farklı ölçme ve değerlendirme araçlarına yer verildiği (MEB, 2024) sonucuna ulaşılmıştır. Dallı & Hamarat'a (2025) göre ise 2018 ve 2024 programlarının az rastlanılan ortak özelliklerinden biri ölçme ve değerlendirme yaklaşımlarına yarım sayfa kadar yer verilmiş olmasıdır. 2018 programında ölçme ve değerlendirme yaklaşımında sosyal bilgiler dersinden ziyade genel öğretim programlarına yönelik değerlendirmeler yer almıştır. Ayrıca buna ilaveten 2024 Sosyal Bilgiler öğretim programında farklılaştırma gibi bir kavramla öğrencilere daha çeşitli ve derin öğrenmeler kazandırmak için dijital içerik üretimi, öğrencilerin bireysel olarak çalışmaları gibi öğretim tekniklerinden de faydalanılarak öğrenme alanlarında yer verildiğini belirtmiştir.
Programın olumlu tarafından bakacak olursak derin açıklamalara yer vermesi ve örnekler sunmasıyla 2024 öğretim programı öğrenme çıktısı, değer ve beceriyi somut şekilde nasıl sunacağımıza kolaylık sunmaktadır.
Ayrıca yapılan bir başka çalışmada Uygun & Akgül (2024) Sosyal Bilgiler öğretmenlerinden programlar arasındaki benzerlik ve farklılıklara dair aldıkları görüşlere göre öğretmenler: öğretim programlarının ana hatlarıyla benzer olmasıyla birlikte öğretmenin kılavuzluk ettiği yapılandırmacı yaklaşımın benimsetilmek istendiği bir içerik sunması bakımından benzer olduklarını ifade etmişlerdir. Ayrıca her iki öğretim programının da öğrenciyi merkezde tutan ve aktifliğini sağlayan disiplinlerarası eğitimin benimsendiği öğretim programları olması bakımından benzer olduklarını ifade etmişlerdir. SBÖP'deki farklılıklara ilişkin görüşlerinde ise: 2024 SBÖP'de öğrencilerin sadece bir alanda gelişmesi yönünde değil, tüm yönleriyle geliştirilebilmesini ele alındığını ifade etmişlerdir. Ayrıca etkinliklerin artırılması yönünde 2018 SBÖP'ye göre daha özgür bir alan tanıyıp esneklik sağlaması bakımından farklılık olduğuna dair görüşlerini belirtmişlerdir.

Öneriler

- Programda yer alan becerilerin daha anlaşılır olması için beceriler üzerine yeni çalışmalar yapılabilir.
- Sosyal Bilgiler dersi öğretim programının uygun bir şekilde uygulanabilmesi için öğretmenlerin program okuryazarlıkları geliştirilebilir.
- Öğretim programları arasındaki farklılıklar, gelişmeler ve yenilikler yapılan çalışmalarda daha derin ve net bir şekilde araştırılarak ortaya koyulabilir.

KAYNAKÇA

Çelikkaya, T. & Kürümlüoğlu M. "Yenilenen sosyal bilgiler dersi öğretim programına yönelik öğretmen görüşleri." *International Journal of Turkish Education Sciences* 2018.11 (2018): 104-120.

Dallı, C. & Hamarat, E. (2025). 2018 ile 2024 sosyal bilgiler öğretim programlarının karşılaştırılması. *Trakya Eğitim Dergisi*, 15(4), 1582–1623. https://doi.org/10.24315/tred.1510069

Demirbaş, İ. & Demir, F.B. "2018 sosyal bilgiler dersi öğretim programının Türkiye yeterlilikler çerçevesi açısından incelenmesi." *Uşak üniversitesi eğitim araştırmaları dergisi* 8.1 (2022): 1-11.

Kan, Ç., & Çevik, S. (2025). Öğrenme alanları ve değerler açısından 2018 ve 2024 sosyal bilgiler öğretim programlarının karşılaştırılması. *Medeniyet Eğitim Araştırmaları Dergisi*, 9(1), 19-34. https://izlik.org/JA56NU79HA

MEB (2018). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (İlkokul ve ortaokul 4, 5, 6 ve 7. sınıflar).* Ankara

MEB (2024). *Sosyal bilgiler dersi öğretim programı (4, 5, 6, 7 ve 8. Sınıflar)*. Türkiye yüzyılı maarif modeli. Ankara

Önger, S. ve Duman, S.N. (2024). 2018, 2023 ve 2024 Sosyal Bilgiler Öğretim Programlarının Karşılaştırılması. *Batı Anadolu Eğitim Bilimleri Dergisi*, 15(2), 1308-1339.
DOI. 10.51460/baebd.1450941

Öngören, H. (2024). Comparison of social studies curricula in terms of values [Sosyal bilgiler öğretim programlarının değerler açısından karşılaştırılması] Electronic Journal of Education Sciences, [Elektronik Eğitim Bilimleri Dergisi], 13(26), 172-190 DOI: 10.55605/ejedus.1562084

Uygun, K., & Akgül, G. (2024). Sosyal Bilgiler Öğretmenlerinin Türkiye Yüzyılı Maarif Modeline İlişkin Görüşleri. *Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi*, *8*(2), 81-102.

Yıldırım, Y. ve Çalışkan, A. (2024). 2024 Sosyal Bilgiler Dersi Öğretim Programının 2005, 2015 ve 2018 Programlarıyla Karşılaştırılmalı Analizi. *Uluslararası Batı Karadeniz Sosyal ve Beşerî Bilimler Dergisi*, (8)1;108-142.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

YAPAY ZEKÂ DESTEKLİ KAPSAYICI EĞİTİM MODELLERİNİN NİTELİKLİ EĞİTİME ERİŞİM VE FIRSAT EŞİTLİĞİ ÜZERİNDEKİ ROLÜ

Yüksek Lisans Öğrencisi Sultan URTAÇ ŞİRİN
İbn Haldun Üniversitesi,
Eğitim Bilimleri Fakültesi,
Yapay Zeka ile Yenilikçi Öğrenme ve Öğretme Koordinatörlüğü
Eğitimde Yapay Zeka Teknolojileri Anabilim Dalı
Eğitimde Yapay Zeka Teknolojileri Tezli Yüksek Lisans Programı
sultan.urtac@stu.ihu.edu.tr
ORCID: 0009-0000-8571-5555

Dr. Adem YURDUNKULU
Ibn Haldun University, Educational Sciences,
İstanbul, Türkiye
adem.yurdunkulu@ihu.edu.tr
https://orcid.org/0000-0001-7879-3184

Özet

Bu çalışma, yapay zekâ destekli eğitim teknolojilerinin kapsayıcı eğitim bağlamında nitelikli eğitime erişim ve fırsat eşitliği üzerindeki rolünü incelemeyi amaçlamaktadır. Yöntem olarak nitel araştırma yaklaşımı kapsamında yürütülen bir literatür incelemesi (document analysis**)** çalışmasıdır. Araştırmada kapsayıcı eğitim, yapay zekâ ve eğitimde eşitlik konularına odaklanan ulusal ve uluslararası akademik çalışmalar incelenmiştir. Literatür temelli bu araştırmada, kapsayıcı eğitim yaklaşımı ile yapay zekâ uygulamaları arasındaki ilişki, özel eğitim gereksinimi olan öğrenciler ve sosyo-ekonomik açıdan dezavantajlı gruplar özelinde ele alınmıştır. Bulgular, yapay zekânın kişiselleştirilmiş öğrenme, öğrenme analitiği ve erişilebilirlik alanlarında önemli fırsatlar sunduğunu ancak dijital uçurum, etik sorunlar ve altyapı eşitsizlikleri gibi riskler barındırdığını göstermektedir. Sonuç olarak, yapay zekânın kapsayıcı eğitimde etkili olabilmesi için pedagojik, teknolojik ve politik düzeyde bütüncül bir yaklaşım gerektiği ortaya konmuştur.

Anahtar Kelimeler: Yapay zekâ ve eğitim (AIED) , kapsayıcı eğitim, eğitimde fırsat eşitliği, dijital dönüşüm ve eşitsizlik.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

1. Giriş

Eğitim sistemleri, tarihsel olarak farklı öğrenci gruplarının ihtiyaçlarına eşit düzeyde yanıt verememiştir. Özellikle özel eğitim gereksinimi olan öğrenciler, düşük sosyo-ekonomik düzeye sahip bireyler ve dezavantajlı gruplar, nitelikli eğitime erişimde çeşitli engellerle karşılaşmaktadır. Bu bağlamda kapsayıcı eğitim yaklaşımı, tüm öğrencilerin eğitim süreçlerine etkin katılımını sağlamayı hedefleyen önemli bir paradigma olarak öne çıkmaktadır (Ainscow, 2020).

Kapsayıcı eğitim, öğrenciyi sisteme uyarlamak yerine sistemin öğrencinin ihtiyaçlarına göre yeniden düzenlenmesini öngörmektedir (Mezzanotte, 2022). Bu yaklaşımın uygulamada yeterince etkili olmadığı ve eğitimde eşitsizliklerin devam ettiği görülmektedir. Bundan dolayı yapay zekâ teknolojileri, eğitimde bireyselleştirme ve erişim sorunlarını çözme potansiyeli ile dikkat çekmektedir (Roll & Wylie, 2016).

Bu çalışmanın amacı, yapay zekâ destekli kapsayıcı eğitim modellerinin nitelikli eğitime erişim ve fırsat eşitliği üzerindeki etkisini literatür çalışmalarındaki sonuçlarını incelemektir.

2. Araştırma soruları

Bu çalışma aşağıdaki araştırma sorularına yanıt aramaktadır:

1. Yapay zekâ destekli eğitim uygulamaları kapsayıcı eğitim bağlamında nasıl bir rol oynamaktadır?
2. Yapay zekâ teknolojileri nitelikli eğitime erişimi ve fırsat eşitliğini nasıl etkilemektedir?
3. Yapay zekâ destekli sistemlerin kapsayıcı eğitim açısından sunduğu fırsatlar ve riskler nelerdir?
4. Kapsayıcı eğitimde yapay zekâ kullanımına yönelik nasıl bir model önerilebilir?

3. Yöntem bölümü

Bu çalışma, nitel araştırma yaklaşımı kapsamında yürütülen bir literatür incelemesi (document analysis) çalışmasıdır. Araştırmada kapsayıcı eğitim, yapay zekâ ve eğitimde eşitlik konularına odaklanan ulusal ve uluslararası akademik çalışmalar incelenmiştir.

Veri kaynakları:

- Hakemli dergilerde yayımlanan makaleler
- Uluslararası raporlar (OECD vb.)
- Bildiriler ve güncel akademik çalışmalar

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Yazar(lar)	Yıl	Amaç	Temel Bulgular	Bu Çalışmaya Katkısı
Ainscow, M.	2020	Kapsayıcı eğitim ve eşitlik kavramlarını açıklamak.	Kapsayıcı eğitim sosyal adalet temellidir.	Çalışmanın kuramsal temelini oluşturur.
Hernández-Saca et al.	2023	Küresel kapsayıcı eğitim literatürünü incelemek.	Kapsayıcı eğitim çok boyutlu bir yapıdır.	Kavramsal çerçeveyi genişletir.
Leijen et al.	2021	Kapsayıcı eğitimdeki paradigma tartışmalarını incelemek.	"Herkes için" vs "bazıları için" kapsayıcılık ayrımı vardır.	Literatürdeki tartışmaları ortaya koyar.
Mezzanotte, C.	2022	Kapsayıcı eğitimin ekonomik ve sosyal etkilerini analiz etmek	Eğitim eşitsizliği toplumsal sonuçlar doğurur.	Eşitlik boyutunu güçlendirir.
Roll & Wylie	2016	Yapay zekânın eğitimdeki rolünü incelemek	AI kişiselleştirilmiş öğrenme sağlar.	AI boyutunun temel kaynağı.
Gilson & Biggs	2024	Kapsayıcı eğitimde öğretmen iş birliğini incelemek	İş birliği öğrenmeyi artırır.	Öğretmen rolünü açıklar.
Ökten, M. S.	2024	Dijital dönüşümün eşitsizlik üzerindeki etkisini incelemek	Dijital uçurum devam etmektedir.	Risk boyutunu destekler.
Sevil & Gökoğlu	2024	AI uygulamalarının eğitimdeki etkisini incelemek	AI öğrenmeyi destekler.	Güncel uygulama örneği sağlar.

Çalışmada seçilen literatür, aşağıdaki temalar çerçevesinde analiz edilmiştir:

- Kapsayıcı eğitim kavramı
- Yapay zekâ ve eğitim (AIED)
- Eğitimde fırsat eşitliği
- Dijital dönüşüm ve eşitsizlik

Veriler, betimsel analiz yöntemi ile çözümlenmiş ve tematik olarak yorumlanmıştır.

4. Kuramsal Çerçeve

4.1 Kapsayıcı Eğitim ve Eşitlik

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Kapsayıcı eğitim, yalnızca engelli bireyleri değil, tüm dezavantajlı öğrenci gruplarını kapsayan geniş bir yaklaşımdır. Bu yaklaşım, eğitimin bir insan hakkı olduğu ve tüm bireylerin eşit öğrenme fırsatlarına sahip olması gerektiği anlayışına dayanır (Hernández-Saca ve ark., 2023).

Bununla birlikte kapsayıcı eğitim konusunda literatürde önemli bir tartışma bulunmaktadır. Leijen, Arcidiacono ve Baucal (2021), kapsayıcılığı "herkes için kapsayıcılık" ve "belirli gruplar için kapsayıcılık" olmak üzere iki farklı yaklaşım üzerinden ele almaktadır. Bu durum, uygulamada kavramsal belirsizliklere yol açmaktadır.

Kapsayıcı eğitim yalnızca pedagojik değil, sosyal ve ekonomik sonuçları olan bir süreçtir. Eğitim düzeyi ile bireylerin istihdam, sağlık ve yaşam kalitesi arasında güçlü bir ilişki bulunmaktadır (Mezzanotte, 2022).

4.2 Yapay Zekâ ve Eğitim (AIED)

Yapay zekâ, eğitimde özellikle kişiselleştirilmiş öğrenme ve öğrenme analitiği alanlarında önemli fırsatlar sunmaktadır. Roll ve Wylie (2016), yapay zekânın eğitimde bireysel öğrenme deneyimlerini destekleyerek öğretim süreçlerini daha etkili hâle getirdiğini belirtmektedir.

Yapay zekâ destekli sistemler:

- Öğrenci performansını analiz edebilir.
- Bireysel öğrenme yolları oluşturabilir.
- Anında geri bildirim sağlayabilir.

Bu özellikler, kapsayıcı eğitim açısından kritik öneme sahiptir çünkü her öğrencinin öğrenme süreci farklıdır (Sevil & Gökoğlu, 2024).

4.3 Dijital Dönüşüm ve Eğitimde Eşitsizlik

Dijital teknolojiler, eğitimde fırsat eşitliği sağlamada önemli bir araç olarak görülse de yeni eşitsizlikler yaratma riski taşımaktadır. Özellikle Türkiye bağlamında yapılan çalışmalar, kırsal bölgelerde yaşayan ve düşük gelirli öğrencilerin dijital kaynaklara erişimde zorluk yaşadığını göstermektedir (Ökten, 2024).

Bu durum "dijital uçurum" olarak adlandırılmakta ve yapay zekâ uygulamalarının etkisini doğrudan etkilemektedir. Teknolojik altyapı, erişim ve dijital okuryazarlık gibi faktörler eşit olmadığı sürece yapay zekâ uygulamaları kapsayıcı olmaktan uzaklaşabilmektedir.

4.4 Özel Eğitim ve Yapay Zekâ

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Özel eğitim bağlamında yapay zekâ, öğrencilerin bireysel ihtiyaçlarına göre uyarlanmış öğrenme ortamları sunarak kapsayıcı eğitimi destekleyebilir fakat bu süreçte öğretmenlerin ve destek personelin rolü kritik öneme sahiptir.

Gilson ve Biggs (2024), kapsayıcı eğitimde öğretmenler ve yardımcı personel arasındaki iş birliğinin öğrencilerin öğrenme sürecini doğrudan etkilediğini vurgulamaktadır. Bu nedenle yapay zekâ öğretmenin yerine geçen değil, onu destekleyen bir araç olarak ele alınmalıdır.

5.Yapay Zekâ Destekli Kapsayıcı Eğitim Modeli Önerisi

Modelin Bileşenleri:

5.1. Öğrenci Katmanı

- Bireysel öğrenme profili
- Öğrenme hızı ve ihtiyaçlar
- Dezavantaj durumu (engel, sosyo-ekonomik vb.)

5.2. Yapay Zekâ Katmanı

- Adaptif öğrenme sistemleri
- Öğrenme analitiği
- Otomatik geri bildirim

5.3. Öğretmen Katmanı

- Rehberlik
- Pedagojik karar verme
- Öğrenme sürecini düzenleme

5.4. Sistem / Politika Katmanı

- Dijital altyapı
- Erişim eşitliği
- Eğitim politikaları

5.5 Modelin İşleyişi:

- AI, öğrenciden veri toplar.
- Analiz eder → öğrenme ihtiyaçlarını belirler .
- Öğretmene öneri sunar.
- Öğretmen müdahale eder.
- Süreç sürekli geri bildirimle güncellenir .

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

5.6. Modelin Temel İlkesi:

"Teknoloji destekler, öğretmen yönlendirir, sistem eşitliği sağlar."

Çalışma kapsamında, yapay zekâ destekli kapsayıcı eğitim süreçlerini açıklamak için dört katmanlı bir model önerilmektedir. Model; öğrenci, yapay zekâ, öğretmen ve sistem/politika düzeylerinden oluşmaktadır. Bu modelde yapay zekâ, öğrenci verilerini analiz ederek kişiselleştirilmiş öğrenme süreçlerini destekler, öğretmen ise pedagojik karar verici olarak süreci yönlendirir. Modelin etkinliği yalnızca teknolojik altyapıya değil, eşit erişim ve kapsayıcı eğitim politikalarına bağlıdır (Ainscow, 2020; Roll & Wylie, 2016).

6. Tartışma

Elde edilen bulgular, yapay zekânın kapsayıcı eğitim açısından önemli fırsatlar sunduğunu göstermektedir. Özellikle:

- Kişiselleştirilmiş öğrenme
- Öğrenme analitiği
- Erişilebilir içerik üretimi

gibi alanlarda yapay zekâ, eğitimde eşitliği artırma potansiyeline sahiptir.

Bu potansiyel, bazı risklerle birlikte değerlendirilmelidir:

1. Dijital uçurum**:** Teknolojiye erişim eşitsizliği
2. Algoritmik önyargı: AI sistemlerinin taraflı sonuç üretmesi
3. Pedagojik yetersizlik: Öğretmenlerin teknolojiyi etkin kullanamaması

Bu bağlamda, yapay zekâ tek başına bir çözüm değildir. Etkili bir kapsayıcı eğitim için teknoloji, pedagojik yaklaşım ve eğitim politikalarının birlikte ele alınması gerekmektedir (Ainscow, 2020).

7. Sonuç ve Öneriler

Bu çalışma, yapay zekâ destekli kapsayıcı eğitim modellerinin nitelikli eğitime erişimi artırma potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Bu potansiyelin gerçekleşebilmesi için aşağıdaki öneriler geliştirilmiştir:

- Dijital altyapının eşit dağılımı sağlanmalıdır.
- Öğretmenlerin yapay zekâ okuryazarlığı ve kullanım becerileri geliştirilmelidir.
- Etik ve veri güvenliği politikaları oluşturulmalıdır .

- Yapay zekâ sistemleri kapsayıcı tasarım ilkelerine göre geliştirilmelidir.

Yapay zekâ doğru şekilde entegre edildiğinde eğitimde fırsat eşitliğini güçlendiren bir araç olabilir fakat yanlış uygulandığında eşitsizlikleri derinleştirme riski taşımaktadır.

8.Kaynakça

Ainscow, M. (2020). Inclusion and equity in education: Making sense of global challenges. *Prospects*, *49*, 123–134. https://doi.org/10.1007/s11125-020-09506-w

Gilson, C. B., & Biggs, E. E. (2024). Perspectives of special education teachers and paraprofessionals on working together in general education settings. *International Journal of Inclusive Education*, *28*(14), 3341–3356. https://doi.org/10.1080/13603116.2023.2216206

Hernández-Saca, D. I., Voulgarides, C. K., & Etscheidt, S. L. (2023). A critical systematic literature review of global inclusive education. *Education Sciences*, *13*(12), 1212. https://doi.org/10.3390/educsci13121212

Leijen, Ä., Arcidiacono, F., & Baucal, A. (2021). The dilemma of inclusive education. *Frontiers in Psychology*, *12*, 633066. https://doi.org/10.3389/fpsyg.2021.633066

Mezzanotte, C. (2022). *The social and economic rationale of inclusive education*. OECD. https://doi.org/10.1787/bff7a85d-en

Ökten, M. S. (2024). Türkiye'de dijital dönüşümün eğitimdeki fırsat eşit(siz)liği üzerindeki etkileri. *Sosyolojik Bağlam, 5*(3), 531–556. https://doi.org/10.52108/2757-5942.5.3.7

Roll, I., & Wylie, R. (2016). Evolution and revolution in artificial intelligence in education. *International Journal of Artificial Intelligence in Education*, *26*, 582–599. https://doi.org/10.1007/s40593-016-0110-3

Sevil, Ş., & Gökoğlu, S. (2024). Yapay zekâ uygulamalarının eğitimdeki rolü ve etkileri. ICITS 2024.
https://www.academia.edu/126656724/Yapay_Zek%C3%A2_Uygulamalar%C4%B1n%C4%B1n_E%C4%9Fitimdeki_Rol%C3%BC_ve_Etkileri

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

OKUL ÖNCESİ ÖĞRETMENLERİNİN ERKEN OKURYAZARLIK BİLGİ DÜZEYLERİNİN ÇEŞİTLİ DEĞİŞKENLER AÇISINDAN İNCELENMESİ (KIRIKKALE İLİ ÖRNEĞİ)

Yüksek Lisans Öğrencisi Ceren Nur KAYASAROĞLU
Kırıkkale Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, cerennurkayasaroglu@gmail.com - 0009-0002-1404-5560
Dr. Öğr. Üyesi Ezgi AKINCI DEMİRBAŞ
Kırıkkale Üniversitesi, akinciezgi87@gmail.com- 0000-0002-4376-7354

ÖZET

Bu çalışmanın temel amacı; okul öncesi öğretmenlerinin erken okuryazarlık becerilerine ilişkin bilgi düzeylerinin farklı değişkenler açısından karşılaştırmalı olarak incelenmesidir. Araştırmanın örneklemini 2024-2025 eğitim ve öğretim yılında Kırıkkale ilindeki bağımsız anaokulları ile ilkokul bünyesindeki anasınıflarında görev yapan 173 okul öncesi öğretmeni oluşturmaktadır. Veri toplama aracı olarak öğretmenlerin demografik bilgilerine ulaşabilmek adına "Öğretmen Bilgi Formu", erken okuryazarlık bilgi düzeylerini belirlemek içinse Laçin (2022) tarafından geliştirilen "Erken Okuryazarlık Bilgi Testi (EROBİT)" kullanılmıştır. Bağımsız değişkenler yaş, şu anda çalıştığı kurumdaki hizmet süresi, mezun olduğu bölüm ve mesleki deneyimdir. Öğretmenlerin EROBİT puanları; yaş, şu anda çalıştığı kurumdaki hizmet süresi ve mesleki deneyim için tek yönlü varyans analizi (ANOVA), mezun olduğu bölüm değişkeni için Bağımsız Örneklem T Testi kullanılmıştır. Sonuçlar incelendiğinde, öğretmenlerin EROBİT puanlarının yaş, mesleki deneyim ve mezun olunan bölüm değişkenlerine göre anlamlı farklar ortaya çıkmıştır. Elde edilen bulgular ilgili alan yazın temelinde tartışılmış ve öneriler sunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Okul öncesi öğretmenleri, erken okuryazarlık, okul öncesi eğitimi

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Abstract

This study aims to comparatively examine the knowledge levels of preschool teachers concerning early literacy skills across different variables. The study sample consists of 173 preschool teachers working in independent kindergartens and nursery classes within primary schools in Kırıkkale during the 2024-2025 academic year. A 'Teacher Information Form' was used as a data collection tool to obtain demographic data, while the 'Early Literacy Knowledge Test (EROBİT)', developed by Laçin (2022), was employed to determine the teachers' knowledge levels regarding early literacy. The independent variables include age, years of service in the current institution, department of graduation, and professional experience. One-way Analysis of Variance (ANOVA) was used to analyze teachers' EROBİT scores in terms of age, tenure in the current institution, and professional experience, while the Independent Samples T-test was employed for the department of graduation variable. The findings revealed that teachers' EROBİT scores differed significantly according to their age, years of professional experience, and the department they graduated from. The results are discussed within the framework of existing literature, and practical suggestions are provided based on the findings

Keywords: Preschool teachers, early literacy, preschool education

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

1. GİRİŞ

Okuryazarlık becerisine, toplum içerisinde kendine yer edinmek, iletişim kurmak, düşüncelerini aktarmak, bilgi edinmek ve tecrübelerini kaydetmek gibi birçok alanda ihtiyaç duyulmaktadır. Erken okuryazarlık becerilerinin özellikle ilkokula başlamadan önce desteklenmesiyle birlikte, okuryazarlık becerisinin öğreniminde yaşanabilecek problemlerin önlenmesinde önemli bir yere sahip olduğu düşünülmektedir (Çalış ve Gök, 2022). Okul öncesi dönemde çocuğun öğrendiği bilgiler ve yaşadığı deneyimler, okuryazarlık becerisinin temelini oluşturmaktadır (Whitehurst ve Lonigan, 1998).

Erken okuryazarlık; henüz okuryazarlık becerisine sahip olmayan çocukların bu beceriyi elde edene kadarki süreçte okuma ve yazmaya ilişkin edindikleri bilgilerin tümü olarak tanımlanmaktadır (Türköz, Burak ve Ahmetoğlu, 2024). Erken okuryazarlık, çocukların okula başlamasıyla birlikte aniden ortaya çıkmayan, aksine okuryazarlık becerilerinin edinilme sürecinin önemli bir parçası olarak küçük yaşlardan itibaren var olan ve gelişmeye devam eden bir kavramdır (Whitehurst ve Lonigan, 1998). Kişilerin yaşamında önemli bir yere sahip olan erken çocukluk döneminde erken okuryazarlık becerilerinin desteklenmesi, çocukların okuryazarlığa olan ilgilerini artırarak ileride iyi bir okuryazar olmalarına ve okuma-yazma sürecini başarılı bir şekilde tamamlamalarına katkı sağlamaktadır. Erken çocukluk döneminde erken okuryazarlık becerileri desteklenmeyen çocuklar ise ilkokula başladıklarında bazı zorluklarla karşılaşabilmektedirler (Altınkaynak, 2019).

Erken okuryazarlık becerileri; sesbilgisel farkındalık, sözcük bilgisi, yazı farkındalığı, harf bilgisi ve dinlediğini anlama becerileri olmak üzere beş başlıkta sınıflandırılmaktadır (Temur ve Dayan, 2025).

1. Sesbilgisel Farkındalık Becerileri: Okumayı öğrenme sürecinde önemli bir yeri olan sesbilgisel farkındalık, konuşulan dilin ses yapısını tanımlayarak manipüle etme yeteneği olarak tanımlanmaktadır (Laçin ve Güldenoğlu, 2022). Sesbilgisel farkındalık becerileri çocukların okuma becerilerini geliştirmelerine imkân tanırken ilerleyen yıllarda ses-harf ilişkisi kurmalarını, ses ve yazı arasındaki bağlantıyı fark etmelerini de kolaylaştırmaktadır. Sesbilgisel farkındalık becerileri kendi içerisinde sözcük farkındalığı, uyak farkındalığı, hece farkındalığı ve sesbirim farkındalığı olmak üzere alt türlere ayrılmaktadır (Temur ve Dayan, 2025).

2. Sözcük Bilgisi: Okuma sürecinin anlama ile sonuçlanabilmesinde büyük bir öneme sahip olan sözcük bilgisi; anlaşılan, anlamı bilinen ve uygun bir şekilde kullanılabilen sözcüklerin tamamını ifade etmektedir (Gengeç, Güldenoğlu ve Kargın, 2023). Çocukların alıcı ve ifade edici dil becerileri ile paralel gelişim göstermektedir (Temur ve Dayan, 2025).

3. Yazı Farkındalığı: Çocukların, konuşma dilinde kullanılan sözcüklerin yazarken sembollerle ifade edildiğini ve yazının yukarıdan aşağı-soldan sağa yazıldığını fark etmesidir (Gengeç, Güldenoğlu ve Kargın, 2023). Yazı farkındalığı aynı zamanda noktalama işaretleri, logolar, uyarılar, tabelalar gibi sembollerin tanınmasını ve grafik, başlık, ön ve arka kapak ile yazı kuralları gibi unsurları da içermektedir (Temur ve Dayan, 2025).

4. Harf Bilgisi: Harflerin bir araya gelerek sözcükleri oluşturduğunun ve konuşma dilinde harflerin ses karşılıklarının kullanıldığının fark edilmesi olarak tanımlanmaktadır (Gengeç,

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Güldenoğlu ve Kargın, 2023). Yazı farkındalığı ile iç içe olan harf bilgisi, alfabedeki harfleri sırasına göre sayabilme ve bir harfi tek başına tanıyabilme becerilerini içermektedir (Çalış ve Gök, 2022). Yapılan bazı araştırmalar sonucunda harf bilgisinin okula başlamadan önce kazanıldığı ve bu durumun da erken okuryazarlık becerilerinin temelini oluşturduğu söylenmektedir. Çocukların ilerleyen yıllardaki okuma-yazma performansı harf bilgisi becerisine dayanmaktadır (Uyanık ve Kandır, 2010).

5. Dinlediğini Anlama: Dinlenilen metinden anlam çıkarma ve anlamı yapılandırma süreci olarak tanımlanmaktadır. Dinlediğini anlama becerisinin elde edilebilmesi için öncelikle sözel dilin anlamsal ve sözdizimsel yapısının anlaşılması gerekmektedir (Temur ve Dayan, 2025). Bu yapıları erken dönemde kazanarak dinlediğini anlama becerisine sahip olan çocukların ilerleyen dönemlerde edinmeleri beklenen okuduğunu anlama becerisini daha rahat kavrayabilecekleri düşünülmektedir (Kargın, Güldenoğlu ve Ergül, 2017).

Okul öncesi, çocuğun çevresiyle iletişime geçmeye başladığı, merak ettiği konularda sorular sorup araştırmalar yaptığı, etrafında meydana gelen olayları anlamlandırdığı ve içerisine doğduğu toplumun kültürünü öğrendiği dönem olarak tanımlanmaktadır (Atmaca, Akduman ve Sarıbaş, 2020). Okul öncesi dönemde çocuklar, bireysel gelişimlerinin temelini atarken sosyal ve duygusal becerilerinin gelişmesi ile de dış dünyayla bağlantı kurarak kişiler arası ilişkiler kurmaya başlamaktadır (Vaskivska, Palamar, Kondratiuk ve Zhelanova, 2018). Geliştirdikleri becerilerle birlikte sosyal hayatın içerisinde aktif rol almaya ve düşüncelerini ifade etmeye başlamaktadırlar. Okul öncesi dönemde çevresini tanıyan ve duygu düşüncelerini doğru bir şekilde aktarabilen çocuklar, ilerleyen yıllarda kendilerini daha iyi tanıma ve çevrelerine yönelik denetim sağlama fırsatı elde etmektedirler (Genç ve Tolan, 2021).

Çocukların ilkokula başlamadan önce sahip olmaları gereken en önemli becerilerden bir tanesi erken okuryazarlık becerisidir. Okul öncesi eğitiminde erken okuryazarlık becerilerine yer verilmesi çocuğun okuryazar olma sürecine katkı sağlamakla birlikte okula uyumunu da kolaylaştırmaktadır (Türköz vd., 2024). Okul öncesi öğretmeni, çocukların birinci sınıfa geçerken hangi dil ortamından geldikleri fark etmeksizin onlara ihtiyaç duydukları temel bilgi ve becerileri kazanmaları için fırsatlar sunacak ve temel becerileri öğrenmelerini sağlayacak en önemli kişidir (Cunningham vd., 2009).

Okul öncesi dönemde çocukların erken okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesinde, uygun bir eğitime ve belirli bir programa ihtiyaç duyulmaktadır. Öğretmenler, erken okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesine yönelik hazırlayacakları programlar ile çocuklara günlük yaşantılardan deneyimler sunarak doğal etkileşimlerle birlikte öğrenmenin kalıcı olmasına olanak sağlarlar (Özdemir ve Bayraktar, 2015). Çocukların erken okuryazarlık becerilerinin desteklenmesi, okul öncesi öğretmenlerinin etkinliklerini planlı ve düzenli bir şekilde belirleyerek bir amaç doğrultusunda gerçekleştirmelerine bağlıdır (Sezgin Yalçıntaş vd., 2019). Erken okuryazarlık becerilerinin geliştirilmesine yönelik olarak hazırlanan planlar ne kadar kapsamlı ve kaliteli olsa da verilen eğitimin faydalı olabilmesi, bu eğitimin uygulayıcısı olan öğretmenlerle doğrudan ilişkilidir (Türköz vd., 2024). Öğretmenler, çocukların hangi becerileri yapabildiklerini veya hangi becerilerde geliştirilmeye ihtiyaçları olduğunu belirleyerek uygun eğitim metotlarını seçmeli ve hedeflenen becerilerin kazanılmasını sağlamalıdır (Öncü, 1999).

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Okuma-yazma becerisi, çocukların hem akademik hem de sosyal hayatında oldukça önemli bir yere sahiptir. Bu sebeple de çocukların ilkokula başladıkları andan itibaren okuma-yazma becerileri ile ilgili yaşayabilecekleri güçlüklerin önüne geçilebilmesi için erken okuryazarlık becerilerinin okul öncesi dönemde doğru bir şekilde değerlendirilmesi ve desteklenmesi gerekmektedir (Laçin ve Güldenoğlu, 2022). Okul öncesi öğretmelerinin erken okuryazarlık becerilerine ilişkin bilgi düzeylerinin farklı değişkenler açısından incelenmesinin, eğitim uygulamalarının niteliğinin artırılmasına ve öğretmenlerin erken okuryazarlık becerileri ile ilgili geliştirilmesi gereken alanların belirlenmesine katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Bu bağlamda bu araştırmanın amacı; okul öncesi öğretmenlerinin erken okuryazarlık becerilerine ilişkin bilgi düzeylerinin farklı değişkenler açısından incelenmesidir. Bu doğrultuda araştırma soruları şu şekildedir;

1: Okul öncesi öğretmenlerinin erken okuryazarlık bilgi düzeyleri yaşlarına göre farklılık göstermekte midir?

2: Okul öncesi öğretmenlerinin erken okuryazarlık bilgi düzeyleri meslekte geçirdikleri yıllara göre farklılık göstermekte midir?

3: Okul öncesi öğretmenlerinin erken okuryazarlık bilgi düzeyleri mezun oldukları bölümlere göre farklılık göstermekte midir?

4: Okul öncesi öğretmenlerinin erken okuryazarlık bilgi düzeyleri hizmet sürelerine göre farklılık göstermekte midir?

2. YÖNTEM

Bu bölümde; araştırma modeli, çalışma grubu, veri toplama araçları ve verilerin analizi hakkında bilgiler sunulmuştur.

2.1. Araştırma Modeli

Bu araştırmada, okul öncesi öğretmenlerinin erken okuryazarlığa ilişkin bilgi düzeyini belirlemek için betimsel tarama modeli kullanılmıştır. Betimsel model (tarama modeli) geçmişte ya da halen var olan bir durumu var olduğu şekliyle betimlemeyi amaçlayan araştırma yaklaşımıdır. (Büyüköztürk vd., 2010).

2.2. Çalışma Grubu

Araştırmanın evrenini 2024-2025 eğitim-öğretim yılında Kırıkkale ilindeki bağımsız anaokulları ile ilkokul bünyesindeki anasınıflarında görev yapan okul öncesi öğretmenleri oluşturmakta; çalışma grubu ise bu evren içerisinden ulaşılan 173 okul öncesi öğretmeninden meydana gelmektedir.

Çizelge 1. Öğretmenlere Ait Demografik Bilgiler

Değişken	Grup	n	%
Yaş	23-33	58	33,5
	32-40	73	42,2
	41 ve üzeri	42	24,3

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Görev Yaptığınız Okul Türü	Bağımsız Anaokulu	123	71,1
	Anasınıfı	50	28,9
Çalıştığınız Yaş Grubu	4 yaş	45	26,0
	5 yaş	128	74,0
Hizmet Süreniz	0-5 yıl	111	64,2
	6-11 yıl	39	22,5
	12-17 yıl	23	13,3
Eğitim Durumunuz	Lisans	149	86,1
	Yüksek Lisans	24	13,9
Mezun Olduğunuz Bölüm	Çocuk Gelişimi	19	11,0
	Okul Öncesi Öğretmenliği	154	89,0
Mesleki Deneyim	0-9 yıl	81	46,8
	10-19 yıl	70	40,5
	20-30 yıl	22	12,7
Erken Okuryazarlık Becerileri Ders Alma Durumu	Evet	108	62,4
	Hayır	65	37,6
Etkinlilerde Erken Okuryazarlık Becerileri' ne Yer Verme Durumu	Evet	167	96,5
	Hayır	6	3,5
Üniversite Dışında Eğitime Katılma Durumu	Evet	30	17,3
	Hayır	143	82,7

Çizelge 1 incelendiğinde çalışmaya katılan öğretmenlerin %42'si 32–40 yaş aralığında olup, %71,1'i bağımsız anaokullarında görev yapmaktadır. Öğretmenlerin %73,4'ü 5 yaş grubu ile çalışmakta ve %64,2'si 0–5 yıl hizmet süresine sahiptir. Katılımcıların %86,1'i lisans mezunu ve %89,0 oranında ise okul öncesi öğretmenliği bölümü mezunudur. Mesleki deneyim açısından öğretmenlerin %46,8'i 0–9 yıl deneyime sahiptir. Öğretmenlerin %62,4'ü erken okuryazarlık becerilerine yönelik ders aldığını belirtirken, %96,5'i etkinliklerinde erken okuryazarlık becerilerine yer verdiğini ifade etmiştir. Üniversite dışında eğitime katılan öğretmenlerin oranı ise %17,3'tür.

2.3. Veri Toplama Araçları

Araştırmada öğretmenlerin erken okuryazarlık bilgi düzeylerini inceleyebilmek adına "Erken Okuryazarlık Bilgi Testi" uygulanmıştır. Kişisel özelliklerine ulaşmak içinse "Öğretmen Bilgi Formu" kullanılmıştır.

Erken Okuryazarlık Bilgi Testi

Öğretmenlerin erken okuryazarlığa ilişkin bilgi düzeylerinin belirlenebilmesi amacıyla Laçin (2022) tarafından geliştirilmiş ve geçerlik ve güvenirlik çalışması yapılmıştır. Erken Okuryazarlık Bilgi Testi (EROBİT), toplamda 27 çoktan seçmeli soru ve altı boyuttan oluşmaktadır. Birinci boyut "Genel Okuryazarlık Bilgisi" dir ve altı maddeden oluşmaktadır, ikinci boyut "Harf Bilgisi" dir ve üç maddeden oluşmaktadır, üçüncü boyut "Sesbilgisel Farkındalık" tır ve yedi maddeden oluşmaktadır, dördüncü boyut "Sözcük Bilgisi" dir ve dört

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

maddeden oluşmaktadır, beşinci boyut "Yazı farkındalığı" dır ve üç maddeden oluşmaktadır, altıncı boyut ise "Dinlediğini Anlama" dır ve dört maddeden oluşmaktadır. Ayırt edicilik indeksi Nokta Çift Serili Korelasyona göre hesaplanmıştır. Nokta Çift Serili Korelasyon hesaplamaları (1-0) yani doğru-yanlış şeklinde kullanılmaktadır. 19 ve üzeri doğru yanıt veren öğretmenler başarılı, 8-19 arasında doğru yanıt veren öğretmenler desteğe gereksinim duyan, 8 ve altında doğru yanıt veren öğretmenler ise başarısız olarak sınıflandırılmaktadır. Teste son hali verildikten sonra elde edilen puanlara ilişkin KR 20 güvenirlik katsayısı. 71 olarak bulunmuştur. Yapılan madde analizi sonuçlarına göre testin geçerli olduğu, KR20 güvenirlik hesaplamalarına göre de güvenilir bir bilgi testi olduğu sonuçlarına ulaşılmıştır (Laçin, 2022).

Öğretmen Bilgi Formu

Öğretmen Bilgi Formu' nda öğretmenin cinsiyeti, yaşı, görev yaptığı okul türü, görev yaptığı okulun bağlı olduğu il/ilçe, şu anda görev yaptığı yaş grubu, şu anda çalıştığı kurumdaki hizmet süresi, eğitim durumu, mezun olduğu üniversite, mezun olduğu bölüm, mesleki deneyim, sınıf içi etkinliklerde erken okuryazarlık becerilerine yer verme durumu, üniversite eğitimi boyunca erken okuryazarlığa ilişkin ders alma durumu, üniversite eğitimi dışında erken okuryazarlığa ilişkin eğitime katılma durumu değişkenleri yer almaktadır.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırma kapsamında toplanan verilerin analizinde SPSS Programı kullanılmıştır. İlk olarak toplanan verilerin normal dağılıp dağılmadığı basıklık ve çarpıklık katsayıları ile incelenmiştir. Normal dağılım varsayımının karşılanması için çarpıklık ve basıklık katsayılarının -1 ile +1 arasında olması beklenmektedir (Büyüköztürk, 2020). Toplanan verilerde basıklık ve çarpıklık katsayılarının -1 ile +1 arasında olduğu ve verilerin normal dağıldığı tespit edilmiştir. Bu doğrultuda analizde parametrik testler kullanılmıştır. Verilerin analizinde betimsel istatistiklerin yanında katılımcıların demografik özelliklerine göre bilgi düzeylerini belirlemek için t- Testi ve Anova Analizi kullanılmıştır.

3. BULGULAR

Bu bölümde, okul öncesi öğretmenlerinin Erken Okuryazarlık Bilgi Testi puanlarının çeşitli değişkenler açısından farklılaşıp farklılaşmadığını incelemek amacıyla yapılan analiz sonuçlarına yer verilmiştir.

Çizelge 2. Öğretmenlerin Yaş Grupları Dağılımlarının Anova Testi Sonuçları

Ölçek Boyutları	n	Grup	x̄	ss	Varyans Kaynağı	KT	sd	KO	F	P	Fark
Genel Erken Okuryazarlık	58	23-31 yaş	3,65	1,22	Gruplararası	,85	2	,42	,32	,72	
	73	32-40 yaş	3,49	1,14	Grup İçi	221,63	170	1,30			
	42	41 ve üzeri yaş	3,57	1,01	Toplam	222,48	172				
Harf Bilgisi	58	23-31 yaş	1,63	,78	Gruplararası	5,68	2	2,84	4,32	,01	A>B
	73	32-40 yaş	1,21	,85	Grup İçi	111,79	170	,65			

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

	42	41 ve üzeri yaş	1,38	,76	Toplam	117,48	172				
Sesbilgisel Farkındalık	58	23-31 yaş	4,41	1,19	Gruplararası	6,74	2	3,37	2,28	,10	
	73	32-40 yaş	4,30	1,26	Grup İçi	251,05	170	1,47			
	42	41 ve üzeri yaş	3,90	1,14	Toplam	257,80	172				
Sözcük Bilgisi	58	23-31 yaş	2,31	1,04	Gruplararası	6,13	2	3,07	3,40	,03	C>A
	73	32-40 yaş	2,47	,92	Grup İçi	153,10	170	,90			
	42	41 ve üzeri yaş	2,80	,83	Toplam	159,24	172				
Yazı Farkındalığı	58	23-31 yaş	1,60	,83	Gruplararası	1,50	2	,75	1,30	,27	
	73	32-40 yaş	1,80	,75	Grup İçi	98,26	170	,57			
	42	41 ve üzeri yaş	1,78	,64	Toplam	99,76	172				
Dinlediğini Anlama	58	23-31 yaş	2,51	1,01	Gruplararası	5,01	2	2,50	3,19	,04	
	73	32-40 yaş	2,83	,79	Grup İçi	133,29	170	,78			
	42	41 ve üzeri yaş	2,92	,83	Toplam	138,31	172				
Toplam puan	58	23-31 yaş	16,13	3,18	Gruplararası	1,88	2	,94	,11	,88	
	73	32-40 yaş	16,13	2,75	Grup İçi	1355,43	170	7,97			
	42	41 ve üzeri yaş	16,38	2,37	Toplam	1357,31	172				

A= 23-31 yaş arası, B= 32-40 yaş arası, C= 41 ve üzeri

Çizelge 2'de Öğretmenlerin Yaş Grupları Dağılımları Erken Okuryazarlık Bilgi Testi alt boyutları açısından incelendiğinde Harf Bilgisi alt boyutunda 23-31 yaş aralığında bulunan öğretmenlerin puan ortalaması ($\bar{X}$=1,63) 32-40 yaş aralığında bulunan öğretmenlerin ($\bar{X}$=1,21) puan ortalamasına göre anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. [F(2,170)=4,32; p=,01] Sözcük Bilgisi alt boyutunda 41 ve üzeri yaş aralığında bulunan öğretmenlerin puan ortalaması ($\bar{X}$=2,80) 23-31 yaş aralığında bulunan öğretmenlerin ($\bar{X}$=2,31) puan ortalamasına göre anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. [F(2,170)= 3,40; p=,03]

Çizelge 3. Öğretmenlerin Hizmet Süresi Dağılımlarının Anova Testi Sonuçları

Ölçek Boyutları	n	Grup	x̄	ss	Varyans Kaynağı	KT	sd	KO	F	p
Genel Erken Okuryazarlık	111	0-5 yıl	3,53	1,11	Gruplararası	,39	2	,19	,15	,85
	39	6-11 yıl	3,61	1,20	Grup İçi	222,08	170	1,30		
	23	12-17 yıl	3,65	1,19	Toplam	222,48	172			
Harf Bilgisi	111	0-5 yıl	1,39	,77	Gruplararası	,11	2	,05	,08	,92
	39	6-11 yıl	1,43	,88	Grup İçi	117,36	170	,69		
	23	12-17 yıl	1,34	,98	Toplam	117,48	172			
Sesbilgisel Farkındalık	111	0-5 yıl	4,32	1,22	Gruplararası	3,29	2	1,64	1,10	,33
	39	6-11 yıl	4,20	1,15	Grup İçi	254,50	170	1,49		
	23	12-17 yıl	3,91	1,34	Toplam	257,80	172			
Sözcük Bilgisi	111	0-5 yıl	2,39	1,01	Gruplararası	3,51	2	1,75	1,91	,15
	39	6-11 yıl	2,69	,79	Grup İçi	155,73	170	,91		
	23	12-17 yıl	2,69	,92	Toplam	159,24	172			
Yazı Farkındalığı	111	0-5 yıl	1,64	,82	Gruplararası	3,06	2	1,53	2,69	,07
	39	6-11 yıl	1,97	,53	Grup İçi	96,70	170	,56		

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

	23	12-17 yıl	1,73	,68	Toplam	99,76	172			
Dinlediğini Anlama	111	0-5 yıl	2,63	,91	Gruplararası	4,63	2	2,31	2,94	,05
	39	6-11 yıl	3,00	,79	Grup İçi	133,68	170	,78		
	23	12-17 yıl	2,91	,90	Toplam	138,31	172			
Toplam puan	111	0-5 yıl	15,92	2,98	Gruplararası	28,69	2	14,34	1,83	,16
	39	6-11 yıl	16,92	2,18	Grup İçi	1328,6	170	7,81		
	23	12-17 yıl	16,26	2,75	Toplam	1357,31	172			

Çizelge 3'te Öğretmenlerin Hizmet Süresi Dağılımlarına göre Erken Okuryazarlık Bilgi Testi toplam puanları incelendiğinde, öğretmenlerin Erken Okuryazarlık Bilgi Testi puanlarının Hizmet Süreleri' ne göre istatistiksel olarak anlamlı biçimde farklılaşmadığı görülmektedir. [F(2,170)= 1,83; p=,16].

Çizelge 4. Öğretmenlerin Mezun Oldukları Bölüm Dağılımları T Testi Sonuçları

Ölçek Boyutları	Mezun Olunan Bölüm	n	x̄	ss	t	sd	p
Genel Erken Okuryazarlık	Çocuk Gelişimi	19	3,89	1,41	1,33	171	,18
	Okul Öncesi Öğretmenliği	154	3,52	1,09			
Harf Bilgisi	Çocuk Gelişimi	19	1,05	,70	-1,95	171	**,05**
	Okul Öncesi Öğretmenliği	154	1,44	,83			
Sesbilgisel Farkındalık	Çocuk Gelişimi	19	4,26	1,14	,07	171	,93
	Okul Öncesi Öğretmenliği	154	4,24	1,23			
Sözcük Bilgisi	Çocuk Gelişimi	19	2,73	,80	1,12	171	,26
	Okul Öncesi Öğretmenliği	154	2,47	,97			
Yazı Farkındalığı	Çocuk Gelişimi	19	1,42	,50	-1,91	171	**,05**
	Okul Öncesi Öğretmenliği	154	1,77	,77			
Dinlediğini Anlama	Çocuk Gelişimi	19	2,89	,93	,73	171	,46
	Okul Öncesi Öğretmenliği	154	2,73	,89			
Toplam puan	Çocuk Gelişimi	19	16,26	2,30	,10	171	,91
	Okul Öncesi Öğretmenliği	154	16,18	2,87			

Çizelge 4'te öğretmenlerin mezun oldukları bölüm dağılımlarına göre Erken Okuryazarlık Bilgi Testi puanları incelendiğinde Harf Bilgisi alt boyutunda Okul Öncesi Öğretmenliği mezunlarının ($\bar{X}$=1,44) puan ortalamasının Çocuk Gelişimi mezunlarının ($\bar{X}$=1,05) ortalamasından daha yüksek olduğu ve bu farkın sınırda anlamlı düzeyde olduğu görülmektedir. [t(171)= -1,95; p= ,05].

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Yazı Farkındalığı alt boyutunda ise Okul Öncesi Öğretmenliği mezunlarının ($\bar{X}$=1,77) puan ortalamasının Çocuk Gelişimi mezunlarının ($\bar{X}$=1,42) ortalamasından daha yüksek olduğu ve bu farkın sınırda anlamlı düzeyde olduğu görülmektedir. [t(171)= -1,91; p= ,05].

Çizelge 5. Öğretmenlerin Mesleki Deneyim Dağılımları Anova Testi Sonuçları

Ölçek Boyutları	n	Grup	x̄	ss	Varyans Kaynağı	KT	sd	KO	F	p	Fark
Genel Erken Okuryazarlık	81	0-9 yıl	3,64	1,21	Gruplararası	,92	2	,46	,35	,70	
	70	10-19 yıl	3,48	1,05	Grup İçi	221,55	170	1,30			
	22	20-29 yıl	3,54	1,10	Toplam	222,48	172				
Harf Bilgisi	81	0-9 yıl	1,48	,80	Gruplararası	1,04	2	,52	,76	,46	
	70	10-19 yıl	1,32	,88	Grup İçi	116,43	170	,68			
	22	20-29 yıl	1,31	,71	Toplam	117,48	172				
Sesbilgisel Farkındalık	81	0-9 yıl	4,33	1,22	Gruplararası	3,84	2	1,92	1,28	,27	
	70	10-19 yıl	4,25	1,29	Grup İçi	253,96	170	1,49			
	22	20-29 yıl	3,86	,94	Toplam	257,80	172				
Sözcük Bilgisi	81	0-9 yıl	2,39	,97	Gruplararası	2,25	2	1,12	1,22	,29	
	70	10-19 yıl	2,55	,97	Grup İçi	156,99	170	,92			
	22	20-29 yıl	2,72	,88	Toplam	159,24	172				
Yazı Farkındalığı	81	0-9 yıl	1,64	,81	Gruplararası	1,29	2	,64	1,11	,33	
	70	10-19 yıl	1,81	,72	Grup İçi	98,47	170	,57			
	22	20-29 yıl	1,81	,66	Toplam	99,76	172				
Dinlediğini Anlama	81	0-9 yıl	2,54	,97	Gruplararası	6,99	2	3,49	4,53	,01	B>A
	70	10-19 yıl	2,97	,76	Grup İçi	131,31	170	,77			
	22	20-29 yıl	2,81	,85	Toplam	138,31	172				
Toplam puan	81	0-9 yıl	16,03	2,98	Gruplararası	5,62	2	2,81	,35	,70	
	70	10-19 yıl	16,41	2,76	Grup İçi	1351,69	170	7,95			
	22	20-29 yıl	16,09	2,32	Toplam	1357,31	172				

A= 0-9 yıl arası, B= 10-19 yıl arası, C= 20-29 yıl

Çizelge 5'te Öğretmenlerin Mesleki Deneyim Dağılımları Erken Okuryazarlık Bilgi Testi alt boyutları açısından incelendiğinde Dinlediğini Anlama alt boyutunda 10-19 yıl aralığında deneyimi bulunan öğretmenlerin puan ortalaması ($\bar{X}$=2,97) 0-9 yıl aralığında deneyimi bulunan öğretmenlerin ($\bar{X}$=2,54) puan ortalamasına göre anlamlı derecede yüksek bulunmuştur. [F(2,170)= 4,53; p=,01].

4. TARTIŞMA, SONUÇ ve ÖNERİLER

Bu çalışmada okul öncesi eğitiminde aktif olarak görev alan öğretmenlerin erken okuryazarlık bilgi düzeyleri; yaş, mezun olunan bölüm, hizmet süresi ve mesleki deneyim değişkenleri açısından karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Araştırma sonucunda öğretmenlerin erken okuryazarlık bilgi düzeyleri ile yaş, mesleki deneyim ve mezun olunan bölüm değişkenleri arasında anlamlı ilişkilerin olduğu bulgulanmıştır.

Araştırma sonucunda, okul öncesi öğretmenlerinin Erken Okuryazarlık Bilgi Testi puanlarının hizmet süresi dağılımlarına göre farklılaşmadığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu bulgu, erken okuryazarlık becerilerinin aynı kurumda uzun yıllar çalışma ile artmadığını; bunun yerine mesleki deneyim, yaş ve mezun olunan bölüm gibi değişkenlerin öğretmenlerin erken okuryazarlık becerileri bilgi düzeylerini incelemede daha belirleyici olabileceğini düşündürmektedir.

Mevcut çalışmada, okul öncesi öğretmenlerinin Erken Okuryazarlık Bilgi Testi puanlarının yaş dağılımlarına göre farklılık gösterdiği saptanmıştır. Öğretmenlerin yaş grupları dağılımları Erken Okuryazarlık Bilgi Testi alt boyutları açısından incelendiğinde Harf Bilgisi alt boyutunda 23-31 yaş aralığında bulunan öğretmenlerin puan ortalamasının 32-40 ve 41 ve üzeri yaş aralığında bulunan öğretmenlerin puan ortalamasından daha yüksek olduğu tespit edilmiştir. 23-31 yaş aralığında bulunan öğretmenlerin diğerlerine göre daha yüksek puan almalarının sebeplerinin; yeni mezun oldukları için erken okuryazarlık konusundaki güncel bilgilere ve modern yaklaşımlara hâkim olmaları, teknoloji içeren yeni nesil materyallere daha rahat uyum sağlamaları, tecrübeye dayanan pratik bilgiden ziyade teorik bilgiye sahip olmaları olduğu düşünülmektedir. Sözcük Bilgisi alt boyutunda ise 41 ve üzeri yaş aralığında bulunan öğretmenlerin puan ortalamasının 23-31 ve 32-40 yaş aralığında bulunan öğretmenlerin puan ortalamasından daha yüksek olduğu saptanmıştır. 41 ve üzeri yaş aralığında bulunan öğretmenlerin diğerlerine göre daha yüksek puan almasının sebeplerinin; zaman içerisinde farklı müfredatlar ve yöntemlerle çalışarak mesleki tecrübeye sahip olmaları, deneyimleri sayesinde çocuk profillerini daha iyi gözlemleyerek erken okuryazarlık konusunda bütüncül bir bakış açısına sahip olmaları olduğu düşünülmektedir. Laçin ve Güldenoğlu (2022) tarafından sınıflarında özel gereksinimli çocuk bulunan ve bulunmayan öğretmenlerin erken okuryazarlık bilgi düzeylerini inceledikleri araştırmalarında, öğretmenlerin EROBİT puanlarının yalnızca yaş değişkenine göre farklılaştığı sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç mevcut araştırmayla paralellik göstermektedir.

Mevcut çalışmada, okul öncesi öğretmenlerinin mesleki deneyim dağılımları Erken Okuryazarlık Bilgi Testi alt boyutları açısından incelendiğinde 10-19 yıl arası deneyimi bulunan öğretmenlerin diğerlerine göre Dinlediğini Anlama alt boyutu puan ortalamasının daha yüksek olduğu saptanmıştır. 10-19 yıl aralığında deneyimi bulunan öğretmenlerin diğerlerine göre daha yüksek puan almasının; güncel yaklaşımlara hâkimken aynı zamanda da tecrübe kazanmış olmaları, pratik deneyim ve teorik bilginin birbirleriyle harmanlanarak onlara mesleki olgunluk ve bilgi birikimi kazandırmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Bay ve Alisinanoğlu (2012) ana sınıflarında görev yapan öğretmenlerin okuma yazmaya hazırlık çalışmalarına ilişkin yeterlilik algılarının belirledikleri çalışmada, öğretmenlerin mezun oldukları okul türü ve yaş değişkeni açısından anlamlı bir fark bulunamazken mevcut çalışmada olduğu gibi mesleki kıdemlerine göre anlamlı farklık olduğu saptanmıştır. Taş ve Minaz (2022 ilkokul öğretmenlerinin erken okuryazarlık kavramı hakkındaki bilgi düzeylerini inceledikleri çalışmada, ilkokul öğretmenlerinin erken okuryazarlık bilgi düzeylerinin mesleki deneyime göre farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç mevcut çalışmanın sonuçları ile paralellik göstermemektedir. Anjana ve Rao (2019) okul öncesi öğretmenlerinin erken okuryazarlık konusundaki bilgi ve inançlarını araştırmayı amaçladıkları çalışmalarında, okul

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

öncesi öğretmenlerinin mesleki deneyim yıllarının erken okuryazarlığa dair bilgi ve inançlarını etkilemediği sonucuna ulaşılmıştır. Araştırma sonuçlarındaki farklılıkların çalışma gruplarının özelliklerinin, kullanılan değerlendirme araçlarının ve örneklem sayısının farklı olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Mevcut çalışmada, okul öncesi öğretmenlerinin mezun oldukları bölüm dağılımları Erken Okuryazarlık Bilgi Testi alt boyutları açısından incelendiğinde Okul Öncesi Öğretmenliği mezunlarının puan ortalamasının Çocuk Gelişimi mezunlarının puan ortalamasından Harf Bilgisi ve Yazı Farkındalığı alt boyutlarında sınırda anlamlı düzeyde farklılaştığı görülmektedir. Sezgin ve Aksoy (2018) okul öncesi öğretmenlerinin erken okuma yazma becerilerinin gelişimi ile ilgili inançlarını belirlemeyi amaçladıkları çalışmalarında öğretmenlerin mezun oldukları bölümün erken okuma yazma becerilerine ilişkin inançlarını etkilediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuç mevcut araştırmayla paralellik göstermektedir. Okul öncesi öğretmenliği mezunlarının Çocuk Gelişimi bölümü mezunlarından daha yüksek puan almasının sebeplerinin lisans düzeyindeki okul öncesi öğretmenliği müfredatlarında yer alan "Erken Okuryazarlık Eğitimi" derslerinin daha ayrıntılı işlenmesi ve öğretim tekniklerine odaklı olması; çocuk gelişimi mezunlarının daha geniş bir yaş aralığına hitap ederken gelişim odaklı bir eğitime yoğunlaşması olduğu düşünülmektedir.

Bu alanda çalışmak isteyen eğitimcilere, araştırmacılara ve uygulamacılara aşağıdaki öneriler sunulmaktadır:

1. İleriki çalışmalarda bu çalışmada tespit edilen alt boyut farklılıklarının nedenlerini anlamak için öğretmenlerle görüşmeler yapılarak çalışma nitel verilerle desteklenebilir.

2. Mevcut örneklemin büyük bir kısmı kadınlardan oluştuğu için çalışmanın değişkenleri arasında cinsiyet değişkenine yer verilmemiştir. Bu yüzden araştırma sonuçlarının erkek öğretmenler için genellenebilirliği sınırlıdır. Farklı örneklem gruplarıyla benzer çalışmalar yapılarak bulguların genellenebilirliği artırılabilir.

3. Öğretmenlerin erken okuryazarlık bilgi düzeylerinin sınıf içi uygulamalarına ve öğrenci çıktıları üzerine olan etkisi araştırılabilir.

4. Milli eğitim politikaları kapsamında erken okuryazarlık becerileri ile ilgili öğretmenlere yönelik seminerler düzenlenebilir.

5. Farklı bölümlerden mezun olan öğretmenlerin bilgi düzeyleri arasındaki farklılıkları en aza indirmek adına tamamlayıcı eğitimler ve sertifikalı kurslar düzenlenebilir.

KAYNAKÇA

[1] Altınkaynak, Ş. Ö. (2019). Okul öncesi dönemde erken okuryazarlık becerilerinin gelişimi. *Dumlupınar Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Dergisi,* 3(1), 37-49.

[2] Anjana, A. V., ve Rao, P. K. (2019). Emergent literacy: knowledge and belief of preschool teachers in kerala. *Language in India*, 19(7).

[3] Atmaca, R. N., Akduman, G. G., & Sarıbaş, M. Ş. (2020). Okul öncesi dönem çocuklarının sosyal beceri düzeylerinin bazı demografik özelliklere göre incelenmesi. *Uluslararası Eğitim Bilim ve Teknoloji Dergisi,* 6(2), 157-173. https://doi.org/10.47714/uebt.768067

[4] Bay, D. N., ve Alisinanoğlu, F. (2012). Ana sınıfı öğretmenlerinin okuma yazmaya hazırlık çalışmalarına ilişkin yeterlilik algılarının belirlenmesi. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi,* 4(6),

[5] Büyüköztürk, Ş., Çakmak, E. K., Akgün, Ö. E., Karadeniz, Ş. ve Demirel, F. (2020). Bilimsel araştırma yöntemleri. 29. Baskı. Ankara: Pegem Akademi.

[6] Cunningham, A. E., Zibulsky, J., Callahan, M. D. (2009). Starting small: building preschool teacher knowledge that supports early literacy development. *Reading And Writing,* 22(4), 487-510. https://doi.org/10.1007/s11145-009-9164-z

[7] Çalış, E. S., ve Gök, N. F. (2022). Okul öncesi öğretmenlerinin erken okuryazarlık becerileri ile ilgili görüşleri. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* (64), 175-202. https://doi.org/10.21764/maeuefd.1067062

[8] Genç, M., ve Tolan, Ö. (2021). Okul öncesi dönemde sık görülen psikolojik ve gelişimsel bozukluklarda oyun terapisi uygulamaları. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar,* 13(2), 207-231. https://doi.org/10.18863/pgy.757366

[9] Gengeç, H., Güldenoğlu, B., ve Kargın, T. (2023). Erken okuryazarlık becerileri üzerinde etkili olan değişkenler: sed ve ev okuryazarlığı. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* (57), 252-280. https://doi.org/10.9779/pauefd.1064101

[10] Kargın, T., Güldenoğlu, B., ve Ergül, C. (2017). Anasınıfı çocuklarının erken okuryazarlık beceri profili: ankara örneklemi. *Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Özel Eğitim Dergisi,* 18(01), 61-87. https://doi.org/10.21565/ozelegitimdergisi.299868

[11] Laçin, E. (2022). Okul öncesi öğretmenlerinin erken okuryazarlık bilgi düzeyini ölçmeye yönelik bilgi testi geliştirme çalışması. *Dokuz Eylül Üniversitesi Buca Eğitim Fakültesi Dergisi,* (53), 150-172. https://doi.org/10.53444/deubefd.981337

[12] Laçin, E., ve Güldenoğlu, B. (2022). Sınıflarında özel gereksinimli çocuk olan okulöncesi öğretmenlerinin erken okuryazarlık bilgi düzeylerinin incelenmesi. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi,* (55), 100-128. https://doi.org/10.9779/pauefd.975676

[13] Öncü, T. (1999). Lev S. Vygotsky'nin gelişim kuramı. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi,* 39(1-2), 227-236.

[14] Özdemir, Z. S., ve Bayraktar, A. (2015). Investigation of pre-service teachers' awareness regarding children's early literacy. *Journal of Education and Future,* (7), 37- 48.

[15] Sezgin Yalçıntaş, E., Ulus, L. ve Aksoy, B. A. . (2019) Okul öncesi eğitim öğretmenlerinin erken okur yazarlıkla ilgili sınıf içi uygulamalarının incelenmesi, *Bolu Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi, 19(3),* 1128-1146. https://doi.org/10.17240/aibuefd.2019.19.47159-470780

[16] Sezgin, E. Y., Ulus, L., ve Aksoy, A. B. (2018). Okul öncesi eğitim öğretmenlerinin erken okuma yazmayla ilgili inançlarının incelenmesi. *Avrasya Sosyal ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi,* 5(12), 495-515.

[17] Taş, H., ve Minaz, M. B. (2022). Examination of teachers' knowledge levels of the concept of early literacy in terms of various variables. *Education Quarterly Reviews,* 5(4). 10.31014/aior.1993.05.04.567

[18] Temur, M., ve Dayan, G. (2025). Okul öncesi eğitim programlarının erken okuryazarlık becerileri açısından karşılaştırılması. *Ahi Evran Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi,* 11(2), 509-525. https://doi.org/10.31592/aeusbed.1657668

[19] Türköz, H. K., Burak, Y., ve Ahmetoğlu, E. (2024). Okul öncesi öğretmenlerin erken okuryazarlık bilgileri ile okuma yazmaya hazırlık çalışmalarına ilişkin yeterlikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Okuma Yazma Eğitimi Araştırmaları,* 12(1), 27-45. https://doi.org/10.35233/oyea.1252180

[20] Uyanık, Ö., Kandır, A. (2010). Okul öncesi dönemde erken akademik beceriler. Kuramsal *Eğitimbilim Dergisi,* 3(2), 118-134.

[21] Vaskivska HO, Palamar SP, Kondratiuk SG, Zhelanova VV (2018) Psychodidactic determinants of the development of children of preschool age. *Wiadomości Lekarskie,* 6:1207-1214.

[22] Whitehurst, G. J. and Lonigan, C. J. (1998). Child development and emergent literacy. *Child Development,* 69(3), 848–872. https://doi.org/10.2307/1132208

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

СРЕДНЕВЕКОВЫЙ ГАРНИЗОН В СВЕТЕ ИСТОРИИ И ЦИФРОВОЙ АРХЕОЛОГИИ: МАНЦИКЕРТ

TARİH VE DİJİTAL ARKEOLOJİ IŞIĞINDA BİR ORTA ÇAĞ GARNİZONU: MALAZGİRT

Doç. Dr. Tevfik Orkun DEVELİ
(Доц., д-р Тевфик Оркун ДЕВЕЛИ)
Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi (Университет Мугла Сыткы Кочман)
orkundeveli@mu.edu.tr - 0000-0003-2768-111X

АННОТАЦИЯ

Данное исследование рассматривает историческую территорию битвы при Манцикерте (Малазгирте) 1071 года и стратегическое значение Манцикерта как средневекового пограничного гарнизона в рамках дисциплины «археология полей сражений». Масштабный исследовательский проект, начатый в 2020 году, направлен на выявление пространственных следов сражения, маневров армий и исторической идентичности региона с использованием научных методов. В методологическом плане в ходе исследования для обнаружения военных остатков на местности применялись методы дистанционного зондирования, геоинформационные системы (ГИС), картографирование с помощью беспилотных летательных аппаратов и различные методы археологических раскопок.

Полученные результаты показывают, что, вопреки распространенному мнению, местность вокруг Манцикерта представляет собой не плоскую равнину, а неровное базальтовое плато, предоставлявшее армиям такие тактические преимущества, как возможность организации засад и укрытий. Кроме того, была изучена оборонительная архитектура поселения, корни которого уходят в урартский период; установлено, что город обладал системой двойных крепостных стен и был возведен на основе продуманного топографического планирования в военных целях и с учетом управления водными ресурсами. Линии крепостных стен, разрушенные со временем, были выявлены с помощью аэрофотоснимков прошлых лет, что послужило основой для проектов в области цифровой археологии.

Подготовка и представление данного исследования на русском языке является осознанной частью стратегии международного распространения проекта. Этот выбор направлен на то, чтобы вывести новаторские работы, проводимые в рамках проекта “Малазгирт”, за пределы локальных границ, донести их до более широкой академической аудитории и проинформировать профильных специалистов в различных регионах об этих важных турецких проектах в области археологии полей сражений и культурного наследия.

Ключевые слова: Битва при Манцикерте, археология полей сражений, историческая география

ÖZET

Bu çalışma, 1071 Malazgirt Muharebesi'nin gerçekleştiği tarihi alanı ve Malazgirt'in bir Orta Çağ sınır garnizonu olarak taşıdığı stratejik önemi "savaş alanı arkeolojisi" disiplini çerçevesinde incelemektedir. 2020 yılında başlatılan geniş çaplı araştırma projesi, muharebenin mekânsal izlerini, orduların hareket tarzlarını ve bölgenin tarihi kimliğini bilimsel yöntemlerle ortaya çıkarmayı amaçlamaktadır. Metodolojik olarak araştırmada; uzaktan algılama, Coğrafi Bilgi Sistemleri (CBS), insansız hava araçlarıyla haritalama ve çeşitli arkeolojik kazı teknikleri kullanılarak sahadaki askeri kalıntılar tespit edilmiştir.

Elde edilen bulgular, Malazgirt arazisinin sanılanın aksine düz bir ova olmadığını; ordulara pusu ve gizlenme gibi taktiksel avantajlar sunan engebeli bir bazalt platosu olduğunu göstermektedir. Ayrıca, kökeni Urartulara dayanan yerleşimin savunma mimarisi incelenmiş; şehrin çift sıra sur sistemine sahip, askeri amaçlarla ve su yönetimi dikkate alınarak bilinçli bir topografik planlamayla kurulduğu saptanmıştır. Zamanla tahrip olan sur hatları ise geçmiş yıllara ait hava fotoğrafları yardımıyla saptanarak dijital arkeoloji çalışmaları için projelendirilmiştir.

Bu çalışmanın Rusça olarak hazırlanıp sunulması, projenin uluslararası yaygınlaştırma stratejisinin bilinçli bir parçasıdır. Bu tercih, Malazgirt Projesi kapsamında yürütülen öncü nitelikteki çalışmaları yerel sınırların ötesine taşıyarak daha geniş akademik kitlelere duyurmayı ve farklı coğrafyalardaki alan uzmanlarını Türkiye'nin bu önemli savaş alanı arkeolojisi ve kültürel miras projelerinden haberdar etmeyi hedeflemektedir.

Anahtar Kelimeler: Malazgirt Savaşı, Savaş alanı arkeolojisi, Tarihî coğrafya

1. ВВЕДЕНИЕ

Битва при Манцикерте, произошедшая 26 августа 1071 года на плато к востоку и юго-востоку от района Манцикерт в восточной турецкой провинции Муш между византийским императором Романом IV Диогеном (1068–1071) и великим султаном сельджуков Алп-Арсланом (1063–1072) и приведшая к решающей победе сельджуков, является важнейшим поворотным моментом в процессе превращения Анатолии в Турцию. Эта битва, которую современные исследователи часто называют «войной, открывшей туркам врата Анатолии», в силу своих исторических и археологических аспектов представляет собой важное поле для исследований.

Вплоть до XI века Манцикерт был одним из форпостов на пограничной линии, простиравшейся с северо-востока на юго-запад Анатолии. Он служил гарнизоном для защиты восточных рубежей Византии и предотвращения угроз, исходящих из этого региона вглубь Анатолии. Наиболее осязаемыми историческими памятниками Манцикерта, датируемыми IV–V веками, являются его двухрядные городские стены. Этот город, служивший границей между Римской и Сасанидской империями с III по VII век, а также между Византией и арабскими племенами в VIII–IX веках, в XI веке взял на себя функцию буферной (защитной) зоны между Византией и тюрками (Honigmann,

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

1970, стр. 1-35; 36-91; 92-224). Именно этот город был одним из препятствий, мешавших тюркам, чьи разведывательные походы в Анатолию фиксируются с 1016 года, полностью заселить этот регион или установить над ним господство (Sütcü, 2022, стр. 313-330).

2. МЕТОДОЛОГИЯ

Учитывая большое количество исследований о битве при Манцикерте на различных языках, следует рассмотреть возможности, которые может предоставить археология для прояснения тех аспектов, которые сегодня остаются в тени (Kurat, 1971, стр. 71). Наиболее эффективным методом в этом направлении является детальное изучение поля боя и тщательный анализ топографии в рамках военной археологии (Hillenbrand, 2007, стр. 4).

В этом контексте проект “Идентификация, историческое и археологическое исследование поля битвы при Манцикерте”, начатый в 2020 году, выделяется как первое и наиболее всеобъемлющее исследование в области археологии полей сражений в Турции. Главная цель проекта — раскрыть историческую идентичность Манцикерта в сотрудничестве с экспертами различных дисциплин и с помощью научных методов определить пространственные следы войны (Рисунок 1). Исследование также направлено на то, чтобы пролить свет на динамику сражения, военную мобилизацию и социальные изменения, вызванные конфликтом. В связи с этим проводятся работы по выявлению захоронений людей, погибших на войне, а также лагерей, где дислоцировались армии, и стратегических точек, ставших ареной столкновений. Результаты и анализы имеют огромную ценность для защиты важных мест конфликтов в регионе в качестве охраняемых территорий и для передачи этого культурного наследия будущим поколениям (Çevik и др., 2025, стр. 312-314).

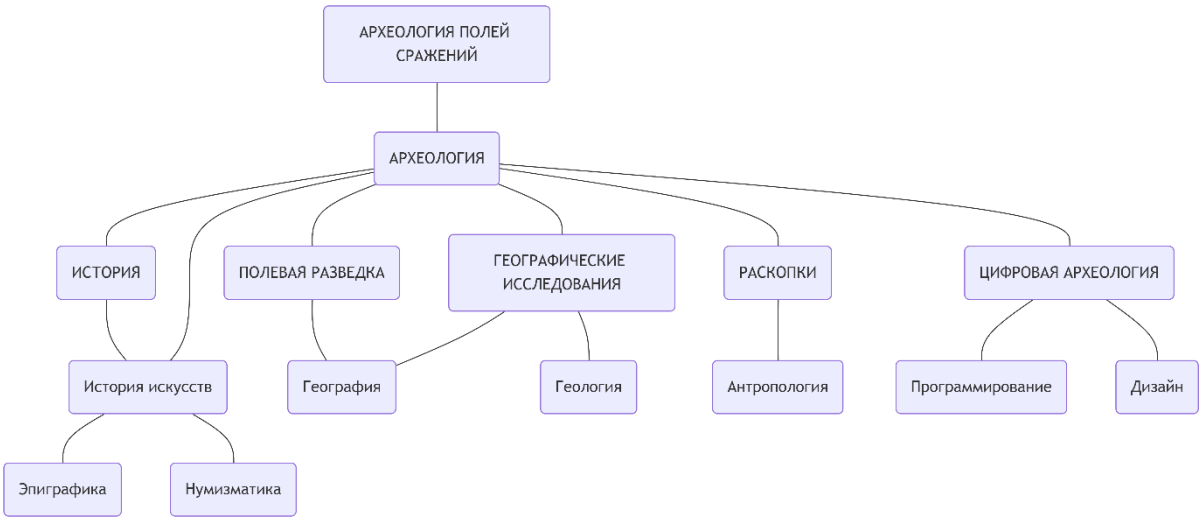

Рисунок 1. Методология Проекта, Архив проекта, 2020

Проект начался с выявления потенциальных мест раскопок с помощью методов дистанционного зондирования и геофизических исследований на обширной территории площадью около 150 км². При этом была создана база данных, поддерживаемая геоинформационными системами (ГИС) и интегрированная с облачными сервисами.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Затем участки, на которых были обнаружены следы сражения, были нанесены на карту и детально проанализированы с использованием снимков с беспилотных летательных аппаратов (Sütcü, 2024, стр. 187-218).

Вплоть до конца 2024 года в девяти различных местах в Манцикерте и его окрестностях проводились археологические раскопки, имеющие огромное значение для обнаружения материальных остатков войны. В ходе исследований и раскопок были найдены многочисленные военные артефакты, которые, как предполагается, использовались в битве при Манцикерте. Эти находки проливают свет не только на заключительную фазу сражения, но и на пространственное распределение столкновений до и после него, а также на передвижения армии (Рисунок 2).

Рисунок 2. Артефакты, Архив проекта, 2024.

3. ИССЛЕДОВАНИЕ

Военное и геостратегическое значение Манцикерта, который на протяжении истории служил важным пограничным форпостом, напрямую связано с его географическим положением. Город был основан у слияния ручья Бадишан и реки Мурат, на краю обширной равнины, в местности, возвышающейся по направлению к горе Сюпхан.

Такое расположение обеспечивало естественное оборонительное преимущество и усложняло проведение атак. Этот регион больше подходит для небольших сельских поселений и полукочевых групп. Данное обстоятельство указывает на то, что при выборе места для Манцикерта на первом плане стояли военные соображения, а не расчет на создание города с процветающим сельским хозяйством, торговлей и ремеслами, который приносил бы налоги в казну центрального государства (Uzun, 2023, стр. 100).

Вопреки распространенному мнению, равнина Манцикерта не является плоской, а имеет базальтовую структуру, которую геологи скорее называют плато.

Это плато, образованное потоками лавы с горы Сюпхан, хотя и было непригодно для сельского хозяйства, предоставляло армиям стратегические преимущества для ведения боевых действий, поскольку естественные возвышенности и базальтовые образования отлично подходили для военных засад и укрытий.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Хотя городские стены Манцикерта в значительной степени утратили свою первоначальную структуру, они частично сохранились до наших дней — как в виде оригинальных фрагментов, так и благодаря реставрационным работам, проводившимся в разные исторические периоды.

Особенно сильно разрушены внутренние стены, в то время как внешние сохранились гораздо лучше. Наблюдения западных путешественников, посещавших этот регион в XIX и XX веках, документально подтверждают существование в Манцикерте двухрядной системы укреплений (Lynch, 1901, стр. 264-275; Sinclair, 1987, стр. 286-287).

Фундаменты крепостных стен были возведены на базальтовой скале; на первом этапе строительства использовались крупные и необработанные камни, а на втором этапе — гладко обтесанные. На третьем этапе были обнаружены следы ремонтных работ сельджукского периода и арабские надписи.

Общая протяженность городских стен оценивается примерно в 2000 метров, включая те участки, которые в настоящее время находятся между современными зданиями или под ними. Стены были укреплены 46–52 башнями (бастионами). Согласно измерениям, проведенным на сохранившихся руинах, толщина стен составляет от 2 до 2,30 м, а высота в некоторых местах достигает 10 м. Расстояние между внутренней и внешней стенами варьируется от 5 до 15 метров в зависимости от рельефа местности и условий застройки.

Большая часть каменного материала, использованного для возведения стен, была добыта из местных базальтовых пород. Реставрационные работы, проводившиеся с течением времени, привели к определенным различиям в планировке и особенностях каменной кладки крепостных стен.

4. ОБСУЖДЕНИЕ

Манцикерт, который благодаря своему геостратегическому положению контролировал важнейшие транзитные пути в Восточной Анатолии, в урартский период вышел на первый план как военный и административный центр. Хотя принято считать, что он служил своеобразным барьером на восточной границе Византии для предотвращения тюркских набегов на Анатолию, можно также утверждать, что город представлял собой гарнизон, построенный еще в урартский период для обеспечения безопасности западных рубежей.

Архитектурная структура Манцикерта также свидетельствует о его центральной роли. Согласно Генри Б. Ф. Линчу, который посетил город в XIX веке и составил план городских стен, возведенные в два ряда из базальтового камня стены были спроектированы вместе с внутренней крепостью и более крупным сооружением, окружавшим город. Протяженность города от внутреннего замка до стен на противоположном конце составляла 685 м в длину и 457 м в ширину. По результатам измерений, проведенных проектной группой в 2020 году, эта площадь была определена как 650 x 475 метров. Разница объясняется недостающими частями в данных Линча. Поскольку западная и юго-западная части города были заболочены, эти территории не могли быть точно измерены путешественником и отражены на его план (Рисунок 3).

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

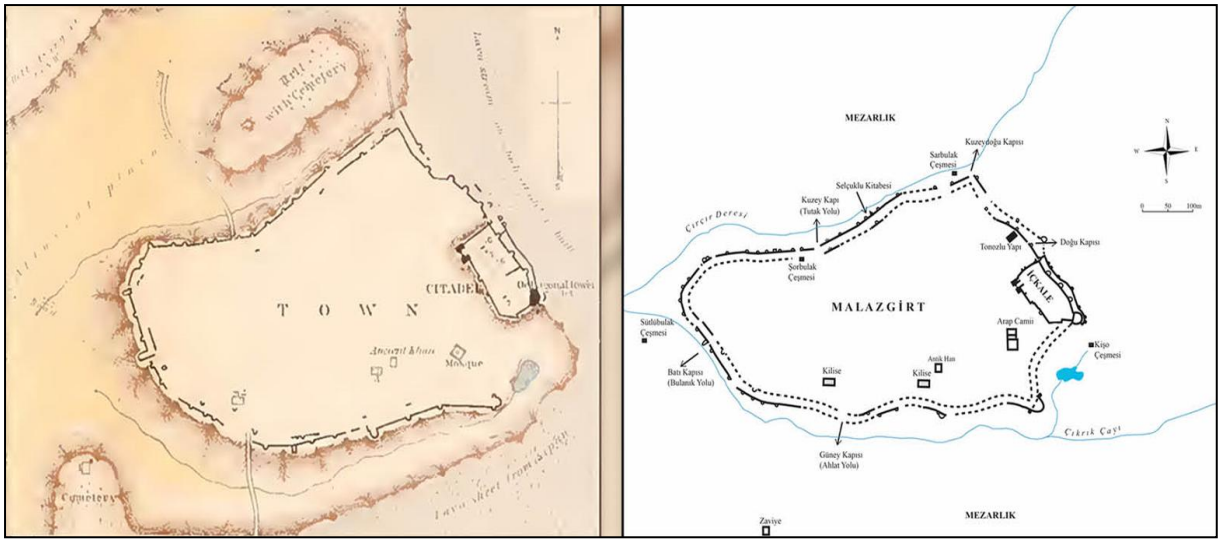

Рисунок 3. План-схема Манцикерта. Слева: оригинал (Lynch, 1901); справа: обновленная версия, Архив проекта, 2020.

Тем не менее, сегодня некоторые участки городской стены уже невозможно проследить из-за растительности и современной застройки. Эти пробелы были восполнены с помощью аэрофотоснимков 1955, 1958 и 1968 годов (Рисунок 4). Тот факт, что в эти годы велось мало строительства и деятельность по развитию города была ограниченной, значительно облегчил исследования. Проектный чертеж постоянно обновлялся и дополнялся в ходе полевых работ и послужит основой для 3D-моделирования и будущих реставрационных работ в рамках цифровой археологии (Рисунок 5).

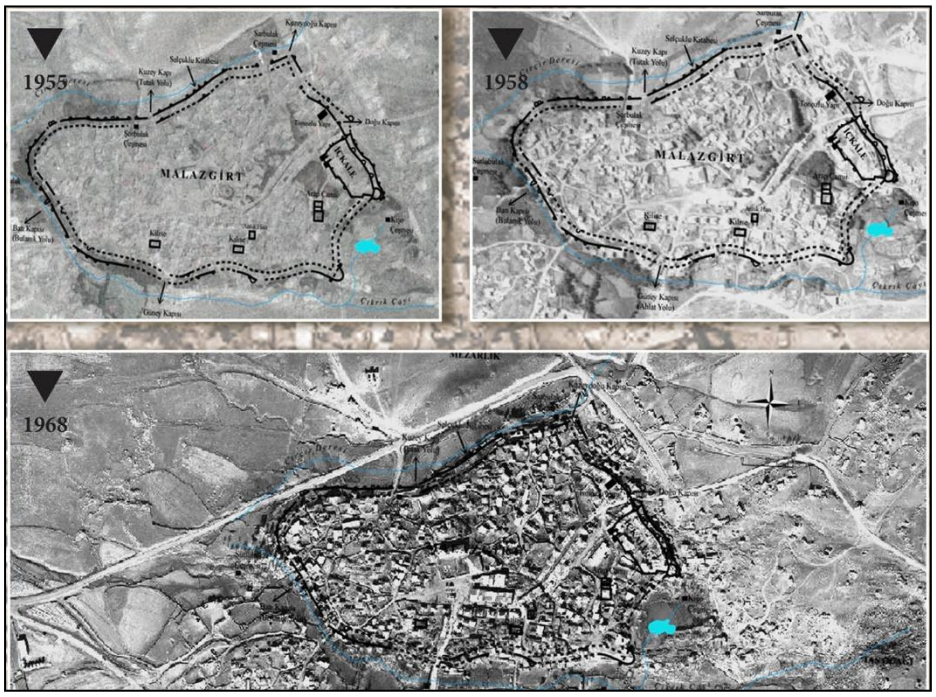

Рисунок 4. Аэрофотоснимки, Архив проекта, 2022.

Топография поселения также заслуживает внимания. Восточная оконечность (1541 м), где расположена цитадель, находится примерно на 20 метров выше западных ворот (1521

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

м). Этот перепад высот создает уклон, понижающийся с востока на запад, что указывает на то, что поселение постепенно застраивалось от края равнины по направлению к долине. Этот естественный уклон не только обеспечивал оборонительное преимущество, но и может рассматриваться как осознанное решение при планировании поселения с точки зрения управления водными ресурсами и продуктивности сельского хозяйства.

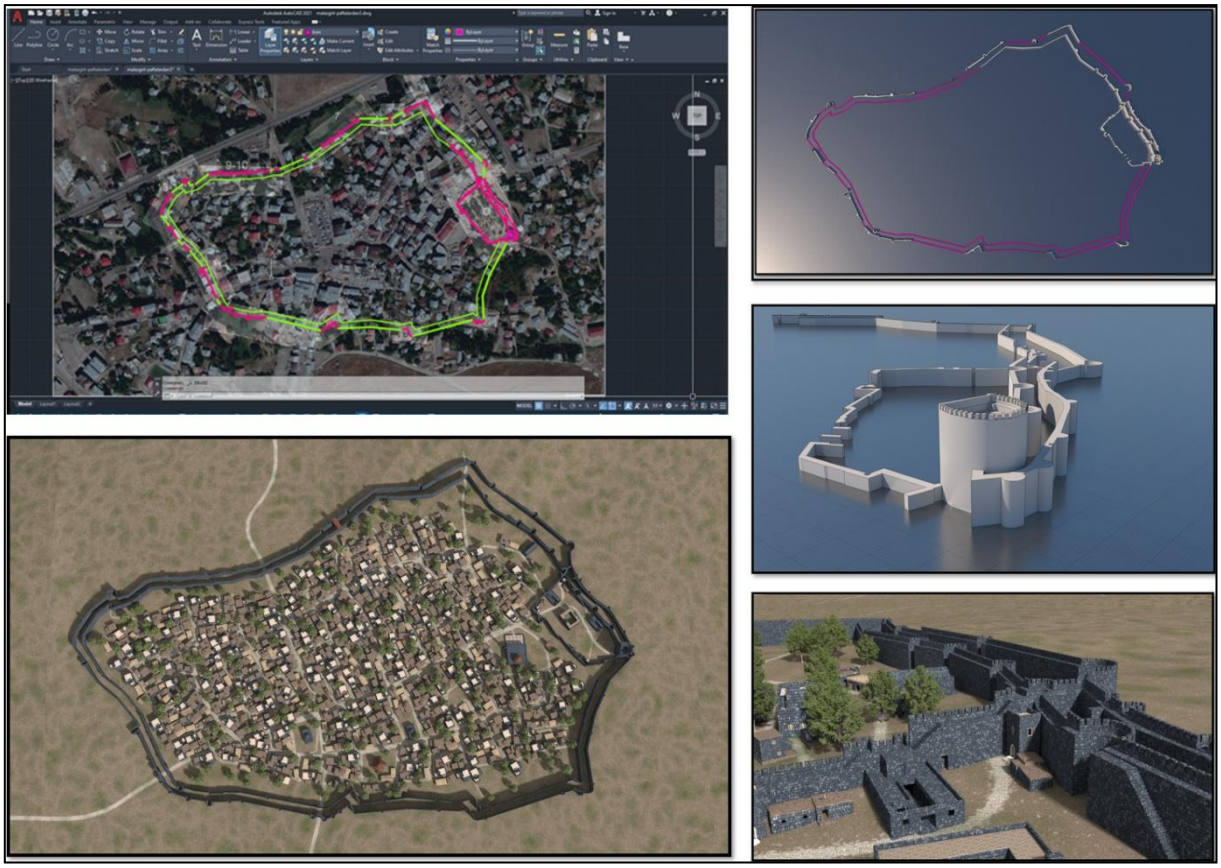

Рисунок 5. 3D-моделирование, Архив проекта, 2023.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

СПИСОК ЛИТЕРАТУРЫ

Çevik, A., Sağlamtimur, H., & Karaçetin, A. O. (2025). Malazgirt savaş alanı arkeolojisi. В A. Engin и др. (ред.), *Geleceğe miras: Türkiye arkeolojisinin altın çağı* (Т. 2, стр. 309–332). T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları.

Hillenbrand, C. (2007). *Turkish myth and Muslim symbol: The battle of Manzikert.* Edinburgh University Press.

Honigmann, E. (1970). *Bizans devletinin doğu sınırı,* (Fikret Işıltan, пер.). İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi.

Kurat, A. N. (1971). Malazgirt savaşına ait yazı ve tetkikler. *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi: Bugün ve Yarın,* (47), 68-72.

Lynch, H. F. B. (1901). *Armenia: Travels and studies: Vol. II. The Turkish provinces.* Longmans, Green, and Co.

Sinclair, T A. (1987). *Eastern Turkey: An architectural and archaeological survey (Vol. 1).* The Pindar Press.

Sütcü, M. S. (2022). Bizans'ın doğu sınırında bir ordugâh ve surları: Malazgirt. В: M. F. Sansar, A Uçar & A. Erdoğan (ред.), *Uluslararası Türk dünyası sosyal bilimler sempozyumu bildirileri:* T. 3 Arkeoloji, tarih, sanat tarihi, uluslararası ilişkiler (стр. 313-330). Asos.

Sütcü, M. S. (2024). Savaş alanı arkeolojisinde kazı alanı belirleme ve kazı yapma matematiği. В: A. Çevik, S. Gülen & F. B. Şengönül (ред.), *Bir STEAM eğitimi savaş alanı arkeolojisi Malazgirt Savaşı örneği* (стр. 187-218). Pegem.

Uzun, K. (2023). İslâm coğrafyacılarına göre Malazgirt ve çevresi. *Genel Türk Tarihi Araştırmaları Dergisi*, (T.C.'nin 100. Yılı Özel Sayısı), 95-104.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

ÇOCUK GAZETELERİNDEN İŞGAL SÜRECİNE BAKMAK

Dr. Öğr. Üyesi, Gül Hanım GÖKTAŞ CENGİZ
Süleyman Demirel Üniversitesi,
İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, Tarih Bölümü
hanimgoktas@sdu.edu.tr, ORCID ID:0000-0001-5647-7818

ÖZET

Mondros Mütarekesi (1918) ile başlayan Mudanya Ateşkes Antlaşması(1922)'na kadar süren İstanbul'un işgal altında olduğu süreç Osmanlı Devleti'nin zor yılları olduğu kadar dirençli de bir dönemidir. Birinci Dünya Savaşı'nın kaybedildiğinin anlaşıldığı bir dönemde yayın hayatına devam eden süreli yayınlar arasında çocuklara ait olanlar da vardır. Söz konusu yayınlarda içinde bulunulan kaotik dönemde devlet bir yandan askerî ve siyasî mevcudiyetini koruma mücadelesi verirken, diğer yandan geleceğin yetişkinleri olan çocuklar üzerinde bilinçli bir farkındalık oluşturma gayreti içerisine girmiştir. Devletin yaşadığı siyasi ve ekonomik güçlükler tüm gerçekliği ile anlatılarak, alınabilecek tedbirler sıralanmıştır. Anlatılan istikraz hikâyeleri, tasarruf tedbirleri, yardımlaşma kampanyaları bu duruma örnektir. Öte yandan şimdiye kadarki süregelen gündelik akışı devam ettirmek adına sıhhî konular terbiyevî yazılar eğitime dair içerikler devam ettirilmiştir. Nüfus kaybını önlemeye, sağlıklı nesil yetiştirmeye verilen değerin arttığı süreçte sıhhî konuların yayınlarda işlendiği görülmüştür. İkinci Meşrutiyet döneminden miras kalan tembellik ve bezginlikle mücadele teması, işgal döneminde çok daha kritik bir boyuta ulaşmıştır. Süreli yayınlarda, ülkenin içinde bulunduğu sosyo-ekonomik ve siyasî buhrandan kurtulmasının yegâne yolu olarak eğitim ve nitelikli birey yetiştirilmesi gösterilmiştir. Bu bağlamda çocuklara çalışkanlık, dürüstlük ve fedakârlık gibi erdemler tıpkı diğer gündelik sıhhî, terbiyevî yazılarda olduğu gibi dinî değerlerle harmanlanarak aşılanmıştır. Haftalık çocuk gazetesi, Hür çocuk, Küçükler Gazetesi, Lâne, Çocuk Dünyası, Talebe Defteri, Bizim Mecmua gibi süreli çocuk yayınların ömürleri kısa olsa da işgal altındaki toplumda umudu diri tutması gelecek nesli bilinçlendirip yalnız bırakmaması oldukça kıymetlidir. Bazılarının Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra yayın hayatına devam etmeleri geçmişten geleceğe kültürel mirası aktarma hususunda taşıyıcı rol oynadıkları anlaşılmaktadır.

Anahtar Kelimeler : Osmanlı Devleti, Savaş, Çocuk, Gazete, İşgal.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

LOOKING AT THE OCCUPATION THROUGH CHILDREN'S NEWSPAPERS

Dr. Lecturer Member, Gül Hanım Göktaş Cengiz,

Süleyman Demirel University,

Faculty of Humanities and Social Sciences, Department of History,

hanimgoktas@sdu.edu.tr, ORCID: 0000-0001-5647-7818

ABSTRACT

The period of occupation of Istanbul, which began with the Armistice of Mondros (1918) and lasted until the Mudanya Armistice Treaty (1922), was a period of resilience as well as hardship for the Ottoman Empire. Among the periodicals that continued to be published at a time when it was understood that the First World War was lost, there were also those for children. In these publications, while the state was struggling to protect its military and political existence in the chaotic period, it also endeavored to create a conscious awareness among children, the adults of the future. The political and economic difficulties faced by the state are described in all their reality and the measures that can be taken are listed. The stories of savings bonds, austerity measures and charity campaigns are examples of this. On the other hand, in order to maintain the daily flow that had been going on until now, the content on medical issues, educational articles, and education was continued. During the period when the value attached to preventing population loss and raising a healthy generation increased, it was observed that medical issues were covered in publications. The theme of combating laziness and boredom, inherited from the Second Constitutional Monarchy period, reached a much more critical dimension during the occupation period. In periodicals, education and the raising of qualified individuals were presented as the only way out of the socio-economic and political crisis the country was in. In this context, virtues such as diligence, honesty, and altruism were instilled in children by blending them with religious values, just as in other daily medical and educational writings. Although the lifespans of periodical children's publications such as Haftalık Çocuk Gazetesi, Hür Çocuk, Küçükler Gazetesi, Lâne, Çocuk Dünyası, Talebe Defteri, Bizim Mecmua were short, it is very valuable that they kept hope alive in the occupied society, raised awareness and did not leave the future generation alone. The fact that some of them continued to publish after the establishment of the Republic shows that they played a carrier role in transferring cultural heritage from the past to the future.

Keywords : Ottoman State, War, Children, Newspaper, Occupation.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

CUMHURİYET'İN İLK YILLARINDA GÜRCİSTAN'DAN TÜRKİYE'YE YAPILAN GÖÇLER (1923–1930)

Öğr. Gör. Dr. Zübeyir Uzun
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Rize, Türkiye
zubeyir.uzun@erdogan.edu.tr - ORCID ID: https://orcid.org/0000-0003-0288-966X
Doç. Dr. Muhammet Yıldız
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Rize, Türkiye
muhammet.yildiz@erdogan.edu.tr - ORCID ID: https://orcid.org/0000-0002-1340-0818

ÖZET

Bu çalışma, 1921 Moskova Antlaşması sonrasında Gürcistan sınırları içerisinde kalan Türk-İslam ahalisinin 1923–1930 yılları arasında Anadolu'ya yönelen göç hareketlerini, bu göçlerin sosyo-politik nedenlerini ve Türkiye Cumhuriyeti'nin erken dönem iskân politikaları çerçevesinde ortaya koyduğu uygulamaları incelemektedir. Araştırma, Sovyet yönetiminin bölgede yürüttüğü asimilasyon politikaları, eğitim dilinin değiştirilmesi, dini faaliyetlerin sınırlandırılması, dini ve etnik kimliğe yönelik baskılar, ekonomik kaynakların devletleştirilmesi gibi uygulamalarının göç sürecini hızlandırdığını göstermektedir. Bu süreçte Türkiye Cumhuriyeti, savaşlar ve salgın hastalıklar nedeniyle azalan nüfusunu güçlendirmek ve dışarıda kalan soydaşlarını korumak amacıyla Kafkasya'dan gelen göçmenlere olumlu yaklaşmıştır. 1923–1930 yılları arasında 400.000 üzerinde göçmen ülkeye kabul edilmiştir. Göçmenler nitelikli iş gücü ve demografik destek olarak değerlendirmiştir. Devlet, göçmenlerin önemli bir kısmını Kars, Artvin, Ardahan ve İç Anadolu şehirlerine yerleştirirken metruk emlaklardan konut tahsisi, tarım aletleri, tohumluk buğday ve canlı hayvan desteği sağlamıştır. Ayrıca vergi muafiyetleriyle üretici konuma geçmelerini teşvik etmiştir. Bulgular, uygulanan iskân politikasının yalnızca insani bir yardım olarak değil, aynı zamanda planlı bir nüfus ve kalkınma hamlesi olduğunu ortaya koymaktadır. Ancak bazı göçmen gruplarının bürokratik engeller nedeniyle yasal yardımlardan sınırlı ölçüde yararlanabilmiştir. Bu bağlamda erken Cumhuriyet dönemi iskân uygulamaları arşiv belgeleri kullanılarak daha ayrıntılı incelenmesi gerekmektedir. Elde edilen bulgular, 1923–1930 yılları arasında Gürcistan'dan Türkiye'ye yönelen göçlerin büyük ölçüde Sovyet yönetiminin Türk-İslam ahali üzerindeki siyasi, kültürel ve ekonomik baskılarından kaynaklandığını göstermektedir.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Anahtar Kelimeler: Gürcistan, Göç, Cumhuriyet Tarihi, İskân Politikası, Nüfus

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

ÇANAKKALE CEPHESİNİN ŞEHİT KAYITLARINA DAİR BAZI HATALAR VE TESPİTLER

Some Errors and Findings Regarding the Martyr Records of the Gallipoli Front

Yüksek Lisans Öğrencisi, Burak ÖZDAMAR

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, burakozdamar54@gmail.com – 0009-0006-7594-5318

ÖZET

Osmanlı Devleti, Kırım Harbi'nden itibaren şehit kayıtlarını belirli bir sistem dahilinde tutmaya başlamış ve bu uygulamayı müteakip savaşlarda, özellikle de Birinci Dünya Savaşı'nda titizlikle sürdürmüştür. Millî Savunma Bakanlığı, bu kapsamlı şehit kayıtlarını 1998 yılında yayımladığı beş ciltlik *"Şehitlerimiz"* adlı eserde derlemiştir. Söz konusu eser, Osmanlı-Rus, Osmanlı-Yunan, Trablusgarp, Balkan, Birinci Dünya, İstiklal (Millî Mücadele), Kore, Kıbrıs ve İç Güvenlik harekatlarında şehit düşen askerlere dair önemli bir liste niteliğindedir.

Bu çalışma, Birinci Dünya Savaşı'nın kilit cephelerinden biri olan Çanakkale Cephesi'ndeki şehit kayıtları üzerine odaklanmaktadır. Osmanlı Devleti'nin Birinci Dünya Savaşı'nda kazandığı tek cephe olan Çanakkale Cephesi ve bu cephede verilen şehitlerin kayıtları, Türk Askerî Tarihi açısından büyük öneme sahiptir. Çalışmanın temel amacı, *"Şehitlerimiz"* kitabında yapılan incelemeler sonucunda tespit edilen hatalı ve eksik kayıtlardır. Bu hataların büyük çoğunluğu şehadete eren askerlerin ölüm tarihlerinin Rumi takvimden Miladi takvime çevrilmesi sırasında meydana gelen yanlış kayıtlardan kaynaklanmaktadır. Ölüm tarihi hatalı kaydedilen askerlerin yanı sıra, ölüm yeri yanlış belirtilenler, kayıtlı olduğu il ve cephe bilgisi hatalı veya eksik olanlar ve hatta *"Şehitlerimiz"* kitabında hiç yer almayan şehit kayıtları da bu çalışmada incelenecektir.

Anahtar Kelimeler: Askerî Tarih, Birinci Dünya Savaşı, Çanakkale Cephesi, Şehitler, Şehitler Listesi

ABSTRACT

The Ottoman Empire began keeping martyr records within a specific system starting from the Crimean War and meticulously maintained this practice in subsequent wars, particularly during World War I. The Ministry of National Defense compiled these comprehensive martyr records in a five-volume work titled *"Şehitlerimiz"* (Our Martyrs), published in 1998. This work serves as a significant list of soldiers who fell as martyrs in the Ottoman-Russian, Ottoman-Greek, Tripolitanian, Balkan, World War I, Independence (National Struggle), Korean, Cyprus, and Internal Security operations.

This study focuses on the martyr records of the Gallipoli Front, one of the key fronts of World War I. The Gallipoli Front, the only front won by the Ottoman Empire in World War I, and the records of the martyrs who fell there, hold great importance for Turkish Military History. The primary objective of this study is to address the erroneous and incomplete records identified

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

through examinations of the *"Şehitlerimiz"* book. The vast majority of these errors stem from incorrect entries made during the conversion of the death dates of fallen soldiers from the Rumi calendar to the Gregorian calendar. In addition to soldiers whose death dates were incorrectly recorded, those with wrongly specified places of death, incorrect or incomplete provincial registration information, and even martyr records entirely absent from the *"Şehitlerimiz"* book will be examined in this study.

Key Words: Military History, World War I, Gallipoli Front, Martyrs, The List Of Martyrs

1.GİRİŞ

Kurulduğu günden itibaren fetih politikası üzerine siyaset güden Osmanlı Devleti, savaşlarda vermiş olduğu şehitlerin adlarını yaşatmak ve gerilerinde bıraktığı ailelerine sahip çıkmak amacıyla şehitlerin kaydını tutmuştur. Savaşlarda verilen kayıpların düzenli bir sistem üzerinden kayıtlarının tutulması Kırım Harbi'den (1853-1856) itibaren başlamıştır. Osmanlı Devleti, Kırım Harbi sonrası gerçekleşen Trablusgarp Savaşı, Balkan Harbi, Birinci Dünya Savaşı sırasında da şehit kayıtlarını düzenli bir şekilde kayıt almaya özen göstermiştir. Millî Mücadele döneminde ise hem İstanbul Hükümeti hem de Ankara Hükümeti şehit kayıtları ve şehit aileleri için bağlanacak maaş konusunu koordineli şekilde çözmeye çalışmıştır (Dörtkol, 2023, s.179-185).

Osmanlı Devleti'nin Kırım Harbi ve devamında gelen savaşlarda verilen şehitlerin kayıt altına alınması, Türkiye Cumhuriyeti'nin katılmış olduğu savaşlarda da şehit olan askerlerin belirli bir düzen çerçevesinde kayıt altına alınmasıyla devam ederek geçmişte tutulan şehit kayıtları ile günümüzde bizlere miras olarak bırakılmıştır. Bu miras, Millî Savunma Bakanlığınca yürütülen "Şehitlerimizin Araştırılması ve Tespiti" başlıklı projenin bir ürünü olarak 1998 yılında Millî Savunma Bakanlığı yayınları tarafından 5 cilt olarak *"Şehitlerimiz"* adı ile basılmıştır. Yapılan çalışmada incelenen belgelerde yer alan kayıp, esir, hastalık ve eceli ile vefat ettiği tespit edilenlerin kitap içeriğine alınmadığı kitabın birinci cildinin önsözünde ifade edilmiştir. Söz konusu eser, Osmanlı-Rus, Osmanlı-Yunan, Trablusgarp, Balkan, Birinci Dünya, İstiklal (Millî Mücadele), Kore, Kıbrıs ve İç Güvenlik harekatlarında şehit düşen askerlere dair önemli bir liste niteliğindedir.

2.TESPİT EDİLEN HATALAR

Millî Savunma Bakanlığı tarafından 1998 yılında beş cilt olarak hazırlanan Şehitlerimiz kitabında yer alan Çanakkale Cephesi şehit kayıtlarına bakıldığında büyük çoğunluğunda ölüm tarihlerinin Rumi tarihten Miladi tarihe geçiş yapılırken sadece ölüm tarihinin yılının miladi tarihe geçirildiği karşımıza çıkmaktadır. Millî Savunma Bakanlığının web sitesinde yer alan ve hatalı ya da eksik şehit bulunduğunda güncellenen kayıtların yer aldığı Şehit Bilgi Kapısı'nda ise ölüm tarihleri gün, ay ve yıl olarak sadece Rumi tarih ile verildiği karşımıza çıkmaktadır. Hataların büyük çoğunluğunun gün, ay ve yıl tarihlerinin Miladi tarihe çevrilmesinin yanında ölüm yeri hatalı olan, kayıtlı olduğu cephe veya il hatalı olan ve *Şehitlerimiz* kitabında yer almayan yani şahadet kaydı bulunmayan şehit askerlerimiz de karşımıza çıkmaktadır.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Bahsi geçen şehit kayıtları *Şehitlerimiz* adı verilen eserdeki kayıtlar ile askerî arşiv belgeleri ve bu belgelerden oluşturulan ana kaynak niteliği taşıyan eserler üzerinden karşılaştırma yapılarak hatalı ve eksik bilgilerin tespiti yapılamaya çalışılmıştır.

2.1.ÖLÜM TARİHİ HATALI OLAN ŞEHİT KAYITLARI

18 Mart 1915 günü İtilaf Donanması tarafından gerçekleşen saldırı sırasında Dardanos Batarya'sında görev yapan Üsteğmen Hasan Efendi ve Teğmen Mevsuf Efendi şehit olmuştur. Batarya'nın iki komutanının şahadet haberini 3'üncü Alay Komutanı Yarbay Ömer Zeki Bey 2'nci Tugay Komutanlığına 18 Mart günü yazdığı raporun ikinci maddesinde yer vermiştir (ATBD, 2014, ss.272).

Çanakkale'nin Kilitbahir köyünden olan Üsteğmen Hasan Efendi'nin şehit kaydı Çanakkale ili kayıtlarında 46 sıra no ile yer almaktadır. Kayıtlı olduğu il ve cephe bakımından bilgileri doğru olan Hasan Efendi'nin ölüm tarihi hatalı olarak 5/1/1915 olarak verilmiştir (Şehitlerimiz, 1998, Cilt 2, ss.210-211). Teğmen Mevsuf Efendi'nin şehit kaydına bakıldığında İstanbul ili kayıtlarında 1230 sıra no ile yer aldığını görmekteyiz. Tıpkı Üsteğmen Hasan Efendi'nin kaydından karşımıza çıkan sonuç gibi kayıtlı olduğu il ve cephe bakımından bilgileri doğruyken ölüm tarihi hatalı olarak 5/1/1915 olarak verilmiştir (Şehitlerimiz, 1998, Cilt 3, ss.202-203).

Her iki şehit kaydında ölüm tarihinin 5/1/1915 olarak kaydedilmesi Rumi tarihten Miladi tarihe çeviri yapılırken yanlış yapılmasının sonucu olarak ortaya çıktığı en kuvvetli açıklamadır. Nitekim bu açıklamayı destekleyecek bulgu ise Rumi 5/1/1331 tarihinin Miladi 18/3/1915 yani İtilaf Donanmasının, Çanakkale Boğazı'nı geçmek için saldırı yaptığı 18 Mart gününe denk gelmektedir. Sadece ölüm yılının miladi tarihe çevrilmesi sonucu şehitlerin ölüm tarihleri hatalı olarak kaydedilmiştir.

Ölüm tarihi hatalı olan şehit kayıtlarına bir başka örneğimiz ise 47'nci Alay Komutanı Binbaşı Ahmet Tevfik Bey'in kaydıdır. Binbaşı Ahmet Tevfik Bey, 7 Ağustos 1915'te düşman tarafından gelen el bombasının infilak etmesi sonucu yaralanması sonrası götürüldüğü sargı yerinde şehit olmuştur (Parlak ve Gürkan, 2025, s.213). Şehitlerimiz listesinde yapılan araştırma sonucunda Antalya ili kayıtlarında 45 sıra no ile yer alan Rıfat oğlu Ahmet Tevfik Efendi'nin ölüm tarihi hatalı olarak 25 Mayıs 1915 olarak tespit edilmiştir. Ayrıca ölüm yeri Kanlısırt olan Ahmet Tevfik Bey'in şehitlerimiz listesinde ölüm yeri belirtilmemiştir (Şehitlerimiz, 1998, Cilt 1, ss.286-287).

47'nci Alay içerisinde görev yaparken 18-19 Mayıs 1915 (Rumi 5-6 Mayıs 1331) tarihinde gerçekleştirilen hücumda 2'nci Bölük Kumandanı Yüzbaşı Şekîb Efendi, 3'üncü Bölük Mülâzım-ı Sânî Mustafâ Efendi, 3'üncü Bölük Mülâzım-ı Sânî İzzet Efendi, Alay yâveri Mülâzım-ı Evvel Hulûsî Efendi, 10'uncu Bölük Mülâzım-ı Sânî Abdullah Efendi ve 3'üncü Tabur Ağırlık Memûru Cafer Ağa şehit olmuştur (Parlak ve Gürkan, 2025, s.75).

Kastamonu ili kayıtlarında 374 sıra no ile yer alan 2'nci Bölük Kumandanı Yüzbaşı Şekîb Efendi'nin (Şehitlerimiz, 1998, Cilt 3 ss334-335), Trabzon ili kayıtlarında 534 sıra no ile yer alan 3'üncü Bölük Mülâzım-ı Sânî Mustafâ Efendi'nin (Şehitlerimiz, 1998, Cilt 5 ss.36-37),

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Sinop ili kayıtlarında 1318 sıra no ile yer alan 3'üncü Bölük Mülâzım-ı Sânî İzzet Efendi'nin (Şehitlerimiz, 1998, Cilt 4 ss.410-411), İstanbul ili kayıtlarında 24 sıra no ile yer alan 10'uncu Bölük Mülâzım-ı Sânî Abdullah Efendi (Şehitlerimiz, 1998, Cilt 3 ss.182-182) ile aynı ilin kayıtlarında 661 sıra no ile yer alan Alay yâveri Mülâzım-ı Evvel Hulûsî Efendi (Şehitlerimiz, 1998, Cilt 3 ss.192-193) ölüm tarihleri hatalı olarak 6 Mart 1915 olarak kaydedilmiştir. Kosova'nın Prizren kentinin şehit kayıtlarında 75 sıra no ile yer alan 3'üncü Tabur Ağırlık Memûru Cafer Ağa'nın ölüm tarihi ise gerçek şahadet tarihinden bir hafta öncesine denk gelen 11 Mayıs 1915 olarak kaydedilmiştir (Şehitlerimiz, 1998, Cilt 5 ss.170-171).

2.2.ÖLÜM YERİ HATALI OLAN ŞEHİT KAYITLARI

Yapılan karşılaştırmalar sonucunda, şehit kayıtlarında ölüm tarihleri hatalı olanların yanı sıra, bazı şehitlerin ölüm yerlerinin de yanlış kaydedildiği tespit edilmiştir.

41'inci Alay Komutanı Yarbay Ahmet Fuat Bey Seddülbahir bölgesinde düşman birliklerini gözetlediği sırada başına isabet eden tüfek mermisi ile 13 Eylül 1915 günü şehit olmuştur (Terzi, 2022, ss.86). İstanbul ili şehit kayıtları arasında 475 sıra no ile yer alan Ahmet Fuat Bey'in ölüm tarihi 13 Eylül 1915 yerine 1 Temmuz 1915, ölüm yeri ise Seddülbahir yerine Kocaçimendağı Muharebesi olarak şekilde kaydedilmiştir. Karşılaştırma sonucunda ölüm tarihiyle beraber ölüm yeri de hatalı olarak tespit edilmiştir (Şehitlerimiz, 1998, Cilt 3, ss.190-191).

Ölüm yeri hatalı kaydedilen şehitlerimizden biri de 55'inci Alay Komutanı Binbaşı Hasan Tahsin Bey'dir. İstanbul ili kayıtlarında 2436 s.no ile yer alan Hasan Tahsin Bey'in ölüm yeri Gaziler Tepesi Muharebesi olarak kaydedilmiştir (Şehitlerimiz, 1998, Cilt 3, ss.222-223). Fakat Hasan Tahsin Bey, II.Anafartalar Muharebesi sırasında şehit olmuştur (Terzi, 2022, ss.87). Şehitlerimiz kitabında ölüm yeri hatalı olarak kaydedilen Hasan Tahsin Bey'in ölüm tarihi ise 21 Ağustos 1915 olması gerekirken 8 Haziran 1915 olarak kayıtlara geçmiştir.

2.3.KAYITLI OLDUĞU İL VEYA CEPHE HATALI OLAN ŞEHİT KAYITLARI

Ramazan Bayramı'nı Çanakkale Cephesindeyken karşılayan askerlerden bir olan 57'nci Alay Komutanı Yarbay Hüseyin Avni Bey, bayramın ikinci gününe denk gelen 13 Ağustos 1915'te *"Şayan-ı 'arz bir vukû'at olmadığı ma'rûzdur."* raporunu vermiş ve kendisiyle bayramlaşmaya gelen subaylar ile bayramlaşırken bulundukları yere obüs mermisinin isabeti sonucunda şehit olmuştur. Hüseyin Avni Bey'in şahadeti sonrası yerine vekaleten gelen Binbaşı Murad Bey'in ilk işi "*Alay kumândânımız Avni Bey, bugün karargâhına düşen bir obüs mermîsi ile mertebe-i şehâdeti ihrâz etmiştir."* raporu ile Hüseyin Avni Bey'in şahadetini bildirmek olmuştur (Karataş ve Terzi, 2021, ss.733-734). 1871 yılında Manastır'da dünyaya gelen Yarbay Hüseyin Avni Bey'in kaydı Manastır ili kayıtlarının incelenmesi sonucunda kayıtlı olduğu ilin kayıtları arasında yer almadığı tespit edilmiştir (Şehitlerimiz, 1998, Cilt 5, ss.178-183).

Kayıtlı olduğu il bakımından hatalı kaydedilen şehit kayıtlarına dair örneğimiz ise 15'inci Alay 1'inci Tabur 4'üncü Bölükte görev yaparken 1 Mayıs 1915 günü şehit olan Mehmet oğlu Hasan'dır. Mehmet oğlu Hasan'ın kaydı ili belli olmayan şehit kayıtları listesinde 577 s.no ile yer almakta olup ölüm tarihi 18 Şubat 1915 olarak hatalı şekilde kaydedilmiştir (Şehitlerimiz, 1998, Cilt 5, ss.190-191). Ayrıca ili belli olmayan şehitler listesinde yer alan

şehidin, Millî Savunma Bakanlığı Şehit Bilgi Kapısı içerisinde yer alan kaydında ise memleketi Bulgaristan'ın Cisri Mustafapaşa ilçesi olarak belirtilmektedir. Yapılan karşılaştırma sonucunda Mehmet oğlu Hasan'ın ili belli olmayan şehitler listesinde yer alması tespit edilen hatalardan biri olarak belirlenmiştir.

Çanakkale Muharebeleri sırasında görev yapıp şehit olan askerlerden biri de Binbaşı Ahmet Muhtar'dır. Cephenin fiilen kapanması sonrasında 18 Ocak 1916'da birliği ile Kırklareli'ne intikal halindeyken Bolayır mevkisinde İngiliz donanmasının açtığı ateş sonucu şehit olmuştur (Görgülü, 2014, s.68). Binbaşı Ahmet Muhtar'ın bilgileri üzerinden şehitlerimiz listesinde yapılan araştırma sonucu tespit edilen kayıt İstanbul ili kayıtlarında 139 sıra no ile yer alan Ali Rıza oğlu Binbaşı Ahmet Muhtar'dır. Fakat 18 Ocak 1916'da şahadete eren Binbaşı Ahmet Muhtar'ın kayıtlı olduğu cephe hatalı olarak İstiklal Harbi Garp Cephesi olarak karşımıza çıkmaktadır (Şehitlerimiz, 1998, Cilt 3, ss.184-185).

2.4.KAYDI BULUNMAYAN VE BİRDEN FAZLA KAYDI BULUNAN ŞEHİTLER

Çanakkale Muharebeleri sırasında 17'nci Alay komutanı olarak görev yapan Yarbay Hasan Bey 11 Temmuz 1915 günü şehit olmuştur (Görgülü, 2014, s.77). Şehitlerimiz listesi ve Millî Savunma Bakanlığının Şehit Bilgi Kapısı üzerinden yapılan araştırma sonucunda şehit 17'nci Alay Komutanı Yarbay Hasan Bey'in kaydına ulaşılmamıştır.

Tıpkı Yarbay Hasan Bey gibi Şehitlerimiz listesi ve Millî Savunma Bakanlığının Şehit Bilgi Kapısı üzerinden yapılan araştırma sonucunda 18-19 Mayıs 1915 (Rumi 5-6 Mayıs 1331) tarihinde gerçekleştirilen hücumda şahadete eren 47'nci Alay 1'inci Bölük Mülâzım-ı Evveli Ekrem Ağa'nın da kaydına rastlanmamıştır (Parlak ve Gürkan, 2025, s.75).

57'nci Alay 3'üncü Tabur 12'nci Bölük Komutanı Yüzbaşı Cemal Efendi, 1 Mayıs 1915 günü şehit olmuştur (Karataş ve Terzi, 2021, ss.23). Bilecik ili kayıtlarına baktığımızda peş peşe gelen iki adet Abdullah oğlu Yüzbaşı Cemal Efendi kaydına rastlamaktayız. Bu kayıtların sıra numarası 1176 ve 1177'dir. 1176 sıra nolu kaydın ölüm tarihi 18 Nisan 1915, 1177 sıra nolu kaydın ölüm tarihi 13 Şubat 1915 olarak kaydedilmiştir. İnceleme sonucunda Abdullah oğlu Yüzbaşı Cemal Efendi kaydı iki defa tutulmuş olup iki kaydında ölüm tarihi hatalı olarak tespit edilmiştir (Şehitlerimiz, 1998, Cilt 1, ss.496-497).

Yarbay Hasan Bey ve Ekrem Ağa'nın şahadet kayıtlarının olmaması şehit listesinde eksik kayıtların olduğuna dair önemli bir örnektir. Yüzbaşı Cemal Efendi'nin şahadet bilgilerinin iki defa kaydedilmesi ise şehit listesinde tekrarlanan kayıtların olduğuna dair önemli bir örnek niteliğindedir. Bir tanesi tekrarlanan diğeri kaydı hiç bulunmayan şeklinde örnek olarak verilen bu iki şehit bilgisi ile Çanakkale Cephesinin şehit sayısı hakkında net bir rakamın şu an için verilemeyeceğini açık bir şekilde ortaya çıkarmaktadır.

3.SONUÇ

Şehit kayıtları üzerinden yapılan karşılaştırmalar sonucunda Millî Savunma Bakanlığı tarafından 5 cilt olarak yayımlanan *"Şehitlerimiz"* adlı eserin revizyona ihtiyaç duyduğunu somut örneklerle ortaya koymuştur. Çalışma içinde bahsi geçen şehit kayıtlarından Dardanos Bataryası komutanları Üsteğmen Hasan Efendi ve Teğmen Mevsuf Efendi örneğinde olduğu

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

gibi, Rumi 5/1/1331 tarihinin Miladi 18/3/1915 yerine hatalı bir şekilde 5/1/1915 olarak kaydedilmesi, Rumi tarihten Miladi tarihe çeviri yapılırken ortaya çıkan hatalara bariz örnek olmuştur. Benzer şekilde, 47'nci Alay Komutanı Binbaşı Ahmet Tevfik Bey'in şehadet tarihinin 7 Ağustos yerine 25 Mayıs olarak verilmesi ve ölüm yerinin belirtilmemesi, kayıtların sadece ölüm tarihleri üzerinden değil ölüm yerlerinin de doğruluğu açısından sorgulanması gerektiğini kanıtlamaktadır.

57'nci Alay'ın şehit Komutanı Yarbay Hüseyin Avni Bey şahadet kaydı örneği ile şehitlerin kayıtlı oldukları iller üzerinden de hataların ve eksikliklerin olduğu ortaya konulmuştur. Yüzbaşı Cemal Efendi örneğiyle beraber ise birden fazla kez kaydedilen kayıtların olması, mevcut listenin güvenilirliğini sarsmaktadır. Yarbay Hasan Bey ve Ekrem Ağa gibi şehit kayıtlarının şehit listesinde hiç yer almaması, sadece şehit listesine bakılarak cephedeki zayiata dair nihai bir rakam sunamayacağını açıkça ortaya koymaktadır.

Çanakkale Cephesi'ne dair şehit kayıtlarının ele alınarak detaylı bir şekilde incelenmesi ve hatalar ile eksik bilgilerin tespit edilmesi, sadece bir askerî tarih araştırması değil, aynı zamanda millî bir vefa borcudur. Bu çalışma içerisinde verilen örnekler baz alındığında Çanakkale Cephesi'nin gerçek bilançosunun tam olarak ortaya konulabilmesi ve cephenin şehit kayıtlarının doğru olarak araştırmacılara sunulması için var olan şehit listesinin revizyon gerektirdiği açıkça söylenilebilir.

Kaynakça

Askeri Tarih Belgeleri Dergisi. Genelkurmay Askeri Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı 63, sy.132 (2014).

Dörtkol, F., *Osmanlı'dan Günümüze Şehit Kayıt İşlemleri*, SAVSAD Savunma ve Savaş Araştırmaları Dergisi, Cilt 33, Sayı 1, 2023.

Görgülü, İ., *On Yıllık Harbin Kadrosu (1912-1922)*, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 2014.

Karataş, M. ve Terzi, B. (Haz.), *Harp Ceridelerine Göre Çanakkale Savaşlarında 57. Alay*, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 2021.

Millî Savunma Bakanlığı, *Şehitlerimiz: Osmanlı-Rus, Osmanlı-Yunan, Trablusgarp, Balkan, Birinci Dünya, İstiklâl, Kore, Kıbrıs, İç Güvenlik*, 5 Cilt, Millî Savunma Bakanlığı Yayını, Ankara, 1998.

Parlak, C. ve Gürkan, M. (Haz.), *Harp Ceridelerine Göre Çanakkale Muharebelerinde 47. Alay*, Kültür ve Turizm Bakanlığı; Çanakkale Savaşları Gelibolu Tarihi Alan Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2025.

T.C. Genelkurmay Başkanlığı, *Çanakkale Muharebelerinde 19'uncu Tümen Cerideleri*, 6 Cilt, Ankara, 2017.

Tanman, H. A. ve Yurttakal, A., *Şanlı 57. Alay'ın Cesur Komutanı Şehit Yarbay Hüseyin Avni Bey*, Kronik Kitap, İstanbul, 2021.

Terzi, B. (Haz.), *Harp Ceridelerine Göre Çanakkale Savaşları'nda Anafartalar Grubu*, Çanakkale Savaşları Enstitüsü Yayınları, İstanbul, 2024.

Terzi, B., *Çanakkale Muharebeleri'nde Şehit Alay Komutanları*, Anafarta Dergisi, sy.15, 80-88, 2022.

İnternet Kaynakları

https://www.msb.gov.tr/SehitBilgiKapisi/SehitListesi (Erişim Tarihi: 18.04.2026)

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Z KUŞAĞININ ŞARAP TÜKETİM ALGISI

GENERATİON Z'S PERCEPTİON OF WİNE CONSUMPTİON

Yüksek Lisans Öğrencisi, Sinem ŞEN

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Yüksek Lisans Programı, siineemseen@gmail.com

ORCID ID: 0009-0002-7656-2221

Dr. Öğr. Üyesi, Elvan Özbey KESER

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Turizm Fakültesi, Yiyecek ve İçecek İşletmeciliği Bölümü, elvankeser@gmail.com

ORCID ID: 0000-0003-4224-7258

ÖZET

Nesil teorisi ile tanımlanan Z kuşağının oluşturduğu pazar bölümünün şarap tüketim alışkanlıklarını inceleyen çalışmalar farklı kültürlerde yapılmıştır. Bu doğrultuda çalışmanın amacı, Türkiye'de Z kuşağının şarap algısının derinlemesine anlaşılmasıdır. Örneklemimiz Z kuşağı şarap tüketim algısını paylaşan kişilerden oluşmaktadır. Veri toplama yöntemi kolayda örneklem yöntemidir. Verilerin analizi 2 araştırmacı tarafından tematik analize tabi tutulmuştur. Böylece Z kuşağının şarap algısı; sosyal bağlam, duygusal anlam, tat-koku ve yiyecek eşleşmeleri üzerinden belirlenmektedir. İçmeyenler genellikle koku rahatsızlığı ve motivasyonsuzluk nedeniyle tüketmezken, içenler şarabı sosyal ilişkiler ve özel günlerle bağdaştırmaktadır. Sonuç olarak Z kuşağının şarap algısı sosyal bağlam ve kültürel değerlerle şekillenmektedir. Tüketim daha çok özel günler ve arkadaş ortamlarında gerçekleşmektedir. Bu anlamda bazı gençlerin alkolü tamamen reddetmesi kuşağın sağlık bilincine yönelik tercihlerini ortaya koymaktadır. Böylelikle şarap pazarlaması için strateji oluşturmada faydalı olması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Şarap tüketimi, Z kuşağı, şarap algısı, şarap ilgilenimi, şarap kültürü.

ABSTRACT

Studies examining the wine consumption habits of the market segment formed by Generation Z, as defined by generation theory, have been conducted across various cultures. Accordingly, the aim of this study is to provide an in-depth understanding of the wine perception of Generation Z in Türkiye. Our sample consists of individuals who share their perceptions of Generation Z wine consumption. The convenience sampling method was employed for data collection. The data were subjected to thematic analysis by two researchers. Consequently, the wine perception of Generation Z is identified through social context, emotional meaning, taste-aroma, and food pairings. While non-consumers generally abstain due to odor discomfort and

lack of motivation, consumers associate wine with social relationships and special occasions. In conclusion, the wine perception of Generation Z is shaped by social context and cultural values. Consumption mostly occurs during special occasions and in social circles with friends. In this sense, the complete rejection of alcohol by some young individuals reveals the generation's preferences regarding health consciousness. Thus, the study is expected to be useful in developing strategies for wine marketing.

Keywords: Wine consumption, Gen Z, Wine perception, Wine involvement, Wine culture.

GİRİŞ

Anadolu'da üzüm ve bağcılığın Neolitik döneme dayanan (İ.Ö. 10000-5000) en eski tarımsal faaliyetlerden olduğu arkeolojik buluntular ile kanıtlanmıştır. Daha sonra şarap kültürünün Hititler döneminde önem kazandığını ve dini törenlerden, sosyal yaşama kadar birçok kullanım alanı bulduğu ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bağcılık ve şarapçılık Anadolu uygarlıklarıyla bir bütün içinde gelişmiş, tarih boyunca ekonomik ve kültürel değer taşımıştır. Türkiye'de şarap üretiminde kullanılan üzüm çeşitleri; Narince, Bornova misketi, Sultaniye, Boğazkere, Öküzgözü, Kalecik karası, ve Emir'dir. Türkiye, 2020 yılında 4.175.356 ton üzüm üretimi ile 74.499.589 tonluk dünya üzüm üretimi içerisinde; Çin, ABD, İtalya, İspanya ve Fransa'nın ardından 6. sırada yer almaktadır. Fakat ülkeler bazında büyük şarap üreticisi sayılmamaktadır ve dünya şarap üretiminde 29. sırada yer almaktadır. Türkiye 2018 yılında 3,9 milyon ton üzüm üretir ancak bu üretimin sadece %3 ünü şarap yağımında kullanır. 2017 yılında ise 2,9 milyon hektolitreden fazla şarap ihraç edilmiş, ancak aynı yıl 2,0 milyon hektolitre şarap ithal edilmiştir. Türkiye'de şarap tüketimi 2020 yılı verilerine göre yaklaşık 65.5 milyon litre seviyesine ulaşmıştır. Bunun kişi başı ortalama 0,81 litre ile 1 litre arasında olduğu belirlenmiştir. Şarap tüketimi yaşla birlikte, özellikle 50 yaşından sonra artmakta ve 35 yaş altındaki bireylerin tüketiminin dört katına çıkmaktadır. Nesil teorisi ile tanımlanan Z kuşağının oluşturduğu pazar bölümünün şarap tüketim alışkanlıklarını inceleyen çalışmalar farklı kültürlerde yapılmıştır.

Tüketicilerin gıda algısı renk, tat ve koku gibi duyusal özelliklerin yanı sıra beklentiler ve bilişsel süreçler ile şekillenmektedir. Ayrıca kişinin fizyolojik, psikolojik, biyolojik ve sosyo-kültürel özellikleri de ürün algısını etkilemektedir. Şarap algısı genellikle doğrudan duyusal özellikler ile ilişkilendirilse de, tüketici algısı karmaşık ve değişkendir. Bazen algılanan ile verilen tepki farklı olabilmektedir. Bu bağlamda tüketici odaklı araştırmalar öne çıkmaktadır. Bu anlamda algının ölçülebilmesi için uzman panellerin teknik terimleri yerine tüketicilerin kendi kelimeleri ile doğrudan bilgi sağlanması öngörülmektedir (Shankar vd., 2010; Zampini vd., 2007; Small vd., 2005; Prescot vd., 2004; Köster, 2009; Sáenz-Navajas vd., 2015; Costell vd., 2010).

Tüketicilerin gıdayı nasıl algıladığını etkileyen birçok etken mevcuttur. Bunlardan en önemlilerinden biri aşinalıktır. Ürün aşinalığı, tüketicilerin ürünü kendi deneyim ve bilgilerine göre değerlendirmesidir. Aşinalık, ürünle daha önce ne kadar karşılaşıldığına bağlıdır. Tüketiciler tanıdık ürünleri kolayca kabul etmektedir ve özelliklerini fark etmektedirler. Tanıdık olmayan ürünlerde ise bu daha zordur. Genellikle bilgi eksikliği yüzünden tüketiciler yeni yiyecekleri denemek istememektedirler. Bu da daha az beklenti ve daha düşük tüketim niyetine neden olmaktadır. Ayrıca, tüketicilerin kendi tat deneyimleri ve çevresindekilerin deneyimleri de gıda tercihlerini etkilemektedir. Bu nedenle, tüketim deneyimini gıda tercihi

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

araştırmalarına dahil etmek, tüketicilerin gerçek algısını daha iyi anlamayı sağlamaktadır (Park vd., 1981; Schwanenflugel vd., 1986; Torrico vd., 2019; Goodman vd., 2013; Giacalone vd., 2015; Mukherjee vd., 2001; Alemu vd., 2020; Booth vd., 2014).

Şarap, literatürde en çok araştırılan içeceklerden biridir Bunun nedeni, markası, stili, türü ve fiyatı açısından sahip olduğu karmaşıklıktır. Şarap; renk, aroma, tat ve ağız hissi gibi birçok duyusal özelliği bir arada barındıran çok boyutlu bir üründür. Bu yüzden son yıllarda, tüketicilerin şarabı nasıl algıladığını ve değerlendirdiğini anlamak için birçok duyusal çalışma yapılmıştır. Özellikle kırmızı şarap, sahip olduğu geniş duyusal çeşitlilik nedeniyle tüketicilerin kültürü, deneyimi, bilgisi ve aşinalığından etkilenmektedir. Şarap tüketimi küresel olarak artmaktadır (Brochet vd., 2001; Yang vd., 2010; Lattey vd., 2010; Hopfer vd., 2014; Francis vd., 2015; Lesschaeve, 2007; Torrico vd., 2019; Giacalone vd., 2015; Alemu vd., 2020). Bu çalışma yapılırken, araştırmacılar Z kuşağının şarap algısı ile yeterli sayıda çalışmaya rastlamamıştır. Çalışma bu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır. Araştırma sorusu "Z kuşağı şarap algısını nasıl ifade ediyor" şeklinde düzenlemiştir.

LİTERATÜR

Şarap tüketim algıları, içsel ve dışsal olarak; duygusal, menşei, etiketleme ve sürdürülebilirlik gibi faktörlerden etkilenmektedir. Bu algılar ülkeler arasında belirgin farklılıklar göstermektedir. Fransa, İtalya ve İspanya gibi geleneksel şarap üretiminde köklü yere sahip ülkelerde şarap olumlu değerlendirilmektedir. Orta düzeyde tüketim ise sağlık faydalarıyla ilişkilendirilmektedir. Çevre bilincine sahip tüketiciler açısından çevreye duyarlı etiketleri bu olumlu algıları daha da arttırmaktadır (Zanchini vd., 2025). Bu bağlamda Fransa'da şarap tüketimin azaltılmasını hedefleyen sağlık politikaları ve şarap içeriklerine ilişkin olumsuz medya paylaşımları, sağlık risklerine dair endişeleri artırarak satın alma niyetini düşürmektedir (Schamel, 2009). İtalyan tüketiciler özellikle köpüklü şaraplarda menşei faktörüne önem vermektedir. Alman tüketiciler ise ayrıntılı beslenme etiketlerine daha önemli bulmaktadır ve içerik bilgisine daha çok dikkat etmektedir (Rui vd., 2025). Bu genel farklılıkların yanı sıra, organik etiketlemenin tüketici algısı üzerindeki etkisi dikkat çekmektedir.

Organik etiketlemenin şarap algısı üzerindeki etkisi literatürde belirtilmektedir. Organik şaraplara karşı olumlu tutuma sahip tüketicilerin bu ürünlere daha iyi tat değerlendirme ve fiyat farkını ödemeye istekli oldukları belirtilmektedir (Macht vd., 2022). Benzer şekilde, organik etiketlemenin şarap zevki üzerindeki etkisi incelenmiştir. Tüketicilerin organik şaraba "daha ince, daha yoğun, daha meyvemsi ve daha çiçeksi bir aroma, daha yoğun, keyifli ve meyvemsi bir lezzet, ayrıca daha pürüzsüz bir doku ve daha iyi bir gövde" değerlendirmesi yaptıkları saptanmıştır. Ayrıca organik etiketlemenin şarabın sağlıklı olma algısı ve satın alma niyeti üzerinde de olumlu bir etkisi olduğu gösterilmiştir (Apaolaza vd., 2017).

METODOLOJİ

Çalışma z kuşağının şarap tüketim algısını derinlemesine değerlendirmektedir. Bu doğrultuda, nitel araştırma yöntemi benimsenmektedir. 21.04.2026–22.04.2026 tarihleri arasında derinlemesine görüşme tekniği kullanılarak veri toplanmıştır. Görüşmeler Zoom platformu ile gerçekleştirilmiştir. Katılımcıların onayı doğrultusunda görüntü ve ses kayıtları alınmış ve ardından kayıtlar metne dönüştürülmüştür. Araştırma kapsamında 4 katılımcı ile görüşmeler gerçekleştirilmiştir. Her bir görüşme ortalama 30 dakika sürmüştür. Katılımcıların gönüllü

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

olduğu belirtilmiştir ve etik kurul raporu Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Turizm ve gastronomi araştırmaları etik kurulu tarafından 22.04.2026 tarih ve E-46207318-200-851453 sayı ile düzenlenmiştir.

TABLO 1

No	İçmeyenlere Sorulan Sorular	İçenlere Sorulan Sorular
1	Şarap içer misiniz?	İçki içiyor musunuz? Hayatınızda içki var mı?
2	Şarap içmeme sebebinizi nasıl ifade edersiniz?	Peki içtiğiniz içkilerin içinde şarabın yeri var mı? Şarap içer misiniz?
3	Tam olarak şarap ile ilgili sevmediğiniz şey nedir?	İçki deyince aklınıza hangisi geliyor?
4	Ailede veya arkadaşlarınızda içen var mı?	Arkadaşlarınızla bir şeyler içmeye karar verdiğinizde aklınıza ilk önce hangisi gelir?
5	Arkadaşlarınla yemeye çıkıyorsunuz, herkes şarap içiyor, sen içmediğini söylüyorsun. Bu durumda nasıl hissedersin?	Şarap hangi koşullarda içiliyor?
6	Eskiden mezuniyet veya baloya katıldığınızda içkili miydi?	Şarap sizin için neyi ifade ediyor? Şarap içmek sizin için neyi ifade ediyor?
7	Anne olsanız, yetişkin çocuğunuzun şarap içtiğini öğrenseniz bu size ne hissettirirdi?	Bir erkek veya bir kadın yan masada yalnız oturuyor ve şarap tüketiyor, ne düşünürsünüz?
8	Özel hayatınızda beraber olduğunuz kişinin şarap içiyor olması size ne hissettirirdi?	Kadınsı veya erkeksi olarak adlandırabileceğiniz içkiler hangileri?
9	Kendinizi hangi durumda şarap satın alırken hayal edersiniz?	Şarabın tadıyla ilgili neler söylersiniz?
10	Ne olursa bir başkası için ya da kendiniz için şarap almayı düşünebilirsiniz?	Şarabı yudumlamak, içmek sizin için nasıl bir duygu? Damağınızda nasıl bir lezzet bırakıyor?
11	Çok yakın arkadaşınız çok pahalı bir şarabı açıp ikram etmek istedi, ne yaparsınız? Tadına bakar mısınız?	Şarap ile neler veya hangi yemekleri yakıştırırsınız?
12	Çok yakın arkadaşınız çok güzel kokan bir şarap yapmış ve ikram etmek istiyor, tadar mıydınız?	Şarapla şu asla yenilmez diyeceğiniz bir şeyler var mıdır?

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

No	İçmeyenlere Sorulan Sorular	İçenlere Sorulan Sorular
13	Şefiniz şaraplı sos yaptı, tadına bakıp geri bildirim vermenizi istiyor, ne yapardınız?	Şarabın sağlıkla ilgili ilişkisi hakkında düşünceleriniz nelerdir?
14	Tur ile Toskanya'ya gittin, tadım yapılacak, ünlü şarap bağlarına götürüyor, gastronomik tadım bilim uzmanı olarak ne yapardın?	Anadolu'da yetişen, Türkiye'de yetişen üzüm, şaraplık üzümleri sayabilir misiniz? Bu konu hakkında bilginizi öğrenebilir miyiz?
15	Aşçıbaşı Fransız alakart menü yapacak, yüklü zam alacaksın fakat şaraplı yemekler soslara tadına bakman gerekiyor, bu durumda teklifi kabul eder miydin?	En son ne zaman içtiniz?
16	Şarap türü bilginiz var mıdır?	—
17	Şarap olan genel bakış açınız nedir?	—

BULGULAR

Katılımcılarla yapılan görüşmelerin bulguları tablolarda sunulmaktadır.

TABLO 2

İçenler/içmeyenler	ALT TEMA	KODLAR	KATILIMCILAR
	İçmekten hoşlanma	Rakı	K2
		Şarap	K2,K1
		Bira	K2,K1
		Viski	K2,K1
		Kokteyl	K2
		Vodka	K2
	İçmekten hoşlanmama	Motivasyonsuz	K3
		Rahatsız koku	K4

Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tematik analiz sonucunda şu bulgular elde edilmiştir. Z kuşağının şarap tüketim algılarının çeşitli alt temalar altında toplandığı görülmektedir. İlk önce katılımcıların alkol tüketim tercihlerine bakılmaktadır. Bu anlamda hem içen hem de içmeyen kişilerin bulunduğu belirlenmektedir. İçen katılımcıların rakı, şarap, bira, viski, kokteyl ve vodka gibi farklı içki

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

türlerinden hoşlandıkları görülmektedir. İçmeyen katılımcıların ise motivasyonsuzluk ve rahatsızlık veren koku gibi nedenlerle alkol tüketiminden uzak durdukları ifade edilmektedir.

TABLO 3

İçenler	Sosyal içicilik	Özel ilişki	K2,K1
		Arkadaş grubu	K2,K1
		Tek başına	K1
		Yakın arkadaş	K2,K1

Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Sosyal bağlamda şarap tüketiminin çoğunlukla sosyal ortamlarda gerçekleştiği, çoğunlukla arkadaş grubu, özel ilişkiler ve yakın arakadaş grubu içerisinde tercih edildiği görülmektedir. Bununla birlikte bazı katılımcıların şarabı bireysel olarak da tükettiği belirlenmiştir.

TABLO 4

İçenler	Kendisinin/ Başkasının şarap içme algısı	Nostalji	K2
		Mutluluk	K1
		Özlem	K2
		Depresyon	K2
		Denemek	K2
		Şarap kültürlü	K1
		Artistik	K1
		Elit insan	K1
		Kadınsı hissetmesi	K2
		Zevk	K1

Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Katılımcıların şaraba kendisinin veya başkasının içme algısına bakıldığında nostalji, mutluluk, özlem, depresyon, denemek, şarap kültürlü, artistik, elit insan, kadınsı hissetmesi, zevk şeklinde ilişkilendirme yaptıkları bulguları elde edilmektedir.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

TABLO 5

İçmeyenler	KOKU	Kalite	K3
		Rahatsızlık	K4
İçenler/içmeyenler	TAT	Mayhoş	K1
		Ekşi	K1
		Meyvemsi	K3,K1
		Sirke	K1
		Boğaz yakan	K1
		Sirkemsi, acımsı	K3

Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Tat ve koku alt teması için şarabı içenler ve içmeyenler olarak şarabı, mayhoş, ekşi, meyvemsi, sirke boğaz yakan, sirkemsi ve acımsı bulmaktadırlar. İçmeyen katılımcıların ise kokuyu kalite ve rahatsızlıkla ilişkilendirdikleri ulaşılmaktadır.

TABLO 6

İçenler	Motivasyon	Özel gün	K2,K1
		Akşam yemeği	K2,K1
		Evlilik yıldönümü	K1
İçmeyenler		Hediye	K3,K4
		Yemek yarışması	K3
		Yemeğe karıştırma	K3, K4

Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Şarap tüketim motivasyonlarına bakıldığında, genellikle özel günler, akşam yemekleri ve özel kutlamalarla ilişkilendirildiği belirlenmiştir. Buna karşılık içmeyen katılımcıların şarabı satın alma amacı olarak hediye alma veya yemek yarışması için alabileceğini aktarmaktadır. Aynı zamanda yemeklerde kullanma amacıyla tercih ettikleri görülmektedir.

TABLO 7

İçenler	Şarapla yenilenler	Peynir	K2,K1
		Yabancı peynir, tulum peyniri, gravyer peyniri	K2
		Kuruyemiş	K2

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

		Çilek	K1
		Yaban mersini	K1
		Kuru erik, kayısı, üzüm.	K2
		Et yemeği	K2,K1
		Şarküteri tabağı	K1
	Şarapla yenilmeyenler	Yoğurtlu mezeler	K2
		Balık	K2
		Zeytinyağlı yemekler	K1

Yazar tarafından oluşturulmuştur.

Son olarak, şarabı içen kişiler yanında yenilenler incelendiğinde peynir, yabancı peynir,tulum peyniri, gravyer peynir, kuruyemiş , çilek, yaban mersini, kuru erik, kuru kayısı, kuru üzüm, et yemeği ve şarküteri tabağını yakıştırdıkları elde edilmektedir. Yenilmeyen ürünler olarak yoğurtlu mezeler, balık ve zeytinyağlı yemeklerin şarap ile uyumsuz olarak değerlendirilmektedir.

SONUÇ

Z kuşağının şarap tüketim algısı bulgularımıza dayanarak sosyal bağlam, sağlık bilinci ve tat/koku değerlendirmeleri literatürdeki araştırmalarla örtüşmektedir. Şarabın çoğunlukla arkadaş grupları ve özel günlerde tüketmesi, z kuşağının şarap deneyimini eğlence ve sosyal ortam gibi aktivitelerde tüketmesi bulgularla uyumludur (Stergiou vd., 2018). Ayrıca bazı katılımcıların alkolü tamamen reddetmesi, z kuşağının alkol tüketimini önceki jenerasyona kıyasla azalttığını ve sağlık risklerini dikkate aldıklarını ortaya koyan araştırmalarla desteklenmektedir (Mahase, 2025; Kaylor vd., 2024). Tat ve koku algısında ise katılımcıların şarabı mayhoş, ekşi veya rahatsız edici bulmaları, organik etiketlemenin tat algısını olumlu yönde etkilediğini gösteren araştırmalardan kısmen farklıdır (Apaolaza vd., 2017). Böylelikle Z kuşağının şarap algısı küresel eğilimlerle uyumlu olmakla birlikte, kültürel ve değerler farklılık göstermektedir.

KAYNAKÇA

Alemu, M.H., Olsen, S.B. (2020). An analysis of the impacts of tasting experience and peer effects on consumers' willingness to pay for novel foods. *Agribusiness,* 36, 653–674.

Apaolaza, V., Hartmann P., Echebarria, C., Barrutia, J. M. (2017). Organic label's halo effect on sensory and hedonic experience of wine: A pilot study. Journal of sensory studies, 32(1), e12243.

Brochet, F.; Dubourdieu, D. (2001). Wine Descriptive Language Supports Cognitive Specificity of Chemical Senses. *Brain and language,* 77, 187–196.

Costell, E., Tárrega, A., Bayarri, S. (2010).Food Acceptance: The Role of Consumer Perception and Attitudes. *Chemosensory perception,* 2010, 3, 42–50.

Francis, I., Williamson, P. (2015). Application of consumer sensory science in wine research. *Australian Journal of Grape and Wine Research,* 554–567.

Giacalone, D., Frøst, M.B., Bredie, W.L., Pineau, B.; Hunter, D.C.; Paisley, A.G.; Beresford, M.K.; Jaeger, S.R. (2015). Situational ap-propriateness of beer is influenced by product familiarity. *Food Quality and Preference,* 39, 16–27.

Hopfer, H., Heymann, H. (2014). Judging wine quality: Do we need experts, consumers or trained panelists?.*Food Quality and Preference,* 32, 221–233.

Kaylor, S.K., Allen, I., Townsend, H., Rodgers, J., & Callihan, M.L. (2024). "Black out or back out": Understanding the alcohol habits, behaviors, and motivations of Generation Z students. *Journal of American College Health,* 72(8), 2754–2763.

Köster, E. (2009). Diversity in the determinants of food choice: A psychological perspective. *Food quality and preference,* 20, 70–82.

Lattey, K.A., Bramley, B.R., Francis, I.L. (2010). Consumer acceptability, sensory properties and expert quality judgements of Aus-tralian Cabernet Sauvignon and Shiraz wines.Australian *Journal of Grape and Wine Research,* 189–202.

Lesschaeve, I. (2007). Sensory evaluation of wine and commercial realities: Review of current practices and perspectives. *American Journal of Enology and Viticulture,* 58, 252–258.

Macht, J., Kink-Lehmann, J., Piqueras-Fiszman, B., Hartmann, M. (2022). Insights into the organic labelling effect: the special case of wine. *British Food Journal,* 124(11), 3974-3992.

Mahase, E. (2025). Why are Gen Z drinking less alcohol than older generations? *BMJ,* 390.

Prescott, J., Johnstone, V., Francis, J. (2004). Odor-Taste Interactions: Effects of Attentional Strategies during Exposure. *Chemical senses,* 29, 331–340.

Rui, M., Blanc, S., Brun, F., Sparacino, A., Mastromonaco,G., Massaglia, S. (2025). A cross-country analysis on satisfaction and perception of non-alcoholic wine. *Food Quality and Preference,* 105774.

Schamel, G. (2009). Dynamic analysis of brand and regional reputation: The case of wine. *Journal of Wine economics,* 4(1), 62-80.

Shankar, M.U., Levitan, C. A., Spence, C. (2010). Grape expectations: The role of cognitive influences in color–flavor interactions.*Consciousness and cognition,* 19, 380–390.

Small, D.M., Prescott, J. (2005). Odor/taste integration and the perception of flavor. *Experimental brain research,* 166, 345–357.

Stergiou, D.P., Airey, D., Apostolakis, A. (2018). The winery experience from the perspective of Generation Z. *International Journal of Wine Business Research,* 30(2), 169-184.

Sáenz-Navajas, M.P., Avizcuri, J.M., Ballester, J., Fernández-Zurbano, P., Ferreira, V., Peyron, D., Valentin, D. (2015). Sensory-active compounds influencing wine experts' and consumers' perception of red wine intrinsic quality. *LWT-Food Science and Technology,* 60, 400–411.

Torrico, D.D., Fuentes, S., Viejo, C.G., Ashman, H., Dunshea, F.R. (2019). Cross-cultural effects of food product familiarity on sensory acceptability and non-invasive physiological responses of consumers. *Food research international,* 115, 439–450.

Yang, J., Lee, J. (2020). Current Research Related to Wine Sensory Perception Since 2010. *Beverages,* 6, 47.

Zachini, R., Blanc, S., Theodorakis, S., Di Vita, G., Merlino, V. M., Brun, F., Massaglia, S. (2025). How European consumers value wine credence attributes: a cross-country comparison of France, Greece and Italy. *Wine Economics and Policy,* 14(1), 3-15.

Zampini, M., Sanabria, D., Phillips, N., Spence, C. (2007). The multisensory perception of flavor: Assessing the influence of color cues on flavor discrimination responses. *Food quality and preference,* 18, 975–984

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

YAPAY ET ÜRETİCİSİ FİRMALARIN VİZYON VE MİSYON BİLDİRİMLERİNİN ANALİZİ

Sinem ŞEN

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Programı

Prof. Dr. Berrin GÜZEL

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Turizm Fakültesi

ÖZET

Artan nüfus ve buna bağlı sürdürülebilirlik sorunlarına yönelik olarak hücre bazlı yapay et geleneksel hayvancılık üretimine kıyasla önemli bir alternatif olarak değerlendirilir. Bu çalışmanın amacı, hücre bazlı yapay et üreten firmaların vizyon ve misyonlarının üretim amaçlarıyla ne ölçüde örtüştüğünü incelemektir. Buna yönelik olarak içerik analizi yöntemi kullanılmıştır. Firmaların internet sitelerinden elde edilen veriler doğrultusunda sürdürülebilirlik, sağlık ve talep olmak üzere üç ana tema ile bunlara bağlı on kod belirlenmiştir. Çalışmada elde edilen bulgular, doğal kaynak kullanımının azaltılması, su ve arazi kullanımının azaltılması, hayvan refahı, gıda güvenliği ve artan et talebinin karşılanabilmesi konularının en sık vurgulanan başlıklar olduğunu göstermektedir. Çalışmanın özgün katkısı, yapay et üreten firmaların vizyon ve misyonları ile yapay etin üretim amacı arasındaki örtüşmeyi ortaya koymaktadır. Bu doğrultuda çalışma, sektördeki stratejik yaklaşımların hem sürdürülebilirlik hem de toplumsal kabul açısından nasıl şekillendiğini kapsamlı bir biçimde saptamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yapay et, sürdürülebilirlik, gıda güvenliği

ABSTRACT

Growing population and related sustainability problems lead to cell-based artificial meat being evaluated as a significant alternative to traditional livestock production. The aim of this study is to examine to what extent the vision and missions of companies producing cell-based artificial meat overlap with production purposes. For this purpose, content analysis method was used. In line with the data obtained from the companies' websites, themes and codes were determined. These are sustainability, health and demand, and ten codes related to them. The findings obtained in the study show that reduction of natural resource use, reduction of water and land use, animal welfare, food safety and meeting the increasing meat demand are the most frequently emphasized topics. The original contribution of the study reveals the overlap between the vision and missions of companies producing artificial meat and the production purpose of artificial meat. In this direction, the study comprehensively determines how strategic approaches in the sector are shaped in terms of both sustainability and social acceptance.

Keywords: Artificial meat, sustainability, food safety

1. Giriş

Et tüketimi gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sürekli artış eğilimindedir. Nüfus ve refah düzeyinin yükselmesi ise bu artışın temel nedenlerindendir (Mateti vd., 2022). 2050 senesine kadar et talebinin %75 oranında yükselmesi tahmin edilir (Fiala, 2008). Ancak et talebi ile arzının aynı oranda yükselmesi olası değildir. Bu nedenle artan nüfusun et talebini yerine getirmek için gelecekte daha çok et üretimine ihtiyaç duyulacağı düşünülür (George, 2020). Et üretiminin arttırılması için gerekli olan kaynakların sınırlı olması, tarım arazilerinin yetersizliği ve sürdürülebilirlik önemli sorunlardır (Westhoek vd., 2011; akt. Sergelidis, 2019).

Hayvansal et üretiminde sürdürülebilirlik sorunu et tüketim düzeyini veya beslenme düzenini etkileyecek kadar önemlidir. Nitekim insanlar etten elde edecekleri protein miktarını alternatif kaynaklardan elde etme eğilimindedir (Padilha vd., 2022). Bunun için bitkisel ve hücre bazlı et ürünleri ile 2002'den itibaren laboratuvar ortamında et üretilmeye başlanır (Bhat vd.,2011). Bu da tüketicilerin ilgisini kısa bir süre içerisinde çeker. Laboratuvar ortamında üretilen etlerin, tüketiciler için daha çevre dostu ve hayvan refahını gözetir nitelikte olması geleneksel et üretiminin yerini alması beklenir (Padilha vd., 2022).

Laboratuvar ortamında geliştirilen et, henüz gelişiminin erken aşamalarındadır (Padilha vd., 2022). Uygun teknolojiler ile geleneksel ete kıyasla daha az hayvanların kullanımı, düşük çevresel etki ve seri üretim imkânı sağlanacağı beklenir. Bu ürünler, çevre dostu ve hayvan refahını gözeten üretim metotları ile sürdürülebilir alternatifler sunar ve küresel et talebini karşılamayı amaçlar (Padilha vd., 2022; Tuomisto vd., 2011; Post, 2012).

Yapay et, artan nüfusun yoğun et talebi karşısında geleneksel hayvancılığa kıyasla daha az sera gazı üretimi ve bulaşıcı patojenlerin yayılma riski, besin içeriğinin düzenlenmesi, hayvan refahı ve çevresel sürdürülebilirliğe katkısı gibi çeşitli amaçlarla ortaya çıkmaktadır (Roy vd., 2021; Hocquette vd., 2015). Bu doğrultuda yapay et üreten firmaların üretim amaçlarının da benzer olması beklenmektedir. Ancak bu benzerliğin firmaların sağlayıp sağlamadığı ve yapay et üretme amaçlarının vizyon ve misyonlarında ne şekilde ifade ettikleri bilinmemektedir. Literatürde bu anlamda önemli bir boşluk görülmektedir. Bu bağlamda çalışmanın amacı, hücre bazlı yapay et üreten firmaların vizyon ve misyonlarının üretim amaçlarıyla ne ölçüde örtüştüğünü değerlendirmektir. Bu çalışma teorik olarak, yapay etin üretim amaçlarıyla firmaların yaklaşımları arasındaki ilişkiyi ortaya koymaktadır. Uygulama alanında ise firmalara amaçlarıyla örtüşmelerine katkı sağlayarak sektörün güvenilirliğini ve toplumsal kabulünü güçlendirmektedir.

2. Literatür

2.1.Yapay Et Tanımı ve Türleri

Geleneksel et üretiminin çevresel, etik ve sağlık açısından yarattığı olumsuz etkileri azaltmaya yönelik alternatiflerden biri yapay et üretimidir. Hayvan kesimi yapılmadan, hücresel tarım yöntemleriyle kültür ortamında hayvansal kök hücrelerden elde edilen bu ürün; in-vitro et, kültür eti veya temiz et olarak da adlandırılan, laboratuvar ortamında üretilmiş bir et türü olarak tanımlanır (Turp vd., 2022).

Yapay et üretimi dört yöntemle gerçekleşir. Birincisi, bitkiler ve mantarlardan elde edilen alternatif protein kaynaklarıyla üretilen et ikameleridir (van der Spiegel vd., 2013). Bitkilerin kimyasal bileşenlerini kullanarak hayvansal etin yapı, tat ve pişirme niteliklerini taklit eden üç aşamalı bir süreçtir. İlk olarak protein, yağ, lif, vitamin ve mineral açısından zengin bitkiler yetiştirilir. Sonrasında bu bitkiler mekanik, kimyasal veya biyolojik işlemlerle işlenerek istenmeyen kısımlar ayrılarak gerekli bileşenler elde edilir. Son olarak da bu bileşenler, kas dokusuna benzer bir yapı oluşturacak şekilde bir araya getirilerek tamamlanmış ürün haline gelir. Özellikle küçük parçalı ve kıyılmış et ürünlerinin taklidi, bütün kas dokusu

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

içeren ürünlere göre daha basittir. Çünkü hayvansal etin kendine has dokusu proteinlerin belirli diziliminden oluşur. Bu düzen ete özgüdür ve bitkilerde bulunmaz. Bu yüzden aynı dokuyu bitkisel ürünlerle üretmek daha zorlu bir süreçtir (Good Food Institute Asia Pacific, t.y.).

Üretimin ikinci yöntem, laboratuvar ortamında doku ve hücrelerden geliştirilen kültür eti ya da in-vitro ettir (Post, 2012). Bu, doku mühendisliği temelli hücresel tarım yöntemidir ve dört aşamada gerçekleşir. Bunlar hücre kaynağı, hücre kültür ortamı, biyoreaktör ve yapı iskelesidir. Süreçte önce anestezi uygulanmış bir hayvandan biyopsi ile küçük bir doku örneği alınır. Bu örnek biyoreaktörlerde çoğaltılır ve özellikle kas hücreleri tercih edilir. Hücreler, tuzlar, amino asitler, vitaminler, glikoz ve büyüme faktörleri içeren yapay ortamda gelişir. Kas lifleri, besin sağlayan ve büyümeyi destekleyen süngerimsi bir yapı iskelesine tutunarak çoğalır. Bu yöntem, az sayıdaki hayvandan yüksek miktarda et üretimini mümkün kılar (Post, 2012; Bhat vd., 2017; Roy vd., 2021).

Üçüncü yöntem, genetiği değiştirilmiş organizmalardan elde edilen et, genomlarının yapay olarak değiştirilmesi nedeniyle insan yapımı kabul edilir. Genetik değiştirme, organizmalara istenen nitelikleri kazandırmak hedefiyle uygulanan genetik teknolojilerden biridir. Bu aşamalarda ilk olarak söz konusu niteliği sağlayan gen belirlenir. İkinci olarak bu gen, ilgili organizmadan kopyalanarak başka bir organizmanın DNA'sına aktarılır. Üçüncü ve son aşamada genetik olarak değiştirilmiş yeni organizma yetiştirilir. Bu aşamalar, genetiği değiştirilmiş organizmaların laboratuvar ortamında üretilmesini sağlayan temel basamaklardır (U.S. Food and Drug Administration, 2024).

Son olarak klonlanmış hayvanlar, klonlama özdeş yavrular üretse de doğrudan insan müdahalesi içerdiği için yapay et kapsamında değerlendirilme aşamasındadır (Bonny vd., 2015). Klonlama, bir hayvandan alınan normal vücut hücresinin içindeki DNA bilgisini kullanarak aynı hayvandan bir kopya üretme işlemidir. Bunun için önce başka bir hayvandan alınan yumurta hücresinin içi boşaltılır. Ardından kopyalanacak hayvandan alınan hücre bilgisi bu boş yumurtaya aktarılır. Elektriksel uyarım yoluyla yumurta yeniden harekete geçirilir ve embriyo gelişmeye başlar. Bu embriyo taşıyıcı annenin rahmine konur ve doğan yavru, genetik olarak kopyalanan hayvanla aynı olur (Ekinci vd., 2005).

2.2. Yapay Et Üretiminin Olumlu Yönleri

Yapay etin birtakım olumlu yönleri vardır. Bunlar çevresel sürdürülebilirlik, hayvan refahı ve gıda güvenliği ile ilgilidir. Geleneksel et üretimi yüksek sera gazı emisyonu, su ve arazi kullanımı gibi olumsuzluklara neden olur. Buna karşın yapay et düşük çevresel olumsuzluklar yaratır. Hayvan kesimi olmaması etik açıdan cazip gelirken, laboratuvar ortamında üretilmesi patojen bulaşma riskini düşürerek gıda güvenliğini de arttırır. Ayrıca geleneksel hayvancılıkta artan antimikrobiyal direnç sorununa karşı yapay et daha güvenli bir alternatif olarak sunulur. Bunlar artan protein ihtiyacını karşılamada yapay eti öne çıkararak tercih edilmesini sağlar (Farhoomand vd., 2022).

Laboratuvarda üretilen yapay et birtakım olumlu yönlere sahiptir. Bunlar içerisinde yarattığı çevresel etkiler önemlidir. Hücre bazlı et üretimi, geleneksel hayvancılığa göre daha çevre dostu bir yapıya sahiptir. Geleneksel hayvancılık üretimi yaklaşık %40 arazi kullanımı, %14,5 sera gazı salımı ve %29 tatlı su tüketimine ihtiyaç duyar. Oysa yapay et üretilirken bu oranlar enerji tüketimi ve arazi kullanımı %99, su kullanımı %90 ve sera gazı salımını %70- %90 arası azalma belirtilir (Sürek vd., 2020; Lynch vd., 2019). Geleneksel hayvancılık, metan, karbondioksit ve azot gibi üç temel sera gazı salınımını beraberinde getirir. Geviş getiren hayvanların sindirim sistemi, küresel sera gazı emisyonlarının büyük bir bölümünden sorumlu olan güçlü bir gaz olan metanı üretir. Bu nedenle, hücre bazlı etin

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

yaygınlaşması, geleneksel et üretimine kıyasla metan emisyonlarını azaltma potansiyeline sahiptir (Mottet vd., 2017; Tuomisto vd., 2011).

Sağlık ve gıda güvenliği boyutu, yapay etin tercih edilmesinde diğer avantajdır. Hücre bazlı et üretimi kontrollü bir ortamda gerçekleştirildiği için hayvan kesimi sırasında meydana gelebilecek bulaş riski yoktur. Toplu alanlarda yetiştirilen hayvanlardan kaynaklanabilecek salgın risklerini de engellenir. Geleneksel hayvan eti gıda kaynaklı hastalıklar ve salgınlara yol açabilir; hücre bazlı et ise bu riskleri azaltma potansiyeline sahiptir. Ayrıca, alerjen madde içermemesi nedeniyle daha fazla kişi tarafından tüketilebilir (Chriki vd., 2020; Hocquette, 2016; Roy vd., 2021). Son olarak yapay et üretimi hayvan refahı bakımından da avantajlıdır. Az sayıda canlı hayvandan veya hücreden büyük miktarda kas dokusu üretilebilir olması önemlidir (Rolland vd., 2020).

2.3.Yapay Et Üretiminin Olumsuz Yönleri

Yapay et üretiminin birkaç olumsuz yönlerinden biri neden olduğu karbon ayak izidir. Bu çevresel açıdan tartışmalıdır. Hücre bazlı et üretimi ile atmosferdeki karbondioksit seviyesini yükseldiği düşünülür. Bu üretim sürecinde, uzun sürede çözünen metana kıyasla daha fazla karbondioksit salınımı gerçekleştirir (Lynch ve Pierrehumbert, 2019; Chriki ve Hocquette, 2020).

Etik kaygılar ve dini görüş farklılıkları yapay etin olumsuz yönlerinden biridir. Hücre bazlı et üretimi, fetal sığır serumu kullanımından dolayı etik tartışmalara yol açar. Bu durum acı çektirmemesini tartışmalı hale getirir (Bonny vd., 2015). Fetal serum, gebe ineklerden alınan fetüslerden elde edilmekte ve kan kalitesini korumak amacıyla fetüsler canlı tutulur. Kalp delinerek ortalama beş dakika süresince kan boşaltılır. Bu süreç fetüsün ölümüne ve ciddi acı ile rahatsızlık duymasına neden olur. Dolayısıyla insanlık dışı bulunarak ahlaki ve etik kaygıları beraberinde getirir (Jochems vd., 2002). Diğer yandan İslam hukukunda, helal kesimli hayvandan elde edilen hücrelerin kullanılması halinde kültür etin helal kabul edilirken, domuz ve haram kılınan diğer hayvanlardan elde edilen hücrelerin kesinlikle yasaktır (Roy vd., 2021). Yahudi inancında ise bir görüş koşer hayvanlardan elde edilen hücrelerle üretilen kültür etini koşer kabul ederken, başka bir görüş hücrelerin kaynağına bakılmaksızın özgünlüğünü yitirdiğini ileri sürer (Krautwirth, 2018). Hinduizm'de ise ahimsā, bütün hayvanlara zarar verilmemesi ve şiddetsizlik ilkesi, öne çıkar. Bu nedenle kültür etin onaylanması konusunda görüşler bölünür. Bazıları hayvana zarar vermediğini savunurken, diğerleri ineklerin kutsallığı nedeniyle kültür sığır etini reddeder. Dolayısıyla dinler temelinde kültür etin tüketimine dair kesin bir sonuç söylenemez (Mattick vd., 2015).

Yapay et insanların sağlığı açısından belirsizlikler taşır. Bu belirsizlikler biri, hayvanların büyümek için ürettiği hormonlar hücre bazlı etler için de gerekli olmasıdır. Ancak bu hormonların endüstriyel üretimleri mümkün olmayabilir. Diğer yandan hücrelerin endüstriyel olarak çoğaltılması sırasında hücre dizilerinin düzeninin bozulması ve kanser benzeri büyüme desenlerini taklit etme riski de mümkündür. Bu nedenle, çoklu üretime geçmeden önce kas hücreleri ve insan vücuduna zararları değerlendirilmelidir (Chriki vd., 2020).

Son olarak yapay etin üretim maliyeti oldukça yüksektir. Hücre bazlı et üretimi fazla enerji harcamakta ve bu da maliyeti yükseltmektedir. Bu da hücre bazlı etin, orta ve düşük gelirli tüketiciler için ulaşılabilir olamayacağı anlamına gelir. Dolayısıyla yapay etin üreticiler ev tüketiciler için erişilebilirliği konusu tartışmalıdır (Yan vd., 2014; Tuomisto vd., 2009).

3. Metodoloji

Yapay et üreten birçok şirket vardır. Ancak mevcut çalışmada sadece hücre bazlı yapay et üreten şirketler değerlendirilmiştir. 2026 yılında yapay et üreten şirketlerin internet

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

sayfalarında, 15.01.2026-01.02.2026 tarihleri arasında literatürde belirtilen üretim amaçlarıyla örtüşme oranı incelenmektedir. Çalışmada nitel araştırma yöntemi benimsenmiş ve verilere içerik analizi uygulanmıştır.

Araştırmanın ilk aşamasında hücre bazlı yapay et üreten şirketler tespit edilmiştir. Bunlar SciPot tarafından belirlenmiş olan listede yer almaktadır (Wilson, 2025). İlgili listede 24 şirket vardır. Bu firmaların üçü deniz ürünü, üçü kanatlı eti, üçü dana eti ve biri domuz eti üretir. Ayrıca bir firma hem kanatlı hem domuz eti, biri hem kanatlı hem sığır eti ve ikisi de hem dana eti hem domuz eti üretir. Analize dahil edilmeyen dört firma doğrudan et üretimi yapmayan firmalardır. Bunlar alternatif protein, ped gıdası, 3D baskı et ve hayvansal yağ üretimi yaparlar. Bunun yanı sıra beş firmanın da internet sitelerine ulaşılamadığı için analize dahil edilmedi. Böylece bunlardan sadece 14'ünde yapay et üretimi (deniz ürünü, kanatlı et, dana eti, domuz eti) ile ilgili vizyon ve misyon bilgileri yer almaktadır. Dolayısıyla sadece bu şirketler içerik analizine tabi tutulmuştur.

4. Bulgular

Yapay et üreten şirketlerin internet sitelerinden elde edilen veriler sonucunda şirketlerin vizyon ve misyonlarında üç tema ve on kod belirlenmiştir. Analiz sonrası elde dilen tema ve kodlar Tablo 1'dedir. Bunlar sürdürülebilirlik, sağlık ve talep kodlarıdır.

Sürdürülebilirlik temasında beş kod vardır. Bunlar sırasıyla su ve arazi kullanımı, hayvan refahı, sera gazı emisyonu, çevresel sürdürülebilirlik ve hayvan sürdürülebilirliğidir. Araştırmaya dahil olan işletmelerden BioTech Foods ve CellX şirketleri bu üç hedefi desteklemektedir. Örneğin CellX'in *"Karbonun en büyük yayıcılarından biri olan geleneksel hayvancılık, her yıl 7 milyar tondan fazla karbondioksit salıyor. Küresel karbon emisyonlarının %17'sinden sorumlu; bu oran, tüm araçların toplam emisyonunu aşıyor. Oysa yenilikçi kültüre etme yöntemiyle üretilen domuz eti %52, sığır eti %92 daha az karbon emisyonu yaratıyor"* ve *"kültüre edilmiş et; hayvan kesimi ve büyük ölçekli çiftçilik yok. Böylece hayvan ıstırabını büyük ölçüde azaltıyor"* şeklinde ifadeler yer alır.

Tablo 1. Yapay et üreten şirketlerin vizyon-misyon tema ve kodları

Tema	Kod	Frekans
Sürdürülebilirlik	Su ve arazi kullanımı	7
	Hayvan refahı	6
	Sera gazı emisyonu	5
	Çevresel sürdürülebilirlik	4
	Hayvan sürdürülebilirliği	3
Sağlık	Gıda güvenliği	12
	Besin içeriği düzenlemesi	5
	Antimikrobiyal direnç riski azlığı	3
	Bulaşıcı hastalıkların yayılma riski düşüklüğü	3
Talep	Et talebinin karşılanması	5

Sağlık teması içerisinde dört kod vardır. Bunlar sırasıyla gıda güvenliği, besin içeriği düzenlenmesi, antimikrobiyal direnç riskinin düşürülmesi ve bulaşıcı hastalıkların yayılma riski azalmasıdır. Bu tema içerisinde gıda güvenliği diğerlerinden oldukça fazla sıklıkta belirtilmiştir. Bu şirketler arasında SuperMeat gıda güvenliğini *"Yetiştirilmiş etin gıda sistemini iyileştireceğine, besin güvenliği sağlayacağına, karbon emisyonlarını önemli ölçüde azaltacağına ve dünya çapında gıda güvenliğini artıracağına inanıyoruz."* şeklinde

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

açıklamaktadır. Antimikrobiyal direnç ve bulaşıcı hastalıkların yayılma riskleri en az ifade edilenlerdir.

Üçüncü tema ise taleptir ve et talebinin karşılanması kodunu içerir. Bu tema beş firma tarafından desteklenmektedir. Ivy Farm Technologies şirketi bunu *"Dünyanın artan sığır eti talebini karşılamak için mevcut gıda sitemimizin muazzam bir baskı altında. Ya başka bir gezene ya da başka bir plana ihtiyacımız var"* ifadesi ile et talebinin gelecekte karşılanabilirliğini belirtmiştir.

5. Tartışma ve Sonuç

Çalışma hücre bazlı yapay et üreten firmaların vizyon ve misyonlarının literatürdeki verilen üretim amaçlarıyla ne ölçüde örtüştüğünü belirlemektir. Bu amaca yönelik olarak hücre bazlı yapay et üreten firmaların vizyon ve misyonları incelenmiştir. Elde edilen sonuçlarda şirketlerin vizyon ve misyonlarında en fazla sürdürülebilirlik temasının ön plana çıktığı görülmektedir. Sera gazı emisyonlarının düşürülmesi, su ve arazi kullanımının azaltılması ve hayvan refahı sağlanması gibi hedefler yapay eti çevreye duyarlı ve ahlaki yönden etkili bir seçenek olarak göstermektedir.

Sürdürülebilirlik yapay et üretiminin en temel amaçlarından biridir (Floor vd., 2025). Nitekim yapay et sürdürülebilirlik ve gıda güvenliği problemlerini çözme olanağına sahiptir. Hayvan kesiminin ve kaynak kullanımının azaltılabileceğini ifade edilir (Kim vd., 2025). Bu doğrultuda bulgular, sürdürülebilirlik temasında firmaların vizyon ve misyonları baskın olarak öne çıktığını ortaya koymaktadır. Firmalar yapay et üretiminde su ve arazi kullanımı (7), hayvan refahı (6) ve sera gazı emisyonunun azaltılmasını (5) yoğunlukla benimsenmektedir. Bu da literatürde bahsedilen sürdürülebilirlik amaçları ile firmaların vizyon ve misyonlarının büyük ölçüde örtüştüğünü göstermektedir.

Sağlık teması, gıda güvenliği ve besin içeriği düzenlenmesi amaçlarıyla ikinci olarak yer almaktadır. Bu temada yapay etin insan sağlığı için güvenli bir seçenek olarak değerlendirilmektedir. Yapay etin kontrollü şekilde hücre yetiştirme süreçlerine sahip olması, bulaşma riski azaltmaktadır. Bu da geleneksel ete kıyasla daha güvenli bir seçenek sunmaktadır (Kim vd.,2025). Benzer olarak besin içeriğinin üretim sürecinde düzenlenebilmesi, yapay eti insan sağlığı açısından olumlu hale getirmektedir (Park vd., 2025). Sağlık teması için gıda güvenliği (12) ve besin içeriği düzenlenmesi (5) kodları öne çıkmaktadır. Yapay et üretim amaçları arasında sağlık yönü ile ilgili literatürde ifade edilen ölçütlerle büyük oranda örtüştüğü saptanmıştır.

Son tema olarak talep, diğer temalara kıyasla daha az vurgulanmış olsa da nüfus artışı ve çoğalan et tüketimi ile bağlantılı şekilde öne çıkmaktadır. Literatürde yapay etin, geleneksel üretimin sürdürülebilir olmayışına karşın çoğalan et talebini temin etmede olumlu bir kaynak olarak ifade edilmektedir (Floor vd., 2025). Benzer olarak hücre bazlı etin yaygın üretim olanağı sayesinde ilerleyen dönemlerde gıda sistemlerinde ön plana çıkacağı beklenmektedir (Kim vd., 2025). Talep temasının firmaların misyon ve vizyonlarında diğerlerine göre daha az çıkmasına rağmen ilerleyen süreçte gıda sistemlerinde ön plana çıkması beklenmektedir.

Firmaların yapay et üretimine yönelik olarak dikkat etmesi önerilen birtakım noktalar vardır. Öncelikle yapay etin benimsenmesi için üretim süreçlerini geliştirmeye yoğunlaşmalı, maliyetleri azaltmalı ve üretime dair bilgi paylaşımının şeffaflığı ile tüketici güvenini sağlanmalıdır. Çevresel etkilerin düzenli belgelenmesi ve üniversiteler ile devlet kurumları arasında ortak çalışmalar yapılması bu sürecin yapılandırılmasına yardımcı olacaktır. Devletler ise güvenlik ve ürün bilgilendirme kurallarını belirlemeli, yenilikçi faaliyetler teşvik etmeli ve

toplumsal bilgilendirme etkinlikleri yaparak tüketici kabulünü arttırmalıdır. Bunun yanı sıra yapay etin tarım ve gıda stratejileriyle uyumlu yürütülmesi, sürdürülebilirlik amaçlarıyla örtüşen bir seçenek olarak kabul edilecektir.

Kaynakça

Bhat, Z. F., & Fayaz, H. (2011). Prospectus of cultured meat: Advancing meat alternatives. *Journal of Food Science and Technology*, 48(2), 125–140.

Bhat, Z. F., Kumar, S., & Bhat, H. F. (2017). In vitro meat: A future animal-free harvest. *Critical Reviews in Food Science and Nutrition*, 57(4), 782-789.

Bonny, S. P., Gardner, G. E., Pethick, D. W., & Hocquette, J. F. (2015). What is artificial meat and what does it mean for the future of the meat industry?. *Journal of Integrative Agriculture*, 14(2), 255-263.

Chriki, S., & Hocquette, J.F. (2020). The myth of cultured meat: a review. *Frontiers in Nutrition*, 7, 1-9.

De Oliveira Padilha, L. G., Malek, L., & Umberger, W. J. (2022). Consumers' attitudes towards lab-grown meat, conventionally raised meat and plant-based protein alternatives. *Food Quality and Preference*, 99, 1-10.

Ekinci, M. S., Akyol, İ., Karaman, M., & Özköse, E. (2005). Hayvansal biyoteknoloji uygulamalarında güncel gelişmeler. *KSÜ Fen ve Mühendislik Dergisi*, 8(2), 89-95.

Farhoomand, D., Okay, A., Aras, S., & Büyük, İ. (2022). Yapay et üretimi ve gelecek vizyonu. *Food and Health*, 8(3), 260-272.

Fiala, N. (2008). Meeting the demand: An estimation of potential future greenhouse gas emissions from meat production. *Ecological Economics*, 67(3), 412-419.

Floor, H., & Manlosa-Kirk, A. O. (2025). Exploring the sustainability narratives of cultured meat. *Sustainability Science*, 20, 1-16

George, A. S. (2020). The development of lab-grown meat which will lead to the next farming revolution. *Proteus Journal*, 11(7), 1-25.

Good Food Institute Asia Pacific. (n.d.). *The science of plant-based meat*, GFI APAC. https://gfi-apac.org/science/the-science-of-plant-based-meat/

Hocquette, A., Lambert, C., Sinquin, C., Peterolff, L., Wagner, Z., Bonny, S. P. F., Lebert, A., & Hocquette, J. F. (2015). Educated consumers don't believe artificial meat is the solution to the problems with the meat industry. *Journal of Integrative Agriculture*, 14(2), 273-284.

Hocquette, J. F. (2016). Is in vitro meat the solution for the future?. *Meat Science*, 120, 167-176.

Jochems, C. E. A., van der Valk, J. B. F., Stafleu, F. R., & Baumans, V. (2002). The use of fetal bovine serum: Ethical or scientific problem? *Alternatives to Laboratory Animals*, 30(2), 219–227.

Kim, S., Jeong, Y., Jo, H., Park, Y. G., & Moon, S. H. (2025). Cultured meat: Advances in stem cell biology, tissue engineering, and bioprocess optimisation for scalable and sustainable production - A review. *International Journal of Food Science and Technology*, 60(2), 1-17.

Krautwirth, R. (2018, May 10). Will lab-grown meat find its way to your table? The YU Observer. https://yuobserver.org/2018/05/will-lab-grown-meat-find-way-table/

Lynch, J., & R. Pierrehumbert (2019). Climate impacts of cultured meat and beef cattle. *Frontiers in Sustainable Food Systems*, 3(5), 1-11.

Mateti, T., Laha, A., & Shenoy, P. (2022). Artificial meat industry: Production methodology, challenges, and future. *JOM*, 74(9), 3428-3444.

Mattick, C. S., Wetmore, J. M., & Allenby, B. R. (2015). An anticipatory social assessment of factory-grown meat. *Technology and Society Magazine*, 34(1), 56-64.

Mottet, A., De Haan, C., Falcucci, A., Tempio, G., Opio, C., & Gerber, P. (2017). Livestock: On our plates or eating at our table? A new analysis of the feed/food debate. *Global food security*, 14: 1-8.

Park, H., Cho, I. H., Heo, S., Han, K., Baek, Y., Sim, W., & Jeong, D. W. (2025). Metabolomic insights of cultured meat compared to conventional meat. *Scientific Reports*, 15(1), 1-13.

Post, M. J. (2012). Cultured meat from stem cells: Challenges and prospects. *Meat Science*, 92(3), 297-301.

Rolland, N. C. M., Markus, C. R., & Post, M. J. (2020). The effect of information content on acceptance of cultured meat in a tasting context. *PLoS One*, *15*(4), 1-17.

Roy, B., Hagappa, A., Ramalingam, Y. D., & Mahalingam, N. (2021). A review on lab-grown meat: Advantages and disadvantages. *Quest International Journal of Medical and Health Sciences*, 4(1), 19-24.

U. S. Food and Drug Administration. (2024, March 5). *The science and history of GMOs and other food modification processes*. https://www.fda.gov/food/agricultural-biotechnology/science-and-history-gmos-and-other-food-modification-processes

Sergelidis, D. (2019). Lab grown meat: The future sustainable alternative to meat or a novel functional food. *Biomedical Journal of Scientific & Technical Research*, 17(1), 12440-12444.

Sürek, E. & Uzun, P. (2020). Geleceğin alternatif protein kaynağı: Yapay et. *Akademik Gıda,* 18 (2), 209-216.

Tuomisto, H. L., & Teixeira de Mattos, M. J. (2011). Environmental impacts of cultured meat production. *Environmental Science & Technology*, 45(14), 6117-6123.

Tuomisto, H. L., Hodge, I. D., Riordan, P., & Macdonald, D. W. (2009). Assessing the environmental impacts of contrasting farming systems. *Aspects of Applied Biology*, *93*, 167-172.

Turp, G. Y., Eliküçük, Y., & Küçükkurt, F. (2022). Yapay et: Üretim yöntemleri, teknolojik ve etik kısıtlamalar, sürdürülebilirliğe katkısı. In N. Bağdatlıoğlu (Ed.), Sürdürülebilir gıda sistemleri üzerine araştırmalar(pp. 128–139). Sidas Medya.

Van der Spiegel, M., Noordam, M. Y., & Van der Fels-Klerx, H. J. (2013). Safety of novel protein sources (insects, microalgae, seaweed, duckweed, and rapeseed) and legislative aspects for their application in food and feed production. Comprehensive Reviews in Food Science and Food Safety, 12(6), 662-678.

Wilson O., (2025). Top emerging lab-grown meat companies leading the charge in 2026, Scipot. (15.01.2026). https://www.scispot.com/blog/top-emerging-lab-grown-meat-companies-leading-the-charge

Yan M, Cheng K, Luo T, Pan G. Carbon Footprint of Crop Production and the Signi ficance for Greenhouse Gas Reduction in the Agriculture Sector of China. In: Assessment of Carbon

Footprint in Different Industrial Sectors, Volume 1. Springer Singapore; 2014. p. 247-64.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Z KUŞAĞI'NIN BESLENME ŞEKİLLERİ SİSTEMATİK LİTERATÜR DERLEMESİ

Berke KAYIKÇI

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Yüksek lisans Programı, brkkykc_0959@gmail.com,

ORCID ID: 0009-0007-0287-2661

Dr. Öğr. Üyesi Elvan KESER

Aydın Adnan Menderes Üniversitesi,Turizm Fakültesi,

Yiyecek ve İçecek İşletmeciliği Bölümü, ekeser@adu.edu.tr,

ORCİD ID: 0000-0003-4224-7258

ÖZET

1997–2012 yılları arasında doğan ve "Z kuşağı" olarak adlandırılan nesil, gastronomi alanında dikkat çekici bir tüketici grubu olarak öne çıkmaktadır. Teknolojiyle iç içe büyüyen bu kuşak, yalnızca yiyecek tüketmekle kalmayıp, aynı zamanda yeme deneyimini sosyal, kültürel ve dijital bir pratik olarak yeniden tanımlamaktadır. Z kuşağı yemek kavramı, Z kuşağının gıdaya yönelik tutumlarını, tercihlerini ve tüketim davranışlarını ifade eden çok boyutlu bir olgu olarak değerlendirilmektedir.

Bu araştırma, kapsamlı bir literatür incelemesi yaparak Z kuşağının beslenme alışkanlıklarını ve bu alışkanlıkların gastronomi sektörüne etkilerini araştırmayı amaçlamaktadır. Çalışma kapsamında 9 MART 2026 tarihinde Google Scholar, Web of Science ve SCOPUS veri tabanları taranmış, Prisma yöntemi izlenerek 2016-2026 yılları arasında yayımlanan 32 araştırma makalesi çalışmaya dahil edilmiştir. Kitap, kitap bölümleri, bildiri ve derleme çalışmaları, 2016 yılından önce yapılmış çalışmalar ve dili ingilizce olmayan çalışmalar incelemeye dahil edilmemiştir. Bulgular, Z Kuşağı'nın yemek tercihlerini şekillendiren temel faktörlerin tat, sağlık bilinci, sürdürülebilirlik, otantiklik ve dijital etkileşim olduğunu göstermektedir. Bu kuşak, yemek deneyimini sosyal medya aracılığıyla dijital kimlik

oluşturma pratiğine dönüştürmektedir. "Instagrammable food" kavramı, estetik sunumlu yiyeceklerin tüketim alışkanlıklarındaki önemini vurgulamaktadır. Araştırmaların %72,4'ü tüketici odaklı olup, çalışmaların büyük çoğunluğu nicel yöntemlerle gerçekleştirilmiştir. Coğrafi dağılımda Çin, Hindistan ve Türkiye öne çıkarken, işletme perspektifli ve nitel çalışmaların sınırlı olduğu tespit edilmiştir. Z Kuşağı, geleneksel gıda anlayışına eleştirel yaklaşmakta, şeffaflık, yerellik ve etik üretim gibi değerlere önem vermektedir. Sonuç olarak, Yiyecek İçecek işletmelerinin Z kuşağın beklentilerini karşılayabilmesi için deneyim odaklı, hikâyeleştirilmiş ve dijital platformlarla entegre stratejiler geliştirmesi gerekmektedir.

ANAHTAR KELİMELER: Z kuşağı, Yiyecek seçimi, Yemek Fotoğrafları

A SYSTEMATİC LİTERATURE REVİEW OF GENERATİON Z FOOD

ABSTRACT

The generation born between 1997 and 2012, referred to as Generation Z, has emerged as a significant consumer group in the field of gastronomy. Growing up immersed in technology, this generation not only consumes food but also redefines the eating experience as a social, cultural, and digital practice. In this context, the concept of “Generation Z food” is considered a multidimensional construct that encompasses individuals’ attitudes, preferences, and consumption behaviors toward food.

The aim of this study is to examine Generation Z food and their impact on the gastronomy sector through a comprehensive literature review. Within the scope of the study, Google Scholar, Web of Science, and Scopus databases were searched on March 9, 2026. Following the PRISMA method, 32 research articles published between 2016 and 2026 were included in the analysis. Books, book chapters, conference papers, and review studies, as well as studies published before 2016 and those not written in English, were excluded from the study.The findings indicate that the main factors shaping Generation Z’s food preferences are taste, health consciousness, sustainability, authenticity, and digital interaction. This generation transforms the dining experience into a process of digital identity construction through social media. In particular, the concept of “Instagrammable food” highlights the importance of aesthetically

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

presented foods in consumption preferences. It was found that 72.4% of the studies are consumer-focused, and the majority were conducted using quantitative methods. In terms of geographical distribution, China, India, and Türkiye stand out, while studies adopting a business perspective and qualitative approaches remain limited.Generation Z tends to adopt a more critical perspective toward traditional food practices and places importance on values such as transparency, locality, and ethical production. Consequently, gastronomy businesses need to develop experience-oriented, story-driven, and digitally integrated strategies in order to meet the expectations of Generation Z.

KEYWORDS: Generation Z, food choice, food pictures

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

TÜRKİYE'DE GIDA ÜRÜNLERİNDE TAĞŞİŞİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Berke KAYIKÇI
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Gastronomi ve Mutfak Sanatları Programı
Prof. Dr. Berrin GÜZEL
Aydın Adnan Menderes Üniversitesi, Turizm Fakültesi

ÖZET

Bu çalışmanın amacı, Türkiye'de gıda ürünlerinde tespit edilen tağşiş uygulamalarını, ürün grupları ve tağşiş türleri açısından değerlendirmektedir. Araştırma, nitel araştırma yöntemi benimsemiştir. Çalışmada, Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından 01.01.2025–31.12.2025 tarihleri arasında kamuoyuna açıklanan taklit ve tağşiş yapılan gıdalar ve işletmeler listeleri incelenmiştir. Veriler ürün türü, tağşiş yöntemi ve il dağılım kriterlerine göre sınıflandırılarak içerik analizine tabi tutulmuştur.

Araştırmada kayıtlara geçen toplam 61 veri içerisinde 24 farklı üründe 37 farklı tağşiş yöntemi tespit edilmiş ve 347 işletmenin tağşiş uygulamasına karıştığı belirlenmiştir. Tağşiş uygulamalarının en yoğun görüldüğü ürün grupları et ve et ürünleri, bitkisel yağlar, arıcılık ürünleri, süt ve süt ürünleri ile baharatlardır. Et ve et ürünlerinde çoğunlukla kanatlı eti, sakatat ve mekanik ayrıştırılmış et kullanımı, zeytinyağında tohum yağları karıştırılması, balda glikoz ve şeker şurubu ilavesi, süt ürünlerinde bitkisel yağ ve düşük yağ oranı ve baharatlarda yabancı madde ve boya kullanımı görülmektedir.

Bulgular, tağşiş uygulamalarının çoğunlukla ekonomik tağşiş niteliğinde olduğunu, coğrafi işaretli veya birim fiyatı yüksek ürünlerde yoğunlaştığını göstermektedir. Özellikle üretim ve marka değeri yüksek illerde tağşişin artış göstermesi, coğrafi işaretin tek başına yeterli bir koruma sağlamadığını göstermektedir. Gıda tağşişi, sadece tüketici güvenini zedelemekle kalmayıp, halk sağlığını tehdit eden ve ülke ekonomisine zarar veren çok boyutlu bir sorundur. Bu nedenle özellikle yüksek riskli ürün gruplarında denetimlerin artırılması, caydırıcı yaptırımların güçlendirilmesi ve halkın bilinçlendirilmesi önemlidir. Çalışma, Türkiye'de gıda tağşişinin güncel görünümünü ortaya koyarak denetim mekanizmaları için rehber niteliği taşımaktadır.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

ANAHTAR KELİMELER: Gıda Tağşişi, Gıda Taklidi, Gıda Sahteciliği, Coğrafi İşaretli Ürünler.

EVALUATİON OF FOOD ADULTERATİON İN FOOD PRODUCTS İN TÜRKİYE

ABSTRACT

The purpose of this study is to evaluate adulteration practices detected in food products in Türkiye in terms of product groups and types of adulteration. The research adopts a qualitative research method. In the study, the lists of food products and businesses involved in imitation and adulteration, publicly announced by the Ministry of Agriculture and Forestry between 01.01.2025 and 31.12.2025, were examined. The data were classified according to product type, adulteration method, and provincial distribution criteria, and then subjected to content analysis.

Among a total of 61 recorded cases, 37 different adulteration methods were identified across 24 different products, and 347 businesses were found to be involved in adulteration practices. The product groups with the highest incidence of adulteration include meat and meat products, vegetable oils, apiculture products, milk and dairy products, and spices. In meat and meat products, the use of poultry meat, offal, and mechanically separated meat is common; in olive oil, the mixing of seed oils; in honey, the addition of glucose and sugar syrup; in dairy products, the use of vegetable fats and reduced fat content; and in spices, the presence of foreign substances and artificial coloring are observed.

The findings indicate that adulteration practices are predominantly economic in nature and are concentrated in geographically indicated or high unit-price products. The increase in adulteration in provinces with high production and brand value suggests that geographical indication alone does not provide sufficient protection. Food adulteration is a multidimensional issue that not only undermines consumer trust but also threatens public health and harms the national economy. Therefore, it is important to increase inspections, strengthen deterrent sanctions, and raise public awareness, especially in high-risk product groups. This study provides a current overview of food adulteration in Türkiye and serves as a guide for inspection mechanisms.

KEYWORDS: Food Adulteration, Food Imitation, Food Fraud ,Geographical Indication

1. Giriş

Gıda fiyatlarındaki artışla birlikte işletmeler, ihtiyaç duydukları hammadde ve katkı maddelerini daha düşük maliyetlerle temin edebilmek için yoğun bir rekabet içerisine girmiştir. Bu rekabet, kimi zaman etik olmayan üretim uygulamalarına ve ekonomik kazanç elde etmek amacıyla gıdaların bileşiminde kasıtlı değişikliklere yol açar (FAO ve WHO, 2018; Spink ve Moyer, 2011). Bu tür uygulamalar yalnızca tüketici güvenini zedelemekle kalmaz, aynı zamanda halk sağlığı ve ülke ekonomisi açısından ciddi bir tehdit oluşturur.

Gıda tağşişi, ülke ekonomisini olumsuz etkileyen bir sorundur (Manning & Soon,2016). Hileli üretim, dürüst firmaların rekabet gücünü zayıflatarak sektörde katma değeri düşürür ve kayıt dışılığı arttırır. Tüketici açısından ise güven sarsılarak iç talep daralır ve işletmenin marka değeri zedelenir. Bu durum aynı zamanda uluslararası pazarlarda ihracatın geri çevrilmesi ve döviz kaybına neden olurken, artan kamu denetim ve sağlık harcamaları da ülke bütçesini olumsuz etkiler (FAO ve WHO, 2018; Spink ve Moyer, 2011).

Gıda sahtekârlığı sadece ekonomik bir sorun değil, aynı zamanda halk sağlığı açısından önemli bir risktir. Dünya genelinde tağşişin artması, kontrol mekanizmalarının etkinliği ile gıda güvenliğinin sürdürülebilirliğinde sorunlara yol açar. Bu durum Türkiye'de de giderek yaygınlaşmaktadır. Tağşiş, toksik maddeye maruz kalınmasına, kişinin alerjik tepkiler vermesine ve gıda kaynaklı hastalıkların ortaya çıkmasına neden olur (Momtaz vd., 2023). Özellikle süt ürünleri, et ürünleri ve bitkisel yağlar gibi temel gıda kategorilerinde görülen tağşiş olayları, toplumda endişeye neden olabilir. Bu anlamda ülke ekonomisine ve halk sağlığına zarar veren tağşiş ve taklit ürünlerinin ürün gruplarının belirlenmesi önemlidir. Mevcut çalışmanın amacı da bu ürün gruplarının ve tağşişin ne şekilde gerçekleştirildiğinin belirlenmesidir. Diğer yandan literatürde konuya ilişkin çok sayıda akademik çalışma bulunmasına rağmen, bu çalışmaların bulguları genellikle politika yapıcılar ve düzenleyici kurumlar tarafından harekete geçirilebilir somut önlemlere dönüştürülememektedir (Soon vd., 2023). Bu durum, vakalardaki artış eğiliminin devam etmesinin nedenlerinden biri olarak değerlendirilebilir. Mevcut çalışmanın gıda tağşişi yapılan ürünlerin daha yoğun şekilde denetlenmesi ve tağşiişn gerçekleşme biçimlerinin ortaya konulması ile bu yöndeki caydırıcı önlemlerin alınması konusunda da yardımcı olması hedeflenmiştir.

2.Literatür

2.1. Gıda Tağşişi Tanımı ve Türleri

Tarım ve Orman Bakanlığı, gıda tağşişi ve gıda taklidi kavramlarını birbirinden ayırır ve birbirinden farklı şekilde tanımlar. Gıda tağşişi *'gıda maddelerinin mevzuata veya izin verilen özelliklere aykırı olarak üretilmesi'* olarak tanımlanır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2018; Ulusal Gıda Referans Laboratuvarı Müdürlüğü, 2018). '*Bir gıdanın doğallığını, saflığını veya kalitesini düşürecek şekilde kasıtlı olarak değiştirilmesi'* olarak açıklanan gıda tağşişinde (gıda adulterasyonu) üretici, ekonomik kazanç elde etmek amacıyla gıdanın içeriğini, niteliğini veya bileşimini tüketiciyi yanıltacak biçimde değiştirir (Türk Gıda Kodeksi ve Tarım ve Orman Bakanlığı,2015; Sezgin vd. 2018).

Gıda tağşişi farklı kriterlere göre yedi gruba ayrılır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2018). Bunlardan birincisi **kimyasal** tağşiştir. Kimyasal tağşiş '*gıdanın bileşimine kimyasal madde eklenmesi ya da mevcut kimyasal bileşimin değiştirilmesi'*dir (Türkmen ve Ataseven, 2020) Kimyasal tağşiş kendi içinde üç farklı şekilde gerçekleşir. Bunlardan birincisi ucuza mal edilen katkı maddeleri ile yapılan tağşiştir. Örneğin sütün içerisine nişasta veya deterjan eklenmesi. Bu tağşiş diğer gıda ürünlerinden ayrı olarak yasaklı boya veya koruyucularda da yapılabilir. Örneğin zerdeçal yerine endüstriyel sarı boya kullanılması (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2018). İkincisi su veya tuz ile asıl ürünün seyreltilmesidir. Özellikle süt, meyve suyu, bal veya yoğurt gibi ürünlere uygulanır. Bu ürünlere değeri daha düşük ürün

eklenerek çözelti yoğunluğu azaltılır ve birim maliyeti düşürülür. Üçüncüsü ise besin öğesi taklidi şeklindedir. Birim değeri yüksek olan ürüne aynı türde daha düşük fiyatlı ürün karıştırılması ile gerçekleşir. Zeytinyağına pamuk yağının karıştırılması bu gruba girer.

Gıda tağşişinin ikincisi **fiziksel** tağşiştir. Fiziksel tağşiş, gıdanın içerisinde fiziksel olarak olmaması gereken yabancı maddelerin (örneğin cam, metal, taş, saç vb.) karışması ya da katılmasıdır (Anagaw, 2024). Fiziksel tağşiş üçe ayrılır. Birincisinde ürüne kum, toz, taş, saç, böcek parçası gibi fiziksel kirleticiler karışır (Payne vd., 2023). İkincisi ürüne kalitesiz hammadde karıştırılmasıdır. Bayat, bozuk veya düşük kaliteli ürünlerin taze gıdaya eklenmesidir (Fengou vd., 2021). Bayat ve rengi değişmiş kıymanın taze kıyma ile karıştırılarak satılması veya biçiminin değiştirilerek köfte/sucuk yapılması. Üçüncüsü ise ambalajla ilgili tağşiştir. Ürüne sahte etiket basılarak ürünün ambalajının orijinal şeklinde gösterilmesi bu gruptadır (Artık ve Tecer, 2022).

Üçüncü tağşiş türü **mikrobiyolojik** tağşiştir. Gıdanın mikrobiyal açıdan bozulması veya mikrobiyal yükünün kasıtlı olarak gizlenmesi durumudur. Diğer bir ifadeyle bozulmuş gıdaların taze olarak satılmasıdır (Wallace vd., 2018). Mikrobiyolojik tağşiş ikiye ayrılır. Birincisi antimikrobiyal maddelerle yanıltmadır ve bozulmuş ürünlerin görünümünü düzeltmek için kimyasal madde eklenmesidir. Tavuk etinin mikrobiyal yükünü düşürmek ve raf ömrünü uzatmak için klorin, peroksit, organik asit karışımlarının yasal düzenlemelere aykırı şekilde kullanılması örnek olabilir (Kowalczyk vd., 2021; Bharti vd., 2025) İkincisi ise hijyenik olmayan üretimdir. Bu üretimde patojen bakteriler gibi gıdada doğal olmayan mikrobiyal bulaşmalar vardır. Genellikle yoğurt, peynir, kefir, turşu, sucuk, şalgam ve diğer fermente ürünlerde görülür (Kowalczyk vd., 2021)

Dördüncü tağşiş türü **ekonomik** tağşiştir. Ekonomik tağşiş tüketiciyi ekonomik olarak kandırmak amacıyla yapılır (Momtaz vd., 2023) ve üç şekilde gerçekleşir. Birincisi pahalı ürün yerine ucuz ürün kullanılmasıdır. En sık örnekleri zeytinyağı yerine ayçiçek yağı, dana eti yerine tavuk eti kullanımıdır. İkincisi menşei yanıltmasıdır ve ürünün coğrafi kökenini yanlış belirtmektir (Pigłowski ve Śmiechowska, 2024). Örneğin Anzer balı olmayan balı Anzer balı olarak satılması. Üçüncüsü ise ünlü markaların ambalajlarını ve isimlerini taklit etmek şeklinde tanımlanan marka taklididir. Nutella yerine Nustella, Coca-Cola yerine Le-Cola gibi benzer isimler veya logoların kullanılmasıdır.

Beşinci tağşiş türü **biyolojik** tağşiştir ve gıdaya doğal olmayan biyolojik bileşenlerin karışmasıdır. İki şekilde gerçekleşir. Birincisi sucuk üretiminde yasak türlerin (domuz eti, at eti vb.) bulunması hayvansal ürünlerde tür karışımıdır. İkincisi bitkisel ürünlerde yanlış tür kullanımıdır**.** Birim maliyeti yüksek olan bitkisel ürünlere düşük maliyetli benzer ürünlerin karıştırılması şeklindedir (Momtazvd., 2023). Safran yerine zerdeçal kullanımı örnek olabilir.

Altıncı tağşiş türü **duyusal (organoleptik)** tağşiştir. Duyusal tağşiş; gıdanın görünüşü, kokusu veya tadını değiştirecek işlemlerdir. Duyusal tağşiş iki şekilde gerçekleşir. Birincisi renk veya koku taklididir. Gıdanın taze veya doğal görünmesini sağlamak için boya veya aroma eklenmesidir (Türkmen ve Ataseven, 2020). İkincisi tat değişimidir. Tat değişimi ise gerçek ürün tadını taklit eden kimyasalların kullanılmasıdır (Pigłowski ve Śmiechowska, 2024). Yapay bal aroması örnek olarak verilebilir.

Son tağşiş türü yasal ve etiket tağşişidir. Ürünün etiketinde yer alan bilgilerin gerçeği yansıtmaması şeklindedir. İçerik, menşe, üretim tarihi, gramaj gibi bilgilerin yanlış verilmesi veya sahte coğrafi işaret, organik, doğal, ev yapımı gibi ifadelerin haksız kullanımı olarak gerçekleşir (Türkmen ve Ataseven, 2020).

Gıda tağşişi, diğer bir gıda sahtekarlığı kavramı olan gıda taklidi ile karıştırılabilir. Gıda taklidi '*ürünlerin şekil, bileşim ve nitelikleri itibariyle yapısında bulunmayan özelliklere sahip gibi veya başka bir ürünün aynısıymış gibi göstermek*' şeklinde tanımlanır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2018; Ulusal

Gıda Referans Laboratuvarı Müdürlüğü, 2018). Gıda taklidi birkaç farklı şekilde gerçekleşir (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2018). Birincisi **ürünün görünüşüne** dayalı taklittir. Gıdanın renk, şekil, kıvam veya ambalaj gibi fiziksel özelliklerinin tüketiciyi yanıltacak biçimde başka bir ürüne benzetilmesi şeklindedir. Çoğunlukla ürünün gerçek niteliğini gizlemek veya daha kaliteli bir ürün izlenimi vermek amacıyla uygulanır. Örneğin düşük kaliteli balın karamel veya boya kullanılarak koyulaştırılması ya da zeytinyağının yeşil pigmentlerle renklendirilmesi, ürünün doğal ve yüksek kalite gibi görünmesini sağlar. İkincisi **şekil** taklidinde peynir altı suyundan elde edilen karışımların kaşar peyniri görünümüne dönüştürülmesi veya düşük kaliteli etin dövülerek biftek formuna getirilmesi örnektir. Üçüncüsü **ambalaj** taklididir ve ünlü markaların ambalaj tasarımlarına benzer paketlemeler yapılarak tüketicide marka algısı üzerinden bir güven ve kalite beklentisi oluşturulmaya çalışılır. Örneğin TORKU markasına benzetilen TERKO gibi isim ve tasarım benzerlikleri bu tür yanıltıcı uygulamalardandır (Türkmen ve Ataseven, 2020).

Gıda sektöründe taklit ve tağşiş uygulamaları, tüketiciyi yanıltmaya yönelik çok boyutlu bir sorundur ve ürünün bileşimi, türü, hammaddesi, etiketi ve menşei üzerinden gerçekleştirilir. İçerik temelli taklitlerde, ürünün orijinal yapısının korunduğu izlenimi ile daha düşük nitelikli maddeler kullanılır (Everstine vd, 2013). Benzer şekilde, yapay tat ve aroma kullanımı yoluyla meyveli yoğurtlarda gerçek meyve yerine aroma esansları veya vanilya yerine sentetik vanilin kullanılmakta, bu da ürünün besinsel ve duyusal değerini düşürmektedir (Moore vd., 2012).

Hayvansal ürünlerde yapılan taklitler tür değişimi ve yan ürün kullanımı şeklindedir. Dana eti yerine farklı hayvan etlerinin kullanılması veya sucuk ve köfte gibi ürünlerde sakatat ve kemik unu ilavesi yapılmaktadır (Spink ve Moyer, 2011). Bitkisel ürünlerde ise baharatlara yabancı maddeler katılmakta, zeytinyağında rafine veya karışım yağlar soğuk sıkım olarak sunulmaktadır. Doğal meyve suyu yerine renklendirilmiş şekerli içeceklerin satışa sunulması yaygın taklit yöntemleri arasındadır (Manning, 2016). İşlenmiş gıdalarda çikolata, dondurma ve meyve suyu gibi ürünlerde gerçek hammaddeler yerine daha düşük nitelikli yağlar, aromalar ve katkı maddeleri kullanılarak ürünün algılanan kalitesi yapay biçimde yükseltilmektedir (Spink ve Moyer, 2011). Bu uygulamaların temelinde ekonomik kazanç sağlama yer almakta, düşük maliyetli üretimle yüksek satış stratejileri izlenerek hem tüketici sağlığı hem de gıda güvenliği ciddi biçimde tehdit edilmektedir (FAO, 2018).

2.2. Dünyada ve Türkiye'de Gıda Tağşiş ve Taklit Uygulamaları

Küresel gıda endüstrisinin yaklaşık %1'i gıda tağşiş ve taklidinden etkilendiği ve yıllık ekonomik maliyetinin ise 10 ile 40 milyar Amerikan doları arasında olduğu tahmin edilmektedir (FDA, 2021). 2023 yılında dünya genelinde tağşişin en fazla gerçekleştiği ürünler sırasıyla alkollü içecekler (%18,13), et ve et ürünleri (%15,03), balık ve deniz ürünleri (%13,60) ve tahıl-temelli gıdalardır (%11,69) (Yadav vd., 2023). Özellikle süt ürünleri, bal, zeytinyağı, deniz ürünleri ve alkollü içecekler dünya genelinde tağşişin en yaygın görüldüğü gıda gruplarıdır (Kumar ve Singh, 2025). Avrupa Birliği'nde yapılan denetimlerde, ithal edilen bal örneklerinin yaklaşık %46'sında şeker şurubu ile tağşiş tespit edilmiştir (European Commission, 2023). En sık karşılaşılan tağşiş türleri ise seyreltme, ikame, sahte belge düzenleme, yanlış etiketleme ve kalite sınıfı düşürmedir (Ahmed ve Nasr, 2025). Ancak gelişmekte olan ülkelerde denetim sistemlerinin zayıflığı, kayıt dışı üretimin yaygınlığı ve laboratuvar kapasitesi yetersizlikleri ile tağşiş uygulamalarının tespitini güçtür (FAO, 2020). Dünya genelinde bildirilen bu olaylar, toplam gıda güvenliği ihlallerinin yalnızca %8-9'unu oluşturur (Food Authenticity Global, 2024).

Türkiye'de gıda denetimleri sonucunda en sık taklit veya tağşiş yapılan ürün grupları zeytinyağı, bal, et ürünleri, süt ürünleri, baharatlar, meşrubatlar ve alkollü içkilerdir (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2025). Ülkede yedi gıda grubunda tağşiş ve taklit yapıldığı görülür. Birincisi bitkisel yağlardır, rafine veya

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

tohum yağları (örneğin ayçiçek yağı) zeytinyağına karıştırılır (Diken, 2025). İkinci grupta bal ve arıcılık ürünleri yer alır. Balın içerisine glikoz-fruktoz şurubu veya şeker şurubu eklenerek üretim maliyetini düşürülür (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2025). Üçüncü grupta et ve et ürünleri bulunur. Sucuk, kıyma ve köfte gibi ürünlerde içeriği beyan edilmeyen hayvan etlerinin karıştırılması sık rastlanan bir tağşiş türüdür (Ekotürk, 2025). Dördüncü gruptaki süt ve süt ürünlerinden peynir ve yoğurtlarda süt yağı yerine bitkisel yağ kullanımı yaygındır (Gıda Dedektifi, 2025). Ayrıca bazı ürünlerde tam yağlı ibaresi bulunmasına rağmen, içerdiği gerçek yağ oranı belirtilenden daha düşüktür (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2025).

Tablo 1. Türkiye'de Tağşiş Yapılan Ürün Grupları, Ürünler, Tağşiş Türleri ve Katkı Maddeleri

Ürün Grubu	Spesifik Ürün	Hile / Tağşiş Türü	Karıştırılan / İlave Edilen Madde
Bitkiselyağlar / Zeytinyağı	Natürel sızma zeytinyağı, sızma zeytinyağı gibi ibareli yağlar	Tohum yağı karıştırılması	Soya yağı, kolza/kanola yağı, pamuk tohumu yağı, ayçiçeği tohumu yağı, yer fıstığı yağı, aspir yağı, palm çekirdeği yağı, Hindistan cevizi yağı, susam tohumu yağı, keten tohumu yağı, haşhaş tohumu yağı vb.
Bal	Süzme bal, bal	• Şeker şurubu eklenmesi • Çeşitli şeker türleri ile bala dışardan müdahale	İlave şeker, şeker şurubu (özellikle yoğunlaştırılmış şeker)
Süt ve süt ürünler	Tereyağı, beyaz peynir, kaşar peyniri, yoğurt vb.	• Bitkisel yağ kullanımı • Nişasta ilavesi • Süt yağı oranının düşük olması • Hayvansal yağ yerine daha ucuz yağ kullanımı	Bitkisel yağ (margarin benzeri) yağı, nişasta, yağ oranı düşük süt ürünü
Et ve et ürünleri	Sucuk, kıyma, köfte, et harçları (lahmacun içi, pide içi)	• Kanatlı eti kullanımı • Sakatat (baş eti, taşlık, kalp, karaciğer) kullanımı • Deri dokusu, hayvan dışı parçalar kullanımı • Tek tırnaklı hayvan eti (örneğin domuz eti) tespiti	Kanatlı eti (tavuk, piliç), sakatat parçaları, deri dokusu, tek tırnaklı hayvan eti (domuz
Baharat tozları Baharat / Çeşni /	Kekik, karabiber, sumak, toz biber, baharat karışımlar	• Gıda boyası kullanımına izin verilmeyen boya maddelerinin eklenmesi • Domates veya başka düşük değerli madde karıştırılması • Yabancı madde (toprak, kök parçası) tespiti	Yasaklı gıda boyası, düşük değerli madde (örneğin domates-toz biber karışımı), yabancı madde

Kaynak: Tarım ve Orman Bakanlığı'na ait 2025 yılı Ekim ayına kadar olan Taklit veya Tağşiş Yapılan Gıdalar listesinden yazarlar tarafından oluşturulmuştur.

Süt ürünlerinde düşük olan yağ oranlarını yükseltmek için ise süte bitkisel yağlar karıştırılır. Beşinci grupta baharatlar ve aroma vericiler vardır. Özellikle pul biber, karabiber ve safran gibi yüksek fiyatlı ürünlerde içerisine boya, nişasta veya kalsiyum karbonat gibi katkı katılır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2025). Altıncı grupta yer alan meşrubatlar ve meyve sularında, meyve oranı çok düşüktür veya aroma katkısı ile tatlandırılmıştır (Gıda Dedektifi, 2025). Son grup ise alkol ve sahte içkilerdir. Yasadışı üretim

olan sahte alkollerde metanol kullanılır ve bu da insanda zehirlenmeye yol açar (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2025). Metil alkol fiyatının düşük olması ancak bandrollü içkilerin vergilendirme ile satış fiyatlarının yüksek olması alkolde tağşişin nedenlerindendir. Yüksek fiyatlı, katma değeri yüksek veya denetimi zor gıdalar olmaları nedeniyle tercih edilir (Gıda Dedektifi, 2025; Tarım ve Orman Bakanlığı, 2025).

2.3. Gıda Tağşiş ve Gıda Taklidinin Ülke Ekonomisi ve Toplum Sağlığına Etkisi

Gıda taklidi ve tağşişi üreticiler üzerinde olumsuz etkilere neden olur. Bunlar tüketici güveninin sarsılması, markaların satış kaybı ve pazar payının ile gelirlerin azalmasıdır (Ehmke, 2019). Gıda tağşiş ve taklidi ulusal ve uluslararası ticareti zedeler. Ülkelerin ihracatlarının kısıtlanması, ihraç edilen malların geri çağrılması ve piyasaya erişimin azalması ülke ekonomilerini olumsuz şekilde etkiler (FAO, 2016). Tağşiş ve taklit olayları tedarik zincirinde işletmelerin risk primini yükseltir ve yatırımları olumsuz etkiler (WHO, 2020). Örneğin 2007 yılında Çin'de süt ürünlerinde ve bebek mamalarında protein miktarını arttırmak için bu gıdaların içerisine melamin konulduğu tespit edilmiştir. Melamin, mobilya sanayisinde kullanılan bir üründür (Brown vd., 2007). Bu skandal sonrasında uzun süre bu ürünlere olan talep azalmış ve tedarikçi yeniden yapılanmaya gitmiştir (Manning ve Soon,2016).

Gıda tağşişi ülke ekonomisi kadar toplum sağlığına da olumsuz etkilere neden olur. Bu gıdaların tüketimi akut zehirlenmeler, gastrointestinal enfeksiyonlar ve alerjik reaksiyonlar gibi sağlık sorunlarına yol açar (Momtaz vd., 2023). Tağşiş edilmiş ürünlerin uzun süre kullanımı ise kronik karaciğer, böbrek hastalıkları, nörolojik bozukluklar ve kanser riskini arttırır (Haji, 2023). Ürünlerin besin değerlerinin taklit yoluyla düşürülmesi besin eksikliklerine ve sağlık masraflarının artmasına neden olur. Özellikle çocuklarda beslenme bozuklukları ve ölümle sonuçlanabilir. Bu da makro çerçevede sağlık maliyetlerinin artmasına yol açar (WHO, 2024).

3. Metodoloji

Bu araştırma, nitel araştırma yöntemi ile hazırlanmış bir belge analizi çalışmasıdır Çalışmada, Tarım ve Orman Bakanlığı'nın resmî internet sitesinde yayımlanan gıda tağşişi ve taklidi tespitleri ile ilgili verilerden yararlanılmıştır. Araştırma üç aşamada gerçekleştirilmiştir. Birinci aşamada, gıda tağşişi ve taklidi konusunu içeren yerli ve yabancı literatür taranarak araştırmanın kuramsal çerçevesini oluşturan veriler tek çatı altında toplanmıştır. İkinci aşamada, Tarım ve Orman Bakanlığı tarafından aylık olarak kamuoyuna sunulan gıda tağşişi ve taklidi tespit edilen ürün listeleri incelenip, benzer özellikler gösteren ürünler gruplaştırılmış ve özetlenerek yeni tablolar hâline getirilmiştir. Analize tabi tutulan veriler 01/01/2025-31/12/2025 tarihleri arasını kapsamaktadır ve Tarım ve Orman Bakanlığı'nın resmi internet sayfasından alınmıştır.

Bu aşamada veriler, ürün türü, tağşiş yöntemi ve coğrafi dağılım gibi kriterler doğrultusunda sınıflandırılmıştır. Üçüncü aşamada ise elde edilen veriler içerik analizine tabi tutulmuş, analiz sonuçları betimsel istatistiklerle desteklenerek tablolaştırılmıştır. Böylece Türkiye'de gıda tağşişi ve taklidinin ürün ve bölge bazında genel görünümü ortaya konulmuş ve literatürdeki bulgularla karşılaştırmalı bir değerlendirme yapılmıştır.

4. Bulgular

Tarım ve Orman Bakanlığı'nın resmi internet sayfasında toplamda 61 adet veri yer almaktadır. Bunlar arıcılık, bitkisel yağlar, Baharatlar, çeşni vericiler ve soslar, Çaylar, bitki çayları ve kahveler, Et ve et ürünleri, Süt ve süt ürünleri, pastacılık, tatlılar, şekerli mamuller, tahıl, un ve unlu mamuller olmak üzere yedi grupta toplanmıştır. Toplamda 24 üründe 37 farklı şekilde tağşiş yapıldığı tespit edilmiştir. Genel olarak toplam 347 işletme tağşiş yapmıştır. Ürün grupları, ürünler, yapılan tağşiş türleri ve işletme sayıları aşağıdaki tablolarda yer almaktadır.

Tablo 2. Arıcılık grubunda tağşiş edilen ürünler, tağşiş şekli ve işletmeler

Ürün	Tağşiş	İller (İşletme Sayıları)
Süzme çiçek balı	Glikoz İlavesi	Rize (18), Ankara (16), Antalya (7), İstanbul (4), Muğla (4), İzmir (3), Konya (2), Kayseri (2), Balıkesir (2), Bursa (1), Gaziantep (1), Şanlıurfa (1), Siirt (1), Sivas (1), Adana (1)

Arıcılık grubunda süzme çiçek balına tağşiş yapılmaktadır. Bu da balın içerisinde glikoz ilavesi ile gerçekleşmektedir. Bu tağşişin en fazla gerçekleştiği iller sırasıyla Rize, Ankara ve Antalya'dır (Tablo 2).

Tablo 3. Bitkisel yağlar grubunda tağşiş edilen ürünler, tağşiş şekli ve işletmeler

Ürün	Tağşiş	İller (İşletme Sayıları)
Zeytinyağı	Tohum yağları	Aydın (28), İzmir (10), Muğla (9), Balıkesir (7), İstanbul (4), Manisa (4), Tekirdağ (4), Bursa (3), Hatay (2), Antalya (1), Uşak (1), Kırklareli (1), Konya (1)
	Düşük kaliteli yağla karıştırma	Aydın (6), İzmir (2), Bursa (2), Manisa (1)
Ayçiçek yağı	Ayçiçeği dışında tohum yağları karıştırma	Aydın (1), İzmir (1)

Bitkisel yağlar grubunda zeytinyağı ve ayçiçek yağlarına uygulanan tağşiş görüldüğü gibidir. Zeytinyağında Aydın, İzmir, Muğla ve Balıkesir başta olmak üzere 86 işletmede tağşiş yapıldığı, ayçiçek yağında ise iki işletmede tağşiş yapıldığı tespit edilmiştir (Tablo 3). Yağlarda tohum yağlarının karıştırılmasına daha fazla rastlanmıştır.

Tablo 4. Baharatlar, çeşni vericiler ve soslar grubunda tağşiş edilen ürünler, tağşiş şekli ve işletmeler

Ürün	Tağşiş	İller (İşletme Sayıları)
Sumak	Gıda boyası	Gaziantep (1)
	Nişasta	Konya (1)
Pul biber	Domates tespiti	İstanbul (2)
	Nişasta tespiti	Gaziantep (1)
Kekik	Yabancı madde tespiti	Ankara (8), İstanbul (3), Isparta (1), Erzurum (1)
Kuru nane	Yabancı madde tespiti	Erzurum (1)
Kuru erik	Yabancı madde tespiti	İstanbul (1)

Baharatlar, çeşni vericiler ve soslar grubunda Kekik, Pul Biber, Sumak, Kuru Nane ve Kuru Erik ürünlerine tağşiş uygulandığı ve bu uygulamanın, Ankara ve İstanbul başta olmak üzere 20 işletmede yapıldığı tespit edilmiştir. (Tablo 4). Bu ürün grubunda çoğunlukla yabancı madde tespit edildiği saptanmıştır.

Tablo 5. Çaylar, bitki çayları ve kahveler grubunda tağşiş edilen ürünler, tağşiş şekli ve işletmeler

Ürün	Tağşiş	İller (İşletme Sayıları)
Siyah çay	Gıda boyası tespiti	İstanbul (3), Samsun (1)
Rize çayı	Gıda boyası tespiti	Rize (1)

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Çaylar, bitki çayları ve kahveler grubunda İstanbul ve Menşei işaretli Rize Çayı'nın Anavatanı Rize (Türk Patent ve Marka Kurumu,2021) başta olmak üzere beş işletmede tağşiş uygulaması yapıldığı tespit edilmiştir. Tağşiş türünün çay renginin daha yoğun olması amacı ile gıda boyası ilavesi yapıldığı görülmektedir (Tablo 5).

Tablo 6. Et ve et ürünleri grubunda tağşiş edilen ürünler, tağşiş şekli ve işletmeler

Ürün	Tağşiş	İller (İşletme Sayıları)
Köfte	Mekanik ayrıştırılmış et	Ankara (3), Kayseri (2)
	Sakatat karıştırma	Antalya (3), Bursa (2), İstanbul (1), Şırnak (1)
	Deri dokusu tespiti	Ankara (1)
	Kanatlı eti tespiti	Antalya (5), Bursa (2), Ankara (1)
Sucuk	Kanatlı hayvan etleri	Afyon (5), Adana (3), Konya (1), Bursa (1), Ankara (1)
	Mekanik ayrıştırılmış et	Afyon (19), Kütahya (6), Kayseri (2), Denizli (2), İstanbul (2), Ankara (1)
	Sakatat karıştırma	Afyon (7), Konya (3), Kayseri (2), İzmir (2), Çorum (1), Aksaray (1)
Kıymalı iç harç içeren ürünler	Sakatat karıştırma	İstanbul (4), Şırnak (4), Konya (3), İzmir (2), Bursa (2), Antalya (1), Balıkesir (1), Ardahan (1)
	Kanatlı eti tespiti	Konya (4), Bursa (3), İzmir (2), Giresun (1), Kocaeli (1), Nevşehir (1), Eskişehir (1)
Salam	Mekanik ayrıştırılmış et	İstanbul (5)
Sosis	Kanatlı eti tespiti	İstanbul (1)
Çiğ kıyma	Kanatlı eti tespiti	Antalya (3), Adana (3), İstanbul (2), Gaziantep (2), Mersin (1)
Pastırma	Gıda boyası tespiti	Kayseri (3), Bursa (1)

Et ve et ürünleri grubunda başta Afyon, Kütahya ve Kayseri olmak üzere 132 işletmede köfte, sucuk, salam, sosis, pastırma gibi gıdalara tağşiş yapıldığı ve çoğunlukla sakatat karıştırma, kanatlı eti ilavesi ve mekanik ayrıştırılmış et (hayvansal ürünlerin yenilebilir etleri ayrıştırıldıktan sonra kalan kıkırdak, kemik ve sinirlerin öğütülerek kullanılması) türünde tağşiş tespit edilmiştir (Tablo 6).

Tablo 7. Süt ve süt ürünleri grubunda tağşiş edilen ürünler, tağşiş şekli ve işletmeler

Ürün	Tağşiş	İller (İşletme Sayıları)
Peynir	Koyun Sütü Tespit Edilmemesi	Balıkesir (1)
	Bitkisel Yağ Tespiti	Konya (4), Samsun (1), Mersin (1), Hatay (1)
	% Yağ Oranının Düşük Olması	Konya (2), Samsun (1)
	İnek Sütü Tespiti (keçi peynirinde)	Kırklareli (1)
Yoğurt	Süt Yağı Harici Yağ Tespiti	Gaziantep (2)
Sade yağ	Bitkisel Yağ Tespiti	Mersin (1)
	Süt Yağı Harici Yağ Tespiti	Mersin (1)
Tereyağı	Süt Yağı Harici Yağ Tespiti	Muğla (1)

Süt ve süt ürünleri grubunda peynir, yoğurt ve hayvansal yağlar üzerine Konya, Mersin ve Gaziantep başta olmak üzere 17 işletmede tağşiş yapıldığı tespit edilmiştir. Süt ürünlerine tağşişin daha fazla bitkisel yağ ilavesi ile yapılmasının en büyük nedeni üretilen sütlerin yağ oranının yeterli miktarda olmamasıdır (Tablo 7).

Tablo 8. Pastacılık, tatlılar, şekerli mamuller, tahıl, un ve unlu mamuller gruplarında tağşiş edilen ürünler, tağşiş şekli ve işletmeler

Ürün	Tağşiş	İller (İşletme Sayıları)
Fıstıklı special baklava (Pastacılık Ürünleri ve Tatlılar)	Gıda Boyası Tespiti	Ankara (2)
Pekmez (Şekerli Mamuller)	Şeker İlavesi Tespiti	Tokat (8), Konya (4), Trabzon (1), Ankara (1)
Tarhana (Tahıl, Un ve Unlu Mamuller)	Gıda Boyası Tespiti	Kahramanmaraş (3), Kocaeli (2), İstanbul (2)

Pastacılık, tatlılar, şekerli mamuller, tahıl, un ve unlu mamuller gruplarında Baklava, Pekmez ve Tarhanada başta Tokat, Konya ve Kahramanmaraş olmak üzere 23 işletmede tağşiş yapıldığı tespit edilmiştir. Ürünlerde gıda boyası ve şeker ilavesi tağşiş türü görülmesinin nedeni ürünün görünüm ve lezzetinin iyileştirilmesidir (Tablo 8).

Tartışma ve Sonuç

Bu çalışmanın amacı, ülke ekonomisi ve halk sağlığı üzerinde olumsuz etkileri olan tağşiş ve taklit gıdaların hangi ürün gruplarında yoğunlaştığını belirlemektir. Araştırma sonuçlarına göre, incelenen örneklemde gıda tağşişinin 10 farklı ürün grubunda gerçekleştiği ve bu tağşişlerin toplam 37 farklı yöntemle yapıldığı tespit edilmiştir.

Örneğin, arıcılık ürünleri grubunda en sık karşılaşılan tağşiş şekli, bala ucuz şeker şurupları (glikoz/fruktoz) ilave edilerek hacim ve ağırlığın artırılmasıdır. Bu uygulama, literatürde seyreltme (dilution) kategorisinde değerlendirilen, ekonomik sahteciliğin yaygın bir fiziksel tağşiş yöntemidir. Özellikle Rize, Ankara ve Antalya gibi hem bal üretimi hem de tüketiminin yüksek olduğu illerde kayda geçtiği görülmüştür. Bu bulgu, söz konusu bölgelerin Türkiye'deki bal üretimindeki kritik rolüyle paralellik göstermektedir. Nitekim, Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) 2023 verilerine göre Rize, yaklaşık 2.500 tonluk üretimle Karadeniz Bölgesi'nin önemli bal üretim merkezlerinden biridir ve Türkiye'nin toplam 115 bin ton civarındaki bal üretimine katkı sağlamaktadır (TÜİK, 2024).

Bitkisel yağlarda zeytinyağına tohum yağları ve düşük kaliteli yağ karıştırılmaktadır. Tohum yağlarının en fazla karıştırıldığı iller Aydın, İzmir, Muğla ve Balıkesir'dir. Bu iller, Türkiye'nin en önemli zeytin üretim merkezleridir. Bu iller arasında Aydın yılda 450 bin ton, İzmir 330 bin ton, Muğla 220 bin ton ve Balıkesir 190 bin ton miktarda zeytin üretmektedir (Türkiye İstatistik Kurumu, 2024). Aynı zamanda **Aydın Memecik zeytini, Memecik zeytinyağı Aydın** iline ait coğrafi işaretli ürünlerdir (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2023). Yine ağırlık olarak Aydın'da olmak üzere zeytinyağları düşük kaliteli yağ ile karıştırılmaktadır. Zeytinyağında ekonomik tağşiş türünde tağşiş gerçekleşmektedir. Coğrafi işaretli ürünlerin yüksek piyasa değeri ve artan tüketici talebi, bu ürünleri taklit ve tağşiş açısından cazip hale getirmektedir (Everstine vd., 2013).

Çaylar, bitki çayları ve kahveler, Türk çayı, özellikle Rize çayı coğrafi işareti ile korunan önemli bir tarım ürünüdür. Ancak, hasat sonrası düşük kaliteli yaş çay yapraklarının karıştırılması veya bitmiş ürüne yabancı yaprak, boya ve aromaların eklenmesi yaygın tağşiş yöntemleridir. Rize ili, Türkiye'nin çay üretimini tamamına yakın düzeyde karşılamakta, bu alandaki denetimlerin de önemini arttırmaktadır (TÜİK, 2024).

Et ve et ürünleri, özellikle kıyma, sucuk ve pastırmada, ucuz hayvan türlerinin (kanatlı, at eti) etlerinin karıştırılması veya su/protein bazlı dolgu maddeleri eklenerek ağırlığın artırılması yaygın bir tağşiş şeklidir. Kayseri pastırması ve Afyon sucuğu gibi coğrafi işaretli ürünlerin bu tür hilelerden daha fazla etkilendiği görülmektedir. Türkiye'deki kırmızı et açığı ve yüksek fiyatlar, bu tür ekonomik sahteciliği teşvik eden temel unsurlardır (Türkiye Et ve Süt Kurumu, 2023).

Süt, peynir, tereyağı ve kaymak gibi ürünlerde yağ oranının seyreltilmesi (su, bitkisel yağ, nişasta ilavesi) veya süt tozu, peynir altı suyu tozu gibi bileşenlerin aşırı kullanımı sık görülen tağşişlerdir.

Özellikle kayıt dışı ve denetimsiz üretimin yaygın olduğu küçük işletmelerde, bu tür hilelerin önlenmesi oldukça güçtür (Türkiye Et ve Süt Kurumu, 2023).

Pastacılık, tatlılar, şekerli mamuller, tahıl, un ve unlu mamuller grubuna yönelik en yaygın hileler unlu mamullere kalitesiz, düşük proteinli veya küflenmiş buğday unu kullanılması, baklava gibi ürünlerde Antep fıstığı yerine bezelye unu, soya unu veya yeşil boya katılarak kullanılmasıdır (Türk Gıda Kodeksi Gıda Hileleri Raporu, 2023). Bu uygulamalar, Gaziantep baklavasının orijinal üretim merkezleri olarak hem coğrafi işaretin korunması hem de tağşişle mücadelede önemlidir. Örneğin, Gaziantep'te yıllık baklava üretiminin 10 bin tonu aştığı bilinmektedir (Gaziantep Ticaret Odası, 2022). Bu da ürünün taklit edilerek daha ucuza pazarlanmasını cazip hale getirirken üretici ile tüketici güvenini olumsuz etkilemektedir.

Araştırmada ürünlerde çoğunlukla **ekonomik tağşiş** türünde tağşiş yapıldığı görülmektedir. Bu tağşiş ile birim fiyatı yüksek olan ana ürüne, birim fiyatı düşük olan ürünün karıştırılması ile ana ürünün maliyetinin düşürüldüğü bilinmektedir (Momtaz vd., 2023). Tağşişin yapıldığı ürünler incelendiğinde özellikle ürünün özgünlüğünün duyusal özellikler üzerinden ayırt edilmesinin zor olduğu bal, zeytinyağı, sucuk ve pekmez gibi ürünlerde yoğunlaşıldığı görülmektedir. Aynı zamanda ekonomik olarak bu ürünlerin birim fiyatının yüksek olması da tağşişe uğramalarına sebebiyet vermektedir.

Araştırmada elde edilen diğer bir bulgu ise ürünlerin yoğunlukla tağşiş edildiği illerin aynı zamanda söz konusu ürünlerin coğrafi işaretlerinin olduğu illerdir. Aydın'da Memecik zeytini 2021 yılında menşe işareti ile tescil edilmiş bir üründür (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2021) ancak Aydın aynı zamanda zeytinyağında en fazla tağşişin belirtildiği ildir. Rize'de Anzer balı 2021 yılında yılında menşe işareti (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2021), Rize Çayı 2017 yılında menşe işareti (Türk Patent ve Marka Kurumu ,2017), Afyon sucuğu 2005 yılında menşe işareti, Konya'da Atlantı Dededağ Tulum Peyniri 2023 yılında menşe işareti Türk Patent ve Marka Kurumu, 2024) ve Antep Baklavası 2008 yılında menşe işareti ile tescil edilmiş ürünlerdir. Bu örnekler, sıklıkla vurgulanan '*coğrafi işaretlerin gıda güvenliği ve kaliteyi otomatik olarak garanti ettiği*' (De Rosa, 2015) düşüncesini sorgulamaya neden olmaktadır. Dolayısıyla coğrafi işaret bu ürünler için bir koruma kalkanı olmaktan ziyade, tağşiş riskini artıran bir ekonomik çekim unsuru haline gelmiştir (Türk Patent ve Marka Kurumu, 2025). Bu nedenle coğrafi işaretli ürünlerin korunmasına yönelik politikaların yalnızca tescil süreciyle sınırlı olmaması önemlidir. İdari yönetimlerin denetim ve cezai yaptırım konusunda caydırıcı politikalar ile bu ürünlerin korunmasını sağlaması gereklidir.

Araştırmanın diğer bir bulgusu ise Tarım ve Orman Bakanlığı (2025)'in belirttiği üzere tağşişin özellikle yüksek ekonomik değere ve güçlü yerel itibara sahip ürünlerde yoğunlaştığıdır. Rize'de üretilen Anzer balının yıllık üretim miktarı yaklaşık 10 ton ve ortalama fiyatı ise 4.000 TL/kg'dır. Kayseri'de pastırma yılda yaklaşık 400 ton üretilir ve ortalama fiyatı 2.500 TL/kg'dır**.** Aydın'da ise yılda 350 bin litre zeytinyağı üretilir. Bu üretim Türkiye üretiminin yaklaşık %15' ini oluşturur. Rize'de yılda ortalama 1250 ton siyah çay üretilir, bu rakam Türkiye üretiminde %70'tir. Ortalama fiyatı ise 250 TL/kg'dır (Tarım ve Orman Bakanlığı, 2025).

Bu çalışmanın birtakım sınırlılıkları vardır. Bunlardan birincisi elde edilen verilerin 2025 yılı ile sınırlı olmasıdır. Verilerin güncel olmasına rağmen, yıllar içerisinde tağşişin belirlenen bu ürünlerde sistematik ve uzun yıllara yayılan bir tağşiş olup olmadığı bilinmemektedir. İkinci sınırlılık Tarım ve Orman Bakanlığı'nın resmi internet sayfasından alınan verilerde tağşişin tespit edildiği işletmelerin üretici veya satıcı olup olmadığı bilgisi de yer almamaktadır. Bu anlamda tağşişin hangi aşamada gerçekleştiği bilinmemektedir. Ancak hangi aşamada gerçekleştiğinden bağımsız olarak tüketicilerin bu konuda mağdur oldukları unutulmamalıdır.

Kaynakça

Anagaw, Y. K., Ayenew, W., Limenh, L. W., Geremew, D. T., Worku, M. C., Tessema, T. A., Simegn, W., & Mitku, M. L. (2024). Food adulteration: Causes, risks, and detection techniques—A review. *SAGE Open Medicine*, 12, 1-10.

Artık, N., & Tecer, N. B. (2022). Gıdalarda tağşiş, taklit ve sahte üretim. (Editörler Pınar Şanlıbaba & Yalçın Güçer), *Endüstriyel Gıda Üretim Teknikleri* (ss. 107–144). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.

Brown, C. A., Jeong, K.-S., Poppenga, R. H., Puschner, B., Miller, D. M., Ellis, A. E., Kang, K.-I., Sum, S., Cistola, A. M., & Brown, S. A. (2007). Outbreaks of renal failure associated with melamine and cyanuric acid in dogs and cats in 2004 and 2007. *Journal of Veterinary Diagnostic Investigation, 19*(5), 525–531.

De Rosa, M. (2015). The role of geographical indication in supporting food safety: A not taken for granted nexus. *Italian Journal of Food Safety*, 4(4), 186-191.

Diken. (2025). *Tohum yağı karıştırılan zeytinyağları ifşa edildi*. https://www.diken.com.tr

Ehmke, M. D., Bonanno, A., Boys, K., & Smith, T. G. (2019). Food fraud: Economic insights into the dark side of incentives. *Australian Journal of Agricultural and Resource Economics*, 63(4), 685–700.

Ekotürk. (2025). *7 sucuk markası daha ifşa edildi*. https://www.ekoturk.com

Et ve Süt Kurumu. (t.y.). *Türk Gıda Kodeksine göre süt ve süt ürünleri tanımları*. https://www.esk.gov.tr/tr/10882/Turk-Gida-Kodeksine-Gore-Sut-ve-Sut-Urunleri-Tanimlari

European Commission. (2023). *EU coordinated control plan on honey adulteration*. https://food.ec.europa.eu

Everstine, K., Spink, J., & Kennedy, S. (2013). Economically motivated adulteration (EMA) of food: Common characteristics of EMA incidents. *Journal of Food Protection, 76*(4), 723–735.

FAO. (2018). Food and Agriculture Organization of the United Nations. (2018). Overview of food fraud in the fisheries sector (Fisheries and Aquaculture Circular No. 1165). Food and Agriculture Organization of the United Nations. https://openknowledge.fao.org/server/api/core/bitstreams/5a6dbb62-7a45-4c9c-8d64-0b2d241f6fae/content

FAO. (2020). *Food fraud and economically motivated adulteration*. Food Safety and Quality Division. https://www.fao.org

Fengou, L.-C., Lianou, A., Tsakanikas, P., Mohareb, F., & Nychas, G.-J. E. (2021). Detection of meat adulteration using spectroscopy-based sensors. *Foods*, 10(4), 1-13.

Food and Agriculture Organization & World Health Organization. (2018). *Food fraud—Risk management and mitigation: Guidance for strengthening national food control systems*. FAO/WHO https://openknowledge.fao.org/handle/20.500.14283/y8705e.

Food and Agriculture Organization. (2021). *Food fraud – Intention, detection and management*. https://openknowledge.fao.org/handle/20.500.14283/cb2863en

Gaziantep Ticaret Odası. (n.d.). *2- Unlu Mamüller - Baklava - Un - Bulgur - Bakliyat İmalatı Meslek Komitesi*. Gaziantep Ticaret Odası. Erişim 28 Ocak 2026, https://www.gto.org.tr/tr/meslek-komiteleri/komite/unlu-mamuller---baklava---un---bulgur---bakliyat-imalati-meslek-komitesi-2.html

Gıda Dedektifi. (2025). *Yeni sistem kapsamında ilk günlük tağşiş listesi*. (Erişim tarihi: 15 Ekim 2025). https://gidadedektifi.com

Giannakas, K., & Yiannaka, A. (2023). Food fraud: Causes, consequences, and deterrence strategies. *Annual Review of Resource Economics*, 15(1), 85–104.

GuvenilirGida/gkd/SagligiTehlikeyeDusurecek?siteYayinDurumu=True
https://guvenilirgida.tarimorman.gov.tr/
https://guvenilirgida.tarimorman.gov.tr/GuvenilirGida/GKD/TaklitVeyaTagsis2025

Manning, L. (2016). Food fraud: Policy and food chain. *Current Opinion in Food Science*, 10, 16–21.

Manning, L., & Soon, J. M. (2016). Food safety, food fraud, and food defense: A fast evolving literature. *Journal of Food Science*, 81(4), R823–R834.

Marín, X., Grau-Noguer, E., Gervilla-Cantero, G., Ripolles-Avila, C., & Castillo, M. (2025). Emerging technologies for detecting food fraud: A review of the current landscape in the 2020s. *Trends in Food Science & Technology*, 165, 1-18.

Momtaz, F., Bubli, S., & Khan, M. S. (2023). Mechanisms and health aspects of food adulteration: A comprehensive review. *Foods*, 12, 1-25.

Moore, J. C., Spink, J., & Lipp, M. (2012). Development and application of a database of food ingredient fraud and economically motivated adulteration from 1980 to 2010. *Journal of Food Science*, *77*(4), 118–126.

Payne, K., O'Bryan, C. A., Marcy, J. A., & Crandall, P. G. (2023). Detection and prevention of foreign material in food: A review. *Heliyon*, 9(9), 1-14.

Pigłowski, M., & Śmiechowska, M. (2024). Notifications related to fraud and adulteration in the Rapid Alert System for Food and Feed (RASFF) in 2000–2021. *Sustainability*, 16, 1-17.

Spink, J., & Moyer, D. C. (2011). Defining the public health threat of food fraud. *Journal of Food Science*, 76(9), 157-163.

Tarım ve Orman Bakanlığı. (2025). *Taklit veya tağşiş yapılan gıdalar* [PDF]. https://guvenilirgida.tarimorman.gov.tr/GuvenilirGida/gkd/TaklitVeyaTagsisListe1?siteYayinDurumu=True

Tarımsal Ekonomi ve Politika Geliştirme Enstitüsü (TEPGE) (2025). *Çay tarım ürünleri piyasaları raporu* . Tarım ve Orman Bakanlığı Araştırma ve Eğitim Genel Müdürlüğü. https://arastirma.tarimorman.gov.tr/tepge/Belgeler/PDF%20Tar%C4%B1m%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Piyasalar%C4%B1/2025-Temmuz%20Tar%C4%B1m%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Raporu/%C3%87ay%20Tar%C4%B1m%20%C3%9Cr%C3%BCnleri%20Piyasalar%C4%B1%20Raporu%20Temmuz-2025.pdf

Türk Patent ve Marka Kurumu. (t.y.). *Coğrafi İşaretler Veritabanı*. Erişim tarihi: 16 Ocak 2026. https://ci.turkpatent.gov.tr

Türkiye İstatistik Kurumu. (n.d.). *Search results for "bal"*. TÜİK Veri Portalı. Retrieved February 2, 2026, from https://data.tuik.gov.tr/Search/Search?text=bal

Türkmen, S., & Ataseven, Y. (2020). Türkiye'de taklit ve tağşiş yapılan gıdalara ilişkin yasal düzenlemelerin ve uygulamaların değerlendirilmesi. *Tarım Ekonomisi Araştırmaları Dergisi,* 6(1), 65–75

Wallace, C. A., Sperber, W. H., & Mortimore, S. E. (2018). Food fraud and food defence. (Editors Carol A. Wallace, Willliam H. Sperber, & Sara E. Mortimore), *Food safety for the 21st century* (Chapter 13). Wiley-Blackwell.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

ÜNİVERSİTE ÖĞRENCİLERİNDE İYİ OLUŞ DURUMLARININ ARAŞTIRILMASI

Yüksek Lisans Öğrencisi Beyza SAĞRA

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, beyzasagraa@gmail.com, ORCID: 0009-000-7058-1443

Doç. Dr. Fatih KARAKAŞ

Ondokuz Mayıs Üniversitesi, Spor Bilimleri Fakültesi, Spor Yöneticiliği Bölümü,
fatih.karakas@omu.edu.tr, ORCID: 0000-0002-3366-7587

ÖZET

Bu çalışmanın amacı Üniversite Öğrencilerinin İyi oluş Durumlarının araştırılmasıdır. Toplam 180 üniversite öğrencisinin doldurmuş olduğu psikolojik iyi oluş ölçeği değerlendirilmiştir. İstatistiksel işlemlerde bağımsız t-testi, paired t- testi, tekyönlü varyans analizi ve LSD testleri kullanılmıştır. Erkek öğrencilerin psikolojik iyi oluş puan ortalaması kadın öğrencilerden anlamlı düzeyde düşüktür ($p<0,001$). Bağışıklık durumunu "iyi" olarak algılayan öğrencilerin psikolojik iyi oluş puanları, bağışıklığını "kötü" olarak algılayan öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha yüksektir ($p<0,001$). Uyku düzenlerine göre iyi oluş farklılığı anlamlı bulunmuştur ($p<0,05$). Televizyon seyretme ve Sosyal medyayı kullanma durumuna göre iyi oluş puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır ($p>0,05$). Sonuç: Araştırma bulguları, psikolojik iyi oluşun cinsiyet ve bireysel sağlık algısından etkilendiğini göstermektedir. Kadın öğrenciler ile bağışıklık durumunu iyi algılayan bireylerin psikolojik iyi oluş düzeyleri daha yüksektir. Ayrıca düzenli uyku alışkanlığı psikolojik iyi oluşu desteklerken, düzensiz uyku risk faktörü oluşturmaktadır. Televizyon ve sosyal medya kullanım süresinin ise iyi oluş üzerinde tek başına anlamlı bir etkisi bulunmamıştır. Bu doğrultuda üniversitelerde ruh sağlığını destekleyici programların özellikle erkek öğrenciler ve sağlık algısı düşük bireylere yönelik planlanması; uyku hijyeni ve sağlıklı yaşam alışkanlıklarına yönelik eğitimlerin artırılması önerilmektedir. Gelecek araştırmalarda sosyal medya kullanımının niteliğine ilişkin değişkenlerin incelenmesi yararlı olacaktır.

Anahtar kelimeler: İyi oluş, Öğrenci, Uyku, TV kullanma

Investigation of Well-Being Levels among University Students

Abstract

The aim of this study is to investigate the well-being levels of university students. The Psychological Well-Being Scale completed by a total of 180 university students was evaluated. Independent samples t-test, paired samples t-test, one-way analysis of variance (ANOVA), and LSD post hoc tests were used for statistical analysis. The mean psychological well-being score of male students was significantly lower than that of female students ($p<0.001$). Students who perceived their immune system as "good" had significantly higher psychological well-being

scores than those who perceived it as “poor” ($p<0.001$). A significant difference was found in well-being scores according to sleep patterns ($p<0.05$). No significant difference was found in well-being scores according to television viewing and social media usage duration ($p>0.05$). Conclusion: The findings indicate that psychological well-being is influenced by gender and individual health perception. Female students and those who perceive their immune status as good have higher levels of psychological well-being. Regular sleep habits support psychological well-being, whereas irregular sleep constitutes a risk factor. However, the duration of television and social media use alone does not have a significant effect on well-being. Accordingly, university-based mental health support programs should particularly focus on male students and individuals with low health perception. Increasing education on sleep hygiene and healthy lifestyle habits is recommended. Future studies should examine qualitative aspects of social media use.

Keywords: Well-being, Student, Sleep, Television use

GİRİŞ VE AMAÇ

İyi oluş kavramı, bireyin hem bedensel hem de ruhsal sağlığını kapsayan; mutluluk, yaşam doyumu, akademik başarı ve yüksek performans gibi olumlu yaşam çıktılarıyla yakından ilişkili çok boyutlu bir yapıdır (Ayyash-Abdo & Alamuddin, 2007; Deci & Ryan, 2008; Ryan & Deci, 2001; Weiss ve ark., 2008). Özellikle üniversite dönemi; bireyin kimlik gelişimi, mesleki yönelimleri ve sosyal ilişkileri açısından kritik bir yaşam evresi olması nedeniyle iyi oluş düzeylerinin incelenmesi bakımından önemli bir araştırma alanı oluşturmaktadır. Bu dönemde karşılaşılan akademik baskılar, gelecek kaygısı ve sosyal uyum süreçleri öğrencilerin iyi oluş düzeylerini doğrudan etkileyebilmektedir. Literatürde iyi oluş genellikle öznel (kişisel) iyi oluş **ve** psikolojik iyi oluş olmak üzere iki temel boyutta ele alınmaktadır. Öznel iyi oluş; bireyin yaşam doyumu ile olumlu ve olumsuz duygulanım düzeylerini içeren değerlendirmelerini kapsamaktadır (Diener, 1984; Pavot, 2008). Bu bağlamda öznel iyi oluş yerine kullanılan kişisel iyi oluş kavramı, bireyin yaşam kalitesini ve doyumunu nasıl algıladığını ifade eden kapsamlı bir yapı olarak kabul edilmektedir (Sarriera ve ark., 2012; Yousefi, Alipour & Sharif, 2011; Wills, 2009). Öznel iyi oluşun bilişsel bileşenini yaşam doyumu, duyuşsal bileşenini ise olumlu ve olumsuz duygular oluşturmaktadır (Diener, Suh, Lucas & Smith, 1999).

Psikolojik iyi oluş ise bireyin kendini gerçekleştirme çabası, potansiyelini ortaya koyma ve anlamlı bir yaşam sürme kapasitesi ile ilişkilidir. Bu yaklaşım, bireyin optimal işlevselliğini temel alır ve altı boyuttan oluşur: başkalarıyla olumlu ilişkiler, çevresel ustalık, kendini kabullenme, özerklik, kişisel gelişim ve yaşam amacı (Ryff, 1989; Ryan & Deci, 2001; Kjell ve ark., 2013; Kokko, Tolvanen & Pulkkinen, 2013). Psikolojik iyi oluş, yalnızca mutluluk düzeyini değil, bireyin yaşamını ne ölçüde anlamlı ve üretken bulduğunu da içermektedir. Kişisel iyi oluşun belirlenmesinde sekiz temel alanın önemli olduğu ileri sürülmektedir: yaşam

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

standardı, kişisel sağlık, yaşamda başarı, kişisel ilişkiler, kişisel güvenlik, toplumsal aidiyet, gelecekten emin olma ve maneviyat/din (Meral, 2014; Bekiroğlu & Tatar, 2019). Bu alanlar, bireyin yaşam kalitesini çok yönlü biçimde değerlendirmeye imkân tanımaktadır.

İyi oluş, aynı zamanda bireyin zihinsel, duygusal, bilişsel ve fiziksel sağlığıyla yakından ilişkilidir ve depresyon, tükenmişlik, stres ve aleksitimi gibi psikopatolojik durumların önlenmesinde koruyucu bir rol oynamaktadır (Lin ve ark., 2016; Meral, 2014; Paez ve ark., 2013; Shaheen & Shaheen, 2016). Üniversite öğrencileri üzerinde yapılan araştırmalar, yüksek iyi oluş düzeyinin akademik uyum, motivasyon ve psikolojik dayanıklılık ile pozitif yönde ilişkili olduğunu göstermektedir (Keyes, 2006; Suldo, Thalji & Ferron, 2011). Üniversite öğrencilerinin iyi oluş düzeylerinin çeşitli demografik ve bireysel parametreler açısından incelenmesi hem ruh sağlığını destekleyici uygulamalar geliştirilmesi hem de öğrencilerin akademik ve sosyal yaşam kalitesinin artırılması açısından önem taşımaktadır.

Bu çalışmanın amacı, üniversite öğrencilerinin iyi oluş durumlarının bazı parametrelere göre incelenmesidir.

Yöntem

Katılımcılar: Katılımcılar üniversite öğrenimi gören gençlerden oluşmuştur. Toplam 180 üniversite öğrencisinin doldurmuş olduğu anketler değerlendirilmiştir. Anketler gönüllülük esasına göre doldurulmuştur.

Veri toplama

Psikolojik İyi Oluş Ölçeği: Diener ve ark., (2010) tarafından geliştiren Psikolojik İyi Oluş Ölçeğinin (Diener, Scollon ve Lucas, 2009) Türkçeye uyarlama çalışması Telef (2011; 2013) tarafından yapılmıştır. Ölçek sekiz maddeden (örnek ölçek maddeleri: Sosyal ilişkilerim destekleyici ve tatmin edicidir -Geleceğim hakkında iyimserim) oluşan ve 7'li likert tipi (1: kesinlikle katılmıyorum –7: kesinlikle katılıyorum) olumlu ilişkiler, yeterlik hisleri, anlamlı ve amaçlı bir yaşama sahip olmak gibi insan fonksiyonunun önemli öğelerini değerlendiren bir ölçme aracıdır. Alınan yüksek puanların bireyin sahip olduğunu psikolojik kaynak ve gücün çokluğunu gösterdiği ölçekte alınabilecek en düşük puan 8, en yüksek puan 56'dır. Bu araştırmada Ölçeğin Cronbach alfa güvenirliği 0,89 olarak hesaplanmıştır (Telef,2011;2003).

İstatistiksel işlemeler

İstatistiksel işlemlerde SPSS 27,00 paket programı kullanılmıştır. Verilerin normal dağılıp dağılmadığını test etmek için Kolmogorov-Smirnov testi yapılmış ve verilerin normal dağılım gösterdiği tespit edilmiştir. İstatistiksel işlemlerde bağımsız t-testi, tekyönlü varyans analizi ve LSD testleri kullanılmıştır.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Bulgular

Tablo 1. Cinsiyete göre Yaş, Boy uzunluğu ve Vücut ağırlıkları karşılaştırılması

	Cinsiyet	N	ortalama	St.sapma	t-test
Yaş (Yıl)	Erkek	95	21,35	2,93	0,96
	Kadın	85	21,29	2,35	
Boy Uzunluğu (cm)	Erkek	95	178,06	6,14	20,82**
	Kadın	85	165,77	6,35	
Vücut ağırlığı (kg)	Erkek	95	74,23	8,59	18,48**
	Kadın	85	58,63	9,28	

**p<0,001

Tablo 2. Üniversite Öğrencileri Cinsiyete ve bağışıklığını algılama durumuna göre Psikolojik iyi oluş durumları

	Parametreler	N	Ort.	St.sapma	t-test
Cinsiyet	Erkek	95	39,83	10,46	-4,77**
	Kadın	85	44,33	10,07	
Bağışıklığı algılama	İyi	95	44,39	10,49	3,86**
	Kötü	85	39,76	10,97	

**p<0,001

Erkek öğrencilerin psikolojik iyi oluş puan ortalaması kadın öğrencilerden anlamlı düzeyde düşüktür (t=-4,77; p<0,001). Bu bulgu, kadın öğrencilerin psikolojik iyi oluş düzeylerinin erkek öğrencilere kıyasla daha yüksek olduğunu göstermektedir.

Bağışıklık durumunu "iyi" olarak algılayan öğrencilerin psikolojik iyi oluş puanları, bağışıklığını "kötü" olarak algılayan öğrencilere göre anlamlı düzeyde daha yüksektir (t=3,86; p<0,001).

Tablo 3. Üniversite Öğrencilerinin Uyku düzenine göre psikolojik iyi oluş puanı karşılaştırılması

	Parametreler	N	Ortalama	St.sapma	F/LSD
Uyku düzeni	Düzenli uyku (1)	80	43,55	10,56	3,87* 2<1,3
	Düzensiz uyku (2)	40	39,72	10,16	
	Bazen düzensiz (3)	60	42,96	8,61	

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

*p<0,05
Uyku düzenlerine göre iyi oluş farklılığı anlamlı bulunmuştur (p<0,05).

Tablo 4. Üniversite Öğrencilerinde Televizyon seyretme ve Sosyal medyayı kullanma durumuna göre iyi oluş puanları karşılaştırılması

Süre	N	Ort.	St.sapma	F/LSD
0-2 saat	100	42,36	10,07	0,39
3-4 saat	60	42,25	10,54	
5 saat ve üzeri	20	41,66	10,95	

Televizyon seyretme ve Sosyal medyayı kullanma durumuna göre iyi oluş puanları arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır (F=0,39; p>0,05).

TARTIŞMA VE SONUÇ

Bu çalışmada yaş değişkeninde cinsiyete göre anlamlı bir fark olmadığını; buna karşın boy uzunluğu ve vücut ağırlığında erkekler lehine istatistiksel olarak anlamlı farklılık bulunduğunu göstermektedir (p<0,001). Bu durum, örneklemin demografik açıdan yaş bakımından benzer, ancak antropometrik özellikler bakımından cinsiyete bağlı farklılıklar içerdiğini ortaya koymaktadır.
Inglehart bir çalışmada(2002) cinsiyete göre iyi oluş düzeyinin değiştiğini belirtmiştir. Buna karşılık Bekiroğlu ve Tatar (2016) çalışmalarında böyle bir sonuç elde edilmemiştir. iteratürde cinsiyet ile iyi oluş arasındaki ilişki konusunda farklı sonuçlar bulunmakla birlikte, bazı araştırmalar kadınların duygusal farkındalıklarının ve sosyal destek arama eğilimlerinin daha yüksek olmasının psikolojik iyi oluşu olumlu yönde etkileyebileceğini belirtmektedir (Ryff, 1989; Keyes, 2006). Ayrıca öz-belirleme kuramı çerçevesinde değerlendirildiğinde, bireyin ilişkisel ihtiyaçlarının karşılanması psikolojik iyi oluş üzerinde belirleyici rol oynamaktadır (Ryan & Deci, 2001). Kadın öğrencilerin kişilerarası ilişkiler boyutunda daha yüksek puanlar alması bu sonucu açıklayabilir.

Bu çalışmada algıladıkları bağışıklık durumuna göre psikolojik iyi oluş puanı farklılığı önemlidir (p<0,001). Bireyin öznel sağlık algısının psikolojik iyi oluş ile güçlü biçimde ilişkili olduğunu göstermektedir. Sağlık algısı, yaşam kalitesinin önemli bir bileşeni olup hem öznel iyi oluş hem de psikolojik iyi oluş ile pozitif yönde ilişkilidir (Diener, 1984; Meral, 2014). Ayrıca zihinsel ve fiziksel sağlık arasındaki çift yönlü ilişki literatürde sıkça vurgulanmaktadır; bireyin kendini fiziksel olarak sağlıklı hissetmesi psikolojik dayanıklılığı ve yaşam doyumunu artırmaktadır (Ryan & Deci, 2001; Lin ve ark., 2016).

İyi oluş bireyin yaşamında endişe, tedirginlik, depresyon ve diğer psikolojik rahatsızlıkları duymama hali olarak tanımlanmaktadır (Ryff, 1995). Sarı ve Çakır (2016) çalışmalarında mutluluk korkusu ile psikolojik iyi oluş arasında da negatif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulmuştur. Bu çalışmada uyku düzenine göre öğrencilerin iyi oluş puanları anlamlı şekilde değişmiştir (p<0,05). LSD çoklu karşılaştırma testi sonucuna göre anlamlı farkın **düzensiz**

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

uyku (2) grubu ile hem **düzenli uyku (1)** hem de **bazen düzensiz uyku (3)** grupları arasında olduğu görülmektedir (2<1,3). Buna göre uyku düzeni düzensiz olan öğrencilerin psikolojik iyi oluş puanları diğer iki gruba göre anlamlı düzeyde daha düşüktür. Bu bulgu, uyku düzeninin psikolojik iyi oluş üzerinde önemli bir belirleyici olduğunu göstermektedir. Literatürde düzenli ve yeterli uykunun duygusal düzenleme, stresle başa çıkma ve bilişsel işlevler üzerinde olumlu etkileri olduğu belirtilmektedir (Pilcher, Ginter & Sadowsky, 1997). Uyku kalitesinin düşük olması ise depresyon, kaygı ve düşük yaşam doyumu ile ilişkilendirilmektedir (Lund, Reider, Whiting & Prichard, 2010). Özellikle üniversite öğrencilerinde düzensiz uyku; akademik stres, teknoloji kullanımı ve yaşam tarzı faktörleriyle ilişkilendirilmekte ve bu durum psikolojik iyi oluşu olumsuz etkilemektedir. Psikolojik iyi oluş, bireyin çevresel ustalık, kendini kabul ve yaşam amacı gibi boyutları içeren bütüncül bir yapıdır (Ryff, 1989). Uyku düzeninin bozulması, bireyin günlük yaşam işlevselliğini ve duygusal dengesini zayıflatarak bu boyutları olumsuz etkileyebilir. Ayrıca öz-belirleme kuramına göre bireyin temel psikolojik ihtiyaçlarının karşılanması (özerklik, yeterlik ve ilişkilenme) iyi oluş için gereklidir (Ryan & Deci, 2001). Kronik uyku düzensizliği, bu ihtiyaçların sağlıklı biçimde karşılanmasını güçleştirebilir.

Üniversite Öğrencilerinde Televizyon seyretme ve Sosyal medyayı kullanma durumuna göre iyi oluş puanları karşılaştırılmasında anlamlı farklılık bulunmamıştır (p>0,05). Ortalama farkların oldukça düşük olduğu görülmektedir. Bu sonuç, örneklem grubunda televizyon ve sosyal medya kullanım süresinin iyi oluş düzeyleri üzerinde istatistiksel olarak anlamlı bir etkisinin olmadığını göstermektedir. Literatürde sosyal medya kullanım süresi ile iyi oluş arasındaki ilişki konusunda farklı bulgular bulunmaktadır. Bazı araştırmalar aşırı ve problemli sosyal medya kullanımının depresyon, kaygı ve düşük yaşam doyumu ile ilişkili olduğunu belirtmektedir (Kross ve ark., 2013; Twenge, Joiner, Rogers & Martin, 2018). Bununla birlikte kullanım süresinden çok kullanımın niteliğinin (aktif–pasif kullanım, sosyal karşılaştırma, içerik türü vb.) belirleyici olduğu vurgulanmaktadır (Verduyn ve ark., 2017). Bu bağlamda yalnızca süre değişkenine dayalı ölçümlerde anlamlı fark çıkmaması beklenen bir durum olabilir. Öznel ve psikolojik iyi oluş; bireyin yaşam doyumu, olumlu duygulanım ve kendini gerçekleştirme düzeyi ile ilişkilidir (Diener, 1984; Ryff, 1989). Sosyal medya kullanımının iyi oluş üzerindeki etkisi ise bireyin psikolojik ihtiyaçlarının karşılanma düzeyine bağlıdır. Öz-belirleme kuramına göre sosyal medya, özerklik, yeterlik ve ilişkilenme ihtiyaçlarını desteklediği ölçüde iyi oluşu artırabilir; aksi durumda olumsuz etkiler ortaya çıkabilir (Ryan & Deci, 2001).

Sonuç: Psikolojik iyi oluşun hem demografik (cinsiyet) hem de bireysel sağlık algısına dayalı değişkenlerden etkilendiğini göstermektedir. Kadın öğrencilerin ve bağışıklık durumunu iyi algılayan bireylerin psikolojik iyi oluş düzeylerinin daha yüksek olması, üniversite öğrencilerinde ruh sağlığını destekleyici programların özellikle erkek öğrenciler ve sağlık algısı düşük bireyler üzerinde yoğunlaştırılmasının önemine işaret etmektedir. Ayrıca üniversite öğrencilerinde düzenli uyku alışkanlığının psikolojik iyi oluş düzeyini desteklediğini, düzensiz uyku durumunun ise risk faktörü oluşturduğunu göstermektedir. Bu nedenle üniversite öğrencilerine yönelik psikoeğitim programlarında uyku hijyeni ve sağlıklı yaşam alışkanlıklarının vurgulanması önerilebilir. Yine bu çalışmada televizyon ve sosyal medya

kullanım süresinin tek başına üniversite öğrencilerinin iyi oluş düzeylerini anlamlı biçimde farklılaştırmadığı görülmektedir. Gelecek araştırmalarda kullanım süresinin yanı sıra kullanım amacı, içerik türü, problemli kullanım düzeyi ve sosyal karşılaştırma eğilimi gibi değişkenlerin de incelenmesi önerilmektedir.

KAYNAKÇA

Ayyash-Abdo, H., & Alamuddin, R. (2007). Predictors of subjective well-being among college youth in Lebanon. *The Journal of Social Psychology, 147*(3), 265–284. https://doi.org/10.3200/SOCP.147.3.265-284

Bekiroğlu, M., & Tatar, A. (2019). Kişisel iyi oluş ölçeği: Türkçe formunun psikometrik özellikleri. *Anadolu Psikiyatri Dergisi, 20*(Ek sayı), 50–57.

Çankı B., Yener S. (2017). İş'te Pozitif Davranış, Çizgi Kitabevi Yayınları: 809, ISBN: 978-605-196-097-5

Deci, E. L., & Ryan, R. M. (2008). Hedonia, eudaimonia, and well-being: An introduction. *Journal of Happiness Studies, 9*(1), 1–11. https://doi.org/10.1007/s10902-006-9018-1

Diener, E. (1984). Subjective well-being. *Psychological Bulletin, 95*(3), 542–575.

Diener, E., Suh, E. M., Lucas, R. E., & Smith, H. L. (1999). Subjective well-being: Three decades of progress. *Psychological Bulletin, 125*(2), 276–302. https://doi.org/10.1037/0033-2909.125.2.276

Hamouche S. (2020). COVID-19 and employees' mental health: stressors, moderators and agenda for organizational actions [version 1; peer review: awaiting peer review] Emerald Open Research, 2:15 (https://doi.org/10.35241/emeraldopenres.13550.1)

Inglehart, R. (2002). Gender, aging, and subjective well-being. International Journal of Comparative Sociology, 43(3-5), 391-408

Keyes, C. L. M. (2006). Mental health in adolescence: Is America's youth flourishing? *American Journal of Orthopsychiatry, 76*(3), 395–402. https://doi.org/10.1037/0002-9432.76.3.395

Kjell, O. N. E., Nima, A. A., Sikström, S., Archer, T., & Garcia, D. (2013). Iranian and Swedish adolescents: Differences in personality traits and well-being. *PeerJ, 1*, e197. https://doi.org/10.7717/peerj.197

Kokko, K., Tolvanen, A., & Pulkkinen, L. (2013). Associations between personality traits and psychological well-being across time in middle adulthood. *Journal of Research in Personality, 47*(6), 748–756. https://doi.org/10.1016/j.jrp.2013.07.002

Kross, E., Verduyn, P., Demiralp, E., Park, J., Lee, D. S., Lin, N., … Ybarra, O. (2013). Facebook use predicts declines in subjective well-being in young adults. *PLoS ONE, 8*(8), e69841. https://doi.org/10.1371/journal.pone.0069841

Lin, D. T., Liebert, C. A., Tran, J., Lau, J. N., & Salles, A. (2016). Emotional intelligence as a predictor of resident well-being. Journal of the American College of Surgeons, 223(2), 352-358.

Lund, H. G., Reider, B. D., Whiting, A. B., & Prichard, J. R. (2010). Sleep patterns and predictors of disturbed sleep in a large population of college students. *Journal of Adolescent Health, 46*(2), 124–132. https://doi.org/10.1016/j.jadohealth.2009.06.016

Macintyrea CR. (2020). On a knife's edge of a COVID-19 pandemic: is containment still possible? Public Health Res Pract. 30.

Meral, B. F. (2014). Kişisel İyi Oluş İndeksi-Yetişkin Türkçe formunun psikometrik özellikleri. The Journal of Happiness and Well-Being, 2(2), 119-131.

Meral, B. F. (2014). Kişisel iyi oluş ve yaşam kalitesi üzerine bir değerlendirme. *Eğitim ve Öğretim Araştırmaları Dergisi, 3*(3), 293–301.

Paez, D., Seguel, A. M., & Martinez-Sanchez, F. (2013). Incremental validity of alexithymia,emotional coping and humor style on happiness and psychological well-being. Journal of Happiness Studies, 14(5), 1621-1637.

Pavot, W. (2008). The assessment of subjective well-being: Successes and shortfalls. In M. Eid & R. J. Larsen (Eds.), *The science of subjective well-being* (pp. 124–140). Guilford Press.

Pilcher, J. J., Ginter, D. R., & Sadowsky, B. (1997). Sleep quality versus sleep quantity: Relationships between sleep and measures of health, well-being and sleepiness in college students. *Journal of Psychosomatic Research, 42*(6), 583–596. https://doi.org/10.1016/S0022-3999(97)00004-4

Ryan, R. M., & Deci, E. L. (2001). On happiness and human potentials: a review of research on hedonic and eudaimonic well-being. Annual Review of Psychology, 52(1), 141-166.

Ryff, C. D. (1989). Happiness is everything, or is it? Explorations on the meaning of psychological well-being. *Journal of Personality and Social Psychology, 57*(6), 1069–1081.

Sarı T., Çakır G. (2016). Mutluluk Korkusu İle Öznel Ve Psikolojik İyi Oluş Arasındaki İlişkinin İncelenmesi, Journal of Research in Education and Teaching, Cilt:5 Özel Sayı Makale No: 25: 222-229

Sarriera, J. C., Casas, F., Alfaro, J., Bedin, L., Strelhow, M. R. W., Abreu, D. P., & Valdenegro, B. (2012). Psychometric properties of the Personal Wellbeing Index in Brazilian adolescents. *Psicologia: Reflexão e Crítica, 25*(1), 130–137.

Shaheen, A., & Shaheen, H. (2016). Emotional intelligence in relation to psychological well-being among university students. *The International Journal of Indian Psychology, 3*(4), 206–213.

Shigemura J, Ursano RJ, Morganstein JC, et al.(2020). Public responses to the novel 2019 coronavirus (2019-nCoV) in Japan: mental health consequences and target populations. Psychiatry Clin Neurosci. 74(4): 281–282.

Suldo, S. M., Thalji, A., & Ferron, J. (2011). Longitudinal academic outcomes predicted by early adolescents' subjective well-being, psychopathology, and mental health status. *Child Indicators Research, 4*(4), 561–573. https://doi.org/10.1007/s12187-011-9101-3

Telef, B. B. (2013). Psikolojik iyi oluş ölçeği (PİOO): Türkçeye uyarlama, geçerlik ve güvenirlik çalışması. Hacettepe Eğitim Fakültesi Dergisi, 28(3), 374-384.

Twenge, J. M., Joiner, T. E., Rogers, M. L., & Martin, G. N. (2018). Increases in depressive symptoms, suicide-related outcomes, and suicide rates among U.S. adolescents after 2010. *Clinical Psychological Science, 6*(1), 3–17. https://doi.org/10.1177/2167702617723376

Verduyn, P., Ybarra, O., Résibois, M., Jonides, J., & Kross, E. (2017). Do social network sites enhance or undermine subjective well-being? A critical review. *Social Issues and Policy Review, 11*(1), 274–302. https://doi.org/10.1111/sipr.12033

Weiss, A., Bates, T. C., & Luciano, M. (2008). Happiness is a personal(ity) thing: the genetics of personality and well-being in a representative sample. Psychological Science, 19(3),205-210.

Wills, E. (2009). Spirituality and subjective well-being: Evidence for a new domain in the Personal Wellbeing Index. *Journal of Happiness Studies, 10*(1), 49–69. https://doi.org/10.1007/s10902-007-9061-6

Yousefi, A. A., Alipour, A., & Sharif, N. (2011). Reliability and validity of the "Personal Well-being Index-Adult" in mothers of mentally retarded students in north of Tehran-Iran. Iranian Journal of Psychiatry and Behavioral Sciences, 5(2), 106-113.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

GENÇ SPORCULARIN GELİŞİMİ: ERKEN YAŞTA SPOR EĞİTİMİNİN ÖNEMİ

Dr. Sibel SELİMOĞLU

GOP Üniversitesi, sibelonurlubas@hotmail.com,ORCID: 0009-0003-8612 0475

Prof. Dr. Mehmet DALKILIÇ

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi,, m.dalkilic@hotmail.com,ORCID: 0000-0002-0776-7365

ÖZET

Bu çalışma, erken yaşta spor eğitiminin genç sporcuların gelişimindeki önemini çok yönlü bir bakış açısıyla ele almaktadır. Sporun yalnızca fiziksel sağlık açısından değil, aynı zamanda sosyal ve duygusal gelişim açısından da kritik bir rol oynadığı vurgulanmaktadır. Çocukların erken yaşta sporla tanışmaları, onların motor becerilerini geliştirmelerine, özgüven kazanmalarına ve takım çalışması gibi sosyal beceriler edinmelerine katkı sağlamaktadır. Ayrıca düzenli fiziksel aktivite alışkanlıklarının çocuklukta kazanılması, ilerleyen yaşlarda obezite gibi sağlık sorunlarının önlenmesinde önemli bir faktör olarak öne çıkmaktadır.

Fiziksel gelişim, büyüme, kas gücü artışı, koordinasyon, denge ve esneklik gibi unsurları kapsayan bir süreçtir. Çocukluk döneminde oyun ve spor aktiviteleri, kas-iskelet sisteminin güçlenmesine ve temel motor becerilerin kazanılmasına yardımcı olur. Bu süreç, bireylerin yaşam kalitesini artırırken aynı zamanda bağımsızlıklarını kazanmalarına da destek olur.

Motor beceri gelişimi ise ince ve kaba motor beceriler olarak ikiye ayrılmaktadır. İnce motor beceriler el-göz koordinasyonu ve hassas hareketleri içerirken, kaba motor beceriler koşma, zıplama gibi büyük kas gruplarını kapsayan hareketleri ifade eder. Motor becerilerin gelişimi, çocukların çevreleriyle daha etkin etkileşim kurmalarını, öğrenme süreçlerini desteklemelerini ve sosyal becerilerini geliştirmelerini sağlar. Bunun yanında, motor becerilerin geliştirilmesi çocukların genel sağlık durumunu iyileştirir ve hareketsiz yaşam tarzının yol açabileceği sağlık sorunlarının önüne geçer.

Anahtar Kelimeler: Erken Spor Eğitimi, Fiziksel Gelişim, Motor Beceri Gelişimi, Sosyal Beceriler.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

1. Giriş

Spor, bireylerin hem fiziksel hem de sosyal gelişiminde önemli bir yer tutmaktadır. Erken yaşta spor eğitimi, çocukların motor becerilerini geliştirmelerini sağlarken, aynı zamanda takım çalışması, özgüven ve disiplin gibi sosyal becerilerin de kazanılmasına katkıda bulunur. Graham ve Holt/Hale (2008) tarafından yapılan bir araştırmada, çocukların spor aktivitelerine erken yaşta katılımının, onların sosyal etkileşim yeteneklerini artırdığı ve özsaygılarının güçlenmesine yardımcı olduğu belirtilmektedir.

Buna ek olarak, düzenli fiziksel aktivite alışkanlıklarının çocukluk dönemindeki etkileri, obezite gibi sağlık sorunlarını önlemede kritik bir rol oynamaktadır (Weiss & Chaumeton, 1992). Bu bağlamda, spor eğitiminin sadece fiziksel sağlıkla sınırlı kalmayıp, bireylerin duygusal ve sosyal gelişimleri için de vazgeçilmez bir unsur olduğu anlaşılmaktadır. Bu makalede, erken yaşta spor eğitiminin genç sporcular üzerindeki etkileri kapsamlı bir şekilde ele alınacak ve örneklerle desteklenerek açıklanacaktır.

2. Fiziksel Gelişim Nedir?

Fiziksel gelişim, bireyin yaşamı boyunca gerçekleşen bedensel değişimlerin ve bu değişimlerin işlevsellik kazanmasının genel adıdır. Bu süreç, büyüme, motor becerilerin gelişimi, kas gücü artışı ve fiziksel sağlık gibi unsurları içerir. Bireylerin fiziksel gelişimi, sadece genetik faktörlerden değil, aynı zamanda çevresel etmenler, beslenme, fiziksel aktivite seviyeleri ve sosyal etkileşimlerden de etkilenmektedir (Tremblay et al., 2011).

Fiziksel gelişim, bireylerin yaşam kalitesini artırırken, bağımsızlıklarını kazanmalarını da sağlar. Özellikle çocukluk döneminde, fiziksel aktivite ve oyun, motor becerilerin gelişimi için kritik bir rol üstlenmektedir. Büyüme ve gelişim sürecinde, çocukların fiziksel aktiviteler aracılığıyla kas ve iskelet sistemi güçlenirken, aynı zamanda koordinasyon, denge ve esneklik gibi temel motor beceriler de kazanılmaktadır (Malina, 2004).

Sonuç olarak, fiziksel gelişim, bireylerin sağlıklı bir yaşam sürdürebilmeleri için önemli bir temel oluşturmaktadır ve bu süreçte erken yaşta fiziksel aktivite teşvik edilmeli ve desteklenmelidir.

2.1.Motor Beceri Gelişimi Nedir?

Motor beceri gelişimi, bireylerin hareket yeteneklerini ve fiziksel aktivitelerini gerçekleştirmede ihtiyaç duyduğu becerilerin kazanılması ve bu becerilerin zamanla iyileşmesi sürecidir. Bu gelişim, doğumdan itibaren başlar ve çocukluk ile ergenlik dönemlerinde önemli bir evre izler. Motor beceriler, genel olarak iki ana kategoride incelenir: ince motor beceriler ve kaba motor beceriler. İnce motor beceriler, el-göz koordinasyonu ve hassas hareketler gerektirirken (örneğin yazma veya küçük nesneleri manipüle etme), kaba motor beceriler, büyük kas gruplarını içeren daha geniş hareketleri içerir (örneğin koşma veya zıplama) (Gallahue & Ozmun, 2006).

Motor beceri gelişimi, bireyin fiziksel yeteneklerinin yanı sıra bilişsel ve sosyal gelişimini de etkiler. Çocuklar hareket etme ve keşfetme imkanına sahip olduklarında, çevreleriyle etkileşimde bulunarak öğrenir ve sosyal becerilerini geliştirirler. Ayrıca, motor becerilerinin geliştirilmesi, fiziksel aktivite seviyelerini artırarak genel sağlık durumlarını iyileştirir ve obezite gibi sağlık sorunlarının riskini azaltır (Pate et al., 2006).

Sonuç olarak, motor beceri gelişimi hem çocukların fiziksel gelişimi hem de genel sağlıklı yaşam sürmeleri açısından kritik bir için önemli bir süreçtir ve bu sürecin desteklenmesi gerekmektedir.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

3.Sonuç

Sonuç olarak; Erken yaşta spor eğitimi, genç sporcuların gelişiminde vazgeçilmez bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Sporun sağladığı fiziksel faydalar, kas gücü ve motor becerilerin gelişimiyle sınırlı kalmaz; aynı zamanda çocukların sosyal becerilerini, özgüvenlerini ve disiplin duygularını da güçlendirir. Çocuklukta kazanılan düzenli fiziksel aktivite alışkanlıkları, ilerleyen yaşlarda sağlıklı yaşamın temelini oluşturur ve obezite gibi sağlık sorunlarının önlenmesine katkıda bulunur.

Motor becerilerin gelişimi, çocukların çevreleriyle daha etkin iletişim kurmalarını ve öğrenme süreçlerini desteklemelerini sağlar. Bu nedenle spor eğitimi, bireylerin yaşam boyu sürdürecekleri sağlıklı alışkanlıkların ve güçlü sosyal ilişkilerin temelini atar. Eğitim kurumları, aileler ve spor organizasyonları, çocukların erken yaşta sporla tanışmalarını teşvik etmeli ve bu süreci desteklemelidir. Böylece genç sporcular hem fiziksel açıdan sağlıklı hem de sosyal açıdan güçlü bireyler olarak yetişebilirler.

Kaynakça

- Graham, K. D., & Holt/Hale, S. A. (2008). Children and Physical Activity: The Role of Sport. *Journal of Physical Education, Recreation & Dance*, 79(4), 20-26.
- Weiss, M. R., & Chaumeton, N. (1992). Motivational Processes Influencing Children's Socialization in Sport. *Journal of Sport and Exercise Psychology*, 14(4), 426-438.
- Tremblay, M. S., Leblanc, A. G., Carson, V., et al. (2011). Physical Activity Recommendations for Children and Youth. *Applied Physiology, Nutrition, and Metabolism*, 36(1), 24-64.
- Malina, R. M. (2004). Growth, Maturity, and Physical Activity. *Human Kinetics*.
- Gallahue, D. L., & Ozmun, J. C. (2006). *Understanding Motor Development: Infants, Children, Adolescents, and Adults*. Jones and Bartlett Publishers.
- Pate, R. R., Wang, C. Y., Dowda, M., et al. (2006). Physical Activity and Health in Children: A Summary of the Evidence. *Pediatrics*, 117(5), 1834-1842.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

DİJİTAL ÇAĞDA SPOR TARAFTARLIĞI: DİJİTAL DÖNÜŞÜMÜN ETKİLERİ

Dr. Sibel SELİMOĞLU

GOP Üniversitesi, sibelonurlubas@hotmail.com,ORCID: 0009-0003-8612 0475

Prof. Dr. Mehmet DALKILIÇ

Karamanoğlu Mehmetbey Üniversitesi, m.dalkilic@hotmail.com,ORCID: 0000-0002-0776-7365

ÖZET

Spor taraftarlığının dijitalleşme sürecini ve bu dönüşümün spor endüstrisi ile taraftar ilişkileri üzerindeki etkilerini kapsamlı biçimde ele almaktadır. Geleneksel taraftarlık ile dijital taraftarlık arasındaki farklar incelenmiş, dijitalleşmenin taraftar deneyimini nasıl dönüştürdüğü ortaya konmuştur. Geleneksel taraftarlık daha çok stadyum atmosferi ve fiziksel katılım üzerinden şekillenirken, dijital taraftarlık sosyal medya, mobil uygulamalar ve canlı yayın platformları aracılığıyla uluslararası ölçekte etkileşim imkânı sunmaktadır.

Dijital dönüşüm, taraftarların kulüpler ve sporcularla doğrudan iletişim kurabilmesini sağlamış, spor endüstrisinde yeni gelir kaynaklarının ortaya çıkmasına yol açmıştır. Dijital reklamlar, e-ticaret, abonelik sistemleri ve e-spor etkinlikleri bu yeni gelir modellerinin başlıcalarıdır. Sosyal medyanın rolü ise taraftarların duygularını paylaşmalarını, kulüplerle etkileşimde bulunmalarını ve uluslararası taraftar toplulukları oluşturmalarını kolaylaştırmıştır. Sporcular da sosyal medya aracılığıyla kişisel markalarını güçlendirmekte, taraftarlarla daha yakın bağlar kurmaktadır.

Çalışmada ayrıca sosyal medya analitiği ve veri analizinin taraftar davranışlarını anlamada kritik bir araç olduğu vurgulanmıştır. Bu sayede kulüpler ve sporcular, taraftarların eğilimlerini daha iyi analiz ederek stratejilerini geliştirebilmektedir. Spor yayıncılığında dijitalleşme, canlı yayın platformları sayesinde izleyicilere daha interaktif ve kişiselleştirilmiş deneyimler sunmaktadır. Bunun yanında sanal gerçeklik ve artırılmış gerçeklik uygulamaları, taraftarların maç atmosferini evlerinde yaşayabilmelerine olanak tanımaktadır.

Dijitalleşmenin olumsuz yönleri de ele alınmış; özellikle siber zorbalık, çevrimiçi taciz ve tehditler spor taraftarlığının yeni sorunları olarak değerlendirilmiştir. Bu bağlamda dijital güvenlik önlemleri ve kişisel veri koruma politikalarının önemi vurgulanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Dijital Spor Taraftarlığı, Sosyal Medya Etkileşimi**,** Spor Endüstrisinde Dijitalleşme, E-Spor ve Yeni Teknolojiler.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

1. Giriş

Dijital çağda spor taraftarlığı, dijital dönüşümün spor alanındaki etkilerini anlamak için önemli bir konudur. Geleneksel spor taraftarlığı ve dijital spor taraftarlığı arasındaki farklar ve benzerlikler incelenerek, spor sektöründeki dijital dönüşümün etkileri detaylı bir şekilde ele alınacaktır. Bu çalışma, spor taraftarlığının dijitalleşme sürecini anlamak ve spor endüstrisindeki yenilikleri değerlendirmek için önemli bir araştırma konusudur.

2. Spor Taraftarlığı ve Dijital Çağ

Geleneksel spor taraftarlığı ve dijital spor taraftarlığı arasında belirgin farklar bulunmaktadır. Klasik spor taraftarlığı genellikle stadyumda gerçekleşirken, dijital spor taraftarlığı, sosyal medya platformları, spor web siteleri ve mobil uygulamalar aracılığıyla gerçekleşmektedir. Klasik taraftarlık, genellikle sınırlı bir coğrafi alana odaklanırken, dijital taraftarlık uluslararası boyutta bir izleyici kitlesiyle etkileşim sağlama imkanı sunmaktadır. Ayrıca, dijital spor taraftarlığı, geleneksel taraftarlıktan farklı olarak, anlık etkileşim ve geri bildirim imkanı sunmaktadır. Bu karşılaştırma, dijital dönüşümün spor taraftarlığı üzerindeki önemini vurgulamaktadır. (Bozkurt, 2024)

2.1. Klasik Spor Taraftarlığı ve Dijital Spor Taraftarlığının Karşılaştırılması

Geleneksel spor taraftarlığının dijital spor taraftarlığıyla karşılaştırılmasında birçok farklılık bulunmaktadır. Geleneksel taraftarlık, genellikle stadyumda veya fiziksel olarak spor etkinliği izlenirken, dijital taraftarlık, internet aracılığıyla gerçekleşmektedir. Ayrıca, dijital spor taraftarlığı, mobil uygulamalar ve sosyal medya platformları üzerinden gerçekleşen etkileşimlerle geleneksel taraftarlıktan ayrışmaktadır. Bu karşılaştırma, spor taraftarlığının dijitalleşme sürecindeki değişimleri anlamamıza yardımcı olmaktadır. Dijital spor taraftarlığının, klasik taraftarlığa kıyasla daha geniş kitlelere ulaşma ve etkileşim imkanı sunması, dijital dönüşümün spor taraftarlığı üzerindeki etkilerini göstermektedir. (Çakıroğlu, 2022)

3. Dijital Dönüşüm ve Spor Taraftarlığı

Dijital dönüşüm, geleneksel spor taraftarlığı üzerinde büyük etkiler yaratmıştır. Artık taraftarlar, maçları izlerken sadece televizyon başında olmak yerine sosyal medya platformlarında da etkileşimde bulunabilmektedir. Bu durum, taraftarların birbirleriyle ve kulüplerle olan ilişkisini değiştirmiştir. Ayrıca dijital dönüşüm ile taraftarlar artık maçlara fiziksel olarak gitmeden de takımlarını destekleyebilmekte ve maç deneyimlerini sosyal medya üzerinden paylaşabilmektedir. Bu durum, spor taraftarlığının klasik yapısını dönüştürmüş ve daha geniş bir kitleye hitap etmesini sağlamıştır. Dijital dönüşüm, spor taraftarlığını daha aktif, etkileşimli ve paylaşımcı hale getirmiştir. (Olca & Özdemir, 2023)

3.1. Sosyal Medyanın Rolü

Sosyal medyanın spor taraftarlığı üzerindeki rolü oldukça büyüktür. Artık taraftarlar, maçlar hakkındaki duygularını, yorumlarını ve paylaşımlarını sosyal medya platformlarında serbestçe paylaşabilmektedir. Ayrıca kulüplerin ve sporcuların resmi sosyal medya hesapları aracılığıyla taraftarlarla etkileşimde bulunmaları, taraftarların daha yakından hissetmelerini sağlamaktadır. Sosyal medya ayrıca taraftarların farklı coğrafi bölgelerden bir araya gelerek takımlarını

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

desteklemelerini de kolaylaştırmaktadır. Taraftarlar, maç anlarını ve tribün atmosferini sosyal medya üzerinden canlı olarak paylaşarak, birbirleriyle ve takımlarıyla daha yakın bir ilişki kurabilmektedir. Bu sayede spor taraftarlığı, sosyal medyanın etkisiyle daha katılımcı ve etkileşimli bir hale gelmiştir. (Erdal & Güler, 2020)

4. Spor Endüstrisinde Dijitalleşme

Spor endüstrisinde dijitalleşme, geleneksel spor etkinliklerinin dijital platformlara entegrasyonunu ve dijital teknolojilerin spor endüstrisindeki geniş etkisini kapsar. Bu süreç, spor organizasyonlarının ve kulüplerin dijital pazarlama stratejilerini ve gelir modellerini değiştirmiştir. Ayrıca, dijitalleşme sayesinde spor müsabakalarının canlı yayın hakları, dijital reklam geliri, e-ticaret ve sponsorluk anlaşmaları gibi yeni gelir kaynakları da ortaya çıkmıştır. (Aygün & Canpolat, 2023)

4.1. Yeni Gelir Kaynakları

Spor endüstrisindeki dijital dönüşümün etkisiyle birlikte, yeni gelir kaynakları ortaya çıkmıştır. Bunlar arasında dijital reklam geliri, mobil uygulamaların geliri, e-spor etkinlikleri, online mağazalar ve sanal etkinliklerin geliri gibi çeşitli kaynaklar bulunmaktadır. Ayrıca, dijitalleşme sayesinde uluslararası pazarlarda yeni gelir fırsatları ortaya çıkarken, geleneksel gelir kaynaklarına alternatif olarak da dijital abonelik ve izleme platformları da sporseverlerin ilgisini çekmekte ve bu alanda yeni bir gelir kaynağı oluşturmaktadır. (Topçu,2023)

5. Spor Taraftarlığında Dijital İletişim

Spor taraftarlığında dijital iletişim, kulüplerin ve sporcuların takipçileriyle etkileşim kurma stratejilerini içerir. Dijital platformlar aracılığıyla kulüpler, taraftarlarla etkileşimde bulunarak maç günü duyuruları, oyuncu profilleri, özel içerikler ve indirimler gibi bilgiler paylaşırlar. Sporcular da kendi markalarını oluşturmak ve taraftarlarıyla bağlantı kurmak için sosyal medyayı etkin bir şekilde kullanırlar. Tüm bunlar, kulüplerin ve sporcuların dijital iletişim stratejilerinin önemini ortaya koyar ve taraftarların duygusal bağlarını güçlendirir. (Özel & Alkan, 2023)

5.1. Kulüplerin ve Sporcuların Dijital İletişim Stratejileri

Kulüplerin ve sporcuların dijital iletişim stratejileri, bir dizi detaylı planı içerir. Kulüpler, sosyal medya yönetimi, video içerik oluşturma, etkileşim analizi ve reklam kampanyaları gibi unsurları dikkate alarak stratejilerini belirlerler. Öte yandan sporcular, kişisel markalaşma, taraftarlarla etkileşim, sponsorluk fırsatları ve kriz yönetimi gibi alanlarda özel iletişim stratejileri geliştirirler. Bu stratejiler, kulüplerin ve sporcuların dijital dünyada etkin ve başarılı bir şekilde var olmalarını sağlar. (Özel & Alkan, 2023)

6. Sosyal Medya ve Sporcu Taraftar İlişkisi

Sosyal medya, sporcuların taraftarlarıyla etkileşimde bulunabileceği güçlü bir platform sağlamaktadır. Sporcular, paylaştıkları içeriklerle taraftarlarını motive edebilir, onlarla bağlantı kurabilir ve kişisel markalarını geliştirebilir. Ayrıca, taraftarların sporcuların günlük yaşantılarına daha yakından tanıklık etmelerini sağlayarak duygusal bir bağ oluşturabilirler. Bu

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

sayede sosyal medya, sporcu taraftar ilişkisini güçlendirmekte ve etkileşimi artırmaktadır. (Alav, 2020)

6.1. Sporcuların Kişisel Markalaşması

Sporcuların kişisel markalaşması, sosyal medyanın gücüyle birleşerek önemli bir noktaya gelmiştir. Sporcular, sosyal medya platformları aracılığıyla kendi markalarını oluşturabilir, taraftarlarına ulaşabilir ve onlarla etkileşimde bulunabilirler. Özgün içerikler paylaşarak ve taraftarların ilgisini çekecek etkinliklere katılarak kişisel markalarını güçlendirebilirler. Bu sayede sporcular, kariyerleri boyunca kendilerini farklılaştırarak ve benzersiz bir imaja sahip olarak taraftarlarının gözünde daha değerli bir konuma gelebilirler. (Gençoğlu & Asan, 2023)

7. Sosyal Medya Analitiği ve Spor Taraftarlığı

Sosyal medya analitiği, spor taraftarlığı üzerinde önemli bir etkiye sahiptir. Bu analizler sayesinde taraftarların davranışları, tercihleri ve etkileşimleri detaylı bir şekilde incelenebilir. Bu da kulüplerin ve sporcuların taraftarlarla daha etkili bir iletişim kurmalarına olanak tanır. Ayrıca sosyal medya analitiği, taraftarların eğilimlerini belirlemek ve pazarlama stratejilerini geliştirmek için de kullanılır. Böylece dijital dönüşümün spor taraftarlığı üzerindeki etkileri daha iyi anlaşılabilir. (POLAT)

7.1. Veri Analizi ve Tahmin Modelleri

Spor taraftarlığı alanında veri analizi ve tahmin modelleri, taraftar davranışlarını anlamak ve gelecekteki eğilimleri öngörmek için kullanılır. Bu sayede kulüpler, maç günleri, oyuncu performansları ve diğer faktörler hakkında veriye dayalı kararlar alabilir. Ayrıca sosyal medya analitiğiyle elde edilen veriler, tahmin modellerinin oluşturulmasında da kullanılır. Bunun sonucunda spor kulüpleri, taraftarlarını daha iyi anlayabilir ve onlara daha etkili bir şekilde ulaşabilir. Veri analizi ve tahmin modelleri, dijital dönüşümün spor taraftarlığı üzerindeki etkilerini açıkça ortaya koyar. (Eren & Tuncel, 2024)

8. Spor Yayıncılığında Dijitalleşme

Spor yayıncılığında dijitalleşme, geleneksel televizyon yayınlarının yanı sıra canlı yayın platformlarının da önemli bir rol oynadığı bir dönemi temsil etmektedir. Artık birçok spor organizasyonu, maçlarını canlı yayın platformları aracılığıyla izleyicilere ulaştırıyor. Bu durum, izleyicilerin istedikleri herhangi bir cihazdan, istedikleri zaman ve mekanda spor karşılaşmalarını takip edebilmelerine olanak tanımaktadır. Canlı yayın platformları aynı zamanda izleyicilere interaktif deneyimler sunarak, yorum yapma, oylama yapma veya spor etkinlikleri hakkında farklı açılardan analizler sunma gibi imkanlar sağlamaktadır. (Pulurluoğlu, 2023)

8.1. Canlı Yayın Platformları

Canlı yayın platformları, spor organizasyonlarının maçlarını, turnuvalarını veya etkinliklerini izleyicilere ulaştırmak için dijital ortamda kullanılan araçlardır. Bu platformlar, genellikle internet üzerinden erişilebilir ve izleyicilere farklı maçları aynı anda takip etme, geri sarma ve tekrar izleme gibi avantajlar sunar. Ayrıca, canlı yayın platformları sayesinde izleyiciler sosyal medya entegrasyonuyla maçları arkadaşlarıyla paylaşabilir, canlı yayında etkileşimde

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

bulunabilir ve farklı kamera açılarından maçı izleyebilir. Bu platformlar, geleneksel televizyon yayınlarının ötesine geçerek, izleyicilere daha interaktif ve kişiselleştirilmiş spor izleme deneyimleri sunmaktadır. (Yıldırım & Tamer, 2022)

9. E-Spor ve Dijital Taraftarlık

E-Spor, son yıllarda hızla yükselen bir trend haline gelmiştir ve güçlü bir dijital taraftar kitlesi tarafından takip edilmektedir. Geleneksel spor etkinliklerine benzer şekilde, e-spor etkinlikleri de büyük arena ve stadyumlarda gerçekleşmekte ve milyonlarca izleyiciye canlı olarak ulaşmaktadır. E-sporun yükselişi, dijital taraftarlığın gelişimi üzerinde derin etkiler bırakmıştır ve gelecekte bu etkilerin daha da artması beklenmektedir. (Gedik2023)

9.1. E-Sporun Yükselişi

E-sporun yükselişi, genç nüfus arasında giderek artan popülaritesi ile dikkat çekmektedir. Oyun endüstrisinin dijital dönüşümü ile birlikte, e-spor etkinlikleri artık dünya çapında büyük bir izleyici kitlesine sahiptir. Büyük sponsor şirketlerinin ve medya kuruluşlarının da ilgisini çeken e-spor, dijital taraftarlığın yeni ve önemli bir alanını oluşturmuştur. Bu yükseliş, spor taraftarlığının dijital çağda nasıl şekillendiğini anlamak için önemli bir odak noktası olmaya devam etmektedir. (Bulut et al.2021)

10. Sosyal Medya ve Taraftar Grupları

Sosyal medya platformları, taraftarların bir araya gelip gruplar oluşturmasını kolaylaştırmakta ve taraftar topluluklarının uluslararası düzeyde etkileşim sağlamasına imkan tanımaktadır. Bu platformlar üzerinde taraftarlar, ortak bir tutku etrafında bir araya gelerek takımlarını destekleyen etkili gruplar kurabilmektedir. Taraftar grupları, futbol, basketbol, veya diğer spor dallarıyla ilgili dünya çapında birçok takım taraftarının bir araya gelerek oluşturdukları uluslararası topluluklardır. Sosyal medya sayesinde farklı kültürlerden gelen taraftarlar, ortak bir platformda buluşarak takımlarını desteklemekte ve maçlar hakkında etkileşimde bulunmaktadır. (Demir, 2022)

10.1. Uluslararası Taraftar Toplulukları

Uluslararası taraftar toplulukları, farklı ülkelerden ve kültürlerden gelen taraftarların aynı takım veya sporcu etrafında bir araya gelerek oluşturdukları gruplardır. Bu topluluklar, genellikle sosyal medya platformları üzerinde kurulmakta ve takımlarını destekleyen etkili bir şekilde faaliyet göstermektedir. Uluslararası taraftar toplulukları, dünya genelindeki farklı coğrafyalardan gelen taraftarların takımlarını desteklemek ve birlikte etkinlikler düzenlemek amacıyla bir araya gelmelerini sağlamaktadır. Bu topluluklar, sosyal medya platformlarının uluslararası erişim imkanı sayesinde takımlarının küresel düzeyde desteklenmesini sağlamaktadır. (Bahar2020)

11. Spor Etkinliklerinde Dijitalleşme

Spor etkinliklerinde dijitalleşme, özellikle sanal gerçeklik ve artırılmış gerçeklik uygulamalarıyla hayran deneyimini dönüştürüyor. Sanal gerçeklik, izleyicilerin spor etkinliklerini 360 derece görüntüleyebilecekleri ve etkinliğin bir parçasıymış gibi hissedebilecekleri bir ortam yaratıyor. Artırılmış gerçeklik ise gerçek dünya ortamına dijital

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

katmanlar ekleyerek interaktif deneyimler sunuyor. Bu uygulamalar sayesinde taraftarlar maç anında stat atmosferini evlerinde yaşayabiliyor ve oyunun içinde hissedebiliyorlar. Ayrıca, sanal gerçeklik ve artırılmış gerçeklik, markaların sponsorluk ve pazarlama imkanlarını genişletiyor, spor organizasyonlarına ve kulüplere yeni gelir kaynakları sağlıyor. (Başer & Uslu, 2023)

11.1. Sanal Gerçeklik ve Artırılmış Gerçeklik Uygulamaları

Sanal gerçeklik ve artırılmış gerçeklik uygulamaları, spor etkinliklerini izleyenlere benzersiz ve etkileyici deneyimler sunuyor. Sanal gerçeklik, izleyicilere maç anında saha içindeymiş gibi hissettirerek katılımcı bir deneyim sunarken, artırılmış gerçeklik ise gerçek dünya ortamına dijital veriler ekleyerek interaktif bir deneyim sağlıyor. Bu uygulamalar sayesinde taraftarlar, futbol maçlarındaki heyecanı yaşarken, basketbol maçlarındaki gerilimi hissedebiliyor. Ayrıca, markalar da sanal gerçeklik ve artırılmış gerçeklik sayesinde spor etkinliklerine daha yaratıcı sponsorluk ve pazarlama fırsatları sunabiliyor. Bu teknolojiler, spor endüstrisinde dijital dönüşümün etkisini artırarak taraftar deneyimini zenginleştiriyor. (Gündoğdu & Aygün, 2024)

12. Spor Taraftarlığında Siber Zorbalık

Spor taraftarlığında siber zorbalık, maç günlerinde ve sosyal medya platformlarında sıkça karşılaşılan bir olaydır. Taraftarlar arasında yaşanan takım kavgaları, küfürlü mesajlaşmalar ve tehditler, siber zorbalığın önemli bir parçasıdır. Özellikle maç sonuçlarına karşı duyulan öfke ve hayal kırıklığı, çevrimiçi platformlarda saldırgan davranışlara sebep olabilmektedir. Kulüpler, taraftar grupları ve spor organizasyonları, bu tür zorbalık ve saldırıları engellemek için çeşitli dijital güvenlik önlemleri almaktadır. Siber zorbalık, spor taraftarlığının dijital dönüşüm sürecinde dikkate alınması gereken önemli bir konudur.

12.1. Çevrimiçi Taciz ve Tehditler

Spor taraftarlığında çevrimiçi taciz ve tehditler, özellikle sosyal medya platformlarında yaygın bir şekilde karşılaşılan bir sorundur. Özellikle kadın taraftarlar ve farklı taraftar grupları, çevrimiçi taciz ve tehditlere maruz kalmaktadır. Özgürlüklerin genişlediği dijital ortamlarda, bu tür saldırgan davranışların artması endişe vericidir. Bu durum, spor taraftarlığının dijital platformlardaki etkileşimlerinde önemli bir sorun olarak ele alınmalıdır. Spor kulüpleri, sosyal medya platformlarında taraftarların güvenliğini sağlamak ve tacizle mücadele etmek adına çeşitli politikalar ve önlemler geliştirmek durumundadır.

13. Spor Taraftarlığında Dijital Güvenlik Önlemleri

Spor taraftarlığında dijital güvenlik önlemleri, taraftarların ve kulüplerin kişisel ve finansal bilgilerinin korunmasını içerir. Bu önlemler, güçlü şifreleme yöntemleri, güvenli ödeme sistemleri ve güvenlik duvarları gibi teknolojik araçları içerir. Ayrıca, taraftarların kimlik avı ve diğer siber saldırılardan korunması için bilinçlendirme ve eğitim faaliyetleri de önemlidir. Kulüpler ve spor organizasyonları, taraftarların kişisel verilerini toplarken ve işlerken GDPR gibi veri koruma yasalarına uygun hareket etmelidir. Aynı zamanda, taraftarların gizliliğini korumak için veri toplama ve kullanma konusunda şeffaf olmalıdırlar. (Şentöregil2024)

13.1. Kişisel Veri Koruma ve Gizlilik

Spor taraftarlığında kişisel veri koruma ve gizliliği, taraftarların hassas bilgilerinin korunmasını ve izinsiz kullanımını önlemeyi amaçlar. Taraftarların adları, adresleri, telefon numaraları ve diğer kişisel bilgileri, sadece gerekli durumlarda ve yasalara uygun şekilde toplanmalı ve saklanmalıdır. Ayrıca, taraftarların bu bilgilerin nasıl kullanıldığı konusunda bilgilendirilmesi ve onaylarının alınması önemlidir. Kişisel verilerin korunması için güvenli veri depolama sistemleri ve gizlilik politikaları oluşturulmalıdır. Böylece, taraftarlar dijital ortamda güvende hisseder ve kişisel verilerinin korunduğuna güven duyarlar. (Yilmaz, 2020)

14. Sonuç ve Öneriler

Bu makalede ele alınan konuların incelenmesi sonucunda, dijital çağda spor taraftarlığının önemli ölçüde değiştiği ve geleneksel spor taraftarlığı ile dijital spor taraftarlığı arasında belirgin farkların bulunduğu görülmüştür. Ayrıca sosyal medyanın spor taraftarlığında oynadığı rolünün giderek arttığı ve sporculardan, kulüplerden ve taraftarlardan oluşan dijital iletişim ağının etkili ve verimli bir şekilde kullanılmasının önemli olduğu ortaya çıkmıştır. Sonuç olarak, dijital dönüşümün spor taraftarlığı üzerindeki etkileri göz önüne alındığında, gelecekte yapılacak çalışmaların, bu değişimin hem taraftarlar hem de spor endüstrisi açısından nasıl şekilleneceğine odaklanması gerekmektedir.

Ayrıca, dijital taraftarlık alanında yeni yükselen trendlerin ve teknolojilerin incelenmesi, spor taraftarlığının gelecekte nasıl şekilleneceği konusunda aydınlatıcı olacaktır.

References:

Alav, O. (2020). Kitle Iletişim Araçları Medya: Medya'nın Birey Ve Toplumsal Yapıya Etkileri. [Html]

Aygün, Y. & Canpolat, B. (2023). Güncel Yaklaşimlar Işiğinda Beden Eğitimi Ve Spor Ii. [Html]

Bahar, A. (2020). Türk Futbol Tribünlerinin Doğal Liderleri: Kitleleri Harekete Geçiren Tribün Liderlerinin Özellikleri Üzerine Bir Inceleme. Connectist: Istanbul University Journal Of Communication Sciences, (59), 19-54. Dergipark.Org.Tr

Başer, S. & Uslu, T. (2023). Yeşil Ekonomi Ve Eko-İnovasyon Yaklaşiminin Rekreasyon Ve Spor Yönetimi Perspektifinden Akilli Sporlara Uyarlanmasi: Formula E …. Fenerbahçe Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi. Dergipark.Org.Tr

Bozkurt, E. (2024). Taraftar Ve Türk Futbol Kulüpleri Iletişiminde Twitter'ın Rolü: Beşiktaş, Fenerbahçe Ve Galatasaray Taraftarları Üzerinden Analizi. Kmu.Edu.Tr

Bulut, Ç., Duman, S., Şahin, H. M., Duman, G., & Uluç, E. A. (2021). Spor Turizminde Inovasyonel Yaklaşımlar: E-Spor. Gaziantep Üniversitesi Spor Bilimleri Dergisi, 6(4), 396-412. Dergipark.Org.Tr

Çakıroğlu, B. (2022). Futbol Taraftarlarının Fanatizm Duyguları Ile Siber Zorbalık Davranışları Arasındaki Ilişkinin Incelenmesi. Gelisim.Edu.Tr

Demir, Y. (2022). Dijital Dünyada Eşik Bekçiliği: Spor Gazetecilerinin Twitter'da Bireysel Ve Örgütsel Eşik Bekçiliği Rolleri. Selcuk.Edu.Tr

Erdal, C. & Güler, S. (2020). Kurumsal Markaların Futbol Kulüpleri Isim Sponsorluğunun Taraftarlar Üzerindeki Etkileri. Intermedia International E-Journal. Dergipark.Org.Tr

Eren, H. B. & Tuncel, S. (2024). Spor Bilimlerinde Yapay Zeka Veri Madenciliği. [Html]

Gedik, Y. (2023). Sporda Yeni Bir Yıldız: E-Spor. International Anatolia Academic Online Journal Social Sciences Journal, 9(2), 52-65. Dergipark.Org.Tr

Gençoğlu, C. & Asan, S. (2023). Dijital Çağda Sporcu Beslenmesi Ve Yapay Zeka. Dijital Çağda Spor Araştırmaları I. Academia.Edu

Gündoğdu, C. & Aygün, Y. (2024). Beden Eğitimi Ve Sporun Farkli Perspektifleri: Çok Yönlü Araştırmalar. [Html]

Olca, G. & Özdemir, İ (2023). Sosyal Medyada Taraftar Grupları: Söylemler Ve Temsiller. Dergipark.Org.Tr

Özel, S. & Alkan, E. (2023). Spor Gazeteciliğinde Asparagas Haber Sorunu: Twitter'da Aktif Spor Gazetecilerinin Sosyal Medya Ve Twitter Gazeteciliği Bağlamında Asparagas Haberlere …. İletişim Kuram Ve Araştırma Dergisi. Dergipark.Org.Tr

Polat, E. Doğa Yürüyüşüne Katılım Mot Vasyonu Ve Yaşam Tatm N Arasındak İl Şk Ler. Spor Bilimlerinde İleri Ve Çağdaş Çalişmalar 2, 126. Researchgate.Net

Pulurluoğlu, T. (2023). Gazeteciliğin Dijital Dönüşümü Ve Spor Haberciliğine Etkileri: Youtube Örneği. Aksaray.Edu.Tr

Şentöregil, M. (2024). Bölüm 9 Yapay Zekâ Çağinda Dezenformasyon Sorunu. Medya Ve Habercilik Alanında Yapay Zekanın Yükselişi, 171. [Html]

Topçu, Ö (2023). İletişimin Dijitalleşmesiyle Ortaya Çıkan Habercilik Şekli. European Journal Of Managerial Research (Eujmr). Dergipark.Org.Tr

Yıldırım, Ü & Tamer, E. T. (2022). Elektronik Spor Turizmi: Elektronik Spor Izleyicileri Üzerine Bir Araştırma. Türk Turizm Araştırmaları Dergisi. Tutad.Org

Yilmaz, Y. (2020). Geleneksel Medyadan Yeni Medyaya Kamu Hizmeti Yayıncılığının Değişim Ve Dönüşümü. Yok.Gov.Tr

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

VERASET VE İNTİKAL VERGİSİ TEVKİFAT UYGULAMASINDA ORAN İKİLEMİ

Doç. Dr. Baki YEGEN
Niğde Ömer Halisdemir Üniversitesi, bakiyegen@ohu.edu.tr - ORCID ID: 0000-0003-4118-1445

ÖZET

Türk vergi sisteminde servet üzerinden alınan vergiler kategorisinde yer alan veraset ve intikal vergisi temelde beyan esasına dayanmakla birlikte bazı durumlarda tahsilin güvence altına alınması amacıyla vergilendirme tevkifat uygulaması aracılığıyla yapılmaktadır. Vergisel durumun beyannameyle vergi idaresine bildirildiği gerek veraset yoluyla gerek ivazsız intikallerde vergi borcunun hesaplanmasında 7338 sayılı Veraset ve İntikal Vergisi Kanunu'nun 16. maddesinde belirtilen oranlar dikkate alınmaktadır. Oranlar matraha göre değişkenlik göstermekle birlikte artan oranlılık dâhilinde oranların veraset yoluyla intikallerde % 1 ile 10, ivazsız intikallerde % 10 ile 30 arasında belirlenmiş oldukları bilinmektedir. Tevkifat uygulamasının düzenlenmekte olduğu 17. maddede ise birtakım kurum ve kuruluşlara, yapacakları ödemelerden önce hak sahiplerinden veraset ve intikal vergisinin ödenmiş olduğunu gösteren belge isteme hakkı tanınmaktadır. Belgeyi ödeme yapacak kurum ve kuruluşlara sunmayan hak sahiplerine yapılacak ödemeler üzerinden veraset yoluyla intikallerde % 5, ivazsız intikallerde ise % 15 oranında tevkifat yapılacağı da ayrıca belirtilmektedir. Tevkifat uygulaması kapsamında veraset yoluyla intikallerde tevkifat oranının % 5 olarak dikkate alınması % 1 ve % 3 oranına tabi olan mükellef grubunun aleyhine, % 7 ve % 10 oranına tabi olan mükellef grubunun lehine sonuç doğurmaktadır. Benzer şekilde ivazsız intikallerde tevkifat oranının % 15 olarak dikkate alınması % 10 oranına tabi olan mükellef grubunun aleyhine, % 20, % 25 ve % 30 oranına tabi olan mükellef grubunun ise lehine sonuç doğurmaktadır. Oysaki vergi uygulamalarından vergilemede adalet ilkesi gereğince adil sonuç doğurmaları beklenmektedir. Bu nedenle veraset ve intikal vergisi tevkifat oranlarının mükellefler arasında farklılıklara yol açmayacak şekilde kanunun 16. maddesinde belirlenmiş oranlar göz önünde bulundurularak tekrar değerlendirilmelerinde fayda bulunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Veraset, intikal, vergi, tevkifat, oran

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

THE RATE DILEMMA IN SUCCESSION AND INHERITANCE TAX WITHHOLDING APPLICATION

ABSTRACT

In the Turkish tax system, succession and inheritance tax, which falls under the category of taxes levied on wealth, is primarily based on self-declaration, but in some cases, taxation is carried out through withholding to ensure collection. In cases of inheritance or gratuitous transfers where the tax status is declared to the tax administration via a tax return, the rates specified in Article 16 of the Succession and Inheritance Tax Law No. 7338 are taken into account when calculating the tax liability. Although rates vary depending on the tax base, it is known that rates are set between 1% and 10% for transfers by inheritance and between 10% and 30% for gratuitous transfers, within the scope of progressive taxation. Article 17, which regulates the withholding system, grants certain institutions and organizations the right to request documentation from beneficiaries proving that succession and inheritance taxes have been paid prior to making payments. It is also stated that a withholding of 5% will be applied to payments made to beneficiaries who do not submit the document to the institutions and organizations making the payment in the case of succession transfers, and 15% in the case of gratuitous transfers. Within the scope of the withholding application, considering the withholding tax rate as 5% for transfers by succession results in a disadvantage for the taxpayer group subject to 1% and 3% rates and an advantage for the taxpayer group subject to 7% and 10% rates. Similarly, considering the withholding rate as 15% in gratuitous transfers results in a disadvantage for the taxpayer group subject to the 10% rate and an advantage for the taxpayer group subject to the 20%, 25%, and 30% rates. However, tax applications are expected to produce fair results in accordance with the principle of fairness in taxation. Therefore, it would be beneficial to reassess the succession and inheritance tax withholding rates, taking into account the rates specified in article 16 of the law, so that they do not lead to differences among taxpayers.

Keywords: Succession, inheritance, tax, withholding, rate

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

TÜRKİYE'DE BELEDİYELERDE HALKLA İLİŞKİLER BİRİMLERİNİN KURUMSAL ADLANDIRILMASI: 81 İL ÜZERİNE BİR İNCELEME

Nurgül AKÇAY

YL Öğrencisi, Burdur Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi,

Sosyal Bilimler Enstitüsü, Halkla İlişkiler ve Tanıtım Bölümü

akcaynurgul30@gmail.com, ORCID ID: 0009-0002-1264-5327

ÖZET

Bu çalışma, Türkiye'deki 81 il belediyesinin halkla ilişkiler birimlerini kurumsal yapıları içerisinde nasıl adlandırdığını incelemeyi ve söz konusu adlandırmaların kurumsal iletişim anlayışı bağlamında ne ifade ettiğini değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Betimsel nitelikte tasarlanan araştırmada veriler, Nisan 2026 tarihinde belediyelerin resmi web siteleri, organizasyon şemaları ve faaliyet raporlarından doküman analizi yöntemiyle elde edilmiştir. Elde edilen bulgular, belediyelerin büyük çoğunluğunda "Basın Yayın ve Halkla İlişkiler" adlandırmasının yaygın olarak tercih edildiğini göstermektedir. Bununla birlikte yalnızca "Halkla İlişkiler" ya da "Tanıtım ve Halkla İlişkiler" gibi alternatif adlandırmaların da kullanıldığı belirlenmiştir. Ayrıca bazı belediyelerde halkla ilişkiler birimine ilişkin herhangi bir kurumsal bilgiye ulaşılamamıştır. Araştırma bulguları, belediyelerde 'Basın Yayın ve Halkla İlişkiler' adlandırmasının baskın hale geldiğini ve bu doğrultuda güçlü bir standardizasyon eğilimi bulunduğunu göstermektedir. Bununla birlikte, alternatif adlandırmaların varlığı bu standardizasyonun henüz tam anlamıyla kurumsallaşmadığını ortaya koymaktadır.

Anahtar Kelimeler: Halkla İlişkiler, Belediye, Yerel Yönetim, Kurumsal Adlandırma

THE INSTITUTIONAL NAMING OF PUBLIC RELATIONS UNITS IN MUNICIPALITIES IN TURKEY: A STUDY OF 81 PROVINCES

ABSTRACT

This study aims to examine how the public relations units of the 81 provincial municipalities in Turkey are named within their organizational structures and to assess what these names signify in the context of their approach to organizational communication. Designed as a descriptive study, the data were collected in April 2026 through document analysis of the municipalities' official websites, organizational charts, and activity reports. The findings indicate that the designation "Press, Publications, and Public Relations" is widely preferred in the vast majority of municipalities. However, it was also determined that alternative designations such as simply "Public Relations" or "Publicity and Public Relations" are also used. Furthermore, in some municipalities, no institutional information regarding the public relations unit could be found.

The research findings indicate that the term “Press, Publications, and Public Relations” has become dominant in municipalities and that there is a strong trend toward standardization in this regard. However, the existence of alternative terms reveals that this standardization has not yet been fully institutionalized.

Keywords: Public Relations, Municipality, Local Government, Institutional Naming

1. Giriş

Yerel yönetimler, vatandaşlarla en doğrudan temas kuran kamu kurumları olarak iletişim süreçlerini etkin ve stratejik bir biçimde yönetmek durumundadır. Bu bağlamda halkla ilişkiler birimleri, yalnızca tanıtım faaliyetlerini yürüten yapılar olmaktan öte, kurum ile kamu arasında karşılıklı anlayış, güven ve etkileşimi sağlayan temel bir işlev üstlenmektedir. Ancak halkla ilişkiler disiplininin kavramsal ve kurumsal çerçevesine ilişkin yaşanan belirsizlikler, bu alanın kamu kurumları içerisindeki konumlandırılmasını ve adlandırılmasını da doğrudan etkilemektedir. Türkiye’de belediyelerin örgütsel yapıları incelendiğinde, halkla ilişkiler birimlerinin farklı isimler altında yapılandırıldığı ve bu durumun kurumların iletişim anlayışlarına dair önemli ipuçları sunduğu görülmektedir. Özellikle “basın”, “yayın” ve “tanıtım” gibi kavramların halkla ilişkiler ile birlikte kullanılması, bu alanın çoğu zaman medya ve bilgilendirme odaklı bir faaliyet olarak ele alındığını düşündürmektedir. Bu çalışma, Türkiye’deki 81 il belediyesinde halkla ilişkiler birimlerinin hangi adlandırmalar altında yer aldığını sistematik biçimde incelemeyi ve bu adlandırmaların kurumsal iletişim anlayışı açısından ne ifade ettiğini ortaya koymayı amaçlamaktadır. Bu doğrultuda araştırma, yerel yönetimlerde halkla ilişkilerin kurumsallaşma düzeyine ve kavramsal konumuna ilişkin genel bir değerlendirme sunmayı hedeflemektedir.

2. Kavramsal Çerçeve

2.1. Halkla İlişkilerin Kavramsal ve Kuramsal Çerçevesi

Halkla ilişkiler, kökeni itibarıyla yönetim bilimindeki dönüşümlerle şekillenmiş; ancak günümüzde dahi kavramsal tanımı üzerinde tam bir uzlaşı sağlanamamış dinamik bir disiplindir (Yıldırım, 2020). Disiplinin en temel sorunlarından biri olan isimlendirme problemi, özellikle Türkçedeki “halk” kavramının, özgün terim olan “public” (kamu/hedef kitle) sözcüğünün ifade ettiği “belirli bir sorun etrafında toplanmış bilinçli kitle” anlamını tam olarak karşılayamamasından kaynaklanmaktadır (Pira, 2004). Bu kavramsal belirsizlik, mesleğin çoğu zaman yalnızca tek yönlü tanıtım ya da propaganda faaliyeti olarak algılanmasına yol açmakta ve bu durum mesleğin itibarını olumsuz etkilemektedir.

Kuramsal açıdan değerlendirildiğinde halkla ilişkiler, klasik yönetim anlayışının mekanik yapısından uzaklaşarak İnsan İlişkileri Yaklaşımı ve Sistem Teorisi doğrultusunda stratejik bir yönetim fonksiyonuna dönüşmüştür (İngeç, 2021). Dr. Rex Harlow tarafından geliştirilen ve IPRA tarafından kabul edilen tanıma göre halkla ilişkiler, bir organizasyon ile hedef kitleleri arasında karşılıklı anlayış, iş birliği ve iletişimi sürdürmeye yardımcı olan; yönetimi kamu yararına hizmet etme sorumluluğu konusunda uyaran ve erken uyarı sistemi işlevi gören özgün bir yönetim fonksiyonudur (Sjöberg, 1998, aktaran Pira, 2004). Günümüzde bu alanın bir disiplin olarak varlığını sürdürebilmesi, tanıtım odaklı geleneksel yaklaşımlardan

uzaklaşarak güven, şeffaflık ve çift yönlü simetrik iletişime dayalı yeni bir paradigma benimsemesine bağlıdır (İngeç, 2021).

2.2. Yerel Yönetimlerde Dijital Halkla İlişkiler ve Vatandaş Katılımı

Yerel yönetimler, vatandaşa en yakın kamu hizmeti birimleri olmaları nedeniyle halkla ilişkiler faaliyetlerini stratejik bir merkezde konumlandırmaktadır. Bu birimlerde halkla ilişkiler, sadece bir tanıtım aracı değil, kamu ile halk arasında kurulan köprünün temel taşıdır (Kayapınar ve Ağca, 2024). Bu süreçte özellikle bilgi ve iletişim teknolojilerinin kullanımı, vatandaşların yönetim süreçlerine katılımını ve onların bilgi birikimlerinden faydalanılmasını mümkün kılmaktadır. Bu bağlamda Schaefer (1997, aktaran Er ve Taydaş, 2024), yeni iletişim tekniklerinin ve elektronik araçların kamu yönetiminde vatandaş katılımını sağlamak ve halkın bilgi birikiminden yararlanmak adına hayati bir öneme sahip olduğunu vurgulamıştır.

Günümüzde dijitalleşme ile birlikte yerel yönetimlerin halkla ilişkiler pratikleri sosyal medya mecralarına kaymış, bu durum şeffaflık ve hesap verilebilirlik taleplerini karşılamada yeni olanaklar yaratmıştır (Yeşildal, 2019). Ancak büyükşehir belediyeleri üzerinde yapılan güncel analizler, bu kurumların sosyal medyayı çoğunlukla tek yönlü bir "kamuoyunu bilgilendirme" amacıyla kullandığını, karşılıklı diyaloğa dayalı "iki yönlü simetrik" iletişim modelinin ise henüz beklenen düzeyde olmadığını ortaya koymaktadır (Aydın, 2025). Buna rağmen, dijital platformlar sayesinde vatandaşların pasif bir alıcı konumundan çıkıp aktif bir paydaş haline gelmesi, yerel demokrasinin güçlendirilmesi ve kurum ile halk arasındaki güven bağının etkileşimli bir şekilde yeniden inşa edilmesi açısından kritik bir işlev görmektedir (Tarhan vd., 2022).

3. Yöntem

3.1. Araştırmanın Amacı ve Kapsamı

Bu araştırmanın temel amacı, Türkiye'deki 81 il belediyesinde halkla ilişkiler biriminin hangi adlandırmalar altında yapılandırıldığını sistematik biçimde ortaya koymak ve alandaki baskın eğilimi belirlemektir. Bu doğrultuda çalışma, il belediyelerinin örgütsel yapılarında halkla ilişkiler faaliyetlerinin hangi kavramsal çerçeveler altında konumlandırıldığını incelemeye odaklanmaktadır.

Araştırma evreni Türkiye'deki tüm 81 il belediyesinden oluşmaktadır. İl belediyelerinin tercih edilmesinin temel nedeni, bu kurumların yerel yönetim sistemi içindeki kurumsal ağırlıkları ve nüfus ile hizmet kapsamı bakımından diğer belediye türlerine kıyasla daha kapsamlı bir örgütsel yapıya sahip olmalarıdır.

3.2 Araştırma Deseni

Araştırma, betimleyici bir yaklaşımla tasarlanmıştır. Bu çalışmada da il belediyelerinde halkla ilişkiler biriminin mevcut adlandırma biçimleri olduğu haliyle tespit edilmeye çalışılmıştır.

Araştırmada veri analiz yöntemi olarak içerik analizi kullanılmıştır. Bu yöntem aracılığıyla belediyelerin organizasyon yapılarında yer alan birim adları analiz edilerek halkla ilişkiler biriminin hangi kavramlarla ifade edildiği belirlenmiştir.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

3.3 Veri Toplama Süreci

Araştırma verileri, 81 il belediyesinin kurumsal web siteleri üzerinden elde edilmiştir. Bu kapsamda belediyelerin resmi internet sitelerinde yer alan organizasyon şemaları, yönetim yapıları, birim tanıtım sayfaları ve faaliyet raporları incelenmiştir.

Veri toplama süreci 2026 yılı Nisan ayında gerçekleştirilmiş olup incelemeler aynı dönem içerisinde tamamlanmıştır. Her bir belediye ayrı ayrı değerlendirilmiş ve halkla ilişkiler birimi ile ilişkili olduğu düşünülen birim adları kayıt altına alınmıştır. Herhangi bir birime ilişkin veri elde edilemeyen iller "Veri Yok" kategorisinde değerlendirilmiştir.

3.4 Veri Analizi ve Kategorizasyon

Elde edilen veriler, içerik analizi yöntemi çerçevesinde kavramsal kategorilere ayrılarak analiz edilmiştir. Kategorilendirme sürecinde birim adlandırmalarının taşıdığı anlamsal içerik esas alınmıştır. Bu doğrultuda birim adlandırmaları üç ana kavramsal kategoride toplanmıştır: (1) Basın Yayın ve Halkla İlişkiler, (2) Halkla İlişkiler, (3) Tanıtım ve Halkla İlişkiler. Bunların yanı sıra halkla ilişkilerle ilgili herhangi bir birime ilişkin veriye ulaşılamayan iller "Veri Yok" kategorisinde ayrıca değerlendirilmiştir. Kategorizasyon sürecinde "Basın ve Halkla İlişkiler" adlandırması, "Basın Yayın ve Halkla İlişkiler" ile özünde aynı kurumsal işleve karşılık geldiği değerlendirilerek aynı kavramsal kategori altında ele alınmıştır.

4. Bulgular

Araştırma kapsamında Türkiye'deki 81 il belediyesinin tamamına ulaşılmaya çalışılmış; ancak 7 belediyeye (Burdur, Giresun, Iğdır, Kastamonu, Tunceli, Yalova, Yozgat) ilişkin herhangi bir veriye erişilememiştir. Verilerine ulaşılan 74 belediyenin tamamında halkla ilişkiler biriminin bir şekilde yapılandırıldığı görülmektedir. Tablo 1'de tüm il belediyelerine ait birim adlandırmaları kavramsal kategorileri sistematik biçimde sunulmaktadır.

4.1. Kavramsal Kategori Dağılımı

Birim adlandırmalarının kavramsal dağılımı incelendiğinde, "Basın Yayın ve Halkla İlişkiler" ifadesini içeren adlandırmaların açık ara baskın olduğu görülmektedir. 81 ilin 66'sında halkla ilişkiler birimi bu çatı altında yapılandırılmıştır. Bunu, yalnızca 7 ilde görülen "Halkla İlişkiler" adlandırması izlemekte; tek bir ilde ise "Tanıtım ve Halkla İlişkiler" ifadesi kullanılmaktadır. 7 ilde ilgili birime ilişkin veriye ulaşılamamıştır. Tablo 2'de bu dağılım özet biçimde sunulmaktadır.

Tablo 1

Halkla İlişkiler Birimi Adlandırmalarının Kavramsal Kategori Dağılımı

Kavramsal Kategori	İl Sayısı	İller
Basın Yayın ve Halkla İlişkiler	66	Adıyaman, Ağrı, Aksaray, Amasya, Ankara, Ardahan, Artvin, Aydın, Balıkesir, Bartın, Batman, Bayburt, Bilecik, Bingöl, Bitlis, Bolu, Bursa, Çanakkale, Çankırı, Çorum, Denizli,

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

		Diyarbakır, Düzce, Edirne, Elazığ, Erzincan, Erzurum, Eskişehir, Gümüşhane, Hakkari, Hatay, Isparta, Kahramanmaraş, Karabük, Karaman, Kars, Kırklareli, Kırşehir, Kilis, Kocaeli, Konya, Kütahya, Malatya, Mardin, Mersin, Muğla, Muş, Nevşehir, Niğde, Ordu, Osmaniye, Rize, Sakarya, Samsun, Siirt, Sinop, Sivas, Şanlıurfa, Şırnak, Tokat, Trabzon, Uşak, Van, Zonguldak, Kırıkkale, Manisa
Halkla İlişkiler	7	İstanbul, İzmir, Tekirdağ, Antalya, Adana, Afyonkarahisar, Kayseri
Tanıtım ve Halkla İlişkiler	1	Gaziantep
Veri Yok	7	Burdur, Giresun, Iğdır, Kastamonu, Tunceli, Yalova, Yozgat
Toplam	81	

5. Sonuç

Bu araştırma, Türkiye'deki il belediyelerinde halkla ilişkiler birimlerinin büyük ölçüde "Basın Yayın ve Halkla İlişkiler" adı altında yapılandırıldığını ortaya koymaktadır. Elde edilen bulgular, bu birimlerin çoğunlukla basın ve yayın faaliyetleriyle birlikte ele alındığını ve halkla ilişkiler alanının ağırlıklı olarak medya ve tanıtım odaklı bir işlev çerçevesinde konumlandırıldığını göstermektedir. Bu durum, yerel yönetimlerde halkla ilişkilerin stratejik bir yönetim fonksiyonu olmaktan ziyade, daha çok bilgilendirme ve görünürlük sağlama ekseninde değerlendirildiğine işaret etmektedir.

Bununla birlikte, sınırlı sayıda da olsa farklı adlandırmaların varlığı, belediyeler arasında tam anlamıyla bir kavramsal birlik sağlanamadığını göstermektedir. Ayrıca bazı belediyelerde ilgili birime dair veriye ulaşılamamış olması, kurumsal şeffaflık ve dijital erişilebilirlik açısından önemli bir eksiklik olarak öne çıkmaktadır. Öte yandan, özel sektörde yaygın olarak kullanılan "kurumsal iletişim" kavramının kamu kurumlarında tercih edilmemesi, iki alan arasında belirgin bir kavramsal ve işlevsel farklılığa işaret etmektedir.

Sonuç olarak, belediyelerde halkla ilişkiler alanında belirgin bir kavramsal yönelim bulunmakla birlikte, bu alanın daha bütüncül, stratejik ve iki yönlü iletişime dayalı bir anlayışla yeniden ele alınmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Bu kapsamda, halkla ilişkiler birimlerinin yalnızca basın ve tanıtım faaliyetleriyle sınırlı kalmayacak şekilde yeniden konumlandırılması ve kurumsal iletişim perspektifiyle güçlendirilmesi, yerel yönetimlerde daha etkin, katılımcı ve sürdürülebilir bir iletişim yapısının oluşturulmasına katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Aydın, A. (2025). Halkla ilişkiler modelleri çerçevesinde büyükşehir belediyelerinin karşılaştırmalı sosyal medya analizi. *Selçuk İletişim, 18*(1), 144–179. https://doi.org/10.18094/josc.1478221

Er, D. E., & Taydaş, O. (2024). Belediyelerin iletişim ve bilgilendirme aracı olarak sosyal medya kullanımlarına yönelik bir inceleme. *Communicata, 28*, 31–38. https://doi.org/10.32952/communicata.1526786

İngeç, A. K. (2021). Halkla ilişkiler için bir paradigma önerisi. *Akademik Hassasiyetler, 8*(17), 321–341. https://dergipark.org.tr/tr/pub/akademik-hassasiyetler/article/1017992

Kayapınar, E., & Ağca, A. T. (2024). Yerel yönetimler ve halkla ilişkiler: Web of Science'de taranan çalışmaların bibliyometrik analizi. *Kocaeli Üniversitesi İletişim Fakültesi Araştırma Dergisi, 24*, 127–145. https://dergipark.org.tr/tr/pub/kilad/article/1541020

Pira, A. (2004). Bir halkla ilişkiler hedef kitlesi; halkın tamamı veya büyük bir kısmı olarak kamu: Kavramsal çerçeve. *Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6*(12), 225–234. https://dergipark.org.tr/en/pub/manassosyal/article/640549

Tarhan, A., Kırca, S., & Doğmuş, E. (2022). Yerel yönetimlerin halkla ilişkiler amaçlı Twitter kullanımı: Büyükşehir belediyeleri ve belediye başkanları üzerine bir analiz. *Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 49*, 66–86. https://doi.org/10.52642/susbed.1152018

Yeşildal, A. (2019). Sosyal medya, yerel yönetimler ve katılımcı yönetim: Bilgi çağında belediyeler için yeni stratejiler. *İnsan ve İnsan, 6*(22), 883–902. https://doi.org/10.29224/insanveinsan.507609

Yıldırım, A. (2020). Halkla ilişkilerin kavramsal tanımlamaları üzerine bir inceleme. *İletişim Çalışmaları Dergisi, 6*(2), 133–150. https://dergipark.org.tr/tr/pub/icd/article/780301

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

KAMU SEKTÖRÜNDE SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORLAMASININ GELECEĞİ: IPSASB SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK RAPORLAMA STANDARTLARI[1]

Doç. Dr. Şafak AĞDENİZ

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, agdeniz@ogu.edu.tr, 0000-0003-0373-4694

Doç. Dr. Durdane KÜÇÜKAYCAN

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, durdane@ogu.edu.tr, 0000-0001-5515-2616

Sebahat YAPICI

Eskişehir Osmangazi Üniversitesi, 511320230020@ogrenci.ogu.edu.tr, 0009-0003-0911-8531

ÖZET

Kamu sektörü, ekonomik faaliyetlerin önemli bir bölümünü yönetmesi ve kamusal kaynakların dağıtımında merkezi bir rol üstlenmesi nedeniyle sürdürülebilir kalkınma hedeflerinin gerçekleştirilmesinde kritik bir aktör konumundadır. Bu çerçevede, son yıllarda sürdürülebilirlik raporlamasına yönelik küresel ilgi, özel sektörün ardından kamu sektöründe de önemli dönüşümleri beraberinde getirmiştir. Geleneksel bütçe ve mali raporlama odaklı kamu mali yönetimi anlayışı; çevresel, sosyal ve yönetişim boyutlarını içeren daha bütüncül bir raporlama yaklaşımına doğru evrilmektedir. Ancak mevcut sürdürülebilirlik raporlama çerçevelerinin büyük ölçüde özel sektör için geliştirilmiş olması, kamu sektörünün hizmet sunum kapasitesi, kamu değeri üretimi ve demokratik hesap verebilirlik gibi kendine özgü dinamiklerini tam olarak yansıtmada yetersiz kalmaktadır. Bu doğrultuda Uluslararası Kamu Sektörü Muhasebe Standartları Kurulu (IPSASB), kamu sektörüne özgü sürdürülebilirlik raporlaması standartları geliştirme sürecini başlatmıştır. Bu çalışma, IPSASB'nin sürdürülebilirlik raporlama girişimini ve bu kapsamda yayımlanan SRS 1 İklimle İlgili Açıklamalar Standardı'nı kamu mali yönetimi perspektifinden incelemeyi amaçlamaktadır.

[1] Bu çalışma, Eskişehir Osmangazi Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi tarafından SBA-2025-3531 nolu proje kapsamında desteklenmiştir.

Araştırmada IPSASB tarafından yayımlanan temel politika belgeleri ve standart metinleri analiz edilerek kamu sektöründe sürdürülebilirlik raporlamasının gelişen normatif çerçevesi değerlendirilmektedir. Çalışmanın, kamu sektörü sürdürülebilirlik raporlamasının kurumsal dönüşüm boyutuna ilişkin literatürdeki boşluğun giderilmesine katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kamu mali yönetimi, sürdürülebilirlik raporlaması, IPSASB, SRS 1

THE FUTURE OF SUSTAINABILITY REPORTING IN THE PUBLIC SECTOR: AN ANALYSIS OF IPSASB SUSTAINABILITY REPORTING STANDARDS

ABSTRACT

The public sector occupies a critical position in achieving sustainable development goals, as it governs a significant portion of economic activities and assumes a central role in the allocation of public resources. Against this backdrop, the growing global interest in sustainability reporting in recent years has brought about significant transformations in the public sector, following the trajectory already observed in the private sector. The traditional public financial management paradigm, centered on budgetary and financial reporting, is evolving toward a more holistic reporting approach that encompasses environmental, social, and governance dimensions. However, existing sustainability reporting frameworks have been developed largely with the private sector in mind and consequently fall short of adequately reflecting the distinctive dynamics of the public sector, such as service delivery capacity, public value creation, and democratic accountability. In this regard, the International Public Sector Accounting Standards Board (IPSASB) has initiated a process to develop sustainability reporting standards tailored specifically to the public sector. This study aims to examine IPSASB's sustainability reporting initiative and the SRS 1 Climate-Related Disclosures Standard issued within this framework, from a public financial management perspective. The research analyses key policy documents and standard texts published by IPSASB to evaluate the evolving normative framework for sustainability reporting in the public sector. The study is expected to contribute to addressing the gap in the literature concerning the institutional transformation dimension of public sector sustainability reporting.

Keywords: Public financial management, sustainability reporting, IPSASB, SRS 1

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

1. GİRİŞ

Kamu sektörü, ekonomik faaliyetlerin, istihdamın ve varlıkların büyük bir kısmını yönetmesi nedeniyle sürdürülebilir kalkınma hedeflerine ulaşmada merkezi bir role sahiptir. Bu kapsamda, küresel ölçekte sürdürülebilirlik raporlamasına olan ilgi, özel sektörden sonra kamu sektöründe de değişimleri beraberinde getirmiştir. Küresel kamu mali yönetimi, geleneksel bütçe odaklı raporlamadan çevresel, sosyal ve yönetişim (Environmental, Social and Governance - ESG) verilerini içeren bütüncül bir yapıya doğru evrilmektedir. Bugüne kadar kamu kurumları, özel sektör için geliştirilen raporlama çerçevelerini kullanırken, Uluslararası Kamu Sektörü Muhasebe Standartları Kurulu (International Public Sector Accounting Standards Board-IPSASB), kamu sektörünün kendine has dinamiklerini (hizmet sunum kapasitesi, kamu değeri ve yasal yetki) merkeze alan özel sürdürülebilirlik standartları geliştirme sürecini başlatmıştır.

Kamu sektöründe sürdürülebilirlik raporlaması, özel sektör uygulamalarından farklı olarak kamu değerinin üretimi, kuşaklar arası mali sürdürülebilirlik ve demokratik hesap verebilirlik boyutlarını içermektedir. Bu nedenle sürdürülebilirlik açıklamaları kamu idareleri açısından yalnızca çevresel risklerin raporlanması değil, kamusal kaynakların uzun vadeli yönetim kapasitesinin ortaya konulması anlamına gelmektedir. Mevcut literatürde sürdürülebilirlik raporlaması çoğunlukla özel sektör bağlamında incelenmiş; kamu sektörüne özgü muhasebe ve raporlama standartlarının kurumsal dönüşüm boyutu sınırlı şekilde ele alınmıştır. Bu bölüm, IPSASB'nin sürdürülebilirlik girişimini kamu mali yönetimi perspektifinden analiz ederek bu boşluğu doldurmayı amaçlamaktadır.

IPSASB, bu dönüşümün küresel standart koyucusu olarak 2020-2026 döneminde kapsamlı bir yol haritası belirlemiştir. Bu çalışma, IPSASB'nin yayınladığı temel dokümanları ve SRS 1 İklimle İlgili Açıklamalar Standardını analiz ederek, kamu sektörü sürdürülebilirlik raporlamasının normatif çerçevesini ortaya koymayı amaçlamaktadır.

Çalışmanın ikinci bölümünde kamuda sürdürülebilirlik raporlamasına ilişkin kavramsal çerçeve ve literatür taraması yer almaktadır. Üçüncü bölümde ise IPSASB tarafından sürdürülebilirlik raporlama standartları hakkında yapılan çalışmalar ve kurul tarafından yayınlanan ilk sürdürülebilirlik raporlama standardı ele alınmaktadır.

2.KURAMSAL ÇERÇEVE

Kamu sektöründe sürdürülebilirlik raporlaması, yalnızca çevresel ve sosyal etkilerin açıklanmasına yönelik teknik bir muhasebe pratiği değil; aynı zamanda kamu hesap verebilirliğinin kapsamını yeniden tanımlayan kurumsal bir dönüşüm alanıdır. Manes-Rossi vd. (2020), kamu kurumlarının sadece çevresel risklerden nasıl etkilendiklerini (finansal önemlilik) değil, aynı zamanda çevreyi nasıl etkilediklerini (çevresel önemlilik) de raporlamalarının "kamu hesap verebilirliği" için elzem olduğunu vurgulamaktadır.

Kamu sektöründe sürdürülebilirlik raporlamasına ilişkin literatür ağırlıklı olarak "Meşruiyet Teorisi, Paydaş Teorisi ve Kurumsal Teori" çerçevesinde şekillenmektedir. Meşruiyet teorisine göre kamu kurumları, toplumsal kaynakları yöneten yapılar olarak faaliyetlerinin toplum nezdinde kabul görmesini sağlamak amacıyla sürdürülebilirlik verilerini paylaşmaktadır.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Guthrie ve Farneti (2008), kamu kurumlarının toplumsal beklentileri karşılamak ve faaliyetlerinin meşruiyetini pekiştirmek amacıyla finansal olmayan bilgileri raporladıklarını belirtmektedir.

Kamu sektöründe paydaş kavramı ise özel sektördeki yatırımcı odaklı yapıdan çok daha geniş bir kapsam taşımaktadır. Kamu kurumlarının toplumun çeşitli kesimlerine fayda sağlamayı amaçlayan yapılar olarak farklı paydaş gruplarının bilgi ihtiyaçlarını karşılamaları büyük önem taşımaktadır (Kaur ve Lodhia, 2019). Bu bağlamda sürdürülebilirlik raporlaması, farklı paydaş gruplarının bilgi ihtiyaçlarını karşılamaya yönelik önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir.

Kurumsal teori perspektifinden bakıldığında ise DiMaggio ve Powell (1983) tarafından ortaya konulan izomorfizm (benzeşme) kavramı öne çıkmaktadır. Buna göre kamu kurumları, uluslararası iyi uygulama örneklerini benimseyerek veya yasal ve kurumsal baskılar sonucunda raporlama çerçevelerini dönüştürmektedir. Bu süreçte uluslararası standartlar ve iyi uygulama örnekleri, kamu kurumlarının raporlama uygulamalarında belirleyici bir rol oynamaktadır (Ball ve Grubnic, 2007).

Küçükaycan (2021), kamu değeri kavramının Moore'un (1995) öncü çalışmasıyla birlikte kamu politikası ve yönetim söyleminde yaygınlık kazandığını ve Kamu Değeri Yönetimi'nin (KDY) geleneksel kamu yönetimi anlayışlarının ardından yeni bir paradigma olarak öne çıktığını vurgulamaktadır. Yazar, kamu mali yönetiminde muhasebe ve bütçeleme sistemlerinin bu yeni paradigmayla birlikte köklü bir dönüşüm sürecine gireceğini; daha iyi bilgi, daha doğru karar ve daha etkili kamu yönetimi anlayışının kamu değeri yaratma hedefiyle doğrudan ilişkilendirilmesi gerektiğini ileri sürmektedir. Kamu değeri kavramı, kamu hizmetlerinin yalnızca çıktılarıyla değil; bu hizmetlerin sunumunda kullanılan araçlara güven ve meşruiyet gibi unsurlarla birlikte değerlendirilmesini ifade eden daha geniş bir çerçeve sunmaktadır (Küçükaycan, 2021).

Entegre raporlama (Integrated Reporting-IR) üzerine yapılan ilk dönem çalışmalar ağırlıklı olarak özel sektör odaklı olsa da, son dönem literatürde üniversiteler ve belediyeler gibi kamu kurumlarına yönelik çalışmaların arttığı görülmektedir. Adams ve McNicholas (2007), kamu kurumlarında entegre düşüncenin kurumsal strateji ile bütünleşmesinin stratejik bir değişim katalizörü işlevi gördüğünü belirtmektedir. Özellikle yükseköğretim kurumlarında entegre raporlama, entelektüel sermayenin ve toplumsal katkının ölçülmesinde önemli bir araç olarak değerlendirilmektedir (Veltri ve Silvestri, 2015).

Literatürde sürdürülebilirlik raporlamasına ilişkin önemli tartışmalardan biri de “standart karmaşası” problemidir. GRI, SASB ve IFRS gibi ağırlıklı olarak özel sektör için geliştirilmiş raporlama çerçevelerinin kamu sektöründe kullanılmasının bazı sınırlılıklar yarattığı ileri sürülmektedir. Özel sektör odaklı raporlama çerçevelerinin kamu sektörünün kâr amacı gütmeyen yapısını ve politik sorumluluk boyutunu tam olarak yansıtamadığı ileri sürülmektedir (Kaur ve Lodhia, 2019). Bu noktada, IPSASB tarafından geliştirilen sürdürülebilirlik standartları literatürde sıklıkla vurgulanan kamuya özgü normatif boşluğu doldurabilecek önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir. IPSASB tarafından kamuoyuna sunulan SRS 1 standardı ve ilgili taslak standartlar, sürdürülebilirlik raporlamasına kamu yararı odaklı bir yaklaşım kazandırmayı amaçlamaktadır.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

2.1.Literatür Taraması

IPSASB'nin sürdürülebilirlik standart geliştirme süreci oldukça yeni olduğundan, doğrudan SRS 1 taslağını inceleyen akademik çalışma sayısı sınırlıdır.

Adams, Muir ve Hoque (2014), çalışmalarında Avustralya'da kamu sektöründe sürdürülebilirlik performans ölçümünün durumunu analiz etmişlerdir. Yazarlar, özel sektörde gönüllü raporlama artarken, kamu sektöründe sürdürülebilirlik yönetiminin ve raporlamasının oldukça kısıtlı kaldığını saptamışlardır. Çalışmanın bir diğer bulgusu ise; kamu kurumlarının sürdürülebilirlik raporlamasını genellikle iç paydaşları bilgilendirmek amacıyla yapmaları ve kapsamlı bir raporlama seti yerine sadece iş gücü çeşitliliği gibi belirli finansal olmayan göstergelere odaklanmalarıdır.

Manes-Rossi, Nicolò ve Argento (2020) çalışmalarında, kamu sektörü kuruluşlarında finansal olmayan raporlama formatlarına ilişkin literatürü yapılandırılmış bir tarama yöntemiyle sistematik biçimde incelemiş; hesap verebilirlik ve şeffaflık perspektifinden hareketle kamu kurumlarının iç ve dış paydaşlarına yönelik olarak benimsedikleri farklı raporlama formatlarını kapsamlı biçimde ele almıştır. Çalışma, bu alandaki araştırmanın nasıl geliştiğini ortaya koymayı ve daha fazla inceleme gerektiren boşlukları belirleyerek akademisyenlere, politika yapıcılara ve uygulayıcılara yönelik bir gelecek araştırma gündemi sunmayı amaçlamıştır.

Küçükaycan (2022) çalışmasında sürdürülebilirlik muhasebesinin ve raporlamasının, klasik muhasebeden farklı olarak kamu mali yönetimi açısından neden gerekli olduğunu kuramsal açıdan irdelemiştir. Çalışmada, finansal olmayan sürdürülebilirlik bilgilerinin hesap verebilirlik açısından rolü ele alınmıştır.

Selçuk, Yanık ve Ayanoğlu (2025) çalışmalarında, kamu mali yönetimi ve sürdürülebilirlik raporlaması perspektifinden hareketle IPSASB tarafından yayımlanan SRS ED 1 İklimle İlgili Açıklamalar Taslağını analiz etmiş; özel sektör için geliştirilen IFRS S2 ile karşılaştırarak kamu sektörüne özgü düzenleyici çerçevenin özgün yönlerini ortaya koymuştur. Bu çalışmada ise, SRS ED 1'in kamu politikası sonuçlarının raporlanmasını zorunlu kılması, genişletilmiş bir önemlilik tanımı sunması ve kamu maliyesi ile entegrasyonu önceliklendirmesi yönüyle kamu sektörüne özgü kritik ihtiyaçlara cevap verdiğini göstermeyi amaçlanmıştır.

3.IPSASB'NİN SÜRDÜRÜLEBİLİRLİK STRATEJİSİ: 2020-2026 KRONOLOJİSİ

IPSASB, kamu kurumları için dünya çapında geçerli yüksek kaliteli muhasebe standartları geliştiren bağımsız bir düzenleyici kuruldur. Uluslararası Muhasebeciler Federasyonu (IFAC) bünyesinde faaliyet gösteren kurul, yayımladığı standartlarla doğrudan bağlayıcı olmamakla birlikte, birçok ülkede kamu mali raporlama reformlarının temel referans çerçevesini oluşturmaktadır. Temel amacı, devletlerin mali raporlamalarında şeffaflığı, hesap verebilirliği ve etkinliği artırarak kamu mali yönetimini güçlendirmektir. Bu doğrultuda yayımladıkları IPSAS standartları, dünya genelindeki devletlerin finansal tablolarını ortak bir dilde sunmalarına olanak tanımaktadır.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

IPSASB, son yıllarda küresel iklim krizi ve çevresel faktörlerin kamu maliyesi üzerindeki etkilerini göz önüne alarak sürdürülebilirlik raporlaması konusunda da çalışmalar yapmaya başlamıştır. Bu yönelim, kamu mali yönetiminde yalnızca bütçe gerçekleşmelerine dayalı dar mali raporlamadan, kamu hizmet kapasitesi ve uzun vadeli mali sürdürülebilirliği merkeze alan bütüncül bir hesap verebilirlik anlayışına geçişi ifade etmektedir. Kurulun bu alandaki çalışmaları aşağıdaki başlıklara odaklanmaktadır:

- **Kamu Sektörüne Özgü Standartlar:** Özel sektör için geliştirilen standartların aksine, IPSASB doğrudan kamu kurumlarının ihtiyaçlarına, kamu hizmeti sunumuna ve doğal kaynakların yönetimine odaklanan standartlar geliştirmektedir.
- **İklimle İlgili Açıklamalar:** Hükümetlerin iklim değişikliğiyle mücadele stratejilerini, bu stratejilerin maliyetlerini ve uzun vadeli mali etkilerini şeffaf bir şekilde raporlamasını hedeflemektedir.
- **Küresel Uyum:** Kamu ve özel sektör raporlaması arasında bir dil birliği sağlayarak, yatırımcıların ve vatandaşların kamunun sürdürülebilirlik performansını dünya genelinde karşılaştırabilmesine olanak tanımaktadır.

IPSASB'nin sürdürülebilirlik girişimi, 2020 yılında mevcut standartların iklim değişikliği bağlamında nasıl yorumlanacağına dair bir rehberle (Q&A Guidance) başlamış ve 2026 yılında tam bir standart seti (General Requirements) oluşturmayı hedeflemektedir. Bu standartlarının getirdiği en büyük değişim, "Hesap Verebilirlik" kavramının sadece finansal sonuçlarala sınırlı olmayıp, hizmet kapasitesi ve nesiller arası hakkaniyete de kapsayacak şekilde genişletilmesidir. Bu çerçevede öne çıkan iki temel boyut vardır:

- ***Hizmet Kapasitesi Odağı:*** Özel sektörde raporlama genellikle "yatırımcı karı" odaklıyken, IPSASB'de "kurumun hizmet sunma kapasitesinin sürekliliği" temel ölçüt olarak benimsenmektedir.
- ***Nesiller Arası Hakkaniyet:*** Doğal kaynakların ve iklim etkilerinin raporlanması, bugünkü kamu yöneticilerinin gelecek nesillere karşı olan mali ve çevresel sorumluluğunu ölçülebilir hale getirmektedir.

IPSASB'nin sürdürülebilirlik raporlaması alanında gelişim süreci üç ana aşamada ele alınmaktadır:

- ***Erken Dönem ve Mevcut Rehberlerin Adaptasyonu (2020-2022):*** IPSASB, ilk olarak Haziran 2020'de yayınladığı "İklim Değişikliği: İlgili IPSASB Rehberliği" (Climate Change: Relevant IPSASB Guidance) ile mevcut standartların sürdürülebilirlik için nasıl kullanılabileceğini tartışmıştır. Bu dönemde özellikle:
    - RPG 1 (Finansal Tablo Tartışması ve Analizi): Sürdürülebilirlik risklerinin uzun vadeli finansal sürdürülebilirlik üzerindeki etkilerinin analizi,
    - RPG 3 (Hizmet Performansı Bilgilerinin Raporlanması): Kurumun sosyal ve çevresel hedeflerine ne ölçüde ulaştığının raporlanması için temel oluşturmuştur.
- ***Standartlaşma Eşiği ve İklim Odaklılık (2023-2025):*** Mayıs 2022'de yayınlanan İleri Kamu Sektörü Sürdürülebilirlik Raporlaması (Advancing Public Sector Sustainability Reporting) başlıklı danışma raporu ile IPSASB, resmen sürdürülebilirlik standartları geliştirme sürecine girmiştir. Bu sürecin en kritik çıktısı ise SRS ED 1 İklimle İlgili

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Açıklamalar (Climate-related Disclosures) olmuştur. SRS ED 1, kamu sektörüne özel iki katmanlı raporlama mimarisi sunmaktadır:

- ***Öz Operasyonlar:*** Bu katman, devlet kurumlarının kendi doğrudan faaliyetlerinden kaynaklanan etkileri raporlamasına odaklanır. Örnek olarak, kamu binalarının enerji tüketimi, araç filosunun emisyonları ve kurum içi atık yönetimi verilebilir. Bu yaklaşım, kurumun kendi kontrolündeki operasyonel etkilerin şeffaf ve ölçülebilir bir şekilde ortaya konmasını sağlamaktadır.
- ***Kamu Politikası Programları:*** Bu katman ise devletin teşvikler veya vergiler aracılığıyla toplum üzerinde yarattığı dolaylı çevresel etkileri raporlamasına odaklanır. Bu ayrım, devlet idarelerini özel sektörden ayıran en özgün unsur olarak öne çıkmaktadır.

- ***Genişleme ve 2026 Hedefleri:*** Doğal Kaynaklar ve Bütünleşik Yapı 2024 sonu itibarıyla gündeme gelen ED 84 (Maddi Doğal Kaynaklar), su, orman ve yeraltı kaynaklarının raporlanmasını hedeflemektedir. 2026 yılına kadar bu standartların tam olgunluğa erişmesi ve kamu kurumlarının hem finansal hem de sürdürülebilirlik verilerini tek bir "Entegre Rapor" formatında sunması beklenmektedir.

Çizelge 1'de IPSASB'nin sürdürülebilirlik raporlaması alanında yaptığı çalışmalar özetlenmiştir.

Çizelge 1. IPSASB Sürdürülebilirlik Standartları Gelişim Çizelgesi

Dönem / Yıl	**Doküman / Standart Kodu**	**Başlık / Kapsam**	**Temel Odak Noktası ve Yenilik**
2020 - 2021	Q&A Guidance	İklim Değişikliği Soru-Cevap Rehberi	Mevcut IPSAS standartlarının iklim risklerine uyarlanması (Başlangıç aşaması).
2022	Görüş ve Öneri Belgesi	İleri Kamu Sektörü Sürdürülebilirlik Raporlaması (Advancing Public Sector Sustainability Reporting)	Kamu sektöründe küresel standartlara duyulan ihtiyacın tespiti ve stratejik karar.
2023	RPG 1 & RPG 3 Updates	Sürdürülebilirlik Bilgilerinin Raporlanması	Finansal Tablo Analizi (RPG 1) ve Hizmet Performansı (RPG 3) rehberlerine sürdürülebilirlik ekleri.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

2024 - 2025	SRS ED 1 (Climate)	İklimle İlgili Açıklamalar (Climate-related Disclosures)	Çift Yönlü Yaklaşım: Kurumsal emisyonlar vs. Kamu politikalarının iklimsel sonuçları.
2024 (Ekim)	ED 84 (Natural Resources)	Maddi Doğal Kaynaklar (Tangible Natural Resources)	Su, orman ve yeraltı kaynaklarının finansal ve finansal olmayan raporlaması.
2025 - 2026	2024-2028 Strateji	Yeni Strateji ve İş Programı	Sürdürülebilirlik raporlamasının "isteğe bağlı"dan "zorunlu" standartlara (SRS) geçişi.
2026+	General Requirements	Genel Sürdürülebilirlik Bildirimleri	Sürdürülebilirlik verilerinin tam set finansal tablolarla entegrasyonu (Entegre Raporlama hedefi).
2026	IPSASB SRS 1 İklimler İlgili Açıklamalar Standardı		

Kaynak: IPSASB (2024).

Çizelge 1 incelendiğinde, IPSASB'nin sürdürülebilirlik alanındaki yaklaşımının rehberlik düzeyinden bağlayıcı standartlara doğru evrildiği görülmektedir. Bu evrim, kamu sektöründe sürdürülebilirlik raporlamasının gönüllü uygulamalardan normatif zorunluluklara doğru kaydığını göstermektedir.

IPSASB'nin sürdürülebilirlik alanına yönelmesi, muhasebe standart belirleyicisinin rolünün teknik raporlama çerçevesi oluşturmanın ötesine geçtiğini göstermektedir. Bu dönüşüm, kamu mali yönetiminde risk temelli yaklaşımın güçlenmesi ve finansal olmayan bilgilerin karar alma süreçlerine entegrasyonu açısından yapısal bir değişime işaret etmektedir. Dolayısıyla söz konusu girişim yalnızca yeni bir raporlama setinin geliştirilmesi değil, kamu sektöründe hesap verebilirliğin kapsamının genişletilmesi anlamına gelmektedir.

3.1.IPSASB SRS 1 İklimle İlgili Açıklamalar Standardı

IPSASB tarafından yayımlanan SRS 1, İklimle İlgili Açıklamalar standardı ocak 2026'da yayınlanmıştır. Standardın amacı, kamu sektörü kuruluşlarının hesap verebilirlik ve karar alma süreçleri doğrultusunda genel amaçlı finansal raporların asıl kullanıcılarına iklimle ilgili riskler

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

ve fırsatlar hakkında faydalı bilgiler sunmasını zorunlu kılmaktır. IPSASB SRS 1, 1 Ocak 2028 veya sonrasında başlayan yıllık raporlama dönemlerine ait genel amaçlı finansal raporlar için uygulanır.

IPSASB SRS 1, uluslararası kabul görmüş İklimle İlgili Finansal Açıklamalar Görev Gücü (Task Force on Climate-related Financial Disclosures - TCFD) çerçevesine dayanarak, kamu kurumlarının iklimle ilgili risk ve fırsatlarını dört temel alanda açıklamasını zorunlu kılmaktadır.

- **Yönetişim:** SRS 1, bir kurumun iklimle ilgili risk ve fırsatları izlemek, yönetmek ve denetlemek için uyguladığı yönetişim süreçleri, kontroller ve prosedürler hakkında açıklamalar yapılmasını gerektirir. IPSASB Uygulama Rehberi, kamu sektöründeki yönetişim yapılarının çeşitliliğini dikkate alarak farklı kurum yapılarına uyarlanabilirliği vurgulamaktadır.
- **Strateji:** Kurumların iklim değişikliğinin (örneğin kuraklık, aşırı hava olayları) stratejik hedefler, hizmet sunumu ve finansal planlama üzerindeki kısa, orta ve uzun vadeli etkilerini raporlamaları beklenmektedir.
- **Risk Yönetimi:** SRS 1, iklimle ilgili fiziksel risklerin (altyapı hasarları) ve geçiş risklerinin (yeni karbon vergileri, mevzuat değişiklikleri) tanımlanması ve yönetilmesi süreçlerinin açıklanmasını zorunlu kılmaktadır.
- **Metrikler ve Hedefler:** Kurumların performansını ölçmek için kullandıkları somut göstergeler (sera gazı emisyonları – Kapsam 1, 2 ve belirli şartlarda Kapsam 3) bu bölümde açıklanmaktadır.

Özel sektör için geliştirilen IFRS S2 standardından farklı olarak, SRS 1 kamu sektörüne özgü bazı temel hususları ön plana çıkarmaktadır. Bu farklılık, kamu kurumlarının değer üretim mantığının özel sektörden yapısal olarak ayrışmasından kaynaklanmaktadır.

İlk olarak, hizmet sunum kapasitesi kavramı merkezi bir konuma sahiptir. Özel sektörde iklim risklerinin değerlendirilmesi büyük ölçüde kârlılık ve yatırımcı getirisi üzerinden yapılırken, kamu sektöründe esas mesele kurumun kamu hizmetlerini (sağlık, ulaşım, güvenlik gibi) kesintisiz ve sürdürülebilir biçimde sunup sunamayacağıdır. Dolayısıyla iklimle ilgili fiziksel ve geçiş riskleri, finansal performans üzerindeki etkilerinden ziyade hizmet sürekliliği bağlamında ele alınmaktadır.

İkinci olarak, kamu politikası programlarının mali etkisi SRS 1 kapsamında açıkça dikkate alınmaktadır. Hükümetlerin iklim değişikliğiyle mücadele amacıyla yürüttükleri teşvik mekanizmaları, sübvansiyonlar ve sosyal transfer programları yalnızca bütçe kalemleri olarak değil, uzun vadeli mali yükümlülükler ve kamu borç dinamikleri üzerindeki etkileri bakımından da değerlendirilmelidir. Bu yönüyle SRS 1, politika tercihlerinin mali sonuçlarını sistematik biçimde görünür kılmayı amaçlamaktadır.

SRS 1'in yapısal çerçevesi, Uluslararası Sürdürülebilirlik Standartları Kurulu tarafından yayımlanan standartlarla paralellik göstermekle birlikte, kamu sektörüne özgü önemli farklılıklar içermektedir. Özel sektörde birincil bilgi kullanıcıları yatırımcılar ve kredi verenler iken; kamu sektöründe temel kullanıcılar vatandaşlar, parlamentolar ve yüksek denetim organlarıdır. Bu farklı kullanıcı profili, açıklamaların kapsamını genişleterek yalnızca finansal

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

etkiyi değil, kamu politikalarının uzun vadeli mali sürdürülebilirlik üzerindeki sonuçlarını da içermesini gerektirmektedir. Bu çerçevede SRS 1, finansal raporlamanın sınırlarını genişleten ve hesap verebilirliği yalnızca mali performansla sınırlamayıp politika sonuçlarının mali ve toplumsal etkilerini de kapsayacak şekilde yeniden tanımlayan bir düzenleme niteliği taşımaktadır.

SONUÇ

Kamu sektöründe sürdürülebilirlik raporlaması, küresel ölçekte artan çevresel riskler, toplumsal beklentiler ve hesap verebilirlik talepleri doğrultusunda kamu mali yönetiminin dönüşümünde önemli bir araç haline gelmektedir. IPSASB tarafından yürütülen sürdürülebilirlik standart geliştirme çalışmaları, kamu kurumlarının yalnızca finansal performanslarını değil; aynı zamanda çevresel, sosyal ve yönetişim boyutlarındaki etkilerini de kapsayan daha kapsamlı bir raporlama yaklaşımını kurumsallaştırmayı hedeflemektedir. Bu bağlamda IPSASB'nin 2020–2026 stratejik yol haritası ve yayımlanan SRS 1 İklimle İlgili Açıklamalar Standardı, kamu sektöründe sürdürülebilirlik raporlamasının kurumsal çerçevesini oluşturma yönünde önemli bir adım olarak değerlendirilmektedir.

IPSASB'nin sürdürülebilirlik girişimi, kamu muhasebesinde geleneksel finansal raporlama yaklaşımının sınırlarını genişleterek kamu değeri odaklı bütüncül bir raporlama anlayışına geçişin teorik ve kurumsal temelini oluşturmaktadır. Bu dönüşüm, yalnızca raporlama pratiklerini değil, aynı zamanda kamu mali yönetiminde şeffaflık, hesap verebilirlik ve stratejik karar alma süreçlerini de etkileme potansiyeline sahiptir. Özellikle sürdürülebilirlik açıklamalarının kamu hizmetlerinin uzun vadeli sürdürülebilirliği, kuşaklar arası mali denge ve kamu kaynaklarının etkin yönetimi açısından önemli bir bilgi altyapısı oluşturacağı değerlendirilmektedir.

Çalışmada, IPSASB'nin sürdürülebilirlik standart geliştirme sürecini kamu mali yönetimi perspektifinden ele alarak literatürde sınırlı olarak incelenen kamu sektörü sürdürülebilirlik raporlamasına kavramsal bir çerçeve sunulmaktadır. Elde edilen bulgular, sürdürülebilirlik raporlamasının kamu sektöründe hesap verebilirlik mekanizmalarını genişleten yapısal bir dönüşüm niteliği taşıdığını göstermektedir. Bununla birlikte, sürdürülebilirlik standartlarının etkin biçimde uygulanabilmesi; kamu kurumlarının kurumsal kapasitesi, veri altyapısı, raporlama kültürü ve denetim mekanizmalarının güçlendirilmesini gerektirmektedir.

Gelecekte yapılacak çalışmaların, SRS 1 standardının farklı kamu kurumlarında uygulanma süreçlerini, raporlama kalitesi üzerindeki etkilerini ve sürdürülebilirlik açıklamalarının kamu mali yönetimi performansı ile ilişkisini ampirik yöntemlerle incelemesi literatüre önemli katkılar sağlayacaktır. Ayrıca sürdürülebilirlik raporlamasının kamu denetimi, performans yönetimi ve stratejik planlama süreçleriyle entegrasyonunun analiz edilmesi, kamu sektöründe sürdürülebilirlik yönetişiminin geliştirilmesine yönelik önemli politika önerileri sunabilecektir.

KAYNAKÇA

Adams, C. A. ve McNicholas, P. (2007). Making a difference: Sustainability reporting, accountability and organisational change. Accounting, Auditing & Accountability Journal, 20(3), 382-402. doi:10.1108/09513570710748553 (Erişim tarihi: 21.04.2026)

Adams, C. A., Muir, S. ve Hoque, Z. (2014). Measurement of sustainability performance in the public sector, Sustainability Accounting, Management and Policy Journal, 5(1), 46-67. doi:10.1108/SAMPJ-04-2012-0018 (Erişim tarihi: 21.04.2026)

Ball, A., Grubnic, S. ve Birchall, J. (2014), *Sustainability accounting and accountability in the public sector*, Editörler: Beggington, J., Unerman, J. ve O'Dwyer, B., Sustainability Accounting and Accountability, Routledge, London, 176-196.

DiMaggio, P.J. ve Powell, W.W. (1983). The iron cage revisited: institutional isomorphism and collective rationality in organizational fields. American Sociological Review, 48, 147-160.

https://doi.org/10.2307/2095101 (Erişim tarihi: 21.04.2026)

Guthrie, J. ve Farneti, F. (2008). GRI sustainability reporting by Australian public sector organizations. Public Money & Management, 28(6), 361–366. doi:10.1111/j.1467-9302.2008.00670.x (Erişim tarihi: 21.04.2026)

IPSASB (2020), "Climate Change: Relevant IPSASB Guidance". New York: International Public Sector Accounting Standards Board.

IPSASB (2022), "Advancing Public Sector Sustainability Reporting". New York: International Public Sector Accounting Standards Board.

IPSASB (2024), "2024-2028 Strategy and Work Program". Newyork: International Public Sector Accounting Standards Board.

IPSASB (2024a), " Proposed International Public Sector Accounting Standard: SRS Exposure Draft 1: Climate-related Disclosures". New York: International Public Sector Accounting Standards Board.

IPSASB (2024b), At a Glance: Exposure Draft 1 – Climate-related Disclosures. New York: International Public Sector Accounting Standards Board.

IPSASB (2024c), "ED 84: Tangible Natural Resources". New York: International Public Sector Accounting Standards Board.

IPSASB (2026), "IPSASB SRS 1 Climate-Related Disclosures". New York: International Public Sector Accounting Standards Board.

Kaur, A. ve Lodhia, S. (2018). Stakeholder engagement in sustainability accounting and reporting: a study of Australian local councils, Accounting, Auditing & Accountability Journal, 31, 338-368. https://doi.org/10.1108/AAAJ-12-2014-1901 (Erişim tarihi: 21.04.2026)

Kaur, A. ve Lodhia, S. K. (2019). Sustainability accounting, accountability and reporting in the public sector: An overview and suggestions for future research. Meditari Accountancy Research, 27(4), 498–504. doi:10.1108/MEDAR-08-2019-510 (Erişim tarihi: 21.04.2026)

Küçükaycan, D. (2021). *"Kamusal Değer Yönetimi ve Bütçelemesi: Kavramsal Açıdan Bir Değerlendirme"*, İktisadi ve İdari Bilimlerde Akademik Araştırma ve Değerlendirmeler, Editör: Gülsün İşseveroğlu, Serüven Yayınevi, ISSN: 978-625-7721-39-4, ss.63-92, İzmir.

Küçükaycan, D. (2022). Sürdürülebilirlik muhasebesi ve raporlamasının kamu mali yönetimindeki öneminin teorik açıdan incelenmesi. Denetişim, (25), 116-130. https://izlik.org/JA43YG42YR (Erişim tarihi: 24.04.2026)

Manes-Rossi, F., Nicolò, G. ve Argento, D. (2020). Non-financial reporting formats in public sector organizations: a structured literature review. Journal of Public Budgeting, Accounting & Financial Management, 32(4), 639-669. doi:10.1108/JPBAFM-03-2020-0037 (Erişim tarihi: 21.04.2026)

Moore, M.H. (1995). *Creating Public Value: Strategic Management in Government*, Harvard University Press, London.

Selçuk, Ö., Yanık, S. S. ve Ayanoğlu, Y. (2025). Kamu sektörü iklimle ilgili açıklamalar standardı taslağının analizi ve IFRS S2 standardı ile karşılaştırılması. Sayıştay Dergisi, 36(137), 185-216. https://doi.org/10.52836/sayistay.1707218 (Erişim tarihi: 26.04.2026)

Veltri, S. ve Silvestri, A. (2015). The Free State University integrated reporting: a critical consideration. Journal of Intellectual Capital, 16(2), 443–462. doi:10.1108/JIC-06-2014-0077 (Erişim tarihi: 26.04.2026)

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

ÇALIŞAN YOKSULLUĞU VE ASGARİ ÜCRET: TÜRKİYE'DE SOSYAL POLİTİKANIN SINIRLARI

Doç. Dr. Şerife Merve KOŞAROĞLU
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, mkosaroglu@cumhuriyet.edu.tr, 0000-0002-2563-5753
Öğr. Gör. Merve ŞEKER YILMAZ
Sivas Cumhuriyet Üniversitesi, merveseker@cumhuriyet.edu.tr, 0000-0002-6229-9437

ÖZET

Ülkeler genel olarak istihdam düzeyini artırarak yoksullukla mücadele edebileceği görüşüne sahiptir. Ancak günümüz işgücü piyasalarındaki yapısal değişimler, çalışan bireylerin yoksulluk sınırının altında kaldığı durumu nitelendiren, çalışan yoksulluğu kavramını ön plana çıkarmıştır. Çalışan yoksulluğu, bireyin istihdamda olmasına rağmen kendisinin ve ailesinin temel ihtiyaçlarını karşılayamayacak gelir düzeyine sahip olmasını ifade etmektedir. Bu çalışma ile Türkiye'de asgari ücret politikasının çalışan yoksulluğunu önlemedeki etkinliği sorgulanmakta ve sosyal politikanın yapısal sınırlılıklarını ortaya koymak amaçlanmaktadır.

Neoliberal dönüşümle birlikte işgücü piyasalarının esnekleşmesi, sendikaların güç kaybetmesi ve sosyal koruma sistemlerinin zayıflaması, tam zamanlı bir işe sahip olmanın yoksulluğu önlemede yetersiz kaldığı bir tablo ortaya çıkarmıştır. Bu çalışmanın temel argümanı, asgari ücretin tek başına çalışan yoksulluğunu önlemede yetersiz kaldığı ve bu yetersizliğin Türkiye'deki sosyal politikanın yapısal sınırlılıklarından kaynaklandığıdır. Bu sınırlılıklar arasında asgari ücretin yoksulluk sınırının altında kalması, enflasyon karşısında reel değerini hızla kaybetmesi, işgücünün yarısına yakınının asgari ücret düzeyinde çalışması, sendikalaşma oranının düşük olması, kayıt dışı istihdamın yaygınlığı ve sosyal transferlerin yetersizliği sayılabilir. Çalışmada, asgari ücretin yükseltilmesi, enflasyona endekslenmesi, sosyal transferlerin güçlendirilmesi, kayıt dışılıkla mücadele ve sendikal örgütlenmenin önündeki engellerin kaldırılması gibi bütüncül politika önerileri geliştirmek hedeflenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Çalışan Yoksulluğu, Asgari Ücret, Sosyal Politika, Türkiye.

1. GİRİŞ

Bireyin istihdam edilip edilmemesi kişisel bir durum olarak değerlendirilirken, yoksulluk hanehalkı yapısıyla yakından ilişkili bir olgu olmaktadır. Yoksulluk araştırmalarında genellikle

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

hane gelirlerinin ortak bir havuzda toplandığı varsayımıyla hareket edilmekte, bireyler ise yaşadıkları hanenin yoksul olup olmamasına göre sınıflandırılmaktadır. Bu nedenle çalışan bireylerin yoksulluk düzeyi, içinde bulundukları hanehalkının özellikleriyle birlikte ele alınmaktadır. Ancak bu yaklaşım, çalışan yoksulluğunu açıklamada tek başına yeterli değildir. Bireyin eğitim seviyesi, cinsiyeti, çalışma süresi, işgücü piyasası koşulları ve kurumsal yapılar da çalışan yoksulluğunu etkileyen temel faktörler arasında yer almaktadır (Güloğlu ve Çepni, 2023:84). Çalışanın içinde bulunduğu hanenin yapısı, örneğin hane türü ve çalışma yoğunluğu gibi özellikler, çalışan yoksulluğunun oluşumunda önemli bir rol oynamaktadır. Bununla birlikte, çalışanın eğitim seviyesi, mesleki yetenekleri, yaşı ve cinsiyeti gibi bireysel unsurlar da yoksulluk üzerinde belirleyici etkiler göstermektedir (Kapar, 2023:299).

Çalışan yoksulluğunun temel nedenlerini inceleyen literatür; düşük ücret, geçici ve yarı zamanlı çalışma, çalışanın kişisel özellikleri ve mesleki statüsü, çalışanın hane yapısı, iş piyasasının farklı işlev bozuklukları ve refah devleti rejimlerine kadar uzanmaktadır. Çalışanların düşük ücret elde etmesi, çalışan yoksulluğunun temel bir itici gücünü oluşturmaktadır. Ancak hane özellikleri gibi diğer yönler, çalışan yoksulluğu üzerinde belirleyici olmaktadır. İşgücü piyasasındaki derin değişiklikler, özellikle standart istihdam ilişkisinden (tam zamanlı, kalıcı işler, çalışan statüsü vb.) standart dışı istihdam ilişkisine (yarı zamanlı, geçici iş, serbest meslek vb.) geçiş gibi, işi daha güvencesiz ve daha kırılgan hale getirmiştir. Bu durum, çalışan yoksulluğunda artışa yol açmıştır (Herman, 2014:428).

Çalışan yoksulluğu ve temel nedenleriyle ilgili nispeten sınırlı bir literatür bulunmaktadır (Crettaz, 2013:347). Bu çalışmada, Türkiye'de asgari ücretin çalışan yoksulluğunu azaltmadaki rolünü sosyal politika açısından incelemek amaçlanmaktadır. Bu kapsamda öncelikli olarak kavramsal çerçeve dahilinde çalışan yoksulluğu ele alınmıştır. Sonrasında Türkiye'de çalışan yoksulluğu ve asgari ücret ilişkisi değerlendirilmiştir. Son olarak konu sosyal politikalar kapsamında incelenmiştir.

2. KURAMSAL ÇERÇEVE

Yoksulluk kavramı, ekonomik, sosyal, siyasi, kültürel ve sosyolojik boyutlara sahip olan çok boyutlu bir kavramdır (Ege, 2021:126). Yoksulluk, toplumun geniş kesimlerini etkileyerek derinleşen bir yapı kazanmıştır. Uzun bir geçmişe sahip olan yoksulluğun kapsamı zaman içerisinde genişlerken, farklı yoksulluk türleri ortaya çıkmıştır (İsmailoğlu ve Balun, 2025:1621). Bu anlamda mutlak, göreli ve insani yoksulluk olmak üzere üç çeşit yoksulluktan bahsedilmektedir (Ege, 2021:127). Çok yönlü ve değişken bir kavram olması nedeniyle,

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

yoksulluğun evrensel tek bir tanımının yapılması güçleşmektedir. Bununla birlikte genel olarak, gelir-gider dengesi esas alınarak, bireyin ya da ailesinin elde ettiği gelir düzeyinin temel ihtiyaçlarına yönelik giderlerini karşılamakta yetersiz kalması, yoksulluk şeklinde tanımlanabilir (İsmailoğlu ve Balun, 2025:1621). Yoksulluk kavramı, içerisinde yoksun olma durumunu barındırmaktadır. Yoksulluk, sosyal ayrım ve dışlanmaya maruz kalma, karar süreçlerine dahil olamama, sosyal ve kültürel hayattan yoksunluk ve toplumdan dışlanma gibi durumları da ifade etmektedir (Ege, 2021:128).

Kapitalizmin Avrupa'daki yükselişi, yoksulluğu toplumsal bir mesele olarak şekillendirmiştir. Kapitalizm öncesi dönemde yoksullar, zenginlerin vicdanlarını rahatlatmalarına aracılık eden bir konumdayken, 16. yüzyılda hayata geçirilen sadaka reformuyla birlikte yoksulların çalıştırılması fikri ön plana çıkmıştır. Bu gelişme, yoksulların "çalışabilen" ve "çalışamayan" şeklinde ikiye ayrılmasına yol açmıştır. 19. yüzyılda ise çalışan ve yoksul arasındaki bu ayrım daha kesin bir nitelik kazanmıştır (Kayacı ve Sönmez, 2025:1894).

Çalışan yoksulluğu olgusu, özellikle 1970'li yıllardan itibaren daha belirgin bir hal almıştır. Bu durum, gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde önemli bir toplumsal sorun olarak ortaya çıkmaktadır (Kayacı ve Sönmez, 2025:1895). Çalışan yoksulluğu, klasik yoksulluk kavramından tanımlanma düzeyinde ayrılmakta; bireyin çalışma durumu, yoksulluğun kaynağı ve yoksulluk sınırıyla ilişkisi gibi unsurlar dikkate alınarak daha farklı bir şekilde değerlendirilmektedir. Klasik anlamda yoksulluk, bireyin herhangi bir gelir kaynağına sahip olmaması ya da gelirinin düzensiz ve son derece düşük olması durumunu ifade etmektedir. Bu kategoriye çoğunlukla işsiz olan veya ekonomik faaliyetlere katılamayan bireyler ile haneler girmektedir. Oysa çalışan yoksulluğunda birey, düzenli bir işe ve gelire sahip olmasına rağmen, elde ettiği gelir temel ihtiyaçlarını karşılayamamaktadır. Birey aktif olarak çalışmasına karşın, yoksulluk sınırının altında bir yaşam sürmektedir (İsmailoğlu ve Balun, 2025:1621-1622). Başka bir deyişle, istihdamda olan, gelir elde eden ve de aktif nüfusun belirli bir kısmını etkileyen yoksulluk, çalışan yoksulluğu olarak ifade edilmektedir (Tanış, 2022:32).

Çalışan yoksulluğunun tanımlanmasına ilişkin olarak farklı ülkeler ve kuruluşlar arasında kullanılan tanım ve ölçüm yöntemleri bakımından çeşitli farklılıklar bulunmaktadır (Kayacı ve Sönmez, 2025:1895). Çalışan yoksulluğuna ait farklı tanımlamalara Çizelge 1'de yer verilmiştir.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Çizelge 1. Çalışan Yoksulluğu'nun Tanımları

Ülke	Kaynak	Çalışma Tanımı	Yoksulluk Eşiği
Avrupa Birliği	Eurostat	Yılda en az 15 saat çalışmış olmak / Son yılda en sık görülen faaliyet durumu. *Yeni gösterge:* Referans yılında en az 7 ay çalışmış olmak	Hanehalkı eşdeğer medyan gelirinin %60'ından az gelire sahip hanelerde yaşayan bireyler
Fransa	INSEE / Sosyal İçerme Ulusal Eylem Planı (2001–2003/2003–2005)	Yılın en az 6 ayında işgücü piyasasında olmak (çalışmak veya iş aramak) / En az 6 ay çalışmak / Yıl içinde en az 1 ay iş sahibi olmak	Hanehalkı gelirinin en az %50'sinden az (bazen %60–70)
Belçika	Sosyal İçerme Ulusal Eylem Planı	Yılın en az 6 ayında işgücü piyasasında olmak (çalışmak veya iş aramak) / En az 6 ay çalışmak	Hanehalkı gelirinin %60'ından az
İsviçre	İsviçre Federal İstatistik Ofisi	Tüm "aktif" bireyler / Haftada 36 saat veya daha fazla çalışanlar. *Yeni gösterge:* Aynı hanede yaşayan bireylerin toplam çalışma süresi 36 saati aşanlar	Sosyal güvenliğin idari sabit oranları (uyarlanmış)
ABD	ABD Nüfus Bürosu	Aile üyelerinin toplam çalışma süresi ≥1750 saat (44 hafta)	Federal yoksulluk sınırı
ABD	ABD Çalışma İstatistikleri Bürosu	Yılın en az 6 ayında (27 hafta) işgücü piyasasında bulunmuş bireyler (çalışan veya iş arayan)	Federal yoksulluk sınırı
Kanada	Ulusal Refah Konseyi (NCW)	Toplam aile gelirinin %50'sinden fazlası ücret, maaş veya serbest çalışmadan gelmeli	Kanada İstatistik Kurumu düşük gelir eşikleri (LICO)
Kanada	Sosyal Gelişim Kanada Konseyi	Yetişkinler birlikte en az 49 hafta tam zamanlı (haftada ≥30 saat) veya yarı zamanlı çalışmış olmalı	CCSD göreli düşük gelir eşiği
Kanada	Kanada Politika Araştırma Ağları	Tam zamanlı, yıl boyu çalışma	Göreli düşük gelir eşiği; yıllık 20.000 $'ın altında
Avustralya	Sosyal Politika Araştırma Merkezi	Tüm "aktif" bireyler	Henderson mutlak yoksulluk sınırı

Kaynak: Crettaz, 2013:351.

20. yüzyılın sonlarından itibaren, genel olarak yoksulluğun özel olarak da çalışan yoksulluğunun gelişmiş ülkeler dahil olmak üzere dünya genelinde yeniden ortaya çıkması, uluslararası kuruluşlar ve devletlerin gündemine çalışan yoksulluğuyla mücadeleyi taşımıştır. Çalışan yoksulluğunun 1990'lı yıllardan sonra yeniden gündeme gelmesiyle birlikte, yoksulluğun istihdam edilme ile ortadan kaldırılabileceği görüşünün yerini çalışanların yoksulluğunu azaltmaya yönelik politikalar almıştır. Bu durumun, neoliberal politikaların uygulanmasıyla ilişkili olduğu görülmüştür. Başka bir ifadeyle, çalışan yoksulluğuna ait dinamikler, 1950'li ve 1960'lı yıllarda sağlanmış olan istikrarlı yapının geride kaldığı bir süreçte ortaya çıkan ekonomik, sosyal ve politik gelişmelerle ilişkilidir (Kaya, 2020:63-64).

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Literatürde çalışan yoksulluğuna ilişkin ilk kapsamlı yaklaşım olan Birleşik Teori, küreselleşme, sanayileşme ve teknolojik gelişmeler gibi makroekonomik şokların ulusal kurumsal bağlamlarla etkileşimine odaklanmaktadır. Teoriye göre bu şoklar, sanayileşmiş ülkelerde düşük vasıflı işçilerin ücretleri üzerinde aşağı yönlü, ücret eşitsizliği üzerinde ise yukarı yönlü baskı oluşturmaktadır. Bununla birlikte Birleşik Teori, 1990'ların sonundan 2000'li yılların sonundaki krize kadar Danimarka, Norveç, İsviçre ve Avusturya gibi düzenlenmiş işgücü piyasalarına sahip birçok Avrupa ülkesinin ABD'den daha iyi bir istihdam performansı sergilemesini açıklayamadığı gerekçesiyle eleştirilmiştir. Bu eksikliği gidermeye yönelik diğer yaklaşım "Küreselleşme Tezi"dir. Bu tez, gelişmiş ekonomilerdeki düşük vasıflı işgücünün olumsuz durumunu küreselleşme, doğrudan yabancı yatırımlar, sermaye hareketleri, uluslararası rekabet, göç artışı ve kuzey-güney ticareti bağlamında tartışmaktadır. Bunların yanı sıra, "beceriye dayalı teknolojik değişiklikler" çerçevesinde yapılan açıklamalar bulunmaktadır (Aykaç ve Kaya, 2024:420-421).

Çalışan yoksulluğunun ortaya çıkmasında, çalışanın istihdam edilmesi sonucunda elde ettiği gelir düzeyi tek başına belirleyici bir unsur olmamaktadır. Hanedeki toplam gelir düzeyi ve hanenin sahip olduğu yapının, çalışan yoksulluğu üzerinde önemli bir belirleyiciliği bulunmaktadır. Buradan hareketle, yoksulluk eşiğinin altında gelir elde eden "düşük ücretli çalışan" ile "çalışan yoksul" kavramları aynı anlama gelmemektedir. Düşük ücretli çalışma ile çalışan yoksulluğu arasındaki ilişkiyi ve ayrımı belirleyen temel faktör haneye ait özelliklerdir. Nitekim yoksulluk eşiğinin oldukça üzerinde yüksek bir ücrete sahip olan bir çalışan bile, hanesinde başka bir çalışanın veya gelir kaynağının bulunmadığı ya da çok üyeli bir hanede yaşadığı takdirde çalışan yoksul konumuna düşebilmektedir (Kapar, 2023:283).

Çalışan yoksulluğundaki artışın makro ve mikro ölçekte değerlendirmesi yapılabilir. Makro ölçekte, ekonomik yapının uygun olmaması bu duruma neden olurken; işletmelerin çalışanlara uygun istihdam alanları yaratmaması ve çalışanların çalışma ile yaşam koşullarını iyileştirme amacı taşımaması mikro ölçekte değerlendirilebilir. Bunun yanı sıra, hanelerde çalışan sayısının az, işsiz sayısının ise fazla olması da çalışan yoksulluğunu artırmaktadır (Ofluoğlu ve Balcı, 2016:70).

3. ÇALIŞAN YOKSULLUĞU İLE MÜCADELE

İstihdam artışının, yoksulluk ve sosyal dışlanmayla mücadelede temel bir unsur olduğuna yönelik görüş, uzun zamandır ülke stratejilerinin merkezinde yer almaktadır. Bununla birlikte, geçmiş deneyimler göstermektedir ki, istihdamdaki artış her zaman hane halkları arasında işin

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

dağılımını, yoksulluk riskini azaltacak şekilde etkilememektedir. Çalışan yoksulluğunun varlığı, istihdam artışının yoksulluk riskini önlemenin en iyi yolu olsa dahi tek başına yeterli olmadığını ortaya koymaktadır. Bu nedenle, hem işlerin niceliğini hem de niteliğini iyileştirmeye yönelik eylemlere ihtiyaç duyulduğu açık olarak görülmektedir (Herman, 2014: 427). Çalışan yoksulluğunu önlemek ya da azaltmak söz konusu olduğunda, hem işgücü piyasası düzenlemelerine hem de sosyal koruma sistemlerine düşen görevler oldukça çeşitli ve karmaşık bir nitelik taşımaktadır. Çalışan yoksulluğuna yol açan etkenlerin farklılık göstermesi ve bu etkenler arasında karmaşık etkileşim biçimlerinin bulunması, farklı konulara yönelik çeşitli sosyal politikanın eş güdüm içerisinde hayata geçirilmesini zorunlu kılmaktadır (Kapar, 2023:299). Çalışan yoksulluğuyla mücadelede, çalışanların ücret düzeyleri, ülkede gelir dağılımının adil olup olmadığı ve yaratılan işlerin niteliği gibi unsurlar ön plana çıkmaktadır (Özdemir, 2015:113). Aile yardımları, sosyal yardım programları ve işsizlik ödenekleri vb. politikalar, gelir eşitsizliklerini azaltmak suretiyle çalışan yoksulluğu riskini de en düşük seviyeye indirmektedir (Güloğlu ve Çepni, 2023:88).

Çalışan yoksulluğuyla mücadelede uygulanan öncelikli politika asgari ücret olmaktadır (Parlak ve Ak, 2022:136). Bir sosyal politika aracı olarak asgari ücretin, çalışanların refahını korumak amacıyla gerçekleştirilen ve kanuni zorunluluklara dayanan bir yapısı bulunmaktadır (Öçal ve Korkmaz, 2019:188). Yoksulluk ve eşitsizlikle mücadelenin en önemli araçlarından biri olan asgari ücret, aynı zamanda sınıf mücadelesi sonucunda emek ile sermaye arasında varılan bir uzlaşının da bir yansımasıdır. Bu ücret düzeyinin uluslararası normlara uygun şekilde belirlendiği ülkelerde asgari ücret, zaman içinde en büyük toplu pazarlık mekanizmalarından biri hâline gelmiştir (Güler, 2023:166). Çalışan yoksulluğuna yönelik mücadele politikaları kapsamında asgari ücretin yanı sıra gelir dağılımı politikaları ve düzgün iş politikaları da uygulanmaktadır (Özdemir, 2015:113).

4. TÜRKİYE'DE YOKSULLUĞUN BOYUTLARI, ASGARİ ÜCRET VE ÇALIŞAN YOKSULLUĞU

Türkiye'de yoksulluk oranı 2025 yılında yüzde 13 olarak gerçekleşmiştir (Çizelge 2). Hanehalkı tipine göre yoksulluk düzeyi en düşük olan grup, yüzde 17,5 ile en az bir çekirdek aile ve diğer kişilerden oluşan hanehalklarından oluşmaktadır (Grafik 1). Eğitim düzeyi düştükçe yoksulluk düzeyi artmaktadır. Buna göre, Türkiye'de 2025 yılında yüzde 23,8 ile bir okul bitirmeyen bireylerin yoksulluk düzeyi daha fazladır (Grafik 2) (TÜİK, 2025).

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Çizelge 2: Eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirine göre hesaplanan yoksulluk oranı (%)

Anket Yılı	Gelir Referans Yılı	Medyan Gelirin %50'sine Göre
2016	2015	14,3
2017	2016	13,5
2018	2017	13,9
2019	2018	14,4
2020	2019	15
2021	2020	14,4
2022	2021	14,4
2023	2022	13,5
2024	2023	13,6
2025	2024	13

Kaynak: TÜİK, 2025.

Grafik 1: Hanehalkı tipine göre yoksulluk oranı (%)

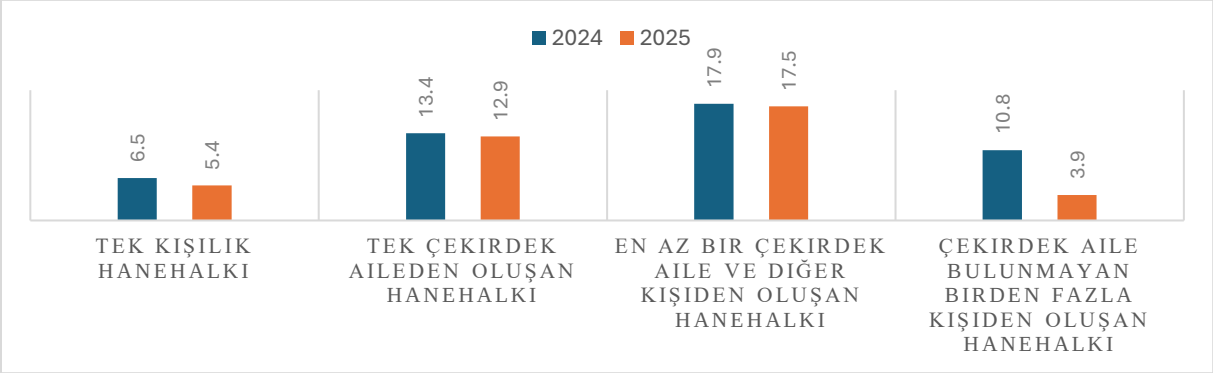

Kaynak: TÜİK, 2025.

Grafik 2: Eğitim durumuna göre yoksulluk oranı (%)

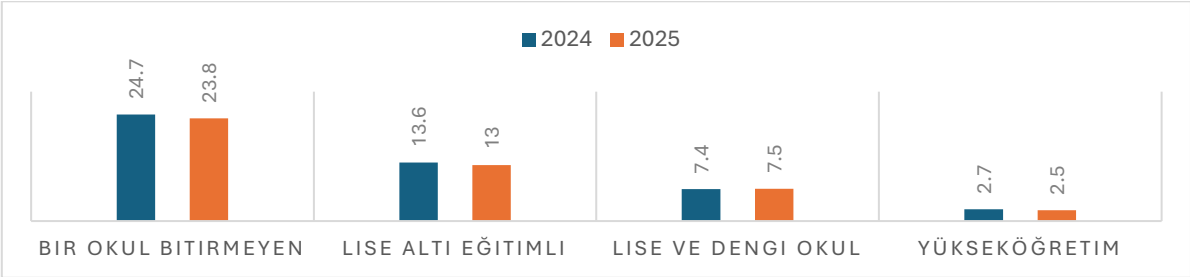

Kaynak: TÜİK, 2025.

Son yıllarda yoksulluğun en temel toplumsal sorunlardan biri hâline gelmesi ve hükümetlerin bu sorunla mücadelede yeterince başarılı olamaması, ülkeleri olumsuzlukları gidermek amacıyla asgari ücret uygulamaları oluşturmaya ve geliştirmeye yöneltmiştir. Avrupa ülkeleri asgari ücreti, çalışanlarını eşitsizlik ve yoksulluğa karşı koruma aracı olarak kullanmaktadır. Bunun yanı sıra birçok gelişmekte olan ülke, asgari ücret uygulamasıyla 1990 sonrası dönemde tanışmıştır. Günümüzde yaygın bir şekilde uygulanan asgari ücret, yoksullukla mücadelede

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

kamu otoritelerinin başvurduğu temel bir araç hâline dönüştürmüştür (Öçal ve Karaalp-Orhan, 2018:650-651).

Asgari ücretin hangi düzeyde belirlenmesi gerektiği en önemli sorunların başında gelmektedir. Asgari ücretlerin, işçilerin ve ailelerinin temel gelir ihtiyaçlarını karşılamasının ötesinde bir düzeyde belirlenmesi gerektiği vurgulanmaktadır. Bununla birlikte, üretim seviyeleri gibi ekonomik etkenler asgari ücret artışlarını sınırlayabilmektedir. Zira asgari ücretin, çalışan başına düşen ortalama katma değerin üzerine çıkması durumunda, işverenlerin ek bir işçi istihdam etmeleri hâlinde zarar edecekleri için yeni işçi almaktan kaçınabilecekleri belirtilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde asgari ücret ile medyan ücret arasındaki oranın, gelişmiş ülkelere göre daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum, söz konusu ülkelerdeki mutlak medyan ücretlerin düşük olmasından kaynaklanmaktadır. Bu nedenle asgari ücretin, yoksullukla mücadele amacını etkili bir şekilde yerine getirebilmesi için görece yüksek bir seviyede tespit edilmesi gerektiği ifade edilmektedir. Ayrıca, uyum oranının da asgari ücret belirlenirken genellikle önemli bir unsur olduğu vurgulanmaktadır (Topaloğlu, 2025:60).

Türkiye'de asgari ücret uygulamasının yasal temeli 1936 tarihli 3008 sayılı İş Kanunu ile atılmakla birlikte, fiilen uygulanması 1951 yılında çıkarılan yönetmelikle başlamıştır. Türkiye'de asgari ücret, 1951 ile 1967 yılları arasında bölgesel düzeyde ve yerel komisyonlar tarafından belirlenmiştir. 1969-1974 döneminde bu uygulamadan vazgeçilerek, asgari ücretin yine bölgesel düzeyde ancak merkezi bir komisyon aracılığıyla tespit edildiği bir yapıya geçilmiştir. 1974 yılından itibaren ise bugün de devam eden uygulamaya geçilmiş ve asgari ücret merkezi bir komisyon tarafından ulusal düzeyde belirlenmeye başlanmıştır. Uygulamanın 1951-1960 yıllarını kapsayan dönemine ilişkin sınırlı sayıdaki gösterge, liberal ekonomi politikalarının benimsendiği bu yıllarda bölgesel ve sektörel asgari ücret uygulamasının çeşitli eşitsizliklere yol açtığını ortaya koymaktadır. Buna karşılık 1961-1980 arasında asgari ücret, hem dönemin hâkim planlı kalkınma anlayışının hem de belirleme yöntemlerinde yaşanan değişimlerin bir sonucu olarak sosyal bir nitelik kazanmıştır (Güler, 2023:167). 1989 yılında asgari ücret uygulamasında bölgesel farklılığa son verilmiş; sanayi, tarım ve orman kesimi çalışanlar için ayrı ayrı asgari ücret düzenlemesi terk edilmiştir. Dolayısıyla, sektörel ve bölgesel farklılıklar olmaksızın, tüm ülke için tek düzey asgari ücret tespit edilmeye başlanmıştır (Yücel, 2020:159-160). Türkiye'de ücretli istihdamın içerisinde asgari ücretlilerin ağırlıklı olduğu söylenebilir (Erdoğdu ve Kutlu, 2014:93-94).

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Grafik 3: Net Asgari Ücret (TL)

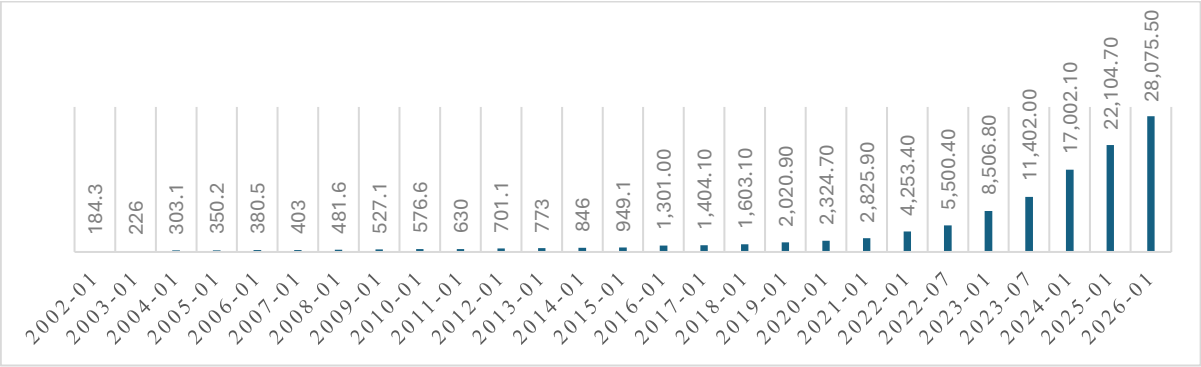

Kaynak: ÇSGB, 2026.

Türkiye'de asgari ücret düzeyi Grafik 3'te verilmiştir. 2023 yılından sonra asgari ücrette önemli artış görülmüştür. Durumun daha net değerlendirilebilmesi için enflasyon oranındaki artış oranına göre (Grafik 4) mukayese yapmak daha önemli olacaktır. Çünkü enflasyon oranının artması gelir dağılımı başta olmak üzere bireyleri yoksullaştırıcı etki oluşturmaktadır. Enflasyon oranları 2020 sonrasında dünyada olduğu gibi Türkiye'de de artış göstermiştir. Grafik 4'te enflasyon artış oranı ve net asgari ücret artış oranı arasındaki farkın 2016-2018, 2022-2024 ve 2024-2025 arasında daha yüksek olduğu görülmektedir. Bu durum, asgari ücretin özellikle enflasyonist eğilimlerin yüksek olduğu dönemlerde çalışan yoksulluğu ile mücadelede yetersiz kalacağını, diğer sosyal politikaların uygulanması gerekliliğini gösterdiği düşünülmektedir. Böylelikle ekonomik istikrarın daha kalıcı olması sağlanabilecektir.

Grafik 4: Enflasyon ve Net Asgari Ücret Artış Oranı (%)

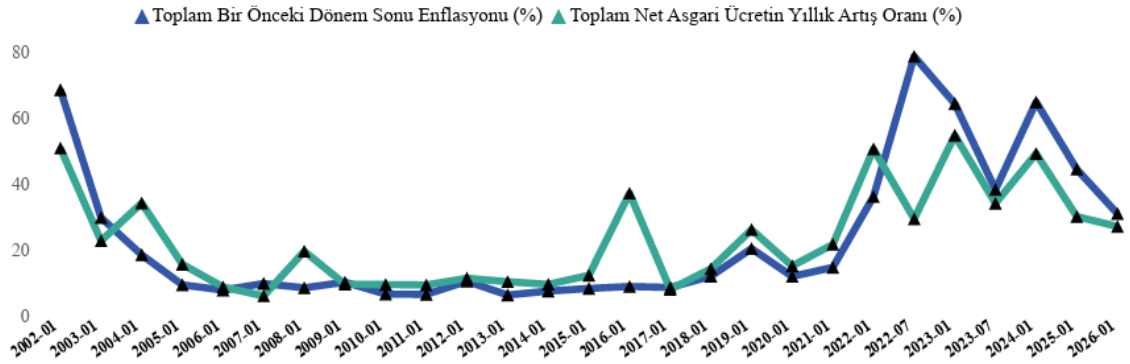

Kaynak: ÇSGB, 2026.

Türkiye'de asgari ücretin, bütün işgücü piyasası açısından önemli bir gösterge ve politika aracı olduğu söylenebilir. Türkiye'de tam zamanlı çalışan ücretlilerin kayda değer bir bölümüne, kayıt dışılık sorunu nedeniyle asgari ücretin altında bir ödeme yapıldığı tahmin edilmektedir. Diğer yandan Türkiye, OECD ülkeleri arasında en yüksek Kaitz endeksine sahiptir. Bir başka

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

ifadeyle, ücretler belli ölçüde asgari ücret çevresinde yoğunlaşmaktadır. Ücret dağılımında gözlenen iyileşmeler özellikle en düşük ücret diliminde çok daha belirgin olurken, yüksek ücret düzeyindeki dağılımda önemli bir değişiklik yaşanmamaktadır. Bu çerçevede, Türkiye'de asgari ücretin gelir eşitsizliklerini azaltmada etkisinin zayıf olduğu, ancak ücret eşitsizliklerini gidermede etkili bir araç olduğu söylenebilir (İnan vd., 2025:84).

5. TÜRKİYE'DE SOSYAL POLİTİKANIN SINIRLARI

Sosyal politika, toplumların ekonomik açıdan zayıf ve bağımlı durumdaki bireylerini korumak amacıyla alınan tedbirler ile bu bireylerin hak ve özgürlüklerini kapsamaktadır. Aynı zamanda sosyal politika, toplumda bulunan sınıfsal ilişkiler, davranış ve hareketlilik biçimleri, çelişkiler ve çatışmalar karşısında devletlerin adalet ve düzeni korumaya yönelik uygulamaları olarak da tanımlanabilir (Tanış, 2022:29). Sosyal politikalar günümüzde, modern devletin bireyleri sosyal risklere karşı korumak ve onların refah düzeylerini yükseltmek amacıyla geliştirdiği sistematik politikalar olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede, düzenli yardımlar ve asgari yaşam standardının güvence altına alınması, sosyal politikalar açısından önemli bir yer tutmaktadır. Bununla birlikte, küresel ölçekte asgari temel sağlık hizmetlerine ve temel gelir güvencesine evrensel erişimi hedefleyen uluslararası hedefler ve anlaşmalar oluşturulmuştur (Gemicioğlu ve Bildir, 2023:230). Bazı durumlarda bir çalışanın yoksul olmasının tek bir nedeni varken, başka bir durumda pek çok neden bir araya gelerek çalışanın yoksullaşmasına neden olabilmektedir. İstihdam ve hanehalkı gibi çok boyutlu ve kendine özgü iki unsurun etkileşimiyle ortaya çıkan çalışan yoksullar, homojen bir grup olmaktan ziyade oldukça karmaşık bir grup olarak değerlendirilmelidir (Ofluoğlu ve Balcı, 2016:69).

Gelişmekte olan ülkelerde, gelişmiş ülkelere göre çalışan yoksulluğu görece daha fazladır. Bu durumun nedenlerinden birisi, gelişmekte olan ülkelerde, gelişmiş ülkelerdeki gibi etkin sosyal koruma sistemlerinin bulunmamasıdır. Gelişmiş ülkelerde işsiz kalan bireyler sosyal koruma sistemlerinin sağladığı destekle iş arayabilmektedir. Gelişmekte olan ülkelerde bu destekten yoksun olan kişiler çalışmasına ve geliri olmasına rağmen, yoksulluk sınırında veya bu sınırın altında yaşamaktadır (Ofluoğlu ve Balcı, 2016:70). Diğer yandan, istihdam teşviklerinin yoksullukla mücadele kapsamında tek başına çok fazla bir anlam içermeyeceği kabul edilmektedir. Bunun sonucu olarak, ücretler ve çalışma hayatındaki sosyal haklarda iyileştirmeye yönelik daha yüksek talep oluşacaktır (Kesgin, 2011:72).

Çalışan yoksulluğuyla mücadele kapsamında; asgari gelir desteği sağlanması, vergi ve sosyal güvenlik primlerinde indirime gidilmesi, çalışmaya bağlı kalıcı vergi kredileri ile vergi

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

indirimleri uygulanması ve istihdamın korunmasına yönelik tedbirler hayata geçirilebilir. Asgari ücretin yükseltilmesinin yalnız yaşayan bireyler üzerinde olumlu bir etkisi olduğu, ancak bir kişinin hanede birden fazla kişinin geçimini sağlamak zorunda kaldığı durumlarda asgari ücret artışının çalışan yoksulluğunu ortadan kaldırmak için tek başına yeterli olmayacağı görülmektedir. Bununla birlikte bu sonuç, asgari ücretin artırılması ve makul seviyelere çıkarılması gerektiği yönündeki görüşe karşı bir argüman olmayıp, yalnızca asgari ücretin bu sorunu çözmedeki sınırlı kapasitesine işaret etmektedir (Parlak ve Ak, 2022:137-138).

Türkiye'de çalışan yoksulluğuna yönelik gelir artırıcı politikalar arasında asgari ücret, asgari geçim indirimi ve sosyal yardım uygulaması söz konusudur. Bununla birlikte uygulamada çalışan yoksulluğunun azaltılmasında gelir artırıcı politikalar çerçevesinde asgari ücret uygulanmaktadır (Erdoğdu ve Kutlu, 2014:93). Türkiye'de çalışan yoksulluğunun pek çok farklı nedeni bulunmakta olup, bu nedenler arasındaki ilişkiler de oldukça karmaşık bir yapıya sahiptir (Ofluoğlu ve Balcı, 2016:69). Güvencesiz, dönemsel ve geçici çalışma biçimi olarak mevsimlik işçilik, Türkiye'de çalışan yoksul sayısını artıran etkenlerden biridir. Mevsimlik işçiliğin yanı sıra, kendi hesabına çalışanlar ile ücretsiz aile işçisi olan bireylerin istihdam içindeki oranının yaklaşık yüzde 40 düzeyinde bulunması nedeniyle bu kişiler de yoksulluk riskiyle karşı karşıya kalmaktadır (Ofluoğlu ve Balcı, 2016:70-71). Türkiye'de asgari ücret ile yoksulluk sınırının yıllar bazında karşılaştırılması yapıldığında göze çarpan en temel unsur, 1980 sonrası dönemde asgari ücretin her yıl yoksulluk sınırının gerisinde kalmış olduğudur. Dört kişilik bir hanenin temel ihtiyaçları esas alınarak hesaplanan yoksulluk sınırının, asgari ücretin oldukça üzerinde seyrettiği görülmektedir. Bu durum, temel ihtiyaçların karşılanmasında dahi ciddi sorunlar yaşandığı şeklinde yorumlanabilir (Kayalıdere ve Şahin, 2014:71). Bu noktada, Türkiye'de çalışan yoksulluğu ile mücadelede sosyal desteklerin önemi ön plana çıkmaktadır.

Türkiye'de çalışan yoksulluğu ile mücadele kapsamında öne çıkan bir araç olarak sosyal yardımlar, aynı zamanda, sosyal politika dönüşümünün bir parçası olarak dikkate alınmalıdır. Türkiye'de sosyal yardımlar son yıllarda önemli düzeyde artmıştır (Erdoğdu ve Kutlu, 2014:103). Bu kapsamda, sosyal güvencesi olmadan çalışan yoksullara yönelik olarak aile, barınma-gıda, engelli-yaşlı, sağlık ve eğitim yardımları gibi çeşitli alanlarda destekler sağlanmaktadır. Aile yardımları kapsamında asker çocuğu, doğum, asker ailelerine düzenli nakit ödeme, çoklu doğum ve işe yönlendirme yardımları sosyal güvencesi bulunmayan çalışan yoksullara sunulurken; doğum, çoklu doğum ve işe başlama yardımları ise sosyal güvencesi

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

olan çalışan yoksullara yöneliktir. Barınma-gıda yardımlarında gıda, yakacak, doğal gaz tüketim desteği ve elektrik tüketim desteği sosyal güvencesi olmayan çalışan yoksullara; gıda ve yakacak yardımları ise sosyal güvenceli çalışan yoksullara sağlanmaktadır. Sağlık yardımlarından katılım payı ödemeleri, şartlı sağlık yardımı (sağlık ve gebelik) ve Genel Sağlık Sigortası prim desteği, sosyal güvencesi olmayan çalışan yoksullara yöneliktir. Ayrıca sosyal güvencesi olmayan çalışan yoksul hanelerdeki bireylerden birinde tüberküloz, silikozis gibi hastalıkların bulunması ya da elektrikle çalışan cihazlara ihtiyaç duyan kronik rahatsızlığın varlığı hâlinde, bu kronik hastalığa sahip aile üyesine çeşitli sosyal yardımlar yapılmaktadır. Bu yardımlar, çalışan yoksul hanelere ekonomik açıdan bir ölçüde olumlu katkı sağlamaktadır. Sosyal güvencesi olmayan çalışan yoksul hane üyelerine sağlanan diğer sağlık yardımları arasında kronik hastalara birikmiş elektrik borcu ve kesintisiz güç kaynağı desteği, kronik hastalık nedeniyle elektrik tüketim desteği ve silikozis hastalarına yapılan ödemeler bulunmaktadır. Sağlık yardımları içinde yalnızca evde bakım aylığı, sosyal güvencesi olan çalışan yoksul hanelerin ağır engelli bir üyesinin bulunması durumunda yararlanılan bir yardımdır. Eğitim yardımları kapsamında muhtelif eğitim yardımı, anaokulu-ana sınıfı desteği, şartlı eğitim yardımı, öğrenci barınma-taşıma-yemek desteği, eğitim materyali yardımı ve yükseköğrenim öğrencilerine yönelik yardımlar, sosyal güvencesi olmayan çalışan yoksul bireylere sunulmaktadır. Muhtelif eğitim yardımı, öğrenci barınma-taşıma-yemek desteği, eğitim materyali ve yükseköğrenim öğrencilerine yönelik yardımlar ise sosyal güvenceli çalışan yoksullara sağlanmaktadır. Çalışan yoksullara yönelik sosyal yardımların büyük bir kısmı, sosyal güvencesi bulunmayan ve enformel sektörde çalışan yoksullara yöneliktir. Bu durumdaki çalışan yoksullar, herhangi bir sosyal güvence kaydına sahip olmadıkları için mutlak yoksul grupları arasında kabul edilmektedir. Bu nedenle, mutlak yoksullukla mücadele programlarının yanı sıra yoksullukla mücadele politikaları kapsamında çalışan yoksulluğu, kent yoksulluğu, insani yoksulluk gibi farklı yoksulluk türlerine yönelik politikalar da hayata geçirilmelidir (İnak ve Kesgin, 2022:802-803).

6. SONUÇ

Çalışan yoksulluğu günümüzde ülkelerin önemli gündem maddelerinden birini oluşturmaktadır. Çalışanları yoksulluktan korumak amacıyla geliştirilen ve 1960'lı yıllardan itibaren dünyanın birçok ülkesinde uygulanmaya başlanan asgari ücret, pratikte ve teoride farklı yaklaşımlara konu olmaktadır. Her ne kadar farklı temellere veya teorilere dayanan uygulama biçimleri bulunsa da, asgari ücret ve asgari ücretliler açısından dünya genelinde ortak olan

nokta, emeklerinin karşılığında aldıkları payın yetersizliği olarak ifade edilebilir (Öçal ve Korkmaz, 2019:186).

Asgari ücretin yanı sıra sosyal politikalar kapsamında verilen desteklerin önemli olacağı düşünülmektedir. Sosyal harcamaların durgunluk dönemlerinde etkin talebi destekleyerek ekonomik faaliyetin istikrar sağlayıcısı olarak hareket ettiği vurgulanmaktadır. Öte yandan, pasif ve aktif işgücü piyasası politikaları kapsamında uygulayan istihdam güvenliği önlemlerinin geliştirilmesi, bireylerin işgücü piyasasındaki değişimlere uyum sağlamasına ve mesleki hareketliliğin teşvik edilmesine katkı sağlayacaktır (Herman, 2014:428).

Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, büyüme ve kalkınmayı yönlendirecek politikaların oluşturulmasında adalet ile etkinlik tartışmaları ortaya çıkmaktadır. Gelişmekte olan ülkelerde sıklıkla karşılaşılan tasarruf yetersizliği, kronik bütçe açıkları, yüksek enflasyon ve gelir dağılımı adaletsizliği gibi sorunların niteliği ve derinliği dikkate alındığında, bu ülkelerde genellikle etkinliğin öncelendiği, adaleti sağlamaya dönük sosyal politikalara ise yeterince ağırlık verilmediği görülmektedir. Nitekim söz konusu ülkelerde temel amaç, hızlı büyümenin sağlanması öncelik olmakta, sonrasında ortaya çıkacak gelir artışının dengeli dağılımını sağlamak olmuştur. Türkiye'de benzer şekilde ekonomi politikalarında öncelikli tercihin tasarruf birikimi ve büyümeden yana olduğu, gelir dağılımı konusuna ise yeterince önem verilmediği söylenebilir (İnan vd., 2025:84). Türkiye'de çalışan yoksulluğunu en az seviyeye düşürmek için sosyal politika zemini güçlendirilmeli ve işgücü piyasasında bulunan eşitsizlikleri azaltmaya uğraşılmalıdır. Ekonomik konjonktür çerçevesinde yapılacak düzenlemelerle çalışanların refahı korunmalıdır. Bu kapsamda geliştirilecek politikalar hem işgücü piyasasını güçlendirecek hem de genel ekonomik refaha katkı sağlayacaktır. Özellikle küresel gelişmelere daha duyarlı olan ekonomilerde sosyal politika önlemlerinin çeşitlendirilmesi, çalışan yoksulluğunu azaltmada etkili olacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Aykaç, M., & Kaya, S. (2024). İşgücü Piyasasında Yaşanan Dönüşümler: Standart Dışı İstihdam ve Çalışan Yoksulluğu İlişkisi. *Sosyoekonomi*, 32(62), 413-453.

Crettaz, E. (2013). A State-of-the-Art Review of Working Poverty in Advanced Economies: Theoretical Models, Measurement Issues and Risk Groups. *Journal of European Social Policy*, 23(4), 347-362.

ÇSGB, Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı (2026). Çalışma Hayatı İstatistikleri E-Bülteni. Sayı 37.

Erdoğdu, S., & Kutlu, D. (2014). Dünyada ve Türkiye'de Çalışan Yoksulluğu: İşgücü Piyasası ve Sosyal Koruma Politikaları Bağlamında Bir Değerlendirme. *Çalışma ve Toplum*, 2, 63-114.

Ege, İ. (2021). Kadın Yoksulluğu Çözüm Stratejisi Olarak Mikro Kredi Uygulaması Üzerine Tartışmalar. İşgücü Piyasalarında Kırılgan Kümeler, Ed. Temi, H. E., ss.125-148, Gazi Kitabevi, Ankara.

Herman, E. (2014). Working Poverty in the European Union and its Main Determinants: an Empirical Analysis. *Inzinerine Ekonomika Engineering Economics*, 25(4), 427-436.

İnak, A., & Kesgin, B. (2022). Türkiye'de Çalışan Yoksullara Sağlanan Sosyal Yardımların Değerlendirilmesi. III. International Siirt Scientific Research Congress, 18-19 November 2022, Siirt, Türkiye.

İnan, M., Demir, R., & Demir, M. (2025). Sosyal Politika Aracı Olarak Asgari Ücret: Türkiye Üzerine Bir İnceleme. *Akademik Araştırmalar ve Çalışmalar Dergisi*, 17(32), 72-95.

İsmailoğlu, G. & Balun, B. (2025). Çalışan Yoksullara Yönelik Gelir Artırıcı Uygulamalar: İngiltere'de Vergi İndirimi Olgusu. *Sosyal Güvence Dergisi*, 28, 1617–1640. https://doi.org/10.21441/sosyalguvence.1622069.

Gemicioğlu, S., & Bildir, M. (2023). Türkiye'de Sosyal Yardımların Gelir Eşitsizliği ve Yoksulluk Üzerindeki Etkisi: Garantili Asgari Gelir Alternatifleri Üzerine Simülasyon Çalışması. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 13(2), 229-250.

Güler, M. A. (2023). Türkiye'de Asgari Ücretin Araçsallaştırılması: 2002-2022 Dönemi Üzerine Bir İnceleme. *Politik Ekonomik Kuram*, 7(2), 155-171. https://doi.org/10.30586/pek.1296552

Güloğlu, T., & Çepni, G. G. (2023). Çalışanlar İçin Yoksulluk Riskleri: Avrupa Birliği ve Türkiye Örneği. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 12(32), 78-108. 10.31199/hakisderg.1208015

Kapar, R. (2023). Türkiye'de Çalışanların Yoksulluğu, Yoksunluğu ve Sosyal Dışlanmaları. *Reflektif Journal of Social Sciences*, 4(2), 279-308.

Kaya, S. (2020). İnsana Yakışır İş Açığı: Çalışan Yoksulluğu Açısından Bir Değerlendirme. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 79, 55-106. https://doi.org/10.26650/jspc.2020.79.0046.

Kayacı, H., & Sönmez, A. (2025). Çalışan Yoksulluğunun Ekonomik ve Mali Belirleyicileri: AB ve Türkiye Değerlendirmesi. *Fiscaoeconomia*, 9(4), 1893-1919. https://doi.org/10.25295/fsecon.1648975

Kayalıdere, G., & Şahin, H. (2014). Sosyal Devlet Anlayışı Çerçevesinde Türkiye'de Sosyal Koruma Harcamalarının Gelişimi ve Yoksulluk. *Siyaset, Ekonomi ve Yönetim Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 57-75.

Kesgin, B. (2011). Çalışma Yaşamında Değişen Yoksulluk: Çalışan Yoksullar. *İş Ahlakı Dergisi*, 4(7), 65-75.

Ofluoğlu, G., & Balcı, A. İ. (2016). Küreselleşme, Bilgi Toplumu ve Çalışan Yoksullar. *HAK-İŞ Uluslararası Emek ve Toplum Dergisi*, 5(5), 56-75.

Öçal, M., & Karaalp-Orhan, H. S. (2018). Asgari Ücret Uygulamasının Tarihsel Gelişimi Ve Türkiye-Ab Ülkeleri İçin Karşılaştırmalı Bir Analiz. *Mehmet Akif Ersoy Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 5(3), 645-664.

Öçal, M., & Korkmaz, A. (2019). Bir sosyal politika analizi: Türkiye'de asgari ücret uygulaması. *Sosyal Siyaset Konferansları Dergisi*, 76, 181-212. https://doi.org/10.26650/jspc.2019.76.0008

Özdemir, A. (2015). Çalışan Yoksulluğuna İlişkin Kavramsal Bir Değerlendirme: Dünya'da ve Türkiye'de Çalışan Yoksulluğunun Boyutları ve Mücadele Politikaları. *Bilgi*, 30, 96-126.

Parlak, Z., & Ak, Y. (2022). Çalışan Yoksulluğu: AB ve Türkiye'de Durum Analizi. *Akademik Yaklaşımlar Dergisi*, 13(1), 117-143.

Tanış, A. (2022). Çalışan Yoksulluğu ve Sosyal Dışlanma. *Uluslararası İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, 3 (1), 27-43. 10.54969/abuijss.1064674

Topaloğlu, S. (2025). Gelişmekte Olan Ülkelerde Asgari Ücretin Ücretler ve İstihdam Üzerindeki Etkisi. *Sosyal Güvenlik Dergisi*, 15(1), 57-72.

TÜİK, Türkiye İstatistik Kurumu (2025). Yoksulluk ve Yaşam Koşulları İstatistikleri, 2025. Sayı: 53994.

Yücel, K. G. (2020). Avrupa Birliği ve Türkiye'de Asgari Ücret ve Adalet. Nobel Yayınevi, Ankara.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

BÜTÜNLEŞİK CRITIC VE MABAC YAKLAŞIMLARIYLA OTOMOTİV SEKTÖRÜNDE İŞLEM GÖREN ŞİRKETLERİN PERFORMANS ANALİZİ

Doç. Dr. Musa GÜN
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
musa.gun@erdogan.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-5020-9342
Dr. Osman Nuri AKARSU
osmannuriakarsu@gmail.com - 0000-0002-5393-956X
Doç. Dr. Ceyda YERDELEN KAYGIN
Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ceydayerdelen@kafkas.edu.tr - ORCID ID:0000-0001-9544-9991

ÖZET

Faaliyet oranları; bir şirketin sahip olduğu varlıklarını ne ölçüde etkin kullandığını ve operasyonel süreçlerini ne derece verimli yönettiğini değerlendirmek amacıyla başvurulan finansal göstergelerdir. Daha spesifik bir ifadeyle bu oranlar, bir şirketin gelir yaratma kapasitesini, stokların satışa dönüşme hızını, alacakların tahsil süresini ve vadesi gelen borçların ödenme sıklığını ölçmeye yarayan tanısal araçlar işlevi görmektedir. Otomotiv sektörü, ileri teknolojik altyapısı ve kayda değer üretim kapasitesiyle bir ülkenin teknolojik gelişimi, istihdam yaratımı ve genel ekonomik büyümesi açısından stratejik öneme sahip bir konumda yer almaktadır. Bu önem göz önünde bulundurulduğunda, bu çalışma otomotiv sektöründe faaliyet gösteren şirketlerin operasyonel performansını değerlendirmek için temel analitik çerçeve olarak faaliyet oranlarını kullanmaktadır.

Bu çalışma, otomotiv sektöründe hisseleri halka açık olarak işlem gören şirketlerin 2025 mali yılına ait operasyonel performanslarını, Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) çerçevesinde CRITIC ve MABAC yöntemlerini kullanarak belirlemeyi amaçlamaktadır. CRITIC analizinden elde edilen bulgular, incelenen kriterler arasında en yüksek ağırlığın ticari borç devir hızına ait olduğunu, en düşük göreli önemin ise aktif devir hızına ait olduğunu ortaya koymaktadır. MABAC analizi sonuçları ise incelenen şirketler arasında operasyonel performans sıralamalarında belirgin bir farklılaşmaya işaret etmektedir. Buna göre, en yüksek performansı sergileyen şirket FROTO olurken, sıralamada en düşük performans puanı ise TMSN şirketinin olmuştur.

Anahtar Kelimeler: Performans Analizi, Otomotiv Sektörü, CRITIC Yöntemi, MABAC Yöntemi

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

PERFORMANCE ANALYSIS OF PUBLICLY TRADED COMPANIES IN THE AUTOMOTIVE SECTOR USING AN INTEGRATED CRITIC AND MABAC APPROACH

Assoc. Prof. Dr. Musa GÜN
Recep Tayyip Erdoğan University, Faculty of Economics and Administrative Sciences
musa.gun@erdogan.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-5020-9342
Dr. Osman Nuri AKARSU
osmannuriakarsu@gmail.com - 0000-0002-5393-956X
Assoc. Prof. Dr. Ceyda YERDELEN KAYGIN
Kafkas University, Faculty of Economics and Administrative Sciences
ceydayerdelen@kafkas.edu.tr - ORCID ID:0000-0001-9544-9991

ABSTRACT

Activity ratios are financial indicators used to assess how efficiently a firm uses its assets and how effectively it manages its operations. More specifically, these ratios serve as diagnostic tools for evaluating a company's capacity to generate revenue, the rate at which inventories are converted into sales, the speed of receivables collection, and the frequency with which outstanding payables are settled. Given its advanced technological infrastructure and substantial productive capacity, the automotive sector holds considerable strategic importance for a nation's technological development, employment generation, and overall economic growth. In light of this significance, this study employs activity ratios as the primary evaluative framework for assessing the operational performance of companies active within the automotive industry.

This study aims to determine the operational performance of companies whose shares are publicly traded in the automotive sector for the fiscal year 2025, utilizing the CRITIC and MABAC methods within the broader framework of Multi-Criteria Decision Making (MCDM). The findings derived from the CRITIC analysis indicate that the trade payables turnover ratio carries the highest weight among the criteria examined, while the asset turnover ratio is assigned the lowest relative importance. The results of the MABAC analysis, in turn, reveal a clear differentiation in operational performance rankings across the firms under investigation. Specifically, FROTO emerged as the highest-performing company, whereas TMSN recorded the lowest performance score in the ranking.

Keywords: Performance Analysis, Automotive Sector, CRITIC Method, MABAC Method

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

1. GİRİŞ

Küresel rekabet ortamı son yıllarda önemli bir dönüşüm geçirmiş ve bu dönüşüm işletmelerin stratejilerinin de değişimine sebep olmuştur. Söz konusu değişimler teknolojinin gelişimi ile ticaret modelleri, sınır ötesi yatırım ve rekabet avantajı gibi birçok konuda farklı beklentileri beraberinde getirmiştir (Hanh, 2021). Günümüzde işletmeler küresel rekabet gücü kaynaklarını küresel pazardaki diğer büyük ve potansiyel işletmelere kıyasla nasıl daha rekabetçi hale gelebileceğini belirlemenin yanı sıra sınır ötesi operasyonlarda karşı karşıya kaldıkları kurumsal ve piyasa baskılarıyla da başa çıkmayı amaçlamaktadırlar (Al-Kwifi vd., 2020). Bu işletmelerin izlediği yollar, çokuluslu faaliyetin öncelikle gelişmiş ekonomi ve büyük işletmelerin alanı olduğu yönündeki önceki varsayımları ortadan kaldırmaktadır (Dike ve Rose, 2019). Performans ölçümü, geleneksel izleme aracı rolünün çok ötesine geçerek, kuruluşların stratejik kararlarını somut sonuçlara nasıl dönüştürdüğünün bir göstergesi haline gelmiştir. Rekabet koşullarının hızla değiştiği ve karar alma sürelerinin azaldığı yenilikçi koşullarda performansı ölçülmesi başarı hedeflemesinde yapısal bir gerekliliktir (Alshukri vd., 2024). Bu nedenle finansal performans ölçümü uzun zamandır kurumsal yönetimin temel taşlarından biri olarak kabul edilmiştir. Performans araştırmalarında karlılık ve likidite oranları gibi finansal oranların dışında finansal olmayan göstergelerle de performans ölçmek mümkündür (Alatawi vd., 2023). Başarılı bir performans yönetimine sahip işletmeler, kaynakları tahsis etme, sorunları erken tespit etme, hedeflerini net belirleme ve kurumsal performanslarını tutarlı biçimde yönlendirebilme imkânına sahiptirler (El-Garaihy, 2021). İşletmeler varlıklarını ne kadar etkin kullandıklarını ve operasyonel performanslarını ölçmek için faaliyet oranlarından yararlanmaktadırlar. Bu bağlamda otomotiv sektörü; faaliyet oranlarının pratik önemini en açık şekilde ortaya koyan sektörlerden biridir.

Otomotiv sektörü; geniş üretim kapasitesi, sermaye yatırımı, nitelikli iş gücü ve gelişmiş teknoloji ile küresel ekonomide kendine özgü bir konuma sahiptir. Bu nedenle sektör; istihdamdan endüstriyel üretime, ticaret dengesinden doğrudan yabancı yatırıma kadar birçok iktisadi fayda sağlamaktadır (Egresi, 2007; Pardi, 2019; Aljuaid vd., 2023). Otomotiv sektörünün, çelik, elektronik, lojistik ve bilgi teknolojileri gibi birçok sektörle yakın ilişki içinde olması nedeniyle rekabet gücü, verimlilik ve performans dinamiklerinin belirlenmesi oldukça önemlidir. Performans analizinde ÇKKV yöntemleri, kriterlere dayalı seçenekleri değerlendirmek, sıralamak ve seçmek amacıyla kullanılmaktadır. Başka bir ifadeyle, ÇKKV, karar vericilerin rasyonel tercihlerini matematiksel modeller aracılığıyla belirlemek ve karmaşık problemleri organize bir şekilde çözmek için uygulanmaktadır (Demir vd., 2026; Dwivedi ve Sharma, 2026).

Bu araştırmada ÇKKV yöntemlerinde CRITIC ve MABAC analizleri ile 2025 yılında hisse senetleri otomotiv sektöründe işlem gören şirketlerin faaliyet oranlarını kullanarak şirketlerin operasyonel performanslarının tespit edilmesi amaçlanmıştır.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

1. LİTERATÜR TARAMASI

Bulgurcu (2013) çalışmasında, Endonezya Menkul Kıymetler Borsası'ndaki otomotiv ve alt sektöründeki şirketlerin hisse senedi fiyatları üzerindeki finansal performansın etkisini analiz etmeyi amaçlamıştır. Sonuçlar, varlık getirisi (ROA)'nın Endonezya borsasındaki otomotiv ve alt sektörlerindeki şirketlerin hisse fiyatları üzerinde olumlu bir etkinin olduğunu ileri sürmüştür.

Horak ve Cui (2017) çalışmalarında Çinli otomotiv şirketlerinin cinsiyet çeşitliliğine sahip yönetim kurullarının, cinsiyet açısından homojen yönetim kurullarına göre finansal olarak daha iyi performans gösterip göstermediğini belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırmada Çin otomotiv sektöründe yönetim kurullarında kadınlara yer veren şirketlerin, cinsiyet açısından homojen (yani sadece erkeklerden oluşan) bir yönetim kuruluna sahip şirketlere göre daha iyi performans gösterdiği sonucuna ulaşmışlardır.

Kayalı ve Aktaş (2018) çalışmalarında, TOPSIS yöntemi kullanılarak 2010-2015 dönemi boyunca BIST'te işlem gören yedi otomotiv şirketinin finansal performansını değerlendirmişlerdir. Araştırmada yıllık mali tablolar ve faaliyet raporlarından elde edilen finansal oranlar, tek bir bileşik puana dönüştürülerek şirketlerin zaman içinde birbirlerine göre sıralanması sağlanmıştır.

Krabec ve Čižinská (2021) çalışmalarında 2015-2019 yılları arasında Avrupa Birliği'nin 27 ülkesindeki otomotiv sektöründe faaliyet gösteren 26.612 şirketin genel finansal performansını belirlemeyi amaçlamışlardır. Araştırmada Avrupa Birliği-27 otomotiv şirketlerinin genel finansal performanslarının göreceli performansları tespit edilmiştir.

Ionescu vd. (2022) çalışmalarında, Avrupa ve Asya'da otomotiv sektöründe dinamik performans modeli belirlemek ve dış bölgesel faktörlerin otomotiv sektöründeki ekonomik kuruluşların performansına etkisini ölçmek için küresel otomotiv endüstrisinin finansal verimliliğini incelemişlerdir.

Rodríguez-González vd. (2022) çalışmalarında, Meksika otomotiv endüstrisindeki imalat şirketlerinin finansal performansları üzerindeki döngüsel ekonomi uygulamalarının etkilerini araştırmışlardır. Sonuçlar, döngüsel ekonomi uygulamasının finansal performansı güçlendirdiğini göstermektedir.

Ceyhan ve Kara (2023) çalışmalarında, endüstri 4.0 yöntemlerini benimsemiş otomotiv şirketlerinin BIST Sürdürülebilirlik Endeksi'ndeki finansal performanslarını Endüstri 4.0 öncesi ve sonrası olarak karşılaştırmışlardır. Araştırma sonucunda Endüstri 4.0'a geçişle birlikte sadece bir şirketin finansal performansında düşüş yaşandığını tespit etmişlerdir. Ar-Ge harcamalarının ve Endüstri 4.0 yatırımlarının payındaki artışın şirketlerin finansal performansını olumlu yönde etkileyeceğini ileri sürmüşlerdir.

Sánchez-Iglesias vd. (2024) çalışmalarında, şirketlerin finansal performansı ve kurumsal itibarının müşterilerin şirket algısını ve buna bağlı olarak müşteri bağlılığını etkileyip etkilemediğini incelemişlerdir. Çalışmada, 2010–2018 döneminde 14 otomotiv şirketinden elde edilen ikincil veriler kullanılmıştır. Araştırma, firma değerinin ve kurumsal itibarın müşteri bağlılığı üzerinde anlamlı bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Glova ve Panko (2025) çalışmalarında, 2011-2022 yılları arasında Eurostoxx 600 endeksinde listelenen 60 otomotiv şirketinin çevresel, sosyal ve yönetişim (ESG) faktörlerinin kârlılık ve piyasa değerine etkisini araştırmışlardır. Araştırma, otomotiv sektöründe ESG entegrasyonu ile şirketlerin sürdürülebilir girişimleri ile kârlılık ve yatırımcı beklentileri arasında hassas bir denge kurmaları gerektiği vurgulamışlardır.

Fan ve Fang (2026) çalışmalarında 2009-2024 yılları arasında A-hisse senedi piyasasında işlem gören otomotiv şirketlerinin çevresel, sosyal ve yönetişim stratejilerinin kurumsal finansal performans üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Çalışma, ESG girişimlerinin Çin'in otomotiv sektöründe sürdürülebilir değeri nasıl yaratabileceği konusunda yeni kanıtlar sunarak, politika yapıcılar ve yönetim için sektörün sürdürülebilir büyüme elde etmesine yardımcı olabilecek bilgiler sunmuşlardır.

3. METDOLOJİ

Metodoloji bölümü; araştırmanın amacı ve veri seti, araştırmanın özgün değeri ile araştırmanın yöntemi olmak üzere üç temel başlıkta ele alınmıştır.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Veri Seti

Bu araştırmada, ÇKKV yöntemlerinden CRITIC ve MABAC analizleri ile otomotiv sektöründeki şirketlerin 2025 yılındaki faaliyet performanslarının belirlenmesi amaçlanmıştır. Hisse senetleri otomotiv sektöründe işlem gören şirketlerin kodları ve analizde kullanılan kriterlere ait bilgiler Çizelge 1'de gösterilmiştir.

Çizelge 1. Kriterler ve Şirket Kodları

Şirket Kodları	Şirket İsimleri	Kriterler	Kriterlerin Kısaltması
ASUZU	ANADOLU ISUZU OTOMOTİV SANAYİ VE TİCARET A.Ş.	Ticari Borç Devir Hızı	TBDHK1
DOAS	DOĞUŞ OTOMOTİV SERVİS VE TİCARET A.Ş.	Alacak Devir Hızı	ADHK2
FROTO	FORD OTOMOTİV SANAYİ A.Ş.	Özsermaye Devir Hızı	ÖDHK3
KARSN	KARSAN OTOMOTİV SANAYİİ VE TİCARET A.Ş.	Stok Devir Hızı	SDHK4
OTKAR	OTOKAR OTOMOTİV VE SAVUNMA SANAYİ A.Ş.	Aktif Devir Hızı	ADHK5
TMSN	TÜMOSAN MOTOR VE TRAKTÖR SANAYİ A.Ş.	**Kriterlerin Yönü**	
TOASO	TOFAŞ TÜRK OTOMOBİL FABRİKASI A.Ş.	TBDHK1 minimum diğer değikenler ise maksimum yönlüdür	
TTRAK	TÜRK TRAKTÖR VE ZİRAAT MAKİNELERİ A.Ş.		

Bu araştırmada kullanılan veriler 20.03.2026 tarihinde Finnet veri tabanından elde edilmiştir.

3.3. Araştırmanın Özgün Değeri

Şirketlerin operasyonel performansını değerlendirmek amacıyla analizde veri seti olarak sadece faaliyet oranları kullanılarak şirketlerin faaliyet performansları karşılaştırılmıştır.

3.3. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada faaliyet oranlarından oluşan kriterlerin önem ağırlıkları CRITIC yöntemiyle, faaliyet performansları ise MABAC yöntemiyle analiz edilmiştir.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

CRITIC Yöntemi

CRITIC yöntemi, kriterlerin standart sapmaları ve birbirleriyle olan korelasyonlarını kullanarak nesnel ağırlıklarını belirleyen bir ÇKKV yöntemidir. CRITIC Yönteminde uygulanan adımlar ve formüller aşağıda sunulmuştur (Žižović, 2020; Stojanović ve Puška, 2021; Ayçin, 2023):

1. Adım: Karar Matrisinin Belirlenmesi

Yöntemin ilk adımında X ile simgelenen karar matrisi Formül (1) ile oluşturulmuştur.

$$X = \begin{matrix} A_1 \\ A_2 \\ \vdots \\ A_m \end{matrix} \begin{bmatrix} X_{11} & X_{12} & \cdots & X_{1n} \\ X_{21} & X_{22} & \cdots & X_{2n} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ X_{m1} & X_{m2} & \cdots & X_{mn} \end{bmatrix} \tag{1}$$

2. Adım: Normalize Edilmiş Karar Matrisinin Belirlenmesi

Karar matrisi kriterleri normalizasyon işlemiyle [0,1] arasında değer alacak şekilde standart hâle getirilmiştir. Fayda yönlü kriterler Formül (2), maliyet yönlü kriterler ise Formül (3) ile hesaplanmıştır.

$$r_{ij} = \frac{X_{ij} - X_j^{min}}{X_j^{max} - X_j^{min}} \dots \dots j = 1,2, \dots n \tag{2}$$

$$r_{ij} = \frac{X_j^{max} - X_{ij}}{X_j^{max} - X_j^{min}} \dots \dots j = 1,2, \dots n \tag{3}$$

3. Adım: İlişki Katsayı Matrisinin Belirlenmesi

Normalizasyon sonucu elde edilen değerlere Formül (4) uygulanarak ilişki katsayısı matrisi oluşturulmuştur.

$$\rho_{jk} = \frac{\sum_{i=1}^{m} (r_{ij} - \overline{r_j})(r_{ik} - \overline{r_k})}{\sqrt{\sum_{i=1}^{m} (r_{ij} - \overline{r_j})^2 \sum_{i=1}^{m} (r_{ik} - \overline{r_k})^2}} \; j,k = 1,2, \dots n \tag{4}$$

4. Adım: c_j Değerlerinin Belirlenmesi

j. kriterde bulunan toplam bilgiyi ifade eden c_j değeri Formül (5) kullanılarak hesaplanmıştır.

$$c_j = \sigma_j \sum_{k=1}^{n} (1 - \rho_{jk}); j = 1,2, \dots, n \tag{5}$$

Formül (6) ile her kriter için standart sapmasını ifade eden σ_j değeri belirlenmiştir.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

$$\sigma_j = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^{m} \left(r_{ij} - \overline{r_j}\right)^2}{\mathrm{m} - 1}} \tag{6}$$

5. Adım: Kriter Ağırlıklarının Belirlenmesi

Formül (7) ile kriterlere ait ağırlık değerleri (w_i) hesaplanmıştır.

$$w_j = \frac{c_j}{\sum_{k=1}^{n} c_j} \tag{7}$$

MABAC Yöntemi

MABAC Yöntemi, karar alternatiflerini kriter fonksiyonlarının sınır yakınlık alanına olan uzaklıklarını esas alan bir ÇKKV yöntemidir. MABAC yönteminde uygulanan adımlar ve formüller aşağıda sunulmuştur (Pamučar ve Ćirović, 2015; Luo vd., 2019; Ayçin, 2023).

1. Adım: Karar Matrisinin Belirlenmesi

Formül (8) yardımıyla, m sayıda alternatif ile n sayıda kriterinden oluşan karar matrisi oluşturulmuştur.

$$X = \begin{matrix} A_1 \\ A_2 \\ \vdots \\ A_m \end{matrix} \begin{bmatrix} X_{11} & X_{12} & \cdots & X_{1n} \\ X_{21} & X_{22} & \cdots & X_{2n} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ X_{m1} & X_{m2} & \cdots & X_{mn} \end{bmatrix} \tag{8}$$

2. Adım: Normalize Edilmiş Karar Matrisinin Belirlenmesi

Fayda yönlü karar matrisi kriterleri Formül (9) ile, maliyet yönlü kriterler ise Formül (10) ile hesaplanarak normalizasyon işlemi yapılmıştır. Normalizasyon işlemi ile karar matrisi kriterleri [0,1] değer alacak şekilde standart hâle getirilmiştir.

$$r_{ij} = \frac{X_{ij} - X_j^{min}}{X_j^{max} - X_j^{min}} \dots \dots j = 1,2, \dots n \tag{9}$$

$$r_{ij} = \frac{X_{ij} - X_j^{max}}{X_j^{min} - X_j^{max}} \dots \dots j = 1,2, \dots n \tag{10}$$

3. Adım: Karar Matrisinin Ağırlıklandırılmasının Belirlenmesi

Bu adımda CRITIC yöntemi ile belirlenen kriter ağırlıkları ile Formül (11) kullanılarak karar matrisinde yer alan her bir değerin ağırlıkları hesaplanmıştır.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

$$v_{ij} = w_j * (1 + r_{ij}) \tag{11}$$

4. Adım: Sınır Yakınlık Alanı Matrisinin Belirlenmesi

Formül (12) ile sınır yakınlık alanı değerleri belirlenmiştir.

$$g_i = \left(\prod_{i=1}^{m} v_{ij}\right)^{1/m} \tag{12}$$

Tüm kriterler için g_i değerleri kullanılarak Formül (13) ile sınır yakınlık alanı matrisi (G) oluşturulmuştur.

$$G = \begin{matrix} C_1 & C_2 & \dots & C_n \\ [g_1 & g_2 & \dots & g_n] \end{matrix} \tag{13}$$

5. Adım: Karar Alternatiflerinin Sınır Yakınlık Alanına Olan Uzaklıklarının (Q) Belirlenmesi

Karar matrisindeki her bir değerin sınır yakınlık alanından uzaklıkları belirlenerek Q matrisi Formül (14) kullanılarak hesaplanmıştır.

$$Q = \begin{bmatrix} q_{11} & q_{12} & \cdots & q_{1n} \\ q_{21} & q_{22} & \cdots & q_{2n} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ q_{m1} & q_{m2} & \cdots & q_{mn} \end{bmatrix} \tag{14}$$

Formül (15) ile ağırlıklandırılmış karar matrisi elemanları ile sınır yakınlık matrisi elemanları arasındaki fark alınarak Q matrisi oluşturulmuştur.

$$Q = (v_i - G) = \begin{bmatrix} v_{11} - g_1 & v_{12} - g_2 & \dots & v_{1n} - g_n \\ v_{21} - g_1 & v_{22} - g_2 & \dots & v_{2n} - g_n \\ \dots & \dots & \dots & \dots \\ v_{m1} - g_1 & v_{m2} - g_2 & \dots & v_{mn} - g_n \end{bmatrix} \tag{15}$$

6. Adım: Karar Alternatiflerinin Sınır Yakınlık Alanına Göre Durumlarının Belirlenmesi

Formül (16) kullanılarak karar alternatifleri için sınır yakınlık alanına göre durumlar belirlenmiştir.

$$A_i \in \begin{cases} G^+ & eğer \quad q_{ij} > 0 \\ G & eğer \quad q_{ij} = 0 \\ G^- & eğer \quad q_{ij} < 0 \end{cases} \tag{16}$$

Bir karar alternatifi, Formül (16) ile G, G^+ ve G^- yakınlık alanlarında yer alabilir. En iyi alternatifin tespit edilmesi için kriterlerin değerlerinin üst yakınlık alanında yer alması gerekmektedir.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

7. Adım: Karar Alternatiflerinin Sıralamasının Belirlenmesi

Formül (17) ile karar alternatiflerinin sınır yakınlık alanından uzaklık değerleri (q_{ij}) kullanılarak S_i değerleri hesaplanmıştır.

$$S_i = \sum_{j=1}^{n} q_{ij} \tag{18}$$

En yüksek S_i değeri en iyi alternatif olarak değerlendirilmektedir.

Araştırmanın Bulguları

Araştırmanın bulguları CRITIC ve MABAC yöntem bulguları olmak üzere iki başlık şeklinde ele alınmıştır.

CRITIC Yöntemi Uygulaması

CRITIC yönteminin birinci adımında Formül (1) uygulanarak oluşturulan karar matrisi Çizelge 2'de sunulmuştur. Karar matrisinin sütunlarında faaliyet oranları, satırlarında ise otomotiv sektöründeki şirketler yer almaktadır.

Çizelge 2. Karar Matrisi

Otomotiv Hisseleri	TBDHK1	ADHK2	ÖDHK3	SDHK4	ADHK5
ASUZU	3,83	4,15	2,04	3,14	0,86
DOAS	9,65	16,4	4,1	6,49	2,11
FROTO	8,06	10,45	5,73	14,7	1,98
KARSN	4,78	3,52	2,64	3,93	0,87
OTKAR	6,13	4,62	5,89	2,23	0,9
TMSN	3,98	1,7	0,22	0,97	0,14
TOASO	8,28	8,37	6,2	15,41	2,26
TTRAK	7,79	12,39	3,45	4,49	1,32

Fayda yönlü kriterler için Formül (2), maliyet kriterleri için Formül (3) kullanılarak birinci adımda oluşturulan karar matrisi normalize edilerek Çizelge 3'te gösterilmiştir.

Çizelge 3. Normalize Edilmiş Karar Matrisi

Otomotiv Hisseleri	TBDHK1	ADHK2	ÖDHK3	SDHK4	ADHK5
ASUZU	1,0000	0,1667	0,3043	0,1503	0,3396
DOAS	0,0000	1,0000	0,6488	0,3823	0,9292
FROTO	0,2732	0,5952	0,9214	0,9508	0,8679
KARSN	0,8368	0,1238	0,4047	0,2050	0,3443
OTKAR	0,6048	0,1986	0,9482	0,0873	0,3585
TMSN	0,9742	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
TOASO	0,2354	0,4537	1,0000	1,0000	1,0000
TTRAK	0,3196	0,7272	0,5401	0,2438	0,5566

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Değerlendirme kriterlerinin aralarındaki ilişkinin derecesini ölçmek amacıyla Formül (4) ile doğrusal ilişki katsayılarından (p_{jk}) oluşan ilişki katsayıları matrisi Çizelge 4'te verilmiştir.

Çizelge 4. İlişki Katsayısı Matrisi

Faaliyet Oranları (Kriterler)	TBDHK1	ADHK2	ÖDHK3	SDHK4	ADHK5
TBDHK1	1,0000	-0,9191	-0,6992	-0,6421	-0,8978
ADHK2	-0,9191	1,0000	0,4515	0,4434	0,7951
ÖDHK3	-0,6992	0,4515	1,0000	0,6990	0,7615
SDHK4	-0,6421	0,4434	0,6990	1,0000	0,8489
ADHK5	-0,8978	0,7951	0,7615	0,8489	1,0000

Formül (5) ve (6) kullanılarak her bir kriterin $(1 - p_{jk})$, C_j ve σ_j değerleri hesaplanmış ve Çizelge 5'te sunulmuştur.

Çizelge 5. $(1 - p_{jk})$, C_j ve σ_j Değerleri

Faaliyet Oranları (Kriterler)	TBDHK1	ADHK2	ÖDHK3	SDHK4	ADHK5
TBDHK1	0,0000	1,9191	1,6992	1,6421	1,8978
ADHK2	1,9191	0,0000	0,5485	0,5566	0,2049
ÖDHK3	1,6992	0,5485	0,0000	0,3010	0,2385
SDHK4	1,6421	0,5566	0,3010	0,0000	0,1511
ADHK5	1,8978	0,2049	0,2385	0,1511	0,0000
σ_j	0,3772	0,3462	0,3537	0,3859	0,3532
C_j	2,6999	1,1178	0,9859	1,0229	0,8803

Formül (7) kullanılarak kriter ağırlıkları hesaplanmış ve Çizelge 6'da verilmiştir.

Çizelge 6. Kriterlerin Önem Ağırlıkları

w_{ij}	TBDHK1	ADHK2	ÖDHK3	SDHK4	ADHK5
	0,4026	0,1667	0,1470	0,1525	0,1312

Çizelge 6'da görüldüğü üzere CRITIC Analizi sonucunda en yüksek ağırlığa sahip olan kriter 0,4026 değeri ile ticari borç devir hızı, en düşük ağırlığa sahip kriter ise 0,1312 değeri ile aktif devir hızı kriteri olduğu tespit edilmiştir.

MABAC Yöntemi Uygulaması

MABAC yönteminin ilk adımı olan karar matrisi Formül (8) ile oluşturulmuştur. MABAC Yöntemi ile CRITIC Yönteminin karar matrisinin aynı olması nedeniyle, CRITIC Yönteminde Formül (1) ile oluşturulan Çizelge 2'de sunulan karar matrisi MABAC Yöntemi için de kullanılmıştır.

2. adımda Formül (9) ve Eşitlik (10) kullanılarak elde edilen normalize karar matrisi Çizelge 7'de sunulmuştur.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Çizelge 7. Normalize Edilmiş Karar Matrisi

Max/Min Otomotiv Hisseleri	TBDHK1	ADHK2	ÖDHK3	SDHK4	ADHK5
Xi+	9,65	16,4	6,2	15,41	2,26
Xi-	3,83	1,7	0,22	0,97	0,14
Otomotiv Hisseleri	**TBDHK1**	**ADHK2**	**ÖDHK3**	**SDHK4**	**ADHK5**
ASUZU	1,0000	0,1667	0,3043	0,1503	0,3396
DOAS	0,0000	1,0000	0,6488	0,3823	0,9292
FROTO	0,2732	0,5952	0,9214	0,9508	0,8679
KARSN	0,8368	0,1238	0,4047	0,2050	0,3443
OTKAR	0,6048	0,1986	0,9482	0,0873	0,3585
TMSN	0,9742	0,0000	0,0000	0,0000	0,0000
TOASO	0,2354	0,4537	1,0000	1,0000	1,0000
TTRAK	0,3196	0,7272	0,5401	0,2438	0,5566

CRITIC yöntemi ile elde edilen kriter ağırlık katsayıları MABAC yöntemine entegre edilmiştir. Normalize edilmiş karar matrisindeki her bir değer, Formül (11) kullanılarak CRITIC yönteminden elde edilen kriter ağırlık değerleri ile çarpılmış ve ağırlıklandırılmış karar matrisi oluşturulmuştur. Elde edilen ağırlıklı karar matrisi Çizelge 8'de sunulmuştur.

Çizelge 8. Ağırlıklandırılmış Normalize Karar Matrisi

CRITIC Yöntemi wj Değerleri	TBDHK1	ADHK2	ÖDHK3	SDHK4	ADHK5
	0,4026	0,1667	0,1470	0,1525	0,1312
Otomotiv Hisseleri	**TBDHK1**	**ADHK2**	**ÖDHK3**	**SDHK4**	**ADHK5**
ASUZU	0,8051	0,1944	0,1917	0,1754	0,1758
DOAS	0,4026	0,3333	0,2424	0,2108	0,2532
FROTO	0,5125	0,2659	0,2825	0,2975	0,2452
KARSN	0,7394	0,1873	0,2065	0,1838	0,1764
OTKAR	0,6460	0,1998	0,2864	0,1658	0,1783
TMSN	0,7948	0,1667	0,1470	0,1525	0,1312
TOASO	0,4973	0,2423	0,2940	0,3050	0,2625
TTRAK	0,5312	0,2879	0,2264	0,1897	0,2043

Sınır yakınlık alanı matrisi Formül (12) ve (13) kullanılarak elde edilmiş ve Çizelge 9'da gösterilmiştir.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Çizelge 9. Sınır Yakınlık Alan Matrisi

gi	TBDHK1	ADHK2	ÖDHK3	SDHK4	ADHK5
	0,5994	0,2287	0,2291	0,2037	0,1986

Alternatiflerin sınır yakınlık alanına olan uzaklıkları Formül (14) ve (15) yardımıyla hesaplanarak Çizelge 10'da verilmiştir.

Çizelge 10. Alternatiflerin Sınır Yakınlık Alanına Uzaklık Matrisi

Otomotiv Hisseleri	TBDHK1	ADHK2	ÖDHK3	SDHK4	ADHK5
ASUZU	0,2057	-0,0343	-0,0374	-0,0282	-0,0227
DOAS	-0,1968	0,1046	0,0133	0,0072	0,0546
FROTO	-0,0869	0,0371	0,0533	0,0939	0,0466
KARSN	0,1400	-0,0414	-0,0226	-0,0199	-0,0221
OTKAR	0,0466	-0,0290	0,0573	-0,0378	-0,0203
TMSN	0,1954	-0,0621	-0,0821	-0,0511	-0,0673
TOASO	-0,1021	0,0135	0,0649	0,1014	0,0639
TTRAK	-0,0682	0,0591	-0,0027	-0,0140	0,0057

MABAC yönteminin son adımında, Formül (15) ve (16) ile elde edilen S_i değerlerine ve otomotiv şirketlerinin faaliyet performans sıralamasına ait bulgular Çizelge 11'de yer almaktadır.

Çizelge 11. S_i Değerleri ve Alternatiflerin Sıralaması

Otomotiv Hisseleri	Si	Sıralama
ASUZU	0,0831	3
DOAS	-0,0172	6
FROTO	0,1441	1
KARSN	0,0339	4
OTKAR	0,0168	5
TMSN	-0,0673	8
TOASO	0,1417	2
TTRAK	-0,0200	7

Çizelge 11'de görüldüğü üzere, MABAC Analizi sonucunda hisse senetleri otomotiv sektöründe işlem gören şirketler arasında en yüksek performans skoruna sahip şirket 0,1441 değeri ile FROTO iken, en düşük performans skoruna sahip şirket ise -0,0673 değeri ile TMSN şirketi olduğu tespit edilmiştir.

SONUÇ

Ticari borç devir hızı, alacak devir hızı, özsermaye devir hızı, stok devir hızı ve aktif devir hızı faaliyet oranları, işletmelerin finansal performansları ile karar vericilerin tedarik, üretim, borçlanma ve stok gibi kararlarda yol gösterici niteliğe sahiptir. Bu bağlamda faaliyet oranları, bir işletmenin sahip olduğu varlıkları ne kadar verimli kullandığını, mevcut kaynaklarla işlerini ne kadar iyi yürüttüğünü ve operasyonel verimliliğinin ne düzeyde olduğunu belirlemede oldukça önemli oranlardır. Araştırmada söz konusu önem dikkate alınarak otomotiv

sektöründeki şirketlerin performans başarılarını değerlendirmek için faaliyet oranları kullanılmıştır.

Bu çalışmada hisse senetleri otomotiv sektöründe işlem gören şirketlerin ÇKKV yöntemlerinde CRITIC ve MABAC analizleri ile 2025 yılı faaliyet performanslarının tespit edilmesi amaçlanmıştır. CRITIC analizi bulgularına göre, ticari borç devir hızı kriteri en yüksek önem ağırlığına, aktif devir hızı kriteri ise en düşük önem ağırlığına sahip kriterler olarak belirlenmiştir. MABAC analizi bulgularına göre ise faaliyet performanslarının başarı sıralamaları bakımından en yüksek başarının FROTO şirketine, en düşük başarının ise TMSN şirketine ait olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

KAYNAKLAR

Alatawi, I. A., Ntim, C. G., Zras, A., & Elmagrhi, M. H. (2023). CSR, financial and non-financial performance in the tourism sector: A systematic literature review and future research agenda. *International Review of Financial Analysis*, 89, 102734.

Al-Kwifi, O. S., Farha, A. K. A., & Zaraket, W. S. (2020). Competitive dynamics between multinational companies and local rivals in emerging markets. *FIIB Business Review,* 9(3), 189-204.

Alshukri, T., Seun Ojekemi, O., Öz, T., & Alzubi, A. (2024). The interplay of corporate social responsibility, innovation capability, organizational learning, and sustainable value creation: does stakeholder engagement matter?. *Sustainability, 16*(13), 5511.

Ayçin, E. (2023). *Çok Kriterli Karar Verme: Bilgisayar Uygulamalı Çözümle*r. (3. Basım), Nobel Akademik Yayıncılık.

Bulgurcu, B. (2013). Financial performance ranking of automotive industry firms in Turkey: evidence from entropy weighted technique. *International Journal of Economics and Financial Issues*, 3(4), 844-851.

Ceyhan, İ. F., & Kara, M. (2023). Analyzing the financial performance of automotive companies before and after industry 4.0: an application in the BIST sustainability index. *Journal of Mehmet Akif Ersoy University Economics and Administrative Sciences Faculty*, 10(1), 183-205.

Demir, G., Ecer, F., Yüksel, S., & Dinçer, H. (2026). A bibliometric mapping and trend analysis of MCDM in renewable energy research. *Energy Strategy Reviews*, 64, 102079.

Dwivedi, P. P., & Sharma, D. K. (2026). Performance measures of sustainable development goals using SWI MCDM methods: a case of the Indian states. *International Transactions in Operational Research*, 33(4), 2466-2498.

Egresi, I. (2007). Foreign direct investment in a recent entrant to the EU: The case of the automotive industry in Romania. *Eurasian Geography and Economics*, 48(6), 748-764.

El-Garaihy, W. H. (2021). Analysis of supply chain operations reference (SCOR) and balanced scorecard (BSC) in measuring supply chains efficiency using DEMATEL and DEA techniques. *Journal of Global Operations and Strategic Sourcing*, 14(4), 680-700.

Fan, Y., & Fang, B. (2026). The impact of ESG strategies on corporate financial performance: empirical evidence from China's automotive industry. *Sustainability*, 18(3), 1376.

Glova, J., & Panko, M. (2025). The effects of environmental, social, and governance factors on financial performance and market valuation in the European automotive industry. *International Journal of Financial Studies*, 13(2), 82.

Hanh, T. H. (2021, December). Competitiveness of Vietnamese offshore software outsourcing companies in the Japanese market. In *International Conference on Emerging Challenges: Business Transformation and Circular Economy (ICECH 2021)* (pp. 543-558). Atlantis Press.

Horak, S., & Cui, J. (2017). Financial performance and risk behavior of gender-diversified boards in the Chinese automotive industry: Initial insights. *Personnel Review*, 46(4), 847-866.

Ionescu, R. V., Zlati, M. L., Antohi, V. M., & Dincă, M. S. (2022). Automotive sector financial performance dynamic model: Europe vs. Asia case study. *Mathematics*, 10(19), 3627.

Kayalı, C. A., & Aktaş, İ. (2018). BIST'te hisse senetleri işlem gören otomotiv sektöründeki firmaların TOPSIS yöntemine göre performans değerlemesi ve analizi. *Karabük Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 8(1), 43-59.

Krabec, T., & Čižinská, R. (2021). Financial performance of the automotive industry in selected eu countries. *International Advances in Economic Research*, 27(4), 325-327.

Luo, S. Z., & Liang, W. Z. (2019). Optimization of roadway support schemes with likelihood-based MABAC method. *Applied Soft Computing*, 80, 80-92.

Pamučar, D., & Ćirović, G. (2015). The selection of transport and handling resources in logistics centers using Multi-Attributive Border Approximation area Comparison (MABAC). *Expert Systems with Applications*, 42(6), 3016-3028.

Pardi, T. (2019). Fourth industrial revolution concepts in the automotive sector: performativity, work and employment. *Journal of Industrial and Business Economics*, 46(3), 379-389.

Rodríguez-González, R. M., Maldonado-Guzmán, G., Madrid-Guijarro, A., & Garza-Reyes, J. A. (2022). Does circular economy affect financial performance? The mediating role of sustainable supply chain management in the automotive industry. *Journal of Cleaner Production*, 379, 134670.

Sánchez-Iglesias, N., García-Madariaga, J., & Jerez, M. (2024). The impact of financial performance and corporate reputation on customer purchases: The role of stakeholders and brand value in the automotive sector. *Marketing Intelligence & Planning*, 42(1), 23-39.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Stojanović, I. and Puška, A. (2021). Logistics Performances of Gulf Cooperation Council's Countries in Global Supply Chains, Decision Making: *Applications in Management and Engineering*, 4(1), 174-193.

Žižović, M., Miljković, B., & Marinković, D. (2020). Objective methods for determining criteria weight coefficients: A modification of the CRITIC method. *Decision Making: Applications in Management and Engineering*, 3(2), 149-161.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

EKOLOJİK AYAK İZİ GÖSTERGELERİNİN ÖNEM DERECELERİNİN SD-CRITIC-LOPCOW TEMELLİ BORDA SAYIM YÖNTEMİ İLE BELİRLENMESİ

Doç. Dr. Haşim BAĞCI
Aksaray Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Fakültesi
hasimbagci1907@hotmail.com - ORCID: 0000-0002-5828-2050
Doç. Dr. Musa GÜN
Recep Tayyip Erdoğan Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
musa.gun@erdogan.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-5020-9342
Doç. Dr. Ceyda YERDELEN KAYGIN
Kafkas Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi
ceydayerdelen@kafkas.edu.tr - ORCID ID:0000-0001-9544-9991

ÖZET

Yaşamsal döngünün sürdürülebilirliği, doğal kaynakların dengeli kullanımına ve ekosistemlerin sağlıklı işleyişine bağlıdır. Tarım, sanayileşme, ulaşım ve kentleşme gibi insan faaliyetleri, doğal kaynakların tüketimini hızlandırmaya devam ederken karbon emisyonlarını da aynı ölçüde yoğunlaştırmaktadır. Bu faaliyetlerin biyolojik sistemler üzerindeki kümülatif etkisinin bir ölçütü olan ekolojik ayak izi, ekonomisi büyük ölçüde doğal kaynak çıkarımına dayanan ülkelerde başta olmak üzere, ekonomik büyümenin çevresel açıdan sürdürülebilir bir biçimde gerçekleştirilip gerçekleştirilmediğini değerlendirmek için giderek daha fazla benimsenen temel bir gösterge hâline gelmiştir. Bu doğrultuda, ekolojik ayak izi göstergelerinin ağırlıklı önem değerlerinin belirlenmesi, karar vericilere kısıtlı kaynaklar çerçevesinde en yüksek çevresel faydayı sağlayacak stratejilerin geliştirilmesi için sağlam bir analitik zemin sunabilir. Bu çalışma, Global Footprint Network tarafından yayımlanan ve 1961'den 2024'e uzanan 64 yıllık bir veri setini kapsayan ekolojik ayak izi göstergelerinin göreli önem ağırlıklarını, Çok Kriterli Karar Verme (ÇKKV) çerçevesinde SD, CRITIC ve LOPCOW yöntemleriyle entegre edilen Borda Sayım Analizi aracılığıyla belirlemeyi amaçlamaktadır. Veri seti; tarım arazisi orman ürünleri, otlak arazisi, balıkçılık alanları, yapılaşmış alan ve karbon eşdeğerlik faktörlerinden oluşmaktadır.

Analiz bulguları, kişi başına ve toplam tüketilen biyolojik üretken alan ölçütleri esas alındığında orman ürünleri eşdeğerlik faktörünün en önemli ekolojik ayak izi göstergesi olarak öne çıktığını ortaya koymaktadır. Bulgular, ormanlık alanların ekolojik ayak izi değerlerinin hesaplanmasında oynadığı kritik rolü desteklemektedir. Ayrıca araştırmanın sonucu; ormanların korunmasının, yalnızca ekosistemlerin sürekliliği için değil, insanlığın sürdürülebilir geleceği açısından da vazgeçilmez bir gereklilik olduğunu bir kez daha doğrulamaktadır.

Anahtar Kelimeler: Çok Kriterli Karar Verme, Eşdeğerlik Faktörleri, Ekolojik Ayak İzi

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

DETERMINING THE IMPORTANCE WEIGHTS OF ECOLOGICAL FOOTPRINT INDICATORS USING AN SD-CRITIC-LOPCOW-BASED BORDA COUNT METHOD

Assoc. Prof. Dr. Haşim BAĞCI
Aksaray University, Faculty of Health Sciences
hasimbagci1907@hotmail.com, ORCID: 0000-0002-5828-2050
Assoc. Prof. Dr. Musa GÜN
Recep Tayyip Erdoğan University, Faculty of Economics and Administrative Sciences
musa.gun@erdogan.edu.tr - ORCID ID: 0000-0002-5020-9342
Assoc. Prof. Dr. Ceyda YERDELEN KAYGIN
Kafkas University, Faculty of Economics and Administrative Sciences
ceydayerdelen@kafkas.edu.tr - ORCID ID:0000-0001-9544-9991

ABSTRACT

The sustainability of vital life cycles is contingent upon the balanced utilization of natural resources and the healthy functioning of ecosystems. Human activities such as agriculture, industrialization, transportation, and urbanization continue to accelerate the consumption of natural resources while simultaneously intensifying carbon emissions. The ecological footprint, as a measure of the cumulative impact of these activities on biological systems, has increasingly been adopted as a key indicator for evaluating whether economic growth is being pursued in an environmentally sustainable manner — particularly in countries whose economies are heavily reliant on natural resource extraction. Accordingly, determining the weighted importance of ecological footprint indicators can provide decision-makers with a robust analytical foundation for developing strategies that deliver the greatest environmental benefit within resource constraints. This study aims to determine the relative importance weights of ecological footprint indicators published by the Global Footprint Network — encompassing a longitudinal dataset spanning 64 years from 1961 to 2024 — through the application of Borda Count Analysis integrated with the SD, CRITIC, and LOPCOW methods within the framework of Multi-Criteria Decision Making (MCDM). The dataset comprises the following six equivalence factor indicators: Cropland, forest, grazing land, fishing grounds, built-up land, and carbon equivalence factors.

The findings of the analysis reveal that, when measuring the biologically productive area consumed per capita and total, forest products emerged as the most significant ecological footprint indicator. This result underscores the critical role that forested areas play in the computation of ecological footprint values and reaffirms the imperative of forest conservation — not only for the integrity of natural ecosystems but also for the long-term well-being of humanity.

Keywords: Multi-Criteria Decision Making, Equivalence Factors, Ecological Footprint.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

1. GİRİŞ

Günümüzde; nüfus artışı, iklim değişiklikleri ve artan enerji talebi göz önünde bulundurulduğunda enerji, çevre ve ekonomi arasında güçlü ve önemli bir ilişkinin olduğunu söylemek mümkündür (Mert vd., 2017). Ekonomik büyüme ülkeler için kaçınılmaz bir gereklilik haline geldikçe, çevresel sürdürülebilirlik kavramı üzerinde dikkatle durulması gereken bir konu olmuştur. Küreselleşme, kentleşme, ticari faaliyetler, ekonomik kalkınma, fosil yakıt tüketimi ve enerji kullanımındaki hızlı artış gibi birçok faktör çevresel kirliliğin sebebi olarak görülmektedir (Khezri ve Muhamad, 2023). Bu bağlamda sanayileşme ve küreselleşme sürecinde doğal kaynakların kullanımdaki artış çevre kirliliği ile dünya için büyük bir tehdit olan ekolojik yıkıma neden olmaktadır (Ahmad vd., 2020). Çevresel sorunlar, ülkelerin yalnızca ekolojik bozulmalarında değil, aynı zamanda sosyal bozulmalarında da etkilidir (Bartolini ve Bonatti, 2002). Bu nedenle sürdürülebilir kalkınmada doğal kaynakların ve çevrenin sürdürülebilirliği oldukça önemli bir kavram olarak değerlendirilmektedir.

Ekolojik ayak izi, insanların biyosferden tükettiği kaynakları ölçen ve ekonomik kalkınmanın sürdürülebilirliğinde bir endeks olarak kullanılan bir kavramdır (Lee ve Peng, 2014). Ekolojik ayak izi, tüketimi sürdürmek, karbon emisyonlarını azaltmak ve atıkları absorbe etmek için gereken biyolojik olarak verimli arazi ve su miktarını ölçmek amacıyla kullanılmaktadır (Rasool vd., 2026). Ekolojik ayak izi, insan yaşam tarzlarının doğaya yüklediği biyolojik üretkenlik ve özümseme kapasitesi üzerindeki taleplerin ölçüsünü ifade etmektedir (Niccolucci vd., 2011). Sürdürülebilir olmak için bireylerin, doğanın taşıma kapasitesi içinde yaşaması gerekmektedir. Ekolojik ayak izi, bir nüfusun veya üretim faaliyetinin taleplerini karşılamak için gereken biyolojik olarak üretken kara ve su alanının miktarını ölçmektedir (Kitzes ve Wackernagel, 2009). Başka bir ifadeyle, ekolojik ayak izi, küresel sürdürülebilirliğin gelişimini değerlendirmek için kullanılan bir ölçüttür.

Ekolojik ayak izi, tüm insan faaliyetlerini sürdürmek için ihtiyaç duyulan su ve arazi alanı ifade etmektedir. Bu nedenle ekolojik ayak izi; bir ekonomik birimin, örneğin bir hanenin, bir yerel topluluğun, bir bölgenin, bir ulusun veya insanlığın tüm malzeme ve enerji tüketimini alan talebine dönüştürmek için kullanılmaktadır (Stoeglehner ve Narodoslawsky, 2009). İnsan faaliyetinin biyolojik sistemler üzerindeki baskısını ölçen ekolojik ayak izi, doğal kaynaklara bağımlı ülkelerde ekonomik büyümenin ekolojik fizibilitesini değerlendirmek için bütünsel bir yaklaşım sağlamaktadır (Wang ve Yuan, 2026). Belirli bir popülasyonun doğaya olan yükünü hesaplamak için oluşturulmuş bir yöntem olan ekolojik ayak izi, aynı zamanda yenilenebilir kaynakların elde edilmesi için gereken biyolojik üretken alanları da hesaplamak için kullanılmaktadır (Özbaş vd., 2019). Ekolojik ayak izi; insan talebi ile gezegenin doğal kaynakları yenileme yeteneği arasındaki dengesizliği etkili bir şekilde tespit ettiği için çevresel bozulmayı ölçmek için önemli bir ölçüt olarak kabul edilmektedir (Ghorbel ve Sahnoun, 2026). Bu nedenle çalışmada 1961-2024 yılları arasındaki tarım arazisi, orman ürünleri, otlak arazisi, balıkçılık alanları, yapılaşmış alan ve karbon eşdeğerlik faktörlerinin göreli önem ağırlıklarının ÇKKV yöntemleri ile belirlenmesi amaçlanmıştır.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

2. LİTERATÜR

Iribarren vd. (2010) çalışmalarında, gıda sektöründe önemli bir alt grup olarak deniz ürünlerinin karbon ayak izinin değerlendirilmesini amaçlamışlardır. Galiçya (İspanya'nın kuzeybatısı) yapılan araştırmada; kıyı balıkçılığı, açık deniz balıkçılığı, derin deniz balıkçılığı, su ürünleri yetiştiriciliği için Galiçya balıkçılık faaliyetinin karbon ayak izini belirlemişlerdir.

Lee ve Peng (2014) çalışmalarında, Tayvan'ın ekolojik ayak izini yıllar itibarıyla karşılaştırmayı amaçlamışlardır. Araştırma sonucunda Tayvan'ın ekolojik kaynaklarını etkili bir şekilde yönetmek için karbon azaltma ve enerji tasarrufu politikaları uygulamalarına ihtiyaç olduğu ortaya konulmuştur.

Mancini vd. (2016) çalışmalarında, karbon ayak izi bileşenlerini gözden geçirerek ve hesaplanmasında farklı faktörleri dikkate alarak elde edilen karbon ayak izi ve ekolojik ayak izi değerleri ile ortalama orman karbon tutma (AFCS) değerlerini karşılaştırmışlardır. Sonuçlar, ekosistem hizmetlerine yönelik insan talebinin biyosferin bunları sağlama doğal kapasitesinin ötesinde olduğunu göstermektedir.

Ulucak ve Lin (2017) çalışmalarında, ABD'nin ekolojik ayak izi bileşenlerinin (karbon ayak izi, tarım arazisi, otlak alanı, orman ürünleri, yerleşim alanı ve balıkçılık alanları) stokastik davranışlarını, Fourier birim kök testlerini kullanarak analiz etmişlerdir. Araştırma sonucunda ekolojik ayak izinin stokastik özelliklerinin belirlenmesinde, küresel ısınma, iklim değişikliği ve çevresel bozulmayı hedefleyen küresel ve yerel politikaların uygulanmasının önemini vurgulamışlardır.

Sarkodie (2021) çalışmasında, ülkelerin ekolojik performansını, biyolojik kapasitesini ve karbon ayak izini incelemiştir. Araştırma sonucunda biyolojik kapasitesinin genişlemesinin genellikle ekolojik performans üzerinde iyileştirici bir etkiye sahip olduğu tespit edilmiştir.

Mamkhezri vd. (2022) çalışmalarda, 2000-2017 yılları arasında 17 Asya-Pasifik ülkesinden oluşan bir panelden elde edilen verileri kullanarak, ekonomik özgürlüğün tarım arazisi, orman ürünleri ve otlak arazisi ekolojik ayak izi göstergeleri üzerindeki doğrudan ve dolaylı etkilerini araştırmışlardır. Araştırma sonucunda daha fazla yatırım özgürlüğünün tarım arazileri ve orman ürünleri üzerindeki çevresel baskıyı azalttığını, ancak otlak alanlarının çevresel ayak izi üzerinde anlamlı bir etkisinin olmadığını tespit edilmiştir.

Khezri ve Muhamad (2023) çalışmalarında, 2002-2018 yılları arasında farklı büyüklüklerdeki gelişmekte olan ve gelişmiş 14 ülkede girişimciliğin ekin alanları ve otlak alanlarının ekolojik ayak izi üzerindeki çevresel etkilerini tespit etmeyi amaçlamışlardır. Araştırma sonucunda girişimcilik göstergelerindeki artışın düşük gelirli ülkelerde ekonomik büyümenin ekolojik ayak izi üzerindeki etkilerini azalttığı ve yüksek gelirli ülkelerde artırdığı sonucuna varılmıştır.

Hussain vd. (2023) çalışmalarında, 1990-2018 yılları arasında Hindistan'da kentleşme, mobil kullanım, elektrik tüketimi ve ekonomik büyüme gibi faktörleri kontrol altına alarak kamu sektörü tarafından yapılan ulaşım altyapısı harcamalarının ekolojik ayak izi üzerindeki rolünü ARDL sınır testi ile incelemişlerdir.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Jin vd. (2023) çalışmalarında, 2010 ile 2020 yılları arasında Central Plains Urban Agglomeration (CPUA)'daki su, karbon ve ekolojik ayak izlerinin doğal sermaye kullanımı için mekânsal ve zamansal hareketini incelemişlerdir. Araştırma sonucunda su kaynaklarını, karbon emisyonlarını ve ekolojik çevreyi kapsamlı bir şekilde ele alarak, bölgesel kaynak ve çevre baskısını belirlemek için bir değerlendirme sistemi oluşturmaktadır.

Aminizadeh vd. (2024) çalışmalarında; 2001-2021 yılları arasında 156 ülkenin balıkçılık alanlarının çevresel ayak izinin mekânsal olarak ilişkili olup olmadığını araştırmayı amaçlamışlardır. Araştırma sonucunda balıkçılık alanlarının ayak izinde önemli bir mekânsal bağımlılık olduğunu belirlemişlerdir.

3. METODOLOJİ

Araştırmanın metodoloji bölümünde; araştırmanın örneklemi, veri seti ve araştırmada kullanılan yöntemler başlıklar şeklinde incelenmiştir.

3.1. Araştırmanın Örneklemi ve Veri Seti

Araştırmanın örneklemi, 1961-2024 yılları arası 64 yıllık zaman dilimini kapsayan Global Footprint Network tarafından yayınlanan ekolojik ayak izi göstergelerinden oluşmaktadır. Global Footprint Network, dünyanın birçok yerindeki ortaklarıyla beraber National Footprint and Biocapacity Accounts kurumundan araştırma ve veri yayınlama için fon desteği almaktadır. Ayrıca yayınlanan bu veriler, akademik ve bilimsel araştırmalarda kullanılmak için tavsiye edilmektedir (Global Footprint Network, 2025). Araştırmadaki veri seti, Global Footprint Network'a erişim sağlandığı için ikincil verilerden oluşmaktadır. Araştırmada kullanılan ekolojik ayak izi göstergeleri Çizelge 1'de sunulmuştur.

Çizelge 1. Araştırmanın Veri Seti

1961-2024 Ekolojik Ayak İzi Göstergeleri	
Tarım Arazisi Eşdeğerlik Faktörleri	Crop Land Equivalence Factors (CL EQF)
Orman Ürünleri Eşdeğerlik Faktörleri	Forest Products Equivalence Factors (FP EQF)
Otlak Arazisi Eşdeğerlik Faktörleri	Grazing Land Equivalence Factors (GL EQF)
Balıkçılık Alanları Eşdeğerlik Faktörleri	Fishing Grounds Equivalence Factors (FG EQF)
Yapılaşmış Alan Eşdeğerlik Faktörleri	Built-up Land Equivalence Factors (BL EQF)
Karbon Eşdeğerlik Faktörleri	Carbon Equivalence Factors (C EQF)

Çizelge 1'de verilen ekolojik ayak izi göstergeleri incelendiğinde, 1961-2024 yılları arasındaki 64 yıla ait altı gösterge bulunmaktadır. Bu altı gösterge, ekolojik ayak izi hesaplamasında hangi kaynakların kullanıldığını göstermektedir. Çalışmadaki amaç ise altı göstergenin ekolojik ayak izi hesaplamasındaki ağırlığını saptamaktır. Bu göstergeler: tarım arazisi, orman arazisi, otlak arazisi, balıkçılık alanları, yerleşik arazi ve karbon eşdeğerlik faktörlerinden oluşmaktadır. Bu göstergeler, ekolojik ayak izi ölçümünde kara ve su alanları olarak hesaplanmaktadır. Ayrıca bu göstergelerden ekolojik ayak izi hesaplamasında hangi kaynağın daha fazla önem arz ettiğini bulmak için yararlanılmaktadır. Araştırmada kullanılan yıllar ve göstergeler, araştırmanın

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

örneklemini oluşturan değişkenler ve kriterlerdir. Ekolojik ayak izi göstergelerinin ağırlıklarının hesaplanmasında, kişi başına düşen ekolojik ayak izi ve toplam ekolojik ayak izi verilerinden yararlanılmıştır. Tüm ekolojik ayak izi göstergelerinde kullanılan EQF kavramı ise eşdeğerlik faktörü anlamına gelmekte ve farklı arazi kullanım türlerinin dünya ortalama hektarlarının göreceli üretkenliğini yansıtmaktadır (Global Footprint Network, 2025).

3.2. Araştırmanın Yöntemi

Araştırmada 4 adet ÇKKV yöntemi kullanılmıştır. Kullanılan yöntemlerden SD, CRITIC ve LOPCOW yöntemleriyle ekolojik ayak izi göstergelerinin önem düzeyleri tespit edilmiştir. Bu üç yöntemden elde edilen sonuçları tek bir sıralamada birleştirmek için ise Borda sayım yöntemi kullanılmıştır. Borda sayım yöntemi kullanılmasının amacı, yöntemler arası sonuç farklılığını ortadan kaldırmak ve bütünleşik bir değerlendirme yapabilmektir. Diğer bir ifadeyle, üç yöntemin birbiriyle tutarlı olup olmadığı da gözlenmiştir. Özetle, Borda sayım yöntemiyle ekolojik ayak izi göstergelerinin nihai sıralaması tespit edilmiştir.

3.2.1. Standart Sapma Yöntemi (SD)

SD yöntemi standart sapmayı dikkate alan bir metottur. Bu yöntemde kriterlerin ortalamadan sapması hesaplanarak hangi değişkenin tüm veri setinin ortalamasından ne oranda saptığı tespit edilmektedir. Bu yöntem objektif bir değerlendirme yapmaktadır. SD yöntemi dört aşamadan oluşmaktadır (Diakoulaki vd., 1995; Aydın, 2020; Baydaş ve Pamučar, 2022).

İlk adımda veri setinden faydalanılarak bir karar matrisi oluşturulmuş ve elde edilen karar matrisi tüm ÇKKV yöntemleri için kullanılmıştır. Karar matrisi 1 numaralı formül ile belirlenmiştir.

$$X = \begin{bmatrix} X_{11} & X_{12} & \cdots & X_{1n} \\ X_{21} & X_{22} & \cdots & X_{2n} \\ \vdots & \vdots & \vdots & \vdots \\ X_{m1} & X_{m2} & \cdots & X_{mn} \end{bmatrix} \quad (1)$$

İkinci adımda ise karar matrisi normalize edilmiştir. Normalizasyon; farklı değerlere sahip her veriyi ortak bir değer aralığına getirmek için yapılmıştır. Standardize etme işlemi 2 ve 3 numaralı formüllerle gösterilmiştir.

$$r_{ij} = \frac{X_{ij} - X_j^{min}}{X_j^{max} - X_j^{min}} \qquad \mathrm{i} = 1,2,\ldots,\mathrm{m};\ \ \mathrm{j} = 1,2,\ldots,\mathrm{n}\ \text{(fayda kriteri için)} \quad (2)$$

$$r_{ij} = \frac{X_j^{max} - X_{ij}}{X_j^{max} - X_j^{min}} \qquad \mathrm{i} = 1,2,\ldots,\mathrm{m};\ \ \mathrm{j} = 1,2,\ldots,\mathrm{n}\ \text{(maliyet kriteri için)} \quad (3)$$

2 numaralı formül ile standardize etme işlemi gerçekleştirilmiştir. Fayda kalemleri için, 2 numaralı formül maliyet kalemleri için ise formül 3 kullanılmıştır. 2 ve 3 numaralı formüllerle gösterilen denklemde “m” alternatifleri, “n” ise değerlendirme kriterlerini göstermektedir.

Üçüncü adım kriterlerin ağırlıklarının hesaplanmasıdır. Bu aşamada normalize edilen verilere göre, hangi kriterin ne derece önemli olduğu tespit edilmektedir. Bu işlem 4 numaralı formülle hesaplanmıştır.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

$$w_j = \frac{\sigma_j}{\sum_{k=1}^{n} \sigma_k} \qquad j = 1,2,\dots,m \tag{4}$$

4 numaralı formül kullanılarak her kriterin standart sapmasının (σ) toplam veri setinin standart sapmasına oranlanmasıyla her kriterin ağırlığı tespit edilmiştir.

3.2.2. CRITIC Yöntemi

CRITIC yöntemi, kişisel yargıya dayalı olmayan nesnel bir yöntem oluo beş adımdan oluşmaktadır (Diakoulaki vd., 1995; Wang ve Zhao, 2016; Demircioğlu ve Coşkun, 2018):

Birinci adımda veri setinden yararlanılarak karar matrisi 1 numaralı formül ile elde edilmiş ve ÇKKV yöntemlerinin tümünde kullanılmıştır. İkinci adım karar matrisindeki verilerin normalizasyon adımıdır. Bu işlemi yapabilmek için 5 ve 6 numaralı formüllerden yararlanılmaktadır.

Rij = (Xij - Xjmin) / (Xjmax - Xjmin) (5)

Rij = (Xjmax - Xij) / (Xjmax - Xjmin) (6)

5 numaralı formül, fayda yönlü kriterlerin 6 numaralı formül ise maliyet yönlü kriterlerin hesaplanmasında kullanılmaktadır.

Üçüncü adım, normalize edilen kriterler arasındaki ilişki düzeyini belirleyen korelasyon matrisidir. Bu adımda korelasyon katsayıları yardımıyla korelasyon matrisinin p_{jk} oluşturulması için 7 numaralı formül kullanılmıştır.

$$\mathrm{p}_{jk} = \frac{\sum_{i=1}^{m} (r_{ij} - \overline{r_j})(r_{ik} - \overline{r_k})}{\sqrt{\sum_{i=1}^{m} (r_{ij} - \overline{r_j})^2 \sum_{i=1}^{m} (r_{ik} - \overline{r_{jk}})^2}} \quad j,k = 1,2,\dots n \tag{7}$$

Dördüncü adımda, normalize edilen veri setine ait standart sapmalar 8 numaralı formül ile belirlenmektedir. Ardından standart sapmalar (σ_j) ile korelasyon matrisi adımları birleştirilerek kriterlere ait toplam bilgi düzeyi (c_j) 9 numaralı formül ile hesaplanmaktadır.

$$\sigma_j = \sqrt{\frac{\sum_{i=1}^{m} (r_{ij} - \overline{r_j})^2}{\mathrm{m}-1}} \tag{8}$$

$$c_j = \sigma_j \sum_{k=1}^{n} (1 - \mathrm{p}_{jk}); j = 1,2,\dots,n \tag{9}$$

Beşinci adımda, kriterlere ait ağırlıkların hesaplanmasında 10 numaralı formülden yararlanılmaktadır. Hesaplama sonucunda, kriter ağırlıkları toplamı 1 olmakta ve kriter ağırlığı en fazla olan değişken ise en önemli değişken olarak tanımlanmaktadır.

$$w_j = \frac{c_j}{\sum_{k=1}^{n} c_j} \tag{10}$$

3.2.3. LOPCOW Yöntemi

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

LOPCOW yöntemi Ecer ve Pamucar (2022) tarafından geliştirilen nesnel yöntemlerden biri olup 4 adımdan oluşmaktadır.

İlk adım, araştırmanın veri setinden karar matrisinin oluşturulmasıdır. 2. adımda veriler normalize edilerek standart hâle getirilmektedir. 10 numaralı formülle fayda kriterleri, 12 numaralı formülle maliyet kriterleri normalize edilmektedir.

$$r_{ij} = \frac{x_{ij} - x_j^{min}}{x_j^{max} - x_j^{min}} \qquad i = 1,2,\dots,m;\ \ j = 1,2,\dots,n \text{ (fayda kriteri için)} \tag{11}$$

$$r_{ij} = \frac{x_j^{max} - x_{ij}}{x_j^{max} - x_j^{min}} \qquad i = 1,2,\dots,m;\ \ j = 1,2,\dots,n \text{ (maliyet kriteri için)} \tag{12}$$

3. adımda her kritere ait yüzde değeri (PV_{ij}) 13 numaralı formülle hesaplanmaktadır.

$$PV_{ij} = \left| \ln\left(\frac{\sqrt{\frac{\sum_{i=1}^{m} r_{ij^2}}{m}}}{\sigma} \right) . \quad 100 \right| \tag{13}$$

Son adımda kriter ağırlıkları 14 numaralı formülle hesaplanmakta ve ağırlığı en yüksek olan kriter en önemli kriter olarak belirlenmektedir.

$$w_j = \frac{PV_{ij}}{\sum_{i=1}^{n} PV_{ij}} \tag{14}$$

3.2.4. Borda Sayım Yöntemi

Borda sayım yöntemi, birden çok yöntemin kullanıldığı çalışmalarda bu yöntemleri tek bir çatı altında birleştirerek, karar vericilerin alternatifler arasında değerlendirmesini kolaylaştıran ve bu değerlendirme sonucunda alternatifler için tek bir sıralama oluşturmak için kullanılan bir yöntemdir (Serrai vd., 2017). Borda sayım yönteminde, en az seçilen alternatif "0" skorunu alırken, onun bir üzerindeki alternatif "1" skorunu almaktadır. En çok seçilen alternatif ise n alternatifli bir analizde "n-1" skorunu almaktadır. Bu skorlar alternatiflerin borda değerleri olup, tüm borda değerlerinin toplamı borda skorunu vermektedir. Borda skorlarının büyükten küçüğe sıralanmasıyla seçim yapılmaktadır. Eğer borda skorlarında eşitlik varsa, bu kez kullanılan yöntemlerin sıralamalarında en kötü performansa sahip olma sırasını en az alan alternatif üst sırada yer almaktadır. Borda sayım yöntemi tek bir adımdan oluşmakta ve bu adım 15 numaralı formülle hesaplanmaktadır (Ludwin, 1978; Radulescu vd., 2022; Akdamar vd., 2025).

$$b_i = \sum_{k=1}^{n} (M - r_{ik} \tag{15}$$

4. BULGULAR

Araştırmada 1961-2024 yılları arası 64 yıllık veri seti yardımıyla kişi başına düşen ekolojik ayak izi ve toplam ayak izi göstergelerinin önem düzeyi ölçülmüştür. Bu ölçümü yapabilmek için çok kriterli karar verme tekniklerinden yararlanılmıştır. SD, CRITIC ve LOPCOW

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

yöntemleri kullanılarak elde edilen skorlar, Borda sayım yöntemi ile tek bir skora dönüştürülmüştür.

4.1. Kişi Başına Düşen Ekolojik Ayak İzi

Bireylerin doğada ne kadar alan tükettiğinin ölçümünü ifade eden kişi başına düşen ekolojik ayak izi göstergelerinin SD, CRITIC ve LOPCOW yöntemlerine ait analiz sonuçları Çizelge 2'de sunulmuştur.

Çizelge 2. SD-CRITIC-LOPCOW Yöntemi (Kişi Başına Düşen Ekolojik Ayak İzi)

SD		CRITIC		LOPCOW	
Kriterler	**Skorlar**	**Kriterler**	**Skorlar**	**Kriterler**	**Skorlar**
FP EQF	19,39673	BL EQF	20,26306784	C EQF	23,46829
BL EQF	18,21492	FP EQF	18,51520359	CL EQF	17,11609
GL EQF	17,84656	GL EQF	17,54481859	FG EQF	16,25097
CL EQF	15,19065	C EQF	15,42172297	BL EQF	15,38998
C EQF	15,14602	CL EQF	14,88315381	GL EQF	14,73347
FG EQF	14,20512	FG EQF	13,3720332	FP EQF	13,0412

Çizelge 2'de yer alan bulgulara göre; SD yönteminde %19,39 ile orman ürünleri, CRITIC yönteminde %20,26 ile yapılaşmış alan (yerleşik araziler) ve LOPCOW yönteminde %23,46 ile karbon, en önemli ekolojik ayak izi göstergesi olarak tespit edilmiştir. Önem derecesi en düşük göstergeler ise SD yönteminde %14,20 ile balıkçılık alanları, CRITIC yönteminde %13,37 ile balıkçılık alanları ve LOPCOW yönteminde %13,04 ile orman ürünleri şeklinde belirlenmiştir. SD, CRITIC ve LOPCOW yöntemleriyle yapılan analizleri tek bir skorda birleştirmek amacıyla kullanılan Borda Sayım yöntemine ait Borda değerleri Çizelge 3'te sunulmuştur.

Çizelge 3. Borda Sayım Yöntemi (Kişi Başına Düşen Ekolojik Ayak İzi)

SD	Sıralama	Borda Değeri	CRITIC	Sıralama	Borda Değeri	LOPCOW	Sıralama	Borda Değeri
FP EQF	1.	5	BL EQF	1.	5	C EQF	1.	5
BL EQF	2.	4	FP EQF	2.	4	CL EQF	2.	4
GL EQF	3.	3	GL EQF	3.	3	FG EQF	3.	3
CL EQF	4.	2	C EQF	4.	2	BL EQF	4.	2
C EQF	5.	1	CL EQF	5.	1	GL EQF	5.	1
FG EQF	6.	0	FG EQF	6.	0	FP EQF	6.	0

Borda sayım yöntemi ile yapılan analiz sonucunda elde edilen kişi başına düşen ekolojik ayak izi, Borda skorları ve Borda sıralamaları Çizelge 4'te verilmiştir.

Çizelge 4. Borda Sayım Skorları (Kişi Başına Düşen Ekolojik Ayak İzi)

EQF	Borda Skoru	Borda Sırası	Skor	Sıralama
BL EQF	11	FP EQF	12	1.
C EQF	8	BL EQF	11	2.
CL EQF	7	C EQF	8	3.
FG EQF	3	CL EQF	7	4.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

FP EQF	12	GL EQF	7	4.
GL EQF	7	FG EQF	3	5.

Çizelge 4'teki bulgulara göre, Borda sayım yöntemi sonucunda en önemli ekolojik ayak izi göstergesi orman ürünleri iken, en az öneme sahip gösterge ise balıkçılık alanlarıdır. Bu sonuç, ekolojik ayak izi hesaplanırken ormanlık alanların oldukça önemli olduğunu göstermektedir.

4.2. Toplam Ekolojik Ayak İzi

Ekolojik ayak izinin toplamının göstergelere göre ağırlığını belirlemek için yapılan SD, CRITIC ve LOPCOW yöntemlerine ait analiz sonuçları Çizelge 5'te yer almaktadır.

Çizelge 5. SD-CRITIC-LOPCOW Yöntemi (Toplam Ekolojik Ayak İzi)

SD		CRITIC		LOPCOW	
Kriterler	**Skorlar**	**Kriterler**	**Skorlar**	**Kriterler**	**Skorlar**
FP EQF	19,90305	C EQF	21,86161968	FG EQF	23,19981
CL EQF	19,08855	FP EQF	18,20205638	CL EQF	19,85351
FG EQF	17,01452	GL EQF	18,14219754	FP EQF	19,04807
BL EQF	14,92565	BL EQF	16,62004331	GL EQF	18,12713
C EQF	14,65949	CL EQF	12,99672422	C EQF	10,7807
GL EQF	14,40874	FG EQF	12,17735886	BL EQF	8,990789

Çizelge 5'e göre, SD yönteminde %19,90 ile orman ürünleri, CRITIC yönteminde %21,86 ile karbon ve LOPCOW yönteminde %23,19 ile balıkçılık alanları en önemli göstergeler olarak tespit edilmiştir. Bu sonuçlar toplam ekolojik ayak izi tutarında, yönteme göre farklılık gösterse de orman ürünleri, karbon ve balıkçılık alanlarının en fazla ağırlığa sahip olduğunu ortaya koymaktadır. Yöntemler arası farklılığı ortadan kaldırarak nihai bir sonuca ulaşmak amacıyla yapılan Borda Sayım yöntemine ait Borda değerleri Çizelge 6'da verilmiştir.

Çizelge 6. Borda Sayım Yöntemi (Toplam Ekolojik Ayak İzi)

SD	Sıralama	Borda Değeri	CRITIC	Sıralama	Borda Değeri	LOPCOW	Sıralama	Borda Değeri
FP EQF	1.	5	C EQF	1.	5	FG EQF	1.	5
CL EQF	2.	4	FP EQF	2.	4	CL EQF	2.	4
FG EQF	3.	3	GL EQF	3.	3	FP EQF	3.	3
BL EQF	4.	2	BL EQF	4.	2	GL EQF	4.	2
C EQF	5.	1	CL EQF	5.	1	C EQF	5.	1
GL EQF	6.	0	FG EQF	6.	0	BL EQF	6.	0

Borda sayım yöntemi ile yapılan analiz sonucunda elde edilen toplam ekolojik ayak izi, Borda skorları ve Borda sıralamaları Çizelge 7'de gösterilmiştir.

Çizelge 7. Borda Sayım Skorları (Toplam Ekolojik Ayak İzi)

EQF	Borda Skoru	Borda Sırası	Skor	Sıralama
BL EQF	4	FP EQF	12	1.
C EQF	7	CL EQF	9	2.
CL EQF	9	FG EQF	8	3.
FG EQF	8	C EQF	7	4.
FP EQF	12	GL EQF	5	4.
GL EQF	5	BL EQF	4	5.

Çizelge 7'deki sonuçlar; üç yöntemin birleştirilmiş sonuçları en önemli ekolojik ayak izi göstergesinin orman ürünleri olduğunu ortaya koymaktadır.

5. SONUÇ

Ekolojik ayak izi, insanların, bireylerin, toplulukların, işletmelerin, diğer bir ifadeyle, tabiatı etkileyen her şeyin doğaya etkisini ölçmektedir. Bu nedenle çalışmada 1961-2024 yılları arasındaki dönemi kapsayan 64 yıllık veri seti kullanılarak kişi başına düşen ekolojik ayak izi ve toplam ekolojik ayak izi bileşenlerinin önem ağırlıklarının SD, CRITIC ve LOPCOW yöntemleri ile belirlenmesi amaçlanmıştır. Araştırmada ayrıca SD, CRITIC ve LOPCOW yöntemlerinden elde edilen analiz sonuçları Borda sayım yöntemiyle tek bir skor puana dönüştürülerek ortak bir değerlendirme yapılmıştır.

Kişi başına düşen ekolojik ayak izi ve toplam ekolojik ayak izi göstergelerinin hesaplanan önem ağırlıklarında orman ürünleri eşdeğerlik faktörlerinin kriterinin en iyi ağırlık değerine sahip olduğu tespit edilmiştir. Orman ürünleri, kereste, kâğıt ve yakacak odun gibi hizmetler sunan ve ekolojik ayak izi hesaplamasında oldukça önemli bir yeri olan alanlardır. Araştırma sonuçları, ekolojik ayak izi hesaplanırken ormanlık alanların oldukça önemli olduğunu göstermektedir. Bu nedenle araştırma sonuçları; bir bütün olarak değerlendirildiğinde ormanlık alanların korunmasının hem doğa hem de insanlığın geleceği açısından kritik bir rol üstlendiğine bir kez daha dikkat çekmektedir.

KAYNAKLAR

Ahmad, M., Jiang, P., Majeed, A., Umar, M., Khan, Z., & Muhammad, S. (2020). The dynamic impact of natural resources, technological innovations and economic growth on ecological footprint: an advanced panel data estimation. *Resources Policy*, 69, 101817.

Akdamar, E., Elidolu, G., Gögebakan, M., & Ceylan, B. O. (2025). Entropy-Based Borda extended weighted expert FMEA approach: Comparison with classical and fuzzy FMEA on a Ship System. *Applied Soft Computing*, 114424.

Aminizadeh, M., Mohammadi, H., & Karbasi, A. (2024). Determinants of fishing grounds footprint: Evidence from dynamic spatial Durbin model. *Marine Pollution Bulletin*, 202, 116364.

Aydın, Y. (2020). A hybrid multi-criteria decision making (MCDM) model consisting of SD and COPRAS methods in performance evaluation of foreign deposit banks. *Ekinoks Ekonomi İşletme ve Siyasal Çalışmalar Dergisi*, 7(2), 160-176.

Bartolini, S., & Bonatti, L. (2002). Environmental and social degradation as the engine of economic growth. *Ecological Economics*, 43(1), 1-16.

Baydaş, M., & Pamučar, D. (2022). Determining objective characteristics of MCDM methods under uncertainty: an exploration study with financial data. *Mathematics*, 10(7), 1115.

Demircioğlu, M., & Coşkun, İ. T. (2018). CRITIC-MOOSRA yöntemi ve UPS seçimi üzerine bir uygulama. *Çukurova Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 27(1), 183-195.

Diakoulaki, D., Mavrotas, G., & Papayannakis, L. (1995). Determining objective weights in multiple criteria problems: The critic method. *Computers & Operations Research*, 22(7), 763-770.

Ecer, F., & Pamucar, D. (2022). A novel LOPCOW-DOBI multi-criteria sustainability performance assessment methodology: An application in developing country banking sector. *Omega*, 112, 102690.

Ghorbel, A., & Sahnoun, M. (2026). What shapes the ecological footprint in OECD countries?. *Management of Environmental Quality: An International Journal*, 1-26.

Hussain, M. M., Pal, S., & Villanthenkodath, M. A. (2023). Towards sustainable development: The impact of transport infrastructure expenditure on the ecological footprint in India. *Innovation and Green Development*, 2(2), 100037.

Iribarren, D., Vázquez-Rowe, I., Hospido, A., Moreira, M. T., & Feijoo, G. (2010). Estimation of the carbon footprint of the Galician fishing activity (NW Spain). *Science of the Total Environment*, 408(22), 5284-5294.

Jin, K., Zhang, S., Yang, Y., Chen, X., Wang, S., Li, T., & Wang, Y. (2023). Evaluation of water-carbon-ecological footprints and its spatial–temporal pattern in the central plains urban agglomeration. *Ecological Indicators*, 155, 110982.

Khezri, M., & Muhamad, G. M. (2023). Environmental effects of entrepreneurship indices on ecological footprint of croplands and grazing lands in the economy. *Journal of Cleaner Production*, 414, 137550.

Kitzes, J., & Wackernagel, M. (2009). Answers to common questions in ecological footprint accounting. *Ecological Indicators*, 9(4), 812-817.

Lee, Y. J., & Peng, L. P. (2014). Taiwan's ecological footprint (1994–2011). *Sustainability*, 6(9), 6170-6187.

Ludwin, W. G. (1978). Strategic voting and the Borda method. *Public Choice*, 33(1), 85-90.

Mamkhezri, J., Muhamad, G. M., & Khezri, M. (2022). Assessing the spatial effects of economic freedom on forest-products, grazing-land, and cropland footprints: The case of Asia-Pacific countries. *Journal of Environmental Management*, 316, 115274.

Mancini, M. S., Galli, A., Niccolucci, V., Lin, D., Bastianoni, S., Wackernagel, M., & Marchettini, N. (2016). Ecological footprint: refining the carbon footprint calculation. *Ecological Indicators*, 61, 390-403.

Mert, Y., Saygin, N., & Mert, S. O. (2017). Economic impact of exergy efficient building block design. *International Journal of Contemporary Economics and Administrative Sciences*, 7(1-2), 1-12.

Niccolucci, V., Galli, A., Reed, A., Neri, E., Wackernagel, M., & Bastianoni, S. (2011). Towards a 3D national ecological footprint geography. *Ecological Modelling*, 222(16), 2939-2944.

Özbaş, E. E., Hunce, S. Y., Özcan, H. K., & Öngen, A. (2019). Ecological footprint calculation. *Recycling and Reuse Approaches for Better Sustainability*, 179-186.

Radulescu, C. Z., Radulescu, M., & Boncea, R. (2022). A hybrid group weighting method based on the Borda and the group best worst method with application for digital development indicators. *Procedia Computer Science*, 214, 10-17.

Rasool, Y., Chen, Z., & Kashif, U. (2026). Asymmetric impacts of natural resource, population density, energy intensity, and government effectiveness on ecological footprints: insights from ECOWAS economies. *Environment, Development and Sustainability*, 1-41.

Sarkodie, S. A. (2021). Environmental performance, biocapacity, carbon & ecological footprint of nations: Drivers, trends and mitigation options. *Science of the Total Environment*, 751, 141912.

Serrai, W., Abdelli, A., Mokdad, L., & Hammal, Y. (2017). Towards an efficient and a more accurate web service selection using MCDM methods. *Journal of Computational Science*, 22, 253-267.

Stoeglehner, G., & Narodoslawsky, M. (2009). How sustainable are biofuels? Answers and further questions arising from an ecological footprint perspective. *Bioresource Technology*, 100(16), 3825-3830.

Ulucak, R., & Lin, D. (2017). Persistence of policy shocks to ecological footprint of the USA. *Ecological Indicators*, 80, 337-343.

Wang, D., & Zhao, J. (2016). Design optimization of mechanical properties of ceramic tool material during turning of ultra-high-strength steel 300M with AHP and CRITIC method. *The International Journal of Advanced Manufacturing Technology*, 84(9-12), 2381-2390.

Wang, Y., & Yuan, G. (2026). Natural resource exploitation and productive capacity as drivers of ecological footprint: The roles of technology and economic policy uncertainty. *Geoscience Frontiers*, 102247. 3).

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

KADINA YÖNELİK ŞİDDETİN ÖNLENMESİNDE DİJİTALLEŞME VE SOSYAL HİZMET: KADES ÜZERİNDEN VAKA YÖNETİMİNE İLİŞKİN BİR DEĞERLENDİRME

Doç. Dr. HÜSEYİN BATMAN
Afyon Kocatepe Üniversitesi, socialbatman@gmail.com- ORCID ID: 0000-0001-8902-1577

Doç. Dr. MELİKE YALÇIN
Afyon Kocatepe Üniversitesi, melikeyalcin84@gmail.com- ORCID ID: 0000-0002-2312-276X

ÖZET

Kadına yönelik şiddet, tarihsel süreç boyunca varlığını sürdüren ve küresel anlamda önemi giderek artan çok boyutlu sosyal bir sorundur. Türkiye'de uzun yıllar özel alan kapsamında değerlendirilen bu sorun, özellikle 1980'li yılların sonlarından itibaren kadın hareketlerinin etkisiyle kamusal alanda daha görünür hale gelmiş ve politika düzeyinde ele alınmaya başlanmıştır. Bu süreçte kamu kurumlarının yanı sıra çeşitli sivil toplum kuruluşları da kadına yönelik şiddetin önlenmesine yönelik önemli katkılar sunmuştur. Bu çalışmada, Türkiye'de kadına yönelik şiddet kapsamındaki dijital uygulamalar değerlendirilmekte ve bu uygulamaların sosyal hizmet müdahaleleriyle bütünleştirilmesi ele alınmaktadır. Bu çerçevede, İçişleri Bakanlığı tarafından geliştirilen Kadın Destek Uygulaması (KADES) vaka yönetimi kapsamında incelenmektedir. KADES uygulaması yalnızca acil müdahale aracı olarak değil, aynı zamanda vaka yönetimi sürecinin başlangıç noktası olarak değerlendirilmelidir. Bu kapsamda, uygulama üzerinden gelen ihbarların ardından kolluk kuvvetlerinin müdahalesi ile eş zamanlı olarak sosyal hizmet birimlerinin sürece dahil edilmesi, mağdurun kapsamlı bir risk değerlendirmesinin yapılması ve kişiye özgü müdahale planlarının oluşturulması gerekmektedir. Vaka yönetimi; başvuru alma, değerlendirme, planlama, yönlendirme ve izleme aşamaları dahilinde kurumlar arası koordinasyon ile güçlendirilmelidir. Sonuç olarak, dijital uygulamaların etkinliğinin artırılabilmesi için söz konusu araçların sosyal hizmet sistemleriyle bütünleşik bir şekilde ele alınması, özellikle dezavantajlı bölgelerde mobil sosyal hizmet uygulamalarının yaygınlaştırılması ve dijital farkındalık çalışmalarının artırılması önerilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Kadına yönelik şiddet, dijital uygulamalar, KADES, sosyal hizmet, vaka yönetimi

ABSTRACT

Violence against women is a multidimensional social problem that has persisted throughout history and is becoming increasingly significant on a global scale. In Turkey, this issue was long regarded as part of the private sphere; however, especially since the late 1980s, it has become more visible in the public sphere under the influence of women's movements and has begun to be addressed at the policy level. In this process, alongside public institutions, various non-governmental organizations have also made important contributions to the prevention of violence against women. This study evaluates digital applications related to violence against women in Turkey and discusses their integration with social work interventions. Within this framework, the Women Support Application (KADES), developed by the Ministry of Interior, is examined within the scope of case management. The KADES application should be considered not only as an emergency intervention tool but also as the starting point of the case management process. In this context, following reports submitted through the application, social service units should be involved in the process simultaneously with law enforcement intervention, a comprehensive risk assessment of the victim should be conducted, and individualized intervention plans should be developed. Case management should be strengthened through inter-institutional coordination across the stages of intake, assessment, planning, referral, and monitoring. In conclusion, in order to increase the effectiveness of digital applications, these tools should be addressed in an integrated manner with social service systems; in particular, it is recommended that mobile social service practices be expanded in disadvantaged regions and that digital awareness efforts be increased.

Keywords: Violence against women, digital applications, KADES, social work, case management

1. GİRİŞ

Kadına yönelik şiddet, tarih boyunca varlığını sürdüren ve günümüzde varlığını devam ettiren önemli bir toplumsal sorundur. Şiddet, fiziksel, psikolojik, ekonomik ve cinsel boyutlarıyla kadınların yaşam kalitesini doğrudan etkilemekte aynı zamanda temel bir insan hakları ihlali ve halk sağlığı sorunu olarak karşımıza çıkmaktadır. Dünya genelinde yapılan araştırmalar,

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

kadınların önemli bir bölümünün yaşamlarının herhangi bir döneminde şiddete maruz kaldığını ortaya koymakta ve sorunun yaygınlığını gözler önüne sermektedir (World Health Organization, 2013).

Kadına yönelik şiddet, yalnızca bireysel bir sorun olmanın ötesinde toplumsal, kültürel ve yapısal birtakım faktörlerle de yakından ilişkilidir (Rahman vd., 2025). Bu kapsamda şiddetin meydana gelmesinde toplumsal cinsiyet eşitsizliği, ekonomik bağımlılık, güç ilişkileri ve kültürel normlar belirleyici olmaktadır (UN Women, 2015). Bu nedenle şiddetle mücadelede yalnızca kriz anına yönelik müdahaleler yeterli olmayıp, aynı zamanda önleyici, koruyucu ve bütüncül politikaların geliştirilmesi gerektiği değerlendirilmektedir.

Sosyal hizmet müdahale yaklaşımlarından biri olan vaka yönetimi, müracaatçının ihtiyaçlarını çok boyutlu biçimde ele alan ve farklı hizmet sistemleri arasında koordinasyonu sağlayan önemli bir sosyal hizmet yöntemidir (Kirst-Ashman ve Hull, 1999; Summers, 2015). Vaka yönetimi süreci; başvuru alma, değerlendirme, planlama, yönlendirme ve izleme aşamalarını kapsayan sistemli bir süreç niteliğinde olup, şiddet mağdurlarının güvenliğinin sağlanması ve güçlendirilmesine katkı sağlamaktadır (Sheafor ve Horejsi, 2014; Yalçın, 2021). Vaka yönetimi, kadına yönelik şiddetle mücadelede yalnızca müdahale değil aynı zamanda izleme ve önleme işlevlerini de içeren bütüncül bir yaklaşım sunmaktadır (Yalçın, 2021).

Son yıllarda dijitalleşmenin artmasıyla, kadına yönelik şiddetle mücadelede kullanılan araç ve yöntemlerde de önemli gelişmeler yaşanmaktadır. Mobil uygulamalar şiddet mağdurlarının yardım mekanizmalarına daha hızlı ve kolay ulaşımını sağlamaktadır (Emezue vd., 2022; Rahman vd., 2025). Türkiye'de bu kapsamda geliştirilen en önemli uygulamalardan biri olan KADES, şiddet mağdurlarının kolluk kuvvetlerine hızlı bir şekilde ulaşmasını sağlayan dijital bir müdahale aracı olarak öne çıkmaktadır. Dijital başvuru mekanizmalarının sosyal hizmet temelli vaka yönetimiyle bütünleştirilmesi, kadına yönelik şiddetle mücadelede daha etkili sonuçlar elde edilmesine katkı sağlayabilir. Bu kapsamda KADES uygulaması, yalnızca kriz anında müdahale eden bir araç değil, aynı zamanda vaka yönetimi sürecinin başlangıç noktası olarak değerlendirilebilecek bir mekanizma özelliği taşımaktadır. Bu çalışmada, Türkiye'de kadına yönelik şiddetle mücadeledeki dijital uygulamalardan biri olan KADES'in sosyal hizmet müdahaleleriyle bütünleştirilmesi ele alınmaktadır.

Kadına Yönelik Şiddet Olgusu

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Şiddet genel anlamda bireylerin fiziki yapılarına ve ruhsal yaşamlarına zarar veren, yaşam kalitesini sekteye uğratan, fiziksel, psikolojik ve biyolojik bakımdan istenmeyen durumlara yol açan bir olgu olarak tanımlanmaktadır (Tekindal vd., 2018; akt. Demir, 2025). Şiddet kelimesi etimolojik bakımdan Türkçe ’den Arapçaya geçmiştir, anlam olarak sertlik, sert, kaba davranış, kaba hareket sergilenmesi manalarını taşımaktadır. Buna ek olarak şiddet kavramı bireyin sahip olduğu fiziksel gücü kötüye kullanması, birey ve topluluklara ilişkin taşlı, sopalı, silahlı saldırılar vb. zarar verme potansiyeli olan eylemleri içermektedir (Akkaş ve Uyanık, 2016; akt. İçli Hayme, 2025). Tarihsel bakımdan oldukça eskiye dayanan ve uzun bir zaman diliminde ciddi bir problem olarak görülmeyen şiddet davranışı günümüzde artarak yaşamımızın bir parçası haline gelmiştir (Yöyen, 2017; akt. Gizem Demir, 2025).

Şiddet günlük yaşantımızda toplumda her bireyi etkilediği gibi kadınları da olumsuz etkilemektedir. Kadını hedef alan şiddet; cinsiyet ayırımcılığına yönelik temel bir insan hakkı ihlalidir ve temel bir sağlık sorunudur (Demir, 2025). Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) raporları incelendiğinde dünya genelinde 15-49 yaş arası kadınların %31’i ile 15 yaş ve üzerinde bulunan kadınların %30’una mevcut veya önceki koca ya da erkek partnerleri tarafından fiziki ya da cinsel saldırıda bulunulmuştur. Bu veriler 2018 yılında 15 yaş ve üzeri yaklaşık 736 milyon kadının yaşamları sürecinde bu şiddet davranışlarından birisine en az bir defa veya her ikisine aynı süreçte maruz kaldığını ortaya koymaktadır (WHO, 2021; akt. Köse, 2025). Kadına yönelik şiddet öncelikle kadınların hayatlarını biyopsikososyal bakımdan tam iyilik hali içinde olmalarını, toplumsal ve ekonomik hayata etkin şekilde katkı sunma potansiyelini tehdit eden, insan hakları ve özgürlüklerini ihlal eden, önlenmesi için kapsamlı bir müdahale gerektiren dünya çapında vuku bulan yaygın bir problemdir (World Health Organization, 2021; akt. Büyükbodur, 2022).

Aile içinde kadınların maruz kaldığı şiddet olgusuna neden olan unsurlar kültürden kültüre, toplumdan topluma, bireyin demografik özellik durumuna göre değişiklik gösterse de mevcut durumda tüm kadınları etkilemeye devam etmektedir. Toplumsal yapıya bakıldığında ataerkil yapının hâkim olduğu kültür, toplumsal cinsiyet eşitsizliği, kadınların ekonomik açıdan birisine bağımlı olması, şiddeti hayatın normal bir parçası olarak gören sosyal tutumlar, aile içi şiddeti besleyen temel indikatörler olarak karşımıza çıkmaktadır (Koç ve Yıldız, 2020; akt. İçli Hayme, 2025). Aile içindeki unsurlarda ise; çocukluk döneminde şiddete maruz kalma, ebeveynler arasında çatışma yaşanması, finansal sıkıntılar ve yetersiz iletişim kendini göstermektedir. Bu indikatörlerin bir araya gelmesi sadece bireylerin ilişkisel dinamiklerini değil ayrıca onların

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

psikolojik, ekonomik ve fiziksel durumlarının da yoğun şekilde etkilenmesine sebebiyet vermektedir (Yıldırım ve Erbay, 2019; akt. İçli Hayme, 2025).

Kadının maruz kaldığı şiddet insanlık tarihi başladığından bu yana varlığını göstermiş ve devam ettirmiş olsa da toplumsal bir problem olarak kabul edilmesi ve buna ilişkin mücadelenin başlatılması son elli yıldır gündemdedir. Mücadeleye ilişkin programlar öncelikle korumaya ve tedavi etmeye yönelik müdahaleler şeklinde kendini göstermiş daha sonra sorunun karmaşık yapısı görülerek önleyici hizmetlerin elzem olduğu kanaati oluşmuştur. Her ne kadar bu dönemde ciddi çalışmalar yapılmış olsa da kadına yönelik şiddet dünya genelinde oldukça ciddi bir insan hakkı ihlali olarak varlığını sürdürmektedir (Köse, 2025). Kadınlara yönelik şiddetin kadınların yaşamının her safhasında yaşanabilecek bir durum olması bu sorunla mücadele edilirken bu gerçekle hareket edilmesini zorunlu hale getirmektedir (İnci, 2019). Bireyin şiddet olgusunu bilmesi, buna erken müdahale etmesi destek ile ilgili arayışlarının artmasında önemli bir yer tutmaktadır (WHO, 2021; akt., İçli Hayme, 2025).

Kadına Yönelik Şiddet Türleri

Kadını hedef alan şiddet kendi içinde fiziksel, psikolojik, ekonomik ve cinsel şiddet dahil olmak üzere kendini çok farklı şekillerde gösterebilmektedir (The Global Women's Institute, 2016, s.5).

i) Fiziki şiddet: Fiziksel şiddet kadınların fiziksel bütünlüğüne kasti şekilde zarar veren, direkt olarak fiziksel teması (vurma, itme, tokat atma, boğmaya çalışma) içeren, fakat bununla sınırlı olmayacak şekilde yaşanabilen herhangi bir eşyayı fırlatma, yakma girişiminde bulunma, kesici delici aletler kullanarak yaralama, öldürme girişiminde bulunma vb. durumları içeren bir şiddet türüdür (Büyükbodur, 2022). Şiddet davranışının en görünür biçimi olan fiziksel şiddet başka birine yönelik güç kullanarak kendisine zarar vermeyi içeren her türlü davranıştır. Fiziksel şiddet davranışları genel olarak tokat atma, ısırma, kemiklerini kırma, tekme atma, yumruklama, yakma, boğma, üzerinde sigara söndürme, yaralama, öldürücü aletler kullanma, itme, vurma şeklinde vuku bulmaktadır (Köse, 2025). Fiziki şiddet bireylerin bedensel bütünlük durumlarına ilişkin sert ve acı veren bir fiildir. Bu tür şiddet davranışları bireylerde mala, cana, sağlığa, bedensel bütünlüğe ve bireyin özgürlüğü bakımından tehdit oluşturabilir (Şenyuva ve Yavuz, 2009; akt., Demir, 2025).

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

ii) Psikolojik şiddet: Psikolojik şiddet kasten kadınların benlik saygısına zarar veren, güçsüzlük, çaresizlik duygusu başta olmak üzere negatif hislere sebebiyet veren her türlü sözlü ve sözsüz tutum ve davranışları kapsayan ancak sadece bunlarla sınırlı olmayan şiddet türüdür. Kadını hedef alacak şekilde kendisini küçük düşürecek suçlayıcı sözler sarf etmek, onu aşağılamak, kendisiyle dalga geçmek, jest ve mimiklerle tehdit etmek, sevdiklerine zarar verme tehdidinde bulunmak, çocukların bakımına ilişkin ebeveyn sorumluluklarının gerçekleştirilmesinde suçlu hissettirmek, yalnızlaştırmak, akrabaları ve arkadaşları ile görüşmesine izin vermeme vb. birçok davranışı içermektedir (Büyükbodur, 2022). Psikolojik şiddetin fiziksel ve cinsel şiddet gibi görünür olmaması onu diğer şiddet davranışları türlerinden ayırmaktadır (Polat, 2016; akt., Köse, 2025).

iii) Ekonomik şiddet: Ekonomik şiddet genel anlamda kadınların iş yaşantısına katılımlarını, gelir elde ederek kendi kendilerine yeterli olmalarına imkân sunan çalışmaları engellemeye yönelik tutum ve davranışlardır. Kadınların finansal kaynaklara ulaşma, bunu kullanma ve devam ettirme yetisini kontrol altına almayı içerir ve sosyo-ekonomik bakımdan kadının güvenliğini tehdit altına alır (Stylianou, 2018; Postmus vd., 2012; akt., Büyükbodur, 2022). Polat (2016) ekonomik şiddet olgusunun iki tezat davranış sebebiyle dikkat çekici olarak değerlendirmektedir. Bunlardan ilki kadının özgürlüğünün sınırlanması, çalışmasına izin verilmemesi, ikincisi ise kadının bir işyerinde çalışarak para kazanması ancak bu paranın kadının elinden alınması şeklinde kendini gösterebilir (Muslu Köse, 2025).

iv) Cinsel şiddet: Kadının maruz kaldığı bir başka şiddet türü "cinsel şiddettir". Cinsel şiddet kadının izini/onayı olmamasına rağmen veyahut mağdura karşı şiddet kullanarak gerçekleşen, kadına ceza vermeyi, kendisinden cinsel tatmin etmeyi hedefleyen, üreme sağlığı dahil olmak üzere kadınların biyolojik, psikolojik ve sosyal sağlığına zarar veren davranışlardır (Büyükbodur, 2022). Dünya Sağlık Örgütüne (WHO) göre; mağdurla olan ilişkisi bulunup bulunmadığına bakılmaksızın herhangi birisi tarafından evde, işyerinde bireyin cinselliğine ilişkin zorlama ile herhangi bir fiili gerçekleştirme ya da buna teşebbüs etme, rahatsız edici cinsel söylemlerde bulunma ya da cinsel yorum da bulunma veya fuhuş şeklinde tanımlanmaktadır (WHO, 2022). Cinsel şiddet dünyanın hemen her yerinde yaşanmaktadır. Birçok ülkede de bu soruna dair çok az araştırma yapılmış olsa da elde edilen veriler tahminen her dört kadından birinin yakın partneri tarafından cinsel şiddete uğradığını, üçte birinin ilk cinsel deneyimlerini ergenlik döneminde bir zorlama sonucu yaşadıklarını ortaya koymaktadır (WHO, 2002 akt. Köse, 2025).

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Kadına Yönelik Şiddetin Yaygınlığı

Dünya genelinde kasten cinayete kurban giden her on kadından yaklaşık altısı (%58) yakın bir partneri veya başka bir aile üyesinin saldırısı sonucu yaşamını yitirmektedir (UNODC, 2019). Her yıl tahminen 6 milyon kadın aile içinde maruz kaldığı şiddet sebebiyle fiziksel ve ruhsal sorunlara maruz kalmaktadır (Henderson, 1992; Bush ve Valentine, 2000). Bunun yanı sıra fiziksel şiddetle karşı karşıya kalan kadınların çoğu aynı zamanda cinsel şiddete maruz kalmaktadır WHO, 2002; akt. Köse, 2025). Türkiye'de de kadınların maruz kaldığı şiddet önemli bir sorun olarak karşımızda durmaktadır. Türkiye'de kadınlar şiddete daha çok evde maruz kalmaktadır. Çünkü aile yapısı dışında yaşanan şiddet eyleminden toplum sorumlu tutulurken aile içerisinde cereyan eden şiddet ailenin özel bir yaşam alanı olduğu düşünülerek gizli tutulabilmektedir (Karahan, Arpacı ve Esen, 2022). Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü (KSGM) tarafından gerçekleştirilen "Türkiye de Kadına Yönelik Aile İçi Şiddet Araştırması" sonucunda Türkiye'de tahmini olarak her 10 kadından 4'ünün hayatlarının herhangi bir kesitinde fiziksel ve/veya cinsel şiddetine uğradığı tespit edilmiştir. Gerçekleştirilen bu araştırmada ortaya çıkan bir diğer sonuç 15-24 yaş arasında bulunan kadınlar, ilköğretim ve altında eğitim seviyesinde bulunanlar, eşinden boşananlar ya da eşinden farklı yerde yaşamını sürdürenler, 18 yaşından önce evlilik yapanlar, herhangi bir gelir getirici işte çalışmayanlar, düşük refah seviyesine sahip olanların şiddete maruz kalma riski diğer kadınlara göre daha yüksektir (Karahan, Arpacı ve Esen, 2022).

Türkiye'deki genel durum incelendiğinde ülke genelinde kadınları hedef alan şiddet sarmalının yaygın şekilde devam ettiği görülmektedir. Fiziksel şiddetin oranı %36 olarak belirlenmiştir. Kadınların %38'i hayatlarının herhangi bir döneminde fiziksel ya da cinsel şiddetten birine maruz kalmıştır. Ayrıca eşleri ya da partnerleri tarafından sözel şiddet, korkutma, tehdit edilme, aşağılanma vb. duygusal şiddete maruz kalma oranı evli olan kadınlar arasında %44 olarak belirlenmiştir. Şiddette uğrayan bir başka kadın grubu boşanan veya ayrı yaşayan kadınlardır. Bu durumda bulunan kadınların dörtte üçü fiziksel ya da cinsel şiddete hayatlarının belirli bir sürecinde maruz kaldıklarını ifade etmiştir. Daha önce hiç evlenmemiş ancak bir birlikteliği olan kadınların durumu incelendiğinde ise bu kadınlarda fiziksel ya da cinsel şiddete maruz kalma oranı %7'dir (Akadlı Ergöçmen vd., 2015).

Kadına Yönelik Şiddetin Önlenmesinde Dijital Önlemler

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Türkiye'de son yıllarda kadına yönelik şiddetin önlenmesine ilişkin birtakım dijital uygulamalar hizmete sunulmuştur. Dijital araçların kullanımıyla güvenlik politikaları daha şeffaf hale gelmekte, geri bildirim sistemi ile birlikte vatandaşların karar verme süreçlerine doğrudan yansıtılabilmektedir. Bu durum özellikle şehir güvenliğinin sağlanmasında, suç eylemlerine karşı farkındalık sağlanmasında ve acil durum müdahalelerinde yönetme kapasitesinin güçlendiğini ortaya koymaktadır (Karasoy ve Babaoğlu, 2020; akt. Yolcu, 2025). Türkiye'de kadına yönelik şiddetin önlenmesine yönelik etkin ve en sık olarak kullanılan dijital hizmet modellerinden biri kısa adı KADES olan "Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Dijital Müdahale Aracı" isimli uygulamadır. Türkiye'de kamu güvenliğine yönelik hizmetlerin dijitalleşmesi sadece kolluk kuvvetlerinin hareket kabiliyetini arttırmakla kalmayıp vatandaşların güvenlik süreçlerine aktif olarak katılmasına imkân sunan yeni nesil yönetişim araçlarının gelişmesine ortam sunmuştur. KADES vb. mobil ihbar uygulamaları belirli suç çeşitlerine odaklanarak bunlara müdahale etme fırsatı vermekte, veri temelli analizlerle güvenlik politikalarının biçimlendirilmesine katkı vermekte ve eş zamanlı olarak kamusal farkındalığın geliştirilmesini amaçlamaktadır. İçişleri Bakanlığının proje sahibi olduğu KADES Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından geliştirilmiş ve 24 Mart 2018 tarihinde hizmete konulmuştur. KADES acil durumlarda kadın bireylerin güvenlik güçlerine hızlı bir şekilde ulaşmalarını temin etmek maksadıyla uygulamaya konulmuş dijital bir güvenlik aracı mahiyetindedir (Yolcu, 2025).

Türkiye İstatistik Kurumu 2022 yılı istatistiklerine göre 15 yaş ve üstü toplam kadın sayısı 33.463.052 kişidir. Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) verilerine göre (2023) kadınlarda mobil telefon kullanım oranı %83,3'tür. Ancak kadınların sadece %20'si bu dijital uygulamadan yararlanma imkânı bulmaktadır. Bu durum kadına yönelik şiddeti önlemeye yönelik çalışmaların daha organize tanıtılması gerekliliğini düşündürmektedir (Hanikoğlu ve Akman, 2024). KADES uygulamasında kadınların yanı sıra çocukların da maruz kaldığı şiddet, taciz vb. kötü eylemleri az da olsun engellemek amacı vardır. KADES'in kullanılabilmesi için cep telefonu tarafından indirilmesi ve internete bağlı olması gerekir (www.icisleri.gov.tr). KADES'in ana temel amacı kadınları olası şiddet eylemlerine karşı korumaktır. Eşinden ya da herhangi birinden şiddet gören ya da şiddet görme ihtimali olan kadınlar akıllı cep telefonları üzerinden Kadın Acil Destek İhbar Sistemine ulaşabilmektedir (İçişleri Bakanlığı, 2020). KADES uygulaması on bir farklı dilde (Türkçe, İngilizce, Arapça, Farsça, Rusça, Fransızca, İspanyolca, Özbekçe, Kırgızca, Kürtçe, Almanca) hizmet vermektedir. Türkiye'de ikamet eden

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

farklı dillere mensup kadınların da bu imkândan faydalanması oldukça önemlidir Hanikoğlu ve Akman, 2024).

KADES Uygulaması Kapsamında Vaka Yönetimi Süreci

Kadına yönelik şiddete ilişkin müdahale süreçlerinin yalnızca güvenlik temelli yaklaşımlarla sınırlandırılması yeterli değildir. Türkiye'de kadına yönelik şiddetle mücadelede geliştirilen politika ve uygulamalar incelendiğinde son yıllarda daha fazla arttığı görülmektedir (T.C. İçişleri Bakanlığı, 2020; T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, 2025). Bu kapsamda dijital uygulamaların sosyal hizmet sistemine dahil edilmesi, müdahalenin hızını ve erişilebilirliğini artıran önemli bir gelişme olarak değerlendirilmektedir.

Kadına yönelik şiddet vakalarında etkili müdahalenin yalnızca kriz anındaki müdahalelerle sınırlı olmayıp, daha sistemli ve çok boyutlu bir vaka yönetimi anlayışı temelinde sunulması, hizmetlerin etkinliği açısından önemli olarak değerlendirilmektedir. KADES uygulaması şiddet mağdurlarının kolluk kuvvetlerine hızlı erişimini sağlayan dijital bir müdahale aracı olarak öne çıkmakla birlikte (İçişleri Bakanlığı, 2023) vaka yönetimi sürecinin başlangıç aşaması olarak değerlendirilebilir. Uygulama aracılığıyla yapılan ihbarlar, yalnızca acil müdahaleyi değil, aynı zamanda sosyal hizmet sisteminin de devreye girmesini gerektiren bir başlangıç mekanizması olarak değerlendirilebilir. Bu kapsamda kolluk kuvvetleri ile sosyal hizmet birimleri arasındaki iş birliğinin sağlanması, vaka yönetimi için belirleyici olmaktadır. Ayrıca söz konusu dijital uygulamaların sunduğu veriler sosyal hizmet birimleri tarafından etkin biçimde kullanılarak risk altındaki kadınların erken dönemde tespiti açısından yararlı olabilir.

Vaka yönetimi, sosyal hizmet uygulamasında müracaatçının ihtiyaçlarını sistemli biçimde ele alan ve hizmetlerin koordinasyonunu sağlayan temel müdahale yaklaşımlarından biri olarak değerlendirilebilir. Şiddete maruz kalan kadınlara yönelik vaka yönetiminde kadının durumunun doğru biçimde değerlendirilmesi ve müdahale edilmesi noktasında başvuru alma, değerlendirme, planlama, uygulama, yönlendirme ve izleme aşamalarını kapsayan yapılandırılmış bir süreçten bahsedilebilir (Kirst-Ashman ve Hull, 1999; Sheafor ve Horejsi, 2014; Summers, 2015; Goosey, Sherman ve Neyroud, 2017). Vaka yönetimi, yalnızca bireysel destek sunmakla kalmayıp aynı zamanda sağlık, güvenlik, hukuk ve sosyal hizmet sistemleri arasında bütüncül bir koordinasyon sağlamayı amaçlamaktadır (Yalçın, 2021). Bu nedenle vaka

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

yönetimi yaklaşımı, şiddet mağdurlarının güvenliğinin sağlanması, güçlendirilmesi ve yeniden şiddete maruz kalmalarının önlenmesi noktasında önemli bir yerde durmaktadır.

Vaka yönetimi sürecinin ilk aşaması olarak değerlendirilebilecek başvuru alma, KADES uygulaması kapsamında dijital olarak gerçekleşen acil bildirim ile başlamaktadır. Böylece mağdurun kurumsal başvuru mekanizmalarına fiziksel olarak erişemediği durumlarda dahi yardım talep edebilmesini mümkün kılmaktadır. Sosyal hizmette ilk temas aşaması, doğru ve hızlı değerlendirme açısından oldukça önemli olup, daha sonraki müdahale süreçlerinin niteliğini de doğrudan etkilemektedir (Compton, Galaway ve Cournoyer, 2005; Sheafor ve Horejsi, 2014; Summers, 2015). Bununla birlikte teknoloji temelli başvuru sistemleri hizmetlere erişimdeki yapısal engelleri azaltabilmektedir (Rahman vd., 2025). Uygulama üzerinden iletilen ihbarın kolluk sistemine düşmesiyle birlikte polis/jandarma tarafından gerçekleştirilen ilk müdahale, yalnızca fiziksel güvenliği sağlamaya yönelik değil, aynı zamanda vaka yönetimi sürecine veri sağlayan bir ön değerlendirme olarak değerlendirilmelidir. Bu aşamada elde edilen bilgilerin standart risk değerlendirme formları ile kayıt altına alınarak aynı zamanda sosyal hizmet sistemlerine aktarılması, vaka yönetiminin ilk adımını oluşturacaktır.

Değerlendirme aşaması, KADES ile başlatılan vakanın mesleki olarak analiz edilebileceği evredir. Bu aşamada yalnızca olay değil, aynı zamanda şiddetin türü, sıklığı, şiddet uygulayanın durumu ve mağdurun risk düzeyi değerlendirilebilir (Green ve Ellis, 2017). Bazı risk değerlendirme süreçlerinde ölüm ve tekrar mağduriyet yaşama riskinin iyi değerlendirilmesi gerektiği ifade edilmektedir (European Institute for Gender Equality [EIGE, 2019]. Değerlendirme sürecinde yalnızca fiziksel bir zarar olup olmadığı değil, psikososyal ihtiyaçların ve güvenlik risklerinin de birlikte ele alınması önerilmektedir (World Health Organization, 2013; Sullivan, 2018). Bu kapsamda KADES'ten gelen bir ihbar, yalnızca bir olay değil, potansiyel risk içeren bir vaka olarak değerlendirilmelidir. Kolluk tarafından iletilen bilginin Şiddet Önleme ve İzleme Merkezlerindeki (ŞÖNİM) sosyal hizmet uzmanları tarafından kapsamlı değerlendirmesi yapılmalıdır. Bu noktada KADES verilerinin yalnızca olay bildirimi olarak değil, risk temelli analiz sürecine dahil edilmesi sağlanmalıdır. Böylece değerlendirme süreci, güvenlik temelli bir müdahalenin yanında önleyici bir nitelikte taşıyacaktır.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Planlama aşamasında, yapılan değerlendirmeye dayalı olarak bireyselleştirilmiş bir müdahale planı geliştirilebilir. Müdahale planlarının, kadının ihtiyaçlarına ve güvenlik durumuna göre yapılması gerektiği ifade edilmektedir (Summers, 2015). Kadına yönelik şiddet alanında bu yaklaşım, mağdur odaklı yaklaşım (survivor-centered approach) olarak ele alınmaktadır (UN Women, 2015). Söz konusu yaklaşım, kadının karar süreçlerine aktif katılımını ve güvenlik planlamasının kendi koşullara göre yapılandırılmasını esas almaktadır. Ayrıca güvenlik planlaması, şiddetin tekrarını önlemeye yönelik temel müdahale araçlarından biri olarak kabul edilmektedir (Sabri vd., 2022). Bu kapsamda vaka yönetiminde KADES ile başlatılan süreç, sosyal hizmet uzmanlarının koordinasyonunda bireyselleştirilmiş müdahale ve güvenlik planlarına dönüştürülmelidir. Bu aşamada kolluk, sosyal hizmet ve gerektiğinde sağlık ve adli birimlerin birlikte hareket edebileceği bir koordinasyon mekanizmasının oluşturulması önem taşımaktadır. Özellikle yüksek riskli vakalarda, yalnızca yönlendirme odaklı değil, eş zamanlı bilgi paylaşımına dayalı bir müdahalenin geliştirilmesi düşünülebilir.

Yönlendirme aşaması, vaka yönetiminin diğer kurumlarla olan koordinasyon yapısıyla ilgilidir. Kadına yönelik şiddet vakalarında etkili müdahale, yalnızca tek bir kurumun değil, farklı kurumların iş birliği ve eşgüdüm içinde çalışmasını gerektirmektedir (Shepard ve Pence, 1999). Böylece sağlık, sosyal hizmetler, kolluk ve adalet sistemleri arasındaki iş birliği öne çıkmaktadır (UN Women, 2015). Halihazırdaki süreç daha çok ŞÖNİM, kolluk ve diğer destek mekanizmaları üzerinden yürütülmektedir. Bu noktada KADES uygulaması söz konusu kurumlara bilgi sağlayan süreci başlatan bir araç olarak değerlendirilebilir.

İzleme aşaması, vaka yönetiminin devamı ve sürekliliğini sağlayan bir süreç olarak düşünülebilir. Vaka yönetiminde izleme, müdahale planının etkinliğinin değerlendirilmesi ve gerektiğinde yeniden düzenlenmesi olarak düşünülebilir (Summers, 2015). Kadına yönelik şiddet vakalarında riskin devam edebilen yapısı göz önünde bulundurulduğunda izlemenin süreklilik gerektirdiği vurgulanmaktadır (Council of Europe, 2021). Mağdurlarla düzenli görüşmelerin sürdürülmesi ve gerektiğinde güvenlik planlarının güncellenmesi önerilmektedir (WHO, 2013). KADES'in yeniden erişilebilir bir araç olması, vaka yönetimi sürecinin devamı biçiminde değerlendirilebilir. Mağdurun ihtiyaç duyduğu her an yeniden sisteme giriş yapabilmesi, izlemeyi güçlendirecektir.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Tablo 1. Kadına Yönelik Şiddet Vakalarında KADES Vaka Yönetimi Süreci

Süreç	Müdahale
Başvuru	Konum paylaşımı, acil ihbar, ilk risk sinyallerinin alınması
Değerlendirme	Risk analizi, biyopsikososyal değerlendirme
Planlama	Güvenlik planı, koruyucu tedbirler, hizmet planı
Yönlendirme	ŞÖNİM, sağlık, hukuk ve sosyal hizmetlere yönlendirme
İzleme	Takip görüşmeleri, risk takibi

Tablo 1'de görüldüğü üzere KADES uygulaması vaka yönetiminde dijital bir mekanizma olarak süreci başlatan ve birden çok kurumun iş birliğini kapsayan bir yapı olarak değerlendirilebilir. Genel olarak bakıldığında KADES uygulamasıyla başlatılan vaka yönetimi süreci üç özellik kapsamında değerlendirilebilir. Bunlar;

- Dijital mekanizmalar sayesinde erken müdahale,

- Risk temelli değerlendirme,

- Kurumlararası koordinasyon ile bütüncül hizmet sunumudur (Yalçın, 2021).

Yukarıda bahsedilen yapı kadına yönelik şiddetle mücadelede dijitalleşmenin aynı zamanda bir müdahale modeline dönüşen araç olduğunu da ortaya koymaktadır. Bununla birlikte vaka yönetiminin etkinliği ve sürdürülebilirliği yalnızca teknolojik altyapıya değil kurumlararası koordinasyon ve izleme sistemlerinin de düzenli işleyişine bağlı olarak değişebilir. Bu kapsamda KADES'in yalnızca mağdurun güvenliğini sağlamaya yönelik bir mekanizma olmasından çok, sosyal hizmet temelli vaka yönetimi sisteminin bir bileşeni olarak da değerlendirilmesi yararlı olacaktır. Başka bir değişle KADES uygulaması kadına yönelik şiddetle mücadelede tek başına bir çözüm aracı olmaktan çok, vaka yönetimi sürecinin ilk aşamasını başlatan bir giriş mekanizması olarak düşünülebilir.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Şiddet olgusu günümüzde gittikçe dozajı artan ve toplum içinde bireylerin iyilik halini oldukça olumsuz etkileyen bir davranış olarak kendisini göstermektedir. Toplumda son yıllarda en yoğun şekilde şiddete maruz kalan gruplardan birinin kadınlar olduğu düşünülmektedir. Görsel ve yazılı medyada şiddete maruz kalan, ağır yaralanan veya hayatını kaybeden kadınlara yönelik haberlerin gittikçe ivmelenmesi sorunun ciddiyetini ortaya koyar niteliktedir. Kadına

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

yönelik şiddet sorununa karşı devletin geliştirdiği birtakım dijital uygulamalar bulunmaktadır. Bunlar içinde en fazla kullanılan ve en fazla fayda sağlayan dijital uygulama "Kadına Yönelik Şiddetle Mücadelede Dijital Müdahale Aracı" (KADES)'tir. İçişleri Bakanlığı tarafından projesi hazırlanan ve Emniyet Genel Müdürlüğü tarafından geliştirilen KADES uygulaması 2018 yılından bu yana faal olan önemli bir dijital önlem uygulamasıdır. Akıllı telefonu olan kadınlar tarafından internet ortamında indirilen bu aplikasyon kullanıcının T.C. kimlik numarasını girmesi ve gelen kodu girmesi ile aktif hale gelmektedir.

KADES uygulamasının yalnızca acil müdahale sağlayan bir araç değil, aynı zamanda sosyal hizmet temelli vaka yönetimi sürecinin başlangıcı olarak ele alınması yararlı olarak değerlendirilmektedir. Böylece kadına yönelik şiddetle mücadelede daha bütüncül ve etkili bir müdahale sisteminin geliştirilmesine katkı sağlanmış olacaktır.

Bu kapsamda, kadına yönelik şiddetle mücadelede dijital uygulamaların etkinliğinin artırılabilmesi için bazı yapısal ve uygulamaya dönük öneriler geliştirilmiştir. Öncelikle, KADES uygulaması ile sosyal hizmet birimleri arasında veri paylaşımının sağlanması, vaka yönetiminin daha hızlı ve koordineli yürütülmesine katkı sağlayabilecektir. Kolluk kuvvetleri ile sosyal hizmet uzmanları arasında eş zamanlı müdahale mekanizmalarının geliştirilmesi, özellikle yüksek riskli vakalarda güvenliğin artırılması açısından önem taşımaktadır.

Bununla birlikte, dijital okuryazarlık düzeyinin artırılmasına yönelik eğitim ve farkındalık çalışmalarının yaygınlaştırılması, uygulamanın daha geniş kesimler tarafından kullanılmasını sağlayacaktır. Özellikle dezavantajlı bölgelerde yaşayan kadınlara yönelik mobil sosyal hizmet uygulamalarının geliştirilmesi, hizmetlere erişimi kolaylaştıracaktır.

Son olarak, kadına yönelik şiddetle mücadelede geliştirilen dijital araçların yalnızca kriz anına müdahale eden sistemler olarak değil, aynı zamanda önleyici ve izleyici politika araçları olarak ele alınması gerekmektedir. Bu doğrultuda KADES'in vaka yönetimi temelli sosyal hizmet uygulamalarıyla bütünleştirilmesi daha etkili müdahale modellerinin geliştirilmesine katkı sağlayacaktır.

KAYNAKÇA

Akadlı Ergöçmen, B., Yüksel-Kaptanoğlu, İ., Çavlin, A (2015). Türkiye'de kadına yönelik aile içi şiddet araştırması. *Hacettepe Üniversitesi Nüfus Etütleri Enstitüsü*.

Akkaş, İ. ve Uyanık, Z. (2016). Kadına yönelik şiddet. *Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi SBE Dergisi*, 6(1), 32-42.

Büyükbodur, A.Ç. (2022). Kadına yönelik şiddetin önlenmesinde topluluk temelli sosyal hizmet uygulamaları. *Akademik Sosyal Araştırmalar Dergisi.* 10 (131), 34-49.

Compton R.B., Galaway B., ve Cournoyer R.B. (2005). *Social Work Processes*. Thomson. Seventh Edition.

Council of Europe. (2021). *Assessing and managing risks in cases of violence against women and domestic violence: Strengthening risk assessment, risk management and inter-agency coordination in Turkey*. Council of Europe.ı https://rm.coe.int/trk-2021-assessing-and-managing-risks-in-cases-of-vaw-and-domestic-vio/1680a2a7cb

Demir, G. (2025). *Kadına yönelik şiddet konulu geleneksel medya ve dijital medya haberlerinin haber değeri ölçütleri açısından değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış YL tezi). İstanbul Gelişim Üniversitesi.

Emezue, C., Chase, J. A. D., Udmuangpia, T., Buller, A. M., ve Devries, K. M. (2022). Technology-based and digital interventions for intimate partner violence: A systematic review and meta-analysis. *Campbell Systematic Reviews, 18*(3), e1271. https://doi.org/10.1002/cl2.1271

European Institute for Gender Equality (EIGE). (2019). *Gender equality index 2019: Violence*. Publications Office of the European Union. https://eige.europa.eu/gender-equality-index/2019-violence

Green D.M. ve Ellis S. (2017). Proactive case management: social work active engagement revisited. *Journal of Sociology and Social Work.* (5),1 10-16. https://doi.org/ 10.15640/jssw.v5n1a2

Hanikoğlu, M., Akman, Ç. (2024). Mor dijital uygulamalar. *Pamukkale Journal of Eurasian Socioeconomic Studies*. 11(2), 49-67.

Hayme, D.İ. (2025). *Evli kadınlarda aile içi şiddet farkındalığı ile kadına yönelik eş şiddetine maruz kalma arasındaki ilişkinin incelenmesi*. (Yayınlanmamış YL tezi). Gümüşhane Üniversitesi.

Karahan, M.S., Arpacı, F. ve Esen, İ. (2022). Türkiye'de kadınlara yönelik şiddetin uygulanan sosyal politikalar bağlamında bireysel ve toplumsal boyutlarda etkileri. *Gazi Sağlık Bilimleri Dergisi*, 36-41.

Karasoy, H., ve Babaoğlu, P. (2020). Türkiye'de elektronik devletten dijital devlete doğru. *Karadeniz Sosyal Bilimler Dergisi*, *12*(23), 397-416.

Kirst-Ashman K.K. ve H.G. Hull. (1999). *Understanding generalist practice.* Second Edition.

Rahman, M. H., Usmani, N. G., Chandra, P., Manna, R. M., Ahmed, A., Shomik, M. S., Arifeen, S. E., Hossain, A. T., ve Rahman, A. E. (2025). Mobile apps to prevent violence against women and girls (VAWG): Systematic app research and content analysis. *JMIR Formative Research*, *9*, e66247. https://doi.org/10.2196/66247

Sabri, B., Tharmarajah, S., Njie-Carr, V. P. S., Messing, J. T., Loerzel, E., Arscott, J., ve Campbell, J. C. (2022). Safety planning with marginalized survivors of intimate partner violence: Challenges of conducting safety planning intervention research with marginalized women. *Trauma, Violence, ve Abuse*, *23*(5), 1728–1751. https://doi.org/10.1177/15248380211013136

Sheafor, B. W., ve Horejsi, C. J. (2014). *Sosyal hizmet uygulaması: Temel teknikler ve ilkeler.* Nika Yayınevi.

Shepard, M. F., ve Pence, E. L. (Eds.). (1999). *Coordinating community responses to domestic violence: Lessons from Duluth and beyond*. SAGE Publications. https://archive.org/details/coordinatingcomm00mela

Stylianou, A. M. (2018). Economic abuse within intimate partner violence: A review of the literature. *Violence and Victims*, 33(1), 3-22.

Sullivan, C. M. (2018). Understanding how domestic violence support services promote survivor well-being: A conceptual model. *Journal of Family Violence*, 33(2), 123–131. https://doi.org/10.1007/s10896-017-9931-6

Summers, N. (2015). *Fundamentals of case management practice: Skills for the human services* (5th ed.). Cengage Learning

Şenyuva, G., ve Yavuz, F. (2009). Fiziksel şiddet olgularında travma sonrası stres bozukluğunun değerlendirilmesi. *Adli Tıp Dergisi*, *23*(1), 1-14.

T.C. Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı. (2025). *Kadına yönelik şiddetle mücadele 2025 yılı faaliyet planı*. https://www.aile.gov.tr/media/186809/kadina-yonelik-siddetle-mucadele-2025-yili-faaliyet-plani.pdf

T.C. İçişleri Bakanlığı. (2020, 2 Ocak). *81 ile kadına yönelik şiddetle mücadele genelgesi*. https://www.icisleri.gov.tr/81-ile-kadina-yonelik-siddetle-mucadele-genelgesi

Tekindal, M., Özlem, Ş. Ö., ve Emre, M. (2018). Şiddet mağduru kadına yönelik sosyal hizmet müdahalesi: Ayşen ve Zehra vakası. *Ufkun Ötesi Bilim Dergisi*, *18*(1), 45-72

UN Women. (2015). *Essential services package for women and girls subject to violence: Core elements and quality guidelines*. United Nations Entity for Gender Equality and the Empowerment of Women. https://www.unwomen.org/en/digital-library/publications/2015/12/essential-services-package-for-women-and-girls-subject-to-violence

UNODC. (2019). *Global study on homicide: Gender-related killing of women and girls.* Vienna: United Nations Office on Drugs and Crime.

World Health Organization (2013*). Responding to intimate partner violence and sexual violence against women: WHO clinical and policy guidelines.* https://iris.who.int/handle/10665/85240

World Health Organization (WHO). (2021). *Violence Against Women: Prevalence Estimates 2000–2018.* WHO Press.

World Health Organization. (2002). *World report on violence and health* (E. G. Krug, L. L. Dahlberg, J. A. Mercy, A. B. Zwi ve R. Lozano, Eds.). Geneva.

Yalçın, M. (2021). Şiddete maruz bırakılan kadınlara yönelik vaka yönetimi temelli sosyal hizmet uygulamaları. *Toplum ve Sosyal Hizmet*, 32(3), 1103-1124. https://doi.org/10.33417/tsh.855762

Yıldırım, N. ve Erbay, E. (2019). Aile içi şiddetin toplumsal nedenleri ve kadın sağlığı üzerindeki etkileri. *Toplum ve Sosyal Hizmet.* 30(1), 233-252.

Yolcu F.S., (2025). Kamu Güvenliğinin Dijitalleşmesi: Türkiye'de Mobil İhbar Uygulamaları Üzerinden Kolluk-Vatandaş Etkileşimi, *Güvenlik Bilimleri Dergisi, Kolluk Uygulamaları ve Güvenlik Teknolojileri Özel Sayısı, ss 105-129*

Yöyen, E. G. (2017). Şiddet türleri ve kişilik özellikleri. *Yaşam Becerileri Psikoloji Dergisi,* 1(1), 35-50.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

SOSYOLOJİK BİR VAKA OLARAK EŞLER ARASI KISKANÇLIK VE ALDATMA

Dr. Öğr. Üyesi Kadir YILMAZ

Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi,

Psikoloji Bölümü, Karabük, Türkiye

kadiryilmaz@karabuk.edu.tr

ORCİD ID: 0009 0009 7677 9659

ÖZET

Eşlerin birbirini aldatması günümüz olgularından birisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Sosyolojik bağlamda ele alındığında toplumsal normların gelişimi süreci içerisinde incelenmektedir. Birçok sosyal disiplin konuya kendi alanı içinde değinmekte ve psikolojik, tarihsel, antropolojik ve kültür ilişkisi içinde açıklamalar getirmektedir. Sosyolojik yaklaşım konunun bireysel ilişkilere indirgenemeyecek kadar toplumun önemli bir kavramı olarak ele alıp, tarihsel, kültürel ve yapısal yönleri ile açıklamaktadır. Dinlerin aldatmayı inanç, ahlak ve sapkınlık bağlamında ele almaktadır. Aldatma eyleminin cezası da genellikle ağır olmaktadır. Sosyal psikolojik bakış açısıyla bakıldığında, bireysel ahlaki yetersizlik, sadakatsizlik ya da duygusal eksiklik çerçevesinde ele alındığı görülmektedir. Sosyolojik olarak, aldatmanın ancak cinselliğin, evliliğin ve soyun kurumsallaştığı toplumsal yapılarda anlam kazandığı ileri sürülerek, doğası gereği tarihsel ve toplumsal bir fenomen olduğu dile getirilmektedir. Çalışmanın temel savı olarak buradan yola çıkılmıştır.

Bu çalışma, aldatmanın ortaya çıkışını ve dönüşümünü tarihsel bağlam içerisinde inceleyerek, aldatmanın toplumsal düzen, mülkiyet ilişkileri, cinsiyet rejimleri ve iktidar yapılarıyla olan ilişkisini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Çalışmada tarihsel-sosyolojik yöntem kullanılarak ilkel topluluklardan günümüze kadar aldatmanın anlamı ve işlevi, analiz birimi olarak toplum özelinde değerlendirilmiştir. Bulgular, aldatmanın toplumsal olarak tanımlanan ve anlamlandırılan bir davranış ürünü olduğunu göstermektedir.

Çalışma nitel araştırma yöntemlerinden tarihsel-sosyolojik analiz temelinde konuya yaklaşım içermektedir. Bireysel bir zaaf ve eksiklikten ziyade toplum tarafından üretilmiş olduğu ve toplumu yansıttığı varsayılmaktadır.

Çalışma iktidar, aile, cinsiyet ilişkileri, toplumsal etkileşim, sembolik etkileşim kuramı eleştirel yaklaşım ve modernleşme kuramları çerçevesinde ele alınmakta ve genel bir analize gidilmesi düşünülmektedir.

Anahtar Kelimeler: Aldatma, Evlilik, Cinsellik, İktidar, Sosyoloji

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

JEALOUSY AND INFIDELITY BETWEEN SPOUSES AS A SOCIOLOGICAL CASE

ABSTRACT

Infidelity between spouses emerges as one of the contemporary social phenomena. When examined in a sociological context, it is analysed within the process of the development of social norms. Many social disciplines address the issue within their own frameworks and offer explanations in relation to psychological, historical, anthropological, and cultural perspectives. The sociological approach treats the issue as a significant societal concept that cannot be reduced merely to individual relationships, emphasizing the need to examine it through its historical, cultural, and structural dimensions. Religions, on the other hand, approach the issue in terms of belief, morality, and deviance, and the punishment for infidelity is often severe. From a social psychological perspective, it is generally considered within the framework of individual moral deficiency, disloyalty, or emotional inadequacy. Sociologically, it is argued that infidelity gains meaning only within social structures where sexuality, marriage, and lineage are institutionalized, and thus it is inherently a historical and social phenomenon. This forms the main argument of the study.

This study aims to examine the emergence and transformation of infidelity within a historical context and to analyse its relationship with social order, property relations, gender regimes, and power structures. Using a historical-sociological method, the meaning and function of infidelity from primitive communities to the present are evaluated at the level of society as the unit of analysis. The findings indicate that infidelity is a socially constructed and defined form of behaviour.

The study adopts a qualitative research approach based on historical-sociological analysis. It assumes that infidelity is not merely an individual weakness or deficiency, but rather a phenomenon produced by society and reflective of it.

The study is discussed within the frameworks of power, family, gender relations, social interaction, symbolic interaction theory, critical approaches, and modernization theories, aiming to provide a general analysis.

Keywords: Infidelity, Marriage, Sexuality, Power, Sociology

GİRİŞ

Bu makale, aldatma ve kıskançlık olgularını bireysel ahlaki sapma kategorisinin ötesine taşıyarak, bunların toplumsal ilişkiler ağı içerisinde şekillenen tarihsel olgular olduğunu ileri sürmektedir. Çalışmanın temel amacı, aldatmanın farklı toplumsal dönemlerde nasıl anlamlandırıldığını ve günümüz toplumunda hangi yapısal koşullar altında yeniden üretildiğini incelemektir. Bu doğrultuda analiz, avcı-toplayıcı topluluklardan başlayarak modern ve dijital toplumlara uzanan geniş bir tarihsel çerçeveye yerleştirilmiştir. Aldatma, aynı zamanda farklı tarihsel dönemlerde yaşanan toplumun iktidar, mülkiyet, kontrol, kamusal ve özel alan çerçevesinde, toplumların yapısal özellikleri bakımından da bilgi veren, sistemi anlama çabası olarak da anlamlı bulunmaktadır. Çünkü her bir olgu farklı çağlarda farklı anlamlara ve

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

toplumun yansımasına ayna tutan bir vesika durumundadır. Aldatmanın normatif bir ihlal olması durumu, normlara dikkat çekmekte ve normların kendisinin tarihsel ve toplumsal olarak inşa edildiği dile getirilmektedir (Giddens, 1992).

Kuramsal arka plan, Friedrich Engels'in mülkiyet ve aile ilişkilerine dair yaklaşımı, Michel Foucault'nun (1978) iktidar ve söylem çözümlemeleri, Georg Simmel'in (1908) ilişkisel analizleri ile Anthony Giddens (1992) ve Zygmunt Bauman'ın (2003) moderniteye dair değerlendirmeleri üzerine inşa edilmiştir. Çalışma, aldatmanın sabit ve evrensel bir davranış biç imi olmadığını; aksine toplumsal yapıların dönüşümüyle birlikte anlam değiştiren bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır.

Gündelik söylemde aldatma çoğunlukla bireysel sadakatsizlik, ahlaki zayıflık ya da karakter sorunu olarak ele alınmaktadır. Benzer şekilde kıskançlık da çoğu zaman bireyin psikolojik özellikleriyle açıklanmaktadır. Ancak bu tür yaklaşımlar, söz konusu davranışların ortaya çıktığı toplumsal bağlamı görünmez kılma eğilimindedir. Oysa sosyolojik perspektif, bireysel davranışların önemli ölçüde toplumsal normlar, kurumsal düzenlemeler ve güç ilişkileri tarafından şekillendirildiğini vurgular.

Bu çalışmada şu soruya yanıt aranmaktadır: Aldatma olgusu tarihsel süreç içerisinde hangi toplumsal koşullar altında ortaya çıkmış ve modern toplumda nasıl bir dönüşüm geçirmiştir?

Bu bağlamda aldatma, yalnızca bireyler arası bir ihlal olarak değil; evlilik kurumunun yapısı, mülkiyet ilişkileri ve toplumsal cinsiyet düzeni ile iç içe geçmiş bir toplumsal pratik olarak ele alınmaktadır.

1. YÖNTEM VE ANALİTİK ÇERÇEVE

Bu çalışma, ampirik veri üretimine dayanmayan, literatür temelli bir tarihsel-sosyolojik çözümleme sunmaktadır. Analiz, farklı dönemlerde aldatma olgusuna yüklenen anlamların karşılaştırılması üzerine kuruludur.

İnceleme üç temel boyutta ilerlemektedir: evlilik ve aile gibi toplumsal kurumların dönüşümü, cinselliğin düzenlenme biçimleri ve normların ve değerlerin tarihsel değişimi olarak incelenmektedir.

Bu yaklaşım, aldatmayı bireysel bir eylemden ziyade toplumsal olarak örgütlenmiş bir ilişki biçimi olarak kavramaya imkân sağlamaktadır Sosyolojik analiz çabası içerisinde, özellikle cinselliğin düzenlenmesi, soy ve mülkiyetin devamı ve evlilik müessesinin kurumsallaşması bağlamında sınırlandırılmıştır.

2. ALDATMA VE KISKANÇLIĞIN SOSYOLOJİK KURAMSAL ARKA PLANI

Aldatma ve kıskançlık beraber kullanılmakla beraber, çoğunlukla bireyler arasındaki bir ilişki olarak görülmektedir. Sosyal psikoloji içerisinde tartışılan bu kavramlar, sosyolojik olarak ele alındığında bireysel ilişkiler olarak değil toplumsal ve kurumsal bazda incelemektedir. Bireysel bazda bakıldığında birbirini tetikleyen, yeniden üreten bir yapı sayesinde kıskançlığın

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

aldatmayı doğurması ya da aldatmanın kıskançlığı artırması şeklinde karmaşık bir yapı olduğu görülmektedir. Kıskançlık ilişkiye değer verme ve iletişim kurma gibi olumlu sonuçlara neden olabileceği gibi birey üzerinde baskı kurma, aşırı kontrol ve şüpheciliğin artması gibi olumsuzluklarda içerir. Modern çağda ilişkilerin 'akışkan' olduğu ve bağlanmanın zayıf olmasına karşın beklentilerin yüksek olduğu belirtilmektedir (Bauman, 2003). Materyalist yaklaşım, evlilikler üzerinden konuyu ele alarak, evliliği tek eşli olarak, özel mülkiyetin ve miras sistemlerinin yükselişi ile açıklamıştır. Bu bakımdan kadın cinselliğinin denetim amacı ekonomik işlevler taşıdığından dolayı olmaktadır şeklinde açıklama getirmektedir. (Engels, 1884). Benzer bir düşünce ise, iktidar kavramını merkeze alan bir bakış açısıyla, aldatma neden bir sorun haline gelmektedir, sorusunun cevabı, birey ahlakından ziyade iktidarın cinselliği düzenleme uğraşı olarak yorumlanmıştır (Foucault (1978). Bir başka yaklaşım olarak, durumun ilişkisel düzeyde ele alındığı, sır ve ihanet gibi bazı olguların, toplumsal ilişkilerin sınırlarını görünür kılan biçimsel analizler olduğunu belirtir (Simmel, 1908). Modernite bağlamında aldatma, mahrem ilişkiler olarak, kırılgan ve belirsiz yapılar şeklinde ele alınır. Bağlılık olarak incelenen olgu, içerisinde arzuları da barındırmaktadır (Bauman, 2003). Modernizm düşüncesi, yaşam tarzını biçimlendirirken, ilişkilerin mantığını değiştiren ve dönüştüren bir yeni dünya akımıdır.

2.1 Mülkiyet ve Evliliğin Kurumsallaşması

Friedrich Engels, (1884) aile yapısının dönüşümünü özel mülkiyetin ortaya çıkışıyla ilişkilendirir. Bu çerçevede tek eşli evlilik, yalnızca duygusal bir birliktelik değil, aynı zamanda ekonomik ve hukuki bir düzenleme olarak değerlendirilir. Soyun belirlenebilirliği ve mirasın aktarımı, kadın cinselliğinin denetimini merkezi bir mesele haline getirmiştir.

2.2 Cinselliğin İktidar Tarafından Düzenlenmesi

Michel Foucault, (1978) cinselliğin bastırılmak yerine düzenlenen ve üretilen bir alan olduğunu ileri sürer. Bu bakış açısına göre sadakat ve aldatma gibi kategoriler, doğal gerçeklikler değil; belirli tarihsel koşullarda ortaya çıkan normatif düzenlemelerdir.

2.3 İlişkisel Dinamikler ve Gizlilik

Georg Simmel, (1908) toplumsal ilişkilerin biçimsel özelliklerine odaklanarak aldatmayı, ilişki içi sınırların yeniden çizilmesine neden olan bir süreç olarak değerlendirir. Gizlilik ve sır, ilişkide bilgi eşitsizliği yaratarak güç dengelerini dönüştürür.

2.4 Modernite ve İlişkilerin Kırılganlaşması

Anthony Giddens,(1992) modern ilişkilerin giderek daha fazla duygusal tatmin ve bireysel beklentilere dayandığını belirtirken, Zygmunt Bauman (2003) bu ilişkileri istikrarsız ve geçici yapılar olarak tanımlar. Bu bağlamda aldatma, modern ilişkilerin içsel gerilimlerinden biri olarak ortaya çıkar.

3. TARİHSEL DÖNÜŞÜM PERSPEKTİFİ

Aldatma konusu sadakat, malın korunması, miras aktarımı ve toplumsal normlara uyum gibi kavramların olmadığı, avcı toplayıcı toplum tipinin bulunduğu zaman içinde incelendiğinde günümüzden çok farklı bir biçimde kendisini göstermektedir. Antropolojik bulgular ışığında

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

yapılan çalışmalar sonucu, birçok antropolog günümüz aile yapısını güçlendirecek bulgulara rastlanmadığını ve cinsel ilişkilerin görece esnek olduğunu belirtmişlerdir (Malinowski, 1927).

Tarım toplumlarının ortaya çıkışı özel mülkiyet, sahiplenme ve malların miras yoluyla aktarımı gibi birçok toplumsal sorunla da beraberinde getirmiştir. Engels (1884), tek eşli evliliğin, meşru mirasçıları güvence altına almak için ortaya çıkmış olduğunu belirtir. Doğal olarak yeni neslin mirası devam ettirmesi için kadın cinselliğinin sıkı bir biçimde denetlenmesini zorunlu kılmaktadır.

Modern dönemin insanları evlilik ilişkisi içerisinde değerlendirildiğinde, bu kişilerin hem güvenlik hem de özgürlük arayışı içinde olduklarını ve bu çelişkinin sıklıkla aldatma biçiminde ortay çıktığı belirtilmektedir (Bauman, 2003).

Bütün bu değerlendirmelerin ışığında aldatma olgusunun günümüz farklı özellikleri ile birçok alanda olduğu gibi değişime uğramış olduğu ve özellikle de dijitalleşmenin ve yeni teknolojilerin kullanılmasıyla beraber biçim değiştirmiş olmakla birlikte, hala devam ettiği gözlemlenmektedir. Bu dönüşümlerin köklü bir kopuştan çok, iktidar ve gözetim biçimlerindeki değişimi yansıttığı belirtilmektedir (Foucault, 1978).

3.1 Erken Toplumsal Yapılar

Antropolojik bulgular, erken dönem topluluklarda cinsel ilişkilerin günümüzdeki kadar katı normlara bağlanmadığını göstermektedir. Bu bağlamda aldatma, belirgin bir toplumsal ihlal kategorisi olarak tanımlanmamıştır.

3.2 Tarım Toplumları ve Denetim Mekanizmaları

Yerleşik hayata geçişle birlikte üretim ilişkileri değişmiş, mülkiyet kavramı belirginleşmiş ve soyun devamı önemli hale gelmiştir. Bu dönüşüm, özellikle kadınların cinsel davranışlarının daha sıkı biçimde denetlenmesine yol açmıştır.

3.3 Klasik ve Orta Çağ Düzenleri

Bu dönemlerde aldatma normları toplumsal cinsiyet temelinde farklılaşmıştır. Erkeklerin evlilik dışı ilişkileri çoğu zaman tolere edilirken, kadınlar açısından aynı davranış ağır yaptırımlara konu olmuştur.

3.4 Modern Dönem ve Romantik İlişkiler

Modernite ile birlikte evlilik, yalnızca ekonomik bir birliktelik olmaktan çıkarak duygusal bir bağa dönüşmüştür. Ancak bu dönüşüm, ilişkiler üzerinde yeni baskılar ve beklentiler üretmiştir.

3.5 Dijitalleşme ve Yeni Biçimler

Günümüzde dijital iletişim araçları, bireylerin fiziksel mekân sınırlamalarından bağımsız olarak yeni ilişkiler kurmasına imkân tanımaktadır. Bu durum, aldatmanın biçimsel olarak çeşitlenmesine neden olmuştur.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

4. TARTIŞMA

Aldatma, dizilere konu olmuş ve medyada ilgi çekmeye devam eden ve reyting kaygısıyla yıllar süren programlara baskın içerik olma durumunu sergileyen bir kavramdır. Bu olgu ele alınırken suçlama, kınama, sapkınlık, aile müessesine ihanet vs. gibi kişisel ve evrensel bir kategoride görülmektedir. Aldatma olgusunun yalnızca bireysel düzeyde ele alınması, toplumsal yapıların rolünü arka plana itmektedir. Bu çalışmada bu durum, "**toplumsal gözden kaçma**" ya da "**toplumsal görünmezleşme**" olarak kavramsallaştırılabilir.

Bu kavram, toplumsal olarak üretilmiş ilişkisel pratiklerin bireysel tercihlere indirgenerek açıklanmasını ifade etmektedir. Bu çerçevede aldatma, bireysel bir sapma olmaktan ziyade, toplumsal düzenin ve normatif yapıların bir çıktısı olarak değerlendirilmelidir.

5. SONUÇ

Bu çalışma, aldatmanın: tarihsel olarak değişken, toplumsal olarak inşa edilen, kurumsal yapılarla ilişkili bir olgu olduğunu ortaya koymaktadır.

Aldatma çoğunlukla evlilik ilişkisi içerisinde incelenmiş ve evlilik dışı aldatma çok ağır bir yaptırıma neden olmamıştır. Bu durum aldatmanın evlilik kurumu ile sıkı bir ilişki içinde değerlendirildiğini gözler önüne sermiştir. Bu nedenle aldatma duygusal bir ilişki ve ihlal durumunu öne çıkarmaktan çok sözleşme ve erkek onurunun zedelenmesi olarak değerlendirilmiştir. Günümüzde bu bakış açısı devam etmektedir. Kadınların erkek onurunu zedelemesi kanunen, ahlaken ve sosyal normlar tarafından hoş karşılanmayıp, erkekler tarafından cezalandırılması kısmen makul görülmektedir. Hukuken hafifletici neden sayılması, toplum tarafından 'namus cinayeti' olarak görülmesi ve cezaevinde kader mahkûmu şeklinde adlandırılarak, diğer mahkumlardan daha üst tabakada yer alması bu durumun sonuçları arasında yer almaktadır.

Normdan sapma olarak görmek yerine, normlar tarafından üretilmiş bir ürün ve çıktı olarak görülmesi kavramı analiz açısından önemli kılmaktadır. Kuramsal analiz, yeniden yorumlama ve ampirik bazı çalışmalara ilham verme açısından, değişen toplumsal cinsiyet normlarının, aldatma ve sadakat ilişkisini toplumun dijital gündelik yaşamı içinde incelenebileceği düşünülmektedir.

Modern toplumda ise dijitalleşme, bireyselleşme ve artan beklentiler, aldatmanın yeni biçimlerini üretmektedir. Bu nedenle aldatmanın analizi, bireysel etik tartışmalarla sınırlı kalmamalı; toplumsal yapı, iktidar ilişkileri ve norm üretim süreçleri ile birlikte ele alınmalıdır.

KAYNAKÇA

Bauman, Z., *Liquid Love: On the Fraility of Human Bonds*, Polity Press, 2003.

Engels, F., *The Orijin of the Family, Private Property and the State*, 1884.

Foucault, M., *The History of Sexuality*: Volume 1, Pantheon Books, 1978.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Giddens, A., *The Transformation of Intimacy*, Stanford University Press, 1992.

Malinowski. B., *Sex and Repression in Savage Society*, Routledge, 1927.

Simmel, G., *Sociology: Inquires into the Construction of Social Forms*, 1908.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

KARABÜK ÜNİVERSİTESİ ÖĞRENCİLERİ ÖRNEĞİNDE GENÇLİĞİN DİN ALGISI: BİREYSELLEŞME VE SEKÜLERLEŞME ÜZERİNE BİR ARAŞTIRMA

Dr. Öğr. Üyesi, Kadir YILMAZ

Karabük Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi,

Psikoloji Bölümü, Karabük, Türkiye

kadiryilmaz@karabuk.edu.tr

ORCID ID: 0009 0009 7677 9659

Sosyoloji Bölümü Bütünleşik Yüksek Lisans Öğrencisi, Tuba DOĞAN

Karabük Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Karabük, Türkiye

dgn.tuba06@gmail.com

ORCID ID: 0009 0004 3405 0564

ÖZET

Üniversite yılları, bireylerin aileden edindikleri değerleri yeniden değerlendirdikleri ve kişisel kimliklerini şekillendirdikleri önemli bir dönemi ifade etmektedir. Bu araştırma, Karabük Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi bünyesinde öğrenim gören Psikoloji sınıfı, Sosyoloji ve Felsefe sınıfı öğrencileri bağlamında, dinin bireysel ve toplumsal yaşamdaki konumunu, üniversite deneyiminin dini tutumlar üzerindeki etkisini ve gençler arasında gözlenen sekülerleşme eğilimlerini incelemeyi amaçlamaktadır.

Çalışmanın çıkış noktası, çağdaş akademik ortamın ve rasyonelleşme süreçlerinin, geleneksel dindarlık biçimlerini kurumsal yapıdan uzaklaştırarak daha bireysel bir anlam dünyasına yöneltip yöneltmediğini güncel veriler üzerinden analiz etmektir.

Araştırmada nicel yöntem tercih edilmiş, rastgele örnekleme yoluyla farklı bölümlerde eğitim gören 69 öğrenciye ulaşılmıştır. Veriler, 11'i kapalı uçlu soru ve 5'i açık uçlu sorudan oluşan bir anket vasıtasıyla toplanmıştır. Nicel veriler frekans analizine tabi tutulurken, açık uçlu sorulara verilen yanıtlar tematik analiz yöntemiyle değerlendirilmiştir.

Araştırma kapsamında, katılımcıların kurumsal din anlayışından ziyade bireysel ve içsel bir dindarlığa yönelme eğilimleri, Thomas Luckmann'ın "Görünmeyen Din" yaklaşımı ve tepkisel sekülerleşme çerçevesinde ele alınmıştır. Elde edilen bulguların, üniversite gençliği arasında dini pratiklerin dönüşümünü ve daha çok ahlaki temellere dayanan bireysel bir dindarlık anlayışının yaygınlaşmasını ortaya koyması beklenmektedir.

Anahtar Kelimeler: Din Sosyolojisi, Sekülerleşme, Karabük Üniversitesi, Tepkisel Sekülerleşme, Görünmeyen Din

RELIGIOUS PERCEPTION OF YOUTH IN THE CASE OF KARABÜK UNIVERSITY STUDENTS: A STUDY ON INDIVIDUALIZATION AND SECULARIZATION

ABSTRACT

University years constitute a significant phase in which individuals reassess inherited values and construct their own identities. This study aims to explore, in the context of students from the Departments of Psychology, Sociology, and Philosophy at Karabük University, the place of religion in both individual and social life, the impact of university experience on religious attitudes, and prevailing secularization tendencies among young people.

The study is grounded in examining whether the contemporary academic environment and rationalization processes contribute to shifting traditional forms of religiosity away from institutional structures toward a more individualized sphere of meaning.

A quantitative research design was adopted, and 69 students from various departments were selected through random sampling. Data were collected a questionnaire including 11 closed-ended and 5 open-ended questions. Quantitative data were analysed using frequency analysis, while qualitative responses were interpreted through thematic analysis.

Within this framework, participants' inclination toward personal and spiritual forms of religiosity, rather than institutional religion, was analysed in relation to Thomas Luckmann's concept of "Invisible Religion" and the notion of reactive secularization. The findings are expected to shed light on the transformation of religious practices and the increasing prominence of a morality-centred, individualized understanding of religiosity among university students.

Keywords: Sociology of Religion, Secularization, Karabük University, Reactive Secularization, Invisible Religion

GİRİŞ

Din, tarihsel süreç boyunca bireylerin yaşamı anlamlandırmasında, ahlaki değerlerin oluşumunda ve toplumsal bütünleşmenin sağlanmasında merkezi bir rol üstlenen temel kurumlardan biridir. Toplumsal yapının önemli bileşenlerinden biri olan inanç sistemleri, modernleşme, rasyonelleşme ve teknolojik dönüşümlerin etkisiyle değişime uğrayarak geleneksel biçimlerinin ötesinde yeni anlamlar ve pratikler kazanmaktadır. Özellikle üniversite dönemi, bireylerin aileden devraldıkları geleneksel mirası sorguladıkları ve kendi kimliklerini yeniden inşa ettikleri kritik bir eşik olarak öne çıkmaktadır. Bu süreçte gençler, farklı düşünce sistemleriyle etkileşime girerek dini inançlarını yeniden değerlendirmekte; dini, toplumsal bir zorunluluktan ziyade bireysel bir tercih ve içsel bir anlam alanı olarak konumlandırmaktadır.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Karabük Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi bünyesinde yer alan Felsefe, Psikoloji ve Sosyoloji bölümü öğrencileri özelinde gerçekleştirilen bu çalışma, üniversite gençliği arasında din algısının nasıl şekillendiğini, akademik ortamın dini tutumlar üzerindeki dönüştürücü etkisini ve sekülerleşme eğilimlerinin hangi dinamikler üzerinden geliştiğini analiz etmeyi amaçlamaktadır. Modern akademik iklimin sunduğu eleştirel düşünme ve sorgulama imkânı, geleneksel ve kurumsal dindarlık pratiklerini dönüştürerek daha bireysel ve tinsel bir dindarlık anlayışına yönelimi beraberinde getirmektedir. Bu bağlamda din, kurumsal yapılarla sınırlı bir olgu olmaktan uzaklaşarak bireyin vicdanında ve öznel deneyiminde yeniden anlam kazanmaktadır. Sonuç olarak bu dönüşüm, dinin toplumsal hayattan tamamen çekilmesi şeklinde değil; aksine bireylerin anlam dünyasında farklı biçimlerde yeniden konumlandırılması şeklinde ortaya çıkmaktadır.

1. KURAMSAL ÇERÇEVE

Araştırmanın teorik zemini, din sosyolojisinin klasik ve modern teorisyenlerinin yaklaşımları üzerine inşa edilmiştir. Emile Durkheim (2010), dinin toplumsal düzeni ve dayanışmayı güçlendiren bir kolektif bilinç formu olduğunu savunur. ‘‘Durkheim (2010), kolektif eylemlerin ve ritüellerin toplumsal kohezyonu sağlayan temel mekanizmalar olduğunu ileri sürer’’. Ancak günümüz üniversite gençliği özelinde bu dayanışma formu, toplumsal baskıdan arınarak daha kişisel bir düzleme kaymaktadır. Gençler, ritüelleri toplumsal bir ödevden ziyade bireysel bir maneviyat aracı olarak kodlamaktadır. Weber (2011) yan bir okuma ile yaklaşıldığında, üniversite eğitiminin getirdiği analitik bakış açısı, dini kabulleri miras alınan bir bilgi olmaktan çıkarıp sorgulanan bir veri haline getirmektedir. Bu durum, Thomas Luckmann (1967) tarafından geliştirilen görünmeyen din teorisiyle paralellik gösterir.

Luckmann’a (1967) göre din, kurumsal formundan sıyrılmakta ancak bireyin kendi kutsal kozmosunu oluşturduğu içsel bir alanda varlığını sürdürmektedir. Özellikle Karabük Üniversitesi öğrencilerinin cevaplarında görülen ‘‘dinin vicdani bir alana çekilmesi’’ vurgusu, Luckmann’ın (1967) kurum dışı dindarlık tezini destekler niteliktedir.

2. SEKÜLERLEŞME VE BİREYSELLEŞME

Peter Berger (2000) ve Charles Taylor (2014) gibi isimler dinin modern dünyada yok olmadığını, sadece form değiştirerek özelleştiğini belirtirler. Taylor (2014), modernitenin inancı tamamen ortadan kaldırmadığını, aksine onu birey için seçeneklerden biri haline getirdiğini savunur. Gençlerin dini pratiklerindeki azalma, çoğu zaman bir inançsızlıktan ziyade, kurumsal dinin temsil biçimlerine duyulan bir tepkisel sekülerleşme olarak tezahür etmektedir. Taylor’ın (2014) ‘‘otantiklik’’ vurgusuna paralel olarak, günümüz genci dini kimliğini dışsal bir otoriteye göre değil, kendi içsel doğrularına göre inşa etmektedir.

3. YÖNTEM

Bu araştırmada, Karabük Üniversitesi sosyal bilimlerde okuyan öğrencilerinin modernleşme ve rasyonelleşme süreçleri ekseninde şekillenen din algılarını çözümlemek amacıyla nicel ağırlıklı bir metodoloji benimsenmiştir. Araştırma tasarımı, mevcut dindarlık literatüründeki kuramsal tartışmaların sahadaki karşılığını ölçmeye yönelik hazırlanmıştır.

3.1. Araştırmanın Amacı ve Örneklem Seçimi

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Çalışmanın temel amacı; üniversite ortamının, bireyin aileden tevarüs eden geleneksel dini mirasını nasıl dönüştürdüğünü saptamaktır. Araştırmanın örneklemi, Karabük Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi bünyesindeki Felsefe, Psikoloji ve Sosyoloji bölümlerinde eğitim gören 69 öğrenciden oluşmaktadır. Bu spesifik fakülte ve bölümlerin seçilme nedeni; buradaki öğrencilerin eleştirel düşünme, toplumsal kurumları sorgulama ve birey-toplum ilişkisini rasyonel analiz etme becerilerini akademik bir disiplin içinde kazanıyor olmalarıdır. Dolayısıyla, örneklem grubunun din olgusuna yaklaşımı, rastgele bir gruptan ziyade, entelektüel bir sorgulama süzgecinden geçmiştir.

3.2. Verilerin Analizi ve Yorumlanması

Nicel veriler frekans ve yüzde analizleri kullanılarak yorumlanmış; açık uçlu sorulardan elde edilen metinsel veriler ise içerik analizi yöntemiyle kodlanmıştır. Analiz sürecinde öğrencilerin ritüel, ahlak, temsil sorunu gibi kavramlara yükledikleri anlamlar, Luckmann'ın (1967) ''Görünmeyen Din'' ve Taylor'ın (2014) ''Seküler Çağ'' teorileriyle harmanlanarak tartışılmıştır.

3.3. Veri Toplama Aracı ve Uygulama

Saha verileri, araştırmacı tarafından yapılandırılan ve Google Formlar aracılığıyla dijital ortamda uygulanan bir anket formu ile toplanmıştır. Söz konusu ölçek, iki temel katmandan oluşmaktadır: İlk katmanda, katılımcıların yaş (özellikle 18-24 aralığı), cinsiyet, bilgileri ile dini pratiklerinin sıklığını ölçmeye yönelik 11 kapalı uçlu soru yer almaktadır. İkinci katmanda ise, katılımcıların dinin değişen konumuna ve inançsızlık nedenlerine ilişkin görüşlerini kendi ifadeleriyle ortaya koymalarını sağlayan 5 açık uçlu soruya yer verilmiştir.

4. BULGULAR

Araştırma kapsamında elde edilen veriler, Karabük Üniversitesi sosyal bilimlerde okuyan öğrencilerinin demografik özellikleri ile dini tutum ve davranışları arasındaki ilişkiyi sayısal verilerle ortaya koymaktadır.

4.1. Demografik Dağılım ve Örneklem Profili

- **Cinsiyet:** Katılımcıların %55,9'u kadın, %42,6'sı erkek öğrencilerden oluşmaktadır.
- **Yaş:** Örneklemin %42,6'sı 21-23 yaş, %39,7'si 18-20 yaş ve %17,6'sı 24 yaş ve üzeri gruptadır. Bu dağılım, üniversite eğitiminin farklı aşamalarındaki gençlerin görüşlerinin temsil edildiğini göstermektedir.

4.2. Dini Kimlik ve Pratikler

- **Öz-Tanımlama:** Katılımcıların %55,9'u kendisini İnançlı ancak düzenli ibadet etmeyen olarak tanımlarken, "Dindar" olduğunu belirtenlerin oranı %17,6'da kalmıştır. İnançsız kategorisi ise %10,3'lük bir dilimi temsil etmektedir.
- **İbadet Sıklığı:** Hiç ibadet etmeyenlerin oranı %14,7 iken, Düzenli ibadet edenlerin oranı %22,1'dir. ''Ara sıra'' ve ''Nadiren'' seçeneklerinin toplamı ise katılımcıların yarısından fazlasını (%63,2) kapsamaktadır.
- **Dinin Anlamı:** Gençler için din, %44,8 oranıyla en çok ''Manevi huzur kaynağı'' ve %26,9 oranıyla ''Ahlaki rehber'' anlamını taşımaktadır.

4.3. Çevresel Faktörlerin Etkisi

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

- **Üniversite Ortamı:** Öğrencilerin %77,9'u üniversite ortamının dini yaşamlarını ''değiştirmediğini'' ifade etmiştir. Ancak üniversite eğitiminin dindarlık üzerindeki genel etkisine dair soruya %60,3 oranında ''Değiştirmez'' cevabı verilirken, %22,1'lik bir kesim bu konuda kararsızdır. %13,2 ise azalttığını belirtmiştir.
- **Aile ve Arkadaş Etkisi:** Aile tutumunun dini yaşam üzerinde etkili olduğunu düşünenlerin oranı %48,5 iken, arkadaş çevresinin etkili olmadığını (Hayır) söyleyenlerin oranı %70,6 gibi oldukça yüksek bir seviyededir.
- **İfade Özgürlüğü:** Öğrencilerin %76,5'i üniversite ortamında dini kimliklerini ''rahatça ifade edebildiklerini'' belirtmiştir.

5. SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırma, Karabük Üniversitesi İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi öğrencilerinin din algısının kurumsal bir aidiyetten ziyade bireysel bir içselleştirme sürecine evrildiğini kanıtlamaktadır. Din, geleneksel kurumsal otoritesini yitirirken, bireyin içsel dünyasında Thomas Luckmann'ın (1967) tabiriyle ''görünmez'' bir formda varlığını sürdürmektedir. Bu dönüşümün temel dinamikleri şu başlıklar altında kristalize olmaktadır:

- **Bireyselleşen Maneviyat:** Gençler dindarlığı artık kurumsal ritüellerden ziyade; ''ahlak, adalet ve manevi huzur'' odaklı tinsel bir anlam arayışı olarak kodlamaktadır. Katılımcıların %56,7'sinin inancını bireysel bir çerçevede yaşadığını beyan etmesi, dinin kamusal ve kolektif alandan vicdani alana çekildiğinin somut bir göstergesidir.
- **Tepkisel Sekülerleşme:** Araştırmada ''inançlı olup düzenli ibadet etmeyen'' grubun %55,9 gibi yüksek bir oranda seyretmesi, doğrudan bir inançsızlıktan ziyade kurumsal yapıya duyulan mesafeyi işaret etmektedir. Bu durum, dini temsil eden figürlere veya dinin siyasallaşmış formlarına karşı gelişen bir tepkinin, dindarlığı şekilsel pratiklerden uzaklaştırdığını ortaya koymaktadır.
- **Üniversite, Özgürlük ve Rasyonel Tercih:** Akademik iklim, dini inancı doğrudan yok eden bir unsur değil; aksine onu aileden devralınan pasif bir miras olmaktan çıkarıp, eleştirel bir süzgeçten geçirilmiş rasyonel bir tercihe dönüştüren bir rol oynamaktadır. Üniversite ortamı bir inanç yıkım merkezi olmaktan ziyade, katılımcıların %76,5 gibi büyük bir çoğunluğunun farklı kimliklerini rahatça ifade edebildiği bir özgürlük alanı olarak deneyimlenmektedir.

5.1. Hipotezlerin Değerlendirilmesi

- **H1 (Üniversite Etkisi):** Katılımcıların %60,3'ü eğitimin dindarlığı değiştirmediğini belirtse de inancın yaşanma biçiminin %56,7 oranında Bireysel olarak tanımlanması, üniversite sürecinin dini rasyonelleştirdiğini ve Luckmann'ın (1967) tabiriyle Görünmeyen Din formuna soktuğunu göstermektedir.
- **H2 (Tepkisel Sekülerleşme):** ''İnançlı ancak düzenli ibadet etmeyen'' (%55,9) grubun baskınlığı, teolojik bir reddedişten ziyade, kurumsal dinin pratiklerine yönelik bir mesafeyi ortaya koymaktadır. Bu durum, gençlerin dini otoritelere veya sunuluş biçimlerine duydukları tepkinin sekülerleşmeyi bireysellik üzerinden inşa ettiğini doğrular niteliktedir.

6. ÖNERİLER VE GELECEK ÇALIŞMALAR

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

Araştırmadan elde edilen temel bulgular ve sonuçlar ışığında hem kurumsal uygulamalara hem de gelecekteki akademik çalışmalara yönelik şu öneriler geliştirilmiştir:

6.1. Uygulamaya Yönelik Öneriler

Araştırma bulguları ışığında geliştirilen önerilerin temel odağını, kurumsal söylem dönüşümü ve akademik özgürlüğün sürdürülebilirliği oluşturmaktadır. Katılımcıların dini büyük oranda ‘‘ahlaki bir rehber’’ ve ‘‘manevi huzur kaynağı’’ olarak kodlaması, dini kurumların geleneksel şekilsel dayatmalar yerine dürüstlük, liyakat ve etik değerleri merkeze alan bir dil geliştirmesini zorunlu kılmaktadır; nitekim genç kuşakla kurulacak bağın güçlenmesi, dinin temsil biçiminin bu tinsel beklentilerle uyumlu hale getirilmesine bağlıdır. Öte yandan, katılımcıların %76,5 gibi yüksek bir oranda kendilerini üniversitede rahatça ifade edebildiklerini belirtmeleri, kampüs içindeki çoğulcu üniversite ekosisteminin ve özgürlükçü ortamın somut bir göstergesidir. Bu entelektüel zeminin korunması; radikalleşme eğilimlerinin önlenmesi, farklı inanç veya inançsızlık biçimlerine sahip bireylerin sağlıklı bir kimlik inşa edebilmesi ve akademik tartışma kültürünün derinleşerek rasyonel bir düzlemde kalması açısından kritik bir öneme sahiptir.

6.2. Gelecek Çalışmalar İçin Öneriler

- **Disiplinler arası Karşılaştırmalı Analizler:** Mevcut çalışma İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi odaklıdır. Gelecek adımlarda Mühendislik, Tıp veya Fen Bilimleri gibi farklı disiplinlerde eğitim gören öğrencilerle yapılacak karşılaştırmalı analizler, eleştirel düşünme ortamının ve akademik branşın din algısı üzerindeki özgün etkisini daha net ortaya koyacaktır.
- **Boylamsal Takip:** Din algısındaki değişimin zamansal izleğini sürmek adına, aynı öğrenci grubunun üniversiteye girişinden mezuniyetine kadar olan sürecini kapsayan boylamsal araştırmalar yapılarak, yükseköğretim sürecinin uzun vadeli dönüştürücü etkisi ölçülmelidir.
- **Mekânsal ve Kültürel Karşılaştırma Önerisi (Kent/Taşra):** Bu çalışma Karabük özelinde gerçekleştirilmiştir; ancak üniversite gençliğinin din algısının, kampüsün bulunduğu şehrin sosyo-kültürel dokusundan bağımsız olduğu düşünülemez. Bu nedenle, büyükşehirlerdeki köklü üniversiteler ile daha küçük ölçekli kentlerdeki üniversitelerin öğrenci profilleri arasında yapılacak karşılaştırmalı çalışmalar, mekânsal faktörlerin sekülerleşme hızındaki etkisini ortaya koyacaktır.
- **Sosyo-Ekonomik Değişken Odaklı Öneri:** Gelecek çalışmalarda, öğrencilerin dini tutumları ile sosyo-ekonomik arka planları (aile gelir düzeyi, ebeveyn eğitim durumu vb.) arasındaki korelasyona daha fazla odaklanılması önerilmektedir. Sınıfsal farklılıkların ve ekonomik koşulların, dindarlığın bir güvence veya etik sığınak olarak kodlanmasındaki rolü literatüre yeni bir perspektif kazandırabilir.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

KAYNAKÇA

Berger, P. L., *Dinin Sosyal Gerçekliği*, (Çev. Ali Coşkun), Şule Yayınları, İstanbul, 2000.

Durkheim, E., *Dini Hayatın İlkel Biçimleri*, (Çev. Fuat Aydın), Ataç Yayınları, İstanbul, 2010.

Luckmann, T., *The Invisible Religion: The Problem of Religion in Modern Society*, Macmillan, New York, 1967.

Taylor, C., *Seküler Çağ*, (Çev. Yerlan Bekmetov), İş Bankası Kültür Yayınları, İstanbul, 2014.

Weber, M., *Protestan Ahlakı ve Kapitalizmin Ruhu,* (Çev. Zeynep Gürata), Metis Yayınları, İstanbul, 2011.

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

HASTALIK, KAZA VE AFETE BAĞLI TRAVMATİK YAŞANTILARDA MİZAÇ ÖZELLİKLERİ, TRAVMA SONRASI STRES BELİRTİLERİ VE SIKINTIYA DAYANMA KAPASİTESİ: ARACILIK MODELİ ÇERÇEVESİNDE BİR LİTERATÜR ARAŞTIRMASI

Psikolog, Şeyma DEDE

Ankara Yıldırım Beyazıt Üniversitesi, pskseymadede@gmail.com- ORCID: 0009-0001-6175-8865

Özet

Hastalık, kaza ve afete bağlı travmatik yaşantılar; gündelik yaşamın olağan akışını bozan deneyimler olmakla birlikte, bireylerin yaşamları boyunca karşılaşabilecekleri olaylar arasında yer almaktadır. Bu araştırma; hastalık, kaza ve afete bağlı travmalar çerçevesinde mizaç özellikleri, sıkıntıya dayanma kapasitesi ve travma sonrası stres belirtileri arasındaki ilişkileri literatür araştırması kapsamında değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Bu kapsamda, ilgili kuramsal ve ampirik çalışmalar gözden geçirilerek araştırmaya konu olan değişkenler arasındaki olası ilişkiler bütüncül bir aracılık modeli çerçevesinde ele alınmıştır.

Travmatik yaşantılar, ruh sağlığı üzerinde kısa ve uzun süreli etkiler doğurabilmekte; bu etkiler sıklıkla travma sonrası stres belirtileri olarak görünür hale gelmektedir. Bununla birlikte, travmatik yaşantılar sonrasında her bireyin aynı düzeyde psikolojik etkilenme göstermemesi; travma öncesinde var olan koruyucu etmenlerin yanı sıra, travma sonrası uyum ve doğal iyileşme süreçlerini şekillendiren faktörlerin anlaşılmasını gerekli kılmaktadır.

İlgili literatür; nörobiyolojik temelli bir yapı olarak bazı mizaç özelliklerinin stres tepkilerini biçimlendirdiğini, sıkıntıya dayanma kapasitesinin ise zorlayıcı deneyimler karşısında işlevselliğin sürdürülmesine katkı sağladığını göstermektedir. Bu bağlamda; bazı mizaç özelliklerinin, travma sonrası stres belirtilerinin şiddeti ile ilişkili olduğu ve bu ilişkinin kısmen sıkıntıya dayanma kapasitesi üzerinden açıklanabileceği düşünülmektedir. Travma sonrası psikolojik etkilerin önemli bir halk sağlığı sorunu oluşturduğu dikkate alındığında, bu araştırmanın ruh sağlığı alanında önleyici ve müdahale odaklı çalışmalara kuramsal bir temel sunacağı değerlendirilmektedir.

Anahtar Kelimeler: travmatik yaşantılar, travma sonrası stres belirtileri, mizaç özellikleri, sıkıntıya dayanma kapasitesi

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

THE IMPACT OF SOCIAL MEDIA ON ADOLESCENT SELF-ESTEEM AND BODY IMAGE SATISFACTION IN CAIRO

Prof. Dr. Ahmed El-Sayed, Fatma Hassan, Mohamed Karim, Sara Abdelrahman
Department of Psychology, Faculty of Arts, Cairo University, Egypt

ABSTRACT

The rapid expansion of social media platforms has significantly influenced adolescent development, particularly in relation to self-esteem and body image perception. This study explores how social media engagement shapes psychological well-being among adolescents in Cairo. The research adopts a mixed-method approach, combining survey data with qualitative interviews to better understand the relationship between digital exposure and self-perception.

Findings indicate that frequent exposure to curated and idealized content contributes to increased dissatisfaction with body image and lowered self-esteem among adolescents. Participants reported a tendency to engage in social comparison, often leading to feelings of inadequacy. Female adolescents were found to be particularly vulnerable to appearance-related pressures, while male participants demonstrated concerns related to physical fitness and social status.

Additionally, the study highlights the moderating role of cultural norms and family dynamics. Adolescents with strong family support systems exhibited greater resilience against negative social media effects. Conversely, those lacking such support were more likely to internalize unrealistic standards.

The research emphasizes the importance of digital literacy programs and psychological awareness interventions aimed at adolescents. Schools and families play a crucial role in fostering critical thinking and promoting healthy self-image. Overall, the findings suggest that while social media can offer opportunities for connection and self-expression, its unregulated use may pose significant risks to adolescent mental health.

Keyword: Social media, adolescent psychology, body image, self-esteem

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

CULTURAL FACTORS IN POST-TRAUMATIC STRESS DISORDER AMONG EGYPTIAN REFUGEES

Assoc. Prof. Dr. Nadia Mahmoud, Omar Khalil, Layla Gamal
Department of Clinical Psychology, Faculty of Medicine, Ain Shams University, Egypt

ABSTRACT

Post-traumatic stress disorder among refugee populations is shaped not only by exposure to trauma but also by cultural interpretations and coping mechanisms. This study investigates how cultural factors influence the manifestation and treatment of PTSD among Egyptian refugees. Using qualitative interviews and psychological assessments, the research examines culturally embedded beliefs, stigma, and community support structures.

Results reveal that cultural narratives significantly influence symptom expression. Many participants described distress through somatic complaints rather than psychological terminology, reflecting culturally specific understandings of mental health. Social stigma surrounding mental illness often discouraged individuals from seeking professional help, leading to reliance on religious and community-based coping strategies.

The findings also demonstrate that cultural identity can serve as both a protective and risk factor. Strong community ties provided emotional support, yet rigid cultural expectations sometimes intensified feelings of guilt and isolation. Gender roles further influenced coping styles, with women more likely to internalize distress and men more likely to suppress emotional expression.

This study underscores the necessity of culturally sensitive mental health interventions. Tailoring therapeutic approaches to align with cultural values and communication styles enhances treatment effectiveness. Integrating community leaders and culturally informed practices into mental health services may improve accessibility and outcomes for refugee populations.

Keyword: PTSD, refugees, cultural factors, mental health

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

WORKPLACE STRESS AND BURNOUT SYNDROMES AMONG INDIAN IT PROFESSIONALS IN BENGALURU

Dr. Priya Sharma, Vikram Joshi, Anjali Mehta, Rohan Patel
Department of Organizational Psychology, Faculty of Management Studies, University of Bengaluru, India

ABSTRACT

The information technology sector in Bengaluru has experienced rapid growth, accompanied by increasing workplace demands. This study examines the prevalence of stress and burnout among IT professionals and identifies key contributing factors. A cross-sectional design was employed, incorporating self-report questionnaires and structured interviews.

Findings indicate that prolonged working hours, high performance expectations, and job insecurity are major contributors to stress and burnout. Many participants reported emotional exhaustion, reduced job satisfaction, and decreased productivity. Work-life imbalance emerged as a critical factor, with employees struggling to maintain personal well-being alongside professional responsibilities.

The study also highlights organizational culture as a significant determinant. Supportive management practices and flexible work arrangements were associated with lower burnout levels. In contrast, highly competitive environments intensified stress and negatively impacted mental health.

Coping strategies varied among individuals, with some relying on social support while others adopted avoidance behaviors. The research emphasizes the importance of organizational interventions, including employee wellness programs, mental health resources, and policy reforms aimed at reducing excessive workloads.

Overall, the findings suggest that addressing workplace stress requires both individual and institutional efforts. Promoting a healthy work environment is essential for sustaining employee well-being and organizational productivity.

Keyword: burnout, workplace stress, IT professionals, mental health

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

PARENTING STYLES AND ACADEMIC ANXIETY LEVELS IN URBAN INDIAN HIGH SCHOOL STUDENTS

Prof. Dr. Sanjay Gupta, Kavya Nair, Amit Singh
Department of Educational Psychology, Faculty of Education, University of Delhi, India

ABSTRACT

Academic anxiety is a growing concern among high school students in urban India, often influenced by parental expectations and parenting styles. This study investigates the relationship between parenting approaches and anxiety levels among students. Data were collected through standardized questionnaires and student interviews.

Results indicate that authoritarian parenting styles are strongly associated with higher levels of academic anxiety. Students experiencing strict control and high expectations reported increased stress, fear of failure, and reduced academic confidence. In contrast, authoritative parenting, characterized by support and open communication, was linked to lower anxiety levels and improved emotional resilience.

The study also identifies the role of socio-cultural pressures, including competition and societal expectations, in shaping parental behavior. Many parents prioritize academic success as a pathway to social mobility, inadvertently increasing pressure on students.

Gender differences were observed, with female students reporting higher anxiety levels related to performance and parental approval. The findings emphasize the importance of balanced parenting strategies that combine guidance with emotional support.

Educational institutions can play a role by offering counseling services and parental awareness programs. Encouraging healthy communication between parents and children may significantly reduce academic anxiety and promote well-being.

Keyword: parenting styles, academic anxiety, students, education

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

MIGRATION-RELATED ACCULTURATIVE STRESS IN TIRANA'S ALBANIAN RETURN MIGRANT COMMUNITIES

Assoc. Prof. Dr. Eralda Lame, Arben Hoxha, Mirela Deda
Department of Sociology, Faculty of Social Sciences, University of Tirana, Albania

ABSTRACT

Return migration presents unique psychological challenges, particularly in the form of acculturative stress. This study explores the experiences of Albanian return migrants in Tirana, focusing on identity conflicts and reintegration difficulties. A qualitative research design was employed to capture personal narratives and social experiences.

Participants reported challenges in adapting to local cultural norms after extended periods abroad. Feelings of alienation and identity confusion were common, as individuals struggled to reconcile their experiences with societal expectations. Economic uncertainty and limited employment opportunities further exacerbated stress levels.

Family dynamics played a crucial role in the reintegration process. Supportive families facilitated adjustment, while strained relationships intensified emotional distress. Social stigma toward return migrants also contributed to feelings of exclusion.

The study highlights the importance of policy interventions that support reintegration, including employment programs and community initiatives. Psychological support services tailored to return migrants can help address identity-related stress and promote social cohesion.

Overall, the findings underscore the complexity of migration experiences and the need for comprehensive support systems.

Keyword: migration, acculturative stress, identity, Albania

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

INTERGENERATIONAL TRAUMA TRANSMISSION PATTERNS IN POST-COMMUNIST TIRANA FAMILIES

Dr. Liridon Kuci, Elira Vako
Department of Psychology, Faculty of Social Sciences, University of Tirana, Albania

ABSTRACT

The legacy of political oppression continues to influence family dynamics in post-communist societies. This study examines patterns of intergenerational trauma transmission among families in Tirana. Using narrative analysis and psychological assessments, the research explores how historical trauma is communicated across generations.

Findings reveal that trauma is often transmitted through family narratives, parenting behaviors, and emotional communication patterns. Older generations tend to avoid discussing traumatic experiences, leading to implicit transmission of fear and mistrust. Younger family members often internalize these emotional patterns without fully understanding their origins.

The study also highlights resilience factors, including open communication and educational awareness. Families that actively address historical experiences demonstrate healthier coping mechanisms and stronger emotional bonds.

These findings emphasize the importance of addressing historical trauma within therapeutic and social frameworks. Promoting dialogue and awareness can help break cycles of trauma transmission and support psychological healing.

Keyword: intergenerational trauma, family dynamics, post-communism, Albania

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

ANXIETY DISORDERS PREVALENCE AMONG GREEK UNIVERSITY STUDENTS DURING ECONOMIC CRISIS

Prof. Dr. Eleni Papadopoulos, Nikos Karamanlis, Sophia Antoniou, Dimitri Stavros, Anna Georgiou
Department of Psychology, Faculty of Philosophy, National and Kapodistrian University of Athens, Greece

ABSTRACT

Economic instability has profound psychological effects, particularly among young adults. This study examines the prevalence of anxiety disorders among university students in Greece during periods of economic crisis. A survey-based approach was used to assess anxiety symptoms and contributing factors.

Results indicate elevated levels of anxiety linked to financial uncertainty, academic pressure, and concerns about future employment. Many students reported feelings of insecurity and reduced motivation, reflecting broader socio-economic challenges.

The study also identifies coping mechanisms, including peer support and adaptive problem-solving strategies. However, limited access to mental health resources remains a significant barrier.

The findings highlight the need for institutional support systems within universities, including counseling services and financial assistance programs. Addressing both psychological and economic factors is essential for improving student well-being.

Keyword: anxiety, students, economic crisis, Greece

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

COGNITIVE BEHAVIORAL APPROACHES FOR DEPRESSION TREATMENT IN ATHENS ELDERLY POPULATIONS

Assoc. Prof. Dr. Maria Kostas, Theo Lazos
Department of Clinical Psychology, Faculty of Health Sciences, University of Athens, Greece

ABSTRACT

Depression among elderly populations is a significant public health concern, often influenced by social isolation and health-related challenges. This study evaluates the effectiveness of cognitive behavioral therapy in treating depression among older adults in Athens.

Participants underwent structured therapy sessions focusing on cognitive restructuring and behavioral activation. Results indicate significant improvements in mood, daily functioning, and overall quality of life.

The study emphasizes the adaptability of cognitive behavioral approaches for elderly individuals, particularly when tailored to their specific needs. Social engagement and family involvement were identified as important factors enhancing treatment outcomes.

These findings support the integration of psychological therapies into geriatric care systems. Expanding access to mental health services for older adults can significantly improve their well-being and social participation.

Keyword: depression, elderly, cognitive behavioral therapy, Greece

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

WORK-LIFE BALANCE CHALLENGES AND MENTAL HEALTH OUTCOMES IN GREEK FEMALE PROFESSIONALS

Dr. Katerina Dimitriadou
Department of Social Psychology, Faculty of Social Sciences, Aristotle University of Thessaloniki, Greece

ABSTRACT

Balancing professional and personal responsibilities presents significant challenges for female professionals, particularly in demanding work environments. This study investigates the relationship between work-life balance and mental health outcomes among women in Greece.

Findings reveal that role conflict, time constraints, and societal expectations contribute to increased stress and emotional exhaustion. Many participants reported difficulty maintaining personal well-being alongside professional commitments.

Support systems, including family assistance and workplace flexibility, were identified as key factors in reducing stress. Women with access to supportive environments demonstrated better mental health outcomes.

The study highlights the need for organizational policies that promote work-life balance, such as flexible schedules and childcare support. Addressing gender-specific challenges is essential for fostering equality and well-being in the workplace.

Keyword: work-life balance, women, mental health, Greece

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

POST-REVOLUTIONARY FEMALE VOICES IN CONTEMPORARY PERSIAN PROSE NARRATIVES

Prof. Dr. Reza Jafari, Soraya Mahmoudi, Ali Karimi, Fatemeh Hosseini
Department of Persian Language and Literature, Faculty of Literature and Humanities, University of Tehran, Iran

ABSTRACT

This study examines the emergence and transformation of female voices in contemporary Persian prose narratives in the post-revolutionary period. Following the Iranian Revolution, literary production underwent a significant ideological and stylistic shift, which deeply influenced representations of gender and identity. This paper focuses on how women writers and female characters reconstruct subjectivity within constrained socio-cultural environments. Through close reading of selected works, the study identifies narrative strategies such as interior monologue, fragmented storytelling, and symbolic imagery that allow women to articulate resistance and redefine agency.

The research also explores how themes of memory, displacement, and silence function as literary tools for expressing complex emotional and psychological experiences. Female narratives often negotiate between tradition and modernity, revealing tensions embedded in both private and public domains. In addition, the study considers how language itself becomes a space of negotiation, where authors challenge dominant discourses and introduce alternative perspectives.

By situating these narratives within broader historical and cultural frameworks, the paper demonstrates that contemporary Persian prose provides a powerful platform for reimagining gender roles. These literary expressions not only reflect societal transformations but also actively contribute to ongoing debates about identity, power, and representation in modern Iran.

Keywords: Persian literature, female voices, gender identity, post-revolutionary narratives

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

SYMBOLISM OF GARDENS IN CLASSICAL PERSIAN POETRY AND MODERN IRANIAN IDENTITY

Assoc. Prof. Dr. Hassan Tavakoli, Leila Bahrami, Mohammad Rezaei
Department of Persian Literature, Faculty of Arts, Ferdowsi University of Mashhad, Iran

ABSTRACT

The garden has long been a central symbol in Persian literary tradition, representing paradise, harmony, and spiritual contemplation. This paper explores how the symbolism of gardens in classical Persian poetry has been reinterpreted in the context of modern Iranian identity. Drawing on both classical texts and contemporary literary works, the study investigates the continuity and transformation of this motif across different historical periods.

In classical poetry, gardens function as metaphysical spaces that reflect divine beauty and cosmic order. In contrast, modern literary representations often emphasize themes of nostalgia, loss, and cultural fragmentation. The paper examines how contemporary authors reinterpret the garden as a symbol of national identity, memory, and belonging, particularly in response to rapid social and political changes.

Through a comparative approach, the study reveals how literary symbolism adapts to evolving cultural contexts while maintaining its aesthetic significance. The garden emerges not only as a poetic image but also as a cultural metaphor that bridges past and present.

This research contributes to understanding how enduring literary symbols continue to shape identity narratives and cultural discourse in modern Iranian society.

Keywords: Persian poetry, symbolism, gardens, Iranian identity

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

BEDOUIN ORAL TRADITIONS AND THEIR TRANSFORMATION IN SAUDI ARABIAN CONTEMPORARY FICTION

Dr. Khalid Al-Mansour, Fatima Al-Harbi, Omar Bin Laden
Department of Arabic Literature, College of Arts, King Saud University, Saudi Arabia

ABSTRACT

This study investigates the transformation of Bedouin oral traditions within contemporary Saudi Arabian fiction. Oral storytelling has historically played a crucial role in preserving cultural values, collective memory, and social norms in Bedouin communities. This paper explores how these traditions are adapted into written literary forms in modern Saudi narratives.

By analyzing selected novels and short stories, the research identifies key elements of oral tradition, including episodic narration, poetic language, and communal themes, and examines how they are recontextualized in contemporary settings. The study also addresses the impact of modernization, urbanization, and cultural change on narrative structures and thematic concerns.

Furthermore, the paper highlights the tension between authenticity and innovation, as authors strive to maintain cultural heritage while engaging with modern literary techniques. The integration of oral traditions into written fiction serves not only as a means of preservation but also as a dynamic process of reinterpretation.

The findings suggest that contemporary Saudi fiction creates a hybrid narrative space where tradition and modernity coexist, reflecting broader transformations in cultural identity.

Keywords: Bedouin traditions, oral literature, Saudi fiction, cultural identity

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

PRE-ISLAMIC POETRY MOTIFS IN MODERN SAUDI LITERARY CRITICISM

Prof. Dr. Aisha Al-Qahtani, Nasser Al-Ghamdi
Department of Arabic Studies, Faculty of Arts and Humanities, King Abdulaziz University, Saudi Arabia

ABSTRACT

This paper examines the enduring influence of pre-Islamic poetic motifs on modern Saudi literary criticism. Pre-Islamic poetry, with its rich imagery and thematic depth, continues to shape critical approaches and interpretive frameworks in contemporary literary discourse. The study focuses on how motifs such as desert landscapes, tribal identity, and heroic values are revisited and reinterpreted by modern critics.

Through an analysis of critical essays and literary studies, the research demonstrates how traditional motifs are employed to construct cultural continuity and intellectual heritage. At the same time, contemporary critics often re-evaluate these motifs through modern theoretical perspectives, including structuralism and postcolonial theory.

The paper also explores how these reinterpretations contribute to redefining national identity and literary canon formation. By bridging classical and modern perspectives, Saudi literary criticism reveals a dynamic engagement with its poetic past.

Ultimately, this study highlights the significance of pre-Islamic motifs as both cultural symbols and analytical tools within contemporary literary scholarship.

Keywords: pre-Islamic poetry, literary criticism, Saudi literature, cultural heritage

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

OTTOMAN LITERARY INFLUENCES ON MACEDONIAN BALKAN IDENTITY FORMATION IN 20TH-CENTURY NOVELS

Assoc. Prof. Dr. Nikola Popovski, Elena Ivanovska, Goran Trajkovski
Department of Comparative Literature, Faculty of Philology, Ss. Cyril and Methodius University, North Macedonia

ABSTRACT

This study explores the influence of Ottoman literary traditions on the formation of Macedonian Balkan identity as represented in twentieth-century novels. The Ottoman legacy, deeply embedded in the cultural and historical fabric of the Balkans, continues to shape literary expressions and identity narratives.

The paper analyzes selected Macedonian novels that reflect Ottoman cultural elements, including narrative structures, themes of coexistence, and representations of multicultural societies. It examines how these elements are reinterpreted to address issues of identity, memory, and historical continuity.

Furthermore, the study considers how authors negotiate the complexities of Ottoman heritage, balancing between acceptance and reinterpretation. Literature becomes a space for re-evaluating historical influences and constructing new cultural meanings.

The findings suggest that Ottoman literary influences play a significant role in shaping modern Macedonian identity, highlighting the interconnectedness of history, culture, and literary production.

Keywords: Ottoman literature, Macedonian identity, Balkan studies, cultural influence

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

POST-SOCIALIST MEMORY AND TRAUMA IN CONTEMPORARY MACEDONIAN SHORT STORY CYCLES

Dr. Marija Petrovska, Saso Kostovski
Department of Modern Literature, Faculty of Philology, University of Bitola, North Macedonia

ABSTRACT

This paper investigates representations of memory and trauma in contemporary Macedonian short story cycles within the post-socialist context. The transition from socialism has generated profound social and psychological transformations, which are reflected in literary narratives.

Through the analysis of selected story cycles, the study explores how authors depict fragmented memory, identity crises, and collective trauma. Narrative techniques such as non-linear structure and shifting perspectives are employed to represent the complexity of post-socialist experiences.

The research also examines how personal and collective histories intersect, creating layered narratives that reflect broader societal changes. Literature serves as a medium for processing trauma and reconstructing memory.

This study contributes to understanding how contemporary Macedonian literature engages with the legacy of socialism and the challenges of transition.

Keywords: post-socialism, memory, trauma, Macedonian literature

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

BYZANTINE HYMNODY AND ITS IMPACT ON MODERN GREEK POETIC RHYTHM AND FORM

Prof. Dr. Eleni Papadopoulos, Dr. Nikos Karamanlis, Sophia Antoniou
Department of Greek Philology, Faculty of Humanities, National and Kapodistrian University of Athens, Greece

ABSTRACT

This study examines the influence of Byzantine hymnody on modern Greek poetic rhythm and form. Byzantine liturgical poetry, characterized by its musicality and structured patterns, has significantly shaped the development of Greek literary aesthetics.

The paper analyzes how modern poets incorporate elements of hymnody, such as rhythmic repetition and melodic structure, into contemporary poetic forms. It also explores the continuity of religious and cultural themes within modern literature.

By tracing these influences, the study highlights the enduring legacy of Byzantine traditions in shaping modern Greek poetic expression. The interaction between past and present forms creates a unique literary synthesis.

This research underscores the importance of historical continuity in understanding the evolution of poetic forms.

Keywords: Byzantine hymnody, Greek poetry, rhythm, literary tradition

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

HELLENISTIC PHILOSOPHY IN CONTEMPORARY GREEK THEATER ADAPTATIONS

Assoc. Prof. Dr. Dimitri Stavros, Maria Kostas, Theo Lazos
Department of Theatre Studies, Faculty of Arts, Aristotle University of Thessaloniki, Greece

ABSTRACT

This paper explores the presence of Hellenistic philosophical ideas in contemporary Greek theater adaptations. Hellenistic philosophy, with its focus on ethics, human experience, and emotional balance, continues to influence modern dramatic interpretations.

The study examines selected theater productions that reinterpret classical philosophical concepts within contemporary contexts. It analyzes how themes such as fate, morality, and human agency are adapted to reflect modern concerns.

Furthermore, the research highlights how theatrical techniques, including staging and dialogue, are used to convey philosophical ideas to contemporary audiences. The fusion of ancient philosophy with modern performance creates a dynamic and engaging form of expression.

This study demonstrates that Hellenistic philosophy remains a vital source of inspiration in contemporary Greek theater.

Keywords: Hellenistic philosophy, Greek theater, adaptation, dramatic studies

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

MYTHICAL LANDSCAPES IN POST-WAR GREEK LITERATURE AND ECOCRITICISM

Dr. Katerina Florou, Petros Dimitriadis, Anna Voulgaris
Department of Modern Greek Literature, Faculty of Humanities, University of Crete, Greece

ABSTRACT

This paper examines the representation of mythical landscapes in post-war Greek literature through the lens of ecocriticism. Mythical landscapes, deeply rooted in Greek cultural tradition, are reinterpreted in modern literary works to reflect environmental concerns and cultural identity.

The study analyzes selected texts that depict landscapes as symbolic spaces where myth, memory, and ecological awareness intersect. It explores how authors use natural settings to address issues such as environmental degradation and cultural continuity.

Additionally, the paper considers how ecocritical perspectives provide new insights into the relationship between literature and the natural world. Mythical elements enhance the symbolic depth of these narratives, creating a rich interplay between past and present.

The findings suggest that post-war Greek literature offers a compelling framework for understanding environmental and cultural transformations.

Keywords: ecocriticism, Greek literature, mythical landscapes, environmental studies

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

INNOVATIVE STEM EDUCATION MODELS INCORPORATING ISLAMIC SCIENTIFIC HERITAGE IN IRANIAN PRIMARY SCHOOLS

Prof. Dr. Reza Jalali, Soraya Mahmoudi, Ali Karimi, Fatemeh Ahmadi
Faculty of Education, University of Tehran, Iran

ABSTRACT

This study explores how Islamic scientific heritage can be integrated into innovative STEM education models for Iranian primary schools. The research is grounded in the view that science education becomes more meaningful when it connects abstract concepts with culturally familiar intellectual traditions. By drawing on historical examples from Islamic astronomy, mathematics, medicine, and engineering, the study examines how teachers can design learning experiences that are both academically rigorous and culturally responsive. The analysis is based on curriculum review, classroom observation, and interviews with teachers involved in pilot teaching activities. The findings suggest that students respond positively when scientific ideas are introduced through stories of Muslim scholars, practical experiments, and problem-solving tasks related to local life. Such an approach supports conceptual understanding while also strengthening students' sense of identity and belonging. The study further shows that the inclusion of Islamic scientific heritage can encourage curiosity, increase classroom participation, and create stronger links between science and ethics. At the same time, successful implementation depends on teacher preparation, curriculum flexibility, and the availability of age-appropriate materials. The paper argues that STEM education should not be treated only as a technical field, but also as a cultural and humanistic space where historical knowledge can inspire present learning. In this respect, Islamic scientific heritage offers an important pedagogical resource for enriching science instruction in Iranian primary schools and for promoting a more integrated educational vision.

Key words: STEM education, Islamic scientific heritage, primary schools, curriculum integration, science teaching

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

DIGITAL LITERACY PROGRAMS FOR RURAL IRANIAN GIRLS ADDRESSING GENDER DIGITAL DIVIDE

Assoc. Prof. Dr. Hassan Tavakoli, Leila Bahrami, Mohammad Rezaei
Faculty of Social Sciences, Shiraz University, Iran

ABSTRACT

This study examines the role of digital literacy programs in reducing the gender digital divide among rural Iranian girls. In many rural communities, access to digital tools remains limited not only by infrastructure but also by social expectations, family concerns, and unequal educational opportunities. The research investigates how targeted literacy initiatives can help girls develop the skills and confidence needed to participate in digital learning environments. Using a qualitative approach, the study draws on interviews with students, teachers, and local education stakeholders, together with a review of program documents and school practices. The findings show that digital literacy training improves girls' familiarity with basic technologies, supports their educational motivation, and opens new opportunities for communication and learning. However, the impact of these programs depends on broader conditions such as parental support, teacher readiness, and the availability of stable internet access. The study also indicates that digital literacy has value beyond technical competence, since it can strengthen girls' self-expression, social participation, and future employability. The paper argues that closing the digital divide requires more than equipment distribution; it requires culturally sensitive educational planning, community engagement, and long-term institutional support. By focusing on rural girls, the study highlights the importance of gender-responsive policies that treat digital access as a component of educational justice and social inclusion.

Key words: digital literacy, rural girls, gender divide, educational equity, Iran

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

SAUDI VISION 2030 ALIGNMENT THROUGH TEACHER TRAINING REFORMS IN VOCATIONAL EDUCATION

Dr. Khalid Al-Saud, Fatima Al-Mansoori, Ahmed Bin Laden
College of Education, King Saud University, Saudi Arabia

ABSTRACT

This paper investigates the alignment between Saudi Vision 2030 and teacher training reforms in vocational education. As Saudi Arabia continues to diversify its economy, vocational schools have gained strategic importance in preparing students for employment, entrepreneurship, and technical innovation. The study examines how teacher education programs can support this national transformation by strengthening pedagogical capacity, workplace awareness, and practical skill instruction. Based on policy analysis and interviews with vocational educators, the research identifies key areas where training reforms are needed, including digital competence, industry collaboration, student-centered teaching, and assessment of applied skills. The findings suggest that vocational teachers often face a gap between the expectations of reform agendas and the realities of classroom practice. Strengthening professional development, therefore, becomes essential for ensuring that vocational education contributes effectively to national development goals. The study also shows that reform efforts are more successful when they connect technical training with broader educational values such as creativity, adaptability, and lifelong learning. It is argued that teacher preparation should not be limited to technical specialization alone, but should also foster a reflective and innovative teaching culture. In this way, vocational education can become a strong instrument for achieving the social and economic priorities of Vision 2030 while enhancing the status of technical professions in Saudi society.

Key words: vocational education, teacher training, Saudi Vision 2030, educational reform, professional development

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

INTEGRATING ARABIC LANGUAGE PRESERVATION IN BILINGUAL STEM CURRICULA FOR SAUDI UNIVERSITIES

Prof. Dr. Nora Al-Ghamdi, Omar Al-Fahim, Sara Hassan
Faculty of Arts and Humanities, King Abdulaziz University, Saudi Arabia

ABSTRACT

This study explores the integration of Arabic language preservation into bilingual STEM curricula in Saudi universities. As higher education increasingly adopts English-medium instruction in science and technology fields, concerns have emerged about the weakening of Arabic as a language of academic expression and intellectual production. The paper examines how bilingual curriculum design can balance global academic participation with linguistic and cultural continuity. Through document analysis and interviews with faculty members and students, the research identifies several pedagogical practices that support this balance, including Arabic glossaries, parallel-language lecture materials, guided translation tasks, and discipline-specific terminology development. The findings indicate that bilingual instruction can improve conceptual accessibility, particularly for students who struggle with technical English vocabulary, while also reinforcing academic confidence in Arabic. The study argues that preserving Arabic within STEM education should not be seen as a barrier to internationalization, but as a strategy for inclusive and context-sensitive learning. It also highlights the importance of institutional policy, teacher training, and collaboration between linguists and subject specialists. The paper concludes that bilingual STEM curricula can strengthen both scientific competence and linguistic identity when they are designed with clear educational goals and cultural awareness. This approach offers a practical model for universities seeking to modernize their programs without compromising language heritage.

Key words: bilingual education, Arabic preservation, STEM curriculum, Saudi universities, language policy

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

MULTICULTURAL CLASSROOM MANAGEMENT STRATEGIES FOR NORTH MACEDONIAN DIVERSE SCHOOLS

Assoc. Prof. Dr. Elena Popovska, Nikola Ivanov, Marija Petrovic
Faculty of Educational Sciences, Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, North Macedonia

ABSTRACT

This paper examines classroom management strategies for multicultural schools in North Macedonia, where ethnic, linguistic, and religious diversity shapes everyday educational practice. The study focuses on how teachers manage interaction, cooperation, and discipline in classrooms that bring together students from different cultural backgrounds. Using qualitative interviews with teachers and school administrators, along with classroom observations, the research identifies both successful practices and persistent challenges. The findings suggest that inclusive classroom management depends on respectful communication, flexible pedagogy, and sensitivity to students' identity needs. Teachers who use cooperative learning, clear behavioral expectations, and culturally responsive activities are more successful in creating a positive classroom climate. The study also shows that conflict often arises when teachers lack preparation for diversity or rely on rigid disciplinary approaches that do not reflect students' lived realities. The paper emphasizes that multicultural classroom management is not only a matter of order, but also a pedagogical and ethical responsibility. It requires teachers to build trust, recognize difference, and create conditions in which all students can participate with confidence. The research concludes that schools should invest in intercultural training, peer learning, and curriculum support so that classroom management becomes a tool for inclusion rather than exclusion. Such an approach can contribute to stronger educational cohesion in North Macedonia's diverse school system.

Key words: multicultural education, classroom management, diversity, inclusive teaching, North Macedonia

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

POST-PANDEMIC BLENDED LEARNING FRAMEWORKS FOR MACEDONIAN HIGHER EDUCATION INSTITUTIONS

Dr. Goran Trajkov, Biljana Angelova, Saso Kostovski
Faculty of Philosophy, University "St. Cyril and Methodius", North Macedonia

ABSTRACT

This study analyzes blended learning frameworks in Macedonian higher education institutions after the pandemic, focusing on how universities have rethought the relationship between face-to-face and digital instruction. The sudden shift to online teaching during the pandemic exposed both the flexibility and the limitations of digital learning, making it necessary to develop more sustainable hybrid models. Through document review, faculty interviews, and student feedback, the research explores how blended learning can improve access, flexibility, and student engagement when supported by appropriate institutional planning. The findings show that students appreciate the balance between digital resources and in-person interaction, especially when online components are used for preparation, discussion, and independent learning. However, the study also identifies obstacles such as uneven digital competence among faculty, limited infrastructure, and uncertainty about assessment practices. The paper argues that effective blended learning requires more than combining platforms; it demands thoughtful instructional design, staff development, and reliable support systems. It further suggests that hybrid models can contribute to student autonomy and academic continuity if they are adapted to disciplinary needs. The research concludes that post-pandemic higher education should move toward a more flexible and resilient structure that preserves the strengths of classroom teaching while incorporating the pedagogical advantages of digital tools. In this sense, blended learning becomes a strategic direction for the future of Macedonian universities.

Key words: blended learning, higher education, digital pedagogy, post-pandemic education, North Macedonia

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

GREEK ORTHODOX EDUCATION VALUES INTEGRATION IN MODERN SECULAR CURRICULA

Prof. Dr. Eleni Papadopoulos, Dimitri Stavros, Maria Kostas
Faculty of Theology and Education, National and Kapodistrian University of Athens, Greece

ABSTRACT

This paper examines the place of Greek Orthodox educational values within modern secular curricula, with particular attention to questions of identity, ethics, and cultural continuity. In Greece, education has long been shaped by both secular state principles and the historical influence of Orthodox Christianity. The study explores how this relationship can be understood in contemporary schooling without reducing education to either religious instruction or purely neutral technocratic training. Drawing on curriculum analysis and educational policy discussion, the research identifies values such as empathy, community responsibility, respect, and moral reflection as elements that can enrich secular education. The findings suggest that Orthodox educational heritage may contribute not only to religious identity, but also to broader humanistic aims when interpreted in an inclusive and dialogic way. At the same time, the study notes that the integration of such values must be handled carefully in pluralistic classrooms so that it does not exclude students from different backgrounds. The paper argues that the challenge is not whether tradition should be present in education, but how it can be translated into a modern pedagogical language that supports civic coexistence and ethical awareness. The research concludes that a balanced curriculum can acknowledge Orthodox cultural heritage while remaining open to diversity and democratic schooling. This approach offers a meaningful way to connect historical memory with the needs of contemporary education.

Key words: Orthodox values, secular curriculum, education policy, cultural identity, Greece

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

MYCENAEAN HERITAGE EDUCATION THROUGH IMMERSIVE VR TECHNOLOGIES IN ATHENS SCHOOLS

Assoc. Prof. Dr. Nikos Karamanlis, Sophia Antoniou, Theo Lazos
Faculty of Education, University of Athens, Greece

ABSTRACT

This study investigates the educational use of immersive virtual reality technologies in teaching Mycenaean heritage in Athens schools. The preservation of ancient heritage is an important part of Greek education, yet conventional classroom methods often fail to convey the spatial and experiential richness of archaeological sites. The research examines how VR-based learning environments can help students engage more deeply with Mycenaean history, architecture, and cultural memory. Through classroom implementation and learner feedback, the study finds that immersive digital tools encourage curiosity, improve historical understanding, and support active participation. Students respond positively to virtual reconstructions of palaces, tombs, and settlements because these environments make the distant past more tangible and memorable. The paper also notes that VR can foster interdisciplinary learning by connecting history, art, archaeology, and technology. At the same time, the study emphasizes that digital tools should support, not replace, teacher guidance and critical interpretation. Effective use of VR depends on thoughtful lesson design and a clear educational purpose. The research concludes that immersive technologies can enrich heritage education by turning historical content into an experience of exploration and inquiry. In this way, Mycenaean heritage becomes accessible not only as a subject of study, but also as a living dimension of cultural identity in contemporary schooling.

Key words: virtual reality, heritage education, Mycenaean history, digital learning, Greek schools

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

PUBLIC SECTOR REFORM STRATEGIES FOR POST-CONFLICT GOVERNANCE IN IRAQI PROVINCES

Prof. Dr. Ahmed Al-Samarrai, Fatima Hassan, Karim Abdulrahman, Layla Mahmoud
Department of Public Administration, University of Baghdad, Iraq

ABSTRACT

This study examines public sector reform strategies in Iraqi provinces within the broader context of post-conflict governance, institutional recovery, and service delivery reconstruction. In a political environment shaped by war, state fragmentation, and administrative distrust, reform efforts must address not only organizational inefficiency but also legitimacy, coordination, and citizen access to basic services. The research focuses on how provincial administrations can become more effective, accountable, and responsive through institutional redesign and capacity-building measures.

The study uses a qualitative policy analysis approach, drawing on reform documents, governance reports, and relevant scholarly literature on post-conflict statebuilding. Findings suggest that successful public sector reform depends on strengthening local administrative autonomy while maintaining coordination with central authorities. The analysis also shows that reform outcomes are closely connected to staff professionalism, transparent procedures, and the availability of technical resources. In many Iraqi provinces, overlapping mandates and weak institutional memory have limited the impact of formal reform programs, especially in education, health, and municipal services.

The paper argues that sustainable reform requires more than legal change; it also requires a gradual transformation of administrative culture, ethical standards, and public trust. Capacity-building initiatives, digital record systems, and clearer performance evaluation mechanisms are identified as essential tools for improving governance. The study concludes that reform strategies in post-conflict Iraqi provinces should combine decentralization, institutional accountability, and long-term human resource development. Such a framework can support stable governance and contribute to broader social recovery.

Key words: public sector reform, post-conflict governance, Iraq, decentralization, institutional capacity

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

DECENTRALIZATION POLICIES AND LOCAL GOVERNMENT CAPACITY BUILDING IN IRAQ

Assoc. Prof. Dr. Omar Khalid, Sara Ismail, Yusuf Rahim
Faculty of Political Science, University of Mosul, Iraq

ABSTRACT

This paper explores decentralization policies and their relationship with local government capacity building in Iraq. Following years of centralized administration and political instability, decentralization has become an important governance strategy for improving responsiveness, efficiency, and local participation. However, the success of decentralization depends on the institutional readiness of local authorities and the clarity of legal and administrative responsibilities.

The study is based on a comparative review of policy frameworks, local government reports, and academic literature on administrative reform in Iraq. The analysis indicates that decentralization has created new opportunities for local decision-making, but many provincial and municipal institutions still face serious limitations in personnel training, financial management, and service coordination. In several areas, local governments have been given broader responsibilities without sufficient technical support or administrative independence.

The findings show that capacity building is not a supplementary element but a core condition for effective decentralization. Training programs, budgeting autonomy, intergovernmental cooperation, and information systems are essential for improving local governance performance. The study also emphasizes the need for stronger coordination between elected councils and administrative bodies in order to reduce overlap and conflict. It concludes that decentralization in Iraq should be understood as a gradual institutional process rather than a simple transfer of authority. For local governments to function effectively, reform must be accompanied by sustained investment in skills, accountability mechanisms, and public trust.

Key words: decentralization, local government, Iraq, capacity building, governance reform

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

E-GOVERNMENT IMPLEMENTATION CHALLENGES IN JAPANESE RURAL MUNICIPALITIES

Dr. Hiroshi Tanaka, Aiko Nakamura, Kenji Sato
School of Public Policy, University of Tokyo, Japan

ABSTRACT

This study investigates the main challenges affecting e-government implementation in Japanese rural municipalities, where demographic decline, aging populations, and limited administrative resources shape digital governance outcomes. While Japan is widely recognized for technological advancement, rural local governments often encounter practical barriers when translating national digital policies into effective public services. These barriers include limited staffing, uneven infrastructure, citizen reluctance, and difficulties in adapting standardized platforms to local needs.

Using a qualitative case-study approach, the research draws on municipal reports, policy documents, and interviews with local administrators. The findings indicate that successful e-government adoption depends not only on technological readiness but also on organizational flexibility and community trust. In many rural municipalities, digital service portals remain underused because older residents prefer face-to-face interaction and because staff members lack sufficient training in system management and citizen support.

The paper argues that e-government should be designed as a service-oriented reform rather than a purely technical modernization project. Local adaptation, user-friendly interfaces, and interdepartmental cooperation are identified as important factors for improving implementation outcomes. The study also highlights the importance of support from central government through training, shared platforms, and financial incentives. It concludes that rural e-government in Japan requires a balanced approach that combines digital innovation with social inclusion and administrative capacity. Without this balance, digital transformation may deepen rather than reduce territorial inequality.

Key words: e-government, rural municipalities, Japan, digital transformation, public administration

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

PUBLIC-PRIVATE PARTNERSHIP MODELS FOR JAPANESE INFRASTRUCTURE DEVELOPMENT

Prof. Dr. Yumi Kobayashi, Takeshi Yamamoto
Faculty of Economics, Kyoto University, Japan

ABSTRACT

This paper examines public-private partnership models as a policy tool for infrastructure development in Japan. In a context of fiscal constraints, aging infrastructure, and growing demand for efficient public investment, partnerships between government and private actors have become increasingly important. The study explores how these models are structured, which sectors benefit most from them, and what institutional conditions support effective implementation.

The research is based on a review of policy documents, project evaluations, and comparative literature on infrastructure governance. Findings show that public-private partnerships can improve project financing, operational efficiency, and innovation when contractual arrangements are clear and oversight mechanisms are strong. However, the study also identifies several risks, including unequal bargaining power, long-term cost uncertainty, and limited transparency in project selection.

The analysis suggests that Japanese infrastructure development benefits most from partnership models in transport, urban services, and utility management, particularly when projects involve both technical expertise and long-term maintenance responsibilities. The paper argues that successful implementation requires a strong regulatory framework, fair risk allocation, and public accountability. It concludes that public-private partnerships should not be treated simply as fiscal substitutes for public spending, but as governance arrangements that demand careful institutional design. With appropriate safeguards, these models can contribute to sustainable infrastructure development and improve the overall quality of public service delivery.

Key words: public-private partnership, infrastructure development, Japan, governance, public investment

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

DIGITAL TRANSFORMATION OF PUBLIC ADMINISTRATION IN NORTH MACEDONIA

Assoc. Prof. Dr. Nikola Petrovski, Elena Risteska, Goran Jovanovski
Faculty of Law, Ss. Cyril and Methodius University in Skopje, North Macedonia

ABSTRACT

This study analyzes the digital transformation of public administration in North Macedonia, with emphasis on institutional modernization, service accessibility, and administrative efficiency. As governments across Europe move toward digital service delivery, public administration in North Macedonia is also being reshaped by new technologies and policy reforms. The research examines how digital tools are changing interactions between citizens and the state, as well as the institutional challenges that accompany this transition.

The paper is based on policy analysis and review of administrative reform literature. The findings reveal that digital transformation has improved the speed and accessibility of some public services, especially in areas related to documentation, communication, and information sharing. At the same time, several constraints remain, including uneven digital literacy, weak institutional coordination, and limited interoperability between systems. These problems affect both public employees and service users.

The study argues that digital transformation must be understood as a broader governance reform rather than a technical upgrade. Successful implementation requires staff training, legal harmonization, cybersecurity protection, and user-centered design. The paper also emphasizes the need for inclusive digital policies that consider citizens with limited access to technology. It concludes that public administration in North Macedonia can benefit from digital transformation only if reform is supported by institutional learning and consistent political commitment. In this sense, digitalization should be linked to transparency, accessibility, and public trust.

Key words: digital transformation, public administration, North Macedonia, e-governance, institutional reform

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

CORRUPTION PREVENTION MECHANISMS IN MACEDONIAN PUBLIC PROCUREMENT SYSTEMS

Dr. Marija Angelova, Saso Mitrevski
Institute for Political Studies, University "Ss. Cyril and Methodius", North Macedonia

ABSTRACT

This article explores corruption prevention mechanisms in Macedonian public procurement systems, focusing on transparency, accountability, and institutional control. Public procurement is one of the most vulnerable areas of public administration because it involves large financial flows, complex procedures, and frequent interaction between public officials and private firms. In North Macedonia, reform efforts have aimed to reduce corruption risks through legal regulation and procedural monitoring, yet practical challenges remain.

The study uses a qualitative policy review and comparative analysis of procurement governance literature. Findings indicate that corruption prevention depends on more than formal rules. Clear documentation, digital procurement platforms, independent oversight, and conflict-of-interest regulation are essential for limiting manipulation and favoritism. The analysis also shows that weak institutional enforcement, limited professional training, and political interference reduce the effectiveness of anti-corruption measures.

The paper argues that transparency must be supported by stronger institutional capacity and a culture of ethical public service. It highlights the importance of open competition, audit mechanisms, and public access to procurement information. The study concludes that corruption prevention in public procurement should be approached as a governance issue involving legal design, administrative behavior, and civic oversight. When these elements are aligned, procurement systems can contribute not only to cleaner public spending but also to broader trust in democratic institutions.

Key words: corruption prevention, public procurement, North Macedonia, transparency, accountability

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

PUBLIC POLICY RESPONSES TO CLIMATE CHANGE ADAPTATION IN ALGERIAN COASTAL CITIES

Prof. Dr. Karim Belkacem, Amina Zerhouni, Yacine Amrane
Faculty of Political and Social Sciences, University of Algiers, Algeria

ABSTRACT

This study examines public policy responses to climate change adaptation in Algerian coastal cities, where rising temperatures, shoreline pressure, and environmental degradation are increasingly affecting urban life. Coastal municipalities face multiple risks, including flooding, water stress, heat exposure, and infrastructure vulnerability. In this context, the paper explores how adaptation policies are designed and how effective they are in addressing local environmental and social needs.

The study is based on a policy analysis of municipal and national adaptation strategies, supported by review of relevant academic and institutional sources. The findings indicate that climate adaptation in Algerian coastal cities remains fragmented and uneven. While some cities have begun to incorporate environmental planning into urban policy, adaptation measures are often limited by weak coordination between agencies, insufficient funding, and short-term planning horizons.

The paper argues that effective adaptation requires an integrated policy framework linking urban planning, water management, disaster preparedness, and public awareness. Local governments should be given greater technical support and decision-making capacity, while national institutions should provide clearer strategic direction. The study also emphasizes the importance of community participation, especially in neighborhoods most exposed to environmental risk. It concludes that climate adaptation in Algerian coastal cities must move from reactive crisis management toward proactive resilience planning. This shift is essential for protecting both human settlements and long-term urban sustainability.

Key words: climate adaptation, coastal cities, Algeria, public policy, urban resilience

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

EFFICIENT PUBLIC SPENDING FRAMEWORKS FOR ALGERIAN SOCIAL WELFARE PROGRAMS

Assoc. Prof. Dr. Nadia Bouzid, Samir Lounis, Fatima Haddad
Faculty of Economics and Management, University of Oran, Algeria

ABSTRACT

This paper investigates efficient public spending frameworks for Algerian social welfare programs, focusing on the relationship between fiscal discipline, service effectiveness, and social protection outcomes. Social welfare policy in Algeria plays a central role in supporting vulnerable groups, but increasing demand and budget pressure require more efficient use of public resources. The study examines how spending can be improved without weakening the social goals of welfare policy.

The research uses policy analysis and a review of public finance literature related to social spending and administrative reform. The findings suggest that inefficiency in welfare programs often results from fragmented delivery systems, weak targeting, and limited monitoring of program performance. In many cases, resources are distributed broadly rather than strategically, which reduces the impact of support on the most vulnerable populations.

The paper argues that efficient public spending should be based on better coordination between ministries, stronger evaluation mechanisms, and clearer criteria for beneficiary selection. Digital systems, performance audits, and outcome-based budgeting are identified as practical tools for improving spending quality. The study concludes that efficiency should not be interpreted only as cost reduction, but as the ability to achieve stronger social outcomes with available resources. In this sense, Algerian welfare policy needs a more strategic spending framework that combines equity, accountability, and administrative effectiveness.

Key words: public spending, social welfare, Algeria, fiscal efficiency, policy evaluation

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

GOVERNANCE REFORMS FOR SUSTAINABLE WATER MANAGEMENT IN ALGERIAN OASES

Dr. Zahra Djemaa, Karim Mansouri, Nourredine Cherif
Institute of Environmental Studies, University of Biskra, Algeria

ABSTRACT

This study explores governance reforms for sustainable water management in Algerian oases, where water scarcity, environmental fragility, and competing land uses create serious challenges for local communities. Oases are not only ecological systems but also social and economic spaces that depend on careful water allocation and long-term resource stewardship. The paper examines how governance reforms can support more sustainable and equitable management of these environments.

The research is based on an analytical review of water governance literature and policy documents related to arid-region management. The findings indicate that traditional water systems in Algerian oases remain important, but they are under increasing pressure from demographic change, agricultural expansion, and climate variability. Governance weaknesses often include fragmented responsibilities, limited local participation, and insufficient maintenance of irrigation networks.

The paper argues that sustainable water management requires institutional reforms that strengthen community involvement, improve coordination among responsible agencies, and support locally adapted planning. Traditional knowledge should be integrated with modern governance tools in order to maintain both ecological balance and social legitimacy. The study also highlights the need for capacity-building initiatives that improve technical expertise at the local level. It concludes that water governance in Algerian oases must be shaped by resilience, participation, and environmental responsibility. Such reforms are essential for preserving both livelihoods and the cultural landscapes of oasis communities.

Key words: water governance, sustainable management, Algerian oases, resource scarcity, environmental reform

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

CIVIL SERVICE MODERNIZATION INITIATIVES IN ALGERIAN ADMINISTRATIVE SYSTEMS

Assoc. Prof. Dr. Yassine Boukhari, Leila Amrani, Hakim Benali
Faculty of Law and Political Science, University of Constantine, Algeria

ABSTRACT

This paper analyzes civil service modernization initiatives in Algerian administrative systems, focusing on organizational reform, professionalization, and service efficiency. Civil service structures are central to state performance, and modernization efforts are often directed at improving responsiveness, reducing bureaucracy, and strengthening accountability. In Algeria, these initiatives reflect broader attempts to adapt public administration to changing social and economic conditions.

The study is based on a qualitative review of reform policies and administrative governance literature. Findings suggest that modernization has been pursued through legal reform, digitalization, and managerial restructuring. However, the impact of these efforts remains limited where institutional inertia, hierarchical decision-making, and weak performance culture continue to shape administrative behavior. The research also shows that modernization can succeed only when civil servants are supported through training, transparent promotion systems, and clear service standards.

The paper argues that administrative reform should not be restricted to technical improvements. It must also address organizational culture, ethical responsibility, and the relationship between citizens and the state. A modern civil service requires not only updated procedures but also a stronger commitment to public value and institutional learning. The study concludes that Algerian civil service modernization should be approached as a long-term transformation involving law, management, and professional development. Such an approach can help build a more efficient and trustworthy administrative system.

Key words: civil service, administrative reform, Algeria, modernization, public management

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

OIL REVENUE DIVERSIFICATION STRATEGIES FOR IRAQI SMALL BUSINESSES POST-ISIS RECOVERY

Assis. Prof. Dr. Ahmed Al-Samarrai
Faculty of Economics and Administrative Sciences, University of Baghdad, Iraq

ABSTRACT

This study examines how Iraqi small businesses can benefit from oil revenue diversification strategies in the post-ISIS recovery period. The research is grounded in the understanding that prolonged dependence on oil has limited the resilience of the national economy and has left small enterprises vulnerable to political and market instability. In this context, diversification is not only an economic goal but also a practical pathway for rebuilding productive capacity, supporting entrepreneurship, and strengthening local markets. The study reviews policy documents, development reports, and existing academic literature to identify the most relevant diversification channels for small business growth. Particular attention is given to manufacturing, services, agricultural value chains, and digitally enabled trade activities that can reduce overreliance on the oil sector. The analysis shows that small businesses benefit most when diversification policies are linked to credit access, infrastructure improvement, business training, and simplified regulatory procedures. The study also highlights the importance of institutional trust, market stability, and public investment in creating a favorable environment for recovery. In addition, it argues that diversification strategies should be designed in a way that supports local participation and regional balance, rather than concentrating benefits only in major urban centers. The findings suggest that oil revenue can be transformed into a development tool when it is directed toward productive sectors that create employment and foster long-term sustainability. The study concludes that post-conflict recovery in Iraq requires a broader economic vision in which small businesses are positioned as key actors in reconstruction and inclusive growth.

Key words: oil revenue diversification, small businesses, post-conflict recovery, Iraq, economic resilience

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

WOMEN ENTREPRENEURSHIP CHALLENGES IN IRAQI POST-CONFLICT URBAN MARKETS

Assoc. Prof. Dr. Karim Al-Dulaimi, Sara Ahmed, Nadia Rahman
Faculty of Management and Economics, University of Mosul, Iraq

ABSTRACT

This study explores the main challenges facing women entrepreneurs in Iraqi post-conflict urban markets, with particular attention to the social, economic, and institutional conditions that shape business participation after years of instability. Women's entrepreneurship in Iraq has expanded in visibility, yet many women continue to operate within environments marked by insecurity, weak access to finance, limited mobility, and social expectations that constrain economic agency. The research draws on a qualitative review of academic studies, policy discussions, and urban market conditions to identify the barriers and opportunities affecting women-led enterprises. Findings indicate that women entrepreneurs often encounter difficulties in obtaining start-up capital, securing safe commercial spaces, and navigating administrative procedures. At the same time, urban markets also create opportunities for small-scale trade, food production, tailoring, and digital commerce, especially when support networks and mentorship are available. The study emphasizes that women's entrepreneurship should not be understood only as an economic issue, but also as a matter of social inclusion and post-conflict reconstruction. A supportive ecosystem requires legal protection, targeted financing, business training, and public policies that reduce structural inequality. The analysis further suggests that women's participation in urban markets contributes to household stability, local employment, and broader community recovery. The study concludes that empowering women entrepreneurs can strengthen Iraq's urban economies while advancing more inclusive development after conflict.

Key words: women entrepreneurship, Iraqi urban markets, post-conflict recovery, economic inclusion, business barriers

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

KAIZEN MANAGEMENT IMPLEMENTATION IN JAPANESE AUTOMOTIVE SUPPLY CHAINS

Dr. Hiroshi Tanaka, Yuki Sato, Kenji Nakamura
School of Business and Economics, Kyoto University, Japan

ABSTRACT

This study investigates the implementation of Kaizen management principles within Japanese automotive supply chains and evaluates their contribution to operational improvement, quality control, and organizational learning. Kaizen has long been associated with continuous improvement, employee participation, and process discipline, and it remains a core feature of Japanese industrial competitiveness. The research examines how Kaizen practices are embedded in supplier relations, production planning, and workplace culture through a review of scholarly literature and industry-based case discussions. The analysis shows that Kaizen is most effective when improvement is treated not as a one-time intervention but as a sustained organizational habit supported by leadership commitment and worker engagement. In automotive supply chains, this approach strengthens communication between manufacturers and suppliers, reduces waste, improves delivery reliability, and enhances product consistency. The study also highlights the importance of training systems, visual management tools, and collaborative problem-solving routines in maintaining improvement over time. At the same time, it notes that global competition, digital transformation, and supply chain uncertainty require Kaizen to adapt to new technological and managerial conditions. The findings suggest that the enduring value of Kaizen lies in its ability to connect efficiency with human-centered organizational culture. The study concludes that Japanese automotive supply chains continue to demonstrate how incremental improvement, when institutionalized across networked production systems, can generate long-term resilience and competitive advantage.

Key words: Kaizen, automotive supply chains, continuous improvement, Japanese management, operational efficiency

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

DIGITAL TRANSFORMATION ROADMAPS FOR JAPANESE TRADITIONAL CRAFT INDUSTRIES

Prof. Dr. Aiko Yamamoto, Taro Ikeda
Faculty of Cultural Policy and Innovation, Tokyo University of the Arts, Japan

ABSTRACT

This study examines digital transformation roadmaps for Japanese traditional craft industries and explores how heritage-based production can respond to contemporary economic and cultural pressures. Japanese craft sectors such as ceramics, textiles, lacquerware, and paper-making face aging artisan populations, shrinking local demand, and increasing competition from mass-produced goods. In this context, digital transformation offers new opportunities for visibility, market expansion, and cultural preservation. The research reviews current scholarly debates and industry practices to identify the most suitable digital strategies for craft enterprises. The analysis suggests that digital tools can support storytelling, online sales, inventory management, virtual exhibitions, and intergenerational knowledge transfer. However, successful transformation requires sensitivity to the cultural meaning of craftsmanship and the risks of overcommercialization. The study argues that digital innovation should complement, not replace, the handmade character and symbolic value of traditional crafts. It also emphasizes the role of training programs, local partnerships, and public cultural policy in helping artisans adopt digital platforms without losing authenticity. The findings indicate that a balanced roadmap should connect heritage conservation with entrepreneurial adaptation. Rather than viewing digitalization as a threat, traditional craft industries can use it to strengthen sustainability, expand customer reach, and engage younger generations. The study concludes that the future of Japanese crafts depends on strategies that combine technological accessibility with cultural continuity.

Key words: digital transformation, traditional crafts, cultural heritage, Japan, artisan industries

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

FINTECH INNOVATION IMPACTS ON TAIWANESE SME LENDING ACCESSIBILITY AND CREDIT SCORING

Prof. Dr. Wei-Lin Chen, Dr. Mei-Hua Lin, Hao-Ting Wu, Li-Ju Tseng
Department of Finance, National Taiwan University, Taiwan

ABSTRACT

This study examines how fintech innovation is reshaping lending accessibility and credit scoring practices for small and medium-sized enterprises in Taiwan. As traditional banking systems remain cautious in extending credit to smaller firms, digital financial technologies are increasingly being adopted to improve risk assessment, reduce transaction costs, and widen financial inclusion. The research focuses on the extent to which data-driven platforms, alternative scoring methods, and automated lending tools can support more inclusive and efficient SME financing.

Using a qualitative review of policy reports, industry practices, and academic literature, the study identifies three main developments. First, fintech platforms are expanding access to finance by using transaction histories, digital payments, and business-platform data instead of relying only on collateral and formal credit records. Second, new scoring models are helping lenders evaluate firms with limited financial documentation, especially young and innovative businesses. Third, digital lending services are shortening approval times and improving the user experience for entrepreneurs who previously faced procedural barriers in traditional banking.

The analysis also shows that these benefits are accompanied by important concerns. Data privacy, model transparency, and uneven digital literacy remain significant issues. In addition, smaller firms outside major urban centers may still struggle to benefit fully from fintech-based lending systems if digital infrastructure and financial literacy are weak. The study argues that effective policy support, responsible data governance, and stronger cooperation between banks and fintech providers are essential for sustainable progress. Overall, the paper suggests that fintech can contribute meaningfully to a more inclusive SME credit environment in Taiwan, but only if technological innovation is balanced with regulatory oversight and institutional trust.

Key words: fintech innovation, SME lending, credit scoring, financial inclusion, Taiwan

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

CENTRAL BANK DIGITAL CURRENCY PILOT EFFECTS ON TAIWAN'S PAYMENT SYSTEM EFFICIENCY

Assoc. Prof. Dr. Chun-Yi Lee, Yi-Chen Huang, Ming-Jie Wang
Institute of Financial Technology, National Chengchi University, Taiwan

ABSTRACT

This paper explores the possible effects of central bank digital currency pilot initiatives on the efficiency of Taiwan's payment system. As digital payments continue to expand, central banks are increasingly interested in whether a public digital currency can improve transaction speed, interoperability, and settlement reliability. The study examines how a wholesale or retail CBDC model may influence payment infrastructure, financial stability, and the relationship between public and private payment providers.

The research is based on a conceptual and policy-oriented analysis of Taiwan's current payment environment, recent central bank feasibility studies, and international CBDC discussions. The findings suggest that a well-designed CBDC pilot could strengthen payment efficiency by reducing settlement delays, improving transparency, and supporting faster interoperability across institutions. It may also provide a secure public infrastructure for digital transactions, especially in environments where private platforms dominate daily payments.

At the same time, the study highlights several implementation challenges. These include the need to protect user privacy, avoid disintermediation of commercial banks, and ensure that technical design choices do not create new inequalities among users. Public acceptance is also important, since payment behavior depends not only on technology but also on trust and habit. The paper concludes that Taiwan's CBDC development should proceed cautiously, with clear regulatory coordination and phased experimentation. Rather than replacing existing systems, a digital currency pilot may serve as a complementary tool that supports efficiency, resilience, and innovation in the broader payment ecosystem.

Key words: central bank digital currency, payment efficiency, Taiwan, digital finance, financial infrastructure

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

MICROFINANCE EXPANSION STRATEGIES FOR RURAL VIETNAMESE AGRICULTURAL PRODUCTIVITY

Dr. Thi Lan Nguyen, Van Hoang Pham, Assoc. Prof. Dr. Minh Duc Tran
Faculty of Economics and Rural Development, Vietnam National University of Agriculture, Vietnam

ABSTRACT

This study investigates how microfinance expansion strategies can contribute to rural agricultural productivity in Vietnam. Access to credit remains a major constraint for small farmers, particularly those operating outside formal banking networks and relying on seasonal income. The paper examines whether microfinance institutions, savings groups, and cooperative lending models can provide more stable financial support for farm households and encourage productive investment in agriculture.

The analysis draws on policy literature, rural development studies, and sector-level reports to assess the role of microfinance in financing seeds, inputs, irrigation, equipment, and small-scale agribusiness activities. The findings indicate that microfinance can improve productivity when loan products are adapted to agricultural cycles, repayment schedules are flexible, and lending is accompanied by financial guidance. In many rural areas, microcredit helps households move from subsistence-oriented farming toward more market-oriented production.

However, the study also identifies limitations. Interest rates may still be burdensome for vulnerable households, loan sizes are often too small for meaningful investment, and some borrowers face over-indebtedness when support mechanisms are weak. The paper argues that sustainable microfinance expansion requires stronger institutional coordination, better rural outreach, and closer links between financial services and agricultural extension. It also emphasizes the importance of gender-sensitive lending, since women farmers often face greater barriers to accessing capital. Overall, the study concludes that microfinance can support rural agricultural development in Vietnam when it is designed as part of a broader strategy that combines finance, training, and local institutional capacity.

Key words: microfinance, rural agriculture, Vietnam, financial inclusion, productivity

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

DIGITAL BANKING ADOPTION BARRIERS AMONG VIETNAMESE URBAN MILLENNIALS

Prof. Dr. Quang Vinh Le, Hanh Nguyen Thi, Khoa Tran
Department of Banking and Finance, University of Economics Ho Chi Minh City, Vietnam

ABSTRACT

This research explores the barriers that shape digital banking adoption among Vietnamese urban millennials. Although young adults are generally considered open to financial technology, actual usage depends on trust, convenience, perceived security, and the quality of service design. The study examines why some users adopt mobile banking and digital wallets quickly, while others remain cautious or continue to rely on traditional financial channels.

The paper uses a review of contemporary fintech literature and consumer behavior studies to identify the most important adoption constraints. These include concerns about data security, fear of fraud, difficulty understanding some app features, and uncertainty about dispute resolution. The analysis also suggests that digital adoption is influenced by income stability, education, prior technology experience, and the degree to which banking platforms are integrated into daily life. For urban millennials, digital banking is often attractive when it saves time and supports lifestyle convenience, but concerns about reliability can limit long-term trust.

The study further argues that banks should not treat digital transformation as a purely technical process. Instead, adoption depends on user-centered design, transparent communication, and strong consumer protection. Financial literacy programs, simplified interfaces, and responsive customer support can improve confidence among hesitant users. In addition, regulatory institutions should ensure that digital finance expands safely and inclusively. The paper concludes that the future of digital banking in Vietnam will depend not only on innovation, but also on whether financial institutions can build trust, reduce complexity, and align services with the everyday practices of young urban consumers.

Key words: digital banking, millennials, Vietnam, adoption barriers, financial technology

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

GREEN BOND MARKET DEVELOPMENT FOR CHILEAN RENEWABLE ENERGY PROJECT FINANCING

Dr. Alejandro Rivera, Prof. Dr. Sofia Morales, Camila Vargas, Dr. Felipe Navarro, Isabella Lopez
Faculty of Economics and Business, University of Chile, Chile

ABSTRACT

This study examines the development of the green bond market as a financing mechanism for renewable energy projects in Chile. As the country expands solar, wind, and other low-carbon energy initiatives, access to long-term and credible financing has become a central policy concern. Green bonds offer a way to connect capital market growth with environmental objectives, while also supporting public confidence in sustainable investment.

The research analyzes market reports, policy documents, and financial literature to assess how green bonds contribute to project financing in Chile. The findings suggest that the market has gradually become an important source of funding for infrastructure tied to energy transition. Green bonds help attract institutional investors, diversify financing sources, and signal environmental commitment. They also encourage better disclosure practices and can strengthen project accountability through sustainability reporting.

At the same time, the study notes that market development is shaped by several challenges. These include the need for stronger verification standards, deeper domestic investor participation, and clearer project selection criteria. If these elements remain weak, the risk of "greenwashing" may reduce trust in the market. The paper argues that effective growth in green bond issuance requires coordination among financial regulators, energy planners, and private firms. It also stresses that market expansion should not be limited to large urban projects, but should support broader regional energy diversification. Overall, the study concludes that Chile's green bond market has strong potential to become a strategic instrument for financing renewable energy, provided that transparency, regulation, and institutional capacity continue to improve.

Key words: green bonds, renewable energy, Chile, sustainable finance, capital markets

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

MONETARY POLICY TRANSMISSION MECHANISMS IN CHILE DURING COPPER PRICE VOLATILITY

Assoc. Prof. Dr. Javier Ortiz
Institute of Economics, Pontificia Universidad Católica de Chile, Chile

ABSTRACT

This paper investigates how monetary policy transmission operates in Chile under conditions of copper price volatility. Because copper remains a key export and a major source of foreign exchange, changes in global commodity prices can influence inflation, exchange rates, fiscal expectations, and the broader effectiveness of central bank actions. The study explores how these external shocks shape the relationship between policy interest rates and economic outcomes.

Using a macroeconomic and policy-oriented review of Chile's recent economic experience, the paper identifies several transmission channels. Interest rate adjustments affect domestic credit conditions, household consumption, investment decisions, and exchange rate movements. However, when copper prices fluctuate sharply, these channels may be weakened or amplified by shifts in confidence and external balances. The analysis suggests that commodity dependence makes monetary policy more complex, since domestic stabilization efforts must operate within an economy that is highly exposed to global market conditions.

The study also shows that credible institutions and clear communication become especially important in such a context. Central bank independence can help anchor expectations, but policy flexibility is still needed when external shocks create uncertainty. The paper argues that Chile's experience offers broader lessons for resource-dependent economies seeking to maintain price stability while managing external volatility. It concludes that monetary policy transmission should be understood as a dynamic process shaped not only by domestic financial conditions, but also by the changing international value of copper and its effects on macroeconomic behavior.

Key words: monetary policy, copper volatility, Chile, transmission mechanism, macroeconomic stability

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

DIGITAL ANIMATION REVIVAL OF TAIWANESE FOLK PUPPETRY IN INTERACTIVE VR EXPERIENCES

Assoc. Prof. Dr. Zhang Rui-xiang, Huang Pei-yu, Tsai Ming-hao
School of Design, National Taiwan University of Arts, Taiwan

ABSTRACT

This study examines the revival of Taiwanese folk puppetry through digital animation and interactive virtual reality environments, focusing on how traditional performing arts can be translated into immersive contemporary media. Taiwanese puppetry has long served as a vehicle for storytelling, ritual expression, and cultural memory, yet changing audience habits and the decline of live performance venues have created new challenges for its continuity. Within this context, the research explores how digital technologies can support both preservation and creative reinvention.

The study combines visual analysis, media design practice, and cultural interpretation to investigate the transformation of puppetry aesthetics into VR-based experiences. It argues that the integration of motion capture, three-dimensional modeling, and interactive narrative structures allows audiences to encounter puppetry not only as a recorded heritage form but as a participatory artistic environment. This shift creates new possibilities for intergenerational engagement, especially among younger audiences who are more familiar with digital platforms than with traditional stage performance.

The findings suggest that interactive VR can extend the cultural life of puppetry by maintaining its symbolic gestures, rhythmic performance qualities, and narrative depth while adapting its presentation to contemporary expectations. At the same time, the study emphasizes that digital reinterpretation must remain sensitive to the cultural values embedded in the original art form. Rather than replacing tradition, digital animation should be understood as a complementary mode of cultural transmission that supports reinterpretation, education, and artistic sustainability.

Key words: Taiwanese puppetry, digital animation, virtual reality, cultural heritage

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

VIETNAMESE LACQUER PAINTING EVOLUTION INCORPORATING CONTEMPORARY SOCIAL COMMENTARY THEMES

Dr. Nguyen Thi Lan, Tran Van Minh, Le Hoang Anh
Faculty of Fine Arts, Vietnam National University of Arts, Vietnam

ABSTRACT

This paper explores the evolution of Vietnamese lacquer painting and its growing engagement with contemporary social commentary themes. Traditionally valued for its refined surfaces, layered technique, and symbolic imagery, lacquer painting has occupied an important place in Vietnam's visual culture. In recent decades, however, artists have increasingly used the medium to address issues such as urbanization, environmental change, inequality, and the tension between heritage and modern life.

The study examines selected artworks and artistic statements to trace how the medium has been reinterpreted through new iconographic choices and narrative structures. It shows that contemporary artists are preserving the material discipline of lacquer while expanding its expressive scope beyond decorative aesthetics. The incorporation of social commentary gives the medium a more critical dimension, allowing it to speak to present-day concerns without losing its rootedness in tradition.

The analysis also highlights the role of artistic training, exhibition spaces, and cultural policy in shaping this transformation. While some artists pursue subtle symbolic approaches, others adopt more direct visual language to confront social realities. In both cases, lacquer painting emerges as a flexible form capable of sustaining continuity and innovation at once.

The findings suggest that Vietnamese lacquer painting is no longer limited to historical or ceremonial representation. Instead, it functions as a dynamic medium through which artists negotiate cultural identity, public awareness, and aesthetic experimentation in contemporary Vietnam.

Key words: lacquer painting, contemporary art, social commentary, Vietnamese visual culture

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

WATER PUPPETRY TRADITIONS REIMAGINED THROUGH MODERN VIETNAMESE SCULPTURAL INSTALLATIONS

Prof. Dr. Pham Duc Thang, Vo Thi Mai, Bui Quang Vinh
Faculty of Sculpture and Spatial Arts, Hanoi University of Fine Arts, Vietnam

ABSTRACT

This study investigates how Vietnamese water puppetry traditions are being reimagined through modern sculptural installations. Water puppetry has historically functioned as a distinctive performance tradition rooted in rural life, communal memory, and ritual expression. Its visual language, wooden figures, and water-based stagecraft offer a rich cultural foundation for contemporary artistic reinterpretation.

The research analyzes sculptural works that draw on the forms, movement principles, and symbolic imagery of water puppetry while adapting them to gallery and public art settings. It argues that contemporary sculptural installation offers a productive framework for extending the life of traditional performance without reducing it to static representation. Through spatial composition, material experimentation, and audience interaction, artists can preserve cultural references while creating new interpretive experiences.

The study also considers how these installations negotiate the relationship between heritage and modernity. In some cases, traditional puppet figures are abstracted into larger sculptural forms; in others, the watery stage itself is transformed into an immersive environment. These strategies allow the tradition to remain visible while gaining new conceptual depth.

The findings show that sculptural reinterpretation can broaden the cultural reach of water puppetry and support its relevance in contemporary Vietnamese art. The research concludes that heritage forms are most resilient when they are not preserved as fixed museum objects, but allowed to evolve through artistic dialogue and creative transformation.

Key words: water puppetry, sculptural installation, Vietnamese heritage, contemporary art

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

BERBER RESISTANCE MOVEMENTS AGAINST OTTOMAN RULE IN 18TH CENTURY ALGERIAN KABYLIA

Prof. Dr. Nadia Cherif
Samir Lounis
Fatima Bouzid
Faculty of Humanities and Social Sciences, University of Tizi Ouzou, Algeria

ABSTRACT

This study explores Berber resistance movements in eighteenth-century Algerian Kabylia and their confrontation with Ottoman rule. It examines the political, social, and military strategies through which Kabyle communities maintained local autonomy while responding to imperial pressure. The paper focuses on the ways in which tribal organization, mountain geography, and customary authority enabled sustained resistance and shaped the relationship between peripheral societies and the Ottoman administration.

The research is based on historical interpretation of archival sources and scholarly literature dealing with North African provincial politics. The analysis shows that resistance in Kabylia was not a single event but a continuing process involving negotiation, armed defense, and selective cooperation. Local leaders played a central role in mobilizing support, protecting communal interests, and preserving social cohesion. At the same time, Ottoman authorities sought to extend fiscal and administrative control, which often intensified conflict and strengthened local identity.

The findings indicate that Kabyle resistance must be understood within a wider framework of regional power relations in North Africa. It was influenced by local economic structures, territorial defense mechanisms, and the symbolic importance of communal independence. The paper argues that these movements contributed to the long-term formation of political memory in Algerian mountain society and helped preserve a distinct sense of collective identity. By studying this history, the article sheds light on the interaction between empire and locality, as well as on the resilience of communities that adapted to domination without fully surrendering autonomy.

Key words: Berber resistance, Kabylia, Ottoman rule, Algerian history, local autonomy

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

BRITISH TRADE POLICIES AND SINGAPORE'S EMERGENCE AS A 19TH CENTURY ENTREPOT PORT

Assoc. Prof. Dr. Wei Ling
Dr. Rajesh Kumar
Siti Rahman
Faculty of Social Sciences, National University of Singapore, Singapore

ABSTRACT

This paper examines the role of British trade policies in Singapore's emergence as a major entrepôt port during the nineteenth century. It argues that Singapore's growth was not only the result of geographical advantage but also of imperial commercial policy, regional connectivity, and the development of maritime infrastructure. By positioning Singapore within global and regional trade circuits, the study shows how colonial administration transformed the island into a key node linking Southeast Asia with broader international markets.

The research uses historical analysis of trade policy, port development, and commercial records to interpret Singapore's rise as a trading center. The findings indicate that free port policies, naval security, and administrative stability created favorable conditions for merchant activity and capital accumulation. These conditions attracted diverse trading communities, including Chinese, Malay, Indian, Arab, and European actors, whose interactions shaped the city's cosmopolitan character. The port thus became not only an economic space but also a cultural and social meeting point.

The paper further argues that British trade policy had long-term consequences for Singapore's urban and economic identity. The port economy fostered population growth, infrastructure expansion, and the consolidation of commercial institutions that continued to influence the city's development beyond the colonial period. At the same time, the study recognizes that this success was tied to unequal colonial structures and external dependency. The article concludes that Singapore's historical transformation into an entrepôt port illustrates the interdependence of imperial policy, maritime trade, and urban modernization.

Key words: British trade policy, Singapore, entrepôt port, colonial economy, maritime commerce

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

JAPANESE OCCUPATION IMPACTS ON SINGAPOREAN SOCIETY AND RESISTANCE NETWORKS 1942-1945

Lim Wei Jie
Prof. Dr. Tan Mei Ling
Ahmad bin Hassan
Faculty of Arts and Social Sciences, University of Malaya, Malaysia

ABSTRACT

This study investigates the social impact of the Japanese occupation on Singaporean society and the formation of resistance networks during the Second World War. It examines how occupation policies affected everyday life, public order, and communal relations, while also generating forms of covert opposition among different social groups. The paper places particular emphasis on the interaction between repression and resistance, showing how wartime experiences reshaped political consciousness and social solidarity in Singapore.

Based on historical analysis and secondary research, the study finds that Japanese occupation disrupted civil administration, intensified fear, and introduced severe forms of surveillance and control. These conditions affected all communities, but the burden was especially strong for civilians facing violence, scarcity, and uncertainty. In response, underground networks developed through a combination of political activism, social trust, and clandestine communication. These networks were not uniform; they emerged in different forms among students, labor groups, former officials, and anti-occupation activists.

The findings suggest that the occupation period was a decisive moment in the historical development of Singaporean society. It weakened confidence in colonial authority, encouraged political awareness, and contributed to later debates about self-government and national identity. The paper argues that resistance during this period should be understood not only as military or political opposition, but also as a broader social process of survival, solidarity, and moral resistance. The article concludes that Japanese occupation left a lasting imprint on Singapore's collective memory and became an important reference point in the formation of postwar identity.

Key words: Japanese occupation, Singapore, resistance networks, wartime society, collective memory

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

ALGERIAN NATIONALIST INTELLECTUAL MOVEMENTS IN PRE-INDEPENDENCE PARIS EXILE COMMUNITIES

Dr. Zahra Bendaoud
Hassan Amrane
Samia Khelifa
Faculty of Letters and Languages, University of Paris, France

ABSTRACT

This study examines Algerian nationalist intellectual movements within exile communities in Paris before independence. It focuses on the role of writers, activists, students, and political thinkers who used the city as a space for organizing, debate, and ideological production. Paris served not only as a metropolitan center of empire but also as a contested environment in which Algerian exiles developed arguments for self-determination, identity, and anti-colonial struggle.

The paper draws on historical and literary analysis to show how exile shaped nationalist thought. The findings indicate that intellectual networks in Paris connected political activism with cultural expression, creating journals, associations, and discussion circles that linked diaspora life to the broader independence movement. These communities were marked by strong internal debates concerning reform, nationalism, religion, and the future of the Algerian nation. At the same time, they faced surveillance, censorship, and political pressure from colonial authorities.

The study argues that exile was not simply a condition of displacement but also a productive intellectual space. Distance from Algeria enabled critical reflection on colonial domination and helped transform political ideas into organized action. The paper further suggests that the Paris exile experience played a major role in shaping modern Algerian political identity, especially through the work of intellectuals who connected local grievances with international anti-colonial discourse. The article concludes that pre-independence exile communities were central to the development of Algerian nationalism and to the circulation of ideas that later influenced the postcolonial state.

Key words: Algerian nationalism, exile communities, Paris, anti-colonial thought, intellectual history

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

OTTOMAN ADMINISTRATIVE REFORMS AND THEIR IMPACT ON LEBANESE MOUNTAIN COMMUNITIES DURING THE 19TH CENTURY

Prof. Dr. Elias Khoury
Rami Salibi
Nadine Fares
Leila Haddad
Faculty of Arts and Humanities, Department of History, Lebanese University, Lebanon

ABSTRACT

This study examines the influence of Ottoman administrative reforms on the social, political, and economic life of Lebanese mountain communities during the nineteenth century. It focuses on how reform measures introduced in the imperial center were received, adapted, or resisted in the peripheral mountain regions, where local notables, peasant communities, and religious authorities shaped governance through longstanding customary practices. The analysis places particular emphasis on the tension between centralizing policies and the autonomy traditionally exercised by mountain societies, which had developed distinct forms of local organization before the reform era.

The research is based on historical document analysis, secondary literature review, and comparative interpretation of regional developments. The findings suggest that Ottoman reforms altered patterns of taxation, local administration, and judicial authority, but their effects were uneven across districts and social groups. In some areas, reforms strengthened bureaucratic oversight and created new channels of political participation, while in others they intensified local competition and reinforced pre-existing divisions. The study also shows that the reforms contributed to the redefinition of authority among communal leaders, thereby affecting relations between village populations and the imperial administration.

Rather than viewing Ottoman reform as a simple process of modernization, this paper argues that its impact must be understood as a negotiated and contested transformation. Lebanese mountain communities were not passive recipients of imperial policy; instead, they actively interpreted state reforms through local interests, religious affiliations, and economic concerns. The article concludes that the nineteenth-century reform period played a central role in shaping the political memory and administrative structure of Mount Lebanon, leaving a lasting legacy in the region's historical development.

Key words: Ottoman reforms, Mount Lebanon, local governance, administrative history, social transformation

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

PHENICIAN TRADE NETWORKS AND CULTURAL EXCHANGE IN THE EASTERN MEDITERRANEAN BRONZE AGE

Assoc. Prof. Dr. Sami Gemayel
Maya Arida
Tariq Nassar
Faculty of Archaeology, American University of Beirut, Lebanon

ABSTRACT

This paper explores the commercial and cultural role of Phoenician trade networks in the Eastern Mediterranean during the Bronze Age. It investigates how maritime mobility connected coastal settlements, inland production zones, and distant exchange partners through routes that carried goods, technologies, and symbolic forms. The study pays particular attention to the interaction between economic exchange and cultural transmission, arguing that Phoenician commercial activity should be understood not only in terms of material circulation but also as a process that shaped identity, urban development, and regional connectivity.

The research draws on archaeological evidence, comparative historical sources, and recent scholarship on ancient maritime systems. The analysis highlights the importance of ports, shipbuilding knowledge, and coastal intermediary settlements in sustaining long-distance trade. It also shows that exchanged goods such as metals, timber, textiles, ceramics, and luxury objects played a key role in building relationships between different communities across the Mediterranean basin. These exchanges contributed to the spread of artistic styles, religious symbols, and practical technologies, making trade a central mechanism of intercultural interaction.

The findings indicate that Phoenician networks were flexible and adaptive, responding to political change, environmental conditions, and shifting economic demands. Rather than operating as a single centralized system, they functioned through interconnected local actors and regional partnerships. The paper concludes that the Phoenicians were instrumental in creating a shared Mediterranean world in which commerce and culture were deeply intertwined. Their legacy can therefore be seen not only in economic history but also in the formation of broader patterns of connectivity and exchange that shaped the ancient Mediterranean.

Key words: Phoenicians, trade networks, cultural exchange, Eastern Mediterranean, Bronze Age

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

FRENCH COLONIAL URBAN PLANNING LEGACIES IN ALGIERS ARCHITECTURAL HERITAGE

Dr. Karim Belkacem
Amina Zerhouni
Yacine Mansouri
Faculty of Architecture and Urbanism, University of Algiers, Algeria

ABSTRACT

This study examines the enduring influence of French colonial urban planning on the architectural heritage of Algiers. It focuses on the spatial reorganization of the city during the colonial period and the ways in which those interventions continue to shape urban form, land use, and heritage debates in the contemporary period. The research considers the colonial city as a layered environment in which planning principles, monumentality, and administrative control were embedded in the built fabric.

Using historical analysis and urban interpretation, the paper traces the transformation of streets, public squares, residential quarters, and civic buildings under French rule. The findings show that colonial planning introduced a strong visual and functional hierarchy into the city, creating a dual urban structure that distinguished European districts from indigenous neighborhoods. This separation influenced mobility, social relations, and access to urban services, leaving spatial effects that remain visible today. At the same time, the colonial period produced architectural ensembles that are now part of Algiers' complex heritage landscape.

The paper argues that these legacies must be approached critically. While some structures are valued for their aesthetic or historical significance, they also represent systems of control and exclusion. Therefore, heritage conservation in Algiers cannot be limited to formal preservation; it must also address questions of memory, identity, and postcolonial interpretation. The study concludes that understanding colonial urban planning is essential for developing a more inclusive heritage policy and for reading Algiers as a city shaped by both domination and adaptation.

Key words: colonial urbanism, architectural heritage, Algiers, postcolonial memory, spatial planning

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

ANDES MOUNTAIN LANDSCAPE REPRESENTATIONS IN CHILEAN INDIGENOUS CONTEMPORARY PAINTING

Ignacio Flores, Prof. Dr. Valeria Cortez, Elena Navarro
Faculty of Fine Arts, University of Chile, Chile

ABSTRACT

This study examines the visual representation of the Andes mountain landscape in contemporary Chilean Indigenous painting, with particular attention to how artists reinterpret territory, memory, and cultural identity through pictorial language. In Indigenous artistic production, the Andes is not treated merely as a physical backdrop but as a living presence that carries spiritual, historical, and ecological meanings. The research focuses on selected works by Indigenous Chilean painters who engage with mountain imagery as a form of cultural affirmation and resistance against the homogenizing tendencies of national and global visual culture.

The analysis is based on visual interpretation and contextual reading of paintings that integrate ancestral symbolism, regional color palettes, and spatial compositions shaped by Indigenous worldviews. The findings suggest that the Andes functions as a layered motif in these artworks: it symbolizes origin, continuity, and collective belonging, while also reflecting present-day concerns such as environmental vulnerability and cultural displacement. The mountain landscape is repeatedly reimagined through stylized forms, fragmented perspectives, and symbolic references to ceremonial life, revealing a strong link between place and identity.

The study argues that contemporary Indigenous painting in Chile reclaims the Andes as a site of memory and knowledge rather than as a romantic landscape object. By doing so, these artists contribute to broader debates on decolonial aesthetics, territorial belonging, and the preservation of Indigenous visual heritage. The research demonstrates that landscape representation can operate as both an artistic practice and a cultural statement, offering insight into how contemporary Indigenous art articulates resistance, continuity, and belonging in a changing social landscape.

Key words: Andes, Indigenous art, landscape representation, Chilean painting, decolonial aesthetics

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

BERBER GEOMETRIC MOTIFS REVIVED IN ALGERIAN MODERN MOSAIC AND CERAMIC ARTWORKS

Dr. Amina Zerhouni, Karim Belkacem, Fatima Lounis, Yacine Amrani
Faculty of Arts and Design, University of Algiers, Algeria

ABSTRACT

This paper explores the revival of Berber geometric motifs in contemporary Algerian mosaic and ceramic artworks, emphasizing the relationship between traditional visual heritage and modern design practice. Berber ornamental systems, long associated with architecture, textiles, pottery, and domestic surfaces, continue to shape artistic production in Algeria through renewed interest in identity, craftsmanship, and cultural continuity. The study investigates how contemporary artists adapt ancestral patterns into new material forms while preserving their symbolic and structural principles.

The research is based on a visual and contextual analysis of selected mosaic panels, ceramic objects, and decorative compositions produced by Algerian artists and workshops. The findings show that Berber motifs are not reproduced as static historical signs but are reinterpreted through experimentation with scale, color, texture, and spatial arrangement. In many cases, geometric repetition and symmetry are used to express ideas of harmony, protection, fertility, and communal memory. The persistence of these motifs also reflects a broader cultural effort to reaffirm Amazigh identity within modern Algerian artistic discourse.

The study argues that the revival of Berber geometry in contemporary mosaic and ceramics represents more than stylistic continuity. It is an aesthetic strategy that links traditional knowledge with modern creative expression and positions heritage as an active resource rather than a closed archive. By integrating inherited motifs into contemporary forms, Algerian artists contribute to the preservation of cultural memory while expanding the visual language of modern decorative art. The research highlights the significance of artisanal traditions in sustaining identity and artistic innovation in North African contexts.

Key words: Berber motifs, Algerian art, mosaic, ceramics, cultural heritage

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

ALGERIAN MINIATURE PAINTING TRADITIONS ADAPTED TO CONTEMPORARY GRAPHIC NOVEL FORMATS

Assoc. Prof. Dr. Nadia Cherif, Samir Hadji
Institute of Visual Arts, University of Oran, Algeria

ABSTRACT

This study investigates how Algerian miniature painting traditions are adapted to contemporary graphic novel formats, focusing on the transformation of visual narrative, composition, and aesthetic conventions. Traditional miniature art, known for its detailed figuration, symbolic density, and careful organization of space, has historically served religious, literary, and courtly functions. In the contemporary context, Algerian artists and illustrators are increasingly drawing on this tradition to create graphic narratives that combine historical memory with modern storytelling techniques.

The research examines selected graphic novels and illustrated works that incorporate miniature-inspired elements such as flattened perspective, ornamental borders, dense imagery, and expressive use of color. The analysis reveals that these visual strategies do not merely imitate older forms but reconfigure them to suit the rhythm and sequence of the graphic novel medium. This adaptation allows artists to bridge manuscript aesthetics with contemporary visual literacy, while also strengthening connections to Algerian cultural memory and literary identity.

The findings suggest that miniature traditions offer a strong visual framework for representing historical episodes, urban life, and social tension in ways that remain culturally resonant. The graphic novel, in turn, provides a flexible space in which traditional aesthetics can be renewed and expanded for new audiences. The study argues that this dialogue between miniature painting and graphic narrative reflects a broader movement of artistic hybridization in Algeria, where heritage is reactivated through experimental forms. Ultimately, the research demonstrates that contemporary graphic novels can function as a meaningful site for the preservation, reinterpretation, and modernization of Algerian visual traditions.

Key words: Algerian miniature painting, graphic novel, visual storytelling, artistic adaptation, cultural memory

ISBN NR: 978-625-8795-06-6

SAHARA DESERT CALLIGRAPHY INFLUENCES ON ALGERIAN URBAN STREET ART MOVEMENTS

Prof. Dr. Rachid Bouziane, Leila Mansouri, Amir Khelifa
Faculty of Fine Arts, University of Constantine, Algeria

ABSTRACT

This research explores the influence of Sahara desert calligraphic traditions on Algerian urban street art movements, with attention to the ways in which sacred script, desert symbolism, and contemporary visual expression intersect in public space. Calligraphy in Algerian cultural history has long carried spiritual, architectural, and decorative significance, particularly within Saharan communities where written forms are integrated with patterns of movement, memory, and ritual meaning. In recent decades, street artists have drawn on these visual traditions to create murals and public works that connect urban identities with deeper cultural roots.

The study analyzes selected street artworks produced in major Algerian cities, examining how calligraphic strokes, rhythmic line structures, and desert-inspired motifs are incorporated into urban surfaces. The findings indicate that these works often preserve the expressive force of traditional calligraphy while transforming it into a more spontaneous and socially engaged visual language. Rather than functioning solely as text, the calligraphic element becomes a carrier of identity, resistance, and public dialogue.

The research also shows that Sahara-inspired street art creates a bridge between rural heritage and metropolitan creativity. It allows artists to reinterpret Algerian belonging through forms that are both locally grounded and globally recognizable. The study argues that this visual practice contributes to the democratization of art by bringing culturally meaningful expression into everyday public environments. In this sense, Algerian street art emerges as a contemporary extension of calligraphic tradition, reshaped by urban life but still informed by desert aesthetics, historical memory, and cultural continuity.

Key words: calligraphy, Sahara, Algerian street art, urban identity, visual heritage